TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

KURULUŞ DÖNEMİ BAŞKURT YAZI DİLİ

Mustafa AYDINER

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

KURULUŞ DÖNEMİ BAŞKURT YAZI DİLİ

Mustafa AYDINER

Danışman: **Prof. Dr. Ayşehan Deniz ABİK**
Jüri Üyesi: **Prof. Dr. Faruk YILDIRIM**
Jüri Üyesi: **Prof. Dr. Engin ÇETİN**
Jüri Üyesi: **Prof. Dr. Mustafa ÖNER**
Jüri Üyesi: **Prof. Dr. Habibe YAZICI ERSOY**

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2024

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Ayşehan Deniz ABİK
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Faruk YILDIRIM

Üye: Prof. Dr. Engin ÇETİN

Üye: Prof. Dr. Mustafa ÖNER

Üye: Prof. Dr. Habibe YAZICI ERSOY

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
…/…/2024

Prof. Dr. Hüseyin GÜLER
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. …. / …. / 2024

Mustafa AYDINER

ÖZET

KURULUŞ DÖNEMİ BAŞKURT YAZI DİLİ

Mustafa AYDINER

Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Ayşehan Deniz ABİK
Şubat 2024, 839 sayfa

Bu çalışmada yazı dili olarak Başkurtçayı kuruluş dönemi metinleri üzerinden betimlemek ve Başkurtçanın devrin ortak yazı dili Çağatay Türkçesiyle ayrışan veya benzeşen yönlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla Başkurtçanın Arap, Latin, Kiril harfli yazı dili dönemlerinden seçilen bölümlerden bir bütünce oluşturulmuştur. Bu bütünceye 1902 tarihli Kiril harfli Başkurtça İncil tercümesinden seçilen bölümler de dâhil edilmiştir.

Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, önemi ve sınırlılıkları belirtilmiştir. İkinci bölümde Çağatay Türkçesi, Başkurtça, Başkurtçanın Türk dilleri/lehçeleri arasındaki yeri, Başkurt yazı dili oluşturma süreçleri ve Başkurtça için düzenlenen alfabeler hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın malzemesi tanıtılmış ve yönteminden söz edilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde metinlerde tespit edilen ses ve şekil bilgisi özellikleri, Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesi dil özelliklerini de gösterecek biçimde, iki ana başlık altında incelenmiştir. Beşinci bölümde araştırmada ulaşılan sonuçlar paylaşılmıştır. Altıncı bölümde metinlerin çeviri yazıları yapılmış ve metinlere dönemlerini gösterecek şekilde satır numaraları verilmiştir. Yedinci bölümde çeviri yazısı yapılan metinlerin gramatikal dizini ve sözlüğü hazırlanmıştır. İncelenen metinlerin orijinal örnekleri ise ekler bölümünde gösterilmiştir.

Başkurtçanın kuruluş dönemine ait eserlerin ses ve şekil bilgisi özelliklerinin incelendiği çalışmada, eldeki metinlerden hareketle Başkurtçanın bağımsız bir yazı diline sahip olduğunu söylemek mümkündür. Çalışma, Başkurt yazı dilinin kuruluş dönemine ait araştırmalara kaynaklık edecek veriler barındırmaktadır.

Anahtar kelimeler: Çağdaş Türk Lehçeleri, Başkurtça, Eski Türkçe, Çağatayca.

ABSTRACT

BASHKIR WRITTEN LANGUAGE IN THE FOUNDATION PERIOD

Mustafa AYDINER

Ph.D. Thesis, Department of Turkish Language and Literature
Supervisor: Prof. Dr. Ayşehan Deniz ABİK
February 2024, 839 pages

In this study, it is aimed to describe Bashkir as a written language through the texts of the foundation period and to reveal the differences or similarities between the Bashkir language and Chagatai Turkish which is the common written language of the period. For this purpose, a corpus is created from sections selected from the Arabic, Latin and Cyrillic written language periods of Bashkir. The selected parts from the Bashkir Bible translation in Cyrillic letters dated 1902 are also included in this corpus.

In the introduction section, the subject, aim, importance and limitations of the study are given. In the second section, information about Chagatai Turkish, Bashkir, place of Bashkir language among Turkish languages/dialects, processes of Bashkir written language formation and alphabets formed for Bashkir are given. In the third section, study material is introduced and method is explained. In the fourth part of the study, the phonetic and morphological features identified in the texts are examined under two main headings, showing the language features of Old Turkish and Chagatai Turkish. In the fifth section, results obtained in the research are presented. In the sixth section, translation of the texts is done and lines of the text are numbered to indicate their periods. In the seventh section, grammatical index and dictionary of the translated texts are prepared. Original examples of the texts examined are shown in the appendix section.

According to the study in which the phonetic and morphological features of the texts belonging in the foundation period of Bashkir language are examined, it can be inferred from the available texts that Bashkir had an independent written language. The study contains data that will be a source for the researches about the foundation period of Bashkir written language.

Keywords: Contemporary Turkish Dialects, Bashkir Language, Old Turkish, Chagatai.

ÖN SÖZ

Bu çalışma Başkurtça yazı dilinin temel özelliklerini tanımlamak amacıyla kaleme alınmıştır. Hareket noktası olarak Başkurt yazı dilinin ilk görülmeye başladığı eserler seçilmiş ve bu dönem tarafımızca "Kuruluş Dönemi" şeklinde adlandırılmıştır. Çalışmamızda Kuruluş Dönemi Başkurtçası'nın ses ve biçim özellikleri ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışmamız tarihsel metinlerin dil bilgisi analizine dayanmaktadır.

Orta Asya'daki Türk dilleri arasında 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar genellikle Çağatayca yazı dili/ededî dil olarak kullanılmıştır. Çağataycanın Başkurtça için de kullanıldığı görülmektedir. Literatürde Çağatay yazı dili geleneğinin devamı olan ama daha çok Tatarcanın baskın dil olduğu bu Başkurtça "İdil-Ural boyu Türk dili" ya da "Türkî til" olarak adlandırılmıştır.

Başkurt konuşma dilinin yazı dili hâline getirilmesiyle ilgili ilk müstakil çalışmalar 19. yüzyılın sonunda başlamıştır. Ufa, Orenburg ve Kazan matbaalarında 1920 öncesi basılan ilk Başkurtça eserler, Rus harfleri temelinde düzenlenen alfabe kitapçıkları, iki dilli sözlükler ve Başkurt ağız özelliklerini yansıtan sınırlı sayıdaki örnekler olarak değerlendirilebilir. 1917 Ekim devriminin ardından 1920'de Özerk Başkurt Cumhuriyetinin kurulmasıyla Başkurt yazı dili oluşturma faaliyetleri de hız kazanmıştır. Başkurtçanın yazımı için 1923'ten 1940'a kadar sırasıyla Başkurt-Arap, Başkurt-Latin ve Başkurt-Kiril alfabeleri düzenlenmiştir. 1950'de son değişiklikleri yapılan Başkurt-Kiril alfabesinin bugün de kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. Bahsi geçen alfabelerin tamamı için Başkurtçayı yazı dili olarak yerleştirmek amacıyla türlü sözlükler, yazım kılavuzları, ders kitapları hazırlanmış; Başkurt ağızlarıyla ilgili çalışmalar, özellikle halk hikâyeleri ve destan derlemeleri yapılmıştır. Çalışmamızda Latin, Arap ve Kiril harfli metinler ile 1902 tarihinde yazılan Başkurtça *İncil Tercümesi*'nden seçilen metinlerden bir bütünce oluşturulmuştur. Bu bütünce ses ve şekil bilgisi açısından Çağatay Türkçesi dil özellikleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İncelememiz neticesinde elde ettiğimiz bulgular, bizi Başkurtçanın müstakil bir yazı diline sahip olduğu tespitine götürmektedir.

Doktora sürecimde bilim disiplinimin oluşmasındaki katkılarıyla şahsımı akademiye hazırlayan başta danışman hocam Prof. Dr. Ayşehan Deniz ABİK'e; tez izleme komitesi üyesi hocalarım Prof. Dr. Faruk YILDIRIM'a ve Prof. Dr. Engin ÇETİN'e teşekkür ediyorum. Tez jürisindeki katkılarından dolayı kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mustafa ÖNER'e ve Prof. Dr. Habibe YAZICI ERSOY'a teşekkürlerimi

sunuyorum. Ulaşamadığım kaynakları elde etmemi sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Gülnaz YAGAFAROVA'ya, tezin düzeltilmesi konusunda yardımlarını gördüğüm arkadaşlarım Dr. Alp Eren DEMİRKAYA'ya ve Dr. Mehtap YAMAN'a şükranlarımı sunuyorum. Dr. Suat ÖZER'e çalışma için ayırdığı vakitten ötürü ayrıca teşekkür ederim. Ailemin desteği olmasaydı, bu çalışma çok daha zor şartlar altında yapılırdı. Bu vesileyle eşim Şeyma AYDINER'e, kaybettiğimiz zamanları telafi etmek sözüyle teşekkür ederim.

Mustafa AYDINER

Adana / 2024

NOT: Bu çalışma SDK-2019-11990 kayıt numarasıyla Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri birimince desteklenmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
ÖN SÖZ ..... **vi**
KISALTMALAR ..... **viii**
EKLER LİSTESİ ..... **xxiii**

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Konusu **1**
1.2. Çalışmanın Amacı **1**
1.3. Çalışmanın Önemi **2**
1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları **2**

BÖLÜM II
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1.Çağatay Türkçesi **3**
2.2. Başkurtça **6**
2.3. Başkurt Yazı Dili Süreçleri **9**

BÖLÜM III
YÖNTEM

3.1. Çalışmanın Malzemesi ve Evreni **16**
3.1.1. Kiril Harfli Başkurtça İncil Metni **16**
3.1.2. Arap Harfli Başkurtça Metinler **18**
3.1.3. Latin Harfli Başkurtça Metinler **20**
3.1.4. Kiril Harfli Başkurtça Metinler **22**
3.2. Veri Toplama Yöntemi. **23**

BÖLÜM IV

İNCELEME

4.1. Ses Bilgisi 26
4.1.1. Ünlüler 26
4.1.1.1. Başkurtçada Ünlülerin Genel Özellikleri 27
4.1.1.1.1. /a/ ünlüsü 27
4.1.1.1.2. /e/ ünlüsü 27
4.1.1.1.3. /é/ ünlüsü 27
4.1.1.1.4. /ı/ ünlüsü 28
4.1.1.1.5. /i/ ünlüsü 28
4.1.1.1.6. /u/ ünlüsü 28
4.1.1.1.7. /ü/ ünlüsü 29
4.1.1.1.8. /o/ ünlüsü 29
4.1.1.1.9. /ö/ ünlüsü 29
4.1.1.2. Ünlülerle İlgili Ses Olayları 29
4.1.1.2.1. Ünlü Değişmeleri 29
4.1.1.2.1.1. ET. /a-/, /-a-/, /-a/ > ÇT. /a-/, /-a-/, /-a/ > Bşk. /e-/, /-e-/, /-e/ 29
4.1.1.2.1.2. ET. /a-/ > ÇT. /a-/ > Bşk. /i-/ 30
4.1.1.2.1.3. ET. /-a-/ > ÇT. /-a-/ > Bşk. /-ı-/ 30
4.1.1.2.1.4. ET. /e-/, /-e-/, > ÇT. /ė-/, /-ė-/ > Bşk. /i-/, /-i-/ 30
4.1.1.2.1.5. ET. /-e-/ > ÇT. /-ė-/ > Bşk. /-é-/ 31
4.1.1.2.1.6. ET. /e-/, /-e-/ > ÇT. /ė-/, /-ė-/ ~ /ö-/ > Bşk. /ö-/, /-ö-/ 31
4.1.1.2.1.7. ET. /ė-/, /-ė-/ > ÇT. /ė-/, /-ė-/ > Bşk. /i-/, /-i-/31
4.1.1.2.1.8. ET. /i-/, /-i-/, /i-/ > ÇT. /i-/, /-i-/, /i-/ > Bşk. /é-/, /-é-/, /é-/ 32
4.1.1.2.1.9. ET. /-o-/ > ÇT. /-o-/ > Bşk. /-ı-/ 32
4.1.1.2.1.10. ET. /o-/, /-o-/ > ÇT. /o-/, /-o-/ > Bşk. /u-/, /-u-/ 32
4.1.1.2.1.11. ET. /ö-/, /-ö-/ > ÇT. /ö-/, /-ö-/ > Bşk. /ü-/, /-ü-/ 33
4.1.1.2.1.12. ET. /-u-/ > ÇT. /-u-/ > BT. /-a-/ 33

4.1.1.2.1.13. ET. /-u-/, /-u/ > ÇT. /-u-/, /-u/ > Bşk. /-ı-/, /-ı/ 33
4.1.1.2.1.14. ET. /u-/, /-u-/, /-u/ ÇT. /u-/, /-u-/, /-u/ > Bşk. /o-/, /-o-/, /-o/ 34
4.1.1.2.1.15. ET. /-ü-/, /-ü/ > ÇT. /-ü-/, /-ü/ > Bşk. /-é-/, /-é/ 34
4.1.1.2.1.16. ET. /-ü-/, /-ü/ > ÇT. /-ü-/, /-ü/ > Bşk. /-e-/, /-e/ 34
4.1.1.2.1.17. ET. /ü-/, /-ü-/ > ÇT. /ü-/, /-ü-/ > Bşk. /ö-/, /-ö-/ 34
4.1.1.2.1.18. Ar. Far. /e-/, /-e-/, /-e/ > Bşk. /a-/, /-a-/, /-a/ 35
4.1.1.2.1.19. Ar. Far. /-ā-/, /-ā/ > Bşk. /-e-/, /-e/ 35
4.1.1.2.1.20. Ar. /-a-/ > Bşk. /-e-/ 35
4.1.1.2.1.21. Ar. Far. /e-/, /-e-/ > Bşk. /i-/, /-i-/ 36
4.1.1.2.1.22. Ar. /Far. /-ū-/ > Bşk. /-ü-/ 36
4.1.1.2.1.23. Ar. Far. /-u-/, > Bşk. /-ö-/ 36
4.1.1.2.2. Ünlü Uyumu 36
4.1.1.2.2.1. Damak Uyumu 36
4.1.1.2.2.2. Dudak Uyumu 37
4.1.1.2.3. Ünlü Türemesi 38
4.1.1.2.4. Ünlü Düşmesi 38
4.1.2. Ünsüzler 39
4.1.2.1. Başkurtçada Ünsüzlerin Genel Özellikleri 41
4.1.2.1.1. /b/ ünsüzü 41
4.1.2.1.2. /ç/ ünsüzü 41
4.1.2.1.3. /d/ ünsüzü 41
4.1.2.1.4. /f/ ünsüzü 41
4.1.2.1.5. /g/ ünsüzü 42
4.1.2.1.6. /ġ/ ünsüzü 42
4.1.2.1.7. /h/ ünsüzü 42
4.1.2.1.8. /ẖ/ ünsüzü 43
4.1.2.1.9. /j/ ünsüzü 43
4.1.2.1.10. /k/ ünsüzü 43
4.1.2.1.11. /ķ/ ünsüzü 44

4.1.2.1.12. /l/ ünsüzü **44**
4.1.2.1.13. /m/ ünsüzü **44**
4.1.2.1.14. /n/ ünsüzü **44**
4.1.2.1.15. /ñ/ ünsüzü **45**
4.1.2.1.16. /p/ ünsüzü **45**
4.1.2.1.17. /r/ ünsüzü **45**
4.1.2.1.18. /s/ ünsüzü **46**
4.1.2.1.19. /ś/ ünsüzü **46**
4.1.2.1.20. /ş/ ünsüzü **46**
4.1.2.1.21. /t/ ünsüzü **46**
4.1.2.1.22. /v/ ünsüzü **47**
4.1.2.1.23. /w/ ünsüzü **47**
4.1.2.1.24. /y/ ünsüzü **47**
4.1.2.1.25. /z/ ünsüzü **48**
4.1.2.1.26. /ź/ ünsüzü **48**
4.1.2.1.27. /şç/ ünsüzü **48**
4.1.2.1.28. /ts/ ünsüzü **48**
4.1.2.2. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları **49**
4.1.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri **49**
4.1.2.2.1.1. ET. /b-/~/m-/ > ÇT. /m-/ > Bşk. /m-/ **49**
4.1.2.2.1.2. ET. /-b-/, /-b/ > ÇT. /-v-/, /-v/ > Bşk. /-w-/, /-w/ **49**
4.1.2.2.1.3. ET. /-b-/, /-b-/ > ÇT. /-v-/, /-y/ > Bşk. /-y-/, /-y/ **49**
4.1.2.2.1.4. ET. /ç-/, /-ç-/, /-ç/ > ÇT. /ç-/, /-ç-/, /-ç/ > Bşk. /s-/, /-s-/, /-s/ **50**
4.1.2.2.1.5. ET. /-d-/, /-d/ > ÇT. /-y-/, /-y/ > Bşk. /-y-/, /-y/ **50**
4.1.2.2.1.6. ET. /-g-/, /-g/ > ÇT. /-g-/, /-g/ Bşk. /-y-/, /-y/ **50**
4.1.2.2.1.7. ET. /-ġ-/ > ÇT. /-ġ-/~/-ķ-/ > Bşk. /-ķ-/ **51**
4.1.2.2.1.8. ET. /-ġ-/, /-ġ/ > ÇT. /-ġ-/, /-ġ/ > Bşk. /-w-/, /-w/ **51**
4.1.2.2.1.9. ET. /-ġ-/ > ÇT. /-ġ-/ > Bşk. /-y-/ **51**

4.1.2.2.1.10. ET. /k-/, /-k-/ > ÇT. /k-/, /-k-/ > Bşk. /g-/, /-g-/ **51**
4.1.2.2.1.11. ET. /-ķ-/ > ÇT. /-ķ-/ > Bşk. /-ġ-/ **52**
4.1.2.2.1.12. ET. /-p-/ > ÇT. /-p-/ ~ /-b-/ > Bşk. /-b-/ **52**
4.1.2.2.1.13. ET. /s-/ > ÇT. /s-/ > Bşk. /h-/ **52**
4.1.2.2.1.14. ET. /-s-/, /-s/ > ÇT. /-s-/, /-s/ > Bşk. /-ś-/, /-ś/ **53**
4.1.2.2.1.15. ET. /t-/ > ÇT. /t-/ > Bşk. /d-/ **53**
4.1.2.2.1.16. ET. /-t-/ > ÇT. /-d-/ > Bşk. /-d-/ **53**
4.1.2.2.1.17. ET. /-z-/, /-z/ > ÇT. /-z-/, /-z/ > Bşk. /-ź-/, /-ź/ **53**
4.1.2.2.1.18. Ar. /ṣ-/; / Far. /s-/ > Bşk. /h-/ **54**
4.1.2.2.1.19. Ar. Far. /c-/ > Baş. /y-/ **54**
4.1.2.2.1.20. Ar. Far. /-c-/, /-c/ > Bşk. /-j-/, /-j/ **54**
4.1.2.2.1.21. Ar. / ʿ-/, /- ʿ -/ > Bşk. /ġ-/, /-ġ-/ **55**
4.1.2.2.1.22. Far. /ç-/ > Bşk. /s-/ **55**
4.1.2.2.1.23. Far. /b-/ > Bşk. /p-/ **55**
4.1.2.2.2. Ünsüz Uyumu **56**
4.1.2.2.3. Ünsüz Benzeşmesi **56**
4.1.2.2.4. Ünsüz Türemesi **58**
4.1.2.2.5. Ünsüz Düşmesi **58**
4.2. Şekil Bilgisi **59**
4.2.1. İsim **59**
4.2.1.1. İsim Çekim Ekleri **59**
4.2.1.1.1. Çokluk Eki **59**
4.2.1.1.2. İyelik Ekleri **60**
4.2.1.1.3. Aitlik Eki **63**
4.2.1.1.4. Hâl Çekimi **64**
4.2.1.1.4.1. Yalın Hâl **64**
4.2.1.1.4.2. İlgi Hâli Eki **65**
4.2.1.1.4.3. Belirtme Hâli Eki **67**
4.2.1.1.4.4. Yönelme Hâli Eki **68**
4.2.1.1.4.5. Bulunma Hâli Eki **69**
4.2.1.1.4.6. Ayrılma Hâli Eki **70**

4.2.1.1.4.7. Vasıta Hâli 71
4.2.1.1.4.8. Benzerlik Hâli 72
4.2.1.1.4.9. Sebep Hâli 73
4.2.1.1.5. İsimlerde Soru 74
4.2.1.1.6. İsimlerde Bildirme 76
4.2.1.1.6.1. Şimdiki Zaman 76
4.2.1.1.6.2. Görülen Geçmiş Zaman 77
4.2.1.1.6.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman 78
4.2.1.1.6.4. Şart 79
4.2.2. Sıfatlar 79
4.2.2.1. Niteleme Sıfatları 79
4.2.2.2. Belirtme Sıfatları 80
4.2.2.2.1. İşaret Sıfatları 80
4.2.2.2.2. Sayı Sıfatları 81
4.2.2.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları 81
4.2.2.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları 82
4.2.2.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları 82
4.2.2.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları 83
4.2.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları 83
4.2.2.2.4. Soru Sıfatları 84
4.2.2.3. Sıfatlarda Pekiştirme 84
4.2.2.4. Sıfatlarda Derecelendirme 85
4.2.2.4.1. Üstünlük 85
4.2.2.4.2. En Üstünlük 85
4.2.3. Zarflar 86
4.2.3.1. Hâl Zarfları 86
4.2.3.2. Zaman Zarfları 87
4.2.3.3. Miktar Zarfları 88
4.2.3.4. Yer-Yön Zarfları 89
4.2.3.5. Soru Zarfları 89
4.2.4. Zamirler 90
4.2.4.1. Şahıs Zamirleri 91
4.2.4.2. İşaret Zamirleri 93
4.2.4.3. Dönüşlülük Zamirleri 94

4.2.4.4. Belirsizlik Zamirleri **95**
4.2.4.5. Soru Zamirleri **96**
4.2.5. Fiil **97**
4.2.5.1. Şahıs Ekleri **97**
4.2.5.1.1. I. Tip (İyelik Kökenli) Şahıs Ekleri **97**
4.2.5.1.2. II. Tip (Zamir Kökenli) Şahıs Ekleri **98**
4.2.5.1.3. III. Tip (Emir) Şahıs Ekleri **98**
4.2.5.2. Basit Kipler **99**
4.2.5.2.1. Haber Kipleri **99**
4.2.5.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman **99**
4.2.5.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman **100**
4.2.5.2.1.3. Şimdiki Zaman **102**
4.2.5.2.1.3.1. I. Tip Şimdiki Zaman **102**
4.2.5.2.1.3.2. II. Tip Şimdiki Zaman **103**
4.2.5.2.1.4. Geniş Zaman **104**
4.2.5.2.1.5. Gelecek Zaman **107**
4.2.5.2.2. Tasarlama Kipleri **108**
4.2.5.2.2.1. Şart Kipi **108**
4.2.5.2.2.2. İstek Kipi **110**
4.2.5.2.2.3. Gereklilik Kipi **113**
4.2.5.2.2.4. Emir Kipi **120**
4.2.5.3. Birleşik Kipler **123**
4.2.5.3.1. Hikâye Birleşik Çekimi **123**
4.2.5.3.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi **123**
4.2.5.3.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi **124**
4.2.5.3.1.3. Gelecek Zamanın Hikâyesi **125**
4.2.5.3.1.4. Geniş Zamanın Hikâyesi **126**
4.2.5.3.1.5. Şart Kipinin Hikâyesi **127**
4.2.5.3.1.6. İstek Kipinin Hikâyesi **128**
4.2.5.3.1.7. Gereklilik Kipinin Hikâyesi **128**
4.2.5.3.2. Rivayet Birleşik Çekimi **129**
4.2.5.3.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti **129**
4.2.5.3.2.2. Geniş Zamanın Rivayeti **130**
4.2.5.3.2.3. Gereklilik Kipinin Rivayeti **131**

4.2.5.3.3. Şart Birleşik Çekimi 131
4.2.5.4. Tasvir Fiiller 132
4.2.5.5. Fiilimsiler 138
4.2.5.5.1. İsim-Fiiller 138
4.2.5.5.1.1. (ı)w / (é)w, (o)w /(ö)w 138
4.2.5.5.1.2. -(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge 139
4.2.5.5.1.3. -maśķa / -meśke 140
4.2.5.5.2. Sıfat-Fiiller 141
4.2.5.5.2.1. -ahı/-ehé; -yhı/-yhé, -yho/-yhö 141
4.2.5.5.2.2. -asaķ/-esek; -yasaķ/-yesek 142
4.2.5.5.2.3. -ġan/-gen; -ķan/-ken 142
4.2.5.5.2.4. -r; -ır/-ér, -or/-ör 143
4.2.5.5.2.5. -maś/-meś 144
4.2.5.5.2.6. -(ı)wsı/-(é)wsé, -(o)wso/-(ö)wsö 145
4.2.5.5.3. Zarf-Fiil 146
4.2.5.5.3.1. -a/-e,; -y 146
4.2.5.5.3.2. -p, -(ı)p, -(é)p, -(o)p, -(ö)p 147
4.2.5.5.3.3. -ġanda, -gende, -ķanda, -kende 148
4.2.5.5.3.4. -ġansa, -gense, -ķansa, -kense 149
4.2.5.5.3.5. -ġansı, -gensé, -ķansı, -kensé 149
4.2.5.5.3.6. -ġas, -ges, -ķas, -kes 150
4.2.5.5.3.7. -mayınsa / -meyénse 151
4.2.6. Edatlar 151
4.2.6.1. alda 152
4.2.6.2. aldınan 153
4.2.6.3. alıp~alıb 153
4.2.6.4. arı 153
4.2.6.5. arķahında 154
4.2.6.6. arķılı~arķırı 154
4.2.6.7. artıķ 154
4.2.6.8. artınan 155
4.2.6.9. aşa 155
4.2.6.10. ayķanlı 155
4.2.6.11. aźaķ 156

4.2.6.12. başḳa **156**
4.2.6.13. baştab **156**
4.2.6.14. biré **156**
4.2.6.15. birlé **157**
4.2.6.16. boron **157**
4.2.6.17. bulıb~bulıp **158**
4.2.6.18. buyı **158**
4.2.6.19. buyınsa **158**
4.2.6.20. buylap~buyźab **159**
4.2.6.21. büten **159**
4.2.6.22. élék **159**
4.2.6.23. ġiberet **160**
4.2.6.24. ḫaḳında **160**
4.2.6.25. ḫaḳta **160**
4.2.6.26. ḫas **161**
4.2.6.27. hayın **161**
4.2.6.28. ḫetlé~ḫetlém **161**
4.2.6.29. hımaḳ **162**
4.2.6.30. huñ **162**
4.2.6.31. işé **162**
4.2.6.32. ḳaraġanda **163**
4.2.6.33. ḳaramaśtan **163**
4.2.6.34. ḳaramay **163**
4.2.6.35. ḳarap **164**
4.2.6.36. ḳarata **164**
4.2.6.37. ḳaray **164**
4.2.6.38. ḳarşı **164**
4.2.6.39. kéwék **165**
4.2.6.40. ḳeźeré **166**
4.2.6.41. köyö **166**
4.2.6.42. küre **166**
4.2.6.43. ménen~bélen **167**
4.2.6.44. ösön **167**
4.2.6.45. öśtönde **168**

4.2.6.46. öśtöne **168**
4.2.6.47. öśtönen **168**
4.2.6.48. saḳlı **169**
4.2.6.49. samahı **169**
4.2.6.50. sebeplé **170**
4.2.6.51. şikéllé~şikéldé **170**
4.2.6.52. taba **170**
4.2.6.53. taban **171**
4.2.6.54. tarafınan **171**
4.2.6.55. tış **171**
4.2.6.56. tiklém **172**
4.2.6.57. töślö~töśtö **172**
4.2.6.58. turahında~turıhında **172**
4.2.6.59. turala~turıla **173**
4.2.6.60. urınına **173**
4.2.6.61. üte **174**
4.2.6.62. yaḳın **174**
4.2.7. Bağlaçlar **174**
4.2.7.1. hem **175**
4.2.7.2. bélen~ménen **176**
4.2.7.3. tağı **176**
4.2.7.4. dA / tA / źA **177**
4.2.7.5. ġına/géne, ḳına/kine **177**
4.2.7.6. uḳ/ük **177**
4.2.7.7. bérse…bérse **178**
4.2.7.8. bér,…bér…bér **178**
4.2.7.9. da-de, źa-źe, la-le, ta-te **179**
4.2.7.10. elé…elé **180**
4.2.7.11. elle…elle **180**
4.2.7.12. ye, ye…ye **180**
4.2.7.13. yeki **181**
4.2.7.14. yeihe **181**
4.2.7.15. lekin **181**
4.2.7.16. emme **182**

4.2.7.17. eger **182**
4.2.7.18. eger źe **183**
4.2.7.19. sönki **183**
4.2.7.20. ḫelbuki **183**
4.2.7.21. belki **183**
4.2.7.22. barı **184**
4.2.7.23. elle **184**
4.2.7.24. ḫatta **184**
4.2.7.25. şuġa **185**
4.2.7.26. şul arḳala **185**
4.2.7.27. şul sebeplé **186**
4.2.7.28. şulay bulġas **186**
4.2.7.29. şulay bulha la **186**
4.2.7.30. şulay uḳ **187**
4.2.7.31. tik **187**
4.2.7.32. timek **188**
4.2.7.33. yeġni **188**
4.2.7.34. yene **188**
4.2.7.35. yuġihe **189**
4.2.7.36. yuḳha **189**
4.2.8. Ünlemler **189**
4.2.8.1. ah **190**
4.2.8.2. aḫ **190**
4.2.8.3. ay-hay **190**
4.2.8.4. ey **191**
4.2.8.5. ḫa-ḫa-ḫa **191**
4.2.8.6. uy **192**
4.2.8.7. éyé **192**
4.2.8.8. yuḳ **192**
4.2.8.9. ḳana **193**
4.2.8.10. me **193**
4.2.8.11. ye **193**
4.2.8.12. eyźe **193**

BÖLÜM V
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ **194**

BÖLÜM VI
METİNLERİN ÇEVİRİ YAZISI

6.1. Kiril Alfabeli Başkurtça İncil Tercümesinin Çeviri Yazısı **198**
6.1.1. Matfeyźan Sıkkan Svyatoye Yevangeliye **198**
6.1.2. Marktan Sıkkan Svyatoye Yevangeliye **256**
6.2.Başkurt-Arap Alfabeli Metinlerin Çeviri Yazısı **294**
6.2.1. 1902-nsé yılda Başḳorttar meselehé **294**
6.2.2. Yeyġor **305**
6.3.Başkurt-Latin Alfabeli Metinlerin Çeviri Yazısı **312**
6.3.1. Yalsı (Mejit Gafuri) **312**
6.3.2. Béźźéñ Nemelerźé Hatḳanda **317**
6.3.3. Yañı Uraḳ **326**
6.3.4. Ḳır Ḳaźı **331**
6.4. Başkurt-Kiril Alfabeli Metinlerin Çeviri Yazısı **336**
6.4.1. Ülémhéź Kıź (Remi Garipov) **336**
6.4.2. Tewgé Ḳarluġas **341**
6.4.3.Ḫattar **343**
6.4.4. Hönersé Ménen Öyrensék **348**
6.4.5. Möḫebbet Hem Nefret **367**

BÖLÜM VII
DİZİN **392**

KAYNAKÇA **768**
EKLER **774**
ÖZGEÇMİŞ **839**

KISALTMALAR

Alm.: Almanca

Ar.: Arapça

Bk.: Bakınız

Bşk.: Başkurtça/Başkurt Türkçesi

C.: Cilt

Ç. : Çince

ÇEK : Çağatayca El Kitabı (Eckmann, 2021)

Çev.: Çeviren

ÇT: Çağatay Türkçesi

Ed.: Editör

EDPT: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish (Clauson, 1972)

ET.: Eski Türkçe

Far.: Farsça

Fr.: Fransızca

Haz.: Hazırlayan

İbr.: İbranice

Lat.: Latince

OTAL: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Devellioğlu, 2017)

OTG: Orhon Türkçesi Grameri (Tekin, 2016)

Rum.: Rumca

Rus.: Rusça

S.: Sayı

s.: Sayfa

T.: Türkçe

TDK: Türk Dil Kurumu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TTK: Türk Tarih Kurumu

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

Yun.: Yunanca

~ : Değişke gösterir.

>: Bir biçimden başka bir biçime gidişi gösterir.

<: Bir biçimin başka bir biçimden gelişini gösterir.

+: İsim çekim eklerinin önünde kullanılır.

-: Fiil çekim eklerinin önünde kullanılır.

/ /: Seslerin gösteriminde kullanılır.

/: Bir biçim birimin farklı sesçil biçimlerini ayırmada kullanılır.

Ø: Sıfır biçim birimi gösterir.

{}: Biçim birimi, alt biçimbirimi gösterir.

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. 1902 Tarihli İncil'de Kullanılan Başkurt Kiril Alfabesi.....17
Tablo 2. Başkurt-Arap Alfabesi.....19
Tablo 3. Başkurt-Latin Alfabesi.....20
Tablo 4. Başkurt-Kiril Alfabesi (1940-).....23
Tablo 5. Ünlüler.....27
Tablo 6. Ünsüzler Tablosu.....40

EKLER LİSTESİ

EK 1. Kiril Harfli Orijinal İncil Metni 774
EK 2. Arap Harfli Orijinal Başkurtça Metin 794
EK 3. Latin Harfli Orijinal Başkurtça Metin 812
EK 4. Kiril Harfli Başkurtça Metin 829

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Konusu

Başkurtçanın yazı dilinin geçirdiği aşamaları betimlemek amacıyla bu çalışma kaleme alınmıştır. Başkurtçanın yazı dili tarihini belirlemede, başlangıç devirleri döneminin tespiti ve tarihlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu döneme ait metinler doğal olarak Çağatay yazı dilinin etkisi altında olacaktır. Araştırma problemi bu düzlemde Başkurtçanın kuruluş dönemini ve Çağatay yazı diliyle olan ilgisini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Çağatayca yaklaşık olarak 20. yüzyıla kadar bütün Orta Asya Türk topluluklarının ortak yazı dili olmuştur. Bu birlikteliğin Başkurtça üzerinde de etkili olabileceği göz ardı edilmemelidir. Çağatay yazı dilinin etkisinin ortaya konması, gerek Başkurtçanın ve gerekse diğer Kıpçak grubu Türk yazı dillerinin kendi yazı dillerini oluştururken hangi aşamalardan geçtiğinin anlaşılmasında önemli bir yer tutacaktır.

Genellikle Başkurtçanın son dönem eserleri araştırma konusu edilirken kuruluş dönemine ilişkin araştırmaların sayıca az olması bizi bu problemi incelemeye sevk etmiştir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı Başkurtçanın kuruluş dönemi özelliklerini Çağataycayla mukayeseli olarak incelemektir. Çalışma bu temel amacın yanı sıra aşağıdaki konulara da yanıt aramak amacıyla kaleme alınmıştır.

-Başkurtçayı bağımsız bir dil olarak betimleyebilmek.

-Başkurtların yazı dillerini oluştururken hangi aşamalardan geçtiğini tespit etmek.

-Başkurtçanın özerk bir yazı dili olarak gelişimini metinlerle takip edebilmek.

-Eldeki malzemenin hangi oranda Çağatayca hangi oranda Başkurtça unsurları ihtiva ettiğini tespit edebilmek.

-Kuruluş dönemi Başkurtçasının unsurlarını eldeki malzemeyle tanımlayabilmek.

-Tespit edilen malzemeye göre kuruluş dönemi Başkurt yazı dilini ses ve şekil unsurları bakımından belirleyebilmek.

-Kuruluş dönemi Başkurt yazı dilinde varsa ağız özelliklerini tespit edebilmek ve standart Başkurtçayı bu verilere göre tanımlayabilmek.

1.3. Çalışmanın Önemi

Başkurtçanın tarihi devirlerini tespit etmek ve oluşum aşamalarına ilişkin özelliklerini betimlemek, araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Çünkü alanyazında bu araştırma konusu üzerinde etraflı bir çalışma görülmemiştir. Bu yanıyla da çalışma yazı dili olarak Başkurtçayı tanımlayabilmek için önemli referans noktaları oluşturacaktır.

Kuruluş dönemi Başkurtçasının hangi aşamalardan geçtiğinin belirlenmesi, bir yazı dilinin oluşması ve standartlaşma süreci konularında bir kez daha düşünmemizi sağlayabilir. Böylece bu aşamaların Başkurtça açısından ne derecede gerçek olduğu betimlenebilecektir.

Orta Asya Türk dillerinin geleneksel olarak Çağatayca kaynaklı olduğu alanyazında kabul edilmektedir. Başkurtça açısından bu genel kabulün hangi düzeylerde gerçekleştiği ve bunun ayrıntılı betimlenmesi araştırmayı önemli kılan bir başka yöndür.

Bu görüşler ışığında yazı dili oluşması ve standartlaşması Başkurtçanın kuruluş dönemi metinleri üzerinde yoğunlaşarak ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Tüm bu ilişkilerin ortaya konması araştırmanın önem verdiği konuların başında gelmektedir.

1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

- Başkurtçanın kuruluş dönemi eserlerini inceleyerek ses ve biçim özelliklerini ortaya koymak amacıyla bu çalışma kaleme alınmıştır. Bu yönüyle Başkurtçanın tüm tarihi dönemleri değil sadece kuruluş dönemi ve ilgili eserler incelenecektir.
- Başkurtça, Çağatay yazı dilinden ayrılarak kendi yazı dilini oluşturmuştur. Çağatayca kendi içerinde çeşitli dönemlere ayrılmaktadır (Eckmann, 2021, s. 19). Bu çalışmada Başkurtçayla doğrudan ilişki kurulabilecek dil özellikleri ele alınmıştır.
- Bu dönemi incelerken bu döneme ait tüm yazılı metinler değil ulaşılabilenlerden seçilen metinler incelenecektir.
- Kuruluş dönemi Başkurtçası kullanılan alfabeler bakımından Arap, Latin ve Kiril alfabeleri ekseninde ele alınacaktır.

BÖLÜM II

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Çağatay Türkçesi

Çağatay Türkçesi (Çağatayca), İslami Orta-Asya Türkçesi (Doğu Orta Türkçesi) edebiyat dilinin inkişafının üçüncü safhasıdır ve Timurlular imparatorluğunda (1405-1502) Harezm Türkçesinin devamı olarak teşekkül etmiştir. Çeşitli yerli ağızları da içine alan bu tarihî Türk lehçesi, Türkistan'da ve Avrupa Rusyasında 19. asrın sonuna kadar, Oğuzlar dışındaki Müslüman Türklerin edebiyat dili olarak yayılmıştır (Eckmann, 1979, s. 225). Batı Türklüğünün sınırlarını çizen Karadeniz, Kafkas Dağları, Hazar Denizi, Orta İran'ın kuzeyi ile doğusunda kalan ve Müslüman olan bütün kuzey ve doğu Türklüğü 15. yüzyılın başlarından 20. yüzyılın başlarına dek aynı yazı dilini kullanmıştır. Bu yazı dilinin Türkoloji literatüründeki adı Çağatay Türkçesidir (Ercilasun, 2010, s. 400).

Başlangıçta göçebe Türklerin dilinde, daha sonra da Çağatay İmparatorluğunda yaşayan bütün Türkler arasında kullanıldığı düşünülen *Çaġatay Tili* ve *Çaġatay Türkisi* terimleri, Timurlular zamanında, Timurlular İmparatorluğunda gelişmiş bir dil anlamı da kazanmıştır. Sözcük bu anlamıyla *Türk tili, Türk elfâẓı, Türkî tili* vb. ifadelerini tercih eden 15. ve 16. yüzyıl müellifleri tarafından hemen hemen hiç kullanılmamıştır. Yalnız Nevâyî kendi zamanının edebî dilini adlandırmak için *Çaġatay lafẓı*'nı (Çağatay dili) kullanmıştır (Eckmann, 2021, s. 17). Söz konusu terimi dar ve genel anlamda olmak üzere değerlendirmek mümkündür. En genel anlamıyla Batı Türkçesi terimine bağlı olarak r/z ve l/ş zıtlığıyla ikiye ayrılan Türk dili dünyasının r/z bölümünü içine alan geniş bir anlam içermektedir (Yılmaz, 2003, s. 217). Çağatay Türkçesi araştırmacılar tarafından şu şekilde ele alınmıştır: Brockelmann Karahanlı, Harezm ve Çağatay Türkçelerini Orta Asya Türkçesi olarak ifade etmiş ve bu dönemi Doğu Türkçesi terimi ile karşılamıştır (Ata, 2010, s. 31). Eckmann, Doğu Orta Türkçesi dönemi, İslami Orta Asya Türk Edebî Dili veya Çağatayca olarak adlandırmıştır (2021, s. 15). Çağatayca, Türkistan'da ve Avrupa Rusyasında 19. yüzyılın sonuna kadar Müslüman Türklerin (Oğuzlar dışında) kullandığı edebî dil olarak yayılmıştır (Eckmann, 1979, s. 225). 17. yüzyılda Çağatay yazı dilinin önde gelen yazarlarından Ebülgazi Bahadır Han da *Şecere-i Terâkime* adlı eserinde bu dönemin dili için *Türkâne, Türkî, Türk dili* ifadelerini kullanmıştır. Yazar diğer eseri *Şecere-i Türk*'te de Çağatay Türkçesi terimini kullanmıştır (Ölmez, 2003, s. 30-32).

Doğuda, Orta Asya İslami Türk Edebiyatı dilinin belirli bir devrini ifade eden bu terim 19. yüzyılda geniş bir anlam kazanmıştır. Vambery'nin *Çagataische Sprachstudien* adlı eseri ile *Çağatayca* ibaresi büyük bir itibar kazanmıştır. Vambery, Çağataycayı kendi çağının yaşayan bütün şivelerini ve her şeyden önce Özbekçe'yi de içine alacak şekilde ifade etmiştir. Fransız Türkologlar Quatremere, Courteille ve Zenker, Doğu Türkçesi terimini tercih etmişlerdir (Eckmann, 2021, s.18).

Rus Türkologlar ve Rus ekolünü takip eden Türkologlar Çağatay sözcüğünün anlamını daraltmışlardır. W. Radloff ve F. E. Korş, Çağatayca terimi ile Uygurca sonrası Orta Asya edebiyatının malzemelerini işaret etmektedirler ve bu şekilde *Doğu Türkçesi* terimini daha geniş manada kullanmışlardır. Radloff, *Doğu Türkçesi* terimini yaşayan Sibirya lehçelerine bağlamış; Korş ise Orhon Türkçesi, Uygurca, Çağatayca ve Kumancayı içine alan bir lehçe grubuyla Karagas, Koybal, Sagay ve Salır şivelerini ifade ederek kullanmıştır (Eckmann, 2021, s.11).

Çağatay Türkçesinin birçok adlandırması olduğu gibi dönemlere ayrılmasında da farklı görüşler öne sürülmüştür. Yalnızca edebî gelişmeyi göz önünde bulunduran Fuat Köprülü, Çağatayca sözünün anlamını genişletmiştir (Eckmann, 2021, s. 19). Köprülü Çağataycayı şu devirlere ayırmaktadır:

1. İlk Çağatay devri: 13. ve 14. yüzyıllarda, önce Türkistan, Horasan ve İran sahalarında, Harezm'de ve sonra Altın Ordu'da gelişen edebî dil.
2. Klasik Çağatay devrinin başlangıcı: 14. yüzyıl sonlarından başlayıp 15. yüzyılın ortalarına kadar "Timurlular devrinde Horasan ve Maveraünnehr'in Herat ve Semerkand gibi medeni ve siyasi merkezlerinde" gelişen edebî dil.
3. Klasik Çağatay devri: 15. yüzyılın ikinci yarısını içine alan ve Nevâyî ile başlayan devir.
4. Klasik devrin devamı: 16. yüzyılda Babur ve Şeybâniler devri.
5. Gerileme ve çökme devri: 17-19. yüzyıllar (Köprülü, 1945, s. 270-323).

Samoyloviç şive farklarını göz önünde bulundurarak Çağataycayı 15. ve 20. yüzyıllar Orta Asya edebî Türk dilini karşılayacak şekilde kullanmıştır. Samayloviç İslamî Orta Asya edebî Türk dilini şu devirlere ayırmıştır.

1. Karahanlı Türkçesi ya da Kaşgar Türkçesi devri (11-13. yüzyıllar).
2. Kıpçak-Oğuz Türkçesi devri (13-14. yüzyıllar).
3. Çağatayca devri (15-19. yüzyıllar).
4. Özbekçe devri (20. yüzyıl) (1928, s. 23).

Samoyloviç, Orta Asya edebî Türk dilinin üçüncü devresi olarak ifade ettiği Çağataycayı da dört döneme ayırmıştır:

1. İlk Çağatayca ya da Nevâyî'den önceki Çağatayca devri (15. yüzyılın başlarından Nevâyî'nin ilk eserini verdiği 1465 yılına kadar).
2. Klasik Çağatayca devri (15-16. yüzyılın ortaları).
3. Klasik devirden sonraki Çağatayca devri (17. yüzyılın sonuna kadar).
4. Son Çağatayca devri (18. ve 20. yüzyıllar) (Samoyloviç, 1928, s. 23).

İkinci Dünya Savaşından sonra özellikle Sovyet Türkologları, Çağatayca teriminin yerine Orta Asya İslami Türk yazı dilinin Çağatayca döneminden öncesini de içine aldıkları dönem için *Özbekçe* ve *Eski Özbekçe* tabirlerini kullanmışlardır. Bu Türkologlardan birisi A. M. Şçerbak'tır. O da bu terimi kullanarak Eski Özbekçe'yi üç döneme ayırmıştır:

1. İlk devir (10-13. yüzyıllar): Batı Türkçesi (Kıpçakça) ve Güney Türkçesi unsurlarının alınması.
2. İkinci devir (14-17. yüzyıllar): Yapay dil. Çağatayca devrini sadece bu devre ait kılmak mümkündür.
3. Üçüncü devir (17-18. yüzyıllar): Bölgesel dil unsurlarının edebî dile girmesi (Eckmann, 2021, s. 20).

Eckmann, İslami edebî Orta Asya Türk dilini şu devirlere ayırmıştır:

1. Karahanlıca veya Hakaniye Türkçesi (11-13. yüzyıllar).
2. Harezm Türkçesi (14. yüzyıl).
3. Çağatayca (15-20. yüzyıllar).

Eckmann, Çağataycayı da beş asırlık değişimi göz önünde bulundurarak alt dönemlere ayırmıştır. Bu tasnifini yaparken Ali Şir Nevâyî'yi ölçüt olarak almıştır (Eckman, 2021, s. 21). Ali Şir Nevâyî, Türkçenin bugününü ve dününü incelemek için köprü olma işlevi görmüştür (Abik, 2006, s. 11).

1. Klasik öncesi devir (15. yüzyılın başlarından Nevâyî'nin 1465'te ilk divanını düzenlemesine kadar).
2. Klasik devir (1465-1600).
3. Klasik sonrası devir (1600-1921) (Eckmann, 2021, s. 21).

Buraya kadar aktarılanlardan anlaşılacağı gibi Çağatayca ve kapsadığı dönemler araştırmacılar tarafından farklı şekilde değerlendirilmiştir. Eckmann'ın bugün genel olarak kabul edilen değerlendirmesi ile İslami Orta Asya Türk edebî dilinin 15. ve 20. yüzyıllar arasındaki dilimini Çağatay Türkçesi olarak değerlendirmek mümkündür (Abik,

2006, s. 11). Çağatay Türkçesi, Eski Türk yazı dilinin devamı olarak 15. yüzyılda Nevâyî'nin dilinde klasikleşmiş, 20. yüzyıla kadar devam etmiş ve Doğu Türklüğünün ortak yazı dili olma vasfı ile genel anlamda *Türk tili* olarak adlandırılmıştır (Barutçu Özönder, 1996, s. 9). Bodrogligeti, Çağataycanın Özbek, Kazak, Kırgız, Türkmen ve Tatar yazı dillerinin başlangıç dili olarak vazife gördüğünü, bununla beraber tarihsel ve linguistik açıdan Çağataycanın Özbekçeye bağlandığını belirtmiştir (2001, s. 7). Bilindiği üzere Yeni Uygur Türkçesi de Çağatay Türkçesinin devamı niteliğindedir.

2.2. Başkurtça

Tatarca ve Kazakça arasında bir geçiş köprüsü olarak nitelendirilen Başkurtça, şekil bilgisi açısından Tatarca ile hemen hemen aynı özellikleri gösterirken ses bakımından ondan farklılaşmıştır (Öner, 1998, s. XXXII). Benzing, Başkurtçanın dil bilimi açısından Tatarcanın özel bir ağzı olarak kabul edilebileceğini, Başkurtçanın ünlü sistemi itibariyle Tatarcadan bazı durumlarda sapmalar gösterdiğini, bunların da Başkurtçayı Kazakçaya yaklaştıran ünsüzlerle bağlantılı olduğunu belirtir (1995, s. 128). Başkurtça kendine has peltek ve sızıcı ünsüzlerle Türk yazı dilleri içerinde ayrı bir yere konumlandırılmıştır. Kazakçada olduğu gibi Başkurtçada da ileri derecede ünsüz uyumları görülmektedir (Dmitriyev, 1950, s. 39; Öner, 1998, s. XXXII).

Türk dillerinin/lehçelerinin tasnifi çalışmalarında Başkurtça genel olarak Kuzeybatı-Kıpçak grubu içinde değerlendirilir. Radloff'un tasnifinde Başkurtça *Batı Diyalektleri* başlığı altında *Ova Başkurtçası* ve *Dağ Başkurtçası* şeklinde gösterilmiştir. Ses denkliklerini kullanarak ilk bilimsel tasnifi yapan Samoyloviç, Başkurtçayı *Tav Grubu (Kıpçak-Kuzeybatı)* içerisinde değerlendirir. Baskakov, Başkurtçayı *Türk Dillerinin Batı Hun Dalı* başlığı altında *Kıpçak-Bulgar Grubu* içerisine dâhil etmiştir (Arat, 1987, s. 82, 83, 99, 115). Arat'ın fonetik esaslara dayanan tasnifinde Başkurtça *Tav Grubu* içerisinde gösterilmiştir (1987, s. 146). Tekin'in Türk dillerini altı seslik ölçüte göre değerlendirdiği tasnif çalışmasında Başkurtça *Ayak/Tavlı (Kıpçak) Grubu*'nda gösterilmiştir (Tekin ve Ölmez, 2014, s. 108). Schönig, Başkurtçayı Tatarcayla birlikte *Volga-Ural-Kafkas Kıpçakçası* içerisinde *Volga-Ural Kıpçakçası* olarak ele almıştır (2013, s. 223).

Orta Asya'daki Türk dilleri arasında 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar genellikle Çağatayca yazı dili/ededî dil olarak kullanılmıştır. Çağataycanın Başkurtça için de kullanıldığı görülmektedir. Literatürde Çağatay yazı dili geleneğinin devamı olan ama

daha çok Tatarcanın baskın dil olduğu bu Başkurtça "İdil-Ural boyu Türk dili" ya da "Türkî til" olarak adlandırılmıştır.

Başkurtça 1920'lerden sonra bir yazı dili olmuştur. Bundan önce Başkurtlar tarafından meydana getirilen edebî eserlerde, şair ve yazarlar Tatarcayı daha önceleri de Çağataycayı kullanmışlardır (Benzing, 1995, s. 127). 1920'li yıllara kadar Başkurtça, Başkurt Türkçesi veya Başkurt dili diye anılan bir yazı dili olmayan Başkurtlar, yazı dili olarak 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar İdil-Ural boyu Türkçesini (Bulgar Türkçesi), 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de Tatar Türkçesini ve nihayet Ekim devriminden sonra da yeni oluşturulan Başkurt Türkçesini kullanmışlardır (Öztürk, 2002, s. 175).

19. yüzyılın sonlarına doğru bazı Başkurt aydınları Kazan edebî diline karşı kendi lehçelerinde yayın yapma denemeleri olmuştur. Taymas, bu aydınlardan Mehmet Selim Ümitbay'ın *Yadigar* (1892); Abdulkadir İnan da *Başkurt Ceylevinde* (1913) adlı eserlerini Başkurt ağız özelliklerine göre yazdıklarını ancak devrin ortak yazı dili olan Kazan Tatarcasıyla yayımlamak zorunda kaldıklarını aktarmıştır (1966, s. 205).

Başkurt edebî dilinin tarihî gelişimi Kiyikbayev, İşbirzin, Hüseyinov ve Hisametdinova ile Uraksin tarafından şu şekilde sınıfladırılmıştır:

J. F. Kiyikbayev, Başkurt edebî dilinin gelişimini üç devreye ayırmıştır.

1. XV.-XVI. yüzyıllardan başlayıp XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan dönemdir. Destan, hikâye, rivayet, anonim halk şarkıları ve halk edebiyatının diğer ürünlerinde görülen dildir. Başkurtların resmî dili Ural-Volga boyu Türkî dilidir.
2. XIX. yüzyılın ikinci yarısından 1917 Ekim devrimine kadar olan dönemdir. Başkurtça kurallara göre yazı dili oluşturma çalışmaları başlamıştır. Dönemin sonunda, XX. yüzyılın başından 1917 Ekim devrimine kadar Başkurtların resmî yazı dili olan Başkurtçanın esasları da gözetilerek Eski Türk diline yakın olan eski Tatarca kullanılmıştır.
3. Ekim devriminden sonraki ilk yıllardan başlayarak (1919-1922) günümüze kadar gelen dönemdir. Bu dönemde yerel Başkurt ağızları esas alınmıştır (Kiyikbayev, 1966, s. 53-55).

G. B. Hüseyinov Başkurt edebî dilinin tarihî gelişimini iki ana döneme ayırır.

1. XIII.-XIV. yüzyıllardan 1917 Ekim devrimine kadar olan dönem: Bu dönem de kendi içinde ikiye ayrılır.

a) XIII.-XIV. yüzyıllardan XIX. yüzyılın sonuna kadar olan dönemdir. Bu dönemde Kıpçak boyu etkisinde oluşturulan Ural-Volga boyu Türkî dili kullanılmıştır.

b) XIX. yüzyılın sonundan Ekim devrimine kadar olan dönemdir. Bu dönemde Ekim devrimine kadar Tatar yazı dili kullanılmıştır. Devrimden sonra Başkurt yazı dili kullanılmaya başlanmıştır.

2. 1919-1922 yıllarından günümüze kadarki dönemdir (İşbirzin vd., 1993, s. 8).

İşbirzin ise Başkurt edebî dilini gelişimini iki ana başlık altında göstermiştir:

1. XIII. yüzyıldan XIX. yüzyılın sonuna kadar olan bu dönem, millet olana kadarki geçen dönem şeklinde verilmiştir. Bu devir kendi içerisinde dörde ayrılır:

a) Başkurtların Rus idaresine katıldıkları bu devir XIII. yüzyıldan XVI. yüzyılın ortalarına kadarki süreyi kapsar. Bu dönemde kendi sahip olduğu leksik-gramatik farklılıklarla beraber, Orta Asya Türkî diline yakın olan Ural-Volga (İdil) boyu Türkî dili kullanılmıştır.

b) XVI. yüzyılın ortalarından XVIII. yüzyıla kadarki dönem: Kıpçak unsurları ile Rusçadan alıntılanan sözlerin çoğunlukla resmi yazılar ve yıllıklar gibi edebi eserlerde yoğun olarak görüldüğü Ural-Volga boyu Türki dili dönemidir.

c) XIX. yüzyılın ilk yarısı: Ural-Volga boyu Türkî dili içerisinde, dinî edebiyatın geliştiği bu dönemde, edebî dil ile konuşma ve halk edebiyatı ürünlerinin dili arasında etkileşim başlamıştır.

d) XIX. yüzyılın ikinci yarısı: Çağdaş edebiyatın gelişmeye başladığı bu dönemde, Ural-Volga boyu Türkî dilinde Başkurtça unsurlar artmış, edebi dilin yeni türleri görülmeye başlamıştır.

2. Başkurt millî edebî dili dönemi: Bu dönem kendi içinde dörde ayrılmıştır:

a) XIX. yüzyılın sonundan Ekim devrimine kadarki dönem: Başkurt milletinin şekillenmesinin başladığı bu devirde, matbuatta Ural-Volga boyu Türkî dilinin özelliklerini taşıyan eski Tatar dili kullanılmıştır. Bununla beraber Başkurtça unsurlar artaya başlamıştır.

b) 1920'li yıllarda konuşma dili, Ural-Volga boyu Türkî dili ve folklor dilinin etkisiyle bugünkü Başkurt edebî dili şekillenmeye başlamıştır.

c) 1930-1940'lı yılları kapsayan bu dönemde, mevcut edebî türlerin artmasıyla beraber bugünkü Başkurt edebî dili de hızla gelişmiştir.

d) 1940'tan günümüze kadarki dönemde, bugünkü Başkurt edebî dili büsbütün yerleşmiş ve edebî dilin kuralları tespit edilip uygulamaya konulmuştur. Başkurt edebî dilinin, Rusça ve diğer halkların dilleriyle ilişkileri gelişmiştir (İşbirzin vd., 1993, s. 8-9).

Hisamitdinova ve Uraksin ise Başkurt edebî dili iki ana döneme ayrımıştır:

1. Ekim devriminden önceki dönem.

a) Ural-Volga bölgesinde 12-18. yüzyıllar arasında Başkurtça unsurların bulunduğu Türkî dil.

b) 19-20. yüzyıllardaki Başkurt edebî dili (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 41).

2. 1920'li yıllardan günümüze kadar olan dönem: Modern Başkurt edebî dilinin oluşun gelişim aşaması (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 41).

Bu sınıflandırma çalışmalarında dikkat çeken en önemli husus, Başkurt edebî dilinin başlangıç noktası konusundaki farklılıklardır. Hisanetdinova ve Uraksin, Başkurt edebî dilinin başlangıcını 12. yüzyıla kadar götürürken; Hüseyinov ve İşbirzin, 13. yüzyılı, Kiyikbayev ise 15. yüzyılı edebî dilin başlangıcı saymaktadırlar. Her sınıflandırmanın ilk evresini, yani başlangıç aldıkları yüzyıldan 19. yüzyıla kadar olan dönem genel olarak Türkî Til veya Tatar dili olarak adlandırılmıştır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 41). Bu sınıfladırma çalışmalarında Ekim devriminden sonra Başkurt ağızlarına dayanan edebî dilin oluşmaya başladığı ve ilerleyen yıllarda modern Başkurtçanın yerleştiği ayrıca vurgulanan bir diğer konu olmuştur.

2.3. Başkurt Yazı Dili Süreçleri

Başkurtçayı müstakil bir yazı dili hâline getirmeyle ilgili ilk çalışmalar 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başına dayanmaktadır. Bu yıllarda Rus alfabesi temelinde türlü Başkurt alfabeleri düzenlenmiş, Rusça-Başkurtça, Başkurtça-Rusça sözlükler yapılmış ve halk edebiyatı ürünleri derlenip Rusçaya tercüme edilmiştir.

Başkurtlar için ilk alfabe 1892'de Orenburg'da yazılmıştır. Bu alfabenin yazarı belli değildir.[1] 1898'de ikinci baskısı çıkan bu alfabede 39 Rus grafik işareti bulunuyordu. Orenburg Başkurtlarının konuşma dilinden örneklerle hazırlanan alfabe, Başkurtçanın ayırt edici ünsüzlerini göstermesi açısından yeterli değildi. Çünkü alfabede /ź-z/, /ġ-g/,

[1] N. K. Dmitriyev ve J. G. Kiyikbayev bu alfabenin V. V. Katarinskiy tarafından yazıldığını belirtmiştir. Gelewitdinov, İ. (2008). *Başḳort Eźebi Tili Tariḫı*. Öfö: Kitap Neşrieti. s. 207.

/ķ-k/, /ś-s/ (ҙ-з, ғ-г, ҡ-к, ç-c) gibi çift ses grupları /z/, /g/, /k/, /s/ (з, г, к, c) şeklinde birer harfle gösterilmişti (İşbirzin vd., 1993, s. 156; Husainova, 2017, s. 38).

19. yüzyılın sonunda Rus alfabesine eklenen yeni harflerle Rusça-Başkurtça ve Başkurtça-Rusça sözlükler düzenlenmiştir. O sözlüklerden ilki 1893'te Orenburg'da yazılan *Kratkiy Russko-Başkirskiy Slovar*'dır. Bu sözlük 2500'e yakın sözü barındırmaktadır. Kelimelerin bazısı anlamına göre bazısı da gramatik özelliğine göre düzenlenmiştir. N. İ. İlminskiy'nin öğrencisi V. V. Katarinsky tarafından yazılan bu sözlükteki malzemeler Orenburg Başkurtlarının konuşma diline dayanmaktadır (İşbirzin vd., 1993, s. 156; Husainova, 2017, s. 38-39; Özşahin, 2020, s. 352).

Başkurtça için düzenlenen ikinci *Başkortsa-Russa sözlük* 1899 ve 1900'da iki kez basılmıştır. Alfabetik olarak düzenlenen sözlük ilkine bakış daha kapsamlıdır. Bu sözlükte 1000 söz yer almaktadır. Buradaki sözlerde Başkurtçanın doğu ve güney ağızlarının özelliği bulunmaktadır. V. V. Katarinsky'e Rus misyonerlerinden derlediği sözleri, sözlük hâline getirirken Rus-Başkurt okulunda öğretmen olarak görev yapan Möhemmet Gelim Kıvatov yardım etmiştir (İşbirzin vd., 1993, s. 156-157; Agişev ve Zeynullina, 1996, s. VI).

Başkurtça batıda Pröhle'nin yayınladığı *Baschkirischen Sprachstudien (VI. 1903, s. 194-214; V. 1904, s. 194-214; VI. 1905, s. 12-26)* adıyla yayımladığı yazı dizisiyle tanınmıştır. Bu çalışmada kuvvetli Tatar etkisi görülmektedir (Benzing, 1995, s. 127). Bununla beraber Başkurtçaya özgü sesleri gösterilmesi açısında önemli bir çalışmadır (Pröhle, 2017, s. 264-269). Başkurt dil çalışmaları başlığını taşıyan bu çalışma ses bilgisi, şekil bilgisi ve sözlükten oluşmaktadır. Başkurtça sözler, Macarca latin harfli trankrispiyonla verilmiştir. Başkurtça sesleri tanımak için 36 harf kullanılmıştır (Öner, 1999, s. 125; Özşahin, 2020, s. 353).

1907 yılında Kazanda A. G. Bessonov[2] *Bukvar dlya başkir* adlı bir alfabe kitapçığı yazmıştır. Tönyak-Könsıgış ve Könyak-Könsıgış Başkurtlarının konuşma dilinden örneklerin bulunduğu bu alfabe taslağında Bessenov, Başkurtça için Rus alfabesi temelinde düzenlenen 41 harften oluşan Başkurt alfabesini teklif etmiştir. Bessenov, Başkurt halk hikâyelerini yazarken bu alfabeden faydalanmıştır (Biyişev, 1972, s. 49; İşbirzin vd., 1993, 157; Ekba ve Karimova, 2921, s. 1078-1080).

Başkurt ağızları üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen N. F. Katanov, 1898'de *Azbuka dlya başkirskogo yazıka (Başkurt dili için alfabe)* adlı çalışmasında Rus

[2] A. G. Bessenov, Başkurt ağızları üzerine yaptığı çalışmalarla, Başkurt ağız araştırmalarının temelini atmıştır. *bk*. (İşbirzin vd., 1993, s.157).

alfabesine dayanan 33 harflik bir Başkurt alfabesi düzenlemiştir. Başkurtçaya özgü seslerin belirli harflerle işaretlendiği bu alfabe, 1902'de Rusçadan Başkurtçaya tercüme edilen İncil'de kullanılan alfabenin de temellerini oluşturmaktadır (İşbirzin vd., 1993, s. 157-158; Gelewetdinov, 2008, s. 211; Karimova ve Latıpova, 2016, s. 47-48; Husainova, 2017, s. 41).

İncil'in tercüme edilen metninin dili Başkurtçanın doğu ve güney ağızlarına dayanmaktadır. Z. F. Uraksin bu İncil tercümesinde günümüz Başkurt yazı dilinde olmayan bazı gramatik hususiyetlerinin bulunduğunu ve bununla beraber metinde Başkurt konuşma dilinden söz ve söz gruplarının yer aldığını belirtmiştir (İşbirzin vd., 1993, s. 158; Karimova ve Latıpova, 2016, s. 47).

1912'de Üsirgen Başkurtlarından aslen doktor olan M. A. Kulayev *Osnovı zvukoproiznoşeniya i azbuka dilya başkir (Başkurtlar için seslerin telaffuz esasları ve alfabe)* adlı çalışmasında Rus-Grek-Latin esaslı 34 harflik bir alfabe düzenlemiştir. 1919 ve 1928 yıllarında iki kez 34 harften oluşan ancak Başkurtçaya özgü kimi sesleri alfabenin dışında bırakan *elépéy'i (alfabe)* çıkarmıştır. Başkurdistanın pek çok bölgesinde derlemeler yapan Kulayev, Başkurtçanın Arap ve Latin alfabeleriyle değil Kiril alfabesiyle düzenlenmesi gerektiğini her fırsatta dile getirmiştir (İşbirzin, vd., 1993, 158-159; Husainova, 2017, s. 38; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 45).

Başkurt yazı dilinin oluşma sürecinde Ufa, Orenburg ve Kazan matbaalarında 1920'den önce basılan Başkurt eserlerinin de önemli rolü bulunmaktadır. Bu eserler Tatar-Başkurt Türkçesi metinleri sayılsalar da bunlar arasında Başkurtçayı Tatarcadan ayıran fonetik farklılıklarla basılan kitaplar da bulunmaktadır (Şirin User, 2015, s. 316). Kerimullin, 1910'da Ufa'da Şerık Matbasında *Zaya Tülek* ve *Su-sulı* destanlarının Başkurt varyantları ve Ufalı yayımcılar tarafından çeşitli hastalıklardan korunma yollarını anlatan birçok kitabın basıldığını belirtmiştir (1979, s. 88). Başkurtların yazı dili olmadan önceki ilk numunelerini teşkil eden bu yayınların Başkurtçayı yazı dili yapma yönünde hazırlık çalışmaları olduğu da söylenebilir.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Başkurtça için Arap ve Latin alfabeleri değil Kiril alfabesi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu tarihlerde Rus alfabesi temelinde oluşturulan Başkurt metinleri ve alfabe çalışmaları 1940'ta Başkurtların kiril alfabesine geçişinin de temellerini oluşturmuştur.

1917 Bolşevik devriminden sonra oluşan özgürlük ortamından istifade eden Başkurtlar 1919'da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu tarihten sonra resmî olarak yazı dili oluşturma faaliyetleri hız kazanmıştır. Temmuz 1921'de Özerk Başkurt

Cumhuriyetinin kuruluşunun ardından *2. Başkurt Kongresinde* okul, mahkeme ve diğer idari organlarının Başkurdistanda yaşayan tüm halkları ana diline geçirme düşüncesi ortaya çıkmıştır (Biyişev, 1972, s. 49; İşbirzin vd., 1993, s. 204). Bu kapsamda da Aralık 1922'de Başkurt hükümeti özel bir kararname çıkarmış ve Maarif Bakanlığı bünyesinde yer alan akademik merkezde Seyfi Ufalı başkanlığında, G. Şunasi, S. Remiyev'den oluşan, *Başkurt Alfabesi ve İmlası* komitesi kurulmuştur. Bu komiteye daha sonra H. Kerimov, Ş. Manatov, Ş. Hudayberdin ve D. Yultır da katılmıştır (Biyişev, 1972, s. 49; Ehmerov, 1972, s. 45-46).

Başkurdistan Halk Maarif Komiserliği bünyesinde İlmî Merkez'in yönlendirmesiyle 1923'te Başkurt yazarlarından Segit Remiyev yeni bir alfabe hazırlamıştır. Bu alfabede 33 harf bulunmaktadır. Bunların 27'si ünsüz, 6'sı ünlü harflerden oluşmuştur. Bu alfabe Aralık 1923'te imla komisyonu tarafından incelenmiş ve 1924'ün Ocak ayında Başkurdistan yönetimi tarafından kabul edilerek "Yañı Yul" dergisinde yayımlanmıştır. Bu alfabe bazı değişiklikler yapılarak Latin esaslı alfabenin kabul edilmesine kadar (1024-1930) kullanılmıştır. (Ehmerov, 1972, s. 48; Biyişev, 1972, s. 51; İşbirzin vd., 1993, s. 206). Bu süre içerisinde Başkurt Türkçesi imla kılavuzları hazırlanmış ve Arap alfabesiyle yazım teknikleri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bélém dergisinin 1924 yılı 1-2. Sayısında F. Vildanov, *Başkort şivehénde yazıw, höyleşiw ösön bélérlé bulġan töp kegieler* başlıklı yazısında imla kurallarını belirlemeye çalışmıştır. 1924'te *Başkort yaźu koralı*, 1925'te *Başkort Télé imlehé* adlarıyla yayımlanan kitapçıklarda yeni imla kuralları belirlenmiştir (Biyişev, 1972, s. 57; Şirin User, 2015, 318). Başkurtça için düzenlenen Arap alfabesinin Başkurtçaya özgü sesleri tam olarak yansıtamadığı; birçok harfin başta, ortada ve sonda yazımında farklılıkların olduğu; Rus ve Batı dillerinden alınan kelime ve terimlerin yazımında sorunların yaşandığı için Arap alfabeli dönem devam ederken Başkurtçanın yazımında Latin esaslı bir alfabeye geçmeyle ilgili çalışmalar başlatılmıştır (İşbirzin vd., 1993, s. 206; Öztürk, 2002, s. 177-178).

Arap alfabesiyle Başkurtçanın yazılışı konusunda çalışmalar yayınlanırken SSCB Türklüğünün tamamını kaplayan Latin harfleriyle yazı dili oluşturma çalışmaları Başkurtları da içine almaya başlamıştır (Ehmerov, 1972, s. 52; User, 2015, s. 318). Bu bağlamda Haziran 1924'te Başkurdistan Halk Maarif Komiserliği bünyesinde Akademik Merkez, yazıda Latih harflerini kullanmayla ilgili özel bir oturum düzenlemiştir. Burada Latin alfabesine geçişin gerekli olduğuna dair karara varılmış ve bunu hayata geçirmek üzere şu kararlar alınmıştır. 1. Latin yazısıyla alfabe basılması. 2. Latin harfleriyle yazma

fikrini yayma amacıyla Akademik Merkez bünyesinde geçici bir bölge komitesi kurulması. 3. Mekteplerde Latin harflerini öğretmek üzere kurslar açılması. 4. Bölge gazetelerinde latin harflerini öğreten kurulların açılması ve Latin harfli sloganların bastırılması (Ehmerov, 1972, s. 61; İşbirzin vd., 1993, s. 207).

Başkurtdistan bölgesi geçici alfabe komitesine Segit Sünçeley, Gabdullah Şönesi, Ehmet Hebibi, Segit Remiyev ve Gibat Alparov seçilmiştir. Bu kurul yeni oluşturulacak Başkurt-Latin alfabesinin temel özelliklerini maddeler hâlinde şöyle belirlemiştir:

1. Her ses için ayrı bir harf belirlenecektir.
2. Bir harf iki sesi karşılamayacaktır.
3. İlk alfabeye ilave harfler alınmayacaktır.
4. Oluşturulan yeni alfabe için Latin harfleri yetersiz olursa Latin harflerini kullanan diğer Türk halklarının alfabelerinden yararlanılacak, bu da yeterli olmazsa Latin harfleri doğrultusunda yeni harfler oluşturulacaktır.
5. Harflerin sayısını arttırmamak için yeni harfler kullanılmayacaktır (Ehmerov, 1972, s. 61-62; İşbirzin 1993, s. 207).

S. Sünçeley, G. Şünesi, E. Heberi. S. Remiyev ve G Alparov başkanlığında Yeni Alfabe Geçici Ülke Komitesi tarafından düzenlenen Latin esaslı Başkurt alfabesi, 10 Ekim 1924 yılında kabul edilmiştir. Bu alfabe 24'ü ünsüz 10'u ünlü olmak üzere tolam 34 harften oluşmaktadır (Ehmerov, 1972, s. 61). Ancak bir yıl sonra Yeni Alfabe Geçici Ülke Komitesi yerine Yeni Alfabe Komitesi kurulmuştur. Bu alfabe daha önce kabul edilen alfabe üzerinde bazı değişiklikler yaparak 20 Mart 1925'te yapılan toplantıda, 36 harften meydana gelen alfabeyi hazırlamış ve bazı değişikliklerle bu alfabe Başkurt Aymağı dergisinin 2. sayısında yayımlanmıştır (Ehmerov1972, s. 62; Öztürk, 2002, s. 177)

Başkurtçanın Latin harfleriyle yazımıyla ilgili çalışmaları Şubat 1926'da Bakü'de gerçekleşen 1. Türkoloji Kongresi günlerinde hızlanmaya başlamıştır (Ehmerov, 1972, s. 62-63; Şirin User, 2015, s. 320). Bu kongrenin ardından SSCB Merkez Yürütme Komitesi'nin 11 Mayıs 1927 tarihli kararına binaen Yeni Alfabe Bütün Birlik Merkez Komitesi kurulmuştur. Bu komite tarafından düzenlenip onaylanan 34 harflik ortak Türk-Latin alfabesi temelinde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre, ortak Türk-Latin alfabesindeki 34 harfin dışında, Başkurtçanın özel sesleri için geliştirilen iki harf /đ (ź), Ƅ (ś) / ve bir diftong /ьj (ıy) / 1925'te hazırlanan alfabe taslağına dâhil edilmiştir (Biyişev, 1972, s. 52; İşbirzin vd., 1993, s. 210).

Başkurdistan Merkez Yürütme Komitesi 7 Mayıs 1928'de yeni Başkurt-Latin alfabesine geçişin 5 yıllık planını kabul edilmiştir. Fakat alfabe hazırlıklarında hızlı yol alındığı için Başkurdistan hükümeti bütün kurum ve kuruluşlardaki işlemlerin yeni alfabeyle kaydının 1930 yılında tamamlanması kararını almıştır. Bu karar Başkurdistan Sovyet'inin VII. Kongresinde onaylanmıştır. Bu suretle 1930 yılından itibaren bütün basın-yayın işlerinde Latin alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. 1928 yılında Arap alfabesiyle 114 kitap, Latin alfabesiyle 18 kitap basılmışken. 1931 yılında ise Latin alfabesiyle 119 kitap basılmıştır. 1932 yılından itibaren Arap alfabesiyle kitap yayımı tamamen bitmiştir (İşbirzin, 1993, s. 210; Öztürk, 2002, s. 179).

Başkurdistan Dil ve Edebiyat Araştırma Merkezi tarafından Mayıs 1933'te düzenlenen Alfabe ve İmla Konferansında Başkurt-Latin alfabesinden /ç/ harfinin çıkarılmasına karar verilmiştir. Bu karardan 5 yıl sonra, 1938'de Başkurt-Latin alfabesi ve imlası bir kez daha düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle ьj (ıy) harf birliği Başkurt-Latin alfabesinden çıkarılmıştır. Böylece Başkurt-Latin alfabesinde 9 ünlü 25 ünsüz olmak üzere toplam 34 harf kalmıştır. Bu karar da Başkurdistan Cumhuriyeti Yukarı Sovyeti Başkanlığı tarafından 3 Mart 1939'da onaylanarak *Başkort télé orfografiyahı* adlı kitapçıkta yayımlanmıştır (Biyişev, 1972, s. 53; User, 2015, s. 321; Ehmerov, 1972, s. 77).

1930'lu yılların sonunda Başkurt-Latin alfabesi için bu değişiklikler ve düzenlemeler yapılıp alfabenin Başkurtçanın fonetik sistemine tam olarak uygulanması sağlanmaya çalışılırken (Şirin User, 2015, s. 321), Sovyetler Birliği, ülkenin tamamında ortak alfabe kullanımı bahanesiyle Rus alfabesine geçişi, onları bu planlarına bir an önce uygulamaya koymaya sevk etmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 47).

Başkurdistan SSCB Yüksek Sovyeti 20 Aralık 1939'da Latin alfabesinden Rus alfabesine geçiş ve bu yeni alfabeyi temel alan imla kurallarının en geç 1941 yılına kadar hazırlanması için emir çıkarmıştır (İşbirzin vd., 1993, s. 212). Başkurtçanın meseleleri ile ilgili Aralık 1940'ta Ufa'da bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansta Başkurt-Kiril alfabesinin oluşturulması sürecinde, en yoğun tartışmalar Rus alfabesindeki *ё(yu) я(ya) ю (yu) е (yı, yi)* diftongları ve Başkurtçaya has peltek ünsüzlerin karşılanmasıyla ilgili olmuştur (Şirin User, 2015, s. 323). N. K. Dmitriyev, bu konferansta Rus alfabesi temelinde oluşturulan Başkurt alfabesi ve imlasıyla ilgili bir konuşma yapmıştır. Dmitriyev ve diğer bilim adamlarının sundukları bildirilerde, oluşturulan yeni alfabenin Başkurtçanın ses ve şekil özelliklerini yeterince gösterdiği yönünde bildiriler sunulmuştur (Ehmerov, 1971, s. 84-88).

Başkurdistan SSC Yüksek Sovyeti Başkanlığı tarafından 15 Kasım 1941'de Başkurt-Kiril alfabesi resmen onaylanmış ve *Başkort ẕebi téléńéñ alfaviti hem orfografiyahı* adıyla yayımlanmıştır (İşbirzin 1993, s. 212). Bu alfabede toplam 41 harf bulunmaktadır. 1950'de Başkurt alfabesine *ë(yo)* sesi eklenmiş ve 23 Kasım 1950'de resmen onaylanmıştır (Ehmerov, 1972, s. 88). Bugünkü Başkurt yazı dilinin kaydedildiği 42 harflik alfabede 9 harf (ә /e/, ү /ü/, ө /ö/, һ /h/, ҙ /ź/, ҫ /ś/, ң /ñ/, ғ /ġ/, ҡ /ķ/) Başkurtçanın sesleri için geliştirilmiştir. Başkurtçanın ve diğer Türk dillerinin Kiril harfleriyle yazımında öncelikli amaç Rusça kelimelerin yazımını korumaktır. Bu yüzden de oluşturulan alfabeler çeşitli kusurlar içermektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Çalışmanın Malzemesi ve Evreni

3.1.1. Kiril Harfli Başkurtça İncil Metni

Başkurtçaya özgü seslerin gösterildiği bilinen en eski metin Kazan'da basılan 1902 tarihli Başkurtça Yeni Ahit tercümesidir (Öztürk, 2011, s. 1390). Bu tercüme eski Rus kiril alfabesi temelinde düzenlenmiştir. Başkurtçaya has seslerin gösterilmesinde Latin esaslı işaretler kullanılmıştır. Alfabede ayrıca ses değerlerini gösteren çizgi, nokta gibi işaretler her zaman harflerin üzerinde yer almaktadır (Öztürk, 2011, s. 1391). Başkurt ağızları üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen N. F. Katanov, 1897'de *Azbuka dlya başkirskogo yazıka (Başkurt dili için alfabe)* adlı çalışmasında Rus alfabesine dayanan 33 harflik bir Başkurt alfabesi düzenlemiştir. Başkurtçaya özgü seslerin belirli harflerle işaretlendiği bu alfabe, 1902'de Rusçadan Başkurtçaya tercüme edilen İncil'de kullanılan alfabenin de temellerini oluşturmaktadır (İşbirzin vd., 1993, s. 157-158; Gelewetdinov, 2008, s. 211). Z. G. Uraksin, 1902 tarihli Başkurtça İncil tercümesinin Başkurtçanın doğu ve güney ağızlarına dayandığını ve bu tercümede günümüz Başkurt yazı dilinde bulunmayan bazı gramatik hususiyetlerin olduğunu belirtmiştir (İşbirzin vd., 1993, s. 158). Bu Başkurtça İncil tercümesinin 1975 yılındaki tıpkıbasımında Yuldaşev, kısa bir açıklama yapmış, Uraksin'in İncil tercümesi hakkındaki Başkurt yazı dilinin doğu ve güney ağızlarına dayandığı görüşünü desteklemiştir (İncil [1902], 1975, s. II). Bu İncil tercümesinin alfabe ve ses özelliklerini tanıtıp Başkurt yazı dilinin/edebî dilinin tarihinin yeniden gözden geçirilmesini vurgulayan Göksel Öztürk'in bildirisi[3], *Başkurtça İncil Tercümesi*[4]'nin bütüncemize dâhil edilmesinde etkili olmuştur.

Çalışmamıza kaynaklık eden *Başkurtça İncil Tercümesi*, 1975 yılına ait tıpkıbasım olup 1902 tarihli ilk baskının ön sözünde Rektör N. Bodrovnikov önderliğinde yabancı öğretmen okulunun öğrencileri tarafından yapıldığı bilgisi yer almaktadır (İncil [1902], 1975, s. II). Matta, Markos, Luka ve Yuhanna olmak üzere toplam 4 bölümden

[3] Ayrıntılı bilgi için bk. Öztürk, G. (2011). 1902 tarihli eski kiril harfli Başkurtça bir İncil tercümesi ışığında Başkurt edebî dili tarihine yeni bir bakış. (Düzenleyen: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu). *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (10-15. 09. 2017) içinde III. cilt, s. 1387-1398. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

[4] İnjil (Yevangeliye). (1902) [1975]. SSCB Bilimler Akademisi, Moskva: Nauka.

oluşan İncil'in[5] sadece Matta[6] ve Markos[7] bölümleri çalışmamıza dâhil edilmiştir. Bu metinde incelememizde de görüleceği üzere Başkurtçanın bir ağızını temsil eden veriler bulunmaktadır. Standart Başkurt yazı dilinde işaretlenen ayırt edici ünlü ve ünsüzler tercümenin tamamında görülebilmektedir.

Tablo 1.

1902 Tarihli İncil'de Kullanılan Başkurt-Kiril Alfabesi

Başkurt-Kiril Alfabesi	Çeviri Yazısı	Başkurt-Kiril Alfabesi	Çeviri Yazısı
А	a	Ө	ö
Б	b	П	p
В	v	Р	r
Г[8]	g / ġ	С	s
Д	d	Ҫ	ś
Ҙ	ź	Т	t
Е [9]	yo	Ү[10]	u, w
Е	yé, é	Ӱ[11]	ü, w
Ж	c	Ф	f
З	z	Х	ḫ
И	i, iy	Ҳ	h
Й	y	Ш	ş
І[12]	i	Ъ[13]	‘
Ы[14]	y	Ь[15]	’
К[16]	k / ķ	Ы	ı
Л	l	Э	é
М	m	Ә	e
Н	n	Я	ya
Ң	ñ		
О	o		

[5] Hz. İsa'nın havarileri tarafından derlenen bu metinlerin her birine de İncil denilmektedir. Bu incillerde Hz. İsa'nın doğumu, yaşamı ve tekrar dirilişi anlatılır. Ayrıntılı bilgi için bk. Harman, Ö. F. (2000). İncil. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 22. cilt, s. 270-276.

[6] Orijinal metinde 1-89. sayfalar arası çalışmaya dâhil edilmiştir.

[7] Orijinal metinde 91-147. sayfalar arası çalışmaya dâhil edilmiştir.

[8] Kalın /ġ/ ve ince /g/'yı belirten tek bir harf bulunmaktadır.

[9] Yalnızca yabancı kelimelerde kullanılır.

[10] Kalın ünlülerde /u/, iki ünlü arasında /w/ ünsüzüne karşılık gelir.

[11] İnce ünlülerde /ü/, iki ünlü arasında /w/ ünsüzüne karşılık gelir.

[12] Yalnızca yabancı kişi adlarında ve ön seste bulunur.

[13] Kalınlaştırıcı.

[14] Yalnızca yabancı kişi adlarında ve iç seste bulunur.

[15] İnceltici.

[16] Kalın /ķ/ ve ince /k/'yi belirten tek bir harf bulunmaktadır.

3.1.2. Arap Harfli Başkurtça Metinler

Arap harfli iki Başkurtça kaynaktan metin örneği alınmıştır. Bunlardan birincisi *Başkurt Aymaġı*[17] dergisinin 1928 yılı sayılarından seçilmiştir. Diğeri ise Ġellemoğlu Tahir Bayışev'in Yeygor[18] adlı hikâyesidir.

Başkurt Aymaġı dergisi Başkurt Bilimsel Araştırmaları Topluluğu tarafından 1925 Ekim ayından itibaren yayımlanmıştır. Dergi üç ayda bir, beş altı sayfa şeklinde çıkarılmıştır. Dergi çok sayıda tarihî, bilimsel, etnografik ve folklorik makaleyi muhteva etmektedir (Bulgakov, 2021, s. 2). *Başkurt Aymaġı* dergisinin 1926'den 1931 yılına kadar olan sayılarındaki bazı yazılar 2023 yılında bugünkü Başkurtçaya aktarılmış ve Rusçaya tercüme edilmiştir (Abdrafikova vd., 2023).

Tahir Bayışev, 15 Ağustos 1886 yılında Başkurdistan'ın Dıvan bölgesinin Helil köyünde doğmuştur. 1918 yılında öğretmenliğe başlayınca Başkurt dili ve folkloru üzerine materyaller toplamış, okullar için Başkurt dili ve edebiyatı kitaplarıyla birlikte doğa bilimleri, ziraat ve coğrafya alanlarında kitaplar hazırlamış ve Rusçadan Başkurtçaya çeviriler yapmıştır (Şekür, 2005, s. 112-113). Bayışev'in asıl uzmanlık alanı dil bilimidir. Bununla beraber Başkurt ağızları, Başkurtça söz varlığı çalışmalarında da görev almış çok yönlü bir Başkurt aydınıdır. Çalışmamıza kaynaklık eden *Yeygor* (Gökkuşağı) adlı hikâyesinde de yazarın uzmanlık alanlarını birleştirdiği görülmektedir. Hikâye gökkuşağı taşıyla ilgili efsanevi bir olay etrafında döner. Olayın başkahramanı olan öğretmen, öğrencilerinden yaz tatilinde Yeygor taşıyla ilgili araştırma yapmalarını ister. 1928 yılında Arap harfleriyle basılan bu eser Başkurtçaya has seslerin belirli harflerle işaretlenmesi açısından önem arz etmektedir.

[17] Başkurt Aymaġı. (1928). *Yanvar-Fevral-Mart*. Ufa: İzdaniye Nauçnogo obşçstva po izuçeniyu Başkiriiy.
[18] Bayişev, T. G. (1928). *Yeygor*. Öfö: Başkniga meźeni başnarkompros neşriyeti.

Tablo 2.

Başkurt-Arap Alfabesi

1923-	**1923-1930**	**Çeviri Yazısı**
ا / آ ئ	ا, ئا	a
ب	ب	b
پ	پ	p
ت	ت	t
ث	ث	ś
ج	ج	c
چ	چ	ç
ح	ح	ḥ
خ	-	ḫ
د	د	d
ئه	ئه	e
ذ	ذ	ź
ر	ر	r
ز	ز	z
ژ	ژ	j
س	س	s
ش	ش	ş
ص	-	ṣ
ض	-	ż
ط	-	ṭ
ظ	-	ẓ
ع	-	ʿ
غ	ع	ġ
ف	ف	f
ق	ق	ḳ
ک	ک	k
گ	گ	g
ل	ل	l
م	م	m
ن	ن	n
ڭ	ڭ	ñ
و	ئۇ , ۇ	o
و	ئۇ , ۇ	ö
و	ئو , و	u
و	ئو , و	ü
و	ۋ , و	v / w
ھ	ھ	h
ى	ى , ئ	ı

ى	ئِ	é
ى	ى	y
ه	-	ъ

3.1.3. Latin Harfli Başkurtça Metinler

Latin harfli Başkurtça metinlerimizin tamamı Mecit Gafuri'nin hikâyelerinden oluşmaktadır. Gafuri'nin iki kitabından örnek alınmıştır[19]. Latin harfli Başkurt yazı dili döneminin öncü isimlerinden olan Gafuri, 20 Temmuz 1880'de Sterlitamak'ta doğmuştur. Kazan'ın Muhammediye ve Ufa'nın Galiye medreselerinde eğitim görmüş ve ilk eserlerini 20. yüzyılın başlarında yayımlamaya başlamıştır (Salihov vd., 2011, s. 16). Mecit Gafuri, ilk eserlerinde Troitsk Medresesini anlatmıştır. 1902 yılında *İmam Hazretlerine* adlı satirik şiirini yazmış, bu şiirden dolayı medresenin müderrisleri ve yaşları büyük olan öğrencilerle büyük sorunlar yaşamıştır. 1902-1904 yıllarında *Fakirlik ile Geçen Hayat* isimli nesrini, daha sonra *Gerçekten de Şiirde Hikmet Var*, *Sibirya Demiryolu*, *İlim*, *Genç Ömrüm*, *Bizim Eski Medresede Geçen Zamanlar* isimli didaktik uzun şiirlerini yazmıştır. Yazar bu eserlerinde, 19. yüzyılda Türk Dünyasındaki maarifetçilik ve ceditçilik hareketlerinin etkisiyle halkı eğitimli olmaya davet etmiştir. (Kamalieva, 2019, s. 111-112, 378).

Latin harfleri Başkurtçaya özgü sesleri yansıtması açısından Arap harflerine göre daha elverişliydi. Bu yüzden de Latin harfli Başkurtça döneminde, Arap harfli Başkurtça döneme göre daha çok eser verilmiştir. Mecit Gafuri'nin Latin harfli Başkurt yazı dili döneminde çok sayıda eser verdiği bilinmektedir. Çalışmamıza dâhil olan hikâyeleri arasında *Yalsı*, *Béźźéñ Nemelerźé Hatķanda*, *Yañı Urak* ve *Ķır Ķazı* yer almaktadır Bu hikâyelerde genel olarak fakir Başkurt halkının yaşam mücadelesini, merkezi yönetimle yaşadıkları sorunları ve gündelik hayatın izlerini görmek mümkündür.

[19] Gafuri. M. (1934). *Yalsı*. Öfö: Başyunizdat.
Gaguri. M. (1934). *Béź Belekey Saķtarźa*. Öfö: Başyunizdat.

Tablo 3.

Başkurt-Latin Alfabesi

1929-1938	**1938-1940**	**Çeviri Yazısı**
A a	A a	a
B B	B B	b
C c	C c	ş
Ç ç	----	c
D d	D d	d
Đ đ	Đ đ	ź
ə ə	ə ə / э	e
E e	E e	é
F f	F f	f
G g	G g	g
Ԍ ԍ	Ԍ ԍ	ġ
H h	H h	h
J j	I i	i
J j	J j	y
K k	K k	k
Q q	Q q	ķ
L l	L l	l
M m	M m	m
N ŋ	N ŋ	ñ
O o	O o	o
Ө ө	Ө ө	ö
P p	P p	p
R r	R r	r
S s	S s	s
Ş ş	Ş ş	ş
T t	T t	t
Ҭ ҭ	Ҭ ҭ	ś
Uu	Uu	u
Vv	Vv	v
Xx	Xx	ẖ
Yy	Yy	ü
Zz	Zz	z
ƶ	ƶ	j
Ьь	Ьь	ı
Ьj ьj	Ьj ьj	ıy

3.1.4. Kiril Harfli Başkurtça Metinler

Bu bölümde kullanılan metinler, 1940 sonrası Başkurt yazı dilinin kiril harfleriyle yazıldığı ve Başkurtçanın ses ve biçim özelliklerinin açıkça görüldüğü dönemin ürünleridir. Bu dönemden Remi Garipov ve Zeynep Biyişeva'nın eserlerinden belli bölümler bütüncemize alınmıştır.

Remi Garipov'un *Eserler*[20] adlı kitabından 124-132 ve 190-196 sayfa numaralarındaki hikâye ve mektupları çalışmanın malzemesine dâhil edilmiştir. Garipov'un çalışmamızdaki yazıları 1950-1960 yıllarında kaleme alınmıştır.

Başkurt dili ve edebiyatıyla Rus dili ve edebiyatı Garipov'un en çok ilgisini çeken alanlar olmuştur. Çarlık ve Sovyet Rusyası'nın politikalarını şiirlerinde ve yazılarında oldukça sert bir şekilde eleştiren Garipov'un, Başkurt halk edebiyatı türlerinden olan *Kobayır* türünün yeniden canlanması ve gelişmesinde katkıları oldukça büyüktür. Bu tür içinde dahi özgürlük ve ana dil onun başlıca temalarını oluşturur. Ana dil sevgisi ve kalemindeki ustalık sebebiyle Garipov, Türk Dünyasında tanınmayı ve tanıtılmayı bekleyen önemli bir Başkurt yazarıdır (Özşahin, 2017, s. 186).

Zeynep Biyişeva'nın *Haylanma Eśerźer*[21] adlı eserinden 7-68. sayfalar arasındaki *Hönersé Ménen Öyrensék* ile *Möḫebbet Hem Nefret* hikâyeleri çalışmamızın malzemesine dâhil edilmiştir. Biyişeva'nın çalışmamızdaki yazıları 1964 yılında kaleme alınmıştır.

Zeynep Biyişeva'nın eserleri kendi tecrübelerinden ve yaşadığı devrin problemlerinden beslenmektedir (Demir, 2019, s. 38). Biyişeva, sovyet döneminde ve rejimin ideolojik şartlarında edebî eserler vermiş seçkin bir Başkurt yazarıdır. Başkurt Dilinin İzahlı Sözlüğü'nde (Agişev vd., 1993), H. Devletşina ile birlikte en çok onun eserlerinden örnek cümleler seçilmiştir (Karagöz, 2011, s. 311).

Zeynep Biyişeva Türkiye'de de çok tanınan ve eserleri üzerine akademik yayınlar yapılan bir yazardır. Ahmet Turan Türk danışmanlığında Gülüzar Demir tarafından Biyişeva'nın bazı hikâyeleri yüksek lisans tezi[22] olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada, Biyişeva'nın hikâyeleri ses ve biçim bakımından Eski Türkçe ve Kıpçak Türkçesiyle karşılaştırılmıştır.

---

[20] Garipov, R. (2001). *Eśerźer*. III Tomda. Öfö: Kitap.
[21] Biyişeva, Z. (1969). *Haylanma eśerźer*. II Tomda. Öfö: Başḳortostan Kitap Neşriyeté.
[22] Ayrıntılı bilgi için *bk.* Demir, G. (2019). *Zeyneb Biyişevanın hikâyeleri üzerine Başkurt Türkçesi dil incelemesi* (İnceleme-metin-dizin). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Başkurt kültürü, gelenekleri, devrin siyasi ve sosyal yapısını dile getiren bu iki büyük Başkurt edebiyatçısının eserlerinde Rusçanın etkisinden uzak bir dil göze çarpmaktadır. Çalışmamızda onların metinlerini seçmemizin temel nedeni her iki yazarın da Başkurtçayı başarıyla kullanmalarıdır.

Tablo 4.

Başkurt-Kiril Alfabesi (1940-)

Alfabe	**Çeviri Yazısı**	**Alfabe**	**Çeviri Yazısı**
А	a	Ө	ö
Б	b	П	p
В	v	Р	r
Г	g	С	s
Ғ	ġ	Ҫ	ś
Д	d	Т	t
Ҙ	ź	У	u
Е	é (yé, yı)	Ү	ü
Ё	yo	Ф	f
Ж	j	Х	ẖ
З	z	Һ	h
И	i	Ц	ts
Й	y	Ч	ç
К	k	Ш	ş
Ҡ	ķ	Щ	şç
Л	l	Ы	ı
М	m	Э	é
Н	n	Ә	e
Ң	ñ	Ю	yu
О	o	Я	ya

3.2. Veri Toplama Yöntemi

Kuruluş Dönemi Başkurt Yazı Dili adlı çalışmamızda nitel araştırma yöntemlerinde doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda Başkurtçayı ses ve şekil hususiyetleri açısından yansıtan ilk dönem metinleri belirlenmiştir. Arap, Latin ve Kiril alfabeleri temelinde oluşturulan bu metinler kullanılan alfabelerine göre ve tarihsel olarak eskiden yeniye doğru sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılan bu metinlerin çeviri yazıları yapılmıştır. Metinlere orijinalde kullanıldıkları alfabeyi gösterecek şekilde satır

numaraları verilmiştir. Örnek: K/0001: Başkurtça İncil tercümesinin yazıldığı Kiril harfli metinler; A/001: Arap harfli metinler; L/001: Latin harfli metinler ve K1/001: Kiril harfli metinler.

İncelemeye esas teşkil eden bu satır numaralı metinler, veri toplamak amacıyla yeni bir dosyaya aktarılmıştır. Bu dosyada satır numaralı metinler noktalama işaretlerinden arındırılmış ve her bir kelime aldığı ekleri gösterecek şekilde işaretlenmiştir. Bu işlemde; adlardan sonra (.), fiillerden sonra (-) işareti, birlikte kullanılan yapıların ardından (*) işareti ve birlikte madde başı olması gerektiği düşünülen yapıların arasına (;) işareti konulmuştur. Oluşturulan veri tabanı, girdi dosyası olarak "TürkSözDiz v. 3.6" dizin programına yüklenmiştir. Söz konusu programdan elde edilen çıktı dosyası ham veri olarak *Word* programına aktarılmıştır. Madde başı kelime ve kelime gruplarının anlamlandırılması ve diğer işlemler tarafımızca yapılmıştır. Dizinde madde başından sonra, varsa bakılması veya karşılaştırılması gereken madde bilgisi, madde başı kelimenin hangi dilden alıntılandığı ve örneklerin metin olarak yeri bulunmaktadır. Dizinde kelimelerin anlamları için genel olarak Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğüne, Tatar-Başkurt Sözlüklerine, Rusça Sözlüklere ve ihtiyaç hâlinde türlü lehçe ve özel içerikli sözlüklere başvurulmuştur. Bununla beraber kelimelerin metinde geçen kullanımları üzerinden bir anlamlandırmaya gidilmiştir. Madde başları üzerine gelen ekler alfabetik olarak dizilmiştir. Dizin ve metinler kullanılarak incelemeye temel oluşturan fişleme işlemi gerçekleştirilmiştir.

İnceleme bölümü ses ve biçim bilgisi olarak iki ana başlık altında verilmiştir. Ses bilgisi bölümü ünlüler ve ünsüzler olarak iki ana başlık altında incelenmiştir. Ünlü ve ünsüzler tanıtıldıktan sonra yaygın görülen ses olayları incelenmiştir. Şekil bilgisi; isim, sıfat, zarf, zamir, fiil, edat, bağlaç ve ünlem ana başlıkları altında incelenmiştir. İncelemede, ilgili başlıkları anlatırken her bir alfabe dönemini yansıtacak birer örnek kullanılmıştır. Örneğin az olduğu durumlarda bu kurala uyulamamıştır.

Başkurtçanın ses ve şekil özellikleri Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesiyle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Başkurt yazı dilini betimlemek üzere yapılan bu çalışmanın odak noktası Başkurtça olmuştur. Bu yüzden çalışma Başkurtça özelinde şekillenmiştir. Başkurtçayla yakınlığı bulunan diğer Türk dillerine, konuyla ilgili açıklama gerektirmeyen durumlarda, başvurulmamıştır. Eski Türkçe için başvurulan

temel kaynak *Orhon Türkçesi Grameri*[23] ve *Eski Türkçenin Grameri*[24] adlı çalışmalardır. Çağatay Türkçesi için temel kaynağımız *Çağatayca El Kitabı*[25]'dır. Başkurtça için başvurulan ve yönteminden istifade edilen çalışma ise *Başkurt Türkçesi Grameri*[26] adlı kitaptır. Bu çalışmalarda ulaşılamayan ya da desteklenmesi gereken bilgiler için konuyla ilgili diğer yerli ve yabancı kaynaklara da başvurulmuştur.

[23] Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
[24] Gabain, A. V. (2007) [1. Baskı 1988]. *Eski Türkçenin grameri*. (M. Akalın, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.
[25] Eckmann, J. (2013). *Çağatayca el kitabı*. (G. Karaağaç, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.
[26] Yazıcı Ersoy, H. (2022). *Başkurt Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.

BÖLÜM IV

İNCELEME

4.1. Ses Bilgisi

4.1.1. Ünlüler

Başkurtçada ünlülerin sayısıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda Başkurtçada 9 ünlünün (Poppe, 1964, s. 7; Benzing, 1995, s. 129-130; Berta, 1998, s. 283; Kiyikbayev vd., 2010, s. 52; Öner, 2011, s. 168; Buran ve Alkaya, 2019, s. 243; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 58), bazı çalışmalarda da Rusça alıntılardaki ünlülerle beraber 12 ünlünün olduğu belirtilmiştir (Dmitriyev, 1950, s. 5; Kiyikbayev, 2002, s. 15).

Metinlerden hareketle yaptığımız bu çalışmada Başkurtçada 9 ünlü /a/, /e/, /é/, /ı/, /i/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ esas alınarak bir inceleme yapılmıştır. Ünlüler çıkış yerine, dudakların durumuna ve ağzın açıklığına göre şu şekilde sınıflandırılmıştır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 58):

Çıkış Yerine Göre Ünlüler

Arka Damak Ünlüleri

/a/, /ı/, /o/, /u/

Ön Damak Ünlüleri

/e/, /i/, /é/, /ö/, /ü/

Dudakların Durumuna Göre Ünlüler

Düz Ünlüler

/a/, /e/, /ı/, /i/, /é/

Yuvarlak Ünlüler

/o/, /ö/, /u/, /ü/

Ağzın Açıklığına Göre Ünlüler

Geniş Ünlüler

/a/, /e/

Dar Ünlüler

/ı/, /i/, /u/, /ü/

Yarı Dar Ünlüler

/é/, /o/, /ö/

Tablo 5.

Ünlüler

Ünlüler	Düz			Yuvarlak	
	Geniş	Yarı Dar	Dar	Dar	Yarı Dar
Art Damak	a		ı	u	o
Ön Damak	e	é	i	ü	ö

4.1.1.1. Başkurtçada Ünlülerin Genel Özellikleri

4.1.1.1.1. /a/ ünlüsü

Düz, geniş bir arka damak ünlüsüdür. Her durumda bulunur.

Söz başında: *alıś* "uzak" (K/1324), *aġas* "ağaç"(A/47), *atay* "baba" (K1/320), *aġay* "abi, ağabey" (L/6).

Söz içinde: *baḳır* "bakır" (K/282), *ḳanat* "kanat" (A/200), *yaśtıḳ* "yastık" (L/56), *malay* "erkek çocuk" (K1/137).

Söz sonunda: *bala* "çocuk" (K/21), *sawźa* "ticaret" (A/7), *ḳayźa* "nerede" (L/199), *baya* "az önce, demin" (K1/198).

4.1.1.1.2. /e/ ünlüsü

Düz, geniş bir ön damak ünlüsüdür. Her durumda bulunur.

Söz başında: *esey* "anne" (K/394), *ebéy* "nine, yaşlı kadın" (A/174), *epey* "ekmek" (L/19), *eźem* "âdem, insan" (K1/61).

Söz içinde: *irkek* "erkek" (K/683), *imgeklé* "sıkıntılı, zorlu" (A/2), *iśen* "esen, sağ, diri" (L/180), *éyer* "eyer, koşum takımı" (K1/125).

Söz sonunda: *türe* "başkan, yönetici" (K/115), *irte* "sabah, erken" (A/168), *neme* "ne, şey, nesne" (L/173), *néske* "ince, zayıf, nazik" (K1/184).

4.1.1.1.3. /é/ ünlüsü

Düz, yarı dar bir ön damak ünlüsüdür. /e/ ile /i/ arası bir ünlüye karşılık gelir (Öner, 1998, s. 3). Başkurtçanın ayırt edici ünsüzlerinden biridir. Her durumda bulunur.

Söz başında: *élék* "ilk, önce" (K/474), *éśśé* "işçi" (A/64), *éyer* "eyer" (K1/125), *ésérge* "içecek" (L/200).

Söz içinde: *hérke* “sirke” (K/1018), *bérge* “birlikte, beraber” (A/50), *kürénéş* “görünüş” (K1/50), *sér* “sır” (L/66).

Söz sonunda: *öyrenéwsé* “öğrenci” (K/297), *bérerhé* “biri, herhangi biri” (A/174), *kizé* “ip” (K1/155), *bélémlé* “bilgili” (L/110).

4.1.1.1.4. /ı/ ünlüsü

Düz, dar bir art damak ünlüsüdür. Her durumda bulunur.

Söz başında: *ırzın* “harman yeri, harman” (K/60), *ısın* “gerçek, doğru” (A/193), *ışanıs* “inanç, güven” (K1/115), *ısıḳ* “çiğ tanesi” (L/176).

Söz içinde: *balıḳ* “balık” (K/1305), *sabın* “tarla” (A/100), *tabış* “kazanç” (K1/187), *ḳusḳıl* “siyahımsı” (L/134).

Söz sonunda: *aḳıldı* “akıllı” (K/196), *ḳamsı* “kamçı” (A/10), *mıḳtı* “iri kemikli, güçlü” (K1/371), *nıḳlı* “sağlam, sıkı” (L/153).

4.1.1.1.5. /i/ ünlüsü

Düz, dar bir ön damak ünlüsüdür. Her durumda bulunur.

Söz başında: *imsé* “doktor” (K/1132), *igén* “ekin, tahıl” (A/52), *ipkén* “imkân, olanak” (K1/318), *iśen* “esen, sağ” (L/180).

Söz içinde: *bilġaw* “kuşak, kemer” (K/1076), *sikhéź* “sınırsız” (A/116), *kilén* “gelin” (K1/349), *kiték* “kırık, eksik” (L/87).

Söz sonunda: *yeki* “ya da” (A/11, K1/44, L/170), *ẖelbuki* “halbuki” (A/123), *belki* “belki” (K1/169), *sönki* “çünkü” (L/127).

4.1.1.1.6. /u/ ünlüsü

Yuvarlak, dar bir arka damak ünlüsüdür. Söz başı ve söz içinde bulunur.

Söz başında: *uġata* “çok, pek çok” (K/787), *uḳıtwsı* “öğretmen” (A/210), *uysan* “dalgın, düşünceli” (K1/181), *uraḳsı* “orakçı” (L/127).

Söz içinde: *huġış* “savaş” (K/818), *hulaḳay* “solak” (A/164), *ḳuyı* “koyu” (K1/337), *ḳuźġalış* “hareket” (L/64).

4.1.1.1.7. /ü/ ünlüsü

Yuvarlak, dar bir ön damak ünlüsüdür. Söz başı ve söz içinde bulunur.

Söz başında: *ülekhe* “leş” (K/840), *üźgeréş* “değişim” (A/3), *üpke* “öfke” (K1/401), *ülé* “ölü” (L/92).

Söz içinde: *tüben* “aşağı, alt” (K/561), *büten* “başka” (A/194), *yügen* “ip, yular” (K1/126), *tüñerek* “çember, daire” (L/165).

4.1.1.1.8. /o/ ünlüsü

Yuvarlak, yarı dar bir arka damak ünlüsüdür. Her durumda bulunur.

Söz başında: *oḳşaş* “benzer” (K/766), *oźaḳ* “uzun” (A/165), *ośtalıḳ* “ustalık” (K1/222), *oźon* “büyük, yüksek” (L/205).

Söz içinde: *ḳoźa* “dünür” (K/731), *boron* “eski, evvel” (A/171), *totoşlay* “tamamıyla” (K1/231), *ḳoyma* “duvar” (L/37).

Söz sonunda: *otoro* “aksine” (K/678), *olo* “büyük” (A/160, K/125), *borġo* “borozan” (K1/123), *boźlo* “buzlu” (L/141).

4.1.1.1.9. /ö/ ünlüsü

Yuvarlak yarı dar bir ön damak ünlüsüdür. Her durumda bulunur.

Söz başında: *ögöt* “öğüt, nasihat” (K/316), *ölgö* “örnek” (A/20), *öśtön* “üstün, yüksek”(K1/353), *öy* “ev” (L/206).

Söz içinde: *töye* “deve” (K/1076), *törköm* “topluluk, grup” (A/11), *hölök* “sülük” (K1/120), *kötöw* “sürü” (L/187).

Söz sonunda: *tölkö* “tilki” (K/221), *kölkö* “komik, gülünç” (A/210), *hölgö* “havlu” (K1/319), *köźgö* “ayna” (L/177).

4.1.1.2. Ünlülerle İlgili Ses Olayları

4.1.1.2.1. Ünlü Değişmeleri

4.1.1.2.1.1. ET. /a-/, /-a-/, /-a/ > ÇT. /a-/, /-a-/, /-a/ > Bşk. /e-/, /-e-/, /-e/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde söz başı, söz içi ve söz sonunda görülen bazı /a/ ünlüleri Başkurtçada ön damaksılaşmaya uğrayarak /e/ ünlüsüne gelişmiştir (Öner, 1994, s. 71; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 61).

ET. *ayt-* ~ *ayıt-* (EDPT 268) > ÇT. *ayt-* ~ *ayıt-* (EDPT 269) > Bşk. *eyt-* “söylemek”

(K/68, A/145, K1/85, L/103), ET. *az* (EDPT 277) > ÇT. *az* (EDPT 277) > Bşk. *eź* "az, eksik" (K/168, A/101, K1/65), ET. *bağla-* (EDPT 314) > ÇT. *bağla-* (EDPT 315) > Bşk. *beyle-* "bağlamak" (L/151, K1/400), ET. *yaş* (EDPT 974) > ÇT. *yaş* (EDPT 975) > Bşk. *yeş* "yaş, göz yaşı" (K/1417, L/199, K1/357).

4.1.1.2.1.2. ET. /a-/ > ÇT. /a-/ > Bşk. /i-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde söz başındaki /a/ ünlüsü Başkurtçada, ön damaksılaştırıcı ünsüzlerin etkisiyle /i/ ünlüsüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s.63). Seyrek görülen bu ünlü değişimi, Kiril harfli Başkurtça metinlerimizde tek örnekle tanıklanmaktadır.

ET. *ana* (EDPT 169) > ÇT. *ana* (LD 350) > Bşk. ine "anne" (K/629, K/683, K1/342).

4.1.1.2.1.3. ET. /-a-/ > ÇT. /-a-/ > Bşk. /-ı-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde söz içi bazı /a/ ünlüleri Başkurtçada daralarak /ı/ ünlüsüne gelişmiştir. Bu değişimde, daraltıcı ünsüzlerin komşuluğu ve ikinci hecedeki dar ünlüler etkili olmuştur (Yalçın, 2013, s. 71; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 63). Seyrek görülen bu ünlü değişimi, metnimizde tek örnekle tanıklanmaktadır.

ET. *taş* (EDPT 556) > ÇT. *taş* (MM. 183) > Bşk. *tış* "dış, dışarı" (A/32, K/320, L/56, K1/89).

4.1.1.2.1.4. ET. /e-/, /-e-/, > ÇT. /ė-/, /-ė-/ > Bşk. /i-/, /-i-/

Eski Türkçede bazı sözlerde, söz başı ve söz içi /e/ ünlüsü, Çağatay Türkçesinde kapalı /ė/ ünlüsüne dönüşmüştür. Bu kapalı /ė/ ünlüsü Başkurtçada daralarak /i/ ünlüsüne gelişmiştir. Sık görülen bu ünlü değişimi Başkurtça için karakteristiktir (Serebrennikov ve Garjieve, 2011, s. 27).

ET. *teñg* (EDPT 512) > ÇT. *tėñg* (EDPT 511) > Bşk. *tiñg* "denk" (K/1709), ET. *teñiz* (EDPT 527) > ÇT. *tėñiz* (EDPT 527) > Bşk. *diñgéź* "deniz" (K/78, L/181, K1/277), ET. *keç- ~ kėç-* (EDPT 693) > ÇT. *kėç-* (EDPT 694) > Bşk. *kis-* "geçmek" (K1/343, K1/441), ET. *emgek* "zorluk, sıkıntı" (EDPT 159) > ÇT. *ėmgek* "zorluk, sıkıntı" (EDPT 159) > Bşk. *imgeklé* "sıkıntılı, eziyetli" (A/2), ET. *ben~men* (EDPT 346) > ÇT. *mėn* (EDPT 346) > Bşk. *min* "ben" (K/112, A/187, L/48, K1/104).

4.1.1.2.1.5. ET. /-e-/ > ÇT. /-ė-/ > Bşk. /-é-/

Eski Türkçenin söz içi bazı /e/ ünlüleri, Çağatay Türkçesinde kapalı /ė/ ünlüsüne gelişmiştir. Bu kapalı /ė/ ünlüsü Başkurtçada daralarak /é/ ünlüsüne değişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 64).

ET. *ked-* (EDPT 700) > ÇT. *kėy-* (EDPT 700) > Bşk. *kéy-* "giymek" (K/187, L/147, K1/41), ET. *teg-* (EDPT 476) > ÇT. *tėg-* (EDPT 476) > Bşk. *téy-* "değmek" (K/264, A/54, L/11, K1/277), ET. *bedük* (EDPT 302) > ÇT. *bėyik* (EDPT 303) > Bşk. *béyék* "uzun, yüksek" (K/556, L/1, K1/165), ET. *yegen* "yeğen" (EDPT 912) > ÇT. *yėgen* "yeğen" (EDPT 913) > Bşk. *yéyenser* "kız torun" (K1/336).

4.1.1.2.1.6. ET. /e-/, /-e-/ > ÇT. /ė-/, /-ė-/ ~ /ö-/ > Bşk. /ö-/, /-ö-/

Eski Türkçenin söz başı ve söz içi bazı /e/ ünlüleri Çağatay Türkçesinde kapalı /ė/ ünlüsüne gelişmiştir. Bu kapalı /ė/ ünlüsü Başkurtçada /ö/ ünlüsüne değişmiştir.

ET. *seb-* (OTG 308) ~ *sev* (EDPT 784) > ÇT. *sėw* (EDPT 784) > Bşk. *höy-* "sevmek" (K/1534, A/206, K1/51), ET. *evril-* (EDPT 14) > ÇT. *ėwrül-* (EDPT 14) > Bşk. *öyöröl-* "evrilmek, dönmek" (K1/228), ET. *tevey (teve)* (EDPT 447) > ÇT. *tėwe* (EDPT 448) > Bşk. *töye* "deve" (K/52, K/1076), ET. *eb* (OTG 298) ~ *ev* (EDPT 3) > ÇT. *üy* (EDPT 4) ~ *öy/ėv* (ÇEK 245) > Bşk. *öy* "ev" (K/105, A/172, L/32, K1/56).

4.1.1.2.1.7. ET. /ė-/, /-ė-/ > ÇT. /ė-/, /-ė-/ > Bşk. /i-/, /-i-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde söz başı ve söz içi kapalı /ė/ ünlüsü Başkurtçada daralarak /i/ ünlüsüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 65).

ET. *ėşid-* (EDPT 257) > ÇT. *ėşit-* (EDPT 258) > Bşk. *işét-* "işitmek" (K/1557, A/175, L/39, K1/32), ET. *ėrin* (EDPT 232) > ÇT. *ėrin* (EDPT 233) > Bşk. *irén* "dudak" (K1/228), ET *ėrte* (EDPT 202) > ÇT. *ėrte* (EDPT 202) > Bşk. *irte* "sabah" (K/1515, A/168, L/98, K1/93), ET. *ėşik* (EDPT 260) > ÇT *ėşik* (EDPT 260) > Bşk. *işék* "kapı" (K/845, L/21, K1/477), ET. *bėş* (EDPT 376) > ÇT. *bėş* (EDPT 376) > Bşk. *biş* "beş" (K/469, A/55, L/117, K1/230).

4.1.1.2.1.8. ET. /i-/, /-i-/, /i-/ > ÇT. /i-/, /-i-/, /i-/ > Bşk. /é-/, /-é-/, /é-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde her durumda görülen /i/ ünlüsü Başkurtçada yarı dar /é/ ünlüsüne gelişmiştir. Bu ünlü değişimi Başkurtça için karakteristiktir (Öner, 1994, s. 71; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 67).

ET. *ilk/ilki* (EDPT 140) > ÇT. *ilk* (EDPT 140) > Bşk. *élék* "ilk" (K/580, A/202, L/45, K1/344), ET. *kib~kibi* (EDPT 686) > ÇT. *kibi* (EDPT 686) > Bşk. *kéwék* "gibi" (A/98, L/173, K1/75), ET. *bil-* (EDPT 330) > ÇT. *bil-* (EDPT 331) > Bşk. *bél-* "bilmek" (K/146, A/26, L/100, K1/163), ET. *siz* (EDPT 860) > ÇT. *siz* (EDPT 860) > Bşk. *héź* "siz" (K/33, A/148, L/160, K1/84).

4.1.1.2.1.9. ET. /-o-/ > ÇT. /-o-/ > Bşk. /-ı-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinin söz içi /o/ ünlüsü Başkurtçada daralarak /ı/ ünlüsüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 68). İlk hecede bulunan bu /o/ ünlüsü, Kıpçak grubu Türk lehçelerinin çoğunda ve özellikle Başkurtçada daralarak /ı/ ünlüsüne dönüşür (Yalçın, 2013, s. 114).

ET. *kov-* (EDPT 580) > ÇT. *kow-* (EDPT 580) > Bşk. *ḳıw-* "kovmak" (K/296, A/168, L/40, K1/242), ET. *boġ-* (EDPT 311) > ÇT. *boġ-* (EDPT 311) > Bşk. *bıw-* "boğmak, bağlamak" (K/1076, K1/371), ET. *toġ-* (EDPT 465) > ÇT. *toġ-* (EDPT 465) > Bşk. tıw- "doğmak" (K/27, A/37, K1/261).

4.1.1.2.1.10. ET. /o-/, /-o-/ > ÇT. /o-/, /-o-/ > Bşk. /u-/, /-u-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinin söz başı ve söz içi /o/ ünlüsü Başkurtçada /u/ ünlüsüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 68). Bu ünlü değişimi Başkurtça için karakteristiktir (Serebrennikov ve Gadjieva, 2011, 28; Yalçın, 2013, s.116).

ET. *oḳı-* (EDPT 79) > ÇT. *oku-* (EDPT 79) > Bşk. *uḳı-* "okumak" (K/827, A/208, K1/179), ET. *olur- ~ oltur-* (EDPT 150) > ÇT. *oltur-* (EDPT 151) > Bşk. *ultır-* "oturmak" (K/1234, A/139, L/97, K1/201), ET. *orun* (EDPT 233) > ÇT. *orun* (EDPT 233) > Bşk. *urın* "yer" (K/467, A/61, L/203, K1/265), ET. *ortu* (EDPT 203) > ÇT. *orta* (EDPT 204) > Bşk. *urta* "orta" (K/476, A/50, L/148, K1/18), ET. *topraḳ* (EDPT 443) > ÇT. *topraḳ~topraġ, tofraḳ~tofraġ* (EDPT 443) > Bşk. *tupıraḳ* "toprak" (K/287) ~ *tupraġ* (A/47, K1/347), ET. *yol* (EDPT 917) > ÇT. *yol* (EDPT 917) > Bşk. *yul* "yol" (K/51, A/81, L/177, K1/97).

4.1.1.2.1.11. ET. /ö-/, /-ö-/ > ÇT. /ö-/, /-ö-/ > Bşk. /ü-/, /-ü-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde söz başı ve söz içi /ö/ ünlüsü Başkurtçada /ü/ ünlüsüne gelişmiştir. (Yalçın, 2013, s. 221; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 69). Bu ünlü değişimi Başkurtça için karakteristiktir (Serebrennikov ve Gadjieva, 2011, s. 29).

ET. *öl-* (EDPT 125) > ÇT. *öl-* (EDPT 125) > Bşk. *ül-* "ölmek" (K/752, L/8, K1/247), ET. *kök* (EDPT 708) > ÇT. *kök* (EDPT 708) > Bşk. *kük* "gök, gökyüzü" (K/108, A/171, L/140, K1/301), ET. *köñül* (EDPT 731) > ÇT. *köñül* (EDPT 731) > Bşk. *küñél* "gönül" (K/378, A/200, L/169, K1/93), ET. *böl-* (EDPT 332) > ÇT. *böl-* (EDPT 332) > Bşk. *bül-* "bölmek" (A/77, L/124, K1/333), ET. *öz* (EDPT 279) > ÇT. *öz* (EDPT 278) > Bşk. *üź* "öz, kendi" (K/20, A/72, L/59, K1/48).

4.1.1.2.1.12. ET. /-u-/ > ÇT. /-u-/ > Bşk. /-a-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde söz içi /u/ ünlüsü Başkurtçada genişleme temayülü göstererek /a/ ünlüsüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 70). Bu ünlü değişimi sınırlı sayıda örnekte görülmektedir.

ET. *boduġ* (EDPT 302) > ÇT. *boyaġ~boyaḳ* (EDPT 302) > Bşk. *buyaw* "boya" (A/195, K1/218), ET. *soruġ* (EDPT 848) > ÇT. *soruġ~soruḳ* (EDPT 848) > Bşk. *horaw* "soru" (K/386, K1/276).

4.1.1.2.1.13. ET. /-u-/, /-u/ > ÇT. /-u-/, /-u/ > Bşk. /-ı-/, /-ı/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde söz içi ve söz sonu /u/ ünlüsü Başkurtçada /ı/ ünlüsüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 70).

ET. *soġuḳ* (EDPT 808) > ÇT. *sawuḳ~sawuġ* (EDPT 808) > Bşk. *hıwıḳ* "soğuk" (K/315), ET. *buzaġu* (EDPT 391) >ÇT. *buzaġu~buzaġ~buzaw* (EDPT 391) > Bşk. *bıźaw* "buzağı" (K/731), ET. *ḳatun* (EDPT 602) > ÇT. *ḳatun* (EDPT 603) > Bşk. *ḳatın* "kadın" (K/216, A/137, L/20, K1/51), ET. *ḳarañġu* (EDPT 662) > ÇT. *ḳarañġu~ḳarangu* (EDPT 662) > Bşk. *ḳarañġı* "karanlık" (K/154, A/212, L/154, K1/102), ET. *bu* (EDPT 291) > ÇT. *bu* (EDPT 292) > Bşk. *bıl* "bu" (K/285, A/55, L/118, K1/213) ~ *bı* (K/65, K/170).

4.1.1.2.1.14. ET. /u-/, /-u-/, /-u/ ÇT. /u-/, /-u-/, /-u/ > Bşk. /o-/, /-o-/, /-o/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde her durumda görülen /u/ ünlüsü Başkurtçada genişleyerek /o/ ünlüsüne gelişmiştir. Bu ünsüz değişimi Başkurtça için karakteristiktir (Demir, 2019, s. 70; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 70).

ET. *uluġ* (EDPT 136) > ÇT. *uluġ~uluḳ* (EDPT 136) > Bşk. *olo* "ulu, büyük" (K/125, A/160, K1/124), ET. *unıt-* (EDPT 179) > ÇT. *unut-* (EDPT 179) > Bşk. *onot-* "unutmak" (K/532, L/122, K1/305), ET. *uzun* (EDPT 288) > ÇT. *uzun* (EDPT 289) > Bşk. *oźon* "uzun, devamlı" (K/1566, L/112, K1/160), ET. *burun* (EDPT 366) > ÇT. *burun* (EDPT 367) > Bşk. *boron* "önce, eski" (K/146, A/171, K1/140), ET. *tur-* (EDPT 530) > ÇT. *tur-* (EDPT 530) > Bşk. *tor-* "durmak, kalmak, yaşamak" (K/1688, A/89, L/78, K1/249).

4.1.1.2.1.15. ET. /-ü-/, /-ü/ > ÇT. /-ü-/, /-ü/ > Bşk. /-é-/, /-é/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde söz içi ve söz sonu /ü/ ünlüsü kısalarak /é/ ünlüsüne gelişmiştir (Yalçın, 2013, s. 239; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 71).

ET. *köñül* (EDPT 731) > ÇT. *köñül* (EDPT 731) > Bşk. *küñél* "gönül" (K/378, A/200, L/169, K1/93), ET. *neçük* (EDPT 775) > ÇT. *nėçük* (EDPT 776) > Bşk. *nisék* "nasıl" (K/138, A/73, L/95, K1/362), ET. *küdegü* (EDPT 703) > ÇT. *küyew* (EDPT 703) > Bşk. *kéyew* "damat, güveyi" (K/250, K1/400).

4.1.1.2.1.16. ET. /-ü-/, /-ü/ > ÇT. /-ü-/, /-ü/ > Bşk. /-e-/, /-e/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde söz içi ve söz sonu /ü/ ünlüsü Başkurtçada /e/ ünlüsüne gelişir. (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 71). Bu ünlü değişimi sınırlı sayıda örnekte görülmektedir.

ET. *süñük* (EDPT 838) > ÇT. *süñek* (EDPT 838) > Bşk. *höyek* "kemik" (L/201, K1/123), ET. *töpü* (EDPT 436) > ÇT. *töpe* (EDPT 436) > Bşk. *tübe* "tepe" (K/1119, K1/377).

4.1.1.2.1.17. ET. /ü-/, /-ü-/ > ÇT. /ü-/, /-ü-/ > Bşk. /ö-/, /-ö-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde söz başı ve söz içi /ü/ ünlüsü Başkurtçada /ö/ ünlüsüne gelişir. (Serebrennikov ve Gadjieva, 2011, s. 32; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 72).

ET. *üst* (EDPT 242) > ÇT. *üst* (EDPT 242) > Bşk. *öśt* “üst” (K/225, A/178, L/151, K1/318), ET. *üçün* (EDPT 28) > ÇT. *üçün* (EDPT 29) > Bşk. *ösön* “için” (K/97, A/100, L/71, K1/191), ET. *üç* (EDPT 18) > ÇT. *üç* (EDPT 18) > Bşk. *ös* “üç” (K/427, A/71, L/90, K1/85), ET. *büt-* (EDPT 298) > ÇT. *büt-* (EDPT 298) > Bşk. *böt-* “bitmek, tükenmek” (K/434, A/147, L/34, K1/116), ET. *kün* (EDPT 725) > ÇT. *kün* (ÇEK 237) > Bşk. *kön* “gün” (K/172, A/185, L/146, K1/288).

4.1.1.2.1.18. Ar. Far. /e-/, /-e-/, /-e/ > Bşk. /a-/, /-a-/, /-a/

Arapça ve Farsça alıntı sözlerde her durumda görülen /e/ ünlüsü Başkurtçada art damaksılaşarak /a/ ünlüsüne gelişmiştir (Sezer, 1999, s. 13, 202; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 72).

Ar. *emānet* (OTAL 247) > Bşk. *amanat* “emanet” (K1/312), Ar. *devām* (OTAL 204) > Bşk. *dawam* “devam” (K1/226), Ar. *cevāb* (OTAL 154) > Bşk. *yawap* “cevap” (A/125, K1/192, L/90), Ar. *ḫazīne* (OTAL 404) > Bşk. *ḳaźna* “hazine” (K/990, A/57, L/46), Far. *çāre* (OTAL 172) > Bşk. *sara* “çare” (A/105, K1/486), Far. *dīvāne* (OTAL 214) > Bşk. *diwana* “divane, deli” (K1/217).

4.1.1.2.1.19. Ar. Far. /-ā-/, /-ā/ > Bşk. /-e-/, /-e/

Arapça ve Farsça alıntı sözlerde, söz içi ve söz sonu /ā/ ünlüsü Başkurtçada ön damaksılaşarak /e/ ünlüsüne gelişmiştir (Sezer, 1999, s. 16, 203; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 72).

Ar. *cināyet* (OTAL 161) > Bşk. *yéneyet* “cinayet” (K1/496), Ar. *aḥvāl* (OTAL 22) > Bşk. eḫwel “ahval” (K1/8). Far. *nāzik* > Bşk. *neźék* “ince, narin, nazik” (L/149).

4.1.1.2.1.20. Ar. /-a-/ > Bşk. /-e-/

Arapça alıntı sözlerde, söz içi /a/ ünlüsü Başkurtçada öndamaksılaşarak /e/ ünlüsüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 73).

Ar. *diḳḳat* (OTAL 210) > Bşk. *diḳḳet* “dikkat” (A/22), Ar. *ḫareket* (OTAL 377) > Bşk. *ḫereket* “hareket” (K1/100), Ar. *faḳīr* (OTAL 286) > Bşk. *feḳir* “fakir” (A/19), Ar. *ḥasret* (OTAL 386) > Bşk. *ḫesret* “hasret” (L/193, K1/311).

4.1.1.2.1.21. Ar. Far. /e-/, /-e-/ > Bşk. /i-/, /-i-/

Arapça ve Farsça alıntı sözlerde, söz başı ve söz içi /e/ ünlüsü Başkurtçada daralarak /i/ ünlüsüne gelişmiştir (Sezer, 1999, s. 24, 205; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 73).

Ar. *emīn* (OTAL 247) > Bşk. *imén* "emin" (A/7), Far. *çeşme* (OTAL 177) > Bşk. *şişme* "çeşme, pınar" (K1/184), Far. *deste* (OTAL 202) > Bşk. *tişte* "deste, top" (K1/119).

4.1.1.2.1.22. Ar. /Far. /-ū-/ > Bşk. /-ü-/

Arapça ve Farsça alıntı sözlerde, söz içi /ū/ ünlüsü Başkurtçada incelerek /ü/ ünlüsüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 73).

Ar. *mecbūr* (OTAL 686) > Bşk. *mejbür* "mecbur" (A/110, K1/348), Ar. *nufūs* (OTAL 991) > Bşk. *nöfüź* "nüfus, halk" (A/86), Far. *fīrūze* (OTAL 308) > Bşk. *firüze* "firuze" (K1/473).

4.1.1.2.1.23. Ar. Far. /-u-/, > Bşk. /-ö-/

Arapça ve Farsça alıntı sözlerde, söz içi /u/ ünlüsü Başkurtçada /ö/ ünlüsüne gelişmiştir (Sezer, 1999, s. 19, 204; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 74).

Ar. *ḳudret* (OTAL 604) > Bşk. *ḳöźöret* "kudret" (K/1068), Ar. *ruḫṣat* (OTAL 1049) > Bşk. *röḫset* "ruhsat, izin" (A/108, K1/259), Far. *durust* (OTAL 221) > Bşk. *döröś* "dürüst" (K/566, A/37, L/64, K1/222), Far. *gul* (OTAL 341) > Bşk. *göl* "gül" (L/33).

4.1.1.2.2. Ünlü Uyumu

Ünlü uyumu, kelime içinde yer alan ünlülerin boğumlanma noktaları ve oluşum sırasında dudakların durumu bakımından birbirine uymasıdır (Ergin, 2013, s. 70; Yıldırım, 2018, s. 37). Türkçenin bütün kollarında damak ve dudak uyumu olmak üzere iki tür ünlü uyumu bulunur.

4.1.1.2.2.1. Damak Uyumu

Damak uyumu, bir kelimeye art ünlülerden (/a/, /ı/, /o/, /u/) sonra art (/a/, /ı/, /o/, /u/); ön ünlülerden (/e/, /é/, /i/, /ö/, /ü/) sonra ön (/e/, /é/, /i/, /ö/, /ü/) ünlülerin gelmesi durumudur. Başkurtçada ileri derecede damak uyumu bulunmaktadır. Arapça ve

Farsçadan Başkurtçaya eski tarihlerde geçen kelimelerde de bu uyum ileri derecede görülmektedir (Öner, 2011, s. 176).

aġaslıḳ-tar-źan "ormanlıktan" (A/100), *aśıwźan-ġan* "sinirlenen" (K/112), *öyrenéwsé-leré* "öğrencileri" (K/565), *añla-ma-nı-m* "anlamadım" (L/25), *urta-hı-n-da* "ortasında" (K1/45), *ayaḳ-tarı-n-a* "ayaklarına" (K1/51).

Ar. *emānet* >Bşk. *amanat* "emanet" (K1/312), Ar. *belā* > Bşk. *bele* "bela" (A/92), Ar. *devām* > dawam "devam" (K1/226), Far. *hemān* > Bşk. *haman* "çabucak, sürekli" (L/175), Far. *ḫancer* > Bşk. ḫenyer "hançer" (K1/14), Far. *kāse* > Bşk. *kasa "*kâse, fincan" (K1/191).

Rusçadan Başkurtçaya geçen alıntı kelimelerde, damak uyumunun düzensiz olduğu görülmektedir. Bu düzensizlik alıntı kelimenin hem kökünde hem de aldığı ekte görümektedir.

kürép-ke "kutu, sandık" (A/168), *méyés-ke* "fırına" (K/168), *miske-hé* "fıçısı" (L/10), *akadémiya-nı* "üniversiteyi" (K1/179), *okop-tar-źa* "siper, hendek" (K1/48), *anis-tın* "anasonun" (K/796), *arenda-hı* "kirası" (A/30), *armiya-ġa* "orduya" (K1/68).

krést-ın "haçın" (K/311), *muzéy-ı* "müzesi" (K1/117), *ordén-ı* "devlet nişanı" (K1/134), *sotnik-tı* "yüzbaşını" (K/206), *tmin-dın* "kimyanın" (K/796), naçalnik-tar "müdürler" (A/26), *ékzamén-dar* "sınavlar" (K1/88), *faşis-tar* "faşistler" (K1/5), *fevral-énen* "şubatından" (A/14).

4.1.1.2.2.2. Dudak Uyumu

Bir kelimede, düz ünlülerden (/a/, /e/, /ı/, /é/, /i/) sonra düz ünlülerin (/a/, /e/, /ı/, /é/, /i/); yuvarlak ünlülerden (/o/, /ö/, /u/, /ü/) sonra ya düz geniş (/a/, /e/) ya da yuvarlak dar (/u/, /ü/) ünlülerin bulunması kuralına dudak uyumu denir. Başkurtçada tam bir dudak uyumundan söz edilemez. Öner, kökünde (/u/, /ü/) ünlüsü bulunan sözlerin devam eden hecelerinde dar-düz ünlülü (/ı/, /é/, /i/) heceler ve eklerin bulunduğunu belirtir (2011, s. 177).

huñ-ġı "son, sonuncu" (A/147), *urın-ı-nan* "yerinden" (L/45), *huġış-ı* "savaşı" (K1/170), *ḳul-lı* "elli, eli olan" (L/147), *ḳurḳınıs* "korkunç" (K/1219), ülém "ölüm" (K/81), *üstér-źé-ler* "yetiştirmek" (K1/312), *yütkér-źé* "öksürdü" (L/47).

Bununla beraber geniş yuvarlak /o/, /ö/ ünlülerinin bulunduğu köklerde ileri derecede bir dudak uyumu görülür. Bu yüzden Eski Türkçe ve Kıpçakçada bulunmayan Başkurtçaya özgü *{-lo/-lö; -so/-sö; -ġo/-gö}* gibi ek türevleri görülür (Öner, 2011, s. 177).

bolot-lo "bulutlu" (K1/204), *boron-ġo-noñ* "eskinin" (K1/116), *borġo-no* "borazanı" (K1/124), *ös-önsö* "üçüncü" (K/548) *ömöt-höź-lök* "ümitsizlik" (K1/445), *töp-höź* "dipsiz, derin" (K1/500).

4.1.1.2.3. Ünlü Türemesi

Sözcüğün kök ya da gövdesindeki son ünsüzle ekin ilk ünsüzünün arasında bir ünlü türer. Böylece ekin ilk ünsüzü olan titrek, zayıf değerli /r/ ünsüzü düşmeye karşı güçlendirilmiş olur (Öner, 2011, s. 178).

alıś-raķ > *alıs**ı**raķ* "uzak, daha uzak" (K/231), *yaķın-rak* > *yaķın**ı**raķ* "daha yakın" (A/79, L/171), *yaman-raķ* > *yaman**ı**raķ* "daha kötü" (K/251), *yış-raķ* > *yış**ı**raķ* "sıkça, daha sık" (K1/187), *ozon-raķ* > *oźon**o**raķ* "uzunca, daha uzun" (L/172, K1/176), *belekey-rek* > *belekey**é**rek* "ufakça" (L/136), *küb-rek* > *küb**é**rek* "çokça, daha çok" (K/657, A/178, L/154, K1/86), *teren-rek* > *teren**é**rek* "derince" (K1/113), *tiz-rek* > *tiź**é**rek* "hızla, çabucak" (K/115, A/201, L/81, K1/81).

Bunun yanı sıra Arapça tek heceli alıntı sözlerde, iki ünlü arasında ünlü uyumuna göre /ı/, /é/, /o/, ö/ türemesi de görülür (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 74).

Ar. *ṣınf* (OTAL 1109) > Bşk. *sınıf* "sınıf" (A/208), Ar. *rızķ* (1042) >Bşk. *rızık* "rızık" (K1/297), Ar. *vaķt* (1323) > Bşk. *vaķıt* "vakit" (A/148, L/89, K1/191), Ar. *ḫarf* (374) > Bşk. *ḫeréf* "harf" (K1/155), Ar. *şükr* (1172) > Bşk. *şökör* "şükür" (L/49, K1/116), Ar. *ḫalķ* (366) > Bşk. *ḫalık* "halk" (K/140, A/47, K1/189).

Metnimizde görülen söz başı ünlü türemesi örnekleri şunlardır:

ET. *çın* (EDPT 424) > ÇT. *çın* (EDPT 424) > Bşk. *ısın* "gerçek" (A/193, K/600, K1/245), *Rus* > *Urıś* "Rus" (A/19).

4.1.1.2.4. Ünlü Düşmesi

Son hecesi dar ünlülü olan iki ya da daha çok heceli bir sözcüğe bir ünlü eklenirse, sözcüğün sondan bir önceki hecesindeki dar ünlü, vurgusunun zayıflaması sonucu düşer (Coşkun, 2008, s. 45). Sözün türetim ve çekimi anında meydana gelen iç ses veya orta hecedeki ünlü kaybı Türkçenin önemli çekimlik değişmelerinden biridir (Karaağaç, 2013, s. 73).

uyın “oyun” (L/65) > *uyın-a-nıḳ* > *uynanıḳ* “oynadık” (K/332), *urın* “yer” (K/467, K1/80, L/48) > *urın-ım-da* > *urnımdan* (L/206), *ayır-* “ayırmak” (K1/255) > *ayır-ım* > *ayrım* “ayırım, fark” (L/139), *yawır* “omuz” > *yawır-ın-ı-na* > *yawrınına* > (K1/372).

Metnimizde bazı sözcüklerin ünlüyle başlayan ek almalarına rağmen düşmeye uğramamış şekilleri de görülmektedir.

küñél “gönül” (K/378) > *küñél-énen* > *küñélénen* (A/193, K/118), *moron* “burun” > *moron-ona* > *moronona* “burnuna” (K/976), *awıź* “ağız” (K/378) > *awıź-ın* > *awıźın* “ağzını” (K/582, L/28).

4.1.2. Ünsüzler

Başkurtçada 26 tane ünsüz bulunmaktadır: /b/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ġ/, /h/, /ẖ, /j/, /k/, /ḳ/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /p/, /r/, /s/, /ś/, /ş/, /t/, /v/, /y/, /z/, /ź/. Ayrıca Rusçadan alıntılanan sözlerde kullanılan /ts/, /şç/ gibi çift ünsüzlerler de Başkurtçanın ünsüz kadrosuna dâhil edilmektedir (Dmitriyev, 1950, s. 20-26; Öner, 2011, s. 169-171; Buran-Alkaya, 2019, s. 245; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 75).

Başkurtçada ünsüzler ton, çıkış yeri ve çıkış şekli bakımından şu şekilde sınıflandırılabilir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 75):

1. Ton Bakımından Ünsüzler

a. Tonlu Ünsüzler

/b/, /d/, /g/, /ġ/, /j/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /r/, /v/, /w/, /y/, /z/, /ź/

b. Tonsuz Ünlüler

/ç/, /f/, /h/, /ẖ/, /k/, /ḳ/, /p/, /s/, /ś/, /ş/, /t/, /ts/, /şç/

2. Çıkış Yeri Bakımından Ünsüzler

a. Çift Dudak Ünsüzleri

/b/, /m/, /p/, /w/

b. Diş-Dudak Ünsüzleri

/v/, /f/

c. Diş Arası Ünsüzleri

/ś/, /ź/

ç. Diş-Diş Eti Ünsüzleri

/d/, /l/, /r/, /n/, /s/, /t/, /z/, /ts/

d. Diş Eti-Ön Damak Ünsüzleri

/ç/, /j/, /ş/, /y/, /şç/

e. Ön Damak Ünsüzleri

/g/, /k/

f. Art Damak-Boğaz Ünsüzleri

/ġ/, /h/, /ḫ/, /ķ/, /ñ/

3. Çıkış Şekli Bakımından Ünsüzler

a. Süreksiz Ünsüzler

/b/, /ç/, /d/, /g/, /k/, /ķ/, /p/, /t/

b Sürekli Ünsüzler

/f/, /ġ/, /h/, /ḫ, /j/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /r/, /s/, /ś/, /ş/, /v/, /w/, /y/, /z/, /ź/, /şç/, /ts/

c. Sızıcı Ünsüzler

/f/, /ġ/, /h/, /ḫ/, /j/, /s/, /ś/, /ş/, /v/, /w/, /z/, /ẕ/, /şç/, /ts/

ç. Akıcı Ünsüzler

/l/, /m/, /n/, /ñ/, /r/, /y/

Tablo 6.

Ünsüzler Tablosu

Çıkış Şekline Göre			Tona Göre	Çıkış Yerine Göre						
				Çift dudak	Diş-dudak	Diş arası	Diş-diş eti	Diş eti-ön damak	Ön damak	Art damak-boğaz
Süreksiz			Tonlu	b			d		g	
			Tonsuz	p			t, ts	ç	k	ķ
Sürekli	Sızıcı		Tonlu	w	v	ź	z	j		ġ
			Tonsuz		f	ṣ	s, ts	ş, şç		h, ḫ
	Akıcı	Genizsi	Tonlu	m			n			ñ
		Yarı	Tonlu				l	y		
		Titrek	Tonlu				r			

4.1.2.1. Başkurtçada Ünsüzlerin Genel Özellikleri

4.1.2.1.1. /b/ ünsüzü

Tonlu, çift dudak, süreksiz /b/ ünsüzü her durumda bulunur. /p/ ünsüzünün tonlu karşılığıdır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 77).

Söz başında: *bélékté* "bilgili" (K/865), *belekey* "küçük" (A/147), *bolotlo* "bulutlu" (K1/102), *béreyhé* "birisi, bir kişi" (L/35).

Söz içinde: *kübéhé* "çoğu" (K/647), *sabın* "tarla" (A/100), *sabır* "sabır" (K1/352), *ubır* "obur" (L/20).

Söz sonunda: *yaḳşılab* "güzelce" (K/33), *yab-* "kapatmak" (K/144), *küb* "çok" (A/7, K1/38, L/155), *kitab* "kitap" (K1/56), *ştab* "karargâh" (K1/8).

4.1.2.1.2. /ç/ ünsüzü

Tonsuz, diş eti, ön damak /ç/ ünsüzü, süreksizdir. Metinlerimizde sadece Rusça alıntı sözcüklerde, söz başı ve söz içinde bulunmaktadır.

Söz başında: *çlen* "üye" (A/31).

Söz içinde: *gorçitsa* "hardal" (K/425, K/575, K/1209), *kuçér* "arabacı, faytoncu" (A/167), *naçalnik* "müdür" (A/26), *véçér* "gece" (K1/99), *daça* "yazlık ev" (K1/98).

4.1.2.1.3. /d/ ünsüzü

Tonlu, diş-diş eti /d/ ünsüzü, süreksizdir. /t/ ünsüzünün tonlu karşılığıdır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 77). Her durumda bulunur. Söz sonunda genellikle alıntı sözlerde görülür.

Söz başında: *danlı* "ünlü" (K/147), *döröś* "doğru, dürüst" (A/37), *dawıl* "fırtına" (K1/391), *diñgéź* "deniz" (L/181).

Söz içinde: *aldıḳ* "yalancı" (K/187), *aldan* "önce, önceden" (A/160), *awıldaş* "aynı köyden" (K1/236), *bende* "kul, köle" (L/23)

Söz sonunda: *nard* "hint sümbülü" (K/1612), *sékund* "saniye" (A/147), *zavod* "fabrika" (A/7), *ijad* "sanat" (K1/147), *otryad* "askerî birlik, takım" (K1/48).

4.1.2.1.4. /f/ ünsüzü

Sızıcı, diş-dudak ünsüzü /f/ süreklidir. Genellikle alıntı sözlerde ve her durumda bulunur (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 77).

Söz başında: *firéşte* “melek” (K/1055), *fabrik* “fabrika” (A/8), *fajiġe* “facia, bela” (K1/341), *fatir* “dairesi, ev” (L/44)

Söz içinde: *tufan* “tufan” (K/850, K/851), *muvafiḳ* “muvafik, uygun” (A/57), *ḳiyefet* “kıyafet, elbise” (K1/206), *şifalı* “şifalı, sıhhatli” (K1/267), *mosafir* “misafir, konuk” (L/184).

Söz sonunda: *zeġif* “zayıf, narin” (K/1436), *ḫilaf* “yakışıksız, uygun olmayan” (A/97) *meġarif* “maarif, eğitim” (A/9), *keyéf* “keyif, zevk” (K1/216), *ġarif* “arif, bilgili” (L/175).

4.1.2.1.5. /g/ ünsüzü

Tonlu, ön damak ünsüzü /g/ süreksizdir. /k/ ünsüzünün tonlu karşılığıdır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 78). Her durumda bulunur.

Söz başında: *gorçitsa* “hardal” (K/425), *gél* “daima, her zaman” (A/116), *güzel* “güzel” (K1/34), *géne* “da, de” (A/200, K/109, K1/138, L/59).

Söz içinde: *igéndék* “tarla” (K/432), *imgeklé* “sıkıntılı, zorlu” (A/2), *hıġımta* “çıkarım, sonuç” (K1/229), *meñgé* “ebedî, bengü” (L/212).

Söz sonunda: *nalog* “vergi” (L/124, L/125).

4.1.2.1.6. /ġ/ ünsüzü

Tonlu, art damak ünsüzü /ġ/ süreklidir. /ḳ/ ünsüzünün tonlu karşılığıdır. Söz başı ve söz içinde bulunur.

Söz başında: *ġaybet* “gıybet, dedikodu” (K/101), *ġesker* “asker” (A/7, A/132), *ġaile* “aile” (K1/324), *ġeziz* “aziz kutsal” (L/23).

Söz içinde: *tıwġan* “kardeş” (K/781), *ḳatġiyen* “katiyen, kesinlikle” (A/67), *haġış* özlem, hasret” (K1/165), *ḳarañġılıḳ* “karanlık” (L/52).

4.1.2.1.7. /h/ ünsüzü

Tonsuz, sızıcı, art damak ünsüzü /h/ süreklidir. Türkçe kökenli sözlerde ön ve iç seslerdeki /h/ ünsüzü, /s/ ünlüsünden gelişmiştir (Dmitriyev, 1950, s. 29). Her durumda bulunur. Söz sonunda genelde alıntı sözlerde görülür.

Söz başında: *hawıḳ* “iyileşmek” (K/1253), *hüźlé* “konuşkan” (A/158), *halam* “saman, ot” (K1/52), *haban* “saban” (L/133).

Söz içinde: *bélékhéź* “bilgisiz, cahil” (K/865), *irtegehén* “yarına kadar” (A/80), ḳomhoź “açgözlü” (K1/453), *küñélhéź* “gönülsüz, keyifsiz” (L/118).

Söz sonunda: *padişah* “padişah” (K1/258, K1/259), *İlah* “Allah, Tanrı” (L/23).

4.1.2.1.8. /ḫ/ ünsüzü

Sızıcı, art damak ünsüzü /ḫ/ süreklidir. Alıntı sözlerde ve her durumda bulunur.

Söz başında: *ḫelhéź* “halsiz,” (K/950, K/1647), *ḫeber* “haber” (A/157), *ḫeḳiḳet* “hakikat,” (K1/498), *ḫezér* “şimdi, şu an” (L/90, L/114).

Söz içinde: *vaḫıt* “vakit” (K/230, K/530), *beḫétlé* “mutlu, şanslı” (A/180), *teḫét* “taht” (K1/258), *reḫet* “rahat, ferah” (L/154).

Söz sonunda: *tariḫ* “tarih” (A/2, A/13), *nikaḫ* “nikâh” (K1/362, K1/342, K1/420), *Saliḫ* “Salih, kişi adı” (L/92).

4.1.2.1.9. /j/ ünsüzü

Sızıcı, diş eti, ön damak ünsüzü /j/ süreklidir. Alıntı sözlerde, söz içi ve söz sonunda bulunur.

Söz içinde: *ujım* “filiz, sürgün” (K/1206), *palajinya* “konum, yer” (A/34, A/78), *terjémesé* “tercüman” (K1/32), *ıjıyt* “ekin biçerken çıkan ses” (L/164).

Söz sonunda: *moḫtaj* “muhtaç” (A/127), *iḫtiyaj* “ihtiyaç” (A/23, A/60), *furaj* “yem” (K1/65), *étaj* “kat” (K1/81).

4.1.2.1.10. /k/ ünsüzü

Tonsuz, ön damak ünsüzü /k/ süreksizdir. /g/ ünsüzünün tonsuz karşılığıdır. Her durumda bulunur.

Söz başında: *keme* “gemi, tekne” (K/476), *köreş* “mücadele, savaş” (A/28), *kéyém* “giysi, kıyafet” (K1/283), *kewźelé* “iri gövdeli” (L/28).

Söz içinde: *eşeké* “pisliğe bulanmış, pis” (K/1586), *tikşéréw* “inceleme, araştırma” (A/154), *tıynaḳlılıḳ* “alçak gönüllülük” (K1/285), *höyöklö* “sevgili, sevilen” (L/180).

Söz sonunda: *tégenek* “diken, çalı” (K/401), *kük* “gök, gökyüzü” (A/171), *kübelek* “kelebek” (K1/370), *maşinnik* “yalancı, sahtekâr” (L/40).

4.1.2.1.11. /ķ/ ünsüzü

Tonsuz, art damak ünsüzü /ķ/ süreksizdir. Her durumda bulunur.

Söz başında: *ķasan* "ne zaman" (K/815), *ķabat* "tekrar, tekrardan" (A/138), *ķamsı* "kamçı" (K1/242), *ķamış* "kamış" (L/134).

Söz içinde: *haķaw* "kekeme" (K/1350), *başķa* "başka, farklı" (A/24), *haķal* "sakal" (K1/395), *buşķa* "boş yere, boşuna" (L/179).

Söz sonunda: *aķśaķ* "aksak, topal" (K/1438), *ḫalıķ* "halk" (A/88), *balıķ* "balık" (K1/261), *awlaķ* "ıssız, sakin" (L/170).

4.1.2.1.12. /l/ ünsüzü

Akıcı, yarı tonlu, diş-diş eti ünsüzü /l/ süreklidir. Her durumda bulunur.

Söz başında: *légion* "lejyon, askeri birlik" (K/1234), *lapaś* "çardak" (A/168), *layıķ* "layık, uygun" (K1/176), *lekil* "lakin, ama" (L/195).

Söz içinde: *bülme* "oda, bölüm" (K/1623), *bilewsé* "sahip olan, malik" (A/10), *ķomoldoroķ* "koşum" (K1/126), *bolot* "bulut" (L/169).

Söz sonunda: *küñél* "gönül" (K/378), *ķızıl* "kızıl" (A/182), *kükhél* "açık mavi, mavimsi" (K1/167), *uśal* "kötü, acımasız" (L/188).

4.1.2.1.13. /m/ ünsüzü

Akıcı, geniz ve çift dudak ünsüzü /m/ süreklidir. Her durumda bulunur.

Söz başında: *mıśķıl* "alay, dalga" (K1/60), *mosolman* "müslüman" (A/22), *mekérlé* "hain, hanlik düşünen" (K1/218), *ménder* "minder" (L/56).

Söz içinde: *yamandıķ* "kötülük, fenalık" (K/239), *yamġır* "yağmur" (A/149), *toman* "duman, sis" (K1/152), *samawır* "semaver" (L/56).

Söz sonunda: *ülém* "ölüm" (K/1328), *siźem* "hiç işlenmemiş, sürülmemiş otlu arazi" (A/156), *höröm* "kaygı, sıkıntı" (K1/215), *turam* "parça, dilim" (L/26).

4.1.2.1.14. /n/ ünsüzü

Akıcı, geniz ve diş-diş eti ünsüzü /n/ süreklidir. Her durumda bulunur.

Söz başında: *nerśe* "ne, şey, nesne" (K/1270), *nasar* "kötü, fena" (A/165), *néske* "ince, zayıf, nazik" (K1/184), *newbet* "nöbet, sıra" (L/79).

Söz içinde: *bürene* “kütük, tomruk” (K/176), *arzanlı* “ucuz, değersiz” (A/8), *anhat* “kolay, hafif” (K1/273), *handıḳ* “sandık, kutu” (L/56).

Söz sonunda: *ölken* “yaşlı, büyük” (K/1044), *tiźźen* “tez vakitte, çabucak” (A/119), *sısḳan* “sıçan, fare” (K1/122), *yeşén* “şimşek” (L/140).

4.1.2.1.15. /ñ/ ünsüzü

Akıcı, geniz ve art damak ünsüzü /ñ/ süreklidir. Söz içi ve söz sonunda bulunur.

Söz içinde: *ḳarañgılıḳ* “karanlık” (K/161), *keñeşme* “danışma kurulu, heyet” (A/45), *yañılıḳ* “yenilik” (K1/84), *yañınan* “yeniden, tekrardan” (L/196).

Söz sonunda: *huñ* “son, sonra” (K/60), *kiñ* “geniş, enli” (A/24), *yéñ* “kıyafetin kol kısmı, yen” (K1/20), *uñ* “sağ, sağdaki, sağ taraf” (L/148)

4.1.2.1.16. /p/ ünsüzü

Tonsuz, çift dudak ünsüzü /p/ süreksizdir. Her durumda bulunur.

Söz başında: *poşlina* “vergi” (K/1129), *parna* “nadasa bırakılan toprak” (A/64), *perźe* “perde” (K1/436), *pak* “pak, saf” (L/8).

Söz içinde: *ḳapsıḳ* “küçük torba, heybe” (K/283), *küpsélék* “çoğunluk” (A/106), *yapraḳlı* “yapraklı” (K1/38), *eźephéźlék* “edepsizlik” (L/190).

Söz sonunda: *ḫisap* “hesap” (A/50), *okop* “siper, hendek” (K1/171), *şarap* “şarap” (K1/263), *ġerip* “garip” (L/184).

4.1.2.1.17. /r/ ünsüzü

Akıcı, titrek, tonlu, diş-diş eti ünsüzü /r/ süreklidir. Her durumda bulunur.

Söz başında: *Rabbi* “Allah, Tanrı” (K/1398), *reḫmet* “rahmet, merhamet” (A/191), *retten* “sırasıyla, aralıksız” (K1/88), *reşetke* “parmaklık, kafes” (L/37).

Söz içinde: *asḳıs* “anahtar” (K/546), *asıḳ* “açık” (A/91), *ḫalıḳsan* “halka yakın olan” (K1/169), *askérne* “obur, pisboğaz (L/2).

Söz sonunda: *huḳır* “kör” (K/262), *fékér* “fikir” (A/45), *ḳaynar* “kaynar, sıcak” (K1/282), *hıyır* “inek, sığır” (L/164).

4.1.2.1.18. /s/ ünsüzü

Sızıcı, tonsuz, diş-diş eti ünsüzü /s/ süreklidir. Türkçe sözlerde bulunan bu ünsüz Eski Türkçedeki /ç/ ünsüzünden gelişmiştir (Öner, 1994, s. 74). Her durumda bulunur.

Söz başında: *saźaḳa* "sadaka, hayır" (K/140), *sesėw* "tohum ekme" (A/64), *salbar* "şalvar, pantolon" (K1/32), *sensekey* "serçe parmak" (L/132).

Söz içinde: *börkensék* "baş örtüsü" (K/1660), *éskemye* "iskemle, sandalye" (A/141), *bısaḳ* "bıçak" (K1/488), *ısıḳ* "çiğ tanesi, çiğ" (L/176).

Söz sonunda: *yaḳtırtḳıs* "ışık, fener" (K/160), *başlangıs* "başlangıç" (A/17), *yalınıs* "yalvarma, yakarma" (K1/426), *aşığıs* "aceleci" (L/64).

4.1.2.1.19. /ś/ ünsüzü

Sızıcı, tonsuz, diş arası ünsüzü /ś/ süreklidir. Başkurtçanın karakteristik ünsüzlerinden biridir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 81). Söz içi ve söz sonunda bulunur.

Söz içinde: *turśıḳ* "tulum, kırba" (K/253), *baśıw* "tarla" (A/100), *baśalḳı* "sakin karakterli, uysal" (K1/55), *yaśtıḳ* "yastık" (L/56).

Söz sonunda: *aźźırġıś* "yoldan çıkarıcı, azdırıcı" (K/435), *tıp-tınıś* "sapsakin, sepsessiz" (A/23), *balaś* "keçe kilim" (K1/452), *alıś* "uzak" (L/181).

4.1.2.1.20. /ş/ ünsüzü

Sızıcı, tonsuz, diş eti-ön damak ünsüzü /ş/ süreklidir. Her durumda bulunur.

Söz başında: *şaḳşı* "pis, kirli" (K/387), *şat* "mutlu" (A/203), *şaşḳın* "şaşkın, sersem" (K1/372), *şapırźat-* "şapırdatmak" (L/177).

Söz içinde: *işék* "eşik, kapı" (K/845), *ḳarşı* "karşı, karşı taraf" (A/124), *ḳuşamat* "takma isim, lakap" (K1/189), *doşman* "düşman" (L/180).

Söz sonunda: *yanılış* "yanlış" (K/1552), *tawış* "ses, gürültü" (A/171), *tepeş* "kısa, bodur" (K1/244), *yıwaş* "sakin, uslu" (L/9).

4.1.2.1.21. /t/ ünsüzü

Tonsuz, diş-diş eti ünsüzü /t/ süreksizdir. Her durumda bulunur.

Söz başında: *tamuḳ* "cehennem" (K/545), *tapam* "mera, otlak" (A/101), *tamsı* "damla" (K1/182), *teźére* "pencere" (L/43).

Söz içinde: *etes* “horoz” (K/943), *başta* “başta, ilk olarak” (A/31), *bıltır* “geçen sene” (K1/64), *altın* “altın” (L/177).

Söz sonunda: *yat* “yabancı, el” (K/877), *yort* “yurt, memleket” (A/66), *möḫebbet* “aşk, sevgi” (K1/42), *harġılt* “sarımsı” (L/69).

4.1.2.1.22. /v/ ünsüzü

Sızıcı, tonlu, diş-dudak ünsüzü /v/ süreklidir. Alıntı sözlerde ve her durumda bulunur.

Söz başında: *vegeźe* “vade, mühlet” (K/913), *vaḳ* “ufak, küçük” (A/145), *vatan* “vatan” (K1/45), *vaḳiġa* “vaka, olay” (L/188).

Söz içinde: *svyatıy* “kutsal, mukaddes” (K/70), *zavod* “fabrika” (A/7), *slovar* “sözlük” (K1/83), *Sovét* “Meclis, Sovyetler Birliği” (L/125).

Söz sonunda: *aktiv* “aktif” (K1/179).

4.1.2.1.23. /w/ ünsüzü

Sızıcı, tonlu, çift dudak ünsüzü /w/ süreklidir. Başkurtçada ayrı bir harfle gösterilmez, /y/ ve /ɣ/ harfleri iki ünlü arasında kaldığında ve söz sonunda /w/ ünsüzüne tekabül eder (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 82). Söz içi ve söz sonunda bulunur.

Söz içinde: *dawıl* “fırtına, tufan” (K/1215), *awıl* “köy” (A/29), *awır* “ağır, zor, güç” (K1/322), *hatıwlaş-* “pazarlık etmek” (L/111).

Söz sonunda: *uyźaw* “düşünce, fikir” (K/1340), *alışıw* “yer değiştirmek, takas etmek” (A/81), *yarhıw* “coşku, heyecan” (K1/166), *utaw* “toplama” (L/133).

4.1.2.1.24. /y/ ünsüzü

Akıcı, tonlu, diş eti-ön damak ünsüzü /y/ süreklidir. Her durumda bulunur.

Söz başında: *yawın* “yağış, yağmur” (K/197), *yeşél* “yeşil” (A/155), *yaźıw* “yazı” (K1/271), *yamawlıḳ* “yamalık” (L/58)

Söz içinde: *kéyék* “vahşi hayvan” (K/1083), *buyaw* “boya” (A/195), *kéyéź* “keçe” (K1/163), *sıyırsıḳ* “sığırcık” (L/205).

Söz sonunda: *tuy* “toy, düğün” (K/250), *talay* “çokça, pek çok, fazla” (A/173), *samay* “oldukça, epey, fazlasıyla” (K1/247), *yaray* “olur, tamam, elbette” (L/184).

4.1.2.1.25. /z/ ünsüzü

Sızıcı, tonlu, diş-diş eti ünsüzü /z/ süreklidir. Her durumda bulunur.

Söz başında: *zarar* "zarar, ziyan" (K/553), *zeñger* "mavi" (A/182), *zawıḳlı* "zevkli, keyifli" (K1/334), *zinhar* "lütfen" (L/84)

Söz içinde: *tözök* "düzgün" (K/320), *reviziya* "revizyon, yenileme" (A/35), *partizan* "partizan, taraftar" (K1/48), *keze* "keçi" (L/71).

Söz sonunda: *analiz* "analiz" (A/102), *nöfüz* "nüfuz, etki"(A/86), *yawız* "kötü, acımasız" (K1/353), *ġeziz* "aziz, kutsal" (L/23).

4.1.2.1.26. /ź/ ünsüzü

Sızıcı, tonlu, diş arası ünsüzü /ź/ süreklidir. Başkurtçanın karakteristik ünsüzlerinden biridir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 83). Her durumda bulunur.

Söz başında: *źarźan-* "kızmak, şikâyet etmek" (K/1614), *źur* "büyük, çok" (A/132, K1/215), *źuray-* "büyümek, irileşmek" (L/139).

Söz içinde: *aźġın* "azgın, azmış, yoldan çıkmış" (K/531), *siźem* "işlenmemiş, sürülmemiş otlu arazi" (A/156), *béleźék* "bilezik" (K1/438), *boyźay* "buğday" (L/134).

Söz sonunda: *köndöź* "gündüz" (K/1205), *ayaź* "ayaz, kuru soğuk" (A/139), *ḳıyıwhıź* "çekingen, utangaç" (K1/55), *tıġıź* "sıkı, sıkışık, dar" (L/81).

4.1.2.1.27. /şç/ ünsüzü

Sızıcı, diş eti-ön damak ünsüzü /şç/ Rusçadan alıntılanan sözlerde görülür. Metinlerimizde söz başı ve söz içinde örnekleri bulunmaktadır.

Söz başında: *şçetkala-* "fırçalamak" (A/168)

Söz içinde: *svyaşçennik* "rahip" (K/966), *obşçéstva* "toplum, halk" (A/78)

4.1.2.1.28. /ts/ ünsüzü

Sızıcı, diş-diş eti ünsüzü /ts/ Rusçadan alıntılanan sözlerde görülür. Metinlerimizde söz içi ve söz sonunda örnekleri bulunmaktadır.

Söz içinde: *gorçitsa* "hardal" (K1/425), *smokovnitsa* "incir, incir ağacı" (K/1515), *ofitsér* "subay" (K1/10), *administartsiya* "yönetim" (A/23).

Söz sonunda: *Néméts* "Alman" (K1/88).

4.1.2.2. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları

4.1.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri

4.1.2.2.1.1. ET. /b-/~/m-/ > ÇT. /m-/ > Bşk. /m-/

Eski Türkçenin söz başı /b/ ünsüzü, söz içinde bulunan geniz ünsüzlerinin etkisiyle Çağatay Türkçesi ve Başkurtçada /m/ ünlüsüne gelişmiştir (Eckmann, 2021, s. 40). Eski Türkçe devrinde söz başında /b/ ~ /m/ şeklinde ikili yazımlar da görülmektedir (Tekin, 2016, s. 111). Bu yönde ikili kullanımlar b > m değişiminin Eski Türkçe döneminde başladığını gösterir (Öner, 1998, s. 17).

ET. *ben* (EDPT 346) ~ *men* (OTG 111) > ÇT. *mėn* (EDPT 346) > Bşk. *miñ* "ben" (K/57, A/13, L/36, K1/11), ET. *biñ-* ~ *mün-* (EDPT 348) > ÇT. *mėñ-* (EDPT 348) > Bşk. *mén-* "binmek" (K/664, L/29, K1/296), ET. *ban-* (EDPT 348) > ÇT. *man-* (EDPT 348) > Bşk. *man-* "banmak, dalmak" (K/1629, K1/497), ET. *beñgü* (EDPT 350) > Bşk. *meñgé* "sonsuz, ebedî" (K/151, K1/3, L/212).

4.1.2.2.1.2. ET. /-b-/, /-b/ > ÇT. /-v-/, /-v/ > Bşk. /-w-/, /-w/

Eski Türkçede söz içi ve söz sonunda /b/ ünsüzü Çağatay Türkçesinde /v/ ünsüzüyle, Başkurtçada ise çift dudak /w/'si ile karşılanır (Eckmann, 2021, s. 40-41; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 84).

ET. *yabız* (OTG 313) > ÇT. *yavız* (ÇEK 41) > Bşk. *yawız* "kötü, fena" (K1/353), ET. *tabar* (OTG 309) > ÇT. *tavar* (ÇEK 40) > Bşk. *tawar* "davar, mal mülk" (A/7, A/8), ET. *ab* (OTG 293) > ÇT. *av* (ÇEK 40) > Bşk. *aw* "av" (K/442, K1/381).

4.1.2.2.1.3. ET. /-b-/, /-b-/ > ÇT. /-v-/, /-y/ > Bşk. /-y-/, /-y/

Eski Türkçede bazı sözlerde görülen söz içi ve söz sonu /b/ ünsüzü, Çağatay Türkçesi devrinde söz içinde /v/ ünsüzüne; söz sonunda /y/ ünsüzüne gelişmiştir. Çağatay Türkçesinin bu /-v-/ ve /-y/ ünsüzleri Başkurtçada hem söz içi hem de söz sonunda /y/ ünsüzü ile karşılanır.

ET. *tebe* (OTG 309) > ÇT. *téve* (ÇEK 41) > Bşk. *töye* "deve" (K/52, K/1076), ET. *eb* (OTG 298) > ÇT. *öy* (ÇEK 41) > Bşk. *öy* "ev" (K/105, A/172, L/32, K1/56), ET. *seb-* (OTG 308) > ÇT. *sév-* (ÇEK 40) > Bşk. *höy-* "sevmek" (K/1534, A/206, K1/51).

4.1.2.2.1.4. ET. /ç-/, /-ç-/, /-ç/ > ÇT. /ç-/, /-ç-/, /-ç/ > Bşk. /s-/, /-s-/, /-s/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde her durumda bulunan /ç/ ünsüzü Başkurtçada sistemli olarak /s/ ünlüsüne gelişir (Tekin ve Ölmez, 2014, s. 115; Serebrennikov ve Gadjieva, 2011, s. 68; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 84). Bu ünsüz değişimi neticesinde Başkurtçada ikincil /s/ ünsüzü meydana gelmiş ve asli /ç/ ünsüzü ortadan kalkmıştır (Sırtı, 2017, 327).

ET. *çöb* (EDPT 394) > ÇT. *çöp* (EDPT 394) > Bşk. *süb* "çer çöp, yabani ot" (K/419, K/430), ET. *bıçak* (EDPT 293) > ÇT. *biçek~bıçak* (EDPT 293) > Bşk. *bısaḳ* "bıçak" (K1/488), ET. *çeçek* (EDPT 400) > ÇT. *çeçek* (EDPT 400) > Bşk. *sesek* "çiçek" (A/16, L/41), ET. *çın* (EDPT 424) > ÇT. *çın* (EDPT 424) > *ısın* "gerçek" (A/193, K/600, K1/245), ET. *kaç-* (EDPT 589) > ÇT. *kaç-* (EDPT 590) > Bşk. *ḳas-* "kaçmak" (K/38, L/180, K1/328).

4.1.2.2.1.5. ET. /-d-/, /-d/ > ÇT. /-y-/, /-y/ > Bşk. /-y-/, /-y/

Eski Türkçede söz içi ve söz sonu /d/ ünlüsü Çağatay Türkçesi ve Başkurtçada /y/ ünlüsüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 85).

ET. *bedük* (EDPT 302) > ÇT. *beyik ~ bėyik* (EDPT 303) > Bşk. *béyék* "uzun, yüksek" (K/556, L/1, K1/165), ET. *küdegü* (EDPT 703) > ÇT. *küyew* (EDPT 703) > Bşk. *kéyew* "damat, güveyi" (K/250, K1/400), ET. *kudruk* (EDPT 604) > ÇT. *kuyruk~kuyruğ* (EDPT 604) > Bşk. *ḳoyroḳ* "kuruk" (K1/151), ET. ked- (EDPT 700) > ÇT. *key- ~ kėy-* (EDPT 700) > Bşk. *kéy-* "giymek" (K/187, L/147, K1/41).

4.1.2.2.1.6. ET. /-g-/, /-g/ > ÇT. /-g-/, /-g/ > Bşk. /-y-/, /-y/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde bazı sözlerde, söz içi ve söz sonu /g/ ünsüzü Başkurtçada /y/ ünlüsüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 86).

ET. *ögren-* (EDPT 114) > ÇT. *örgen-* (EDPT 114) > Bşk. *öyren-* "öğrenmek" (K/248, A/146, L/148, K1/398), ET. *ögret-* (EDPT 114) > ÇT. *örget-* (EDPT 114) > Bşk. *öyret-* "öğretmek" (K/704, K1/321), ET. *teg-* (EDPT 476) > ÇT. *tėg-* (EDPT 476) > Bşk. *téy-* "değmek" (K/264, A/54, L/11, K1/277), ET. *eder* (EDPT 63) > ÇT. *ėger* (EDPT 63) > Bşk. *éyer* "eyer, semer" (L/29, K1/125).

4.1.2.2.1.7. ET. /-ġ-/ > ÇT. /-ġ-/~/-ķ-/ > Bşk. /-ķ-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde, bazı sözlerde söz içi /ġ/ ünsüzü Başkurtçada /ķ/ ünsüzüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 86).

ET. *ķumursġa* (EDPT 628) > ÇT. *ķumursġa* (EDPT 628) > Bşk. ķımırśķa "karınca" (K1/184), ET. sıçġan (EDPT 796) > ÇT. *sıçġan* (EDPT 796) > Bşk. *sısķan* "sıçan, fare" (K1/122, K1/357)

Eski Türkçenin söz içi /ġ/ ünsüzünün, Çağatay Türkçesi ve Başkurtçada /ķ/ şeklinde kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır.

ET. *ķısġa* (EDPT 667) > ÇT. *ķısķa* (EDPT 667) > Bşk. *ķıśķa* "kısa" (L/110, K1/460).

4.1.2.2.1.8. ET. /-ġ-/, /-ġ/ > ÇT. /-ġ-/, /-ġ/ > Bşk. /-w-/, /-w/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinin söz içi ve söz sonu /ġ/ ünsüzü Başkurtçada sızıcılaşarak /w/ olmuştur (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 87).

ET. *aġır* (EDPT 88) > ÇT. *aġır* > Bşk. *awır* "ağır, zor" (K/777, A/179, L/150, K1/162), ET. *taġ* (EDPT 463) > ÇT. *taġ* (EDPT 463) > Bşk. *taw* "dağ" (K/105, A/54, L/166, K1/145), ET. *yaġ-* (EDPT 896) > ÇT. *yaġ-* (EDPT 896) > Bşk. *yaw-* "yağmak" (K/197, A/183, L/143, K1/52), ET. *soruġ* (EDPT 848) > ÇT. *soruġ~soruķ* (EDPT 848) > Bşk. *horaw* "soru" (K1/276, K/386).

4.1.2.2.1.9. ET. /-ġ-/ > ÇT. /-ġ-/ > Bşk. /-y-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde, bazı sözlerde söz içi /ġ/ ünsüzü Başkurtçada /y/ ünsüzüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 87).

ET. *baġla-* (EDPT 314) > ÇT. *baġla-* (EDPT 315) > Bşk. *beyle-* "bağlamak" (L/151, K1/446), ET. *sıġır* (EDPT 814) > ÇT. *sıġır* (EDPT 814) > Bşk. *hıyır* "sığır, inek" (K1/50, L/136, A/168), ET. *buġday* (EDPT 312) > ÇT. *buġday* (EDPT 312) > Bşk. *boyźay* "buğday" (K/420, L/134).

4.1.2.2.1.10. ET. /k-/, /-k-/ > ÇT. /k-/, /-k-/ > Bşk. /g-/, /-g-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinin söz başı ve söz içi bazı /k/ ünsüzleri Başkurtçada /g/ ünsüzüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 88).

ET. *kez-* (EDPT 757) > ÇT. *kėz-* (EDPT 757) > Bşk. *giź-* "gezmek" (K1/231, 277), ET. *ekin* (EDPT 109) > ÇT. *ėkin* (EDPT 109) > Bşk. *igén* "ekin" (K/850, A/52, L/135), ET. *sekkiz* (EDPT 823) > ÇT. *sėkiz* (EDPT 823) > Bşk. *higéź* "sekiz" (K1/316).

4.1.2.2.1.11. ET. /-ķ-/ > ÇT. /-ķ-/ > Bşk. /-ġ-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinin söz içi /ķ/ ünsüzü, Başkurtçada tonlulaşarak /ġ/ ünsüzüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 89).

ET. *çıķar-* (EDPT 410) > ÇT. *çıķar-* (EDPT 410) > Bşk. *sıġar-* "çıkarmak" (K/1210, A/145, L/122, K1/142), ET. *toķķuz* (EDPT 474) > *toķuz* (EDPT 474) > Bşk. *tuġıź* "dokuz" (K/594, K/595).

4.1.2.2.1.12. ET. /-p-/ > ÇT. /-p-/ ~ /-b-/ > Bşk. /-b-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinin söz içinde bulunan bazı /p/ ünsüzleri Başkurtçada /b/ ünsüzüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 91). Başkurtçada seyrek görülen bu ünsüz değişimi metnimizde tek örnekle tanıklanmıştır.

ET. *töpü* (EDPT 436) > ÇT. *töpe* (EDPT 436) > Bşk. *tübe* "tepe" (K/1119, K1/377).

Eski Türkçenin söz içi /p/ ünsünün Çağatay Türkçesi ve Başkurtçada /b/ şeklinde kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır.

ET. *tapın-* (EDPT 441) > ÇT. *tabın-* (EDPT 442) >Bşk. *tabın-* "tapınmak" (K1/207).

4.1.2.2.1.13. ET. /s-/ > ÇT. /s-/ > Bşk. /h-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinin söz ve ek başı /s/ ünsüzleri Başkurtçada çoğunlukla /h/ ünsüzüne değişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 91). Bu ünsüz değişimi Başkurtça için ayırt edici niteliktedir (Serebrennikov ve Gadjieva, 2011, s. 61).

ET. *siz* (EDPT 860) > ÇT. *siz* (EDPT 860) > Bşk. *héź* "siz" (K/33, A/148, L/160, K1/84), ET. *saķla-* (EDPT 810) > ÇT. *saķla-* (EDPT 810) > Bşk. *haķla-* "saklamak, korumak" (A/39, L/194, K1/284) ~ *haķta-* (K/31), ET. *sen* (EDPT 831) > ÇT. *sėn* (EDPT 832) > Bşk. *hin* "sen" (K/62, A/162, L/6, K1/26), ET. *sal-* (EDPT 824) > ÇT. *sal-* (EDPT 824) > Bşk. *hal-* "salmak, koymak, bırakmak" (K/83, A/30, L/177, K1/188), ET. *söz* (EDPT 860) > ÇT. *söz* (EDPT 860) > Bşk.

hüź “söz” (K/42, A/16, L/14, K1/128), ET. *soñ* (EDPT 832) > ÇT. *soñ* (EDPT 832) > Bşk. *huñ* “son, sonra” (K/161, A/149, L/190, K1/93).

4.1.2.2.1.14. ET. /-s-/, /-s/ > ÇT. /-s-/, /-s/ > Bşk. /-ś-/, /-ś/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde bazı söz içi ve söz sonu /s/ ünsüzleri Başkurtçada peltekleşerek /ś/ olmuştur (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 92). Bu ünsüz değişimi Başkurtça için ayırt edici niteliktedir (Serebrennikov ve Gadjieva, 2011, s. 62).

ET. *osal* (EDPT 247) > ÇT. *osal* (EDPT 247) > Bşk. *uśal* “kötü, tembel” (K/101, L/113), ET. *kesek* (EDPT 749) > ÇT. *kėsek* (EDPT 749) > Bşk. *kiśek* “parça, bölüm” (K/1305, L/19), ET. *kısġa* (EDPT 667) > ÇT. *kıska* (EDPT 667) > Bşk. *ḳśḳa* “kısa” (L/110, K1/460), ET. *bas-* (EDPT 370) ÇT. *bas-* (EDPT 371) > Bşk. *baś-* “basmak” (K/225, A/123, L/142, K1/118), ET. *eski* (EDPT 246) > ÇT. *ėski* (EDPT 246) > Bşk. *iśké* “eski” (K/252, A/59, L/47, K1/135).

4.1.2.2.1.15. ET. /t-/ > ÇT. /t-/ > Bşk. /d-/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinin söz başı bazı /t/ ünsüzleri Başkurtçada tonlulaşarak /d/ ünsüzüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 93). Başkurtçada seyrek görülen bu ünsüz değişimi metnimizde tek örnekle tanıklanmıştır.

ET. *tört* (EDPT 534) > ÇT. *tört* (EDPT 534) > Bşk. *dürt* “dört” (K/526, L/68, K1/11).

4.1.2.2.1.16. ET. /-t-/ > ÇT. /-d-/ > Bşk. /-d-/

Eski Türkçenin söz içi bazı /t/ ünsüzleri Çağatay Türkçesi ve Başkurtçada tonlulaşarak /d/ ünsüzüne gelişmiştir.

ET. *küntüz* (EDPT 729) > ÇT. *künduz* (EDPT 729) > Bşk. *köndöź* “gündüz” (K/1205, L/202, K1/198), ET. *yultuz* (EDPT 922) > ÇT. *yulduz* (EDPT 923) > Bşk. *yondoź* “yıldız” (K/34, K1/132).

4.1.2.2.1.17. ET. /-z-/, /-z/ > ÇT. /-z-/, /-z/ > Bşk. /-ź-/, /-ź/

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinin söz içi ve söz sonu /z/ ünsüzü, Başkurtçada peltekleşerek /ź/ ünsüzüne değişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 94). Bu ünsüz değişimi Başkurtça için ayırt edici niteliktedir.

ET. *ḳızġıl ~ ḳızıl* (EDPT 682-683), ÇT. *ḳızıl* (EDPT 683) > Bşk. *ḳıźıl* "kızıl, kırmızı" (K/530, A/182, L/137, K1/132), ET. *uzaḳ* (EDPT 283) > ÇT. *uzaḳ* (EDPT 283) > Bşk. *oźaḳ* "uzun, devamlı" (K/787, A/165, L/112, K1/135), ET. *uzun* (EDPT 288) > ÇT. *uzun* (EDPT 289) > Bşk. *oźon* "yüksek, boyu uzun"(K/1566, L/140, K1/160), ET. *yazġuḳ~yazuḳ* (EDPT 986) > ÇT. *yazuḳ* (EDPT 986) > Bşk. *yaźuḳ* "günah, kabahat" (K/375, K1/50), ET. *köz* (EDPT 756) > ÇT. *köz* (EDPT 757) > Bşk. *küź* "göz" (K/160, A/175, L/23, K1/145), ET. *ḳız* (EDPT 679) > ÇT. *ḳız* (EDPT 680) > Bşk. *ḳıź* "kız" (K/259, A/163, K1/45).

4.1.2.2.1.18. Ar. /ṣ-/; / Far. /s-/ > Bşk. /h-/

Başkurtçanın karakteristik özelliklerinden olan /s/ > /h/ değişimi Arapça ve Farsçadan alıntılanan bazı sözlere de yansımış, söz başında Ar. /ṣ/ ve Far. /s/ ünsüzleri Başkurtçada /h/ ünsüzüne gelişmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 94).

Ar. *ṣandūḳ* (OTAL 1074) > Bşk. *handıḳ* "sandık, kutu" (K1/121, L/45), Ar. *ṣevāb* (OTAL 1103) > Bşk. *hawab* "sevap" (K/356), Ar. *ṣabr* (OTAL 1058) > *habır* "sabır" (L/12), Far. *serāy* (OTAL 1097) > Bşk. *haray* "saray" (K1/257).

4.1.2.2.1.19. Ar. Far. /c-/ > Baş. /y-/

Arapça ve Farsça alıntı sözlerde, söz başı /c/ ünlüsü Başkurtçada düzenli olarak /y/ ünsüzüne gelişmiştir (Sezer, 1999, s. 48; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 95).

Ar. *cināyet* (OTAL 161) > Bşk. *yéneyet* "cinayet" (K1/496), Ar. *cemā'at* (OTAL 148) > Bşk. *yemeġet* "cemaat" (A/87, A/103), Ar. *cinn* (OTAL 162) > Bşk. *yén* "cin" K/(269), Far. *cān* (OTAL 140) > Bşk. *yen* "can" (K/163, A/36, L/65, K1/175), Far. *cüvān* + *merd* (OTAL 168) > Bşk. *yomart* "cömert" (K1/7, K1/298).

4.1.2.2.1.20. Ar. Far. /-c-/, /-c/ > Bşk. /-j-/, /-j/

Arapça ve Farsça alıntı sözlerde, söz içi ve söz sonunda görülen /c/ ünsüzü Başkurtçada sızıcılaşarak /j/ ünlüsüne dönmüştür (Sezer, 1999, s. 47; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 95).

Ar. *mecbūr* (OTAL 686) > Bşk. *mejbür* "mecbur" (A/110, K1/348), Ar. *vicdān* (OTAL 1340) > Bşk. *vıjdan* "vicdan" (K1/239), Ar. *tecribe* (OTAL 1226) > Bşk. *tejribe* "tecrübe" (A/175), Ar. *derece* (OTAL 198) > Bşk. *dereje* "derece" (A/32, L/66, K1/331), Ar. *iḫtiyāc* (OTAL 484) > Bşk. *iḫtiyaj* "ihtiyaç" (A/134), Ar.

muḥtāc (OTAL 785) > Bşk. *moḫtaj* “muhtaç” (A/127), Far. *ḫāce* (OTAL 350) > Bşk. *ḫuja* (K1/167).

4.1.2.2.1.21. Ar. /ʿ-/, /-ʿ -/ > Bşk. /ġ-/, /-ġ-/

Arapçadan alıntı sözlerdeki /ʿ/ (ayın) ünsüzü, Başkurtçada düzenli olarak /ġ/ ünsüzüne dönüşür. Bu ünsüz değişim söz başı, söz içi ve söz sonunda gerçekleşebilir (Sezer, 1999, s. 44; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 95).

Ar. *ʿārif* (OTAL 42) > Bşk. *ġarif* “arif, bilgili” (L/175), Ar. *ʿasker* (OTAL 49) > Bşk. *ġesker* “asker” (A/132, K1/124), Ar. *vaḳʿa* (OTAL 1321) > Bşk. *vaḳiġa* “vaka, olay” (A/13, L/200, K1/277), Ar. *yaʿnī* (OTAL 1347) > Bşk. *yeġni* “yani” (A/45, K1/170), Ar. *żaʿīf* (OTAL 1359) > Bşk. *zeġif* “zayıf” (K/1436).

4.1.2.2.1.22. Far. /ç-/ > Bşk. /s-/

Başkurtçanın karakteristik özelliklerinden olan /ç/ > /s/ değişimi Farsçadan alıntı bazı sözlere de yansımış, söz ve ek başında /ç/ ünsüzü Başkurtçada /s/ olmuştur (Sezer, 1999, s. 213; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 94).

Far. *çūn+ki* (OTAL 179) > Bşk. *sönki* “çünkü” (A/119, L/35, K1/37), Far. *bāġçe* (OTAL 72) > *baḳsa* “bahçe” (K/722, A/137, L/43, K1/39), Far. *çāre* (OTAL 172) > *sara* “çare” (A/105, K1/486), Far. *hīç* (OTAL 423), > *his* “hiç” (K/1200, A/106, L/63, K1/16).

4.1.2.2.1.23. Far. /b-/ > Bşk. /p-/

Farsçadan alıntı bazı sözlerde, söz başı /p/ ünsüzü, Başkurtçada /b/ ünsüzüne değişmiştir (Sezer, 1999, s. 217; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 96).

Far. pelās (OTAL 1002) > Bşk. balaś “halı, kilim” (K1/452, L/56), Far. pādşāh (OTAL 998) >Bşk. batşa “padişah” (K/323, A/211, K1/260), Far. peyġem-ber (OTAL 1011) > Bşk. beyġamber “peygamber” (K/1324).

Bununla beraber metnimizde ikili kullanımlar (/p/~/b/) da görülmektedir.

palaś (L/46) ~ *balaś* (L/56), *padişah* (K1/258) ~ *batşa* (K/323).

4.1.2.2.2. Ünsüz Uyumu

Ünsüz uyumu, ünsüzlerin ton bakımından birbirine uyması durumudur. Kök veya gövdenin son sesinde tonlu bir ünsüz bulunuyorsa, o kök veya gövdeye gelen ekin ilk ünsüzünün tonlu; tonsuz bir ünsüz bulunuyorsa ekin ilk ünlüsünün tonsuz olması beklenir (Öner, 2011, s. 177). Başkurtçada ünsüz uyumunun sağlam olduğu söylenebilir.

huñ-ġı "sonuncu" (K/1048), *diñgéź-ge* "denize" (K/83), *öśtel-ge* "masaya"(K1/21), *yéber-gen* "göndermiş" (K/0122), *ḳabér-ge* "mezara" (K/1733), *ḳar-ġa* "kara" (K1/22), *ḳatın-dar* "kadınlar" (K/326), *ḳaźan-dar* "kazanlarını" (L/125).

hat-ḳan "satmış" (K1/201), *ḳurḳ-ḳan* "korkmuş" (K1/88), *tawış-ḳa* "sese, gürültüye" (K1/218), *huġış-ta* "savaşta" (K1/134), *işét-kes* "duyunca" (K/28), *kélet-ke* "ambara" (K/164), *kérpék-teréne* "kirpiklerine" (K1/337), *kübék-ter* "köpükler" (K1/478).

4.1.2.2.3. Ünsüz Benzeşmesi

Başkurtça, ünsüz benzeşmesi olayının çok çeşitli yaşandığı bir Türk lehçesidir. Öner, Başkurtçadaki morfofonetik ünsüz değişmelerinin ilerleyici bir benzeşme olduğunu ve genel olarak aykırılaşma süreçlerine dayandığını belirtir (2011, s. 180). Başkurtçada ünsüz benzeşmesi örnekleri şu başlıklar altında gösterilebilir:

l > n: Çokluk ekinin başındaki /l/ ünsüzü, son ünsüzünde /m/, /n/, /ñ/ nazal ünsüzleri bulunan kök veya gövdelere eklendiğinde /n/ ünsüzüne değişir. Başkurtçada düzensiz görülen bir ünsüz benzeşmesidir (Öner, 2011, s. 180). Metinlerimizde bu ünsüz benzeşmesi örneğine rastlanmamıştır.

d > n: Ek başındaki /d/ ünsüzü, son ünsüzünde /m/, /n/, /ñ/ bulunan kök veya gövdelere eklendiğinde /n/ ünsüzüne değişir. Başkurtçada düzensiz görülen bu ünsüz benzeşmesi örneği metinlerimizde tanıklanmamıştır. Ancak böyle bir benzeşme sonucu gelişen aykırılaşma örneklerini buraya katabiliriz (Öner, 2011, s. 180).

şun-dan > şun-nan > şunan "şundan" (K1/149), *bın-dan huñ > bın-nan huñ >bınan huñ* "bundan sonra"(K1/499), *ald-ı-n-dan > ald-ı-n-nan > aldınan* "öncesinde" (K/1475) *arḳa-hı-n-dan > arka-hı-n-nan > arkahınan* "arkasından" (K1/51).

l > d: Çokluk ekinin başındaki /l/ ünsüzü, son ünsüzünde /m/, /z/, /l/, /n/, /ñ/, /j/ bulunan kök veya gövdelere eklendiğinde /d/ ünsüzüne değişir.

awıl-dar “köyler” (A/41), *moḫtaj-dar* “muhtaçlar” (A/16), *urman-dar* “ormanlar” (A/54), *uram-darġa* “sokaklara” (K1/33), *ülen-der* “otlar”(A/155), *igén-der* “ekinler” (L/134), *kéyém-der* “kıyafetler” (K/323).

Bu ünsüz benzeşmesi metinlerimizde bazı yapım eklerinde de görülmektedir:

tıñ-da- “dinlemek” (K/34, K/412), *tulķın-dan-* “dalgalanmak” (K/225), *urın-daş-* “yerleşmek” (K/897), *yaķın-daş-* “yaklaşmak” (K/1119), *yaman-dıķ* “kötülük, fenalık” (K/239), *aķıl-dı* “akıllı” (K/196).

l > t: Çokluk ekinin başındaki /l/ ünsüzü, son ünsüzünde /p/, /f/, /t/, /s/, /ś/, /ş/, /k/, /ķ/ bulunan kök veya gövdelere eklendiğinde /t/ ünsüzüne değişir.

aġas-tar “ağaçlar” (K/58), *balıķ-tar* “balıklar” (K/522), *ķart-tar* “ihtiyarlar” (K/490), *taş-tar* “taşlar” (K/68), *yawap-tar* “cevaplar” (K1/192), *ḫeréf-ter* “harfler” (K1/265), *bülek-ter* “hediyeler” (K1/43), *töś-ter* “renkler” (A/144).

Bu ünsüz benzeşmesi metinlerimizde bazı yapım eklerinde de görülmektedir:

aş-tıķ “tohum” (K/272), *baş-ta-* “başlama” (K/327), *éş-te-* “çalışmak” (K/709), *haķ-ta-* “korumak” (K/637), *höyök-tö* “sevgili, sevilen (K/560), *ḫeséret-ten-* “kaygılanmak” (K/639).

l > ź: Çokluk ekinin başındaki /l/ ünsüzü, son ünsüzünde /w/, /ź/, /r/, /y/ bulunan kök veya gövdelere eklendiğinde /ź/ ünsüzüne değişir.

huķır-źar “körler” (K/263), *ķaź-źar* “kazlar” (L/178), *taw-źar* “dağlar” (K1/165), *malay-źarġa* “çocuklara” (L/65), *küź-źer* “gözler” (K1/300), *télhéź-źer* “dilsizler” (K/519), *beyġamber-źer* “peygamberler” (K/48), *öy-źer* “evler” (K/1473).

Bu ünsüz değişmesi metinlerimizde bazı yapım eklerinde de görülmektedir:

ḫelhéź-źen- “yorgun düşmek” (K/520), *köy-źe-* “söylemek, belirli bir ezgide söylemek” (K/939), *tör-źö* “türlü, çeşitli” (K/101), *uy-źa-* “düşünmek” (K/534), *yar-źı* “fakir, yoksul” (K/320).

n > t: İlgi ve belirtme hâli eklerinin başındaki /n/ ünsüzü, son ünsüzünde /p/, /f/, /t/, /s/, /ś/, /ş/, /k/, /ķ/ bulunan kök veya gövdelere eklendiğinde /t/ ünsüzüne değişir.

at-tıñ “atın” (L/134), *karap-tıñ* “geminin” (K1/447), *ḫökümet-téñ* “hükümetin” (A/69), *mektep-téñ* “okulun” (A/135), *balıķ-tı* “balığı” (K/471), *ḫalıķ-tı* “halkı” (K/91), *körşek-té* “testiyi” (K1/146), *tormoş-to* “hayatı” (K1/074).

n > d: İlgi ve belirtme hâli eklerinin başındaki /n/ ünsüzü, son ünsüzünde /j/, /m/, /l/, /n/, /ñ/ bulunan kök veya gövdelere eklendiğinde /d/ ünsüzüne değişir.

ḳatın-dıñ “kadının” (K1/430), *awıl-dıñ* “köyün” (A/107), *kém-déñ* “kimin” (K1/156), *öśtel-déñ* “masanın” (A/139), *kéyém-dé* “kıyafeti” (K/0251), *ısın-dı* “gerçeği” (K/1560), *urman-dı* “ormanı” (K1/166), *tön-dö* “geceyi” (K/069).

n > ź: İlgi ve belirtme hâli eklerinin başındaki /n/ ünsüzü, son ünsüzünde /w/, /ź/, /r/, /y/, /ñ/ bulunan kök veya gövdelere eklendiğinde /ź/ ünsüzüne değişir.

atay-źıñ “babamın” (L/184), *hıyır-źıñ* “sığırın, ineğin” (K1/63), *béź-źéñ* “bizim” (A/073), *yeyġor-źoñ* “gökkuşağının” (A/175), *öy-źöñ* “evin” (L/048), *alar-źı* “onları” (K/33), *boyźay-źı* “buğdayı” (K/424), *diñgéź-źé* “denizi” (K/0227), *yondoź-źo* “yıldızı” (K/35).

Bu ünsüz değişmesi metinlerimizde bazı yapım eklerinde de görülmektedir:

yır-źa- “şarkı söylemek” (K/332), *asıw-źan-* “öfkelenmek” (K/112), *bey-źe-* “bağlamak” (K/683), *eźér-źe-* “hazırlamak” (K/325), *hay-źa-* “seçmek, tercih etmek” (K/362).

4.1.2.2.4. Ünsüz Türemesi

Kelimelerin dilde tutunmasını sağlamak için kelime kök veya gövdesinde fazladan bir ünsüz türemesi görülebilir. Ünsüz türemesi, ünlü/ünsüz düşmesine göre sınırlı sayıdadır. İncelediğimiz metinlerde bulunan ünsüz türemesi örnekleri şunlardır:

Ar. *ṣabī* (OTAL 1057) > Bşk. *sabıy* “küçük çocuk, sabi” (K1/217).

ET. *ıraḳ* (EDPT 214) > ÇT. *yıraḳ* > Bşk. *yıraḳ* “uzak” (A/80).

4.1.2.2.5. Ünsüz Düşmesi

Dilde akıcılığı sağlamak için kelime kök ve gövdelerindeki bir ünsüzün türlü nedenlerle düştüğü görülür. İncelediğimiz metinlerde tespit edilen ünsüz düşmeleri şu başlıklar altında sıralanabilir:

ET. /-g/ > ÇT. /-g/~/-ġ/~/-ḳ/~/-k/ > Bşk. /-Ø/

Eski Türkçenin söz sonu /g/ ünsüzü, Çağatay Türkçesinde /-g/~/-ġ/~/-ḳ/~/-k/ ünsüzlerine gelişirken Başkurtçada düşmüştür.

ET. *isig* (EDPT 246) > ÇT. *ısıġ ~ısıḳ* (EDPT 246) > Bşk. *éśśé* “sıcak, kızgın” (K/659), ET. *ellig* (EDPT 141) > ÇT. *ėllig* (EDPT 141) > Bşk. *illé* “elli” (K/1302), ET. *kiçig* (EDPT 696) > ÇT. *kiçik* (EDPT 696) > Bşk. *késé* “küçük” (K/344, K/903, K/1721), ET. *törlüg* (EDPT 546) > ÇT. *törlük* (EDPT 547) > Bşk. *törlö* “türlü, çeşitli” (A/95, L/131, K1/82).

ET. /-ġ-/, /-ġ/ > ÇT. /-ġ-/, /-ġ/ ~ /-Ø-/, /-ķ/ > Bşk. /-Ø-/, /-Ø/

Eski Türkçenin söz içi ve söz sonu /ġ/ ünsüzü Başkurtçada düşmüştür (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 87). Eski Türkçenin söz içi/ek başı /ġ/ ünsüzünün Çağatay Türkçesinde düştüğü örnekler de bulunmaktadır.

ET. *katıġ* (EDPT 597) > ÇT. *katıġ* ~ *katıķ* (EDPT 598) > Bşk. *ķatı* "katı, sert" (K/510, A/189, L/134, K1/298), ET. *uluġ* (EDPT 136) > ÇT. *uluġ~uluķ* (EDPT 136) > Bşk. *olo* "ulu, büyük" (K/125, A/160, K1/124), ET. *yılıġ* (EDPT 925) > ÇT. *ılıġ~ılıķ* (EDPT 925) > Bşk. *yılı* "sıcak" (L/168, K1/4). ET. *yazġuķ* (EDPT 986) > ÇT. *yazuķ* (EDPT 986) > Bşk. *yaźuķ* "günah, kabahat" (K/375, K1/50).

Ar. /ḥ-/, > Bşk. /Ø-/

Arapçadan alıntı bazı sözlerde söz başı /h/ ünsüzünün Başkurtçada düştüğü görülür (Sezer, 1999, s. 60; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 96).

Ar. *ḥisāb* (OTAL 427) > Bşk. *iśep* "hesap" (A/60, K1/242) ~ *iśeb* (K/606), Ar. *ḥikāye* (OTAL 423) > Bşk. *ekiyet* "masal, rivayet" (A/176, K1/77), Ar. *ḥarām* (OTAL 376) > Bşk. *erem* "haram, günah" (K/252, A/131, L/25), Ar. *ḥāżir* (OTAL 403) > Bşk. *eźér* "hazır" (K/731, A/38, K1/246).

İncelediğimiz metinlerde söz başı /h/ ünsüzünün düşmüş ve düşmeye uğramamış her iki şekli de bulunmaktadır: *iśep* (A/60, K1/242) ~ *iśeb* (K/606) ~ *ḫisap* (A/50), *ḫeźér* (K/962) ~ *eźér* (K/731, A/38, K1/246).

Far. /-st/ > Bşk. /s-/

Farsça /st/ ünsüz çiftiyle biten alıntılarda bu çift ünsüzün /t/'si Başkurtçada düşmüştür (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 96).

Far. *dürüst* (OTAL 221) > Bşk. *döröś* "dürüst" (K/566, A/37, L/64, K1/222), Far. *dūst* (OTAL 217) > Bşk. duś "dost" (K/660, K1/109).

4.2. Şekil Bilgisi

4.2.1. İsim

4.2.1.1. İsim Çekim Ekleri

4.2.1.1.1. Çokluk Eki

Eski Türkçede çokluk {+lAr}, {+gUn}, {+An}, {+(X)t} ve {+s} (Gabain, 2007, s. 62; Tekin, 2016, s. 96) ekleriyle yapılırken Çağatay Türkçesinde {+lAr} ekiyle (Eckmann, 2021, s. 65); Başkurtçada ise {+lAr}, {+dAr}, {+tAr}, {+źAr} ekiyle yapılır

(Zeynullin, 2005, s. 26; Kiyikbayev vd. 2010, s. 86; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 213). Ek, ünlüden sonra {+lAr}; *l, m, n, ñ* ünsüzlerinden sonra {+dAr}; tonsuz ünsüzlerden sonra {+tAr}; *r, y, ź, w* ünsüzlerinden sonra [+źAr} şeklindedir.

ET. {+lAr} > ÇT. {+lAr} > Bşk. {+lAr}, {+dAr}, {+tAr}, {+źAr}

{+lAr} şekli

bala-lar "çocuklar" (K/585, A/20, L/136), *uḳıwsı-lar* "öğrenciler" (A/209), *ḳomartḳı-lar* "hazineler" (K1/140), *yarlı-lar* "fakirler" (L/64), *tanıḳsı-lar* "şahitler" (K/969), *seske-ler* "çiçekler" (A/155, L/40, K1/79), *işkeksé-ler* "kürekçiler" (K1/468), *könlöksé-ler* "günlükçüler" (L/90), *töşönse-ler* "düşünceler" (K1/164), *bilgé-ler* "bilgiler" (K/836).

{+dAr} şekli

awıl-dar "köyler" (A/41), *urman-dar* "ormanlar" (A/54, K1/192), *yılan-dar* "yılanlar" (K/806, K1/274), *yul-dar* "yollar" (A/005, K1/406), *zaman-dar* "zamanlar" (K1/132), *delil-der* "deliller" (K1/362), *isém-der* "isimler" (K1/172), *kéyém-der* "kıyafetler" (K/0323, K1/473), *igén-der* "ekinler" (L/134), *ülen-der* "otlar" (A/155).

{+tAr} şekli

aġas-tar "ağaçlar" (K/58, A/49, K1/34), *aşlıḳ-tar* "âşıklar" (L/134), *harıḳ-tar* "koyunlar" (K/1296), *ḳılıs-tar* "kılıçlar" (K/0956), *tawış-tar* "sesler" (L/167), *ipteş-ter* "arkadaşlar" (A/210 K1/047), *bülek-ter* "hediyeler" (K1/043), *yözök-ter* "yüzükler" (K1/473), *ḫeréf-ter* "harfler" (K1/265), *körşek-ter* "testiler" (K1/187).

{+źAr} şekli

huḳır-źar "körler" (K/0263), *ḳaź-źar* "kazlar" (L/178), *taw-źar* "dağlar" (K1/165), *yamġır-źar* "yağmurlar" (A/196), *malay-źar* "oğlanlar" (L/075), *hüź-źer* "sözler" (A/017), *télhéź-źer* "dilsizler" (K/0519), *beyġamber-źer* "peygamberler" (K/0048), *küź-źer* "közler" (K1/300), *ḳabér-źer* "mezarlar" (K/0802).

4.2.1.1.2. İyelik Ekleri

Teklik 1. Şahıs İyelik Eki

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde ünlü ile biten isimlerden sonra {+m}; ünsüzle biten isimlerden sonra ünlü uyumuna göre {+ım, +im, +um, +üm} şeklinde eklenen (Gabain, 2007, s. 70; Tekin, 2016, s. 98; Eckmann, 2021, s. 65) teklik 1. şahıs iyelik eki, Başkurtçada, ET. ve ÇT. devrinde olduğu gibi ünlüden sonra {+m};

ünsüzlerden sonra ise ünlü uyumuna göre {+ım, +ém, +om, +öm} şeklindedir (Dmitriyev 1950, s. 60; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 215).

ET. {+(X)m} > ÇT. {+(X)m} > Bşk. {+(ı)m, +(é)m, +(o)m, +(ö)m}

héñlé-m "kız kardeşim" (L/36), *keze-m* "keçim" (L/99), *uḳıtıwsı-m* "öğretmenim" (K1/109), *ḫézmetsé-m* "hizmetçim" (K/207), *bala-m* "çocuğum, yavrum" (A/201), *ḫalḳ-ım* "hakım" (K/31), *ḳunaġ-ım* "misafirim" (L/191), *küñél-ém* "gönlüm" (K/362, L/129), *tormoş-om* "hayatım" (K1/82), *öy-öm* "evim" (K/694).

Teklik 2. Şahıs İyelik Eki

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde teklik 2. şahıs iyelik, ünlü ile biten isimlerden sonra {+ñ}; ünsüz ile biten isimlerden sonra ünlü uyumuna göre {+ıñ, +iñ, +uñ, +üñ} şeklinde eklenir (Gabain, 2007, s. 70; Tekin, 2016, s. 98; Eckmann 2021, s. 65). Bununla beraber Eski Türkçe devrinde kitabelerde {+(X)g} kullanımı da görülmektedir (Gabain, 2007, s. 70). Başkurtçada ET. ve ÇT. devrinde olduğu gibi ünlü ile biten isimlerden sonra {+ñ}; ünsüz ile biten isimlerden sonra ünlü uyumuna göre {+ıñ, +éñ, +oñ, +öñ} şeklindedir (Dmitriyev, 1950, s. 60; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 215).

ET. {+(X)ñ}, {+(X)g} > ÇT. {+(X)ñ} > Bşk.{+(ı)ñ, +(é)ñ, +(o)ñ, +(ö)ñ}

ata-ñ "baban" (K/142), *ese-ñ* "annen" (K/391), *ḫazina-ñ* "hazinen" (K/638), *kürşé-ñ* "komşun" (K1/223), *batşa-ñ* "padişahın" (K/686), *ḳıź-ıñ* "kızın" (K/1254), *isém-éñ* "ismin" (K/147), *tıwġan-ıñ* "kardeşin" (K/114), *kön-öñ* "günün" (L/47), *kös-öñ* "gücün" (K/1558).

Teklik 3. Şahıs İyelik Eki

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde ünlü ile biten isimlerden sonra {+ı, +i}; ünsüzle biten isimlerden sonra {+sı, +si} şeklinde eklenen (Gabain, 2007, s. 70; Tekin, 2016, s. 99; Eckmann, 2021, s. 65) teklik 3. şahıs iyelik eki, Başkurtçada ünlü ile biten isimlerden sonra {+ı, +é, +o, +ö}; ünsüzle biten isimlerden sonra {+hı, +hé, +ho, +hö} şeklindedir (Dmitriyev, 1950, s. 60; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 215).

ET. {+(s)I} > ÇT. {+(s)I} > Bşk. {+(h)ı, +(h)é, +(h)o, +(h)ö}

doşman-ı "düşmanı" (K/419), *bal-ı* "balı" (K/52) *keleş-é* "sevgilisi" (K1/314), *höyeg-é* "kemiği" (L/201), *yondoź-o* "yıldızı" (K/34), *orloġ-o* "tohumu" (A/126), *töś-ö* "rengi" (L/88), *baḳsa-hı* "bahçesi" (A/66), *şişme-hé* "çeşmesi" (K1/291), *yoḳo-ho* "uykusu" (L/6), *ölgö-hö* "örneği" (K1/147).

Çokluk 1. Şahıs İyelik Eki

Eski Türkçede ünlü ile biten isimlerden sonra {+mız,+miz, +muz, +müz}; ünsüzle biten isimlerden sonra ünlü uyumuna göre {+ımız, +imiz, +umuz, +ümüz} şeklinde eklenen (Tekin, 2016, s. 98; Gabain, 2007, s. 70) çokluk 1. şahıs iyelik eki, Çağatay Türkçesinde ünlü ile biten isimlerden sonra {+mız, +miz}; ünsüz ile biten isimlerden sonra {+ımız, +imiz, +umız, +ümiz}, seyret olarak da {+umuz, +ümüz} (Eckmann, 2021, s. 66) şeklindedir. Bu ek Başkurtçada ünlü ile biten isimlerden sonra {+bız, +biź, +boź, +böź}; ünsüzle biten isimlerde sonra ünlü uyumuna göre {+ıbıź, +ébéź, +oboź, +öböź} biçimindedir (Dmitriyev, 1950, s. 60; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 216).

ET. {+(I)mIz, +(U)mUz} > ÇT. {+(I)mIz, +(U)mIz, +(U)mUz} > Bşk. {+(ı)bıź, +(é)béź, (o)boź, (ö)böź}

ata-bıź “babamız” (K/57), *ḳarawılsı-bıź* “bekçimiz” (K1/66), *böte-béź* “hepimiz” (L/162), *bérew-béź-źé* “birimizi” (K/1480), *hıyır-ıbıź* “sığırımız, ineğimiz” (L/138), *samawır-ıbıź* “semaverimiz” (L/118), *néy-ébéź* “neyimiz” (K/988), *küź-ébéź* “gözümüz” (L/118).

Çokluk 2. Şahıs İyelik Eki

Eski Türkçede ünlü ile biten isimlerden sonra {+ñız, +ñiz, +ñuz, +ñüz}; ünsüzle biten isimlerden sonra ünlü uyumuna göre {+ıñız, +iñiz, +uñuz, +üñüz} şeklinde görülen (Tekin, 2016, s. 99) çokluk 2. şahıs iyelik ekinin kitabalerde {+(ı)ġız, +(i)giz, +(u)ġuz, +(ü)güz} şeklinde kullanımı da bulunmaktadır (Gabain, 2007, s. 70). Çağatay Türkçesinde ünlüyle biten isimlerden sonra {+ñız, +ñiz, +ñuz, +ñüz}; ünsüzle biten isimlerden sonra {+ıñız, +iñiz, +uñuz, +üñüz}, seyrek olarak da {+umuz, +ümüz} (Eckmann, 2021, s. 66) şeklinde görülür. Bu ek Başkurtçada ünlüyle biten isimlerden sonra {+ġıź, +géź, +ġoź, +göź}; ünsüzle biten isimlerden sonra { +ıġıź, +égéź, +oġoź, +ögöź} biçimindedir (Dmitriyev, 1950, s. 60; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 216).

ET. {+(I)ñIz, +(U)ñUz // +(ı)ġıź, +(i)giz, +(o)ġoz, +(ö)göz} > ÇT. {+(I)ñIz, +(U)ñUz // +(u)ñuz, +üñiz} > Bşk. {+(ı)ġıź, +(é)géź, +(o)ġoź, +(ö)göź}

ḳayhı-ġıź “hanginiz” (K/617), yınaza-ġıź “cenazeniz, cenaze namazınız” (K1/490), teñke-ġéź-źé “paranızı” (K/746), olo-ġoź “ulunuz, büyüğünüz” (K/784), ḫat-ıġıź “mektubunuz” (K1/71), kefén-égéź “kefeniniz” (K1/490), ten-égéź “teniniz, bedeniniz” (K/163), ḳot-oġoź “canınız (K/818), ös-ögöź “üçünüz” (K1/85).

Çokluk 3. Şahıs İyelik Eki

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde bu ek için {+ları, +leri} ve teklik 3. şahıs iyelik eki için kullanılan {+(s)ı, +(s)i} biçimi kullanılmıştır (Gabain, 2007, s. 70; Tekin, 2016, s. 98; Eckmann, 2021, s. 66). Başkurtçada çokluk 3. şahıs iyelik eki, ünlüyle biten isimlerden sonra {+ları, +leré}; *l, m, n, ñ* ile biten isimlerden sonra {+darı, +deré}; tonsuz ünsüzle biten isimlerden sonra {+tarı, +teré}; *r, y, ź, w* ünsüzlerinden sonra {+źarı, +źeré} şeklindedir (Dmitriyev, 1950, s. 60; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 216). Bununla beraber Başkurtçada da ET. ve ÇT. döneminde olduğu gibi 3. teklik iyelik eki {+(h)ı, +(h)i, +(h)o, +(h)ö}, çokluk 3. şahıs iyelik eki sınıfında değerlendirilmektedir (Poppe, 1964, s. 34; Öner, 2011, s. 277).

ET. {+lArI; +(s)I} > ÇT. {+lArI; +(s)I} > Bşk. {+ları / +leré, +darı / +deré, +tarı / +teré, +źarı / +źeré; +(h)ı / +(h)é, +(h)o / +(h)ö}

boź tamsı-ları “buz damlaları” (K1/380), *unıñ iñ kette-leré* “onun en güzelleri” (K1/115), *Başḳorttarźıñ urman-darı* “Başkurt ormanları” (A/56), *apostoldarźın isém-deré* “havarilerin isimleri” (K/275), *alarźın ... balıḳ-tarı* “onların balıkları” (K/1362), *awıldıñ ... etes-teré* “köyün horozları” (K1/81), *yarlılarźıñ baśıw-źarı* “fakirlerin tarlaları” (A/122), *ularźıñ yér-źeré* “onların toprakları” (L/54).

könderźén ḳaygı-hı “günlerin kaygısı” (K/841), *uyźarınıñ iñ esé-hé* “düşüncelerin en zoru” (K1/499), *zevedey ulandarının ese-hé* “Zeyedey’in oğullarının annesi” (K/667), *büréler ara-hında* “kurtların arasında” (K/289), *ḳoştar tawış-ı* “kuşların sesi” (K1/167), *Urıś kreśtiyenderénéñ ḫel-éne* “Rus köylülerinin hâline” (A/24), *balıḳtarınıñ töyeg-é* “balıklarının evi” (K1/165), *Başḳort bayźarınıñ téleg-é* “zengin Başkurtların isteği.” (A/106).

4.2.1.1.3. Aitlik Eki

Eski Türkçede aitlik eki {+ḳı, +ki, +ġı, +gi} (Gabain, 2007, s. 47; Tekin, 2016, s. 81); Çağatay Türkçesinde {+ġı, +ḳı, +ki} şeklindedir (Eckmann, 2021, s. 49). Başkurtçada aitlik eki ünlü ve tonlu ünsüzlerden sonra {+ġı, +gé, +ġo, +gö}; tonsuz ünsüzlerden sonra ise {+ḳı, +kĕ, +ḳo, +kö} biçimindedir (Öner, 2011, s. 193; Buran, Alkaya, 2014, s. 242). Bununla beraber aitlik için {+nXkX, +DXkX, +źXkX} şeklinde kalıplaşmış bir yapı da kullanılmaktadır. Bu yapının kökeni hakkında, ilgi hâli eki + aitlik eki (Öner, 1998, s. 116) ve belirtme hâli eki + aitlik eki (Yazıcı Ersoy, 2013, s. 463-488) kalıplaşmasıyla oluştuğu yönde iki görüş bulunmaktadır.

ET. {+ķı, +ki, +ġı, +gi} > ÇT. {+ġı, +ķı, +ki} > Bşk. {+ġı, +gé, +ġo, +gö; +ķı, +ké, +ķo, +kö}, {+nıķı, +néké, +noķo, +nökö; +dıķı, +déké, +doķo, +dökö; +tıķı, +téké, +toķo, +tökö; +źıķı, +źéké, +źoķo, +źökö}

bıyılġı "bu yılki" (L/135), *il**degé*** "ülkedeki" A/008, *bögön**gö*** "bügünkü" (A/144), kis**ké** "akşamki, geceki" (L/154), *töş**kö*** "öğlenki" (L/089), *aźaķķı* "sondaki, sonundaki" (K/116), *uram**dağı*** "sokaktaki" (L/095), *ẖaķın**dağı*** "hakkındaki" (K1/161), *bın**dağı*** "bundaki, buradaki" (A/047), *öśtön**degé*** "üstündeki" (K/793), kük**tegé** "gökteki" (K/135).

*u**nıķı*** "onunki" (K1/474), *alar**źıķı*** "onlarınki" (K/93) *béź**źéké*** "bizimki" K/1535, mi**néké "**benimki" (K1/464), *kéşé**néké*** "insanınki" (K1/118), *hönersé**nékénen*** "ustanınkinden" (K1/252), *Aźnaġol**doķo*** "Aznagol'unki" (K1/325), *kéşéler**źéké*** "kişilerinki" (L/138), *H̱ristos**tıķı*** "Hristos'unki" (K/1434).

4.2.1.1.4. Hâl Çekimi

4.2.1.1.4.1. Yalın Hâl

İsimlerin başka bir unsura bağlı olmayan teklik, çokluk ve iyelik şekilleri yalın hâlleridir (Karaağaç, 2012, s. 331; Ergin, 2013, s. 227). Yalın hâldeki isim cümlede özne görevini üstlenir (Kiyikbayev, vd., 2010, s. 91). Türkçede yalın hâli işaretleyen bir ek yoktur. Türkçenin genel yapısına uygun olarak Başkurtçada da yalın hâl eksizdir.

H̱eyźer ağay *béźźé ultırttı la höylerge totondo.* "Heyzer abi, bizi oturttu ve anlatmaya başladı." (A/144).

Yamġır *bér talay vaķıt şep kéne yawıp uźźı la artınan ķoyaş ķaranı.* "Yağmur bir ara çok güçlü yağdı ve ardında da güneş açtı."(A/173).

Esey *bér kön şulay kis ménen öyge indé le pış pış ilay başlanı.* "Annem bir gün gece vakti eve geldi ve hüngür hüngür ağlamaya başladı." (L/8).

*Şul vaķıt **Ġabdraẖman** minéñ bik matur atım bar, eyźe elé hiñe kürheteyém tip miné ikénsé bülmege saķırźı.* "O esnada Gabdrahman, benim çok güzel bir atım var, haydi sana göstereyim diyerek beni diğer odaya çağırdı." (L/27).

*Eger źe **atayımdıñ hatır nemehé** bulha şunı hatıp eseyéme yañı küldek alır iné.* "Şayet babamın satacak bir şeyleri olsaydı, satıp anneme yeni bir kıyafet alırdı." (L/60).

Eseyém *ménen* ***Serbi ebéy*** *béź ķaytķandı kötöp toralar iken.* "Annem ile Serbi nine, bizim gelişimizi bekliyorlarmış." (L/119).

*Ḳış inér aldında **ḳaźźıñ hınġan ḳanatı** yaḳşı uḳ töźeldé.* “Kış gelmeden önce kazın kırık kanadı iyileşti.” (L/201).

*Kéşéler yoḳtab yatḳanda, **anın doşmanı** kiléb boyźay arahına süb seséb kitken.* “Herkes uyuduğunda düşmanı geldi ve buğday tarlasının içine yabani ot saçıp gitti.” (K/419).

***Haldat,** Zoyanı 20-30 minutlap uramda ḳarźa yöröttö hem üźé arıġas, kiré indérép yılınırġa kéréşti.* “Asker, Zoya’yı yarım saat kadar sokakta, karda dolaştırdı ve kendi yorulunca da geri getirip dinlenmeye başladı.”(K1/23).

***Hönersé** izgéléklé kürşéhé aldında uñayhızlanıp ḳul ḳawşırıp tora.* “Usta, kendisine iyilik yapan komşusunun huzurunda utandı ve ellerini kavuşturdu.” (K1/229).

*Ḫeyźer aġay yulġa sıġır könö **béź**, barıbıźźa unı oźatırġa yıyıldıḳ. Béźźen başḳa sélsovét kéşéleré, komsomol aġayźar źa kilgeynéler.* “Heyzer abinin yola çıkacağı gün, hepimiz onu uğurlamak için toplandık. Bizden başka köyün ileri gelenleri ve komünist gençler birliği üyelerinden abiler de gelmişlerdi.” (A/159).

4.2.1.1.4.2. İlgi Hâli Eki

Eski Türkçede ilgi hâli eki, ünlüyle biten isimlerden sonra {+nIñ}; ünsüzle biten isimlerden sonra {+Iñ} (Tekin, 2016, s. 101); Çağatay Türkçesinde {+nIñ}; yuvarlak ünlüden sonra {+nUñ}; bazen de {+Iñ} biçimindedir (Eckmann, 2021, s. 68).

Başkurtçada ilgi hâli eki, ünlülerle biten isimlerden sonra {+nıñ/+néñ, +noñ/+nöñ}; /l/, /m/, /n/, /ñ/, /z/ ünsüzleriyle biten isimlerden sonra {+dıñ/+déñ, +doñ/+döñ}; tonsuz ünsüzlerle biten isimlerden sonra {+tıñ/+téñ, +toñ/+töñ}; /r/, /w/, /y/, /ź/ ünsüzleriyle biten isimlerden sonra ise {+źıñ/+źéñ, +źoñ/+źöñ} şeklinde getirilir (Yuldaşev, 1981, s. 132; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 219).

ET. {+nIñ}; {+Iñ} > ÇT. {+nIñ}; {+nUñ}; {+Iñ} > Bşk. {+nıñ/+néñ, +noñ/+nöñ}; {+dıñ/+déñ, +doñ/+döñ}; {+tıñ/+téñ, +toñ/+töñ}; {+źıñ/+źéñ, +źoñ/+źöñ}

*uḳıtıwsı**nıñ** ḫelén...* “öğretmenin durumunu…” (A/206).

*bér kéşé**néñ** arbahına…* “bir kişinin arabasına…” (L/118).

*boronġo**noñ** téré şahité…* “eskinin canlı şahidi…” (K1/116).

*her bér urın**dıñ** iḫtiyajına ḳarap…* “her bir yerin ihtiyacına göre…” (A/134).

*şem**déñ** utın unıñ iréńéne…* “mumun ateşini onun dudağına…” (K1/20).

*bıl moñ**doñ** isémén…* “bu sıkıntının adını…” (K1/466).

*kön**döñ** néy vaḳıtında…* “günün hangi vaktinde…” (A/194).

*ḫalıḳ**tıñ** ḳıwanısı…* “halkın sevinci…” (K1/215).

*ḫökümet**téñ** totḳan seyeseténe…* “hükümetin yürüttüğü siyasete…” (A/69).

*kös**töñ** yuḳlığın…* “gücün eksikliği…” (K1/421).

*ata ḳaźź**ıñ** başına…* “yaşlı kazın başına…” (L/199).

*héźź**éñ** uḳıtıwığız…* “sizin dersiniz…” (K1/111).

*yeyġor**źoñ** nimenen bulıwı* “gökkuşağının neyden olduğu…” (A/175).

Başkurtça İncil tercümesinde ilgi hâli ekinin arka damak /ñ/ ünsüzüyle değil, düzenli olarak diş-diş eti /n/ ünsüzüyle yazıldığı görülmektedir. Bahsi geçen metinde arka damak /ñ/ ünsüzünün kullanıldığı diğer gramer yapıları bulunmaktadır. Arka damak /ñ/ ünsüzünün sadece bu yapıda kullanılmaması, metni tercüme edenlerin ağız özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

*Bala**nın** yenén éźźegen kéşéler*. “Çocuğu öldürmek için araştırma yapanlar…” (K/45).

*Héź donya**nın** yaḳtılığı. Taw başında torġan ḳala yeşéneb ḳalaalmaś.* “Dünyanın ışığı sizsiniz. Dağ başına kurulan şehirler gizlenemez.” (K/104).

*Teñéré**nén** beyġamber arḳırı eytken hüźé…”* “Tanrının peygamber aracılığıyla söyledikleri…” (K/40).

*tön**dön** dürténsé büléménde…* “gecenin son bölümünde…” (K/477).

*Mına bér un-iké yıl ḳan aġıb ıźalanġan ḳatın Yisustın artınan kiléb kéyémé**nén** ḳırına téygen.* “İşte, tam o sırada on iki yıldır âdet sancısı çeken bir kadın, Yisus’un arkasınan yaklaşıp kıyafetinin eteğine dokundu.” (K/255).

*Bı huñğılar bér-géne seġat éştenéler, béź kön**dön** awırına éśśéhéne tüźéb éştenék, hin alarźı béźge tiñenéñ, tigender.* “Bu son gelenler sadece bir saat çalıştılar, biz günün yükünü ve sıcağını çektik, sen onları bizimle denk tuttun dediler.” (K/659).

*kém**dén** işéterge ḳolağı bulha işéthén*. “kimin işitecek kulağı varsa işitsin.” (K/330).

*Şaytan anı tağı bér bik béyék tawź**ın** başına apsığıb aġa donyanın barı batşalıḳtarın danın kürhetken.* “Şeytan bu kez onu yüksek bir dağın tepesine çıkarıp dünyanın bütün ülkelerinin ihtişamını göstermiş.” (K/73).

*Şunan aġa eytken: Yığılıb miñe baş-éyheñ, oşo**non** barıhında hiñe birérmén, tigen.* “Ona, diz çöküp bana itaat edersen, onların hepsini sana veririm, demiş.” (K/74).

4.2.1.1.4.3. Belirtme Hâli Eki

Eski Türkçede iyelik eksiz gövdelerde {+(X)g}, iyelik ekli gövdelerde {+In}; seyrek olarak da {+nI} şeklinde kullanılan (Gabain, 2007, s. 64; Tekin, 2016, s. 102) belirtme hâli eki, Çağatay Türkçesinde {+nI} şeklindedir. Üçüncü kişi iyelik ekinden sonra {+n} şeklinde bulunur (Eckmann, 2021, s. 73).

Başkurtçada belirtme hâli eki, ünlüyle biten isimlerden sonra {+nı/+né, +no/+nö}; /l/, /m/, /n/, /ñ/, /z/ ünsüzleriyle biten isimlerden sonra {+dı/+dé, +do/+dö}; tonsuz ünsüzle biten isimlerden sonra {+tı/+té, +to/+tö}; /r/, /w/, /y/, /ź/ ünsüzleriyle biten isimlerden sonra {+źı/+źé, +źo/+źö}; üçüncü şahıs iyelik eki taşıyan isimlerden sonra ise {+n} eki şeklindedir (Zeynullin, 2005, 37-39; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 221).

ET. {+(X)g}; {+In}; {+nI} > ÇT. {+nI} > {+n} > Bşk. {+nı/+né, +no/+nö}; {+dı/+dé, +do/+dö}; {+tı/+té, +to/+tö}; {+źı/+źé, +źo/+źö} / {+n}

*şul ınyı**nı** hatıb alġan.* “şu inciyi satın almış.” (K/440).

*mesele**né** ḫel itéw ösön…* “sorunu çözmek için…” (A/6).

*oşo borġo**no*** “o borozanı” (K1/124).

*ısın**dı** eyttéñ.* “doğruyu söyledin.” (K/1560).

*igén**dé** erem-şerem itmeśke kerek.* “ekini yok etmemeli.” (L/157).

*tön**dö** şunda ütkergen.* “geceyi burada geçirmiş.” (K/698).

*bülek**té** apar* “hediyeyi getir.” (K/205).

*balalar**źı*** “çocukları” (K/41).

taḳtaların “tahtalarını” (K1/122).

*…ḫéźmetséleré**n** yébergen*. “…hizmetçilerini göndermiş” (K/717).

*…öśteréne kéyémderé**n** halġandar* “…üstüne kıyafetlerini sermişler” (K/688).

*…ipteşteré**n** haġınġanlıġı**n** hiźe iném* “…arkadaşlarını özlediğini anlıyordum” (L/204).

*…kérźeré**n** yıwa* “…çamaşırlarını yıkıyor” (L/3).

*…ḫeberé**n** işétken…* “…haberini duyunca…” (K/453).

*üźénéñ ḳultamġahı**n** yörek ḳanı ménen yaźa torġan bulġan.* “kendi imzasını gönlüyle atmış.” (K1/275).

*öyrenéwséleréném ikewhé**n**…* “öğrencilerinin ikisini…” (K/317).

4.2.1.1.4.4. Yönelme Hâli Eki

Eski Türkçede, teklik 1. ve 2. şahıs iyelik eki almış isimlerden sonra {+A}; 3. şahıs iyelik eki almış isimlerden sonra {+ñA}; diğer durumlarda {+GA} şeklinde görülen (Gabain, 2007, s. 63; Tekin, 2016, s. 104) yönelme hâli eki, 3. şahıs iyelik ekli isimlerden sonra {+nA}; bazen şiirde 3. şahısta {+A}; diğer durumlarda {+GA} şeklindedir (Eckmann, 2021, s. 70).

Başkurtçada yönelme hâli eki, ünlü ve tonlu ünsüzle biten isimlerden sonra {+ġa}, {+ge}; tonsuz ünsüzle biten isimlerden sonra {+ķa}, {+ke} şeklindedir. Teklik birinci ve ikinci şahıs iyelik ekli isimlerden sonra yönelme hâli eki {+A} şeklinde görülür. İyelik eki ile yönelme hâli eki arasına /n/ ünsüzü girer (Dmitriyev, 1950, s. 67; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 222-223).

ET. {+A}; {+ñA}; {+GA} > ÇT. {+A}; {+GA} > Bşk. {+A}; {+GA}; {+KA}

*aşḫana**ġa*** “yemekhaneye” (L/26), *bülme**ge*** “odaya” (L/27), *haldat**ķa*** “askere” (L/75), kélet**ke** “ambara” (K/164), *vatanın**a*** “vatanına” (K1/45), *irénén**e*** “dudağına” (K1/20).

*Ķağıź**ġa** törlö buyaw ménen yeyġor hüretén töşörźöķ.* “Kâğıda farklı boyalarla gökkuşağının resmini yaptık.” (A/195).

*Béź samawırhıź ķalġas böte éş ķaźan**ġa** térelép ķaldı.* “Semaversiz kalınca bütün iş kazana kaldı.” (L/120).

*...héź**ge** kém eytté*. “size kim söyledi.” (K/55).

*Mermer**ge** uyıp yaźılġan Zoyanıñ huñğı hüźźeré...* “Mermere kazınan Zoya’nın son sözleri…” (K1/47).

*Hiñe ķunaķ**ķa** kildém bit.* “Sana misafirliğe geldim işte.” (K1/56).

*Eger bérey ķatın baźnat itép, karap**ķa** ultırha, diñgéź karaptı batıra.* “Bir kadın cesaret edip gemiye binerse, deniz gemiyi batırır. (K1/429).

*Başķort yarlılarınıñ igénsélék**ke** totonowźarına oşo ḫelder ķamasawlay.* “Fakir Başkurtların ziraate yönelmesine o durumlar engel oluyor.” (A/121).

*Zölḫize başķa bér yégét**ke** le ķaramay.* “Zölhize başka bir delikanlıya da bakmıyor.” (K1/419).

*Yalġan-dindéler yulın**a** barmağıź.* “Putpereslerin yoluna gitmeyin.” (K/278).

*...teñgélén**e** kilép tuķtanı*. “…etrafına gelip bekledi.” (K1/370).

4.2.1.1.4.5. Bulunma Hâli Eki

Eski Türkçede bulunma ve çıkma hâli için {+DA} ek kullanılmıştır. Bu ek, /r/, /l/, /n/ ünsüzleriyle biten isimlerden sonra {+tA}; ünlüden ve /l/, /n/, /r/ dışındaki ünsüzlerle biten isimlerden sonra {+dA} biçimindedir (Gabain, 2007, s. 64; Tekin, 2016, s. 106). Çağatay Türkçesinde ise bulunma hâli eki, ünlü ve tonlu ünsüzle biten isimlerden sonra {+dA}; tonsuz ünsüzle biten isimlerden sonra {+tA}; 3. şahıs iyelik ekinden sonra da {+ndA} şeklinde bulunur (Eckmann, 2021, s. 74).

Başkurtçada bulunma hâli eki, ünlüyle biten isimlerden sonra {+lA}; /l/, /m/, /n/, /ñ/ ünsüzleriyle biten isimlerden sonra {+dA}; /r/, /v/, /y/, /z̲/ ünsüzleriyle biten isimlerden sonra {+źA}; tonsuz ünsüzle biten isimlerden sonra ise {+tA} şeklindedir. Ek, teklik 3. şahıs iyelik ekli bir ismin üzerine gelirse iyelik ekiyle bulunma hâli eki arasına /n/ ünsüzü girer (Dmitriyev, 1950, s. 67; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 224-225).

ET. {+tA}; {+dA} > ÇT. {+dA};{+tA}; {+nda} > Bşk. {+lA}; {+dA}; {+źA}; {+tA}

*hawa**la*** “havada” (A/147), keme**le** “gemide” (K/86), bayram**da** “bayramda” (K/1687), küñél**de** “gönülde” (A/200), hıw***ź*a** “suda, denizde” (K/59), öy***ź*e** “evde” (L/97), tamuḳ**ta** “cehennemde” (K1/484), kilesek**te** “gelecekte” (A/31).

*Kémde-kém Svyatıy Tınġa ḫurźıḳ hüź eythe, aġa bı donya**la** la kilehé donyala la kisérélmeś.* “Kim kutsal ruha kötü söz söylerse, ne bu dünyada bağışlanır ne de öbür dünyada...”(K/376).

*Mın héźge ḳarañġı**la** eytkendé héź yaḳtıla eytégéź.* “Size karanlıkta söylediğimi, siz gün ışığında söyleyin.” (K/300).

*Mın tik unıñ ösön géne Öfö**le** ḳalırġa uylaġan iném.* “Ben yalnızca onun için Öfö’de kalmayı düşünmüştüm.” (K1/113).

*Haldat Zoyanı 20-30 minutlap uram**da** ḳarź**a** yöröttö.* “Asker Zoya’yı yarım saat kadar sokakta, karda dolaştırdı.”(K1/23).

*Mın şulay tip horaġas ikénsé sınıf**ta** uḳıwsı Rabiġa ilap ta yéberźé.* “Böyle sorunca ikinci sınfta okuyan Rabiga ağlayıverdi.” (A/163).

*Ul vaḳıt**ta** kéşélerźéñ yérźeréne kilérźeréne ḳarap nalok halmayźar iné.* “O zamanlarda insanların toprağına ve gelirine bakarak vergi almıyorlardı.” (L/124).

*Baśıwź**a** boź yawmanı miken?* “Tarlaya dolu yağmadı mı acaba?” (L/143).

*Béźź**e** bér meḳel bar, tiném mın uġa.* “Ona, bizde bir atasözü var, dedim.” (K1/93).

*Awıldıñ yanın**da** ġına kük yözö şikéllé ikhéź-sikhéź oshoź-ḳırıyhıź kiñ zeñger kül yaltırap yatḳan.* “Köyün yanında gökyüzü gibi uçsuz bucaksız, büyük mavi bir göl parlıyormuş.” (K1/182).

4.2.1.1.4.6. Ayrılma Hâli Eki

Eski Türkçede bulunma/ayrılma hâli {+DA} ekinin yanı sıra ayrılma hâli için {+DIn} ekli şekil de gelişmiştir (Erdal, 2004, s. 174; Gabain, 2007, s. 64). Çağatay Türkçesinde yaygınlık kazanan ayrılma hâli eki {+DIn}; şiirde 3. şahıs iyelik ekinden sonra {+ndIn} biçiminde görülür (Eckmann, 2021, s. 76).

Başkurtçada ayrılma hâli eki, ünlüyle biten isimlerden sonra {+nAn}; /l/, /m/, /n/, /ñ/ ünsüzleriyle biten isimlerden sonra {+dAn}; /r/, /v/, /y/, /ź/ ünsüzleriyle biten isimlerden sonra {+źAn}; tonsuz ünsüzle biten isimlerden sonra ise {+tAn} biçimindedir (Yuldaşev, 1981, s. 133; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 227).

ET. {+DIn} > ÇT. {+DIn}; {+ndIn} > Bşk. {+nAn}; {+dAn}; {+źAn}; {+tAn}

*aşḫana**nan*** “yemehaneden” (L/31), *élékké**nen*** “ilkinden” (A/10), *ḫaywan**dan*** “hayvandan” (K1/354), *igén**den*** “ekinden” (K/1702), *balıḳ**tan*** “balıktan” (K1/308), *mektep**ten*** “okuldan” (A/158), *baźarź**an*** “pazardan” (K/1322), *diñgéźź**en*** “denizden” (K1/419).

*Isınlap ta töşlök yaġı**nan** bik yuġarı**nan** yébek taśma kéwék yélférźep ḳır ḳaźźarı tön yaġına taba ütép baralar iné.* “Kır kazları, gerçekten de güneyden, çok yukarıdan kanat çırparak ipek bir şerit gibi kuzeye doğru gidiyorlardı.” (L/208).

*Awıl kéşéleré hıwźı aśta, bik terende, ḳaya taş itegéndegé yıraḳa**nan** sıġıp yatḳan késkey géne şişme**nen** taşıp ésken.* “Köylüler aşağıda pek derinde, dağın eteğindeki yarıktan çıkan küçük bir çeşmeden su getiriyormuş.” (K1/183).

*Şunda tın Yisustı, şaytan**dan** hınatır ösön ḳoro-dalaġa aparġan.* “Bundan sonra Kutsal Ruh, şeytan tarafından sınanması için İsa’yı çöle göndermiş. (K/66).

*Lekin his bér kém**den** yeyġor taşı turahında bér hüź źe işétkenébéź yuḳ iné.* “Fakat kimseden yeygor taşıyla ilgili tek bir kelime dahi duymadık.” (A/175).

*İndé miñe as**tan** üléwź**en** başḳa sara ḳalmanı.* “Benim için açlıktan ölmekten başka çare kalmadı.” (K1/208).

*Min kis**ten** halġan aźıḳtarźıñ bér aźın aşap hıwźı la bér aź éskeyné.* Benim akşamdan hazırladığım azığın birazını yemiş, sudan da biraz içmişti.” (L/196).

*Yamġır**ź**an huñ atayım baśıw ḳarar**ġ**a barıp ḳayttı.* “Yağmurdan sonra babam tarlaya bakmaya gitti.” (L/143).

*Yamġır bé**ź**źen arı kitken hayın ul bé**ź**źen alıślana hem höźeklene bara.* “Yağmur bizden uzaklaştıkça gökkuşağı da uzaklaşıyor, gözden kayboluyordu.” (A/151).

4.2.1.1.4.7. Vasıta Hâli

Eski Türkçede vasıta hâli {+n}; {+In}; {+An}; {+Un} (Gabain, 2007, s. 64; Tekin, 2016, s. 110-111) eki ve *birle* edatıyla yapılırken (Alyılmaz, 1994, s. 70). Çağatay Türkçesinde {+n}; {+In}; {+Un} ve {+lA} ekleriyle yapılır (Eckmann, 2021, s. 81).

Başkurtçada vasıta hâli için ayrı bir ek kullanılmaz. Bunun yerine *ménen* edatı kullanılır (Öner, 2011, s. 198; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 228). Kiril harfli Başkurtça İncil tercümesi metnimizde bu edatın *bélen* şekli de bulunmaktadır.

Eski Türkçede kullanılan vasıta hâli ekinin kalıplaşmış şekilleri Başkurtçada, *yaźın* “bahar” (K1/39), *kisén* “akşam, akşamleyin” (K1/160), *irten* “yarın, sabahleyin” (K/168) gibi bazı zaman kavramı barındıran kelimelerde yaşamaktadır.

ḳoźöreté bélen “kudretiyle, gücüyle” (K/704), *taş bélen* “taşla” (K/810), *köźgö ménen* “aynayla” (A/146), *tawış ménen* “sesle, bağırarak” (L/22). *kös ménen* “güçle” (L/51), *küź ménen* “gözle” (L/179), *höt ménen* “sütle” (K1/7), *unıñ ménen* “onunla” (K1/111).

*E yarlılar zakon buyınsa yér meselehénde, bayźar **ménen** tigéź ḫoḳuḳlı, bula torop ta anan his bér fayźalana almayźar.* “Fakat fakirler toprak konusunda resmiyette, zenginlerle aynı haklara sahip olsalar da gerçek hiç de öyle değildi.” (A/77).

*Ḳurḳınıs minuttar üte ḳoyaş yaltırap sıġıp böte yérźé nur **ménen** ḳaplay. Kéşélerźéñ şatlıḳtarı ésteréne hıymay.* “Sıkıntılı anların ardından güneş parlıyor ve her yer nurla kaplanıyor. İnsanların mutlulukları içlerine sığmıyordu.” (L/142).

*Şulay itép min yañı urağım **ménen** başḳalar artınan ḳalışmay urırġa öyrenép kittém.* “Böylece yeni orağımla arkada kalmadan ekin biçmeyi öğrendim.” (L/153).

*Min héźge ḳarañġıla eytkendé héź yaḳtıla eytégéź, ḳolağıġıź **bélen** işétkendé öy tübehéne sıġıb höyźegéź.* “Size karanlıkta söylediğimi, siz gün ışığında söyleyin. Kulağınızla duyduğunuzu dama çıkıp söyleyin.” (K/300).

*Hiné küźéñ aldandırha anı hin üźéñden hurıb-alıb taşta. İké küź **bélen** uttı yehendemge taştalġanıñsa, bér küź bélen térélékke ingenéñ hiñe yaḳşıraḳ.* “Gözün

günah işlemene sebep olursa onu çıkar at. İki gözle cehennem ateşine atılmaktansa tek gözle cennete girmen senin için daha hayırlıdır.”(K/591).

4.2.1.1.4.8. Benzerlik Hâli

Söz öbeklerinde ve cümlelerde varlığın başka bir varlığa, eylemin gerçekleşme biçiminin başka bir eyleme benzediğini gösteren varlığın adı olan söz, benzerlik hâl çekimine girmektedir (Karaağaç, 2012, 351).

Eski Türkçede benzerlik hâli için {+çA} ve *teg* edatı kullanılır (Alyılmaz, 1994, s. 79). Çağatay Türkçesi devrinde Eckmann benzerlik hâlinden bahsetmez, *dék/g* edatının benzerlik işlevinde kullanıldığını belirtir (2021, s. 94). Başkurtçada ise benzerlik hâli *teg* edatının ekleşmiş hâliyle yapılır. Bu ek, ünlüyle biten isimlerden sonra {+lAy}; /l/, /m/, /n/, /ñ/ ünsüzleriyle biten isimlerden sonra {+dAy}; /r/, /v/, /y/, /ẓ/ ünsüzleriyle biten isimlerden sonra {+ẕAy}; tonsuz ünsüzle biten isimlerden sonra ise {+tAy} biçimindedir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 231). Bunun yanı sıra Başkurtçada {+çA} eki ile *kéwék, hımaḳ, şékéllé/şékéldé, köyö* edatları da benzerlik hâli içerisinde değerlendirilir.

ET. {+çA}; {teg} > ÇT. {dék/g} > Bşk. {+lAy}; {+dAy}; {+ẕAy}; {+tAy}, {+çA}

feréşteley “melek gibi” (K1/474), *ajdahalay* “ejderha gibi” (K1/467), ḳawırhınday “tüy gibi” (K1/289), *keféndey* “kefen gibi” (K1/479), *taştay* “taş gibi” (K/1314).

Şulay kémde-kém üźén üźé oşo ***balalay*** *késélendérhe, ul kük batşalığında olorak bulır.* “Kim bu çocuk gibi alçakgönüllü olursa, Tanrı’nın huzurunda da yeri bir o kadar üstün olur.”(K/586).

Unıñ yen höygené ayźan könden kürkem Aźnaġolo, sulpan ***yondoźźay*** *balḳıp, niñe haman unıñ ḳarşıhına kilép baśmay. “Canından çok sevdiği aydan güneşten güzel Aznagol’u, çoban yıldızı gibi parlayarak neden şimdi onun karşısına çıkmıyor.” (K1/339).*

Un altı yeşénde atahı kéwék diñgéźźe ***balıḳtay*** *yöźe yérźe* ***bolanday*** *yügére, alıśtan* ***ılasınday*** *osḳor küre torġan yégét bulıp yétéşté.* “Onaltı yaşında babası gibi denizde balık gibi yüzüp yerde geyik gibi oynuyor, şahin gibi uzakları gören bir delikanlı olup çıktı.” (K1/313).

Éyé yaźmış, uġa möḫebbettéñ ***diñgéźźey*** *terenén, taw* ***yılġahınday*** *taşḳının yaźğı* ***küktey*** *safın bülek itté.* “Evet, kader ona sevginin deniz gibi derinini, dağlardan süzülen nehir gibi taşkınını, bahardaki gök gibi doğalını hediye etti.” (K1/309)

Mına, min héźźé büréler arahında ***harıḳtarźay*** *itéb yéberemén: Şulay* ***yılanday*** *aḳıldı* ***kügerséndey*** *taźa küñéldé bulığız.* "İşte sizi koyunlar gibi kurtların arasına gönderiyorum. Böyle yılan gibi akıllı, güvercin gibi temiz kalpli olun." (K/289).

Öyrenéwséleré alarġa Yisus ***ḳuşḳanınsa*** *ḳılġandar, Pasḫanı eźérźegender.* "Öğrencileri Yisus'un emrini yerine getirip Pasha yemeğini hazırlamışlar." (K/928).

Ḫatta batşanıñ üźéne le şaraptı ***élékkése*** *altın ḳuboktarźa tügél, e oşo körşekterźe birgender.* "Hatta padişahın kendisine de şarabı her zaman içtiği altın kaplarda değil, işte bu testilerde vermişler."(K1/263).

Bıl baźar yarlılarźıñ yıyıw ösön hatırġa tip kiltérélgen tüşek, yaśtıḳtarı, samawır, ḳaźan hem kéyéź **kéwék** *nemeleré ménen tulġaynı.* "Bu pazar, fakirlerin vergi ödemek için satmaya getirdikleri döşek, yastık, semaver, kazan ve keçe gibi eşyaları ile dolmuştu." (L/105).

Petr aġa eytken: Miñe ḫatta hiné bélen bérge ülérge kilgende le min hinen tanmaśmın tigen barı öyrenéwséleré le şunın ***hımaḳ*** *eytkender.* "Petr, seninle ölüme gitsem bile seni inkar etmem, demiş. Tüm öğrencileri de aynı şekilde cevap vermişler." (K/944).

Şunın ***şikéldé*** *küb misaldar kiltéréb alar tıñday alġan tikté ul alarġa hüź höyźegen.* "Buna benzer pek çok örnek vererek onların anlayacağı kadarını anlatırmış." (K/1211).

Hinén ye ḳulıñ ye ayaġın aldandırha, hin alarźı üźéñden ḳırḳıb-alıb taşta. İké ḳul, iké ayaḳ bélen meñgé utḳa taştalġanıñsa, ayaḳhıź, ḳulhıź ***köyö*** *térélékke ingenéñ hiñe yaḳşıraḳ.* "Eğer elin ya da ayağın seni günaha sokarsa, onları kopar at. İki el, iki ayakla ebedi ateşe atılmaktansa, ayaksız ve kolsuz biçimde hayata devam etmen senin için daha iyidir." (K/590).

4.2.1.1.4.9. Sebep Hâli

Sebep hâli, söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin hangi sebeple gerçekleştiğini göstermek için adın bulunduğu durumdur (Karaağaç, 2012, s. 348).

Alyılmaz, Eski Türkçede sebep hâlinin {+Ø}, {+KA}, {+GA} ekleri ve *ötrü, uçun ~ üçün* edatıyla yapıldığını belirtir (1994, s. 73). Eckmann, Çağatay Türkçesinde sebep hâlinden bahsetmez. Son çekim edatları başlığı altında *üçün* edatını verir (Eckmann,

2021, s. 95). Başkurtçada da sebep hâli için ayrı bir ek yoktur. Bunun yerine *ösön* edatı kullanılır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 233).

ET. {+Ø}, {+KA}, {+GA}, *ötrü, uçun ~ üçün* > ÇT. *üçün* > Bşk. *ösön*

Bıl baźar yarlılarźıñ yıyıw ***ösön*** *hatırġa tip kiltérélgen tüşek, yaśtıḳtarı, samawır, ḳaźan hem kéyéź kéwék nemeleré ménen tulġaynı.* "Bu pazar, fakirlerin vergi ödemek için satmaya getirdikleri döşek, yastık, semaver, kazan ve keçe gibi eşyaları ile dolmuştu." (L/105).

Bik köslö nıḳ hem iś kitkés sıźamlı, lekin tulaḳ bulıwı sebeplé géne ġesker ***ösön*** *yarap bötmegen.* "Çok güçlü ve şaşırtıcı derecede dayanıklı olsa da henüz tay olduğu için askere katkı sağlamamış." (A/132).

Başḳorttar irtengé ḫeldé ḳayġırtmayźar. Bögön ḳulġa bér aź aḳsa alıp ḳalıw ***ösön*** *bérénsé osraġan kéşége yérźerén yuḳ ḫaḳḳa hatarġa eźér toralar.* "Başkurtlar yarın için kaygılanmıyorlar. Bugün ellerine biraz para geçsin diye ilk karşılaştıkları kişiye topraklarını yok pahasına satmak için hazırda bekliyorlar." (A/38).

Fariséyźar bélen Saddukéyźar kiléb anı hınar ***ösön*** *béźge kükten bér bilgé kürhet tib horaġandar.* "Farisiyler ile Saddukiyler gelip onu sınamak için: Bize, gökten bir işaret göster, dediler." (K/528).

Alarġa oḳşamaġıź. Anın ***ösön*** *héźźén ataġıź héźge néy kerek ikendé héź anan horamaś boron béle.* "Onlara benzemeyin. Çünkü babanız neye ihtiyacınız olduğunu, siz ondan istemeden bilir." (K/146).

Alar küre-torob kürmeyźer, işéte-torob işétmeyźer, töşönmeyźer źe şunın ***ösön*** *min alarġa misaldar kiltéréb höyźeymén.* "Gördükleri hâlde görmezler, işittikleri hâlde duymazlar, anlamazlar. Bu yüzden onlara örneklerle anlatıyorum." (K/407).

4.2.1.1.5. İsimlerde Soru

Eski Türkçede {+gu /+gü } ve {+mu/+mü} soru ekleriyle/edatlarıyla yapılan soru çekimi (Alyılmaz, 1994, s. 256-257; Çetin, 2008, s. 311, 339), Çağatay Türkçesinde {+mu/+mü} ekiyle/edatıyla yapılmıştır (Eckmann, 2021, s. 146). Başkurtçada ise bu çekim, damak ve dudak uyumuna uygun olarak {+mı /+mé, +mo/+mö} biçimindedir ve eklendiği isimlere bitişik yazılır. Ayrıca *miken (<mi+iken)* ve soru ekinden/edatından sonra gelen *iken* kiplik kelimesi de cümleye, anlama, tereddüt veya şüphe anlamı katmaktadır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 234).

ET. {+gu /gü }, {+mu/+mü} > ÇT. {+mu/+mü} > Bşk. {+mı /+mé, +mo/+mö}

*Kürehéñ, yılmaya bélew źe üźéne küre bér höner. Lekin kéşémén tigen kéşé bınday yahalma yılmayıwġa moḫtaj**mı** ni?* "Galiba gülümsemesi de kendine has bir ustalık. Fakat insanım diyen biri böyle yapmacık bir gülümsemeye muhtaç mı ki?" (K1/355).

*Yuḳ ösön baş vatıp ġümér ḳıśḳartırġa min alyot**mo** ni? tigen.* "Boş yere kafamı yorup ömrümüm harcayacağım, ben aptal mıyım ki, demiş" (K1/201).

*Nisék yal ittégéź? Nindey kitaptar uḳınığız? Bıyıl nisensé klastarźı uḳıtahığız? Ġeybet küp**mé**?* "Nasıl tatil yaptınız? Hangi kitapları okudunuz? Bu yıl kaçıncı sınıfları okutuyorsunuz? Dedikodu çok mu?" (K1/110).

*Isınlap ta Zölḫize**mé** bıl? Elle bérey batşa ḳızı**mı**?* "Gerçekten de Zölhize mi bu, yoksa bir padişah kızı mı?"(K1/474).

*Baśıwźa boź yawmanı **miken**?* "Tarlaya dolu yağmadı mı acaba?" (L/143).

Kiril harfli Başkurtça İncil metninde soru eki/edatı genellikle ayrı yazılmaktadır.

*Kilesek tigen hin **mé**, elle béź bütendé köteyék mé?* "Geleceği söylenen sen misin, yoksa başkasını mı bekleyelim" (K/318).

*Yisus öndeşmegen. Baş svyaşçennik aġa eytken: Téré Ḫoźay bélen ant itéb eytemén eyt béźge, Ḫoźay ulı Ḫristos hin **mé**? tigen.* "Yisus, susmaya devam etti. Baş rahip ona: Diri ve tek olan Tanrı adına yemin edip soruyorum, Tanrı'nın oğlu Hristos sen misin?" (K/972).

*Aḳılhıźźar, huḳırźar! Néy hurıraḳ, hıy mı, elle hıyźı arıwźandırıwsı ḳorman urını **mı**?* "Ey akılsızlar, körler! Hangisi daha önemli, adak mı, yoksa adağı kutsal kılan sunak mı?" (K/792).

*Néy kürérge barźığız huñ héź? Yomoşaḳ kéyémderge kéyéngen kéşéné **mé**? Yomoşaḳ kéyémder kéyénéwséler batşa harayźarında toralar.* "Siz ne görmeye gittiniz? Yumuşak giysiler giymiş bir adam mı? Hâlbuki yumuşak giysi giyenler, kral saraylarında yaşar." (K/323).

*Yoanndın sumılıwı kükten buldı **mı**, elle kéşélerźen **mé**? Miñe yawab birégéź. tigen.* "Yoann'ın vaftiz etme yetkisi Tanrı'dan mı, insanlardan mı? Bana cevap verin." (K/1525).

*Néy anhatıraḳ: Hiñe yaźıḳtarıñ kiséréle tiwé **mé**, elle tor, yörö, tiwé **mé**?* "Hangisi daha kolay? Günahların bağışlandı, demek mi? Yoksa, kalk, yürü demek mi?" (K/240).

4.2.1.1.6. İsimlerde Bildirme

Eski Türkçede, *er-* yardımcı fiiliyle (Tekin, 2016, s. 188); Çağatay Türkçesinde *ė(r)-* ve *tur-* yardımcı fiilleriyle kurulan (Eckmann, 2021, s. 141) isim bildirmesi yani ek fiil için Başkurtçada, Eski Türkçeden gelişen *i-* yardımcı fiiliyle *bol-* yardımcı fiili kullanılır (Öner, 2011, s. 214).

Çağatay Türkçesinde isim bildirmesinin olumsuzu *ėmes/ėrmes* ile yapılır (Argunşah, 2013, s. 175). Başkurtçada şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart olmak üzere dört şekli bulunan isim bildirmesinin olumsuzu *tügél* kelimesiyle yapılır. Soru şekli için ise soru eki {-mı/-mé} kullanılır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 236).

ET. *er-* > ÇT. *ė(r)-* / *tur-* > Bşk. *i-* / *bol-*.

4.2.1.1.6.1. Şimdiki Zaman

İsim bildirmesinin şimdiki zamanında Türkiye Türkçesindeki gibi şimdiki zaman eki düşer ve çekim zamir kökenli şahıs ekleriyle gerçekleşir. Bu çekimin olumsuzu için *tügél* sözü kullanılır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 236).

Zamir kökenli şahıs ekleri şunlardır:

Teklik 1. şahıs eki: *+m / +mın / +mén / +mon / +mön*

Teklik 2. şahıs eki: *+hıñ / +héñ / +hoñ / +höñ*

Teklik 3. şahıs eki: *ø*

Çokluk 1. şahıs eki: *+bıź / +béź / +boź / +böz*

Çokluk 2. şahıs eki: *+hıġıź / +hégéź / +hoġoź / +högöź*

Çokluk 3. şahıs eki: *ø; +lar / +ler, +tar / +ter, +źar / +źer*

İncelediğimiz metinde isim bildirmesinin şimdiki zamanına ilişkin örneklerden bazıları şunlardır:

*E ḳayźa huñ ul kéşé**mén** tigen kéşé?* “Hani nerede sonra o insanım diyen kişi!” (K1/355).

*Héź nisék bılay ḳurḳaḳ**hıġıź**?* “Siz neden böyle korkaksınız?” (K/1218).

*Ul alarġa eytken: Şulayuḳ héź añışhıź**hıġıź mı**? Şulayuḳ, héź kéşénén éséne tıştan ingen bér neśte le anı şaḳşılandıra almaġanġa töşönmeyhégéź mé?* “Onlara, demek siz de anlamıyorsunuz, öyle mi? İnsanın içine dışardan giren bir pisliğin onu kirletemeyeceğini bilmiyor musunuz? dedi.” (K/1336).

*Hıyır**bızmı** huñ tiné, Bolgar. Béźźe bér meķel bar, tiném min uġa. Küñél tar bulmaha urın tar bulmay.* “Bulgar, sığır mıyız biz, dedi. Ona: bizde bir atasözü var, gönül dar olmazsa yer dar olmazmış, dedim. (K1/93).

*İké turġay bér assariyġa hatıla **tügél mé**? Alarźın béréhé le ataġıźźın irkénen tış yérge yığılmaś.* “İki serçe bir meteliğe satılıyor, değil mi? Onların teki bile babanızın iradesi dışında yere düşmez.” (K/302).

*Yisus ul aķıldı yawab birgenén küréb aġa eytken: Hin Ḫoźay batşalığınan alıś **tügélhéñ**, tigen.* “Yisus, onun mantıklı cevap verdiğini görünce: Sen Tanrı’nın eğemenliğine uzak değilsin, demiş.” (K/1562).

*Yen aştan, ten kéyémden olo **tügél mé**?* “Can yemekten, ten de kıyafettine daha önemli değil mi?” (K/163).

4.2.1.1.6.2. Görülen Geçmiş Zaman

İsim bildirmesinin görülen geçmiş zaman çekimi, *i-* ve *bul-* yardımcı fiillerine görülen geçmiş zaman eki {-nı/-né, -no/-nö} ve iyelik kökenli şahıs eklerinin eklenmesiyle yapılır. Bu çekimin olumsuzu için *tügél* sözü kullanılır (Öner, 2011, s. 215).

İyelik kökenli şahıs ekleri:

Teklik 1. şahıs eki: *+(ı)m / +(é)m / +(o)m / +(ö)m*

Teklik 2. şahıs eki: *+(ı)ñ / +(é)ñ / +(o)ñ / +(ö)ñ*

Teklik 3. şahıs eki: *ø*

Çokluk 1. şahıs eki: *+(ı)ķ / +(é)k / +(o)ķ / +(ö)k*

Çokluk 2. şahıs eki: *+(ı)ġıź / +(é)géź / +(o)ġoź / +(ö)göź*

Çokluk 3. şahıs eki: *ø; +lar / +ler, +tar / +ter, +źar / +źer*

İncelediğimiz metinde isim bildirmesinin görülen geçmiş zamanına ilişkin örneklerden bazıları şunlardır:

*Hinéñ elé küpmé éşleyhé éşteréñ bar **iné**!* “Senin daha çok yapacak işlerin vardı.” (K1/34).

*Unıñ érgehénde üźénéñ été le bar **iné**.* “Yanında köpeği de vardı.”(L/38).

*Ni tiklém źur bayram **iné** bıl kön minéñ ösön.* “Bu gün benim için ne büyük bir bayramdı.” (K1/95).

*Şul sebeplé Başķortostandıñ tınışhıź torowı gél bolalar sığıwı ularġa fayźalı **iné**.* “Bu yüzden Başkurdistan’ın huzur bulmaması ve her zaman kargaşa içerisinde olması onların işine geliyordu.” (A/4).

Ḫuşlaşıw bötönley tip eytérlék hüźhéź ***buldı.*** "Bu vedalaşma neredeyse sözsüzdü." (K1/445).

Niñe miné ḳıwahıñ? Hin élék bılay ***tügél inéñ*** *bit, tigen kéwék bula iné.* "Neden beni kovuyorsun, önce böyle değildin, der gibiydi." (L/104).

Isınlap ta minéñ bérénsé költem bik źurźan ***tügél iné.*** "Gerçekten de benim ilk destem çok büyük değildi." (L/151).

Şul Yulaman ***tügél inémé*** *ni!* "O Yulaman değil miydi ki!" (K1/309).

Sönki ul vaḳıtta sovét vlası ***tügél iné.*** "Çünkü o zamanlarda sovyetlere ait bir bölge değildi." (L/125).

4.2.1.1.6.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman

İsim bildirmesinin öğrenilen geçmiş zaman çekimi, *i-* yardımcı fiiline öğrenilen geçmiş zaman eki {-ken} ve zamir kökenli şahıs eklerinin eklenmesiyle yapılır. Bu çekimin olumsuzu için *tügél* sözü kullanılır (Öner, 2011, s. 215; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 240).

İncelediğimiz metinde isim bildirmesinin öğrenilen geçmiş zamanına ilişkin örneklerden bazıları şunlardır:

Ey-y, nindey tatlı, nindey ***naźlı iken*** *bıl moñ!* "Ey! Nasıl tatlı, nasıl nazlıymış bu dert!" (K1/466).

Zölḫize ***ni ḫelde iken****?* "Zölhize ne durumdaymış?" (K1/460).

Alar diñgéźge aw halıb yöröyźer iken; alar ***balıḳsılar iken***. "Onlar denize ağ atan balıkçılarmış." (K/83).

Bı hüźźé işétkes, yégét ḫesérettenéb kitken; anın malı bik ***küb iken***. "Delikanlı bu sözleri duyunca kaygıyla oradan uzaklaştı, çünkü çok malı vardı." (K/639).

Anda bér kéşé ***bar iken***, ***ḳoroġan ḳuldı iken***. "Orada çolak biri varmış." (K/1144).

Ul diñgéź ***yanında iken***. "Denizin yakınıdaymış." (K/1241).

Alarźın aźıraḳ balıḳtarıla ***bar iken***. "Onların çok az da balıkları varmış." (K/1362).

Isın duś ikenhéñ *hin öyrensék, tiy Hönersé.* "Usta, sen gerçek bir dostmuşsun, dedi." (K1/227).

Donyala bérźen-béréñdéñ küźénde yeş küñélénde haġış kürew źe ***yéñél tügél iken*** *şul…* "Dünyada birinin gözünde yaş, gönlünde hasret görmek de kolay değilmiş." (K1/366).

4.2.1.1.6.4. Şart

İsim bildirmesinin şart çekimi, *i- ve bul-* yardımcı fiillerine şart eki {+ha/+he} ve iyelik kökenli şahıs eklerinin eklenmesiyle yapılır. Bu çekimin olumsuzu için *tügél* sözü kullanılır (Öner, 2011, s. 216; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 241).

İncelediğimiz metinde isim bildirmesinin şart çekimine ilişkin örneklerden bazıları şunlardır:

Sirkewźé yémérəb ös könde torġoźowsı, üź üźéñdé ķotķar. Hin Ḫoźay ulı ***bulhañ*** *töş krésttan, tigender.* "Tapınağı yıkıp üç günde yeniden yapacaktın, önce kendin kurtar. Tanrı'nın oğluysan çarmıhtan in, dediler." (K/1024).

Kémde kém igénde ***bulha****, ul kéyémén alıb kiteyém tib kiré ķaytmahın.* "Kim tarladaysa kıyafetini almak için geri dönmesin."(K/1588).

Yamġır ni ḫetlém yaķın ***bulha*** *la yeyġor şul tiklém yaķın küréne.* "Yağmur ne kadar yakınsa gökkuşağı da o kadar yakın görünüyordu" (A/151).

Eger télegéñ iḫlas ***bulha*** *eyźe ultır.* "Dileğinde samimiysen haydi otur."(K1/205).

4.2.2. Sıfatlar

Sıfatlar, isimleri farklı açılardan niteleyen ve belirten kelime ve kelime gruplarıdır. Bir kelimenin sıfat olabilmesi için isimden önce gelmesi ve onları nitelemesi veya belirtmesi gerekir. (Korkmaz, 2014, s. 335). Başkurtçada sıfatlar, anlam ve görevlerine göre şu şekilde sınıflandırılır:

4.2.2.1. Niteleme Sıfatları

Başkurtçada varlıkların şekil, renk, biçim bakımından belirten niteleme sıfatları; *nindey* "nasıl", *né töślö* "ne renk", *ķayhı* "hangi" *ķasanġa* "ne zamanki", *ķayźağı* "neredeki", *kémdeġé* "kimdeki" sorularına cevap verirler (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 242).

aķıllı *balalar* "akıllı çocuklar" (K1/35).

belekey *héñlémdé…* "küçük kız kardeşimi… (L/4).

béyék *tawźar* "yüksek dağlar" (K1/165).

izgé *urın* "kutsal yer" (K1/265).

matur *hawala…* " güzel havada…" (L/181).

méśkén *ķaź* "zavallı kaz" (L/181).

uśal *hüź* "kötü söz" (K/492).

yeş *araķı* "taze şarap" (K/1137).

źur *kül* “büyük göl” (L/165).

yarlı *ẖalıḳ* “fakir halk” (A/88).

olo *tartış* “büyük savaş” (K1/161).

4.2.2.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları nesneleri işaret, sayı, belirsizlik ve soru bakımından belirten sıfatlardır. Belirtme sıfatları genellikle işaret sıfatlarında önce bulunur (Ergin, 2011, s. 247; Korkmaz, 2014, s. 375).

4.2.2.2.1. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları, varlıkların yerlerini işaret yoluyla gösteren sıfatlardır. Başkurtçada bulunan işaret sıfatları şunlardır: *anaw* “o”, *bı~bıl* “bu”, *mınaw~bınaw* “bu”, *mınday~bınday* “böyle”, *şul* “şu”, *şunday* “şöyle, böyle, öyle”, *tégé* “diğer”, *ul* “o”, *unday* “öyle”, *oşo* “şu” (Öner, 2011, s. 201; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 246).

bı ~ bıl

bıl *yérźer* “bu topraklar” (A/40), ***bıl*** *nemeler* “bu eşyalar” (L/77), ***bıl*** *uraḳ* “bu orak” (L/144), ***bıl*** *kön* “bu gün” (K1/95).

bı *hüźźerémdé* “bu sözlerimi” (K/196), ***bı*** *donyala* “bu dünyada” (K/376), ***bı*** *hawıt* “bu çanak” (K/951), ***bı*** *uśaldıḳtar* “bu kötülükler” (K/1341).

mınaw

mınaw *taştar* “bu taşlar” (K/68), ***mınaw*** *tawġa* “bu dağa” (K/702).

mınday ~ bınday

bınday *sara* “böyle çara” (A/69), ***bınday*** *tertip* “böyle düzen” (A/76), ***bınday*** *vaḳıtta* “böyle zamanlarda” (L/6), ***bınday*** *bülek* “bu hediye” (K1/174).

mınday *éş* “böylesi bir iş” (K/268), ***mınday*** *ḳoźöretté* “böyle gücü” (K/706), ***mınday*** *ẖujalıḳtarġa* “bu yönetimlere” (A/104), ***mınday*** *saranı* (A/105).

şul

şul *taştı* “şu taşı” (A/179), ***şul*** *balaġa* “şu çocuğa” (L/11), ***şul*** *saḳta* “şu zamanda” (K1/25), ***şul*** *hüźźerźé* “bu sözleri” (K1/209).

şunday

şunday *kéşéné* “böyle birini” (K/416), *şunday ẖisap* “ böyle bir hesap” (A/94), ***şunday*** *tönde* “böyle bir gecede” (K1/5), ***şunday*** *horaw* “böyle bir soru” (K1/276).

tégé

tégé *ḳızźar* "diğer kızlar" (K/840), ***tégé*** *körşekten* "diğer testiden" (K1/150), ***tégé*** *ḳatındı* "diğer kadını" (K1/430), ***tégé*** *donyaġa* "öbür/diğer dünyaya" (K1/481).

ul

ul *ḳoldarźın bayı* "o kulların sahibi" (K/882), ***ul*** *ḳatın* "o kadın" (K/921), ***ul*** *orźoḳ* "o tohum" (K/1209), ***ul*** *attar* "o atlar" (L/68).

unday

unday *saḳta* "öyle bir zamanda" (L/127), ***unday*** *heletten* "böyle bir yetenekten" (K1/208), ***unday*** *éş* "öyle bir iş" (K1/212).

oşo

oşo *könge tikté* "o güne kadar" (K/338), ***oşo*** *tar urında* "o dar yerde" (L/196), ***oşo*** *isémder* (K1/172), *oşo awıldıñ* "o köyün" (K1/187), ***oşo*** *körşekterźéñ* "o testilerin" (K1/262).

4.2.2.2.2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları, varlıkları sayı yönünden belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar tek başlarına sayı isimken, ismin önünde bulunduklarında kalıcı birer sıfat görevini üstlenirler. (Ergin, 2013, s. 249; Korkmaz, 2014, s. 377). Sayı sıfatları bazı Türk ve Başkurt gramerlerinde *sayı* başlığı altında incelenmiştir (Dmitriyev, 1950, s. 91; Gabain, 2007, s. 74; Kiyikbayev vd., 2010, s. 110; Tekin, 2016, s. 120).

Sayı sıfatları kendi arasında asıl sayı, sıra sayı, üleştirme ve kesir sayı sıfatları olmak üzere dört gruba ayrılmıştır.

4.2.2.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Asıl sayı sıfatları, isimlerden önce gelerek onların sayısını adet olarak belirten sıfatlardır. Bu sayı isimleri cümlede; kelime, sıfat tamlaması veya sayı grubu olarak bulunur (Dmitriyev, 1950, s. 92; Korkmaz, 2014, s. 377).

Minéñ ***bér*** *keze ménen şul samawırźan ḳaźanımdan başḳa nemem bar.* "Bir keçi ile şu semaver ve kazanımdan başka neyim var." (L/71).

yétméş *törlö töśke kére.* "yetmiş türlü renge giriyor."(A/182)

bınan ***un altı*** *yıl élék* "bundan on altı yıl önce" (K1/345).

altı *balanı* "altı çocuğu" (K1/67).

ḳırḳ *kön,* ***ḳırḳ*** *tön* "kırk gün, kırk gece" (K/67).

yöź *harıġı* “yüz koyunu” (K/594).

un-dürt *bıwın* “on dört asır” (K/17).

méñ *yıl* “bin yıl”(K1/287).

biş méñ *kéşége* “beş bin kişiye” (K/1374).

ös *kön* “üç gün” (K1/102).

utıź *börtök* “otuz parça” (K/1186).

un-iké *merké* “on iki parça” (K/472).

4.2.2.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Sıra sayı sıfatları, isimlerden önce gelerek onların derecelenme sayılarını gösteren sıfatlardır. Başkurtçada sıra sayı sıfatları, asıl sayılara {+(ı)nsı, +(é)nsé, +(o)nso, +(ö)nsö} ekinin getirilmesiyle yapılır. Bunun yanı sıra tewgé “birinci, ilk”, urtansı “ortanca”, huñınsı “sonuncu” kelimeleri de sıra sayı sıfatı olarak kullanılır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 256).

bérénsé *urındı* “birinci sırayı” (K1/63).

ikénsé *yaḳḳa* “ikinci tarafa” (K1/84).

ösönsö *yıl* “üçüncü yıl” (K1/40).

töndön ***dürténsé*** *büléménde* “gecenin dördüncü bölümünde” (K/477).

tuġıźınsı *seġatke tikté “saat dokuza kadar” (K/1714).*

aźnanın ***tewgé*** *könö* “haftanın ilk günü” (K/1051).

tewgé *ḳar* “ilk yağan kar” (K1/53).

4.2.2.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

Üleştirme sayı sıfatları, isimlerden önce gelerek onların sayılarını bölüştürme yönünden belirten sıfatlardır. Başkurtçada üleştirme sayı sıfatları, asıl sayılara {+ar/+er} ve {+şar/+şer} eklerinin getirilmesiyle yapılır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 257).

Ret hayın ***yözer illéşer*** *kéşé ultırġandar.* “Her sıraya yüzer, ellişer kişi oturmuştu.” (K/1302).

ikéşer *yeş* “ellişer yaş” (K/41).

ikéşer *kéyém* “ikişer adet kıyafet” (K/283).

bişer *disetine* “ beşer dönüm” (A/68).

4.2.2.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları

Kesir sayı sıfatları, sayıları kesirli olarak gösteren sıfatlardır. Başkurtçada bu sıfatlar ayrılma hâli ekiyle *(östen iké "üçte iki, yözden beş "yüzde beş")* yapılır. Ayrıca bu sıfatları belirtmek için *yartı* "yarım", *yarım* "yarım", *sirék* "çeyrek", *bötön* "tam, tüm", *ölöş* "kısım, parça" gibi miktar ifade eden kelimeler de kullanılır (Dmitriyev, 1950, s. 96; Zeynullin, 2005, s. 66; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 229).

Bötön *ķala işék töböne yıyılġan.* "Tüm şehir kapının önünde toplanmıştı. (K/1103).

Atahı öyźegé altı balanı ***yartı*** *yétém itép taşlap kitkes, işlé balalar bér ese ķulında ķalıp, belekeyźen éşlep üśtéler.* "Babası evdeki altı çocuğu yarı yetim bırakıp gidince çocuklar bir annenin elinde küçüklükten bu yana çalışarak büyüdüler. (K1/67).

öyrensék, hönersénéñ yér iźenlé ***yarım*** *ķarañġı öyönde közgö yondoźźar şikéllé …* "çırak, ustanın toprak döşemeli, yarı karanlık evinde ayna, yıldızlar gibi…" (K1/225).

4.2.2.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik Sıfatları, varlıkların sayısını ve miktarını belirsiz olarak gösteren sıfatlardır. (Korkmaz, 2014, s. 383). Metnimizde tespit edilen belli başlı belirsizlik sıfatları şunlardır:

aź "az" (L/194), *bar* "bütün" (K/1191), *ayırım* "başka, ayrı, farklı" (A/89), *barlıķ* "bütün, hep" (A/135), *başķa* "başka" (L/30), *baytaķ* "çok, pek çok" (L/112), *bér nise* "birkaç" (L/73), *büten* "başka" (K/418), *böte* "bütün" (L/120), *bötön* "bütün" (K/53), *elle nise* "bir, herhangi bir" (L/56), *her* "her" (L/62), *her bér* "her bir" (K1/11), *his bér* "hiçbir" (L/210), *küp* "çok" (A/38), *totoş* "bütün, tüm, tamamen" (K1/118).

Öyrensékténñ danı bik tiź arala ***böte*** *ilge taralġan.* "Çırağın namı kısa zamanda bütün memlekete yayılmış."(K/254).

Bér *kön irte ük torop ķoyaş sıķķan vaķıtta attarźı éźlerge sıķķaynım.* "Bir gün güneş açtığında, sabah kalkıp atları aramaya çıkmıştır." (L/175).

Başķort, Tatar hem ***başķa*** *ķalıķtarźı üź-ara ķısķırıştıra.* "Başkurt, Tatar ve diğer toplulukları birbirine düşürüyor."(A/6).

Baytaķ *kéşéler néy éşlerge bélmey, şul ḫaķķa künép aķsa aldılar źa yıyıwźarın tülep samawır kéwék ķayhı bér kerek nemelérén alıp kittéler.* "Pek çok kişi ne yapacağını bilmez vaziyette, el makhum bu duruma razı oldular. Para bulup vergilerini ödeyip semaver gibi bazı gerekli eşyalarını alıp gittiler." (L/112).

Başķort attarı, yaķşı, tuyźoruw arķahında ***bér nise*** *bıwından arı gewźélé atķa eylenesek.* "Başkurt atları, iyi bakımla beraber birkaç yüzyıl sonra heybetli atlara dönecek." (A/133).

Ul ***her bér*** *horawġa "yuķ, bélmeyém" tip yawap ķaytarźı ye öndeşmené.* "Her bir soruya "yok, bilmiyorum" diye cevap verdi ya da konuşmadı." (K1/11).

…büten *ḫézmetsélerén yébergen.* "…diğer hizmetçilerini de göndermiş." (K/717).

4.2.2.2.4. Soru Sıfatları

Varlıkları soru yoluyla gösteren sıfatlardır. Başkurtçada yaygın olarak görülen soru sıfatları şunlardır: *kémdegé* "kimdeki", *küpmé* "kaç, ne kadar", *ķalay* "hangi, nasıl", *ķasangı* "hangi, ne zamanki", *ķayhı* "hangi", *ķayhılay* "nasıl", *nindey* "nasıl", *nise* "kaç", *nisék* "nasıl", *ni ķeźer* "ne kadar", *ni saķlı* "ne kadar", *ni töślö* "ne renk" (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 266).

Ķayhı *vaķıtta töş yétér aldında kük yözönde bolottar sıġa başlayźar.* "Bir zaman öğle vakitinden hemen önce gökyüzünde bulutlar çıkmaya başlamıştı." (L/139).

Ey-y, ***nindey*** *tatlı,* ***nindey*** *naźlı iken bıl moñ!* "Ey! Nasıl tatlı, nasıl nazlıymış bu dert!" (K1/466).

Eseyéñdé ķıwandıra torġan ***küpmé*** *ḫıyaldarıñ bar iné!* "Anneni gururlandıracağın çok hayalin vardı." (K1/35).

héźźén ***nise*** *ipmegégéź bar?* "sizin kaç ekmeğiniz var?" (K/522).

Bayźıķķa éşenéwsélerge Ḫoźay batşalıġına inéwé ***ķalay*** *ķıyın.* "Mala mülke tapanların tanrının eğemenliğine girmesi ne zordur." (K/1467).

4.2.2.3. Sıfatlarda Pekiştirme

Sıfatlarda pekiştirme, belirli bir kurala bağlı olarak sıfatın başına eklenen hecelerle oluşturulur (Korkmaz, 2014, s. 373). Başkurtçada pekiştirme, asıl sıfatın ilk hecesinin sonuna /-p/ veya /-m/ pekiştirme eklerinin getirilmesi yapılır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 269).

…söm-yeşél *ḳıyağına* ***ḳıp-ḳızıl*** *buyaw ménen yazılġan…* "yemyeşil yaprağına kıpkırmızı boyayla yazılan…" (K1/249).

Anawı ***tép-téré*** *seskelerén, yéñéllégén, nefislégén min eytem.* "O dipdiri çiçeklerin, huzurunu ve güzelliğini ben anlatıyorum." (K1/199).

yazın ***ap-aḳ*** *seskege töröngendey.* "yaz günü bembeyaz çiçeğe bürünmüş gibi…" (K1/39).

Hézzéñ attar "Aḳ Kül" buyında yöröyzer tiges, ***tup-tura*** *"Aḳ Kül" buyına kittém.* "Sizin atla Ak Kül gidiyorlar diyince dosdoğru oraya gittim." (L/176).

4.2.2.4. Sıfatlarda Derecelendirme

4.2.2.4.1. Üstünlük

Başkurtçada üstünlük derecesi çıkma hâli eki ve {+(ı)raḳ/+(é)rek/ +(o)raḳ/+(ö)rek} karşılaştırma ekleriyle yapılmaktadır. Bu iki ek üstünlük için bir arada kullanılabileceği gibi sadece karşılaştırma eki ile de üstünlük yapılabilir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 270).

anan kemérek "ondan daha küçük" (K/41), *minen de köstörek* "benden daha güçlü" (K/59), *sitkerek* "daha uzağa" (K/1387), *möhimérek* "daha önemli" (A/74), *minen artığıraḳ* "benden daha fazla" (K/310), *asığıraḳ* "daha açık" (K1/74), *tizérek* "daha çabuk" (K1/81), *terenérek* "daha derin" (K1/113), *zurıraḳ* "daha büyük" (K1/189), *maturıraḳ* "daha güzel" (K1/232), *kübérek* "daha çok" (K1/240), *bigérek* "daha çok" (K1/273).

4.2.2.4.2. En Üstünlük

Başkurtçada en üstünlük derecesi, sıfatlardan önce *iñ* "en" zarfının getirilmesiyle yapılır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 270).

iñ aḫırı "en sonunda" (K/67), *iñ késéhé* "en küçüğü" (K/326), *iñ ologoź* "en büyüğünüz" (K/784), *iñ fayzalı* "en faydalı" (A/131), *iñ élék* "en önce" (L/171), *iñ zur* "en büyük" (K1/36), *iñ yaḳın* "en yakın" (K1/109), *iñ böyök* "en büyük" (K1/264), *iñ yawız* "en kötü" (K1/353), *iñ awır* "en zor" (K1/356), *iñ saf* "en temiz" (K1/34), *iñ belekey* "en küçük" (K1/68).

4.2.3. Zarflar

Zarflar; fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir (Korkmaz, 2014, s. 427). Zarflar, kullanımlarına göre beş grupta incelenir: *hâl zarfları, zaman zarfları, miktar zarfları, yer-yön zarfları, soru zarfları.*

4.2.3.1. Hâl Zarfları

Hâl zarfları, yüklemin gösterdiği iş, oluş, kılış veya hareketin nasıl yapıldığını nasıl ve ne durumda olduğunu anlatan zarflardır (Korkmaz, 2014, s. 466; Yıldırım, 2018, s. 186). Metnimizde belli başlı kullanılan hâl zarfları şunlardır:

almaş-tilmeş "sırayla, birbiri ardına" (K1/416), *aşığıs* "hemen, aceleyle" (L/64), *barıbér* "hep birlikte, daima, yine de, sadece" (K1/201), *bérge* "birlikte, beraber" (K1/467), *bötönley* "tamamıyla, hep" (K1/146), *hıbay* "atlı olarak" (K1/13), *ẖeźér ük* "hemen, acele" (K1/205) *ḳapıl ġına* "birden, aniden" (K1/102), *ḳuşa* "birlikte, beraber" (K/423), *ısınlap ta* "gerçekten de" (L/131), *nıḳ* "çok, sağlam, kuvvetli, pek" (L/189), *saḳ* "zor, güç bela, henüz" (L/200), *şep* "çabuk, hızlı, iyi" (L/141), *tiźźen* "tezden, çabuk, uzatmadan" (A/119), *yeyew* "yayan, yürüyerek" (L/48), *aḳrın* "yavaş, yavaşça" (K/8), *asıḳ* "açık, net, düzgün" (K/1380), *yehet* "hızlı, çabuk" (K1/479).

Bér köndö béźźéñ uramda ut sıḳḳan kéwék ***aşığıs*** *ḳuźġalış başlandı.* "Bir gün bizim sokakta yangın çıkmış gibi acele acele bir hareketlenme başlamıştı." (L/64)

H̱atta ***bérge*** *éşlegen ḳatın-ḳızźar źa uġa başta ışanmayıraḳ kölöp ḳaranılar.* "Hatta beraber çalıştıkları kadınlar da ona başta inanmayıp gülüp geçtiler." (K1/60).

...kéşége ẖas toyġolarźan ***bötönley*** *meẖrüm itéwé yış ḳına boşondora la.* "…kişiye has duygulardan tamamıyla mahrum olması, onu çoğu zaman düşündürüyordu." (K1/233).

Eger télegéñ iḫlas bulha eyźe ultır. ***H̱eźér ük*** *böte sérźé asıp halam.* "Eğer isteğinde samimiysen haydi, otur. Hemen bütün sırrı sana açacağım." (K1/205).

Isınlap ta *unıñ iké-ös kön éséndе uraḳ urırġa* ***arıw ġına*** *öyrendém.* "Gerçekten de birkaç gün içinde ekin biçmeyi iyice öğrendim." (L/153).

Ul ẖeber ilge bik ***nıḳ*** *taraldı.* "O haber ülkeye çabucak yayıldı." (A/186).

*Şulay itép ḳeźérlé ḳunaġımdı doşman ḳulına **saḳ** ḳotḳarıp aldım.* “Böylelikle kıymetli misafirimi düşmanın elinden güç bela kurtardım.” (L/200).

4.2.3.2. Zaman Zarfları

Zaman zarfları, bir oluş, kılış ve hareketin zaman içindeki yerini bildiren, sınırlandıran ve kesinleştiren zarflardır (Banguoğlu, 2007, s. 374; Korkmaz, 2014, s. 460; Yıldırım, 2018, s. 183). Metnimizde belli başlı kullanılan zaman zarfları şunlardır:

artaban “sonra” (K1/372), *başta* “önce” (L/152), *bıyıl* “bu yıl” (K1/110), *bögön* “bugün” (K/149), *kise* “dün” (L/180), *kis* “akşam” (K1/8), *kön hayın* “her gün” (K/964), *köndöź* “gündüz” (K/1224), *haman* “hâlâ, henüz” (A/189), *huñınan* “sonradan” (K/874), *ḫeźér* “şimdi” (L/152), *yaźın* “baharda” (K1/39), *indé* “şimdi” (A/171), *irte* “sabah, sabahleyin” (K/1730).

*Bıl ḳaź mutlaḳa **kise** bıl kül buyına ipteşteré ménen ḫel yıyırġa töşöp şul saḳta uġa bérer awsının yeźrehé tigendér.* “Bu kazı, muhakkak dün göl kıyısına arkadaşlarıyla dinlenmek için indiğinde bir avcının mermisi yaralamıştır.” (L/180).

***Bıyıl** nisensé klastarźı uḳıtahıġıź?* “Bu yıl kaçıncı sınıfları okutuyorsunuz?” (K1/110).

***Başta** ul yayhıźıraḳ hımaḳ iné. **Ḫeźér** bik yéñél yöröy başlanı.* “Önce pek keyfsiz gibiydi ama şimdi pek güzel yürümeye başladı.” (L/152).

*Baḳsalağı almağasıñ da **ḫeźér** yartılaş ḳarġa kümélép, **yaźın** ap-aḳ seskege töröngendey halḳından beślenép kömöşlenép ultıra.* “Bahçedeki elma ağacı şimdi yarısına kadar kara gömülmüş, yaz günü bembeyaz çiçeğe bürünmüş gibi soğuktan kırağıyla kaplanmış hâlde parlıyor.” (K1/39).

*Aźnanın tewgé könö bik **irte** ḳoyaş sıḳḳan saḳta alar ḳebér yanına kiléb üźé aralarında eytéşkender.* “Haftanın ilk günü, sabahleyin, güneş doğmadan hemen önce mezarın yanına gelip kendi aralarında konuşmuşlar.” (K/1730).

*Şul seġatte Yisus ḫalıḳḳa eytken: Eźem talawsıġa sıḳḳan şikéldé héź ḳılıstar, ḳaźıḳtar alıb sıḳḳanhıġıź miné totarġa **kön hayın** min sirkewźe öyretéb üźégéź bélen bérge ultırźım, héź miné totob almanıġıź, tigen.* “Bundan sonra Yisus halka: Niçin bir haydutmuşum gibi beni kılıç ve sopalarla yakalamaya geldiniz. Her gün tapınakta sizinle birlikte durup konuşuyordum, o zaman beni tutuklamadınız, demiş.” (K/964).

4.2.3.3. Miktar Zarfları

Miktar zarfları, zarfların, sıfatların ve fiillerin önüne geldiklerinde bunların miktar, ölçü ve derecesin belirtiren zarflardır (Banguoğlu, 2007, s.372; Korkmaz, 2014, s. 478; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 284). Metnimizde yaygın olarak kullanılan miktar zarfları şunlardır:

aź "az" (L/162), *bér aź* "biraz" (L/51), *baytaḳ* "çok, pek çok, epeyce" (L/21), *bér talay* "biraz, az" (A/173), *bötönley* "tamamıyla" (L/201), *eź* "az" (K/483), *eź-meź* "azar azar, yavaş yavaş" (L/140), *hirek* "seyrek" (A/5), *küp* "çok" (L/46), *tağı* "daha, yine" (L/130), *tamam* "tamamen" (K1/211), *uġata* "gayet, çok" (K/787), *yartılaş* "yarı yarıya, yarısına kadar" (K1/39), *yış* "sık, çok" (A/174), *küpmé* "oldukça, çok" (K1/34).

Hinéñ elé ***küpmé*** *éşleyhé éşteréñ bar iné!* "Senin daha çok yapacak işlerin vardı." (K1/34).

Ḳarañġılıḳtan bik matur yaḳtılıḳḳa sıḳḳan kéwék buldım. Tik eseyźé ḳızġanıp ḳına ***bér aź*** *borsola iném.* "Karanlıktan çok güzel bir aydınlığa çıkmış gibi oldum. Sadece anneme üzülüp biraz kaygılanmıştım." (L/51).

Bınıñ östewéne Aźnaġoldoñ buyı-hını, tösö-başı ***bötönley*** *tip eytérlék İryégéttéñ yeş saġına okşap torowı la Yulaman ḳarttıñ küñélénde uġa ḳarata halḳınlıḳ uyattı, kürehéñ.* "Buna ilaveten Aznagol'un boyu posu ve görünüşünün birebir İryigit'in gençliğine benzemesi de ihtiyar Yulaman'ın gönlünde ona karşı bir soğukluk uyandırdı sanki." (K1/351).

Oşo höyleşéwźen huñ ***küp*** *te ütmey, öyrensék, hönersénéñ yér iźenlé yarım ḳarañġı öyönde köźgö yondoźźar şikéllé saġıw balḳıp ultırġan bıl mögjizelé körşekterźéñ barıhın yıyıp alıp awıldan sıġıp uḳ kite.* "O konuşmada kısa bir süre sonra çırak, ustanın toprak döşemeli yarı karanlık evinde ayna, yıldız gibi parlayan bu mucizevi testilerin hepsini toplayıp köyden çıkıp gitti." (K1/225).

Bıyıl balalar yamġır ***küp*** *yawa, yeyġor źa* ***yış*** *töşe.* "Çocuklar, bu yıl yağmur çok yağıyor. (A/184).

Min kisten halġan aźıḳtarźıñ bér aźın aşap hıwźı la ***bér aź*** *éskeyné.* Benim akşamdan hazırladığım azığın birazını yemiş, sudan da biraz içmişti." (L/196).

4.2.3.4. Yer-Yön Zarfları

Yer-yön zarfları, fiildeki oluş ve kılışın yerini ve yönünü belirleyen zarflardır. Bu zarflar "nereye, nerede, nereden, nereye doğru ve nereye kadar" sorularına cevap verir (Banguoğlu, 2007, s. 373; Korkmaz, 2014, s. 462). Metnimizde yaygın olarak kullanılan miktar zarfları şunlardır:

alġa "ileri" (A/125), *arı* "ileri" (A/152), *yuġarı* "yukarı" (L/171), *tüben* "alt, aşağı" (L/47), *yaḳın* "yakın" (A/151), *yıraḳ* "uzak" (A/80), *alıś* "uzak" (K1/361).

*Eger oşo uñayhıźlıḳtar bötörölhe Başḳorttarźa igénsélék tiź **alġa** kite alır hem ular üźźeré ayaḳḳa baśasaḳtar.* "Eğer bu sıkıntılar çözülürse Başkurtlarda ziraat çabucak gelişir ve kendilerini toparlarlar." (A/123).

*Eger béź unı, bıl vaḳıtta tikşérép kéne ḳarap torhaḳ, unıñ yamġır ménen bérge ḳuźġalıp **arı** kitkenén tapaşa barġanın asıḳ kürérbéź.* "Eğer onu bu vakitte araşırırsak, onun yağmurla beraber hareket edip ileri gittiğini ve yere indiğini açıkça görürüz." (A/152).

*Min ḳulımdı yeyép mañlayıma ḳuyıp başımdı **yuġarı** küterép tawış işétélgen yaḳḳa ḳaray başlayım.* "Elimi alnıma koyup başımı yukarı kaldırarak sesin geldiği yöne doğru bakıyorum." (L/171).

*Oşo vaḳıtta atayım kükéregén totop yütkérźé le ḳarlıḳḳan tawışı ménen kerekmeś horama, ḫoday birgen itlerém bötkensé taḳta öśtönde yatırmın elé tip küźźerén hörttö le büten bér hüź źe eytmey başın **tüben** haldı.* "O zaman babam göğsünü tutarak yutkundu ve kısık sesiyle gerekmez isteme, Allah izin verirse, canım çıkana kadar kuru tahta üstünde yatarım dedi. Gözlerini ovuşturdu ve başkaca tek bir söz etmeden yere baktı." (L/47).

*Yamġır ni ḫetlém yaḳın bulha la yeyġor şul tiklém **yaḳın** küréne. Yamġır béźźen arı kitken hayın ul béźźen alıślana hem höźeklene bara.* "Yağmur ne kadar yakınsa gökkuşağı da o kadar yakın görünüyordu. Yağmur bizden uzaklaştıkça gökkuşağı da uzaklaşıyor, gözden kayboluyordu." (A/151).

*Yulaman ḳart, éyélép töşken başın **yuġarı** küterép, ḳoyaşḳa ḳaranı.* "İhtiyar Yulaman, bükülen boynunu yukarı kaldırıp güneşe baktı."(K1/357).

4.2.3.5. Soru Zarfları

Soru zarfları, fiilin anlamını soru yoluyla belirleyen zarflardır. (Korkmaz, 2014, s. 482; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 287). Metnimizde tespit edilen soru zarfları şunlardır:

küpmé "ne kadar" (A/85), *ķasan* "ne zaman" (K/1605), *ķayźa* "nereye, nerede" (L/199), *nisék* "nasıl" (A/163), *ni ösön* "niçin" (K1/208).

Muña ḫetlé Başķorttarźa yér awıl arahında bülénmegen, kém ***ķayźan*** *télehe hem* ***küpmé*** *télehe şul ḫetlé fayźalana bire iné.* "Şimdiye kadar Başkurtlarda toprak köylüler arasında bölünmemişti. Kim nereden, ne kadar isterse o kadar faydalanabilirdi." (A/85).

Ķaraġıź, uyaw toroġıź, télek itégéź, héź ul vaḫıt ***ķasan*** *kilerén bélmeyhégéź.* "Bakın, uyanık olun, dua edin, o vaktin ne zaman geleceğini bilmiyorsunuz." (K/1605).

Ul méśkén ***ķayźa*** *inérge bélmey. Bıl éşté kürges ķunaġımdı ķıźġanıwımdan iké küźém yeş ménen tuldı.* "Zavallı nereye konacağını bilmiyordu. Bunu görünce misafirime duyduğum sevgiden gözler yaşardı." (L/199).

Hin taşlap kitheñ, béź nişlerbéź, ***nisék*** *uķırbıź, tip horanım.* "Bizi bırakıp gidersen ne yaparız, nasıl okuruz, diye sordum." (A/163).

Ni ösön *tiheñ, Ḫoźay miné unday heletten meḫrüm itken. Éyé öyrene almayım min bınday güzel hönerge.* "Neden dersen, Allah beni böyle bir yetenekten mahrum etmiş. Evet, böyle güzel bir sanatı öğrenemedim." (K1/208).

Oşo bayźıñ öyönde béź tağı la ***küpmé*** *torġanbıźźır unıhın asıķ bélmeyém.* "O zenginlerin evinde ne kadar kaldığımızı açıkça bilmiyordum."(L/44).

Bıl nikaḫtıñ aźağı ḫeyérlé bulıp bötöwéne ışanısım bulmaha la kiré ķaķmam büten… Yaźġanı şul bulha, ķarışıp ***ķayźa*** *barahıñ, tiy.* "Bu nikâhın sonunun hayırlı olacağına inanmasam da karşı gelmeyeceğim. Kaderi böyleyse, karşı gelmek boşuna, diyor." (K1/420).

4.2.4. Zamirler

Zamirler, kişi, varlık veya nesnelerin yerini tutan, bunları temsil ve işaret yoluyla karşılayan sözlerdir. Zamirler, temsil ettikleri bu kişi, varlık veya nesnelerin gerçek karşılıkları değil geçici olarak onların yerini tutan sözlerdir (Ergin, 2013, s. 263). Tek başlarına bir anlam ifade etmezler. Yerini tuttukları isimlerle beraber bir anlam kazanırlar (Ergin, 2013, s. 263; Korkmaz, 2014, s. 387). Başkurtçada zamirler, anlam ve görevlerine göre beş başlık altında incelenir: *şahıs zamirleri, işaret zamirleri, dönüşlülük zamirleri, belirsizlik zamirleri, soru zamirleri.*

4.2.4.1. Şahıs Zamirleri

Eski Türkçede şahıs zamirleri *ben~men* “ben”, *sen* “sen”, *biz* “biz”, *siz* “siz” şeklindir. Üçüncü şahıs zamiri yoktur. Bu görevi işaret zamiri *ol* “o, onlar” üstlenir (Tekin, 2016, s. 111). Çağatay Türkçesinde şahıs zamirleri *mén* “ben”, *sén* “sen”, *biz, bizler* “biz”, *siz, sizler* “siz” şeklindedir. ET. döneminde olduğu gibi bu dönemde de üçüncü şahıs zamiri yoktur, yerine işaret zamiri *ol* “o, onlar” kullanılmaktadır (Eckmann, 2021, s. 87).

Başkurtçada şahıs zamirler *min* “ben”, *hin* “sen”, *ul~o* “o”, *béź* “biz”, *héź* “siz”, *ular* “onlar” biçimindedir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 288). Metnimizde bulunan şahıs zamirleri ve bunların hâl ekli kullanımları şu şekildedir:

min “ben”

Bşk. *min* < ÇT. *mén* (ÇEK 87) < ET. *ben~men* (OTG 111)

Şunan ***min*** *üźéñe eytkense şunda tor.* “Sana söyleyene kadar orada kal.” (K/38)

Yaray, ***min*** *bıl turala yaźırġa yaratmayım.* “Doğru, ben bu konuda yazmayı sevmiyorum.” (K1/99).

minéñ “benim” (A/191), *miné* “beni” (L/26), *miñe* “bana” (L/51), *minde* “bende” (K/1226), *minen* “benden” (K/75), *minéñse* “bence” (K/74), *minéñ ménen* “benimle” (K1/104), *minéñ ösön* “benim için” (K1/29).

hin “sen”

Bşk. *hin* < ÇT. *sén* (ÇEK 87) < ET. *sen* (OTG 111)

hin *alarźı béźge tiñenéñ.* “sen onları bizimle denk tuttun.”(K/659).

hin *yuķķa ķaygırma indé.* “sen boşuna kaygılanma şimdi.”(L/89).

hinéñ “senin” (K1/34), *hiné* “seni” (K1/202), *hiñe* “sana” (K1/176) *hinde* “sende” (L/15), *hinen* “senden” (K/382), *hinéñse* “sence, sana göre” (K1/239), *hinéñ ménen* “seninle” K1/464, *hinéñ ösön* “senin için” (K1/479).

o ~ ul “o”

Bşk. *o ~ ul* < ÇT. *ol* (ÇEK 87) < ET. *ol* (OTG 111).

Ul *béźźéñ barıbıźġa la kölöp kéne ķaranı.* “O hepimize gülerek baktı.” (A/161).

Ul *étterén béźźen artıķ küre, tiné.* “O, köpeklerini bizden üstün tutuyor, dedi.” (L/24).

unıñ “onun” (L/7), *unı* “onu” (L/212), uġa “ona” (K1/19), unda “onda” (K1/272), unan “ondan” (K1/347), unıñsa “onun gibi” (K1/169), unıñ ménen “onunla” (K1/173), unıñ ösön “onun için” (K1/442).

***O**, ḫörmetlé padişah ġali yenepteré tigen ul teḫét aldında téźlenép: Miñe yarźamsı kerekmey. Eger min bıl éşte kéşé yarźamınan fayźalanham, minéñ küñélémden ilahi nur ḳasır, ul saḳta min héźźéñ ösön bıl mögjizelé körşekterźé éşley almam tip ḳurḳam.* "O, hürmetli yüce gönüllü padişahım diyerek tahtın önünde diz çöküp: Yardımcı istemiyorum. Eğer bu konuda bir insandan yardım alırsam, ilham nuru gönlümden çıkıp gider, o vakit de sizin için bu mucizeli çömlekleri yapamam diye korkarım." (K1/258).

béź "biz"

Bşk. *béź* < ÇT. *biz, bizler* (ÇEK 87) < ET. *biz* (OTG 111).

***Béź** mektep baḳsahındaġı éskemyelerge ultırźıḳ.* "Okulun bahçesindeki banka oturduk." (A/139).

***Béź** yañı fatirġa ḳarañġı töşkes barıp indék.* "Yeni evimize hava karardığında varmıştık." (L/52).

béźźéñ "bizim" (A/138), *béźźé* "bizi" (L/57), *béźge* "bize" (L/78), *béźźe* "bizde" (K1/175), *béźźen* "bizden" (L/86), *béźźéñ ménen* "bizimle" (K1/47), *béźźéñ ösön* "bizim için" (A/73).

héź "siz"

Bşk. *héź* < ÇT. *siz, sizler* (ÇEK 87) < ET. *siz* (OTG 111).

*Elbitte **héź** unı yıl hayın kürehégéź.* "Elbette onu her yıl görüyorsunuz." (A/148).

***Héź** kéşélerge yaźıḳtarın kisérhegéź, küktegé ataġıź héźge le kisérér.* "Siz insanların suçlarını bağışlarsanız, göklerdeki babanız da sizi bağışlar." (K/152).

héźźéñ "sizin" (K1/108), *héźźé* "sizi" (K/59), *héźge* "size" (K/139), *héźźe* "sizde" (K/336), *héźźen* "sizden" (K/724), *héźźéñse* "sizce, size göre" (K1/326), *héźźéñ ménen* "sizinle" (A/166), *héźźéñ ösön* "sizin için" (K1/258).

ular "onlar"

Bşk. *ular* < ÇT. *ol, olar* (ÇEK 87) < ET. *ol, olar* (OTG 111).

***Ular** aşıġa-yügére öyźeréne taralġandar.* "Aceleyle evlerine dağılmışlar." (K1/272).

***Ular** źa meselené ḫel itéw ösön her béréhénen rişwet alalar iné.* "Onlar da sorunu çözmek için her birinden rüşvet alıyorlardı."(A/6).

ularźıñ "onların" (L/4), *ularźı* "onları" (K1/16), *ularġa* "onlara" (L/67), *ularźa* "onlarda" (K1/15), *ularźan* "onlardan" (L/175), *ularsa* "onlar gibi" (A/114), *ular ménen* "onlarla" (L/127).

4.2.4.2. İşaret Zamirleri

Eski Türkçede iki işaret zamiri vardır: *bu* "bu" ve *ol* "o". Bu zamirler hâl ekleriyle çekime girdiklerinde sırasıyla {bun+} ve {an+} biçimine bürünür (Tekin, 2016, s. 114). Çağatay Türkçesi devrinde *bu* "bu" ve *ol* "o" asıl işaret zamirleridir. Çekime girdikleride {mun+/bun+} ve {an+} biçiminde görülür. Ayrıca Çağatay Türkçesi devrinde: *uşbu* "tam bu", *uşal/uşol* "tam şu", *hembu* "tam da, bunun gibi", *hemol* "şu bile, şu da, aynı", *bu biri* "bu biri", *ol biri* "öbürü" zamirleri de görülmektedir (Eckmann, 2021, s. 88-89).

Başkurtçada bulunan işaret zamirleri şu şekildedir: *bıl* "bu", *şul* "şu", *o ~ ul* "o" *oşo* "şu", *anaw* "o" *bınaw* "şu" tégé "öteki" (Dmitriyev, 1950, s. 101; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 290). Metnimizde bulunan işaret zamirleri ve hâl ekleriyle kullanımı şu şekildedir:

bı~bıl "bu"

Bşk. *bı~bıl* < ÇT. *bu* (ÇEK 88) < ET. *bu* (OTG 114).

Alıġıź, aşaġıź, ***bı*** *minén teném, tigen.* "Alın, yiyin, bu benim bedenimdir, dedi. (K/1635).

Bıl *nindey éş!* "Bu, nasıl bir iş!"(L/179).

bınıñ "bunun" (L/188), *bını* "bunu" (L/196), *bıġa* "buna" (K1/410), *bında* "bunda, burada" (L/6), *bınan* "bundan" (L/193), *bınıñ ménen* "bununla" (L/34), *bınıñ ösön* "bunun için" (K1/86).

Metnimizde bı~bıl işaret zamiri hâl ekleriyle çekime girdiğinde mı+ /mu+ biçiminde de görülmektedir: *mının* "bunun" (K/261), *mınan* "bundan" (A/65) *mında* "bunda, burada" (K/559), *mını* "bunu" (K/760), *muna* "buna" (A/120).

şul "şu"

Şul *Samattan ḳalġan ḳomartḳı bula bıl.* "O, samattan kalan hazinedir bu." (K1/124).

şunıñ "şunun" (A/73), *şunı* "şunu" (L/63), *şuġa* "şuna" (K1/153), *şunda* "şunda" (K1/257), *şunan* "şundan" (K1/409), *şunıñ ménen* "şununla" (L/67), *şunıñ ösön* "şunun için" (L/17).

o ~ ul "o"

Bşk. *o~ul* < ÇT. *ol* (ÇEK 88) < ET. *ol* (OTG 114).

Ul *her kön tañdan alıp tönge ḫetlé unıñ yanınan bér aźım da sitke kitmegen.* "Her gün sabahtan akşama kadar onun yanından bir adım bile uzaklaşmamış." (K1/294).

O *siḫriy maturlıḳ! O bötmeś-tökenmeś tılsımlı dert ilham şişmehé! -tip tağı maḳtarġa kéréşken Ay. Uġa tağı uḳa suḳlı kömöş teñkelé yélender bülek itken.* "Ay, o sihirli güzellik! O bitmez tükenmez sihirli coşku, ilham çeşmesi diyerek tekrardan övmeye başlamış. Ona altın ve gümüş süslü kıyafetler hediye etmiş." (K1/258).

unıñ "onun" (L/94), *unı* "onu" (L/125), *uġa* "ona" (K1/223), *unda* "onda, orada" (K1/271), *unan* "ondan (A/181), *unıñsa* "onun gibi" (K1/169), *unıñ ménen* "onunla" (K1/170), *unıñ ösön* "onun için" (K1/191).

oşo "şu"

Oşo *minén höyöktö ulım anı tıñdağıź tib ön kilgen.* "O benim sevgili oğlum, onu dinleyin diye bir ses geldi." (K/1400).

oşono "şuna" (K/1552), *oşonda* "şunda" (K/947), *oşonan* "şundan" (K/74).

anaw "o"

Anawı *tép-téré seskelerén, yéñéllégén, nefislégén min eytem.* "O dipdiri çiçeklerin, huzurunu ve güzelliğini ben anlatıyorum." (K1/199).

anawı "onu" (K1/179).

tégé "öteki"

Şunan huñ ġına Ḫebir aġay ḳarışmayınsa ***tégélerźéñ*** *urtahında kitté.* "Bu olaydan sonra Hebir abi, sesini çıkarmayınca, adam diğerlerinin arasında geçip gitti." (L/74).

tégéné "diğerini" (K/796), *tégénde* "diğerinde" (K1/148).

4.2.4.3. Dönüşlülük Zamirleri

Eski Türkçede dönüşlülük zamirleri için *kentü* ve *öz* (Gabain, 2007, s. 73; Tekin, 2016, s. 116); Çağatay Türkçesinde ise *öz* ve *ḫod* kelimeleriyle yapılır. Farsça bir kelime olan *ḫod*, şahıs zamirleri ve *öz* kelimesiyle beraber kullanıldığında dönüşlülük bildirir (Eckmann, 2021, s. 90).

Başkurtçada dönüşlülük zamiri için *üź* kelimesi kulanılır. Dönüşlülük zamiri iyelik eklerini alır, iyelik ekinden sonra ismin hâllerine göre çekime girer (Dmitriyev, 1950, s. 110; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 291).

Bşk. *üź* < ÇT. *öz, ḫod* (ÇEK 90) < ET. *kentü, öz* (OTG 116)

Bögön emelge baḳḳanday küp éşém bulmaha, héźźen élék ***üźém*** *barġan bulır iném elé*. "Bugün yapılacak çok işim olmasaydı, sizden önce ben varmış olurdum." (A/202).

Hiné küźéñ aldandırha anı hin ***üźéñden*** *hurıb-alıb taşta.* "Gözün günah işlemene sebep olursa onu çıkar at."(K/591).

Min barġanda ul ***üźénéñ*** *oşo tar urında küp könder buyınsa mosafirlékte ḳalasağın bélgen kéwék oyağa éyeleşép kitken hımaḳ küréne iné.* "Geldiğimde o dar yerde sanki uzun günler boyunca kalacağını biliyor, bu yüzden, yuvaya alışmış gibi görünüyordu." (L/196).

Şunan min ***üźéñe*** *eytkense şunda tor. Anın ösön İrod balanı ültérmek bulıb anı éźźegéhé kile, tigen.* "Sana söyleyene kadar orada kal. Çünkü İrod, çocuğunu öldürmek için araştırma yapıyor, dedi." (K/38).

Kurortta şul ḳeźeré yaḳşı ḳaranılar indé. Min ḫeźér ***üźégéź*** *źe kürép torahıġız ör-yañı kéşé buldım.* "Tatilde bana çok iyi baktılar. Siz de görüyorsunuz ki, şimdi bambaşka biri oldum." (A/205).

üźém "kendim" (A/202), *üźéñ* "kendin" (K/115), *üźé* "kendi" (K/25), *üźébéź* "kendimiz" (K/150), *üźégéź* "kendiniz" (K/282), *üźźeré* "kendileri" (K1/190).

üźémdéñ "kendimin" (K1/217), *üźénéñ* "kendinin" (K1/234), *üźéne* "kendime" (K1/220), *üźénse* "kendince" (K1/229), *üźéñden* "kendinden" (K/590), *üźéñdé* "kendini" (K/636), *üźémde* "kendimde" (L/35).

4.2.4.4. Belirsizlik Zamirleri

Belirsizlik zamirleri, nesneleri ya da varlıkları belirsiz şekilde ifade eden zamirlerdir (Ergin, 2013, s. 279; Korkmaz, 2014, s. 412). Eski Türkçede *büntegi* "böylesi", *kamag* "her şey", *kamagı* "hepsi", *barı* "hepsi", *neñ* "hiç, herhangi bir" (Tekin, 2016, s. 119); Çağatay Türkçesinde *kimse* "kimse", *başḳa* "başka, diğer", *fülen* "falan, bir kimse", *néme/némerse* "şey, bir şey", *her* "her", *hiç* "hiç" kullanılan başlıca belirsizlik zamirleridir (Eckmann, 2021, s. 91-92).

Başkurtçada belirsizlik zamirleri yaygın olarak, soru zamirlerine {+dır/+dér} eklerinin getirilmesi, soru zamirlerinden önce *elle* ve *télehe* ifadelerinin getirilmesiyle, soru zamirlerinin kök, iyelik ve çokluk şekilleriyle oluşur (Zeynullin, 2005, s. 76). Ayrıca kök olarak kullanılan ve çeşitli yollarla yapılan belirsizlik zamirleri de bulunmaktadır. Metnimizde bulunan belli başlı belirsizlik zamirleri şunlardır:

bér kém “biri, hiç kimse” (K1/3), *bér neme* “bir şey” (K1/142), *bér ni* “bir şey, hiçbir şey” (K1/338), *bötehé* “hepsi, tamamı” (A/90), *elle ḳayhı* “herhangi bir” (L/117), *elle ḳayźa* “bir yere, bir yerde” (L/27), *elle ḳayźan* “bir yerden” (L/45), *elle néme* “bir şey” (L/33), *hemmehén* “hepsini, ”(A/57), *her kém* “herkes” (K/112), *his béréhé* “hiç birisi, hiç kimse” (K/1200), *kémdér* “biri, birisi”(L/108), *ḳayhı bér* “bazı” (K/1183), *kémde-kém* “biri, herhangi biri” (K/394).

*Eyźe bérgelep éźleneyék, belki bıġasa **bér kém** de éşley bélmegen körşekter yaharbıź, tigen.* “Haydi, beraber çalışalım, belki daha önce kimsenin yapamadığı testiler yaparız, demiş.” (K1/194).

*Béźźéñ samawırźı **elle ḳayhı** awıldıñ bér kéşéhé ös humġa hatıp alıp kitté.* “Bizim semaveri bir köyden adamın biri üç suma alıp gitti.” (L/117).

*Yeşéréb ḳuyġandın **his béréhé** tışḳa sıḳmay ḳala torġanı tağı yuḳ.* “Saklanan bir şeyin açığa çıkmadığı görülmemiştir.” (K/1200).

*Min ingende eseyém **elle ḳayźa** kitken iken.* “İndiğimde annem bir yere gitmişti.” (L/27).

*Ayhılıw turahında **bér ni źe** bélmeyém.* “Ayhılıv hakkında hiçbir şey bilmiyorum.” (K1/85).

*Şunan **ḳayhınıhı** utıź börtök, **ḳayhınıhı** altmış, **ḳayhınıhı** yöź börtök (yémeş) kiltérgen, tigen.* “Kimisi otuz, kimisi altmış, kimisi de yüz kat ürün verdi.” (K/1186).

4.2.4.5. Soru Zamirleri

Soru zamirleri, varlıkları soru yoluyla temsil eden zamirlerdir (Korkmaz, 2014, s. 419). Eski Türkçede *kem* “kim”, *ne* “ne” ve **ḳa (arkaik soru zamiri)*; Çağatay Türkçesinde *kim* “kim”, *né* “ne”, *ḳa (arkaik soru zamiri)* sözleri ve bu sözlerin çekimli biçimleri soru zamiri olarak kullanılır (Tekin, 2016, s. 177; Eckmann, 2021, s. 90-91).

Başkurtçada *kém* “kim”, *né* “ne”, *néme* “ne”, *ḳayhınıhı* “hangisi”, *ḳayźa* “nerede”, sözleri ve bu sözlerin çekimli biçimleriyle soru zamiri yapılır (Dmitriyev, 1950, s. 104; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 296).

*Mını işétkes öyrenéwséleré bik tañ-ḳalışıb eytkender: Şulay bulġas **kém** ḳotola-alır huñ tigender.* Bunu duyunca öğrencileri çok şaşırıp: Öyleyse kim kurtulabilir, dediler.” (K/642).

*…héźge **kém** eytté*. “size kim söyledi.” (K/55).

kémdén *işéterge ḳolağı bulha işéthén.* “kimin işitecek kulağı varsa işitsin.” (K/330).

Baytaḳ kéşéler ***néy*** *éşlerge bélmey, şul ḫaḳḳa künép aḳsa aldılar źa yıyıwźarın tülep samawır kéwék ḳayhı bér kerek nemelérén alıp kittéler.* “Pek çok kişi ne yapacağını bilmez vaziyette, el makhum bu duruma razı oldular. Para bulup vergilerini ödeyip semaver gibi bazı gerekli eşyalarını alıp gittiler.” (L/112).

Min ḳurḳıwımdan ***neme*** *éşlerge bélmey işékke taba kite başlanım.* “Korkumdan ne yapacağımı bilmez vaziyette kapıya doğru gitmeye başladım.” (L/30).

Ul méśkén ***ḳayźa*** *inérge bélmey.* “Zavallı nereye ineceğini bilmiyor. “(L/199).

4.2.5. Fiil

4.2.5.1. Şahıs Ekleri

Şahıs ekleri, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın hangi şahıslar tarafından yapıldığını bildiren bir gramer kategorisidir. Dolayısıyla bu ekler, fiildeki bu oluş ve kılışı bir şekil ve zaman kalıbı içerisinde şahıslara bağlayan eklerdir (Korkmaz, 2014, s. 518).

Genel Türkçede olduğu gibi Başkurtçada da 3 tip şahıs eki bulunmaktadır: I. Tip (İyelik Kökenli) Şahıs Ekleri, II. Tip (Zamir Kökenli) Şahıs Ekleri, III. Tip (Emir) Şahıs Ekleri (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 297-298).

4.2.5.1.1. I. Tip (İyelik Kökenli) Şahıs Ekleri

İyelik kökenli şahıs eklerinin Eski Türkçe, Çağatay Türkçesi ve Başkurtçadaki şekilleri şöyledir (Tekin, 2016, s.166; Eckmann, 2021, s. 117; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 297).

Teklik 1. Şahıs Eki:

ET. {-m} > ÇT. {-m} > Bşk. {-(ı)m/-(é)m, -(o)m/-(ö)m}

Teklik 2. şahıs Eki:

ET. {-ñ}, {-ġ} > ÇT. {-ñg} > Bşk. {-(ı)ñ/-(é)ñ, -(o)ñ/-(ö)ñ}

Teklik 3. Şahıs Eki:

ET. {Ø} > ÇT. {Ø} > Bşk. {Ø}

Çokluk 1. Şahıs Eki:

ET. {-mXz} > ÇT. {-ḳ/-k} > Bşk. {-(ı)ḳ, -(é)k, -(o)ḳ, -(ö)k}

Çokluk 2. Şahıs Eki:

ET. {-ñXz},{-gXz} > ÇT. {ñgız}, {-ñlar} > Bşk. {-(ı)ġıź, -(é)géź, -(o)ġoź, -(ö)göź}

Çokluk 3. Şahıs Eki:

ET. {Ø} > ÇT. {-lAr} > Bşk. {Ø}, {-lAr/-tAr/-dAr/-źAr}

4.2.5.1.2. II. Tip (Zamir Kökenli) Şahıs Ekleri

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde şahıs zamirleriyla yapılan bu çekim Başkurtçada ekleşmiş olarak görülmektedir (Tekin, 2016, s. 169-170; Eckmann, 2021, s. 122; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 297).

Teklik 1. Şahıs Eki:

ET. {ben ~ men} > ÇT. { mén} > Bşk. {-m, -mın, -mén, -mon, -mön}

Teklik 2. şahıs Eki:

ET. {sen} > ÇT. {sén} > Bşk. {-hıñ, -héñ, -hoñ, -höñ}

Teklik 3. Şahıs Eki:

ET. {Ø}, {ol} > ÇT. {Ø} > Bşk. {Ø}

Çokluk 1. Şahıs Eki:

ET. {biz ~ miz} > ÇT. {biz} > Bşk. {-bıź / -béź / -boź / -böź}

Çokluk 2. Şahıs Eki:

ET. {siz} > ÇT. {siz}, {sizler} > Bşk. {-hıġıź /-hégéź / -hoġoź / -högöź}

Çokluk 3. Şahıs Eki:

ET. {Ø}, {ol} > ÇT. {-lAr} > Bşk. {Ø}, {-lAr / -tAr / -dAr / -źAr}

4.2.5.1.3. III. Tip (Emir) Şahıs Ekleri

Eski Türkçe, Çağatay Türkçesi ve Başkurtçada emir kipinde kullanılan şahıs ekleri şunlardır (Tekin, 2016, s.164-165; Eckmann, 2021, s. 115-117; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 298).

Teklik 1. Şahıs Emir Eki:

ET. {-(A)yIn} > ÇT. {-(A)y, -(A)yIn, -(A)yIm} > Bşk. {-yım/-yém, -ayım/-eyém}

Teklik 2. Şahıs Emir Eki:

ET. {Ø}, {-gIl} > ÇT. { Ø} / {-ġıl/-gil, -ġın/-gin, -ḳıl/-kil, -ḳın/-kin} > Bşk. {Ø}

Teklik 3. Şahıs Emir Eki:

ET. {-zUn}, {-çun} > ÇT. { -sun/-sün, -dėkler} > Bşk. {-hın/-hén, -hon/-hön}

Çokluk 1. Şahıs Emir Eki:

ET. {-(A)lIm} > ÇT. { -(A)lI, -(A)lIñ, -(A)lIm} > Bşk. {-yıḳ/-yék, -ayıḳ/-eyék}

Çokluk 2. Şahıs Emir Eki:

ET. {-ñ} > ÇT. {- ñ, -Iñ, -Uñ, -IñIz, -UñUz} > Bşk. {-ıġıź/-égéź,- oġoź/-ögöź}

Çokluk 3. Şahıs Emir Eki:

ET. {-zUn}, {-çun} > ÇT. {-sunlar/-sünler, -dėkler} > Bşk. {-hındar/-hénder, -hondar/-hönder}

4.2.5.2. Basit Kipler

4.2.5.2.1. Haber Kipleri

4.2.5.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Eski Türkçe, Çağatay Türkçesi ve Başkurtçada görülen geçmiş zaman çekimi, iyelik kökenli şahıs ekleriyle yapılır. Her üç yazı dili evresinde de fonetik farklılıklar dışında kullanılan görülen geçmiş zaman eki aynıdır.

Eski Türkçede görülen geçmiş zaman eki, iyelik ekleri almış {-D} ekidir. Ekler teklik 1. kişi için {-DXm}, çokluk 1. kişi için {-DXmXz}, teklik 2. kişi için {-DXñ} ya da {-DXg}, çokluk 2. kişi için {-DXñXz} ya da {-DXgXz}, teklik ve çokluk 3. kişi için {-DI} şeklindedir (Tekin, 2016, s. 166).

Çağatay Türkçesinde görülen geçmiş zaman eki {-DI/-DU} biçimindedir (Eckmann, 2021, s. 117).

Başkurtçada ise bu ek, ünlüyle biten fiillerden sonra damak ve dudak uyumuna göre {-nı/-né, -no/-nö}; /r/, /w/, /y/, /ź/ ünsüzleriyle biten fiillerden sonra {-źı/-źé, -źo/-źö}; /l/, /m/, /n/, /ñ/ ünsüzlerinden sonra {-dı/-dé, -do/-dö}; tonsuz ünsüzle biten fiillerden sonra {-tı/-té, -to/-tö} şeklindedir (Zeynullin, 2005, s. 106-107; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 298). Başkurtçada, görülen geçmiş zamanın olumsuzu için {-mA}, soru şekli için ise {-mX} eki kullanılır.

ET. {-DX}+ İyelik Kökenli Şahıs Eki > ÇT. {-DI/-DU} + İyelik Kökenli Şahıs Eki > Bşk. {-nı/-né, -no/-nö}, {-źı/-źé, -źo/-źö}, {-dı/-dé, -do/-dö}, {-tı/-té, -to/-tö} + İyelik Kökenli Şahıs Eki

Hin taşlap kitheñ, béź nişlerbéź, nisék uķırbıź, tip ***horanım***. “Bizi bırakıp gidersen ne yaparız, nasıl okuruz, diye sordum.” (A/163).

Min ķurķıwımdan neme éşlerge bélmey işékke taba ***kite başlanım***. “Korkumdan ne yapacağımı bilmez vaziyette kapıya doğru gitmeye başladım.” (L/30).

Min yuķ min inmeyém, eseyém asıwlana ***tiném****. Lekin ul minéñ hüźge ķaramay, eyźe le eyźe tiges* ***ķıźıķtım*** *da unıñ artınan* ***indém****, inges te işék töböne* ***tuķtanım***. “Hayır ben gelmiyorum, annem kızıyor, dedim. Fakat o benim bu sözlerime

rağmen haydi, haydi diyince heveslendim ve onun ardından indim, iner inmez kapının dibinde bekledim.” (L/28).

*Oyahına yabıp aşarġa ésérge **ķuyźım***. “Yuvasına kapatıp içine yiyecek içecek koydum.” (L/200).

*Béźźéñ bıl éşébéź ķar yawġansı şulay **barźı**. Ķar yawġas mal öyönde ķunağım ösön ayrım üźé géne tororloķ urın **yahanım***. “İşimiz kar yağana kadar böyle devam etti. Kar yağınca, ahırda misafirim için ayrı bir yer yaptım.” (L/203).

*Lekin min bında kilges ķarañġılıķ ösön de atayımdıñ yütkéréwé ösön de artıķ **ķayġırmanım***. “Fakat buraya gelince ne karanlığa ne de babamın öksürmesine artık aldırmadım.” (L/52).

*Haldat Zoyanı 20-30 minutlap uramda ķarźa **yöröttö***. “Asker Zoya’yı yarım saat kadar sokakta, karda dolaştırdı.”(K1/23).

*Béź mektep baķsahındağı éskemyelerge **ultırźıķ***. “Okulun bahçesindeki banka oturduk.” (A/139).

*Ul béźge ķoyaşķa ķarşı eylenép hıw börkörge **ķuştı**. Béź éşlenék lekin bér neme le **kürmenék***. “Güneşe karşı dönüp su püskürtmemizi söyledi. Dediğini yaptık fakat hiçbir şey görmedik.” (A/143).

*Min şatlığımdan néy éşlerge **bélmeném***. “Mutluluktan ne yapacağımı bilmedim” (L/185).

*Seġet irtengé 9-ġa tiklém unıñ turahında bér ni **bélmenék, yoķlay źa almanıķ.*** “Sabah saat dokuza kadar onun hakkında bir bilgi alamadık, uyuyamadık da.” (K1/12).

4.2.5.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Eski Türkçede {-mIş} ekiyle yapılan öğrenilen geçmiş zaman, genellikle 3. şahısa göre çekimlenir (Gabain, 2007, s. 81; Tekin, 2016, s. 190). Çağatay Türkçesinde ise öğrenilen geçmiş zaman üç farklı yolla yapılır: {-mIş}; {-p, -ptIr, -ptUr}; {-GAn, -GAn turur ~ -GandUr} + Şahıs Zamirleri (Eckmann, 2021, s. 124, 126, 131).

Başkurtçada öğrenilen geçmiş zaman çekimi, ünlüler ve tonlu ünsüzle biten fiillerden sonra {-ġan/-gen}; tonsuz ünsüzle biten fiillerden sonra {-ķan/-ken} eki ve zamir kökenli şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılır (Dmitriyev, 1950, s. 167; Zeynullin, 2005, s. 112; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 302). Öğrenilen geçmiş zamanın olumsuz şekli için {-mA}; soru şekli için ise {-mı/-mé} soru eki kullanılır.

ET. {-mIş} + 3. şahıs > ÇT. {-mIş}; {-p, -ptIr, -ptUr}; {-GAn, -GAn turur ~ -GandUr} + şahıs zamirleri > Bşk. {-ġan/-gen}, {-ķan/-ken} + şahıs ekleri.

Ḫalıķtı yéberéb-bötkes, ul yañġıź üźé-géne télek iterge taw başına ***sıķķan*** *da kiskéhén de şunda* ***yañġıź ķalġan***. "Halkı gönderdikten sonra dua etmek için tek başına dağa çıkmış. Akşam vakti orada yalnız kalmış." (K/475).

Ḫalıķ asıwlanıp kitép ul kéşéné bik nıķ ***tuķmap taşlaġandar****. Saķ ķına* ***ültérmegender***. "Halk sinirlenerek gelip adamı iyice dövmüşler. Neredeyse öldüreceklermiş." (A/188).

Aḫır sikte télegéne ***iréşken****. Tebiġet uġa üźénéñ yeşérén sérźerén* ***asķan***. "Sonunda istediğine ulaşmış. Tabiat ona gizli sırlarını açmış." (K1/198).

Hin mında béźźé vaḫıt yétmeś boron ġazabtarġa ***kilgenhéñ***. "Buraya, vaktinden önce bize işkence etmeye gelmişsin" (K/230).

Ul yawab biréb eytken: Min İzrail öyönön helek bulġan harıķtarına-ġına ***yéberélgenmén****,* ***tigen***. "O, ben yalnız İsrail halkının kaybolmuş koyunları için gönderildim, demiş. (K/512)

Ķayhı bér börtögö tégenektékke ***töşken****, şunan tégenek üśéb sıķķan da orźoķtı baśıb bötöréb orźoķ yémeş* ***birmegen***. "Bazıları dikenlerin arasına düşmüş. Dikenler büyümüş, filizleri boğmuş ve filizler ürün vermemiş." (K/1185).

Ķurıķma ķızım! Hiné éşenéwéñ ķotķarźı, tigen. Şul seġatten baştab ķatın ***hawıķķan***. "Korkma kızım! Seni inancın kurtardı, demiş. O andan sonra kadın iyileşmiş." (K/257).

Yisus torob öyrenéwséleré bélen bérge anın artınan ***kitken***. "Yisus, ayağa kalkıp öğrencileriyle beraber adamın ardından gitmiş." (K/254).

Bér saķ Hönersé newbettegé körşekté tañ aldınan ġına éşlep ***bötken***. "Bir vakit yine usta, sıradaki testiyi şafaktan önce bitirmiş." (K1/243).

Ular bıl turala bik oźaķ höyleştéler. Min ularźıñ hüźźerén tıñlap yata torġas ***yoķlap kitkenmén.*** "Bu konuda epeyce konuştular. Onların konuşmalarını dinlerken uyuyakalmışım." (L/12).

Bınıñ işé géne ömötteré yérźe ***yatıp ķalġanmı*** *ni unıñ, Yulamandıñ…* "Onun gibi ümitleri yerde kalmış mı, Yulaman'ın…"(K1/375).

Oşo tartış bıwının alġandır indé, balaķayźıñ. Yuķha, Buranşa unday ġına aranı ***yöźmegenmé*** *le unday ġına tulķındarġa ķarşı* ***köreşmegenmé****…* "O mücadele çocuğun boynunu almıştır şimdi. Yoksa Buranşa şimdiye kadar böyle mesafeyi yüzmemiş mi, dalgalarla savaşmamış mı…" (K1/387)

4.2.5.2.1.3. Şimdiki Zaman

4.2.5.2.1.3.1. I. Tip Şimdiki Zaman

Eski Türkçede şimdiki zaman çekimi, {-r, -Ir, -Ur, -Ar, -yUr} geniş zaman-şimdiki zaman ekleriyle ifade edilir (Tekin, 2016, s. 169).

Çağatay Türkçesinde şimdiki zaman çekimi, fiil + {-a/-e; -y}+*(-dur)* + *şahıs zamiri* ile yapılır. Birinci ve ikinci teklik ve çokluk şahıslar genellikle {-dur} eki almazlar (Eckmann, 2021, s. 130).

Başkurtçada şimdiki zaman çekimi için {-a/-e; -y} ekleri kullanılır. Ek, ünsüzle biten fiilerden sonra damak ve dudak uyumuna göre {-a/-e}; ünlüyle biten fiillerden sonra {-y} şeklindedir. Zamir kökenli şahıs ekleriye çekimlenen şimdiki zamanın olumsuzu için {-ma/-me} olumsuzluk eki, soru şekli için ise {-mı/-mé} soru eki kullanılır (Dmitriyev, 1950, s. 156; Zeynullin, 2005, s. 137; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 306).

Min tağı la şebérek-taźaraḳ urırġa artta başaḳtar ḳaldırmaśḳa ***tırışam***. “Ben de dikkatlice ekin biçmeye, arkada başak bırakmamaya gayret ediyorum.” (L/130).

Min bıl ġerip ḳunağımdı köź bulġan hayın iśke ***töşörem****. Unı* ***haġınam***. “Bu garip misafirimi her güz geldiğinde hatırlıyor, onu özlüyorum.” (L/212).

Bélehéñ bit ul ḳalġan aştarın étterge sıġarıp tükhe le kéşénen ***ḳıźġana****. Ul étterén béźźen artıḳ* ***küre****, tiné.* “Görüyorsun işte, artan yemekleri itlere döküyor ama insandan kıskanıyor. İtlerine bizden fazla kıymet veriyorlar, dedi.” (L/24).

Ḫeźér béź ḳarañğı tañdan başlap kiské ḳarañğıġa tiklém ***urabıź.*** “Şafaktan akşam karanlığına kadar ekin biçiyoruz.” (L/154).

Ul alarġa yawab biréb eytken: Héź nige ḳarttar hüźé ösön Ḫoźay boyoroġonan ***sıġahıġıź.*** “Onlara, neden töreniz uğruna Tanrı buyruğundan çıkıyorsunuz, dedi. (K/491).

Yalġan! ***Işanmayım****. Héź unı ültérgenhégéźźér.* “Yalan! İnanmıyorum. Onu öldürmüşsünüzdür.” (K1/480).

Oşo bayźıñ öyönde béź tağı la küpmé torġanbıźźır unıhın asıḳ ***bélmeyém***. “O zenginlerin evinde ne kadar kaldığımızı açıkça bilmiyordum.”(L/44).

Ḫalıḳtıñ ḳıwanısı, reḫmeté minéñ ḫéźmetémdéñ iñ olo bahahı ikenén ***añlamayhıñmı ni*** *hin?* “İnsanların mutluluğu ve teşekkürünün, işimin en güzel hediyesi olduğunu anlamıyor musun?” (K1/215).

Elé le ***añdamayhıġıź mı****, biş ipmek biş méñ kéşége yétéb niseme merké üźégéź yıyıb alġanıġıź iśégéźźe yuḳ mı?* “Hâlâ anlamıyor musunuz, beş ekmekle beş bin

kişinin doyduğunu, kaç kap fazla yemek topladığınızı hatırlamıyor musunuz?" (K/536).

Eźebiyetten de Ayhılıwźı héźźéñ uḳıtıwıġıź kereklé. Ni ösön? Bını héź minen yaḳşı ***bélehégéź***. "Edebiyatta Ayhılıvı, sizin okutmanız lazım. Neden mi? Bunu siz benden daha iyi biliyorsunuz." (K1/111).

Bıl éşterge küp yıldar ütté. Lekin min haman şul uramdan ütkende şul ḳeherlé küź yeşlé yortḳa ḳararġa ***yérenem***. "Bu olayların üzerinden yıllar geçti. Fakat ben bu sokaktan her geçtiğimde gönlümü yaralayan gözü yaşlı eve bakmaya çekiniyorum." (L/53).

Éyé öyrene almayım min bınday güzel hönerge. İndé miñe astan ülewźen başḳa sara ḳalmanı. Sönki ḫeźér kéşéler minéñ körşekterge eylenép ḳararġa la ***télemeyźer***. "Evet, maalesef böyle güzel bir zanaatı öğrenemedim. Benim için açlıktan ölmekten başka çare kalmadı. Çünkü insanlar benim testilerimin yüzüne dönüp bakmak bile istemiyorlar." (K1/208).

4.2.5.2.1.3.2. II. Tip Şimdiki Zaman

Başkurtçada {-a/-e; -y} fiil çekim ekinin dışında şimdiki zaman fonksiyonu için çeşitli analitik şekiller de kullanılmaktadır. Bu şekiller genellikle {-p} veya {-a/-e} zarf-fiil ekini almış asıl fiilin ardından {-a/-e; -y} fiil çekim eki ve şahıs ekleriyle çekime girmiş bir yardımcı fiilin kullanılmasıyla oluşmaktadır. Başkurtçada şimdiki zaman sunan analitik yapılar *bar-, kil, tor-, ultır-, yat-, yörö-* yardımcı fiillerinin kullanılmasıyla oluşmaktadır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 309).

Fiil + {-p} veya {-a/-e; -y}… fiil (*bar-, kil, tor-, ultır-, yat-, yörö-)* + {-a/-e; -y} + şahıs eki

Analitik kuruluşta olumsuzluk şekli asıl fiile {-ma/-me} olumsuzluk ekinin getirilmesiyle; soru şekli ise yardımcı fiilin üzerine {-mı/-mé} soru ekinin getirilmesiyle yapılır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 310).

Fiil +{-ma/-me}+{-y}/{-p} …. fiil (*bar-, kil, tor-, ultır-, yat-, yörö-)* + {-a/-e; -y} + şahıs eki + {-mı/-mé}

Gorkiyźıñ kéşélerźé ni tiklém nıḳ öyrengenlégén min könden-kön asıġıraḳ ***küre baram***. "Gorki'nin insanları ne kadar iyi gözlemlediğini günden güne daha iyi anlıyorum." (K1/74).

Ķara hin unı. Ҕeźér ***öyrenép bara****, kilehé yılġa üźéne uraķ alıp birérbéź.* "Bak sen şuna. Şimdiden öğreniyor, gelecek yıl ona da bir orak alırız." (L/129).

Héź elé haman ***yoķtab yatahığız mı****?* "Siz hâlâ uyuyor musunuz?" (K/1650).

Baķsalağı almağasıñ da ҕeźér yartılaş ķarġa kümélép, yaźın ap-aķ seskege töröngendey halķından beślenép ***kömöşlenép ultıra****.* "Bahçedeki elma ağacı şimdi yarısına kadar kara gömülmüş, yaz günü bembeyaz çiçeğe bürünmüş gibi soğuktan kırağıyla kaplanmış hâlde parlıyor." (K1/39).

Bıl minéñ ösön onotolmaś tön iné. Sönki uylap ķarağız, Meryem apa. Uraldıñ bér Başķorto ménen Karpat artınıñ Bolgarı bérge bér tuġan kéwék bér koykala ***yoķlap yatalar****.* "Bu benim için unutulmaz bir geceydi. Düşün Meryem abla! Uraldan bir Başkurtla Karpatlardan bir Bulgar beraber bir kardeş gibi aynı ranzada uyuyor." (K1/92).

Ul taş yér éséndе bula. Ķayhı vaķıtta yér öśtöne le ***sığıp yata****.* "O taş genellikle toprak altındadır. Bazı zaman da yeryüzünde görünüyor." (A/178).

E hin, şul möġjizelé körşekterźé tıwźırıwsı kéşé as-yalanġas, kön-tön küź bötöröp üźéñdéñ ķarañġı öyöñde ***töñkeyép ultırahıñ****.* "Fakat sen, şu mucizevi testileri yapan kişi, gece gündüz, fakirlik içinde gözlerini heder edip karanlık evinde pinekliyorsun." (K1/214).

Ul taş her bér ķarağan hayın bér töśke inép minut hayın töśön ***alıştırıp tora****.* "O taşa her bakıldığında ayrı bir renge dönüyor, her dakika şeklini değiştiriyor." (A/181).

Ķarawılsıbız źa baza éséndе kormuşka arahında ***yatıp yöröy****.* "Bekçimiz de temelin içinde hayvan yemlerinin arasında yatıyor." (K1/66).

Buranşanı ul köndö yar buyına ҕetlé esehé, keleşé, ķızı ***oźatıp bara****.* "Buranşa'yı o gün sahile kadar annesi, gelini ve kızı uğurluyor." (K1/327).

4.2.5.2.1.4. Geniş Zaman

Eski Türkçede {-r, -Ir, -Ur, -Ar, -yUr} ekleriyle yapılan geniş zaman çekimi (Tekin, 2016, s. 169); Çağatay Türkçesinde {-r, -Ar, -Ur} şeklindedir (Eckmann, 2021, s. 121). Bu zamanın olumsuz biçimi Eski Türkçede {-mAz}; Çağatay Türkçesi devrinde {-mAs} biçiminde görülür (Tekin, 2016, s. 169; Eckmann, 2021, s. 122).

Başkurtçada geniş zaman çekimi {-r, -ır/-ér, -or/-ör} ekleriyle yapılır. Ek, ünlüyle biten fiillerden sonra {-r}; ünsüzle biten fiillerden sonra damak ve dudak uyumuna göre

{-ır/-ér, -or/-ör} eklerinin getirilmesiyle yapılır (Zeynullin, 2005, s. 143; Usmanova, 2007, s. 62-63).

Zamir kökenli şahıs ekleriyle çekime giren bu zamanın olumsuzu, teklik ve çokluk birinci şahıslarda {-mA}; diğer şahıslarda {-mAś} biçimindedir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 313).

ET. *{-r, -Ir, -Ur, -Ar, -yUr}* > ÇT. *{-r, -Ar, -Ur}* > Bşk. *{-r, -ır/-ér, -or/-ör}*.

Şulay minén bı hüźźerémdé tıñdab alarźı ḳılġan her-kémdé öyön taş östöne halġan aḳıldı irge ***oḳşatırmın***. "İşte bu sözlerimi duyup uygulayan kimseyi, evini kayanın üzerine yapan akıllı adama benzetirim." (K/196).

Anın ösön ḳatın küñélénen, anın kéyéméne-géne téyhem de ***hawıġırmın****, tigen iken.* "Kadın içinden, kıyafetine dokunursam iyileşirim, demiş." (K/256).

Ḳolaḳ bélen ***işéterhégéź, töşönmeśhégéź****; küźźerégéź bélen* ***ḳararhıġıź, kürmeśhégéź.*** "Kulağınızla işitirsiniz de düşünmezsiniz; gözünüzle bakarsınız da görmezsiniz." (K/408).

Héź kéşélerge yaźıḳtarın kisérhegéź, küktegé ataġıź héźge le ***kisérér****.* "Siz insanların günahlarını bağışlarsanız, göklerdeki tanrınız da sizin günahlarınızı bağışlar." (K/152).

Bérew źe iké bayġa ẖéźmet ite almay, anın ösön ul ye bérewhén küre almaś, ikénséhén ***yaratır****. Ye bérewhéne* ***ḳuştan bulır****, ikénséhén* ***ḳaramaś****. H̱oźayġa la bayźıḳḳa la ẖéźmet ite-almaśhıġıź.* "Hiç kimse iki efendiye kulluk edemez. Ya birine bakmaz; öbürünü sever, ya da birine bağlanır; öbürünü hor görür. Hem Tanrı'ya, hem de paraya kulluk edemezsiniz." (K/162).

Şunan aġa eytken: Yıġılıb miñe baş-éyheñ, oşonon barıhında hiñe ***birérmén****, tigen.* "Ona, bana itaat edersen, onların hepsini sana veririm, demiş." (K/74).

Minén yözöm-baḳsama héź źe barıġıź, héźge min néy téyéşté bulhe, şunı ***birérmén****, tigen.* "Üzüm bağıma gidip çalışın, hakkınız neyse veririm, demiş." (K/651).

Aldan alġan aḳsanı tülep bötörhem bér kön dé tormaś iném hem ***tormam*** *da şuġasa habır itérge kerek indé tip eseyémdé yıwata başlanı.* "Borcumuzu bitirirsem bir gün bile durmazdım, hem durmam da zaten. O zamana kadar sabretmek gerek diyerek annemi sakinleştirmeye çalıştı. (L/12).

Bıġa tiklém aldaşġanım yuḳ. Bınan huñ da ***aldaşmam****, üź nememdé üźém* ***yeşérmem*** *indé. Alhalar* ***alırźar*** *źa* ***kitérźer****.* "Şimdiye kadar asla yalan söylemedim. Bundan sonra da söylemem, kendi eşyalarımı da gizlemem artık. İsterlerse alıp götürsünler." (L/67).

Unıñ ḫikmetlé tariḫın min hiñe kis ***höylermén****, hin minéñ yanıma umartalıḳḳa* ***barırhıñ***. “Onun hikmetli tarihini sana akşam anlatırım, benim yanıma kovanların bulunduğu yere gelirsin.” (K1/148).

Seleḫéy balam, kéyéźém ménen yaśtığımdı ḳaldırıp kitégéź indé. Bér iké könden huñ kezemdé hatıp yıyıw aḳsahın ***tülermén*** *tip ḳaraġaynı, unıñ hüźén tıñlamanılar. Bıl nemeler baźar yétmey* ***hatılmayźar****. Şunda kezeñdé* ***hatırhıñ*** *da nemeleréñdé tülep* ***alırhıñ*** *tip ḳuźġalıp kittéler.* “Selehiy, yavrum! Keçemle yastığımı bırakıp gidin. Birkaç gün sonra keçimi satıp borcumu öderim, dedi. Onun sözünü dinlemediler. Bu eşyalar pazara kadar satılmaz. O zamana kadar keçini satıp eşyalarını geri alırsın diyip gittiler.” (L/77).

Yeyġor turahında ḫeźérge şul yéter. Kilehé yıldarźa taġı la töptöbörek ***öyrenérbéź****.* “Gökkuşağıyla ilgili şimdilik bu yeterli. Gelecek yıllarda da daha ayrıntılı öğreniriz.” (A/153).

Zölḫizené hin miñe birép ***yéberérhéñmé*** *huñ?* “Zölhize’yi bana verir misin?” (K1/413).

Toź yaḳşı neśte, indé toźźon toź temé bulmaha, anı néy bélen ***töźetérhégéź****? Éségéźźe toź bulhın araġıźźa tatıwsılıḳ bulhın, tigen.* “Tuz faydalıdır ama tuzda tuz tadı olmazsa onu nasıl düzeltirsiniz. İçinizde tuz olsun, aranızda huzur olsun, demiş.” (K/1443).

Kiril harfli İncil tercümesinde geniş zamanın olumsuzu, birinci şahısta, {-mAś} biçimindedir. Tek örnekte birinci teklik şahıs eki yerine teklik birinci şahıs zamiriyle kullanımı görülmektedir.

Héźge huñ eytemén: Oşonan bılay bı yözöm yéméşénen atamdın batşalığında héźźé bélen bérge yañı araḳı éser könge tikté ***ésmeś-mén****, tigen.* “Size şunu söylüyorum: Babamın hükümdarlığında sizinle beraber tekrardan içeceğim güne kadar bu üzüm suyundan içmeyeceğim.” (K/938).

Petr aġa eytken: Miñe ḫatta hiné bélen bérge ülérge kilgende le min hinen ***tanmaśmın*** *tigen barı öyrenéwséleré le şunın hımaḳ eytkender. “Petr, seninle ölüme gitsem bile seni inkar etmem, demiş. Tüm öğrencileri de aynı şekilde cevap vermişler.” (K/944).*

4.2.5.2.1.5. Gelecek Zaman

Eski Türkçede gelecek zaman çekimi {-DAçI}, {-GAy}, {-sIk} {-çI} ekleriyle yapılırken (Gabain, 2007, s. 81-82; Tekin, 2016, s. 168-172); Çağatay Türkçesinde {-ġay/-gey, -ḳay/-key}, {-ḳa/-ke, -ġa/-ge} ekleriyle yapılmaktadır (Eckmann, 2021, s. 120).

Başkurtçada gelecek zaman çekimi {-(y)AsAk} ekiyle yapılmaktadır. Ek, ünsüzle biten fiillerden sonra {-asaḳ/-esek}; ünlüyle biten fillerden sonra {-yasaḳ/-yesek} biçimindedir (Usmanova, 2007, s. 45; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 319).

Başkurtçada zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenen gelecek zamanın olumsuzu iki şekilde yapılmaktadır. Bunların ilki gelecek zaman ekinden önce {-ma/-me} olumsuzlık ekinin getirilmesiyle; diğer olumsuzluk şekli ise gelecek zamanda çekimlenmiş bir fiilden sonra *tügél* kelimesinin getirmesiyle yapılır (Dmitriyev, 1950, s. 164; Zeynullin, 2005, s. 147; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 319).

Başḳort attarı, yaḳşı, tuyźoruw arḳahında bér nise bıwından arı gewźelé atḳa ***eylenesek***. “Başkurt atları, iyi bakımla beraber birkaç yüzyıl sonra heybetli atlara dönecek.” (A/133).

Tuḳmamaġıź miné barıbér bér ni źe ***eytmeyesekmén****! -tip ḳısḳırźı.* “Vurmayın hiçbir şey söylemeyeceğim, diye bağırdı.” (K1/12).

İkénsé yaḳtan ḫezér Başḳort ḫalḳınıñ hanı arta tora. Bılay barha Başḳorttarźıñ bik kübéhé tiź zamanda yérhéź ***ḳalasaḳtar***. “Diğer taraftan Başkurtların nüfusu artmaya devam ediyor. Böyle giderse pek çok Başkurt yakın zamanda topraksız kalacak.” (A/33).

Ḫezér ular Diñgéźbikege ***ḳorban biresek****. Diñgéźbike* ***tınıslanasaḳ****. Ularźı* ***yotmayasaḳ***. “Şimdi denize kurban verecekler. Deniz sakinleşecek. Onları yutmayacak.” (K1/472).

Lekin tiźźen artıḳ yérźer hatılıp bötkes, Başḳorttar yeşer ösön téleheler źe télemeheler źe igénsélékke nıġıraḳ totonorġa ***mejbür bulasaḳtar***. “Fakat meralar hepten satıldığı için Başkurtlar isteseler de istemeseler de tarımla uğraşacaklar.” (A/119).

Eger oşo uñayhıźlıḳtar bötörölhe Başḳorttarźa igénsélék tiź alġa kite alır hem ular üźźeré ***ayaḳḳa baśasaḳtar***. “Eğer bu sıkıntılar çözülürse Başkurtlarda ziraat çabucak gelişir ve kendilerini toparlarlar.” (A/123).

Min bélem, miné ye ***atasaḳtar****, ye* ***aśasaḳtar****, tik min ḳurḳmayım béź bik küp aśıp böte almaśtar, tiné.* "Biliyorum, beni ya hapise atacaklar ya da asacaklar. Fakat korkmuyorum bizi asarak yok edemezler, dedi." (K1/28).

Min hiñe oşo sit ḳalaġa barıp yétkes te altın taraḳ alıp ***biresekmén****, añlayhıñmı, hılıwım!* "O yabancı şehre varınaca sana altın tarak alacağım, sevgilim." (K1/462).

Yuḳ, min unıñ turahında uylamayınsa buldıra almayım. Ul bérew géne hem başḳasa ***bulmayasaḳ.*** "Hayır, onu düşünmeden duramıyorum. O benim için tek ve başkası da olmayacak." (K1/112).

Körşekter ḫeźér arzanayźı. Kübérek éşlemeheñ ikmeklék te aḳsa ***tabıp bulmayasaḳ****.* "Testiler şimdi ucuzladı. Daha çok çalışmazsan ekmek alacak para bile bulunmayacak." (K1/241).

4.2.5.2.2. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri, fiilin olumlu ya da olumsuz yöndeki gerçekleşmesini, tasarlanan istek, emir, şart ve gereklilik kavramlarına bağlı olarak veren kiplerdir. Tasarlama kiplerinde, bildirme kiplerindeki gibi bildirme, haber verme biçiminde bir oluş ve kılış yoktur. Diğer bir ifadeyle bu kipler, henüz gerçekleşmemiş olan, ancak gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanan kiplerdir (Korkmaz, 2014, s. 576-577).

4.2.5.2.2.1. Şart Kipi

Eski Türkçede şart çekimi {-sAr} ekiyle yapılır (Gabain, 2007, s. 91; Tekin, 2016, s. 162). Kip ekinin üzerine herhangi bir şahıs eki ya da şahıs zamiri gelmez. Şart kipinin şahısı ana cümlenin yükleminden anlaşılır (Bulak, 2011, s. 78). Çağatay Türkçesinde ise şart çekimi {-sA} ekinin üzerine iyelik kökenli şahıs eklerinin gelmesiyle oluşur (Eckmann, 2021, s. 118).

Başkurtçada şart çekimi için {-hA} eki kullanılır. Ek, kalın ünlülerden sonra {-ha}; ince ünlülerde sonra {-he} şeklinde eklenir. İyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlenen bu kipin olumsuzu {-mA}; soru şekli ise {-mX} ekiyle yapılır (Dmitriyev, 1950, s. 179; Zeynullin, 2005, s. 149-150; Usmanova, 2007, s. 65; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 322-323).

ET. {-sAr} > ÇT. {-sA} > Bşk. {-hA}.

Min şul işék aldına üźém bélgenden birlé ***torham*** *da ularźıñ öyźeréne kérgeném yuḳ iné. Tik aşḫanaġa eseyém aş béşérép torġan yérge inép sıġa iném.* "Burada

kendimi bildim bileli onların evine girmemiştim. Sadece mutfağa, annemin yemek pişirdiği yere girip çıkıyordum." (L/26).

Şunda bér kitabsı kiléb aġa eytken: Éy öyretéwsé! Hin ḳayźa-ġına ***barhañ*** *da min hinén artıñdan baram, tigen.* "O sırada din bilginlerinden biri ona: Ey öğretmenim! Nereye gidersen git, senin ardından geleceğim, dedi." (K/220).

Yisus aġa eytken: Hin eźgéne ***éşene-alhañ****, éşengen kéşége barıhıla mömkin, tigen.* "Yisus ona: Azıcık inanmaya gayret etsen… İman edene her şey mümkün, dedi." (K/1416).

Yellemeyém. Bér ***uylahañ****, ḫeźér miñe keregé le yuḳ indé unıñ, tip bışıldap höylendé Yulaman ḳart. Yellemeyém.* "Acımıyorum. Bir düşünsen! Şimdi bana gereği yok onun, diye söylendi İhtiyar Yulaman." (K1/369).

Hönersé ni ḫetlé ***yonsoha****,* ***ḳartayha****, ul şul ḫetlé unı aşıḳtırġan.* "Usta ne kadar yorulsa, yaşlansa da, o da bir o kadar onu acele ettirmiş." (K1/240)

Eger bérey ḳatın baźnat itép, karapḳa ***ultırha****, diñgéź karaptı batıra.* "Bir kadın cesaret edip gemiye binerse, deniz gemiyi batırır." (K1/429).

Hiné uñ küźéñ ***ḳızıḳtırha****, anı üźéñden hurıb-alıb taşta. Hiñe handarından bérewhé helek bulġanı bötön tenéñdén yehendemge taştanġanınan yaḳşıraḳ.* "Eğer sağ gözün günah işlemene neden olursa, onu çıkar at. Vücudundan bir parçanın yok olması, bütün vücudunun cehenneme atılmasından iyidir." (K/119).

Şulay eytehégéź: Béź atalarıbıź könderénde ***torhaḳ****, beyġamberźer ḳanın tügerge alarġa ḳatışmaś inék, téyhégéź.* "Atalarımızın yaşadığı çağda yaşasaydık, onlar gibi peygamberlerin kanını dökmezdik, diyorsunuz." (K/803).

Héź kéşélerge yaźıḳtarın ***kisérhegéź****, küktegé ataġıź héźge le kisérér.* "Siz insanların günahlarını bağışlarsanız, gökteki Tanrınız da sizin günahlarınızı bağışlar." (K/152).

Körşekter ḫeźér arzanayźı. Kübérek ***éşlemeheñ*** *ikmeklék te aḳsa tabıp bulmayasaḳ.* "Testiler şimdi ucuzladı. Daha çok çalışmazsan ekmek alacak para bile bulunmayacak." (K1/241).

Atay, elde öyźe hin ḳalahıñ elé. Arı-biré bulıp béź vaḳıtında ***ḳayta almahaḳ****, ḳatın, bala-saġanı yıwatırġa kéşé bar, tip uyınlı-ısınlı merekeley.* "Baba, evde sen bekle, olur mu! Bir aksilik yaşar da zamanında dönemezsek, kadınları ve çocukları sakinleştirecek biri var sonuçta, diye alay ediyor." (K1/320).

Aşaw yaġı ***küp bulmaha*** *la arış epeyéne as tormay inék.* "Yemeğimizin yağı çok olmasa da, çavdar ekmeğine de muhtaç değildik." (L/19).

Télek itkende, éşeneb néy-géne ***horahaġıź*** *źa barıhında alırhığıź, tigen.* "İnanarak dua ederseniz, istediğiniz her şeye kavuşursunuz, dedi." (K/703).

Elbitte, minéñ ösön bıl awır éş. Belki nisék kéne ***tırışham*** *da ḫikeyetté min unıñsa ośta, ḫalıḳsan itép höyley almam.* "Elbette bu benim için zor bir iş. Ne kadar çalışsam da onun gibi ustaca ve halktan biri gibi anlatamam." (K1/169).

4.2.5.2.2.2. İstek Kipi

Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesi gramerlerinde birinci teklik ve çokluk emir ekleri, gönüllülük/istek kipi olarak değerlendirilir (Tekin, 2016, 165; Eckmann, 2021, 116). Bunun yanı sıra Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesi devrinde {-gAy} ekli gelecek zaman eki de istek işlevinde kullanılmıştır (Gabain, 2007, s. 92; Bulak, 2017, s. 223; Eckmann, 2021, s. 120).

Birinci Teklik: ET. *{-(A)yIn}* (OTG 165) > ÇT. *{-(A)y, -(A)yIn, -(A)yIm}* (ÇEK 116).

Birinci Çokluk: ET. *{-(A)lIm}* (OTG 165) > ÇT. *{-(A)lI, -(A)lIñ, -(A)lIm}* (ÇEK 116).

ET. *{-gAy}* (ETG 92) > ÇT. *{ġay/-gey, -ḳay/-key, -ġa/-ge, -ḳa/-ke}* + şahıs zamiri (ÇEK 120).

Başkurtçada istek kipi farklı analitik kuruluşlarla yapılır. Bunları şu şekilde göstermek mümkündür.

I. Tip İstek Kipi

Başkurtçada istek kipini karşılamak için kullanılan bu analitik yapı, fiilden isim yapma eki olan {-ġı/-gé, -ġo/-gö, -ḳı/-ké, -ḳo/-kö} eklerini almış bir ismin üzerine *iyelik ekleri* ve *kil-* yardımcı fiilinin kullanılmasıyla oluşur (Zeynullin, 2005, s. 183-184; Yazıcı Ersoy, 2014, s. 391).

Bu istek kipinin olumsuz şekli, yardımcı fiilin aldığı zaman ekine göre şekillenir. Eğer yardımcı fiil şimdiki zaman, geçmiş zaman ve gelecek zamanda çekimlenmişse {-mA}; geniş zamanda çekimlenmişse {-mAś} biçimindedir. Soru şekli için de yardımcı fiilden sonra gelen uygun soru şekli kullanılır (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 391).

fiil + *{-ġı/-gé, -ġo/-gö, -ḳı/-ké, -ḳo/-kö}* + iyelik eki + … yardımcı fiil + (olumsuzluk eki) + zaman eki.

E awırtınıwźan önön de sıġarmanı. Ḳayźan bınday kös, tip aptıranım min hem unı ***ḳotḳarġım kildé****.* "Fakat ağrıdan sesini bile çıkarmadı. Bu dayanma gücü nereden geliyor diye çok şaşırdım, onu kurtarmak istedim." (K1/31).

*Batşa ķayġıġa töşken, şulayźa bulha ant itéwé bulġas üźé bélen ultırġandarźın da ḫaķında kıźġa (horaġanın) birmey **ķaldırġıhı kilmegen***. "Kral buna çok üzülse de misafirlerinin önünde yemin ettiği için kıza istediğini vermeden göndermek istememiş." (K/1288).

Pasḫanı[27] *ķayźa **aşağıñ kile?*** "Fasıh yemeğini nerede yemek istersin?" (K/1621).

*Alar awır küteréwge uñayhıź küterémderźé beyźeb kéşélerźén yawırınına halalar, üźźeré anı barmaķ bélen de **ķuźġaltķıları kilmey***. "Onlar ağır ve zor taşınan yükleri bağlayıp insanların omuzuna yüklerler, kendileri ise parmaklarını bile oynatmak istemezler." (K/777).

*Üźéñdékén al da kit. Min bı huñġılarġa la hiñe birgendé **birgém kile***. "Hakkın olanı al da git. Son gelenlere de sana verdiğim kadar vermek istiyorum." (K/661).

*Lekin höylegende, ul hüźge bik haran kéwék eytérhéñ ul bulıp ütken ķot osķos vaķiġalarźı yañınan kisére. Şulay źa üźéñéñ kürgenderén kéşélerge **höylegéhé kile***. "Normalde az konuşan biri ama geçmişte yaşadığı olayları yeniden hatırlıyor. Öyle ki gördüklerini insanlara anlatmak istiyordu." (K1/7).

*Isın eytemén héźge: Küb beyġamberźer, toġoro kéşéler héźźén kürgenégéźźé, **kürgéleré kiléb** kürmenéler; héźźén işétkenégéźźé **işétkéleré kiléb** işétmenéler.* "Size doğrusunu söylüyorum: Nice peygamberler, nice doğru kişiler sizin gördüklerinizi görmek istediler, ama göremediler. Sizin işittiklerinizi işitmek istediler, ama işitemediler." (K/411).

*Şulay, küktegé ataġıź bı késélerźén bérewhén de helek **itkéhé kilmey***. "Bunun gibi gökteki babanız bu küçüklerden birini bile yok etmek istemez."(K/596)

II. Tip İstek Kipi

Başkurtçada istek kipini karşılamak için kullanılan bu analitik yapı {-hA} şart kipinin üzerine şahıs eki ve {-sI} ekinin gelmesiyle oluşur (Zeynullin, 2005, s. 188; Yazıcı Ersoy, 2014, s. 395). {-hA} fiil çekim eki fiilden sonra doğrudan doğruya kullanıldığı gibi, kimi zaman da {GAn} veya {-(X)r} fiil çekim ekleri ile çekimlenmiş bir fiilden sonra *bul-* yardımcı fiiliyle de kullanılır. Bu istek kipinin olumsuzluğu {-mA}; soru şekli ise {-mX} ekleriyle yapılır (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 395).

Fiil + {-mA} + {-hA} + şahıs ekleri + {-sI} + (-mX}.
Fiil + {GAn} / {-(X)r}… Fiil + {-mA} + {-hA} + şahıs ekleri + {-sI} + (-mX}.

[27] Yahudiler için kutsal kabul edilen bir bayram "fasıh bayramı" bu günde yenilen yemeğe de fasıh yemeği denir. Ayrıntılı bilgi için *bk.* Katar, M. (2007). Paskalya. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, s. 181-182.

barhamsı "varmak istiyorum", *kilhemsé* "gelmek istiyorum" *barġan bulhaḳsı* "varmış olsak", *barır bulhaḳsı* "gidecek olsak" (Zeynullin, 2005, s. 188).

Metnimizde bu istek kipinde kullanılan herhangi bir örnek bulunmamaktadır.

III. Tip İstek Kipi

Başkurtçada istek kipini karşılamak için kullanılan bu yapı {-ahı/-ehé}, {-yhı/-yhé, -yho/-yhö} sıfat-fiil ekinden sonra iyelik eki ve *kil-* yardımcı fiilinin kullanılmasıyla oluşur. Yardımcı fiil, çeşitli fiil çekim eklerini alarak istek ifadesini şimdi, gelecek ve geçmiş zamana taşıyabilmektedir (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 399).

fiil + *{-ahı/-ehé}, {-yhı/-yhé, -yho/-yhö}* + iyelik eki… *kil-* + zaman eki.

Bu istek kipinin olumsuzu, *kil-* yardımcı fiiline {-mA} olumsuzluk ekinin getirilmesi veya yardımcı fiilin yerine *yuḳ* ve *tügél* kelimelerinin kullanılması şeklinde üç yolla yapılır (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 400).

fiil + *{-ahı/-ehé}, {-yhı/-yhé, -yho/-yhö}* + iyelik eki… kil- + {-mA}.

fiil + *{-ahı/-ehé}, {-yhı/-yhé, -yho/-yhö}* + iyelik eki… yuḳ.

fiil + *{-ahı/-ehé}, {-yhı/-yhé, -yho/-yhö}* + iyelik eki… tügél.

Muyıl kéwék söm ḳara bözre mıyıḳtar, kürke ḳoyroġo hımaḳ ḳabarıp tora. ***Eytép torahı la yuḳ.*** "Kuş kirazı ağacı gibi simsiyah kıvırcık bıyıkları, hindi kuyruğu gibi kabarıyordu. Konuşmak da istemiyor." (K1/171).

Unıñ ménen tewgé küréşéwze ük niséktér şayarıp ḳına ***höyleşehé kile.*** "Onunla ilk karşılaşmamızda nedendir konuşmaya espiriyle başlamak istedi." (K1/55).

Abayźı dawam item. Bik ekrén uḳıyım. Böte vaḳlıḳtarına tiklém yéntéklep ***uḳıp ḳarayhım kile.*** "Abay'a devam ediyorum. Fakat çok yavaş okuyorum. Bütün detaylarına kadar altını çize çize okumak istiyorum." (K1/83).

Héźźéñ höylegenderźé yañınan ḳat-ḳat ***tıñlayhım kile.*** "Anlattıklarınızı yeniden tekrar tekrar dinlemek istiyorum." (K1/108).

IV. Tip İstek Kipi

Başkurtçada istek kipini karşılamak için kullanılan {-GAyI} yapısı daima olumsuzluk eki taşıyarak olumsuz istek ifade eder (Zeynullin, 2005, s. 101; Yazıcı Ersoy, 2014, s. 403). Yazıcı Ersoy, bu ekin Eski Türkçede gelecek zaman ifade eden {-GAy} ekinden geldiğini, emir-istek eklerinin genişlemeye müsait ekler olduğunu ve yapının sonundaki {-I} ekinin pekiştirme olabileceğini belirtir (2014, s. 403).

fiil + {mA} + {GAyI} + şahıs eki

barmaġayım “gitmeyeyim”, *kilmegeyék* “gitmeyelim” (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 403).

Metnimizde bu istek kipinde kullanılan herhangi bir örnek bulunmamaktadır.

4.2.5.2.2.3. Gereklilik Kipi

Eski Türkçesi döneminde gereklilik kipi {-gU} kergek, {-mIş} kergek, {-mAk} kergek, {-gU} ol ve {-gUlUk} ol (Erdal, 2004, s. 525-527; Eraslan, 2012, s. 350-351) yapılarıyla sağlanır.

Çağatay Türkçesinde gereklilik kipi *kėrek* kelimesiyle yapılmaktadır. *kėrek* kelimesi bildirme ile *(kėrekdür, kėrek durur/turur)* geldiği gibi {-mAk} kerek, {-sA} kerek yapılarıyla da ifade edilmektedir (Argunşah, 2013, s. 172; Eckmann, 2021, s. 119-123).

Başkurtçada gereklilik kipi farklı analitik kuruluşlarla yapılmaktadır. Bunları şu şekilde göstermek mümkündür.

1. Tip Gereklilik Kipi:

Başkurtçada gereklilik kipini karşılamak için kullanılan bu analitik yapı, {-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge} isim-fiil ekiyle ve *téyéş* kiplik kelimesinin biraraya gelmesinden oluşur. (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 357).

Bu yapının şahıslara göre çekimi iki türlüdür. Bunlardan birincisi şahıs ekleri *téyéş* kiplik kelimesinden sonra kullanılır. Diğeri ise çekimli fiilden önce şahıs zamirlerinin kullanılmasıyla gerçekleşir. Bazen de hem şahıs zamiri hem de şahıs ekleri beraber kullanılır (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 357).

fiil + *{-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge}* … téyéş + şahıs eki.

zamir… fiil + *{-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge}*… téyéş.

zamir … fiil + *{-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge}* … téyéş + şahıs eki.

Bu analitik yapının olumsuz şekli *téyéş* kiplik kelimesinin {-mA} olumsuzluk ekini kabul etmemesinden dolayı ya {-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge} isim-fiil ekinin olumsuzu {-maśķa/-meśke} ekiyle ya da *tügél* kiplik kelimesinin fiile getirilmesiyle yapılmaktadır (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 358).

zamir … fiil + {-maśķa/-meśke} … *téyéş* + şahıs eki.

zamir … fiil + {-maśķa/-meśke} … *téyéş*.

zamir … fiil + {-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge} … *téyéş tügél*.

Gereklilik kipini ifade eden bu analitik yapıda, konuşucu kesin geleceğe, görülen ve öğrenilen geçmişe yönelik bir gereklilikten bahsediyorsa, bu durumda *bul-* yardımcı fiilinin üzerine ilgili zaman eki gelir (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 358).

zamir … fiil + {-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge} … téyéş…*bul-* + zaman eki+şahıs eki.

Min héźge eytemén: Üź tıwġanına yuḳḳa asıwźanġan her kém ***ḫökömge ḳalırġa téyéş****. Kémde-kém üź tıwġanına, yünhéź tihe, ul olo* ***ḫökömge ḳalırġa téyéş****. Kémde kém aḳılhıź tihe, ul uttı* ***yehendemge téyéş****, téyém.* "Size, kardeşine yok yere öfkelenen herkes makhum edilecek, kim kardeşine hakaret ederse, yüce mahkemede yargılanacak, kim kardeşine akılsız derse, cehennem ateşini hakedecektir, diyorum. (K/112).

Ḳalaytıb ul baş svyaşçennik Aviafar zamanında Ḫoźayźın öyöne inéb öleşérge kiltéréb ḳuyġan ipmekterźé aşab üźé bélen bulġandarġa la birgendé (uḳımanıġıź mı)? Ul ipmekterźé svyaşçenniktarźan başḳa bérewge le ***aşarġa téyéş tügél iné****, tigen.* "O, başrahip Aviafar zamanında Tanrı'nın evine girip pay edilen adak ekmeklerini yanındakilerle beraber yemişti. O ekmekleri başrahiplerden başkasının yemesinin yasak olduğunu okumadınız mı?" (K/1141).

Yaḳşı ururġa tırışabıź indé Selim aġay, ulay ġına ḳalır indé, téy. Bay üź hüźénde torop: Ḳalmaśḳa kerek ul, éşleges yaḳşı ***éşlerge téyéş*** *tip költelerźé ḳaray başlanı.* "(Babam), güzel biçmek için uğraşıyoruz Selim abi, o kadarı kalır işte, dedi. Selim abi, kalmamalı, çalışıyorsanız iyi çalışmalısınız diyerek destelere baktı." (L/156).

Küp vaḳıtta yarlı küpsélék awıldıñ artıḳ yérén hata başlaha, yérén hatarġa his télemegen eźsélék yétéşén ḳıśıp bulha la bıġa ***riza bulırġa téyéş bula****.* "Çoğu fakir köylüler topraklarını satmaya başlarsa, toprağını satmayı hiç istemeyen azınlıktakiler de buna razı gelmek zorunda kalacak." (A/107).

Batşa türeleré, bıl meselege le İvrismandıñ teḳdimén ret itép Başḳort kulaktarına bıl ölgönö ***kürhetmeśke téyéş tapḳandar****.* "Kralın korumaları, bu meselede de İvrisman'ın kanunlarını sıralayıp Başkurt zenginlerinden bu durumu gizlemeye mecbur kaldılar." (A/114).

Bıl yıyılışḳa bér-béréhénen 50-70 saḳırım ḫatta yıraġıraḳ torġan awıl ḫalıḳtarı ***yıyılışırġa téyéşter****. Bıl ḫel ḫalıḳḳa bik uñayhıź, şul sebeplé, bıl volostarźa ḫalıḳ urmandarźan retlep fayźalana almayźar.* "Bu toplantıya birbirine yaklaşık 50 ila 70 kilometre uzaklıktaki köylüler katılmak zorundaydı. Bu durum köylüyü çok

rahatsız etti. Çünkü bu bölgenin dışında kalanlar ormanlardan faydalanamayacaktı.” (A/75).

2. Tip Gereklilik Kipi

Başkurtçada gereklilik kipini karşılamak için kullanılan bu analitik yapı, {-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge} isim-fiil ekiyle ve *kerek* kiplik kelimesinin biraraya gelmesinden oluşur. Bu yapı şahıs ekleriyle kullanılmayıp kendisinden önce yaklaşma hâli eki almış bir şahıs veya şahıs zamiriyle meydana gelmektadir. Bu yapıda kimi zaman yönelme hâli eki alan şahıs zamiri yapının sonunda kullanılabilmektedir. Hatta zaman zaman da şahıs zamiri hiç kullanılmayabilir. Bu durumda yargı genellikle üçüncü şahısa yöneliktir (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 363).

şahıs zamiri + yönelme hâli eki… fiil + {-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge} … *kerek.*

fiil + {-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge} … *kerek* … şahıs zamiri + yönelme hâli eki.

fiil + {-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge} … *kerek.*

Bu yapının olumsuzu {-(X)rgA} téyéş yapısında olduğu gibi iki türlüdür. Bunlardan ilkinde fiil tabanına {-mAśKA} olumsuzluk eki getirilir. Diğerinde ise *tügél* kiplik kelimesi yapının sonuna getirilir. Yapının soru şekli de yapının sonuna {-mX} soru ekinin getirilmesiyle sağlanır (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 363).

şahıs zamiri + yönelme hâli eki… fiil + {-maśķa/-meśke} … *kerek* + {-mX}.

şahıs zamiri + yönelme hâli eki… fiil + {-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge} … *kerek*… *tügél* + {-mX}.

{-rGA} kerek yapısını, {-(X)rgA} téyéş yapısından ayıran en önemli fark zorunluluktan ziyade gerekliliğe işaret etmesidir (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 364).

Başkurtçada gereklilik ifadesi için kullanılan *{-(X)rgA} kerek* ve *{-(X)rgA} téyéş* yapılarındaki kerek ve téyéş kiplik kelimeleri bazen düşer ve gereklilik sadece *{-(X)rgA}* eki ile karşılanır. Bu ek ile ifade edilen gereklilik şekli şahıs ekleri ile çekime girmeden gerçekleşir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 338).

fiil + {-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge}

Şulay bulġas igén sesmey barı aġas kesébé ménen géne yeşegen her bér Başķort ḫujalığı ösön yılġa 2 yarım disetine urman ***ķırķırġa kerek bula***. “Ekin ekmeyip yalnızca ağaç kesim işiyle geçimini sağlayan her bir Başkurt hanesi için yılda iki buçuk dönüm orman tahsis edilmeli.” (A/52).

Ütéske alınġan burıstarźı, her bér ḫujalıḳtıñ kösöne (matdiy ḫeléne) ḳarap vaḳıtında tülettére ***barırġa ġına kerek.*** "Alınan borçlar, her bir idarenin gücüne, maddi durumuna göre alınmalı ve zamanında ödenmeli." (A/128).

Añlaşılmaġan nemeler bik küp. Ularźı miñe Tolkovıy slovar ménen ***uḳırġa kerek iné.*** "Anlaşılmayan şeyler çok fazla. Onları Tolkovıy'ın sözlüğüyle okumak zorundaydım." (K1/83).

Ḫeźér ular Diñgéźbikege ḳorban biresek. Diñgéźbike tınıslanasaḳ. Ularźı yotmayasaḳ. Diñgéźbikege uġa üźé ménen yarışırġa mataşḳan ḳıyıw ḳıźźı ***yotorġa ġına kerek.*** "Şimdi Denizbike'ye kurban verecekler. Denizbike sakinleşecek. Onları yutmayacak. Denizbike'nin şimdi kendisiyle yarışa tutuşan korkusuz kızı yutması gerekiyor." (K1/472).

Ul höygené artınan bér tügél, yété diñgéź kisérge yété ḳat yér aśtına ***töşörge kerek iken****, ḫatta unıñ ménen bérge unıñ ösön yété ḳat ülérge le eźér.* "Sevdiği uğruna bir değil, yedi deniz geçmeye, yedi kat yerin altına girmeye, hatta onunla beraber yedi kez ölmeye de hazır." (K1/441).

Unıñ şul ġeźetén bélges horamay ***almaśḳa kerek iné****. Bélehéñ bit ul ḳalġan aştarın étterge sıġarıp tükhe le kéşénen ḳıźġana. Ul étterén béźźen artıḳ küre, tiné.* "Onun bu huyunu biliyorsun, sormadan almamalıydın. Görüyorsun işte, artan yemekleri itlere döküyor ama insandan kıskanıyor. İtlerine bizden fazla kıymet veriyorlar, dedi." (L/24).

Bıl késkéne malay nisék urhın! Bala-saġanan urźırıp igéndé erem-şerem ***itmeśke kerek****, téy.* "Bu küçük çocuk nasıl ekin biçsin. Çocuğun biçtiği ekin ziyan oluyor, dedi." (L/157).

Sıġarılġan ḳararźarźın küp maddeleré ayırım tikşérélép ***tefsir itélérge.*** "Çıkarılan kararların pek çok maddesi ayrıntılı olarak incelenip açıklığa kavuşturulmalı." (A/16).

3. Tip Gereklilik Kipi

Herhangi bir iş, oluş ya da hareketin mutlaka gerçekleşmek zorunda olduğu anlamı Başkurtçada {-(X)rgA} tura kil- yapısı ile ifade edilmektedir. Bu yapı, {-(X)rgA} isim-fiil ekinden sonra tura (<togru) "uygun, gereken, zaruri" kelimesinin kullanılması ve ardından kil- fiilinin herhangi bir fiil çekim eki alarak çekime girmesiyle gerçekleşir. Genellikle şahıs eki almadan üçüncü şahısa göre çekimlenir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 370).

Yapının olumsuz ya da soru şekli *kil-* fiilinden sonra gelen çekim ekini alacağı olumsuzluk ya da soru ekleriyle gerçekleşir (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 370).

fiil + {-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge}… *tura kil-* +(olumsuzluk eki) + (zaman eki) + (soru eki).

Meryem apa, bıl ḫatımdı min héźge Volga oźonloġo itép yaźźım. Kölmegéź. Sönki başḳasa ***miñe*** *ulay* ***yaźırġa tura kilmeyesek****, ikénsénen minéñ héźźé şul tiklém kürehé kile hem haġındırźı.* "Meryem abla, bu mektubu size Volga nehri gibi uzun uzun yazdım. Gülmeyin. Çünkü başka türlü yazmam mümkün değildi. Öte yandan sizi çok özledim, göresim de geldi." (K1/108).

Selemetlék üpkelerlék tügél. Baş bötönley awırtmay. Artıḳ ***yaźırġa tura kilmey****.* "Sağlığım iyiye gidiyor. Başımın ağrısı geçti. Ancak yazmaya fırsat bulamadım." (K1/80).

Bér vaḫıt şembé könö aġa igéndékten ***üte barırġa turı kilgen****. Anın öyrenéwséleré barġan saḳta aştıḳ başaḳtarın öźöb ala baştaġandar.* "Bir Şabat günü Yisus ekinler arasından geçiyordu. Öğrencileri yolda giderken ekin başaklarını koparmaya başladılar." (K/1138).

Belki baytaḳ Başḳort yérźeréñéñ haman da törlö volos hem awıldar arahında bülénmeyénse, torowı hem bınday yérźerźé hatarġa vaḳıtlısa zakon yéték birmewé tip ***ḳararġa tura kile****.* "Verimli Başkurt topraklarının daima farklı bölge ve köyler arasında bölünmeden kalması ve böylesi yerlerin satılmasına geçici kanunun izin vermemesi gerekiyor şeklinde karar alınmalı." (A/41).

Baźar köndö bik irte ***tororġa tura kildé****. Béź sey ésép ultırġanda kezehén baḳırta-baḳırta yéteklep Serbi ebéy kilép yétté.* "Pazarın olduğu gün çok erken kalmak zorunda kaldık. Çay içtiğimiz sırada keçisini bağırta bağırta itekleyen Serbi nine geldi." (L/98).

Başḳorttarźıñ yéré duşevoy nadel hem svobodnıy isémé ménen ikége bülénép, ul ġeźette böte awıldan ayırılıp yalġızı yeki bér nise kéşé svobodnıy yérźen ayırılġan urınġa ***küsép kitérge tura kile****.* "Başkurtların toprağı kişiye tahsis edilen ve hibe edilen olmak üzere ikiye ayrılır. Bu yüzden köyden ayrılan yalnız ya da birkaç kişi boşaltılan yerlerdeki hibe edilen arazilere göç etmek zorunda kalıyor." (A/109).

4. Tip Gereklilik Kipi

Başkurtçada gereklilik ifade etmek için kullanılan *{-mAk} kerek* yapısı, herhangi bir şahıs eki ile çekime girmeden kullanılır. Şahıs eklerini almadığı için bu yapı daha çok genel geçer hükümleri ifade etmek için, genellikle de soru cümlelerinde kullanılır. {-mAk] kerek kuruluşunun olumsuz şekli {-mAk} isim-fiil ekinden önce {-mA} olumsuzluk ekinin kullanılmasıyla sağlanır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 341).

fiil+{-maḳ /-mek}… *kerek*
fiil+ {-ma / -me}+{-maḳ /-mek}… *kerek*

Ḳızźarźan höyölöp tuymaś sağı. Emme ***ni éşlemek kerek****. Huğış dürt yıl buyı minéñ ménen bér retten okopta séréné, baḫır.* "Kızların en ateşli, aşka doyamadıkları çağları. Ama ne fayda. Savaş dört yıl boyunca benimle koyun koyunaydı maalesef." (K1/171).

Ni eytmek kerek*? Ġaşiḳtar bit Möḫebbet bötehén de onottorġan. Bötehén de ġefüv ittérgen.* "Ne söylemeli. Aşk, âşıklara her şeyi unutturur. Her şeyi de mazur gösterir." (K1/291).

5. Tip Gereklilik Kipi

Başkurtçada gereklilik ifade etmek için kullanılan bir diğer yapı, *{-(X)w} kerek* yapısıdır. Bu gereklilik kuruluşu belirli bir şahsa yönelmeden üçüncü şahısta kullanılabidiği gibi kendisinden önce yönelme hâli eki almış zamirlerle de kullanılarak belirli bir şahsa yönelebilmektedir. Bu kuruluşun olumsuzu yapının sonuna tügél kiplik kelimesinin gerçekleşir. Soru şekli ise *{-(X)w} kerek* yapısının ardından {-mX} soru ekinin kullanılmasıyla yapılır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 342).

fiil + {-ıw/-éw, -ow/-öw}… *kerek* + {-mé}
fiil + {-ıw/-éw, -ow/-öw}… *kerek …tügél* + {mé}

Yoann anı tuḳtatıb eytken: ***Miñe sumılıw kerek*** *hinen miñe hin kilehén, tigen.* Yoann, onu durdurup: Senin beni vaftiz etmen gerek, benim seni değil, demiş." (K/62).

Yeş araḳında iśké turhıḳḳa bérewźe ḳoymay. Yuġihe yeş araḳı turhıḳtı yırtar źa araḳıhı la aġıb böter, turhıġı la erem bulır. Yeş araḳını yañı turhıḳḳa ***ḳoyow kerek****, tigen.* "Hiç kimse taze şarabı eski tuluma doldurmaz. Yoksa şarap tulumları patlatıp akar, böylece şarap da tulumlar da mahvolur. Taze şarap yeni tulumlara doldurulmalıdır." (K/1137).

Minén kömöşémdé hin hatıw itéwsélerge ***birów kerek iné****, min kiléb üźémdékén tabışı bélen alır iném.* "Benim gümüş paramı satıcılara vermek gerek. Ben sonra gelip onlardan faiziyle alırdım."(K/890).

6. Tip Gereklilik Kipi

{-AhI/-yhI} bar/yuḳ yapısı, Başkurtçada gereklilik ve zorunluluk kiplik anlamlarını ifade etmek üzere kullanılır. Bu yapı genellikle üçüncü şahıslarda kullanılmaktadır. Yapıda *bar* kelimesiyle olumluluk, *yuḳ* kelimesiyle olumsuzluk ortaya çıkmaktadır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 343-346).

Fiil + {-ahı/-ehé}, {-yhı/-yhé, -yho/-yhö}…*bar/yuḳ*

Yıyıw aḳsahı nidayomka ***tüleyhé bar****. Nemelerźé hatırźar indé tip yafa sige.* "Vergi borcunu ödemek zorunda. Şimdi eşyaları da satarlar diye kaygılanıyor." (L/61).

Kavkazdı kürhetérge bik te télegeyné. Emme nasip bulmanı. Fronttan ḳaytıw ménen, miné sélsovét prédsédatélé itép haylap ḳuyġaynılar. Awılda tew başlap iśkéné yémérehé yañınıñ nigéźén ***halahı bar****.* "Kafkasyayı göstermeyi çok istemişti. Ama nasip olmadı. Cepeheden dönünce beni köy meclisinin başkanı yaptılar. Köyde ilk önce eskiyi kaldırıp yeniyi inşa etmek gerekiyordu." (K1/177).

7. Tip Gereklilik Kipi

{-DX/-nX/-źX}, {-GAn} …. *bulha kerek* yapısı, Başkurtçada tahmin ve bir çıkarımı ifade etmek üzere teklik üçüncü şahısta kullanılmaktadır. Tahmin, çıkarım ve gereklilik arasındaki semantik bağdan kaynaklanan bu anlam çeşitlenmesinde hem {-hA} şart kipi ekinin hem de *kerek* kiplik kelimesinin biraraya gelmesinin etkisi büyüktür (Yazıcı Ersoy, 2014, s. 382).

Yuḳlıḳ Seleḫi aġay, yuḳlıḳ. Oşo arala tabıp birémén. Zinhar nemelerémdé hattırmay torhaġıź ġına yaḳşı bulır iné tip saḳ-saḳ eyte aldı. Lekin atayımdıñ tilmérép eytken bıl hüźźeré unıñ asıwın ḳına kiltérźé ***bulha kerek*** *ul.* "Yokluk Selehi abi, yokluk… Bir şekilde bulup veririm. Eşyalarımı sattırmasanız çok iyi olur diye tekrar edip durdu. Fakat babamın sızlanarak söylediği bu sözler onu daha da sinirlendirmiş olsa gerek."(L/84).

Minéñ ḳunaḳ ḳaźım, bılarźıñ bıl tiklém tertiphéź ḳısḳırışıwźarınan ***ḳurıḳtı bulha kerek****, bér möyöşke hıyındı.* "Benim kazım, onların bağırışmalarından korkmuş olsa gerek, bir köşeye sığındı." (L/188).

Oyahına yabıp aşarġa ésérge ḳuyźım. Ul méśkén oşo küñélhéź vaḳiġanan huñ bér aź vaḳıtḳa tiklém boyoġop torźo. Üźénéñ sit yérźe yañġıź ḳalġanın iśke ***töşörźö bulha kerek.*** “Yuvasına kapatıp yiyecek içecek koydum. O zavallının bu tatsız olaydan sonra keyfi kaçmıştı. Uzak illerde yalnız kaldığı vakitleri hatırlamış olsa gerek.” (L/200).

4.2.5.2.2.4. Emir Kipi

Emir kipi, Eski Türkçe, Çağatay Türkçesi ve Başkurtçada her şahısta ayrı ayrı eklerle çekimlenmektedir (Tekin, 2016, s.164-165; Eckmann, 2021, s. 115-117; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 298). Her şahısa göre ayrı çekimlenen bu ekleri şu şekilde gösterebiliriz.

Teklik 1. Şahıs Emir Eki:

ET. {-(A)yIn} > ÇT. {-(A)y, -(A)yIn, -(A)yIm} > Bşk. {-yım/-yém, -ayım/-eyém}

Ul alarġa yawab biréb eytken: Min héźge Yudeya batşahın ***ışḳındırayım****, téleyhégéź mé? tigen.* “O, sizin için Yudeya kralını serbes bırakayım mı, ister misiniz, dedi.” (K/1690).

Şunan ikénséhéne kiléb taġı şunı eytken: Mınıhı yawab biréb eytken: ***Barayım*** *atay, tigen; üźé barmaġan.* “Sonra diğer oğluna gidip aynı şeyi söyledi. O da, gideyim babacığım, dedi. Ama gitmedi.”(K/711).

Hin béźźé oşonda köt. Min Ġilman aġayźı yözöp barıp ***alıp kileyém***. “Sen bizi orada bekle. Ben Gilman abiyi yüzerek gidip getireyim.” (K1/385).

Şul vaḳıt Ġabdraḫman minéñ bik matur atım bar, ***eyźe elé*** *hiñe* ***kürheteyém*** *tip miné ikénsé bülmege saḳırźı.* “O esnada Gabdrahman, benim çok güzel bir atım var, haydi sana göstereyim diyerek beni diğer odaya çağırdı.” (L/27).

Bıl nindey éş! Ḳamıştarźı iké yaḳḳa yarıp tubıḳḳa tiklém hıwġa töştöm. Néy küź ménen ***küreyém****! Ḳamış arahında bér ḳanatı ménen géne talpınıp bér ḳır ḳaźı osorġa aźaplana.* “Bu nasıl bir iştir! Kamışları iki tarafa ayırınca dizime kadar suya gömüldüm. Bir de ne göreyim. Kamışların arasında bir kır kazı tek kanadıyla uçmaya çalışıyor.” (L/179).

Teklik 2. Şahıs Emir Eki:

ET. {Ø}, {-gIl} > ÇT. { Ø} / {-ġıl/-gil, -ġın/-gin, -ḳıl/-kil, -ḳın/-kin} > Bşk. {Ø}

Bögön béźge köndök ikmegébéźźé ***bir***. “Bugün bize günlük ekmeğimizi ver.” (K/149).

Ye Ḫismet aḳsa eźérlenéñmé? Tiźérek ***birép yéber****, éş bik tıġıź tip hüź başlanı. Atayım méśkén neme urlap totolġan kéşé kéwék ḳurḳıp ıḳ-mıḳ itté.* "Haydi Hismet, para hazırladın mı? Çabuk ver, işler çok yoğun, diye söze başladı. Zavallı babam, sanki hırsızlık yapmış gibi korkarak kem küm etti." (L/81).

Min unı ***aśırayım****, tiném. Minéñ yeşlé küź ménen eytken bıl hüźémden huñ atay źa méśkén ḳaźźı ḳıźġandı hem yaray ulay bulha* ***aśırap ḳara****, tiné.* "Onu besleyeyim, dedim. Yaşlı gözlerle söylediğim bu sözümden sonra babam da zavallı kaza acıdı ve tamam, öyle olsun besle büyüt, dedi." (L/184).

Héź tağı işétkenhégéź, boronġolarġa, antıñdı ***boźma****. Teñéré aldında itken antıñdı tot, tigendé.* "Atalarımıza, Tanrının huzurunda ettiğin yemini tut, yeminini bozma, şeklinde söylenen sözü duymuşsunuzdur." (K/123).

Teklik 3. Şahıs Emir Eki:

ET. {-zUn}, {-çun} > ÇT. { -sun/-sün, -dėkler} > Bşk. {-hın/-hén, -hon/-hön}

Éy öyretéwsé! Moisey eytken: Kémde-kém balahı bulmay ülhe, anın ḳatının énéhé üźéne ***alhın*** *da aġahının nehélén* ***torġoźhın****, tigen.* "Ey öğretmenimiz! Moisey, kim çocuk sahibi olmadan ölürse, kardeşi onun karısını alsın ve abisinin soyunu sürdürsün, demiş. " (K/751).

Yisus alarġa yawab biréb eytken: ***Haḳtanıġıź*** *bér-bérew héźźé* ***aźźırmahın****.* "Yisus, onlara, sakının, hiç kimse sizi yoldan çıkarmasın, dedi." (K/816).

*Şunan alarġa eytken: Kémdén işéterge ḳolağı bulha i****şéthén****, tigen.* "Daha sonra onlara, kimin işitecek kulağı varsa işitsin, dedi." (K/1187).

Üsteşéñ bélen üźéñ anı bélen yulda saġıñduḳ, tiźérek tatıwźaş. Üsteşéñ hiné türe ḳulına ***birmeḫén****, türe hiné ḫézmetséhéne biréb törmege* ***töşörmehén****.* "Senden davalınla yoldayken çabucak anlaş. Yoksa o seni yargıca, yargıç da gardiyana teslim eder, sonunda da hapse atılırsın." (K/115).

Çokluk 1. Şahıs Emir Eki:

ET. {-(A)lIm} > ÇT. { -(A)lI, -(A)lIñ, -(A)lIm} > Bşk. {-yıḳ/-yék, -ayıḳ/-eyék}

Ul alarġa eytken: Mını doşman kéşé ḳılġan, tigen. Ḳoldarı aġa eytkender: Küñéléñ télehe, béź barıb alarźı ***utayıḳ****, tigender.* "O, onlara: Bunu bir düşman yapmıştır, demiş. Köleleri: İstersen, gidip onları toplayalım, demişler." (K/422).

Anın ulın kürges, baḳsasılar béré béréne eytéşkender: Bı aśaba, eyźegéź, anı ***ültéreyék****, şunan aġa ḳalahı maldı üźébéź alırbıź, tigender.* "Bağcılar adamın

oğlunu görünce birbirlerine: Bu toprak sahibi, haydi, onu öldürelim, sonra ondan kalan malları alırız, demişler." (K/719).

Bér kön irte ménen ipteşterém kilép Ḫeyźer aġay ḳaytḳan, eyźe barıp ḫelén ***béléşeyék****, tinéler.* "Bir gün sabah erkenden arkadaşlarım gelip Heyzer abi dönmüş, haydi gidip durumunu öğrenelim, dediler." (A/201).

Eyźe balam, ***ḳaytayıḳ*** *indé samawırźı alıp bulmanı aḫırı ul kitté.* "Haydi yavrum, dönelim, semaveri alamadık sonuçta, o gitti." (L/118).

Çokluk 2. Şahıs Emir Eki:

ET. {-ñ} > ÇT. {- ñ, -Iñ, -Uñ, -IñIz, -UñUz} > Bşk. {-ıġıź/-égéź,- oġoź/-ögöź}

Awırıwźarźı ***yüneltégéź****, ḳutırźılarźı* ***taźartıġıź****, ülgenderźé* ***téréltégéź****, yénderźé* ***ḳıwıb-sıġarıġıź****. Buş aldıġıź, buş birégéź, tigen.* "Hastaları, cüzzamlıları iyileştirin, ölüleri diriltin, cinleri kovun. Karşılıksız aldınız, karşılıksız verin, demiş." (K/281).

Nindey ḳalaġa ye awılġa inhegéź źe anda kém yararźay ikenén horab ***béléşégéź****. Şunan sıġıb-kitkense şunda* ***toroġoź****.* "Hangi şehre ya da köye girerseniz, orada saygıdeğer birini arayın ve ayrılıncaya kadar orada kalın." (K/284).

Yoanndın sumılıwı kükten buldı mı, elle kéşélerźen mé? Miñe ***yawab birégéź****. tigen.* "Yoann'ın vaftiz etme yetkisi Tanrı'dan mı, insanlardan mı? Bana cevap verin." (K/1525).

Meryem apa bıl ḫattı alġas ta küp itép ḫat ***yaźıġıź****.* "Meryem abla, bu mektubu alır almaz cevap yazın." (K1/110).

Çokluk 3. Şahıs Emir Eki:

ET. {-zUn}, {-çun} > ÇT. {-sunlar/-sünler, -dékler} > Bşk. {-hındar/-hénder, -hondar/-hönder}

Şul vaḫıtta Yudeyala torowsılar tawźarġa ***ḳashındar****.* "O zamanda Yudeya'da bulunanlar dağlara kaçsın." (K/828).

Alarźı hin yéber, alar tire yaḳtaġı awıldarġa, ilderge barıb üźźeréne ipmek hatıb ***alhındar*** *alarźın aşarġa bér nemeleré le yuḳ, tigender.* "Onları gönder, etraftaki köylerden ya da şehirlerden kendilerine ekmek alsınlar, yiyecek bir şeyleri yok, demişler." (K/1298).

Yisus aġa eytken: Tewle balalar ***aşab tuyhındar****, ipmekté balalarźan alıb étterge taştaw yaķşı tügél, tigen.* "Yisus, ona: İlk önce çocuklar yiyip doysunlar, ekmekleri çocukların elinden alıp köpeklere atmak doğru değil, dedi." (K/1345).

Bıġa tiklém aldaşġanım yuķ. Bınan huñ da aldaşmam, üź nememdé üźém yeşérmem indé. Alhalar alırźar źa kitérźer. Şunıñ ménen ***sesérep kithénder****. Ularġa ķebéréñ* ***yaķın bulmahın***. "Şimdiye kadar asla yalan söylemedim. Bundan sonra da söylemem, kendi eşyalarımı da gizlemem artık. İsterlerse alıp götürsünler. Yok olasıcalar. Onlara mezarın dahi yakın olmasın." (L/67).

4.2.5.3. Birleşik Kipler

4.2.5.3.1. Hikâye Birleşik Çekimi

Eski Türkçe, Çağatay Türkçesi ve Başkurtçada hikâye birleşik çekimi asıl fiile ilgili kip ekinin, ek-fiile ise görülen geçmiş zaman ekinin gelmesiyle oluşur. Ek-fiil, Eski Türkçe döneminde *er-* (Tekin, 2016, s. 173), Çağatay Türkçesi Döneminde *é(r)-* (Eckmann, 2021, s. 125), Başkurtçada ise *i-* (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 352) şeklindedir.

4.2.5.3.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Eski Türkçede öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi asıl fiile {-mIş}, *er-* yardımcı fiiline de öğrenilen geçmiş zaman ekinin gelmesiyle kurulur (Tekin, 2016, s. 173). Çağatay Türkçesinde ise öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi {-mIş} *é(r)di;* {-p} *érdi,* {-p} *turur érdi* biçimleriyle iki farklı biçimde yapılır (Eckmann, 2021, s. 126; Argunşah, 2013, s. 173).

Başkurtçada öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi {-GAynI} ekiyle yapılır. Yazıcı Ersoy, bu ekin {GAn} + *iné* birleşiminden ortaya çıkmış olabileceğini belirtir (2022, s. 352). Bu zamanın olumsuz şekli {-mA}; soru şekli ise diğer bütün zamanlarda olduğu gibi fiil çekiminde zaman eki ve şahıs eklerinden sonra soru ekinin getirilmesiyle yapılmaktadır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 352).

Metnimizde *{GAynI}* şeklinin yanı sıra birleşmeye uğramamış *{-GAn + iné}* yapısının da kullanıldığı örnekler bulunmaktadır.

İrten habaķķa kitkensé töşten huñ habaķtan ķaytķas unıñ aldına holo, tarı kéwék aźıķtar halıp hıw birép ķunaķ ite ***torġaynım***. "Sabah derse gitmeden önce, öğleden sonra dersten dönünce önüne yulaf, darı gibi yiyecekler koyup su verip misafir etmiştim." (L/203).

Börköt küźlé, arıślan yöreklé Buranşa! Yeşew ösön beẖét, şatlıḳ ösön ***tıwġaynıñ*** *da baha hin, Buranşa!* "Kartal gözlü, arslan yürekli Buranşa! Yaşamak için, baht, mutluluk için doğmuştun sen Buranşa!" (K1/329).

Bıl keñeşmenéñ pratakoldarı şul uḳ yılda baśtırılıp téyéşté kéşéler arahında ***taratılġaynı***. "Bu toplantının protokolleri aynı yıl bastırılıp gerekli kişilere dağıtılmıştı." (A/15).

Bıl baźar yarlılarźıñ yıyıw ösön hatırġa tip kiltérélgen tüşek, yaśtıḳtarı, samawır, ḳaźan hem kéyéź kéwék nemeleré ménen ***tulġaynı.*** "Bu pazar, fakirlerin vergi ödemek için satmaya getirdikleri döşek, yastık, semaver, kazan ve keçe gibi eşyaları ile dolmuştu." (L/105).

Min anı hinén öyrenéwséleréñe ***kiltérgeyném****, alar anı yünelte-almanılar, tigen.* "Onu, senin öğrencilerine getirmiştim. Fakat onlar, onu iyileştiremediler, demiş." (K/571).

Hin bit elé üźéñdéñ yöregéñde seske atḳan iñ saf, źur hem güzel möẖebbetéñdé le urtaḳlaşırġa ***ölgörmegeynéñ****, Zoya! Hinéñ elé küpmé éşleyhé éşteréñ bar iné!* "Sen ki, yüreğinde çiçek açan en saf, büyük ve güzel aşkını da paylaşmak istememiştin, Zoya. Senin daha yapılacak çok mu işlerin vardı!" (K1/34).

Lekin ul vaḳıtta böte Resey küleménde sawźa, seneġet kapitalınıñ kösö bik nıġıp ***yétmegeyné***. "Fakat o zamanda bütün Rusyada, ticaret ve sanat sermayesinin gücü yeterli değildi." (A/10).

Ḫalıḳtın bérewhé yawab biréb eytken: Éy öyretéwsé! Min hiñe télhéź yén totḳan ulımdı ***kiltérgen iném***. "Halktan biri ona: Öğretmenim, dilsiz bir cin tarafından çarpılan oğlumu sana getirmiştim, dedi." (K/1410).

Tél turahında min ḳayhı bér meḳeleler ***uḳıġan iném***. "Dille ilgili bazı makaler okumuştum." (K1/84).

4.2.5.3.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Başkurtçada şimdiki zamanın hikâyesi, şimdiki zaman eki {-A}, {-y} ve *i-* fiilinin geçmiş zaman çekiminden oluşan *iné* şeklinin bir araya gelmesiyle oluşur. Olumsuz şekli {-A}, {-y} fiil çekim ekine {-mA}; soru şekli ise analitik şeklin *iné* çekiminin sonuna {-mé} soru ekinin getirilmesiyle gerçekleşir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 352-353).

fiil + {-A} / {-y} … *iné* + (şahıs eki)

fiil + {-mA} + {-y} … *iné* (şahıs eki) + {-mé}

Isınlap ta töşlök yağınan bik yuğarınan yébek taśma kéwék yélférźep ḳır ḳaźźarı tön yağına taba ***ütép baralar iné.*** "Kır kazları, gerçekten de güneyden, çok yukarıdan kanat çırparak ipek bir şerit gibi kuzeye doğru gidiyorlardı." (L/208).

Bütenderźé ***ḳotḳara iné****, üź üźén ḳotḳara almay ul İzrail batşahı bulha, ḫeźér krésttan töşhön béź aġa éşeneyék.* "İnsanları kurtarıyordu. Fakat şimdi kendine faydası yok. Eğer İsrail hükümdarıysa, haydi haçtan kurtulsun da ona inanalım." (K/1026).

Bıl vaḳıtta min unıñ aldında ġına ***tora iném***. "O zamanlarda onun yanıda duruyordum." (A/162).

Ularźıñ ikewhé le tañdan alıp ḳara tönge tiklém şul éşterénen buşay almaġanġa küre min öyźe belekey héñlémdé ḳarap yañġıź ***ultıra iném***. "İkisi de sabahtan zifiri karanlığa kadar bu işlerden başlarını kaldıramadıkları için ben evde küçük kardeşimle ilgilenip bir başıma duruyordum." (L/4).

Ḫatıġıź ösön bik źur reḫmet. Min awılġa ḳaytḳas uḳ héźźen ḫat ***köte iném***. "Mektubunuz için çok teşekkür ederim. Köye döndüğümden beri sizden mektup bekliyordum." (K1/71).

Bında torġanda la minén yañı uraġım elle ḳayźan yaltırap ayrım matur bulıp küréne, min indé irtege baśıwġa barıp uraḳḳa töşöwźé géne ***köte iném***. "Yeni orağım öylesine parlak, güzel görünüyordu ki, sabah tarlaya gidip ekin biçmek için sabırsızlanıyordum." (L/145).

Ḳay vaḳıtta atayım bik küñélhéź bula torġaynı. Min unıñ néy ösön bıl saḳlı küñélhéź bulıwın ***añlay almay iném***. "Bir gün babamın canı çok sıkkındı. Ben onun neden bu kadar keyifsiz olduğunu anlayamıyordum." (L/7).

Min ḳurḳıp Zoyaġa ḳaranım. Eytérhéñ, uġa bıl minutta hıwźan başḳa bér ni źe ***kerekmey iné.*** "Korkarak Zoya'ya baktım. Sanki bu anlarda ona sudan başka bir şey gerekmiyordu." (K1/19).

4.2.5.3.1.3. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Çağatay Türkçesinde gelecek zamanın hikâyesi {-GAy/-KAy} gelecek zaman ekiyle ér- yardımcı fiilinin görülen geçmiş zaman çekimiyle gerçekleşir (Argunşah, 2013, s. 173; Eckmann, 2021, s. 121).

Başkurtçada gelecek zamanın hikâyesi gelecek zaman eki {-(y)AsAk} ve *i-* fiilinin geçmiş zaman çekiminden oluşan *iné* şeklinin bir araya gelmesinden oluşur. Bu

analitik yapının olumsuz şekli, fiil tabanından sonra {-mA} olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapıldığı gibi tügél olumsuzluk kelimesinin kullanılmasıyla da yapılmaktadır. Soru şekli ise çekimin sonuna {-mé} soru ekinin getirilmesiyle sağlanır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 353).

Fiil + {-(y)AsAk} … *iné* + (şahıs eki)

Fiil + {-mA} + {-(y)AsAk} … *iné* + (şahıs eki) + {-mé}

Ġömöröndе kürmegen urında yeşey. Şunıñ öśtöne unı törlö doşmandarźan haḳlaw mesüléyeté le bötönley minéñ öśtömde bulġanġa küre uġa kilgen aź ġına küñélhéźlék te minéñ ésémdé ***boşonasaḳ iné****.* “Hayatı boyunca göremeyeceği yerde yaşıyor. Üstelik onu türlü tehlikelerden koruma mesuliyeti de tamamıyla benim üstümde olduğu için ona gelecek herhangi bir sıkıntı, beni de huzursuz edecekti.” (L/194).

Bigérek te eźebiyetten tapşırır aldınan ġümérémde bér ḳasan da bulmaġan ġeźetten tış tulḳınlanıw ménen yandım. Sönki bında minéñ tormoş yulım ***ḫel itélesek iné****.* “Edebiyata adım atmadan hemen önce hayatımda hiç şahit olmadığım bir coşku durumunu yaşadım. Meğer hayatımı bu şekillendirecekmiş.” (K1/89).

4.2.5.3.1.4. Geniş Zamanın Hikâyesi

Çağatay Türkçesinde geniş zamanın hikâyesi, {-r} geniş zaman ekinin üzerine gelen *ér-* yardımcı fiilinin görülen geçmiş zaman çekimiyle gerçekleşir (Argunşah, 2013, s. 173; Eckmann, 2021, s. 123).

Başkurtçada geniş zamanın hikâyesi, fiil tabanına getirilen {-(X)r} fiil çekim eki ile *iné* yapısının birleşmesinden meydana gelir. Belirli çok uzak geçmiş zamanı ifade eden {-(X)r} iné analitik yapısının olumsuzu, fiil tabanına yapının ilk kısmını teşkil eden {-(X)r} fiil çekim ekinin olumsuzunu yapan {-mAś} olumsuzluk ekiyle; soru şekli ise {-mé} soru ekiyle yapılır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 354).

fiil + {-(X)r} … *iné* + (şahıs eki)

fiil + {-mAś} … *iné* + (şahıs eki) + {-mé}

Sit kéşé tip şul tiklém yemhéź ḳılanıw şulay eźephéźlék itéw yaray torġan éşmé huñ indé. Üźéñ şul ḫelge töşheñ néy ***éşler inéñ*** *tip uylanım.* “Yabancı diye bu kadar hor görmek, edepsizlik etmek doğru bir iş mi! Sen aynı duruma düşsen ne yapardın, diye düşündüm.” (L/190).

İgénderge fayźahı ġına bulhın indé. Baśıwźa boź yawmanı miken? Yuḳ, unda yawha bında la ***töşkeler iné*** *téyźer.* “Ekinlere faydası da olsun. Tarlaya dolu yağmadı mı ki! Yok, orada yağsa buraya da yağardı, diyorlar. (L/143).

Eger źe atayımdıñ hatır nemehé bulha şunı hatıp eseyéme yañı küldek ***alır iné****.* “Şayet babamın satacak birşeyleri olsaydı, satıp anneme yeni bir kıyafet alırdı.” (L/60).

Kürehéñ, unıñ ḫelé, ısınlap ta bik möşköldör. Yuḳha, üź télegé ménen bınday éşke ***barır inémé*** *ni ul? tip uylay.* “Görüyorsun, onun durumu gerçekten de çok kötü. Yoksa, kendi rızasıyla böyle bir işe kalkışır mıydı ki, diye düşünüyordu.” (K1/221).

Şunda kitabsılarźın Fariséyźarźın ḳayhı bérewźeré eytkender: Éy öyretéwsé! Hinen béź bér bilgé ***kürér inék****, tigender.* “Bunun üzerine bazı din bilginleri, Fariseyler: Ey öğretmen! Bize bir mucize göster, dediler.” (K/382).

Ul könder ḳıśḳarılmaha bér ten de ***ḳotolmaś iné****. Tik hayźalġandar ḫaḳında ul könder ḳıśḳarılır.* “O günleri kısaltmasaydı bir kişi bile kurtulamazdı. Fakat seçilmişler uğruna o günler kısaltıldı.” (K/834).

Mını huñ héź bélehégéź öy éyehé ḳayhı miźgélde bur kilerén bélhe, ul uyaw torar iné, burġa öyön ḳaźıb inerge irék ***birmeś iné****.* “Şunu bilin ki, ev sahibi, hırsızın ne zaman geleceğini bilse, uyanık kalır, evinin soyulmasına fırsat vermezdi.” (K/855).

4.2.5.3.1.5. Şart Kipinin Hikâyesi

Çağatay Türkçesinde şart kipinin hikâyesi {-sA} şart ekinden sonra *ér-* yardımcı fiilinin üzerine görülen geçmiş zaman ekinin gelmesiyle gerçekleşir (Argunşah, 2013, s. 173; Eckmann, 2021, s. 119). Şahıs eki, şart ekinin üzerine geldiği gibi görülen geçmiş zaman ekinin üzerine de gelmektedir.

Başkurtçada şart kipinin hikâyesi fiil tabanına getirilen {-hA} fiil çekim eki ile *iné* yapısının birleşmesinden meydana gelir. Bu yapı konuşma dilinde bazen {-haynı, -heynĕ} şeklinde birleşerek de kullanılabilmektedir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 355).

Bu yapının olumsuzu fiil tabanından sonra {-mA} olumsuzluk ekinin getirilmesiyle; soru şekli ise iné yapısından sonra *{-mé}* soru ekinin getirilmesiyle gerçekleşir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 355).

fiil + {-hA} + (şahıs eki) … *iné*

fiil + {-mA} + (şahıs eki) … *iné* + {-mé}

Alar aġa eytkender: Éy Teñéré! Béźźén küźźerébéź ***asılha iné****, tigender.* "Onlar: Ey Tanrım! Gözlerimiz keşke açılsaydı, dedi." (K/680).

Pilat alarġa eytken: Néy ķılayım huñ Ḫristos isémdé Yisusķa? tigen. Barıhı la aġa eytkender: ***kiréléb-ķaźaķtanha iné****, tigender.* "Pilat, onlara: Hristos denilen Yisus'a ne yapayım, demiş. Hep bir ağızdan, çarmıha gerilsin, demişler." (K/1006).

Ah, Zölḫize kürhe, ***añlaha iné*** *bıl ġazaplı yözge nimeler yaźılġanın. Belki ḫeter yulġa sıġıwźan baş tartırlıķ kös te taba alġan bulır iné ul üźénde.* "Ah Zölhize! Görse, anlasaydı bu kederli yüze nelerin yazıldığını. Belki kötü yola düşmekten kurtulmak için kendinde güç de bulurdu." (K1/446).

Şunan alar Yisusķa, ul alar tirelerénen ***kithe iné*** *tib üténe baştaġandar.* "Bunun üzerine halk, bölgelerinden ayrılması için Yisus'a yalvarmaya başladı." (K/1236).

Yulaman ķart, bilénen ķuźġala almaġanlıķtan tüşekte yatıp ķala. Ah eger ul Buranşahın oşo köndö meñgélékke oźatahın aldan ***bélhe iné****.* İhtiyar Yulaman, belini doğrultmadan döşekte yatıyor. Ah! Eğer Buranşa'nın o gün ebediyete göçeceğini önceden bilseydi..." (K1/327).

Ķasıwıġıź ķış könö ***bulmaha iné*** *tib télek itégéź.* "Kaçışınız kış günü olması diye dua edin." (K/1590).

4.2.5.3.1.6. İstek Kipinin Hikâyesi

İstek kipinin hikâye birleşik zamanını yapan {-(X)rgA} *iné* yapısı, Başkurtçada şahıslara göre çekimi olmadan da istek ifade eden yapılardan biridir. Yapı, {-(X)rgA} *isim-fiil eki ve i-* fiilinin geçmiş zaman çekiminden oluşan *iné* şeklinin bir araya gelmesinden oluşur. Olumsuz şekil çok fazla kullanılmamakla beraber {-(X)rgA} isim-fiil ekinin olumsuzu {mAśkA} ile yapılır. Soru şekli ise soru ekiyle gerçekleşir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 356).

Metnimizde istek kipinin hikâyesiyle kurulan herhangi bir örnek bulunmamaktadır.

4.2.5.3.1.7. Gereklilik Kipinin Hikâyesi

Başkurtçada gereklilik kipinin hikâyesi gereklilik anlamı ifade eden analitik kuruluşlardaki téyéş, kerek, bar, yuķ gibi kiplik kelimeleri ile ve {-(X)rgA} ekinden sonra *iné* yapısının kullanılmasıyla gerçekleşir. {-(X)rgA} *tura kil-* şeklindeki gereklilik

yapısının hikâyesi de yine yapının herhangi bir fiil çekim eki ile çekimlenmemiş yardımcı fiilinden sonra iné yapısının kullanılmasıyla oluşur. Bu kipin olumsuz şekli, kiplik kelimesi ile gerçekleşenlerde tügél ile yardımcı fiil ile yapılanmalrda ise yardımcı fiilin aldığı fiil çekim ekinin olumsuz şekli ile gerçekleşir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 357).

> *Ul ipmekterźé svyaşçenniktarźan başķa bérewge le* ***aşarġa téyéş tügél iné****, tigen.* "O ekmekleri rahiplerden başka hiçkimse yememeliydi, demiş." (K/1141).
>
> *E éşlerge ul belekeyźen yarata. Atahı öyźegé altı balanı yartı yétém itép taşlap kitkes, işlé balalar bér ese ķulında ķalıp, belekeyźen éşlep üśtéler. Marsķa arı* ***uķırġa la tura kilmené****.* "Çocukluğundan beri çalışmayı seviyor. Babası altı çocuğu yetim bırakınca ikişer ikişer evlatlık verildiler. Küçüklükten itibaren çalışarak büyüdüler. Marsın iyi bir eğitim alması mümkün olmadı." (K1/67).
>
> *Ul yér öśtöne inéw ķamıldar arahınan başaķtar alıp şularźı totop béźźéñ yaķķa kile başlanı. Atayım unıñ ķarşıhına sıġıp selem birźé. Lekin bay aġay atayımdıñ selemén alır almaś Ġeléyeḫmet ķaranķırap yaķşıraķ* ***urırġa kerek iné.*** "Attan inip sapların içinden başak toplayıp bize doğru gelmeye başladı. Babam karşısına geçip selam verdi. Fakat o babamın selamına aldırmadan Geliyehmet daha dikkatli biçmek lazım, dedi." (L/155).

4.2.5.3.2. Rivayet Birleşik Çekimi

Çağatay Türkçesinde rivayet birleşik çekimi asıl fill ve ilgili zaman ekinden sonra *ér* yardımcı fiiline {-mIş} öğrenilen geçmiş zaman ekinin getirilmesiyle gerçekleşir (Argunşah, 2013, s. 174; Eckmann, 2021, s. 123, 127).

Başkurtçada rivayet birleşik çekimi, *i-* fiilinden sonra *-ken* ekinin kullanılmasıyla oluşan *iken* ve *bul-* fiilinin {-GAn} fiil çekim ekini almasıyla oluşan *bulġan*'ın çekimli bir fiilin ardından gelmesi suretiyle oluşur (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 363).

4.2.5.3.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti

Başkurtçada öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti {-GAn} fiil çekim ekinden sonra *iken* yapsının kullanılmasıyla sağlanır. Ayrıca *iken* bazı yapılarda rivayet birleşik çekimini gerçekleştirmekle beraber aynı zamanda fiil çekimlerinden sonra "acaba, galiba" gibi anlamlara da gelebilmektedir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 363).

fiil + {-GAn} … *iken*

Yul buyında bér smokva ağasın küréb anın ḳaşına ***barġan iken*** *şunan yapıraḳtarınan büten anın başında bér neme le tabmağas ağa eytken: Mınan bılay hinen meñgé yéméş bulmahın, tigen. Smokva ağası şul seġaté ḳıwarġan.* "Yol kenarında bir incir ağacı görüp yanına varmıştı. Ağaçta yapraktan başka bir şey göremeyince, bundan sonra ebediyen meyve verme, demiş. Ağaç o an kurumuş." (K/700).

Mına bik źur yér tétérewé bulġan. Anın ösön kükten Teñéré Firéştehé töşöb kiléb taştı ḳebér işégénen awźarġan da üźé anın öśtöne ***ultırġan iken***. "İşte tam o sırada büyük bir deprem olmuş. Sonrasında gökten melek inip taşı mezarın girişinden yuvarlamış ve taşın üstüne oturmuştu." (K/1052).

Atayımdıñ şul ḫelén kürges minéñ iké küźémdén yeşterém tegerep töştö. Bay yulda kitép barġanda dilbégehé öźölöp atı ikénsé yaḳḳa borolop arbahı awa yaźġan da öyge ḳaytḳas at yékkende şunı nige ḳarap yékmeyéñ tip ***asıwlanġan iken***. "Babamın bu hâlini görünce iki gözümden de yaşlar sicim gibi aktı. Efendi yoldayken dizginleri kopunca at neredeyse yoldan çıkıp arabayı devirecekti. Eve dönünce, atı hazırlarken neden kontrollerini yapmadın, diye öfkelenmişti."(L/16).

Anın ösön Yisus ağa éy şaḳşı tın, bı kéşénén ésénen sıḳ, ***tigen iken***. "Yisus, ona: Ey kötü ruh, bu adamın içinden çık, demişti." (K/1227).

Min ingende eseyém ***elle ḳayźa*** *kitken iken.* "İndiğimde annem bir yere gitmişti." (L/27).

Şunan ḳaytıb kiléb tağı alar yoḳtağandı kürgen alarźın küźźerén yoko ***baśḳan iken****. Alar ağa néy yawab birérge bélmegender.* "Geri geldiğinde öğrencilerini yine uyumuş buldu. Onların göz kapaklarına ağırlık çökmüştü. Ona ne diyeceklerini bilemiyorlardı." (K/1649).

4.2.5.3.2.2. Geniş Zamanın Rivayeti

Başkurtçada geniş zamanın rivayeti {-A}, {-y} fiil çekim eki almış bir asıl fiilin ardından {-GAn} fiil çekim eki ile çekimlenmiş *tor-* ve *bul-* yardımcı fiillerinin *torġan bulġan* getirilmesi suretiyle ve ayrıca yine {-(X)r} fiil çekim eki ile çekimlenmiş bir asıl fiilden sonra yine *bulġan* fiilinin gelmesi suretiyle oluşmaktadır (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 363).

fiil + {-A}, {-y} ... *torġan bulġan* + şahıs eki

fiil + {-(X)r} ... *bulġan* + şahıs eki

Yisus aġa eytken: Bar, éşenéwéñ hiné ķotķarźı, tigen. Ul şul seġaté ***küre-torġan bulġan*** *da yul buyźab Yisus artınan kitken.* "Yisus, ona: Git, imanın seni kurtardı, demiş. O anda gözleri açılmış ve Yisus'un ardından yürümüş." (K/1495).

Küpten bik küpten bulġan vaķiġa bıl Ul saķta elé béźźéñ ata-babalar küsme tormoşta yeşegen. Yeylep yöröp ḫatta olo diñgéź yarźarına ḫetlé barıp sıġa ***torġan bulġan*** *ular*. "Uzun zaman önce, o vakitlerde atalarımız göçebe yaşıyormuş. Yaz boyunca geze geze büyük denizin kıyısına kadar da giderlermiş." (K1/277).

Salawat batır, üźéñéñ ġeskerźerén huġışķa saķırġan saķta oşo borġono ***ķısķırttıra torġan bulġan*** *tip añlata Ḫasbulat olatay.* "Hasbulat dede, Salavat batır askerlerini savaşa çağırdığı sırada borazanı çaldırırmış, diye anlatıyor." (K1/124).

4.2.5.3.2.3. Gereklilik Kipinin Rivayeti

Başkurtçada gereklilik kipinin rivayet çekimi gereklilik analitik şeklinden sonra *bulġan* yapısının kullanılmasıyla gerçekleşir: *uķırġa téyéş bulġanmın* "okumalıymışım", *barırġa téyéş bulġanhıñ* "gitmeliymişsin" (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 363).

Metnimizde gereklilik kipinin rivayetiyle tanıklanan herhangi bir örnek bulunmamaktadır.

4.2.5.3.3. Şart Birleşik Çekimi

Başkurtçada şart birleşik çekimi düzenli ve sistematik olmamakla birlikte genellikle *i-* fiilinden sonra {-he} şart ekinin kullanılmasıyla oluşan *ihe* şeklinin diğer zaman ve kip eklerinin ardından kullanılmasıyla veya yine *bul-* yardımcı fiilinden sonra {-ha} şart ekinin kullanılmasıyla oluşur. Zaman zaman *iken* de şart birleşik çekimini gerçekleştirebilir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 341).

Şaķşı tın kéşé ésénen ***sıķtın ihe*** *tınıstıķ éźźeb hıwhıź urındarźa yöröy tik taba almay.* "Kötü ruh insandan çıksa bile kurak yerlerde dolanıp huzur arar, ama bulamaz." (K/387).

Smokva aġasınan misal alıġıź. Anın botaķtarı yomoşab yapıraķ ***yara başţanı ihe*** *yey yaķın tib bélehégéź.* "İncir ağacından ibret alın. Onun yaprakları filizlendiyse yazın yakın olduğunu bilirsiniz." (K/1600).

Aķsa tüleges tüşekté le samawırźı la birérźer ***tigen bulha*** *la ul bıl éştéñ barıp sıġıwına üźé le ışanmaġan kéwék tora iné.* "Parayı ödeyip semaveri ve döşeği verirler diye beklese de isin aslının böyle olmayacağını düşünüyordu." (L/89).

Bötönley ***hınġan bulha*** *bıl rewéşlé töźele almaś iñé. Ķaźźıñ bıl rewéşlé selemetlengenén kürges bigérek te şatlandım.* "Tamamıyla kırılmış olsaydı böyle düzelemezdi. Kazın bu denli sağlıklı olduğunu görünce çok mutlu oldum." (L/201).

Ḫézmet ***itehéñ iken*** *yaķşı ḫézmet it tip ķapķanı kürhetté le yérge tökörөp kite başlanı.* "Hizmet edeceksen düzgün hizmet et, diye yere tükürüp kapıyı gösterdi." (L/14).

4.2.5.4. Tasvir Fiiller

Tasvir fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşiklerdir. Bu birleşikler içinde asıl anlamı barındıran birinci fiil, {-A}, {-I}, {(-y)-Ip} zarf-fiil eklerini alır. İkinci fiil ise asıl fiil olma vasfını kaybetmiş birinci fiili türlü açıdan niteleyen yardımcı fiil konumuna geçmiştir (Korkmaz, 2014, s. 708).

Anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunan ve tek bir oluş ve kılışı gösteren bu birleşiklerde yardımcı fiilin görevi, esas fiildeki oluş ve kılışın biçimini, tarzını tasvir etmektir. Bu türden birleşiklere bu yüzden tasvir fiili denilmektedir. Tasvir fiilleri çekime girerken zarf-fiil yapısını barındıran esas fiil sabit kalır. Çekimle ilgili ekler yardımcı fiile eklenir (Korkmaz, 2014, s. 709).

Çağatay Türkçesinde tasvir fiilleri {-A}, {-y}, {-p} zarf-fiil ekini almış asıl fiillerden sonra gelir. Bu dönemde tasvir fiili olarak kullanılan yardımcı fiiller şunlardır: *al-, başla, bér-, bil- bol-, kél-, kéltür-, kiriş-, kör-, ķal-, sal, tur- (< dur-), tüş,- yavuş-, yaz-, yiber-, bar-, çık-, taşla-, yörö-* (Eckmann, 2021, s. 107-113; Erdem Uçar, 2016, s. 27-49).

Başkurtça üzerine yapılan gramer ve çalışmalarda şu fiiller tasvir fiili olarak değerlendirilmiştir: *al-, bar-, başla-, bir-, böt-, yét-, yéber-, yörö-, kit-, kil-, ķal-, ķayt-, ķuy-, ķara- , tor-, toton-, töş-, sıķ-, sıġar-, uź-, üt-, ultır-, ķal-, yat-, yaź-* (Dmitriyev, 1950, s. 209; Poppe, 1964, s. 72-73; Zeynullin, 2005, 262; Usmanova, 2007, s. 100-101; Ünüvar, 2018, s. 295).

Zeynullin, bu tasvir fiilleri işlev ve anlamlarına göre 9 grupta değerlendirir:

1. İş, durum ya da olayların başladığını anlatan fiiller: *toton-, yéber-, başla-*.
2. İş ve durumun tamamlandığını, yapıldığını anlatan fiiller: *yét-, sıķ-, kit-, yaź, böt-, al-, üt-*.

3. İş ve hareketin yapılma sürecini, olayların gidişatını, devam etme durumunu gösteren fiiller: *ultır-, yat-, yörö-, tor-.*
4. İş ya da hareketin uzun bir sürede gerçekleştiğini belirten fiiller: *bar-, bir-, tor-, kil-.*
5. İş ve hareketin kısa sürede ya da belirli bir sürede gerçekleştiğini belirten fiiller: *al-, hal-, taşla-, ḳal-, tor-, ḳuy-.*
6. İş ve hareketin artması ya da azalmasını anlatan fiiller: *töş-, bir-.*
7. İş ve hareketin yapılıp yapılmamasını gösteren fiiller: *al-, ḳuy-, yaź-.*
8. İş ve hareketin başlamadan önceki durumunu anlatan fiiller: *tor-.*
9. İş ve hareketin tekrarlanmasını gösteren fiiller: *tor-, bul-* (2005, s. 262-268).

Bu çalışmada, Türk'ün Hisamova'dan aktardığı tasvir fiili sınıflandırması temelinde, tasvir fiilleri, işin gerçekleşme durumunu ve gerçekleşme yönünü gösteren yardımcı fiiller olarak iki gruptan değerlendirilmiştir (Türk, 2014, s. 246).

1. İşin gerçekleşme durumunu gösteren yardımcı fiiller: *Başlama, tezlik, süreklilik, tamamlanma, yeterlilik ve yaklaşma* işlevlerinde kullanılır.

Başlama: *{-A}, {-y}, {-(X)rGA}* zarf-fiil eki almış asıl fiile *başla-, toton-, kéréş-* yardımcı fiilleri gelerek işin başladığını gösteren yardımcı fiiller oluşturur (Poppe, 1964, s. 72-73; Zeynullin, 2005, s. 263).

Aldan alġan aḳsanı tülep bötörhem bér kön dé tormaś iném hem tormam da şuġasa habır itérge kerek indé tip eseyémdé ***yıwata başlanı****.* "Borcumuzu bitirirsem bir gün bile durmazdım, hem durmam da zaten. O zamana kadar sabretmek gerek diyerek annemi sakinleştirmeye çalıştı." (L/12).

Ḫeyźer aġay béźźé ultırttı la ***höylerge totondo****. Béźźéñ bögöngö derés yeyġor turahında. Üźégéźge bildelé yeyġor yeygé könderźe géne bula.* "Heyzer abi, bizi oturttu ve anlatmaya başladı. Bugünkü dersimiz gökkuşağı hakkında. Bildiğiniz gibi gökkuşağı taşı yaz günlerinde görülüyor." (A/144).

Haldat Zoyanı 20-30 minutlap uramda ḳarźa yöröttö hem üźé arıġas, kiré indérép ***yılınırġa kérészti****.* "Asker Zoya'yı yarım saat kadar sokakta, karda dolaştırdı, yorulunca da Zoya'yı geri getirdi ve kendisi de ısınmaya çalıştı." (K1/23).

Tezlik: *{-p}* zarf-fiil ekini almış asıl fiile *al-, yéber-, ḳuy-, kit-* yardımcı fiilleri ile *{-A}, {-y} ve {-p}* zarf fiil eklerini almış *hal-* yardımcı fiili getirilerek tezlik bildiren yardımcı fiiller kurulur (Poppe, 1964, s. 72-73, Zeynullin, 2005, s. 266).

Fettaḫtı haldatḳa aldılar ismaham unı la ḳaytarmayźar. Unıñ da higéź ayźan birlé ḫat yuḳ. Elle ülé, elle téré tip zarlanıp ***ilap aldı****.* "Fettah'ı askere aldılar, maalesef

geri göndermiyorlar. Ondan sekiz aydır mektup yok. Ölü mü, diri mi diye iç çeke çeke ağlayıverdi.” (L/92).

Ḳunaġım ḳır ḳaźınıñ küñélén tabır ösön tégé yort ḳaźźarın ikénsé yaḳḳa ***ḳıwalap yéberźém***. “Misafirim kır kazının gönlünü almak için diğer evcil kazları öbür tarafa kovayıverdim.” (L/191).

Ḳağıźġa törlö buyaw ménen yeyġor hüretén töşörźöḳ. Şunıñ ménen bérge Bibékey ebéyźéñ höylegen hüźźerén yaźıp yeyġor taşı turahında ḫalıḳ ekiyeté, tip ***yaźıp ḳuyźıḳ***. “Kâğıda farklı boyalarla gökkuşağının resmini çizdik. Bunun yanı sıra Bibikey ninenin anlattıklarını ve gökkuşağı taşı hakkında söylediklerini, bir halk hikâyesi diye hızlıca yazıverdik.” (A/195).

As kérne balalarına indére le tıġındıra. Hinéñ göp ḳorhaḳ balalarıñ tuymaś tip höylenép ***sıġıp kitté***. “Pisboğaz çocuklarını indirip indirip tıkındırıyor. Senin şişko çocukların doymaz zaten diye söylenerek çıkıp gitti.” (L/21).

Şunda aġa Yisus eytken: Ḳılısıñdı üź urınına ***ḳaytarıb-hal****, ḳılıs alġandar barıhı la ḳılıstan helek-bulırźar.* “Yisus, ona: Kılıcını geri yerine koy, kılıç çekenlerin hepsi kılıçtan ölecek, dedi.” (K/961).

Süreklilik: Bu gruptaki yardımcı fiiller, bir işin belirli bir zamanda yapıldığını, işin devam ettiğini, sürdüğünü bildirir. *{-A}, {-y}, {-p}* zarf-fiil eklerinden birini almış asıl fiile *bar-, bir-, kil-, ḳal-, tor-, ultır-, yat-, yörö-* yardımcı fiilleri getirilerek süreklilik sağlanır (Poppe, 1964, s. 72-73; Zeynullin, 2005, s. 265; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 367).

Minéñ elé usmalarım źur bulmay. Ḳamıldarźı tiź totop sıwaltmayınsa ġına ura almayım. Şulay źa aḳırınlap ***öyrenép baram***. “Benim biçtiğim demetler büyük olmuyor. Sapları hızlıca tutup karıştırmadan biçemiyorum. Böyle yavaş yavaş öğreniyorum.” (L/128).

Ularźı miñe Tolkovıy slovar ménen uḳırġa kerek iné. Lekin bında Russa-Başḳortsa hüźlék te tabıw mömkin tügél. Gazetalar źa bik ***huñlap kile***. “Onları Tolkovıy’ın sözlüğüyle okumak zorundaydım. Çünkü burada Rusça-Başkurtça sözlük bulmak mümkün değil. Gazeteler de çok geç geliyor.” (K1/83).

Uraḳ vaḳıtı ***yétép kile****. Bıyıl igénder bik şep. Arış baśıwı arahınan kitken yuldan barġanda yégéwlé attıñ duġahı saḳ-saḳ* ***kürénép ḳala***. “ Ekin biçme vakti yaklaştı. Bu yıl ekinler çok güzel. Ekin tarlasından geçen yoldan giderken koşumlu atın boyunduruğu bir görünüp bir kayboluyordu.” (L/134).

Unda her kön donyanıñ bér siténen ikénsé siténe ***bara torġan*** *ķır ķaźźarınıñ téźéléşép kilép ķunırġa töşöwźeréne* ***ķarap toram*** *hem ularźıñ matur tawıştarın tıñlap ularźı sitten ķarap törlö uyźarġa sumam.* "Oradan, her gün dünyanın bir ucundan diğer ucuna giden kır kazlarının dizilerek konmalarını izliyorum ve onların güzel seslerini dinleyerek türlü hayallere dalıyorum." (L/170).

Baķsalağı almağasıñ da ḫeźér yartılaş ķarġa kümélép, yaźın ap-aķ seskege töröngendey halķından beślenép ***kömöşlenép ultıra****.* "Bahçedeki elma ağacı şimdi yarısına kadar kara gömülmüş, yaz günü bembeyaz çiçeğe bürünmüş gibi soğuktan kırağıyla kaplanmış hâlde parlıyor." (K1/39).

Taw başınan ķaraġanda, bıl kül yeşél ḫette balaś östöndegé tüñerek közgö kéwék ***yaltırap yata iné****.* "Dağın başından bakıldığında, göl, yeşil bir hatta, halı üstündeki çember bir ayna gibi parlıyordu." (L/166).

İkénsé köndö min teźrenen ***ķarap ultıra iném****. Atay işék aldarın* ***hépérép yöröy iné****.* "Diğer gün pencereden bakınıyordum. Babam da kapının önünü süpürüyordu." (L/13).

Mejbüriy rewéşte, urıś kreśtiyenderé hımaķ igénsélékke küse başlarźar. Lekin, ul saķta Başķort ḫalıķınıñ hanı haman ***arta barasaķ****.* "Mecburi olarak Rus köylüleri gibi tarıma yönelecekler. İşte o zaman Başkurt halkının sayısı artacak." (A/61).

Ġeléyeḫmet, ulay ķızma elé, min başaķtar ķalmahın tip kéne eytem, eyźe ***ura birégéź****.* "Geliyehmet, öyle kızma lütfen, ben başaklar kalmasın diye söylüyorum, haydi haydi biçiverin." (L/159).

Oşo yortta at harayźarı yanında ülép ķalmaham yarar iné tip Ḫoźayźan ***horay torġaynım****. Allaġa şökör télegém ķabul buldı.* "O memlekette at ahırlarının yanında ölmesem bari, diye Allah'a dua edip duruyordum. Allah'a şükür, dualarım kabul oldu." (L/49).

Tamamlanma: {-p} zarf-fiil ekini almış asıl fiile *al-, böt-, bötör-, ķal-, sıķ-, yét-* yardımcı fiilleri getirilerek işin tamamlandığını, bittiğini belirtir (Dmitriyev, 1950, s. 209-214; Poppe, 1964, s. 73; Zeynullin, 2005, s. 266).

Şulay itép ķeźérlé ķunağımdı doşman ķulına saķ ***ķotķarıp aldım****. Oyahına yabıp aşarġa ésérge ķuyźım.* "Böylece kıymetli misafirimi düşmanın elinden dikkatlice kurtardım. Yuvasına kapatıp yiyecek içecek koydum." (L/200).

Ḫasbulat olatay, ḫikmetlé ḫikeyetén ***höylep bötkes****, oźaḳ ḳına tınıp ultırźı.* "Hasbulat dede, öğüt veren hikâyesini bitirince, uzunca bir müddet konuşmadı." (K1/161).

Yisus Sinagogalarźa öyretéb batşalıḳtın Yevangeliyehın höyźeb her törźö awırıwźı, kéşélerźén ḫelhéźźégén yüneltéb bötön Galileyanı ***yöröb bötörgen****.* "Yisus, havralarda vaaz verip Yevangeliye'nin büyüklüğünü anlatmış. Her türlü hastalığı, illeti iyileştirerek tüm Galileya'yı dolaşmış." (K/88).

Petrźın iśéne töşöb Yisusḳa eytken: Éy Rabbi! Ḳara, hin ḳarġıştaġan smokovnitsa aġası ***ḳorob ḳalġan****, tigen.* "Petr hatırlayınca Yisus'a: Ey Rabbim! Bak, beddua ettiğin incir ağacı kurumuş, dedi." (K/1516).

Ülender yér öśtöndegé ḳamıldar ısıḳ ménen ḳaplanġaynı. Isıḳ yarıp kül buyına ***barıp yéttém****. Isınlap ta béźźéñ attar kül buyında éşterén iśke le töşörmey, yeşél ḳurḳıp aşap yöröyźer iné.* "Otlar ve yer üstündeki anızlar çiğle kaplanmıştı. Çiği yararak gölün kıyısına vardım. Gerçekten de atlarımız göl boyunda dertsiz tasasız yeşil ot yiyip duruyordu." (L/176).

Yeterlilik: *{-A}, {-y}* zarf-fiil ekini almış asıl fiile *al-* veya *bél-* yardımcı fiillerinin getirilmesiyle gerçekleşir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 266).

Bütenderźé ḳotḳara iné, üź üźén ***ḳotḳara almay*** *ul İzrail batşahı bulha, ḫeźér krésttan töşhön béź aġa éşeneyék.* "İnsanları kurtarıyordu. Fakat şimdi kendine faydası yok. Eğer İsrail hükümdarıysa, haydi haçtan kurtulsun da ona inanalım." (K/1026).

Şunan öyrenéwsélerénén ḳaşına kiléb alar yoḳtaġandı kürgen de Petrġa eytken: Şulayuḳ héź miné bélen bér seġat te ***uyaw tora almanıġıź mı****?* "Öğrencilerinin yanına geldiğinde onların uyuduğunu görünce Petr'a, benim için bir saat bile uyanık duramadınız mı, demiş." (K/949).

Lekin Serbi ebéy üźénéñ oźon haḳallı ala kezehén tiź géne ***iśénen sıġara almanı****.* "Fakat Serbi nine, uzun sakallı ala keçisini uzun süre unutamadı." (L/122).

Üźéñdén başıñ bélen de ant itme anın ösön hin bér géne börtök seséñdé le aḳ ye ḳara ***ite almayhıñ****.* "Başınızın üzerine de ant içmeyin. Çünkü saçınızın tek telini ak ya da kara edemezsiniz." (K/126).

İrtensek, bögön yawın bulır, kük ḳara-ġusḳıl ḳıźıl bulıb tora, téyhégéź. Aldıḳ-yözźöler, kük yözön héź ***ayıra bélehégéź****, vaḫıt bilgélerén* ***béle almayhıġıź*** *méney?* "Sabah, bugün gök kızıl ve bulutlu, hava bozacak, yağmur yağacak, diyorsunuz.

Sahtekârlar, gökyüzüne bakarak havayı yorumlayabiliyorsunuz da tam zamanını bilemiyor musunuz? (K/530).

*Şulay, uśal bula torob héź balalarığıźğa yaķşını **bire bélges**, küktegé atağıź anan horawsılarğa yaķşını bigérek-te birér.* "Sizler kötü kalpli olmanıza rağmen çocuklarınıza iyi olanı verebiliyorsun da göklerdeki babanızın dileyenlere çok daha güzelini vereceğini bilmiyor musunuz? (K/183).

Yaklaşma: {-A}, {-y}, {-p} zarf-fiil ekini almış asıl fiile *yaź* yardımcı fiili getirilerek yaklaşma anlamında tasvir fiili kurulur.

*Bay yulda kitép barğanda dilbégehé öźölöp atı ikénsé yaķķa borolop arbahı **awa yaźğan** da öyge ķaytķas at yékkende şunı nige ķarap yékmeyéñ tip asıwlanğan iken.* "Efendi yoldayken dizginleri kopunca at neredeyse yoldan çıkıp arabayı devirecekti. Eve dönünce, atı hazırlarken neden kontrollerini yapmadın, diye öfkelenmişti." (L/16).

*Döröś mınan tış Başķorttar ķulında svobodnıy yérźeré bik küp ular 2 million disetinege **tula yaźa**.* "Doğru, bunların dışında Başkurtların elinde hibe topraklar çok fazla, neredeyse iki milyon dönüm." (A/37).

2. İşin gerçekleşme yönünü gösteren fiiller: *{-p}* zarf fiil ekini almış asıl fiile *sıķ- kit- , kil-, uź-, üt-, yörö-* yardımcı fiilleri getirilere gerçekleşir.

*Yeyźéñ matur könö miné tışķa sığırğa saķırıp torğan kéwék bulıp küźźerémdé ķamıştırıp tora iné. Bér köndö héñlém yoķlanı ul yoķlağas min **yögöröp sıķtım**.* Yazın güzel günü beni dışarı çağırıyor gibi gözlerimi kamaştırıyordu. Kız kardeşimin uyuduğu bir gün koşarak çıktım." (L/36).

*Ul méśkén bér yérge barıp ķaytıp bér aź uylanıp ultıra la tağı sığıp kite tağı ķayta tağı **sığıp kite iné**.* "Zavallı çaresizce bir o yana, bir bu yana gidip duruyordu." (L/97).

*Ḫasbulat olatay ölken ağas handıķķa döpöldete huğıp: Yété bıwından alıp ķuldan ķulğa **küsép kilgen** handıķ bıl. Ata-babanan ķalğan ķomartķı.* "Hasbulat dede, büyük ağaç sandığa sertçe vurup yedi asır boyunca elden ele gelen sandık bu. Atalardan kalan yadigâr." (K1/121).

*Zölḫize ni ḫelde iken? E bıl vaķıt éséndе diñgéź öśtönen Zölḫizenéñ iś kitken beḫétlé hem ķot osķos fajiğelé minuttarźan torğan ķıśķa ğına ğümér yulı **balķıp***

uźźı. "Zölhize ne hâlde acaba! Bu anlarda denizin üstünde Zölhize'nin akıllara durgunluk veren mutlu ve dehşetli anları film şeridi gibi gelip geçti." (K1/460).

Lekin höylegende, ul hüźge bik haran kéwék eytérhéñ ul ***bulıp ütken*** *ḳot osḳos vaḳiġalarźı yañınan kisére. Şulay źa üźénéñ kürgenderén kéşélerge höylegéhé kile.* "Normalde az konuşan biri ama geçmişte yaşadığı olayları yeniden hatırlıyor. Öyle ki gördüklerini insanlara anlatmak istiyordu." (K1/7).

Minéñ ḳulımdaġı seskelerźé kürép niñe bında seskeler ***öźöp yöröyhöñ*** *maşinnik malay tip ḳolaġımdı borop ḳıwıp yéberźé.* "Elimdeki çiçekleri görünce neden koparıyorsun, yaramaz çocuk diye kulağımı çekip kovdu." (L/40).

4.2.5.5. Fiilimsiler

Fiilimsiler, fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen, ancak şahıs ekleri alarak çekime girmedikleri için yargı bildirmeyen, dolayısıyla da bitmemiş fiil niteliğinde olan fiillerdir (Korkmaz, 2014, s. 747). Fiilimsiler kendi içlerinde işlevlerine göre isim-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller olmak üzere üç gruba ayrılır.

4.2.5.5.1. İsim-Fiiller

Çağatay Türkçesinde isim-fiil eki olarak sadece -mAk eki vardır (Argunşah, 2013, s. 147; Eckmann, 2021, s. 104). Başkurtçada *-(ı)w / -(é)w, -(o)w / -(ö)w; -(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge; maśḳa / -meśke* olmak üzere üç türlü isim-fiil eki bulunur (Dmitriyev, 1950, s. 184; Kiyikbayev vd., 2010, s. 151; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 368-370).

4.2.5.5.1.1. (ı)w / (é)w, (o)w /(ö)w

Eski Türkçe devrinde fiilden isim yapan {-G} ekinin, {-w} ünsüzüne değişmesi sonucu ortaya çıkan bu ek (Öner, 1998, s. 71), Başkurtçanın mastar ekidir, ünlüyle biten fiillere {-w}; ünsüzler biten fiillere de damak ve dudak uyumuna göre {-ıw/-éw, -ow/-öw} şeklinde eklenir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 368).

Başḳorttar irtengé ḫeldé ḳayġırtmayźar. Bögön ḳulġa bér aź aḳsa alıp ***ḳalıw*** *ösön bérénsé osraġan kéşége yérźerén yuḳ ḫaḳḳa hatarġa eźér toralar.* "Başkurtlar yarın için kaygılanmıyorlar. Bugün ellerine biraz para geçsin diye ilk karşılaştıkları kişiye topraklarını yok pahasına satmak için hazırda bekliyorlar." (A/38).

*Ular źa meselené **ḫel itéw** ösön her béréhénen rişwet alalar iné.* "Onlar da sorunu çözmek için her birinden rüşvet alıyorlardı."(A/6).

*E üźéñdé şulay **toyow** ni tiklém awır.* "İnsanın kendini böyle hissetmesi ne kadar acı." (K1/91).

*Her vaḳıttağısa ḳoyaş sığıw ménen ḳaytanan éşke **totondorow** hem eźér körşekterźé alıp **sığıw** niyeté ménen aşığıp kilép ingen.* "Güneşin doğmasıyla beraber her zamanki gibi tekrardan işe koyulmak ve hazır testileri alıp gitmek için aceleyle gelmiş." (K1/246).

*Min uḳıp **bötöw** ménen ük Ḫeyźer aġay źa uḳıwsılar źa bér totaştan ḳısḳırıp kölöp yéberźéler.* "Okuyup bitirmenle beraber Heyzer abi ve öğrenciler hep beraber güldüler." (A/209).

*Şul arḳala ḫeźér, üźénéñ ḳul yéméşéne ḳat-ḳat ḳarap hoḳlanıp ḳıwanıp ḫatta sérlé géne itép ular ménen höyleşép-sérleşép ultırıw beḫténen meḫrüm bulıwźı **kiséréwé** le awır uġa.* "Bu yüzden şimdi kendi el emeğine tekrar tekrar bakıp mutlu olup sevinmesi, hatta gizlice onlarla konuşup dertleşmesi mutluluğundan mahrum kaldığını hatırlamak da ona zor geliyor." (K1/234).

*Kéşénéñ iñ źur kös bire torġan **höyöwé** ul ḫalıḳḳa bulġan **höyöw**. Bıl **höyöw** üźéne bulġan yawaptı taba ala.* "İnsana en çok güç veren sevgi, halka duyduğu sevgidir. Bu sevgiyle kişi aradığı cevapları bulabilir." (K1/36).

*Ularźı miñe Tolkovıy slovar ménen uḳırġa kerek iné. Lekin bında Russa-Başḳortsa hüźlék te **tabıw** mömkin tügél.* "Onları Tolkovıy'ın sözlüğüyle okumak zorundaydım. Çünkü burada Rusça-Başkurtça sözlük bulmak mümkün değil." (K1/83).

*Her kém üźéne iñ kerek bulġan nemeleré kitkenge ḳayġırıp nisék bulha le yıyıw aḳsahın tülep nemelerén ḳaytarıp alırġa aḳsa **tabıw** yulın ḳayġırtırġa kéréştéler.* "Herkes önemli eşyalarının ellerinden gideceğinden korktu. Vergilerini bir şekilde ödeyip eşyaları geri almak için para bulmanın yoluna baktılar." (L/95).

4.2.5.5.1.2. -(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge

Fiil kök ve gövdelerine gelerek onlardan hareket isimleri yapan bu ek; {-r} sıfat fiil eki ve {-ġa/-ge, -ḳa/-ke} yönelme hâli ekinin birleşmesiyle oluşmuştur (Öner, 1998, s. 234). Damak ve dudak uyumuna göre fillere {-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge} şeklinde eklenir.

*Yaray, min bıl turala **yaźırġa** yaratmayım.* “Doğru, ben bu konuda yazmayı sevmiyorum.” (K1/99).

*Min hiné yaḳşı ménen yamandı **ayırırġa** öyretérmén.* “Sana iyiyle kötüyü ayırmayı öğretirim.” (K1/202).

*Min anın ayaḳ kéyémén **aparırġa** la toroş itmeymén.* “Ayakkabısını taşımaya bile layık değilim.” (K/59).

*Yisustı ḫeyle bélen totob-alıb **ültérérge** vegeźe ḳuyışḳandar.* “Yisus’u hileyle yakalayıp öldürmek için plan yapmışlar.” (K/913).

*Ayağına oyoḳ baştarın **kéyźérérge** min yarźamlaştım.* “Ayağına çorabını giydirmeye yardım ettim.” (K1/33).

*Ékzaméndar altı kön retten barźı, **eźérlenérge** mömkinlék birmenéler. “Min bik nıḳ ḳurḳḳan iném.* “Sınavlar altı gün üst üsteydi, hazırlanmaya fırsat vermediler. Çok korkmuştum.” (K1/88).

*Üźénéñ bıl ḫeldé **yeşérérge** mejbür bulıwın nisék añlatır ul Zölḫizege.* “Bu durumu gizlemeye mecbur kaldığını Zölhize’ye nasıl anlatır.” (K1/348).

*Éy Teñéré! Béźge mında **tororġa** yaḳşı, hin téleheñ béź mında öś satır ḳorar inék.* “Ey Tanrım! Burada bulunmamız çok iyi oldu, istersen buraya üç çadır kuralım.” (K/559).

*Ḳamış arahında bér ḳanatı ménen géne talpınıp bér ḳır ḳazı **osorġa** aźaplana.* “Kamışların arasında tek kanadıyla kanat çırpan bir kır kazı uçmaya çalışıyordu.” (L/179).

*Min şularġa ḳızığıp ḳarap torġan vaḳıtta Ġabdraḫman sıḳtı la minéñ érgeme kilép miné mıśḳıl itép **kölörge** kéréşté.* “Bunlara merakla bakarken Gabdrahman yanıma gelerek benimle daga geçip gülmeye başladı.” (L/37).

4.2.5.5.1.3. -maśḳa / -meśke

Fiil köklerine gelerek {-(ı)rġa / -(é)rge, -(o)rġa / -(ö)rge} ekinin olumsuz biçimlerini yapan bu ek (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 370), damak ve dudak uyumuna göre fiillere {-maśḳa / -meśke} şeklinde eklenir.

*Min tağı la şebérek-taźaraḳ urırġa artta başaḳtar **ḳaldırmaśḳa** tırışam.* “Ben de dikkatlice ekin biçmeye, arkada başak bırakmamaya gayret ediyorum.” (L/130).

*Bını **kürmeśke**, **añlamaśḳa** taşmı ni, Yulamandıñ yöregé.* “Bunu görmemek, anlamamak, taş mı, Yulaman’ın yüreği.” (K1/412).

*Başķalarźı yıyıw **tülemeśke** ķotortahıñ, maw baş tip yékérźé le tégé ķılıslı kéşége ķarap Urıśsa tél ménen elle nemeler höylerge kéréşté.* “İnsanları vergi vermemeleri için kışkırtıyorsun, ahmak adam diye öfkeyle bağırdı, yanındaki silahlı adama bakıp Rusça bir şeyler söylemeye başladı.” (L/72).

*Aźnaġolo unı bér ķasan da bér kémge le yebérlerge **birmeśke** ant itmenémé ni?* “Aznagol’u hiçbir zaman ve hiç kimseye kötülük etmemeye söz vermedi mi?” (K/476).

*Ayaķķa ret-kéne kéyém kéyerge öśke iké ķat **kéymeśke** ķuşķan.* “Ayaklarına sadece tek çift ayakkabı üslerine de tek kıyafet giymelerini söylemiş.” (K/1271).

4.2.5.5.2. Sıfat-Fiiller

Eski Türkçede {-gUluk, -gUçI, -mAkçI, -sIk, -(I)gmA, (X)r/-Ar, -mAz, -DOk, -mIş, -DAçI, -gAn, -(X)glI} (Tekin, 2016, s. 152-157); Çağatay Türkçesinde {-ġan/-gen, -ġu/-gü, -ġuçı/-güçi, -ġuluķ/-gülük, -ġusız/-güsiz, -maķçı/-mekçi, -r; -ar/-er; -ur/-ür, -mas/-mes, -mış/-miş} kullanılan sıfat-fiil eklerdir (Eckmann, 2021, s. 102-106).

Başkurtçada bulunan sıfat-fiil ekleri şunlardır:

4.2.5.5.2.1. -ahı/-ehé; -yhı/-yhé, -yho/-yhö

Bu sıfat-fiil eki, herhangi bir iş, oluş ya da hareketin gelecekte olması gerektiğini bildirir. Olumsuz fiil tabanlarında kullanılmaz, ünsüzle biten fiillerden sonra {-ahı/-ehé}; ünlüyle biten fiillerden sonra, {-yhı/-yhé, -yho/-yhö} şeklindedir (Ertürk, 2008, s. 138; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 371).

*Yeş inéñ elé hin Zoya? Bik yeş inéñ. Küpmé iné elé **uķıyhı** kitaptar! Küpmé iné elé **kürehé** kéşéler! Küpmé **yöröyhö** yérźer, **yırlayhı** yırźar, **ultırtahı** aġastar!* “Henüz gençtin sen Zoya, çok gençtin. Çok muydu okuyacağın kitaplar, tanıyacağın insanlar. Çok muydu gideceğin yerler, söyleyeceğin şarkılar, dikeceğin fidanlar!” (K1/34).

*Kémde-kém Svyatıy Tınġa ḫurźıķ hüź eythe, aġa bı donyala la **kilehé** donyala la kisérélmeś.* “Kim kutsal ruha kötü söz ederse, bu dünyada da öbür dünyada da bağışlanmaz.”(K/376).

*Yeyġor turahında ḫeźérge şul yéter. **Kilehé** yıldarźa tağı la töptöbörek öyrenérbéź.* “Gökkuşağıyla ilgili şimdilik bu yeterli. Gelecek yıllarda da daha ayrıntılı öğreniriz.” (A/153).

Ķara hin unı. Ḫeźér öyrenép bara, ***kilehé*** *yılġa üźéne uraķ alıp birérbéź.* “Bak sen şuna. Şimdiden öğreniyor, gelecek yıl ona da bir orak alırız.” (L/129).

4.2.5.5.2.2. -asaķ/-esek; -yasaķ/-yesek

Bu sıfat-fiil eki gelecek zaman ifade eder. Ünsüzle biten fiillerden sonra {-asaķ/-esek}; ünlüyle biten fiillerden sonra {-yasaķ/-yesek} şeklindedir (Ertürk, 2008, s. 128; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 371).

Kilesek *tigen hin mé, elle béź bütendé köteyék mé?* “Gelecek olan sen misin, yoksa başkasını mı bekleyelim?” (K/318).

Şunda öyrenéwséleréne eytken: ***Urasaķ*** *aştıķ küb, éşséler aź.* “O zaman öğrencilerine; biçecek ekin çok, işçi az, dedi.” (K/272).

Kilesek *asıwźan ķasırġa héźge kém eytté.* “Gelecek azaptan kaçmak için sizi kim kurtaracak.” (K/55).

Küźźer ķarmaķķa ***ķabasaķ*** *balıķtı tügél, e ķayźandır, bildehéź yaķtan diñgéź töpkölönen* ***kilép sıġasaķ*** *kémdélér tüźémhéźlék ménen kötkender nimenélér yotloġop éźlegender.* “Gözler oltaya düşecek balıkta değil, bilinmez bir yerden, denizin dibinden çıkacak birinde. Sabırsızlıkla bekleyip bir şeyler istemişler.” (K1/300).

Sıġasaķ *ķoyaş yulına ķızıl harı balaś tüşeldé. Yérge tağı kön tantanahı kilérge yıyındı.* “Doğacak güneşin yoluna kızıl sarı kilim döşendi. Yeryüzüne tekrarda günün ihtişamı yayılmaya başladı.” (K1/452).

4.2.5.5.2.3. -ġan/-gen; -ķan/-ken

Geçmiş zaman ifade eden bu sıfat-fiil eki (Ertürk, 2008, s. 29; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 372), Başkurtçada ünlü ve ünsüz uyumlarına göre fiillere {ġan/-gen; -ķan/-ken} şeklinde eklenir.

Yoanndın üźénén ***kéygen*** *kéyémé töye yönönen bulġan, biléndegé bilġawı ķayıştan bulġan,* ***aşaġan*** *aşı ķır siñértkahé bélen ķır balı bulġan.* “Yoann’ın giydiği kıyafet deve yününden, belindeki kemeri de deridendi. Yediği yemekse yaban çekirgesiyle yaban balıydı.” (K/52).

Mına bér un-iké yıl ķan aġıb ***ızalanġan*** *ķatın Yisustın artınan kiléb kéyéménén ķırına téygen.* “İşte, tam o sırada on iki yıldır âdet sancısı çeken bir kadın, Yisus’un arkasınan yaklaşıp kıyafetinin eteğine dokundu.” (K/255).

*Kéşéné tıştan **ingen** bér neśte le şaḳşılandıra almay, kéşéné ésénen **sıḳḳan** neśte şaḳşılandıra.* “İnsanı dıştan gelen hiçbir şey kirletemez, insanı kirleten şey insanın içinden çıkandır.” (K/1333).

*Minéñ ütken yılġı **öyrengen** urağım bar, bıl hiñe bulhın indé tiné.* “Geçen yıl ekin biçmeyi öğrendiğim orağım var, bu senin olsun, dedi.”(L/145).

*Artımdan ḳalmay **kilgen** külegemden başḳa bér kém de yuḳ. Lekin urmanda bér kéşé yöröyźör hımaḳ.* “Ardımdan gelen gölgemden başka kimse yok. Fakat ormanda sanki biri yürüyor gibi.”(K1/3).

*Kéşéler, bıyala **aşa** küréngen hıw kéwék asıḳtar hem yabayźar.* “İnsanlar camdan görünen su gibi açık ve net görünüyorlar.” (K1/73).

***Uḳıġan** mektebéñ érgehénde başḳa bik küp yüke aġastarı arahında hin **ultırtḳan** yüke ḫeźér indé bik źur üśken.* “Okuduğun okulun etrafında, diğer pek çok ıhlamur ağaçlarının yanında senin diktiğin ıhlamur şimdi çok büyümüş.” (K1/38).

*Oşo vaḳıtta atayım kükéregén totop yütkérźé le **ḳarlıḳḳan** tawışı ménen kerekmeś horama, ḫoday birgen itlerém bötkensé taḳta öśtönde yatırmın elé tip küźźerén hörttö le büten bér hüź źe eytmey başın tüben haldı.* “O zaman babam göğsünü tutarak yutkundu ve kısık sesiyle gerekmez isteme, Allah izin verirse, canım çıkana kadar kuru tahta üstünde yatarım dedi. Gözlerini ovuşturdu ve başkaca tek bir söz etmeden yere baktı.” (L/47).

*Yenén **haḳtaġan** kéşé anı yuġaltır, minén ösön yenén **yuġaltḳan** kéşé anı haḳtar.* “Canını çok seven onu kaybedecek, benim için canını feda edense onu kurtaracaktır.” (K/312).

*Ḫelbuki Başḳorttar **tıwġan üśken** awıldan, ata-baba ḳebérén taşlarġa riza bulmayźar.* “Hâlbuki Başkurtlar doğup büyüdükleri köyü, atalarının mezarlarını bırakmaya razı olmuyorlar.” (A/110).

*Bıyıl min éşke **ütken** yılġa ḳaraġanda la nıḳlap ḳatıştım.* “Bu yıl işe geçen yıla bakış daha sıkı sarıldım. (L/133).

4.2.5.5.2.4. -r; -ır/-ér, -or/-ör

Gelecek zaman ifade eden bu sıfat-fiil eki (Ertürk, 2008, s. 88; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 374), Başkurtçada ünlü ile biten fiilerden sonra {-r}; ünsüzle biten fiillerden sonra damak ve dudak uyumuna göre {-ır/-ér, -or/-ör} şeklinde eklenir.

*Eger źe atayımdıñ **hatır** nemehé bulha şunı hatıp eseyéme yañı küldek alır iné.* "Şayet babamın satacak birşeyleri olsaydı, satıp anneme yeni bir kıyafet alırdı." (L/60).

*Yisus aġa eytken: Tölkölerźén öñderé bar, hawa ķoştarının oyaları bar; eźem ulının başın **ķuyır** urını yuķ, tigen.* "Yisus, ona: Tilkilerin inleri, kuşların yuvaları var ama insanoğlunun başını koyacak bir yeri yok, dedi." (K/221).

*Tüşegém ménen kéyźém yuķ ḫaķķa kitmehénder indé, ķart könömde ķaķ hikéle **yatır** ḫelém yuķ, tiné.* "Döşeğim ile keçe kilimin yok pahasına gitmesin şimdi, bu yaşlı hâlimde sert yatakta yatacak hâlim yok, dedi." (L/93).

*Halam ménen silos bar yaray. Ķışķa nasar kérźék indé. Yılınıp **sıġır** urın da yuķ.* "Samanla silaj var, tamam ama kışa kötü girdik. Isınmak için çıkaca bir yer yok." (K1/66).

*Ḫeyźer aġay yulġa **sıġır** könö béź, barıbıźźa unı oźatırġa yıyıldıķ. Béźźen başķa sélsovét kéşéleré, komsomol aġayźar źa kilgeynéler.* "Heyzer abinin yola çıkacağı gün, hepimiz onu uğurlamak için toplandık. Bizden başka köyün ileri gelenleri ve komünist gençler birliği üyelerinden abiler de gelmişlerdi." (A/159).

4.2.5.5.2.5. -maś/-meś

{-r; -ır/-ér, -or/-ör} gelecek zaman sıfat-fiil ekinin olumsuzunu yapan bu sıfat-fiil eki (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 374), damak ve dudak uyumuna göre fiillere {-maś/-meś} şeklinde eklenir.

*Aķbulat merḫüm miñe: Bıl körşek yahaġan ķomdo la unıñ **yuyılmaś** buyawźarınıñ sérén de oşoġasa bélgen kéşé yuķ elé tip höylegeyné.* "Rahmetli Akbulat bana, bu testinin toprağını da onun çıkmayan boyalarının sırrını da şimdiye kadar bilen kimse yok, demişti." (K1/200).

*Isınlap ta uġa ḫetlé bınday körşekté éşley bélgen de unday meñgé **uñmaś** buyawźarźı ķullanġan da kéşé bulmaġan.* "Gerçekten de şimdiye kadar böyle güzel testiler yapan, böyle ebediyen solmayan boyaları kullanan kimse yokmuş." (K1/198).

*Şul uķ un kön éséndе min Ostrovskiy muzéyın da ķaranım. Şulay itép minéñ her bér könöm **onotolmaś** könderge eylene başlanı.* "Şu on gün içinde Ostrovskiy müzesinde gezindim. Böylece her günüm unutulmaz anlara dönüştü" (K/96).

Anın köregé üź ķulında; ul üź ırźının taźartır, üź boyźayın kéleténe yıyar, halamın huñ ***hünmeś*** *ut bélen ürter, tigen.* "Yabası elindedir. Harman yerini temizleyecek, buğdayını toplayıp ambara yığacak, samanı ise sönmeyen ateşte yakacak." (K/60).

Hiné ayaġıñ aldandırha, anı ķırķıb alıb taşta. Hiñe aķśaķ köyöñ térélékke inéw, iké ayaķ bélen yehendemge ***hünmeś*** *utķa taştanġanıñdan yaķşıraķ.* "Ayağın günah işlemene neden olursa, onu kes, at. Tek ayakla yaşamak, iki ayakla cehennem ateşine atılmandan yeğdir." (K/1438).

Bıl minéñ ösön ***onotolmaś*** *tön iné. Sönki uylap ķaraġıź, Meryem apa. Uraldıñ bér Başķorto ménen Karpat artınıñ Bolgarı bérge bér tuġan kéwék bér koykala yoķlap yatalar.* "Bu benim için unutulmaz bir geceydi. Düşün Meryem abla! Uraldan bir Başkurtla Karpatlardan bir Bulgar beraber bir kardeş gibi aynı ranzada uyuyor." (K1/92).

4.2.5.5.2.6. -(ı)wsı/-(é)wsé, -(o)wso/-(ö)wsö

Şimdiki zaman ifade eden bu sıfat-fiil eki (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 374), {-w} fiilden isim yapım ekiyle {-sı/-sé} isimden isim yapma ekinin birleşmesinden oluşmuştur (Dmirtiyev, 1950, s. 204). Ek ünlüyle biten fiillere {-wsı/-wsé, -wso/-wsö}; ünsüzle biten fiilere de {-ıwsı/-éwsé, -owso/-öwsö} şeklinde eklenir.

Kémde-kém huñ oşo miñe ***éşenéwsé*** *belekeyźerźén bérewhén aldandırha ul kéşége yaķşıraķ bulır iné. Muynına tirmen taşı taġıb anı diñgéźge taştahalar.* "Kim bana inanan bu küçük çocuklardan birini günaha düşürürse, boynuna kocaman bir değirmen taşı geçirilip denize atılması kendisi için daha hayırlı olur." (K/1435).

Télek itken saġıñda hin üź bülmeñe in, işégéñdé yab, şunan yeşérén ***torowsı*** *ataña télek it, yeşéréndé* ***küréwsé*** *hinén atañ hiñe kürhetéb birér.* "Dua edeceğin zaman odana geç, kapını kapat, gizlide olan babana dua et, gizli yaptığınız ibadetleri babanız mükâfatlandıracaktır." (K/144).

Horawsı *her-kém ala,* ***éźźewsé*** *taba, töbörźetéwsége asalar.* "Soran alır, araştıran bulur, çalınan kapı açılır." (K/180).

Serbi ebéyźéñ kezehéne iké humdan da artık ***biréwsé*** *bulmaġas, atayım miné Serbi ebéyźen, ul ḫaķķa hatırġa yaraymı, yuķmı? tip bélép kilérge ķuşıp öyge ķaytarıp yéberźé.* "Serbi ninenin keçisine iki sumdan fazla veren bulunmayınca, babam beni, keçiyi bu fiyata satmak uygun mu diye öğrenmem için Serbi ninenin evine gönderdi." (L/115).

Bıl téldé böte yaḳşı niyetlé tınıslıḳ hem irék ***höyöwsé*** *kéşéler sovét ḫalḳınıñ ülémhéź ḳızı ménen höyleşeler.* "Bütün temiz kalpli ve özgürlüğüne düşkün insanlar, sovyetlerin ölümsüz kızı ile bu dilde konuşuyorlar." (K1/43).

4.2.5.5.3. Zarf-Fiil

Eski Türkçede {-yU, -(X)p, -(X)pAn, -(X)yIn, -mAtI(n), -gAlI, -sAr, -çA, -gInçA} (Tekin, 2016, s. 158); Çağatay Türkçesinde {-a/-e, -y; -ġaç/-geç; -ġalı/-geli; -ġunça/-günçe, -ḳunça/-künçe; -ġuça/-güçe, -ḳuça/-küçe; p, -ban/-ben; -may/-mey; -mayın/-meyin} ekleri zarf-fiil eki olarak kullanılır (Eckmann, 2021, s. 107-113).

Başkurtçada kullanılan zarf-fiil ekleri ve kullanılan örnekler şunlardır:

4.2.5.5.3.1. -a/-e,; -y

Ünlüyle biten fiillere {-a/-e}; ünsüzle biten fiillere {-y} şeklinde eklenen bu zarf-fiil eki (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 376), genellikle ikilemelerde ve tasvir fiillerin kuruluşunda kullanılır (Keskin, 2004, s. 10; Zeynullin, 2005, s. 243-245; Öner, 1998, s. 227-229).

Isınlap ta irtengé ḳoyaşḳa ḳarşı öy yanındaġı sıyırsıḳ oyahı öśtöndegé sıbıḳḳa bér par sıyırsıḳ ḳunġan. Ular ḳanattarın ḳaġıp ***talpına-talpına*** *hayrayźar iné.* "Sabah güneşle evin yanındaki sığırcık yuvasının üstündeki dala bir çift sığırcık konmuştu. Kanatlarını vurarak çırpına çırpına ötüyorlardı." (L/206).

Min uramdı totoş yapḳan ḳabarınḳı ḳaź ülenderéne kinenép ***baśa-baśa*** *aşıḳmay ġına şul yaḳḳa taban atlanım.* "Sokağı tamamıyla döşek gibi kaplayan kaz otlarına keyifle basarak acele etmeden, yavaşça o yana doğru gittim." (K1/118).

Unıñ érgehénen ütkende Seleḫi starostala tégé ḳılıslı kéşé le unıñ érgehénde tuḳtap küréşép ***köle-köle*** *höyleşép taġı küréşép kittéler.* "Yanından geçerken Selehi muhtarla diğer silahlı kişi onun karşısında durup gülerek selamlaşıp gittiler." (L/78).

Serbi ebéy ***ilay-ilay*** *kezehénéñ artınan ḳarap ḳaldı.* "Serbi nine, keçisinin ardından ağlaya ağlaya bakakaldı." (L/104).

Yélbeźek yél, seskelerźé ***höye-übe irkeley-tirbete*** *uyatıp tıwasaḳ tañ yulına ḫuşbıy börköp sıġa.* "Esen rüzgâr, çiçekleri okşayarak uyandırıp tan vaktinde hoş kokular bırakıyor." (K1/166).

4.2.5.5.3.2. -p, -(ı)p, -(é)p, -(o)p, -(ö)p

Ünlüyle biten fiillere {-p}; ünsüzle biten fiillere ise {-(ı)p, -(é)p, -(o)p, -(ö)p} şeklinde eklenir (Keskin, 2004, s. 95; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 382). Başkurtçada işlek olarak kullanılan bu zarf-fiil eki, asıl fiilden hemen önce gelerek eklendiği fiilin önce yapıldığını belirtir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 382). Metnimizde bu zarf-fiilin tonlu biçimleri {-b, -(ı)b, -(é)b, -(o)b, -(ö)b} de bulunmaktadır.

Eger źe atayımdıñ hatır nemehé bulha şunı ***hatıp*** *eseyéme yañı küldek alır iné.* "Şayet babamın satacak birşeyleri olsaydı, satıp anneme yeni bir kıyafet alırdı." (L/60).

Min unıñ bıl tiklém dertlenéwéne hem şatlanıwına ***aptırap*** *ķarap torźom.* "Onun böyle heyecanlanması ve mutlu olmasına şaşırıp bakakaldım." (L/210).

Bıl keñeşmenéñ pratakoldarı şul uķ yılda ***baśtırılıp*** *téyéşté kéşéler arahında taratılġaynı. Bıl meķele şul pratakoldarġa* ***tayanıp*** *yaźıla.* "Bu toplantının protokolleri aynı yıl bastırılıp gerekli kişilere dağıtılmıştı. Bu yazı o protokollere dayanarak yazıldı." (A/15).

Béź safķa téźélép baraban ***huġıp*** *aldan kitték.* "Tek sıra hâlinde davul çalarak önden gittik." (A/160).

Minéñ tawışımdı atayım ***işétép yögörөp*** *kildé le étterźé ķıwıp yéberźé. Şunda Ġabdraḫman, miné ilawźan tuķtatır ösön tégé seskelerźen* ***өźөp*** *bér aź miñe birźé le üźé ķayalır kitté.* "Babam sesimi duyunca koşarak geldi ve köpekleri kovaladı. Gabdrahman, beni susturmak için şu çiçeklerden koparıp biraz bana verdi ve sonra ortadan kayboldu."(L/39).

Şul vaķıtta Fetiḫa abıstay ***kilép*** *eseyemdéñ ķulındağı iśké palaśtı* ***tartıp*** *aldı.* "Tam o anda Fetiha abla gelip annemin elindeki eski kilimi çekip aldı."(L/45).

Eseyém bik ***borsolop*** *ükhéy ükhéy kém alhın üźźerénéñ ut küź Ġabdraḫmandarı küź aldımda* ***alıp sıġıp*** *kitté, üź küźém ménen kürźém un humlıķ ķağıź aķsa iné.* "Annem endişeyle hıçkıra hıçkıra kim alacak tabii ki ateş gözlü Gabdrahmanları, gözümün önünde alıp çıktı, kendi gözlerimle gördüm, on sumluk kâğıt paraydı, dedi." (L/10).

Ķapķanan kérewge ķıźıķ bér kürénéş küźge taşlandı. Belekey géne bér ķara hıyır érgehénde donyahın ***onotop*** *yeş kéne bér yégét baśıp tora. Ḫatta malay tiheñ de yaźıķ bulmaś.* "Kapıdan girişte tuhaf bir durum göze çarptı. Küçücük bir siyah

ineğin yanında dünyayı unutmuş genç bir delikanlı duruyordu. Hatta çocuk desen de yanlış olmaz.” (K1/50).

Anın ipteşteré, bı éşté kürges bik ***köyönöşöb*** *batşalarına* ***kiléb*** *barı bulġandı höyźegender.* “Onun arkadaşları, olanları görünce çok üzüldüler. Efendilerine gidip bütün olup bitenleri anlattılar.” (K/613).

Anın ķaşına bér ķutırźı kéşé ***kiléb yalınıb*** *anın aldında* ***yögönökteb torob*** *aġa eytken: Téleheñ taźarta alır inéñ miné, tigen.* “Onun huzuruna cüzzamlı biri gelip diz çökerek: İstersen beni iyileştirebilirsin, diye yalvardı.” (K/1110).

4.2.5.5.3.3. -ġanda, -gende, -ķanda, -kende

Fiildeki hareketin yapılma zamanını bildiren bu zarf-fiil eki, “-dığı zaman, -dığında” işlevinde zarflar türetir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 376). Ek, {-ġan, -gen, -ķan, -ken} sıfat-fiil ekiyle {da/-de} bulunma hâli ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur.

Min ***barġanda*** *ul üźéñéñ oşo tar urında küp könder buyınsa mosafirlékte ķalasaġın bélgen kéwék oyaġa éyeleşép kitken hımaķ küréne iné.* “Geldiğimde o dar yerde sanki uzun günler boyunca kalacağını biliyor, bu yüzden, yuvaya alışmış gibi görünüyordu.” (L/196).

Min ***ingende*** *eseyém elle ķayźa kitken iken. Tik ularźıñ minéñ ménen bér yeşteş Ġabdraḫmandarı baş źurlığınday bér tup totop şunda tora iné.* “İndiğimde annem bir yere gitmişti. Yalnız onların benimle aynı yaşta Gabdrahmanları baş büyüklüğünde bir top tutmuş, orada duruyordu.” (L/27).

Eseyém ösönsö ret urap ***kilgende*** *atayım öyźöñ işék aldına sıġıp ultırġaynı.* “Annemin üçüncü gelişinde, babam kapının önünde oturuyordu.” (L/48)

Min öyge inép ***kitkende*** *ul haman nemelér höylene iné.* “Eve girdiğim her vakit hemen dırdıra başlıyordu.” (L/41).

Bıl éşterge küp yıldar ütté. Lekin min haman şul uramdan ***ütkende*** *şul ķeherlé küź yeşlé yortķa ķararġa yérenem.* “Bu olayların üzerinden yıllar geçti. Fakat ben bu sokaktan her geçtiğimde gönlümü yaralayan gözü yaşlı eve bakmaya çekiniyorum.” (L/53).

4.2.5.5.3.4. -ġansa, -gense, -ķansa, -kense

Fiildeki hareketin gerçekleşme şeklini ve yolunu belirten bu zarf-fiil eki, "-dığı gibi, -dığınca" işlevinde zarflar türetir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 377). Ek, {-ġan/-gen, -ķan/-ken} sıfat-fiil eki ile {-sa/-se} eşitlik hâl ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur.

Tawźan töşéb barġan saķtarında, ul alarġa kürgenderén eźem ulı ülgenden téréléb ***torġansa*** *bérewge le höyźerge ķuşmaġan.* "Dağdan indiğinde, onlara, mahşer gününe kadar gördüklerini asla kimseye söylememelerini emretti. (K/1402).

Şulay źa bulha eźem ulı üź turıhınan ***yaźılġansa*** *bara eźem ulın totob biréwsé kéşénén éşé ḫarab ul kéşénén tıwmaġanı yaķşıraķ bulır iné, tigen.* "Öyle bile olsa insanoğlu kaderinde yazılanı yaşar, ihanet edenin vay hâline! Hiç yaşamamış olsa daha iyiydi." (K/1630).

Ul ḫeźér ***télegense*** *tawźar dalalar giźe tebiġettéñ yañınan-yañı sérźerén öyrene.* "O şimdi dilediği gibi dağlar bayırlar geziyor, tabiatın yepyeni sırlarını öğreniyor." (K1/231).

Béź ul ***ķuşķansa*** *éşleges, köźgöle törlö töp kürźék.* "Biz onun istediği gibi yapınca aynada farklı şeyler gördük." (A/140).

Béź awıl osona ***sıķķansa*** *Başķort marşı köyöne yırlap barźıķ.* "Köyün sınırına varana kadar Başkurt marşı söyledik." (A/160).

4.2.5.5.3.5. -ġansı, -gensé, -ķansı, -kensé

Fiildeki hareketin gerçekleşme zamanını, yapılma şartını ve sebebini bildirir. "-a kadar, -ıncaya kadar" işlevinde zarflar türetir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 379).

Béźźéñ bıl éşébéź ķar ***yawġansı*** *şulay barźı. Ķar yawġas mal öyönde ķunaġım ösön ayrım üźé géne tororloķ urın yahanım.* "İşimiz kar yağana kadar böyle devam etti. Kar yağınca, ahırda misafirim için ayrı bir yer yaptım." (L/203).

Béź źe üźébéźźéñ yér başına barıp yétték. Atayım ménen béź attı tuġarıp arķanlap ***ķuyġansı****, apayım yérźéñ başına barıp urırġa kéréşép te kitté. Biz de kendi tarlamıza gittik.* "Babamla beraber atın yükünü indirip tekrar bağlayana kadar ablam çoktan tarlaya gelmiş ve ekin biçmeye başlamıştı." (L/146).

Üźébéźźéñ arıştı urıp bötörges tarı ***ölgörgensé*** *kéşélerge uraķ urıp öś-baştı böteytép alırbıź.* "Kendi ekinimizi biçince mısır yetiştirenlere yevmiyeci durup en azından üst baş alırız." (L/135).

Bıl nemené intéktérép ***totķansı*** *huyırġa kerek.* “Bu şeye eziyet edip yakalayacağına kesseydin.” (L/183).

Öyrensék tégélerén hatıp ***ķaytķansı*** *ismaham bıları oźağıraķ yanımda toror tip aşķınıp éşley.* “Çırak diğerlerini satıp dönene kadar en azından, bunları daha uzun yanımda tutarım diye hevesle çalışıyordu.” (K1/236).

4.2.5.5.3.6. -ġas, -ges, -ķas, -kes

Fiildeki hareketin yapılma zamanını ve sebebini bildiren bu zarf-fiil eki, eklendiği fiillere “-ınca, -ince” anlamı yükler (Keskin, 2004, s. 64-68; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 380).

Bına ḫeźér béź ķoyaşķa arttı ķuyıp hıw börköp ***ķarağas*** *törlö töśter kürźék.* “İşte şimdi güneşi ardımıza alıp su püskürtüp bakınca farklı renkler gördük.” (A/144).

Min ***barġas*** *baştarın da küterép ķaramanılar. Min küldéñ maturlığına ķaray başlanım.* “Vardığımda başlarını kaldırıp bakmadılar bile. Ben de gölün güzelliğini izlemeye başladım.” (L/176).

Mını ***kürges*** *ḫalıķ tañ-ķalıb kéşélerge bı tikté ķoźöret birgené ösön Ḫoźayźı dandaġan.* “Halk bunu görünce çok şaşırdı, insana böyle bir güç veren Tanrının yüceliğini zikrettiler.” (K/243).

Atayımdıñ şul ḫelén ***kürges*** *minéñ iké küźémdén yeşterém tegerep töştö.* “Babamın bu hâlini görünce iki gözümden de yaşlar sicim gibi aktı.” (L/16).

Lekin min bında ***kilges*** *ķarañġılıķ ösön de atayımdıñ yütkéréwé ösön de artıķ ķayġırmanım.* “Fakat buraya gelince ne karanlığa ne de babamın öksürmesine artık aldırmadım.” (L/52).

Ḫatıġıź ösön bik źur reḫmet. Min awılġa **ķaytķas** uķ héźźen ḫat köte iném. “Mektubunuz için çok teşekkür ederim. Köye döndüğümden beri sizden mektup bekliyordum.” (K1/71).

Uķıtıwsı ağay bildelegen kön ***kilép yétkes****, béź yeygé éşterébéź turahındağı materialdarźı alıp mektepke kildék.* “Öğretmenin söylediği gün gelince yaz ödevlerimizle ilgili malzemeleri alıp okula geldik.” (A/207).

Bér başı hütélép yönderé sıķķan. Min ularźı ***kürges*** *kıźganıp kittém.* “Bir yanı sökülmüş, yünleri çıkmıştı. Onları görünce üzülerek gittim.” (L/106).

4.2.5.5.3.7. -mayınsa / -meyénse

Fiildeki hareketin zamanına yönelik "-madan, -meden" işlevinde zarflar yapar (Keskin, 2004, s. 179; Yazıcı Ersoy, 2022, s. 381). Ek, fiillere art ünlülerden sonra {-madan}; ön ünlülerden sonra {-meden} şeklinde eklenir.

Yisus ***tuḳtalmayınsa*** *alarġa misaldar kiltéréb eytken.* "Yisus, onlara durmadan yeni örnekler verdi." (K/728).

Baźarźan ḳaythalarźa ***yıwınmayınsa*** *aş aşamayźar. Alar büten de küb yolalarźı totalar.* "Çarşıdan döndüklerinde yıkanmadan yemek yemezler. Onlar başka pek çok geleneğe de uyarlar." (K/1322).

Ḳamıldarźı tiź totop ***sıwaltmayınsa*** *ġına ura almayım.* "Tahıl saplarını çabucak tutup karıştırmadan biçmeye başladım." (L/128).

Yuḳ, min unıñ turahında ***uylamayınsa*** *buldıra almayım.* "Hayır! Onu düşünmeden duramıyorum." (K1/112).

Min unıñ źur tubın kürges bik ḳızıḳtım da sıġıp ***kitmeyénse*** *ḳarap torźom.* "Onun kocaman topunu görünce içim gitti. Fakat evden çıkamadım, öylece bakıp durdum." (L/27).

Minsé héźge eytemén: Kémde-kém üź ḳatının uynaş itken ġeyébé ***bulmayınsa*** *ayırıb-yéberéb ikénséné alha, ul üźé uynaş ite; ayırılġan ḳatındı alġan kéşé le uynaş ite, téyém, tigen.* "Size söylüyorum: Kim zina etmeyen eşini boşar, başka bir kadını alırsa zina etmiş olur, boşanmış kadını alan da zina etmiş olur, dedi." (K/626).

4.2.6. Edatlar

Edatlar, isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında *zaman, mekan, yer, yön, benzerlik, şekil, tarz, neden, miktar vb.* bakımdan anlam ilişkisi kuran görevli kelimelerdir (Hacıeminoğlu, 1992, s.V; Ergin, 2013, s. 348; Korkmaz, 2014, s. 895). İsmin hâl eklerinden sonra kullanılan edatlar işlevleri bakımından daha çok eklere benzerler (Dmitriyev, 1950, s. 134).

Bu bölümde, metnimizde belirlenen Başkurtça edatlar ve bu edatların varsa Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde tanıklanmış şekilleri gösterilmiştir.

Metnimizde tespit edilen edatlar şunlardır: *alda* "-den önce", *aldınan* "-den önce", *alıp~alıb* "-den başlayarak, -den itibaren", *arı* "-den sonra", *arḳahında* "yüzünden, sayesinde, dolayı", *arḳılı~arḳırı* "vasıtasıyla, sayesinde, -den", *artıḳ* "-den çok, -den

fazla, -den sonra”, *artınan* “-den sonra, ardından”, *aşa* “üzerinden, vasıtasıyla, ile, -den”, *ayķanlı* “-den dolayı, dolayısıyla, sebebiyle”, *aźaķ* “sonra, -den sonra”, *başķa* “başka, -den başka”, *baştab* “-den sonra, -den başlayarak”, *biré* “beri, -den beri”, *birlé* “-den beri, -den itibaren”, *boron* “-den önce”, *bulıb~bulıp* “gibi, için, olarak”, *buyı* “boyunca, dair”, *buyınsa* “boyunca, süresince, -e göre”, *buylap~buyźab* “boyunca, -dan”, *büten* “-başka, den başka, dışında”, *élék* “-den önce”, *ġiberet* “-den ibaret, -den oluşan”, *ḫaķında* “hakkında”, *ḫaķta* “hakkında”, *ḫas* “has, özgü”, *hayın* “her, dıkça”, *ḫetlé~ḫetlém* “kadar, -e kadar”, *hımaķ* “gibi”, *huñ* “-den sonra”, *işé* “gibi”, *ķaraġanda* “-e göre, -e kıyasla”, *ķaramaśtan* “-e rağmen”, *ķaramay* “-e rağmen”, *ķarap* “-e göre, -e doğru, -e bakarak”, *ķarata* “göre, -e doğru, -e kıyasla”, *ķaray* “ -e doğru, -e göre, -e bakarak”, *ķarşı* “-e karşı, -e doğru”, *kéwék* “gibi”, *ķeźeré* “kadar, -e kadar”, *köyö* “gibi, hâlde, biçimde”, *küre* “-e göre, için, -den dolayı”, *ménen~bélen* “ile, ile birlikte”, *östön* “için, ile ilgili”, *öśtönde* “hakkında, ile ilgili, üstünde, yanı sıra”, *öśtöne* “hakkında, ile ilgili, üstünde, yanı sıra”, *öśtönen* “üstünde, hakkında, ile ilgili, yanı sıra”, *saķlı* “kadar, -e kadar, gibi”, *samahı* “kadar, civarında, -dır”, *sebeplé* “-den dolayı, yüzünden”, *şikéllé~şikéldé* “gibi”, *taba* “-e doğru, üzerinden, -den”, *taban* “-e doğru”, *tarafınan* “tarafından”, *tış* “-den başka, dışında”, *tiklém* “kadar, -e kadar”, *töślö~töśtö* “gibi, biçimde, şekilde”, *turahında~turıhında* “hakkında, ile ilgili”, *turala~turıla* “ile ilgili, hakkında”, *urınına* “yerine, gibi”, *üte* “-den, içinden, arasından”, *yaķın* “-e yakın, -e doğru, kadar”.

4.2.6.1. alda

Alda (-dan önce) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli eki ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *alda* < ÇT. *alıda* (ÇEK 97)

Isın eytemén héźge, mıtarźar źa aźġan ķatın-ķıźźar źa Ḫoźay batşalığına héźźen ***alda*** *barırźar.* “Size gerçeği söylüyorum, tahsildarlar da fahişeler de Tanrı’nın egemenliğine sizden önce girecekler.” (K/712).

Barı ķalalarźan da yeyew kéşéler anda yügéréb barıb alarźan ***alda*** *kiléb Yisus ķaşına yıyılışķandar.* “Bütün şehirlerden yayan gelenler onlardan *(havarilerden)* önce İsa’nın huzurunda toplandılar.” (K/1295).

4.2.6.2. aldınan

Aldınan (-den önce) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Ķulıma ķaźźı totop attarźı yéteklep töş **aldınan** ġına öyge ķaytıp indém.* "Elime kazı alıp atları sürerek öğleden önce eve vardım." (L/183).

*Bér saķ Hönersé newbettegé körşekté **tañ aldınan** ġına éşlep bötken.* "Bir vakit yine usta, sıradaki testiyi şafaktan önce bitirmiş." (K1/243).

4.2.6.3. alıp~alıb

alıp~alıb (-den başlayarak, -den itibaren) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Ul her kön tañdan **alıp** tönge ḫetlé unıñ yanınan bér aźım da sitke kitmegen.* "Her gün sabahtan akşama kadar onun yanından bir adım bile uzaklaşmamış." (K1/294).

*Ularźıñ ikewhé le tañdan **alıp** ķara tönge tiklém şul éşterénen buşay almağanġa küre min öyźe belekey héñlémdé ķarap yañğıź ultıra iném.* "İkisi de sabahtan zifiri karanlığa kadar bu işlerden başlarını kaldıramadıkları için ben evde küçük kardeşimle ilgilenip bir başıma duruyordum." (L/4).

*Şul vaḫıttan **alıb** Yisus din höyźey baştağan.* "O andan itibaren İsa, vaaz vermeye başladı." (K/82).

4.2.6.4. arı

Arı (-dan sonra) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli eki ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *arı* < ÇT. *narı* "öte" (ÇEK 96) < ET. *ıngaru* "öte, sonra" (OTG 143)

*Başķort attarı, yaķşı, tuyźoruw arķahında bér nise bıwından **arı** gewźelé atķa eylenesek.* "Başkurt atları, iyi bakımla beraber birkaç yüzyıl sonra heybetli atlara dönecek." (A/133).

*Yamġır ni ḫetlém yaķın bulha la yeyġor şul tiklém yaķın küréne. Yamġır béźźen **arı** kitken hayın ul béźźen alıślana hem höźeklene bara.* "Yağmur ne kadar yakınsa gökkuşağı da o kadar yakın görünüyordu. Yağmur bizden uzaklaştıkça gökkuşağı da uzaklaşıyor, gözden kayboluyordu." (A/151).

4.2.6.5. arķahında

Arķahında (yüzünden, sayesinde, dolayı) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Meśelen, bıl tertip **arķahında** athıź, ķoralhıź yarlı Başķort duşı ni ẖetlé küp bulha la tapamźan da fayźalana almay, bésen de saba, aġas ta ķırķıp hata almay.* " Örneğin bu düzen yüzünden atsız, silahsız fakir Başkurt halkı ne kadar kalabalık olsa da meradan faydalanamıyor, ot biçemiyor, ağaç kesip de satamıyor." (A/87).

*Dörөśön eytkende, bıl uy minéñ başta üź turamda ķayġırtıwźan bigérek hinéñ ẖaķta uylaw **arķahında** kilép tıwźı tip te өśtey.* "Doğrusunu söylemek gerekirse, bu düşünce kendimle ilgili kaygılanmaktan daha ziyade senin hakkında düşünmem neticesinde doğdu, diye ekliyor." (K1/220).

4.2.6.6. arķılı~arķırı

Arķılı~arķırı (vasıtasıyla, sayesinde, -den) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Tın ġına yatķan kөźgө kéwék küldéñ өśtöne yañı sıġıp kilgen ķoyaştıñ nurı töşөp kül **arķılı** altın börtökteré hibép yahaġan küpér kéwék yaltırap torġan yul halınġaynı.* "Cam gibi gölün üstüne, yeni doğmuş güneş ışığının düşmesiyle, altın tozlarıyla bezenen köprü gibi parlak bir yol yapılmıştı." (L/177).

*Mının barıhıla Teñérénén beyġamber **arķırı** eytéwé yéréne kilhén tib bulġan.* "Bunların hepsi de Tanrı'nın peygamberler *vasıtasıyla* söyledikleri gerçekleşsin diye olmuş." (K/22).

4.2.6.7. artıķ

Artık (-den çok, -den fazla, -den sonra) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli eki ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Niñe hin üźéñdé yenénen **artıķ** kürép höygen, hinéñ өsön géne yanġan-köygen Yulamandı şulay yapa-yañġıź ķaldırıp kittéñ?* "Neden, seni canından çok seven, senin için yanıp tutuşan Yulaman'ı böyle yapayalnız bırakıp gittin?" (K1/311).

*Bélehéñ bit ul ķalġan aştarın étterge sıġarıp tükhe le kéşénen ķıźġana. Ul étterén béźźen **artıķ** küre, tiné.* "Görüyorsun işte, artan yemekleri itlere döküyor ama insandan kıskanıyor. İtlerine bizden fazla kıymet veriyorlar, dedi." (L/24).

4.2.6.8. artınan

Artınan (-den sonra, ardından) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve ilgi hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Eger yamğır ***artınan*** *ķoyaş ķaramaha, yeyğor kürénmey.* "Yağmurdan sonra güneş çıkmazsa, gökkuşağı görünmez." (A/149).

Bınıñ ***artınan*** *başķa ķaźźar źa elle nindey źur bér vaķiğa bulğan kéwék donya ķuptarıp ķısķırışa başlanılar.* "Bundan sonra başka kazlar da nedense, önemli bir olay olmuş gibi kıyameti koparırcasına bağrışmaya başladılar." (L/188).

Ķarlı tawźar ***artınan*** *halķınsa yél yélép ütté.* "Karlı dağlar ardından serince bir yel esti." (K1/377).

4.2.6.9. aşa

Aşa (üzerinden, vasıtasıyla, ile, -den) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Kéşéler, bıyala ***aşa*** *küréngen hıw kéwék asıķtar hem yabayźar.* "İnsanlar camdan görünen su gibi açık ve net görünüyorlar." (K1/73).

Ķırağay ķıwanıstan tulķındar, şaşınıp karap ***aşa*** *hikérép uynarğa kéréşe.* "Dalgalar, aşırı sevinçten kudurup geminin üzerinden sıçrayarak oynamaya başladılar." (K1/471).

4.2.6.10. ayķanlı

Ayķanlı (-den dolayı, dolayısıyla, sebebiyle) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Oktyabr revolyutsiyahınıñ ķırķ dürt yıllığı ***ayķanlı*** *yañı ğına birélgen bıl maķtaw ķağıźına: Malsılıķ ölkehénde yuğarı kürhetkésterge ölgeşkené ösön Salawat iséméndegé kolḫoz idarahı Sirajev Marstı oşo maķtaw ķağıźı ménen bülekley, tigen ğeźetiy yaźılğan.* "Ekim devriminin kırk dördüncü yılı nedeniyle ilk kez verilen bu teşekkür belgesine: Hayvancılıkta üstün hizmetler gerçekleştirdiği için Salavat adındaki kolhoz idaresi Mars Sirajev'i bu teşekkür belgesi ile ödüllendiriyor, şeklinde kalıp bir ifade yazılmıştı." (K1/57).

4.2.6.11. aźaḳ

Aźaḳ (sonra, -den sonra) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli eki ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kulanılır.

*Şunan **aźaḳ** Hönersé ülges, unıñ ḳultamġahı öśtöne üź tamġahın baśḳan da danlı Hönersé bulıp ta alġan.* "Usta öldükten sonra onun imzasının üstüne kendi imzasını basmış ve ünlü bir usta oluvermiş." (K1/273).

4.2.6.12. başḳa

Başḳa (başka, -den başka) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Aşawsılar ḳatın-ḳıźźar bélen balalarźan **başḳa** biş méñge yaḳın kéşé bulġan.* "Yemek yiyenlerin sayısı, kadın ve çocukların haricinde beş bine yakındı." (K/473).

*Minéñ bér keze ménen şul samawırźan ḳaźanımdan **başḳa** nemem bar.* "Benim bir keçiyle şu semaver ve kazanımdan başka neyim var." (L/71).

*İndé miñe astan ülәwźen **başḳa** sara ḳalmanı.* "Benim için açlıktan ölmekten başka çare kalmadı." (K1/208).

4.2.6.13. baştab

Baştab (-den sonra, -den başlayarak) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli eki ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Ḳurıḳma ḳıźım! Hiné éşenәwéñ ḳotḳarźı, tigen. Şul seġatten **baştab** ḳatın hawıḳḳan.* "Korkma kızım! Seni inancın kurtardı, demiş. O andan sonra kadın iyileşmiş." (K/257).

*Kis bulġas huñ yөźөm-baḳsahının éyehé üźénén éş başḳarıwsıhına eytken: Éşsélerźé saḳır źa huñğılarınan **baştab** tewgéleréne tikté alarġa éş ḫaḳın bir, tigen.* "Akşam olunca, bağın sahibi kâhyasına seslenmiş: İşçileri çağır da sondan başlayarak ilk gelenlere kadar ücretlerini ver, demiş." (K/655).

4.2.6.14. biré

Biré (beri, -den beri) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *biré* < ÇT. *béri* (ÇEK 96) < ET. *berü* (ETG 99)

*Şunda batşa uñ yaḳtağılarına eytér: Éy atamdın beḫildegenderé! Kilégéź donya yaratılġandan **biré** eźérźengen batşalıḳta urındaşığıź.* "O zaman kral sağdakilere: Ey babamın bağışladıkları! Gelin, dünya yaratıldığından beri hazırlanan hükümdarlıkta toplanın, der." (K/897).

*Min ḫalıḳtı ayayım, ös könden **biré** alar minén ḳaşımda toralar aşarźarına bér neme le yuḳ.* "Ben halka acıyorum. Üç gündür yanımda duruyorlar, yiyecek bir şeyleri de yok." (K/1357).

4.2.6.15. birlé

Birlé (-den beri, -den itibaren) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Başḳorttar Meskew dewleténe ḳuşılġandan **birlé** Başḳortostanda ḫökümettéñ böte seyesetén bayarźar yöröttö.* "Başkurtlar, Moskova'ya katıldığından beri Başkurtdistan'daki hükümetin bütün siyasetini soylular yürüttü." (A/1).

*Bér yıldan **birlé** ḫeber-ḫetéré yuḳ.* "Bir yıldır haber yok." (L/92).

4.2.6.16. boron

Boron (-den önce) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *boron* < ÇT. *burna / burun / burunraḳ* (ÇEK 96)

*Yoakim Vavilonġa küsmeś **boron** Yeḫoniya bélen anın aġay-énélerén tıwźırġan.* "Yoakim, Vavilon'a göçmeden önce Yehoniya ile onun kardeşlerini doğurmuş." (K/11).

*Béź yamġır yawmaś **boron** awılġa yétép ḳalayıḳ, tip sapsanlanıḳ.* "Yağmur yağmadan önce köye varalım diye acele ettik." (A/171).

*Elé unıñ kéşénen arttırıp bér nindey źe yaḳşı éşter kürhetéwén bélmeś-kürmeś **boron** uḳ hin unı başḳalarźan öśtön, ayırım küre başlayhıñ.* "Onu insanlardan ayırıp hiçbir şekilde iyi işler yapıp yapmadığını tartmadan başkalarından üstün ve farklı görüyorsun." (K1/353).

4.2.6.17. bulıb~bulıp

Bulub~bulup (gibi, için, olarak) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Şunan min üźéñe eytkense şunda tor. Anın ösön İrod balanı ültérmek ***bulıb*** *anı éźźegéhé kile, tigen.* "Sana söyleyene kadar orada kal. Çünkü İrod, çocuğunu öldürmek için araştırma yapıyor, dedi." (K/38).

Yuġarıla eytkense, yamġır börtökteré éséndе ķoyaş nurı hınıp üźénen ķaķşatıp törlö töp sıġara hem béźźéñ küźge yeyġor ***bulıp*** *küréne.* "Yukarıda söylendiği gibi, yağmur damlaları içinden güneş ışığının kırılıp dağılmasıyla farklı renkler ortaya çıkıyor ve bu gözümüze gökkuşağı gibi görünüyor." (A/150).

Bıl küp nemeler arahında béźźéñ samawır źa méśkén ***bulıp*** *ultıra.* "Bu pek çok eşyanın arasında bizim semaver de zavallı gibi duruyordu." (L/106).

4.2.6.18. buyı

Buyı (boyunca, dair) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Nişteb héź mında könö ***buyı*** *éşhéź torahıġız?* "Neden gün boyunca burada boş duruyorsunuz?" (K/653).

Ular unda tön ***buyı*** *aşap ésép ultırhındar.* "Orada gece boyunca yiyip içip durdular." (L/6).

Ġümér ***buyı*** *şul éş ménen kön kürép te bér ķasan da ısın ośta bula almaġan ösön awıl ḫalķı kölöp uġa Öyrensék tip isém ķuşķan.* "Ömrü boyunca bu işten geçinse de usta olamadığı için köylüler alay ederek ona çırak ismini verdiler." (K1/187).

4.2.6.19. buyınsa

Buyınsa (boyunca, süresince, -e göre) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Keñeşme bıl doklad ***buyınsa*** *oşonday ķarar sıġarźı.* "Heyet, bu bildiriye göre böyle bir karar çıkardı." (A/98).

Min unı şulay kış ***buyınsa*** *terbie ķıldım, ķunaķ ittém.* "Ben onu böylece kış boyunca eğittim, misafir ettim." (L/203).

Min faşistarźı yuķ itér ösön zadaniye ***buyınsa*** *kildém.* "Ben faşistleri yok etmek için görevli olarak geldim." (K1/27).

4.2.6.20. buylap~buyźab

Buylap~buyźab (boyunca, dan) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Yisus aġa eytken: Bar, éşenéwéñ hiné ķotķarźı, tigen. Ul şul seġaté küre-torġan bulġan da yul ***buyźab*** *Yisus artınan kitken.* "Yisus ona: Git, imanın seni kurtardı, demiş. O anda adam yeniden görmeye başlamış ve yol boyunca İsa'nın ardından yürümüş." (K/1495).

Béź urman arahındağı yul ***buylap*** *kitték.* "Biz orman içindeki yoldan gittik." (K1/103).

4.2.6.21. büten

Büten (-den başka, dışında) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Yul buyında bér smokva aġasın küréb anın ķaşına barġan iken şunan yapıraķtarınan ***büten*** *anın başında bér neme le tabmağas aġa eytken: Mınan bılay hinen meñgé yéméş bulmahın, tigen. Smokva aġası şul seġaté ķıwarġan.* "Yol kenarında gördüğü bir incir ağacına yaklaşmış. Yapraklarından başka üzerinde bir şey göremeyince ona: Artık sende sonsuza kadar meyve yetişmesin, demiş. İncir ağacı o anda kurumuş." (K/700).

4.2.6.22. élék

Élék (-den önce) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli eki ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Höyönöşégéź, ķıwanışıġıź, kükterźe héźźén hawabıġıź źur. Héźźen ***élék*** *bulġan beyġamberźerźé le şulay ķıwġaynılar.* "Sevinin, mutlu olun. Göklerde sizin sevabınız büyüktür. Sizden önce yaşayan peygamberleri de böyle kovmuşlardır." (K/102).

Yisus aġa eytken: Isın eytemén hiñe, oşo tönö etes ķısķırmaśtan ***élék*** *hin minen ösöret tanarhıñ, tigen.* "Yisus ona: Sana doğrusunu söylüyorum, o gece horoz ötmeden önce sen beni üç kez inkar edeceksin, demiş." (K/943).

Bögön emelge baķķanday küp éşém bulmaha, héźźen ***élék*** *üźém barġan bulır iném elé*. "Bugün yapılacak çok işim olmasaydı, sizden önce ben varmış olurdum." (A/202).

4.2.6.23. ġiberet

Ġiberet (-den ibaret, -den oluşan) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Başķort ḫalķı 4 million disetinelep yérge ḫuja bula torop ta handarı üźźeréne ķaraġanda altı tapķır küp bulġan hem yérźeré 4 million disetinenen ***ġiberet*** *bulġan urıś kreśtiyenderéne ķaraġanda bik feķir hem ķıźġanıs yarım as ḫelde yeşeyźer.* "Başkurt halkı 4 milyon dönümlük toprağa sahip olsa da sayıları kendilerine nazaran altı kat daha fazla olan ve toprakları 4 milyon dönümden ibaret olan Rus köylülerine kıyasla çok fakir ve ne yazık ki yarı aç hâlde yaşıyorlar." (A/19).

4.2.6.24. ḫaķında

Ḫaķında (hakkında) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *ḫaķında* < ÇT. *ḫaķķıda* (ÇEK 98)

Ul könder ķıśķarılmaha bér ten de ķotolmaś iné. Tik hayźalġandar ***ḫaķında*** *ul könder ķıśķarılır.* "O günleri kısaltmasaydı bir kişi bile kurtulamazdı. Fakat seçilmişler uğruna o günler kısaltıldı." (K/834).

Ḫeźér uġa tamaķ, öś-baş ***ḫaķında*** *uylamay, üźéńń yené-yöregé ménen höygen éşéne totoşlay birélérge mömkin.* "Şimdi onun yeme içme, üst baş düşünmeden, canıgönülden sevdiği işine kendini vermesi mümkün." (K1/231).

4.2.6.25. ḫaķta

Ḫaķta (hakkında) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Éyé başta ul şulay ḫafalandı. Aźaķ, Aźnaġol bıl ***ḫaķta*** *bér ni źe uylamaġas…* "Evet, o başta endişelendi. Ancak, Aznagol, bu konuda bir şey düşünmeyince…" (K1/349).

Bélgen, añlaġan kéşége unıń aķ kübék töśöne ingen haķal-mıyığı la ķarahıw arıķ biténe töşken hırźar źa bıl ***ḫaķta*** *ap-asıķ höylep tora bit.* "Anlayana, onun ak köpüğe dönen sakalı ve bıyığı ile kararmış zayıf yüzüne düşen kırışıklıkları, bu konudaki gerçeği apaçık gösteriyordu." (K1/395).

4.2.6.26. ẖas

H̱as (has, özgü) edatı, Başkurtçada yönelme hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*...kéşége **ẖas** toyġolarźan bötönley meẖrüm itéwé yış ķına boşondora la.* "…kişiye has duygulardan tamamıyla mahrum olması, onu çoğu zaman düşündürüyordu." (K1/233).

*...ẖaywanġa **ẖas** ķomhoź ķıwanıstan başķa bér ni źe sağılmay.* "…hayvanlara özgü açgözlülükten başka bir şey sezilmiyordu." (K1/495).

4.2.6.27. hayın

Hayın (her, -dıkça) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *hayın* < ÇT. sayı / sayın / sayu (ÇEK 95) < ET. *sayu* (OTG 139)

*Ul taş her bér ķaraġan **hayın** bér töśke inép minut **hayın** töśön alıştırıp tora.* "O taşa her bakıldığında ayrı bir renge dönüyor, her dakika şeklini değiştiriyor." (A/181).

*Könder barġan **hayın** maturlandı. Ķırźarźa ķarźar bötöp ķara yér öśtö yeşere başlanı.* "Günler gittikçe güzelleşti. Kırlarda karlar eriyince kara yeryüzü yeşermeye başladı." (L/207).

4.2.6.28. ẖetlé~ẖetlém

ẖetli~ẖetlém (kadar, -e kadar) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve yönelme hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Ni **ẖetlém** ķoyaş salt asıķ ķaraha, şul tiklém yeyġor asıķ hem matur bulıp küréne.* "Güneş ne kadar açık, net görünürse, gökkuşağı da o kadar açık ve güzel görünür." (A/149).

Muña ẖetlé *Başķorttarźa yér awıl arahında bülénmegen, kém ķayźan télehe hem küpmé télehe şul **ẖetlé** fayźalana bire iné.* "Şimdiye kadar Başkurtlarda toprak köylüler arasında bölünmemişti. Kim nereden, ne kadar isterse o kadar faydalanabilirdi." (A/85).

*Ul her kön tañdan alıp tönge **ẖetlé** unıñ yanınan bér aźım da sitke kitmegen.* "Her gün sabahtan akşama kadar onun yanından bir adım bile uzaklaşmamış." (K1/294).

4.2.6.29. hımaḳ

Hımaḳ (gibi) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve ilgi hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Petr aġa eytken: Miñe ḫatta hiné bélen bérge ülérge kilgende le min hinen tanmaśmın tigen barı öyrenéwséleré le şunın ***hımaḳ*** *eytkender.* "Petr, seninle ölüme gitsem bile seni inkar etmem, demiş. Tüm öğrencileri de aynı şekilde cevap vermişler." (K/944).

Mejbüriy rewéşte, urıś kreśtiyenderé ***hımaḳ*** *igénsélékke küse başlarźar.* "Zorunlu olarak, Rus köylüleri gibi tarıma dönmeye başlıyorlar." (A/61).

Min barġanda ul üźénéñ oşo tar urında küp könder buyınsa mosafirlékte ḳalasağın bélgen kéwék oyaġa éyeleşép kitken ***hımaḳ*** *küréne iné.* "Geldiğimde o dar yerde sanki uzun günler boyunca kalacağını biliyor, bu yüzden, yuvaya alışmış gibi görünüyordu." (L/196).

4.2.6.30. huñ

Huñ (-den sonra) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli eki ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *huñ* < ÇT. *soñ / soñra* (ÇEK 97)

Küb zamandan ***huñ*** *ul ḳoldarźın bayı ḳaytıb-kiléb alarźan iśeb horaġan.* "Uzun zaman sonra bu kölelerin efendisi gelip onlardan hesap sormuş." (K/882).

Şul éşten ***huñ*** *küp te vaḳıt uźmaġan, yamġır tamıp ayaź bulıp kitken.* "O olaydan sonra çok zaman geçmemiş, yağmur dinmiş, ayaz çıkmış." (A/189).

Oşo ḳısḳırıştan ***huñ*** *miné baḳsa érgehéne sıġarmanılar.* "O tartışmadan sonra beni bahçenin yanına bile çıkarmadılar." (L/43).

Ul her bér horawġa "yuḳ, bélmeyém" tip yawap ḳaytarźı ye öndeşmené. Bınan ***huñ*** *unı ḳayış ménen huḳtıra başlanılar.* "Her bir soruya "yok, bilmiyorum" diye cevap verdi ya da konuşmadı. O andan itibaren onu kemerle dövmeye başladılar." (K1/11).

4.2.6.31. işé

İşé (gibi) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve ilgi hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Bınıñ **işé** géne ömötteré yérźe yatıp ḳalġanmı ni unıñ, Yulamandıñ…* “Onun gibi ümitleri yerde kalmış mı, Yulaman’ın…”(K1/375).

4.2.6.32. ḳaraġanda

Ḳaraġanda (-e göre, -e kıyasla) edatı, Başkurtçada yönelme hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Başḳort ḫalḳı 4 million disetinelep yérge ḫuja bula torop ta handarı üźźeréne **ḳaraġanda** altı tapḳır küp bulġan hem yérźeré 4 million disetinenen ġiberet bulġan urıś kreśtiyenderéne **ḳaraġanda** bik feḳir hem ḳıźġanıs yarım as ḫelde yeşeyźer.* “Başkurt halkı 4 milyon dönümlük toprağa sahip olsa da sayıları kendilerine nazaran altı kat daha fazla olan ve toprakları 4 milyon dönümden ibaret olan Rus köylülerine kıyasla çok fakir ve ne yazık ki yarı aç hâlde yaşıyorlar.” (A/19).

*Ul miñe **ḳaraġanda** uḳımışlı la añlı la kéşé iné.* “O bana kıyasla hem eğitimli hem de akıllı biriydi.” (K1/179).

4.2.6.33. ḳaramaśtan

Ḳaramaśtan (-e rağmen) edatı, Başkurtçada yönelme hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Férmalağı ḳıyın şarttarġa **ḳaramaśtan,** uźġan yılda ul her hıyırźan 1788-er litr höt hawıp, bérénsé urındı aldı.* “Çiftlikteki zor şartlara rağmen, geçen yıl her sığırdan 1788’er litre süt sağarak ilk sıraya yerleşti.” (K1/63).

4.2.6.34. ḳaramay

Ḳaramay (-e rağmen) edatı, Başkurtçada yönelme hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Min yuḳ min inmeyém, eseyém asıwlana tiném. Lekin ul minéñ hüźge **ḳaramay,** eyźe le eyźe tiges ḳıźıḳtım da unıñ artınan indém, inges te işék töböne tuḳtanım.* “Hayır ben gelmiyorum, annem kızıyor, dedim. Fakat o benim bu sözlerime rağmen haydi, haydi diyince heveslendim ve onun ardından indim, iner inmez kapının dibinde bekledim.” (L/28).

4.2.6.35. ḳarap

Ḳarap (-e göre, -e doğru, -e bakarak) edatı, Başkurtçada yönelme hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Ütéske alınġan burıstarźı, her bér ḫujalıḳtıñ kösöne (matdiy ḫeléne) ***ḳarap*** *vaḳıtında tülettére barırġa ġına kerek.* "Alınan borçlar, her bir idarenin gücüne, maddi durumuna göre alınmalı ve zamanında ödenmeli." (A/128).

Ul vaḳıtta kéşélerźéñ yérźeréne kilérźeréne ***ḳarap*** *nalok halmayźar iné.* "O zamanlarda insanların toprağına ve gelirine bakarak vergi almıyorlardı." (L/124).

4.2.6.36. ḳarata

Ḳarata (-e göre, -e doğru, -e kıyasla) edatı, Başkurtçada yönelme hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bınıñ öśtewéne Aźnaġoldoñ buyı-hını, töśö-başı bötönley tip eytérlék İryégéttéñ yeş saġına oḳşap torowı la Yulaman ḳarttıñ küñélénde uġa ***ḳarata*** *halḳınlıḳ uyattı, kürehéñ.* "Buna ilaveten Aznagol'un boyu posu ve görünüşünün birebir İryigit'in gençliğine benzemesi de ihtiyar Yulaman'ın gönlünde ona karşı bir soğukluk uyandırdı sanki." (K1/351).

4.2.6.37. ḳaray

ḳaray (-e doğru, -e göre, -e bakarak) edatı, Başkurtçada yönelme hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Ḳara tulḳındar awır yök téyep, tıwġan yarźarġa ***ḳaray*** *sıḳḳan yañġıź karaptı ḳaź ḳawırhını şikéllé yéñél ḳaḳḳılap ḳıwıp yöröte.* "Hırçın dalgalar, ağır bir yük yükleyerek doğduğu kıyılara doğru yol alan yalnız gemiyi, kaz tüyü gibi hafifçe vurarak yürütüyor." (K1/467).

Kezené alıp kite başlaġas, ul dürt ayaġın alġa ***ḳaray*** *témep tartışa başlanı.* "Keçiyi alıp gitmeye başladığımda, o dört ayağını da öne doğru kaldırıp çekiştirmeye başladı." (L/101).

4.2.6.38. ḳarşı

ḳarşı (-e karşı, -e doğru) edatı, Başkurtçada yönelme hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *ḳarşı* < ÇT. *ḳarşu* (ÇEK 96)

Ḳayhı bérewźer torob aġa ***ḳarşı*** *aldıḳ tanıḳtıḳ biréb eytkender.* "Bazıları kalkıp ona karşı yalancı şahitlik ederek konuşmaya başladılar." (K/1666).

Ḳoyaşḳa ***ḳarşı*** *börkkende bér neme le kürmenék.* "Güneşe doğru püskürttüğünde hiçbir şey görmedik." (A/144).

Selim bayźıñ bıl hüźźeréne ***ḳarşı*** *atayım başta maturlap yawap birźé.* "Selim efendinin bu sözlerine karşı babam başta güzelce cevap verdi." (L/157).

Üź-üźén onotop, ajġırıp yatḳan tulḳındarġa ***ḳarşı*** *yöźöp kitken.* "Kendini kaybedip öfkeyle bağırarak dalgalara doğru yüzmüş." (K1/385).

4.2.6.39. kéwék

Kéwék (gibi) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve ilgi hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *kéwék* < ÇT. *kibi* (ÇEK 94)

Bik küp vaḳıtta matur sesekterźen ası yémeş üśken ***kéwék*** *tatlı hüź aśtında la ası éş yeşérénérge mömkin.* "Pek çok zaman güzel çiçeklerden acı meyve çıkması gibi tatlı sözlerde de acı olayların gizlenmesi mümkündür." (A/16).

Bıl baźar yarlılarźıñ yıyıw ösön hatırġa tip kiltérélgen tüşek, yaśtıḳtarı, samawır, ḳaźan hem kéyéź **kéwék** *nemeleré ménen tulġaynı.* "Bu pazar, fakirlerin vergi ödemek için satmaya getirdikleri döşek, yastık, semaver, kazan ve keçe gibi eşyaları ile dolmuştu." (L/105).

Ḳır kezehé şikéllé térémék, ay ***kéwék*** *köles ḳarluġas hımaḳ éşsen ḳıź iné bit ul unıñ bisekeyé.* "Kır keçisi gibi ele avuca sığmaz, ay gibi güleç, kırlangıç gibi çalışkan bir kızdı onun eşi." (K1/310).

Olatay min bında ḳaytıp, héźźéñ ***kéwék*** *balıḳsı bulıp yeşerge téleyém. Hin bıġa nisék ḳarayhıñ?* "Amca ben buraya geri dönüp sizin gibi balıkçı olarak yaşamak istiyorum." (K/410).

Bıyıl béźźéñ ***kéwék*** *yarlı-yabaġayźarźıñ aź bulha la ayaḳḳa baśıp ḳala torġan yıldarı, tiné.* "Bu yıl, bizim gibi fakir fukaranın az da olsa kendini toplayacağı bir yıl olacak, dedi." (L/162).

4.2.6.40. ķeźeré

Ķeźeré (kadar, -e kadar) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *ķeźeré* < ÇT. *ķadar* (Atay, 2014, s. 77)

Kurortta şul ķeźeré yaķşı ķaranılar indé. Min ḫeźér üźégéź źe kürép torahığıź ör-yañı kéşé buldım. "Tatilde bana çok iyi baktılar. Siz de görüyorsunuz ki, şimdi bambaşka biri oldum." (A/205).

4.2.6.41. köyö

Köyö (gibi, hâlde, biçimde) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Hinén ye ķulıñ ye ayağın aldandırha, hin alarźı üźéñden ķırķıb-alıb taşta. İké ķul, iké ayaķ bélen meñgé utķa taştalġanıñsa, ayaķhıź, ķulhıź ***köyö*** *térélékke ingenéñ hiñe yaķşıraķ.* "Eğer elin ya da ayağın seni günaha sokarsa, onları kopar at. İki el, iki ayakla ebedi ateşe atılmaktansa, ayaksız ve kolsuz biçimde hayata devam etmen senin için daha iyidir." (K/590).

Ul bik oźaķ ilanı la hiné hötten aķ hıwźan pak ***köyö*** *bılsıratalar. Bıl ķeḫer huķķanźarġa ḫéźmet itép yörögensé ülgenéñ artıķ tip höylene başlanı.* "O uzun süre ağladıktan sonra sütten ak sudan pak hâlde olan sana çamur atıyorlar. Bu eziyet edenlere hizmet edip duracağına öl artık diye söylenmeye başladı." (L/8).

4.2.6.42. küre

Küre (-e göre, -den dolayı, için) edatı, Başkurtçada yönelme hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *küre* < ÇT. *köre* (ÇEK 96)

Şul seġaté küb kéşéler yıyılışıb kilgender, şuġa ***küre*** *işék töbönde le urın ķalmaġan.* "O anda pek çok insan toplanıp gelmiş, bu yüzden kapının dibinde bile yer kalmamış. (K/1117).

Sönki keñeşmenéñ fékéréne ***küre*** *bındaġı Başķort urmandarında ķimmetlé ķaraltılıķ aġastar yuķ yeki bik aź.* "Çünkü meclisin düşüncesine göre buradaki Başkurt ormanlarında, değerli, işe yarayan ağaçlar yok ya da çok az." (A/49).

Şuġa ***küre*** *ḫalıķ unı ḫörmetlep Hönersé tigen ķuşamat birgen.* "Bu yüzden halk ona saygı gösterip usta diye lakap takmış." (K1/189).

4.2.6.43. ménen~bélen

Ménen~bélen (ile, ile birlikte) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve ilgi hâli eki ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *ménen~bélen* < ÇT. *bile/birle/bilen/birlen* (ÇEK 93) < ET. *birle* (OTG 139)

Kis bulġas Yisus ķaşına küb yéndengen kéşélerźé apkilgender. Ul yénderén hüź ***bélen*** *ķıwalab-sıġarıb awırıwźarźı barıhında yüneltken.* "Akşam olunca İsa'nın huzuruna pek çok cinliyi getirmişler. O cinleri sözle *(duayla)* çıkarıp hastaların hepsini iyileştirmiş." (K/217).

Ul arala ķulına közġö hem seynük ***ménen*** *hıw totop Ḫeyźer aġay źa kildé.* "Tam o anda elinde ayna ve su dolu bakır çaydanlıkla Heyzer abi de geldi." (A/139).

Min ingende eseyém elle ķayźa kitken iken. Tik ularźıñ minéñ ***ménen*** *bér yeşteş Ġabdraḫmandarı baş źurlığında bér tup totop şunda tora iné.* "İndiğimde annem bir yere gitmişti. Yalnız onların benimle aynı yaşta Gabdrahmanları baş büyüklüğünde bir top tutmuş, orada duruyordu." (L/27).

Ḫasbulat olatay körşekté minéñ ķuldan alıp źur haķlıķ ***ménen*** *ķaytanan yurġanına töre.* "Hasbulat amca, testiyi benim elimden alıp dikkatle tekrardan bohçasına sardı." (K1/160).

4.2.6.44. ösön

Ösön (için, ile ilgili) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve ilgi hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *ösön* < ÇT. *üçün* (ÇEK 95) < ET. *üçün* (OTG 141)

Minén ***ösön*** *héźźé ḫurźahalar ye ķıwhalar ye héźźén turıla törźö ġaybet uśal hüź hüźźeheler, héź kinenérhégéź.* "Benimle ilgili size iftira atarlar, sizi sürgün ederler ya da sizin hakkınızda dedikodu yaparlarsa, sevinin." (K/101).

Başķorttar irtengé ḫeldé ķayġırtmayźar. Bögön ķulġa bér aź aķsa alıp ķalıw ***ösön*** *bérénsé osraġan kéşége yérźerén yuķ ḫaķķa hatarġa eźér toralar.* "Başkurtlar yarın için kaygılanmıyorlar. Bugün ellerine biraz para geçsin diye ilk karşılaştıkları kişiye topraklarını yok pahasına satmak için hazırda bekliyorlar." (A/38).

Ķar yawġas mal öyönde ķunaġım ***ösön*** *ayrım üźé géne tororloķ urın yahanım.* "Kar yağınca, ahırda misafirim için ayrı bir yer yaptım." (L/203).

Eger min bıl éşte kéşé yarźamınan fayźalanham, minéñ küñélémden ilahi nur ķasır, ul saķta min héźźéñ ***ösön*** *bıl mögjizelé körşekterźé éşley almam tip ķurķam.* "Eğer ben bu işte insanlardan yardım alırsam, gönlümden ilahi nur kaçar, o zaman da sizin için böylesi güzel çömlekleri yapamam diye korkuyorum." (K1/258).

4.2.6.45. öśtönde

Öśtönde (hakkında, ile ilgili, üstünde, yanı sıra) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve ilgi hâli eki ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Şul vaḫıtta kükte eźem ulının bilgéhé kürénér. Şunda yér yınıstarı barıhı la ilaşırźar. Şunan kük bolottarının ***öśtönde*** *ķoźöreté bélen źur danı bélen kile-yatķan eźem ulın kürérźer.* "O anda gökte insanoğlunun alameti görünür. Orada yeryüzünde bütün varlıklar ağlayıp dövünecek. Sonra bulutların üstünden kudreti ve şöhretiyle insanoğlunun geldiğini görecekler." (K/842).

Unıñ al yébekke töröngen neźékey hılıw hını tulķındar ***öśtönde*** *bér géne tapķır aķsarlaķ kéwék ķaġına la küźźen de yuġala.* "Onun al ipeğe sarılmış incecik bedeni dalgaların üstünde bir kez daha martı gibi kanat çırpıp gözden kayboldu." (K1/491).

4.2.6.46. öśtöne

Öśtöne (hakkında, ile ilgili, üstünde, yanı sıra) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve ilgi hâli eki ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *öśtöne* < ÇT. *üze / üzre* (ÇEK 95) < ET. *üze* (OTG 142)

Minén ķızım üler sigénde yata, kiléb anın ***öśtöne*** *ķuldarındı halhana ul hawıġıb téré ķalha iné, tigen.* "Kızım can çekişiyor, gelip onun üzerine ellerini koysan da iyileşip ayaklansa, demiş." (K/1242).

Tın ġına yatķan köźgö kéwék küldéñ öśtöne yañı sıġıp kilgen ķoyaştıñ nurı töşöp kül ***arķılı*** *altın börtökteré hibép yahaġan küpér kéwék yaltırap torġan yul halınġaynı.* "Cam gibi gölün üstüne, yeni doğmuş güneş ışığının düşmesiyle, altın tozlarıyla bezenen köprü gibi parlak bir yol yapılmıştı." (L/177).

4.2.6.47. öśtönen

Öśtönen (üstünde, hakkında, ile ilgili, yanı sıra) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve ilgi hâli eki ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Ul alarġa eytken: Kémde-kém ķatının ayırıb yéberéb ikénséné alha ul (kéşé) ķatını ***öśtönen*** *uynaş ite.* “Onlara: Kim eşini boşayıp başkasıyla evlenirse eşinin üstüne zina eder, dedi.” (K/1454).

Küb kéşéler anın ***öśtönen*** *yalġan tanıķtıķ birgender, tik bı tanıķtıķtar yéterźék bulmaġan.* “Pek çok kişi onun hakkında yalancı şahitlik yapmışlar, fakat bunlar yeterli olmamış.” (K/1665).

4.2.6.48. saķlı

Saķlı (kadar, -e kadar, gibi) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve yönelme hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *saķlı* < ÇT. *çaķlıġ/ķ* (ÇEK 94)

Ķay vaķıtta atayım bik küñélhéź bula torġaynı. Min unıñ néy ösön bıl ***saķlı*** *küñélhéź bulıwın añlay almay iném.* “Bir gün babamın canı çok sıkkındı. Ben onun neden bu kadar keyifsiz olduğunu anlayamıyordum.” (L/7).

Yuķ indé yuķ eźem balahın ét ***saķlı*** *la kürmey torġan kéşéler bulır iken.* “Yok, yok! İnsanoğluna it kadar bile kıymet vermeyenler varmış.” (L/25).

Bıl yérźer ẖeźérge ***saķlı*** *hatılıp bötmegen.* “Bu toprakların tamamı şimdiye kadar satılmamış.”(A/40).

4.2.6.49. samahı

Samahı (kadar, civarında, -dır) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

H̱eźér bında döyöm alġanda Başķorttarźıñ yéré bik küp. Meśelen her bér ẖujalıķķa urtasa 100 disetine ***samahı*** *yér tura kile.* “Şimdi, burada genel olarak bakıldığında Başkurtların toprağı çok fazla. Örneğin her bir idareye 100 dönüm civarında toprak düşüyor.” (A/59).

Ķara hin Velév aşıġıp ķulıñdı kiśép ķuyma, sıwaltmay yaķşı urıp öyren, tiné le uñ ķulına urağın totop bér us ***samahı*** *arış ķırķıp alıp költe bawı yahap yérge halıp ķuyźı la urıp alıp kitté.* “Bak Veliy, acele edip elini kesme, karıştırmadan güzelce biç, dedi. Sağ eline orağını tutup bir avuç kadar çavdar biçip deste yapıp yere koydu ve biçmeye devam etti.” (L/148).

4.2.6.50. sebeplé

Sebeplé (-den dolayı, yüzünden) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Mömkinlék **sebeplé** bıl urmandarźı hemmehén de ḳaźna ḳaramağına alıp, Başḳorttarġa 1894 yıl zakonına muvafiḳ fayźalanırġa ġına irék birérge kerek, téy.* "Zorunluluklar Mümkün olduğu kadar bu ormanların tamamı hazinenin denetimine alınmalı, Başkurtların da 1894 yıl yasası uyarınca kullanmalarına izin verilmeli, diyor." (A/57).

*Bik köslö nıḳ hem iś kitkés sızamlı, lekin tulaḳ bulıwı **sebeplé** géne ġesker ösön yarap bötmegen.* "Çok güçlü ve şaşırtıcı derecede dayanıklı olsa da henüz tay olduğu için askere katkı sağlamamış." (A/132).

4.2.6.51. şikéllé~şikéldé

Şikéllé~şikéldé (gibi) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve ilgi hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

*Anın töśö yeşén **şikéldé** kéyémé ḳar **şikéldé** aḳ iken.* "Görünüşü şimşek gibi, kıyafeti de kar gibi beyazmış." (K/1053).

*Awıldıñ yanında ġına kük yözö **şikéllé** ikhéź-sikhéź oshoź-ḳırıyhıź kiñ zeñger kül yaltırap yatḳan.* "Köyün yanında gökyüzü gibi uçsuz bucaksız büyük mavi bir göl parlıyormuş." (K1/182).

*Bér kéşé yat yérge kitken saġında, ḳoldarın saḳırıb-alıb alarġa malın tabşırġan iken, ul şunın **şikéldé** iter.* "Birisi uzak bir yere gideceği zaman kölelerini çağırıp onlara mallarını emanet edermiş, bu onun gibidir." (K/877).

*Bér źe béź mınıń **şikéldé** bér neme le kürgenébéź yuḳ iné, tigender.* "Böyle bir şey görmemiştik, dediler." (K/1127).

*Şunın **şikéldé** küb misaldar kiltéréb alar tıñday alġan tikté ul alarġa hüź höyźegen.* "Buna benzer pek çok örnek vererek onların anlayacağı kadarını anlatırmış." (K/1211).

4.2.6.52. taba

Taba (-e doğru, üzerinden, -den) edatı, Başkurtçada yönelme hâli eki ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *taba* < ÇT. *tapa* (ÇEK 95) < ET. *tapa* (OTG 139)

Min ḳurḳıwımdan neme éşlerge bélmey işékke ***taba*** *kite başlanım.* "Korkumdan ne yapacağımı bilmez vaziyette kapıya doğru gitmeye başladım." (L/30).

Isınlap ta töşlök yağınan bik yuġarınan yébek taśma kéwék yélférźep ḳır ḳaźźarı tön yağına ***taba*** *ütép baralar iné.* "Kır kazları, gerçekten de güneyden, çok yukarıdan kanat çırparak ipek bir şerit gibi kuzeye doğru gidiyorlardı." (L/208).

4.2.6.53. taban

Taban (-e doğru) edatı, Başkurtçada yönelme hâli eki ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *taban* < ÇT. *tapa* (ÇEK 95) < ET. *tapa* (OTG 139)

Başın küterép béźge ***taban*** *ḳaranı la tawışın üźgertébérek, bılay tiné.* "Başını kaldırıp bize doğru baktı ve sesini değiştirerek, öyle dedi." (A/165).

Tulḳındar ménen köreşép, yarġa ***taban*** *yöźe başlaġan İryégétté üź kemehéne alġan.* "Dalgalarla mücadele ederek kıyıya doğru yüzmeye başlayan İryigit'i kendi gemisine aldı." (K1/383).

4.2.6.54. tarafınan

Tarafınan (tarafından) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

İrkén vaḳıtta bıl éş yaraha la ḫeźér bik küp Başḳort yérźeré, urıś kreśtiyenderé ***tarafınan*** *hatıp alınıp, Başḳort yéré eźeye başlaġas, bıl tertiptéñ haman da şulay barıwı bér źe yaramay.* "Önceleri bu iş faydalı olsa da günümüzde pek çok Başkurt toprağı, Rus köylüleri tarafından satın alınıp azalmaya başladığı için bu düzenin böyle devam etmesi pek de mümkün görünüyor." (A/85).

4.2.6.55. tış

Tış (-den başka, dışında) edatı, Başkurtçada ayrılma hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *tış* < ÇT. *taş* (ÇEK 100)

İké turġay bér assariyġa hatıla tügél mé? Alarźın béréhé le ataġıźźın irkénen ***tış*** *yérge yıġılmaś.* "İki serçe bir meteliğe satılıyor, değil mi? Onların teki bile babanızın iradesi dışında yere düşmez." (K/302).

Öy éséndе şularźan ***tış*** *küźge kürénérlék başķa retlé bér neme le yuķ.* “Evin içinde bunların dışında gözle görünür başka bir şey de yok.” (L/56).

4.2.6.56. tiklém

Tiklém (kadar, -e kadar) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve yönelme hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *tiklé/tiklim* < ÇT. *dék/dég/tég/tégin* (ÇEK 94) < ET. *teg/tegi* (OTG 140-142)

Ni ḫetlém ķoyaş salt asıķ ķaraha, şul ***tiklém*** *yeyġor asıķ hem matur bulıp küréne.* “Güneş ne kadar açık, net görünürse, gökkuşağı da o kadar açık ve güzel görünür.” (A/149).

Seġet irtengé 9-ġa ***tiklém*** *unıñ turahında bér ni bélmenék yoķlay źa almanıķ.* “Sabah saat dokuza kadar onun hakkında bir bilgi alamadık, uyuyamadık da.” (K1/12).

Ḫeźér béź ķarañġı tañdan başlap kiské ķarañġıġa ***tiklém*** *urabıź.* “Şafaktan akşam karanlığına kadar ekin biçiyoruz.” (L/154).

4.2.6.57. töślö~töśtö

Töślö~töśtö (gibi, biçimde, şekilde) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Anan huñ Yisus alarźın ikewhéne, yulda alar awılġa bara yatķandarında büten ***töśtö*** *bulıb küréngen.* Ondan sonra İsa, ikisine de köye giderlerken yolda başka şekilde görünmüş.” (K/1740).

Öyrensék taġı la mıśķıllıraķ itép ķısķırıp kölgen. Reḫim it, éşle. Hay aḫmaķ, körşekté ni ***töślö*** *géne itép yahahañ da körşek bulır indé ul, tigen.* “Çırak yine alay ederek kahkahayla gülmüş. Haydi, çalış. Ey ahmak, testiyi ne şekilde yaparsan öyle olur, demiş.” (K1/196).

4.2.6.58. turahında~turıhında

Turahında~turıhında (hakkında, ile ilgili) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve ilgi hâl ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Min de héźźen bér neme horayım. Héź miñe anın ***turıhında*** *eythegéź, min de héźge mını kém ķoźöreté bélen ķılġanımdı eytérmén, tigen.* “Ben de size bir şey

soracağım. Siz bana onunla ilgili cevap verirseniz, ben de size bunu hangi yetkiyle yaptığımı söylerim, demiş." (K/705).

Uḳıtıwsı aġayıbıź yeyġorźoñ nimenen bulıwı, néy vaḳıtta nisék bulıwı ***turahında*** *höylep tejribeler yahap kürhetkeyné.* "Öğretmen abimiz gökkuşağının neyden olduğunu, ne zaman nasıl oluşacağıyla ilgili bilgiler vermiş, örneklerle anlatmıştı." (A/175).

Ḳay vaḳıtta şular ***turahında*** *zarlanışıp ultıra torġas nişleptér üź aralarında ızğış sıġıp kite torġaynı.* "Bir zaman yine böylesi durumlarla ilgili şikayetlenip dururken birden aralarında tartışma çıkmıştı." (L/18).

Ayhılıw ***turahında*** *bér ni źe bélmeyém.* "Ayhılıv hakkında hiçbir şey bilmiyorum." (K1/85).

4.2.6.59. turala~turıla

Turala~turıla (ile ilgili, hakkında) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve ilgi hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Minén ösön héźźé ḫurźahalar ye ḳıwhalar ye héźźén ***turıla*** *törźö ġaybet uśal hüź hüźźeheler, héź kinenérhégéź.* "Benimle ilgili size iftira atarlar, sizi sürgün ederler ya da sizin hakkınızda dedikodu yaparlarsa, sevinin." (K/101).

Ḫelbuki oşo ***turala*** *bérénsé yarźamda kürhetmey torop, yarlı Başḳort yalpıhı, üźlégénen ayaḳḳa baśa almaś.* "Oysa bu konuda yardım yapılmadan fakir Başkurt halkı, kendiliğinden ayakta duramaz." (A/123).

Şul hüźźerźen huñ ul atayım ménen başḳa ***turala*** *bér aź höyleşép işenleşép kitté.* "Bu sözlerden sonra babamla başka konularda biraz daha konuştu ve vedalaşıp ayrıldı." (L/159).

Yaray, min bıl ***turala*** *yaźırġa yaratmayım.* "Doğru, ben bu konuda yazmayı sevmiyorum." (K1/99).

4.2.6.60. urınına

Urınına (yerine, gibi) edatı, Başkurtçada yalın hâl ve ilgi hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. urınına < ÇT. ornıġa / ornıda (ÇEK 99)

Unıñ ***urınına*** *Başḳortostanda élékkénen ḳatıraḳ bayar ḳamsıhı uynay başlanı.* "Onun yerine Başkurdistanda ilkinden daha sert bir biçimde soyluların baskısı baş gösterdi." (A/10).

Ul unıñ ķuldarın işék totķahına baw ménen beylené le üź ***urınına*** *ikénséhén ultırtıp yoķlarġa yattı.* "Onun ellerini kapının koluna iple bağladı ve kendi yerine başkasını bırakıp uykuya daldı." (K1/24).

4.2.6.61. üte

Üte (-den, içinden, arasından) edatı, Başkurtçada yalın hâl ile çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Bşk. *üte* < ÇT. *öte* (ÇEK 97)

Sirkew ***üte*** *bér-bér neśtené küteréb üterge bérewge le ķuşmaġan.* "Tapınaktan bir şeyler taşıyan kimsenin geçmesine izin vermemiş." (K/1511).

Ķurķınıs minuttar ***üte*** *ķoyaş yaltırap sıġıp böte yérźé nur ménen ķaplay. Kéşélerźéñ şatlıķtarı ésteréne hıymay.* "Sıkıntılı anların ardından güneş parlıyor ve her yer nurla kaplanıyor. İnsanların mutlulukları içlerine sığmıyordu." (L/142).

Tepeş ķarañġı öy ésé ***üte*** *saġıw nur hem ḫuş yéś ménen tulġan.* "Basık, karanlık evin içi fazlasıyla göz kamaştıran bir ışık ve hoş bir kokuyla dolmuş." (K1/245).

4.2.6.62. yaķın

Yaķın (-e yakın, -e doğru, kadar) edatı, Başkurtçada yönelme hâli ekiyle çekimlenmiş biçimlerden sonra kullanılır.

Ösönsö seġatke ***yaķın*** *sıġıb ul üramda éşhéź torġan bütenderźé küréb alarġa la eytken.* "Saat üçe doğru sokağa çıkıp işsiz güçsüzleri görünce onlara seslendi." (K/650).

Unbérénsé seġatke ***yaķın*** *kilgender bérer dinariy alġandar.* "Saat onbire doğru gelenler birer dinar aldılar." (K/656).

Buranşa keme ménen uġa yaķın barıwźan ķurķķan. "Buranşa, gemiyle ona gitmeye korkmuş." (K1/383).

4.2.7. Bağlaçlar

Kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yüklendikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer ögeleridir (Korkmaz, 2014, s. 923). Eski Türkçede az sayıda bulunduğu hâlde, XX. yüzyıla kadar olan sonraki devre ve sahalarda

çok fazla görülmektedir. Bunda Arapça ve özellikle Farsçanın büyük rolü olmuştur, bu dillerden çok sayıda bağlaç alınmıştır (Tiken, 2004, s. 50).

Bu bölümde, metnimizde belirlenen Başkurtça bağlaçlar ve bu bağlaçların varsa Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde tanıklanmış şekilleri gösterilmiştir. Başkurt yazı dilinde bağlaçları belirlemede Yazıcı Ersoy'un çalışması kaynaklık etmiştir (2022, s. 418-435).

Metnimizde bulunan bağlaçlar şunlardır: *hem* "ve", *bélen~ménen* "ve, ile", *bérse…bérse* "kâh…kâh, ya… ya, bir…bir", *bér,…bér…bér* "kâh… kâh, bir… bir", *da-de, źa-źe, la-le, ta-te…da-de, źa-źe, la-le, ta-te* "…da…da", *elé…elé* "kâh…kâh, bazen…bazen", *elle…elle* "kâh…kâh, ya…ya", *ye, ye…ye* "veya, ya da", *yeki* "ya da", *yeihe* "veya, ya da, üstelik", *elle* "veya, ya da", *lekin* "lakin, fakat", *emme* "fakat", *eger* "eğer", *eger źe* "eğer, şayet", *sönki* "çünkü", *belki* "belki", *barı* "ancak, yalnız", *elle* "yoksa", *ḫatta* "hatta, bile", *şuġa* "şunun için, bundan dolayı", *şul arḳala* "dolayısıyla, bu yüzden", *şul sebeplé* "şu sebeple", *şulay bulġas* "öyleyse", *şulay bulha la* "öyle olsa da", *şulay uḳ* "şöyle ki, de, gene de", *tik* "ancak, sadece", *timek* "demek", *yeġni* "yani", *yene* "yine, yeniden", *yuġihe* "yoksa, illa", *yuḳha* "yoksa, illa", uḳ/ük "da, bile, hatta, tam, tam işte, ".

4.2.7.1. hem

Hem (ve) bağlacı, Başkurtçada sıralama işlevinde kullanılmaktadır.

Bşk. *hem* < ÇT. *hem* (ÇEK 137)

Ni ḫetlém ḳoyaş salt asıḳ ḳaraha, şul tiklém yeyġor asıḳ ***hem*** *matur bulıp küréne.* "Güneş ne kadar açık, net görünürse, gökkuşağı da o kadar açık ve güzel görünür." (A/149).

Ḳay vaḳıtta esey bayźarźan ḳalġan it ***hem*** *beléş*[28] *kiśekterén alıp kérép béźge aşata iné.* "Bir zaman yine annem, zenginlerden kalan et ve börek artıklarını alıp bize yediriyordu." (L/19).

Mektepke yér şarınıñ hem Sovéttar Soyuzınıñ böte möyöşönen törlö télderźe ḫattar kile. Ḳıtay ***hem*** *Koréyanan kilgen ḫattarźı tiź géne uḳıp ta bulmay.* "Okula tüm dünyadan ve Sovyetler birliğinin her yerinden farklı dillerde mektuplar geliyor. Çin ve Kore'den gelen mektupların hemen okunması kolay olmuyordu." (K1/42).

[28] Beliş: Ekmek büyüklüğünde içi kıymalı harç ile hazırlanan bir çeşit börek. *Bk.* Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları. s. 72.

4.2.7.2. bélen~ménen

Bélen~menen (ve, ile) bağlacı, Başkurtçada sıralama işlevinde kullanılmaktadır.

Bşk. *bélen~ménen* < ÇT. *birle, ile* (ÇEK 137)

Aşawsılar ḳatın-ḳıźźar ***bélen*** *balalarźan başḳa biş méñge yaḳın kéşé bulġan.* "Yemek yiyenlerin sayısı, kadın ve çocukların haricinde beş bine yakındı." (K/473).

Fariséyźar ***bélen*** *Saddukéyźar kiléb anı hınar ösön béźge kükten bér bilgé kürhet tib horaġandar.* "Farisiler ile Saddukiler gelip onu sınamak için: Bize, gökten bir işaret göster, dediler." (K/528).

Béź safḳa téźélép baraban huġıp aldan kitték. Olo aġayźar ***ménen*** *Ḫeyźer aġay béźźéñ arttan töştöler. Ḫeyźer aġayźıñ yulawsıhı iñ arttan barźı. Béź awıl osona sıḳḳansa Başḳort marşı köyöne yırlap barźıḳ.* "Sıraya dizilip önden davul çalarak gittik. Büyük abiler ile Heyzer abi ardımızdan geldiler. Haydar abiyi uğurlayanlar da en arkadan geldi. Köyün sınırına varana kadar Başkurt marşı söyledik." (A/160).

Ular öyge inép arlı-birlé ḳarandılar źa başḳa retlé nemeler kürénmeges tüşek ***ménen*** *samawırźı alıp sıḳtılar. Bér iké minut éséndе béźźéñ tüşek* ***ménen*** *samawırźı arbalaġı başḳa nemeler öśtöne ırġıtıldılar.* "Eve girip rastgele bakındılar. Başka bir şeyler göremeyince döşek ve semaverle çıktılar. Birkaç dakika içinde bizim döşek ve semaveri arabadaki diğer eşyaların üstüne fırlattılar." (L/85).

4.2.7.3. taġı

Taġı (da, bile, dahi) bağlacı, Başkurtçada sıralama ve kuvvetlendirme işlevinde kullanılmaktadır.

Bşk. *taġı* < ÇT. *daġı* (ÇEK 137) < ET. *taḳı* (OTG 144)

Unı kürges minéñ iśém kitté. Yenlélér bıl tip uylanım yétmehe ***taġı*** *öśtönde éyeré le bar iné.* "Onu görünce çok şaşırdım. Canlı diye düşündüm, üstelik eyeri de vardı." (L/29).

Yeşéréb ḳuyġandın his béréhé tışḳa sıḳmay ḳala torġanı ***taġı*** *yuḳ.* "Saklanan bir şeyin açığa çıkmadığı görülmemiştir." (K/1200).

Ah ḳanday möhabet tınlıḳ! Ḳanday naźlı tıynaḳlıḳ, baśalḳılıḳ tip hoḳlanġan Ḳoyaş tağı. Unıñ kükregén ***tağı*** *altın suḳtarźan éşlengen aśıl sélterźer ménen biźerge*

kéréşken. “Ah nasıl huzur veren bir aşk! Nasıl bir mütevazilik, ağırbaşlılık diye büyülenen güneş de onun göğsünü tekrardan altın süslerden işlenmiş değerli tüllerle bezemeye başlamış.” (K1/291).

4.2.7.4. dA / tA / źA

dA/tA/źA (da, bile, dahi) bağlacı, Başkurtçada bağlama, karşılaştırma ve kuvvetlendirme işlevinde kullanılmıştır.

*Ķatın **da** üź irénen ayırılıb kitéb ikénsé irge barha uynaş ite, tigen.* “Kadın da kocasını bırakıp başka birine giderse zina eder, dedi.”(K/1455).

*Min **de** ularġa ķuşılıp köldöm.* “Ben de onlarla beraber güldüm.”(A/209).

*Allaġa şökör télegém ķabul buldı. İndé ülhem **de** ükénmeyém tiné eseyém bér hüź **źe** eytmené.* “Allaha şükür dileğim kabul oldu. Artık ölsem de pişman değilim dedi annem, başka da bir söz etmedi.” (L/49).

*Télek itkende, éşenéb néy-géne horahaġıź **źa** barıhında alırhıġıź, tigen.* “İnanarak dua ederseniz istediğiniz her şeyi alırsınız, dedi.” (703).

4.2.7.5. ġına/géne, ķına/kine

Ġına/géne, ķına/kine (da, bile, sadece, yalnız) bağlacı, Başkurtçada sınırlandırma, küçütme, karşılaştırma işlevlerinde kullanılmıştır.

*Béźźéñ samawırġa iké hum **ġına** bireler. Tüşekté ķarawsı la yuķ.* “Bizim semavere yalnızca iki sum veriyorlar. Döşeğin yüzüne bile bakan yok.” (L/108).

*Bik köslö nıķ hem iś kitkés sıźamlı, lekin tulaķ bulıwı sebeplé **géne** ġesker ösön yarap bötmegen.* “Çok güçlü ve şaşırtıcı derecede dayanıklı olsa da henüz tay olduğu için askere katkı sağlamamış.” (A/132).

*Zölḫizege un altı yeş **kéne** iné.* “Zölhize sadece on altı yaşındaydı.”(K1/344).

4.2.7.6. uķ/ük

Uķ/ük (da, bile, hatta, tam, tam işte) bağlacı, Başkurtçada kuvvetlendirme işlevinde kullanılmaktadır.

Bşk. *uķ/ük* < ÇT. *oķ* < ET. *ok/ök* (OTG 147)

*Bér kön irte **ük** torop ķoyaş sıķķan vaķıtta attarźı éźlerge sıķķaynım.* “Bir gün güneş açtığında, sabah kalkıp atları aramaya çıkmıştır.” (L/175).

Éyé minéñ kösömden kilmegen éşté talap itmeyénse ***ük*** *miné aslıḳtan ḳotḳara alahıñ. -Nisék? Ye eyte hal. Ḳalay itép min hiñe yarźam ite alam tip aptırap ta ḳıwanıp ta kitken Hönersé.* "Evet, ustalığım olmadan da beni açlıktan kurtarabilirsin. -Nasıl? Haydi söyle! Sana nasıl yardım edebilirim, diye şaşırıvermiş usta." (K1/212).

Ḳış inér aldında ḳaźźıñ hınġan ḳanatı yaḳşı **uḳ** töźeldé. "Kış gelmeden önce kazın kırık kanadı güzelçe iyileşti." (L/201).

Isınlap ***uḳ*** *ilamhıraġan tawış ménen…*"Gerçekten de ağlamaklı bir sesle…" (K1/206).

Min uḳıp bötöw ménen ***ük*** *Ḫeyźer aġay źa uḳıwsılar źa bér totaştan ḳısḳırıp kölöp yéberźéler.* "Okuyup bitirmenle beraber Heyzer abi ve öğrenciler hep beraber güldüler." (A/209).

4.2.7.7. bérse…bérse

Bérse…bérse (kâh…kâh, ya…ya, bir...bir) bağlacı, Başkurtçada karşılaştırma, seçme, tercih etme işlevinde kullanılmaktadır.

E aśta bik terende ikhéź-sikhéź olo diñgéź kügerép yatḳan. Diñgéź ***bérse*** *yeşén satḳıları ménen ürélép utlı öyörme bulıp kükke ürélgen,* ***bérse*** *irégen ḳurġaşḳa eylenép tamuḳ utınday urġılġan,* ***bérse*** *imép tuyġan sabıy şikéllé iźrep teren yoḳoġa talġan.* "Altta, çok derinde uçsuz bucaksız ulu deniz yükselmiş. Deniz kâh şimşek dalgalarıyla yükselip ateşli bir girdap gibi göğe yükselmiş, kâh eriyen kurşuna dönüp cehennem ateşi gibi patlamış, kâh karnı doymuş bir bebek gibi sakince derin bir uykuya dalmış." (K1/280).

Bérse *zöberjet nur börköp küźźéñ yawın alıp yımıldap yatḳan.* ***Bérse*** *ḳoyon bulıp öyörölgen* ***bérse*** *ajdahaġa eylenép ajġırġan.* "Kâh zümrüt ışığı saçarak gözü kamaştır kâh kasırga gibi kıvrılır kâh ejderhaya dönüp öfkeyle bağırırmış." (K1/294).

4.2.7.8. bér,…bér…bér

Bér…bér…(kâh…kâh, bir…bir) bağlacı, Başkurtçada bağlama ve karşılaştırma işlevinde kullanılmıştır.

Bıl donyala ḫeźér minéñ ösön yeşemegen ***bér*** *géne maturlıḳ ta* ***bér*** *géne baylıḳ mullıḳ ta yuḳ. Toyam, ul her saḳ şulay bulır.* "Bu dünyada artık benim için yaşayan

bir güzellik de bir zenginlik de bir bolluk da yok. Hissediyorum, bu her zaman böyle oluyor.” (K1/465).

Bér *ḳaraġanda ḳıźıl* ***bér*** *ḳaraġanda, yeşél, kük zeñger, harı tağı la elle nindey yétméş törlö töśke kére, téy. Tapḳan kéşé ul taştı bik yeşérén tora. His bérewge kürhetmey, kéşé aldında ḳaramay, téy.* “Bir bakıldığında kızıl bir bakıldığında yeşil, masmavi ve sarı… Nasıl da yetmiş türlü renge giriyor, dedi. Taşı bulan kişi onu saklıyor, kimseye göstermiyor, insanların yanında dahi taşa bakmıyor, dedi.” (A/182).

4.2.7.9. da-de, źa-źe, la-le, ta-te

Da-de, źa-źe, la-le, ta-te (da…da) bağlacı, Başkurtçada sıralama, bağlama, kuvvetlendirme işlevinde kullanılmıştır.

Bilġawıġıźġa halıb üźégéź bélen altın ***da*** *köméş-****te*** *baḳır źa almaġıź.* “Kuşağınıza altın, gümüş ya da bakır koymayın.” (K/282).

Anın tülerźék nerśehé bulmaġas, batşahı anın üźén ***de*** *ḳatının* ***da*** *balaların* ***da*** *néyé bar, barıhın* ***da*** *hatıb tülerge ḳuşḳan.* “Ödeyecek gücü olmadığı için padişah, hem kendisi hem karısı hem de çocuklarının neyi varsa satıp vergisini ödemesini emretti.” (K/607).

Simon ***da*** *anı bélen bérge bulġan kéşéler* ***źe*** *Yisus artınan kitkender.* “Simon yanındakilerle beraber İsa’nın ardından gitti.” (K/1106).

Bıl vaḳıtta atayım ***da*** *eseyém* ***de*** *bér hüź* ***źe*** *eytmenéler uramġa sıḳḳas miñe elle nindey kiñlék hiźéldé. Ḳarañġılıḳtan bik matur yaḳtılıḳḳa sıḳḳan kéwék buldım.* “Tam o anda annem ve babam hiçbir şey demeden sokağa çıkınca bende nasılsa bir rahatlama oldu. Karanlıktan aydınlığa çıkmış gibi oldum.” (L/51).

Éyé, matur ***źa*** *batır* ***źa*** *ġeźél* ***de*** *yégét bulıp üśté Buranşa.* “Evet, Buranşa iyi, cesur, adil bir delikanlı oldu. (K1/313).

Küktegé ḳoştarġa ḳarağıź: Alar sesmeyźer ***źe*** *urmayźar* ***źa*** *kéletke* ***le*** *yıymayźar, küktegé atağıź alarźı tuyġıźa.* “Havadaki kuşlara bakın: Onlar ne eker ne biçer ne de ambara yığarlar, gökteki babanız onları doyurur.” (K/164).

Ḫalıḳ arahında ***la*** *béźźéñ arala* ***la*** *Ḫeyźer aġay béźźen bér yulay kite iméş.* “İnsanların arasında da bizim aramızda da Heyzer abi, bizden bir adım öndedir.” (A/157).

Kül buyında ***la*** *hawala* ***la*** *ḳaźźar törkömö yuḳ, bıl nindey ḳaź tawışı?* "Ne göl kıyısında ne de havada kaz sürüsü yok, bu nasıl bir kaz sesidir?" (L/178).

4.2.7.10. elé…elé

elé…elé (bir… bir, kâh…kâh, bazen…bazen) bağlacı, Başkurtçada karşılaştırma ve bağlama işlevinde kullanılmıştır.

Hönersénéñ böte öyö tulıp yondoź kéwék yımıldaşıp ultırġan ġejep zifa, ısın-yahaw körşekterźéñ ***elé*** *béréhén,* ***elé*** *ikénséhén alıp baş sayḳap tél tasıldatıp torġan.* "Ustanın evini dolduran, yıldız gibi parlayan şaşırtıcı derecede çekici, güzel testilerin birini bir, birini diğer eline aldı, başını sallayıp ağzını şapırdattı." (K1/204).

4.2.7.11. elle…elle

elle…elle (kâh…kâh, ya…ya, mi…mi) bağlacı, Başkurtçada karşılaştırma ve bağlama işlevlerinde kullanılmıştır.

Ḫoźay yulına ısın öyretehéñ Kesarġa duş birérge téyéş mé ***elle*** *yuḳ mı bireyék mé* ***elle*** *birmeyék mé tigender.* "Tanrıya giden yolu hakkıyla öğretiyorsun. Kesar'a vergi vermek zorunlu mu; verelim mi, vermeyelim mi?" (K/1542).

Unıñ da higéź ayźan birlé ḫat yuḳ. ***Elle*** *ülé,* ***elle*** *téré tip zarlanıp ilap aldı.* "Ondan sekiz aydır mektup yok. Ölü mü, diri mi diye iç çeke çeke ağlayıverdi." (L/92).

4.2.7.12. ye, ye…ye

Ye, ye…ye (veya, ya da) bağlacı, Başkurtçada karşılaştırma ve bağlama işlevinde kullanılmıştır.

Minén ösön héźźé ḫurźahalar ***ye*** *ḳıwhalar* ***ye*** *héźźén turıla törźö ġaybet uśal hüź hüźźeheler, héź kinenérhégéź.* "Benimle ilgili size iftira atarlar, sizi sürgün ederler ya da sizin hakkınızda dedikodu yaparlarsa, sevinin." (K/101).

Hinén ***ye*** *ḳulıñ* ***ye*** *ayaġın aldandırha, hin alarźı üźéñden ḳırḳıb-alıb taşta.* "Eğer elin ya da ayağın seni günaha sokarsa, onları kopar at." (K/590).

Kémde-kém atahın ***ye*** *esehén minen artıġıraḳ yaratha, ul miñe yarawźı tügél, kémde-kém ulın* ***ye*** *ḳızın minen artıġıraḳ yaratha, ul da miñe yarawźı tügél.* "Kim ki annesini babasını benden daha çok severse bana layık değil; kim ki oğlunu ve kızını benden daha çok severse o da bana layık değil." (K/310).

Min bélem, miné ***ye*** *atasaḳtar,* ***ye*** *aśasaḳtar, tik min ḳurḳmayım béź bik küp aśıp böte almaśtar, tiné.* "Biliyorum, beni ya hapise atacaklar ya da asacaklar. Fakat korkmuyorum bizi asarak yok edemezler, dedi." (K1/28).

4.2.7.13. yeki

Yeki (ya da) bağlacı, Başkurtçada bağlama, denkleştirme işlevinde kullanılmıştır.

Başḳort yérźerén hatḳanda la şul uḳ ḫel osray. Elbitte yérźé hatıp ***yeki*** *aréndaġa alıwsı şul urındağı ġeźetiy ḫaḳtan artıḳ aḳsa tülemey.* "Başkurt toprakları satıldığında da benzer durumla karşılaşılıyor. Elbette toprağı satmak ya da kiraya vermek bu yerle ilgili rayiç bedelden daha fazlasını kazandırmaz." (A/90).

Ul uñġa ***yeki*** *hulġa tartılıp kitérge eyte, üźé baḳıra üźé artḳa ḳaray hem Serbi ebéyge miné bılar ḳulına birép yéberehéñ.* "Kendini sağa sola atıp kurtulmaya çalışıyor. Arkasına dönüp: Serbi nine, beni bunların eline bırakıyorsun diye bağırdı." (L/103).

4.2.7.14. yeihe

Yeihe (veya, ya da, üstelik) bağlacı, Başkurtçada bağlama, karşılaştırma ve kuvvetlendirme işlevinde kullanılmıştır.

Yérźé yeki yér aréndaġa birgende, ***yeihe*** *hatḳanda alınġan aḳsalarźıñ awıldağı barlıḳ duşḳa bülénmeyénse 10-nsı reviziyalağı duştar buyınsa bülénéwé.* "Toprak kiraya verildiğinde ya da satıldığında alınacak para köydeki bütün kişilere göre değil onuncu sayımda belirlenen kişilere göre bölünecek." (A/92).

Yeihe *zakon ana üźéne töşken böte ölöşön ayırıp alıp awıldan şunda küsép sıġarġa röḫset bire.* "Üstelik kanun, onun kendi payına düşen hakkını alıp köyden gitmesine izin veriyor." (A/108).

4.2.7.15. lekin

Lekin (lakin, fakat) bağlacı, Başkurtçada zıtlık işlevinde kullanılmaktadır.

Bşk. *lekin* < ÇT. *līk/velī/velīk/velīkin* (ÇEK 137)

Ġabdıraḫman tiź géne atınan töştö le ḳızıp kitép başḳa uyınsıḳtarın da kürhetérge kéréşté. ***Lekin*** *şul vaḳıtta bülménéñ işégé asılıp kitté. İngen kéşé Fetiḫa abıstay iné.* "Gabdırahman çabucak attan indi. Merakla başka oyuncaklarını da

göstermeye başladı. Fakat o esnada odanın kapısı açıldı. Gelen Fetiha abıstaydı." (L/30).

Ésérge birégéź elé, tiné ul aķrın ġına. ***Lekin*** *min ķuźġalıw ménen ük haldat miné étép yéberźé hem ayaġı ménen tibép ķısķırındı. Min ķurķıp Zoyaġa ķaranım.* "İçecek verin, dedi yavaşça. Fakat hareket etmemle beraber asker beni itekledi ve bağırarak tekmelemeye başladı. Ben korkudan Zoya'ya baktım." (K1/19).

4.2.7.16. emme

Emme (fakat, ama) bağlacı, Başkurtçada zıtlık işlevinde kullanılmaktadır.

Bşk. *emme* < ÇT. *ammā* (ÇEK 137)

Başta miñe bınday bülek ķızıķ ķına toyoldo. İr kéşége éyerlé at bülek itkendé kürép üśkenmén. Bélem. Añlayım. ***Emme*** *körşek bülek itkendé Vallahi tip eytem, işétkeném de yuķ.* "Başta bana böyle bir hediye tuhaf geldi. Erkek adama eğerli at hediye edildiğini görerek büyümüştüm. Biliyorum. Anlıyorum. Ama testi hediye edildiğini vallahi de billahi de duymadım." (K1/174).

Eytkendey, Aķbulat şul kiléwénde miné le üźé ménen alıp kitérge, Kavkazdı kürhetérge bik te télegeyné. ***Emme*** *nasip bulmanı.* "Söylediğim gibi Akbulat bu gelişinde beni de alıp götürmek, Kafkasya'yı göstermek istemişti. Fakat nasip olmadı." (K1/177).

4.2.7.17. eger

Eger (eğer) bağlacı, Başkurtçada şart işlevinde kullanılmaktadır.

Bşk. *eger* < ÇT. *(e)ger, er* (ÇEK 137)

Eger *oşo uñayhızlıķtar bötörölhe Başķorttarźa igénsélék tiź alġa kite alır hem ular üźźeré ayaķķa baśasaķtar.* "Eğer bu sıkıntılar çözülürse Başkurtlarda ziraat çabucak gelişir ve kendilerini toparlarlar." (A/123).

Eger *yamġır artınan ķoyaş ķaramaha, yeyġor kürénmey.* "Yağmurdan sonra güneş çıkmazsa, gökkuşağı görünmez." (A/149).

Eger *unı béźźen alıp Ḫelil awılı uķıtıwsıhı kéwék ķatı küñéllé üź hüźlé kéşéné bire torġan bulhalar, éş nasar bulır.* "Eğer onu bizden alıp yerine Helil köyündeki kötü kalpli, dediğim dedik öğretmeni verirlerse, hâlimiz yaman olur." (A/158).

4.2.7.18. eger ź́e

Eger ź́e (eğer, şayet) bağlacı, Başkurtçada şart işlevinde kullanılmaktadır.

Eger ź́e *atayımdıñ aḳsahı bulmaha ul béźźé ḳaḳ hikéle yatḳırmaś, bérey kéyéź alġan bulır iné.* "Eğer babamın parası olsaydı bizi sert yatakta yatırmaz, üstsüz başsız da bırakmazdı." (L/57).

Eger ź́e *atayımdıñ hatır nemehé bulha şunı hatıp eseyéme yañı küldek alır iné.* "Şayet babamın satacak birşeyleri olsaydı, satıp anneme yeni bir kıyafet alırdı." (L/60).

4.2.7.19. sönki

Sönki (çünkü) bağlacı, Başkurtçada sebep işlevinde kullanılmaktadır.

Bşk. *sönki* < ÇT. *çū(n), çūn ki* (ÇEK 137)

Lekin tiźźen artıḳ yérźer hatılıp bötkes, Başḳorttar yeşer ösön téleheler ź́e télemeheler ź́e igénsélékke nıġıraḳ totonorġa mejbür bulasaḳtar. ***Sönki*** *yér aźayġas igénsélékke totop, mal aśrawġa la yul ḳalmaś.* "Fakat meralar hepten satıldığı için Başkurtlar isteseler de istemeseler de tarımla uğraşacaklar. Çünkü az olan topraklarda tarım yapılacağından hayvan beslemeye imkân olmayacak." (A/119).

Uraḳ öśtönde ular ménen bérge uraḳ urırġa télehem de turanan-tura uraḳsı bulıp kite almanım. ***Sönki*** *bér yaḳtan źur uraḳsılarġa sey ḳaynatam.* "Tarlada onlarla beraber ekin biçmeyi istesem de tam bir orakçı olamadım. Çünkü bir taraftan ekin biçenlere çay demliyordum." (L/127).

4.2.7.20. Ḫelbuki

Ḫelbuki (hâlbuki, oysa) bağlacı, Başkurtçada açıklama ve zıtlık işlevinde kullanılmaktadır.

Ḫelbuki *Başḳorttar tıwġan üśken awıldan, ata-baba ḳebérén taşlarġa riza bulmayźar.* "Hâlbuki Başkurtlar doğup büyüdükleri köyü, atalarının mezarlarını bırakmaya razı olmuyorlar." (A/110).

4.2.7.21. belki

Belki (belki) bağlacı, Başkurtçada açıklama ve ihtimal işlevinde kullanılmaktadır.

Bşk. *belki* < ÇT. *belki* (ÇEK 137)

Ul minden meñgé ayırılha la min unı onota almayım. ***Belki*** *ul da miné şulay iśke töşöröp ķuya torġandır.* "Benden ebediyen ayrılsa da onu unutamıyorum. Belki o da beni böyle unutamamıştır." (L/212).

Eyźe bérgelep éźleneyék, ***belki*** *bıġasa bér kém de éşley bélmegen körşekter yaharbıź, tigen.* "Haydi, beraber çalışalım, belki daha önce kimsenin yapamadığı testiler yaparız, demiş." (K1/194).

4.2.7.22. barı

Barı (ancak, yalnız, tek) bağlacı, Başkurtçada sonuç ve pekiştirme işlevinde kullanılmaktadır.

Körşekterźéñ şunday kilbethéź hem bik tiź vatılıwsan bulıwı ösön awılda ***barı*** *tik bér géne kéşé köyönmegen.* "Testilerin böyle biçimsiz ve çabucak kırılacak gibi görünmesine, köyde tek bir kişi bile aldırış etmemiş." (K1/187).

Uġa bit indé un higéź yeş. Kéyewge sıġır melé yétken. Buranşa ülgende uġa ***barı*** *iké géne yeş iné.* "Artık 18 yaşında. Evlenecek çağa gelmiş. Buranşa öldüğünde yalnızca iki yaşındaydı." (K1/340).

4.2.7.23. elle

Elle (yoksa) bağlacı, Başkurtçada açıklama ve zıtlık işlevinde kullanılmaktadır.

Elle minén üź nerśeme télegenémdé ķılarġa irkém yuķ mı? ***Elle*** *min arıw bulġanġa hinén küźén könsöldey mé? tigen.* "Kendi imkânımla istediğimi yapma hakkım yok mu? Yoksa benim iyi olmamı kıskanıyor musun? dedi."(K/662).

Elle minde Endréy ķaźnahı bar tip bélehégéźmé tip atayźı yandırıp tirgey başlanı.

"Yoksa bende Endrey'in hazinesi var mı zannediyorsunuz diye babamı azarlamaya başladı." (L/83).

4.2.7.24. Ḫatta

Ḫatta (hatta, bile) bağlacı, Başkurtçada açıklama ve pekiştirme işlevinde kullanılmaktadır.

Aġa ant itéb eytken: Minen néy-géne téleheñ de hiñe birermén, ***ḫatta*** *batşalığımdın yartıhına tikté (birermén), tigen.* "Ona ant içerek: Benden ne

istersen sana veririm hatta iktidarımın yarısına kadarını bile veririm, demiş." (K/1285).

*Ular bik ķıwandılar. **Ḫatta** eseyém ķıwanısınan arķamdan höyöp mañlayımdan übép aldı.* "Çok mutlu oldular. Hatta annem sevincinden sırtımı okşayıp alnımdan öptü." (A/206).

4.2.7.25. şuġa

Şuġa (şunun için, bu yüzden) bağlacı, Başkurtçada sonuç ve açıklama işlevinde kullanılmaktadır.

*Hönersé, ısınlap ta üźénéñ ķultamġahın yörek ķanı ménen yaźa torġan bulġan tiy bit. Éyé, éyé, ul böte buyawźarına la üźénéñ yörek ķanın ķuşķan, tiy. **Şuġa** ular meñgé şiñmeyźer źe yuyılmayźar źa tiy, tip raślaġan.* "Usta, gerçekten de kendi imzasını gönlüyle atmış. Evet, evet, o bütün boyalarına da kendi gönlünün güzelliklerini işlemiş. Bu yüzden sonsuza kadar solmuyorlar da silinmiyor da diye eklemiş." (K1/275).

*Aķıldan yaźźıġızmı elle héź? -tip ķoto osop ķısķırıwźı añlanı Zölḫize bıl ķaraştan. Sönki ul ķartatahınıñ Diñgéź bik mekérlé hılıw ķatın iken. **Şuġa** ķatın-ķızźı his te yaratmay iken. Eger bérey ķatın baźnat itép, karapķa ultırha, diñgéź karaptı batıra...tip höylegeněn yış ķına işětkeně bar.* "Zölhize, "Aklınızı mı kaybettiniz yoksa siz?" şeklindeki bağrışmaları işitince şaşırdı. Çünkü o dedesinin "deniz çok hain güzel bir kadınmış. Bu yüzden de kadınları hiç sevmiyormuş. Eğer bir kadın cesaret edip gemiye binerse, deniz gemiyi hemen batırıyormuş…diye söylediğini çokça duymuştu." (K1/429).

4.2.7.26. şul arķala

Şul arķala (bu yüzden, bu nedenle) bağlacı, Başkurtçada sonuç ve açıklama işlevinde kullanılmaktadır.

***Şul arķala** ḫeźér, üźénéñ ķul yéméşéne ķat-ķat ķarap hoķlanıp ķıwanıp ḫatta sérlé géne itép ular ménen höyleşép-sérleşép ultırıw beḫéténen meḫrüm bulıwźı kiséréwé le awır uġa.* "Bu yüzden şimdi kendi el emeğine tekrar tekrar bakıp mutlu olup sevinmesi, hatta gizlice onlarla konuşup dertleşmesi mutluluğundan mahrum kaldığını hatırlamak da ona zor geliyor." (K1/234).

4.2.7.27. şul sebeplé

Şul sebeplé (şu sebeple, bu yüzden) bağlacı, Başkurtçada sonuç ve açıklama işlevinde kullanılmaktadır.

Bayarźar mömkin ḫetlé kübérek Başḳort yérén baśıp alıp ḳalıwġa ġeskeriy hem türe bulıp Başḳort malın talarġa téleyźer. ***Şul sebeplé*** *Başḳortostandıñ tınışhıź torowı gél bolalar sıġıwı ularġa fayźalı iné.* "Soylular, mümkün olduğu kadar çok Başkurt toprağını almak için askerî ve idari güçleriyle Başkurt malını yağmalamak istiyorlar. Bu yüzden Başkurdistan'ın huzur bulmaması ve her zaman kargaşa içerisinde olması onların işine geliyordu." (A/4).

Ḫelbuki Başḳorttar tıwġan üśken awıldan, ata-baba ḳebérén taşlarġa riza bulmayźar. ***Şul sebeplé*** *ġeźette mınday bayźarźa his télemeheler źe obşçéstvanıñ ḳararına buyhunarġa mejbür bulalar.* "Hâlbuki Başkurtlar doğup büyüdükleri köyü, atalarının mezarlarını bırakmaya razı olmuyorlar. Bu yüzden çoğu zaman böyle zenginlere, hiç istemeseler de toplumun kararına boyun eğmeye mecbur kalıyorlar." (A/110).

4.2.7.28. şulay bulġas

Şulay bulġas (öyleyse) bağlacı, Başkurtçada sonuç ve açıklama işlevinde kullanılmaktadır.

Mını işétkes öyrenéwséleré bik tañ-ḳalışıb eytkender: ***Şulay bulġas*** *kém ḳotola-alır huñ tigender.* Bunu duyunca öğrencileri çok şaşırıp: Öyleyse kim kurtulabilir, dediler." (K/642).

Şulay bulġas*, ḳalay itép, ni ösön torop ḳala alhın huñ ul Aźnaġolonan! Ḳalay itép, elle nindey ḳıraġay yolalarźıñ bıwattar töpkölönen kilgen şomlo önöne ḳolaḳ halhın ul.* "Öyleyse, nasıl, niçin yaşayabilsin Aznagol'undan sonra. Nasıl, ne şekilde ilkel geleneklere, yüzyılların içinden gelen uğursuz seslere kulak versin." (K1/443).

4.2.7.29. şulay bulha la

Şulay bulha la (öyle bile olsa) bağlacı, Başkurtçada sonuç ve açıklama işlevinde kullanılmaktadır.

Şulay bulha la *ġömümi alıp öśtönge ḳaraġanda bıl keñeşme Başḳorttar turahında ḫeyér-ḫamlıḳ yulın küźetken bulıp mataşḳan. Bını şul pratakoldarġa başlanġıs*

itép ķuşılıp yaźılġan hüźźer bik asıķ kürhete. "Öyle bile olsa genel olarak bakıldığında bu heyet, Başkurtlara yardım etmenin bir yolunu aramış. Bunu, şu protokolün girişinde yazılan sözler çok açık gösteriyor." (A/17).

*Lekin **şulay bulha la**, mınday ḫujalıķtarġa la törlö yéñéllék hem yarźam kürhetép ularźıñ ḫujalığın tağı la yaķşıraķ yulġa ķuyarġa yul asırġa kerek.* "Lakin öyle bile olsa böyle idarecilere türlü kolaylıklar sağlayarak onların yönetimlerinin daha iyi bir hâle gelmesi için çaba göstermek gerek." (A/104).

4.2.7.30. şulay uķ

şulay uķ (şöyle ki, yine de) bağlacı, Başkurtçada sonuç ve açıklama işlevinde kullanılmaktadır.

*Öyrenséktéñ ķebéré östöndegé körşek te **şulay uķ** haman élékkése yeyġor şikéllé böte töśterźe yımıldap üźgerew, töś halıwźı bélmey ultıra birgen.* "Çırağın mezarının üstündeki testi de yine önceki gibi gökkuşağına benzer bir şekilde bütün renkleri parlayarak herhangi bir değişikliğe uğramadan ve rengi solmadan kalmış." (K1/268).

***Şulay uķ** bér ķasan da kilmeśmé ni indé ul? Kilmehe Zölḫize ni éşler? Böte ġüméré şulay zaya uźırmı ni unıñ?* "Yine de, hiçbir zaman gelmez mi o şimdi? Gelmezse Zölhize ne yapar? Bütün ömrü böyle boşa geçer mi onun?" (K1/339).

4.2.7.31. tik

Tik (ancak, sadece) bağlacı, Başkurtçada sonuç ve açıklama işlevinde kullanılmaktadır.

*Ul könder ķıśķarılmaha bér ten de ķotolmaś iné. **Tik** hayźalġandar ḫaķında ul könder ķıśķarılır.* "O günleri kısaltmasaydı bir kişi bile kurtulamazdı. Fakat seçilmişler uğruna o günler kısaltıldı." (K/834).

*Şunıñ östöne késkéne héñélémdé ķarayım. **Tik** oşo iké törlö éşten buşaġan saķtarźa ġına eseyémder érgehéne barıp ularźıñ buş torġan uraķtarın alıp bér nise költe urıp taşlayım.* "Bununla beraber küçük kız kardeşimle de ilgileniyorum. Sadece bu iki işten arta kalan zamanlarda annemlerin yanına gelip onların kullanmadığı oraklarını alıp birkaç demet ekin biçip bırakıyorum." (L/128).

4.2.7.32. timek

Timek (demek) bağlacı, Başkurtçada açıklama işlevinde kullanılmaktadır.

İryégét ménen Buranşa uyınlı-ısınlı bér-béréhén ķoźa tip yöröyźer. Ḫatta Zölḫizenéñ ķolağın Aźnaġolġa téşletép te ķuyġandar. ***Timek****, ısınlap uķ ķoźa la bulışķandar.* "İryigit ile Buranşa şakayla karışık birbirlerine dünür diyorlardı. Hatta Zölhize'nin kulağını Aznagol'a dişletmişlerdi. Demek, gerçekten de dünür olacaklarmış." (K1/325).

Timek*, Aźnaġol oşo ḫetlé źur éşté yeşére ala?* ***Timek*** *ul aldarġa, ḫatta üźénéñ yen höygenén aldarġa la heletlé? Bér aldaġan kéşénéñ ikénsé tapķır źa aldamawına ışanıp bulamı?* "Demek Aznagol böylesi büyük bir durumu gizleyebiliyor. Demek ki, aldatmakta, hatta onu canından çok seven birini bile aldatmakta usta. Bir kez aldatılan birinin ikinci defa aldatılmamasına inanılır mı?" (K1/350).

4.2.7.33. yeġni

Yeġni (yani) bağlacı, Başkurtçada açıklama işlevinde kullanılmaktadır.

Bşk. *yeġni* < ÇT. *ya'ni* (Hacıeminoğlu, 1992, s. 213)

Yalan töbekterénde ***yeġni*** *igénsélék hem mal aśraw ösön yaraķlı urındarźağı Başķort yérźeré meselehénde keñeşme oşonda fékérge kile.* "Bozkır alanlarda yani ziraat ve hayvan yetiştirmek için yararlı yerlerdeki Başkurt toprakları meselesinde heyet böyle bir karara vardı." (A/58).

German huġışı vaķıtında ***yeġni*** *bérénsé donya huġışı melénde frontta osraştık béź unıñ ménen tip başlap kitté.* "Alman savaşı zamanında, yani birinci dünya savaşı döneminde, cephede karşılaştık biz onunla diye söze başladı." (K1/170).

4.2.7.34. yene

Yene (yine, yeniden) bağlacı, Başkurtçada açıklama ve üsteleme işlevinde kullanılmaktadır.

Bşk. *yene* < ÇT. *yana* (Hacıeminoğlu, 1992, s. 212)

Yene *kük batşalığı yalanġa yeşérgen ḫazinaġa oķşawźı. Anı tabķas kéşé bérewge le eytmey, aġa höyöngenénen barıb néyé bar, barıhında hatıb-yéberéb şul yalandı hatıb-ala.* "Yine, aynı şekilde göklerin egemenliği tarlaya gizlenen hazineye benzer. Onu bulan kişi kimseye söylemez, sevincinden gidip neyi varsa hepsini satar, o tarlayı alır." (K/438).

Şunan huñ awıl ḫalḳı ***yene*** *yıyılıp kilép tégé kéşénen bik ḳıśtap taştı horay başlağandar. Ul haman yuḳ, tip eytéwźen başḳanı bélmegen.* “Bundan sonra köylüler yine bir araya gelerek o adamı sıkıştırıp soru sormaya başlamışlar. Adamın ağzından, yok sözünden başka bir şey çıkmamış.” (A/188).

4.2.7.35. yuġihe

yuġihe (yoksa) bağlacı, Başkurtçada açıklama ve zıtlık işlevinde kullanılmaktadır.
Bérewźe aġartmaġan kindérzen tuźġan kéyémge yamaw halmay. ***Yuġihe*** *yañı yamaw iśké kéyémdé ayırır źa tişégé tağı yamanıraḳ bulır, tigen.* “Hiç kimse yeni kumaşla eski kıyafete yama yapmaz. Yoksa yeni yama, eski kıyafetten sökülür, yırtık da daha beter olur, dedi.” (K/1136).
Ḳaraġız béźźé kéşéler kürhén tib saźaḳaġıźźı kéşéler aldında birmegéź. ***Yuḳ-ihe*** *héźge küktegé ataġıźźan hawab bulmas.* “Bakın, insanlar görsün diye sadakalarınızı açıktan vermeyin. Yoksa gökteki atanızdan sevap alamazsınız.” (K/139).

4.2.7.36. yuḳha

Yuḳha (yoksa) bağlacı, Başkurtçada açıklama ve zıtlık işlevinde kullanılmaktadır.
Kürehéñ, unıñ ḫelé, ısınlap ta bik möşköldör. ***Yuḳha,*** *üź télegé ménen bınday éşke barır inémé ni ul? tip uylay.* “Görüyorsun, onun durumu gerçekten de çok zor. Yoksa, kendi isteğiyle böylesi bir işe gelir miydi, diye düşünüyor.” (K1/221).
Hin béźźé oşonda köt. Min Ġilman aġayźı yözöp barıp alıp kileyém. ***Yuḳha,*** *ḳarttıñ ḫelé oźaḳḳa barmaś.* “Sen bizi orada bekle. Ben Gilman abiyi yüzerek gidip getireyim. Yoksa ihtiyar uzun süre dayanamaz.” (K1/385).

4.2.8. Ünlemler

Ünlemler, acıma, beğenme, korku, sevinç, üzüntü, şaşkınlık, hayret, pişmanlık kıskançlık, özlem vb. gibi duyguları etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya yarayan kelime türüdür (Korkmaz, 2014, s. 962). Başkurtçada ünlemler; duygu, cevap ve sorma-seslenme ünlemleri olmak üzere üç başlık altında değerlendirilmiştir (Yazıcı Ersoy, 2022, s. 434-452).

Metnimizde bulunan ünlemler şunlardır: *ah* "ah, vay", *aẖ* "ah, vah", *ay-hay* "ay vay, vah", *ey* "ey, hey", *ẖa-ẖa-ẖa* "ha-ha", *uy* "oy, ay, uf, ya", *éyé* "evet", *yuḳ* "hayır, yok", *ḳana* "haydi, tamam, doğru", *me* "al, işte, buyur", *ye* "haydi, ha", *eyźe* "haydi".

Bu bölümde, metnimizde belirlenen Başkurtça ünlemler ve bu ünlemlerin varsa Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde tanıklanmış şekilleri gösterilmiştir.

4.2.8.1. ah

Ah (ah, vay) ünlemi, Başkurtçada özlem, kızgınlık, öfke, sitem vb. işlevlerde kullanılmıştır.

Bşk. *ah* < ÇT. *āh* (ÇEK 136).

Ah *ḳanday möhabet tınlıḳ! Ḳanday naźlı tıynaḳlıḳ, baśalḳılıḳ tip hoḳlanġan Ḳoyaş tağı. Unıñ kükregén tağı altın suḳtarźan éşlengen aśıl sélterźer ménen biźerge kéréşken.* "Ah nasıl huzur veren bir aşk! Nasıl bir mütevazılık, ağırbaşlılık diye büyülenen güneş de onun göğsünü tekrardan altın süslerden işlenmiş değerli tüllerle bezemeye başlamış." (K1/291).

Ah *mekérlé yen… Bélem, añlayım min hiné. Hinéñ şefḳethéź ḳıwanısıñdı! -tip uylay Yulaman ḳart, küźén diñgéź öśtönen ala almay...* "Ah hain dost… Biliyorum, anlıyorum seni. Senin merhametsiz mutluluğunu, diye düşüncelere daldı ihtiyar Yulaman, gözünü denizin üstünden alamadan..." (K1/439).

4.2.8.2. aẖ

Aẖ (ah, vay) ünlemi, Başkurtçada özlem, istek, arzu vb. işlevlerde kullanılmıştır.

Bşk. *aẖ* < ÇT. *āh* (ÇEK 136).

Aẖ *yañı köpö*[29] *kéyép mektepke yöröhem, tim. Atayım ménen eseyém hem apayım bigérek dertlenép uralar.* "Ah, yeni bir kıyafet giyip okula gitsem, dedim içimden. Annem, babam ve ablam daha bir hevesle ekin biçiyorlardı."(L/164).

4.2.8.3. ay-hay

Ay-hay (ay, vay) ünlemi, Başkurtçada acıma, üzülme vb. işlevlerde kullanılmıştır.

Bşk. *ay-hay* < ÇT. *ay vay* (ÇEK 136)

[29] Kapitone, yakasız kıyafet. *Bk.* Özşahin, M. *Başkurt Türkçesi Sözlüği*. Ankara: TDK Yayınları. s. 297.

Ay-hay *bik şep yamğır sıḳtı. Töş miźgéléndegé bolottar boźlo bula torğaynılar. Boź yawıp igénderźé helek itép kéne kitmehe yarar iné tip ḳayğırışa başlayźar.* "Ay! Çok şiddetli yağmaya başladı. Öğle vaktindeki bulutlar dolu da getirmiş. Ekinleri yok etmese bari, iyi olurdu diye kaygılanmaya başladılar." (L/141).

Şulay itép donya bér saḳ Yulaman ḳarttı törlöse sıbıḳlarğa totondo. ***Ay-hay*** *awır buldı Yulaman ḳartḳa. Tüźgéhéź awır buldı. Emme tüźérge kerek iné.* "Böylece dünya öyle bir zaman geldi ki ihtiyar Yulaman'ı başkaca bir sınavdan geçirdi. Vah! Ağır geldi ihtiyar Yulaman'a. Dayanamadı belki ama sabretmeliydi." (K1/394).

4.2.8.4. ey

Ey (ey, hey) ünlemi, Başkurtçada seslenme işlevinde kullanılmıştır.

Bşk. *ey* < ÇT. *éy* (ÇEK 136)

Hanıbıź ḳatḳansa köldök. Béź ḳaytḳanda üź ara: ***Ey*** *bisara Bibékey ebéy! Toźğa la yaźılmağan ḫeberźé nisék ısın küñélénen ışanıp höyley bit, tip ḳuyźıḳ.* "Çatlayana kadar güldük. Dönüşte kendi aramızda: Ey zavallı Bibikey nine! Aslı astarı olmayan haberi nasıl da inanarak anlatıyor, dedik." (A/193).

Ey *ilahım! Bendege bende ittéñ kön-tön ét kéwék bulıp éşlep yöröyhéñ, ul hinéñ küź nurı kéwék ġeziz balalarıñdan ḳaldıḳ beléş kiśekterén ḳıźğanıp aldıñdan tartıp alıp sığarıp étterge tüge tiné.* "Ey Tanrı'm! Bizi kula kul ettin! Gece gündüz it gibi çalışıyorsun ne fayda! Gözünün nuru yavrularının önünden artık börekleri nasıl da çekip alıp itlere veriyorlar, dedi." (L/23).

4.2.8.5. ḫa-ḫa-ḫa

Ḫa-ḫa-ḫa (ha ha) ünlemi, Başkurtçada alay ve küçümseme işlevlerinde kullanılmıştır.

Ḫa-ḫa-ḫa! *-tip tağı la sabırhıźlanıp, şarḳılday ḳara tulḳındar. Zölḫizenéñ şaşḳan ḳaraştarı yotloġop tire-yaḳtı ḳapşay.* "Ha-ha-ha diye sabırsızca kahkaha atıyor kara dalgalar. Zölhize'nin şaşkın bakışları heyecanla etrafı yokluyor." (K1/482).

Éyé, ul üźé, üźé… ***Ḫa-ḫa!*** *Aźnağol üźé hattı iné! -tip tağı ḳotoronop urğıla tulḳındar.* "Evet, o, kendisi! Ha ha! Aznagol sattı seni diye tekrardan kudurup püskürüyor dalgalar." (K1/485).

4.2.8.6. uy

Uy (oy, ay) ünlemi, Başkurtçada sevgi, şefkat, acıma, üzülme vb. işlevlerde kullanılmıştır.

Aźnaġol yeném ķotķar! Aźnaġol hin ķayźa. / Ul üźé röḫset itté. Eyźe tiyźer işkekséler. / Yalġan! Işanmayım. Héź unı ültérgenhégéźźér. ***Uy*** *Aźnaġol, yeném.* "Aznagol canım kurtar beni! Aznagol sen neredesin. / O kendisi izin verdi. Haydi diyor kürekçiler. / Yalan! İnanmıyorum. Onu siz öldürmüşsünüzdür. Oy Aznagol, canım." (K1/480).

4.2.8.7. éyé

Éyé (evet) ünlemi, Başkurtçada kabul etme, onaylama işlevinde kullanılmıştır.

Bıl olatay, hin tim min, şatlanıp. Küñélémdé ġorur ķıwanıs solġap ala. ***Éyé*** *hin bit bıl Ḫasbulat olatay.* "Amca sensin, dedim sevinerek. Gönlümü gururlu bir sevinç sarıyor. Evet, bu sensin Hasbulat amca." (K1/138).

Ķartlıķ! ***Éyé*** *Zölḫizeném tap oşo ḫolķonan ķurķam min ḫezér. Küpmége ḫetlé min unı totop, tıyıp tora alırmın?* "İhtiyarlık! Evet, Zölhize'nin tam da şu huyundan korkuyorum şimdi. Ne zamana kadar onu tutup yasaklayabilirim." (K1/365).

4.2.8.8. yuķ

Yuķ (hayır, yok) ünlemi, Başkurtçada reddetme, kabul etmeme işlevinde kullanılmıştır.

Bşk. *yuķ* < ÇT. *yoķ* (ÇEK 136)

Yuķ *indé* ***yuķ*** *eźem balahın ét saķlı la kürmey torġan kéşéler bulır iken. Ul beléşter erem bulıp boźolġanġa küre géne alıp sıķķaynım.* "Yok, yok! İnsanoğluna it kadar bile kıymet vermeyenler varmış. O börekler israf olup bozulacağı için almıştım." (L/25).

Yuķ, *bögöngö ķoyaş minéñ ösön tügél. Ķaray almayım, küralmayım min unı bögön tip bışıldanı Yulaman ķart.* "Yok, bugünkü güneş benim için değil. Bakamıyorum, göremiyorum onu bugün diye fısır fısır konuştu ihtiyar Yulaman." (K1/453).

4.2.8.9. ḳana

Ḳana (haydi, tamam, doğru) ünlemi, Başkurtçada onaylama, kabullenme işlevinde kullanılmıştır.

Ye üź tıwġanıña nisék eytérhéñ: ***Ḳana*** *min hinén küźéñden botaḳtı alayım tib ana üź küźéñde bürene.* "Kendi gözünde mertek varken, kardeşine nasıl, haydi gözündeki çöpü çıkarayım dersin." (K/176).

4.2.8.10. me

Me (al, işte, buyur) ünlemi, Başkurtçada işaret etme, gösterme işlevinde kullanılmıştır.

Me, *ḳara. Taw ḳıźźarınıñ hıw taşıy torġan körşegé tip yabay ġına itép añlatma bire.* "İşte, bak. Dağ kızlarının su taşıdıkları testi, diye basitçe anlatıyor." (K1/145).

4.2.8.11. ye

Ye (haydi) ünlemi, Başkurtçada seslenme işlevinde kullanılmıştır.

Ye *Ḫismet aḳsa eźérlenéñmé? Tiźérek birép yéber, éş bik tıġıź tip hüź başlanı.* "Haydi Hismet, para hazırladın mı? Çabuk ver, işler çok yoğun, diye söze başladı." (L/81).

Éyé minéñ kösömden kilmegen éşté talap itmeyénse ük miné aslıḳtan ḳotḳara alahıñ. -Nisék? ***Ye*** *eyte hal. Ḳalay itép min hiñe yarźam ite alam tip aptırap ta ḳıwanıp ta kitken Hönersé.* "Evet, ustalığım olmadan da beni açlıktan kurtarabilirsin. -Nasıl? Haydi söyle! Sana nasıl yardım edebilirim, diye şaşırıvermiş usta." (K1/212).

4.2.8.12. eyźe

Eyźe (haydi) ünlemi, Başkurtçada seslenme işlevinde kullanılmıştır.

Eyźe *balam, ḳaytayıḳ indé samawırźı alıp bulmanı aḫırı ul kitté.* "Haydi yavrum, dönelim, semaveri alamadık sonuçta, o çoktan gitti." (L/118).

Eyźe *bérgelep éźleneyék, belki bıġasa bér kém de éşley bélmegen körşekter yaharbıź, tigen.* "Haydi, birlikte çalışalım, belki hiç kimsenin yapamadığı testiler yaparız, demiş." (K1/194).

BÖLÜM V

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Başkurtçanın yazımında 1923-1930 arasında Başkurt-Arap alfabesi; 1929-1940 arasında Başkurt-Latin alfabesi kullanılırken, 1940'tan günümüze kadar da Başkurt-Kiril alfabesi kullanılmıştır. Bu yazı dili dönemlerinden Başkurtçayı ses ve biçim bakımından temsil eden eserler tespit edilmiş, bu eserlerin çeviri yazıları yapılmak suretiyle metinlerin dizini ve sözlüğü çıkarılmıştır. Bu metinler ve dizinin yardımıyla ses ve biçim bilgisi incelenmiştir. Belirtilen hususiyetler Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesi ile karşılaştırılmalı olarak verilmiştir. Birbirinden farklı alfabelerle yazılan metinler Başkurtçaya has ses ve şekil özellikleri taşımaktadır. Çalışmada söz varlığı, ses ve biçim bilgisi bakımından dikkat çeken özellikler şu şekildedir:

- Çalışmanın dizin-sözlük bölümünde 262'si özel ad olmak üzere toplamda 4949 madde başı yer almaktadır. Çalışmada, bu madde başlarından 262 adet özel adın dışındaki 4687 söz, toplam söz varlığı olarak değerlendirilmiştir.

  Metinlerin söz varlığının 3228'i isim, 1459'u fiillerden oluşmaktadır. İsimler genel toplamın %69'u (3228), fiiller ise %31'ine denk gelmektedir.

  Toplam söz varlığı içinde alıntı sözcüklerin sayısı 651'dir. Bu alıntı sözcüklerin %49'u (320) Arapça; %32'si (209) Rusça; %14'ü (91) Farsça; %2'si (15) Fransızca ve %2'si (16) de diğer (Latince, Yunanca, Rumca, Almanca, Çince, İbranice) dillerden oluşmaktadır.

  Bu verilerin ışığında toplam söz varlığının %86'sının (4036) Türkçe, %14'ünün (651) ise alıntı sözlerden oluştuğu görülmektedir.
- Metinlerimizde bazı kelimelerin farklı varyantlarda yazımları bulunmaktadır. Bu türden yazımların, metinlerin ait olduğu ağız özelliklerinden kaynaklandığını göstermektedir: *aḳıllı~aḳıldı* (akıllı), *alayźa~alayha* (öyleyse), *anla-~anda-* (anlamak), *atna~aźna* (hafta), *bayźıḳ~baylıḳ* (zenginlik), *asıwlan-~asıwźan-* (öfkelenmek), *beyle-~beyźé-* (bağlamak), *orloḳ~orźoḳ* (tohum).
- Metinlerimizde bazı edatların son ünsüzlerinin tonlu-tonsuz karşılıkları da bulunmaktadır: *alıp~alıb, buylap~buyźab*.
- Metinlerimizde bazı edatların birden çok varyantı bulunmaktadır: *arḳılı~arḳırı, şikéllé~şikéldé, töślö~töśtö, turahında~turıhında, turala~turıla*.

- Standart Başkurtçada hem edat hem de bağlaç göreviyle kullanılan *ménen* kelimesinin Başkurtça İncil tercümesi metnimizde *bélen* şekli de bulunmaktadır: *ménen~bélen.*
- Standart Başkurtçada *bıl* işaret zamiri/sıfatıdır. Başkurtça İncil tercümesi metnimizde *bıl* işaret zamirinin/sıfatının *bı* şekli de bulunmaktadır. Bahsi geçen metinde bu zamirin *bı* şekli daha yaygındır: *bıl~bı.*
- Standart Başkurtçada *bıl* işaret zamirinin çekime girmiş hâlleri *bına, bınan, bınaw, bında, bınday* vb. şeklindeyken metinlerimizde söz başı *m* ile kullanıldığı *mına, mınan, mınaw, mında, mınday* şekilleri de görülmektedir.
- Metinlerimizde birkaç örnekte *ul* işaret/kişi zamirinin yanı sıra *o* şekli de görülmektedir: *ul~o.*
- Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde söz başı, söz içi ve söz sonunda bulunan /ç/ ünsüzü Başkurtçada sistemli olarak /s/ ünsüzüne gelişmiştir. Bu ünsüz değişimi Başkurt yazı dilinin standartlaştığı ilk özelliklerdendir.
- Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinin söz ve ek başı /s/ ünsüzleri Başkurtçada çoğunlukla /h/ ünsüzüne değişmiştir. Arapça ve Farsçadan alıntılanan bazı sözlerde de görülen bu ünsüz değişimi, Başkurtçayı diğer Türk yazı dillerinden ayıran önemli seslik farklardandır.
- Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde bazı söz içi ve söz sonu /s/ ünsüzleri Başkurtçada peltekleşerek /ś/ ünsüzüne gelişmiştir. Başkurtçanın ayrıt edici ünsüzlerinden olan /ś/ ünsüzü metinlerimizin tamamında görülmektedir.
- Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinin söz içi ve söz sonu /z/ ünsüzü, Başkurtçada peltekleşerek /ź/ ünsüzüne değişmiştir. Bu ünsüz de aynı şekilde metinlerimizin tamamında görülmektedir.
- Arapçadan alıntı sözlerdeki /ʻ/ (ayın) ünsüzü, Başkurtçada düzenli olarak /ġ/ ünsüzüne dönüşür. Bu ünsüz değişimi metinlerimizin tamamında yaygın olarak görülmektedir.
- Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinin söz içi ve söz sonu /ġ/ ünsüzü Başkurtçada sızıcılaşarak /w/'ye değişmiştir: *aġır > awır (ağır), taġ > taw (dağ), yaġ- >yaw- (yağmak)*. Bunun yanı sıra Eski Türkçe ve Çağatay Türkçesinde bazı sözlerde /ġ/ ünsüzünün /y/ ünsüzüne geliştiği örnekler de bulunmaktadır: *baġla- > beyle-* (bağlamak), *sıġır > hıyır* (sığır, inek), *buġday > boyźay* (buğday).
- Metnimizde sözcüklerin ünlüyle başlayan ek almalarına rağmen düşmeye uğramamış şekilleri de bulunmaktadır. Bu durum Başkurtçanın yeni bir yazı dili

olmasından kaynaklanmaktadır: *küñél-énen > küñélénen (gönlünden) > moron-ona > moronona (burnuna).*

- Standart Başkurtçada geniş zamanın olumsuzu teklik ve çokluk birinci şahısta {-mA} biçimindeyken Başkurtça İncil tercümesinde teklik birinci şahısta {-mAś} biçiminde kullanılmıştır: *şiktenmeśmén, ésmeśmén, tanmaśmın*.
- Standart Başkurtçada geniş zamanın çekiminde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır. Metnimizde tek örnekte geniş zamanın olumsuzuyla beraber teklik birinci şahıs zamirinin kullanıldığı görülmektedir: *ésmeś-mén.*
- Standart Başkurtçada soru eki/edatı kendisinden önceki sözcüğe bitişik yazılır. Araştırmaya kaynaklık eden metinlerimizden Başkurtça İncil tercümesinde ise bu soru eki/edatı genellikle ayrı yazılmıştır.
- Standart Başkurtçada da/de bağlacı da kendisinden önceki sözcüğe bitişik yazılır. Başkurtça İncil tercümesi metnimizde da/de'nin yazımıyla ilgili tutarsızlık bulunmaktadır.
- Çalışmanın en önemli kaynaklarından Başkurtça İncil tercümesinde ilgi hâli ekinin arka damak /ñ/ ünsüzüyle değil, diş-diş eti /n/ ünsüzüyle yazıldığı görülmektedir. Aynı metinde arka damak /ñ/ ünsüzünün kullanıldığı diğer gramer yapıları bulunmaktadır. İlgili ünsüzün sadece bu yapıda kullanılması metni tercüme edenlerin ağız özellikleriyle ilgilidir.
- Eski Türkçede, *er-*; Çağatay Türkçesinde *ė(r)-* ve *tur-* yardımcı fiilleriyle kurulan isim bildirmesi yani ek fiil için Başkurtçada, Eski Türkçeden gelişen *i-* yardımcı fiiliyle *bol-* yardımcı fiili kullanılır. İsim bildirmesinin olumsuzu Çağatay Türkçesinde *émes/érmes* ile yapılırken Başkurtçada *tügél* kelimesiyle yapılır. Bu durum Başkurtçanın biçim bakımından Çağatay Türkçesinden farklılaştığının önemli bir göstergesidir.
- Eski Türkçede gelecek zaman {-DAçI}, {-GAy}, {-sIk} {-çI}; Çağatay Türkçesinde {-ġay/-gey, -ķay/-key}, {-ķa/-ke, -ġa/-ge} ekleriyle yapılırken Başkurtçada gelecek zaman eki tamamen farklılaşmış {-(y)asaķ/-(y)esek} şekline dönmüştür.
- Çağatay Türkçesinde isim-fiil eki olarak sadece {-mAk} eki kullanılmaktadır. Başkurtçada ise {-(ı)w/-(é)w, -(o)w/-(ö)w}, {-(ı)rġa -(é)rge, -(o)rġa/-(ö)rge}, {maśķa/-meśke} olmak üzere üç türlü isim-fiil eki bulunmaktadır.
- Çağatay Türkçesinden farklı olarak Başkurtçada {-ahı/-ehé; -yhı/-yhé, -yho/-yhö}, {-asaķ/-esek; -yasaķ/-yesek} sıfat-fiil ekleri gelişmiştir.

- Çağatay Türkçesinden farklı olarak Başkurtçada {-ġanda, -gende, -ķanda, -kende; -ġansı, -gensé, -ķansı, -kensé; -mayınsa / -meyénse} zarf-fiil ekleri gelişmiştir.

Başkurt yazı diline ilişkin yapılan bu çalışmada, Başkurtçanın birtakım özellikleriyle Tatarca ve Kıpçak grubu Türk dillerinden/lehçelerinden ayrıldığı görülmektedir. Bu ayrıldığı özellikler çalışmada "Kuruluş Dönemi" olarak tanımlanmıştır. Ele alınan metinler Başkurtçanın bağımsız bir yazı diline ait işaretler vermektedir. Kuşkusuz yapılan bu çalışma Başkurtçanın başlangıç devirleriyle ilgili sınırlı bir araştırmadır. Bu alanda daha da genişletilmiş malzemelerle yapılacak başka araştırmalarla Başkurt yazı dili ile ilgili daha esaslı sonuçların çıkacağı görüşündeyiz. Standart Başkurtçanın konuşma dili verileri, ağız özellikleri ve Başkurtçanın Tatarca başta olmak üzere diğer Kıpçak grubu Türk yazı dilleriyle münasebetleri araştırılmayı bekleyen başlıca konulardır.

BÖLÜM VI

METİNLERİN ÇEVİRİ YAZISI

6.1. Kiril Alfabeli Başkurtça İncil Tercümesinin Çeviri Yazısı

6.1.1. Matfeyźan Sıkkan Svyatoye Yevangeliye

1-nsé bülém

K/1 Avraam ulı, David ulı Yisus Ḫristostın töb nehélén eytéw.

K/2 Avraam İsaaḳtı tıwźırġan; İsaaḳ Yakovtı tıwźırġan; Yakov, Yuda bélen anın aġay-énélerén tıwźırġan.

K/3 Yuda Famaranan Fares bélen Zaranı tuźırġan; Fares Yesromdı tıwźırġan; Yesrom Aramdı tıwźırġan.

K/4 Aram Aminadavtı tıwźırġan; Aminadav Naassondı tıwźırġan; Naasson, Salmondı tıwźırġan.

K/5 Salmon Raḫavanan Boozdı tıwźırġan; Booz Rufanan Ovidtı tıwźırġan; Ovid Yesseyźı tıwźırġan.

K/6 Yessey David batşanı tıwźırġan; David batşa élék Uriya ḳatını bulġan ḳatınınan Solomondı tıwźırġan.

K/7 Solomon Rovoamdı tıwźırġan; Rovoam Aviyanı tıwźırġan; Aviya Asanı tıwźırġan.

K/8 Asa Yosafattı tıwźırġan; Yosofat Yoramdı tıwźırġan; Yoram Oziyanı tıwźırġan.

K/9 Oziya Yoafamdı tıwźırġan; Yoafam Aḫazdı tıwźırġan; Aḫaz Yezekiyanı tıwźırġan.

K/10 Yezekiya Manassiyanı tıwźırġan; Manassiya Amondı tuźırġan; Amon Yosiyanı tıwźırġan.

K/11 Yosiya Yoakimdı tıwźırġan; Yoakim Vavilonġa küsmeś boron Yeḫoniya bélen anın aġay-énélerén tıwźırġan.

K/12 Vavilonġa küskenden huñ Yeḫoniya Salafiiyldı tıwźırġan.

K/13 Salafiiyl Zorovaveldı tıwźırġan; Zorovavel Aviydtı tıwźırġan; Aviyd Yeliakimdı tıwźırġan.

K/14 Yeliakim Azorźı tıwźırġan; Azor Sadoktı tıwźırġan; Sadok Aḫimdı tıwźırġan.

K/15 Aḫim Yeliudtı tıwźırġan; Yeliud Yeleazarźı tıwźırġan; Yeleazar Matfandı tıwźırġan; Matfan Yakovtı tıwźırġan.

K/16 Yakov Mariyanın irén Yosiftı tıwźırġan; Mariyanan Ḫristos tib isémdenéléwsé Yisus tıwġan.

K/17 Şulay Avraamdan Davidḳa tikté barı ırıw un-dürt bıwın; Davidtan Vavilonġa küskense tağı un-dürt bıwın; Vavilonġa küskenden alıb Ḫristosḳa tikté tağı un-dürt bıwın.

K/18 Yisus Ḫristostın tıwıwı bılay bulġan. Anın esehén Mariyanı Yosifḳa eyttérges ḳuşılışmaśtarınan élék Mariyanın ḳorhaġında Svyatıy Tından bulġanı béléngen.

K/19 Anın iré Yosif üźé izgé eźem bulġas, Mariyanın oyatın yortḳa asmayım tib yeşéréngéne ayırıb yébermek bulġan.

K/20 Ul mını bılaytıp uyźaġandan huñ mına Teñéré Firéştehé aġa töşönde küréněb eytken: Éy David ulı Yosif! Üź ḳatınıñ Mariyanı alıb öyöñde totowġa ḳurıḳma. Anın ḳorhaġında yaralıwsı Svyatıy Tından bulġan.

K/21 Ul ul-bala tıwźırır aġa Yisus tib hin isém ḳuşırhıñ. Anın ösön ul üź kéşélerén yaźıḳtarınan ḳotḳarır, tigen.

K/22 Mının barıhıla Teñérénén beyġamber arḳırı eytéwé yéréne kilhén tib bulġan ul eytken.

K/23 Mına ḳız ḳorhaḳtı bulıb ul tıwźırır. Aġa Emmanuil tib isém ḳuşırźar. Emmanuil tigené Ḫoźay béźźé bélen tigen hüź, tigen (İsaiy 7, 14).

K/24 Yoḳohonan torġas Yosif, Teñéré Firéştehé ḳuşḳansa ḳılġan ḳatının ḳabül itéb alıb üźénde totḳan.

K/25 Üźé anı bélen ḳuşılışmaġan. Şunan aḫırı Mariya baş ulın tıwźırġan. Yosif aġa Yisus tib isém ḳuşḳan.

2-nsé bülém

K/26 İrod batşa zamanında Yudeya Vifleemında Yisus tıwġas, ḳoyaş sıġışınan yondoźsılar Yerusalimge kiléb eytkender.

K/27 Yañı tıwġan Yudeya batşahı ḳayźa béź ḳoyaş sıġışında anın yondoźon küréb, aġa baş éyerge kildék, tigender.

K/28 Mını işétkes, İrod batşa ḳurıḳḳan, anı bélen bérge bötön Yerusalim ḫalḳı la ḳurıḳḳan.

K/29 Şunan İrod barı baş-svyaşçenniktarźı, ḫalıḳ kitabsıların yıyıb-alıb alar-źan:

K/30 Ḫristos ḳayźa tıwasaḳ, tib horaşḳan. Alar aġa eytkender Yudeya Vifleemında (tıwasaḳ). Anın ösön beyġamber arḳırı bılay yaźılġan.

K/31 Hin de Vifleem, Yuda yéré, Yudanın olo ḳalalarınan bérźe kem tügélhéñ. Anın ösön hinen bér baştıḳ sıġar, ul minén ḫalḳım İzraildı haḳtab-köter tib tigender (Miḫ. 5, 2).

K/32 Şunda İrod yondoźsılarźı yeşérén-géne saḳırıb-alıb alarźan yondoźźon küréngen vaḫıtın béléb-alġan.

K/33 Şunan ul, alarźı Vifleemge yéberéb eytken: Barıġıź héź balanı bik yaḳşılab béléşégéź. Şunan (balanı) tabḳas, miñe ḫeber itégéź. Min de aġa barıb baş éyeyém, tigen.

K/34 Batşanı tıñdab-alıb alar kitkender. Mına alarźın ḳoyaş sıġışında kürgen yondoźo aldarınan barıb aḫırı bala yatḳan urındın teñgeléne kiléb tuḳtaġan.

K/35 Yondoźźo kürges, alar bik źur ḳıwanısta bulġandar.

K/36 Şunan öyge inges, balanı la anın esehé Mariyanı la kürgender źe aġa yıġılışıb baş éygender. Şunan ḫazinaların asıb hıyźab: Altın, ladan, smirna birgender.

K/37 Şunan töşterénde İrodḳa ḳaytıb barmaśka ḫeber alıb, büten yul bélen üź yaḳtarına ḳaytıb-kitkender.

K/38 Alar ḳaytıb kitkes, mına, Teñéré Firéştehé Yosifḳa töşönde küréneb eytḳen: Tor, balanı la anın esehén de al da Yegipetḳa ḳas. Şunan min üźéñe eytkense şunda tor. Anın ösön İrod balanı ültérmek bulıb anı éźźegéhé kile, tigen.

K/39 Yosif torob, tönö bélen balanı la anın esehén de alıb Yegipetḳa kitken.

K/40 İrod ülgense ul şunda torġan. Teñérénén beyġamber arḳırı eytken hüźé: Yegipetten min ulımdı saḳırıb aldım, tigené (Osiy 11, 1) yéréne kilgen.

K/41 Şunda İrod üźénén yondoźsılarźan mıśḳılġa ḳalġanın kürges, bik asıwźanıb Vifleemdaġı barı anın tire-yaḳtarındaġı balalarźı barıhında yondoźsılarźan béléb alġan vaḫıtḳa ḳarab samalab ikéşer yeş, anan kemérek yeştélerén de ültértérge yébergen.

K/42 Şunda Yeremiya beyġamber arḳırı eytélgen hüź yéréne kilgen.

K/43 Ul eytken: Rama ḳalahında bik tilméréb ükhéb ilaşḳan tawış işétéle. Balaların ḳayġırtıb Rahil ilay, aları yuḳḳa küre tıyılalmay, tigen (Yerem, 31, 15).

K/44 İrod ülgenden huñ Teñéré Firéştehé Yegipetta Yosifḳa töşönde küréneb, eytken:

K/45 Tor, balanı la anın esehén de al da İzrail yéréne bar. Balanın yenén éźźegen kéşéler üldéler, tigen.

K/46 Ul torob balanı la anın esehén de alıb İzrail yéréne kilgen.

K/47 Yudeyala üź atahı İrod urınında Arḫelay batşalıḳ itéb torġanın işétkes, ul anda barırġa ḳurıḳḳan. Şunan töşönde ḫeber alıb Galileya tirehéne kitken.

K/48 Kilges Nazaret tigen ḳalala urındaşḳan. Şunda beyġamberźer arḳırı ul Nazorey tib isémdenér tigen hüź yéréne kilgen.

3-nsé bülém

K/49 Ul könderé Sumıldırıwsı Yoann kilgen (kiléb) Yudeya ḳoro-dalahında din höyźeb yörögen.

K/50 Ul eytken: Tewbe itégéź, kük batşalığı yaḳındanı, tigen.

K/51 İsaiya beyġamber eytken kéşé şul, anın turıhında ul eytken: Ḳoro-dalala ḳısḳırıwsının tawışı sıġa. Teñérége yul eźérźegéź anın huḳmaḳtarın töź itégéź tib tigen (İsaiy 40, 3).

K/52 Yoanndın üźénén kéygen kéyémé töye yönönen bulġan, biléndegé bilġawı ḳayıştan bulġan, aşaġan aşı ḳır siñértkahé bélen ḳır balı bulġan.

K/53 Şul vaḫıtta Yerusalimdın, bötön Yudeyanın bötön Yordan tirelerénén kéşéleré anın ḳaşına sıġıb

K/54 Yaźıḳtarın eytéb Yordan hıwında anan sumılġandar.

K/55 Yoann üź yanına sumılarġa tib kile yatkan küb Fariséyźarźı Saddukéyźarźı kürges, alarġa eytken: Éy yılan tıwmaları! Kilesek asıwźan ḳasırġa héźge kém eytté.

K/56 Tewbege ḳaytıwźın yéméşén téyéşté itégéź.

K/57 Küñélégéźźen: Béźźén atabıź Avraam tib eytéwźé uyźamaġıź, min héźge eytemén. Avraamġa balalarźı oşo taştarźan yaratırġa la Ḫoźayźın ḳoźöreténen kile, téyém.

K/58 İndé balta la aġastar töbönde yata. Arıw yéméş kiltérmegen her aġastı ḳırḳıb alalar źa utḳa taştayźar.

K/59 Min héźźé tewbege ḳaytır ösön hıwźa sumıldıramın, minén artımdan kiléwsé minen de köstörek. Min anın ayaḳ kéyémén aparırġa la toroş itmeymén. Ul héźźé Svyatıy Tın bélen ut bélen sumıldırır.

K/60 Anın köregé üź ḳulında; ul üź ırźının taźartır, üź boyźayın kéleténe yıyar, halamın huñ hünmeś ut bélen ürter, tigen.

K/61 Şul vaḫıtta Yisus Galileyanan Yordanġa Yoann ḳaşına anan sumılırġa tib kilgen.

K/62 Yoann anı tuḳtatıb eytken: Miñe sumılıw kerek hinen miñe hin kilehén, tigen.

K/63 Yisus yawab biréb aġa eytken ḳuyıb tor elé (anı), her döröśtöktö béźge şulay ḳılıw téyéş, tigen.

K/64 Şunda Yoann anı tuḳtatmaġan. Yisus sumılġas, şul seġaté hıwźan sıḳḳan. Mına aġa kükter asılġan. Yoann (şunda) Ḫoźay tının kürgen. Tın kügersén şikéldé bulıb kiléb Yisustın öśtöne töşken.

K/65 Şunan mına kükten: Bı minén höyöktö ulım, anda minén rizalığım tigen tawış kilgen.

4-nsé bülém

K/66 Şunda tın Yisustı, şaytandan hınatır ösön ḳoro-dalaġa aparġan.

K/67 Ḳırḳ kön, ḳırḳ tön uraźa totob (Yisus) iñ aḫırı asıḳḳan.

K/68 Şunda anın ḳaşına hınawsı kiléb eytken: Hin Ḫoźay ulı bulhañ, eyt mınaw taştar ipmek bulhındar, tigen.

K/69 Ul aġa yawab biréb eytken: Kéşé bér ipmek bélen-géne tora almaś. Ḫoźay awıźınan sıḳḳan törźö hüź bélen torar, tib yaźılġan, tigen (Vtoroz. 8, 3).

K/70 Şunan şaytan anı svyatıy ḳalaġa aparıb, sirkew ḳıyıġına baśtırıb aġa eytken.

K/71 Hin Ḫoźay ulı bulhañ, tübenge hikér. Anın ösön üź Firéşteleréne hinén turıñda boyoror. Alar hiné ḳuldarına küteréb-alıb kiterźer, ayaġıñ bélen taşḳa hörönmeśhéñ tib yaźılġan, tigen (Psal, 90, 11, 12).

K/72 Yisus aġa eytken: Teñéré Ḫoźayıñdı hınama tib yaźılġan taġı tigen (Vtoroz. 6, 16).

K/73 Şaytan anı taġı bér bik béyék tawźın başına apsıġıb aġa donyanın barı batşalıḳtarın danın kürhetken.

K/74 Şunan aġa eytken: Yıġılıb miñe baş-éyheñ, oşonon barıhında hiñe birérmén, tigen.

K/75 Şunda Yisus aġa eytken: Kit minen şaytan, üźéñdén Teñéré Ḫoźayıña baş-éy, bér aġa-ġına ḫézmet it, tib yaźılġan, tigen (Vtoroz. 6, 13).

K/76 Şunda şaytan anın yanınan kitken, mına Firéşteler kiléb aġa ḫézmet itkender.

K/77 Yisus Yoann ḳarawlġa birélgen tib işétkes, Galileyaġa kitken.

K/78 Şunan Nazarettı ḳıldırıb Zavulon bélen Neffalim tirehénde diñgéź yanında Kapernaumġa kiléb urındaşḳan.

K/79 İsaiya beyġamber arḳırı eytélgen hüź yéréne kilgen, ul eytken:

K/80 Yordan aryaġında diñgéź érgehéndegé yulda Zavulon yéré, Néffalim yéré, din totmaġan Galileya ḫalḳı,

K/81 Ḳarañġılıḳta ultırıwsı ḫalıḳ źur yaḳtılıḳ kürgen. Ḳırźa ülém ḳarañġılıġında ultırıwsılarġa yaḳtılıḳ töşken, tigen (İsaiy 9, 1, 3).

K/82 Şul vaḫıttan alıb Yisus din höyźey baştaġan. Ul eytken: Tewbe itégéź kük batşalığı yaḳındanı, tigen.

K/83 Galileya diñgéźénén yanınan ütéb barġanda Yisus iké aġay-énélé Petr tigen Simondı, anın énéhé Andreyźı kürgen. Alar diñgéźge aw halıb yöröyźer iken; alar balıḳsılar iken.

K/84 Yisus alarġa eytken: Eyźegéź minén artımdan barıġıź. Min héźźé kéşélerźé totowsılar itermén tigen.

K/85 Alar şul seġaté awźarın ḳaldırıb anın artınan éyergender.

K/86 Anan kitéb-bara torġas, ul ikénsé iké aġay-énélé Zevedey ulı Yakov bélen anın énéhé Yoanndı kürgen. Alar ataları Zevedey bélen kemele awźarın yamab-yatalar iken, Alarźı-la saḳırġan.

K/87 Alar, şul seġaté kemené-le ataların da ḳaldırıb anın artınan éyergender.

K/88 Yisus Sinagogalarźa öyretéb batşalıḳtın Yevangeliyehın höyźeb her törźö awırıwźı, kéşélerźén ḫelhéźźégén yüneltéb bötön Galileyanı yöröb bötörgen.

K/89 Anın turıhında bötön Siriya işétken. Anın ḳaşına barı ḫelhéźźerźé, törźö awırıwźar bélen awırıġandarźı, totanaḳ totob awırıġandarźı, yéndengenderźé, iléréb awırıġandarźı, hanhıźźarźı kiltérgender.

K/90 Ul alarźı yüneltken. Galileyanan, Desyatigradiyanan, Yerusalimdan, Yudeyanan Yordan aryaḳtarınan küb ḫalıḳ kiléb anın artınan éyergen.

5-nsé bülém

K/91 Ḫalıḳtı kürges, Yisus taw başına sıḳḳan. Şunan ul ultırġas, anın ḳaşına öyrensüséleré kilgen.

K/92 Ul awıźın asıb alarźı öyretéb eytken.

K/93 Kinenérźer küñélderén tübensélékte totowsılar, anın ösön kük batşalığı alarźıḳı.

K/94 Kinenérźer ilawsılar anın ösön alar tınıstanırźar.

K/95 Kinenérźer yıwaştar anın ösön alarġa yér téyer.

K/96 Kinenérźer döröśtökke asıġıb hıwhandar, anın ösön alar tuyarźar.

K/97 Kinenérźer izgéléktéler anın ösön alar yarlıḳanırźar.

K/98 Kinenérźer taźa küñéldéler anın ösön alar Ḫoźayźı kürérźer.

K/99 Kinenérźer tatıwsılıḳ kiltéréwséler anın ösön alar Ḫoźay balaları tib isémdenérźer isindenérźer.

K/110 Kinenérźer döröśtök ösön ḳıwılġandar anın ösön kük batşalığı alarźıḳı.

K/101 Minén ösön héźźé ḫurźahalar ye ḳıwhalar ye héźźén turıla törźö ġaybet uśal hüź hüźźeheler, héź kinenérhégéź.

K/102 Höyönöşégéź, ḳıwanışıġıź, kükterźe héźźén hawabıġıź źur héźźen élék bulġan beyġamberźerźé le şulay ḳıwġaynılar.

K/103 Héź yérźén toźo. Toź kösön yuġaltha, anı néy bélen toźźo itehéñ? Ul bér éşke-le aşmay, tik ḳırġa kéşé ayaḳ aśtına sıġarıb-taştamahañ.

K/104 Héź donyanın yaḳtılığı. Taw başında torġan ḳala yeşéneb ḳalaalmaś.

K/105 Şemdé yandırġas, anı hawıt aśtına ultırtmayźar, şemdelge ultırtalar. Şunan ul öy éséndegélerźé barında yaḳtırta.

K/106 Héźźén yaḳtılığığıź kéşéler aldında şulay yaḳtırhın, alar héźźén arıw éşterégéźźé kürhénder (küréb) küktegé héźźén ataġıźźı dandahındar.

K/107 Min zakondı ye beyġamberźé boźarġa kilgen tib uyźamaġıź. Boźar ösön tügél, min tultırır ösön kildém.

K/108 Isın eytemén héźge. Yér, kük bötkense zakondın bér nöktehé le bér hıźığı la bötmeś, barıhı-la yéréne kilér.

K/109 Şulay kémde-kém oşo belekey-géne boyoroḳtarźın bérewhén boźob kéşélerźé şuġa öyrethe, ul (kéşé) kük batşalığında iñ belekeyge hanalır, kémde kém huñ üźé-le (alarźı) ḳılha, (bütenderźé-le öyrethe) ul (kéşé) kük batşalığında oloġa hanalır.

K/110 Min héźge eytemén: Héźźén toġorologġoġıź kitabsılar bélen Fariséyźarźın toġoroloḳtarınan artıḳ bulmaha, héź kük batşalığına inealmaśhığıź téyém.

K/111 Héź işétkenhégéź, boronġolarġa ültérme kémde-kém ültérhe ḫökömge ḳalır, tigendé (İsḫ. 20, 13).

K/112 Min héźge eytemén: Üź tıwġanına yuḳḳa asıwźanġan her kém ḫökömge ḳalırġa téyéş. Kémde-kém üź tıwġanına, yünhéź tihe, ul olo ḫökömge ḳalırġa téyéş. Kémde kém aḳılhıź tihe, ul uttı yehendemge téyéş, téyém.

K/113 Şulay hin altar ḳaşına hıyıñdı alıb barġas, anda tıwġanıñdın hiñe bér-bér üpkehé iśéñe töşhe.

K/114 Hıyıñdı anda altar aldında ḳaldır źa barıb tewle tıwġanıñ bélen tatıwźaş. Şunanġına eyźenéb-kiléb hıyıdı kiltér.

K/115 Üsteşéñ bélen üźéñ anı bélen yulda saġıñduḳ, tiźérek tatıwźaş. Üsteşéñ hiné türe ḳulına birmeḫén, türe hiné ḫézmetséhéne biréb törmege töşörmehén.

K/116 Isın eytemén hiñe. İñ aźaḳḳı bér-tinéñdé biréb-bötmeyénse hin anan sıḳmaśhıñ.

K/117 Héź işétkenhégéź, boronġolarġa uynaş itme, tigendé (İsḫ. 20, 14).

K/118 Min héźge eytemén kémde-kém ḳatın-ḳıźġa ḳıźığıb ḳaraha, ul küñélénen anı bélen uynaş itté.

K/119 Hiné uñ küźéñ ḳıźıḳtırha, anı üźéñden hurıb-alıb taşta. Hiñe handarındın bérewhé helek bulġanı bötön tenéñdén yehendemge taştanġanınan yaḳşıraḳ.

K/120 Hiné uñ ḳulıñ ḳıźıḳtırha, anı üźéñden ḳırḳıb-alıb taşta. Hiñe handarıñdın bérewhé helek bulġanı bötön tenéñdén yehendemge taştalġanınan yaḳşıraḳ.

K/121 Tağı eytélgen: Kémde-kém ḳatının ayırha, aġa ayırıw ḳağıźın birhén, tib (Vtoroz. 24,1).

K/122 Min héźge eytemén: Kémde-kém ḳatının ayırha, ḳatınının uynaş itken ġayébé bulmaha, ul aġa uynaş iterge yün bire. Kémde-kém ayırıb yébergen ḳatındı alha, ul üźé uynaş ite, téyém.

K/123 Héź taġı işétkenhégéź, boronġolarġa, antıñdı boźma. Teñéré aldında itken antıñdı tot, tigendé (Lev. 19,12, Vtoroz, 23, 1).

K/124 Min héźge eytemén: Töbtö ant itme, kük bélen de anın ösön kük Ḫoźayźın préstolı.

K/125 Yér bélen de anın ösön ul anın ayaḳ aśtı, Yerusalim bélen de anın ösön ul olo batşanın ḳalahı.

K/126 Üźéñdén başıñ bélen de ant itme anın ösön hin bér géne börtök seséñdé le aḳ ye ḳara ite almayhıñ.

K/127 Héźźén hüźégéź éyyé, éyyé; yuḳ, yuḳ tigen-géne bulhın, anan artḳanı yamandan.

K/128 Héź işétkenhégéź: Küźge ḳarşı küź; téşke ḳırşı téş, tigendé (Yiḫ. 21, 24).

K/129 Min héźge eytemén uśalġa ḳarşılanma. Bérew hiné uñ yıñaġıña huḳha, hin aġa ikénséhén de ḳaratıb ḳuy.

K/130 Bérew hiné bélen dawźaşıb hinén külmegéñdé alġıhı kilhe, aġa hin öśkö kéyéméñdé-le bir.

K/131 Bérew hiné üźé bélen bér saḳırım barırġa irékhéźźehe, hin anı bélen ikéné bar.

K/132 Üźéñden horawsıġa bir. Hinen burısḳa alġıhı kilgenden borolob-kitme.

K/133 Héz işétkenhégéź, yaḳınıñdı yarat, doşmanıñdı küre alma, tigendé (Lev. 19, 17, 18).

K/134 Min héźge eytemén: Doşmandarıġıźźı yaratıġıź, üźégéźźé ḳarġawsılarġa yaḳşılıḳ télegéź, héźźé küre-almaġandarġa yaḳşılıḳ itégéź, héźźé renyétken, héźźé ḳıwġandar ösön télek itégéź.

K/135 Héź küktegé ataġıźźın ulları bulırhıġıź ul ḳoyaşına uśaldarźı-la arıwźarźı-la (bérźey) yaḳtırtırġa (ḳuşa). Toġorolarġa-la toġoro-tügélderge-le yawının yébere.

K/136 Héź üźégéźźé yaratḳandarźı-ġına yarathaġıź, héźge nindey hawab bulır? Mıtarźar źa şunı ḳılalar tügél mé?

K/137 Tıwġandarıġıź bélen-géne iśendeşhegéź, héź artıḳ néy ḳılahıġıź yalġan-dindéler źe şulay ḳılınışalar tügél mé?

K/138 Şulay küktegé ataġıź yaḳşılıḳḳa nisék tulı, héź źe şulay tulı bulıġıź.

6-nsı bülém

K/139 Ḳaraġıź béźźé kéşéler kürhén tib saźaḳaġıźźı kéşéler aldında birmegéź. Yuḳ-ihe héźge küktegé ataġıźźan hawab bulmas.

K/140 Şulay saźaḳa birgen saġıñda üź aldıñe üźéñ hörźeme sinaġoġalarźa uramdarźa aldıḳ-yözźö kéşéler, üźźerén ḫalıḳ dandahın tib ḳılınġan şikéldé. Isın eytemén héźge alar üź hawabtarın alalar, téyém.

K/141 Hin saźaḳa birgen saġıñda uñ ḳuliñ néy éştegegendé, hul ḳuliñ bélmehén.

K/142 Hinén saźaḳa biréwén yeşérén bulhın. Şunan yeşéréndé küréwsé hinén atañ hiñe kürhetéb birér.

K/143 Télek itken saġıñda aldıḳ-yözźöler şikéldé bulma. Alar sinaġoġalarźa ye uram sattıḳtarında kéşéler aldında-ġına kürénér ösön tuḳtalıb télek itéwźé yaratalar. Isın eytemén héźge, alar üź hawabtarın alalar, téyém.

K/144 Télek itken saġıñda hin üź bülmeñe in, işégéñdé yab, şunan yeşérén torowsı ataña télek it, yeşéréndé küréwsé hinén atañ hiñe kürhetéb birér.

K/145 Télek itkende, yalġan-dindéler şikéldé artıḳ höyźemegéź. Alar küb hüź arḳırı işétélérbéź tib uyźayźar.

K/146 Alarġa oḳşamaġıź. Anın ösön héźźén ataġıź héźge néy kerek ikendé héź anan horamaś boron béle.

K/147 Héź bılay télek itégéź: Éy kükterźegé atabıź! Danlı bulıb torhon hinén iséméñ.

K/148 Kilhén hinén batşalıġıñ, yérźe le küktegé şikéldé bulhın hinén irkéñ.

K/149 Bögön béźge köndök ikmegébéźźé bir.

K/150 Kisér béźge burıstarıbıźźı, béź üźébéź burıstı bulġan kéşélerge kisérgen şikéldé.

K/151 İrék ḳuyma béźźé aldanırġa, ḳotḳar béźźé yamandan. Batşalıḳ-ta ḳoźöret-te danlıḳ-ta meñgé hinéké. Amin tib,

K/152 Héź kéşélerge yaźıḳtarın kisérhegéź, küktegé ataġıź héźge le kisérér.

K/153 Héź kéşélerge yaźıḳtarın kisérmehegéź, ataġıź źa héźge yaźıḳtarıġıźźı kisérmeś.

K/154 Şulayuḳ uraźa totḳan saḳta aldıḳ yözźöler şikéldé moyoḳmaġıź. Alar kéşélerge uraźa totowsılar bulıb kürénér ösön ḳarañġı sıray bélen yöröyźer. Isın eytemén héźge. Alar üź hawabtarın alalar.

K/155 Hin uraźa totḳan saġıñda başıñdı mayźa, bitéñdé yıw.

K/156 Kéşéler aldında uraźa totowsı bulıb kürénme. Yeşérénde totowsı atañ aldında küréñ. Şunan yeşéréndé küréwsé hinén atañ hiñe kürhetéb birér.

K/157 Yér östönde ḫazina yıymaġıź. Mında köye le tut ta aşay, mında burźar źa ḳaźıb-inéb urźayźar.

K/158 Ḫazinanı kükte yıyıġıź. Anda köye le tut ta aşamay, anda burźar źa ḳaźıb-inéb urźamayźar.

K/159 Ḫazinaġıź ḳayźa bulha, küñélégéź źe şunda bulır.

K/160 Ten yaḳtırtḳıs küź. Şulay hinén küźéñ taźa bulha, bötön tenéñ de yaḳtı bulır.

K/161 İndé küźéñ nasar bulha, hinén bötön tenéñ de ḳarañġı bulır. Şulay, hinén éséñdegé yaḳtı ḳarañġı bulha, ḳalay huñ ul ḳarañġılıḳ?

K/162 Bérew źe iké bayġa ḫézmet ite almay, anın ösön ul ye bérewhén küre almaś, ikénséhén yaratır. Ye bérewhéne ḳuştan bulır, ikénséhén ḳaramaś. Ḫoźayġa la bayźıḳḳa la ḫézmet ite-almaśhıġıź.

K/163 Şunın ösön héźge eytemén: Néy aşayım néy éseyém tib yenégéź ösön néy kéyeyém tib tenégéź ösön ḳayġırışmaġıź, téyém. Yen aştan, ten kéyémden olo tügél mé?

K/164 Küktegé ḳoştarġa ḳaraġıź: Alar sesmeyźer źe urmayźar źa kéletke le yıymayźar, küktegé ataġıź alarźı tuyġıźa.

K/165 Héź alarźan küb yaḳşıraḳ tügél mé? Héźźén kémégéź ḳayġırıb üź buyın bér-géne térhek buyı arttıra alır.

K/166 Kéyém ösön nige ḳayġırahıġıź, ḳır seskeleréne ḳaraġıź, alar nisék üśe? Éştemeyźer źe ilemeyźer źe.

K/167 Héźge eytemén: Solomon da üźé nise danlı bulha la alarźın béréhéndey źe kéyénmegen.

K/168 Bögön bar, irten méyéske taştana torġan ḳır ülenén de Ḫoźay şulay kéyéndérges, éy eź-éşenéwséler! Héźźé bigérek-te kéyéndérmeś ménéy?

K/169 Şulay, ḳayġırışmaġıź, néy aşarbıź? Ye néy éserbéź? Ye néy kéyerbéź? tib-te eytmegéź.

K/170 Anın ösön mının barıhında yalġan-dindéler éźźeyźer, küktegé ataġıź héźge bı nerseler barıhıla kerek ikenén béle.

K/171 Tewle Ḫoźay batşalıġın, anın döröśtögön éźźegéź. Şunan mının barıhı-la héźge öśteb birélér.

K/172 Şulay irtengége ḳayġırmaġıź. Anın ösön irtengé kön üźénékén üźé ḳayġırtır. Her köndön üź ḳayġıhı üźéne yéter.

7-nsé bülém

K/173 Kéşéné tikşérmegéź, üźégéźźe tikşérélmeśhégéź.

K/174 Kéşéné ḳayhı tikşérew bélen tikşérhegéz, şul tikşérew bélen tikşérélérhégéź. Ḳayhı ülsew bélen ülsehegéź, şul ülsew bélen héźge le ülserźer.

K/175 Nige tıwġanıñdın küźéndegé botaḳḳa ḳarayhıñ, üź küźéñdegé bürenené hiźmeyhéñ mé?

K/176 Ye üź tıwġanıña nisék eytérhéñ: Ķana min hinén küźéñden botaķtı alayım tib ana üź küźéñde bürene.

K/177 Éy aldıķ-yözźö, tewle üź küźéñdegé bürenené al, şunan ķalaytıb tıwġanıñdın küźénen botaķtı alıwźı kürerhéñ.

K/178 Arıwźı étterge birmegéź, ınyıġıźźı susķalar aldına taştamaġıź. Alar anı ayaķtarı bélen tapalab eyźeném üźégéźźé özgöleb bötmehénder.

K/179 Horaġıź héźge birélér. Éźźegéź tabırhıġıź; töbörźetégéź, héźge asırźar.

K/180 Horawsı her-kém ala, éźźewsé taba, töbörźetéwsége asalar.

K/181 Héźźén araġıźźa, ulı ipmek horaha, aġa taş birér kéşé bar mı?

K/182 Ye balıķ horaha, aġa yılan birér méney?

K/183 Şulay, uśal bula torob héź balalarıġıźġa yaķşını bire bélges, küktegé ataġıź anan horawsılarġa yaķşını bigérek-te birér.

K/184 Şulay, her turıla kéşéler üźégéźge néy ķılġandı télehegéź, héź źe alarġa şulay ķılıġıź. Zakon da beyġamberźer źe şulay ķuşalar.

K/185 Tar ķapķanan inégéź. Anın ösön helektékke apara-torġan ķapķa kiñ, yulı irkén. Küb-kéşé şular bélen bara.

K/186 Téréktékke aparġan ķapķa ķıśtaw, yulı tar, alarźı bik eźźer taba.

K/187 Aldıķ-beyġamberźerźen haķtanıġıź. Alar héźge harıķ kéyémén kéyéb kileler (harıķtay yıwaş), ésterénde talawsı büréler.

K/188 Alarźı yéméşteréne küre bélerhégéź. Senéskekté aġastan yözöm yıyalar mı, ye tégenekten smokva yıyalar mı?

K/189 Şulay, her-bér yaķşı aġas yéméşté le yaķşını kiltére. Yaman aġas yéméşté le yamandı kiltére.

K/190 Yaķşı aġas yaman yéméş kiltére almay. Yaman aġas yaķşı yéméş kiltére almay.

K/191 Yaķşı yéméş kiltérmegen her-bér aġastı ķırķıb-alıb utķa taştayźar.

K/192 Şulay, yéméşterénen bélerhégéź alarźı.

K/193 Miñe Éy Teñéré! Éy Teñéré! tib eytken bérew kük batşalıġına inmeś. Minén küktegé atamdın irkén ķılıwsı (inér).

K/194 Küb kéşé miñe tégé könö eytérźer. Éy Teñéré! Éy Teñéré! Béź hinén iséméñ bélen beyġamberźék itték tügél mé? Hinén iséméñ bélen yénderźé ķıwalab sıġarźıķ tügél mé? Hinén iséméñ bélen küb moġzizalar ķıldıķ tügél mé? tirźer.

K/195 Şunda alarġa eytérmén: Min héźźé bérźe bélgeném yuķ, kitégéź minen zakonhıźźıķ ķılıwsılar, tirmén.

K/196 Şulay minén bı hüźźerémdé tıñdab alarźı ḳılġan her-kémdé öyön taş öśtöne halġan aḳıldı irge oḳşatırmın.

K/197 Yawın yawıb yılġalar taşıb yélder öröb (barıhı la) şul öyge barıb berlékken. Öy ḳolamaġan, taş öśtöne halınġas.

K/198 Minén bı hüźźerémdé tıñdab alarźı ḳılmaġan her-kém üź öyön ḳom öśtöne halġan iśebhéź [iśabhéź] kéşége oḳşar.

K/199 Yawın yawıb yılġalar taşıb yélder öröb (barıhı-la) şul öyge barıb huġılġan. Öy ḳolaġan, ḳolawı-la źur bulġan (tib öyretken Yisus).

K/200 Yisus bı hüźźerźé eytéb bötkes, ḫalıḳ anın öyretéwéne tañ ḳalışḳan.

K/201 Anın ösön ul alarźı ḳoźöreté bar (kéşé) şikéldé öyretken; kitabsılar, Fariséyźar şikéldé öyretmegen.

8-nsé bülém

K/202 Yisus tawźan töşkes, anın artınan küb ḫalıḳ éyergen.

K/203 Mına bér ḳutırźı kéşé kiléb aġa baş éyéb eytken: Éy Teñéré! Téleheñ taźarta alır inéñ miné, tigen.

K/204 Yisus ḳulın honob aġa téygen de eytken: Téleymén, taźarın tigen. Ul şul seġaté ḳutırınan taźarınġan.

K/205 Şunan Yisus aġa eytken: Ḳara, bérewge le höyźeme, bar, üźéñdé svyaşçennikke kürhet. Alarġa tanıḳtıḳ ösön Moisey ḳuşḳan bülekté apar, tigen.

K/206 Yisus Kapernaumġa kiléb-inges, anın ḳaşına sotnik kiléb aġa üténgen.

K/207 Éy Teñéré! Öyźe minén ḫézmetsém hanhıźźanıb yata, bik ḳatı ızalana, tigen. Yisus aġa eytken.

K/208 Min kiléb anı yüneltérmén, tigen.

K/209 Sotnik yawab biréb eytken: Éy Teñéré! Minén öyöme hin inéwge min toroş itmeymén, tik bér hüź-géne eyt, minén ḫézmetsém hawıġır.

K/210 Anın ösön min üźém kéşé ḳul aśtındaġı kéşé bulham da üź ḳulımda haldattarım bar. Bérewhéne eytemén, bar tib bara; ikénséhéne kil tib kile, ḫézmetséme şunı ḳıl, tihem, ḳıla, tigen.

K/211 Mını işétkes, Yisus tañ ḳalıb üźénén artınan barġandarġa eytken: Isın eytemén héźge. İzrailda la min bılay éşenéwźé tabḳanım yuḳ, tigen.

K/212 Héźge huñ eytemén: Küb-kéşé ḳoyaş sıġışınan, ḳoyaş batışınan kiléb Avraam, İsaak, Yakovtar bélen kük batşalığına urındaşırźar.

K/213 Bı batşalıḳtan ulandarı tışḳı ḳarañġılıḳḳa sıġarıb taştanırźar. Anda bulır ilaşıw, téş şıġırźatıw, tigen.

K/214 Şunan Yisus sotnikke eytken: Bar éşenġenéñsé bulhın hiñe tigen. Şul seġaté anın ḫézmetséhé hawıḳḳan.

K/215 Petr öyöne kilges, Yisus anın tir awırawı bélen yatken ḳaynehén kürgen.

K/216 Ul anın ḳulına téygen. Şunan tir awırıwı ḳatındı taştaġan. Şunan ul (ḳatın) torob alarġa ḫézmet-itken.

K/217 Kis bulġas Yisus ḳaşına küb yéndengen kéşélerźé apkilgender. Ul yénderén hüź bélen ḳıwalab-sıġarıb awırıwźarźı barıhında yüneltken.

K/218 İsaiya beyġamber arḳırı eytélgen hüź yéréne kilgen, ul eytken: Ul üźéne aldı béźźén ḫelhéźźégébéźźé apkitté awırıwźarıbıźźı, tigen (İsaiy 53,4).

K/219 Yisus üź tirehénde küb ḫalıḳtı kürges, (öyrenéwséleréne) ikénsé yaḳḳa sıġarġa ḳuşḳan.

K/220 Şunda bér kitabsı kiléb aġa eytken: Éy öyretéwsé! Hin ḳayźa-ġına barhañ da min hinén artıñdan baram, tigen.

K/221 Yisus aġa eytken: Tölkölerźén öñderé bar, hawa ḳoştarının oyaları bar; eźem ulının başın ḳuyır urını yuḳ, tigen.

K/222 Öyrenéwsélerénén ikénséhé aġa eytken: Éy Teñéré! Miñe tewle atamdı barıb yérźerge iḫtıyar it, tigen.

K/223 Yisus aġa eytken: Minén artımdan bar, ülékterén kümerge ülgenderge ḳaldır, tigen.

K/224 Şunan ul kemege töşöb-ultırġas, öyrenéwséleré anın artınan éyergender.

K/225 Mına, diñgéź öštö bik źur tulḳındanıb tulḳın kemené baśa baştaġan ul yoḳtay iken.

K/226 Şul vaḫıtta öyrenéwséleré anın ḳaşına kiléb anı uyatıb eytkender: Éy Teñéré! Béźźé ḳotḳar, helek bulabıź, tigender.

K/227 Ul alarġa eytken: Éy eź-éşenéwséler! Héź nisék bılay ḳurḳaḳhıġıź? tigen. Şunan torob yélderźé diñgéźźé tıyġan, şunan bik źur tımıḳ bulġan.

K/228 Kéşéler tañ ḳalıb eytéşkender: Bı kém iken? Yélder źe diñgéź źe anı tıñdayźar tişkender.

K/229 Şunan Yisus aryaḳ sitke Gergesin yaġına kilges, anı ḳabérźen sıḳḳan iké yéndengen-kéşé osoratḳan, alar bik uśaldar iken, ul yuldan üterge bérew źe baźnat itmey iken.

K/230 Mına alar ḳısḳırıb yébergender: Éy Ḫoźay ulı Yisus! Hinén béźźe néyéñ bar? Hin mında béźźé vaḫıt yétmeś boron ġazabtarġa kilgenhéñ, tib,

K/231 Alarźan alıśıraḳ źur kétéw susḳalar kötölöb yöröyzer iken.

K/232 Yénder aġa üténgender: Hin béźźé ḳıwalab sıġarhıñ béźźé susḳa kétéwénde yéber, tigender.

K/233 Ul alarġa eytken: Barıġıź, tigen. Alar sıḳḳas susḳa kétéwéne kitkender. Mına bötön susḳa kötöwé téke yarźan diñgézge atılıb töşöb hıwźa helek bulġan.

K/234 Kétéwséler yügéréşéb ḳalaġa kiléb néy bulġandı, barıhında höyźegender.

K/235 Mına bötön ḳala Yisusḳa ḳarşı sıḳḳan şunan anı kürges béźźén tirenen kit, tib aġa üténgender.

9-nsı bülém

K/236 Şunda ul kemege töşöb-ultırıb kiré sıḳḳan da üź ḳalahın kilgen.

K/237 Mına, anın ḳaşına hanhıźźı tüşekke halıb kilgender. Alarźın éşenéwźerén küréb Yisus hanhıźġa eytken: Ḳurıḳma ulım, hiñe yaźıḳtarıñ kiséréle, tigen.

K/238 Şunda kitabsılarźın ḳayhı bérewźeré küñélderénen eytéşkender: Ul Ḫoźayźı ḫurźay, tişkender.

K/239 Yisus, alarźın uyźarın béléb eytken: Héź néy ösön küñélégéźźen yamandıḳ uyźayhıġıź? tigen.

K/240 Néy anhatıraḳ: Hiñe yaźıḳtarıñ kiséréle tiwé mé, elle tor, yörö, tiwé mé?

K/241 Şulayźa bulha eźem ulının yér öśtönde yaźıḳtar kisérérge ḳóźöreté barın héź béler ösön tib (şunda hanhıźġa eytken) tor, tüşegéñdé al da öyöñe ḳayt, tigen.

K/242 Ul torġan, tüşegén alġan da öyöne ḳaytıb-kitken.

K/243 Mını kürges ḫalıḳ tañ-ḳalıb kéşélerge bı tikté ḳoźöret birgené ösön Ḫoźayźı dandaġan.

K/244 Anan ütéb barġan saḳta, Yisus mıtnitsa-la ultırġan Matfey isémdé kéşéné küréb aġa eytken: Éyer minén artımdan, tigen. Ul torob anan artınan éyergen.

K/245 Şunan Yisus bér öyźe yantayıb ultırġan saġında, küb mıtarźar, yaźıḳtılar kiléb anın üźé bélen öyrenéwséleré bélen bérge yantayışıb ultıralar iken.

K/246 Anı küréb Fariséyźar Yisustın öyrenéwséleréne eytkender: Héźźén öyretéwségéź néy ösön mıtarźar, yaźıḳtılar bélen bérge aşab, ése? tigender.

K/247 Mını işétéb Yisus alarġa eytken: Hawźarġa imsé kerek tügél awırıwźarġa kerek (tigen).

K/248 Barıġıź, izgélék téleyém, ḳorman tügél, tigendén néy ikenén öyrenégéź. Min toġorolarźı önderge kilgeném yuḳ yaźıḳtılarźı tewbege önderge kildém, tigen (Osiiy, 6,6).

K/249 Şunda anın ḳaşına Yoanndın öyrenéwséleré kiléb eytkender: Fariséyźar bélen béź uraźanı nige küb totabıź, hinén öyrenéwséleréñ totmayźar? tigender.

K/250 Yisus alarġa eytken: Tuy harayınan ulandarı kéyew-yégété alar bélen bérge saġında, ķaygıra alırźar miken? Kéyew yégété alarźan alınır könder kiler, uraźanı şunda totarźar.

K/251 Bérew źe tuźġan kéyémge aġartmaġan kindérźen yamaw halmay, anın ösön yañı yamaġan yamaw tuźġan kéyémdé ayırır źa tişégé élékkénen de yamanıraķ bulır.

K/252 Yeş araķını iśké turśıķķa taġı ķoymayźar: (alay bulha) turśıķ yarılır źa araķıhı la ķoyolor, turśıġı la erem bulır. Yeş araķını yañı turśıķķa ķoyalar, şunda anıhı la mınıhı la haķtawźı tora, tigen.

K/253 Yisus alarġa mını eytken saġında, anın ķaşina bér baştıķ kiléb aġa baş éyéb eytken: Ḫezér géne minén ķızım ülérge yata, barıb östöne ķulıñdı-ġına hal, ul téré ķalır iné, tigen.

K/254 Yisus torob öyrenéwséleré bélen bérge anın artınan kitken.

K/255 Mına bér un-iké yıl ķan aġıb ızalanġan ķatın Yisustın artınan kiléb kéyéménén ķırına téygen.

K/256 Anın ösön ķatın küñélénen, anın kéyéméne-géne téyhem de hawıġırmın, tigen iken.

K/257 Yisus eyźenéb-ķarab anı kürġes, eytken: Ķurıķma ķızım! Hiné éşenéwéñ ķotķarźı, tigen. Şul seġatten baştab ķatın hawıķķan.

K/258 Şunan Yisus baştıķtın öyöne kiléb ķuraysılarźı, bolanışķan ḫalıķtı kürges, Alarġa eytken:

K/259 Tışķa sıġıb kitégéź, ķızź ülmegen, yoķtay, tigen. Alar aġa kölöşkender.

K/260 Ḫalıķtı ķıwalab sıġarġas, Yisus inéb ķızźın ķulınan totķan, ķızź torġan.

K/261 Mının ḫeberé bötön şundaġı yérźerge yeyélgen.

K/262 Yisus anan kile-yatķan saķta, anın artınan éyeréb barġan iké huķır: Éy David ulı Yisus! Béźźé yarlıķa tib ķısķırıb barġandar.

K/263 Yisus bér öyge kilges, huķırźar anın ķaşina kilgender. Yisus alarġa eytken: Min mını ķıla-ala tib éşenehégéźmé? tigen. Alar aġa eytkender: Éyyé, Teñéré! (éşenebéź) tigender.

K/264 Şunda ul alarźın küźźeréne téyéb eytken: Éşenéwégéźse bulhın héźge, tigen.

K/265 Alarźın küźźeré asılġan. Şunan Yisus alarġa kiśetéb eytken: Ķaraġıź, bérew źe bélmehén, tigen.

K/266 Alar huñ sıķķasuķ bötön şundaġı yérge anın danın sıġarġandar.

K/267 Tégéler sıķķan saķta, Yisus ķaşına bér télhéź yéndengen kéşéné kiltérgender.

K/268 Şunan yéndé ķıwıb sıġarġas, télhéź höyźeşe baştaġan. Ḫalıķ tañ-ķalıb eytéşken: Mınday éş İzrailda bérźe bulġanı yuķ iné, tişken.

K/269 Fariséyźar eytéşkender: Ul yénderźé yén-batşahınan kösö bélen ḳıwıb-sıġara, tişkender.

K/270 Yisus barı ḳalalarġa, awıldarġa yöröb andağı sinaġoġalarźa uḳıtıb batşalıḳ Yevangeliyehın höyźeb törźö awırıwźarźı, ḫalıḳtın törźö ḫelhéźźékterén yüneltéb yörögen.

K/271 Törköm-törköm ḫalıḳtı küréb alar yöźeb kétéwséhéź harıḳtarźay taralışıb yöröy tib Yisus alarźı yeldegen.

K/272 Şunda öyrenéwséleréne eytken: Urasaḳ aştıḳ küb, éşséler aź.

K/273 Şulay, aştıḳ éyehéne üténégéź. Ul uraġına éşséler yéberhén, tigen.

10-nsı bülém

K/274 Un-iké öyrenéwsélerén saḳırıb-alıb Yisus alarġa yénderźé ḳıwıb sıġarırġa törźö awırıwźarźı, ḫelhéźźékté imderge ḳöźeret birgen.

K/275 Un-iké apostoldarźın isémderé bılay tew-başta Petr tigen Simon, anın énéhé Andrey,

K/276 Zevedey ulı Yakov, anın énéhé Yoann, Filipp bélen Varfolomey, Foma bélen Matfey mıtar, Alfey ulı Yakov bélen Faddey tib isémdenélgen.

K/277 Levvey, Kananit Simon bélen anı (Yisustı) totob biréwsé Yuda İskariot.

K/278 Oşo un-ikéné yéberéb Yisus alarġa boyorob eytken: Yalġan-dindéler yulına barmaġıź, Samariya ḳalahına la inmegéź.

K/279 Bigérek huñ İzrail öyönön helek bulġan harıḳtarına barıġıź.

K/280 Yörögende, kük batşalığı yaḳındanı, tib höyźeb yörögöź.

K/281 Awırıwźarźı yüneltégéź, ḳutırźılarźı taźartığıź, ülgenderźé téréltégéź, yénderźé ḳıwıb-sıġarığıź. Buş aldığıź, buş birégéź, tigen.

K/282 Bilġawığıźġa halıb üźégéź bélen altın da kömöş-te baḳır źa almaġıź.

K/283 Yulġa ḳapsıḳ ta ikéşer kéyém de ayaḳ kéyémé le tayaḳ ta (almaġıź). Éştewsénén tamağı tuyarġa téyéş.

K/284 Nindey ḳalaġa ye awılġa inhegéź źe anda kém yararźay ikenén horab béléşégéź. Şunan sığıb-kitkense şunda toroġoź.

K/285 Öyge ingende, bıl öyge tınıstıḳ bulġan tib öy bélen işendeşégéź.

K/286 Şunan öy yararźıḳ bulha tınıstığığıź aġa kilér, yararźıḳ bulmaha tınıstığığıź üźégéźge ḳaytır.

K/287 Kémde-kém héźźé ḳabül-itéb almaha, hüźźerégéźźé le tıñdamaha, ul öyźen ye ul ḳalanan sıḳḳan saḳta ayaḳtarığıźźağı tupıraḳtı hélkéb töşörögéź.

K/288 Isın eytemén héźge: Horaw könönde Sodom bélen Gomorra yéréne ul ḳalaġa küre arıwraḳ bulır, téyém tigen.

K/289 Mına, min héźźé büréler arahında harıḳtarźay itéb yéberemén: Şulay yılanday aḳıldı kügerséndey taźa küñéldé bulıġız.

K/290 Kéşélerźen haḳtanıġız: Alar héźźé ḫökömge birerźer, şunan sinagogalarında héźźé tuḳmarźar.

K/291 Minén ösön héźźé türeler ḳaşına, batşalar ḳaşına aparırźar. Alar aldında la yalġan dindéler aldında la (minén turıla) tanıḳtıḳ itéb (aparırźar).

K/292 Héźźé totob-bire baştahalar, héź nisék eytérbéź ye néy eytérbéź tib ḳayġırışmaġız. Eytér hüźégéź şul seġaté héźge birélér.

K/293 Anın ösön héź eytmeśhégéź ataġıźźın tını héźźén éségéźźen eytéb toror.

K/294 Aġayı énéhén, atahı ulın ülémge totob birérźer; balaları ata-ineleréne ḳarışıb, alarźı ültérérźer.

K/295 Minén isémém ösön héźźé barıhıla küre almaśtar. Aźaḳḳa tikté tüźgen ḳotolar, tigen.

K/296 Héźźé bér ḳalala ḳıwa baştahalar, héź ikénséhéne ḳasıġız. Isın eytemén héźge. İzrail ḳalaların yöröb-sıġıb ölgörmeśhégéź, eźem ulı kiléb-te ḳalır.

K/297 Öyrenéwsé öyretéwséhénen olo tügél, ḫézmetsé bayınan olo tügél.

K/298 Öyrenéwsége öyretéwséhé şikéldé bulha, ḫézmetsége bayı şikéldé bulha yéter. Öy éyehén Veelzevul tiheler, anın öy éséndegélerén de şulay eyteler tügél mé?

K/299 Şulay alarźan ḳurıḳmaġız: Anın ösön asılmay ḳala torġan yeşérén bér neme-le yuḳ. Yeşéréndén bélénmey ḳala torġanı taġı yuḳ.

K/300 Min héźge ḳarañġıla eytkendé héź yaḳtıla eytégéź, ḳolaġıġız bélen işétkendé öy tübehéne sıġıb höyźegéź.

K/301 Yendé ültére-almay torġan ten ültéréwsélerźen ḳurıḳmaġız. Bigérek tendé le yendé le yehendemde helek iterge ḳoźöreté barźan ḳurḳıġız.

K/302 İké turġay bér assariyġa hatıla tügél mé? Alarźın béréhé le ataġıźźın irkénen tış yérge yıġılmaś.

K/303 Héźźén huñ başıġıźźaġı sesterégéź źe barıhı la hanalġan.

K/304 Ḳurıḳmaġız héź. Héź küb turġayźarźan yaḳşıraḳhıġız.

K/305 Şulay kémge-kém miné kéşéler aldında eytéb béldérhe, anı min de küktegé atam aldında eytéb béldérérmén.

K/306 Kémde-kém kéşéler aldında minen tanha, min de anan küktegé atam aldında tanarmın.

K/307 Héź, min yér öśtöne tınıstıḳ kiltérér ösön kilgen tib uyźamaġıź; tınıstıḳ kiltérér ösön kilmeném, min ḳılıs kiltérér ösön kildém.

K/308 Min kéşéné atahınan, ḳıźźı epsehénen, kilendé ḳaynehénen ayırırġa kildém.

K/309 Kéşénén doşmandarı üź öyöndegéleré, tigen.

K/310 Kémde-kém atahın ye esehén minen artıġıraḳ yaratha, ul miñe yarawźı tügél, kémde-kém ulın ye ḳıźın minen artıġıraḳ yaratha, ul da miñe yarawźı tügél.

K/311 Kémde-kém üź krestın almay, minén artımdan éyerhe, ul da miñe yarawźı tügél.

K/312 Yenén haḳtaġan kéşé anı yuġaltır, minén ösön yenén yuġaltḳan kéşé anı haḳtar.

K/313 Kémde-kém héźźé ḳabül-itéb alha, ul miné ḳabül itéb-ala; kémde-kém miné ḳabül itéb alha, ul miné yéber-éwséné le ḳabül-itéb ala.

K/314 Kémde-kém beyġamberźé beyġamber isémé ösön ḳabül-itéb alha, ul beyġamber hawabın alır; kémde-kém toġoro kéşéné toġoro kéşé isémé ösön ḳabül-itéb alha, ul toġoro kéşénén hawabın alır.

K/315 Kémde-kém bı belekeyźerźén béréhéne öyrenéwsénén isémé ösön bér hawıt-ḳına hıwıḳ hıw ésérhe, ısın eytemén héźge ul üź hawabın yuġaltmaś, tigen.

11-nsé bülém

K/316 Yisus un-iké öyrenéwséleréne ögötterén eytéb bötkes, anan öyretérge tib din höyźerge tib alarźın ḳalalarına kitken.

K/317 Yoann törmele saġında, Ḫristostın éşterén işétkes, üźénén öyrenéwsélerénén ikewhén yéberéb aġa eyttérgen.

K/318 Kilesek tigen hin mé, elle béź bütendé köteyék mé? tib

K/319 Yisus alarġa yawab biréb eytken: Barıġıź Yoannġa néy işétehégéź, néy kürehégéź (şunı) eytégéź.

K/320 Huḳırźar küreler, aḳśaḳtar (tözök) yöröyźer, ḳutıźılar taźarınalar, hañġırawźar işételer, ülékter téréleb toralar, yarźılar arıw ḫeber höyźeyźer, tigéź.

K/321 Minén turımda şiktenmegen kéşé kinenér, tigen.

K/322 Alar kitkes, Yisus ḫalıḳḳa Yoann turıhınan höyźey başlaġan: Héź néy kürérge barźıġıź ḳoro dalaġa? Yél sayḳaġan ḳıwġanı mı?

K/323 Néy kürérge barźıġıź huñ héź? Yomoşaḳ kéyémderge kéyéngen kéşéné mé? Yomoşaḳ kéyémder kéyénéwséler batşa harayźarında toralar.

K/324 Néy kürérge barźıġıź huñ héź? Beyġamberźé mé? Éyyé beyġamberźen de oloraḳtı, téyém héźge.

K/325 Bı mına, min hinén aldıñdan üź Firéştemdé yéberemén; Ul hinén aldıñdan yulıñdı eźérźeb ḳuyar, tib yaźılġandın üźé (Malaḫiy 3,1).

K/326 Isın eytemén héźge: Ḳatındar tıwźırġandarźın arahında Sumıldırıwsı Yoanndan oloraḳ bulġanı yuḳ. Şulayźa bulha kük batşalıġındaġılarźın iñ késéhé le anan oloraḳ.

K/327 Sumıldırıwsı Yoann könderénen baştab kük batşalıġı oşoġa tikté kös bélen alına, kös sıġarıwsı kéşéler anı alalar.

K/328 Anın ösön barı beyġamberźer źe zakon da kilehé Yoannġa tikté-géne höyźegender.

K/329 Ḳabül-itéb alġıġıź kilhe, ul kile torġan İlya üźé.

K/330 Kémdén işéterge ḳolaġı bulha işéthén, tigen.

K/331 Bı ırıwźı kémge oḳşatıyım? Ul uramda ultırġan balalarġa oḳşay.

K/332 Alar ipteşteréne borolob-ḳarab eyteler: Béź héźge ḳuray uynanıḳ, héź béyémenégéź. Béź héźge moñdo yırźar yırźanıḳ, héź ükéréb ilamanıġıź, téyźer.

K/333 Yoann kildé. Ul aşamay źa ésmey źe şuġa küre eyteler: Anın ésénde yéné bar, téyźer.

K/334 Eźem ulı kildé, ul aşay źa ése le şuġa küre eyteler: Mına, aşawźı araḳı éséwźé yaratıwsı mıtarźarźın, yaźıḳtılarźın duśı téyźer. Bélémdékté üź ulandarı döröśtenéler, tigen.

K/335 Şunda Yisus ḳoźöretterénén iñ kübén kürhetken ḳalalarźı tewbe itmegenderé ösön oroşa baştaġan.

K/336 Ḫarab éşéñ Ḫorazin! Ḫarab éşéñ Vifsaida! Héźźe kürhetélgen ḳoźöretter Tir bélen Sidonda kürhetélhe kübtenük alar alama kéyém kéyéb (baştarına) köl hibéb tewbe iterźer iné.

K/337 Min héźge eytemén: Tir bélen Sidonġa horaw könönde, héźge küre arıwraḳ bulır téyém.

K/338 Hin de kükke tikté küterélgen Kapernaum tamuḳḳa tikté töşörölörhéñ. Anın ösön hinde kürhetélgen ḳoźöretter Sodomda kürhetélhe, ul (Sodom) oşo könge tikté torar iné.

K/339 Min héźge eytemén Sodom yéréne horaw könönde, hiñe küre arıwraḳ bulır, téyém, tigen.

K/340 Şul vaḫıtta hüźén oźatıb Yisus eytken: Éy atay küktén yérźén Teñéréhé! Hin mını aḳıldılarźan, bélémdélerźen yeşéréb yeş balalarġa asḳanıñ ösön hiné dandayım.

K/341 Éy atay! Şulay bulġandır indé hinén irkéñ tigen.

K/342 Miñe atamdan barıhı la birélgen atahınan başḳa bérew źe (üź) ulın bélmey. Ulınan başḳa bérew źe atahın da bélmey ye ulı béldérgéhé kiléb béldérgen kéşé-géne béle.

K/343 Éy ḳıyındıḳta torowsılar, awırźıḳ kürewséler, barıġıź źa miñe kilégéź min héźźé tınıstandırırmın.

K/344 Minén yögömdé küterégéź, minen öyrenégéź; min yıwaş késé beyéldé, yenégézge tınıstıḳ tabırhıġıź. Minén yögöm arıw, minén awırźıġım da yéñél, tigen.

12-nsé bülém

K/345 Ṣul vaḫıtta şembé könö Yisus igéndékten ütéb-bara iken anın öyrenéwséleré asıġıb aştıḳ başaḳtarın özöb-alıb aşay baştaġandar.

K/346 Mını kürges, Fariséyźer aġa eytkender: Mına hinén öyrenéwséleréñ şembé könö ḳılmay torġandı ḳılalar, tigender.

K/347 Ul alarġa eytken: Elle héź David üźé le anı bélen bulġandar źa asıḳḳas, ul néy éştegendé uḳımanıġıź mı?

K/348 Ḳalaytıb ul Ḫoźayźın öyöne inéb öleşérge kiltéréb-ḳuyġan ipmekterźé aşaġandı. Alarźı aşaw anın üźéne le anı bélen bulġandarġa la téyéş tügél (iné), svyaşçenniktarġa-ġına (aşawġa) téyém (iné).

K/349 Elle héź zakonda svyaşçenniktar şembé könderé sirkewźe şembéné boźalar, şundala alar ġayébhéź, tigendé uḳımanıġıź mı?

K/350 Min héźge eytemén: Mında sirkewźen de olaraḳ bar, téyém.

K/351 İzgélék téleyém, ḳorman tügél tigendén néy ikenén héź bélhegéź, héź ġayébhéźźerźé ġayébtemeś inégéź (Osiy 6, 6).

K/352 Ezem ulı şembénén de éyehé, tigen.

K/353 Anan kitkes, Yisus alarźın sinaġoġahına ingen.

K/354 Mına anda bér kéşé bar iken. ḳoroġan ḳuldı iken. Yisustı ġayébter ösön anan horaġandar şembé könderé yüneltérge bula mı? tib

K/355 Ul alarġa eytken: Kém héźźén arala bér harıġı bulıb ul şembé könö soḳorġa töşhe anı anan sıġarıb-almaś.

K/356 Kéşé harıḳtan nisaḳtı artıġıraḳ şulay şembé könderé yaḳşılıḳ iterge bula, tigen.

K/357 Şunda tégé kéşége eytken: ḳulıñdı hon, tigen. Ul honġan ḳulı ikénsé ḳulı şikéldé hawıḳḳan.

K/358 Sıḳḳas huñ fariséyźar Yisustı nisék helek iteyék tib anın turıhında keñeş itkender.

K/359 Yisus, anı béléb anan kitken. Anın artınan küb ḫalıḳ éyergen. Ul alarźın barıhında yüneltken.

K/360 Şunan alarźı üźénén turıhınan höyźerge tıyġan.

K/361 İsaiya beyġamber arḳırı eytélgen hüź yéréne kilgen, ul eytken.

K/362 Mına, minén yeş yégétém, ul minén hayźab alġanım, ul minén höygeném, ul minén küñélém télegené. Min aġa üź tınımdı halırmın, ul ḫalıḳḳa döröśtök béldérér.

K/363 Ul ḳarışıb hüź źe eytmeś, ḳısḳırmaś ta anın tawışın uramdarźa bérewźe işétmeś.

K/364 Döröśtökté öśke sıġarmayınsa ul birténgen ḳıwġanı la hındırmaś, bıśḳıb-yatḳan yéténdé le hündérmeś.

K/365 Ḫalıḳtar anın iséméne ömöt totob torarźar, tigen (İsaiy 42, 1-3).

K/366 Şunda anın ḳaşına yéndengen, huḳır, télhéź kéşéné kiltérgender. Ul anı yüneltken. Huḳır télhéź kéşé höyźeşe le küre le baştaġan.

K/367 Şunda bötön ḫalıḳ tañ ḳalıb eytéşken: David ulı Ḫristos oşo tügél miken tişken.

K/368 Mını işétéb Fariséyźar eytkender: Ul yénderźé ḳıwıb-sıġarha, yén baştıġı Veelzevul kösö bélen ḳıwıb-sıġara, tigender.

K/369 Yisus alarźın uyźarın béléb alarġa eytken: Her batşalıḳ üźénen üźé bülénhe, buş ḳalır. Her-bér ḳala ye öy üźénen üźé bülénhe, tora almaś.

K/370 Şaytan şaytandı ḳıwıb-sıġarha ul üźénen üźé büléndé. Anın batşalıġı ḳalaytıb tora-alır huñ.

K/371 Min yénderźé Veelzevul kösö bélen ḳıwıb-sıġarham, héźźén ulandarıġıź kém kösö bélen ḳıwıb-sıġaralar? Şunın ösön héźźé tikşéréwséler alar bulırźar.

K/372 Min huñ yénderźé Ḫoźay tını bélen ḳıwıb-sıġırham, anda erine Ḫoźay batşalıġı héźge kiléb-yétken.

K/373 Ye kém köstö kéşénén öyöne inéb tewle üźén beyźemehe, anın ḳaraldıların talab-alır (beyźehe), şunda-ġına anın öyön talay-alır, tigen.

K/374 Kémde-kém miné bélen bérge bulmaha, ul miñe ḳarışı; kémde-kém miné bélen bérge yıymaha, ul tarata.

K/375 Şunın ösön héźge eytemén: Her-bér yaźıḳ, ḫurźaw kéşélerge kisérélér. Tındı ḫurźaw kéşélerge kisérélmeś.

K/376 Kémde-kém eźem ulına ḫurźıḳ hüź eythe aġa kisérélér, kémde-kém Svyatıy Tınġa ḫurźıḳ hüź eythe, aġa bı donyala la kilehé donyala la kisérélmeś.

K/377 Ye aġastı la anın yéméşén de yaḳşı tib bélégéź, ye aġastı la anın yéméşén de yaman tib bélégéź anın ösön aġas yéméşénen béléne.

K/378 Éy yılan tıwmaları! (üźégéź) uśal bula torob héź ḳalaytıb yaḳşılıḳ höyźey alahıġıź. Awıź küñél tulılıḳtan höyźay źe baha.

K/379 Yaḳşı kéşé yaḳşı hawıttan yaḳşılıḳ sıġara; uśal kéşé yaman hawıttan yamandıḳ sıġara.

K/380 Héźge eytemén: kéşéler her-bér buşķa eytken hüź turıhında horaw könönde yawab birérźer.

K/381 Üź hüźéñden döröśke sıġahıñ, üź hühénden ġayébtenehéñ de baha tigen.

K/382 Şunda kitabsılarźın Fariséyźarźın ķayhı bérewźeré eytkender: Éy öyretéwsé! Hinen béź bér bilgé kürér inék, tigender.

K/383 Ul alarġa yawab biréb eytken: Aldawsı uynaşsı ırıw bilgé éźźey. Aġa Yona beyġamberźén bilgéhénen başķa bilgé birélmeś.

K/384 Yona ös kön ös tön kit (balıķ) ésénde torġan şikéldé eźem ulı la yérźén yöregénde ös kön ös tön torar, tigen.

K/385 Ninéviya kéşéleré horawźa oşo ırıw bélen bérge torob anı ġayébterźer. Alar Yona (beyġamberźén) höyźewénen-géne tewbege kildéler. Mına, mında Yonanan da oloraķ bar.

K/386 Töştök yağındağı ebéy-batşa horawźa oşo ırıw bélen bérge torob ġayébter anı ul da yér siténden Solomondın bélémdégén tıñdarġa kilgen. Mına mında Salomondan da oloraķ bar.

K/387 Şaķşı tın kéşé ésénen sıķtın ihe tınıstıķ éźźeb hıwhıź urındarźa yöröy tik taba almay.

K/388 Şunda eyte: Taştab sıķķan öyöme kiré ķaytayım, téy. Şunan ķaytıb-kilges öyźö buş hépérgen, yıyıştırġan köyö taba.

K/389 Şunan barıb üźé bélen bérge üzénende uśalıraķ büten yété tıñdarźı ala la (kiléb) inéb şunda toralar. Ul kéşége huñġıhı tewgéhénen de yamanıraķ bula. Bı uśal ırıwġa la şulay bulır, tigen.

K/390 Ul elé ḫalıķ bélen höyźeşken saķta, anın esehé bélen aġay-énéleré anı bélen höyźeşkéleré kiléb tışta toralar iken.

K/391 Aġa bérew eytken: Mına hinén eseñ bélen aġay-énéleréñ hiné bélen höyźeşkéleré kiléb tışta toralar, tigen.

K/392 Ul huñ eytéwsége yawab biréb eytken: minén esem kém? Minén aġay-énélerém kém? tigen.

K/393 Şunan ķulı bélen üźénén öyrenéwséleréne kürhetéb eytken: Mına minén eseyém de aġay-énélerém de

K/394 Anın ösön kémde-kém minén küktegé atamdın irkén ķılıb torha, şul miñe aġay-éné, apay-ķarındaş, esey źe tigen.

13-nsé bülém

K/395 Şul könö öyźen sıġıb Yisus diñgéź yanında ultırġan.

K/396 Anın ḳaşina küb ḫalıḳ yıyılġan. Şundıḳtan ul kemege töşöb-ultırġan. Barı ḫalıḳ yar başina torġan

K/397 Ul alarźı misaldar kiltéréb küb öyreteb eytken: Mına seséwsé sesérge sıḳtı, tigen.

K/398 Ul sesken saġında ḳayhı-bir börtögö yul buyına töşken. Anı koştar osob-kiléb sübteb-bötörgender.

K/399 Ḳayhı-bér börtögö taştı urındarġa töşken. Anda balsıḳ aź bulġan, şunan balsıġı teren bulmaġas ul tiźźük şıtıb sıḳḳan.

K/400 Ḳoyaş ḳalḳıb-sıḳḳas ul hulıġan da tamırı bulmaġas kibéb ḳalġan.

K/401 Ḳayhı-bér börtögö tégenektékke töşken, şunan tégenek üśéb-sıḳḳan da anı baśıb bötörgen.

K/402 Ḳayhı-bér börtögö arıw yérge töşken, şunan yéméş kiltérgen. Bérewhé yözéret ikénséhé altmışéret bütené utıźéret (artıḳ kiltérgen).

K/403 Kémdén işéterge ḳolaġı bulha, işéthén tigen.

K/404 Şunan öyrenéwséleré kiléb aġa eytkender: Hin nige alarġa misal kiltéréb höyźeyhéñ? tigender.

K/405 Ul alarġa yawab biréb eytken: Héźge kük-batşalıġının yeşérénderén bélew birélgen, alarġa birélmegen, şunın ösön (eytemén).

K/406 Kémdéké bulha, aġa bérélér, anıḳı kübeyér; Kémdéké bulmaha, anın néyé bulha anıhı la alınır.

K/407 Alar küre-torob kürmeyźer, işéte-torob işétmeyźer, töşönmeyźer źe şunın ösön min alarġa misaldar kiltéréb höyźeymén.

K/408 İsaiya beyġamberźén aldan eytkené alarġa turı kile, ul eytken: Ḳolaḳ bélen işéterhégéź, töşönmeśhégéź; küźźerégéź bélen ḳararhıġıź, kürmeśhégéź.

K/409 Bı kéşélerźén küñélderé ḳatḳan, ḳolaḳtarı ḳıyındıḳ bélen işéte, küźźerén de yomġandar; alar küźźeré bélen kürmeśter, ḳolaḳtarı bélen işétmeśter, küñélderé bélen töşönmeśter, yünethén béźźé tib miñe le ḳaramaśtar (min alarźı yüneltér iném) tigen (İsaha 6, 9, 10).

K/410 Kinenérźer héźźén küźźerégéź kürgendékten ḳolaḳtarıġıź işétkendékten.

K/411 Isın eytemén héźge: Küb beyġamberźer, toġoro kéşéler héźźén kürgenégéźźé, kürgéleré kiléb kürmenéler; héźźén işétkenégéźźé işétkéleré kiléb işétmenéler.

K/412 Tıñdab alıġıź héź seséwsé turıhınan eytken misaldarźın néy ikenén.

K/413 Batşalıḳ turıhında eytélgen hüźźé tıñdab aġa töşönmegen her-bér kéşége şaytan kiléb anın küñéléne sesélgendé alıb kite. Mına şul kéşéné kürhete yul buyına sesélgené.

K/414 Taştı urındarġa sesélgené şunday kéşéné kürhete. Bérew hüźźé işéte le şul seġaté höyönöb ḳabül itéb ala.

K/415 Tik éséndе tamırı bulmaġas, nıḳtıġı la bulmaġas, hüź ösön bér köyönös ye ḳıwġın töşhe ul şul seġaté şiktene şunı.

K/416 Tégenektékke sesélgené şunday kéşéné kürhete. Bérew hüźźé işéte, tik bı ġömörźön ḳayġıhı bayźıḳḳa aldanıwı hüźźé baśıb-bötöb ul hüź yéméşhéź bula şunı.

K/417 Arıw yérge sesélgené şunday kéşéné kürhete. Bérew hüźźé işétéb aġa töşönöb yéméş kiltére. Ḳayhınıhı anın yöźéret ḳayhınıhı altmışéret ḳayhınıhı utıźéret (artıḳ kiltére) tigen

K/418 Ul alarġa büten misal kiltéréb eytken: Kük batşalıġı igéndégéne arıw orźoḳ sesken kéşége oḳşawźı.

K/419 Kéşéler yoḳtab yatḳanda, anın doşmanı kiléb boyźay arahına süb seséb kitken.

K/420 (Boyźay) yeşeréb sıġıb yémé kürénges, şunda sübteré le küréngen.

K/421 Öy éyehénén ḳoldarı kiléb aġa eytkender: Éy bay! Hin igéndégéñe arıw orźoḳ seskeynéñ tügél mé andaġı sübter ḳayźan kilgen? tigender.

K/422 Ul alarġa eytken: Mını doşman kéşé ḳılġan, tigen. Ḳoldarı aġa eytkender: Küñéléñ télehe, béź barıb alarźı utayıḳ, tigender.

K/423 Ul eytken: Yuḳ, héź sübterén utaġanda, sübteré bélen ḳuşa boyźayın da yolḳob taştamaġıź.

K/424 Uraḳḳa tikté anıhı la mınıhı la bérge üśhén (üź yayına) ḳuyıġıź uraḳ vaḫıtında min uraḳsılarġa eytérmén: Tewle sübterén yıyıġıź źa utḳa yaġır ösön alarźı költege bıwıġıź, boyźayźı huñ minén kéletéme yıyıb-ḳuyıġıź, tirmén, tigen.

K/425 Ul alarġa büten misal kiltéréb eytken: Kük batşalıġı gorçitsa orźoġona oḳşawźı, anı bér kéşé alıb igéndégéne sesken.

K/426 Ul barı orźoḳtarźan da ıwaġıraḳ bulha la üśkes, barı aştıḳ habaḳtarınanda hurıraḳ bulıb aġas bula. Anın botaḳtarına awa ḳoştarı osob-kiléb yeşéneler, tigen.

K/427 Ul alarġa büten misal kiltéréb eytken: Kük batşalıġı esétkége oḳşawźı anı bér ḳatın alıb ös ülsew onġa barıhı la eséb-sıḳḳansa tib halġan.

K/428 Mının barıhında Yisus ḫalıḳḳa misaldar kiltéréb eytken, alarġa misalhıź eytmegen.

K/429 Beyġamber arḳırı eytélgen hüź yéréne kilgen, ul eytken: Min awızımdı misaldar bélen (höyźerge) asırmın. Min donya yaratılġandan biré yeşéréndé eytérmén, tigen (Psal, 77, 2).

K/430 Şunda Yisus, ḫalıḳtı yéberéb bér öyge ingen. Anın ḳaşına öyrenéwséleré kiléb aġa eytkender: İgéndéktegé süb yayınan höyźegen misaldı añġart béźge, tigender.

K/431 Ul alarġa yawab biréb eytken: Arıw orźoḳ seséwsé eźem ulı.

K/432 İgéndék-donya, arıw orźoḳ-batşalıḳtın ulandarı, sübteré-yamandıḳ ulandarı.

K/433 Alarźı sesken doşman-şaytan, uraḳ vaḫıtı-donya bötöwé, uraḳsılar-firéşteler.

K/434 Şunın ösön sübterźé yıyıb alarźı nisék utḳa yandıralar, şulay bulır bı donya bötken saḳta la.

K/435 Eźem ulı üźénén Firéştelerén yéberér, alar anın batşalıġındaġı aźźırġıśtarźı, zakonhıźźıḳ ḳılıwsılarźı barıhında yıyarźar.

K/436 Şunan alarźı uttı méyéske ırġıtarźar, anda bulır ilaşıw téş şıġırźatıw.

K/437 Şunda toġoro kéşéler atalarının batşalıġında ḳoyaştay yaltırab torarźar. Kémdén işéterge ḳolaġı bulha işéthén, tigen.

K/438 Yene kük batşalıġı yalanġa yeşérgen ḫazinaġa oḳşawźı. Anı tabḳas kéşé bérewge le eytmey, aġa höyöngenénen barıb néyé bar, barıhında hatıb-yéberéb şul yalandı hatıb-ala.

K/439 Yene kük batşalıġı yaḳşı ınyı éźźewsé sawźagerge oḳşawźı

K/440 Ul ḳıybattı bér ınyını tabıb alġas, barıb néyé bar barıhında hatıb yéberéb şul ınyını hatıb alġan.

K/441 Yene kük batşalıġı diñgéźge halġandan huñ törźö balıḳ élekken awġa oḳşawźı.

K/442 Ul (aw) tulġas, anı yar başına sıġarġandar źa ultırıb-alıb yaḳşıların hawttarġa tultırġandar, yamandarın ḳırġa ırġıtḳandar.

K/443 Donya bötken saḳta şulay bulır: Firéşteler sıġıb uśaldarźı toġorolarźan ayırarźar.

K/444 Şunan alarźı uttı méyéske ırġıtarźar. Anda bulır ilaşıw, téş şıġırźatıw, tigen.

K/445 Şunan Yisus alarźan horaġan: Töşöndögéź mé mının barıhına la? tib alar aġa eytkender: Éyyé Teñéré, tigender.

K/446 Ul huñ alarġa eytken: Şunın ösön kük batşalıġına öyretélgen her-bér kitabsı üź hawıtınan yañıhın da iśkéhén de sıġarıb alıwsı öy éyehéne oḳşawźı, tigen.

K/447 Oşo misaldarźı eytéb-bötkes, Yisus anan kitken.

K/448 Şunan üźénén tıwıb üśken yéréne kiléb alarźı sinagogalarında öyretken alar tañ-ḳalışıb eytéşkender: Bı tikté mının bélémdégé, ḳoźöreté ḳayźan iken? tişkender.

K/449 Ul balta ośtahının ulı tügél miken? Anın esehén Mariya tib isémdemeyźer miken? Anın aġay-énéleré Yakov, Yosiy, Simon, Yuda tügél miken?

K/450 Anın apay-héñdéleré barıhı la béźźén arala tügél miken? Anın bı (bélémdégé ḳoźöreté) barıhıla ḳayźan iken? tişkender.

K/451 Şulaytıb anın turıhında şik totḳandar. Yisus huñ alarġa eytken: Beyġamber bér yérźe le ḳaźérhéź bulmay, üźénén tıwıb-üśken yéré bélen öyönde timeheñ, tigen.
K/452 Şunan, alar éşenmeges anda küb moġzizalar kürhetmegen.

14-nsé bülém

K/453 Şul vaḫıtta (batşalıḳtın) dürténsé ölöşön bileb torowsı İrod, Yisus ḫeberén işétken de üźénén ḳaşında ḫézmet itéwsélerge eytken.
K/454 Bı Sumıldırıwsı Yoann, ul ülgenden téréléb torġandır. Şunın ösön ul moġzizalar kürhete, tigen.
K/455 İrod üźénén aġahı Filipp ḳatını İrodiada ḫaḳında Yoanndı totob-alıb beyźeb törmege ultırtḳan iken.
K/456 Anın ösön Yoann, İrodḳa: Hiñe anı ḳatın itéb totarġa yaramay, tigen iken.
K/457 Şunan ul anı ültérmek te bulġan iken, tik anı ḫalıḳ beyġamberge hanaġas, ḫalıḳtan ḳurıḳḳan.
K/458 İrodtın tıwġan könön bayram itken saḳta İrodiadanın ḳızı yıyın aldında béyéb İrodtın küñélén tabḳan.
K/459 Şunın ösön ul ant-itéb ḳız néy-géne horaha la aġa birmek bulġan.
K/460 Ḳız esehé öyretéwénse eytken: Oşonda Sumıldırıwsı Yoanndın başın tabaḳḳa halıb bir miñe, tigen.
K/461 Batşa ḳayġıġa töşken. Alayźa bula antın da boźmaś ösön yantayıb ultırġandar aldında hüźénde yıḳmaś ösön ḳızġa (horaġanın) birérge ḳuşḳan.
K/462 Şunan törmelegé Yoanndın başın kiśtérérge yébergen.
K/463 Anın başın tabaḳḳa halıb apkiléb ḳızġa birgender: Ul üźénén esehéne aparġan.
K/464 Öyrenéwséleré kiléb anın tenén alıb anı kümgender. Şunan barıb Yisusḳa béldérgender.
K/465 Mını işétkes, Yisus anan kemege ultırıb yañġıź üźé-géne ḳoro-dalaġa kitken. Ḫalıḳ anı (ul kitkendé) işétéb ḳalalarźan sıġıb yeyewźeb anın artınan kitken.
K/466 Sıḳḳas Yisus küb ḫalıḳtı küréb alarźı yeldeb alarźın awırıwźarın yüneltken.
K/467 Kis bulġas anın ḳaşına öyrenéwséleré kiléb eytkender: Mında urın da ḳoro-dala, vaḫıtta huñġarı. Ḫalıḳtı yéber, awıldarġa barıb alar üźźeréne aźıḳ hatıb alhındar, tigender.
K/468 Yisus alarġa eytken: Alarġa barıw kerekmey; alarġa aşarġa héź birégéź, tigen.
K/469 Alar aġa eytkender: Mında béźźén biş-kéne ikmek bélen iké-géne balıḳ bar, tigender.
K/470 Ul eytken: Alarźı mında miñe apkilégéź, tigen.

K/471 Şunan ḫalıḳḳa ülen öśtöne yantayıb ultırırġa ḳuşḳan da biş ipmek bélen iké balıḳtı alıb kükke ḳarab beḫildeb şunan hındırıb ipmekterźé öyrenéwséleréne birgen, öyrenéwséleré ḫalıḳḳa (öleşken).

K/472 Barıhı la aşab tuyġandar. Şunan ḳalġan hınıḳtarın un-iké merké itéb tultırıb yıyıb-alġandar.

K/473 Aşawsılar ḳatın-ḳızźar bélen balalarźan başḳa biş méñge yaḳın kéşé bulġan.

K/474 Şul seġaté Yisus öyrenéwséleréne ḳuşḳan: Ul üźé ḫalıḳtı yéberéb-bötkense, kemege ultırıb ikénsé yaḳḳa üźénen élék sıġıb-kiterge (ḳuşḳan).

K/475 Ḫalıḳtı yéberéb-bötkes, ul yañġıź üźé-géne télek iterge taw başına sıḳḳan da kiskéhén de şunda yañġıź ḳalġan.

K/476 Keme diñgéź urtahına sıḳḳan iken. Yél ḳarşı bulıb anı tulḳın ḳaġa baştaġan.

K/477 Töndön dürténsé büléménde Yisus diñgéź öśtö bélen yeyewźeb alar ḳaşına kitken.

K/478 Öyrenéwséleré ul diñgéź öśtö bélen yeyewźeb kilgendé kürges, ḳurḳışıb bı şewźelér tib ḳurḳıştarınan ḳısḳırıb-yébergender.

K/479 Şul seġaté Yisus alarġa hüź ḳuşıb eytken: Ḳıwetten-égéź. Bı min, ḳurıḳmaġıź, tigen.

K/480 Petr aġa yawab biréb eytken: Éy Ḫoźay! Hin bulhañ, miñe hinén ḳaşıña hıw öśtö bélen yeyewźeb barıwġa ḳuş, tigen.

K/481 Ul eytken: Kil, tigen. Şunda kemenen sıġıb Petr , Yisus ḳaşına barırġa hıw öśtö bélen kitken.

K/482 Şunda la köstö yéldé küréb ḳurḳıb bata baştaġas, ḳısḳırġan: Éy Teñéré! Ḳotḳar miné tib

K/483 Şul seġaté Yisus ḳulın honob anı totob aġa eytken: Éy eź éşenéwsé, hin nige şiktendéñ? tigen.

K/484 Şunan alar kemege töşöb ultırġas yél tımġan.

K/485 Kemelegé kéşéler (Yisus ḳaşına) kiléb aġa baş-éyéb eytkender: Hin ısınuḳ Ḫoźay ulı, tigender.

K/486 Şunan hıw aryaġına sıġıb gennisaret yéréne kilgender.

K/487 Ul urındın kéşéleré anı béléb bötön şundaġı tire yaḳḳa ḫeber yéberéb anın ḳaşına barı awırıdźarźı apkilgender.

K/488 Şunan aġa, kéyéméñdén ḳırına-ġına téyeyék tib üténgender, (kéyéméne) téy-genderé yünelgender.

15-nsé bülém

K/489 Şul vaḫıtta Yisus ḳaşına Yerusalim kitabsıları bélen Fariséyźar kiléb eytkender.

K/490 Hinén öyrenéwséleréñ nige ḳarttar hüźénen sıġalar? Alar ipmek aşaġanda ḳuldarın yıwmayźar, tigendar.

K/491 Ul alarġa yawab biréb eytken: Héź nige ḳarttar hüźé ösön Ḫoźay boyoroġonan sıġahıġıź.

K/492 Ḫoźay ḳuşḳan: Atañdı, eseñdé ḳaźér it, atahına ye esehéne uśal hüź eytken kéşé ülém bélen ülér, ti-b (İsḫ. 20,12, 21, 16).

K/493 Héź etehégéź: Bérew atahına ye esehéne eythe: Minen alıb boyomġa aşırayım tigenéñ Ḫoźayźın hıyı, tihe.

K/494 Ul atahın ye esehén ḳaźér itmehe le bula tihégéź. Şulaytıb héź ḳarttarıġıź hüźén ḳılıb Ḫoźay boyoroġon ḳaldırźıġıź.

K/495 Aldıḳ-yözźöler, héźźén turıla İsaiya beyġamber yaḳşı yurıġan, ul eytken.

K/496 Bı kéşéler awıźźarı bélen miñe yaḳındayźar, télderé bélen miné ḳaźérźeyźer, küñélderé huñ minen alıś tora.

K/497 Kéşé boyoroġona, kéşé öyretéwéne öyreteb alar miné buşḳa ḳaźérźeyźer ti-b tigen (İsaiy 29,13).

K/498 Şunan ḫalıḳtı saḳırıb alıb Yisus alarġa eytken: Tıñdaġıź, töşönöb-alıġıź.

K/499 Awıźġa ingen nerśe şaḳşılandırmay kéşéné, awıźźan sıḳḳan nerśe kéşéné şaḳşılandıra, tigen.

K/500 Şunda öyrenéwséleré kiléb aġa eytkender: Bı hüźźé işétkes, Fariséyźar aźźılar, hin anı bélehéñ mé? tigender.

K/501 Ul yawab biréb eytken: Minén küktegé atam ultırtmaġan aġastın töbö tamırı ḳalmaś.

K/502 Alarźı (üz yayına) ḳuyıġıź: Alar huḳırźarźın huḳır baştıḳtarı, huḳırźı huḳır yételehe, ikewhé le soḳorġa töşerźer, tigen.

K/503 Petr yawab biréb aġa eytkan: Bı misaldı béźge añġart, tigen.

K/504 Yisus eytken: elé héź źe añdamayhıġıź ménéy?

K/505 Awıźġa ingendén barıhıla ḳorhaḳḳa ütéb şunan ḳırġa sıġarılġanġa elé le töşönmeyhégéź mé?

K/506 Awıźźan sıḳḳan küñélden sıġa. Bı kéşéné şaḳşılandıra.

K/507 Anın ösön küñélden uśal uyźar kéşé ültéréwźer, aźġınsılıḳtar, uynaşsılıḳtar, burźıḳtar, yalġan tanıḳtıḳtar, ḫurźawźar sıġa.

K/508 Bı kéşéné şaḳşılandıra, yıwmaġan ḳul bélen aşaw kéşéné şaḳşılandırmay, tigen.

K/509 Anan sıḳḳas Yisus, Tir bélen Sidon yaḳtarına kitken.

K/510 Mına bér Ḫananeya ḳatını şul urındarźan sığıb aġa ḳısḳıra baştaġan: Éy David ulı, Ḫoźay! Yarlıḳa miné, minén ḳızım bik ḳatı yéndenéb yata, tib.

K/511 Ul aġa yawab biréb bér hüź źe eytmegen. Şunda öyrenéwséleré aġa üténgender: Hin anı yéber, ul artıbıźźan ḳısḳırıb kile le baha, tigender.

K/512 Ul yawab biréb eytken: Min İzrail öyönön helek bulġan harıḳtarına-ġına yéberélgenmén, tigen.

K/513 Ḳatın huñ kiléb baş éyéb aġa eytken: Éy Teñgéré miñe yarźam it, tigen.

K/514 Ul huñ yawab biréb eytken: İpmekté balalarźan alıb étterge taştaw yaḳşı tügél, tigen.

K/515 Ḳatın eytken: Éy teñgéré! Şulay şulay źa bulha étter źe éyelerénén öśtelénen töşken ipmek ıwaḳtarın aşayźar, tigen.

K/516 Şunda Yisus yawab biréb aġa eytken: Éy ḳatın! Hinén éşenéwéñ źur, hiñe télegenéñse bulhın, tigen. Şunan şul seġaté anın ḳızı yünelgen.

K/517 Anan kitkes Yisus, Galileya diñgéźénén ḳaşına kilgen de taw başına sığıb şunda ultırġan.

K/518 Şunan küb ḫalıḳ anın ḳaşına kiléb üźźeré bélen bérge aḳśaḳtarźı, huḳırźarźı, télhéźźerźe, zeġifterźé, küb büten törźölerźé kiltéréb alarźı Yisus ayaġı aldına halġandar.

K/519 Ul alarźı yüneltken. Ḫalıḳ télhéźźer höyźeşkendé, zeġifter hawıḳḳandı, aḳśaḳtar (töź) yörögendé, huḳırźar kürgendé küréb tañ ḳalıb İzrail Ḫoźayın dandaġan.

K/520 Yisus huñ öyrenéwsélerén saḳırıb-alıb alarġa eytken: Min ḫalıḳtı yeldeyém, ös könden biré alar minén ḳaşımda toralar, aşarźarına bér neme le yuḳ. Aşatmaġan könö alarźı yébergém kilmey, yulda ḫelhéźźeneb ḳalırźar tib tigen.

K/521 Şunda aġa öyrenéwséleré eytkender: Bı tikté ḫalıḳtı tuyźırarźıḳ ipmekté ḳoro-dalala béź ḳayźan alayıḳ? tigender.

K/522 Yisus alarġa eytken: héźźén nise ipmegégéź bar? tigen. Alar eytkender: Yétew taġı bér-aź ıwaḳ balıḳtar źa bar, tigender.

K/523 Şunda Yisus ḫalıḳḳa yérge yantayıb utırırġa ḳuşḳan.

K/524 Şunan yété ipmek bélen balıḳtarźı alıb tew itken de hındırġılab üźénén öyrenéwséleréne birgen, öyrenéwséleré ḫalıḳḳa (öleşken).

K/525 Barıhı la aşab tuyġandar. Şunan ḳalġan hınıḳtarın yété merké itéb tultırıb yıyıb-alġandar

K/526 Aşawsılar ḳatın-ḳıźźar bélen balalarźan başḳa dürt méñ kéşé bulġan.

K/527 Şunan ḫalıḳtı yéberges, ul kemege töşöb-ultırıb Magdala tireleréne barġan.

16-nsı bülém

K/528 Fariséyźar bélen Saddukéyźar kiléb anı hınar ösön béźge kükten bér bilgé kürhet tib horaġandar.

K/529 Ul alarġa yawab biréb eytken: Kiskéhén héź eytehégéź, kön ayaź bulır kük ķızarıb tora, téyhégéź.

K/530 İrtensek, bögön yawın bulır, kük ķara-ġusķıl ķızıl bulıb tora, téyhégéź. Aldıķ-yözźöler, kük yözön héź ayıra bélehégéź, vaḫıt bilgélerén béle almayhıġıź méney?

K/531 Yuḫa, aźġın ırıw bilgé éźźey, aġa Yona beyġamber bilgéhénen başķa bilgé birélmeś, tigen.

K/532 Şunan ul alarźı ķaldırıb kitken. İkénsé yaķķa sıķķas anın öyrenéwséleré ipmek alırġa onotķandar iken.

K/533 Yisus alarġa eytken: Ķaraġıź Fariséyźar bélen Saddukéyźarźın esétkéhénen haķtanıġıź, tigen.

K/534 Alar küñélderénen uyźab eytkender: Bı béź ipmekterźé almaġan, tigené iken, tigender.

K/535 Mını béléb Yisus alarġa eytken: Éy eź-éşenéwséler! Küñélégéźźen néy uyźayhıġıź, ipmek almaġandıġıġıźźı mı? tigen.

K/536 Elé le añdamayhıġıź mı, biş ipmek biş méñ kéşége yétéb niseme merké üźégéź yıyıb alġanıġıź iśégéźźe yuķ mı?

K/537 Yété ipmek dürt méñ kéşége yétéb niseme merké üźégéź yıyıb-alġanıġıź (iśégéźźe yuķ mı).

K/538 Nisék héź töşönmeyhégéź, Fariséyźar bélen Saddukéyźarźın esétkéhénen haķtanıġıź tib min héźge ipmek turıhınan eytmegenge, tigen.

K/539 Şunda alar anın ipmek esétkéhénen tügél Fariséyźar bélen Saddukéyźarźın öyretéwénen haķtanıġıź, tigenén añdaġandar.

K/540 Filipp Kesariyahı yaķtarına kilges Yisus öyrenéwsélerénen horoġan: Miné eźem ulın, kéşéler kémge hanayźar? tib.

K/541 Alar eytkender: Bérewźer Sumıldırıwsı Yoannġa, ikénséler İliyaġa, ķayhıları Yeremiyaġa ye beyġamberźarźéñ béréhéne hanayźar, tigender.

K/542 Ul alarġa eytken: Héź-üźégéź miné kémge hanayhıġıź, tigen.

K/543 Petr tigen Simon yawab biréb eytken: Hin Ḫristos térék Ḫoźayźın ulı, tigen.

K/544 Şunda Yisus aġa yawab biréb eytken: Éy Yona ulı Simon, hin kinenérhéñ, anın ösön mını hiñe ten bélen ķan béldérmené. Minén kükte torowsı atam (béldérźé), tigen.

K/545 Min de hiñe eytemén: Hin Petr (taş), oşo taştın östöne halırmın. Min sirkewémdé anı tamuḳ ḳapḳahı la yéñe almaś.

K/546 Kük batşalığının asḳıstarın hiñe birérmén. Yérźe hin néy beyźeheñ, kükte le şul beyźewźé bulır; yérźe néy sisheñ, ul kükte le sisélér, tigen.

K/547 Şunda Yisus, min Yisus Ḫristos ikenémdé bérewge le eytmegéź tib öyrenéwsélerén tıyġan.

K/548 Şul vaḫıttan baştab Yisus öyrenéwséleréne bélgérte baştaġan. Üźénén Yérusalimge bara torġanın anda ololarźan baş svyaşçenniktarźan kitabsılarźan küb ıźalanıb ültéréléb şunan ösönsö könö téréléb-tora torġanın.

K/549 Şunda anı sitke saḳırıb-alıb Petr anı kiré-ḳaġıb eyte baştaġan: Éy Teñéré! üź üźéñe izgélékté bul.

K/550 Hiñe bı bulmahın da tib ul Petr ġa eyźenéb-ḳarab eytken: Kit minen şaytan, hin miné aźźırıwsı. Hin Ḫoźayźıḳın uyźamayhıñ kéşénékén uyźayhıñ, tigen.

K/551 Şunda Yisus öyrenéwséleréne eytken: kémde kém minén artımdan barġıhı kilhe, üź irkéñ de (ḳılıwźı) ḳaldır, kréstıñdı al da minén artımdan éyer.

K/552 Kémde-kém yen.én (ġömörön) haḳtaġıhı kilhe, ul anı yuġaltır; kémde-kém yenén minén ösön yuġaltha, ul anı tabır.

K/553 Kéşé bötön donyanı yıyıb alıb üź yenénde zarar kiltérhe, aġa néy fayźa ye kéşé üź yenén néy ḫaḳ biréb hatıb-alır? tigen.

K/554 Eźem ulı atahının ololoġonda Firéşteleré bélen bérge kilér. Şunda her-kémge éşéne küre birér.

K/555 Isın eytemén héźge. Oşonda torġandarźın ḳayhı-bérewźeré bar, alar üléb te ölgörmeśter, üź batşalığında kile yatḳan eźem ulın kürérźer, tigen.

17-nsé bülém

K/556 Altı kön ütkes Yisus Petr źı Yakovtı anın énéhé Yoanndı alıb alarźı bér üźźerén-géne béyék taw başına apsıḳḳan.

K/557 Şunan alar aldında üźgeréb anın yöźö ḳoyaştay yaḳtırıb kéyémderé yaḳtılıḳtay aġarġan.

K/558 Şunan mına alarġa Moisey bélen İliya küréneb Yisus bélen höyźeşéb torġandar.

K/559 Şul vaḫıtta Petr, Yisusḳa eytken: Éy Teñéré! Béźge mında tororġa yaḳşı, hin téleheñ béź mında öś satır ḳorar inék. Hiñe bérewźé Moiseyge bérewźé İliyaġa bérewźé, tigen.

K/560 Ul elé eytken saġında mına alarźı bér yaḳtı bolot külegelegen şunan mına bolottar bér ön kiléb eytken: Bı minén höyöktö ulım anda minén rizalığım anı tıñdaġıź, tigen.

K/561 Mını işétkes öyrenéwséleré yöź tüben ḳolab-kitkender, alar bik ḳurıḳḳandar.

K/562 Yisus yaḳın kiléb alarġa téyéb eytken: Toroġoź, ḳurıḳmaġıź, tigen.

K/563 Alar küźźerén küteréb ḳarahalar bér Yisustan başḳa bérewźé le kürmegender.

K/564 Tawźan töşöb barġan saḳtarında, Yisus alarźı tıyıb eytken: eźem ulı ülgenden téréléb-torġansa, bı kürgenégéźźé bérewge le eytmegéź, tigen.

K/565 Şunda öyrenéwséleré anan horaġandar: Kitabsılar nisék eyteler? İliya tewle kilérge téyéş tib tigender.

K/566 Yisus alarġa yawab biréb eytken: Döröś, İliya tewle kiléb barıhında yünetérge téyéş.

K/567 Héźge eytemén: İliya indé kildé, tik anı bélmenéler, aġa üźźeré télegense ḳıldılar. Şulaytıb eźem ulı la alarźan ıźalanır, tigen.

K/568 Şunda öyrenéwséleré, ul alarġa Sumıldırıwsı Yoann turıhında eytkendé añdaġandar.

K/569 Alar ḫalıḳ ḳaşına kilges, anın ḳaşına bér kéşé kiléb yögönökteb aġa baş-éyéb eytken.

K/570 Éy Teñéré! Minén ulımdı yarlıḳa, ul yañı ay tıwġanda yéndene le bik ḳatı ıźalana. Ul her vaḫıt utḳa ye hıwġa yıġılıb töşe.

K/571 Min anı hinén öyrenéwséleréñe kiltérgeyném, alar anı yünelte-almanılar, tigen.

K/572 Yisus yawab biréb eytken: Éy éşenéwhéź aźġın ırıw ḳasanġa tikté min héźźé bélen bérge bularmın, ḳasanġa tikté min héźge tüźermén? Kiltérégéź anı mında miñe, tigen.

K/573 Yisus anı tıyġan, yén yégét ésénen sıḳḳan. Şul seġeté yégét yünelgen.

K/574 Şunda öyrenéwséleré Yisus ḳaşına awlaḳta kiléb eytkender: Béź nige anı ḳıwıb-sıġara-almanıḳ, tigender.

K/575 Yisus alarġa eytken; éşenmegenégéźge küre tigen. Isın eytemén héźge. héźźén éşenéwégéź gorçitsa börtögöndey-géne bulha la oşo tawġa, mınan anawında küs, tihegéź, ul küser. Héźge ḳulıġıźźan kilmeśték bér neme le bulmaś.

K/576 Bı (yén) zatı télek bélen uraźa bélen-géne ḳıwıb sıġarıla, tigen.

K/577 Alar Galileyala saḳtarında Yisus alarġa eytken: eźem ulı kéşé ḳuldarına totob-birélér.

K/578 Şunan anı ültérérźer, ösönsö könö ul téréléb torar, tigen. Alar huñ bik ḳayġırışḳandar.

K/579 Alar Kapernaumġa kilges, Petr ķaşına Didraẖma yıyıwsılar kiléb eytkender: Öyretéwségéź didraẖma birmeś miken? tigender.

K/580 Ul eytken: Éyyé, tigen. Şunan ul öyge inges, Yisus anan élék eytken: Éy Simon! Hiñe nisék küréne, yérźegé batşalar poşlinanı ye duştı kémden yıyalar üźénén ulandarınan mı, elle yattarźan mı? tigen.

K/581 Petr aġa eytken: Yattarźan, tigen. Yisus aġa eytken: Şulay üź ulandarı buş tora, tigen.

K/582 Şulayźa bulha alarźı şiktendérmeś ösön hin diñgéźge barıb ķarmaķ hal da tewgé élekken balıķtı al, anın awıźın ashañ, bér satir tabırhıñ. Şunı al da alarġa minén ösön de üźéñ ösön de bir, tigen.

18-nsé bülém

K/583 Şul vaẖıtta Yisus ķaşına öyrenéwséleré kiléb eytkender: Kük batşalığında kém oloraķ? tigender.

K/584 Yisus bér balanı saķırıb-alıb anı alar urtahına ķuyġan da eytken.

K/585 Isın eytemén héźge. Héź üźégéź üźgeréb balalar şikéldé bulmahaġıź, kük batşalığına inmeśhégéź, téyém.

K/586 Şulay kémde-kém üźén üźé oşo balalay késélendérhe, ul kük batşalığında oloraķ bulır.

K/587 Kémde-kém oşonday balanı minén isémém ösön ķabül itéb alha, ul miné le ķabül itéb ala.

K/588 Kémde-kém huñ oşo miñe éşenéwsé belekeyźerźén bérewhén aldandırha, ul kéşége yaķşıraķ bulır iné. Muynına tirmen taşı taġıb anı diñgéź töböne batırhalar.

K/589 Bı donyanın éşé aldanıwźan ẖarab. Aldanıwźar kilerge téyéş. Kém arķırı aldanıw kilhe, ul kéşénén éşé ẖarab.

K/590 Hinén ye ķulıñ ye ayaġın aldandırha, hin alarźı üźéñden ķırķıb-alıb taşta. İké ķul, iké ayaķ bélen meñgé utķa taştalġanıñsa, ayaķhıź, ķulhıź köyö térélékke ingenéñ hiñe yaķşıraķ.

K/591 Hiné küźéñ aldandırha anı hin üźéñden hurıb-alıb taşta. İké küź bélen uttı yehendemge taştalġanıñsa, bér küź bélen térélékke ingenéñ hiñe yaķşıraķ.

K/592 Ķaraġıź, bı késélerźén béréhén-de kemdemegéź. Min héźge eytemén: Kükte alarźın Firéşteleré her vaẖıt minén atamdın yözön küréb toralar, téyém.

K/593 Eźem ulı helek bulġandarźı éźźeb-tabıb ķotoltorġa kilgen.

K/594 Héźge nisék küréne? Bérewźén yöź harıġı bulıb alarźın béréhé aźaşıb ḳalha. Ul tuḳhan tuġıźın taw arahında ḳaldırıb aźaşıb-ḳalġandı éźźeb kitmeś miken néy?

K/595 Şunan anı tabıb ala-alha, ısın eytemén héźge ul aġa aźaşmaġan tuḳhan tuġıźınan artıġıraḳ höyöne.

K/596 Şulay, küktegé ataġıź bı késélerźén bérewhén de helek itkéhé kilmey.

K/597 Hinén tıwġanıñ hiñe ḳarşı yaźıḳtı bulha, hin anı barıb ikewźeb kéne ultırıb oyalt. Hiné ul tıñdaha, hin üź tıwġanıñdı tabtıñ.

K/598 İndé tıñdamaha, üźéñ bélen tağı bér kéşéné ye iké kéşéné alıb-bar. Her-bér hüź iké ye ös tanıḳsılarźın eytéwé bélen bérkélhén.

K/599 İndé alarźı la tıñdamaha, sirkewge eyt, indé sirkewźé le tıñdamaha anda ul hiñe yalġan-dindé kéşé şikéldé mıtar şikéldé bulhın, tigen.

K/600 Isın eytemén héźge. Yérźe héź néy beyźehegéź, şul kükte le beyźewźé bulır; yérźe néy sishegéź, ul kükte le siséwźé bulır.

K/601 Tağı héźge ısın eytemén. Héźźén ikewgéź bér neme horamaḳ bulıb bérék-he, néygéne horahalar źa minén küktegé atamdan alarġa birélér.

K/602 Minén isémém ösön iké kéşé ye ös kéşé yıyılışhalar, min şunda alarźın urtahında, tigen.

K/603 Şunda Petr anın ḳaşına kiléb eytken: Éy Teñéré miñe ḳarşı yaźıḳtı bulġan tıwġanıma niseret kiséreyém, yétége tikté mé? tigen.

K/604 Yisus aġa eytken: Yétége tikté timeyém hiñe, yété yétméş-yéretke tikté (téyém), tigen.

K/605 Şunın ösön kük batşalığı üźénén ḳoldarınan iśeb alġıhı kilgen batşaġa oḳşawźı.

K/606 Ul iśeb ala baştaġas, anın ḳaşına bérewźé kiltérgender. Anın batşaġa un méñ talant birehé bar iken.

K/607 Anın tülerźék nerśehé bulmaġas, batşahı anın üźén de ḳatının da balaların da néyé bar, barıhın da hatıb tülerge ḳuşḳan.

K/608 Şunda ul ḳol yığılıb aġa baş-éyéb eytken: Éy batşa! Mindegéne tüźéb tor, min hiñe barıhında tülermén, tigen.

K/609 Ul ḳolġa batşanın küñélé yomoşab anı yébergen, burısın da kisken.

K/610 Ul ḳol sıḳḳas üźénén ipteşterénén bérewhén tabḳan. İpteşénén aġa yöź dinariy birehé bar iken. Ul anı totob-alġan da mıyın hıġıb eytken: Biresegéñdé bir miñe, tigen.

K/611 İpteşé anın ayaġına yıġılıb yalınıb eytken: Mindegéne tüźéb tor, min hiñe barıhın da birermén, tigen.

K/612 Ul huñ tıñdaġıhı kilmegen, aparıb burısın birgense, anı törmege ultırtḳan.

K/613 Anın ipteşteré, bı éşté kürges bik köyönöşöb batşalarına kiléb barı bulġandı höyźegender.

K/614 Şunda batşahı anı saḳırıb alıb eytken: Éy uśal ḳol! Hin miñe yalınġas hiñe min tégé burısıñdı barıhın da kisérźém.

K/615 Min üźéñdé yarlıḳaġan şikéldé ipteşéñdé yarlıḳaw hiñe le téyéş tügél mé? tigen.

K/616 Şunan asıwźanıb batşahı anı barı burısın biréb bötkenénse, ġazabtawsılarġa birgen.

K/617 Minén küktegé atam da héźźé şulay iter héźźén her ḳayhıġıź ısın küñélé bélen üź tıwġanına yaźıḳtarın kisérmehe, tigen.

19-nsı bülém

K/618 Bı hüźźerźé eytéb-bötkes, Yisus Galileyanan sıġıb Yordan aryaġı bélen barıb Yudeya tireleréne kilgen.

K/619 Anın artınan küb kéşéler éyeréb barġan. Ul alarźı anda yüneltken.

K/620 Şunan anın ḳaşına Fariséyźar kiléb anı hınar ösön aġa eytkender: Her yünden de kéşége üź ḳatının ayırıb yéberérge bula mı? tigender.

K/621 Ul alarġa yawab biréb eytken: Yaratıwsı baştuḳ alarźı irźé ḳatındı itéb yaratḳandı uḳımanıġıź mı? tigen (Bıt. 1, 27).

K/622 Şunan eytken: Şunın ösön kéşé atahın, esehén ḳaldırıb üź ḳatınına ḳuşılıb ikewhé bér ten bulırźar, tigen (Bıt. 2, 24).

K/623 Şuġa küre alar indé ikew tügél. Bér ten şulay Ḫoźay ḳuşılıştırġandı kéşé ayırmahın, tigen.

K/624 Alar Yisusḳa eytkender: Nisék huñ Moisey ayırıw yaźıwın biréb ḳatındı ayırıb yéberérge boyorġan? tigender.

K/625 Ul alarġa eytken: Moisey héźźén küñélégéź ḳatılıḳḳa küre héźge ḳatındarıġıźźı ayırıb yéberérge iḫtıyar itken. Tewle alay bulmaġan, tigen.

K/626 Minsé héźge eytemén: Kémde-kém üź ḳatının uynaş itken ġeyébé bulmayınsa ayırıb-yéberéb ikénséné alha, ul üźé uynaş ite; ayırılġan ḳatındı alġan kéşé le uynaş ite, téyém, tigen.

K/627 Aġa öyrenéwséleré eytkender: Kéşéle şul tikté ḳatın ḫaḳı bulha, ḳatındı almaġan yaḳşıraḳ, tigender.

K/628 Ul huñ alarġa eytken: Barı kéşé le bı hüźźé hıyıştırmay, kémge birélhe, şul (hıyıştıra).

K/629 Ḳatınġa yaḳındaşıwġa yarawhıźźar bar, alar ine ḳorhaġınan şulay tıwġandar: Yarawhıźźar bar, alarźı ḳaşé yarawhıź itken taġı yarawhıźźar bar, alar üźźerén üźźeré kük batşalığı ösön yarawhıź itkender. Kémde-kém (bı hüźźé) hıyıştıra alha hıyıştırhın, tigen.

K/630 Şunda anın ḳaşına balalarźı kiltérgender. Ul alar östöne ḳuldarın halıb télek ithén tib öyrenéwséleré alarźı tuḳtatıb torġandar.

K/631 Yisus eytken: Balalarźı yéberégéź, alarźı minén ḳaşıma kiléwge tıymaġıź, kük batşalığı şundayźarźıḳı, tigen.

K/632 Şunan alar österéne ḳuldarın halġas anan kitken.

K/633 Mına bérew kiléb aġa eytken: Éy izgé öyretéwsé! Meñgé térékték alır ösön min néy yaḳşılıḳ ḳılayım, tigen.

K/634 Ul aġa eytken: Hin nige miné izgé tib eytehéñ? Bérew źe izgé tügél tik bér géne Ḫoźay (izgé). Meñgé téréktékke ingéñ kilhe, boyoroḳ.tarźı tot, tigen.

K/635 Ul aġa eytken: Ḳayhı (boyoroḳtarźı) tigen. Yisus eytken: ültérme, uynaş itme, urźama, yalġan tanıḳtıḳ birme.

K/636 Ataña, eseñe ḳaźér it; yaḳınıñdı üźéñdé yaratḳan şikéldé yarat, tigen (İsḫ. 20, 13-16. Lev. 19.18).

K/637 Yégét aġa eytken: Mının barıhında min yeşémdenük haḳtab-tottom miñe taġı néy yétmey, tigen.

K/638 Yisus aġa eytken: Hin bik yaḳşı kéşé bulġıñ kilhe bar, barıb malıñdı hat ta yarźılarġa öleş; hinén ḫazinañ kükte bulır; şunan kil de ménén artımdan éyer, tigen.

K/639 Bı hüźźé işétkes, yégét ḫesérettenéb kitken; anın malı bik küb iken.

K/640 Yisus huñ üźénén öyrenéwséleréne eytken: Isın eytemén héźge, bay kéşége kük batşalığına inéwé ḳıyın, téyém.

K/641 Taġı eytemén héźge. Bayźın Ḫoźay batşalığına inéwénen töyenén éne küźénen ütéwé uñayraḳ téyém, tégen.

K/642 Mını işétkes öyrenéwséleré bik tañ-ḳalışıb eytkender: Şulay bulġas kém ḳotola-alır huñ tigender.

K/643 Yisus huñ alarġa ḳarab eytken: Kéşélerge bı mömkin tügél, Ḫoźayġa huñ barıhı la mömkin, tigen.

K/644 Şunda Petr yawab biréb aġa eytken: Mına, béź barıhında ḳaldırıb hinén artıñdan éyerźék. Béźge néy bulır iken huñ tigen.

K/645 Yisus alarġa eytken: Isın eytemén héźge, héź minén artımdan éyergender, ikénsé bulıwźa eźem ulı üź ololoġonın préstolına ultırġas, héź źe un-iké préstolġa ultırıb İzraildın un-iké ırıwına ḫököm iterhégéź.

K/646 Minén isémém ösön öyźerén ye aġay-énéhén ye apay-héñdéhén ye atahın ye esehén ye bisehén ye balaların ye yérén hıwın ḳaldırġan her-kém yöźéret artıḳ alır, aġa meñgé térékték téyer.

K/647 Aldaġılarźın kübéhé artta bulırźar, arttaġılar alda bulırźar, tigen.

20-nsé bülém

K/648 Kük batşalığı tañ irtensek yöźöm baḳsahına éşséler yaldarġa sıḳḳan, öy éyehéne oḳşawźı.

K/649 Éşséler bélen könöne bérer dinariyġa höyźeşéb-kiléşéb ul alarźı üźénén yöźöm baḳsahına yébergen.

K/650 Ösönsö seġatke yaḳın sığıb ul üramda éşhéź torġan bütenderźé küréb alarġa la eytken.

K/651 Minén yöźöm-baḳsama héź źe barığıź, héźge min néy téyéşté bulhe, şunı birérmén, tigen.

K/652 Altınsı tuġıźınsı seġatke yaḳın taġı sığıb şulayuḳ itken.

K/653 İñ aḫırı un bérénsé seġatke yaḳın sığıb ul éşhéź torġan bütenderźé tabḳan da alarġa aytken: Nişteb héź mında könö buyı éşhéź torahığıź? tigen.

K/654 Alar aġa eytkender: Béźźé bérew źe yeldamanı, tigender. Ul alarġa eytken: Minén yöźöm-baḳsama héź źe barığıź, néy téyéşté bulha, şunı alırhığıź, tigen.

K/655 Kis bulġas huñ yöźöm-baḳsahının éyehé üźénén éş başḳarıwsıhına eytken: Éşséleréźé saḳır źa huñġılarınan baştab tewgéleréne tikté alarġa éş ḫaḳın bir, tigen.

K/656 Unbérénsé seġatke yaḳın kilgender bérer dinariy alġandar.

K/657 Tewgé kilgender hüñ béź kübérek alırbıź tib uyźaġandar (şular tiheler) alar źa bérer dinariyźan ġına alġandar.

K/658 Şulay alġas öy éyehéne huḳıranışa baştaġandar.

K/659 Alar eytkender: Bı huñġılar bér-géne seġat éştenéler, béź köndön awırına éśśéhéne tüźéb éştenék, hin alarźı béźge tiñenéñ, tigender.

K/660 Ul yawab biréb alarźın bérewhéne eytken: Éy duś! Min hiné kemdemeyém, bér dinariyġa hin üźéñ miné bélen höyźeşéb kiléştéñ, tügél mé?

K/661 Üźéñdékén al da kit. Min bı huñġılarġa la hiñe birgendé birgém kile.

K/662 Elle minén üź nerśeme télegenémdé ḳılarġa irkém yuḳ mı? Elle min arıw bulġanġa hinén küźén könsöldey mé? tigen.

K/663 Şulay arttaġılar alda bulır, aldaġılar artta bulır; saḳırılġandar küb, hayźalġandar aź, tigen.

K/664 Şunan Yerusalimge méneb barġanda, yulda Yisus un-iké öyrenéwsélerén bér üźźerén géne ḳırġaraḳ saḳırıb-alıb alarġa eytken.

K/665 Mına, béź Yérusalimge méneb barabıź, eźem ulı baş svyaşçenniktarġa, kitabsılarġa totob-bilelér.

K/666 Anı ültérérge ḫököm iterźer. Şunan anı yalġan-dindélerge mıśḳıl iterge tuḳmarġa kiréb ḳaźaḳtarġa totob-birérźer, ösönsö könö téréléb-torar, tigen.

K/667 Şunda anın ḳaşına Zevedey ulandarının esehé üź ulandarı bélen kiléb baş-éyéb anan bér neme horaġan.

K/668 Yisus aġa aytken: Hiñe néy kerek? tigen. Aġa ḳatın aytkan: Hin eyt, oşo iké ulandarımdın béréhé hinén batşalığında uñ yaġıñdan ikénséhé hul yaġıñdan ultırhın tib tigen.

K/669 Yisus yawab biréb eytken: Néy horaġanığıźźı bélmeyhégéź. Héź min ése torġan hawıttan ése-alırhığıź mı, ye min sümıla torġan sumılıw bélen sumıla-alırhığıź mı? tigen. Alar aġa eytkender: Alırbıź, tigender.

K/670 Ul alarġa eytken: Min ése torġan hawıttan éserhégéź, min sumıla torġan sumılıw bélen sumılarhığıź; uñ yaġımdan hul yaġımdan ultırtıw minén irkémde tügél, minén atam kémge eźérźegendér (şul ultırır) tigen.

K/671 Mını işétkes büten un öyrenéwséleré iké aġay-énélerźé yaratmaġandar.

K/672 Yisus alarźı saḳırıb-alıb eytken: Ḫalıḳtarźın türeleré alarźı üź ḳul aśtında totalar, oloları türelerźé üź ḳul aśtında totalar, héź mını bélehégéź.

K/673 Héźźén araġıźźa alay bulmahın, héźźén araġıźźa béraw olo bulġıhı kilhe, ul héźge ḫézmetsé bulhın.

K/674 Héźźén araġıźźa bérew aldın bulġıhı kilhe, ul héźge ḳol bulhın.

K/675 Eźem ulı la üźéne ḫézmet ittérér ösön kilmené üźé ḫézmet iteyém küb kéşlerźé ḳotḳarır ösön üź yenémdé bireyém tib kildé, tigen.

K/676 Şunan Yeriḫondan sıġıb barġan saḳtarında anın artınan küb ḫalıḳ éyeréb bara iken.

K/677 Mına yul buyında ultırġan iké huḳır kéşé érgelerénen Yisus ütéb barġandı iştéb éy Teñéré David ulı béźźé yarlıḳa ti-b ḳısḳıra baştaġandar.

K/678 Ḫalıḳ alarġa ḳısḳırmaśḳa ḳuşıb ḳaraġandar alar: Éy Teñéré David ulı! Béźźé yarlıḳa tib otoro şebérek ḳısḳıra baştaġandar.

K/679 Yisus tuḳtalıb alarźı saḳırıb alıb eytken: Héź minen néy téleyhégéź, tigen.

K/680 Alar aġa eytkender: Éy Teñéré! Béźźén küźźerébéź asılha iné, tigender.

K/681 Yisustın küñélé yomoşab alarźın küźźeréne téygen. Şul seġaté alarźın küźźeré küréb alar źa anın artınan kitkender.

21-nsé bülém

K/682 Yerusalimge yaḳındab Yeleon tawının yanına Vifagiyaġa kilges, Yisus iké öyrenéwséhén yéberéb alarġa eytken.

K/683 Turı aldıġıźźaġı awılġa barıġıź, şul seġaté beyźeb ḳuyġan ine işek bélen anın irkek ḳolonon kürerhégéź, siséb alıb alarźı miñe kiltérégéź.

K/684 Bér-bérew héźge bér neme eythe, alar Teñérége kerek tib yawab birégéź. Şunan şul seġaté alarźı yéberér, tigen.

K/685 Oşonon barıhıla bulġan, beyġamber arḳırı eytélgen hüź yéréne kilgen.

K/686 Ul eytken: Sion ḳızına eytégéź. Mına hinén ḳaşıña batşañ kile yata, ul yıwaş, ul ine işek bélen yégélgendén ulı irkek işekke méneb kile, tigen (İsaiy 62, 11, Zaḫariy 9, 9).

K/687 Öyrenéwséleré barıb Yisus ḳuşḳansa ḳılġandar.

K/688 İne işek bélen yeş irkek işekté kiltéréb österéne kéyémderén halġandar, kéyém östönen Yisus ultırġan.

K/689 Küb ḫalıḳ yulġa kéyémderén tüşeb barġan, bütenderé yulġa aġas botaḳtarın ḳırḳıb-alıb tüşeb barġan

K/690 Aldan arttan barġan ḫalıḳ: Osanna David Ulına! Teñéré iséméne kiléwsé dandıḳtı! Osanna yuġarıla (torowsılarġa) tib kisḳırıb barġan.

K/691 Ul Yerusalimge kiléb-inges bötön ḳala ḳuźġalışıb eytken: Bı kém, tigen.

K/692 Ḫalıḳ eytken bı Yisus Galileya Nazaretınan sıḳḳan beyġamber, tigen.

K/693 Şunan Yisus Ḫoźay sirkewéne inéb sirkewźe hatıwsılarźı, hatıb alıwsılarźı, ḳıwalab sıġarıb aḳsa alıştırıwsılarźın östelderén kügersén hatıwsılarźın skamyaların awźarġılab taştaġan.

K/694 Şunan alarġa eytken: Minén öyöm télek öyö tib isémdenér, héź anı eźem talawsılarźın oyahı itkenhégéź tib yaźılġan, tigen (İsaiy 56, 7, Yeremiy 7, 11).

K/695 Sirkewźe anın ḳaşına huḳırźar, aḳśaḳtar kiléb ul alarźı yüneltken.

K/696 Baş svyaşçenniktar, kitabsılar ul kürhetken moġzizalarźı taġı: Osanna David ulına! tib sirkew ésénde ḳısḳırıwsı balalarźı küréb asıwźarı kilgen.

K/697 Şunan aġa eytkender: Alar néy eytkendé işétehéñ mé? tigender. Yisus huñ alarġa eytken: Éyyé, héź elle yeş balalarźın imések balalarźın awıźźarınan hin maḳtaw tabtıñ, tigendé bér źe uḳıġanıġıź yuḳ-mı? tigen (Psal. 8, 3).

K/698 Şunan alarźı ḳaldırıb ḳalanan sıġıb Vifagiyaġa kiléb töndö şunda ütkergen.

K/699 İrtensek huñ ḳalaġa ḳaytıb-barġanda asıḳḳan.

K/700 Yul buyında bér smokva aġasın küréb anın ḳaşına barġan iken şunan yapıraḳtarınan büten anın başında bér neme le tabmaġas aġa eytken: Mınan bılay hinen meñgé yéméş bulmahın, tigen. Smokva aġası şul seġaté ḳıwarġan.

K/701 Mını kürges öyrenéwséleré tañ ḳalıb eytkender: Bı ḳalaytıb seġat ésénde smokva aġası ḳıwarźı, tigender.

K/702 Yisus alarġa yawab biréb eytken: Isın eytemén héźge, héźźén éşenéwégéź bulha, şiktenmehegéź, smokva aġasına ḳılġandı-ġına ḳılıw tügél, mınaw tawġa küterél de atılıb diñgéźge töş, tihegéź, (ul da) bulır.

K/703 Télek itkende, éşeneb néy-géne horahaġıź źa barıhında alırhıġıź, tigen.

K/704 Şunan sirkiwge kiléb ul öyrete baştaġas, anın ḳaşına baş svyaşçenniktar, Ḫalıḳtın ololları kiléb eytkender: Hin mını kém ḳoźöreté bélen ḳılahıñ? Mınday ḳoźöretté hiñe kém birźé? tigender.

K/705 Yisus yawab biréb alarġa eytken: Min de héźźen bér neme horayım. Héź miñe anın turıhında eythegéź, min de héźge mını kém ḳoźöreté bélen ḳılġanımdı eytérmén, tigen.

K/706 Yoanndın sumılıwı ḳayźan buldı? Kükten mé, elle kéşélerźen mé? tigen. Alar huñ üź aralarında höyźeşkender. Kükten, tihek, ul béźge eytér: Nige huñ héź aġa éşenmenégéź, tir.

K/707 İndé huñ kéşélerźen tihek, Ḫalıḳtan ḳurḳalar tir Yoanndı barıhı la beyġamberge hanayźar, tigender.

K/708 Şunan Yisusḳa yawab biréb eytkender: Bélmeybéź, tigender. Ul da alarġa eytken: Mını kém ḳoźöreté bélen ḳılġanımdı min de héźge eytmeymén, tigen.

K/709 Héźge nisék küréne? Bér kéşénén iké ulı bulġan, ul béréhéne kiléb eytken: Éy ulım! Bar, bögön minén yöźöm-baḳsama barıb éşte, tigen.

K/710 Ul yawab biréb eytken: Barġım kilmey, tigen; şunan ükéneb huñınan barġan.

K/711 Şunan ikénséhéne kiléb taġı şunı eytken: Mınıhı yawab biréb eytken: Barayım atay, tigen; üźé barmaġan.

K/712 İkewźén ḳayhınıhı atahının irkén ḳılġan, tigen. Alar aġa eytkender: Tewgéhé, tigender. Yisus alarġa eytken: Isın eytemén héźge, mıtarźar źa aźġan ḳatın-ḳıźźar źa Ḫoźay batşalıġına héźźen alda barırźar.

K/713 Héźge toġoroloḳ yulı bélen Yoann kildé, héź aġa éşenmenégéź, mıtarźar, aźġan ḳatın-ḳıźźar aġa éşendéler. Héź huñ mını kürges te aġa éşeneyék tib tewbege ḳaytmanıġıź, tigen.

K/714 İkénsé misaldı tıñdab alığıź. Bér yort éyehé bulġan. Ul yözöm aġastarı ultırtıb anı bahıwźab éséne (yóźöm hıwın) aġıźġıs ḳaźıb başnya yahatıb şunan anı baḳsasılarġa tabşırıb üźé kitken.

K/715 Yéméş vaḫıtı yaḳındaġas, ḫézmetsélerén baḳsasılarźan üźénén yéméşterén alırġa yébergen.

K/716 Baḳsasılar anın ḫézmetsélerén totob alıb ḳayhınıhın tuḳmaġandar, ḳayhınıhın ültérgender, ḳayhınıhın taş bélen orob ültérgender.

K/717 Ul taġı élékkénen de kübérek itéb büten ḫézmetsélerén yébergen. Alarźı la şulay uḳ itkender.

K/718 İñ aḫırı ul alarġa üźénén ulın yéberéb eytken: Minén ulımdan oyalırźar, tigen.

K/719 Anın ulın kürges, baḳsasılar béré béréne eytéşkender: Bı aśaba, eyźegéź, anı ültéreyék, şunan aġa ḳalahı maldı üźébéź alırbıź, tigender.

K/720 Anı totob-alıb yóźöm-baḳsahınan sıġarıb ültérgender.

K/721 Şulay, indé yóźöm-baḳsahının éyehé kilhe, ul bı baḳsasılarġa néy éşter iken? tigen.

K/722 Aġa eytkender: Bı uśaldarźı uśal ülémge totob birer, yóźöm-baḳsahın büten baḳsasılarġa birer, alar yéméşterén üź vaḫıtında birerźer, tigendar.

K/723 Yisus alarġa eytken: Şulay uḳ héź yaźıwźa bér źe uḳımanıġıźmı? Öy ośtaları alıb taştaġan taş, üźé öy möyöşönön nigéź başı bulıb yatḳanın, bı Teñérénen, bı béźźén küź aldıbıźźa tañ-ḳalırźıḳ éş (tib yaźılġandı) tigen (Psal. 117, 22, 23).

K/724 Şunın ösön héźge eytemén: Ḫoźay batşalığı héźźen alınır źa ul yéméşterén kiltéréwsé ḫalıḳḳa birélér.

K/725 Kémde-kém bı taşḳa ḳolaha, ul ıwatılır; kémdén öśtöne taş üźé töşhe, anı baśır, tigen.

K/726 Anın misaldarın işétéb baş svyaşçennikter bélen Fariséyźar ul alar yayınan höyźegendé añġarġandar.

K/727 Şunan anı totob-alırġa tırışıb ḳaraġandar źa ḫalıḳ anı beyġamberge hanaġas, ḫalıḳtan ḳurıḳḳandar.

22-nsé bülém

K/728 Yisus tuḳtalmayınsa alarġa misaldar kiltéréb eytken.

K/729 Kük batşalığı ulına keleş eyttéréb tuy yahaġan batşa kéşége oḳşawźı.

K/730 Ul tuyġa öndelgenderźé saḳırırġa ḳoldarın yébergen, öndelgenderźén kilgéleré kilmegen.

K/731 Büten ḳoldarın tağı yéberéb eytken: Öndelgenderge mına min aşımdı eźérźeném, bıźawźarım da büten himértken huġımdarım da huyılġan, barıhı la eźér ḳoźa tuyına kilégéź tib eytégéź, tigen.

K/732 Alar huñ anı éşke hanamay, ḳayhınıhı igénéne, ḳayhınıhı hatıw artınan kitkender.

K/733 Bütenderé huñ anın ḳoldarın totob-alıb alarźı ḳaźérhéźźeb ültérgender.

K/734 Mını işétkes batşanın asıwı kilgen. Şunan haldattarın yéberéb tégé ültéréwsélerźé ḳırıb bötöb ḳalaların da yandırıb yébergen.

K/735 Şunda ul ḳoldarına eytken: Ḳoźa tuyı eźér, öndelgender yararźıḳ bulmanı.

K/736 Şulay barıġıź, yul sattıḳtarına barıb kémdé-géne tabhaġıź źa barıhın da ḳoźa tuyına saḳırıġıź, tigen.

K/737 Şunan ul ḳoldar yuldara sıġıb kémdé-géne tabhalar źa yamandarźı la yaḳşılarźı la barıhın da yıyġandar. Ḳoźa tuyı yantayışıb ultırġandar bélen tulġan.

K/738 Yantayışıb ultırġandarźı ḳurérge inges, batşa anda bér tuy kéyémén kéymegen kéşéné kürgen de aġa eytken.

K/739 Éy duś! Hin nisék mında tuy kéyéméñdé kéymeynse indéñ? tigen.

K/740 Ul öndeşmegen. Şunda batşa ḳoldarına eytken: Ḳuldarın ayaḳtarın beyźeb alıġıź źa anı tışḳa ḳarañġılıḳḳa sıġarıb taştaġıź: Anda bulır ilaşıw, téş şıġırźatıw, tigen.

K/741 Öndelgender küb, hayźalġandar eź, tigen.

K/742 Şunda Fariséyźar kitéb ḳalaytıb mını hüźénen élektéreyék tib keñeş itéşkender.

K/743 Şunan anın ḳaşına üźźerénén öyrenéwséleré bélen İrodtıḳılırźı yéberéb eytkender: Éy öyretéwsé! Béź bélebéź hinén ġaźéldégéñdé. Hin Ḫoźay yulına la ısın öyratehéñ, bér-bérewge yarayım tigen éşéñ yuḳ hinén. Hin bérewźén de yöźöne ḳarab éş ḳılmayhıñ.

K/744 Şulay hin béźge eyt: Hiñe ḳalay küréne, Kesarġa duş birérge téyéş mé, elle yuḳ mı? tigender.

K/745 Yisus huñ alarźın yuḫalıġın küréb eytken: Héź miné nige hınayhıġıź, aldıḳ-yöźźöler.

K/746 Duş tüley torġan teñkeġéźźé kürhetégéź miñe, tigen. Alar aġa dinariy kiltérgender.

K/747 Ul alarġa eytken: Bı kém hüreté le kém isémé yaźılgan? tigen.

K/748 Aġa eytkender: Kesarźıḳı, tigender. Şunda ul alarġa eytken: Şulay Kesarźıḳın Kesarġa, Ḫoźayźıḳın Ḫoźayġa birégéź, tigen.

K/749 Mını işétkes alar tañ ḳalıb anı ḳaldırıb kitkender.

K/750 Şul könö anın ḳaşına téréléb-torow yuḳ tib höyźewsé Saddukéyźar kiléb anan horaġandar.

K/751 Éy öyretéwsé! Moisey eytken: Kémde-kém balahı bulmay ülhe, anın ḳatının énéhé üźéne alhın da aġahının nehélén torġoźhın, tigen (Vtoroz. 25, 5).

K/752 Béźźe bér yété aġay-énéler bar iné. Tewgéhé ḳatın alġas balahı bulmay üldé le ḳatının énéhéne ḳaldırźı.

K/753 Şulay buldı ikénséhé le ösönsöhé le yéténséhéne tikté (şulay buldı).

K/754 Barıhınanda huñ ḳatın da üldé.

K/755 Şulay térélév-könönde, ul yétéhénén ḳayhınıhına ḳatın bulır? Alar anı barıhı la ḳatın itkeynéler, tigender.

K/756 Yisus alarġa yawab biréb eytkan: Yaźıwźarźı Ḫoźay ḳıwetén bélmeyénse, héź yañılışahıġıź.

K/757 Téréléb-torġaś, ḳatın da almayźar, irge le barmayźar. Küktegé Ḫoźay Firéşteleré şikéldé toralar.

K/758 Ülgender téréléb torow turıhınan héź uḳıġanıġıź yuḳ mı, Ḫoźay héźge (bılay tib) eytkendé.

K/759 Min Avraamdın Ḫoźayı, İsaaktın Ḫoźayı, Yakovtın Ḫoźayı, tigendé. Ḫoźay ülgenderźén Ḫoźayı tügél, térékterźén (Ḫoźayı) tigen (İsḫ. 3, 6).

K/760 Mını işétkes ḫalıḳ anın öyretéwéne tañ ḳalışḳan.

K/761 Ul Saddukéyźarźı tımıźġandı işétkes Fariséyźar bérge yıyılışḳandar.

K/762 Şunan alarźın bér zakonġa öyretéwséhé anı hınar ösön horab eytken.

K/763 Éy öyretéwsé! Zakonda iñ olo boyoroḳ ḳayhı? tigen.

K/764 Yisus aġa eytken: Teñéré-Ḫoźayıñdı barı küñéléñ bélen barı yenéñ bélen yarat (Vtoroz. 6, 5).

K/765 Bı iñ tewgé, iñ olo boyoroḳ.

K/766 İkénséhé le şuġa oḳşaş. Yaḳınıñdı üźéñdé yaratḳan şikéldé yarat (Lev. 19. 18).

K/767 Bötön zakondın beyġamberźerźéñ öyretéwé oşo iké boyoroḳta tora, tigen.

K/768 Fariséyźar yıyılışkas Yisus alarġa horaġan.

K/769 Néy uyźayhıġıź héź Ḫristos turıhınan? Ul kém ulı? tigen.

K/770 Aġa eytkender: Davidtıḳı, tigender. Ul alarġa eytken: Nisék huñ David küñéléne töşöb anı Teñéré tib isémdey, ul eyte.

K/771 Teñéré minén Teñéréme eytté: Hinén doşmandarıñdı ayaḳtarıñ aśtına halġanımsa, hin minén uñ yaġımdan ultır, tiné tib (Psal, 109, 1).

K/772 Şulay David anı Teñéré tib isémdehe. Ul nisék anın ulı bula? tigen.

K/773 Aġa bérewźe bér hüź źe yawab bire-almaġan. Şul könden başlab anı horaşırġa bérewźe ḳıymaġan.

23-nsé bülém

K/774 Şunda Yisus ḫalıḳḳa la üźénén öyrenéwséleréne le höyźey baştaġan.

K/775 Ul eytken: Moiseyźın urınına kitabsılar, Fariséyźar ultırġandar.

K/776 Şulay, alar héźge néy totarġa ḳuşhalar źa barıhın da totoġıź. Alarźın éşteréne ḳarab huñ éş ḳılmaġıź, alar üźźeré eytkendé üźźeré ḳılmayźar.

K/777 Alar awır küteréwge uñayhıź küterémderźé beyźeb kéşélerźén yawırınına halalar, üźźeré anı barmaḳ bélen de ḳuźġaltḳıları kilmey.

K/778 Alar éşterén de kéşéler kürhén tib kéne ḳılalar. Mañdayźaġı beyźerén kiñeyteler, kéyém salġıyźarının suḳtarın huraytalar.

K/779 Aşḳa yıyılġanda türźa yantayıb ultırıwźı sinaġoġalarźa alda ultırıwźı yaratalar.

K/780 Ḫalıḳ yıyılıştarında kaşéler isendeşéb alarźı: Éy öyretéwsé, éy öyretéwsé! tib isémderendé (yaratalar).

K/781 Héź üźégéźźé öyretéwsé tigendé télemegéź. Héźźén öyretéwségéź bérew Ḫristos. Héź barıġıź źa bér tıwġan.

K/782 Yér öštönde bérewźé le atay tib te isémdemegéź. Héźźén ataġıź bérew, ul kükte.

K/783 Héź ögöttewsé tib te isémdemegéź, héźźén ögöttewségéź bérew Ḫristos.

K/784 Héźźén iñ ologoź héźge ḫéźmetsé bulhın.

K/785 Kémde-kém üźén üźé ololaha, ul késélenér; kémde-kém üźén üźé késélehe, ul ololanır.

K/786 Ḫarab éşégéź kitabsılar, Fariséyźar aldıḳ-yöźźöler, héź kéşélerge kük batşalıġının işégén yabahıġıź. Üźégéź źe inmeyhégéź, ingéhé kilgenderźé le yébermeyhégéź.

K/787 Ḫarab éşégéź kitabsılar, Fariséyźar, aldıḳ-yöźźöler. Héź tol ḳatındar öyźerén aşayhıġıź, aldıḳ-yöź bélen oźaḳ télek itehégéź. Mının ösön héź uġata tiheñ źur ġayébtenéwge ḳalırhıġıź.

K/788 Ḫarab éşégéź kitabsılar, Fariséyźar aldıḳ-yöźźöler. Héź bérewźé-géne üźégéźge ḳaratır ösön yérźé, diñgéźźé ḳuymay yöröyhégéź. Şunan ḳarattınihegéź anı héź üźégéźźen iké ret yamanıraḳ yehendem ulı itehégéź.

K/789 Ḫarab éşégéź huḳır baştıḳtar. Héź eytehégéź, bérew sirkew bélen ant-ithe bér neme le bulmay, bérew huñ sirkewźén altını bélen ant-ithe, ul ġayébté téyhégéź.

K/790 Aḳılhıźźar, huḳırźar néy hurıraḳ, antın mı, elle altındı arıwźandırıwsı sirkew mé?

K/791 Tağı la (eytehégéź): Bérew ḳorman urını bélen ant-ithe, bér neme le bulmay; bérew anın öštöndegé hıy bélen ant ithe, ul ġayébté téyhégéź.

K/792 Aḳılhıźźar, huḳırźar! Néy hurıraḳ, hıy mı, elle hıyźı arıwźandırıwsı ḳorman urını mı?

K/793 Şulay ḳorman urını bélen ant-itéwsé, anın üźé bélen de barı anın öśtöndegé bélen de ant-ite.

K/794 Sirkew bélen ant-itéwsé, anın üźé bélen de anın ésénde torowsı bélen de ant-ite.

K/795 Kük bélen ant itéwsé, Ḫoźay préstolı bélen de anın öśtönde ultırıwsı bélen de ant-ite.

K/796 Ḫarab éşégéź kitabsılar, Fariséyźar, aldıḳ-yözźöler. Héź myatanın, anistın, tmindın unınsı ölöşön birehégéź, zakondağı iñ olonı döröśtökté izgélékté éşenéwźé ḳaldırahığız. Mını ḳılıw kerek, tégéné ḳaldırmay kerek.

K/797 Hukır baştıḳtar sérékeyźé höźöb taştab töyené yotowsılar.

K/798 Ḫarab éşégéź, kitabsılar, fariséyźar, aldıḳ-yözźöler. Héź hawattın, tabaḳtın tıştarın taźartahığız, ésteré talab-alġan nerśe bélen dörösheźźék bélen tulı.

K/799 Fariséy huḳır, hawıtıñdın tabaġıñdın tışı la taźa bulhın tiheñ, tewle ésén taźart.

K/800 Ḫarab éşégéź, kitabsılar, fariséyźar, aldıḳ-yözźöler. Héź buyab ḳuyġan grobtarġa oḳşayhığız. Alar tıştarınan matur küréneler, ésteré ülék höyekteré bélen törźö şaḳşılıḳ bélen tulı.

K/801 Şulay héź źe tışığızźan ḫalıḳḳa toġoro kürénehégéź, éségéź aldıḳ bélen zakonhızźıḳ bélen tulı.

K/802 Ḫarab éşégéź, kitabsılar, fariséyźar, aldıḳ-yözźöler. Héź beyġamberźerge ḳabérźer torġoźahığız. Toġorolarźın pamyatniktarın heybetteyhéź.

K/803 Şulay eytehégéź: Béź atalarıbız könderénde torhaḳ, beyġamberźer ḳanın tügerge alarġa ḳatışmaś inék, téyhégéź.

K/804 Şulaytıb héź beyġamberźerźé ültérgenderźén ulandarı ikenégéźźé üźégéź tanıḳtayhığız.

K/805 Atalarığız ülsewén héź źa tultırığız indé.

K/806 Yılandar, yaman yılan tıwmaları! Yehendemge töşöre torġan ḫökömder nisék ḳasırhığız?

K/807 Şunın ösön mına min héźge beyġamberźerźé, bélémdélerźé, kitabsılarźı yéberemén. Héź alarźın ḳayhıların ültérérhégéź. Kiréb-ḳaźaḳtarhıhız ḳayhıların sinagogalarığızźa tuḳmarhığız, ḳalanan ḳalaġa ḳıwalab-yörötörhégéź.

K/808 Yér öśtönde ḳoyolġan barı toġorolar ḳanı toġoro Aveddın ḳanınan baştab sirkew bélen ḳorman urının arahında héź ültérgen Varaḫiya ulı Zaḫariyanın ḳanına tikté héźge töşhön.

K/809 Isın eytemén héźge mının barıhı la oşo ırıwġa kilesek, téyém.

K/810 Éy Yerusalim, éy Yerusalim! Beyġamberźerźé ültérewsé, hiñe yéberélgenderźé taş bélen orob ültérewsé nise ret hinén balalarıñdı ķanat aśtına balaların yıyġan ķoş şikéldé yıyġım kilgeyné, héź télemenégéź.

K/811 Mına öyögéź héźge buş ķala. Anın ösön héźge eytemén.

K/812 Teñéré iséméne kiléwsé dandawźı tib eytmeyénse miné oşonan bılay kürmeśhégéź, tigen.

24-nsé bülém

K/813 Sirkewźen sıķķas Yisus kitéb-bara iken, anın ķaşına öyrenéwséleré sirkew yorttarın kürhetérge kilgender.

K/814 Yisus alarġa eytken: Mının barıhında kürehégéź mé? tigen. Isın eytemén héźge, mına taş öśtönde taş ķalmaś barıhıla yémérélér, tigen.

K/815 Ul Yeleon tawının başında ultırġan saķta, öyrenéwséleré awlaķta anın ķaşına kiléb horaġandar: Béźge eytsé bı ķasan bulır? Hinén ikénsé kiléwéñdén donya bötöwénén bilgéhé nindey bulır, tigender.

K/816 Yisus alarġa yawab biréb eytken: Haķtanıġız bér-bérew héźźé aźźırmahın.

K/817 Küb kéşéler minén isémém bélen kiléb eytérźer: Min Ḫristos tib küb kéşéné aźźırırźar.

K/818 Tağı la huġıştar turıhınan huġış ḫeberźerén işéterhégéź. Ķaraġız, ķotoġoź osmahın. Bılar barıhı la bularġa téyéş. Şulayźa bulha bı elé bötöw tügél.

K/819 Ḫalıķ ḫalıķķa, batşalıķ batşalıķķa yebéşér. Astıķtar bulır, ületter urın-urını bélen yér tétérewźeré bulır.

K/820 Bı barıhı la awırıwźarźın başı-ġına.

K/821 Şunda héźźé ġazabķa totob-birérźer, héźźé ültérérźer, héźźé barı ḫalıķtar minén isémém ösön küre almaśtar.

K/822 Küb kéşéler şunda şiktenérźer. Béré béréhén totob-birérźer, béré béréhén küre almaśtar.

K/823 Küb aldıķ-beyġamberźer sıġarźar, kübterźé alar aźźırırźar.

K/824 Zakonhıźźıķ kübeytgenge küre kübterźén yaratıwı hıwır.

K/825 Aźaġına tikté tüźgené ķotolır.

K/826 Bı batşalıķ Yevangeliyehı barı ḫalıķtarġa tanıķtıķ ösön höyźelénér, şunda bötöw, kilér.

K/827 Şulay Daniyil beyġamber arķırı eytélgense buş eşekélékték arıw urında torġanın kürhegéź (uķıġan kéşé töşönhén).

K/828 Şul vaḫıtta Yudeyala torowsılar tawźarġa ḳashındar.

K/829 Kémde-kém öy tübehénde bulha, ul öyönen bér-bér neme alıb-kiteyém tib töşmehén.

K/830 Kémde-kém igénde bulha, ul kéyémderén alıb kiteyém tib kiré ḳaytmahın.

K/831 Ḫarab huñ éş ul könderźe ḳorhaḳtılarġa imések iméźgenderge.

K/832 Ḳasıwıġıź ḳış könö bulmaha iné tib télek itégéź.

K/833 Ul könö bik źur ḳayġı bulasaḳ. Alay ḳayġı donya başta ġandan oşoġa tikté bulġanı yuḳ bulmaś ta.

K/834 Ul könder ḳıśḳarılmaha bér ten de ḳotolmaś iné. Tik hayźalġandar ḫaḳında ul könder ḳıśḳarılır.

K/835 Şunda héźge bérew mına mında Ḫristos ye anda tihe, héź éşenmegéź.

K/836 Anın ösön aldıḳ-Ḫristostar aldıḳ-beyġamberźer sıġarźar, mömkin bulha, hayźalġandarźı la aźźırır ösön źur bilgéler moġzizalar kürhetérźer.

K/837 Mına min héźge aldanuḳ eytéb birźém.

K/838 Şulay, héźge mına ul ḳoro-dalala tiheler, sıḳmaġıź mına ul awlaḳ bülmelerźe tiheler, éşenmegéź.

K/839 Yeşén ḳoyaş-sıġışınan bılḳıb-sıġıb ḳoyaş-batışında küréne, eźem ulının kilέwé le şulay bulır.

K/840 Ḳayźa ülekhe yatha, ḳaraġoştar źa şunda yıyılırźar.

K/841 Şunan ul könderźén ḳayġıhı ütkes, ḳapıl-ġına ḳoyaş ḳarañġılanır, ay üź yaḳtılıġın birmeś, yondoźźar kükten ḳoyolob töşerźer, kük ḳóźeretteré ḳuźġalışırźar.

K/842 Şul vaḫıtta kükte eźem ulının bilgéhé kürénér. Şunda yér yınıstarı barıhı la ilaşırźar. Şunan kük bolottarının öśtönde ḳoźöreté bélen źur danı bélen kile-yatḳan eźem ulın kürérźer.

K/843 Ul üź Firéştelerén źur tawıştı bırġıları bélen yéberér. Alar anın hayźanġandarın dürt yél yaġınan, küktén bér yaḳ siténen ikénsé yaḳ siténe tikté yıyarźar.

K/844 Smokva aġasının misal alıġıź anın botaḳtarı yomoşab yapıraḳ yara baştanı ihe, yey yaḳın tib bélehéhéź.

K/845 Şulay héź mının barıhında kürźénihehéź yaḳın işék töbönde tib bélégéź.

K/846 Isın eytemén héźge, bıl ırıw bötöb ölgörmeś, mının barıhı la bulır.

K/847 Kük, yér böter, minén hüźźerém bötmeś.

K/848 Ul köndö ul seġatté bérew źe bélmey, küktegé Firéştaler źe bélmey, tik yañġıź minén atam ġına béle.

K/849 Noy könderénde ḳayhılay bulha, eźem ulı kilgende le şulay bulır.

K/850 Tufan aldındağı könderé, Noy kemege ultırğan könge tikté aşağandar, éskender ḳatın alġandar, irge barışḳandar.

K/851 Tufan ḳalḳıb barıhın da ḳırıb bötkense, uyźamaġandar źa eźem ulının da kiléwé şulay bulır.

K/852 Ul vaḫıtta igénde ikew bulalar iken; bérewhé alınır, ikénséhé ḳaldırılır.

K/853 İké ḳatın tirmen tartha bérewhé alınır, ikénséhé ḳaldırılır.

K/854 Şulay, uyaw toroġoź, anın ösön ḳayhı seġatte Teñéréhéź kilerén bélmeyhégéź.

K/855 Mını huñ héź bélehégéź öy éyehé ḳayhı miźgélde bur kil-erén bélhe, ul uyaw torar iné, burġa öyön ḳaźıb inerge irék birmeś iné.

K/856 Şunın ösön héź eźér toroġoź eźem ulı héź uyźamaġan seġatte kiléb-ḳalır.

K/857 Bayı ḫézmetséleré östönen vaḫıtında alarġa aş birérge tib ḳuyġan ġaźél aḳıldı ḳol kém?

K/858 Bayı kiléb ḳolonın şulay ḳılġanın tab itha, ul ḳol kinenér.

K/859 Isın eytemén héźge ul anı bötön malına baş itéb ḳuyar, téyém.

K/860 İndé ul ḳol uśal bulıb küñélénen eythe: Minén bayım tiź kilmeś elé tihe.

K/861 Şunan ipteşterén tuḳmab éskéséler bélen aşab-ése baştaha.

K/862 Ul ḳoldon bayı ḳolı kötmegen könde, uyźamaġan seġatte kiler źe

K/863 Anı yara sabıb şıbaġahın aldıḳ-yözźölerźéké bélen bér iter; anda bulır ilaşıw, téş şıġırźatıw, tigen.

25-nsé bülém

K/864 Ul vaḫıtta kük batşalıġı yaḳtırtḳıstarın alıb kéyew-yégéténe ḳarşı sıḳḳan un ḳızźa oḳşawźı bulır.

K/865 Alarźın bişewhé bélékté, bişewhé bélékhéź iken.

K/866 Bélékhéźźeré yaḳtırtḳıstarın alġandar źa üźźeré bélen may almaġandar.

K/867 Béléktéleré yaḳtırtḳıstarı bélen bérge hawıttarına halıb may źa alġandar.

K/868 Şunan kéyew-yégété oźaḳtañ-ḳıraġas alar barıhı la ḳalġışıb yoḳtab-kitkender.

K/869 Tön urtahında huñ mına kéyew-yégété kile, ḳarşıhına sıġıġız, tigen, tawış sıḳḳan.

K/870 Şunda tégé ḳızźar barıhı la torob yaḳtırtḳıstarın yüneltkender.

K/871 Bélékhéźźeré béléktélerge eytkender: Mayıġızźan béźge birégéźhene, béźźén yaḳtırtḳıstarıbız hüne le baha tigender.

K/872 Béléktéleré yawab birgender: Béźge le héźge le yétmey ḳalmahın ḳalaytḳansı barıġız, hatıwsılarġa barıb üźégéź hatıb alıġız, tigender.

K/873 Alar hatıb alırġa kitkes kéyew-yégété kilgen de eźér torġandarı anı bélen bérge ḳoźa-tuyına ingender, şunan işékteré yabılġan.

K/874 Huñınan büten ḳızźar źa kiléb eytkender: Éy Teñéré! Éy Teñéré! Béźge le assı, tigender.

K/875 Ul huñ alarġa yawab-biréb eytken: Isın eytemén héźge, min héźźé bélmeymén, tigen.

K/876 Şulay uyaw toroġoź, anın ösön eźem ulı kile torġan köndö, seġatté bélmeyhégéź, tigen.

K/877 Bér kéşé yat yérge kitken saġında, ḳoldarın saḳırıb-alıb alarġa malın tabşırġan iken, ul şunın şikéldé iter.

K/878 Ul béréhéne biş talant, ikénséhéne iké, bütenéne bérźé birgen, her kémge ḫeléne ḳarab (birgen).

K/879 Şulay şul seġaté üźé kitken. Biş talant alġanı kitéb alarźı éşke aşırıb büten biş talant tabış itken.

K/880 Şulayuḳ iké talant alġanı la büten ikéné tabış itken.

K/881 Bér talant alġanı huñ kitken de anı yérge küméb bayının kömöşén yeşérgen.

K/882 Küb zamandan huñ ul ḳoldarźın bayı ḳaytıb-kiléb alarźan iśeb horaġan.

K/883 Biş talant alġanı kiléb büten biş talanttarın kiltérgen de eytken: Éy bay! Hin miñe biş talant birgeynéñ, mına min alar bélen büten biş talant tabış ittém, tigen.

K/884 Anın bayı aġa eytken: Yaḳşı arıw toġoro ḳolom hin aźġa toġoro buldıñ, min hiné kübtén öśtönen ḳuyarmın, bayıñdın ḳıwanısına in, tigen.

K/885 İké talant alġanı la kiléb eytken: Éy bay! Hin miñe iké talant birgeynéñ, mına min alar bélen büten iké talant tabış ittém, tigen.

K/886 Bayı aġa eytken: Yaḳşı, arıw, toġoro ḳolom! Hin aźġa toġoro buldıñ min hiné kübtén öśtönen ḳuyarmın, bayıñdın ḳıwanısına in, tigen.

K/887 Bér talant alġanı la kiléb eytken: Éy bay! Min hinén ḳatı kéşé ikenéñdé, sesmegen yérźen urıb tükmegen yéréñden yıyġanıñdı bélges.

K/888 Ḳurıḳtım da barıb talantıñdı yérge yeşérźém, mına üźéñdéké üźéñe, tigen.

K/889 Bayı aġa yawab biréb eytken: Éy yuḫa, yalḳaw ḳol! Hin sesmegen yérźen urıb tükmegen yérźen yıyġanımdı bélges.

K/890 Minén kömöşémdé hin hatıw itéwsélerge biréw kerek iné, min kiléb üźémdéken tabışı bélen alır iném.

K/891 Şulay talanttı anan alıġıź źa un talanttıġa birégéź.

K/892 Kémdéké bulha aġa birélér, anıḳı kübeyér; kémdéké bulmaha anın néyé bar anıhı la alınır.

K/893 Yaramaġan ḳoldı tıştaġı ḳarañġılıḳḳa sıġarıb taştaġız. Anda bulır ilaşıw, téş şıġırźatıw, tigen. (Mını eytkes Yisus tawış küteréb eytken: Kémdén işéterge ḳolaġı bulha işétgén, tigen.

K/894 Eźem ulı üź olоloġında barı arıw firéşteler bélen kilges, ul üź olоloġonın préstolına ultırır.

K/895 Anın aldına barı ḫalıḳtar yıyılırźar şunan ul alar źı béré-béréhénen kétéwsé harıḳtarźı ḳazalarźan ayırġan şikéldé ayırır.

K/896 Harıḳtarın üźénén uñ yaġınan kezelerén hul yaġınan ḳuyar.

K/897 Şunda batşa uñ yaḳtaġılarına eytér: Éy atamdın beḫildegenderé! Kilégéź donya yaratılġandan biré eźérźengen batşalıḳta urındaşıġıź.

K/898 Anın ösön min asıḳḳan saġımda héź miñe aşarġa birźégéź hıwhaġan saġımda héź miñe ésérźégéź sit yérźe yörögen saġımda héź miné ḳabül itéb aldıġıź.

K/899 Yalañas bulġan saġımda héź miné kéyéndérźégéź; awırıġan saġımda héź minén yanıma kiléb-sıḳtıġıź; törmele bulġan saġımda héź minén yanıma kildégéź, tir.

K/900 Şunda toġorolar aġa yawab biréb eytérźer: Éy Teñéré! Béź ḳasan hinén asıḳḳanıñdı küréb aşattıḳ, ye hıwhaġanıñdı (küréb) ésérźék?

K/901 Béź ḳasan hiné sit yérźe yörögenéñde küréb ḳabül itéb aldıḳ ye yalanġastıġıñdı (küréb) kéyéndérźék?

K/902 Béź ḳasan hinén awırıġanıñdı ye törmele ikenéñdé küréb ḳaşıña kildék?

K/903 Batşa alarġa yawab biréb eytér: Isın eytemén héźge, héź mını minén bı késé énélerémdén béréhéne ḳılġas miñe ḳılıw buldı, tir.

K/904 Şunda ul hul yaḳtaġılarına la eytér: Éy ḳarġıştılar! Minén ḳaşımdan şaytan bélen anın Firéşteleréne eźérźengen meñgé utḳa kitégéź.

K/905 Anın ösön min asıḳḳan saġımda, héź miñe aşarġa birmenégéź.

K/906 Hıwhaġan saġımda, héź miñe ésérmenégéź; sit yérźe yörögen saġımda, héź miné ḳabül kürmenégéź; yalanġas bulġan saġımda héź miné kéyéndérmenégéź; awırıw bulġanımda, törmele bulġan saġımda, héź minén ḳaşıma kiléb-sıḳmanıġıź, tir.

K/907 Şunda alar źa aġa yawab biréb ıytérźer: Éy Teñéré! béź ḳasan hinén asıḳḳanıñdı, ye hıwhaġanıñdı ye sit yérźe yörögenéndé ye yalanġastıġıñdı ye awırıġanıñdı ye törmele ultırġanıñdı küréb hiñe ḫézmet itmenék, tirźer.

K/908 Şunda yawab biréb alarġa eytér: Isın eytemén héźge, héź mını bı késélerźén béréhéne ḳılmaġas miñe le ḳılmaġanıġıź buldı, tir.

K/909 Şunan bıları meñgé ġazabķa kiterźer, toġoroları meñgé téréktékke kiterźer, tigen.

26-nsı bülém

K/910 Bı hüźźerźén barıhın da eytéb bötkes, Yisus üźénén öyrenéwséleréne eytken.

K/911 Héź bélehégéź iké könden huñ Pasḫa bula. Eźem ulı la kiréb ķaźaķtanırġa totob birélér, tigen.

K/912 Şul vaḫıtta baş svyaşçenniktar, kitabsılar, ḫalıķtın oloları Kaiafa isémdé baş svyaşçenniktın işék aldına yıyılışķandar źa,

K/913 Yisustı ḫeyle bélen totob-alıb ültérérge vegeźe ķuyışķandar.

K/914 Şulayźa bulha, eytéşkender: Ḫalıķ bolġanışıb kitmehén, börük bayram könö itmeyék, tigender.

K/915 Yisus Vifaniyala ķutırźı Simondın öyönde saġında,

K/916 Anın ķaşına bér ķatın bér alavastr hawıtı tulı ķıybattı muronı alıb kilgen de ul yantayıb ultıra iken, anın başına ķoya baştaġan.

K/917 Mını kürges anın öyrenéwséleré huķıranışıb eytéşkender: Bı tikté erem itéw nige kerek?

K/918 Bı mironı źur ḫaķķa hatıb (aķsahın) horanıwsılarġa birérge bulır iné, tigender.

K/919 Yisus mını béléb alarġa eytken: Nige héź ķatındı yöźetehégéź? Ul miñe arıw éş ķıldı.

K/920 Horanıwsılar her vaḫıt héźźé bélen bérge, min huñ her vaḫıt héźźé bélen bérge tügél.

K/921 Bı muronı teném̃e ķoyob ul (ķatın) miné kümerge eźérźené.

K/922 Isın eytemén héźge, bötön donyala ķayźa ġına bulha la bı Yevangeliye höyźenélhe, ķatındın üźé iśke alınır ösön anın néy ķılġanı la eytélénér, tigen.

K/923 Şul vaḫıtta un ikénén bérewhé İskariot Yudahı tigené baş svyaşçenniktarġa barıb eytken.

K/924 Héź miñe néy birérhégéź, min héźge anı totob bireyém? tigen. Alar aġa utıź kömöş teñke birmeksé bulġandar.

K/925 Şul vaḫıttan baştab ul anı totob birérge yün éźźey baştaġan.

K/926 Tewgé ük sösö ipmek könö öyrenéwséleré Yisus ķaşına kiléb aġa eytkender: Hiñe Pasḫa eźérźerge ķayźa ķuşahıñ hin béźge? tigender.

K/927 Ul eytken: Barıġıź ķalaġa şundayın kéşége barıb aġa eytégéź: Öyretéwsé eyte, minén vaḫıtım yaķın, öyrenéwsélerém bélen min hinén öyöñde Pasḫa ķılarmın tib eyte, tigéź, tigen.

K/928 Öyrenéwséleré alarġa Yisus ḳuşḳanınsa ḳılġandar, Pasẖanı eźérźegender.

K/929 Kis bulġas ul uniké öyrenéwséleré bélen bérge yantayıb ultıra iken.

K/930 Şunan alar aşaġan saḳta eytken: Isın eytemén héźge héźźén bérewgéź miné totob birér, tigen.

K/931 Alar bik köyönöşéb her ḳayhıhı aġa eyte baştaġandar: Éy Teñéré! Min tügél mi? tib.

K/932 Ul yawab biréb eytken: Miné bélen bérge tabaḳḳa ḳulın halġan şul miné totob birér, tigen.

K/933 Şulayźa bulha eźem ulı üź turıhınan yaźılġansa bara. Eźem ulın totob biréwsé kéşénén éşé ẖarab, ul kéşénén tıwmaġanı yaḳşıraḳ bulır iné, tigen.

K/934 Şunda anı totob biréwsé Yuda la eytken: Éy öyretéwsé! Min tügél mé? tigen. Yisus aġa hin (döröś) eyttéñ, tigen.

K/935 Şunan alar aşaġan saḳta, Yisus ipmek alıb beẖildeb hındırıb öyrenéwséleréne öleşéb eytken: Alıġıź, aşaġıź bı miném teném, tigen.

K/936 Şunan hawıt alıb tew itéb alarġa biréb eytken: Oşonan héź barıġıź źa éségéź.

K/937 Bı minén küb kéşéler ösön yaźıḳtar kisérer ösön ḳoyolġan yañı zakon ḳanım.

K/938 Héźge huñ eytemén: Oşonan bılay bı yözöm yéméşénen atamdın batşalıġında héźźé bélen bérge yañı araḳı éser könge tikté ésmeś-mén, tigen.

K/939 Şunan (iman) köyźeb-uḳıb Yeleon tawına kitkender.

K/940 Şunda Yisus alarġa eytken: Héź barıġıźźı oşo tönö minén turımda şiktenérhégéź. Anın ösön kétéwséhén ıwatırmın kétéw harıḳtarı taralıb böter tib yaźılġan (Zahariy 13,7).

K/941 Min héźźé Galilela ḳarşı sıġıb alırmın, tigen.

K/942 Petr aġa yawab biréb eytken: Hinén turıñda barıhı la şiktengende le min bér źe şiktenmeśmén, tigen.

K/943 Yisus aġa eytken: Isın eytemén hiñe, oşo tönö etes ḳısḳırmaśtan élék hin minen ösöret tanarhıñ, tigen.

K/944 Petr aġa eytken: Miñe ẖatta hiné bélen bérge ülérge kilgende le min hinen tanmaśmın tigen barı öyrenéwséleré le şunın hımaḳ eytkender.

K/945 Şunan huñ Yisus alar bélen bérge Gefsimaniya tigen urınġa kiléb öyrenéwséleréne eytken: Héź oşo yérźe ultırıb toroġıź. Min anawlay barıb télek itéb kileyém, tigen.

K/946 Şunan üźé bélen bérge Petrźı Zevedey ulandarın ikewhén de alıb barġan da köyönöb ḳayġırına baştaġan.

K/947 Şunda Yisus alarġa eytken: Minén ülgense yeném köye, oşonda bulıġıź miné bélen uyaw toroġoź, tigen.

K/948 Şunan aźıraḳ kitéñ kéreb yöź tüben ḳolab télek ite-ite eytken: Éy atayım! Mömkin bulha oşo hawıt minen téymey üthe iné. Şulayźa bulha min télegense tügél üźéñ télegense bulhın, tigen.

K/949 Şunan öyrenéwsélerénén ḳaşına kiléb alar yoḳtaġandı kürgen de Petrġa eytken: Şulayuḳ héź miné bélen bér seġat te uyaw tora almanıġıź mı?

K/950 Şiktenmeś ösön uyaw toroġıź, télek itégéź. Tın uyaw, ten ḫelhéź, tigen.

K/951 İkénsé ret kitéb taġı télek ite-ite eytken: Éy atayım! Bı hawıt miñe téymey üte almaha anan min ésmey ḳalmaham, bulhın alayha hinén irkéñ, tigen.

K/952 Şunan ḳabat kiléb taġı alar yoḳtaġandı kürgen alarźın küźźerén yoḳo baśḳan iken.

K/953 Şunan alarźı ḳaldırıb taġı kitéb şuluḳ hüźźé eytéb ösönsö ret télek itken

K/954 Şunda öyrenéwsélerénén ḳaşına kiléb alarġa eytken: Héź elé haman yoḳtab yatahıġıź iken, mına seġat yaḳındanı, eźem ulı la yaźıḳtılarźın ḳulına totolob biréle.

K/955 Toroġıź, eyźegéź, mına miné totob biréwsé yaḳındanı, tigen.

K/956 Ul mını eytken: saġınduḳ mına unikénén béréhé Yuda anı bélen bérge küb ḫalıḳ ḳılıstar, ḳaźıḳtar alıb baş svyaşçenniktarźan, ḫalıḳtın ololarınan kiléb yétkender.

K/957 Anı totob biréwsé alarġa bilgé ösön eytken: Min kémdé übhem, şul bulır héź anı alıġıź, tigen.

K/958 Şunan şul seġaté Yisusḳa yaḳındab eytken: Éy öyretéwsé! Höyön tigen de anı übken.

K/959 Yisus aġa eytken: Éy duś! Hin néy ösön kildéñ? tigen. Şul vaḫıtta kiléb Yisus öśtöne ḳuldarın halıb anı totob alġandar.

K/960 Mına Yisus bélen bérge bulġandarźın béréhé ḳulın honob ḳılısın hurıb alıb baş svyaşçenniktın ḳolona hélteb anın ḳolaġın öźe sabḳan.

K/961 Şunda aġa Yisus eytken: Ḳılısıñdı üź urınına ḳaytarıb-hal, ḳılıs alġandar barıhı la ḳılıstan helek-bulırźar.

K/962 Elle min ḫeźér atama üténe almaś tib uyźayhıñ mı? Ul miñe uniké légiondan da kübérek Firéştelerźé kiltéréb ḳuyar.

K/963 Oşolay bulırġa téyéş tigen yaźılıwźar yéréna nisék kilér iné huñ? tigen.

K/964 Şul seġatte Yisus ḫalıḳḳa eytken: Eźem talawsıġa sıḳḳan şikéldé héź ḳılıstar, ḳaźıḳtar alıb sıḳḳanhıġıź miné totarġa kön hayın min sirkewźe öyreteb üźégéź bélen bérge ultırźım, héź miné totob almanıġıź, tigen.

K/965 Mının barıhı la buldı beyġamberźerźén yaźıwźarı yéréne kildé şunda öyrenéwséleré barıhı la anı ḳaldırıb ḳasḳandar.

K/966 Yisustı totob alġan kéşéler anı baş svyaşçennik Kaiafaġa aparġandar. Anda kitabsılar, ololar yıyılışıb torġandar.

K/967 Petr anın artınan baş svyaşçenniktın işék aldına tikté alıśtan éyeréb barġan şunan éske inéb aźaġın kürer ösön ḫézmetséler bélen bérge ultırġan.

K/968 Baş svyaşçenniktar, ololar bötön Sinédrion Yisustı ülémge totob birmek bulıb aġa ḳarşı aldıḳ tanıḳtıḳtar éźźegender źe taba almaġandar.

K/969 Küb aldıḳ-tanıḳsılar kilheler źe tabmaġandar.

K/970 Aḫırı iké aldıḳ-tanıḳsılar kiléb eytkender: Ul eytté, Ḫoźay sirkewén yéméréb ös könde anı torġoźa alam tib eytté, tigender.

K/971 Baş svyaşçennik torob aġa eytken: hin nige bér yawab ta birmeyhéñ? Alar hiñe ḳarşı néy tanıḳtayźar? tigen.

K/972 Yisus öndeşmegen. Baş svyaşçennik aġa eytken: Téré Ḫoźay bélen ant itéb eytemén eyt béźge, Ḫoźay ulı Ḫristos hin mé? tigen.

K/973 Yisus aġa eytken: Hin (dörөś) eyttéñ. Ḫatta héźge eytemén, mınan bılay eźem ulı ḳoźöreténén uñ yaġınan ultırıb kük bolotonın öśtönde kile yatḳanın kürérhégéź, tigen.

K/974 Şunda baş svyaşçennik kéyémderén yırtḳılab eytken: Ul Ḫoźayźı ḫurźay, béźge taġı néy tanıḳsıları kerek, mına indé héź anın Ḫoźayźı ḫurźaġanın işéttégéź.

K/975 Héźge nisék küréne? tigen. Alar yawab biréb eytkender: Anı ültérérge téyéş, tigender.

K/976 Şunda anın biténe tökörөb awıź-moronona huġıb bütenderé anı yañaḳtaġandar.

K/977 Şunan eytkender: Éy Ḫristos! Hiné kém huḳtı, béléb eyt béźge? tigender.

K/978 Petr tışta işék aldında ultıra iken, anın ḳaşına bér ḫézmetsé ḳatın kiléb eytken: Hin de Galileya Yisusı bélen inéñ, tigen.

K/979 Ul huñ barıhınında aldında tanıb eytken: Hinén néy eytkenéñdé min bélmeyém, tigen.

K/980 Ul ḳapḳa tışına sıġıb barġanda, anı ikénsé ḳatın küréb şunda torġandarġa eytken: bıl da Nazoreya Yisusı bélen iné, tigen.

K/981 Ul kéşéné bélmeyém min tib ul taġı ant itéb tanġan.

K/982 Belekey torarаḳ anda torowsılar kiléb Petrġa eytkender: hin de şularźan bulıwġa yetéşhéñ höyźeşéwéñde hiné bélgértéb tora, tigender.

K/983 Şunda ul, ul kéşéné bélmeyém min tib ant itéb ḳarġana baştaġan. Bér vaḫıtta etes ḳısḳırıb yébergen.

K/984 Şunda Petr, Yisus eytken hüźźé iśéne töşörgen, etes ḳısḳırmaśtan élék өsөret minen tanarhıñ tigendé şunan sıġıb-kitéb ükhéb-ükhéb ilaġan.

27-nsé bülém

K/985 Tañ atḳas barı baş svyaşçenniktar, ḫalıḳtın oloları Yisustı ültérérge totob birmeksé bulıb anın turıhında keñeş itéşkender.

K/986 Şunan anı beyźeb Pontiy Pilat türege aparıb birgender.

K/987 Şunda Yisustı totob birgen Yuda anın ġayébtengenén kürges, ük néy utıź kömöş teñkelerźé baş svyaşçenniktarġa, ololarġa ḳaytarıb biréb eytken.

K/988 Ġayébhéź ḳandı hatıb biréb yaźıḳtı buldım min, tigen. Alar aġa eytkender: béźźén anda néyébéź bar üźéñ ḳara, tigender.

K/989 Şunan kömöş teñkelerén sirkew éséne taştab sıġıb kitken de barıb aśılıb-ülgen.

K/990 Baş svyaşçnniktar kömöş teñkelerźé alıb eytkender: bılarźı sirkew ḳaźnahına halıw téyéş tügél, anın ösön bı ḳan ḫaḳı, tigender.

K/991 Şunan keñeş itéşéb huñ sit yulawsılarźı kümerge tib ul aḳsaġa bér körşöksönén yérén hatıb alġandar.

K/992 Şunın ösön ul yér oşoġo tikté ḳan yéré tib isémdene.

K/993 Şunda Yeremiya beyġamber arḳırı eytélgen hüź yéréne kilgen, ul eytken: Ḫaḳı ḳuyılġandın ḫaḳın utıź kömöş teñkené aldılar, aġa İzrail ulandarı ḫaḳ ḳuyźılar.

K/994 Şunan ul aḳsanı miñe Teñéré eytéwénse, körşöksönén yéréne birźéler, tigen.

K/995 Yisus huñ türe aldına kiléb torġan, türe anan horaġan: Hin Yudeyanın batşahı mı? tigen. Yisus aġa eytken: Hin (dörös) eytehéñ, tigen.

K/996 Şunda baş svyaşçenniktar, ololar anı ġayébtegen saḳta ul bér yawab ta birmegen.

K/997 Şunda aġa Pilat eytken: Hiñe ḳarşı nisaḳtı tanıḳtıḳ iteler işétmeyhéñ mé? tigen.

K/998 Ul anın bér hüźéne le yawab birmegen. Türe bik tañ-ḳalġan.

K/999 Pasḫa bayramında türenén, ḫalıḳ télehe bér totḳansonı yébere torġan yolahı bar iken.

K/1000 Ul vaḫıtta alarźın Varavva isémdé bilgélé totḳonsıları bar iken.

K/1001 Şulay alar yıyılışıb kilges Pilat alarġa eytken: Min héźge ısḳındırhın tib kémdé téleyhégéź. Varavvanı mı, elle Ḫristos isémdé Yisustı mı? tigen.

K/1002 Ul anı könsöldékten totob birgenderén béle iken.

K/1003 Ul arala, üźé ḫököm urınında ultırġan saḳta, anın bisehé aġa yéberéb eyttérgen: Ul toġoroġa bér neme le ḳılma, anın ösön min bögön töşömde anın turıhında bik ıźalandım tib.

K/1004 Baş svyaşçenniktar, ololar: Varavvanı horab Yisustı helek iterge tib ḫalıḳtı ḳotortḳandar.

K/1005 Şunda türe alarźan horaġan: min héźge ısḳındırhın tib ikewźén ḳayhınıhın téleyhégéź, tigen. Alar Varavvanı tigender.

K/1006 Pilat alarġa eytken: Néy ḳılayım huñ Ḫristos isémdé Yisusḳa? tigen. Barıhı la aġa eytkender: kiréléb-ḳaźaḳtanha iné, tigender.

K/1007 Türe eytken: Ul néy uśaldıḳ ḳıldı huñ? tigen. Alar huñ kiréléb-ḳaźaḳtanha iné, tib otoro şebérek ḳısḳırışḳandar.

K/1008 Bér neme le buldıra-almaśın, bola la hurayıb barġanın kürges Pilat hıw alıb yort aldında ḳuldarın yıwıb eytken: Bı toġoronın ḳanında min ġayébté tügél, ḳaraġıź héź, tigen.

K/1009 Bötön ḫalıḳ yawab biréb eytken: Anın ḳanı béźźén üźébéźge, balalarıbızġa (töşhön), tigen.

K/1010 Şunda alarġa Varavvanı ısḳındırıb yébergen de Yisustı tuḳmab kiréb-ḳaźaḳtarġa totob-birgen.

K/1011 Şunda türenén haldattarı Yisustı Prétoriyaġa aparıb anın ḳaşına bötön polktı yıyġandar.

K/1012 Şunan anı siséndéréb östöne ḳızıl kéyém kéyéndérgender.

K/1013 Şunan başına senskekté ülenden ürme üréb halıb uñ ḳulına tayaḳ tottorġandar. Şunan anın aldına yögönökteb torob mıśḳıl itéb aġa ḳıwan Yudeya batşahı tigender.

K/1014 Şunan aġa tököröb tayaġın alıb anı başına tuḳmaġandar.

K/1015 Şulaytıb anı mıśḳıldab bötkes ḳızıl kéyémén sistéréb alıb anı üź kéyéménde kéyéndéréb kiréb-ḳaźaḳtarġa apkitkender.

K/1016 Sıḳḳan saḳta, alar bér Simon isémdé Kirineya kéşéhén osoratḳandar źa aġa anın krést ın küteréb-aparırġa ḳuşḳandar.

K/1017 Şunan Golgofa tigen urınġa kilges, Golgofa tigené kéşé ültére torġan yér.

K/1018 Yisusḳa éserge üt ḳatıştırġan hérke birgender. Tem itéb ḳaraġan da (Yisus) anı éskéhé kilmegen.

K/1019 Anı kiréb-ḳaźaḳtaġan kéşéler kéyémderén, şıbaġa totoşob büléşéb alġandar.

K/1020 Şunan ultırıb anı şunda kötkender.

K/1021 Anın baş osona, bı Yudeya batşahı Yisus tib ġayébén kürhetéb yaźıb ḳuyġandar.

K/1022 Şunda anı bélen bérge iké eźem talawsılar kiréléb-ḳaźaḳtanġan, béréhé uñ yaġınan, ikénséhé hul yaġınan.

K/1023 Ütken-barġandar aġa uśal hüź eytéb baştarın sayḳab eytkender.

K/1024 Sirkewźé yéméréb ös könde torġoźowsı, üź üźéñdé ḳotḳar. Hin Ḫoźay ulı bulhañ töş krésttan, tigender.

K/1025 Şunın hımaḳ baş svyaşçenniktar źa kitabsılar źa ololar źa Fariséyźar źa mıśḳıldab eytéşkender.

K/1026 Bütenderźé ḳotḳara iné, üź üźén ḳotḳara almay ul İzrail batşahı bulha, ḫeźér krésttan töşhön béź aġa éşeneyék.

K/1027 Ḫoźayġa ömöt ite iné. Ḫoźayġa yaraġan bulha, ul anı ḫeźér ḳotḳarhın. Ul min Ḫoźay ulı tib eyte inéle baha tigender.

K/1028 Anı bélen bérge kiréléb-ḳaźaḳtanġan eźem-talawsılar źa anı ḫurźaġandar.

K/1029 Altınsı seġatten başlab bötön yér östönde tuġızınsı seġatke tikté ḳarañġılıḳ bulġan.

K/1030 Tuġızınsı seġat tirelerénde Yisus ḳatı tawış bélen ili;ili;lama;savahfani tib ḳısḳırġan, alay tigené: Éy Ḫoźayım! Éy Ḫoźayım! Hin néy ösön miné ḳaldırźıñ? tigen hüź.

K/1031 Şunda torġandarźın ḳayhı bérewźeré, mını işétéb eytkender: ul İliyanı saḳıra tigender.

K/1032 Şunan alarźın béréhé şul seġaté yögöröb barıb bolot alıb aġa hérke héñdéréb tayaḳ başına élgen de aġa éserge birgen.

K/1033 Bütenderé eytkender: Tuḳta elé, küreyék anı ḳotḳarırġa İliya kilér miken, tigender.

K/1034 Yisus taġı ḳatı tawış bélen ḳısḳırıb tının sıġarġan.

K/1035 Şunan mına sirkewźegé şarşaw ürźen tübenge tikté iké başḳa bulıb ayırılġan yérźen tétéregen taştar yarılışḳan.

K/1036 Ḳebérźer asılġandar ülgen izgélerźén küb tenderé téréléb torġandar.

K/1037 Yisus téréléb torġandan huñ ḳabérźerźen sıġıb arıw ḳalaġa inéb küb kéşélerge küréngender.

K/1038 Sotnik ta anı bélen bérge Yisustı haḳtab torġan kéşéler źe yér tétéregendé, barı bulġandı küréb bik ḳurḳışıb eytéşkender ısınuḳ şul Ḫoźay ulı iné, tigender.

K/1039 Anda taġı küb ḳatındar alıśtan ḳarab torġandar. Alar Yisus artınan Galileyanan éyeréb-kiléb aġa ḫézmet itéb yörögender.

K/1040 Alarźın ésénde Mariya Magdalina, Yakov bélen Yosiyanın esehé Mariya, Zevedey ulandarının esehé le bulġandar.

K/1041 Kis bulġas Arimafeyanan Yosif isémdé bér bay kéşé kilgen, ul da Yisustan öyrengen iken.

K/1042 Ul Pilatḳa kiléb Yisustın tenén horaġan. Pilat tendé birérge ḳuşḳan.

K/1043 Yosif tendé alıb anı taźa kindérge uraġan da.

K/1044 Üźénén ḳaya taşḳa öñöb yaśaġan ḳabéréne halġan, şunan ḳabér işégéne bér ölken taştı awnatıb halıb üźé kitken.

K/1045 Anda Mariya Magdalina bélen ikénsé Mariya bulġandar, alar ḳabér ḳarşıhında ultırġandar.

K/1046 İkénsé könö, olo yoma artınan kilehé kön baş-svyaşçenniktar, Fariséyźar, Pilat ḳaşına yıyılışıb eytkender.

K/1047 Éy türe! Tégé aldawsının ös könden térélérmén tib téré saġında eytkané iśébéźge töştö.

K/1048 Şulay ösönsö könge tikté ḳabérźé haḳtatırġa ḳuş, anın öyrenéwséleré tönö bélen kiléb urźab-apkitéb ḫalıḳḳa ülgenden téréléb torźo, timegénder. Alay bulġanda huñġı aldawı tewgéhénen yamanıraḳ bulır, tigender.

K/1049 Pilat alarġa eytken haḳsılarhıź bar, barıġıź bélgenégéźse haḳtaġıź, tigen.

K/1050 Alar barıb ḳabér ḳaşına haḳsılar ḳuyıb taşına miset baśḳandar.

28-nsé bülem

K/1051 Şembé könö ütkes, aźnanın tewgé könö tañ atḳas saḳta Mariya Magdalina bélen ikénsé Mariya ḳabérźé ḳararġa kilgender.

K/1052 Mına bik źur yér tétérewé bulġan. Anın ösön kükten Teñéré Firéştehé töşöb kiléb taştı ḳebér işégénen awźarġan da üźé anın öśtöne ultırġan iken.

K/1053 Anın töśö yeşén şikéldé kéyémé ḳar şikéldé aḳ iken.

K/1054 Haḳsılar, anan ḳurḳıb ḳaltıraşıb ülgen kéşé şikéldé bulġandar.

K/1055 Firéşte ḳatındarġa hüź ḳuşıb eytken: Ḳurıḳmaġıź héź kiréléb-ḳaźaḳtanġan Yisustı éźźegendé min bélemén.

K/1056 Mında ul yuḳ ul üźé eytkenénse téréléb torźo. Kilégéź, Teñéré yatḳan urındı kürégéź źa barıġıź.

K/1057 Tiźérek barıb anın öyrenéwséleréne eytégéź ul ülgenden téréléb torġan héźźé Galileyala ḳarşı alasaḳ anı şunda kürérhégéź, tigéź. Mına min héźge eyttém, tigen.

K/1058 Şunan yehet-kéne ḳabérźen sıġıb ḳurḳışıb ölken ḳıwanıs bélen anın öyrenéwséleréne ḫeber iterge yügérgender.

K/1059 Alar Yisustın öyrenéwséleréne ḫeber iterge barġan saḳta mına Yisus alarźı tab itéb eytken: Höyönögéź, tigen. Şunan alar kiléb anın ayaḳtarınan totob aġa baş-éygender.

K/1060 Şunda alarġa Yisus eytken: Ḳurıḳmaġıź, barıġıź, minén tıwġandarıma Galileyaġa kilégéź tib ḫeber itégéź, alar miné şunda kürérźer, tigen.

K/1061 Ḳatındar bara-yatḳan saḳta haḳsılarźın ḳayhı bérewźeré ḳalaġa inéb baş svyaşçenniktarġa bulġandın barıhın höyźegender.

K/1062 Şunan barıb ololar bélen bérge yıyılışıb keñeş itéşéb haldattarġa yéterźék aḳsa birgender źe eytkender.

K/1063 Anın öyrenéwséleré tönde kiléb béź yoḳtaġanda anı urźab apkittéler tib eytégéź.

K/1064 İndé mının ḫeberé türege barıb yéthe, béź anın köyön tabırbıź, héźźé yaman attan ḳotḳarırbıź, tigender.

K/1065 Alar aḳsa alıb öyretélgenderénse ḳılġandar. Bı hüź Yudeya kéşélerénén arahında oşo könge tikté yeyélgen.

K/1066 Unbér öyrenéwséleré Galileyaġa Yisus barırġa ḳuşḳan tawġa kitkender.

K/1067 Şunan anı kürges aġa baş éygender, ḳayhıları şiktengender.

K/1068 Yisus yaḳın kiléb alarġa eytken: Miñe kükte le yérźe le törźö ḳöźöret biréldé.

K/1069 Şulay barıġıź barı ḫalıḳtarźı la öyretégéź alarźı atay ul svyatıy tın iséméne sumıldırıġıź.

K/1070 Alarźı min üźégéźge ḳuşḳandı barıhında totarġa öyretégéź. Mına min barı könderźe le donya bötkense héźźé bélen bérge tigen, amin.

6.1.2. Marktan Sıkkan Svyatoye Yevangeliye

1-nsé bülém

K/1071 Ḫoźay ulı Yisus Ḫristostın Yevangeliyehının başı beyġamberźer yaźġansa.

K/1072 Mına min hinén aldıñdan üź Firéştemdé yéberemén. Ul hinén aldıñdan yulıñdı eźérźeb ḳuyar (Malaḫ. 3, 1).

K/1073 Ḳorodalala ḳısḳırıwsının tawışı sıġa. Teñérége yul eźérźegéź, anın huḳmaḳtarın töź itégéź tib (İsaiy 40, 3).

K/1074 Ḳoro-dalala (kéşélerźé) sumıldırıb yaźıḳtar kisérélér ösön tewbe itéw sumıldırıwın höyźeb Yoann sıḳḳan.

K/1075 Bötön Yudeya yaḳtarı Yerusalim kéşéleré anın ḳaşına sıġıb barıhıla yaźıḳtarın eytéb Yordan hıwında, anan sumılġandar.

K/1076 Yoann üźé töye yönönen yahaġan kéyém kéygen, biléne ḳayıştan bilġaw bıwġan, aşaġanı ḳır siñértkehé bélen ḳır balı bulġan.

K/1077 Ul bılay tib höyźegen. Minén artımdan minen de köstörek (kéşé) kile, min anın iñkeyéb ayaḳ kéyéménén ḳayışın da siserge toroş itmeymén.

K/1078 Min héźźé hıw bélen sumıldırźım, ul huñ héźźé svyatıy tın bélen sumıldırır, tigen.

K/1079 Şul könderźe Yisus Galileya Nazaretınan kiléb Yoanndan, Yordanda sumılġan iken.

K/1080 Hıwźan sıḳḳan saġında şul seġeté Yoann kükter asılġanın, kügersén şikéldé bulıb tın Yisus öśtöne töşöb kilgenén kürgen.

K/1081 Şunan kükterźen hin minén höyöktö ulım hinde minén rizalıġım tib tawış kilgen.

K/1082 Şunın huñınan tuḳtatmayınsa tın anı ḳoro-dalaġa aparġan.

K/1083 Ul anda ḳoro-dalala ḳırḳ kön torġan, şaytandan hınalġan, kéyékter bélen bérge bulġan. Firéşteler aġa ḫézmet itkender.

K/1084 Şunın huñınan Yoann totob birélges Yisus, Ḫoźay batşalığının Yevangeliyehın höyźeb Galileyaġa kilgen.

K/1085 Ul eytekn: İndé vaḫıt yétté. Ḫoźay batşalığı la yaḳındanı, tewbe itéġéź, Yevangeliyeġa éşenégéź, tigen.

K/1086 Galileya diñgéźénén yanınan ütéb barġan saḳta Yisus, Simon bélen anın énéhén Andreyźı kürgen. Alar diñgéźge aw halıb yöröyźer iken, alar balıḳsılar iken.

K/1087 Yisus alarġa eytken: Eyźegéź, artımdan barıġıź, min héźźé kéşélerźé totowsı itermén, tigen.

K/1088 Alar şul seġaté awźarın ḳaldırıb anın artınan éyergender.

K/1089 Anan aźıraḳ kitéñ kéreges ul Zevedey ulı Yakov bélen anın énéhé Yoanndı kürgen. Alar źa kemele awźar yamab yatalar iken.

K/1090 Şul seġaté alarźı la saḳırġan. Alarźa ataların Zevedeyźı éşséleré bélen kemele ḳaldırıb anın artınan éyergender.

K/1091 Éyeréb Kapernaumġa kilgender şunan küb oźaḳtamay şembé könö Yisus sinagogaġa inéb öyretéb ultırġan.

K/1092 Anın öyretéwéne tañ ḳalışḳandar, anın ösön ul alarźı, ḳóźöreté bar kéşé şikéldé öyretken, kitabsılar şikéldé öyretmegen.

K/1093 Alarźın sinagogahında bér yéndengen kéşé bar iken, ul ḳısḳırġan.

K/1094 Éy Yisus Nazaryanin! Hinén béźźe néyéñ bar? Hin béźge téyme, hin béźźé helek iterge kildéñ. Hiné, hinén kém ikenéñdé min bélemén hin Ḫoźayźın izgéhé, tigen.

K/1095 Yisus huñ anı tıyıb eytken: Öndeşme anın ésénen sıḳ, tigen.

K/1096 Şunda şaḳşı tın ḳaltıratıb ḳatı tawış bélen ḳısḳırıb anın ésénen sıḳḳan.

K/1097 Şunda barıhınında ḳottarı osob béré béréhénen horaşḳandar: Bı néy ḫel, bı nindey yañı öyretéw? Ul şaḳşı tıñdarġa la ḳóźöret bélen ḳuşa, alar anı tıñdayźar, tigendar.

K/1098 Şunan anın ḫeberé Galileyala bötön tire yaḳtarġa yeyélgen.

K/1099 Küb oźaḳtamay sinagoganan sıḳḳas Yakov bélen Yoann bélen bérge Simon bélen Andreyźın öyöne kilgender.

K/1100 Simondın ḳaynehé tir awırıwı bélen yata iken, şul seġaté anı Yisusḳa aytkender.

K/1101 Ul anın yanına barıb ḳulınan totob torġoźġan şul seġaté tir awırıwı ḳatındı taştab ḳatın alarġa ḫézmet ite baştaġan.

K/1102 Kis bulıb barġanda ḳoyaş bayıġan saḳta, anın ḳaşına barı awırıwźarźı yéndélerźé kiltérgender.

K/1103 Bötön ḳala işék töböne yıyılġan.

K/1104 Ul törźö awırıwźar bélen ızalanġan küb kéşélerźé yüneltken, küb yénderźé ḳıwalab sıġarġan, yénderge ul Ḫristos ikendé bélgenderén eytérge iḫtıyar itmegen.

K/1105 İrte bélen bik irte torob sıġıb ḳoro-dala urınġa kitéb anda télek itken.

K/1106 Simon da anı bélen bérge bulġan kéşéler źe Yisus artınan kitkender.

K/1107 Şunan tabḳas aġa eytkender: Hiné barıhıla éźźeyźar, tigender.

K/1108 Ul alarġa eytken: Eyźegéź yaḳındaġı awıldarġa, ḳalalarġa barayıḳ. Min anda la barıb höyźeyém. Min şunın esön kildém de baha, tigen.

K/1109 Ul bötön Galileyala alarźın sinagogalarında öyreteb yörögen, yénderźé ḳıwalab sıġarıb yörögen.

K/1110 Anın ḳaşına bér ḳutırźı kéşé kiléb yalınıb anın aldında yögönökteb torob aġa eytken: Téleheñ taźarta alır inéñ miné, tigen.

K/1111 Yisustın aġa küñélé yomoşab ḳulın honġan da téyéb aġa eytken: Téleymén, taźarın, tigen.

K/1112 Bı hüźźén huñınan şul seġaté anın ḳutırı ḳoyolob töşken de ul taźarınġan.

K/1113 Şunan aġa ḳatı ḳarab şul seġaté anı yébergen de aġa eytken.

K/1114 Ḳara hin bérewge le bér neme le höyźeme, bar, svyaşçennikke barıb kürén, taźarınġanıña alarġa tanıḳtıḳ ösön Moisey ḳuşḳandı apar, tigen.

K/1115 Ul huñ sıḳḳas ta néy bulġandı höyźeb yortḳa yeye baştaġan. Şundıḳtan huñ Yisus ḳalaġa küréneb ine almaġan ḳalanan tışta ḳoro-dala urındarźa torġan. Şunda anın ḳaşına kéşéler her yaḳtan kilgender.

2-nsé bülém

K/1116 Bér nise könderźen huñ Yisus taġı Kapernaumġa kilgen. Şunan ul anda bér öyźe tib işétéle baştaġan.

K/1117 Şul seġaté küb kéşéler yıyılışıb kilgender, şuġa küre işék töbönde le urın ḳalmaġan. Ul alarġa hüź höyźegen.

K/1118 Anın ḳaşına dürt kéşé bér hanhıźźı küteréb kiltérgender.

K/1119 Kéşé kübtékten Yisus ḳaşına yaḳındaşa almayınsa, ul ultırġan öyźön tübehén asıb anı ḳaźıb-tişéb hanhıź yatḳan tüşekté (anın aldına) töşörgender.

K/1120 Yisus alarźın éşenéwén küréb hanhıźġa eytken: Éy ulım! Hinén yaźıḳtarıñ kiséréle, tigen.

K/1121 Şul yérźe kitabsılarźın ḳayhı bérewźeré ultıralar iken, küñélderénen uyźaġandar.

K/1122 Ul nige bılay Ḫoźayźı ḫurźay? Yaźıḳtarźı bér Ḫoźayźan başḳa kém kisére alır? tigender.

K/1123 Yisus şul seġaté alar ésterénen bılay uyźaġandı üź tını bélen béléb alarġa eytken: Héź nige küñélderégéźźen bılay uyźayhıġıź.

K/1124 Néy anhatıraḳ? Hanhıźġa hiñe yaźıḳtarıñ kiséréle tib eytéwé mé, elle tor, tüşegéñdé al da yörö tib eytéwé mé?

K/1125 Şulayźa bulha eźem ulının yér östönde yaźıḳtar kisérérge ḳöźöreté barın héź béler ösön tib (hanhıźġa eytken).

K/1126 Hiñe eytemén: Tor tüşegéñdé al da öyöñe ḳayt, tigen.

K/1127 Ul şul seġaté torġan da tüşegén alıb barıhınında küź-aldında sıġıb kitken. Barıhı la tañ ḳalışıb Ḫoźayźı dandıḳtab eytéşkender: Bér źe béź mının şikéldé bér neme le kürgenébéź yuḳ iné, tigender.

K/1128 Şunan Yisus taġı diñgéź yanına sıḳḳan, bötön ḫalıḳ anın ḳaşına barġan, ul alarźı öyretken.

K/1129 Ütéb bara yatḳanda poşlina yıya torġan yérźe ultırġan Alfey ulı Léviyźı küréb aġa eytken: Minén artımdan éyer, tigen. Ul torob anın artınan éyeréb kitken.

K/1130 Şunan Yisus anın öyönde yantayıb ultırġan saḳta anı bélen bérge öyrenéwséleré le küb mıtarźar źa yaźıḳtılar źa yantayışıb ultıralar iken. Anın ösön alar küb iken, alar anın artınan éyeréb yöröyźer iken.

K/1131 Kitabsılar bélen Fariséyźar ul mıtarźar bélen yaźıḳtılar bélen aşaġandı küréb öyrenéwséleréne eytkender: Ul nisék mıtarźar bélen yaźıḳtılar bélen bérge aşab ése? tigender.

K/1132 Mını işétéb Yisus alarġa eytken: İmsé hawźarġa kerek tügél awırıwźarġa (kerek). Min toġorolarźı önder ösön kilmeném, yaźıḳtılarźı tewbege (önder ösön kildém), tigen.

K/1133 Yoanndın öyrenéwséleré bélen Fariséyźar öyrenéwséleré uraźa totalar iken. Yisusḳa kiléb eytkender: Nige Yoanndın öyrenéwséleré bélen Fariséyźar öyrenéwséleré uraźa totalar, hinén öyrenéwséleréñ totmayźar, tigender.

K/1134 Yisus alarġa eytken: Tuy harayının ulandarı kéyew-yégé alar bélen bérge saġında uraźa tota alırźar miken? Kéyew yégété alar bélen saġında, alar uraźa tota almaśtar, tigen.
K/1135 Alarźan kéyew-yégété alınır könder kiléb yéter. Şunda şul könderźe alar uraźa totarźar, tigen.
K/1136 Bérewźe aġartmaġan kindérzen tuźġan kéyémge yamaw halmay. Yuġihe yañı yamaw iśké kéyémdé ayırır źa tişégé taġı yamanıraķ bulır, tigen.
K/1137 Yeş araķında iśké turhıķķa bérewźe ķoymay. Yuġihe yeş araķı turhıķtı yırtar źa araķıhı la aġıb böter, turhıġı la erem bulır. Yeş araķını yañı turhıķķa ķoyow kerek, tigen.
K/1138 Bér vaḫıt şembé könö aġa igéndékten üte barırġa turı kilgen. Anın öyrenéwséleré barġan saķta aştıķ başaķtarın özöb ala baştaġandar.
K/1139 Fariséyźar aġa eytkender: Ķara, alar nige şembé könö ķılarġa téyéş tügéldé ķılalar, tigender.
K/1140 Ul alarġa eytken: Şulayuķ héź üźé le üźé bélen bulġandar źa asıġıb intékkes, David néy iştegendé bérźe uķımanıġıź mı?
K/1141 Ķalaytıb ul baş svyaşçennik Aviafar zamanında Ḫoźayźın öyöne inéb öleşérge kiltéréb ķuyġan ipmekterźé aşab üźé bélen bulġandarġa la birgendé (uķımanıġıź mı)? Ul ipmekterźé svyaşçenniktarźan başķa bérewge le aşarġa téyéş tügél iné, tigen.
K/1142 Şunan alarġa eytken: Şembé könö kéşé ösön kéşé şembé könö ösön tügél.
K/1143 Şunın ösön eźem ulı şembénénde éyehé, tigen.

3-nsé bülém

K/1144 Yisus taġı sinagogaġa kilgen. Anda bér kéşé bar iken, ķoroġan ķuldı iken.
K/1145 Yisustı ġayébter ösön ul kéşéné şembé könö yüneltmeś miken tib anı ķarab torġandar.
K/1146 Yisus ķoroġan ķuldı kéşége eytken: Urtaġa sıġıb-tor, tigen.
K/1147 Tégélerge huñ eytken: Şembé könö yaķşılıķ ķılıw téyéş mé, elle uśaldıķ ķılıw téyéş mé, yendé ķotķarıw téyéş mé, elle helek itéw téyéş mé? tigen.
K/1148 Alar öndeşmegender. Alarźın küñélderé ķatılanġanġa köyönöb alarġa asıwźanıb ķaraġan da tégé kéşége eytken: Ķulıñdı hon, tigen. Ul (ķulın) honġan, ķulı ikénsé ķulı şikéldé bulıb hawıķķan.
K/1149 Fariséyźar sıķķas ta tiźźük İrodtıķılar bélen bérge Yisustı nisék helek iteyék tib anın turıhında keñeş töźźögender.
K/1150 Tik Yisus üź öyrenéwséleré bélen diñgéź yanına kitken. Anın artınan küb ḫalıķ éyergen.

K/1151 Galileyanan, Yudeyanan, Yerusalimdan, İdumeyanan, Yordan aryaḳtarınan (éyergender). Tir bélen Sidon tirelerénde torowsılar źa ul néy ḳılġandı işétéb bik küb bulıb anın ḳaşına kilgender.

K/1152 Ḫalıḳ kübtékten üźén ḳıśtamahındar tib (Yisus) öyrenéwséleréne üźé ösön keme ezérźerge ḳuşḳan.

K/1153 Anın ösön ul küb kéşéné yüneltken de şuġa küre yarahı barźar, aġa téyer ösön anın yanına tıġılışıb barġandar.

K/1154 Şaḳşı tıñdar źa anı kürges anın aldına ḳolab ḳısḳırġandar. Hin Ḫoźay ulı, tigender.

K/1155 Tik ul üźén bilgélé itmehénder tib alarźı bik ḳatı tıyġan.

K/1156 Şunan huñ taw başına sıḳḳan da üźé yanına üźé télegen kéşélerźé géne saḳırġan. Alar anın ḳaşına kilgender.

K/1157 Alarźın unikéhén üźé bélen bérge yörörge höyźerge yéberérge hayźab ḳuyġan.

K/1158 Alarġa awırıwźarźan yüneltérge, yénderźé ḳıwalab sıġarırġa ḳıwet birgen.

K/1159 Petr tib isém ḳuşıb Simondı ḳuyġan.

K/1160 Zevedey ulı Yakovtı Yakovtın énéhé Yoanndı alarġa Voanerges tib isém ḳuşıb (ḳuyġan). Voanerges tigené kük-kükrewénén ulandarı tigen hüź.

K/1161 Andreyźı, Filipptı, Varfolomeyźı, Matfeyźı, Fomanı, Alfey ulı Yakovtı, Faddeyźı Kananit tigen Simondı.

K/1162 İskariot Yudahın küyġan oşonohı Yisustı totob birgen.

K/1163 Şunan alar bér öyge kilgender anda taġı ḫalıḳ yıyılışḳandıḳtan alarġa ipmek aşarġa la ḫel bulmaġan.

K/1164 Yisustın yaḳındarı ul aḳıldan yaźġan tib höyźegendé işétéb anı apḳaytayıḳ tib kilgender.

K/1165 Yerusalimdan kilgen kitabsılar eytkender: Anın ésénde Veelzevul bar, ul yénderźé yén batşahının kösö bélen ḳıwıb sıġara, tigender.

K/1166 Ul alarźı saḳırıb alıb alarġa misaldar kiltéréb eytken: Şaytandı şaytan nisék ḳıwıb sıġara alhın? tigen.

K/1167 Batşalıḳ üźénen üźé bülénhe, ul batşalıḳ tora almaś.

K/1168 Öy źe üźénen üźé bülénhe, ul öy tora almaś.

K/1169 İndé şaytan üźéne-üźé ḳarşılıḳ itéb bülénhe ul tora almaś, anın böter vaḫıtı yétken bula, tigen.

K/1170 Bérewźe köstönén öyöne inéb tewle köstönén üźén beyźemehe, anın nerśelerén talab kite almaś (beyźehe), şunda anın öyön talar.

K/1171 Isın eytemén héźge, eźem ulandarına barı yaźıḳtar ḫurźawźar néy tib ḫurźahalar źa kiséréler.

K/1172 Kémde-kém huñ Svyatıy Tındı ḫurźaha, aġa kisérélėw meñgé bulmaś ul meñgé ġeyébke ḳalır, tigen.

K/1173 Mını ul anın ésénde şaḳşı tın bar tigenderéne küre eytken.

K/1174 Şunan esehé bélen aġay-énéleré kilgender źe (üźźeré) tışta torob anı saḳırtırġa yébergender.

K/1175 Anın ḳaşında ḫalıḳ ultıra iken aġa eytkender mına hinén eseñ bélen aġay-énéleréñ apay-ḳarındaştarıñ tışta torob hiné horaşalar, tigender.

K/1176 Ul alarġa yawab birgen: Minén esem kém? Minén aġay-énélerém kém? tigen.

K/1177 Şunan üźénén uratahında ultırıwsılarġa ḳaranıb eytken: Mına minén esem de aġay-énélerém de.

K/1178 Anın ösön kémde-kém Ḫoźay irkén ḳılıb torha, şul miñe aġay-éné, apay-ḳarındaş, esey źe tigen.

4-nsé bülém

K/1179 Yisus tağı diñgéź yanında öyrete baştaġan anın ḳaşına küb ḫalıḳ yıyılġan. Şundıḳtan ul kemege töşöb diñgéź öśtönde ultırġan, ḫalıḳ huñ barıhı la diñgéź yanında yér öśtönde torġan.

K/1180 Ul alarźı misaldar kiltéréb küb öyretéb üźénén öyretéwénde alarġa eytken.

K/1181 İşétégéź, mına seséwsé sesérge sıḳtı, tigen.

K/1182 Sesken saġında, ḳayhı bér börtögö yul buyına töşken, anı ḳoştar osob kiléb sübteb bötörgender.

K/1183 Ḳayhı bér börtögö taştı urınġa töşken, anda balsıḳ eź bulġan şunan balsıġı teren bulmaġas ul tiźźük şıtıb sıḳḳan.

K/1184 Ḳoyaş ḳalḳıb-sıḳḳas, ul hulıġan da tamırı bulmaġas, ḳoroġan.

K/1185 Ḳayhı bér börtögö tégenektékke töşken, şunan tégenek üśéb sıḳḳan da orźoḳtı baśıb bötöréb orźoḳ yémeş birmegen.

K/1186 Ḳayhı bér börtögö arıw yérge töşken, şunan yémeş birgen ul şıtıb sıġıb üśken. Şunan ḳayhınıhı utıź börtök, ḳayhınıhı altmış, ḳayhınıhı yöź börtök (yémeş) kiltérgen, tigen.

K/1187 Şunan alarġa eytken: Kémdén işéterge ḳolağı bulha işéthén, tigen.

K/1188 Ḫalıḳhıź ḳalġas huñ anın ḳaşındağılar uniké öyrenéwséleré bélen bérge anan misal turıhında horağandar.

K/1189 Ul alarġa eytken: Héźge Ḫoźay batşalığının yeşérénderén bélew birélgen, tégé ḳırźağılarġa barıhıla misaldar kiltéréb eytéle.

K/1190 (Ḫoźay yulına) ḳaramaś ösön yaźıḳtarı kisérélmeś ösön alar küźźeré bélen ḳarayźar, kürmeyźer; ḳolaḳtarı bélen işételer, töşönmeyźer, tigen.

K/1191 Şunan alarġa eytken: Bı misaldı héź añdamayhığıź mı? Bar misaldarġa la nisék töşönerhégéź huñ héź.

K/1192 Seséwsé hüź sese.

K/1193 Yul buyına sesélgené şunday kéşélerźé kürhete. Alarġa hüź seséle, tik işétkes te şul seġaté alar ḳaşına şaytan kiléb küñélderéne sesélgen hüźźé alıb kite-şularźı.

K/1194 Şunın hımaḳ, taştı urınġa sesélgené le şunday kéşélerźé kürhete. Alar hüźźé işétkes şul seġaté anı höyönöşéb ḳabül itéb alalar.

K/1195 Tik ésterénde tamır bulmaġas nıḳtıḳ ta bulmaġas huñınan hüź ösön köyönös ye ḳıwġın töşhe, şul seġaté şikteneler-şularźı.

K/1196 Tégenektékke sesélgené şunday kéşélerźé kürhete, alar hüźźé işételer.

K/1197 Tik alarġa bı ġömörźén uyźarı bayźıḳḳa aldanıwsılıḳ büten napséler inéb hüźźé baśıb bötöb hüź yéméşhéź bula.

K/1198 Arıw yérge sesélgené şunday kéşélerźé kürhete. Alar hüźźé tıñdab ḳabül itéb alalar. Şunan bérewhé utıźéret ikénséhé altmışéret bütene yözéret artıḳ yéméş kiltéreler, tigen.

K/1199 Şunan alarġa eytken: Şembé hawıt aśtına ye urındıḳ aśtına ultırtırġa kiltéreler mé? Anı şemdelge ultırtır ösön (kiltéreler) tügél mé?

K/1200 Kürénmey ḳala torġan yeşérén bér neme le yuḳ. Yeşéréb ḳuyġandın his béréhé tışḳa sıḳmay ḳala torġanı taġı yuḳ.

K/1201 Kémdén işéterge ḳolağı bulha işéthén, tigen.

K/1202 Ul alarġa eytken: İşétkenégézge añ bulıb toroġoź, tigen. Ḳayhı ülsew bélen ülsehegéź, héźge le şul ülsew bélen ülsenér, héźge tıñdawsılarġa arttırılır źa.

K/1203 Kémdéké bulha, aġa birélér; kémdéké bulmaha, anın néyé bulha anıhı la alınır, tigen.

K/1204 Ul eytken: Ḫoźay batşalığı, kéşé orźoḳtı yérge taştay, şuġa oḳşay.

K/1205 Ul kéşé tönde le köndöź źe yoḳtay tora, orźoḳ ḳalay şıtıb sıġıb üśkenén ul bélmey.

K/1206 Anın ösön yér üźénen-üźé tewle yeşél ujımın şunan başağın şunan başağındağı tuḳ yémén yaralta.

K/1207 Aştıḳ béşkes, uraḳ yétkenge küre ul (kéşé) tuḳtatmay uraḳsıların yébere, tigen.

K/1208 Ul eytken: Ḫoźay batşalığın néyge oḳşatayıḳ, ye anı nindey misal bélen eytéb kürheteyék? tigen.

K/1209 Ul gorçitsa orźoġo hımaḳ ul orźoḳ yérge sesken saḳta yér östöndegé barı orźoḳtarźan da ıwaġıraḳ.

K/1210 Sesélges huñ şıtıb sıġıb barı ülenderźen de hurıraḳ bula. Źur botaḳtar sıġara, anın küleñkehénde hawa ḳoştarı kiléb ḳunaḳtab ultırırźıḳ bula, tigen.

K/1211 Şunın şikéldé küb misaldar kiltéréb alar tıñday alġan tikté ul alarġa hüź höyźegen.

K/1212 Alarġa misalhıź hüź höyźemegen, öyrenéwséleréne huñ awlaḳta barıhınala töşöndörgen.

K/1213 Şul könö kis ul alarġa eytken: Aryaḳḳa sıġayıḳ, tigen.

K/1214 Alar ḫalıḳtı yébergender źe anı üźźeré bélen bérge kemele ultırġan köyö alıb kitkender.

K/1215 Anı bélen bérge büten kemeler źe bulġan. Şunda bik źur dawıl sıḳḳan, tulḳındar kemege huġılıb kemege hıw tula baştaġan.

K/1216 Yisus kemenén art yaġında ménder halıb yoḳtab yata iken. Anı uyatıb aġa eytkender: Éy Öyretéwsé! Şulayuḳ hinén éşéñ yuḳ mı, béź helek bulabıź źa baha, tigender.

K/1217 Ul torob yéldé tıyıb diñgéźge eytken: Tım baśıl, tigen. Yél tımġan bik źur tımıḳ bulġan.

K/1218 Şunan alarġa eytken: Héź nisék bılay ḳurḳaḳhıġıź? nisék héźźén éşenéwégéź yuḳ? tigen.

K/1219 Şunda bik źur ḳurḳınıs bélen ḳurḳışıb üź aralarında eytéşkender: Bı kém iken huñ yél de diñgéź źe anı tıñdayźar, tişkender.

5-nsé bülém

K/1220 Şunan alar diñgéźźén arġı yaḳ yarına Gadara yéréne kilgender.

K/1221 Yisus kemenen sıḳḳas şul seġaté anı ḳabérźerźen sıḳḳan şaḳşı tındı kéşé osoratḳan.

K/1222 Anın tormoşı ḳebérźerźe iken, anı bérew źe ḫatta sınyırźar bélen de beyźeb tota almay iken.

K/1223 Anın ösön anı elle nise ret bıġawźab sınyırźab ḳaraġandar, ul sınyırźarźı öźgöleb bıġawźarźı ıwatḳılab bötörgen, anı tıyarġa bérewźén de kösö yétmegen.

K/1224 Her ḳasan ul tönde le köndöź źe taw aralarında ḳebér aralarında ḳısḳırıb taştarġa beréléb yörögen.

K/1225 Alıśtanuḳ Yisustı kürges ul yügéréb kiléb aġa baş éygen.

K/1226 Şunan ḳatı tawış bélen ḳısḳırıb yéberéb eytken: Éy yuġarġı Ḫoźayźın ulı Yisus! Hinén minde néyéñ bar? Ḫoźayźı alıb üténemén, hin miné ıźalama, tigen.

K/1227 Anın ösön Yisus aġa éy şaḳşı tın, bı kéşénén ésénen sıḳ, tigen iken.

K/1228 Şunan Yisus anan horoġan: Hinén iséméñ kém? tigen. Yawab biréb ul eytken: Minén isémém légion, anın ösön béź küb béź, tigen.

K/1229 Alar Yisus béźźé bı yaḳtan ḳıwıb yébermehén tib aġa küb üténgender.

K/1230 Anda huñ taw ḳaşında źur kétéw susḳalar kötölöb yöröyźer iken.

K/1231 Barı yénder źe Yisusḳa üténéb eytkender: Béźźé hin susḳalar arahına yéber, béź alarźın éséne ineyék, tigender.

K/1232 Yisus şul seġaté alarġa iḫtıyar itken. Şaḳşı tındar sıġıb susḳalarźın éséne ingender. Şunan kétéw téke yarźan diñgéźge ıntılıb töşöb alar iké méñge yaḳın iken, diñgéźge batıb bötken.

K/1233 Susḳa kétéwséleré yügéréb barıb ḳalala awıldarźa la höyźegender. Kéşéler huñ néy bulġandı kürérge sıḳḳandar.

K/1234 Yisustın ḳaşına ḳiléb kürgender. Éséne légion bar yéndengen kéşé ultıra, kéyéngen aḳılı la döröś (bılar) ḳurḳışḳandar.

K/1235 Kürgen kéşéler yéndengen kéşége néy bulġandı la susḳalar turıhınan da alarġa höyźegender.

K/1236 Şunan alar Yisusḳa, ul alar tirelerénen kithe iné tib üténe baştaġandar.

K/1237 Ul kemege töşöb ultırġas yéndengen kéşé Yisusḳa: Min hiné bélen bérge bulır iném tib üténgen.

K/1238 Yisus aġa iḫtıyar itmey, eytken: Hin öyge üźéñdékélerge ḳaytıb barıb alarġa, Teñéré hiñe néy ḳılġandı, ul hiñe izgélék itkendé höyźe, tigen.

K/1239 Ul kitken, kitéb Yisus aġa néy ḳılġandı (barıb) Desyatigradiyala höyźey baştaġan, barıhı la tañ ḳalışḳandar.

K/1240 Yisus keme bélen ikénsé yaḳ yarġa taġı sıḳḳas anın ḳaşına küb ḫalıḳ yıyılışḳan.

K/1241 Ul diñgéź yanında iken. Mına sinagoga baştıḳtarının Yair isémdé béréhé kiléb Yisustı kürges anın ayaġına ḳolaġan.

K/1242 Ḳolab aġa bik üténéb eytken: Minén ḳızım üler sigénde yata, kiléb anın östöne ḳuldarındı halhana ul hawıġıb téré ḳalha iné, tigen.

K/1243 Yisus anı bélen kitken. Anın artınan küb ḫalıḳ éyeréb anı ḳıśtab barġan.

K/1244 Uniké yıl ḳan aġıb ıźalanġan bér ḳatın.

K/1245 Küb imsélerźen küb ıźa küréb barı nerselerén taratıb bötöb bér fayźa la tabmay, otoro nasarźanġan iken.

K/1246 Yisus turıhınan işétéb ḫalıḳ ésénde artınan-ġına yaḳındab anın kéyéméne téygen.

K/1247 Anın ösön ḳatın: Anın kéyéméne-géne téyhem de hawıġırmın, tigen iken.

K/1248 Şul seġatté anın ḳan aġıwı tuḳtalġan, tenénén de awırıwźan yünelgenén (ḳatın) hiźgen.

K/1249 Şuluḳ vaḫıtta Yisus üźénen kös sıḳḳanın toyob ḳalıb ḫalıḳḳa borolob eytken: Minén kéyéméme kém téyźé, tigen.

K/1250 Öyrenéwséleré aġa eytkender: Üźéñdé ḫalıḳ ḳıśtaġandı küréb torahıñ, miñe kém téyźé tib eytehéñ, tigender.

K/1251 Ul huñ mını ḳılġan ḳatındı kürmeksé bulıb tire yaġına ḳaraġan.

K/1252 Ḳatın üźéne néy bulġandı béléb ḳurḳıb ḳaltırab kilgen de anın aldına ḳolab aġa barı ısının höyźegen.

K/1253 Ul huñ aġa eytken: Éy ḳızım! Hiné éşenéwéñ ḳotḳarźı. Bar, tınıstıḳ bélen ḳayt. Awırıwıñdan hawıḳ, tigen.

K/1254 Yisus mını elé eytken saḳta sinagoga baştıġınan kiléb eytkender: Hinén ḳızıñ üldé nige taġı öyretéwséné ḳıynaldırahıñ, tigender.

K/1255 Bı hüźźerźé işétkes Yisus şul seġaté sinagoga baştıġına eytken: Ḳurıḳma, tik éşen, tigen.

K/1256 Ul üźénén artınan éyerérge Petr bélen Yakovtan başḳa Yakovtın énéhé [énégé] Yoanndan başḳa bérewge le iḫtıyar itmegen.

K/1257 Sinagoga baştıġının öyöne kilgen kiléb bolġaḳtı ilaşḳan, oloşḳandarźı kürgen.

K/1258 Şunan inges alarġa eytken: Nige bolġanışahıġıź, nige ilaşahıġıź? Ḳıź ülmegen, yoḳtay, tigen.

K/1259 Aġa kölöşkender. Ul huñ barıhında sıġarıb yéberéb ḳıźźın atahın, esehén, üźé bélen bérge bulġandarźı la bérge alıb ḳıź yatḳan yérge ingen.

K/1260 Şunan ḳıźźı ḳulınan totob aġa eytken talifa kümi, bı ḳızım hiñe eytemén tor, tigen hüź bula.

K/1261 Ḳıź şul seġaté torob yöröy źe baştaġan ḳıź uniké géne yeşte iken, kürgen kéşélerźén bik iśteré kitken.

K/1262 Ul alarġa, bı turıla bérewźe bélmehén tib bik nıḳ ḳuşḳan şunan ḳıźġa aşarġa birégéź, tigen.

6-nsı bülém

K/1263 Anan sığıb-kitéb üźénén tıwıb üśken yéréne kilgen. Öyrenéwséleré anın artınan éyeréb barġandar.

K/1264 Şembé könö kiléb yétkes, ul sinagogala öyrete baştaġan. İşétéwsélerźén kübéhé tañ ḳalışıb eytéşkender: Aġa bı ḳayźan iken, aġa nindey bélémdék birélgen, anın ḳuldarınan bı tikté moġzizalar nisék sıġa?

K/1265 Ul balta ośtahı tügél mé, Mariyanın ulı tügél mé? Yakov bélen Yosiyanın, Yuda bélen Simondın énéhé tügél mé? Mında béźźén arabıźźa tügél mé anın apay-ḳarındaştarı? tigender. Şulaytıb anın turıhında şiktenéşkender.

K/1266 Yisus alarġa eytken: Beyġamber ḳeźérhéź bulmay, tik tıwıb üśken yérénde ye tıwġandarının arahında ye üźénén öyönde géne timeheñ, tigen.

K/1267 Anda bér moġziza la kürhete almaġan, tik bér aź-ġına awırıwźarźın öśtöne ḳulın halıb alarźı yüneltken.

K/1268 Ul alarźın éşenmegenéne tañ ḳalġan. Şunan tire yaḳtaġı awıldarźa öyretéb yörögen.

K/1269 Şunan uniké öyrenéwsélerén saḳırıb alıb alarźı ikéşerén bér, ikéşerén bér yébere baştaġan. Alarġa şaḳşı tındarźı (yéñerge) ḳöźöret birgen.

K/1270 Ul alarġa ḳuşḳan: Yulġa bér tayaḳtan başḳa bér nerśe le almaśka, ḳapsıḳ ta ipmek te bilġawġa halıb baḳır aḳsa la (almaśḳa) ḳuşḳan.

K/1271 Ayaḳḳa ret-kéne kéyém kéyerge öśke iké ḳat kéymeśke ḳuşḳan.

K/1272 Şunan alarġa eytken: Bér yérźe bér öyge inhegéź, şul öyźe ul yérźen sıġıb kitkenégézse toroġıź.

K/1273 Kémde-kém héźźé ḳabül itéb almaha, üźégézźé tıñdamaha, anan sıḳḳan saḳta alar öśtönen tanıḳtıḳ ösön ayaḳtarıġızźağı tupıraḳtı hélkéb töşörögéź. Isın eytemén héźge, horaw könönde Sodom bélen Gomarrġa ul ḳalaġa küre arıwraḳ bulır téyém, tigen.

K/1274 Alar kitéb tewbege ḳaytıġıź tib höyźeb öyretkender.

K/1275 Küb yénderźé ḳıwıb sıġarġandar, küb awırıwźarźı may hörtöb yüneltkender.

K/1276 İrod batşa Yisus yayınan işétéb (Yisustın isémé sıġıb kitken) eytken: Bı Sumıldırıwsı Yoann ülgenden téréléb torġan, şunın ösön ul moġzizalar kürhete, tigen.

K/1277 Bütender eytkender: Bı İliya tigender, ḳayhıları eytkender, bı beyġamber ye beyġamberźerźén béréhé hımaḳ bulır, tigender.

K/1278 İrod işétéb eytken: Bı min başın ḳırḳtırġan Yoann, ul ülgenden téréléb torġan, tigen.

K/1279 Oşo İrod üź aġahı Filipptın ḳatını İrodiadanı ḳatın itéb alġan da anın (şul ḳatın) ḫaḳında Yoanndı tottorob alıb törmege yabtırġan iken.

K/1280 Yoann İrodka: hiñe aġayıñdın ḳatındı alıw téyéş tügél, tigen iken.

K/1281 İrodiada aġa (Yoannġa) asıwı kiléb anı ültérgéhé kilgen iken, tik buldıra almaġan.

K/1282 Anın ösön İrod, Yoanndın toġoro izgé kéşé ikenén bélges, anan ḳurıḳḳan, anı haḳtab torġan, éşterźén kübéhén ul eytkense ḳılġan üźén yaratıb tıñdaġan.

K/1283 Uñay kön kiléb yétken İrod üźénén tıwġan könö türeleréne méñ başı kéşélerge Galileyanın ololarına tuy yaśaġan iken.

K/1284 İrodiadanın ḳızı kiléb inéb béyégen de İrod bélen anın üźé bélen ultırġandarźın küñélén tabḳan. Batşa ḳızġa eytken: Minen télegenéñdé hora, min hiñe birermén, tigen.

K/1285 Aġa ant itéb eytken: Minen néy-géne téleheñ de hiñe birermén, ḫatta batşalıġımdın yartıhına tikté (birermén), tigen.

K/1286 Ḳız sıḳḳan da esehénen horaġan: Néy horayım? tigen, tégé yawab birgen.

K/1287 Sumıldırıwsı Yoanndın başın (hora), tigen. Ḳız şul seġaté yehetteb batşa ḳaşına barıb horab eytken: Ḫeźér hin miñe Sumıldırıwsı Yoanndın başın tabaḳḳa halıb bir tib téleymén, tigen.

K/1288 Batşa ḳayġıġa töşken, şulayźa bulha ant itéwé bulġas üźé bélen ultırġandarźın da ḫaḳında ḳızġa (horaġanın) birmey ḳaldırġıhı kilmegen.

K/1289 Şunan şul seġaté ḳoralsıhın yéberéb batşa Yoanndın başın apkilérge ḳuşḳan.

K/1290 Ḳoralsı barıb törmele anın başın ḳırḳıb baştı tabaḳḳa halıb apkilgen de anı ḳızġa birgen, ḳız anı esehéne birgen.

K/1291 Yoanndın öyrenéwséleré işétéb kiléb anın tenén alıb ḳebérge ḳuyġandar.

K/1292 Şunan apostoldar Yisus ḳaşına yıyılışıb néy ḳılġandarın néyge öyretkenderén barıhında aġa höyźegender.

K/1293 Ul alarġa eytken: Barıġız, héź üźégéź géne ḳoro-dala urınġa barıb eźérek ḫel alıġız, tigen. Anın ösön kilgen-kitken kéşé bik küb bulġanġa küre alarġa aşarġa la vaḫıt bulmaġan.

K/1294 Alar kemege ultırıb üźźeré-géne ḳoro-dala urınġa kitkender.

K/1295 Ḫalıḳ alar kitkendé kürgen, kübéhé alarźı tanıġan. Barı ḳalalarźan da yeyew kéşéler anda yügéréb barıb alarźan alda kiléb Yisus ḳaşına yıyılışḳandar.

K/1296 Yisus sıġıb küb ḫalıḳtı kürgen de alar kétéwséhéź harıḳtar şikéldé yörögenge küre alarźı yeldegen, şunan alarźı küb öyrete baştaġan.

K/1297 Baytaḳ vaḫıt ütkes öyrenéwséleré anın ḳaşına kiléb eytkender: Mında urın ḳoro dala indé vaḫıt ta küb ütté.

K/1298 Alarźı hin yéber, alar tire yaḳtaġı awıldarġa, ilderge barıb üźźeréne ipmek hatıb alhındar alarźın aşarġa bér nemeleré le yuḳ, tigender.

K/1299 Ul alarġa yawab biréb eytken: Aşarġa héź birégéź alarġa, tigen. Alar aġa eytkender: Elle béź barıb iké yöź dinariyġa ipmek hatıb alıb alarġa aşarġa bireyék mé? tigender.

K/1300 Ul huñ alarźan horaġan: Héźźén nise ipmegégéź bar? Barıġıź ḳaraġıź elé, tigen. Alar béléşéb eytkender: Biş ipmek bélen iké balıḳ bar, tigender.

K/1301 Şunan alarġa barıhında tabın-tabın itéb yeşél ülenge ultırtırġa ḳuşḳan.

K/1302 Ret hayın yöźer illéşer kéşé ultırġandar.

K/1303 Ul biş ipmek bélen iké balıḳtı alıb kükke ḳarab beḫildeb şunan ipmekterźé hındırıb ḫalıḳḳa öleşhénder tib öyrenéwséleréne birgen, iké balıḳtı la barıhına la bülgéleb birgen.

K/1304 Barıhı la aşab tuyġandar.

K/1305 Şunan ipmek hınıḳtarın ḳaldıḳ balıḳ kiśekterén uniké merké tultırıb yıyıb alġandar.

K/1306 İpmek aşawsılar irźer géne biş méñe yaḳın bulġan.

K/1307 Şunan şul seġaté Yisus üźé ḫalıḳtı yéberéb bötkense öyrenéwséleréne kemege ultırıb aldan aryaḳḳa Vifsaidaġa ḳarab sıġarġa ḳuşḳan.

K/1308 Alarźı yéberges üźé taw başına télek iterge sıġıb kitken.

K/1309 Kiskéhén keme diñgéź urtahında bulġan. Yisus yér öśtönde üźé géne bulġan.

K/1310 Şunan ul alarġa ḳarşı yél sıḳḳandıḳtan alarźın ıźa sikkenén kürgen. Töndön dürténsé büléméne yaḳın, ul alarġa diñgéź öśtö bélen yeyewźeb barġan da alarźı ütéb kitmeksé bulġan.

K/1311 Alar Yisus diñgéź öśtönen yeyewźeb kilgendé küréb bı kéşé şewźehélér tib ḳısḳırıb yébergender.

K/1312 Anı barıhı la küréb ḳurḳḳandar iken. Şunan ul alarġa şul seġaté tél ḳuşıb eytken: Ḳıwettenégéź, bı min ḳurıḳmaġıź, tigen.

K/1313 Şunan alar ḳaşına kemege töşöb ultırġan, yél de tımġan. Bılar küñélderénen bik iśteré kitéb tañ ḳalışḳandar.

K/1314 Küñélderé taştay ḳatḳanġa küra alar ipmek moġzizahınan töşönöb yétmegender iken.

K/1315 Şunan aryaḳḳa sıġıb Gennisaret yéréne kiléb yarġa kiléb tuḳtaġandar.

K/1316 Alar kemenen sıḳḳas (ul yaḳtaġı) ḫalıḳ şul seġaté anı tanıb,

K/1317 Şundağı barı tire yaḳtı yügéréb sıḳḳandar. Anın ḳayźa ikenén işétéb awırıwźarźı tüşekteré bélen şunda apkile baştaġandar.

K/1318 Ḳayźa-ġına ul barha la ilderge mé, ḳalalarġa mı, awıldarġa-mı awırıwźarźı asıḳ yérge sıġarıb halġandar źa alar anın kéyéménén siténe géne bulhala téyhénder tib aġa üténgender, aġa téygen bér kéşéler hawıḳḳandar.

7-nsé bülém

K/1319 Yisus ḳaşına Fariséyźar bélen Yerusalimdan kilgen kitabsılarźın ḳayhı bérewźeré yıyılışḳandar.

K/1320 Alar anan öyrenéwsélerénén ḳayhı bérewźeré taźarınmaġan köyö ḳuldarın yıwmaġan köyö ipmek aşaġandarın küréb alarźı erźegender.

K/1321 Fariséyźar bélen Yudeyźar barıhıla ḳarttar hüźén totob ḳuldarın bik yaḳşı yıwmayınsa aş aşamayźar.

K/1322 Baźarźan ḳaythalarźa yıwınmayınsa aş aşamayźar. Alar büten de küb yolalarźı totalar. Ḳaşıḳ-ayaḳ yıwıw, krucka, ḳaźan hikéler yıwıb totowźı totolar.

K/1323 Şunan Fariséyźar bélen kitabsılar anan horaġandar: Nige hinén öyrenéwséleréñ ḳarttar hüźén totmayźar, yıwmaġan ḳuldarı bélen ipmek aşayźar, tigender.

K/1324 Ul alarġa yawab biréb eytken: Héź aldıḳ yözźölerźén turıhında yaḳşı yurıb eytken. İsaiya beyġamber ul yaźġan, bı kéşéler miné awıźźarı bélen géne ḳaźérźeyźer, küñélderé minen alıś tora tib.

K/1325 Kéşé öyretéwéne, kéşé boyoroġına öyreteb alar miné buşḳa ḳaźérźeyźer tib (İsaiy 29, 13).

K/1326 Héź Ḫoźayźın boyoroġon ḳaldırıb kéşé hüźén totahıġıź, krucka yıwıwźı ḳaşıḳ-ayaḳ yıwıwźı, şunın hımaḳ büten küb nerśelerźé ḳılahıġıź, tigen.

K/1327 Şunan alarġa eytken: Üź hüźégéźźé totar ösön héź Ḫoźay boyoroġın ḳaldırahıġıź, ul yaḳşı mı?

K/1328 Moisey eytken de baha, atañdı, eseñdé ḳeźér it. Atahın ye esehén yaman hüźge taḳḳan kéşé ülém bélen ülhén tib (İsẖod. 20, 12, 21, 16).

K/1329 Héź eytehégéź: Kémde-kém atahın ye esehéne, minen alıb boyomġa aşırayım tigenéñ ḳorban tihe (alar tigené Ḫoźayġa bülek tigen hüź).

K/1330 Héź ul kéşé atahına ye esehéne bér neme le ḳılmahala yaray, téyhégéź.

K/1331 Şulaytıb héź ḳarttarıġıź ḳuşḳan hüźźé totorġa tib Ḫoźay hüźén ḳaldırahıġıź, şunın hımaḳ küb (éşterźé) ḳılahıġıź, tigen.

K/1332 Şunan bötön ẖalıḳtı saḳırıb alıb alarġa eytken: Miné barıġıź źa tıñdaġıź, töşönöb alıġıź, tigen.

K/1333 Kéşéné tıştan ingen bér neśte le şaḳşılandıra almay, kéşéné ésénen sıḳḳan neśte şaḳşılandıra.

K/1334 Kémdén işéterge ḳolaġı bulha işéthén, tigen.

K/1335 Ul ẖalıḳ yanınan öyge inges anan öyrenéwséleré misal turıhında horaġandar.

K/1336 Ul alarġa eytken: Şulayuḳ héź añışhıźhıġıź mı? Şulayuḳ, héź kéşénén éséne tıştan ingen bér neśte le anı şaḳşılandıra almaġanġa töşönmeyhégéź mé?

K/1337 Ul kéşénén küñéléne inmey, ḳarınına ine le şunan tışḳa sıġa, şunı bélen her aş taźara, tigen.

K/1338 Taġı eytken: Kéşénén ésénen sıḳḳanı kéşéné şaḳşılandıra.

K/1339 Ésten kéşénén küñélénen uśal uyźar, aźgınsılıḳ itéw, uynaş itéwzer, kéşé ültéréwźer sıġa.

K/1340 Urźıḳtar, alım alıwźar, uśaldıḳ uyźaw, ẖeylekerźék, oyathıźźıḳ, könsöldeb ḳaraw, Ḫoźayźı ẖurźaw körbéyendıḳ, aḳılhıźźıḳ sıġa.

K/1341 Bı uśaldıḳtar barıhı la ésten sıġa, alar kéşéné şaḳşılandıra, tigen.

K/1342 Anan kitéb Tir bélen Sidon tireleréne kilgen, anda bér öyge inges üźén bérewgele bélgértkéhé kilmegen iken, şulay źa bulha yeşéneb ḳala almaġan.

K/1343 Anın turıhında ḳıźın şaḳşı tın totḳan bér ḳatın işétken de kiléb anın ayaġına ḳolaġan.

K/1344 Ul ḳatın yalġan-din totowsı ḳatın iken, üźé Sirofinikiya yérénéké iken, ḳatın aġa: Ḳıźımdın ésénen yéndé ḳıwıb sıġır hana tib üténgen.

K/1345 Yisus aġa eytken: Tewle balalar aşab tuyhındar, ipmekté balalarźan alıb étterge taştaw yaḳşı tügél, tigen.

K/1346 Ul Yisusḳa yawab biréb eytken: Şulay Teñérém, tigen. Şulayźa bulha étter źe öśtel aśtında balalarźın ıwalsıḳtarın aşayźar, tigen.

K/1347 Yisus aġa eytken: Oşo hüźéñ ösön bar ḳayt, yén hinén ḳıźıñdın ésénen sıḳtı, tigen.

K/1348 Öyöne ḳaytḳas ul ḳıźının ésénen yéné sıġıb ḳıźı tüşekte yatḳanın kürgen.

K/1349 Tir bélen Sidon tirelerénen sıġıb Yisus Desyatigradiyanın tirehénen üte barıb taġı Galileya diñgéźénén yanına kilgen.

K/1350 Anın ḳaşına bér hantıraw haḳaw kéşéné kiltéréb anın öśtöne ḳulıñdı halhana tib aġa üténgender.

K/1351 Yisus anı ẖalıḳtan ḳırġaraḳ alıb barıb anın ḳolaḳtarına üźénén barmaḳtarın tıġıb tököröb anın téléne téygen.

K/1352 Şunan kükke taban ḳarab körhönöb aġa eytken: Effafa tigen Effafa tigené: Asıl tigen hüź.

K/1353 Şul seġaté anın ḳolaḳtarı asılıb télénén töyönderé siséléb taźa höyźeşe baştaġan.

K/1354 Yisus alarġa mını bérewge le höyźemeśke ḳuşḳan şulayźa bulha ul alarźı nisaḳtı tıyhala alar otoro yeyéldérgender.

K/1355 Bik tañ ḳalışıb eytéşkender: barıhında yaḳşı ḳıla, hañġırawźarźı işéte torġan ite, télhéźźerźé höyźeşe torġan ite, tigender.

8-nsé bülém

K/1356 Şul könderźe bik küb ḫalıḳ yıyılışıb alarġa aşarġa bér neme le bulmaġas öyrenéwsélerén saḳırıb alıb Yisus alarġa eytken.

K/1357 Min ḫalıḳtı ayayım, ös könden biré alar minén ḳaşımda toralar aşarźarına bér neme le yuḳ.

K/1358 Alarźı öyźeréne aşatmaġan köyö yéberhem, yulda ḫelhéźźeneb ḳalırźar. Alarźın ḳayhı bérewźeré alıśtan kilgenderźe baha, tigen.

K/1359 Öyrenéwséleré aġa yawab birgender: Mında, ḳoro dalala alarźı aşatıb tuyźırarźıḳ ipmekté kém ḳayźan ala alhın? tigender.

K/1360 Alarźan horaġan: Héźźén nise ipmegégéź bar? tigen. Alar, yétew tigender.

K/1361 Şunda ul ḫalıḳḳa yérge yantayıb ultırırġa ḳuşḳan: Şunan yété ipmekté alıb tew itéb hındırġılaġan da ḫalıḳḳa öleşérge tib öyrenéwséleréne birgen. Alar ḫalıḳḳa öleşkender.

K/1362 Alarźın aźıraḳ balıḳtarıla bar iken. Ul alarźı la beḫildegen de öleşérge ḳuşḳan.

K/1363 Barıhıla aşab tuyġandar. Şunan ḳalġan hınıḳtarın yété merké itéb yıyıb alġandar.

K/1364 Aşawsılar dürt méñge yaḳın bulġan. Şunan alarźı yébergen.

K/1365 Üźé şul seġaté öyrenéwséleré bélen kemege ultırıb Dalmanufa tireleréne kilgen.

K/1366 Fariséyźar sıḳḳandar źa anı bélen hüź köreştére baştaġandar. Alar anı hınar ösön béźge kükten bilgé kürhet tib horaġandar.

K/1367 Ul ésten körhönöb eytken: Bıl ırıw nige bilgé horay? Isın eytemén héźge, bıl ırıwġa bilgé birélmeś téyém, tigen.

K/1368 Şunan alarźı ḳaldırıb taġı kemege töşöb ultırıb ikénsé yaḳḳa sıġıb kitken.

K/1369 Şul vaḫıtta öyrenéwséleré ipmek alarġa onotob kemele üźźeré bélen bér ipmekten başḳa ipmek bulmaġan.

K/1370 Ul huñ alarġa boyorob eytken: Ḳaraġıź, Fariséyźar esétkéhénen İrod esétkéhénen haḳtanıġıź, tigen.

K/1371 Alar üź aralarında uyźaşıb eytéşkender: Bı béźźén ipmekterébéź yuķ tib eytéwélér, tigender.

K/1372 Yisus mını béléb alarġa eytken: Héź nige ipmekterégéź yuķtıķtı uyźaşahıġıź? Elé le héź añdamayhıġıź mı, elé le töşönmeyhégéź mé, elé bulha küñélégéź taştay köyö mé?

K/1373 Küźźerégéź bulıb ta kürmeyhégéź mé, ķolaķtarıġıź bulıb ta işétmeyhégéź mé, İśégéźźé le yuķ mı?

K/1374 Min biş ipmekté biş méñ kéşége hındırġılıb aşatķas héź üźégéź nise merké tultırıb hınıķtarın yıyıb aldıġıź? tigen. Aġa eytkender: Un ikéné, tigender.

K/1375 Taġı dürt méñ kéşége yété ikmekté (hındırġılab aşatķas) héź nise merké itéb ķalġan hınıķtarın yıyıb aldıġıź? tigen. Yétéhé, tigender.

K/1376 Şunan alarġa eytken: Nisék huñ héź töşönmeyhégéź? tigen.

K/1377 Şunan Yisus Vifsaidaġa kilgen anın ķaşına bér huķır kéşéné kiltéréb bıġa téyhene tib üténgender.

K/1378 Ul huķırźı ķulınan totob awıldan ķırġa sıġarıb küźéne tököröb östöne ķuldarın halıb anan horaġan bér-bér neme kürehéñ mé? tigen.

K/1379 Ul ķarab eytken: Ütéb barġan kéşélerźé aġastar şikéldé géne küremen, tigen.

K/1380 Şunan anın küźźeréne taġı ķuldarın halıb aġa ķararġa ķuşķan. Ul yunelgen, şunan barı neśtené le asıķ küre baştaġan.

K/1381 Şunan anı öyöne yéberéb eytken: Awılġa ingéleme, awılda bérewge le höyźeme, tigen.

K/1382 Şunan Yisus üźénén öyrenéwséleré bélen Filipp Kesariyahının awıldarına kitken. Yulda saġında ul öyrenéwsélerénen horaġan: Miné kéşéler kémge hanayźar, tib.

K/1383 Alar yawab birgender: Sumıldırıwsı Yoannġa (hanayźar), bütenderé İliyaġa, ķayhıları beyġamberźerźén bérewhéne (hanayźar), tigender.

K/1384 Ul alarġa eytken: Héź üźégéź miné kémge hanayhıġıź? tigen. Petr aġa yawab biréb eytken.

K/1385 Hin Ḫristos, tigen. Yisus alarźı minén turımdan bérewgele eytmegéź tib tıyġan.

K/1386 Şunan ul alarźı, eźem ulı bik küb ıźalanırġa téyéş, iñ ololar baş svyaşçenniktar, kitabsılar anı ķabül itéb almaśtar. Anı ültérérźer, ösönsö könö ul téréléb torarġa téyéş tib öyrete baştaġan.

K/1387 Ul bı turıla asıķ höyźegen Petr huñ anı sitkerek saķırıb alıb kiré ķağıb eyte baştaġan.

K/1388 Ul borolob öyrenéwséleréne ķarab Petrźı tıyıb eytken: Kit minen şaytan, hin Ḫoźayźıķın uyźamayhıñ, kéşénékén uyźayhıñ, tigen.

K/1389 Şunan ḫalıḳtı öyrenéwséleré bélen bérge saḳırıb alıb alarġa eytken: Kémde-kém minén artımdan barġıhı kilhe, üź irkéndé ḳılıwźı ḳaldır, kréstıñdı al da minén artımdan éyer.

K/1390 Kémde-kém yenén haḳtaġıhı kilhe, ul anı yuġaltır. Kémde-kém yenén minén ösön Yevangeliye ösön yuġaltha, ul anı haḳtar.

K/1391 Kéşé bötön donyanı yıyıb alıb üź yenéne zarar kiltérhe, aġa néy fayźa?

K/1392 Ye kéşé üź yenén néy ḫaḳ biréb hatıb alır?

K/1393 Kémde-kém bı uynaşsıl, yaźıḳtı ırıw éséndе minén üźémden minén hüźémden oyalha anan eźem ulı la atahının ololoġında arıw Firéşteler bélen bérge kilgen saḳta oyalır, tigen.

9-nsı bülém

K/1394 Ul alarġa eytken: Isın eytemén héźge, oşonda torġandarźın ḳayhı bérewźeré bar, alar üléb te ölgörmeśter. Ḳoźöret bélen kilgen Ḫoźay batşalıġın kürérźer, tigen.

K/1395 Altı kön ütkes Yisus, Petrźı, Yakovtı, Yoanndı alıb alarźı bér üźźerén-géne béyék taw başına apsıḳḳan da alar aldında üźgergen.

K/1396 Anın kéyémderé yaltırab appaḳ ḳar şikéldé bulġan anın şikéldé itéb yér östönde aġırtıwsılar aġarta almaś.

K/1397 Şunan alarġa İliya bélen Moisey kürénéb Yisus bélen höyźeşéb torġandar.

K/1398 Şul vaḫıtta Petr Yisusḳa eytken: Éy rabbi béźge mında torowı yaḳşı ös satır ḳorayıḳ. Hiñe bérewźé, Moiseyge bérewźé, İliyage bérewźé, tigen.

K/1399 Anın ösön néy eytérge le bélmegen iken, bik ḳurıḳḳandar iken.

K/1400 Şunan alarźı küleñkeleb bér bolot sıḳḳan, bolottan: Oşo minén höyöktö ulım anı tıñdaġıź tib ön kilgen.

K/1401 Şunan ḳapılġına yan yaḳtarına ḳarahalar üźźeré bélen bérge bér Yisustan başḳa bérewźé le kürmegender.

K/1402 Tawźan töşéb barġan saḳtarında, ul alarġa kürgenderén eźem ulı ülgenden téréléb torġansa bérewge le höyźerge ḳuşmaġan.

K/1403 Alar bı hüźźé işterénde totob ülgenden téréléb torowı néy iken tib béré bérénen horaşḳandar.

K/1404 Şunda alar Yisustan horaġandar: Kitabsılar nisék eyteler İliya tewle kiléwge téyéş tib tigender.

K/1405 Ul alarġa yawab biréb eytken: Döröś, İliya tewle kiléb barıhında yünetérge téyéş. Eźem ulı la üź turıhınan yaźılġansa küb ızalanıb kemsélékte bulıw téyéş.

K/1406 Min héźge eytemén: İliya indé kildé, aġa üź turıhınan yaźılġansa télegenderén ḳıldılar, tigen.

K/1407 Öyrenéwsélerénén ḳaşına kilges, alar yaḳında küb ḫalıḳtı, alar bélen hüź köreştéréşken kitabsılarźı kürgen.

K/1408 Şul seġaté anı küréb bötön ḫalıḳ tañ ḳalıb yügéréb kiléb anı bélen iśendeşkender.

K/1409 Ul kitabsılarźan horaġan: Alar bélen héź néy turıhında hüź köreştérehégéź? tigen.

K/1410 Ḫalıḳtın bérewhé yawab biréb eytken: Éy öyretéwsé! Min hiñe télhéź yén totḳan ulımdı kiltérgen iném.

K/1411 Ḳayźağına anı tothala anı yérge alıb orob şılaġayźarı ḳoyolob téşterén şıġırźatıb hénderé ḳatıb kite. Hinén öyrenéwséleréñe le anı ḳıwıb sıġarıġıź tib eytkeyném, alar buldıra almanılar, tigen.

K/1412 Yisus aġa yawab biréb eytken: Éy éşenéwhéź ırıw! Ḳasanġa tikté min héźźé bélen bérge bularmın? Ḳasanġa tikté min héźge tüźermén? Kiltérégéź anı miñe, tigen.

K/1413 Anı Yisus ḳaşına kiltérgender. Yéndengen kéşé anı kürges te yéné anı ḳaltıratıb üźé yérge ḳolab şılaġayın ḳoyob awnab yörögen.

K/1414 Yisus anın atahınan horaġan: Aġa bı kübten buldı mı? tigen. Ul eytken: bala saġınan uḳ, tigen.

K/1415 Elle nise ret helek iter ösön tın anı utḳa la hıwġa la taştaġılanı. İndé bér neme ḳıla alhañ, béźźé ayab béźge yarźam ite kür, tigen.

K/1416 Yisus aġa eytken: Hin eźgéne éşene-alhañ, éşengen kéşége barıhıla mömkin, tigen.

K/1417 Şul seġaté yégéttén atahı küź yeşé bélen ḳısḳırġan: Éşenemén Teñéré éşenmegendégéme yarźam ite kür, tigen.

K/1418 Yisus ḫalıḳtın yıyılışḳanın küréb şaḳşı tındı tıyıb eytken: Éy télhéź hañġıraw tın! Min hiñe ḳuşamın, hin anın ésénen sıḳ ta mınan bılay aġa inme, tigen.

K/1419 Şunan ḳısḳırıb anı ḳatı héréldetéb sıḳḳan, yégét ülgen (kéşé) şikéldé bulġan. Kübéhé ul üldé, tigender.

K/1420 Yisus huñ anı ḳulınan totob kütergen iken, ul torġan.

K/1421 Şunan Yisus öyge inges öyrenéwséleré anan awlaḳta horaġandar: Béź nisék anı ḳıwıb sıġara almanıḳ? tigender.

K/1422 Ul alarġa eytken: Bıl zattı télek bélen uraźa bélen géne sıġarırġa mömkin, tigen.

K/1423 Anan sıġıb Galileyanan ütéb baralar iken, ul üźén bér-bérewge bélgértkéhé kilmegen.

K/1424 Ul üźénén öyrenéwsélerén öyretéb alarġa eytken: Eźem ulı kéşé ḳulına totolob birélér, anı ültérérźer ülgenden hüñ ösönsö könö téréléb torar, tigen.

K/1425 Bı hüźźerge alar töşönmegender, anan horaşırġa ḳurḳḳandar.

K/1426 Kapernaumġa kilgaś, bér öyźe saġında alarźan horaġan: Yulda héź üź araġıźźa néy höyźeştéġéź, tigen.

K/1427 Alar öndeşmegender yulda alar üź aralarında kém oloraḳ tib höyźeşkender iken.

K/1428 Şunan ultırıb uniké (öyrenéwsélerén) saḳırıb alıb alarġa eytken: Kémde-kém olo bulġıhı kilhe, ul barıhınanda késé bulhın, barıhına la ḫézmetsé bulhın, tigen.

K/1429 Şunan bér balanı alıb anı alarźın urtalarına ḳuyıb ḳosaḳtab alarġa eytken.

K/1430 Kémde-kém oşonday balalarźın bérewhén minén isémém ösön ḳabül itéb alha, ul miné ḳabül itéb ala; kémde-kém huñ miné ḳabül itéb alha, ul miné ḳabül itéb almay. Miné yéberéwséné ḳabül itéb ala, tigen.

K/1431 Şunda Yoann eytken: Éy öyretéwsé! Béź hinén iséméñ bélen yénderźé ḳıwalab sıġarıwsı kéşéné kürźék, tik ul béźźén arttan yörömey; béźźén arttan yörömegenge küre béź anı tıyźıḳ, tigen.

K/1432 Yisus eytken: Anı tıymaġıź, minén isémém bélen moġziza kürhetken bérew źe miñe tiźźük yaman hüź tigéźe almaś.

K/1433 Kémde-kém héźge ḳarşı bulmaha, ul héźźén yaḳta.

K/1434 Kémde-kém minén isémém ösön héź Ḫristostıḳı tib héźge bér hawıt hıw ésérhe, ısın eytemén héźge, ul üź hawabın yuġaltmaś.

K/1435 Kémde-kém huñ oşo miñe éşenéwsé belekeyźerźén bérewhén aldandırha ul kéşége yaḳşıraḳ bulır iné. Muynına tirmen taşı taġıb anı diñgéźge taştahalar.

K/1436 Hiné ḳulıñ aldandırha, anı ḳırḳıb alıb taşta. Hiñe zeġif köyöñ térélékke inéw, iké ḳul bélen yehendemge hünmeś utḳa töşkenéñden yaḳşıraḳ.

K/1437 Anda alarźın ḳorttarı ülmey, uttarı la hünmey.

K/1438 Hiné ayaġıñ aldandırha, anı ḳırḳıb alıb taşta. Hiñe aḳśaḳ köyöñ térélékke inéw, iké ayaḳ bélen yehendemge hünmeś utḳa taştanġanıñdan yaḳşıraḳ.

K/1439 Anda alarźın ḳorttarı ülmey, uttarıla hünmey.

K/1440 Hiné küźéñ aldandırha, anı hurıb alıb taşta, hiñe bér küź bélen Ḫoźay batşalıġına inéw, iké küź bélen uttı yehendemge taştalġanıñdan yaḳşıraḳ.

K/1441 Anda alarźın ḳorttarı ülmey uttarı la hünmey.

K/1442 Her kém ut bélen toźźanır, her ḳorman toź bélen toźźanır.

K/1443 Toź yaḳşı neśte, indé toźźon toź temé bulmaha, anı néy bélen töźetérhégéź? Éségéźźe toź bulhın araġıźźa tatıwsılıḳ bulhın, tigen.

10-nsı bülém

K/1444 Anan kitéb (Yisus) Yordan aryağı bélen barıb Yudeya tireleréne kilgen. Anın ḳaşına ḫalıḳ tağı yıyılışḳan. Ul üź yolahınsa alarźı tağı öyrete baştaġan.

K/1445 Fariséyźar kiléb anı hınar ösön horaġandar: İrge ḳatının ayırıb yéberérge bula mı? tigender.

K/1446 Ul alarġa yawab biréb eytken: Moisey héźge néy boyorġan, tigen.

K/1447 Alar eytkender: Moisey (ḳatınġa) ayırıv yaźıwın biréb ayırıb yéberérge iḫtıyar itken, tigender.

K/1448 Yisus alarġa yawab biréb eytken: Ul héźźén küñélégéź ḳatılıḳḳa küre héźge bı boyoroḳtı yaźġan.

K/1449 Yaratılıwźın başınduḳ Ḫoźay alarźı irźé ḳatındı itéb yaratḳan (Bıt. 1,27).

K/1450 Şunın ösönde kéşé atahın esehén ḳaldırıb üź ḳatınına ḳuşılır ikewé bér ten bulırźar.

K/1451 Şundıḳtan alar ikew tügél, bér ten.

K/1452 Şulay Ḫoźay ḳuşılıştırġandı kéşé ayırmahın, tigen.

K/1453 Öyźe öyrenéwséleré şuluḳ turıla tağı horaġandar.

K/1454 Ul alarġa eytken: Kémde-kém ḳatının ayırıb yéberéb ikénséné alha ul (kéşé) ḳatını östönen uynaş ite.

K/1455 Ḳatın da üź irénen ayırılıb kitéb ikénsé irge barha uynaş ite, tigen.

K/1456 Anın ḳaşına balalarźı kiltérgender, ul alarġa téyhén tib öyrenéwséleré huñ kiltéréwséleréźé yébermey torġandar.

K/1457 Mını küréb Yisus huḳıranıb alarġa eytken: Balalarźı minén ḳaşıma kiléwge irék ḳuyıġıź, alarźı tuḳtatıb tormaġıź. Ḫoźay batşalığı şundayźarźıḳı.

K/1458 İsın eytemén héźge: Kémde-kém Ḫoźay batşalığın bala şikéldé ḳabül itéb almaha ul anda inmeś, tigen.

K/1459 Şunan alarźı ḳosaḳtab österéne ḳuldarın halıb alarźı beḫildegen.

K/1460 Yisus yulġa sıġıb barġan saġında béraw yügéréb kiléb aldında yögönökteb torob anan horaġan: Éy izgé öyretéwsé! (Üźéme) meñgé térékték téygéźer ösön min néy ḳılayım? tigen.

K/1461 Yisus aġa eytken: Hin nige min izgé tib eytehéñ? Bérew źe izgé tügél, tik bér géne Ḫoźay (izgé).

K/1462 Boyoroḳtarźı bélehén: Uynaş itme, ültérme, urźama, yalġan tanıḳtıḳ birme, renyétme, ataña eseñe ḳaźér it, tigen.

K/1463 Ul huñ aġa yawab biréb eyetken: Éy öyretéwsé! Mının barıhında min yeşémdenük haḳtab tottom, tigen.

K/1464 Yisus aġa ḳarab anı yaratḳan da aġa eytken: Hiñe bérgéne neme yétmey, bar, barıb néyéñ bar barıhında hat ta yarźılarġa öleş. Hinén ḫazinañ kükte bulır, şunan kil de krést alıb minén artımdan éyer, tigen.

K/1465 Ul huñ bıl hüźźen yözéwge ḳalıb ḫeséretteneb kitken, anın malı bik küb iken.

K/1466 Şunan tire yaġına ḳarab Yisus öyrenéwséleréne eytken: Bayźıġı bar kéşége Ḫoźay batşalıġına inéwé ḳalay ḳıyın, tigen.

K/1467 Anın hüźźerénen öyrenéwsélerénén ḳottarı osḳan. Yisus alarġa yawab biréb taġı eytken: Éy balalar! Bayźıḳḳa éşenéwsélerge Ḫoźay batşalıġına inéwé ḳalay ḳıyın.

K/1468 Bayźın Ḫoźay batşalıġına inéwénen töyenén éne küźénen ütéwé uñayraḳ, tigen.

K/1469 Alarźın bik ıśteré kitéb üź aralarında eytéşkender: Kém ḳotola alır huñ? tigender.

K/1470 Yisus alarġa ḳarab eytken: Kéşélerge bı mömkin tügél, Ḫoźayġa mömkin; Ḫoźayġa barıhı la mömkin, tigen.

K/1471 Şunan Petr aġa eyte baştaġan, mına béź barıhında ḳaldırıb hinén artından éyerźék, tigen.

K/1472 Yisus yawab biréb eytḳan: Isın eytemén héźge, minén ösön Yevangeliye ösön ye öyön ye aġay-énélerén ye apay-ḳarındaştarın ye atahın ye esehén ye ḳatının ye balaların ye yér-hıwźarın ḳaldırıb.

K/1473 Ḫeźér oşo vaḫıtta, ḳıwġınsılıḳtar ésénde yöź ret artıġıraḳ öyźer aġayénéler, apay-ḳarındaştar, atayźar, eseyźer, balalar, yér hıwźar, kilehé ġömörźe meñgé téréktékté almay ḳala torġan bérewźe yuḳ.

K/1474 Aldaġılarźın kübéhé artta bulırźar, arttaġılar alda bulırźar, tigen.

K/1475 Yerusalimge méneb barġanda, yulda saḳta Yisus öyrenéwsélerénén aldınan barġan, alarźın huñ ḳottarı osob anın artınan éyeréb ḳurḳışıb barġandar. Un iké öyrenéwsélerén saḳırıb alıb ul alarġa üźéne néy bulasaḳtı, taġı höyźey baştaġan.

K/1476 Mına béź Yerusalimge méneb barabıź, anda eźem ulı baş svyaşçenniktarġa, kitabsılarġa totob birélér. Anı ültérérge ḫököm iterźer, anı yalġan dindélerge totob birérźer.

K/1477 Aġa mıśḳıl iterźer, anı tuḳmarźar, aġa tökörörźer, şunan anı ültérérźer. Ösönsö könö ul téréléb torar, tigen.

K/1478 Şunda anın ḳaşına Zevedey ulandarı Yakov bélen Yoann kiléb eytkender: Éy öyretéwsé! Hin béźge horaġanıbıźźı ḳıl-hana, tigender.

K/1479 Ul alarġa eytken: Min héźge ḳılhın tib néy téleyhégéź? tigen.

K/1480 Alar aġa eytkender: Hin üź ololoġıñda béźźén bérewbéźźé uñ yaġıñdan ikénsébéźźé hul yaġıñdan ultırt, tigender.

K/1481 Yisus alarġa eytken: Néy horaġanıġızźı bélmeyhégéź. Héź min ése torġan hawıttan ése alırhıġız mı? Min sumıla torġan sumılıw bélen sumıla alırhıġız mı? tigen.

K/1482 Alar yawab birgender: Alırbız, tigender. Yisus huñ alarġa eytken: Min ése-torġan hawıttan éserhégéź. Min sumıla torġan sumılıw bélen sumılarhıġız.

K/1483 Uñ yaġımdan, hul yaġımdan ultırtıw minén irkémde tügél, kémge eźérźengender (şul ultırır), tigen.

K/1484 (Öyrenéwsélerźén) unı işétéb Yakov bélen Yoanndı yaratmaġandar.

K/1485 Yisus huñ saḳırıb alıb alarġa eytken: Ḫalıḳtarźın türelere alarźı üź ḳul aśtında totalar, oloları türelerźé üź ḳul aśtında totalar, héź (mını) bélehégéź.

K/1486 Héźźén araġızźa alay bulmahın. Héźźén araġızźa bérew olo bulġıhı kilhe, ul héźge ḫézmetsé bulhın.

K/1487 Héźźén araġızźa bérew aldın bulġıhı kilhe, ul barıġızġa la ḳol bulhın.

K/1488 Eźem ulı la üźéne ḫézmet ittérér ösön kilmené, üźé ḫézmet iteyém, küb kéşélerźé ḳotḳarır ösön üź yenémdé bireyém tib kildé, tigen.

K/1489 Şunan Yeriḫonġa kilgender. Kilges ul öyrenéwséleré bélen küb ḫalıḳ bélen Yeriḫondan sıġıb barġan saḳta Timeyźın ulı Vartiméy huḳır saźaḳa horab yul buyında ultıra iken.

K/1490 Bı Nazorey Yisus ikendé işétkes ul ḳısḳırıb eyte baştaġan: Éy David ulı Yisus! miné yarlıḳa, tigen.

K/1491 Küb kéşéler aġa ḳısḳırmaśḳa ḳuşıb ḳaraġandar. Ul huñ, Éy David ulı! Miné yarlıḳa tib otoro şebérek ḳısḳıra baştaġan.

K/1492 Yisus tuḳtalıb anı saḳırırġa ḳuşḳan. Hukırźı saḳırıb aġa eytkender: Ḳurıḳma tor, hiné saḳıra, tigender.

K/1493 Ul öś kéyémén taştaġan da torob Yisus ḳaşına kilgen.

K/1494 Aġa yawab biréb Yisus horaġan. Hin minen néy téleyhéñ? tigen. Huḳır aġa eytken: Éy öyretéwsé! Küre torġan bulham iné, tigen.

K/1495 Yisus aġa eytken: Bar, éşenéwéñ hiné ḳotḳarźı, tigen. Ul şul seġaté küre-torġan bulġan da yul buyźab Yisus artınan kitken.

11-nsé bülém

K/1496 Yerusalimge Vifagiyaġa, Vifaniyaġa, Yeleon tawına yaḳındaġas Yisus öyrenéwsélerénén ikewhén yéberéb alarġa eytken.

K/1497 Turı aldığıźźağı awılġa barığaz anda ingen saḳta şul seġaté beyźeb ḳuyġan bér yeş işekté tabırhığıź. Anın öśtöne bér kéşéle méngené yuḳ, anı siséb alıb kiltérégéź.

K/1498 Bér-bérew héźge eythe: Héź néy éşteyhégéź? tihe. Héź: Ul Teñérége kerek tib yawab birégéź ul şul seġaté anı mında yéberér, tigen

K/1499 Alar barıb uramda ḳapḳa töböne beyźeb ḳuyġan yeş işekté küréb anı siséb alġandar.

K/1500 Anda torġan kéşélerźén ḳayhı bérewźeré alarġa eytkender: Néy éşteyhégéź, nige yeş işekté siséb alahığıź? tigender.

K/1501 Alarġa öyrenéwséler Yisus ḳuşḳansa yawab birgender, şunan tégéler alarźı yébergender.

K/1502 Şunan yeş işekté Yisus ḳaşına kiltéréb öśtöne kéyémderén halġandar. Yisus anın öśtöne méngen.

K/1503 Küb kéşéler yulġa kéyémderén tüşeb barġandar. Bütenderé aġas botaḳtarın ḳırḳıb alıb yulġa tüşeb barġandar.

K/1504 Aldan barġandar źa arttan barġandar źa Osanna, Teñéré iséméne kiléwsé dandıḳtı.

K/1505 Teñéré iséméne kile torġan atabıź David batşalığı dandıḳtı, Osanna yuġarılaġılarġa tib ḳısḳırıb barġandar.

K/1506 Yisus Yerusalimge kiléb sirkewge ingen. Şunan barıhında ḳarab bötöb vaḫıt huñġarıġa küre un iké (öyrenéwsé) bélen Vifaniyaġa sığıb kitken.

K/1507 İkénsé könö alar Vifaniyanan sıḳḳas Yisus asıḳḳan.

K/1508 Bér yapraḳtı smokovnitsa aġası alıśtan küréb anda bér-bér neme tabılmaś miken tib (anın yanına) barġan, yanına kilges yapraḳtarınan büten bér neme le tabmaġan smokva yéméşén yıya torġan vaḫıt tügél iken.

K/1509 Yisus aġa eytken: Oşonan bılay bérew źe meñgé hinen yéméş aşamahın, tigen. Mını anın öyrenéwséleré işétkender.

K/1510 Yerusalimge kilgender Yisus sirkewge inéb sirkewźegé hatıwsılarźı hatıb alıwsılarźı ḳıwalab sıġara baştaġan. Aḳsa alıştırıwsılarźın öśtelderén kügersén hatıwsılarźın skamyaların awźarġılab taştaġan.

K/1511 Sirkew üte bér-bér neśtené küteréb üterge bérewge le ḳuşmaġan.

K/1512 Şunan alarźı öyretéb eytken: Minén öyöm barı ḫalıḳtarġala télek öyö tib isémdenér. Héź anı eźem talawsılarźın oyahı itkenhégéź tib yaźılmaġan méney (İsaiy, 56, 7) tigen.

K/1513 Kitabsılar bélen baş svyaşçenniktar mını işétéb anı helek iterge yün éźźey baştaġandar. Bötön ḫalıḳ anın öyretéwéne tañ ḳalıb torġanġa küre anan ḳurḳalar iken.

K/1514 Vaḫıt huñġarılaġas ḳalanan sıġıb ul kitken.

K/1515 İrte bélen ütéb barġan saḳta smokovnitsa aġasının tamırına tikté ḳoroġanın kürgender.

K/1516 Petrźın iśéne töşöb Yisusḳa eytken: Éy Rabbi! Ḳara, hin ḳarġıştaġan smokovnitsa aġası ḳorob ḳalġan, tigen.

K/1517 Yisus yawab biréb alarġa eytken: Ḫoźayġa éşenéwégéź bulhın. Isın eytemén héźge, oşo tawġa bérew eythe.

K/1518 Küterél de atılıb diñgéźge töş, tihe; üźé küñélénen şiktenmehe, minén hüźźerém buyınsa bulır tib éşenhe; ul néy eythe le aġa bulır.

K/1519 Şundıḳtan héźge eytemén: Télegégéźźe néy-géne horahaġıź źa alırıġıźġa éşenégéź, héźge ul bulır.

K/1520 Télekte torġanıġıźźa bér-bérewge bér-bér üpkegéź bulha kisérégéź. Küktegé ataġıź źa héźge yaźıḳtarıġıźźı kisérér.

K/1521 Üźégéź kisérmehegéź, küktegé ataġıź źa héźge yaźıḳtarıġıźźı kisérmeś, tigen.

K/1522 Taġı Yerusalimge kilgender. Ul sirkewźe yörögen saḳta anın ḳaşına baş svyaşçenniktar, kitabsılar, ololar kiléb.

K/1523 Aġa eytkender: Hin mını kém irké bélen ḳılahıñ? Mını ḳılarġa hiñe ḳıwetté kém birźé, tigender.

K/1524 Yisus alarġa yawab biréb eytken: Min de héźźen bér neme horayım, miñe yawab birégéź. Şunda mını kém irké bélen ḳılġanımdı min de héźge eytérmén.

K/1525 Yoanndın sumılıwı kükten buldı mı, elle kéşélerźen mé? Miñe yawab birégéź. tigen.

K/1526 Alar üź aralarında höyźeşkender: Kükten tihek, ul eytér, nige huñ héź aġa éşenmenégéź, tir.

K/1527 Kéşélerźen tib eytérge ḫalıḳtan ḳurḳḳandar. Anın ösön Yoanndı barıhı la döröś beyġamber tib bélgender.

K/1528 Şunan Yisusḳa yawab biréb eytkender: Bélmeybéź, tigender. Şunda Yisus alarġa yawab biréb eytken: Kém irké bélen mını ḳılġanımdı min de héźge eytmeymén, tigen.

12-nsé bülém

K/1529 Yisus alarġa misaldar kiltéréb eyte baştaġan: Bér kéşé yözöm aġastarı ultırtıb. bahıwźab yözöm hıwın aġıźġıs ḳaźıb başnya yahatıb şunan anı baḳsasılarġa tabşırıb üźé kitken.

K/1530 Üź vaḫıtında baḳsasılarźan yözöm yémeşterén alırġa tib baḳsasılar ḳaşına ḫézmetséhén yébergen.

K/1531 Alar huñ anı totob alıb tuḳmab bér nemehéź ḳaytarıb yébergender.

K/1532 Taġı alar ḳaşına ikénsé ḫézmetséhén yébergen anıhının da başın taş bélen ıwata huġıb ḳaźérén kiteréb yébergender.

K/1533 Ul taġı bütendé yébergen anıhın da ültérgender küb bütenderźé le ye tükmaġandar ye ültérgender.

K/1534 Anın taġı bér höygen géne ulı bar iken aźaġında alar ḳaşına şul yéberéb eytken: Minén ulımdan oyalırźar, tigen.

K/1535 Baḳsasılar huñ béré béréhéne eytéşkender bı aśaba eyźegéź anı ültéreyék şunan aġa ḳalahı mal béźźéké bulır, tigender.

K/1536 Anı totob alıb ültérgender źe yözöm baḳsahınan ḳırġa sıġarıb taştaġandar

K/1537 Yözöm baḳsahının éyehé néy éşter iken huñ ul kiléb baḳsasılarźı ültértér źe yözöm baḳsahın bütenderge birer.

K/1538 Şulayuḳ héź mının turıhında yaźıwźa uḳıġanıġıź yuḳ mı öy ośtaları yaraḳhıź küréb taştaġan taş üźé möyöştén nigéź başı bulıb yatḳan.

K/1539 Bı Teñérénen bı béźźén küź aldıbıźźa tañ ḳalırźıḳ éş tigendé, tigen.

K/1540 Şunda anı totob alırġa tırışıb ḳaraġandar tik ḫalıḳtan ḳurḳḳandar anın ösön alar üźźeré yayınan misal eytkendé añgargandar iken şunan anı ḳaldırıb kitkender.

K/1541 Şunan Yisustı hüźénen tottorayıḳ tib ḳaşına Fariséyźar bélen İrodtıḳılarźın ḳayhı bérewźerén yébergender.

K/1542 Alar kiléb Yisusḳa eytkender: Éy öyretéwsé béź bélebéź hinén ġaźéldégéñdé bér bérewge yarayım tigen éşéñ yuḳ hinén hin bérewźén de yözöne ḳarab éş ḳılmayhıñ. Ḫoźay yulına ısın öyretehéñ Kesarġa duş birérge téyéş mé elle yuḳ mı bireyék mé elle birmeyék mé tigender.

K/1543 Ul alarźın yuḫalıġın béléb alarġa eytken héź miné nige hınayhıġıź kiltérégéź miñe dinarîy min anı küreyém, tigen.

K/1544 Alar kiltérgender şunda ul alarġa eytken: Bı kém hüreté le kém isémé yaźılġan tigen alar aġa eytkender Kesarźıḳı, tigender.

K/1545 Yisus alarġa yawab biréb eytken: Kesarźıḳın kesarġa Ḫoźayźıḳın Ḫoźayġa birégéź tigen aġa tañ ḳalışḳandar.

K/1546 Şunan huñ anın ḳaşına téréléb torow yuḳ tib höyźewsé Saddukéyźar kiléb anan horab eytkender.

K/1547 Éy öyretéwsé Moisey béźge yaźġan bérewźén aġahı üléb ḳatının ḳaldırha tik balalar ḳaldırmaha anın ḳatının énéhé alhın da üź aġahının nehélén torġoźhın tib yaźġan.
K/1548 Yété aġay énélé kéşéler bar iné tewgéhé ḳatın alıb ülgen sağında balalar ḳaldırmanı.
K/1549 Ḳatındı ikénséhé aldı la üldé ul da balalar ḳaldırmanı ösönséhé le şulay uḳ buldı.
K/1550 Şulaytıb anı yétéhé le aldılar źa balalar ḳaldırmanılar barıhınan da huñ ḳatın da üldé.
K/1551 Şulay térélέw könönde téréléb torġas ul ḳayhınıhının ḳatını bulır alar anı yétéhé le ḳatın itkeynéler, tigender.
K/1552 Yisus alarġa yawab biréb eytken: Yaźıwźarźı Ḫoźay ḳoźörtén bélmeyénse héź oşono bélen yanılış yulġa töşehégéź mé?
K/1553 Ülgenden téréléb torġas ḳatın da almayźar irge le barmayźar kükterźegé Firéşteler şikéldé toralar.
K/1554 Ülgender téréléb torow turıhınan Ḫoźay, Moiseyge ḳıwaḳ yanında min Avraamdın Ḫoźayı, İsaaktın Ḫoźayı, Yakovtın Ḫoźayı tigendé. Moisey kitabında uḳıġanıġıź yuḳ mı? (İsḫ. 3, 6).
K/1555 Ḫoźay ülgenderźén Ḫoźayı tügél, térékterźén Ḫoźayı.
K/1556 Şulay, héź bik yañılışahıġıź, tigen. Kitabsılarźın bérewhé alarźın yéñéşkenderén işétéb Yisus alarġa yaḳşı yawab birgendé küréb yaḳındab anan horaġan, barı boyoroḳtarźın iñ oloho ḳayhı? tigen.
K/1557 Yisus aġa yawab birgen: Barı boyoroḳtarźında oloho: Éy İzrail! İşét, béźźén Teñéré Ḫoźayıbıź bér yañġıź Teñéré.
K/1558 Teñéré Ḫoźayıñdı barı küñéléñ bélen barı yenéñ bélen barı béléméñ bélen barı kösöñ bélen yarat, mına iñ olo boyoroḳ (Vtor. 6, 4, 5).
K/1559 İkénséhéle şuġa oḳşaş, yaḳınıñdı üźéñdé (yaratḳan) şikéldé yarat. Bılarźan oloraḳ büten boyoroḳ yuḳ, tigen (Lev. 19, 18).
K/1560 Kitabsı aġa eytken: Éy öyretéwsé! Yaḳşı, hin ısındı eyttéñ. Ḫoźay bérew anan başḳa büten (Ḫoźay) yuḳ.
K/1561 Anı barı küñéléñ bélen barı aḳılıñ bélen barı yenéñ bélen barı kösöñ bélen yaratıw, yaḳınıñda üźéñdé yaratḳan şikéldé yaratıw barı yandırıwźarźan da ḳormandarźan artıḳ, tigen.
K/1562 Yisus ul aḳıldı yawab birgenén küréb aġa eytken: Hin Ḫoźay batşalıġınan alıś tügélhéñ, tigen. Şunın huñınan huñ anan horaşırġa bérewźe ḳıymaġan.

K/1563 Sirkewźe öyretéwén oźatıb Yisus eytken: Kitabsılar Ḫristos David ulı tib nisék eyteler?

K/1564 David üźé Svyatıy Tın béldérgen buyınsa eytken: Teñéré minén Teñéréme eytté. Hinén doşmandarıñdı ayaḳtarıñ aśtına halġanımsa, minén uñ yağımdan ultır tiné tib (Psal. 109, 1).

K/1565 Şulay David üźé anı Teñéré tib isémdey. Ul nisék huñ anın ulı bula? tigen. Küb ḫalıḳ anı kineneb tıñdab torġan.

K/1566 Yisus alarġa üźénén öyretéwénde eytken: Kitabsılarźan haḳtanığıź, alar oźon kéymder kéyéb yöröwźé ḫalıḳ yıyılıştarında kéşéler alar bélen iśendeşkendé yaratalar.

K/1567 Sinaġoġalarźa alda ultırıwźı tuy-yıyındarźa türgé urınġa yantayıb ultırıwźı yaratalar.

K/1568 Bı tol ḳatındarźın öyźerén aşawsı küréner-géne ösön oźaḳ télek itéwsé kéşéler bik awır ġeyébtenérźer, tigen.

K/1569 Şunan Yisus ḫazina tartmahına ḳarşı ultırıb tartmaġa ḫalıḳ aḳsa halġandı ḳarab ultırġan. Küb bayźar küb-küb itéb halġandar.

K/1570 Bér yarźı tol ḳatın kiléb iké lépta halġan, ikéhé bér kodrant.

K/1571 Öyrenéwsélerén saḳırıb alıb Yisus alarġa eytken: Isın eytemén héźge, bı yarźı tol ḳatın tartmaġa halġandarźın barıhınanda kübérek haldı.

K/1572 Anın ösön barıhı la artığı barźan haldılar, ḳatın üźénén yétéşmegendégénen néyé bar barıhında, barı aşab torġanın haldı, tigen.

13-nsé bülém

K/1573 Yisus sirkewźen sıḳḳan saḳta anın öyrenéwsélerénén bérewhé aġa eytken: Éy öyretéwsé! Ḳara-elé, nindey taştar, nindey yorttar, tigen.

K/1574 Yisus aġa yawab biréb eytken: Hin bı źur yorttarźı kürehéñ mé? Mının barıhı la yémérélér, (mında) taş öštönde taş ḳalmaś, tigen.

K/1575 Ul Yeleon tawının başında sirkew ḳarşıhında ultırġan saḳta Petr, Yakov, Yoann, Andrey awlaḳta anan horaġandar.

K/1576 Béźge eytsé, bı ḳasan bulır? Mının barıhıla bula torġan saḳta nindey bilgé bulır? tigender.

K/1577 Alarġa yawab biréb Yisus eyte baştaġan: Haḳtanığıź, bér bérew héźźé aźźırmahın.

K/1578 Küb kéşéler minén isémém bélen kiléb eytérźer: bı min (Ḫristos) tirźer, küb kéşéné aźźırırźar źa.

K/1579 Huġıştar turıhınan huġış ḫeberźerén işéthegéź, ḳotoġıź osmahın. Anın ösön bı bulırġa téyéş, şulay źa bulha bı elé bötöw tügél.

K/1580 Ḫalıḳ ḫalıḳḳa, batşalıḳ batşalıḳḳa yebéşér. Urın urını bélen yér tétérewźeré bulır, astıḳtar bulır, ḫalıḳtar bolġanır. Bı awırıwźarźın başı-ġına.

K/1581 Héź huñ üźégéźźé ḳaraġıź, héźźé ḫökömge totob birérźer, sinaġoġalarźa huġarźar. Héźźé minén turıla baştıḳtar, batşalar aldına alar aldında (minén turıla) tanıḳtıḳ ösön aparıb ḳuyarźar.

K/1582 Tewle barı ḫalıḳtarġala Yevangeliye öyretéléw téyéş.

K/1583 Héźźé totob birérge apkitken saḳta, néy eytérbéź tib ḳayġırmaġıź, uyźaġılamaġıź. Şul seġaté héźge néy birélha şunı eytégéź. Anın ösön héź eytmeśhégéź Svyatıy Tın eytér.

K/1584 Aġahı énéhén; atahı balaların ülémge totob birérźer. Balaları ata-eseléréne ḳarşı totob alarźı ültérérźar.

K/1585 Minén isémém ösön héźźé barıhıla küre-almaśtar aźaġına tikté tüźgené ḳotolır.

K/1586 Daniyil beyġamber eytken: Buş eşekéléktén eşeké neśte tororġa téyéş tügél urında torġanın kürhegéź (uḳıġan kéşé töşönhén), şul vaḫıtta Yudeyala torowsılar tawźarġa ḳashındar.

K/1587 Kémde-kém öy tübehénde bulha, ul öy éséne töşmehén öyönen, bér-bér neme alıb kiteyém tib inmehén.

K/1588 Kémde kém igénde bulha, ul kéyémén alıb kiteyém tib kiré ḳaytmahın.

K/1589 Ḫarab éş ul könderźe ḳorhaḳtılarġa imések iméźgenderge.

K/1590 Ḳasıwıġıź ḳış könö bulmaha iné tib télek itégéź.

K/1591 Ul könderé şunday ḳayġı bular, anın şikéldé ḳayġı Ḫoźay yaratḳan donya yaratılġandan oşoġa tikté bulġanı yuḳ, bulmaś ta.

K/1592 Ul könderźé Teñéré ḳıśḳartmaha bér ten de ḳotolmaś iné tik üźé hayźaġan hayźalġandar ḫaḳında ul ul könderźé ḳıśḳartḳan.

K/1593 Şunda héźge bérew mına mında Ḫristos ana tégénde tihe éşenmegéź.

K/1594 Anın ösön aldıḳ-Ḫristostar, aldıḳ-beyġamberźer sıġarźar. Mömkin bulha hayźalġandarźı la aźźırır ösön bilgéler moġzizalar kürhetérźer.

K/1595 Héź huñ haḳtanıġıź. Mına, min héźge barıhında aldanuḳ eytéb birźém.

K/1596 Ul könderé huñ şunday ḳayhı ütkes, ḳoyaş ḳarañılanır, ay üź yaḳtılıġın birmeś.

K/1597 Yondoźźar kükten ḳoyolob töşerźer, kük ḳoźöretteré ḳuźġalışırźar.

K/1598 Şul vaḫıtta bolottar öśtönde küb ḳoźöret bélen danı bélen kile yatḳan eźem ulın kürérźer.

K/1599 Şunda ul üź Firéşteleren yéberéb dürt yél yağınan yér siténen kük sitene tikté üźénén hayźalġandarın yıyźırır.

K/1600 Smokva aġasınan misal alıġıź. Anın botaḳtarı yomoşab yapıraḳ yara baştanı ihe yey yaḳın tib bélehégéź.

K/1601 Şunın köbök bılar bula baştaġandı kürźén ihegéź, indé yaḳın işék töbönde tib bélégéź.

K/1602 Isın eytemén héźge, bıl ırıw bötöb ölgörmeś mının barıhı la bulır.

K/1603 Kük yér böter, minén hüźźerém bötmes.

K/1604 Ul köndö, ul seġatté bérew źe bélmey, küktegé Firéşteler źe (bélmey), ul da (bélmey), tik ata-ġına (béle).

K/1605 Ḳaraġıź, uyaw toroġıź, télek itégéź, héź ul vaḫıt ḳasan kilerén bélmeyhégéź.

K/1606 Ul vaḫıt bérew yulġa sıġıb öyön ḳaldırıb üź ḫézmetséleréne başḳarıb torowġa ḳuşıb her béréhéne üź aldına éş biréb ḳapḳa haḳsıhına uyaw tor tib ḳuşıb kitken kéşége oḳşay.

K/1607 Şulay uyaw toroġıź, öy éyehénén kis mé, tön urtahında mı, etes ḳısḳırġanda mı, elle irtensek mé, ḳasan kilerén bélmeyhégéź.

K/1608 Añdamaśtan kiléb héźźé yoḳtaġanıġıź źa osoratmahın.

K/1609 Héźge eytkendé bar kéşélerge le eytemén, uyaw toroġıź, tigen.

14-nsé bülém

K/1610 İké könden Pasḫa bélen sösö ipmek bayramı bulırġa téyéş iken. Baş svyaşçenniktar bélen kitabsılar Yisustı ḫeyle bélen totob alıb ültérérge yün éźźegender.

K/1611 Şulay źa bulha eytéşkender: Ḫalıḳ bolġanışıb kitmehén börük bayram könö itmeyék, tigender.

K/1612 Ul Vifaniyala ḳutırźı Simondın öyönde saġında, yantayıb ultırha bér ḳatın alavastr hawıtı bélen ḳatıştırılmaġan ḳıybattı nard mayınan miro apkiléb hawıttı ıwatıb anın başına ḳoyġan.

K/1613 Ḳayhıları huḳıranışıb üź aralarında eytéşkender.

K/1614 Mironı bılay arem itéw nige kerek? Anı ös yöź dinariyźan da ḳıybatıraḳ hatıb horanıwsılarġa öleşérge bulır iné, tigender. Şulaytıb alar ḳatınġa źarźanġandar.

K/1615 Yisus eytken: Héź anı ḳuyıġıź nige héź anı yözetehégéź, ul miñe arıw éş ḳıldı.

K/1616 Horanıwsılar her vaḫıt héźźé bélen bérge, alarġa télegen saġıġıźźa yaḳşılıḳ ite alırhıġıź. Min huñ her vaḫıt héźźé bélen bérge tügél.

K/1617 Ul ḳıla alġanın ḳıldı. Minén tenémdé aldan mayźab kümerge eźérźené.

K/1618 Isın eytemén héźge, bötön donyala ḳayźa-ġına bulha-la bı Yevangeliye höyźenélhe, ḳatındın üźé iśke alınır ösön anın néy ḳılġanı la eytélénér, tigen.

K/1619 Unikénén béréhé İskariot Yudahı, Yisustı baş svyaşçenniktarġa totob birmeksé bulıb alar ḳaşına kitken.

K/1620 Alar mını işétkes, höyöne töşkender. Aġa kömöş teñkeler birmeksé bulġandar. Şunan ul anı ḳalaytıb uñay vaḫıtta totob birerge tib yün éźźey baştaġan.

K/1621 Tewgé sösö ipmek könö Pasḫaġa téyéş berendé huyġas, aġa öyrenéwséleré eytkender: Pasḫanı ḳayźa aşaġıñ kile? Béź barıb eźérźerbéź, tigender.

K/1622 Öyrenéwsélerénén ikewhén yéberéb alarġa eytken: Héź ḳalaġa barıġız, héźge bér körşök hıw alıb bara yatḳan bér kéşé tab bulır, anın artınan éyerégéź.

K/1623 Ul ḳayźa barıb inhe, şul öyźön éyehéne eytégéź: Öyretéwsé eyte, min öyrenéwsélerém bélen bérge Pasḫa aşay torġan bülme ḳayźa tib eyte, tigéź.

K/1624 Ul héźge iźenéne yeyélgen eźér źur bülme kürhetér, béźge şunda eźérźegéź, tigen.

K/1625 Öyrenéwséleré kitéb ḳalaġa kilges, ul alarġa eytkense turı kiltéréb Pasḫa eźérźegender.

K/1626 Kis bulġas, ul uniké (öyrenéwséleré) bélen bérge kilgen.

K/1627 Şunan alar yantayışıb aşab ultırġan saḳta Yisus eytken: Isın eytemén héźge, miné bélen bérge aşawsı héźźén bérewgéź miné totob birér, tigen.

K/1628 Alar ḳaygırışıb béré artınan béré eyte baştaġandar, min tügél mé?

K/1629 İkénséhé le min tügél mé tib ul huñ alarġa yawab biréb eytken: Miné bélen bérge ḳulın tabaḳḳa manġan unikénén béréhé, tigen.

K/1630 Şulay źa bulha eźem ulı üź turıhınan yaźılġansa bara eźem ulın totob biréwsé kéşénén éşé ḫarab ul kéşénén tıwmaġanı yaḳşıraḳ bulır iné, tigen.

K/1631 Şunan alar aşaġan saḳta Yisus ipmek alıb beḫildeb hındırıb alarġa biréb eytken: Alıġız, aşaġız, bı minén teném, tigen.

K/1632 Şunan hawıt alıb tew itéb alarġa birgen barıhı la anan éskender.

K/1633 Şunan alarġa eytken: Bı minén küb kéşéler ösön ḳoyola torġan yañı zavıt ḳanım.

K/1634 Isın eytemén héźge, indé min yözöm yéméşénén hıwın Ḫoźay batşalığında yañı araḳı éser könge tikté ésmeśmén, tigen.

K/1635 Şunan (iman) köyźöb uḳıb Yeleon tawına kitkender.

K/1636 Şunda Yisus alarġa eytken: Héź, barıġız źa oşo tönö minén turımda şiktenérhégéź. Anın ösön kétéwséhén ıwatırmın, harıḳtarı taralıb böter tib yaźılġan (Zaḫariy 13, 7).

K/1637 Téréléb torġas min héźźé Galileyala ḳarşı sıġıb alırmın, tigen.

K/1638 Petr aġa eytken: Barıhıla şiktengende le min şiktenmeśtém, tigen.

K/1639 Yisus aġa eytken: Isın eytemén hiñe, hin bögön oşo tönö etes ikéret ḳısḳırıb ölgörgense minen ösöret tanarhıñ, tigen.

K/1640 Ul huñ taġı nıġıtıñ ḳırab eytken: Miñe ḫatta hiné bélen bérge ülérge kilgende le min hinen tanmaśmın, tigen. Barıhıla şulay tib eytkender.

K/1641 Gefsimaniya tigen bér awılġa kilgender. Kilges ul öyrenéwséleréne eytken: Héź oşonda ultırıb toroġıź, min barıb télek itéb kileyém, tigen.

K/1642 Şunan üźé bélen bérge Petrźı, Yakovtı, Yoanndı alıb barıb ḳoto osob ḳayġırına baştaġan.

K/1643 Şunan alarġa eytken: Minén ülgense yeném köye, héź oşonda bulıġıź miné bélen uyaw toroġıź, tigen.

K/1644 Şunan aźıraḳ kitéñ kéreb yérge ḳolab télek itken, mömkin bulha bıl seġat minen üthe iné tib.

K/1645 Şunan eytken: Éy Avva atay! Hiñe barıhıla mömkin, hin bı hawıttı miñe tigézmey ütker, şulayźa bulha min télegense tügél üźéñ télegense (bulhın), tigen.

K/1646 Ḳaytıb kiléb alar yoḳtaġandı küréb Petrġa eytken: Éy Simon! Hin yoḳtayhıñ mı? Hin bér seġat uyaw tora almanıñ mı?

K/1647 Aldanmaś ösön uyaw toroġıź, télek itégéź. Tın uyaw, ten ḫelhéź, tigen.

K/1648 Şunan taġı kitéb şuluḳ hüźźé eytéb télek itken.

K/1649 Şunan ḳaytıb kiléb taġı alar yoḳtaġandı kürgen alarźın küźźerén yoko baśḳan iken. Alar aġa néy yawab birérge bélmegender.

K/1650 Şunan ösönsöret kiléb alarġa eytken: Héź elé haman yoḳtab yatahıġıź mı? Böttö indé, seġat kiléb yétté, mını ezem ulı yaźıḳtılarźın ḳulına totolob biréle.

K/1651 Toroġıź, eyźegéź, mını miné totob biréwsé yaḳındanı, tigen.

K/1652 Şunan şul seġaté ul mını eytken saġınduḳ, un ikénén béréhé Yuda anı bélen bérge küb ḫalıḳ ḳılıstar ḳaźıḳtar alıb baş svyaşçenniktarźan, kitabsılarźan, ololarźan kiléb yétkender.

K/1653 Anı totob biréwsé alarġa bilgé ösön eytken: Min kémdé übhem şul üźé bulır héź anı alıġıź źa ipteb kéne apkitégéź, tigen.

K/1654 Şunan kiléb şul seġaté aġa yaḳındab eytken: Éy Rabbi, Éy Rabbi, tigen de anı übken.

K/1655 Alar huñ Yisus öśtöne ḳuldarın halıb anı totob alġandar.

K/1656 Şul yérźe torġandarźın béréhé ḳılısın hurıb alıb baş svyaşçenniktın ḳolona hélteb anın ḳolaġın öźe sabḳan.

K/1657 Şunda Yisus alarġa eytken: Eźem talawsıġa sıḳḳan şikéldé ḳılıstar ḳaźıḳtar alıb sıḳḳanhıġıź miné totarġa.

K/1658 Kön-hayın min üźégéź bélen sirkewźe buldım, öyrettém héź miné totob almanıġıź. Yaźılıwźar yéréne kilhén indé, tigen.

K/1659 Şunda anı ḳaldırıb barıhıla ḳasḳandar.

K/1660 Bér yégét yalanġas tenéne börkensék yabınıb anın artınan éyergen, anı haldattar totob alġandar.

K/1661 Ul huñ börkenségén ḳaldırıb alarźan yalañġas köyö ḳasıb kitken.

K/1662 Şunan Yisustı baş svyaşçennik ḳaşına kiltérgender. Anın ḳaşına barı baş svyaşçenniktar, ololar, kitabsılar yıyılġandar.

K/1663 Petr anın artınan alıśtan éyeréb barıb ḫatta baş svyaşçenniktın işék aldına inéb ḫéźmetséler bélen bérge utḳa ḳıźınıb ultırġan.

K/1664 Baş svyaşçenniktar bélen bötön Sinédrion Yisustı ülémge totob birmeksé bulıb anın öśtönen tanıḳtıḳ éźźegender, tik taba almaġandar.

K/1665 Küb kéşéler anın öśtönen yalġan tanıḳtıḳ birgender, tik bı tanıḳtıḳtar yéterźék bulmaġan.

K/1666 Ḳayhı bérewźer torob aġa ḳarşı aldıḳ tanıḳtıḳ biréb eytkender.

K/1667 Béź anın oşo ḳul bélen torġoźġan sirkewźé yéméréb ös könden ḳul bélen torġoźmaġan ikénséné torġoźormın tib eytkenén işétték, tigender.

K/1668 Alarźın bı tanıḳtıḳtarı la yéterźék bulmaġan.

K/1669 Şunda baş svyaşçennik urtaġa sıġıb torob Yisustan horaġan: Hin nige bér yawab ta birmeyhéñ? Alar hiñe ḳarşı néy tanıḳtayźar? tigen.

K/1670 Ul öndeşmegen bér yawab ta birmegen. Baş svyaşçennik anan taġı horab aġa eytken.

K/1671 Dandawźının ulı Ḫristos hin mé? tigen. Yisus eytken: Min, tigen. Héź ḳoźöreténén uñınan ultırıb kük bolottarının öśtönde kile yatḳan eźem ulın kürérhégéź, tigen.

K/1672 Şul vaḫıtta baş svyaşçennik kéyémderén yırtḳılab eytken: Béźge taġı néy tanıḳsıları kerek?

K/1673 Ḫoźayźı ḫurźaġanın héź işéttégéź. Héźge nisék küréne? tigen. Alar huñ barıhıla anı ültérérge téyéş itkender.

K/1674 Ḳayhı bérewźeré aġa tököröb bitén börkeb üźén huġıb béléb eyt tib eyte baştaġandar. Ḫéźmetséler źe anın yañaḳtarına huḳḳandar

K/1675 Petr tübende işék aldında saḳta baş svyaşçenniktın ḫézmetsé ḳatındarının béréhé kilgen de.

K/1676 Ḳızınıb ultırġan Petrźı küréb aġa tékteb ḳarab eytken: Hin de Yisus Nazaryanin bélen inéñ, tigen.

K/1677 Ul huñ anan tanıp eytken: Min bélmeyém, min hinén eytkenéñe töşökmeyém, tigen. Şunan aldaġı işék aldına sıġıb kitken (şul vaḫıtta) etes ḳısḳırġan.

K/1678 Ḫézmetsé ḳatın anı taġı küréb şul yérźe torġandarġa eyte baştaġan. Bıl alar ésénen tib.

K/1679 Ul taġı tanġan. Belekey tororaḳ şul yérźe torġandar Petrġa taġı eyte baştaġandar. Hin de şularźan bulıwġa yetéşhéñ, hin üźéñde Galileya kéşéhé höyźeşéwéñ de oḳşay, tigender.

K/1680 Ul huñ héź eytken kéşéné bélmeyém tib ant itéb ḳarġana baştaġan.

K/1681 Şul vaḫıtta etes ikénséret ḳısḳırıb yébergen. Şunda Petr, Yisus eytken hüźźé iśéne töşörgen. Etes ikéret ḳısḳırıb ölgörgense minen ösöret tanarhıñ, tigende (iśéne töşörgen).

15-nsé bülém

K/1682 Tuḳtatmay irte bélen baş svyaşçenniktar, ololar, kitabsılar bötön Sinédrion bérge keñeş itéşkender źe Yisustı beyźeb aparıb Pilatḳa birgender.

K/1683 Pilat anan horaġan: Hin Yudeya batşahı mı? tigen. Ul aġa yawab biréb eytken.

K/1684 Hin (dörös) eytehéñ, tigen. Baş svyaşçenniktar anı küb turıla ġayébtegender.

K/1685 Pilat anan taġı horaġan: Hin bér yawab ta birmeyhéñ mé, hinén turıñdan ġayébtey ḳalay küb kürehéñ mé? tigen.

K/1686 Yisus mınıhına la bér yawab ta birmegen Pilat tañ ḳalġan.

K/1687 Her bayramda türe ḫalıḳḳa horahalar, bér totḳonsonı yébere torġan iken.

K/1688 Ul vaḫıtta Varavva isémdé bérew ipteşteré bélen bérge bıġawźa tora iken. Alar ḫalıḳ bolġanışḳanda kéşé ültérgender iken.

K/1689 Ḫalıḳ Pilattan, ul alarġa her ḳasan ḳıla torġanın ḳılhın tib ḳısḳırıb horay baştaġan.

K/1690 Ul alarġa yawab biréb eytken: Min héźge Yudeya batşahın ısḳındırayım, téleyhégéź mé? tigen.

K/1691 Anı baş svyaşçenniktar könsöldékten totob birgenderén ul béle iken.

K/1692 Baş svyaşçenniktar Varavvanı yébergenéñ yaḳşıraḳ béźge tib horarġa ḫalıḳtı ḳotortḳandar.

K/1693 Pilat yawab biréb alarġa taġı eytken: Néy téleyhégéź huñ héź Yudeya batşahı tib isémdegen kéşégéźge néy ḳılayım, tigen.

K/1694 Alar taġı anı kiréb-ḳaźaḳtat tib ḳısḳırġandar.

K/1695 Pilat alarġa eytken: Ul nindey uśaldıḳ ḳıldı? tigen. Alar huñ anı kiréb-ḳaźaḳtat tib otoro ḳısḳırışḳandar.

K/1696 Şul vaḫıtta Pilat ḫalıḳ télegendé ḳılayım tib alarġa Varavvanı yébergen Yisustı tuḳmab kiréb-ḳaźaḳtarġa totob birgen.

K/1697 Haldattar anı işék aldının töbköléne prétoriya tigen urınına aparıb bötön polktı yıyġandar źa.

K/1698 Şunan anı ḳızıl kéyémge kéyéndéréb başına senskekté ülenden ürme üréb halġandar.

K/1699 Şunan anı bélen iśendeşken bulıb éy Yudeya batşahı höyön tib eyte baştaġandar.

K/1700 Anı tayaḳ bélen başına la huḳḳandar. Aġa tökörgender źe tubıḳtanıb torob aġa baş ta éygender.

K/1701 Anı mıśḳıldab bötkes östönen ḳızıl kéyémén sistéréb-alıb anı üź kéyémderéne kéyéndéréb kiréb ḳaźaḳtarġa apkitkender.

K/1702 İgénden kiléb ütéb barġan bér Kirineya kéşéhéne Aleksandr bélen Rufanın atahı Simonġa, anın kréstın kütertgender.

K/1703 Şunan anı Golgofa tigen urınġa kiltérgender. Golgofa tigené mañday urını tigen yér.

K/1704 Anda aġa éserge smirna ḳatıştırġan araḳı birgender tik ul anı ḳabül itmegen.

K/1705 Anı kiréb-ḳaźaḳtaġan kéşéler, anın kéyémderén kémge néy téyeréne şıbaġa totoşıb büléşéb alġandar.

K/1706 Ös seġat tirelere iken, anı kiréb ḳaźaḳtaġandar.

K/1707 Şunan Yudeya batşahı tib anın ġayébén yaźıb ḳuyġandar.

K/1708 Anı bélen bérge iké eźem talawsılarźa kiréb ḳaźaḳtaġandar, béréhén anın uñ yaġınan ikénséhén hul yaġınan.

K/1709 Şunda yaźıwźın uśaldar bélen tiñge hanalġan, tigen hüźé yéréne kilgen (İsaiy 53, 12).

K/1710 Ütken barġandar aġa uśal hüź eytéb baştarın sayḳab éy sirkewźé yéméréb ös könde torġoźowsı.

K/1711 Üźéñdé ḳotḳar, töş krésttan, tigender.

K/1712 Şunan hımaḳ baş svyaşçenniktar źa kitabsılar źa mıśḳıldab béré béréhéne eytéşkender: Bütenderźé ḳotḳara iné üźénde ḳotḳara almay.

K/1713 İzrail batşahı Ḫristos töşhön ḫeźér krésttan, béź küreyék, şunan béź éşenérbéź tigender. Anı bélen bérge kiréléb-ḳaźaḳtanġandar źa anı ḫurźaġandar.

K/1714 Altınsı seġatten baştab bötön yér öśtönde ḳarañılıḳ bulır tuġıźınsı seġatke tikté torġan.

K/1715 Tuġıźınsı seġatte Yisus ḳatı tawış bélen Éloi Éloi Lama Savaḫfani tib ḳısḳırġan. alay tigené, Éy Ḫoźayım! Éy Ḫoźayım! Hin néy ösön miné ḳaldırźıñ? tigen hüź.

K/1716 Şul yérźe torġandarźın ḳayhı bérewźeré işétéb eytkender: Mına İliyanı saḳıra tigender.

K/1717 Bérew yügéréb barıb bolotḳa hérke héñdéréb tayaḳ başına élégen de aġa éserge biréb eytken: Tuḳtaġıź elé, küreyék, anı töşöröb alırġa İliya kilér miken tigen.

K/1718 Yisus ḳatı ḳısḳırıb tının sıġarġan.

K/1719 Sirkewźegé şarşaw ürźen tübenge tikté iké başḳa bulıb ayırılġan.

K/1720 Anın ḳarşıhında torġan sotnik, ul şulay ḳısḳırıb tın sıġarġandı kürges eytken: Isınuḳ oşo kéşé Ḫoźay ulı iné, tigen.

K/1721 Ul yérźe ḳatındar źa bulġan, alar alıśtan ḳarab torġandar. Alar arahında Mariya Magdalina késé Yakov bélen Yosiyanın esehé Mariya, Solomiya la bulġan.

K/1722 Alar ul Galileyala saḳtala anın artınan éyeréb yöröb aġa ḫézmet itkender anı bélen bérge Yerusalimge kilgen büten ḳatındar źa küb bulġan.

K/1723 Şunan (yoma könö şembénen aldağı kön bulġanġa küre) kis bulġas Arimafeyanan Yosif kilgen.

K/1724 Ul bik ḳaźérlé keñeşsé iken. Ul üźé Ḫoźay batşalığın kötöb torġan iken. Pilatḳa ḳıyıb inéb ul Yisustın tenén horaġan.

K/1725 Pilat ul üldé tigenge tañ ḳalıb sotniktı saḳırıb alıb anan horaġan: Kübten üldé mé? tigen.

K/1726 Şunan sotniktan béléşkes tendé Yosifḳa birgen.

K/1727 Yosif kindér hatıb alıb anı töşöréb kindérge uraġan da ḳaya taşḳa öñöb yaśalġan ḳebérge halġan. Şunan kabér işégéne taş awnatıb halġan.

K/1728 Mariya Magdalina bélen Yosiya Mariyahı anı ḳayźa halġandı ḳarab torġandar.

16-nsé bülém

K/1729 Şembé kön ütkes Mariya Magdalina bélen Yakov Mariyahı tağı Solomiya Yisustı mayźarġa barırġa tib yéśté mayźar hatıb alġandar.

K/1730 Aźnanın tewgé könö bik irte ḳoyaş sıḳḳan saḳta alar ḳebér yanına kiléb üźé aralarında eytéşkender.

K/1731 Béźge ḳebér işégénen taştı kém awźarır iken, tigender.

K/1732 Kileb ḳarahalar küreler, taş awźarılıb yata, taş bik źur iken.

K/1733 Şunan kabérge inges uñ yaḳtan ultırġan aḳ kéyém kéygen bér yégétté kürgender, alarźın ḳottarı osḳan.

K/1734 Ul huñ alarġa eytken: Ḳotoġıź osmahın, héź kiréléb ḳaźaḳtanġan Yisus Nazaryanindı éźźeyhégéź, ul téréléb torźo.

K/1735 Ul mında yuḳ. Mına anı ḳuyġan urın. Barıġıź, anın öyrenéwséleréne le Petrġa la eytégéź: Ul héźźé Galileyala ḳarşı sıġıb alır ul üźégéźge eytkense héź anı şunda kürérhégéź, tigéź, tigen.

K/1736 Şunan sıġıb ḳabérźen yügéréşéb kitkender alar ḳaltıraşıb ḳottarı osob ḳurḳḳandarınan bérewge le bér neme le eytmegender.

K/1737 Téréléb torġas aźnanın tewgé könö irtensek Yisus tewle ésénen yété yéndé ḳıwıb sıġarġan Mariya Magdalinaġa kiléb küréngen.

K/1738 Ul ḳaytıb Yisus bélen yörögenderge ilaşıb iñéreşkenderge ḫeber itken.

K/1739 Alar huñ anın: Yisus téré, min anı kürźém tigenén işétkes éşenmegender.

K/1740 Anan huñ Yisus alarźın ikewhéne, yulda alar awılġa bara yatḳandarında büten töśtö bulıb küréngen.

K/1741 Alar źa ḳaytıb kiléb bütenderge ḫeber itkender tik alarġa la éşenmegender.

K/1742 Aḳtıġında kiské aşta yantayışıb ultırġan saḳtarında unbér (öyrenéwséleréne) kiléb küréneb éşenmegenderé ösön küñélderé ḳatı ösön anın téréléb torġanın kürgen kéşélerge éşenmegenderé ösön alarġa huḳıranġan.

K/1743 Şunan alarġa eytken: Barıġıź bötön donyaġa yöröb barı yaratılġandarġa Yevangeliyenı höyźegéź.

K/1744 Kémde-kém éşene torġan, sumıla torġan bulha, ul ḳotḳarılır; kémde-kém huñ éşenmehe, ul ġayébtenér.

K/1745 Éşengen kéşélerge huñ mınday bilgéler bulır. Minén isémém bélen yénderźé ḳıwalab sıġarırźar yañı télder bélen höyźeşérźer.

K/1746 Yılandarźı ḳulġa alırźar, ültére torġan neśte ésheler, alarġa zıyan itmeś; awırıwźar öśtöne ḳuldarın halhalar, alar hawıġarźar, tigen.

K/1747 Şulay, Teñéré öyrenéwséleré bélen höyźeşkendéñ huñınan kükke sıġıb Ḫoźayźın uñ yaġınan ultırġan.

K/1748 Alar kitéb Yevangeliyenı her yérźe höyźegender. Teñéré alarġa yarźam itken. Hüźźé şunduḳ bulġan bilgéler bélen nıġıtḳan, amin.

6.2. Başkurt-Arap Alfabeli Metinlerin Çeviri Yazısı

6.2.1. 1902-nsé yılda Başḳorttar meselehé

(Başḳort tariḫınan bér kiśek)

Faḫretdinof. G

A/1 Başḳorttar Meskew dewleténe ḳuşılġandan birlé Başḳortostanda ḫökümettéñ böte seyesetén bayarźar yöröttö. Élék Meskewźe huñınan Pétérburźa bulġan ḫökümet daireler ala. Vaḳıt bında bayarźar (yér bilewséler) seyesetén yaḳlap kildéler.

A/2 Böte Başḳort tariḫında Başḳortostan seyesetén bayarźar ḳulınan sawźa seneġet burjuvaziyahı ḳulınan tartıp alıw turahında bér géne tapḳır źur imgeklé bulıp ütté.

A/3 18-nsé bıwat urtahında ḫeźérgé Başḳortostandı üź éséne alġan Orenbur ölkehéne général-gubérnator itép Yekatirinbur zavodtarınıñ mödiré Tatişçev ḳuyıldı. Bıl ḫéźmetke kéréşéw ménen ük Başḳortostan seyeseténde źur üźgereş yaharġa ıntılıb ḳaranı. **A/4** Bayarźar mömkin ḫetlé kübérek Başḳort yérén baśıp alıp ḳalıwġa ġeskeriy hem türe bulıp Başḳort malın talarġa téleyźer. Şul sebeplé Başḳortostandıñ tınışhıź torowı gél bolalar sığıwı ularġa fayźalı iné. **A/5** Sönki bılar yuldar nasarlıḳ ḫalıḳ hirek bula. Şul sebeplé aşlıḳtı sitke yéberép hata almayźar. Yér bilew źur daḫod birmey. Şul sebeplé bılar her bér saranı kürép:

A/6 Başḳorttarźı ḳoralġa yebéşérge mejbür iteler źe bolanı baśıw hıltawı ménen başḳortarźı télehe néy ḫetlé talayźar. Başḳort, Tatar hem başḳa ḫalıḳtarźı üź-ara ḳısḳırıştıra. Ular źa meselené ḫel itéw ösön her béréhénen rişwet alalar iné. **A/7** Ḫelbuki Ural buyındağı sawźa seneġet burjuvaziyahınıñ fayźahı bıl ildéñ tınıs bulıwın tawar yörötörge yuldar imén bulhın. Zavod hem baźarźarźı haḳlaw ösön küp ġesker hem ḳoral totop rasḫodlanırġa mejbürlék bulmawźı **A/8** ildegé ḫalıḳtıñ küpsélégé bulġan Başḳort ḫalıḳınıñ iḳtisadi hem matdiy ḫelé bér aź küterélép ularźıñ fabrik, zavod tawarına yaḳşı alıwsı bulıwın fabrik zavodtar ösön kübérek hem arzanlı sériya yétéştéréwén talap ite iné.

A/9 Şul sebeplé Uraldağı seneġet kapitalınıñ vekilé bulġan Tatişçev, Başḳortostanġa kiléw ménen yebér hem rişwetteré arḳahında Başḳorttarźı ḳoralġa yebéşéwge mejbür itéwsé törkömderge ḳarşı ḳatı köreş astı. Başḳorttar arahında meġarif meselehén küterźé.

A/10 Lekin ul vaḳıtta böte Resey küleménde sawźa, seneġet kapitalınıñ kösö bik nıġıp yétmegeyné. Ḫakimiyet yér bilewsé bayarźar ḳulında iné. Şul sebeplé, Tatişçev bında oźaḳ yeşey almanı. Unıñ ménen alıp ḫökümet seyesetén yéméréwźe ġeyéplep sudḳa birźéler. Unıñ urınına Başḳortostanda élékkénen ḳatıraḳ bayar ḳamsıhı uynay başlanı.

A/11 Şul vaḳiġanan huñ 50 yıldar uźġas Başḳort meselehén ḫel itéwźé, béźźe İlminskiy şekértteré tip yörötölgen yeki törköm ḫalıḳ üź ḳulına alırġa ıntılıb ḳaranı. **A/12** İlminskiylar meselege, töp forsatlıḳ yaġınan ḳarap, bınıñ ösön uḳ milletterźé alırġa yaḳşı yöź kürhetép awlaw seyesetén totalar iné. Şul sebeplé, ular Başḳort meselehénde Başḳorttarġa temlé pryanik yottorow seyeseté ménen kildéler.

A/13 Bıl meḳelele min revolyutsiyaġa tiklém bulġan başḳort tariḫında bik hirek osraġan oşo vaḳiġa turahında tuḳtalıp ütérge téleymén.

A/14 Bıl vaḳiġa 1902-nsé yıldıñ 25-nsé fevralénen başlap 7-nsé martına tiklém Orenbur ḳalahında orenbur gubernatorı général-léyténant Barabaşev ḳul aśtında, Başḳort meselehé turahında bulġan keñeşmenen ġiberet. **A/15** Bıl keñeşmenéñ pratakoldarı şul uḳ yılda baśtırılıp téyéşté kéşéler arahında taratılġaynı. Bıl meḳele şul pratakoldarġa tayanıp yaźıla.

A/16 Sıġarılġan ḳararźarźın küp maddeleré ayırım tikşérélép tefsir itélérge. Unıñ artında küźetélgen töp maḳsattarźı uźıp siserge moḫtajdar. Bik küp vaḳıtta matur sesekterźen ası yéméş üśken kéwék tatlı hüź aśtında la ası éş yeşérénérge mömkin. **A/17** Şulay bulha la ġömümi alıp öśtönge ḳaraġanda bıl keñeşme Başḳorttar turahında ḫeyér-ḫamlıḳ yulın küźetken bulıp mataşḳan. Bını şul pratakoldarġa başlanġıs itép ḳuşılıp yaźılġan hüźźer bik asıḳ kürhete. Meśelen başlanġısta:

A/18 Général-léyténant Barabaş, Orenbur gubernatorı ḫéźmeténe kéréşkes te Başḳort ḫalıḳınıñ ḫelé bik uñayhıź hem nasar bulġanlıḳḳa diḳḳet itté. Orenbur gubernahındaġı yér hem ḳatın;ḳıź yené 268 méñge tulġan. **A/19** Başḳort ḫalḳı 4 million disetinelep yérge ḫuja bula torop ta handarı üźźeréne ḳaraġanda altı tapḳır küp bulġan hem yérźeré 4 million disetinenen ġiberet bulġan urıś kreśtiyenderéne ḳaraġanda bik feḳir hem ḳıźġanıs yarım as ḫelde yeşeyźer.

A/20 Başḳorttar tebiġetteré yaġınan bélémge dertlé başḳalarźan ölgö alıwġa heletlé bik yaḳşı küñéllé bulhalar źa meźeniyette bik tüben ḫelde ḳalıp balalar kéwék his vaḳıtta irtengéné uylamayźar. Bögöngö kön ménen yeşeyźer.

A/21 Général Barabaş gubernahında yöröp sıġıp Başḳorttarźıñ ḫel hem tormoştarı ménen bik tefsillé tanışḳas, Başḳort tormoşondaġı böte yétéşhéźlékterźéñ sebebé ularźıñ meźeniyette bik tüben ḳalıp küsme tormoştan utraḳ tormoşḳa küséwźerén bik awırlıḳ ménen kiséréwźeré tip taptı. **A/22** Başḳorttarźıñ iḳtisadiy yaḳtarına his bér diḳḳet itmeyénse, üź yulına taşlanġan. E ularźı uḳıtıw hem terbiyelew meselehé her bér iréklé ḳaraşḳa bik nıḳ ḳarşı torġan fanatik mosolman ruḫaniźarı ḳulında boġawlanıp ḳalġan.

A/23 Bına, şunı küre torop ta meẖelliy administartsiya Başḳort ẖalıḳınıñ iẖtiyajdarı turahında his bér baş ütmegen uylap ta ḳaramaġan. Başḳorttar turahında tormoş ġazabı sigéwéne tıp-tınıś ḳarap torġan.

A/24 Orenbur gubernahında 1894-nsé yıldan başlap tormoşḳa ḳuyılġan kreśtiyen möesseseleré, Başḳorttarġa ḳaraġanda bik küp meźeniy bulġan hem iḳtisadiy tormoş bötönley başḳa nigéźźerźe ḳorolġan urıś kreśtiyenderéńéñ ẖeléne ḳarata tuźılıp, bılar üź ḳuldarında baytaḳ kiñ ẖoḳuḳtar bula torop ta Başḳort tormoşon yaḳşırtuw yulında téyéşlé saralar kürmegender.

A/25 Bına, şul sebeplé Başḳort turahındağı ḳayhı bér zakondarźı nigéźénen alıştırmay. Başḳorttar turahında ḳayhı bér satsiyalnıy saralar kürmey torop Başḳort tormoşondağı yétéşhéźlékterźé yanarġa mömkin tügél, téyéle.

A/26 Mına, şul saralarźı éźlew héltewé ménen 1902-nsé yıl ḳış aźağında yuġarıla höylengen keñeşme bélép mında baytaḳ źur türeler hem orenbur gubernahınıñ Başḳorttar küp bulġan töbekteréndegé zemskiy naçalniktar bulġandar. **A/27** Elbitte her vaḳıttağı şikéllé mında başḳorttarźıñ üźźerénen his bér kéşé saḳırılmağan, ḳatnaştırılmağan. Ularźıñ fékéré horalmağan. Lekin ulayźa ḳayhı bér meselelerźé tikşérgende, Başḳorttarźıñ törlö vaḳıttarźa, törlö ayḳan ménen birgen üténésteréne tayanġanlıḳ küréngélenép üte.

A/28 Keñeşmenéñ kön tertibénde oşo meseleler ḳuyılıp ḳaralıp ütkender.

1) Aśaba Başḳortostanźıñ yér ménen temin itéléw meselehé hem küpmé yérźerén hatıwın tik kereklék (yér hatıwźı ḳarşı köreş).

2) Başḳort yérźeréne razméjévaniyanı aşıḳtırıw.

A/29 3) Duşevoy nadelnıy buş (skudnıy) yérge alıştırıw meselehé.

4) Başḳort awıldarında yér ménen fayźalanıwźa böte ẖalıḳtı tigéźletéw saraları.

5) Ayırım yorttarźa Başḳort yéréndegé ölöşterén ayırıp ẖosusiy milékke eylendéréwźeré turahında.

6) Başḳorttar arahında awıl ẖujalığı taratıw saraları.

A/30 7) Başḳorttarźa yér aréndahı meselehén tertipke halıw.

8) Başḳort kapitaldarı turahında.

9) Başḳorttarźı terbiye hem uḳıtıw éşterén küteréw saraları hem başḳalar…

A/31 Aśaba Başḳorttarźı yérźen başta nadel (yér) ménen temin itéw derejeleré hem kilesekte ularźıñ iḳtisadiy tormoştarın temin itéw ösön küpmé yérźeré his hanalmay torġan itép ḳaldırıw téyéşlék turahında. (Nepremennıy çlen İvrisman dokladı)

A/32 Aśaba Başḳorttarınıñ duşevoy nadel ménen temin itéléwźerénéñ derejehé meselehé ularźıñ meselehé. Ularźıñ iḳtisadiy ḫelderén temin itéléşénde töp urındı tota. Bér yaḳtan Başḳorttar duşevoy nadeldan tış böte svobodnıy yérźerén hatıp bötörge ıntılalar.

A/33 İkénsé yaḳtan ḫeźér Başḳort ḫalḳınıñ hanı arta tora. Bılay barha Başḳorttarźıñ bik kübéhé tiź zamanda yérhéź ḳalasaḳtar.

A/34 Ḫeźérgé zakondar Başḳorttar turahındaġı palajinya buyınsa Orenbur gubernahı şikéllé Başḳorttarźıñ yéré bik irkén hanalġan. Urındarźa Başḳorttarġa 7-nsé reviziyalaġı her bér duşḳa 40 disetinenen lekin her ḫelde 10-nsı reviziyalaġı duş (ir-yen) başına 15 disetinenen kem tügél, yér duşevoy nadel itép bélgélenép bılarźı hatıwġa his bér röḫset birélmey.

A/35 Ḫelbuki gubérnskiy prisunstviya tarafınan yıyılġan işepterge küre 10-nsı reviziya vaḳıtında Orenbur gubernahında böte Başḳorttar 85623 duş (ir yen) bulıp ḫeźér artıp 118407 duşḳa tulġan. **A/36** Bına bıl arala ḫeźér Başḳorttarźıñ duşevoy yérźerén tigéźlep bulġanda her yen başına 13 disetine urınına barı 10,7 disetine duşevoy yér téyesek. **A/37** Dörös mınan tış Başḳorttar ḳulında svobodnıy yérźeré bik küp ular 2 million disetinege tula yaźa. Lekin bılarźı hatıwġa tulı irék bulġanlıḳtan Başḳorttarźıñ ularźı hatıb bötöw ḳurḳınısı hem bınıñ arḳahında kilesek bıwındar yérhéź ḳalıw mömkinsélégé tıwa.

A/38 Başḳorttar irtengé ḫeldé ḳayġırtmayźar. Bögön ḳulġa bér aź aḳsa alıp ḳalıw ösön bérénsé osraġan kéşége yérźerén yuḳ ḫaḳḳa hatarġa eźér toralar. İkénsé yaḳtan Orenbur gubernahına sitten bik küp urıś kreśtiyenderé küsép kileler. **A/39** Bılarġa yér alıw meselehénde kreśtiyenskiy bank bik küp yarźam kürhete. Mına bınıñ arḳahında ḫeźér ük Başḳort yérén haḳlap ḳalıw saraları kürélmehe, tiź vaḳıttan Başḳorttarźıñ svobodnıy yérźeré hanlap bötöw şubahıź tora. **A/40** Bıl yérźer ḫeźérge saḳlı hatılıp bötmegen. Ularźıñ barı 1/5 ölöşö géne hatılġan iken. Bınıñ sebebé Başḳorttarźıñ yér ḳeźérén béléwźeré yeki hatıp alıwsı yuḳlıḳ tip ḳararġa yaramay. **A/41** Belki baytaḳ Başḳort yérźerénéñ haman da törlö volos hem awıldar arahında bülénmeyénse, torowı hem bınday yérźerźé hatarġa vaḳıtlısa zakon yétek birmewé tip ḳararġa tura kile. **A/42** Yérźerźé büléngen awıldar yérźerén bik tiź hatıp bötöreler. Meśelen 4-nsé Üśergen volosı Başḳorttarı yérźerénde razméjévaniya halġasta 4-5 yıl éséndе 525 méñ disetine svobodnıy yérźerénéñ 332 méñ disetinehén hatıp ölgörźöler indé. **A/43** Şulay itép Başḳort yérén méjévaniye bötöw ménen 10-15 yıl ütkes te Başḳorttarźıñ böte svobodnıy yérźerénen ḳolaḳ ḳaġasaḳtarı kön kéwék asıḳ mesele.

A/44 Mına şul sebeplé, Başķort ҕalķınıñ fayźahın küźetép ularźı kilesekte küpmé yér ménen temin itéw kereklégén ҕel itép, şul tiklém yérźerén hatıwźa ķatġiy rewéşte téyéw ҕeźér alda torġan iñ źur bér burıs.

A/45 Keñeşme bıl doklad ayķanı ménen fékér alışķas, Orenbur gubernahındaġı, Başķort yérźerén iké törlöge yeġni gél urmanlıķ töbekterge hem urmanhıź yeki bér aź urman ķatış yalan töbekterge bulıp ikéhén ayırım rewéşte ķararġa téyéş taba. **A/46** Urman töbegéne Orsk öyeźénéñ Ķaraġay-Ķıpsaķ, 3-nsé Böryen, Verҕneuralsk öyeźénéñ Ķatay hem Tamyan, Tengewér, Troitskiy öyeźénéñ Bayhaķal volostarın kéréte. **A/47** Bıl töbekterge tawlıķ hem urman ménen ķaplanıp tupraġı buyınsa la hawahı buyınsa la igénsélék ösön yaramayźar, bındaġı ҕalıķ barı urman kesébé (aġas ķırķıw) ménen géne yeşey alıp, mal aśrawźa bında barı yarźamsı, kesép kéne bula ala. **A/48** Sönki bında barı urman kesébé ösön bik kereklé yılķı ürsétéw géne nıķ fayźa kitérép, başķa törlö maldar aśraw ҕalıķķa daҕod kitére almay. E ķalġan töbekterźé, yalan yaġı hanay. Ular źa töp kesép itép igénsélékté hem awıl ҕujalıġınıñ başķa törźeré alıwźı téyéş taba.

A/49 Keñeşme bér aźźan urman töbekterénde, ir-yen başına 15 disetine duşevoy nadel Başķort ҕalķınıñ ҕelén temin ite almay, tip hanay. Sönki keñeşmenéñ fékéréne küre bındaġı Başķort urmandarında ķimmetlé ķaraltılıķ aġastar yuķ yeki bik aź. **A/50** Mında barı, utın ösön yaraķlı, yapraķlı aġastar ġına haķlanıp ķalġan. Mında urta ҕisap ménen her bér disetine 9 kurenoy sajin aġas sıġıp eger bér kurin utındıñ urındaġı aġas ҕaķın, ķırķıw hem taşıw ҕaķın bötehén bérge 14 ҕisaplahañ. **A/51** Başķorttar bér disetine aġastı, ķırķıp, utın itép turaķlap hatıwźan urta ҕisap ménen 126 hum aķsa ala alalar. Urtasa bér Başķort ҕujalıġın alıp barıw ösön yılġa aź tigende 320 hum aķsa kerek. **A/52** Şulay bulġas igén sesmey barı aġas kesébé ménen géne yeşegen her bér Başķort ҕujalıġı ösön yılġa 2 yarım disetine urman ķırķırġa kerek bula. **A/53** Eger 1894-nsé yılġı zakon buyınsa yapraķlı aġas urmandarında ķırķıw eylenehén 50 yıl tip ҕisaplahañ, her bér urtasa ҕujalıķta fayźalanırġa 125 disetine aġaslıķ ķaldırılıp, bıl urta ҕisap ménen her bér ir-yenge 40 disetine tura kile.

A/54 Lekin vaķiġala taw töbekteréndegé Başķorttar ķulında bulġan urmandar barı Ķaraġay-Ķıpsaķ volosında ġına duş başına 40 disetinenen artıp ķalġandarında mınan küp aź, meśelen Tamyan-Tengewér źa duş başına barı 8 disetine géne aġaslıķ téye.

A/55 Şul sebeplé, keñeşme taw töbekteréndegé, Başķort urmandarın meñgége hatıwźı ķatġiy rewéşte tıyarġa, şunıñ ménen bérge urman bilewźé tigéźler ösön bıl biş volostaġı, böte Başķort urmanın ҕeźérgé her bér awılda bulġan (nadelnıy) duştarġa ķarap Başķort awıldarı arahında bülérge kerek.

A/56 Şunıñ ménen bérge Başķorttarźıñ urmandarı haķlaw bélmewźeré, bınıñ arķahındağı ķayhı bér urmandarźıñ bik tiź arala ķırķılıp bötöp, urındarı bér nerśege le yaraķhıź taw taş ķına bulıp ķala. **A/57** Mömkinlék sebeplé bıl urmandarźı hemmehén de ķaźna ķaramağına alıp, Başķorttarġa 1894 yıl zakonına muvafiķ fayźalanırġa ġına irék birérge kerek, téy.

A/58 Yalan töbekterénde yeġni igénsélék hem mal aśraw ösön yaraķlı urındarźağı Başķort yérźeré meselehénde keñeşme oşonda fékérge kile.

A/59 Ḫeźér bında döyöm alġanda Başķorttarźıñ yéré bik küp. Meśelen her bér ḫujalıķķa urtasa 100 disetine samahı yér tura kile. Ḫeźér bıl Başķorttar bik iśké awılda mal aśraw hem yérźerén aréndağı birew géne tamaķ tuyźıralar. **A/60** Şul sebeplé, ular meźeniy iḫtiyajdarı bik tüben bulġanlıķtan igénsélékke küsérge mejbürlékte kürmeyźer. Lekin bılar haman da svobodnıy yérźerén hata hata barı duşevoy nadel ménen géne yeġni 10-nsı reviziyalağı duşķa 15 e ḫeźérgé (nadelnıy) ir-yenge urta iśep ménen 107 disetine géne yér ménen ķalhalar, mal aśrawźa ķıyınlaşır. **A/61** Her urında aķsahı, aşap ta yata almaśtar. Mejbüriy rewéşte, urıś kreśtiyenderé hımaķ igénsélékke küse başlarźar. Lekin, ul saķta Başķort ḫalıķınıñ hanı haman arta barasaķ. **A/62** Şul sebeplé, ḫeźérgé her bér ir-yenge urtasa töşken 10,7 disetine ul saķta Başķorttarźıñ urtasa ḫujalıķ alıp barıwźarına mömkinlék birmeś.

A/63 Yahalġan ḫisaptarġa küre Reseyźe yérźé tireslemey, ayırım źur yañılıķtar kérétmegen öś baśıw ösön de ḫujalıķ barġanda, ḫujalıķtağı her bér ir-kéşé başına urtasa 8 disetine aşlıķ sesép yıyıla. **A/64** Bér źur ir-kéşége 8 disetine seséw hem 4 disetine ķara-baśıw (parna) yéré kerek. Başķort ḫujalıķtarına urta ḫisap ménen her béréhénde 1 yarım ir éşsé bulġanlıķtan, bılarġa 18 disetine baśıw kerek bula.

A/65 Mınan tış bér ḫujalıķtan arı malġa eylendérép hanaġanda urtasa 7 baş mal kerek bulıp, bılarźı tuyźırırġa 7 disetine sabın, parnanan tış 6 disetine tapar urını 40-50 yıllıķ ķırķıw eylenehénde **A/66** 10 disetine aġaslıķ yort hem yeşélse baķsahı ösön bér disetine yér, bötönöhö 43-42 disetine yér kerek. Bıl ḫeźérgé her bér yenderge bülgende yeġni her duşķa urtasa 15 disetinenen aź ġına kerek tura kile.

A/67 Muna şul sebeplé, keñeşme bér aźźan ḫeźérgé her bér ir-yen Başķortķa 15 disetine ḫisabınan nadel ķaldırıp unı hatıwźı ķatġiyen yérge téyéş taba.

A/68 Lekin şunıñ ménen bérge kilesekte Başķort ḫalķınıñ hanı, urtasa ġına iśepke alıp keñeşme bıl duşevoy nadeldarźan tış Başķorttarźıñ yéré küp awıldarźa ḫeźérgé, duş başına unar yér tıġıźıraķ urındarźa bişer disetine yérźerén hatılmay torġan zapas itép haķlap ķaldırırġa téyéş tapķan. **A/69** Ķayhı bér aġźalar bınday sara küréléw Orenbur

gubernahına batşa ḫökümeté kolonizatsiyahına irék birmeś, yeġni ḫökümettéñ totḳan seyeseténe ḳarşı töşe, tip bına ḳarşı haylahalar źa aźsılıḳta ḳalġandar.

A/70 Orenbur gubérnskiy prisunstviyahı keñeşmenéñ bıl ḳararźarına ḳuşılġan. Lekin hatılmaśḳa téyéşlé zapas fondı 10 yeki 5 disetine urınına urtasa 7 yarım disetine tip üźgertérge téyéş tapḳan hem ḫökümetke mörejeġet itép Başḳort yérźeré turahındağı zakondarı şul ruḫta üźgertéwźé horarġa téyéş tapḳan.

Başḳort yérźerén volos hem awıldarġa ayırıp biréwźé aşıḳtırıw turahında.

A/71 Bıl vaḳıttarźa baytaḳ Başḳort yérźerén bér nise volos urtaḳ bilegender. Bılar arahında yér bülénmegen bulġan. Meśelen ös Böryen volosı bérge urtaḳ 400 méñ disetine yér bilegender. **A/72** Ḳayhı urındarźa yér volostarġa bülénhe le volostıñ üź ésénde awıldarġa ayırıp méjalanıp birélmegen. Keñeşme bıl ḫelge le źur ehemiyet birép böte **A/73** Başḳort yérźerén her bér awılġa ayırıp ḳırḳıp biréw éşén aşıḳtırırġa téyéş tabıp, şunıñ saraların kürhetken. Béźźéñ ösön bıl meselele ehemiyetlé yağı keñeşmenéñ bıl turalağı ḳaraştarı. Bıl turalağı doklad bına nisék ḳaray?

A/74 Başḳort yérén awıl awıl bulıp bülénmewźen Başḳort ḫalḳına ḫisaphıź źur zıyan kile. Meśelen ös Böryen volosında yér hem urmandan fayźalanıw turahında bérer möhimérek sara kürérge kerek bulha, bıl ös volostağı 17 méñ ir-yenlé Başḳorttarźıñ her bér 25 yortḳa bér kéşénen vekilderén yıyırġa kerek bula.

A/75 Bıl yıyılışḳa bér-béréhénen 50-70 saḳırım ḫatta yıraġıraḳ torġan awıl ḫalıḳtarı yıyılışırġa téyéşter. Bıl ḫel ḫalıḳḳa bik uñayhıź, şul sebeplé, bıl volostarźa ḫalıḳ urmandarźan retlep fayźalana almayźar. **A/76** Yérźéñ bılay bülénmey, urtaḳ bülénéwénéñ tağı la ikénsé, bér zıyanı bınday tertip arḳahında yér hem urmandan barı Başḳort bayźarı ġına fayźalanalar. Télehe ḳayźan télegen ḫetlé bésen saba, aġas ḳırḳa alalar. **A/77** E yarlılar zakon buyınsa yér meselehénde, bayźar ménen tigéź ḫoḳuḳlı, bula torop ta anan his bér fayźalana almayźar. Eger yér awıldarġa bülép birélhe, yarlıraḳ awıldar his bulmaha, üźźeré éşley almaġan yérźerźé aréndaġa birép bulha la bér aź fayźahın kürép tororźar iné.

Nadel yérén svobodnıy yérge alıştırıw meselehé

A/78 Başḳorttar turındağı palajinya buyınsa, Başḳorttar 10-nsı reviziyalağı her bér duş ḫisabına 15 disetine yérźé hata almahalar źa, unı obşçéstva aġźalarınıñ 2,3 ölöşönöñ ḳararı ménen svobodnıy yérźeré, şul miḳdarźağı yérge alışa alalar. **A/79** Muna şul irék Başḳort tormoşona bik źur zıyan kitére. Meśelen sitten kilép Başḳort yérén alıwsılarźıñ küźé awıldan yaḳınıraḳ bulġan hem Başḳorttarźıñ duşevoy nadel yéré hanalġan urındarġa töşe, şunı hatıp alırġa horayźar. **A/80** İrtegehén ḳaygırtmaġan Başḳorttar muña riza

bulalar, lekin zakon buyınsa nadel yérén hatırğa irék bulmağas ḫeyle yulına kiteler, yeğni iñ élék awıl yanındağı bıl yaḳşı yérźerén awıldan yıraḳ hem éşke yaraḳhıźıraḳ bulğan svobodnıy yérge alıştıralar źa, nadel yér svobodnıyğa eylenép unı hata bireler.

A/81 Keñeşme muna oşonday éşterge yul ḳaldırmaś ösön Başḳorttar turındağı palajinyanıñ yér alışıw turındağı maddehén üźgertép, Başḳorttar barı eger svobodnıy yérźer nasar tügél bulha ġına şulay yér alışıwġa irék birérge. **A/82** Bıl ḳağıźené nıḳ küźetéw ösön yér alışıw turındağı ḳararğa bıl yérźer tikşérélép planğa alınğas hem ul plan gubérnskiy prisunstviyalı itélges kéne zakonlı köske kérérge téyéş, tip ḳarar bire.

Obşçéstva ésénde yérźer fayźalanıwźı tigéźlew turahında

A/83 Bıl turala yahalğan dokladında, ul vaḳıtta gubérnskiy prisunstviya aġźahı, huñınan Turğay oblastınıñ gubernatorı bulğan İvrisman, bılay téy. Başḳorttarźıñ töp kesépteré aġas ḳırḳıw hem mal aśraw bulıp, bıl éşterźe bik tüben derejele toralar. **A/84** Meśelen, aġas kesébé, aġas kiśép utınğa hatıwźar uźmay. Mal aśrawźa bik tüben rewéşte bulıp, ḳışḳa bésen eźérlewźe barı maldar aslıḳtan helek bulmaślıḳ derejele géne.

A/85 Muña ḫetlé Başḳorttarźa yér awıl arahında bülénmegen, kém ḳayźan télehe hem küpmé télehe şul ḫetlé fayźalana bire iné. İrkén vaḳıtta bıl éş yaraha la ḫeźér bik küp Başḳort yérźeré, urıś kreśtiyenderé tarafınan hatıp alınıp, Başḳort yéré eźeye başlağas, bıl tertiptéñ haman da şulay barıwı bér źe yaramay. **A/86** Bıl éş Başḳorttarźıñ yarlıları ösön bik zıyanlı. Lekin Başḳorttar arahında bayıraḳtarınıñ nöfüźö şul ḫetlé źur ki, ular üźźeré ösön fayźalı, bıl tertipté, haman da haḳlatıp kileler. **A/87** Meśelen, bıl tertip arḳahında athıź, ḳoralhıź yarlı Başḳort duşı ni ḫetlé küp bulha la tapamźan da fayźalana almay, bésen de saba, aġas ta ḳırḳıp hata almay. Bıl Başḳorttar yemeġet yérénde bik küp mal yörötöp ḳuldarınan kilgen ḫetlé bésen saptırıp, aġas ḳırḳtırıp, hatıp fayźalanıp yatalar. **A/88** Yarlı Başḳorttar urman hem yérźerén aréndaġa birép fayźalanırğa télegen saḳta la bayźar bik nıḳ fayźalanıp ḳalalar. Meśelen yarlı ḫalıḳ urman ḳırḳarğa yeki yérźerén aréndaġa birérge uylana, bayźar ménen üźźeréne zıyan kilesekté **A/89** (Sönki ular his bér aḳsa tülemeyénse, bıl urmandarın hem yérźerén üźźeré télegense fayźalana alalar). Uylap yöröy ḳarşı töşeler źe bıl turala prigovor sıġartıw ösön aréndatarźan ayırım bay Başḳorttarğa bik küp “témnıy” tülewźé yarlı Başḳorttarğa arénda ḫaḳı şul nisbette kemérek tora kile. **A/90** Başḳort yérźerén hatḳanda la şul uḳ ḫel osray. Elbitte yérźé hatıp yeki aréndaġa alıwsı şul urındağı ġeźetiy ḫaḳtan artıḳ aḳsa tülemey. Lekin bıl aḳsa bötehé le Başḳorttarğa tigéź kérehé urında bayźar ḳulına “témnıy” bulıp küp kére, yarlılarğa bik aź tip élege.

A/91 Başķort yarlıları üźźerénéñ aldanıwźan, ḫoķuķtarı tapalıwźı asıķ bélheler źe bayźarına ķarşı tora hem ularźıñ zolom hem yebérénen ķotola almayźar.

A/92 Tağı la bér bele. Yérźé yeki yér aréndaġa birgende, yeihe hatķanda alınġan aķsalarźıñ awıldağı barlıķ duşķa bülénmeyénse 10-nsı reviziyalağı duştar buyınsa bülénéwé.

A/93 Başķorttar, üźźeréne nadelnıy yér ķırķılıp bilgélengende 10-nsı reviziyalağı her duşķa 15 disetinenen kem tügél, yér ķırķılıp ķaldırılıwźı barı şul reviziyalağı ir-yenderge géne ḫaslap yér birélgen, tip añlayźar. **A/94** Ḫelbuki vaķiġala her bér yér obşçéstvahına şunday ḫisap ménen hiśaplap nadelnıy yér ķaldırılıp bıl yér obşçéstvahında ul reviziya duştarı buyınsa tügél, belki ḫeźér iśen bulġan duştarġa (ir-yender hanına) bülénép bilenérge téyéşlé. **A/95** Törlö ḫeyleler ménen élékké duştarźı kübérek üź ķuldarına ala kitérép ķalġan bayźar, ḫeźér iśen bulġan her bér duşķa bişer reviziya duşınıñ yérén bilep, e yarlılar bötönley yérhéź ķalġandar yeki bişer, altışar duşķa bérer géne reviz duştıñ yérén bileyźer. **A/96** Kürehéñ, yér bülewźé añlamaysa yeki ḫeyle ménen reviz duş buyınsa bülép bilewźé bayźarġa ġına fayźalı bulıp sıġa. Şulay itép böte obşçéstva ķulındağı yérźé hatķanda yeki aréndaġa birgende unıñ aķsahın reviz duş buyınsa bülewźé barı bayźar ösön géne fayźalı bülép vaķiġala **A/97** ular ménen bér tigéź ük ḫoķuķlı bulġan yarlılar retlé ölöş ala almayźar yeki ularġa bik aź ġına aķsa élege. Şulay itép yérźé zakonġa ḫilaf rewéşte reviz duştarına bülép bötöwge sik ķuyırġa kerek bulıp sıġa.

A/98 Keñeşme bıl doklad buyınsa oşonday ķarar sıġarźı: Başķorttar arahında yérźé ḫeźérgé kéwék böte obşçéstva aġźaları arahında tigéźlep bülmew-başķort ḫalıķınıñ küpsélégénéñ zakon buyınsa téyéşlé bulġan ḫoķuķ hem fayźalar yémére. **A/99** Başķort yarlılarınıñ menfeġetén haķlap ösön bılay reviz duştarı buyınsa bilewźé ḫeźérźenıķ. Ķatġiy tıyırġa kerek. Yérźen awıldağı böte duştar tigéź fayźalanhındar. **A/100** Şunıñ ösön sabın hem baśıw kéwék yérźer ḫeźér ük böte bar ir-yenge tigéź bülénép birélhén. Aġaslıķtarźan fayźalanıwźa la şulay her yorttağı bar bulġan ir-yenderéne ķarap (reviz duştarı ménen ḫisaplanmayınsa) tigéźlep ularġa téyéşlé. Şuña ķarap nalogtarźa ḫeźérgé, duştarġa ķarap halınır. **A/101** Bülénmey urtaķ fayźalanġan urındar, meśelen tapam (virgin) meselehéne kilgende awılda urtasa her duşķa küpmé mal kilgendé, bélgélerge, urtaķ tapam urınında şunan urtaķ mal yörötöwsélerźéñ artıķ maldarı ösön aķsa (arénda ḫaķı) alıp unı malı şunan eźérek kéşéler arahında taratırġa kerek.

Başķort obşçéstvahındağı ayırım kéşélerge yemeġet yérźeréne üź alıştırıp ayırıp alıw ösön yénéllék kürhetéw turahında

A/102 Keñeşmenéñ ķaraġan meseleleré arahında bik ġejep hem batşa türelerénéñ seyesetén analiz yahaġanda nıķ töpsöp asarġa téyéşlé, meselenéñ béréhé oşo: Bıl urında la dokladtın İvrisman yahaġan. Ul dokladında:

A/103 Ġeyretlé Başķort bayźarı, üźźeré ménen bér obşçéstvala yeşegen, lekin üźźerénéñ urtaķ (yemeġet) yéréne bulġan ḫoķuktan haķlay almaġan. Başķort yarlı-yalpıhı iśebénen küterélgender (bayıġandar) hem bay toralar. **A/104** Lekin şulay bulha la, mınday ḫujalıķtarġa la törlö yéñéllék hem yarźam kürhetép ularźıñ ḫujalığın tağı la yaķşıraķ yulġa ķuyarġa yul asırġa kerek. **A/105** Lekin mınday saranı kürgen miźgélde ḫökümet yarlılarźıñ ḫoķuķ hem fayźaların her bér sara ménen haķlap, elégé bayźarźan tapatmaśķa, yebérletmeśke téyéşlé téy hem meselené **A/106** obşçéstvanıñ küpsélék ménen yér ķeźérén yaķşı bélgen başķort bayźarınıñ télegé ménen his iśepleşmeyénse hatıw hem aréndaġa birewźeré meselehénde küsére. **A/107** Küp vaķıtta yarlı küpsélék awıldıñ artıķ yérén hata başlaha, yérén hatarġa his télemegen eźsélék yétéşén ķıśıp bulha la bıġa riza bulırġa téyéş bula. **A/108** Yeihe zakon ana üźéne töşken böte ölöşön ayırıp alıp awıldan şunda küsép sıġarġa röḫset bire. **A/109** Başķorttarźıñ yéré duşevoy nadel hem svobodnıy isémé ménen ikége bülénép, ul ġeźette böte awıldan ayırılıp yalġıźı yeki bér nise kéşé svobodnıy yérźen ayırılġan urınġa küsép kitérge tura kile. **A/110** Ḫelbuki Başķorttar tıwġan üśken awıldan, ata-baba ķebérén taşlarġa riza bulmayźar. Şul sebeplé ġeźette mınday bayźarźa his télemeheler źe obşçéstvanıñ ķararına buyhunarġa mejbür bulalar. **A/111** Şul sebeplé, İvrisman üźénéñ dokladında, bınday yér hatarġa riza bulmaġan kéşéler awıldan ayırılıp sıġarġa mejbür itélmehénder. **A/112** Awılda böte obşçéstva ménen bér tigéź nadelnıy yér ménen fayźalanıw ḫoķuġın haķlap, şunıñ ménen bérge obşçéstva tarafınan hatılarġa bélgélengen svobodnıy yérźen de üź ölöşterén ayırıp üźźeréne bötönley ḫosusiy milék itép alıp ķala alhındar. **A/113** Bıl saķta Başķorttarźıñ ḫelé le kéşéleré yérźerén hatarġa mejbür bulmaśtar. Gél unı, ayırıp ķaldırıp üźźeré fayźalana alırźar iné, téy. **A/114** Batşa türeleré, bıl meselege le İvrismandıñ teķdimén ret itép Başķort kulaktarına bıl ölgönö kürhetmeśke téyéş tapķandar. Ularsa yérén hatmaśķa télegen ḫetlé Başķorttar awıl obşçéstvahınan ayırılıp sıġıp ḫosusiy milék bilewsé Başķort bayarına eylenérge téyéş, bulıp ķala.

Başķorttar arahındağı awıl ḫujalığın alġa yéberéw saraları turahında

A/115 Komissiyala tıñlanġan doklad buyınsa, Orenbur gubernahınıñ Başķorttar torġan volostarźan bişéhé gél taw urman töbegé bulıp, ķalġan 25 volostıñ bik źur küpsélégé, igénsélék ḫujalığı, alıp barıwġa yaraķlı, yalan yeki yartılaş yalan volostarı.

A/116 Élégérek zamandarźa urman Başķorttarınıñ da yalan Başķorttarınıñ da bérźen-bér kesébé, mal aśrawsılıķ bulıp, bıl éşte bik boronġo, tüben formala bulġan. Bılay maldı gél tibénde yörötöp aśraw ösön yér sikhéź irkén bulıw kerek.

A/117 Huñġı vaķıttarźa Başķort yérźeré, urıś kreśtiyenderé ķulına kitép kemév başlaġas, mal aśraw taġı la tübenge töşöp, urman Başķorttarı, urman kesébéne yalan Başķorttarı ekrénlep igénsélékke yebéştéler. **A/118** Lekin aréndaġa yér birév, yér hatıw ḫeźérge bılarġa bér aź doḫod birév sebeplé, tormoş bılarźı, igénsélékke nıķ totonorġa mejbür itmey elé. **A/119** Lekin tiźźen artıķ yérźer hatılıp bötkes, Başķorttar yeşer ösön téleheler źe télemeheler źe igénsélékke nıġıraķ totonorġa mejbür bulasaķtar. Sönki yér aźayġas igénsélékke totop, mal aśrawġa la yul ķalmaś.

A/120 Muna şunı ḫeźérźen ük iśte totop ḫeźérźen ük Başķorttarźı igénsélékke nıġıraķ eźérlerge, öyertéwge kerek. Şunıñ ménen bérge Başķort malınıñ toķomon da yaķşırtıp kreśtiyen malı kéwék yortta aśraw yulına küsérérge kerek.

A/121 Bıl turala başlısa yarźam, Başķorttoñ yarlı-yalpıhına kürhetélérge téyéşlé. Başķort yarlılarınıñ igénsélékke totonowźarına oşo ḫelder ķamasawlay. **A/122** 1. Baśıwźarźa bayźarźıñ öyör-öyör yılķı hem maldarı yöröp, yarlılarźıñ baśıwźarı kertelenmegen bulıw sebeplé, tapatılıw hem şul sebeplé, ularġa aşlıķ sesév mömkin. 2. Yarlı Başķorttarźa awıl ḫujalıġı ķoraldarı bulmaw. 3. Bılarźa sesév orloķtarı bulmaw.

A/123 Eger oşo uñayhıźlıķtar bötörölhe Başķorttarźa igénsélék tiź alġa kite alır hem ular üźźeré ayaķķa baśasaķtar. Ḫelbuki oşo turala bérénsé yarźamda kürhetmey torop, yarlı Başķort yalpıhı, üźlégénen ayaķķa baśa almaś. **A/124** Bik küp Başķorttar üźźeré ük yıl hayın zemskiy naçalniktarġa mörejeġet itép, bayźarźıñ öyör hem kötöwźerénéñ baśıwźarźa kötöwséhéź yöröwźerénen zarlanalar hem muna ķarşı saralar küréléwźé horayźar.

A/125 Şul sebeplé, baśıwźarźa maldı kötöwséhéź yörötöwźé hem aşlıķ sesken tirelerge yaķınlaştırıwźı, tip bıl turala ġeyéplé bulġan kéşélerźé yawapķa tarttırırġa hem ularźıñ ḫalıķ aşlıķtarına kitérgen zıyandarın tülettérérge kerek. **A/126** Yarlılarźı igénsélék ķoralı hem sesév orloġo ménen temin itéw meselehéne kilheñ, bıl turala Başķorttarźıñ üźźerénéñ mirskiy kapitaldarı ménen fayźalanırġa mömkin. **A/127** Tik moḫtaj kéşélerge bıl sumanan burısķa aķsa alıwźı yéñéleytérge alınġan aķsanıñ, urınlı totolowın küźetérge hem yaķşı maşina ménen yaķşı sesév orloġo alıwźı temin itérge. **A/128** Ütéske alınġan burıstarźı, her bér ḫujalıķtıñ kösöne (matdiy ḫeléne) ķarap vaķıtında tülettére barırġa ġına kerek. **A/129** Mal aśraw meselehéne kilhek, Başķort malınıñ neśélén hem törön yaķşırtuw saraların kürév ménen géne ķalmaysa, maldı ķış könö, tuyźoruw yaġın da yaķşırtırġa

kerek. **A/130** Yuḳ-ihe Başḳorttar ni ḫetlém sabınlıḳtarı bula torop ta ularźan tulı rewéşte fayźalanmayınsa yalḳawlanıp ḳış könö le maldarın tibénde yörötöp boźop bötöreler. **A/131** Bıl yulda iñ fayźalı saralarźıñ béréhé, ḫeźér barıbér fayźahıź erem yatḳan Başḳort kapitaldarı ḫisabına awıl hayın bér iké géne bulha la kosilkalar alıp birép, şularźı éşletéw bulasaḳtar.

A/132 Başḳort mal yaḳşırtıw meselehéne kilhek, maldı ḳış könö yétérlék rewéşte yortta tuyźoruw üźegéne le bik źur fayźalar kitérér. Bik köslö nıḳ hem iś kitkés sıźamlı, lekin tulaḳ bulıwı sebeplé géne ġesker ösön yarap bötmegen. **A/133** Başḳort attarı, yaḳşı, tuyźoruw arḳahında bér nise bıwından arı gewźelé atḳa eylenesek. Şul sebeplé, bér aźaya töşöwge le ḳaramay, yılḳı aśraw Başḳort ḫujalığında tabışlı kesépke eylene alır.

A/134 Keñeşme baśıwźarźı, kerteler meselehén bik kerek taba, E Başḳorttarźa igénsélékté, küteréw yulında bulġan başḳa saralarźı her bér urındıñ iḫtiyajına ḳarap tormoşḳa ḳuyıwźı zemskiy naçalniktarġa teḳdim itérge téyéş.

6.2.2. Yeyġor

(3-nsé sınıf uḳıwsılarınıñ yeygé éşteré iśtelék defterénen).

A/135 Barlıḳ awıl ménen géwletép bérénsé may bayramın uźġarġas unan huñ barlıḳ awıl kéşélerén yıyıp mekteptéñ yıllıḳ éş ḫisabın hem mektep kürgeźmehén éşleges béźźéñ yeygé mektep éşé başlandı.

A/136 Béź élék yeygé mekteptéñ planın töźönök. Plandıñ başında aġas ultırtıw éşteré iné. Şunıñ ösön béź awıl urtahında yeki ḳorola başlaġan baḳsaġa mektep yanına hem bér nise awıl kéşéhénéñ yort érgehéne üźébéźźéñ küźźen ḳaźıp ḳuyġan eźér soḳorźarġa 65 töp aġas ultırttıḳ.

A/137 Bınan huñ mektep érgehéndegé yeşélse baḳsahına totondoḳ. Plan buyınsa éşlenérge téyéşlé éşterźé éşlenék. Mektep baḳsahın éşleges awıldaġı bér nise yarlı kéşége yétém ḳatındarġa baḳsa éşleşték.

A/138 Béźźéñ yeygé mektep planında uḳıtıwsı aġayźıñ, yey könderénde géne bula torġan tebiġet kürénéşteré turahında añġartıwı bar iné. Şunıñ ösön ul béźźé aźnahına bér iké ḳabat yıyıp höyley iné. Bér kön yıyılġanda ul béźge yeyġor turahında höylerge téyéş iné.

A/139 Ayaź ġına sıwaḳ ḳına kön. Béź mektep baḳsahındaġı éskemyelerge ultırźıḳ. Ḫeyźer aġay ultıra torġan ultırġıstıñ öśteldéñ sañın hörttök. Ul arala ḳulına köźgö hem seynük ménen hıw totop Ḫeyźer aġay źa kildé.

A/140 Ul béźge élék sitteré hırlanġan ḳalın bıyalalı köźgönö birźé le ḳoyaşḳa ḳarşıraḳ ḳuyıp hırlanġan yéréne ḳararġa ḳuştı. Béź ul ḳuşḳansa éşleges, köźgöle törlö töp kürźék. **A/141** Bınan huñ ul béźźé ḳoyaşḳa artıbıź ménen ḳuyıp üźé éskemyege baśıp awızına hıw urtlap aldı la pır ittérép awızındaġı hıwźı börköp yéberźé. **A/142** Béź ul hıw börkken urında yeyġorġa oḳşaşlı törlö töp kürép ḳaldıḳ. Ul taġı la börktö, béź taġı la kürźék. Şunan huñ ul üźébéźge börköp ḳararġa ḳuştı. **A/143** Béź börkkende le tiź géne bötöp ḳuya torġan törlö töp kürźék. Ul béźge ḳoyaşḳa ḳarşı eylenép hıw börkörge ḳuştı. Béź éşlenék lekin bér neme le kürmenék.

A/144 Ḫeyźer aġay béźźé ultırttı la höylerge totondo. Béźźéñ bögöngö derés yeyġor turahında. Üźégéźge bildelé yeyġor yeygé könderźe géne bula. Bına ḫeźér béź ḳoyaşḳa arttı ḳuyıp hıw börköp ḳaraġas törlö töśter kürźék. Ḳoyaşḳa ḳarşı börkkende bér neme le kürmenék.

A/145 Béź hıwźı börköp yéberges ul hıw vaḳ ḳına börtökterge serpeklenép ontalıp hawaġa tarala. Şul hıw börtökteréne ḳoyaş nurı töşe le ularźıñ éséndе hınıp üźénen ḳaḳlıḳtırıp törlö töp sıġara hem béźźéñ küźge küréne. **A/146** Hawalaġı hıw börtökterén küźge hüréñéñ her bér ostoḳayına oḳşatırġa la bula. Yeġni köźgönöñ ostoḳayına ḳoyaş nurı töşkes, unıñ éséndе hınıp törlö töp ḳaḳlıḳtırıp sıġara. Lekin köźgö ménen hıw börtökteré arahında küp kéne ayırma bar. Unıhın aźaġıraḳ öyrenérbéź.

A/147 Şulay itép béźźéñ hıw börköwźen kilgen törlö töp belekey géne yeyġor bula indé. Lekin béźźéñ awızıbıźġa alġan hıw bik aź bulġanġa, bik tiź arala hawala taralıp bötkenge küre oźaḳ kürénmey sékund éséndе böte le ḳuya.

A/148 İndé yeyġorġa kileyék. Elbitte héź unı yıl hayın kürehégéź. Eyteyék bér vaḳıt yamġır yawıp uźa la şunda uḳ artınan yaltıratıp ḳoyaş ḳarap yébere. Bına şul vaḳıtta indé yamġır artınan yeyġor kürénmey ḳalmay. **A/149** Héź yeyġorġa ḳaraġan vaḳıtta, ḳoyaş héźźéñ artıġıźźa bula. Eger yamġır artınan ḳoyaş ḳaramaha, yeyġor kürénmey. Ni ḫetlém ḳoyaş salt asıḳ ḳaraha, şul tiklém yeyġor asıḳ hem matur bulıp küréne. Ḳoyaş bülengert ḳaraha, yeyġor tonoḳ bula. Huñ bıl vaḳıtta niñe yeyġor küréne.

A/150 Béź torġan urından yamġır yawıp uźa la unıñ artınsa uḳ balḳıp ḳaraġan ḳoyaş béźźen arı yawıp torġan yamġır börtökteréne üźéñéñ nurźarın töşöre. Yuġarıla eytkense, yamġır börtökteré éséndе ḳoyaş nurı hınıp üźénen ḳaḳşatıp törlö töp sıġara hem béźźéñ küźge yeyġor bulıp küréne.

A/151 Ḳoyaş nurınıñ yamġır börtökteréne töşöwénen yeyġor yahalıwın taġı la şunan bélerge bula. Yamġır ni ḫetlém yaḳın bulha la yeyġor şul tiklém yaḳın küréne. Yamġır béźźen arı kitken hayın ul béźźen alıślana hem höźeklene bara. **A/152** Eger béź unı, bıl

vaḳıtta tikşérép kéne ḳarap torhaḳ, unıñ yamġır ménen bérge ḳuźġalıp arı kitkenén tapaşa barġanın asıḳ kürérbéź. Eger yeyġor, bıl eytkenden başḳa neme bulha, yamġır ménen bérge yörömeś iné.

A/153 Yeyġor turahında ḫeźérge şul yéter. Kilehé yıldarźa taġı la töptöbörek öyrenérbéź. Yeyġor töşkende, unı yaḳşılap ḳararhıġıź hem bögön höylengen hüźźerge iġtibar itérhégéź, tip Ḫeyźer aġay hüźén bötörźö.

A/154 Béźźéñ yeygé mektep éşé tuḳaranı. Éş planı buyınsa béźge ḫeźér uzwinalap mektep baḳsahında éşlew hem uzwinalap yeygé tebiġetté tikşéréw éşteré géne ḳalġaynı.

A/155 Bıl vaḳıtta indé böte tebiġet tulıp maturlanıp yétken. Böte yér üźé üźénen yeşél ülender méñ törlö seskeler ménen ḳaplanġaynı.

A/156 Ḫalıḳ siźem höre, bésenge eźérlene iné. Béźźéñ uḳıtıwsı Ḫeyźer aġay huñġı yıldarźa mektepte le ḫalıḳ arahında la könö-tönö éşlegenge küre bik yabıḳ küñélé töşöngö. Şunıñ ösön ul elle ḳayźa dawamlanırġa kitérge yıyına. **A/157** Ḫalıḳ arahında la béźźéñ arala la Ḫeyźer aġay béźźen bér yulay kite iméş. Unı ikénsé urınġa küséreler iméş, tigen ḫeber taralġanġa, béź bik ḳayġırıştıḳ. Yétmehe, taġı la bér kön sey éskende, atayım béźźéñ Ḫeyźer kéwék uḳıtıwsı bik hirek bula. **A/158** Eger unı béźźen alıp Ḫelil awılı uḳıtıwsıhı kéwék ḳatı küñéllé üź hüźlé kéşéné bire torġan bulhalar, éş nasar bulır. Uḳıwźıñ da reté bulmaś. Balalar źa ḫalıḳ ta mektepten biźép bötör, tip minéñ küñélge möź haldı.

A/159 Ḫeyźer aġay yulġa sıġır könö béź, barıbıźźa unı oźatırġa yıyıldıḳ. Béźźen başḳa sélsovét kéşéleré, komsomol aġayźar źa kilgeynéler.

A/160 Béź safḳa téźélép baraban huġıp aldan kitték. Olo aġayźar ménen Ḫeyźer aġay béźźéñ arttan töştöler. Ḫeyźer aġayźıñ yulawsıhı iñ arttan barźı. Béź awıl osona sıḳḳansa Başḳort marşı köyöne yırlap barźıḳ.

A/161 Awıldı uźıp baśıw ḳapḳahın sıḳḳas barıbıź źa toḳoranıḳ. Uḳıtıwsı aġayźı tirelep hırıp aldıḳ. Ul béźźéñ barıbıźġa la kölöp kéne ḳaranı.

A/162 Bıl vaḳıtta min unıñ aldında ġına tora iném. Min unıñ kezekéy salġıyınan eźérek kéne tarttım da küźéne tura ḳarap, aġay hin béźźé bér yulay taşlap taşlap kitmeyhéndér bit. **A/163** Hin taşlap kitheñ, béź nişlerbéź, nisék uḳırbıź, tip horanım. Min şulay tip horaġas ikénsé sınıfta uḳıwsı Rabiġa ilap ta yéberźé. Ul üźé baśalḳalı uḳırġa bik tırış ḳıź bulha la yomşaḳ küñéllé bulġanġa üźén tota almanı.

A/164 Ḫeyźer aġay barıbıźġa la ḳaranı la hulaḳay ḳulı ménen küźźerén yabıp, uñ ḳulı ménen kéśehénen ḳulyawlıġın sıġarıp küźźerén tanawın hörttö. Béź barıbıźźa şım bulıp bér bérébéźge ḳaraştıḳ.

A/165 Ḫeyźer aġay, küźźerén yabıp oźaḳ tormanı. Başın küterép béźge taban ḳaranı la tawışın üźgertébérek, bılay tiné.

Yuḳ min bér yulay kitmeyém. Kitérge uylaġanım da yuḳ. Doktorźar bıyıl darıwlanırġa ḳuştılar. Bıyıldan ḳalhañ éş nasar bulır, tinéler. **A/166** Héź balalar bér źe borsolmaġıź. Köźge bına tigen itép taźarıp ḳaytırmın da taġı la héźźéñ ménen nıḳlap éşlermén. Héź min kitté, tip éşten hıwınmaġıź. Üźébéźźéñ plan buyınsa éşlerge téyéşlé éşterźé éşlerge tırışıġıź, tiné.

A/167 Ḫeyźer aġay ololar ménen ḳul birép ḫuşlaştı la béźge ayaġın ḳuş baśıp salyut birźé. Béź źe salyut birźék. Ul ḳasalḳaġa ultırıwı ménen kuçér attı şart ḳıwıp alġa saptı. Béź baytaḳ yér kitkense ḳul bolġap oźatıp ḳaldıḳ.

A/168 Min üźémdéñ ġeźetém buyınsa kis ménen hıwġa inép ayaḳ ḳuldarımdı habınlap yıwıp téşterémdé le şçetkalap taźartıp lapaś aśtındaġı kürépke inép yoḳlarġa yattım. İrte ménen irtük torop eseyéme atayıma bulıştım. Hıyırźı ḳuy-harıḳtarźı kötöwge ḳıwźım. Atayıma töbekten at kiltérép birźém. Bér aź yort tirehén hépéréştérźém.

A/169 Béźźéñ uzwina mektep baḳsahında éşlew atnahın yañıraḳ uźġarġanġa béź huñġı könderźe yeygé tebiġetté tikşéréwé éşé ménen bula iné. Şunıñ ösön min bögön irtengé seyźé éskes, ipteşterźé yıyıp ḳırġa hıw buyına sıġırġa buldım. **A/170** Kön ayaź sıwaḳ iné. Béź awıl tirehéndegé tawźarġa aġas aralarında hıw buyźarındaġı yöröp küp kéne nemeler bayḳanıḳ, yıyźıḳ. Kereklé nemelerźé yaźıp aldıḳ.

A/171 Béź ḳaytıw ıñġayına hıwġa indék. Bıl vaḳıtta indé töş awġaynı. Kük yözöne bolottar sıḳtı. Alıśtaraḳ kük kükregen tawış işétéldé. Béź yamġır yawmaś boron awılġa yétép ḳalayıḳ, tip sapsanlanıḳ. **A/172** Awılġa kilép yétték, tigende géne béźźéñ öste kük tawışı işétéldé. Yamġır börtökteré töşe başlanı. Yamġır şebeygenden şebeye bara. Béź yügéréşép kilép yamġır uźġansa, tip awıl osondaġı Bibékey ebéyźéñ öyöne indék.

A/173 Yamġır bér talay vaḳıt şep kéne yawıp uźźı la artınan ḳoyaş ḳaranı. Kön-sıġış yaġında matur ġına bulıp yeyġor töştö. Bibékey ebéy teźrehénen ḳarap yeyġorġa küź halıp torźo la başın hélkép:

A/174 Bıyıl yamġır źa yış yöröy, yamġır źa yış töşe aḫırıhı taġı la béreré yeyġor taşı tapḳandır, tigen tügéldér bıl tiné. E béźźéñ bıl hüźé béźge bik ḳıźıḳ küréndé. Béź bik arıhaḳ ta asıḳhaḳ ta ebéy ul nindey taş bula, béźge höylep bir elé, tip horanıḳ.

A/175 Uḳıtıwsı aġayıbıź yeyġorźoñ nimenen bulıwı néy vaḳıtta nisék bulıwı turahında höylep tejribeler yahap kürhetkeyné. Lekin his bér kémden yeyġor taşı turahında bér hüź źe işétkenébéź yuḳ iné. **A/176** Bibékey ebéyźen bér élék te bér nise ekiyet höyletkeynék.

Şunıñ ösön ul béźźé béle iné. Béź unı höylerge ķıśtaġas, ul üźén bik bélgés kéşége hanap tamaķ ķırıp, hüźge totondo.

A/177 Ana kürehégéź bit, yeyġor nindey matur. Törlö törlö töp ménen küźźéñ yawın alıp tora, tip ul béźge élék yeyġorźo kürhetté. Béź barıbıź źa taġı la ķaranıķ.

A/178 Unıñ tap şul üźé töślö matur taşı bula. Ul taş yér ésénde bula. Ķayhı vaķıtta yér öśtöne le sıġıp yata. Yeyġor töşken vaķıtta kübérek şul öśtöne töşe.

A/179 Yeyġor başlap töşken urınġa tapķır kilgen kéşé şul taştı tabıwı mömkin. Lekin unı tabıwı bik awır. Sönki yeyġor başlap töşken urınında bér źe tuķırap tormay şunduķ alġa kitté. **A/180** Şunıñ ösön unıñ tew başlap töşken urının tapķır kiltéréwé bik awır bulġan kéwék taşın tabıwı la bik awır. Tapha şul kéşé uylamaġanda tabıp ķuya ye bik beẖétlé kéşége géne tura kile.

A/181 Yeyġor taşın tapķan kéşé aġa töpköl başı eylene, ġaşiķ bula. Unan his ayırıla almay. Ķaramayınsa tüźe almay. Ul taş her bér ķaraġan hayın bér töśke inép minut hayın töśön alıştırıp tora. **A/182** Bér ķaraġanda ķızıl bér ķaraġanda, yeşél kük zeñger harı taġı la elle nindey yétméş törlö töśke kére, téy. Tapķan kéşé ul taştı bik yeşérén tora. His bérewge kürhetmey kéşé aldında ķaramay, téy. **A/183** Awlaķta ġına kéşé kürmeślék urında yeki tönde géne uynata, téy. H̱atta ul kéşé aşamay, ésmey tön yoķohon yoķlamay, ġaşiķ bulıp uynatķanġa kibép harġayıp böte, téy. Ul uynatķan hayın yamġır yawa, yeyġor töşe. Ni ẖetlém küp uynatha şul tiklém yamġır küp yawa.

A/184 Bıyıl balalar yamġır küp yawa, yeyġor źa yış töşe. Moġayın bérer awılda bérerhé, yeyġor taşı tapķandır.

A/185 Bér yulı şulay bik yamġır şep buldı. Könön de yawa, tönde yawa. H̱alıķ bésen uraķ éşley almay, aptırap böttöler. Elle nise ķabat böte il ménen ķorban huyıp télek télenéler, bulmanı. Bér géne le ayaź kön yuķ.

A/186 Şul vaķıtta felen awılda bér kéşé yeyġor taşı tapķan iméş, tigen ẖeber taraldı. Ul ẖeber ilge bik nıķ taraldı. H̱alıķ tulķınlana başlaġas, tégé awıl ẖalıķ yeyġor taşı tapķan iméş, tigen kéşége yıyılıp kilép, taştı horaġandar. **A/187** Ul kéşé ilap ilap min taş tapmanım, tip ant itép tınġan. Taştı birmegen. Kéşéler taralġandar. Lekin haman da yamġır tımmaġan taġı la nıġıraķ yawa başlaġan.

A/188 Şunan huñ awıl ẖalķı yene yıyılıp kilép tégé kéşénen bik ķıśtap taştı horay başlaġandar. Ul haman yuķ, tip eytéwźen başķanı bélmegen. H̱alıķ asıwlanıp kitép ul kéşéné bik nıķ tuķmap taşlaġandar. Saķ ķına ültérmegender.

A/189 Şul éşten huñ küp te vaķıt uźmaġan, yamġır tamıp ayaź bulıp kitken. H̱alıķ ķatı éşke totonġan. Haman da yaźa bulmaś iken de tégé kéşé awıl ẖalķınıñ ültérép taşlawınan

ḳurḳıp taştı ilay ilay hıwġa alıp barıp taşlaġan iméş. Yaray elé taşlap ḳotolġan, taşlamaha yamġır tınmaś iné. Ḫalıḳ ta asıwlanıp ültérép taşlaġan bulır iné.

A/190 Bına héź balalar yeşhégéź. Ḳırźa, yalanda küp yöröyhögöź. Bik matur taş osoraha, ala kürmegéź. Yeyġor taşı bulıp sıḳmahın. Alhaġıź ḫarap bulırhıġıź. Böte ilge bele kiltérérhégéź, haḳ bulıġıź, tip Bibékey ebéy hüźén bötörźö.

A/191 Ebéy höylep bötkes, minéñ ipteş elle nemeler eytmeksé awızın yırıp ebéyźen kölmeksé bulıp awızın asḳaynı. Min barmaḳ hélkép tıyźım, köldörmeném. Min reḫmet ebéy, bik yaḳşı hüźźer höyleném tigen buldım. **A/192** Béź ebéyźen sıḳḳanda yeyġor alıś kitép tonoḳ ḳına bulıp küréne iné. Béź bér aź yér kipkes bér-bérébéźge ḳaraştıḳ ta üźébéźźé tıya almayınsa, barıbıź źa totaştan ḳısḳırıp kölöp yéberźék. **A/193** Hanıbıź ḳatḳansa köldök. Béź ḳaytḳanda üź ara: Ey bisara Bibékey ebéy! Toźġa la yaźılmaġan ḫeberźé nisék ısın küñélénen ışanıp höyley bit, tip ḳuyźıḳ.

A/194 Béź yeygé tebiġetté tikşérgende büten éşterébéź reténde, yeyġor turahında la material yıyźıḳ. Yeyġor köndöñ néy vaḳıtında, bolottar nisék bulġanda, ḳoyaş nisék ḳaraġanda töşe barıhında yaźıp aldıḳ. **A/195** Ḳaġıźġa törlö buyaw ménen yeyġor hüretén töşörźöḳ. Şunıñ ménen bérge Bibékey ebéyźéñ höylegen hüźźerén yaźıp yeyġor taşı turahında ḫalıḳ ekiyeté, tip yaźıp ḳuyźıḳ.

A/196 Ülender ḳararźı, aġas yapraḳtarı harġayźı. Könder halḳına yıñḳıranı. Yamġırźar kükremey géne halḳın yél ḳatış yawa başlanılar. Ḫalıḳ igénderén öyenderéne taşıp böttö. Tik tapatıp huġıp alır ösön ayaź köndö géne köteler iné.

A/197 Atayımdıñ atı bérew bulıp igéndé küp sesmegenge maşina kérétmeśter, tip aşlıḳtı öyenge öymené. Awıl siténde athıź hem bér atlı kéşéler yıyılışıp öygen urınġa öyźö. Ul urınġa awılıbıźźıñ univérsalkahı tirekter ménen huġa torġan maşina ḳorop, siratlap huḳmaḳsı iné. Minéñ atayımdıñ siratı 12-nsé iné.

A/198 Béźźéñ yeygé éş planında ḫeźérgé köźgö tebiġetté hem ḳoştarźıñ kitéwén tikşéréwé bulġanġa, béź ḳoştarźın kitéwén bigérek te irmek itép tikşére inék. Béź nindey ḳoştar néy vaḳıtta nisék kiteler, barıhın da yaźıp aldıḳ. **A/199** Bér vaḳıt hıw buyında yörögende ḳanatı imgengen ḳır ḳaźı kürźék. Ul ipteşterénéñ ḳaḳıldap téźéşép kitkenén kürép talpınıp-talpınıp esé tawış ménen ḳısḳırıp ḳaldı.

A/200 Béź unı bik ḳızġandıḳ. Béźźéñ küñélde géne bélmeyhéñ şul mömkin bulha, béź ḳanat yahap ḳına osorop yéberér inék, tip höyleşték.

A/201 Bér kön irte ménen ipteşterém kilép Ḫeyźer aġay ḳaytḳan, eyźe barıp ḫelén béléşeyék, tinéler. Bögön béźźéñ aşlıḳ huġa torġan éşébéź bulġanġa min atayımdan barırġa röḫset horanım. Ul, bar balam, bar. Tiźérek barıġıź. **A/202** Bögön emelge

baḳḳanday küp éşém bulmaha, héźźen élék üźém barġan bulır iném elé. Ul héźge géne uḳıtıwsı tügél, béźge le uḳıtıwsı. Bar, tiźérek ḳaytırġa tırış. Aşlıḳ huġışırhıñ. Ḳaytḳas, miñe unıñ ḫelén höylerhéñ, tiné.

A/203 Béź uḳıtıwsı aġayġa barġanda balalar olo aġayźar, küp kéne yıyılġaynılar. Ul béźźé kölöp kéne bér nise aźım béźge taban atlap ḳarşı aldı. Küréşték. Ul bötönley üźgergen, tanımaślıḳ bulġan. Yözö ḳıźarıp tulıp kitken. Küñélé şat, küźźeré uynap tora.

A/204 Béź unı tüñereklep hırıp aldıḳ. Béź unıñ ḫelén horaşabıź, ul béźźékén horaşa. Ul béźge üź ḫelé turahında bılay tiné.

A/205 Kurortta şul ḳeźeré yaḳşı ḳaranılar indé. Min ḫeźér üźégéź źe kürép torahıġıź ör-yañı kéşé buldım. Bik küp kös yıyźım. Ḫeźér héźźéñ ménen éşlew bigérek küñéllé bulır. **A/206** Bér aźna un könden huñ héźźéñ yeygé éşterégéźźé tertipke halıw éşén başlarbıź, tiné. Béź taraldıḳ, ḳaytḳas uḳıtıwsınıñ ḫelén eytken hüźźerén élék eseyéme awılġa barġas atayıma höyleném. Ular bik ḳıwandılar. Ḫatta eseyém ḳıwanısınan arḳamdan höyöp mañlayımdan übép aldı.

A/207 Uḳıtıwsı aġay bildelegen kön kilép yétkes, béź yeygé éşterébéź turahındaġı materialdarźı alıp mektepke kildék. Almaşlap dokladtar yahay başlanıḳ. Vaḳıt béźźéñ uzwinaġa kilép yétkes, yeyġor turahında min doklad yahanım. **A/208** Aźaḳtan Bibékey ebéyźen yaźıp alġan ekiyetté uḳınım. Uḳıġanda sınıfḳa küź taşlap ḳuyam. Barıhı la yılmayıp köleler. **A/209** Ḫeyźer aġay źa tüben ḳarap köle üźé bér tuḳtamay yaźa. Min uḳıp bötkense, şulay yılmayıp ultırźılar. Min uḳıp bötöw ménen ük Ḫeyźer aġay źa uḳıwsılar źa bér totaştan ḳısḳırıp kölöp yéberźéler. Min de ularġa ḳuşılıp köldöm.

A/210 İñ élék uḳıtıwsı aġay kölöwźen tıyıldı hem “Tuḳıraġıź” tigender béldérép ḳulın küterźé. Béź barıbıź źa bér yulı tuḳırap unıñ awızına ḳaranıḳ. Ul hüźge kéréşép, ipteşter bıl ekiyet bér yaḳtan kölkö bulha ikénsé yaḳtan bik ḳıźġanıs. **A/211** Kürehégéź boronġo ḫalıḳ nindey naźan nindey ḳarañġı. Ul bisaralar źa his bér ġeyép yuḳ. Ularźıñ naźan ḳılıwźarına élékké batşa vlası ġeyéplé, tiné.

A/212 Bötön uzwinalar źa béźźéñ kéwék kük kükrewé, ajdaha küteréléw, yeşén atıw, yamġır yawıw turahında ḫalıḳ ekiyetterén yaźıp alġandar iken. Ular źa uḳınalar. Uḳıtıwsı aġay bötön uzwinalarźıñ éşén yaratḳan, maḳtaġan kéwék béźźéñ éşterźé le maḳtanı.

6.3. Başkurt-Latin Alfabeli Metinlerin Çeviri Yazısı

6.3.1. Yalsı (Mejit Gafuri)

L/1 Ul vaḳıtta min belekey géne bala iném. Béź ul saḳta ḳalanıñ urtahında "Kebiréf" tigen bayźarźıñ at aźbarźarı ménen yeneşe halıngan belekey géne bér öyźerénde tora inék. Bıl belekey géne öyźén éské yaġı taş haray bulıp art yaġı bik béyék taş ḳoymaġa térelép halıngangа küre, yaḳtı kérew ösön işék aldına ḳaraġan iké géne teźrehé bar iné. **L/2** Öyźön ésénde yeyéldérép halıngan bér méyés éré taḳtalarźan yahalġan oźon hiké hem işék yanında yaź könö boźawźar yaba torġan sélterlé sitlék hımaḳ bér nemenen başḳa retlé eybér yuḳ iné.

L/3 Bıl vaḳıtta minéñ atay oşo bayźarźa at ḳarap küsér bulıp işék aldarın hépérép ḫéźmet ite. Bayźarźıñ vaḳ-töyek yomoştarına yöröy. Esey şul bayźarźıñ aştarın béşére, kérźerén yıwa, hıyırźarın hawa hem başḳa şunday ḳara éşterén éşley iné **L/4** Ularźıñ ikewhé le tañdan alıp ḳara tönge tiklém şul éşterénen buşay almaġangа küre min öyźe belekey héñlémdé ḳarap yañġıź ultıra iném. Béź irtengé yoḳonan torġanda ular elle ḳasan bayźar éşéne sıġıp kitken bulalar. Tik töş vaḳıtında ġına sey ésérge bér inép kéne sıġalar iné.

L/5 Unda la küp vaḳıtta bayźarźıñ béreyhé teźére ḳaġıp sıġıġıź elé éş bar tip saḳıra la ular yahaġan seyźerén de ésép bötöre almayınsa, yögöröp sıġıp kite torġaynılar. Kis bulha ular béź yoḳoġa kitkes kéne ḳaytalar iné. Min ularźıñ öyge inép sisénép yatıwźarın yoḳo aralaş ḳına hiźe torġaynım. Ḳay vaḳıtta, atayım yoḳlarġa yatḳas bayźıñ aśırawı inép:

L/6 Eḫmuş aġay! Tiź géne torop at yék, aġay ḳunaḳtarźı iltép taşlarġa ḳuşa. Ḳara attı yékhén téy tip yomoş ḳuşıp uyatıp sıġıp kite iné. Atayım bınday vaḳıtta ḳarġanıp: Ular unda tön buyı aşap ésép ultırhındar. Hin bında tön yoḳoho yoḳlamay ultır źa at yégép oźata bar tip awırhınıp ḳına ḳamıttarın küterép sıġıp kite iné.

L/7 Ḳay vaḳıtta atayım bik küñélhéź bula torġaynı. Min unıñ néy ösön bıl saḳlı küñélhéź bulıwın añlay almay iném. Tik bınday vaḳıtta ular bayźarźı höyleyźer. Bayźarġa néy éşleheñ de yarap bulmaś indé tip zarlanalar iné.

L/8 Esey bér kön şulay kis ménen öyge indé le pış pış ilay başlanı. Unıñ ilaġan tawışın işétkes minéñ yoḳolarım asılıp kitté. Unıñ ilaġanın bik oźaḳ tıñlap yattım. Ul bik oźaḳ ilanı la hiné hötten aḳ hıwźan pak köyö bılsıratalar. Bıl ḳeḫer huḳḳanźarġa ḫéźmet ité yörögensé ülgenéñ artıḳ tip höylene başlanı. **L/9** Neḳ şul vaḳıtta atayım kilép indé. Ul da néy ösöndör küñélhéź iné. Min ésémden néy źe bulha bérey éş bulġandır tip uylanım. Atayım inges bér aź vaḳıt höyleşmey ultırźı. Huñınan yıwaş ḳına uflap:

L/10 Kém aldı iken huñ unı? küpmé téyźer un hum téyźermé? tip horanı. Eseyém bik borsolop ükhéy ükhéy kém alhın üźźerénéñ ut küź Ġabdraẖmandarı küź aldımda alıp sıġıp kitté, üź küźém ménen kürźém un humlıḳ ḳaġıź aḳsa iné. Min unı eytkes tégé miskehé (bay ḳatını) almaś, almaś! **L/11** Üźéñ urlayhıñ da béźźéñ şul balaġa yabahıñ urlap aşamaha unıñ aşarına yuḳmı néy tip ténkeme téyźé tip taġın ilay başlanı. Eseyémdéñ şul hüźénen huñ atayım ḳıźa töştö. Ḫodayźıñ rizıġı bér bında ġına tügéldér, sıġırġa kerek. **L/12** Aldan alġan aḳsanı tülep bötörhem bér kön dé tormaś iném hem tormam da şuġasa habır itérge kerek indé tip eseyémdé yıwata başlanı. Ular bıl turala bik oźaḳ höyleştéler. Min ularźıñ hüźźerén tıñlap yata torġas yoḳlap kitkenmén.

L/13 İkénsé köndö min teźrenen ḳarap ultıra iném. Atay işék aldarın hépérép yöröy iné. Bay aġay at ménen elle ḳayźan ḳaytıp töştö le atayım érgehéne kilép nemegelér asıwlana başlanı. **L/14** Lekin uġa ḳarşı atayım bér hüź źe eytmey iné. Bay aġay atayımdı hükté hükté le iñ huñınan bılay nasar yöröheñ yulıñ uña tora sıḳ ta kit, küźéme kürénme. Ḫéźmet itehéñ iken yaḳşı ḫéźmet it tip ḳapḳanı kürhetté le yérge tököröp kite başlanı.

L/15 Atayım unıñ artınan ġına Ḫodayźıñ rıyzıġı bér, hinde géne tügéldér elé tip bér iké hüź eytérge télegeyné. Bay aġay artına eylenép ẖeyérsé başıñ ménen yawaplaşıp torahıñ, şaytan neme tip yékéréndé le başḳa bér hüź źe eytmey inép kitté. Ul inép kitkes atayım hébértké habına kükéregén térep bik oźaḳ tik torźo. **L/16** Atayımdıñ şul ẖelén kürges minéñ iké küźémdén yeşterém tegerep töştö. Bay yulda kitép barġanda dilbégehé öźölöp atı ikénsé yaḳḳa borolop arbahı awa yaźġan da öyge ḳaytḳas at yékkende şunı nige ḳarap yékmeyéñ tip asıwlanġan iken.

L/17 Bıl éşten huñ atayım öyge inép taġı la zarlanıp ultırźı. Beẖéthéźlékke ḳarşı eseyém şul köndö ḳulınan töşöröp bér torilka vatḳan iken, bayźıñ ḳatını şunıñ ösön asıwlanġan ul da öyge inép zarlandı.

L/18 Şulay itép béźźéñ öyźe her kön nindey źe bulha bér éş turahında bayźarźan zarlanıw bulıp tora iné. Ḳay vaḳıtta şular turahında zarlanışıp ultıra torġas nişleptér üź aralarında ızġış sıġıp kite torġaynı. Bınday vaḳıtta atayım uśallanıp kite. Lekin eseyém bér aź ḳarşı höylep ḳaraha la buldıra almaġas ernép ilay başlay iné.

L/19 Aşaw yaġı küp bulmaha la arış epeyéne as tormay inék. Ḳay vaḳıtta esey bayźarźan ḳalġan it hem beléş kiśekterén alıp kérép béźge aşata iné. Şul ġeźeté buyınsa bér köndö eseyém töşten huñ bér taba beléş kiśekteré alıp kérép sey yanına ḳuyźı. Sey yanına atayım da kérgeyné. **L/20** Béź bik şeplep sey ésérge ultırźıḳ. Beléş kiśekteré bik temlé bulıp mayźarı aġıp tora iné. Béź aşarġa ultırġas ḳına bayźıñ ḳatını Fetiẖa abıstay bik asıwlanıp indé le tup-tura béźźéñ hiké érgehéne kilép aşyawlıḳ öśtöndegé taba ménen beléşté

küterép alıp sıġa başlanı. Sıḳḳan vaḳıtta ubırźar bér neme ḳalır ḫel yuḳ. **L/21** As kérne balalarına indére le tıġındıra. Hinéñ göp ḳorhaḳ balalarıñ tuymaś tip höylenép sıġıp kitté. Béź ḳaraştıḳ ta ḳaldıḳ. Ul beléşté alıp sıġıw ménen işék aldındaġı étterge tükté le tabahın alıp inép kitté bıl ḫeldé kürges atayım da eseyém de bér hüź źé eytmey bér bérhéne ḳaraşıp torźolar. Baytaḳ torġas atayım:

L/22 Horamay alıp sıḳḳaynıñmı néy Alay itéw kerekmeś iné unıñ ḳılıġın bélehéñ bit. Bérer nemege asıwı kilhe, béźźen üs ala, tiné. Eseyém ḳıźarıp kitté. İké küźénen yeşteré tegerep töştö. Ḳaltırawıḳlı tawış ménen

L/23 Ey ilahım! Bendege bende ittéñ kön-tön ét kéwék bulıp éşlep yöröyhéñ, ul hinéñ küź nurı kéwék ġeziz balalarıñdan ḳaldıḳ beléş kiśekterén ḳıźġanıp aldıñdan tartıp alıp sıġarıp étterge tüge tiné. Atayım artıḳ asıwlanmay.

L/24 Unıñ şul ġeźetén bélges horamay almaśḳa kerek iné. Bélehéñ bit ul ḳalġan aştarın étterge sıġarıp tükhe le kéşénen ḳıźġana. Ul étterén béźźen artıḳ küre, tiné. Eseyém taġı la ḳıźara töştö.

L/25 Yuḳ indé yuḳ eźem balahın ét saḳlı la kürmey torġan kéşéler bulır iken. Ul beléşter erem bulıp boźolġanġa küre géne alıp sıḳḳaynım. Barı bér ular huñınan étterge taşlana bit. Elle ular, şul beléş ḳatıların aşayźar tip bélehéñmé? Ul bıl arala nemenen asıw alırġa bélméy yöröy irénéñ asıwın béźźen ala, tiné. Şunan huñ bay aġay turahında elle nemeler höylenéler, min uların añlamanım.

L/26 Min şul işék aldına üźém bélgenden birlé torham da ularźıñ öyźeréne kérgeném yuḳ iné. Tik aşḫanaġa eseyém aş béşérép torġan yérge inép sıġa iném. Lekin esey bérer turam it bire le miné tiź géne sıġarıp yébere hem bında kérgenéñdé abıstayıñ kürmehén téy torġaynı. Bér könde min taġı la eseyém yanına indém. **L/27** Min ingende eseyém elle ḳayźa kitken iken. Tik ularźıñ minéñ ménen bér yeşteş Ġabdraḫmandarı baş źurlığında bér tup totop şunda tora iné. Min unıñ źur tubın kürges bik ḳıźıḳtım da sıġıp kitmeyénse ḳarap torźom. Şul vaḳıt Ġabdraḫman minéñ bik matur atım bar, eyźe elé hiñe kürheteyém tip miné ikénsé bülmege saḳırźı. **L/28** Min yuḳ min inmeyém, eseyém asıwlana tiném. Lekin ul minéñ hüźge ḳaramay, eyźe le eyźe tiges ḳıźıḳtım da unıñ artınan indém, inges te işék töböne tuḳtanım. Ul miné taġı alġa saḳırźı min ḳurḳıp torham da ul bik kösleges, unıñ ménen taġı bér bülmege barıp indék. Unda neḳ téré kéwék lekin belekey kewźelé ḳara at ḳolaḳtarın torġoźop awıźın asınḳırap işékke taba ḳarap tora iné.

L/29 Unı kürges minéñ iśém kitté. Yenlélér bıl tip uylanım yétmehe taġı öśtönde éyeré le bar iné. Ġabdıraḫman unıñ érgehéne barıw ménen bér źe ḳurıḳmay öśtöne méndé le attı yurttırġan kéwék hélkéne başlanı. Min unı ġejeplenép ḳarap torźom. **L/30** Ġabdıraḫman

tiź géne atınan töştö le ḳızıp kitép başḳa uyınsıḳtarın da kürhetérge kéréşté. Lekin şul vaḳıtta bülménéñ işégé asılıp kitté. İngen kéşé Fetiḫa abıstay iné. Ul miné kürew ménen aġarındı. Min ḳurḳıwımdan neme éşlerge bélmey işékke taba kite başlanım.

L/31 Bıl néy éş hin bında nige indéñ tiź sıḳ bétéñ ḳoyop yöröme, bara torġas başḳa ménép tapay başlanılar indé, tiné le ḳulımdan totop işékten sıġarıp yéberźé. Min aşḫananan sıġıp kitkende, ul haman elle nemeler höylene iné. **L/32** Min Ġabdraḫmandıñ atına ḳızıġıp öyźegé başḳa nemelerźé retlep ḳaray źa almanım. Lekin öy ésé bigérek matur küréndé, matur bulha la unda torow néy ösöndör bik ḳıyın töślö buldı. **L/33** Bülmeler halḳın kéwék iné. Źur köźgö miné yotor kéwék bulıp aḳayıp tora, źur gölder awır kitér kéwék küréneler, işéktéñ iké yaġınan halınıp töşken yeşél şarşawźarźıñ ar yaġında elle neme, ḳurḳınıs nemeler barźır hımaḳ küréndé. Min üźébéźźéñ öyge ḳaytıp inges irkénlep kittém.

L/34 Öśtömden bik awır yök töşken kéwék buldı. Tik üźémdéñ belekey géne bulha la atım bulmawı ösön ésém boşto. Bayarźarźıñ öyźeréne inéw bınıñ ménen géne böthe bik şep bulahı iné. Lekin éş bolay ġına bötmené. Oźaḳ ta ütmey, eseyém kilép indé le “Niñe ularźıñ öyźeréne horamay indéñ? **L/35** Unda hiñe neme bar iné?” tip asıwlana başlanı. Eseyém de şul hüźźé eytkes, min ısınlap ta üźémde ġeyép tip uylanım. Bıl éşten huñ min işék aldına sıġırġa la ḳurḳa başlanım. Sönki min sıġıw ménen béreyhé kürér źe tégé öyge kéréwém ösön asıwlanır tip uylay iném.

L/36 Şulay öyźe bik küp sıźap ultırźım. Lekin bara torġas sıźay almay başlanım. Yeyźéñ matur könö miné tışḳa sıġırġa saḳırıp torġan kéwék bulıp küźźerémdé ḳamıştırıp tora iné. Bér köndö héñlém yoḳlanı ul yoḳlaġas min yögöröp sıḳtım.

L/37 Baḳsa érgehéne barźım baḳsanıñ ḳoyma buyında üśken aġastarı seske atḳandar ularźıñ matur zeñger seskeleré reşetkenen halınıp suḳ-suḳ bulıp küźźé ḳızıḳtırıp toralar iné. Min şularġa ḳızıġıp ḳarap torġan vaḳıtta Ġabdraḫman sıḳtı la minéñ érgeme kilép miné mıśḳıl itép kölörge kéréşté. **L/38** Unıñ érgehénde üźénéñ été le bar iné. Ul miné törtöp yérge yıḳtı. Şunan huñ étterén öśtörep minéñ öśke yéberźé. Ular minéñ sabıwımdan tartıp yöröte başlanılar. Béréhé bürégémdé téşlep alıp kitté. Ġabdraḫman üźé kölöp étterźé ḳotortop sitten ḳarap tora iné. Min ḳurḳıwımdan ilay başlanım. **L/39** Minéñ tawışımdı atayım işétép yögöröp kildé le étterźé ḳıwıp yéberźé. Şunda Ġabdraḫman, miné ilawźan tuḳtatır ösön tégé seskelerźen öźöp bér aź miñe birźé le üźé ḳayalır kitté. Min baḳsa érgehénde seskelerźé totop ḳaldım. Şul vaḳıtta bay aġay ḳaytıp indé. **L/40** Minéñ ḳulımdaġı seskelerźé kürép niñe bında seskeler öźöp yöröyhöñ maşinnik malay tip ḳolaġımdı borop ḳıwıp yéberźé. Şunda yörögen atayım ḳarap hin bınan huñ bıl belekey

ḳaraġıñdı işék aldına sıġarıp yörötehé bulma. Boton huġıp hındırırmın tip ḳısḳırźı. Uġa ḳarşı atayım bér-iké hüź eytmeksé bulġaynı, bay taġı la asıwlana töşöp:

L/41 Bér kön buldı bér kön şul malay öyge inép yörögen bögön sesekterźé öźe. Hin elé şul ḳaraġıñdı yaḳlaşahın. Bolay bulha tüźer ḫel ḳalmanı indé tip téźép alıp kitté. Min öyge inép kitkende ul haman nemelér höylene iné.

L/42 Bay sıġıp kitkes atayım artımdan inép hin malay her vaḳıt şunday éşke sebep bulahıñ tip sikeme huġıp yéberźé. Eseyém öyge inges kitérge bınan sıġırġı kerek tip nemelerźé yıya başlanılar. Şunda bay atayımdı saḳırıp sıġarźı. **L/43** Ul elle ḳayźa yöröp ḳayttı la taġı la sıḳmaśḳa buldı. Oşo ḳısḳırıştan huñ miné baḳsa érgehéne sıġarmanılar. Bik ḳızıġıp kithem indé, üźébéźźéñ teźére töböne géne sıġıp ultıra torġaynım.

L/44 Oşo bayźıñ öyönde béź taġı la küpmé torġanbıźźır unıhın asıḳ bélmeyém. Tik bér vaḳıt atayım awrıy başlap harġayıp tüşekke yıġılġas bayźar eseyéme küsép kitérge ḳuşḳaynılar. Şul vaḳıtta küsép kitéwébéźźé bér źe onotmayım. Bayźar sıġırġa ḳuşhandan huñ eseyém her kön irten torġas ta sıġıp kite. Kön buyı fatir éźlep yörör ḳayta iné. Küp yöröy torġas bér kön ḳalanıñ siténen fatir tabıp ḳayttı. **L/45** Ul üźé yanıp béşép bötkeyné. Ul elle ḳayźan iké tegermeslé ḳul arbahı la alıp ḳaytḳaynı. İñ élék şul arbaġa yeşél handıḳ ménen iké ménderźé halıp tartıp alıp kitté. Bér vaḳıtta atayım urınınan tora almay. Kükéregén totop yış-yış yütkére iné. Eseyém bér aźźan huñ ḳaytıp ḳalġan nemelerźé töpsöy başlanı. Şul vaḳıtta Fetiḫa abıstay kilép eseyemdéñ ḳulındaġı iśké palaśtı tartıp aldı.

L/46 Kitken bér kilméşekke eybér birép yéberérge bında endérey ḳaznahı bar tip bélźéñmé elle? Béźźe kéşége birép yéberér ösön yıyġan mal yuḳ tip asıwlanırġa kéréşté. Uġa ḳarşı eseyém bér źe asıwlanmay ġına abıstay oşo nemené géne bir indé. Biş yıl ḫézmet itkén kéşége bér iśké palaś küp bulmaś irém awırġanda aśtına halıp yatḳırırġa bér neme le yuḳ bit tip horap ḳaraha la Fetiḫa abıstay yaḳın da kilmené.

L/47 Oşo vaḳıtta atayım kükéregén totop yütkérźé le ḳarlıḳḳan tawışı ménen kerekmeś horama, ḫoday birgen itlerém bötkensé taḳta öśtönde yatırmın elé tip küźźerén hörttö le büten bér hüź źe eytmey başın tüben haldı. Tik eseyém géne ḳıźa töşöp béźźéñ kéwék hinéñ de könöñ şul iśké palaśḳa ḳalhın ḳaźalıp kit tip höylep ḳaldı.

L/48 Eseyém ösönsö ret urap kilgende atayım öyźöñ işék aldına sıġıp ultırġaynı. Ul yeyew barırġa tırışıp ḳaraha la buldıra almanı ġıjnay başlanı. Şunan huñ eseyém unı tégé iké tegermeslé ḳul arbahına ultırtıp tarta başlanı. Ḳul arbahına ultırırġa héñlém de ḳızıḳḳaynı la urın bulmaġas unı min yéteklep kéne alıp kittém. Ḳapḳanan sıḳḳan vaḳıtta atayım:

L/49 Oşo yortta at harayźarı yanında ülép ḳalmaham yarar iné tip Ḫoźayźan horay torġaynım. Allaġa şökör télegém ḳabul buldı. İndé ülhem de ükénmeyém tiné eseyém bér hüź źe eytmené.

L/50 Bay ḳatını aśırawźarı hem balaları ménen bıyala işékté asıp şunan ḳarap ḳaldılar. Unıñ Ġabdraḫmanı Eḫmet nindey şep at yékken iké ayaḳlı at tip köldö. Abıstay at ḳeźérén bélmegen kéşélerge şulay kerek, béźźéñ ḳeźérźé bélmenéler bına béźźen başḳa torop ḳarahındar elé tip ḳaldı.

L/51 Bıl vaḳıtta atayım da eseyém de bér hüź źe eytmenéler uramġa sıḳḳas miñe elle nindey kiñlék hiźéldé. Ḳarañġılıḳtan bik matur yaḳtılıḳḳa sıḳḳan kéwék buldım. Tik eseyźé ḳıźġanıp ḳına bér aź borsola iném. Sönki ul atayım ultırġan arbanı bik kös ménen tarta. Tigéźhéź urındarźa tarta almaġan at kéwék tuḳtalıp erlé-birlé ḳuźġala, bér aź barġan hayın ḫel yıya iné.

L/52 Béź yañı fatirġa ḳarañġı töşkes barıp indék. Ḳarañġı bulġanġa küre min öyźöñ ésén artıḳ küre almanım. Öy bik tınıs tik atay ġına bér tuḳırawhıź ıñġıraşa, yış yış yütkére iné. Lekin min bında kilges ḳarañġılıḳ ösön de atayımdıñ yütkéréwé ösön de artıḳ ḳayġırmanım. Belki tégé yorttan sıġıp kitéwźé hem irékte uynawımdı uylap şatlana ġına iném.

L/53 Bıl éşterge küp yıldar ütté. Lekin min haman şul uramdan ütkende şul ḳeherlé küź yeşlé yortḳa ḳararġa yérenem. Unıñ maturlıġı ésénde elle nindey ḳot osorġos yemhéźlék kürem.

6.3.2. Béźźéñ Nemelerźé Hatḳanda

I

L/54 Atayımdıñ yıyıw aḳsahı tüleyhé nidayomka birehé bar tip zarlanıwźarı elé le küź aldında tora. Ul iké hüźźéñ béréhénde:

Hatırġa neme le yuḳ ismaham. Bayźar tülenéler źe böttöler. Ularźıñ yérźeré küp maldarı bar. Şulay bulhalar źa yıyıw aḳsahın béźźéñ ménen bér tigéź tüleyźer. Ularġa yéñél ul, bına béźge awır tip ḫesretlene iné.

L/55 Min yıyıw aḳsahınıñ nidayomkanıñ neme ikenén bélmegenge küre, béźźen neme ösön aḳsa horayźar iken. Béźźéñ atayımdıñ bér tin de aḳsahı yuḳ bit. Ul méśkéndé niñe bılay intéktéreler iken tip uylay torġaynım.

L/56 Béźźéñ öyźe bılay źa elle nindey artıḳ nemeler yuḳ. Min bélgenden birlé bér töślö torġan alasa tışlı tüşek ménen yönderé ḳoyolop torġan bér yaśtıḳ iké iśké belekey ménder

iśké sépérekten huḳḳan bér balaś hem bér bik iśké handıḳ ménen elle nise yérénen yamaġan bér samawır bar. Öy éséndе şularźan tış küźge kürénérlék başḳa retlé bér neme le yuḳ.

L/57 Eger źe atayımdıñ aḳsahı bulmaha ul béźźé ḳaḳ hikéle yatḳırmaś, bérey kéyéź alġan bulır iné.

Bına béźźéñ küldek yöź yérénen yamawlı, eseyém her kön tip eytérlék béźźé méyés başına méndérép ultırta la küldekterébéźźé sistérép alıp yırtıḳ-hütékterén yamarġa totona, üźé höylenép:

L/58 Yamawlıḳ ta yuḳ ismaham tip tégé iśké handıḳtı asıp undaġı iśké-mośḳo sépérekterźé aḳtara, unan bérer yamawlıḳ tabıp éşke totona. Huñınan taġı zarlanıp:

Küldektegé iźérep bötken yér totorloḳ yérźeré le ḳalmaġan tip ernéy.

Eger źe atayımdıñ aḳsahı bulha ul béźźé bınday yamawlı hem törlö töślö eylengen iśké küldekter ménen yörötmeś iné.

L/59 Eseyémdéñ üź östönde le haman bér töślö iśké küldek. Ul méśkén üźéñéñ küldegén yıwġan vaḳıtta atayımdıñ sekmenén kéyép yıwa. Sönki almaştırıp tororġa başḳa küldegé yuḳ. Üźé kéşé ḳara kilép inmehén tip béźge ḳarap tororġa ḳuşa. Sit kéşé kilép ingende tiź géne méyés artına inép şunda yeşérénép tora.

L/60 Eger źe atayımdıñ hatır nemehé bulha şunı hatıp eseyéme yañı küldek alır iné. Kürşélegé irkén tormoşlo kéşéler küp vaḳıtta itlé aş béşéreler. İt halıp béşérgen aştıñ temlé yéśteré tanawġa berélgende béź neme éşlerge bélmeybéź. İt hem hurpa éské kile. Eseyém: Bér ay buldı indé itlé hurpa éskenébéź yuḳ tip zarlanıp ḳuya.

L/61 Eger źe atayımdıñ aḳsahı bulha ul béźge it alıp béşérép temlé hurpa éséréր iné. Atayımdıñ aśḳa yeyérge kéyéź alıwźa la béźge yañı küldekter alıwźa la hem it alıp temlé hurpa éséréwźe le ḳayġıhı yuḳ. Ul haman:

Yıyıw aḳsahı nidayomka tüleyhé bar. Nemelerźé hatırźar indé tip yafa sige. Néy éşlerge bélmey ẖesrtlene.

L/62 Min, béźźén nemené niñe hathındar? Samawır her kön üźébéźge kerek. İśké tüşek ménen yaśtıḳ ménderźerźé halıp yatabıź. Ularźı hathalar béź nisék toroboź tip uylayım. Unan huñ bıl nemelerźé kém alhın téyém. Lekin atayım haman ḳayġıra la ḳayġıra.

L/63 Nemelerźé hatırźar indé téy. Lekin min bıl nemelerźé kémźer hatalar. Ḳayźa alıp kiteler. Şunı his küź aldıma kiltére almayım. Bulmaś hatmaśtar elé, tim.

II

L/64 Atayımdıñ ḳurḳıp yöröwé hem nemelerźé hatırźar indé tigen hüźé dörөś bulıp sıḳtı. Bér köndö béźźéñ uramda ut sıḳḳan kéwék aşığıs ḳuźġalış başlandı. Hatır nemeleré bulmaġan hem başḳa urından aḳsa taba almay. Yıyıwźarın nidayomkaların tüley almaġan yarlılar samawır ḳaźan tüşek yaśtıḳ kéwék küź öśtönde ḳaş kéwék kürgen nemelerén yeşérérge kéréştéler. **L/65** Bıl éşter başta béź malayźarġa ḳızıḳ kéwék küréndé. Béź başlaġan uyındarıbıźźı taşlap nemelerén ḳayźa ḳuyırġa bélmey yen tirźeré sıḳıp aptırap yörögen kéşélerźé ḳarap torźoḳ. Bér aźźan huñ min üźébéźźéñ öyge ḳaytıp indém. Küp te ütmey atayım da ḳayttı hem:

L/66 Béźge le kilép yétérźer indé néy éşlerge? tip başın totop hikége ultırźı. Éştéñ bıl derejege yétkenén kürges eseyém de ḳurḳıp kitté. Atayımdıñ érgehéne kilép bik źur sér eytken kéwék aḳırın ġına. Hin elle tüşek ménen yaśtıḳtı yeşérebéźmé? Alıp kitérźer bit tiné. Bıġa ḳarşı atayım:

L/67 Bıġa tiklém aldaşġanım yuḳ. Bınan huñ da aldaşmam, üź nememdé üźém yeşérmem indé. Alhalar alırźar źa kitérźer. Şunıñ ménen sesérep kithénder. Ularġa ḳebéréñ yaḳın bulmahın. Ular yörek ḳanıñdı hıġıp alırźar tip nemelerźé yeşérmeśke buldı.

L/68 Min ḳurḳıw ḳatış ḳızıḳ ménen tağı uramġa sıḳtım. Béźźen ös-dürt öy aşa, bér nise yégéwlé at hem ul attar yanında küp kéşéler toralar iné. Béź bér nise malay ul arbalar érgehéne barźıḳ. **L/69** Bıl arbalarġa tıştarı ḳarayıp kepéren.deré kürénép yönderé sıġıp torġan tüşek yaśtıḳtar urtaları harġılt bulıp ikénsé töśke ingen bér nise kéyéź kirbés ménen aġartılġanġa şımarıp bötken hem töpteréne ḳaray bér nise urından ḳara ḳurġaş ménen yamalġan samawırźar törlö źurlıḳtağı ḳaźandan nisék tura kildé şulay halınġaynılar.

L/70 Kürnéşke ḳızġanıs bulġan bıl nemelerźéñ éyeleré üźźeré ul nemelerge ḳarap tilmérép toralar hem ḳayġırıp zarlanışalar iné.

Béź barıp aź ġına torġas ta Ḫebir aġayźarźıñ samawırı ménen yañı ġına ḳuptarıp alġan ḳaźandarın alıp sıḳtılar źa tégé nemeler öśtöne ırġıttılar. Bıl nemelerźé alıp sıġıwsılar kükregéne midal taḳḳan Seleḫi starosta ménen bér ḳılıslı kéşé hem bér nise disetskey iné.

L/71 Ḫebir aġay nemeleré artınan sıġıp tégé ḳılıslı kéşége hem Seleḫi starostaġa ḳarap min nisék tüleyém. Min yartı duş yér kötem. E ana kéşéler öser dürter duş yér bileyźer. Minéñ bér keze ménen şul samawırźan ḳaźanımdan başḳa nemem bar. Ḳış alġan burıs ösön yey buyı kéşége éşlep ġömör üte tip ḳızıwlana başlaġaynı, unı starosta bik ḳıśḳa totto hem asıwlanıp:

L/72 Elé yıyıwıñdı tülemegen yétmegen işşé elle nemeler höylep yawaplaşıp torġan bulahıñ. Başķalarźı yıyıw tülemeśke ķotortahıñ, maw baş tip yékérźé le tégé ķılıslı kéşége ķarap Urıśsa tél ménen elle nemeler höylerge kéréşté.

L/73 Bıl vaķıtta şunda yıyılıp torġan kéşéler ķurķışıp kitken kéwék bulıp sitkerek sigénép awıź ésterénen géne mıġırźaşıp ķuyźılar. Tégé ķılıslı kéşé Ḫebir aġayġa ķarap bér nise hüź eytté. Ḫebir aġay źa uġa ķarşı urıśsalatıp yawap birźé. Min unıñ "Ye haldat zimle nit." tigen hüźźerén géne iśke alıp ķaldım. Şulay aź ġına yawaplaşġas ta tégé ķılıslı kéşé disetskéyźerźé saķırıp bér nise hüź eytkeyné. Ular şunda uķ Ḫebir aġayźı ķayźalır alıp kiterge téley başlanılar.

L/74 Ḫebir aġay ularġa ķarışıp artķa tartıla başlanı. Şunda tégé ķılıslı kéşé ķılısın ķulına alıp nemelér eytép aķırźı. Şunan huñ ġına Ḫebir aġay ķarışmayınsa tégélerźéñ urtahında kitté. Ḫebir aġayźın ķatını ménen balaları bér Ḫebir aġayġa bér samawır ménen ķaźandarına ķarap ilaşıp ķaldılar.

L/75 Béź malayźar Ḫebir aġayźıñ şunday źur kéşénen de ķurķmay ķarşı höyleşéwéne ġejepke ķaldıķ. Béź źurıraķ malay. Ul bit haldatķa yörör donya kürép ķaytķan şunıñ ösön ķurķmay, tiné.

L/76 Ḫebir aġayźarźıñ nemelerén alġandan huñ bér yort taşlap béźge iké yort ķına aşa bulġan Serbi ebéyźer tapķırına tuķtap Serbi ebéyźerge inép kittéler. Unda oźaķ ta tormay unıñ yaśtıġı ménen kéyéźén alıp sıķtılar. Serbi ebéy üźénéñ samawırın yeşérép ölgörgen kürehéñ starostanıñ hüźénen şulay añlaşıldı.

L/77 Serbi ebéy starosta artınan sıġıp:

Seleḫéy balam, kéyéźém ménen yaśtıġımdı ķaldırıp kitégéź indé. Bér iké könden huñ kezemdé hatıp yıyıw aķsahın tülermén tip ķaraġaynı, unıñ hüźén tıñlamanılar. Bıl nemeler baźar yétmey hatılmayźar. Şunda kezeñdé hatırhıñ da nemeleréñdé tülep alırhıñ tip ķuźġalıp kittéler.

L/78 Béźge bér géne yort aşa bulġan Morat babayźarġa tuķtap ta tormanılar. Morat babay bik bay bulġanġa küre ul yıyıw aķsahın küpten tülep bötörgen, kürehéñ. Ul üźé ķuldarın bişmet kéśehéne tıġıp ķapķa töbönde tora iné. Unıñ érgehénen ütkende Seleḫi starostala tégé ķılıslı kéşé le unıñ érgehénde tuķtap küréşép köle-köle höyleşép taġı küréşép kittéler.

L/79 Unan uźıp béźźéñ ménen kürşé bulġan Ġinéyet babayźarġa ingeynéler, ul öyön biklep üźé elle ķayźa kitken de barġan iken. Şunıñ ösön unıñ ķapķahınan bik asıwlanıp sıķtılar. Yoźaķ vatıp kéşé yortona inérge yaramay iken hüźźerénen şulay béléndé. Newbet béźge yétté.

L/80 Atayım bik źur ġeyéplé kéşé kéwék bulıp ḳurḳıp ḳına yözźeré aġarınıp ularġa ḳarşı sıḳtı. Unıñ şulay ḳurḳıp ḳunaḳ ḳarşı alġan kéwék ḫörmetlep ḳarşı alıwına ḳaramayınsa Seleḫi starosta selem de birmey asıwlı rewéşte:

L/81 Ye Ḫismet aḳsa eźérlenéñmé? Tiźérek birép yéber, éş bik tıġıź tip hüź başlanı. Atayım méśkén neme urlap totolġan kéşé kéwék ḳurḳıp ıḳ-mıḳ itté. Neme eytérge bélmey ulay-bılay hélkéndé. Haḳalın hıypap aldı, huñınan ḳaltırawıḳlı tawış ménen:

L/82 Eźérley almanım şul Seleḫi aġay. Oşo arala bulır źa bit. Elé bérerhénen bérer disetine uraḳ almaḳsı bulıp toram. Ḳayźa üźéñ birmeyhéñmé. İñ élék hiñe urıp birér iném tip hüź başlaġaynı la Seleḫi starosta unıñ hüźźeré bötkenén de kötmey yaman rewéşte asıwlanıp kitté.

L/83 Yıyıwźı vaḳıtında tülemeyhégéź źe işşé üźéñ birép tor elé tip aḳsa horap kéşége halınahığıź. Elle minde Endréy ḳaźnahı bar tip bélehégéźmé tip atayźı yandırıp tirgey başlanı. Atay taġı la ḳurḳa töşöp ġefü üténgen hımaḳ:

L/84 Yuḳlıḳ Seleḫi aġay, yuḳlıḳ. Oşo arala tabıp birémén. Zinhar nemelerémdé hattırmay torhaġıź ġına yaḳşı bulır iné tip saḳ-saḳ eyte aldı. Lekin atayımdıñ tilmérép eytken bıl hüźźeré unıñ asıwın ḳına kiltérźé bulha kerek ul.

L/85 Aḳsa tabırhıñ da nemeleréñdé tülep alırhıñ, élégérek ḫesterén küreler unıñ tip eytté le ḳılıslı kéşéné éyertép béźźéñ öyge inép kitté. Béź malayźar teźrenen ḳarap torźoḳ. Ular öyge inép arlı-birlé ḳarandılar źa başḳa retlé nemeler kürénmeges tüşek ménen samawırźı alıp sıḳtılar. Bér iké minut ésénde béźźéñ tüşek ménen samawırźı arbalaġı başḳa nemeler öśtöne ırġıtıldılar. Miñe bıl nemeler bik ḳıźġanıs bulıp küréndéler.

L/86 Ular yenhéź bulhalar źa béźźen kitkenge ḳayġırġan hımaḳ bulıp toralar iné. Nemeler artınan ḳarap ḳalġan atayımdıñ küźénen yeş kürénmehe le eseyémdéñ küźénde yeş börtökteré yıltıray iné.

III

L/87 Yıyıw aḳsahı yıyıwsılar béźźén ostan kitép uramda tawıştın baśılġas öyge indém. Öyźe tüşek ménen samawır yuḳlığı elle ḳayźan küźge berélép tora, öyźöñ bér yaġı kiték bulıp ḳalġan kéwék küréne iné.

Atayım hüźhéź géne iźenge ḳarap yélkehén tırnay eseyém üźénen üźé:

L/88 Üźém ménen bérge kilgen tüşegém iné. Eseyém merḫümdéñ töśö itép kéne tota iném. Aḳsa tabıp tülep alıp bulha ġına yarar iné tip höylene, üźé ḳalġan yaśtıḳtı ḳabartıp retlep ḳuyġan bulıp tüşektéñ buş ḳalġan urnın ḳaplamaḳsı bula iné.

Atayım bik oźaḳ uylap torġas:

L/89 Hin yuḳḳa ḳaygırma indé. Baźarġa tiklém bérerhénen uraḳ urırġa aḳsa alıp tülerbéź. Aḳsa tüleges tüşekté le samawırźı la birérźer tigen bulha la ul bıl éştéñ barıp sıġıwına üźé le ışanmaġan kéwék tora iné. Samawır yuḳlıḳtıñ awırlığı bik tiź béléndé Töşkö seyźé ésér vaḳıt yétkes kürşé Morat bayźarźan samawır horap ḳaraġaynıḳ ta, ular:

L/90 Samawırźar üźébéźźen buşamayźar. Ḫeźér utawġa kitken könlökséler ḳaytalar tip kéne yawap birźéler. Eseyém samawır yuḳlıḳḳa aptırap tormanı.

Ularġa könöñ töşhe şulay bulır indé. Ös samawırźarı bar, şularźıñ bérerhé.n sey éskensé birép torhalar. Aşalır tip ḳurḳḳanźarźır tip höylengenden huñ ḳaźan aśtına ut yaġıp yéberźé hem metrüşke halıp ḳaynattı la béźge sey ésére başlanı.

L/91 Alda sıjlap torġan samawır bulmaġas sey éséw küñélhéźérek bulha la béźge artıḳ hiźélmené. Tik atayım ġına samawır ménen sey éséwge yétmey şul. Ḳaźan temé timér temé sıḳḳan tip ḳaźandan sey éséwge rizahıźlıġın béldérźé.

L/92 Şul vaḳıtta béźge Serbi ebéy inép üźénéñ ḫelénen zarlana başlanı. Miné ḳarar ösön lgot alıp ḳalġan Saliḫım, zavodḳa éşke kitken yérénen yuġaldı. Bér yıldan birlé ḫeber-ḫetéré yuḳ. Fettaḫtı haldatḳa aldılar ismaham unı la ḳaytarmayźar. Unıñ da higéź ayźan birlé ḫat yuḳ. Elle ülé, elle téré tip zarlanıp ilap aldı. Huñınan atayıma ḳarap:

L/93 Ḫismet balam, minéñ bér kéşém de yuḳ bit, hin baźar könde minéñ kezemdé hatıp ġına bir indé. Elle ös humġa alırźar. Tüşegém ménen kéyźém yuḳ ḫaḳḳa kitmehénder indé Ḳart könömde ḳaḳ hikéle yatır ḫelém yuḳ, tiné.

L/94 Serbi ebéyźé tamaḳ tuyźırıp torġan bérźen-bér kezehén hatıwına atayımdar da ḳayıġırştılar. Unıñ başḳa tabır yéré hem bayźarźan uraḳ urırġa alırġa kösö bulmaġanġa küre kezehén hatmay emelé le yuḳ iné.

L/95 Şulay itép béźźéñ uramdaġı yarlı kéşéler bögön bik źur ḫesretke töştöler. Her kém üźéne iñ kerek bulġan nemeleré kitkenge ḳayġırıp nisék bulha le yıyıw aḳsahın tülep nemelerén ḳaytarıp alırġa aḳsa tabıw yulın ḳayġırtırġa kéréştéler.

L/96 Minéñ atayım da bér nise kéşége barıp aḳsa éźlep ḳayttı. Lekin ul aḳsa horap barġan kéşélerźéñ ḳayhı béréhé öyźe bulmaġanġa ḳayhı bérewźeré mullalarźı aşḳa yıyıp aş ütkeréwźen buşamaġan ḳayhı bérźeré urźıra torġan yérźerén elle ḳasan birép bötkenge küre bér tin de aḳsa taba almay ḳayttı. **L/97** Ul méśkén bér yérge barıp ḳaytıp bér aź uylanıp ultıra la taġı sıġıp kite taġı ḳayta taġı sıġıp kite iné. Béź şulay samawırhıź tüşekhéź bérénsé köndö ütkerźék. Bögön béźźéñ öyźe bik küñélhéź Bögön kis béşérélgen baltırġan öyrehé le köndegé kéwék temlé bulıp kürénmené.

IV

L/98 Baźar kön yétté. Atayım haman aḳsa tabıp samawır ménen tüşekté ḳaytarıp ala alġanı yuḳ iné. Béź haman metrüşke seskehén ḳaźanda ḳaynatıp sey urnına şunı ésép kildék.

Baźar köndö bik irte tororġa tura kildé. Béź sey ésép ultırġanda kezehén baḳırta-baḳırta yéteklep Serbi ebéy kilép yétté. Ul üźé ḫelden tayġan üźé:

L/99 Kötöwźen ḳalġanġa ipteşterénen ayrılġanġa küre baḳıra méśkén kezem. Kémge géne tura kilér indé, hötö bik ḳuyı iné. Vaḳ-töyek hıyırġa la birgéhéź iné. Üźémdéñ balam kéwék kürép aśıray iném tip höylene iné. **L/100** Bıl vaḳıtta unıñ üźénéñ küźénde le kezehénéñ küźénde le yeşter möldörep toralar. Min aḫırı kezehé le Serbi ebéyźen ayrılahın béle torġandır, şuġa küre baḳıralır, şunıñ ösön küźźeré yeşlengen kéwék toralır tip uylanım.

L/101 Atayım unan-bınan ġına sey ésté le kezené yéteklep miñe artınan ḳıwıp barırġa ḳuştı. Kezené alıp kite başlaġas, ul dürt ayaġın alġa ḳaray témep tartışa başlanı. Min unı huġırġa la ḳıźġana iném.

L/102 Kezehénéñ şulay ḳarışıwın kürges Serbi ebéyźéñ küñélé yomşap kitté buġay. Ul kezehénéñ arḳahınan ḳaġıp:

Ḫaywanḳay bar-bar, bér źe hatmaś iném źe hattıralar bit. Méśkén keyémdé üź balam kéwék küre iném de bit kite indé. Haw bul indé tip küźźeréndegé yeşén hörttö.

L/103 Keze bılay ġına barırlıḳ bulmaġas, minéñ ḳulġa sıbıḳ birép şunıñ ménen nıḳlap ḳıwırġa ḳuştılar. Éş bılayġa kitkes keze le ḳarışmay alġa kitté. Ul uñġa yeki hulġa tartılıp kitérge eyte, üźé baḳıra üźé artḳa ḳaray hem Serbi ebéyge miné bılar ḳulına birép yéberehéñ. **L/104** Niñe miné ḳıwahıñ? Hin élék bılay tügél inéñ bit, tigen kéwék bula iné. Şulay itép béź baźarġa ḳaray kitték. Serbi ebéy ilay-ilay kezehénéñ artınan ḳarap ḳaldı.

V

L/105 Bıl baźar yarlılarźıñ yıyıw ösön hatırġa tip kiltérélgen tüşek, yaśtıḳtarı, samawır, ḳaźan hem kéyéź kéwék nemeleré ménen tulġaynı. Kezeler źe bik küp. Béź źe Serbi ebéyźéñ kezehén şundaġı kezeler ḳatarına kiltérép ḳuyıp alıwsı kötörge kéréşték. Lekin alırġa télewséler bér źe kürénmeyźer. Kezelerźéñ ḫaḳtarı bik töşken.

L/106 Bıl küp nemeler arahında béźźéñ samawır źa méśkén bulıp ultıra, tüşekté nisék tura kildé, şulay taşlaġandar. Bér başı hütélép yönderé sıḳḳan. Min ularźı kürges ḳıźġanıp kittém.

L/107 Eseyém bit ul tüşekté her kön irtensek ḳağıp ḳabartıp yaḳşılap ḳuya torġaynı. Samawırźı la sey ésép bötken hayın ḳağıp kölderén hörtöp ḳuya hem bik yış esé ḳatıḳḳa kirbés sañdarı halıp şunıñ ménen aġartıp yalt ittérép ḳuya torġaynı.

L/108 Serbi ebéyźéñ kezehéne kémdér bérew hum hikhen tin ḫaḳ birép kitté. Atayım: Keze bit şep üźé bıwaź, unıñ bit tiréhé le bér hum tora tip höylenép ḳaldı.

Béźźéñ samawırġa iké hum ġına bireler. Tüşekté ḳarawsı la yuḳ. Nemelerźéñ éyeleré küźźerén möldöretép nemeleréne ḳarap toralar.

L/109 Ḫebir aġayźı türelerge ḳarşı hüź eytken ösön iké kön yabıp yatḳırġandan huñ bögön sıġarġandar iken ul ḳayźandır aḳsa tabıp yıyıwın şunda uḳ tülep ḳaźanı ménen samawırın alıp ḳaytıp kitté. Ul kitken saḳta Seleḫéy starosta:

L/110 Éném bınan huñ téléñdé ḳıśḳa tot. Ulay bik bélémlé bulıp kitérge yaramay. Artıñdı uylap höylerge kerek. Yaray elé eytép sıġarttım tip törlö hüźźer eytép ḳaldı. Lekin Ḫebir aġay uġa ḳarşı bér hüź źe eytmené ḳurıḳtı kürehéñ.

L/111 Şul uḳ némeler tirehénde béźźéñ awıldıñ hem kürşé awıldarźıñ bay hem igén küp sese torġan kéşéleré bésen sabıw, uraḳ urźırıw ösön aldan aḳsa birérge hatıwlaşalar. Bésen sabırġa könlök ḫaḳı 40 tin, uraḳ urırġa disetinehéne iké hum aḳsa hem bér bot arış ono birép vaḳlaşalar iné.

L/112 Baytaḳ kéşéler néy éşlerge bélmey, şul ḫaḳḳa künép aḳsa aldılar źa yıyıwźarın tülep samawır kéwék ḳayhı bér kerek nemelérén alıp kittéler. Yeygé oźon köndöñ töş vaḳıtı yétép kiléwge ḳaramayınsa, elé haman béźźéñ tüşek ménen samawırźı la hem Serbi ebéyźéñ kezehén de kilşép alıwsı bulmanı. Atayım kötöp-kötöp aptıraġas kezené minéñ ḳulġa birép üźé elle ḳayźa kitép bik oźaḳ yuġalıp torźo.

L/113 Kezeler źe bik uśal bit. Tik torġanda béréhé béréhé ménen höźöşörge téleyźer yeki arbalarźaġı yeşél yébek kéwék yañı ġına sabıp kiltérélgen bésenderge ıntılalar. Kezené tıyıp toram tip bélekterém talıp böttö.

L/114 Atayım bik oźaḳ yörögenden huñ ġına minéñ yanġa kilép: Balam hin kötöp tor, min ḫeźér tüşekté tülep alayım elé tip tégé Seleḫi starostalar érgehéne barıp elle nemeler höyleşkenden huñ tüşekté küterép alıp kilép minéñ érgeme ḳuyźı. Kürehéñ unıñ samawırźı la tülep alırġa aḳsahı yétmegendér.

L/115 Serbi ebéyźéñ kezehéne iké humdan da artıḳ biréwsé bulmaġas, atayım miné Serbi ebéyźen, ul ḫaḳḳa hatırġa yaraymı, yuḳmı? tip bélép kilérge ḳuşıp öyge ḳaytarıp yéberźé. Bildelé min şunda uḳ öyge ḳaytıp Serbi ebéyźen, şulay hatırġa yaraymı? tip horanım.

L/116 Serbi ebéy bér aź uylanıp torġandan huñ bér źe arttırıwsı bulmaha yıyıw aķsahın tülep his bulmaha tüşekté géne bulha la alıp ķaytırġa ķuştı, üźé. Kürgenderé-kürmegenderé şul bulhın tip bik huķıranıp ķaldı.

L/117 Min tiź géne kiré baźarġa barıp Serbi ebéyźéñ hüźźerén atayıma eyttém. Atayım bik oźaķ hatıwlaşıp bik oźaķ ķırķışķandan huñ ġına kezené iké hum yégérmé biş tin kömöşke hatıp yéberźé hem iké hum aķsa tülep Serbi ebéyźéñ tüşegén aldı. Kéyéźźé yétmegen aķsahı ösön tip birmey ķaldırźılar. Béźźéñ samawırźı elle ķayhı awıldıñ bér kéşéhé ös humġa hatıp alıp kitté. Unı kürges atayım bik küñélhéź géne:

L/118 Eyźe balam, ķaytayıķ indé samawırźı alıp bulmanı aḫırı ul kitté. Bına uraķ urġas yañı samawır alırbıź elé tip ķaytırġa uylanı. Unıñ bıl hüźźeré miñe le artıķ küñélhéź buldı. Atayım şunda uķ tüşekterźé bér kéşénéñ arbahına halıp üźébéźźéñ öyge ķaytıp kitték. Béźźéñ elle ķasandan birlé küźébéź öyrenép bötken samawırıbıź elle ķayhı awıl kéşéhénéñ ķulında kitté.

L/119 Eseyém ménen Serbi ebéy béź ķaytķandı kötöp toralar iken. Ular samawır ménen kéyéź ķalıwına ķaygırhalar źa tüşekterźéñ ķaytıwına bér aź ġına şatlanġan hımaķ buldılar. Bigérek te eseyém üźé ménen bérge kilgen ķart eseyźéñ töśö bulġan tüşektéñ ķaytıwına şatlandı Şunda uķ hütélgen yérźerén tégép sañdarın ķağıp könde tora torġan urnına iltép ķuyźı.

L/120 Béź samawırhıź ķalġas böte éş ķaźanġa térelép ķaldı. Eseyém seyźé le şunda ķaynata, kiske ķaray ķızıw aştı la şunda béşére kér yıwġanda hıwźı la şunda yılıta. Ķıśķahı, ķaźan ménen böte éşté başķara başlanı. Béź bara torġas samawırhıź torarġa öyrenép kitken kéwék buldıķ. Tik ķayhı vaķıt eseyém géne samawırhıź torowźıñ uñayhızlığınan zarlana uġa ķarşı atayım:

L/121 Bına aldan alġan uraķtarźı urıp bötörhek taġı la yallanıp uraķ urırbıź źa şunan huñ samawır alırbıź tip unı yıwata torġaynı. Bér aźźan huñ samawır alırbıź tigen ul ménen béź üźébéźźéñ elle nise yıl bérge ġömör itken samawırıbıźźı iśten sıġarźıķ. **L/122** Lekin Serbi ebéy üźéñéñ oźon haķallı ala kezehén tiź géne iśénen sıġara almanı. Ul iké hüźźéñ béréhénde höthöź sey ésép yöregé öźölöp bötöwźen zarlana hem kezem, keze géne tügél iné, vaķ-töyek hıyırġa birgéhéź iné. Üźém ülgensé onotmam tip her vaķıt haġına iné.

L/123 Béź üźébéźźéñ samawırıbıźźan bigérek unıñ kezehén hem Serbi ebéyźéñ üźén ķıźġana inék. Béź belekey saķtarźa bulıp ütken bıl ķıźġanıs kürnéşter iśke töşkende elé le min ularźı ķıźġanıp kitem.

L/124 Méśkén Serbi ebéyźéñ aķtıķ kezehén hatıwźarı atayımdarźıñ yıyıw aķsahın tülew ösön şul tiklém awırlıķ küréwźeré elé le küź aldımda tora. Ul zamanda yarlılar şulay awır

toralar iné şul. Ul vaḳıtta kéşélerźéñ yérźeréne kilérźeréne ḳarap nalok halmayźar iné. Ul vaḳıtta yérźerźé ḫeźérgé kéwék tigéźler bülmeyźer iné.

L/125 Ul saḳta bayźar kéśeleréne ḳuldarın tıġıp yarlılarźıñ şulay awırlıḳ kürewźeréne kölöp ḳaray toralar iné. Ul vaḳıtta yarlılarġa la bér tigéź nalok kile, ular unı tüley almayźar. Şunıñ ösön ularźıñ aḳtıḳ kezelerén halıp yata torġan ménderźerén sey ése torġan samawırźarın baltırġan öyrehé béşére torġan ḳaźandarın ḳuptarıp alıp hata torġaynılar. Sönki ul vaḳıtta sovét vlası tügél iné.

1927 yıl

6.3.3. Yañı Uraḳ

I

L/126 Ütken yıl tarı utawında min źur kéşéler ménen bér ḳatarźan utanım. Ḫatta eseyém: Yeş kéşénéñ bilé awırtmay şul, bına béźźéñ bil tiź awırta, téy torġaynı. Bésen yıyġan saḳta la ularġa bulışlıḳ ittém. **L/127** Tik ular kéwék bésen küteremén, ular yétkérgen yérge alıp barıp yéte almay iném. Unday saḳta aġayım yeki eseyém yarźamlaşıp taşlay iné. Uraḳ öśtönde ular ménen bérge uraḳ urırġa télehem de turanan-tura uraḳsı bulıp kite almanım. Sönki bér yaḳtan źur uraḳsılarġa sey ḳaynatam.

L/128 Şunıñ öśtöne késkéne héñélémdé ḳarayım. Tik oşo iké törlö éşten buşaġan saḳtarźa ġına eseyémder érgehéne barıp ularźıñ buş torġan uraḳtarın alıp bér nise költe urıp taşlayım. Minéñ elé usmalarım źur bulmay. Ḳamıldarźı tiź totop sıwaltmayınsa ġına ura almayım. Şulay źa aḳırınlap öyrenép baram. Atayım ménen eseyém miñe ḳarap:

L/129 Ḳara hin unı. Ḫeźér öyrenép bara kilehé yılġa üźéne uraḳ alıp birérbéź. Şulay itép béźźéñ taġı bér éş ḳulıbıź artır téyźer iné. Ularźıñ şul hüźźerénen huñ minéñ küñélém taġı üśép kite.

L/130 Min taġı la şebérek-taźaraḳ urırġa artta başaḳtar ḳaldırmaśḳa tırışam. Şulay źa elé minéñ baş barmaḳtar tiź tala. Usmalarźı tigéź alıp barıp bulmay. Min alda źur éşsé bulıwźı uylap artıḳ şep kittém aḫırı.

Ḳara balam, ḳulıñdı ḳırḳıp ḳuyma taġı tinéler.

L/131 Ularźıñ hüźźeré dörös bulıp sıḳtı. Min sensekey barmaġımdıñ esétép bér törlö awırtıwınıñ yörekke barıp berélgenén hiźép ḳulımdaġı usmamdı yérge taşlanım. Isınlap ta sensekey barmaġımdıñ bér yaġı ḳırḳılġan tırnaḳtıñ da bér yaḳ sité ḳıyıp alınġaynı.

L/132 Eyttém min balam hiñe ḳırḳırhıñ tip tiné eseyém. Hem şunda uḳ yérźen ḳara balsıḳ alıp ḳanaġan urınġa hipté. Yawlıġınıñ bér yaḳ sitén yırtıp alıp sensekey barmaḳtı urap

beylep ḳuyźı. Uraḳ urırġa öyrengende barmaḳ ḳırḳıwźar bula indé ul, tinéler. Şunan artıḳ hüź eytéwsé le bulmanı. Uraḳ urġanda ḳul ḳırḳıwźar bula indé ul.

II

L/133 Bıyıl min éşke ütken yılġa ḳaraġanda la nıḳlap ḳatıştım. Haban hörgende utaw utaġanda bésen yıyġanda źur kéşéler ḳatarınan ḳalımaśḳa tırıştım. Ḳayhı saḳta arıġan kéwék bulham da sér béldérmey éşlewźé géne béle iném. Minéñ arıġanımdı hiźgen źur kéşéler: Yeş kéşé arıp toramı néy téyźer. Ularźıñ şul hüźźerénen huñ min taġı la ḫellenép yenlenép kitem.

L/134 Uraḳ vaḳıtı yétép kile. Bıyıl igénder bik şep. Arış baśıwı arahınan kitken yuldan barġanda yégéwlé attıñ duġahı saḳ-saḳ kürénép ḳala. Tarılarźıñ ḳıyaḳtarı ḳamış kéwék kiñ ḳara ḳuskıl bulıp toralar. Holo, boyźay, arpa kéwék ḳatı aşlıḳtar elé yañı baş ḳośa başlahalar źa kéşé biléne yételer. Keben ḳoyop ḳaytḳanda atayım igénderge ḳarap:

L/135 İgénderźéñ bıyılġı kéwék şep bulġanı bik hirek. Tégé aslıḳ yıldan huñ Veléy tıwġan yıldı igén bik uñġaynı. Bıyıl unan da yaḳşıraḳ boź huġıp felen itép kitmehe aşlıḳtarźı ḳayźa ḳuyırġa bélmeśter. Üźébéźźéñ arıştı urıp bötörges tarı ölgörgensé kéşélerge uraḳ urıp öś-baştı böteytép alırbıź. Samawır źa ḳararbıź tip hüź başlay. Unıñ bıl hüźźerén eseyém yéplep alıp kite.

L/136 Öś-baş taġı bér ḫel Belekeyérek bulha la hıyır alıp ḳala alhaḳ, yaḳşı bulır, balalar tuyırźar üźébéź irkénlep ḳalır inék, téy. Atayım unıñ bıl hüźén de sitke ḳaḳmay İśen bulhaḳ ḳararbıź elé. Tik bına igénder géne iśen-haw ḳulġa inhénder, téy.

L/137 Min ésémden şatlanam. Miñe bérer köpö alhalar nindey küñéllé bulır iné tip ḳızıl kérgézin köpömdö küź aldıma kiltérem. Atayım minéñ uyımdı bélgen kéwék. Bına bıyıl Veléy źe urır, indé bér ḳul artır. Üźéne bik matur yañı köpö téktérérbéź, téy.

L/138 Apay üźéne şel ömöt ite. Şulay itép béź awılġa ḳaytıp yétkendé bélmey źe ḳalabıź. Min baśıw ḳapḳahın asırġa töşkende le öyge ḳaytḳas at tuġarġanda la at tışarġa barġanda la ḳasan uraḳ yétér, ḳasan béźźéñ de kéşélerźéké kéwék hıyırıbıź bulır, miñe ḳasan kérgézin köpö téktérérźer tip uylap yöröymén.

L/139 Ḳayhı vaḳıtta töş yétér aldında kük yözönde bolottar sıġa başlayźar. Bıl ayrım bolot kiśekteré bik tiź arala kübeyép źurayıp bér béréhéne ḳuşılalar, ḳoyaştı ḳaplap alalar. Oźaḳ ta ütmey elle ḳayźa alıśta:

L/140 Göldör-r-r ittérép kük kükregen tawış işétélép kite. Töşlök yaġında bik oźon utlı sıbırḳı bolġap alġan kéwék bulıp yeşén kürénép ḳala. Eź-meź géne yél sıġa, aġas yapraḳtarı şawlap kiteler. Bına şunday saḳta atayım da eseyém de ḳurḳıwġa töşeler.

L/141 Ay-hay bik şep yamġır sıḳtı. Töş miźgéléndegé bolottar boźlo bula torġaynılar. Boź yawıp igénderźé helek itép kéne kitmehe yarar iné tip ḳayġırışa başlayźar.

Isınlap ta elle ḳayhı bér yıldı şul igénder béşté indé, urabıź tip torġan vaḳıtta ġına ḳatı boź yawıp arış baśıwın bötönley ḳara yér yahap kitken iken. Bıyıl da şulay bulmaha ġına yarar iné, téyźer.

L/142 Bolottar ḳatlı-ḳatlı bulıp böte kük yöźön baśıp kilép yételer. Éré yamġır börtökteré hibelep yawırġa kéréşeler. Bér seġet ésénde soḳor-saḳırźar hıw ménen tulalar. Yamġır boźhoź bula. Źur bolottar zıyan-zarar itmey ütép kiteler. Ḳurḳınıs minuttar üte ḳoyaş yaltırap sıġıp böte yérźé nur ménen ḳaplay. Kéşélerźéñ şatlıḳtarı ésteréne hıymay.

L/143 İgénderge fayźahı ġına bulhın indé. Baśıwźa boź yawmanı miken? Yuḳ, unda yawha bında la töşkeler iné téyźer. Yamġırźan huñ atayım baśıw ḳararġa barıp ḳayttı. Ul bér usma arış ta alıp ḳaytḳaynı. Arış üźé buyġa oźon üźé bik başlı. Atayım bik şat. Unda boźźoñ eśeré le yuḳ, yamġır bik şep yawġan. Arıştar béşérge yétéşkender. Aldağı baźar artınan uraḳḳa töşörbéź indé nasip bulha, tiné.

III

L/144 Atayım, baźarġa tiklém ük iśké uraḳtarźı téşetép ḳuyġaynı. Baźar köndö tağı bér yañı uraḳ alıp ḳayttı. Min bıl yeşél haplı matur uraḳtı küréw ménen: Bıl uraḳ miñe bulhın, tiném. Apayım yañı uraḳlı üźéne almaḳsı bulġaynı la bara torġas ul da miñe birérge riza buldı.

L/145 Minéñ ütken yılġı öyrengen uraġım bar, bıl hiñe bulhın indé tiné. Şunan huñ min şatlanıp yañı uraġımdı ḳabatlap ḳabatlap ḳarap başḳa uraḳtar érgehéne ḳuyźım. Bında torġanda la minén yañı uraġım elle ḳayźan yaltırap ayrım matur bulıp küréne, min indé irtege baśıwġa barıp uraḳḳa töşöwźé géne köte iném.

L/146 Kötken kön yétté. Béź bögön bik irte torop eźérlenép baśıwġa kitték. Başḳa kéşéler źe uraḳḳa töşkelegender iken, anda-bında yuġarı küterélgen usmalar kürénép ḳala. Ḳayhı bér yérźerźéñ başına költeler ultırtıp ta ḳuyġandar.

Béź źe üźébéźźéñ yér başına barıp yétték. Atayım ménen béź attı tuġarıp arḳanlap ḳuyġansı, apayım yérźéñ başına barıp urırġa kéréşép te kitté.

L/147 Béźźéñ Selime bik yéñél ḳullı ul başlahın téy eseyém üźé bélegéne bélekhe kéye. Uraḳtarźı totop béźźe apayım yanına barźıḳ. Atayım yér öśtöne ḳarap: Ay-hay bik yaḳşı üśken. Başaḳ ḳaldırmay ġına urıġıź. **L/148** Ḳara hin Veléy aşıġıp ḳulıñdı kiśép ḳuyma, sıwaltmay yaḳşı urıp öyren, tiné le uñ ḳulına uraġın totop bér us samahı arış ḳırḳıp alıp

költe bawı yahap yérge halıp ḳuyźı la urıp alıp kitté. Unıñ usmahı alġa ḳaray tegerep kéne bara. Unıñ érgehénen eseyém ura başlanı. Min apayım ménen eseyém urtahınan ala aldım. **L/149** Költe bawıñdı neźék yahama, özölörlök bulmahın, tinéler miñe. Min ulay-bılay költe bawı yahap bér iké usma la halıp ölgörtmeném, apayım ösönsö költehén beylep yérge alıp ittérép ultırtıp ta ḳuyźı. Atayım da ikénsé baw yahanı. **L/150** Eseyém de költehén beylep taşlanı hem: Költehé nindey awır başı bik şep şul arbahınan un un iké bot sıġır, téy, atayım. Béźźéñ ḳatarġa Ḫekim babayźar kilép uraḳḳa töştöler. Yér östö taġı la yenlenép kitté. Ḫekim babay miñe ḳarap:

L/151 Veléy źe ura başlaġan iken, bik yaḳşı şulay kerek, téy. Min bérénsé költené tultırıp beyleném. Atayım költené ḳarap: Nıġıraḳ beyle, költelerźé źurıraḳ yaha, tiné. Isınlap ta minéñ bérénsé költem bik źurźan tügél iné. Yér östö költeler ménen sıbarlana başlanı. **L/152** Min de aḳrınlap uraġımdıñ reténe töşöndöm. Başta ul yayhıźıraḳ hımaḳ iné. Ḫeźér bik yéñél yöröy başlanı. Bögön min töşke tiklém yégérmélep kéne költe urźım. Şulay źa eseyémder ḳarap torop: Ḳara hin unı, bik yaḳşı ura bit, bara torġas öyrenér elé, tinéler. **L/153** Isınlap ta unıñ iké-ös kön ésénde uraḳ urırġa arıw ġına öyrendém. Költelerém źur źa nıḳlı la bula başlanı hem artta başaḳtar źa ḳaldırmaśḳa tırıştım. Şulay itép min yañı uraġım ménen başḳalar artınan ḳalışmay urırġa öyrenép kittém.

IV

L/154 Üźébéźźéñ arıştı urıp bötkes te atayım bayźarġa uraḳ urırġa bulıp şularźıñ yéréne kitték. Atayım bıyıl éş ḫaḳı yaḳşı tip şatlana hem iké hüźźéñ béréhénde: Éş vaḳıtında kübérek éşlep ḳalırġa kerek, huñınan reḫet tororboź, téy. Ḫeźér béź ḳarañġı tañdan başlap kiské ḳarañġıġa tiklém urabıź. İkénsé köndö béź yallanıp urġan bay, béźźéñ urġan yérźerźé ḳararġa kildé. Trantasḳa yékken atın yér başına şaḳarıp ḳuyźı.

L/155 Ul yér östöne inéw ḳamıldar arahınan başaḳtar alıp şularźı totop béźźéñ yaḳḳa kile başlanı. Atayım unıñ ḳarşıhına sıġıp selem birźé. Lekin bay aġay atayımdıñ selemén alır almaś Ġeléyeḫmet ḳarankırap yaḳşıraḳ urırġa kerek iné. Başaḳtar bik küp ḳalġan bit tip ḳulındaġı arış baştarın kürhetté Atayım ulay-bılay itép:

L/156 Yaḳşı urırġa tırışabıź indé Selim aġay, ulay ġına ḳalır indé, téy. Bay üź hüźénde torop: Ḳalmaśḳa kerek ul, éşleges yaḳşı éşlerge téyéş tip költelerźé ḳaray başlanı. Beḫéthéźlékke ḳarşı ul tap min beylegen költené ḳulına alıp: Bına költeler źe bik nasar beylengender, ulay yaramay ul ḳustım ti-p béźźén éşten söy taba başlanı hem miñe ḳarap:

L/157 Bıl késkéne malay nisék urhın! Bala-saġanan urźırıp igéndé erem-şerem itmeśke kerek, téy. Unıñ bıl hüźé tup-tura miñe kilép beréldé. Min şunda ḳawşap ḳıźarıp kittém.

İméş, min nasar uram iméş! İméş min éş éşlemey tik torayım iken. Selim bayźıñ bıl hüźźeréne ḳarşı atayım başta maturlap yawap birźé. Lekin ul küp tuġıy başlaġas atayım da bik birélép tormanı.

L/158 İndé Selim aġay béźźen de ḫeylehéź kéşé bulmaś. Ulay bik küp tılḳıyhıñ iken, ḫeźér béź hinen başḳa yérźen de uraḳ tabırbıź, donyala bér hin géne tügél tip üźé beylene başlanı. Şunan huñ ġına Selim bay üźé yomşap kitté.

L/159 Ġeléyeḫmet, ulay ḳızma elé, min başaḳtar ḳalmahın tip kéne eytem, eyźe ura birégéź. Yaḳşıraḳ bulhın, tim, téy.

Şul hüźźerźen huñ ul atayım ménen başḳa turala bér aź höyleşép işenleşép kitté. Béź taġı urırġa totondoḳ.

Atayım unı yéñép ḳalıwına şatlanıp kitté.

L/160 Ulay bik küp höyleheñ, min de néy éşlerge bélérmén tip ḳuyźı. Malayıñ bik tiź yomşanı, téy. Unıñ bıl hüźźeréne eseyém de ḳuşıldı.

Ḫeźér éş muyından. Tik éşlep kéne ölgört. Ösönsö kön géne Eḫmet bay ḳatını: Héź bik yaḳşı urahıġıź, bıyıl da béźge bér aź urıġıź elé tip üźéme eytté, téy atayım, unıñ hüźéne öśtep:

L/161 Şulay bulmay néy! Kise Nikulay: Eyźe béźge barıġıź disetinehéne higéź hum birem öśtewéne bér bot on sirék sey bér ḳaźaḳ şeker arttıram tip torźo, téy. Min éştéñ irkén ikenén bılay bulha bıyıl bik küp aḳsa tabıp hıyır źa yañı küldekter de miñe bişmet te alırbıź tip uylanım. Atayım taġı la hüź başlap:

L/162 Bıyıl da éşlep ḳalmaġas yaraymı huñ. Bıyıl béźźéñ kéwék yarlı-yabaġayźarźıñ aź bulha la ayaḳḳa baśıp ḳala torġan yıldarı, tiné. Bıl hüźźen huñ béź bötebéź źe uraḳtarıbıźźı taġı la nıġıraḳ totop dert ménen ura başlanıḳ.

L/163 Ḫeźér minéñ yañı uraġım taġı la ütkérlenép kitken kéwék buldı. Usmalarźı źur alıp költelerźé nıḳlap beylerge öyrenép kittém.

Ésémden: Belekey bulha la bér hıyır alıwźı bötebéźge le yañı küldekter téktéréwźé miñe ḳızıl kérgézin köpö hırźırıwźı uylay iném.

L/164 Aḫ yañı köpö kéyép mektepke yöröhem, tim. Atayım ménen eseyém hem apayım bigérek dertlenép uralar. Yér öśtönde özlökhöź: Ijıyt ıjıyt tigen tawış sıġıp tora. Kürehéñ, ular źa şulay yañı küldekter hıyır hem köpö alıwźı uylay torġanźarźır.

6.3.4. Ḳır Ḳaźı

L/165 Béźźéñ awıldan iké géne saḳırım samahında yérge töşken ay kéwék tüñerek kömöş teñke kéwék yaltırap yata torġan “Aḳ Kül” tigen bik źur kül bar iné. Küldéñ kiñlégé 4-5 saḳırım samahında bulġanlıḳtan unıñ bér yaġınan ikénsé yaġında bulġan nemeler küźge saḳ-saḳ ḳına küréneler iné.

L/166 Yey könderénde küldéñ tire-yaġı bötönley tip eytérlék yeşél ülender hem törlö igénder ménen uratılıp alınġanlıḳtan külden alıś tügél, taw başınan ḳaraġanda bıl kül yeşél ḫette balaś östöndegé tüñerek közgö kéwék yaltırap yata iné.

L/167 May ayı inéw ménen küldéñ tire-yaġında kéşéler ḳaynaşa başlayźar. Bında tire-yaḳtaġı awıldarźan tamaşa ḳılıp yatır ösön elle néy tiklém ḫalḳ yıynalıp şunda uynap kölöp kön ütkereler. Kis bulha, küldéñ ḳay bér urındarında uyılıp-uyılıp üśken ḳamıştar arahında törlö hıw ḳoştarı törlö tawıştar ménen ḳısḳırıp sutıldaşıp tire-yaḳtı yañıratıp toralar.

L/168 Küldéñ tire-yaġı yey buyınsa şulay yenlé küñéllé bulıp torha la köź yaḳınlaşıp halḳın yélder iśe başlaw ménen kül bıl yenlélégén yuġalta, elle nindey moñhow bér ḫelge ine. Ḳır öyrekteré hem başḳa ḳoştar öyör-öyör bulıp yılı yaḳḳa kiteler. Ḳoyaş nurı aśtında yaltırap kül östön bojorḳalandırıp uynay torġan balıḳtar źa hikéréwźerénen tuḳtap aśḳa töşeler. Bıl vaḳıtta indé kül tirehénde kéşélerźé kürép bulmay. Ular źa bında kilmey baştayźar.

L/169 Bıl vaḳıtta “Aḳ Kül” buyı tön yaḳtan kön yaḳḳa ḳaray, yılı yaḳḳa küsép bara torġan ḳır ḳaźźarın tuḳtap ḫel yıyıp tamaḳ tuyźırıp küñél asıp kite torġan urındarı bulıp ewéréle. Bıl vaḳıtta her kön öyör-öyör ḳır ḳaźźarı külge töşöp ḫel yıyıp yıwınıp tağı la bolot kéwék hawaġa küterélép kön yaḳḳa osop kiteler. Ularźıñ ḳiġaḳ, ḳiġaḳ tip ḳañġıldaşḳan bér-béréhé ménen höyleşken tawıştarı Aḳ Kül buyına yem hem yen birép tora.

L/170 Min oşo awlaḳ kül buyına her kön tip eyt-érlék at éźlep yeki başḳa bérer éş ménen baram. Unda her kön donyanıñ bér siténen ikénsé siténe bara torġan ḳır ḳaźźarınıñ téźéléşép kilép ḳunırġa töşöwźeréne ḳarap toram hem ularźıñ matur tawıştarın tıñlap ularźı sitten ḳarap törlö uyźarġa sumam.

L/171 Bına iñ élék bik alıśtan yöź taskа kömöş bal ḳaşıġı ménen huḳḳan kéwék ḳiġaḳ, ḳiġaḳ tip bérem-bérem géne ḳısḳırġan tawış işétéle, bıl vaḳıtta közgö kéwék yaltırap torġan kükte bér neme le kürénmey. Min ḳulımdı yeyép mañlayıma ḳuyıp başımdı yuġarı küterép tawış işétélgen yaḳḳa ḳaray başlayım. Barġan hayın tawıştar yaḳınıraḳ hem asıġıraḳ işétéleler.

L/172 Külge yétebéź, külge yétebéź töşörge eźérlenégéź tip aldan başlap kilgen ḳarwan başlığı ḳısḳıra torġandır indé. Bına bér vaḳıtta hawala yérge ḳarşı totolġan yébek taśma kéwék bér yaġı oźonoraḳ ikénsé yaġı ḳıśḳaraḳ ḳaralyém bér neme kilép küréne.

L/173 Bıl yébek taśma kéwék neme baştaraḳ yélbérźep kéne kürénhe le bara torġas apasıḳ küréne. Bına bılar bik alıśtan tön yaġındaġı tundralarźan kön yaḳḳa kitép bara torġan ḳır ḳaźźarı ḳarwanı. Bıl külge yaḳınayġan hayın tawıştarı arta, ular tertip ménen géne tübeneye başlayźar. Bına uźır kittéler indé tigen vaḳıtta ġına kiré uratılıp küldéñ bér yaḳ siténe kilép töşeler. **L/174** Ular kül buyına kilép töşöw ménen alıśtan kilép talġan ḳanattarın sıwalġan yönderén suḳıştarı ménen retleyźer ḳaġınalar. Hıw ésép üź aralarında nemelér höyleşeler. Ular kisten, min awılġa ḳaytıp kitken vaḳıtta kül buyında ḳalġan bulhalar źa irten barıwźa ularźan yélder iśken bula. Ular irte ük torop yılı yaḳḳa ḳarap osop kitken bulalar.

L/175 İḫ şular kéwék ḳanatıñ bulıp alıś yérźerge osop kitheñ iné, tim min. Ularźıñ şulay donya kürép yörөwźeréne ḳızıġam. Şul ḳır ḳaźźarı kéwék haman yey bulıp torġan urındarźa ġına yörögö kile, ularźan ayrılıp ḳalıwıma ésém boşa. Bögön ularźıñ ikénsé ösönsö ḳarwandarı kile, irtege ular źa kiteler. Bér kön irte ük torop ḳoyaş sıḳḳan vaḳıtta attarźı éźlerge sıḳḳaynım, yulda Ġarif malayı osorap:

L/176 Héźźéñ attar “Aḳ Kül” buyında yöröyźer tiges, tup-tura “Aḳ Kül” buyına kittém. Ülender yér öśtöndegé ḳamıldar ısıḳ ménen ḳaplanġaynı. Isıḳ yarıp kül buyına barıp yéttém. Isınlap ta béźźéñ attar kül buyında éşterén iśke le töşörmey, yeşél ḳurḳıp aşap yöröyźer iné. Min barġas baştarın da küterép ḳaramanılar. Min küldéñ maturlığına ḳaray başlanım.

L/177 Tın ġına yatḳan köźgö kéwék küldéñ öśtöne yañı sıġıp kilgen ḳoyaştıñ nurı töşöp kül arḳılı altın börtökteré hibép yahaġan küpér kéwék yaltırap torġan yul halınġaynı. Küldéñ bér yaḳ siténderek balıḳsılar işkekteré ménen hıwźı şapırźatıp arlı-birlé yöröyźer, kisten halıp ḳuyġan neretelerén ḳarayźar.

L/178 Min kül buyında uyılıp üśken ḳamıştar érgehéne barıp tire-yaḳḳa ḳarana başlanım. Şul vaḳıtta: Ḳiġaḳ, ḳiġaḳ tigen yañġıź ġına ḳaź tawışın işétkes aptırap kittém. Kül buyında la hawala la ḳaźźar törkömö yuḳ, bıl nindey ḳaź tawışı? Bıl ḳayźa bulırġa kerek tip ḳolaḳ halıp tıñlay başlanım. Tawış bik yaḳın üźém érgemde torġan ḳamış arahında ġına.

L/179 Bıl nindey éş! Ḳamıştarźı iké yaḳḳa yarıp tubıḳḳa tiklém hıwġa töştöm. Néy küź ménen küreyém! Ḳamış arahında bér ḳanatı ménen géne talpınıp bér ḳır ḳaźı osorġa aźaplana. Lekin buldıra almay, tuḳtay. Yögörem, tihe, ḳamıştarġa élegép ḳala. Ul miné

kürges ḳurḳıwınan bar kösön sarıf itép talpına başlanı. Lekin bötehé buşḳa. Küp te aźaplanmay, min unı totop aldım.

L/180 Ul ḳurḳıwınan iśen ḳanatın ḳağıp minéñ ḳulımdan ısḳınırġa tırışa. Miné üźéne doşman tip uylaġandır indé. Bıl ḳaź mutlaḳa kise bıl kül buyına ipteşteré ménen ḫel yıyırġa töşöp şul saḳta uġa bérer awsının yeźrehé tigendér. Şunan ḳasıp ḳamış arahına ingendér hem bér ḳanatı hınġanlıḳtan üźénéñ höyöklö ipteşteré ménen osop kite almay. Ularźan ayrılıp oşo ḳamış arahında ḳalġandır tigen uyġa töştöm.

L/181 Bıl vaḳıtta unıñ ipteşteré tuġandarı diñgéź kéwék matur hawala osop ḳoyaş nurı aśtında ḳatarźan téźéléşép ḳañğıldaşıp yılı yaḳḳa kitép bara torġandarźır. Elle ular źa bını iśteréne töşöre torġandarźır. Bıl méśkén ḳaź bında küźźerén möldöretép ipteşterénéñ alıś yérźerge ösöp kitéwźerén ḳarap ḳalġandır.

L/182 Min şulay uylap unı bik ḳıźġanıp öyge alıp ḳaytmaḳsı bulıp hınġan ḳanatın awırtmaślıḳ itép tottom. Başta ul minéñ ḳulımdan ısḳınmaḳsı bulıp talpınıp ḳaranı, buldıra almaġas tuḳtanı. Tik min unıñ başın hiparġa eythem géne ul başın yeşérérge tırışa iné.

L/183 Ḳulıma ḳaźźı totop attarźı yéteklep töş aldınan ġına öyge ḳaytıp indém. Oźaḳ yöröwém ösön öyźegéler asıwlana başlaġandar iné le ḳulımdaġı ḳaźźı kürges asıwlanmanılar. Atay bér źe uylap tormay. Bıl nemené intéktérép totḳansı huyırġa kerek. Barı bér éşke inmeś tip ḳaźźı huyırġa ḳuştı.

L/184 Atayźıñ bıl hüźźeréne minéñ yöregém ḳaltırap kitté. Min huyıwġa ḳarşı töştöm. Ġörbette aźaşıp ḳalġan ġerip mosafir ḳunaḳtı tot ta huy iméş! Bıl néy tigen hüź? Min unı aśırayım, tiném. Minéñ yeşlé küź ménen eytken bıl hüźémden huñ atay źa méśkén ḳaźźı ḳıźġandı hem yaray ulay bulha aśırap ḳara, tiné.

L/185 Min şatlığımdan néy éşlerge bélmeném. Ḳır ḳaźın şunda uḳ yort ḳoştarı ösön yahalġan oyaġa yabıp ḳuyźım. Tabaġa hıw ménen ikemek halıp ḳeźérlé ḳunaġımdıñ aldına kiltérép ḳuyźım. Lekin unıñ aşaw ḳayġıhı yuḳ iné. **L/186** Ul bik ḳayġılı rewéşte bér yaḳ möyöşke hıyınıp tik kéne tora iné. Kiske tiklém ḳaźım tirehénde eylenép yöröhem de unıñ aşaġanın kürmeném. Holo ménen tarı hibép ḳaranım, ularźı la aşarġa batırsılıḳ ite almanı.

L/187 Ḳoyaş bayır aldınan hıw buyında yörögen bér kötöw yort ḳaźźarı ḳaḳıldaşıp bik küp éş bötörgen kéwék aşarġa horap ḳaytıp indéler. Ularźıñ tawıştarın işétkes ḳır ḳaźı dertlenép ḳiġaḳ tip ḳısḳırıp yéberźé. Aḫırı ul ularźı üźźeréneñ ipteşteré tip bélgendér.

L/188 Unıñ tawışın işétéw ménen béźźéñ ḳıźıl küźlé oźon buylı uśal ata ḳaźıbıź ḳanattarın ḳağıp özlökhöź ḳısḳırıp ḳır ḳaźı torġan oyaġa ḳaray yögörźö. Bınıñ artınan başḳa ḳaźźar

źa elle nindey źur bér vaḳiġa bulġan kéwék donya ḳuptarıp ḳısḳırışa başlanılar. Minéñ ḳunaḳ ḳaźım, bılarźıñ bıl tiklém tertiphéź ḳısḳırışıwźarınan ḳurıḳtı bulha kerek, bér möyöşke hıyındı.

L/189 Ata ḳaź şul tiklém ḳıźźı, eger źe iḫtıyar birélgen bulha tégé ġerip mosafirźı talap ültéresegénde şik te yuḳ iné. Bılarźıñ bötehé le ḳaź neśélénen bula torop ta bér-béréhéne bıl tiklém doşman bulıwźarına iśém kitté. Lekin bılar torġas duślaşırźar elé tip küñélémdé yıwattım. Şunda la ḳıźıl küźlé tekebbér ata ḳaźġa bik nıḳ asıwım kildé.

L/190 Sit kéşé tip şul tiklém yemhéź ḳılanıw şulay eźephéźlék itéw yaray torġan éşmé huñ indé. Üźéñ şul ḫelge töşheñ néy éşler inéñ tip uylanım.

L/191 Ḳunaġım ḳır ḳaźınıñ küñélén tabır ösön tégé yort ḳaźźarın ikénsé yaḳḳa ḳıwalap yéberźém. Yort ḳaźźarı ul urınġa barġas ta tiź géne tınıslana almanılar. Ata ḳaź muynın huźıp üźénéñ ġeyreté ménen maḳtanġan kéwék ḳısḳırıp ḳanattarın ḳaġıp ḳuyźı. **L/192** Başḳa ḳaźźar uniñ batırlığı aldında baş éygen kéwék bulıp uġa ḳarap ḳaḳıldaşıp ḳuyźılar. Min de ésémden: Köshöźźerźé renyétmegéź. Ulay yaramay, ul min unı yaḳlarmın tip uylap öyge inép kittém.

L/193 Min bögön tönde ġerip ḳunaġımdı uylap retlé yoḳlay almanım. Bigérek te uniñ bında yañġıź ḳalıwın ipteşterénen ayrılıw ḫesretén küréwén uylap ḳayġırźım. Uniñ ipteşteré ḫeźér bınan bik alıśta taġı la şunday bér matur kül buyında kümekleşép ḫel yıya torġandarźır. Bıl méśkén bında yañġıź başı tora. **L/194** Ġömöröndе kürmegen urında yeşey. Şunıñ öśtöne unı törlö doşmandarźan haḳlaw mesüléyeté le bötönley minéñ öśtömde bulġanġa küre uġa kilgen aź ġına küñélhéźlék te minéñ ésémdé boşonasaḳ iné.

L/195 Bögön ġeźetten irterek torźom. Min torop tışḳa sıḳḳanda yort ḳaźźarı aşarġa horap kélet tirehénde ḳısḳırınıp donyanı ḳuptaralar iné. Min sıġıw ménen ular miné hırıp aldılar. Lekin min ularġa eylenép te ḳaramay üźémdéñ ḳunaġım érgehéne yögörźöm.

L/196 Min barġanda ul üźénéñ oşo tar urında küp könder buyınsa mosafirlékte ḳalasaġın bélgen kéwék oyaġa éyeleşép kitken hımaḳ küréne iné. Miné kürges başta taysınha la bér aź torġas öyrene başlaġan kéwék küréne başlanı. Min kisten halġan aźıḳtarźıñ bér aźın aşap hıwźı la bér aź éskeyné. Bını kürges min bik şatlandım şunda uḳ tabalaġı hıwźı almaştırźım hem yañınan holo ménen tarı kiltérép haldım.

L/197 Ḳunaġım başta min halġan aźıḳtarźı tartınıp ḳına aşay torġan bulha la könder ütéw ménen aḳrınlap öyrene halġan aźıḳtı şunda uḳ aşarġa kéréşe başlay. Şunıñ ménen bérge ul üźé le miné üźéne yaḳın kürgen kéwék bula, élékké kéwék miné küréw ménen sitke taysınmay iné. Isınlap ta uniñ ḫesretén urtaḳlaşḳan uniñ böte séréne töşöngen tik min géne iném. Başḳa kéşélerge uniñ barlığı ménen yuḳlığı iśenlégé ménen sırḫawlığı barı-bér iné.

L/198 Şulay itép béźźéñ könder küñéllé uźa başlanı. Ul miñe yaḳşı uḳ éyeleşép kitté. Min bıl éşten bik şatlandım. Éşter şulay arıw ġına barġan saḳta küñélhéźlék te bulıp aldı. Bér kön şulay üźém mektepke kitkeyném, ḳaytıp inhem, néy küźém ménen küreyém, minéñ mosafirımdı ḳunaḳ öyönen kémdér sıġarġan ata ḳaź unı pır tuźźırıp ḳıwıp yöröy. **L/199** Ul méśkén ḳayźa inérge bélmey. Bıl éşté kürges ḳunaġımdı ḳızġanıwımdan iké küźém yeş ménen tuldı. Ḳulımdaġı kitaptarźı tiź géne bér yérge ḳuyıp ḳulıma tayaḳ alıp ata ḳaźźıñ başına bérźé ḳundırıp alġanımdı bélmey źe ḳaldım. **L/200** Şulay itép ḳeźérlé ḳunaġımdı doşman ḳulına saḳ ḳotḳarıp aldım. Oyahına yabıp aşarġa ésérge ḳuyźım. Ul méśkén oşo küñélhéź vaḳiġanan huñ bér aź vaḳıtḳa tiklém boyoġop torźo. Üźénéñ sit yérźe yañġıź ḳalġanın iśke töşörźö bulha kerek. Tik bara torġas ḳına taġı élékkése tora başlanı.

L/201 Ḳış inér aldında ḳaźźıñ hınġan ḳanatı yaḳşı uḳ töźeldé. Hireklep bulha la ḳanatın küterép arahına hala başlanı. Kürehéñ ḳanat höyegé bötönley éşten sıḳmaġandır. Bötönley hınġan bulha bıl rewéşlé töźele almaś iñé. Ḳaźźıñ bıl rewéşlé selemetlengenén kürges bigérek te şatlandım. Bér vaḳıt osop yörörlök bér ḫelge kilér elé tip uylay başlanım.

L/202 Ḳunaġım her vaḳıt tar urında torop küñélhéźlene torġandır tip köndöźźerén üź ḳaramaġım aśtında ġına aġas baḳsahına alıp inép yöröte iném. Ul baḳsaġa inhe irkén tın alġan kéwék bula, reḫetlenép kite. Hawaġa ḳarap osorġa eytken kéwék dertlenép ḳuya. Kürehéñ, ul elé haman üźénéñ irkén hawala ipteşteré ménen osop yörögenén onotmay. Ularźı iśénen sıġara almay torġandır.

L/203 Béźźéñ bıl éşébéź ḳar yawġansı şulay barźı. Ḳar yawġas mal öyönde ḳunaġım ösön ayrım üźé géne tororloḳ urın yahanım. İrten habaḳḳa kitkensé töşten huñ habaḳtan ḳaytḳas unıñ aldına holo, tarı kéwék aźıḳtar halıp hıw birép ḳunaḳ ite torġaynım. Min unı şulay ḳış buyınsa terbie ḳıldım, ḳunaḳ ittém.

L/204 Unıñ ḳanatı bötönley töźeldé. Ul ḳay vaḳıtta işék aldında ḳaźźarźıñ ḳısḳırġanın işéthe başın nıḳlap kütere dertlenép kitép üźé le ḳiġaḳlap yébere hem ḳanattarın ḳaġıp ḳuya iné. Şunan, min unıñ haman da üźénéñ tuġandarın ipteşterén haġınġanlığın hiźe iném.

L/205 Oźon, küñélhéź ḳış ütté. Ḳarźar irép hıwźar aġa başlanı. Yér yöźö ḳoyaş nurına mansıldı. Yılı yaḳḳa kitken ḳoştar béźźéñ ilge kile başlanılar. Bına bér kön min irten torowġa: Sıyırsıḳ kilgen de tigen hüźźé işéttém. **L/206** Şunda uḳ urnımdan torop teźrege ḳaranım. Isınlap ta irtengé ḳoyaşḳa ḳarşı öy yanındaġı sıyırsıḳ oyahı öśtöndegé sıbıḳḳa

bér par sıyırsıḳ ḳunġan. Ular ḳanattarın ḳaġıp talpına-talpına hayrayźar iné. Béźźé bik haġınıp kilgender ular. Dertteré şatlıḳtarı ésteréne hıymay şulay küñéllenép hayrayźar.

L/207 Könder barġan hayın maturlandı. Ḳırźarźa ḳarźar bötöp ḳara yér öśtö yeşere başlanı. Hıwźar yarźarına hıymay aġalar. Köź könö yılı yaḳḳa kitken ḳoştar béźźéñ awıl öśtönen ütép tön yaġına üteler. Ḫeźér minéñ ḳunaġım bulġan ḳır ḳaźı bigérek dertlene başlanı. Ul üźé bında yöröhe le küñélé elle ḳayźarźa kéwék bulıp ḳısḳırına şulay itép üźéñéñ ipteşterén kötken kéwék bula iné.

L/208 Bına bér köndö irtensek bik yuġarıla alıśta: Ḳiġaḳ, ḳiġaḳ tigen ḳır ḳaźźarınıñ tawıştarı işétéle başlanı. Min ḳulımdı mañlayıma ḳuyıp ayaź kükke ḳaranım. Isınlap ta töşlök yağınan bik yuġarınan yébek taśma kéwék yélférźep ḳır ḳaźźarı tön yağına taba ütép baralar iné. **L/209** Şularźıñ ḳiġaḳ, ḳiġaḳ tigen tawıştarın işétéw ménen minéñ ḳunaġım bulġan ḳır ḳaźı üźé le ḳiġaḳ, ḳiġaḳ tip ḳısḳırıp yéberźé hem dertlenép kitép ḳanattarın ḳaġa hem bik yétéźlék ménen arlı-birlé yörörge kéréşté.

L/210 Bıl vaḳıtḳa tiklém unıñ his bér bılay uḳ dertlengené yuḳ iné. Min unıñ bıl tiklém dertlenéwéne hem şatlanıwına aptırap ḳarap torźom. Şul vaḳıtta unıñ dertlenéwé taġı la arttı. Tégé hawalaġa ḳır ḳaźźarı béźźéñ awıl turahınan ütép barġanda ul artıḳ uylap ta tormay, yögöröp alġa ḳaray bér aź barźı la yuġarı küterélép osa la başlanı hem tégé ḳır ḳaźźarına taba ḳarap osop ta kitté. Min ġejephénép ḳarap torźom da ḳaldım.

L/211 Ul küźźen yuġalġansı bik moñlo ittérép: ḳiġaḳ, ḳiġaḳ ḳısḳırźı. Unıñ bıl ḳısḳırıwı miñe iñ huñġı selemé hem minéñ ménen iśenleşéwé iné. Min unıñ tarlıḳta kéşé ḳul aśtında yeşey almawına, kiñ donyanı artıḳ küréwéne ḫayran ḳaldım. **L/212** Ul şulay itép ütken yıl ayrılıp ḳalġan ipteşteréne barıp ḳuşıldı. Min bıl ġerip ḳunaġımdı köź bulġan hayın iśke töşörem. Unı haġınam. Ul minden meñgé ayırılha la min unı onota almayım. Belki ul da miné şulay iśke töşöröp ḳuya torġandır.

6.4. Başkurt-Kiril Alfabeli Metinlerin Çeviri Yazısı

6.4.1. Ülémhéź Kıź (Remi Garipov)

K1/1 Tön. Kük yöźö hanhıź yondoźźar yéméldewé ménen yaḳtırġan. Sañğılarım aśtında ḳoro ḳar şığırlawı ġeźettegése tügél hımaḳ. Pétrişçévo.ġa aşığam min. Téléfon sıbığı huźılġan yuldıñ iké yağındağı meġrür ḳaraġayźar, **K1/2** niséktér sérlé hem tantanalı tawış ménen şawlaşalar. Ular miñe ütélgen źur vaḳiġalarźı höylegen kéwékter. Tik urman éséne bötönley inges kéne ular bér aź tına töştöler.

K1/3 Meñgé yeşél şırşılarźıñ baş osonan yóźgen tulı ay üźénéñ höt töślö nurźarın ḳoya. Artımdan ḳalmay kilgen külegemden başḳa bér kém de yuḳ. Lekin urmanda bér kéşé yöröyźör hımaḳ. **K1/4** Bına ḳapıl ġına ḳuyı aġastar arahınan östöne yılı tun, ḳıśḳa ġına ḳara sesteré östönen ḳolaḳlı bürék kéygen yanıp torġan küźlé, hılıw hınlı, nıḳ hem köslö, bit almaları halḳından allanıp torġan Zoya kilép sıġır töślö…

K1/5 Hirek-hayaḳ ḳına étter örgen tawış işétéle. Ana indé awıl ḫıyalıy kéwék tatlı yoḳo ménen yoḳlay. Tik bér öyźe géne ut yana. Bına şunday tönde ḳıyıw partizankanı faşistar totop alġandar. Ḳıź üźén ularġa Tanya tip isémlegen. Yıldar ütkes, bına ul üźénéñ huñġı minuttarın uźġarġan öyźöñ işégén şaḳıyım. Kém bar? Min, studént, Meskewźen…

K1/6 Voroninalarġa barġanda bik irte iné elé 77. yeşlék sal seslé, teren yıyırsıḳtar ménen ḳaplanġan yóźlö ebéy, Evdokiya Pétrovna üźénéñ hüźén niséktér awırhınıw ménen başlanı. **K1/7** Üźé tamırźarı bélénép torġan yarılıp bötken ḳulı ménen ḳuyı itép Başḳortsa sey yahay hem höt ménen hıylay. Yomart ebéy. Lekin höylegende, ul hüźge bik haran kéwék eytérhéñ ul bulıp ütken ḳot osḳos vaḳiġalarźı yañınan kisére. Şulay źa üźénéñ kürgenderén kéşélerge höylegéhé kile.

K1/8 Béźźéñ öyźe némétstar ştabı urınlaşḳan iné tip ul minéñ tormoş ḫel-eḫwel turahında horaşıwımdan huñ aḳrın ġına höyley başlanı. Kis şulay ġeźettegése méyéske yaḳtım. **K1/9** Möryené yabıp kuḫnyaġa sıḳḳanda işékten faşistar bér ḳıźźı indérźéler. Siséndérgender. Bér haldat miñe “Rus partizanin” tiné hem kilbethéź barmaġı ménen işara yahap, ḳıźźıñ 3 öyźö yandırġanlıġın eytté. **K1/10** Téntéy başlanılar. Kéśehénen iké şaḳmaḳ şekerźé hem toź sémtémén iźenge ırġıttılar. E béźźé méyés başına ḳıwźılar. Şul saḳ ofitsér kildé. Ügéź kéwék himéź. Yéren seslé. Bülme işégén nıġıtıp yaptılar.

K1/11 Ḳıźźan partizandar turahında horaştılar. Ul her bér horawġa “yuḳ, bélmeyém” tip yawap ḳaytarźı ye öndeşmené. Bınan huñ unı ḳayış ménen huḳtıra başlanılar. Min tewźe iśepleném dürt ḳayış ménen 30 tapḳır huḳtırźılar. Ul öndeşmené, tik ḳayıştar ġına hıźġırıştı. Dürténsé ḳabat huḳtırġanda ġına ul:

K1/12 Tuḳmamaġıź miné barıbér bér ni źe eytmeyesekmén! -tip ḳısḳırźı. Ḳulın artḳa ḳayırıp beylegen kiléş, unı kuḫnyaġa alıp sıḳtılar. Unan bér haldat ḳulındaġı bawınan totop, ḳıźźı işékke törtöp yéberźé. Seġet irtengé 9-ġa tiklém unıñ turahında bér ni bélmenék yoḳlay źa almanıḳ.

K1/13 İrten dar aġası yanına ḳıwıp yörönöler. Min barmanım. Tik teźrenen géne dar aġasın hırıp alġan ġeskerźé, kéşélerźé, yalanġas ḳılıs ménen hıbay yörögen haldattarźı kürźék. Ay yarım béźge ḳot osḳos buldı. **K1/14** Zoyanıñ kewźehén almanılar. Yañı yılġa

ḳarşı tönde mindegé haldattar iśérék köyönse, dar aġası yanına barıp, ḫenyerźeré ménen unıñ tuñġan tenén télgélep kölöştöler.

K1/15 Ebéyźéñ küźźeré şul saḳ bér aź ḳıśıla töştöler hem ularźa osḳandar kürénép kitté. Unıñ yözöndegé yıyırsıḳtarġa yañıları öśtelgendey buldı. Bit elé le ul, doşman, küpmé yeş ḳıźźarźı şulay ġazaplay, mıśḳıl ite, balalarźı hem eselerźé téréley yérge küme. **K1/16** Bérénsé ḳat ḳoyaş kürgen his bér ġeyéphéź sabıyźarźıñ yaḳtı yılmayıwın da tartıp ala ul. Ularźı öyhöź hem esehéź ite. Ye Ḫoźay! -tiy ebéy, indé bıl könderźé kürérge yaźmahın. Éyé, hıw, hawa hem ḳoyaş yaḳtıhınday tınıslıḳ kerek béźge.

…….

K1/17 Zoya Kosmodémyanskayanan partizandarźıñ ḳayźa ikenlégén, üźénéñ nime éşlewén kürhetken meġlümetter ala almaġas, unı ştabtan Evdokiya Pétrovnalarźan, ḳarşı uramdaġı Proskovya Kuliktarźıñ öyöne alıp kiteler. Zoya bında ḳıśḳa ġına ġümérénéñ aḳtıḳ seġetteréñ ütkere. **K1/18** Urta yeşterźegé asıḳ yözlö Bélorus ḳatını Proskovya Kulik bılay höyley. Miñe Zoyanı Voroninalarźan kiltérgende, béź elé unıñ ḳorallı hem attar torġan harayźı yandırırġa yıyınġan saḳta totolowı turahında bér ni źe bélmey inék. Aźıraḳ torġas:

K1/19 Ésérge birégéź elé, tiné ul aḳrın ġına. Lekin min ḳuźġalıw ménen ük haldat miné étép yéberźé hem ayaġı ménen tibép ḳısḳırındı. Min ḳurḳıp Zoyaġa ḳaranım. Eytérhéñ, uġa bıl minutta hıwźan başḳa bér ni źe kerekmey iné. **K1/20** Yöregém ḳıśılıp erném. E şul saḳ tégé néméts haldatı tötönlep yanıp ultırġan huḳır şemdéñ utın unıñ iréném kiltérép térené. Lekin Zoya, ismaham, ḳıbırlamanı la.

K1/21 Tik haldatḳa şunday itép ḳaranı ul. Zoyanıñ ḳaraşına sıźamayınsa, şemdé ḳaltıranġan ḳuldarı ménen öśtelge ultırttı, ıġı-zıġı ḳuptı. Şunan fayźalanıp, min ésérge birźém. **K1/22** Ul yotloġop-yotloġop ésté hem aḳrın ġına: “Reḫmet” tiné. Şul saḳ bérewhé kilép, unıñ ḳuldarına beylengen bawźı kinet tartıp, Zoyanı yalanġas ayaḳ hem ḳıśḳa ġına éské küldekten köyönse ḳarġa alıp sıḳtı. İşékter beślenép, asḳan saḳta sıyıldap toralar.

K1/23 Haldat Zoyanı 20-30 minutlap uramda ḳarźa yöröttö hem üźé arıġas, kiré indérép yılınırġa kéréşti. Başḳaları yoḳlay. Haldat yılınıp alġas, taġı la unı ştıgı ménen törtkölep ḳarźa yöröttö. Halḳın hem ayaź tönde barıhı la kürénép tora. **K1/24** Tönde bıl yörötöw biş-altı tapḳır ḳabatlandı. Zoyanan bér hüź źe ala almanılar. Faşisḳa unı ḳarźa yörötöw yalıḳtırźı: Ul unıñ ḳuldarın işék totḳahına baw ménen beylené le üź urınına ikénséhén ultırtıp yoḳlarġa yattı.

K1/25 Vaḳıt-vaḳıt Zoya iśén yuġaltıp alġa taban yıġıla hem şul saḳta işék totḳahına beylengen baw tartılıp, unıñ ḳuldarın kiśe başlay. Awırtıwźan ul ḳapıl hiśkenép kite hem

yañınan turaya. Töngö seġet 3-terźe unıñ ķuldarın sistéler. Bınan huñ ul irtenge tiklém his bér ḫerekethéź hem ıñğıraşıwhıź yattı. Yoķlaġandırmı ul, bélmeyém.

K1/26 Belki, unı huñınan éźlewséler bulır, tip min unıñ kém ikenlégén bélérge tırıştım. Tañ atķas yanına kilép: Ķayźan huñ hin üźéñ? -tip horanım. Ul miñe oźaķ ķına ķarap torźo la aķrın ġına: Meskewźen, tiné. **K1/27** E nisék bında élektéñ huñ? Min faşistarźı yuķ itér ösön zadaniye buyınsa kildém. E kise béźźegé öś öyźö kém yandırźı? Min tiné ul hem bik yétdi itép horanı, e ķorbandar barmı? Ķoraldar hem 20 at yanġan, tiném min.

K1/28 Ķıźġanıs, tip ükéndé ul asıw ménen hem bér aź uylanıp, öndeşmey torġandan huñ: Min bélem, miné ye atasaķtar, ye aśasaķtar, tik min ķurķmayım béź bik küp aśıp böte almaśtar, tiné. **K1/29** Bér;aź tuķtap torġandan huñ ul ķapıl ġına höyleşérge télep: Minéñ ösön üs alırźar, tip başın aśķa éyźé. Min bér hüź źe eytérge ölgörmeném, ul ernéw ménen:

K1/30 E héź niñe bında ķaldıġıź? -tip horanı. Kitérge, kitérge kerek iné héźge! Bit… Şul saķ unıñ yanına tégé, tönde unı törtkölep yörötken haldat kilép itégé ménen tibép yéberźé. Ye, Stalin ķayźa? Uraldamı? -tiné ul. Zoya yétéź hem asıķ itép:

K1/31 Stalin üźéñéñ posında! –tiges, haldat bar kösöne kiźenép, unıñ yañaġına huķtı hem tororġa ķuşıp ķısķırźı. Lekin Zoyanı tuñġan ayaķtarı tota almanılar, ul tubıķtarına sükté. E awırtınıwźan önön de sıġarmanı. Ķayźan bınday kös, tip aptıranım min hem unı ķotķarġım kildé. **K1/32** Béźźé ķıwıp sıġarźılar źa iké ofitsér hem bér terjémesé uġa huñġı dopros ütkerép, yuķ hüźén de işéte almaġas, béź ingende indé uġa nindeyźér bér yéwéş salbar kéyérge birgeynéler.

K1/33 Lekin unı ul asıw ménen sitke ırġıttı. “Min, Kéşé” tip ķısķırźı. Uġa salbarźı köslep kéyźérźéler. Ayaġına oyoķ baştarın kéyźérérge min yarźamlaştım. Unı ķultıķlap, muyınına “Podjigatél” tip yaźılġan taķta aśıp uramdarġa ķarşıla ġına torġandarġa alıp barġanda, iké yaķtan kilgen haldattarźı ul iké yaķķa törtöp yéberźé le alġa üźé atlanı.

……..

K1/34 Yeş inéñ elé hin Zoya? Bik yeş inéñ. Küpmé iné elé uķıyhı kitaptar! Küpmé iné elé kürehé kéşéler! Küpmé yöröyhö yérźer, yırlayhı yırźar, ultırtahı aġastar! Hin bit elé üźéñdéñ yöregéñde seske atķan iñ saf, źur hem güzel möḫebbetéñdé le urtaķlaşırġa ölgörmegeynéñ, Zoya! Hinéñ elé küpmé éşleyhé éşteréñ bar iné!

K1/35 Küpmé elé matur yaźźarġa, başta ķurķınıs bulıp toyolġan, lekin huñınan eytép bötmeślék şatlıķ kiltére torġan ékzaméndarġa aşķına inéñ hin. Eseyéñdé ķıwandıra torġan küpmé ḫıyaldarıñ bar iné! Üźéñ de matur ese bulıp, aķıllı balalar üśtéréw turahında uylaġanhıñdır hin.

K1/36 Kéşénéñ iñ źur maturlığı üź yaźmışın ḫalķınıñ źur yaźmışına ayırılmaślıķ itép beylewźe unıñ beḫété ösön köreşéwźe. Kéşénéñ iñ źur kös bire torġan höyöwé ul ḫalıķķa bulġan höyöw. Bıl höyöw üźéne bulġan yawaptı taba ala. **K1/37** Sönki ḫalıķ ḫetéré meñgélék hem unıñ höyöwé iñ źur beḫét. Kéşé beḫétlé bulıp yeşerge téyéş. Bit tormoşta kéşéler bér-béréhé ösön beḫét bulıp yeşewge aşığalar. Namıślı yeşerge kerek. Elé mektep partalarında saķta uķ şulay uylanıñ hin Zoya. Hem ķıśķa ġına ġüméréñ ésénde le şulay yeşerge ölgörźöñ hin.

K1/38 Uķıġan mektebéñ érgehénde başķa bik küp yüke aġastarı arahında hin ultırtķan yüke ḫeźér indé bik źur üśken. Ķasandır hin uñġan ķuldarıñ ménen höyöne-höyöne ultırtıp yörögende ul béyék, ķuyı yapraķlı bulıp küź aldıña kilgendér. **K1/39** Baķsalaġı almaġasıñ da ḫeźér yartılaş ķarġa kümélép, yaźın ap-aķ seskege töröngendey halķından beślenép kömöşlenép ultıra.

K1/40 Pionérźar unı ayırıwsa ḫörmet iteler. Ular źa hinéñ kéwék yeşerge téleyźer, yeşéllék höyeler. Aldınġı baķsası bulġan ösön ular ösönsö yıl indé küsme ķızıl bayraķtı üźźerénen yébermeyźer. Pionérźar ménen Başķortostan détdomında üśken ölken pionérvojatıy Anna Efremovna Kamenskaya yéteksélék ite. Zoyanıñ almaġası bıyıl źur uñış birźé, tiy ul.

K1/41 Tik bıl uñıştı Zoya üźé géne küre almay. Lekin ul bötehénéñ de yöregénde. Zoya üź klasında suķlı küldegén kéyép sténanan bötehéne le möleyém ķarap tora. Zoya ultırġan partala uķıw otliçniktarı ultıra VIII “g” hem X “v” klası her saķ aldınġı bulıw ösön yarışa. Töşke tiklém Zoya partahında Nina Çasovnikova hem Valya Artéméva, e töşten huñ Valya Litvinova hem Galya Monaḫova ultıra.

K1/42 Mektepke Yér şarınıñ hem Sovéttar Soyuzınıñ böte möyöşönen törlö télderźe ḫattar kile. Ķıtay hem Koréyanan kilgen ḫattarźı tiź géne uķıp ta bulmay. Lekin ular añlaşıla, donyala möḫebbet télé bérew. **K1/43** Bıl téldé böte yaķşı niyetlé tınıslıķ hem irék höyöwsé kéşéler sovét ḫalķınıñ ülémhéź ķızı ménen höyleşeler. Néméts pionérźarı, Artéktan ķaytışlay duślıķ bildehé itép üźźerénéñ bayraġın pionér bülmehéne ķaldırġandar. Unda Zoya iséméne yaźılġan başķa bik küp bülekter kilgen.

K1/44 Meskew tariḫınıñ bay muzéyında Zoyanıñ kéyémderé ménen bérge unıñ konkiźarı la haķlana. Bına Zoya kilép inér źe ularźı alıp, Gorkiy parkına yeki Sokolnikiġa katokķa sıġıp kitér hımaķ toyola. **K1/45** Böte kéşéler yöregénde ul her saķ 18 yeşlék ülémhéź ķıź bulıp ķalġan. Pétrişçévonıñ kiñ uramı urtahında, Lénin-Stalin éşéne, Vatanına, ḫalķına toġro bulıp, Zoya üźénéñ huñġı sékundtarın ütkergen urında, mermer taştan heykel ķalķķan. Unı kéşélerźéñ źur iḫtiramı biźey.

K1/46 Bına Meskewźen üźénéñ mektebénde uķıġan pionérźar awıl kitapҕanahına bik küp kitaptar yıyıp kiltérgender. Heykelden tire-yaķķa huķmaķtar, sañğı éźźeré taralġan. **K1/47** Mermerge uyıp yaźılġan Zoyanıñ huñğı hüźźeré, eytérhéñ de ķolaġına ısın tawış bulıp işétéle. Ülew miñe ķurķınıs tügél, ipteşter! Üź ҕalķıñ ösön ülew, beҕét ul! Ҕuşıġıź, ipteşter! Béźźéñ ménen Stalin! Stalin kilér!

K1/48 Béźźéñ komsomolka Zoya üźénéñ hoķlandırġıs bıl tormoş yulı ménen kéşélék beҕété ösön köreşken böte kéşélerźéñ yöregénde yeşey. Ul Koréya ķıźı bulıp, Ķıtay ķıźı bulıp tınıslıķ ösön köreşéwsé partizan otryadtarında, okoptarźa, doşman tılında uttar kisép yöröy. Yaralı batırźarźı üź arķahında yökmep ut ésénen alıp sıġa. Yeşey, köreşe hem ülémhéź ul béźźéñ Zoya.

15 mart 1953 yıl "Sovét Başķortostanı"

6.4.2. Tewgé Ķarluġas

K1/49 Mars Sirajev ķayźa? -tiges, mektepten ķaytıwsı balalar magazin érgehénde belekey géne bér öyźö kürhettéler. Kürép sıķmay bulmay, min eytem nindey iken huñ ul Sirajew tigenderé?

K1/50 Ķapķanan kéréwge ķıźıķ bér kürénéş küźge taşlandı. Belekey géne bér ķara hıyır érgehénde donyahın onotop yeş kéne bér yégét baśıp tora. Ҕatta malay tiheñ de yaźıķ bulmaś. **K1/51** Başına ķolaķtarı ķarpayıp torġan bürék élektérép, ayaķtarına kaluş ķına ķatın alġan da hıyırınıñ arķahınan höye hıylay, nindeyźér uyġa batķan. Yöźö niñelér moñhow küréne, ҕatta borsowlı hımaķ.

K1/52 Ul küź töbep torġan yaķta bılay borsolorloķ bér ni źe yuķ. Yañı yawġan ķırpaķ ķarźan awıl osondağı férma yağına halam éśkérté höyretép traktor ġına kitép bara. **K1/53** E arıraķ tewgé ķar aralaş ķıźırım sawķa ménen ķaplanġan tulķın-tulķın ölke tawźarı, e ularġa ķaplanıp torġan zep-zeñger kük kömbeźénde töşlökke yétken ķışķı ķoyaş… Unıñ indé hüret nurźarın toyha tik bér ķara hıyır ġına toyalır. Şul haran ġına yılılıķķa la reҕetlenép oyop kitép üźénéñ haġızın köyşey malķayıñ…

K1/54 Mars Sirajev şunda toramı? -tiyéwge yégét hiśkenép kitté. Ķulın tiź géne hıyır arķahınan ala halıp: Şunda tiné ul, ġeyéplé kéşé hımaķ. Öyźemé huñ üźé? Öyźe… Min bulam indé…

K1/55 Ul yuġalıp ķalġan kiléş, ķıyıwhıź ġına ķulın hondo. Ķıźźar kéwék oyalsan, baśalķı bıl yégétté Mars Sirajev şul iken, tip uylamaśhıñ da Unıñ ménen tewgé küréşéwźe ük

niséktér şayarıp ķına höyleşehé kile. Başķasa mömkin de tügél, awızınan hüźén de ala almaśhıñ kéwék.

K1/56 Eyźe, ineyék. Hiñe ķunaķķa kildém bit, tiges kéne ul batırlanıp kitép: Eyźe, kéreyék, tigen buldı. Öy ésénde ķuldan yahalġan kitap keştehé fotohüretter téźélgen ram hem sténaġa knopkalar ménen ķaźaķlap ķuyılġan maķtaw ķaġızınan başķa küźge taşlanırźay artıķ bér ni źe yuķ iné.

K1/57 Oktyabr revolyutsiyahınıñ ķırķ dürt yıllığı ayķanlı yañı ġına birélgen bıl maķtaw ķaġızına: Malsılıķ ölkehénde yuġarı kürhetkésterge ölgeşkené ösön Salawat iséméndegé kolḫoz idarahı Sirajev Marstı oşo maķtaw ķaġızı ménen bülekley, tigen ġeźetiy yaźılġan.

K1/58 Lekin Mars éşlegen éş ġeźetiymé huñ? Bik ġeźetiy źe tügél, şul unıñ éşé: Béźźéñ Salawat rayonında tew başlap hıyır hawġan yégét ul, Mars Sirajev, tewgé ķarluġas!

K1/59 Şunday oyalsan ġına bıl yégétteñ bıġa tiklém ġümér buyı ķatın-ķızźar éşé bulıp kilgen éşke baźnat itép totonowı üźé bér yégétlék bulha, bıl éşke unıñ rayonda bérénsé bulıp tewekkellék itéwé ikélete batırlıķ tügélmé? Éşte başlawsı ġına bulhın, ķuşlawsılar tabıla. Ular béźźe ḫeźér aź tügél indé.

K1/60 Lekin tuñ ķarźa, kört yarıp, yul başlap yéberéwé bik yéñélden tügél iné. Maķtaw hüźźeré ménen bérge Marsķa awıź yırıp kölöw ķaraştarın kürérge le senskélé mıśķıl hüźźerén işétérge le tura kildé. Ḫatta bérge éşlegen ķatın-ķızźar źa uġa başta ışanmayıraķ kölöp ķaranılar.

K1/61 Yégét kéşéñéñ yöregénde éyerlé-yügenlé at yatır yatha, bılay itép hıyır aśtına kérép yöröw éş tügél indé! Ķatın-ķız éşéne ķısılıp yörögen ir ir bula tihéñmé! Tuķta ülseyém indé irlégén, torġanı bér eźem mesḫerehé… Bulmaś, bulmaś! Bına kür źe tor. Bér-iké aźna tartķıślap źa hıyırźarźı boźop ķasır elé.

K1/62 Ularźıñ yélkehé yoķa bula ul, tüźmeś malayıñ, tiyéştéler. Lekin malayıñ unday-bındayźarźan tügél iné şul. Bik üź hüźlé, nıķış, uñġan yégét bulıp sıķtı Mars. Eyźe, kölhegéź, köle birégéź, tip törlö yor hüźźerźé ķolaġına la élmey şım ġına éşley birźé ul.

K1/63 Hıyırźıñ hötö télénde, hawınsınıñ ķulında. Terbiyeleheñ géne mal mal bula. Bıl ķaġiźené ul yaķşı añlap éşlené. Vaķıtında aşattı, ésérźé, iḫlas küñélden terbiye itté maldarın. Küp te ütmey, baytaķ ķatın-ķızźıñ tanawına sirtép, ularźı uźıp ta kitté. Férmalaġı ķıyın şarttarġa ķaramaśtan, uźġan yılda ul her hıyırźan 1788-er litr höt hawıp, bérénsé urındı aldı.

K1/64 Bıltır şulay iné le bıyıl bér ay éşlemey torop, min voyénkomattan kursķa kitem tip yörögende, bér ķıź arttaraķ ķaldırıp ķuyźı şul, tiné Mars hem üźźeréneñ férma ḫelderéne köyönöp aldı. **K1/65** Bıyıl furaj da bulmanı, bulmaś ta tip toralar elé. Köź bér eźérek birép

aldılar źa tuḳtattılar. Hıyırźarźıñ ḫeźér bolġaw kürgenderé la yuḳ. Ye, ismaham, bésené ménen yalsıtmayźar, öźök-yoloḳ ḳına aşatabıź.

K1/66 Halam ménen silos bar yaray. Ḳışḳa nasar kérźék indé. Yılınıp sığır urın da yuḳ bit. Ḳarawılsıbıź źa baza ésénde kormuşka arahında yatıp yöröy. Élék köndelék höt yaźıp barıla torġaynı, ḫeźér üźéñ barmahañ, köndelék hawımdı la bélép bulmay. Béźge iġtibar itkenderé yuḳ indé ul, téyéşlé şarttarı bulġanda, bılay ġına éşlemeś inék te béź… Éşleheñ, éş ḳarışmay bit!

K1/67 E éşlerge ul belekeyźen yarata. Atahı öyźegé altı balanı yartı yétém itép taşlap kitkes, işlé balalar bér ese ḳulında ḳalıp, belekeyźen éşlep üśtéler. Marsḳa arı uḳırġa la tura kilmené. Tewźe férmala apahına yarźam itéşép yörönö le aźaḳ, yété klastı bötkes ük férmaġa üźé kildé. Partiya ḳayźa saḳırha, komsomol şunda bara bit.

K1/68 Bına elé muyınına ḳızıl galstuk taḳḳan iñ belekey Marat ta aź hüźlé aġahına oḳşarġa ite, aḫırı, bayaġınan birlé kitaptan baş ta ḳalḳıtmay, habaġın eźérley. Donya kötöw min ḳaytḳansı uġa ḳala, miñe armiyaġa kitérge povéstka bar, kise éşté tapşırıp ḳayttım, tip ḳuyźı Mars. Küñélhéźérekmé elle? Éyé le bögön elle ḳalay és boşop tora.

K1/69 Mars öśtel öśtönde nindeyźér bér töyörźö barmaġı ménen tegeretép ultıra. Kürehéñ tik tororġa künékmegen unıñ ḳuldarı. Min unıñ yarġılanıp bötken ḳuldarına ḳarap: Harı tañdan ḳara tönge tiklém alhıź-yalhıź éşlegen bıl ḳuldar ḫerbiy ḫéźmette le hınatmaś, matur kilesekté töźöşken million ḳuldar ménen bérge elé bik küp éşter éşler, tip uylanım. Şunday uñġan aḳıllı ḳuldar ġına kilesekté yaḳınayta bit.

K1/70 Ye, başḳasa küréşmehek ḫeźérge ḫuş bulıp tor, Mars. Tik ḳara unda doşman yoḳlamaġanda uyaw tor. İl sigénde le üźéñdéñ Salawat yégété ikenéñdé onotma, tip min unıñ yarġılanıp bötken ḳulın ḳıśam. Ḫeyérlé yul hiñe duśḳay!

Oktyabr Yulı

6.4.3. Ḫattar

Şaġirźıñ Zamandaştarına Törlö Yıldarźa Yaźġan Ḳayhı Bér Ḫat-Selemderé

Meryem apa!

K1/71 Ḫatıġıź ösön bik źur reḫmet. Min awılġa ḳaytḳas uḳ héźźen ḫat köte iném. Bına min urmanġa hal aġıźırġa barıp ḳaytıw ménen ḳustılar: Meryem apa.nan ḫat kildé, tinéler. Nindey Meryem apa? Öfölegé. Eytérhéñ béźźéñ sémya kéşéhénen. Bik küñéllé buldı.

K1/72 Awılġa ḳaytıw ménen rejimdı haḳlarġa tırıştım. İrten, torġas uḳ Yürüźenge hıw inérge yügérem. Reẖet hem küñéllé, eytérhéñ de bında ḳaytḳas, źur baśımlı diñgéź aśtınan atılıp kilép sıḳḳan kéşé kéwékmén.

K1/73 Ḳaytıw ménen ẖujanıñ işegéne eylendém (ḳunaḳ). Awıl ẖalḳı bötönley ḳızıḳ toyola. Min unı elé ni tiklém bélmegenmén! Her bér kéşége unıñ hüźéne ḳomhoźlanıp böte iġtibarźı birem. Kéşéler, bıyala aşa küréngen hıw kéwék asıḳtar hem yabayźar.

K1/74 Ularźıñ böte éské donyahın reẖetlenép uḳıp sıġahıñ. Gorkiyźıñ kéşélerźé ni tiklém nıḳ öyrengenlégén min könden-kön asıġıraḳ küre baram. Minéñse yaźıwsıġa barıhınan élék kerekléhé tormoşto küźete béléw heletlégé.

K1/75 Filosofiya yétté. İké ḳabat Ḳaratawġa halġa barıp ḳaytıw minéñ ösön M. Kerimdéñ şiġırźarın uḳıġandağı kéwék teśir itté. Bıl éşte le min ni tiklém huḳır bulġanmın! **K1/76** Haldıñ böte ölöşteréne tiklém töpsöşem. Bıl aġayźarġa ḳızıḳ toyola. Ular bélmegendé üźémse atayım. Haldı taralmaśḳa beylep rifmalaştıralar. Sönki rifma fékérźé bér-béréhéne beyley. Rifmahıź şiġır tarḳala.

K1/77 Ḳoyaşta yanıp béşéwge géne le bında ẖaḳ tülerlék. E Yürüźen tañ ḳaldırġıs bér ḳat küréwźen! Urmandıñ tönön undağı mek kéwék allanıp, tañ atıwın, ḳoyaş sıġıp, bér-béréhéne küñéllé ekiyet höyleşép ultırġan ḳaraġayźarźı **K1/78** uśaḳ-yégétterźé, ḳayın-ḳızźarźı, ḳızıl küldek kéyźérgen hem irkelegen kömöş ısıḳlı irtelerén küźetéw, üźé bér ġümér Eytérhéñ, kéşélerźé tañ ḳaldırırlıḳ şiġır yaźġandan huñ bulġan reẖetlék!

K1/79 Ḳızıl sekmen kéwék yeyélép yatḳan yéleklék, ḳızıl muyıl, téléñdé yotorloḳ tatlı séye urmandarı! Hulap tuymaślıḳ saf hawala seskelerźéñ ẖuş yésteré, seskeler arahında tegerep, éne osonday źa boloto bulmaġan zeñgerhıw kükke ḳarap yatıw… Yuḳ, Meryem apa, könleşe başlarhıġıź. Yaźmayım.

K1/80 Selemetlék üpkelerlék tügél. Baş bötönley awırtmay. Artıḳ yaźırġa tura kilmey. Tik huñğı könderźe (ékzaméndarźa) bulıp ütken vaḳiġalarźı ġına “Yeşénlé yeşlékke” térkey baram. Bında bér źe tınıs urın tapmanım. **K1/81** Aźaḳtan üźéme bik oḳşaġan kabinét éźlep taptım. Bötönleyge “yuġarı étajġa” öy başına küséndém. Şunda uḳıyım, şunda eźebiyet yaratḳan ipteşter źe kileler. Şunda uḳ “yoḳo bülmehé” ḳayhı saḳta yoḳlarġa la ölgöröp bulmay, awıldıñ uśal etesteré ḳısḳırışa başlayźar. Tiźérek yatırġa aşıġam.

K1/82 İpteşter miñe bötönley ikénsé törlö kéşé itép ḳarayźar. Min ularġa Pilot yaźmaların uḳırġa birem. Minéñ her könde bula torġan tormoşom ularġa elle nisék toyola. Miñe ularźıñ ġejeplenéwé bötönley kölkö géne. Isınlap ta osḳanhıñ bit! Nisék itép osop töşmegenhéñ! Ḳurḳınıstır, ey, nimeler uḳıyhıñ?

K1/83 Abayźı dawam item. Bik ekrén uķıyım. Böte vaķlıķtarına tiklém yéntéklep uķıp ķarayhım kile. Unan huñ Stalindıñ tél bélémé turahındaġı meķeleleré. Añlaşılmaġan nemeler bik küp. Ularźı miñe Tolkovıy slovar ménen uķırġa kerek iné. Lekin bında Russa-Başķortsa hüźlék te tabıw mömkin tügél. Gazetalar źa bik huñlap kile.

K1/84 Miñe bötönley ġejep: Kükke küterélgen Marr. Bötönleyge tar-mar… Tél turahında min ķayhı bér meķeleler uķıġan iném: Bına ḫeźér üźémdéñ de idéalist bulġanımdı hiźźém. Yaray, taġın min ikénsé yaķķa şıwıp baram. (Eytérhéñ, de min héźźéñ ménen höyleşkendegé kéwék). Meryem apa héź bıl yañılıķ turahında nıķlap ķına bélép barhaġıź, yaķşı bulır iné.

K1/85 Ayhılıw turahında bér ni źe bélmeyém. Tik unıñ turahında ḫıyaldar hem ḫıyaldar… Hem unıñ, beḫétke ķarşı ös resémé… Urmanġa barġanda min ularźı hıwġa la töşöröp böttöm. Lekin ular iśen elé. Ösögöź źe miñe bigérek matur, eyt, ķayhına, irkem, bulayım?

K1/86 Meryem apa, Puşkin hem Abay ösön méñ-méñ reḫmet. Bigérek te Safinġa la birép yaķşı éşlenégéź. Min bınıñ ösön unıñ üźénen de kübérek şatlandım. Bit bıl kitaptan da ķeźérlé, matur hem źur, yuġalmay torġan nindey bülek bulırġa mömkin huñ?

Meryem apa!

K1/87 Uķıwsıġızźan küp selem! Bıl ḫattı min héźge Volga buyındaġı Gorkiy ölkeheńdegé bér awıldan, Gorkiyźıñ üźé kéwék seyeḫet itép yörögen yérźen yaźam. Hamanġa tiklém yaźmay torowım ösön ġefü itégéź, Meryem apa.

K1/88 Meskewźe un kön yeşeném. Oşo un kön ésénde (héźge elbitte maķtanırġa mömkin) min böte fenderźen de néméts télénen başķa, ékzaméndarźı otliçnoġa tapşırźım. Néméts télé “4” buldı Ékzaméndar altı kön retten barźı, eźérlenérge mömkinlék birmenéler. Min bik nıķ ķurķķan iném.

K1/89 Bigérek te eźebiyetten tapşırır aldınan ġümérémde bér ķasan da bulmaġan ġeźetten tış tulķınlanıw ménen yandım. Sönki bında minéñ tormoş yulım ḫel itélesek iné. **K1/90** Bik nıķ tikşérźéler. Lekin min nisék kéne bulha la Başķortostan iséméne üźémdé eźebiyetten uķıtķan uķıtıwsılarım iséméne tap töşörmeśke tırıştım hem eźebiyetten ékzamén tapşırıp ġümérémde bérénsé tapķır ķeneġet buldım.

K1/91 Sönki bıġa tiklém min üźémdé niséktér aldaşķan kéşé kéwék toya iném. E üźéñdé şulay toyow ni tiklém awır. Miñe ḫeźér bıġa tiklém bér ķasan da yaźa almaġan şiġırźı yaźġandan huñ bulġan reḫetlék kéwék niséktér küñéllé iné. Bıl un kön ésénde min bik

küp nemelerźé kürérge ölgörźöm. Bolgarźıñ da Karéldıñ da Moldovandıñ da Törkmendéñ de şiğırźarın tıñlanım.

K1/92 Barğan könde ük min bér Grigoriy isémlé Bolgar ménen bérge yoķlanım. Bıl minéñ ösön onotolmaś tön iné. Sönki uylap ķarağıź, Meryem apa. Uraldıñ bér Başķorto ménen Karpat artınıñ Bolgarı bérge bér tuğan kéwék bér koykala yoķlap yatalar. **K1/93** Hıyırbıźmı huñ tiné, Bolgar. Béźźe bér meķel bar, tiném min uğa. Küñél tar bulmaha urın tar bulmay. Yaķşı meķel, tiné ul. İrte ménen yıwınğan saķta ul bını üźé ķabatlanı.

K1/94 14 Avgusta Çaykovskiy iséméndegé konsérvatoriyanıñ źur zalında Koréya yaźıwsıları ménen osraşıw buldı. Fadeyevtan başķa min böte yaźıwsılarźı ḫeźér üź küźém ménen kürép üź ķolağım ménen işéttém. **K1/95** Hem şul uķ kisele Ramazanovtı osrattım. Ni tiklém źur bayram iné bıl kön minéñ ösön. Başķort télénde reḫetlenép höyleşép ultırźıķ. İkénsé könde ul minéñ “Yeşlékté” uķını hem béź bik nıķ duślaşıp kitték.

K1/96 Şul uķ un kön ésénde min Ostrovskiy muzéyın da ķaranım. Şulay itép minéñ her bér könöm onotolmaś könderge eylene başlanı. Huñğı ékzaméndı birges, komissiyağa saķırźılar. Un ikélep kéşé urtala torğan Başķortto tiyéşérźey itép ķaray. Otmétkaları nisék tiy diréktor sékrétarğa Béźźéñ otliçnik tiy sékrétar.

K1/97 Béźźe uķırğa bik téleyhéñmé? -tiné diréktor yéntéklep, min oźaķlarğa télemeném. Başķasa yul yuķ miñe, tiném. Kölöştöler. Ḫeźér ķaytahıñmı? Yuķ minéñ ķaytırğa aķsam da yuķ, détdom da yabıķ miñe. Bérey sovḫozğa éşke kitem. Lekin éş miñe bında la taptılar. Malyar! Min tamaķ ösön taşlanıp riza buldım.

K1/98 E Meskewźen 30 km. alıślıķta bulğan, urman arahında bulğan Trénév daçahına ķaytkas, min, tik üźémdéñ géne torop ķalıwźı kürép bik küñélhéźlendém. Kisten ük yoķlarğa yatıp ikénsé kiste géne uyanıp kittém. Ékzaméndar könöne bér géne ķapķılap uraźa totop yöröwźer bötönley miñe ḫıyanat itérge télegender.

K1/99 Yaray, min bıl turala yaźırğa yaratmayım. Huñğı vaķıtta tégé véçérźan huñ Yu. M. Miné bötönley sit kéşé kürźé. “Uķıtıwsı” hem “Terbiyesé” şiğırźarı ösön ul bigérek te ķırağaylandı. **K1/100** Lekin min Diréktor şiğırın yaźırğa buldıra almay iném. Min yél örgenge ḫereket itéwsé bolot tügél hem téyéşhéź urınğa ul yamğır źa yawmay hem min 371 hum ménen Meskewge yeşerge sığıp kittém. Ul elbitte yulğa yétté.

K1/101 E donyala, Meryem apa, nindey yaķşı kéşéler źe bar. Yoķlap torğan kiste yanğa bér Rus şağırı kildé le: Niñe bılay küñélhéź tiné? Min höylep birźém. Hin ķurķma, tiné ul, minéñ ékzaménatsionnıy listı kürép: Hin bit barıhın da yaķşı birgenhéñ. Uķırhıñ. Bına öśtöñe palto la başıña bürék te alırbıź. Barıhı la bulır. Bérgelep yeşerbéź.

K1/102 Bıl bér balaġa eytélgen kéwék bulha la miñe bötönley reẖet hem ḳarañġı bolotlo könde ḳapıl ġına ḳoyaş sıġıp yaḳtırıp kitken kéwék iné. Min hiné ös kön indé küźettém, tiné ul. Eyźe, sıġıp yöröp kérebéź. **K1/103** Yaratam min yaḳşı kéşélerźé. Béź urman arahındaġı yul buylap kitték. Tön iné indé. Ul üźé bında 3-sö kursta uḳıy elé. Ḳırımdan ijadiy komandirovkanan ḳaytıp bara iné Fédor Suẖov.

K1/104 Ul minéñ ménen bik nıḳ ḳızıḳhındı. Minen Başḳortsa şiġırźarımdı uḳıwźı horanı, bik nıḳ Gorkiyźı yaratıwımdı la béldé. Unıñ ẖikeyelerén yattan höylené. Eyźe, min hiné Gorkiyźıñ tıwġan yéréne alıp ḳaytam. Gorkiyźa muzéyźarġa, Kaşirin yortona barırbıź, tiné ul. Uḳıw başlanġansı béźźéñ awılda tororhoñ, tiné ul.

K1/105 Yaźırġa uḳırġa reẖet unda. Alma la küp béźźe! Gorkiyźıñ tıwġan yéré! Min böte yörekten şatlanıp riza buldım. Kitték. Gorkiyźa Vladimir Polovinkin tigen şaġir ménen tanıştım.

K1/106 Gorkiy, Mayakovskiy, Yesenin, Blok turahında Fédor miñe bötönley yañı nemeler höylené. Hem min üźémdéñ elé ni tiklém huḳır ikenlégémdé kürźém. Hem min bınday kéşéler ménen bulġan ösön üźémdé ni tiklém beẖétlé le hiźźém.

K1/107 Kaşirin öyö ösön paroẖodtan torop ḳalıp ikénsé könde Volga buylap üźém géne kittém. Hem bına min Fedorźarźıñ awılında Vladimir bulıp yöröyöm. Yeşlékté yañınan küsérép yaźźım, küp kéne urındarın ḳıśḳarttım, yañınan éşleném.

K1/108 Meryem apa, bıl ẖatımdı min héźge Volga oźonloġo itép yaźźım. Kölmegéź. Sönki başḳasa miñe ulay yaźırġa tura kilmeyesek, ikénsénen minéñ héźźé şul tiklém kürehé kile hem haġındırźı. Héźźéñ höylegenderźé yañınan ḳat-ḳat tıñlayhım kile.

K1/109 Uḳıtıwsılarźan miñe bér kém de şulay yaḳın bulmanı. Héź miñe yaratḳan uḳıtıwsım da böte neme turahında höyleşe alırlıḳ duś ta hem nindeyźér iñ yaḳın kürgen bér tuġan apa la inégéź. Hem min héźge yaźmaśḳa ẖaḳhıźmın.

K1/110 Meryem apa bıl ẖattı alġas ta küp itép ẖat yaźıġıź. Nisék yal ittégéź? Nindey kitaptar uḳınıġıź? Bıyıl nisensé klastarźı uḳıtahıġıź? Ġeybet küpmé? Eger źe bıyıl 10 “a” klastı alhaġıź, miñe bıl bik źur şatlıḳ bulır iné. **K1/111** Sönki héź Ayhılıwġa bik nıḳ teśir ite alġan bulır inégéź. Unan unı yaḳşılap öyrenér źe unıñ ménen höyleşe le alġan bulır inégéź. Eźebiyetten de Ayhılıwźı héźźéñ uḳıtıwıġıź kereklé. Ni ösön? Bını héź minen yaḳşı bélehégéź.

K1/112 Yuḳ, min unıñ turahında uylamayınsa buldıra almayım. Ul bérew géne hem başḳasa bulmayasaḳ. Uġa bulġan toyġolar başḳasa bér ḳasan da kiré ḳaytmaśtar. H̱atta min ni tiklém ġazaplanıwźarźı la haġınam. **K1/113** Min tik unıñ ösön géne Öföle ḳalırġa uylaġan iném. Lekin min uġa ġına tügél. E tik ul ġına minéñ yöregéme terenden terenérek

ine bara. Ul miné ni tiklém köshöź ithe, şul tiklém köslö le ite. Minéñ bında inéwge le ul uķ yarźam itté.

K1/114 Meryem apa, Signal nisék te sıġıp barhın iné hem unıñ oformléniyehın yaķşırtıwźı talap itérge kerek (diréktsiyanan). Meryem apa, miñe Selemdéñ, M. Kerimdéñ, R. Niġmetiźéñ yıyıntıķtarı hular hawa kéwék kereklé iné. Héź ularźı taba almaśhıġıźmı? Yaray, ḫuşıġıź, Miźḫet aġayġa hem Güzelge küp selem. Éşégéźźe źur uñışlıķtar télep, héźźéñ Remi hem Volodya.

25/VIII-50

6.4.4. Hönersé Ménen Öyrensék

I

K1/115 Hi-i, ķomartķılarmı? Béźźéñ awılda indé unıñ iñ ketteleré tip ġeyet źur ışanıs ménen ḫeber ittéler bında miñe.

K1/116 Béźźéñ Ḫasbulat apa (bıl yaķta olatayźı şulay atayźar iken) üźé géne ni tora? Boronġonoñ téré şahité bit ul. Işanmahañ, bar, höyleşép ķara. Unan üźéñ de yulıñdıñ bıl yaķķa töşöwéne şökör itép böte almaśhıñ tip maķtandı bérewźeré. İkénséleré:

K1/117 Bar, tuġan. Kürép ķal. Yuķha, Ḫasbulat apa oşo arala böte ķomartķıların mektepke birérge tora. Mektepte il öyrenéw muzéyı töźöp yéberem, tiy. Töźör. Buldıra torġan ķart ul. Bélmegené yuķ unıñ. Torġanı ménen yenlé ķomartķı indé üźé tip ķıźıķtırźı. Ösönsöleré miñe Ḫasbulat ķarttıñ totoş muyıl seskehé éséndе ultırġan timér tübelé ıķsım ġına öyön kürhetérge aşıķtı.

K1/118 Ana yort-yérén ķara hin unıñ. Buldıķlı kéşénéké ikené elle ķayźan kürénép tora. Min uramdı totoş yapķan ķabarınķı ķaź ülenderéne kinenép baśa-baśa aşıķmay ġına şul yaķķa taban atlanım. Bar. Ķurķmay bar tip ķaldılar minéñ yañı tanıştarım. Ķomartķıların hanlarźay kéşé kilhe, yeşey źe kite ul Ḫasbulat apam.

II

K1/119 Ḫasbulat olatay üź hüźé ménen eytkende elle ķasan yétméşté aşa atlap uźġan kéşé. Lekin küźénéñ hüźénéñ irebélégéne, ķaķsa yéñél kewźehéne yeşterse baźıķ, tigéź téşteréne ķarahañ, uġa ḫatta altı tiśtené biréwé le ķıyın. **K1/120** Yétmehe, ķartıñ hölök kéwék mıyıķtarın yeşterse mögözlendérép borop ta yébergen. Tik tawışta ġına ķartlıķ bér aź hiźéle. Tawış bala etes tawışına oķşap sıyıldap ḫelhéźlenébérek ķalġan hımaķ.

K1/121 Bına, tiy. Ḫasbulat olatay ölken aġas handıḳḳa döpöldete huġıp: Yété bıwından alıp ḳuldan ḳulġa küsép kilgen handıḳ bıl. Ata-babanan ḳalġan ḳomartḳı.

K1/122 Min möyöş-heyéşterén sısḳan kimérép taḳtaların ḳort yırıp bötken, tutıḳḳan ḳalay ḳorşawlı źur aġas handıḳḳa ḳızıḳhınıp ḳarayım. Ḫasbulat olatay handıḳtıñ bik küpten biklé torop tutıḳḳan yoźaġına keresin tamıźa-tamıźa köske astı la unıñ ésénen ḳeźérlé ḳomartḳılarźı bérem-bérem alıp minéñ alġa téźe başlanı.

K1/123 İñ élék östelge yıldar uźıw ménen harġayıp yıltırap höyek töśöne ingen elle nindey fantastik höyrelgés yenléktéñ başına oḳşatıp éşlengen aġas ijaw sıġıp yattı. Unıñ artınsa mögöź borġo küréndé.

K1/124 Salawat batır, üźénéñ ġeskerźerén huġışḳa saḳırġan saḳta oşo borġono ḳısḳırttıra torġan bulġan tip añlata Ḫasbulat olatay. Béźźéñ toḳomdoñ iñ olo aḳhaḳalı Samat Salawattıñ borġo ḳısḳırtıwsıhı bulġan. Şul Samattan ḳalġan ḳomartḳı bula bıl.

K1/125 Ḫasbulat olatay üźénéñ añlatmahına ışanıw ışanmawımdı töşönörge télep bulha kerek. Miñe bik iġtibarlı ḳarap tora birźé le taġı handıġına éyéldé. Bınıhında ul handıḳtan kömöş öźeñgélé, kömöş ḳaşlı źur éyer tartıp aldı. **K1/126** Éyer artınsa, şunday uḳ kömöşlep ısın aḳıḳtar ménen biźep éşlengen ḳayış yügen, ḳoyoşḳan, ḳomoldoroḳ, unan ḳınına arıślan hem kügersén başı töşörölgen awır yaśı ḳılıs östelge sıġıp yattı.

K1/127 Ḫasbulat olatay tantanalı tawış ménen: Bıl ḳılıstıñ ḳınına niñe arıślan ménen kük kügersén töşörölgen, e? tip irebé küźźerén miñe töbené. Üźé minéñ yawabımdı la kötmey.

K1/128 Bélehéñ kilhe, oşo ḳılıstıñ éyehé, arıślan kéwék batır yöreklé, kük kügersén şikéllé saf izgé küñéllé kéşé, tigen hüź bıl tip höylep alıp kitté. E éyehé kém bulġan, tihéñmé? Ḳahım türe. Ḳılıs ta éyer ménen yügen de Ḳahım türenéké. **K1/129** Ul bit béźźéñ oşo yaḳtıñ batırı Napoléondı tuḳmap Parijġa barıp ingen saḳta, unıñ ḳulında oşo bulat ḳılıs bulġan. E ul bulat ḳılıstı Ural ḳorosonan üźébéźźéñ éşsé yégétter éşlegen. Añlanıñmı indé?

K1/130 Min ḫalıḳtıñ bigérek te Ḫasbulat olatay kéwék ḳarttarźıñ her bér batırźı üź toḳomo, his yuġında üź yaḳtaşı itép iśeplew ġeźetén yaḳşı bélem. Ḫatta tap oşonday uḳ yügen ḳılıstarźıñ Ḳahım türe yeki Salawat batır kéwék légéndar şeḫésterźen ḳalġan ḳomartḳı bulıp başḳa rayondarźaġı ḳarttarźa la haḳlanıwın kürgeném bar. **K1/131** Ġömümen, ḫalıḳtıñ yamandı, yalġandı ḳurḳaḳtı tügél, e yaḳşını, ḫaḳlıḳtı hem batırlıḳtı danlaw ġeźeténe min teren ḫörmet ménen ḳarayım. Şuġa, aḫırı, Ḫasbulat olatayźıñ añlatmaların da iḫlas küñél ménen tıñlap ultıram. **K1/132** Ḳart, unıñ hayın iḫlaslanıp handıġına éyéle. Bına ul iplep kéne késkeyérek bér törgek küterép aldı. Törgekten yalbır

papaḫa alıp başına kéyép ük ḳuyźı. Papaḫanıñ mañlayında zamandar uźıw ménen tutıġa töşken ḳızıl yondoź yımıldap tora iné.

K1/133 Ye nisék tiy Ḫasbulat olatay mut yılmayıp:

Şep. Bik şep! tim min.

Bınıhı indé apañdıñ Ḳızıl Ggvardéyéts saġınan ḳalġan ḳomartḳıhı, tiy ul, tamaḳ ḳıra birép. Unıñ ḳısıġıraḳ irebé küźźerénde yeşéne ḫas bulmaġan saya ut balḳıp kitté. Hem ul yarhıp: Hay-y! tip ḳuyźı. **K1/134** Bar iné bit yeş saḳtar! Şep saḳtar! Işanmahañ bına ḳara. Bındayźı şep bulmaġan yégétter ala alamı ni? Ḫasbulat olatay bayaġı törgekten yomşaḳ séprekke töröp halınġan Géorgiy krési ménen Ḳızıl Bayraḳ ordénı alıp östeldéñ tap urtahına halıp ḳuyźı. Kürehénmé, Ḫasbulat apañ, haldat bulıp ta hınatmaġan Sovét ösön huġışta la arttan ḳarap tormaġan.

K1/135 Ḫasbulat olatay bér aź tınıp hölök hımaḳ mıyıḳtarın borġolap miñe taġı oźaḳ ḳına ḳarap torźo. Unan ḳapıl borolop yéltéldete baśıp ḳarşı sténa yaġına kitté. E ul sténala bıyalalı ramda bik iśké fotolar élénép tora iné.

Bına, ḳara, tiné ul. Arıḳ taramış barmaḳtarı ménen bér törköm haldattar töşken fotoġa törtöp: Bıl Pétrogradtı Yudéniçtan taźartḳas aldırġan hüret.

K1/136 Min de urınımdan torop foto aldına barıp baśam. Danlı köreş yıldarınıñ onotolmaś seḫifelerén nindeyźér moñhow tulḳınlanıw ménen ḳararġa kéréşem. Bér sitterek böyörge tayana birép kükrekté kirép torġan osḳor küźlé yeş matur haldat iñ élék minéñ iġtibarımdı üźéne tarta. **K1/137** Unıñ başında tap bınawı Ḫasbulat olatayźıñ başındaġı kéwék yondoźlo yalbır papaḫa. Papaḫa źur. Bit tar, ḳaḳsa ġına. Atahınıñ bürégén kéygen şayan malay kéwék küréne bıl haldat miñe. Ulay tiheñ, unıñ kükregénde şinél östöne ük bérkétélgen ordén balḳıy. Ḳızıl Bayraḳ ordénı.

K1/138 Bıl olatay, hin tim min, şatlanıp. Küñélémdé ġorur ḳıwanıs solġap ala. Éyé hin bit bıl Ḫasbulat olatay.

Min bulmaysa tip tıynaḳ ḳına yılmayıp tora Ḫasbulat olatay. Unan ayırata bér yenlélék ménen ikénsé bér fotoġa törte.

É bıl bér üźé géne baśıp töşken kém? Belki, tanırhıñ.

Tanımaysa tip unıñsalap yawap ḳaytaram min. Şehit Ḫoźaybirźin de baha.

K1/139 Tap üźé. Ul da béźźéñ yaḳ batırı tiy, Ḫasbulat olatay ġorur tawış ménen. Béźźéñ añhıź Başḳort haldattarınıñ tewlep küźén asıwsı şul indé. Hay-y, ir iné merḫüméñ, ir iné. Eger hin unıñ Kronştadt ösön bulġan huġıştarźaġı batırlıḳtarın kürheñ iné.

Ḫasbulat olatay kürehéñ alıś ütkenderźé küź aldınan ütkerép oźaḳ ḳına tınıp torźo. Unan:

K1/140 Ye, eyźe, dawam itték tip boşonḳo ġına töś ménen handıḳ yanına kildé. Danlı yıldar iśtelégénen huñ başḳa ḳomartḳılar ḳızıḳhızıraḳ, töśhöźörek bulıp ḳaldımı, ul Başḳorttarźıñ boron yeylewźe yeşegende ḳımıź ḳoyop éyerge élép yöröte torġan tiré hawıttarınan botsa, ḳulsa, turhıḳ kéwék nemelerźé hüźhéź-niyhéź géne öśtelge alıp haldı.
K1/141 Oşolar ġınamı iken ni ḳızıḳlı ḳomartḳılar tip min de küñélhéźlene birép ḳuyźım, sönki min ni ösöndör Ḫasbulat olatayźan nindeyźér ayırıwsa ḳızıḳlı ḳomartḳı tabırġa yıyınġaynım.
K1/142 Beḫétke ḳarşı, oźaḳlamay Ḫasbulat olatayźıñ yöźö taġı la asılıp küźźeré irebélenép kitté. Ul miñe tap baya haldat papaḫahın alıp kéygendegé kéwék tantanalı térémék ḳaraş taşlap aldı. Unan aşıḳmay ġına handıḳtıñ iñ töbönen iśké ḳızıl berḫetke törölgen bér neme küterép sıġarźı. Ayırıwsa źur ġorurlıḳ ménen tamaḳtı ḳıra birép:
K1/143 Bınıhı indé alıś ilden bik boron zamandan kilgen ḳomartḳı tip ḳuyźı bik ḳeźérlé ḳomartḳı. Unıñ üźéne küre bik ḫikmetlé tariḫı la bar.
K1/144 Min tüźémhéźlenép Ḫasbulat olatayźıñ ḳulındaġı törgekke tın da almay téklep ḳaldım. E ul ḳarışḳan şikéllé törgekté bik haḳ üte yay aḳtara. Aḫırı minéñ tüźémdé hınamaḳ bula. Min öndeşmeyém. Kötem. Bına bér saḳ olatay törgek ésénen aḳḳoş muyınlı ġejep matur bér körşek sıġarıp ala la tantanalı rewéşte miñe hona.
K1/145 Me, ḳara. Taw ḳızźarınıñ hıw taşıy torġan körşegé tip yabay ġına itép añlatma bire. Yaḳşılap kür, télegense hoḳlan. Tik küź géne téygéźme tip kétkéldep ḳuya. Kürehéñ bit küźźéñ yawın alıp tora. Unday matur nemege küź téyép ḳuyıwı la bér źe ġejep tügél.
K1/146 Yañı ġına tumalġan tomboyoḳto ḫetérletken bıl ġejep körşekté min bik oźaḳ eylendérép eylendérép ḳarap ultıram. Unıñ nefislégén, maturlıġın, seske hem sémerźerénéñ güzellégén maḳtaw tügél, yabay ġına itép añlatıp birérge le hüź taba almaśımdı toyop bötönley yuġalıp ḳalam. **K1/147** Sönki ġeźetiy körşek tügél, e böyök senġet ölgöhö kéşé aḳılı tıwźırġan ḳabatlanmaś ijad yéméşé iné minéñ ḳulımda.
Ḳayźan kilgen bıl? Kém yahaġan tip aptırayım min. Bınday matur körşekté min bér ḳasan da bér ḳayźa la kürgeném yuḳ ta baha!
Ḫasbulat olatay bik yabay ġına itép:
K1/148 Unıñ ḫikmetlé tariḫın min hiñe kis höylermén hin minéñ yanıma umartalıḳḳa barırhıñ. Tégénde urmanda boronġo yeylew urınında ḫeźér béźźéñ kolḫozdıñ bik şep umartalığı bar. Béźźéñ bal Başḳortostanda ġına tügél, böte Soyuzda maḳtala bit. Bını bélehéñdér. Ana şul danlı umartalıḳta ḳarawılsımın min tip höyley. **K1/149** Körşekté hin ḫeźér yaḳşılap ḳara, kür. Eytem bit télegense hoḳlan. Şunan, min unı taġı oşo yomşaḳ yurġanına urap handıḳ töböne halıp ḳuyırmın, tiy. Ye nisék Hoḳlanmaślıḳ tügél bit e? tip

horay. Küźźéñ yawın alıp tora bit, e? Vet ķanday ośtalar bulġan boronġo zamanda la. Éy-y aptırar saġıñ alda elé. Éyé aptırarhıñ da köyönörhöñ de ķıwanırhıñ da ısın eytem.

K1/150 Ḫasbulat olatay bayaġısa bik yetéşlep aşıķmay, ķabalanmay ķomartķıların handıķķa kiré hala başlanı. E min haman tégé körşekten hoķlanıwlı küźźerémdé ala almayım.

K1/151 Bına, yuġarıġa taban oźonsalanıp aķķoş muyınına barıp totaşķan yomroraķ ķorhaġına ķoyroķto uralta térep tuźbaş yılan körşekten hıw ésérge ıntılġan. Unıñ yılansa nefis bormas tené le ayırsa télé le ķıbırlap yımıldap tora hımaķ. Bıl körşektéñ totķahı.

K1/152 Taw ķıźźarı körşekté oşo tuźbaş yılandan totop yawrındarına küterép ultırtķandar. Körşektéñ ésé aķhıl zeñgerge buyalġan. E tışı irtengé aķ toman baśķan, méñ törlö seskege kümélgen yaźġı tuġayźı ḫetérlete. Ah, nindey géne seske yuķ, bıl tuġayźa.

K1/153 İñ ġejebé ularźıñ béréhé le töşörölgen tügél, e üź stiḫiyalarında naźlanıp ultırġan téré seskeler. Bına elé géne yeşénlé yamġır uźġan. Unıñ artınsa ķoyaş balķıp sıķķan. Seskeler şuġa höyönöp kölöp yébergen. Möġjizelé seskeler!

K1/154 E bına bında tégé tuźbaş yılan ürélép sıķķan yérźe taw landışı yañı ġına seske atķan. Inyı kéwék nefis késkey ķıñġıraw seskeler. Ular şul ḫetlé téréler ḫatta ularźıñ ḫuş yésteré tanawġa berélép torġan hımaķ.

K1/155 Tuķta! Taw landışınıñ yem-yeşél ķıyaķtarınıñ béréhénde nindeyźér yaźıw źa bar tügélmé huñ? Éyé, yaźıw. Her bér ḫeréfé ķan ķıźıl kizé ménen sigélgen kéwék nindeyźér bér hüź! “Hönersé” tip uķıyım min.

K1/156 Hönersé! Ḫasbulat olatay bıl ni ġelemet? Isın bulha, bında Hönersé tip yaźılġan? Kém yaźġan unı? Kémdéñ ķultamġahı bıl, olatay? tip ķısķırıp uķ yéberem min. Sérlé körşek minéñ tawışımdı yañġıratıp ķabatlay.

Ol-a-tay!

K1/157 Körşektéñ awıź teñgelénde höylenéñ. İşéttéñmé, ķalay meźek yañġırap tora. Hinéñ tawışıñdı yırġa eylendérép uynap yéberemé ni? Saflıġın eyt elé hin ul yañġırawźıñ! ti-y Ḫasbulat olatay źa tew işétken kéwék hoķlanıp. Kürehéñ, ul minéñ tura horawıma yawap birérge aşıķmay.

K1/158 İś kitkés saf yañġıraw tip ķabatlay. Unan bayaġısa ġeyet źur haķlıķ ménen körşekté minéñ ķulımdan ala birép tora la taġı miñe tottora.

Yéñéllégén, nefislégén ķara hin unıñ. Kém unı ķomdan balsıķtan éşlengen körşek tip eyte alır e? tip aptırap, tél tasıldatıp ķuya.

K1/159 Min körşekte taġı eylendérép-tulġandırıp helmeklep ķarayım. Unıñ maturlıġı, nefislégé, iś kitkés yéñél hem néskelégé géne tügél, höyleşken tawıştı nindeyźér ġejep

yağımlı, sérlé yañğırawġa eylendérép ķabatlap torowı la miné tañ ķaldıra. Min üte ķızıķhınıp tağı:

Ḫasbulat olatay tip ķısķıram. Bıl ni ġelemet? Nindey möğjize bıl olatay? Ye höyley hal indé.

K1/160 Ḫasbulat olatay körşekté minéñ ķuldan alıp źur haķlıķ ménen ķaytanan yurġanına töre. Éyélép handıķtıñ iñ töböne hala. Unan minéñ yaķķa mut ķaraş taşlap hölök mıyığınıñ ķoyroġon tağı bayağısa borġolap ala. Ḫikeyetté béźźe kis ay yaķtıhında éşhéź saķta ġına höyleyźer, tiy. Miñe yeygé oźon köndöñ aylı kisén kötöwźen başķa sara ķalmay.

III

K1/161 Ḫasbulat olatay, ḫikmetlé ḫikeyetén höylep bötkes, oźaķ ķına tınıp ultırźı. Tik unıñ aķıllı hınawsan küźźeré géne yaķşılıķ ménen yamanlıķ arahında barġan olo tartış ḫaķındağı teren meġenelé tariḫtıñ nindey teśir ķaldırıwın bélérge aşķınġan hımaķ, miñe taban ḫerekethéź töbelgeynéler. **K1/162** Min de kürehéñ, şul ḫikeyet teśirénen sıġa almay, télhéź ultıram. Aḫır ul tüźmené, niñelér awır ġına körhönöp: Bına “Hönersé hem Öyrensék” ḫaķındağı ḫikeyet oşo bula indé, ķustım tip ķuyźı.

K1/163 Éy-yé ti-p kéne eyte aldım min de. Ḫasbulat olatay büten bér hüź źe öśtemené. Tötönlök yanına tüşep ultırġan ķara kéyéź öśtöne salķan töşöp yattı la küźźerén yomdo. Ḫatta şunda uķ yoķlap ta kitté hımaķ. Ḫeyér, kém béle, mut ķart bit. Eyźe uylanhın. Ḫikeyettéñ sérlé kineyehéne töşönhön elé bıl tip yoķlaġanġa halışıp ta yatalır elé ul.

K1/164 Isınlap ta uylanmaślıķ ta tügél bit. Kisé le ḫikeyeté le hiné irékhéźźen teren uylanırġa, yeşewźéñ maturlığı, kéşé ruḫınıñ güzellégé, yamanlıķ kéwék meñgélék töşönseler ḫaķında ķayta-ķayta uylarġa mejbür ite. Şul uyźar teśirénen kükrek bérse ķıwanıs, bérse ġorurlıķ ménen tulışıp ķanatlanıp kükke osa; **K1/165** bérse küźźerge ısıķ tamsıhınday saf, yaķtı yeşter érkéle, bérse küñéldé esé haġış moñ solġap ala. E tire-yaķta urmanlı béyék tawźar, tıp-tın ķalıp aptıraġanday hiñe téklep toralar. Umartalıķtan alıś tügél, böźre tirekter arahında, berźé baġrı balıķtarınıñ töyegé taşķın yılġa bér özlökhöź üźénéñ meñgélék yırın yırlay.

Şıltır-şıltır… sılt-sılt sıltır! Yeştér… şat-tır saf-tır-r-r!

K1/166 Bına üźen buyına ekrén géne kük toman harıla. Ofoķta naźlanıp irkelenép kéne al tañ ķağına. Yélbeźek yél, seskelerźé höye-übe irkeley-tirbete uyatıp tıwasaķ tañ yulına ḫuşbıy börköp sıġa. Handuġastar bıl yaķķa ġına ḫas yarhıw dert ménen urmandı naźlı yırġa küme. **K1/167** Oşo ilahiy moñ éséndе tirbelgen kükhél urman öśtönde ara-tire kekük, tartay, büźene tağı elle nindey bildehéź ķoştar tawışı yañğırap kite. Alıś töpkölde

ķay saķ şatır-şotor aġastar hınġanı la işétéle. Kürehéñ urman ḫujahı, horo ayıw źa oşo ilahiy maturlıķ ésénde üźénéñ de yeşewén, unı la onotorġa yaramawın donyaġa béldérérge aşıġa.

K1/168 Bıyıl yey yamġırlı ülen üte hutlı bulıw arķahında şaşıp ürségen sérekeyźen ķotolow ösön bında bérźen-bér sara bulġan tötönlökke utındar öśtey-öśtey, min haman uylanıp ultıram. Ḫasbulat olatayźıñ ḫikeyetén baştan-ayaķ bér nise ķat uylap sıġam. Unı tap ul höylegense itép ḫetérźe ķaldırırġa tırışam. **K1/169** Elbitte, minéñ ösön bıl awır éş. Belki nisék kéne tırışham da ḫikeyetté min unıñsa ośta, ḫalıķsan itép höyley almam. Şulay źa min hızılıp kilgen yeygé tañ nurźarınıñ siḫriy béyéwéne ķaray-ķaray ḫikeyetté taġı bér ķat uyımdan uźġaram.

K1/170 German huġışı vaķıtında yeġni bérénsé donya huġışı melénde frontta osraştıķ béź unıñ ménen tip başlap kitté. Ḫasbulat olatay üźénéñ ḫikmetlé ḫikeyetén. Bıl eźem Kavkazdan taw ḫalıķtarınan bérew iné Ḳaķsa kewźelé ķılıs tanawlı ķarsıġa küźlé, hılıw bér yégét. **K1/171** Sesteré muyıl kéwék söm ķara böźre mıyıķtar kürke ķoyroġo hımaķ ķabarıp tora. Eytép torahı la yuķ. Ḳızźarźan höyölöp tuymaś saġı. Emme ni éşlemek kerek. Huġış dürt yıl buyı minéñ ménen bér retten okopta séréné, baḫır.

K1/172 İsémé Aķbulat iné unıñ. Min Ḫasbulat. Béźźéñ tanışlıķ ta başta oşo isémder oķşaşlığınan başlanıp kitté şikéllé. Aźaķ üźéñ bélehéñ indé frontta kéşé kém ménen géne osraşmay źa kém ménen duślaşmay. Bik duś buldıķ béź Aķbulat ménen. Batır ķıyıw haldat ḫarap heybet irmek kéşé iné, baḫır. **K1/173** Üźé bér ķasan da boşonmaś, meźek hüźźer höylep duśtar küñélén de küterér iné. Belki, şuġasa źa béź unıñ ménen ayırata yaķın duś buldıķ. Ḫatta ul bér saķ grajdandar huġışı tuķtalġas miné éźlep Kavkaz ḫetlé yérźen bıl yaķķa kilép te sıķtı. Şunda ul iśtelék ösön miñe oşo körşekté le alıp kilgeyné.

K1/174 Başta miñe bınday bülek ķıźıķ ķına toyoldo. İr kéşége éyerlé at bülek itkendé kürép üśkenmén. Bélem. Añlayım. Emme körşek bülek itkendé Vallahi tip eytem, işétkeném de yuķ. Ni ḫetlé géne matur éşlengen bulmahın isémé barıbér körşek bit indé unıñ. Aźaķ körşektéñ ḫikmetlé tariḫın bélép alġanġa ḫetlé min şulay uylanım.

K1/175 Béźźe ķıźźar hıwźı körşek ménen taşımay, tiném min uġa, duśtarsa ġejeplenéwémdé béldérép köyentelep küneklep alıp kile.

Bıl ķimmetlé ķomartķı. Min hiñe yen duśıma üź yérémden bülek itép alıp kilér ösön oşonan da ķeźérlérek neme tapmanım, tiné. Aķbulat hem miñe “Hönersé hem Öyrensék” tigen ḫikeyetté höylep birźé.

K1/176 Bögön ul ḫikeyetté min hiñe höyleyém. Eger iġtibarġa layıḳ taphañ, belki bér saḳ unı hin de béreyhéne höylerhéñ. Bına şulay yeşey bit indé ul arıw ḫikeyetter. Üźźerén tıwźırġan kéşé ġümérénen oźonoraḳ ta beḫétlérek te bula ularźıñ ġümérźeré.

K1/177 Eytkendey, Aḳbulat şul kiléwénde miné le üźé ménen alıp kitérge, Kavkazdı kürhetérge bik te télegeyné. Emme nasip bulmanı. Fronttan ḳaytıw ménen, miné sélsovét prédsédatélé itép haylap ḳuyġaynılar. Awılda tew başlap iśkéné yémérehé yañınıñ nigéźén halahı bar. **K1/178** Ḳunaḳlaşıp yörör saḳmı ni, tip uylayhıñ. Şulay éşté taşlap kite almanım. Aźaḳ donyalar bér aź yulġa halınġas, barıp duśtı kürép ḳaytırmın tigeyném de Aḳbulattan ḫat öźöldö. Bér aźźan min unıñ helek bulıwın işéttém. **K1/179** Ul miñe ḳaraġanda uḳımışlı la añlı la kéşé iné. Fronttan ḳaytḳas, ul Kavkazda yañı tormoş ḳorow éşénde bik aktiv éşlegen Aldınġı kommunist bulġan. Aźaḳ uḳıġan. Meskewźe nindeyźér akadémiyanı uḳıp tamamlap ḳına kilgende, anawı utıź yéténsé yılġı afetke élegép kitken. **K1/180** Ḫasbulat olatay hüźénéñ oşo urınında oźaḳ ḳına tuḳtap urman öśtönen ḳıp-ḳıźıl, yomro ut bulıp ḳalḳıp kilgen tulı ayġa ḳarap uylanıp ultırźı. Unan ḳapıl yoḳonan uyanıp kitken hımaḳ bulıp irebé tawış ménen:

K1/181 Bına ay źa ḳalḳtı. Ḫikeyetté höyler saḳ yétté tip moñhow ġına yılmayıp ḳuyźı. Min tıñlarġa aşḳınıp:

Vaḳıt. Küpten vaḳıt olatay tip ḳabatlanım.

Ḫasbulat olatay tötönlökke sıbıḳ-sıbıḳ ırġıta-ırġıta halmaḳ uysan ġına tawış ménen höylep kitté.

IV

K1/182 Boron zamanda Kavkazda ḳayalı taw öśtöndegé kiñ yaylala késkey géne bér awıl bulġan. Awıldıñ yanında ġına kük yóźö şikéllé ikhéź-sikhéź oshoź-ḳırıyhıź kiñ zeñger kül yaltırap yatḳan. Ḳaya öśtöndegé iś kitkés güzel kül. Tik ul külden kéşéler bér tamsı la hıw ése almaġan. Üte tatırlı bulġan unıñ hıwı. **K1/183** Awıl kéşéleré hıwźı aśta, bik terende, ḳaya taş itegéndegé yıraḳanan sıġıp yatḳan késkey géne şişmenen taşıp ésken. Boźźan halḳın, kömöşten saf bıl şişmege ḳaya bitlep hıġıla-bögöle huḳmaḳ huźılġan. Ḳıźźar huḳmaġı tip yörötkender unı. Sönki ḳıźźar oşo huḳmaḳtan bér öźlökhóź şişmege yöröp torġan.

K1/184 Eytkendey, ul yaḳta ḳıźźar hıwźı tar üñeslé körşek hawıttar ménen taşıy iken. Boź şikéllé halḳın saf şişme hıwı tultırılġan körşekté yawrındarına ultırtalar źa haḳ, halmaḳ ḳına baśıp néske billé ḳırmıśḳalar şikéllé bayağı huḳmaḳ ménen yürmeleyźer źe yürmeleyźer tiy. Meźek bit e? Béźge meźek. E ularġa tügél. **K1/185** Taw téke, yul ḳırın.

Törlö ḫel bula. Ayaḳ saḳ ḳına yaźa baśha, körşek yalp itép yérge osop töşe. Vatıla. Yétmehe, yabay balsıḳtan arlı-birlé hupalap yahalġan bıl körşekterźe hıw tiź bożola, üźénéñ şişmelegé saflığın, tatlılığın da yuġalta iken.

K1/186 Hıw taşıy torġan körşekterźéñ tupaś hem awır bulıwı la ḳızźar ösön bik ük uñaylı bulmaġan, elbitte. E bit kéşége küpmé hıw kerek? Bını üź yélkelerénde tatığas bayaġı hıw taşıwsı ḳızźar yaḳşı bélgender indé.

K1/187 Körşekterźéñ şunday kilbethéź hem bik tiź vatılıwsan bulıwı ösön awılda barı tik bér géne kéşé köyönmegen. Kiréhénse, höyölgen géne. Sönki körşekter ni ḫetlé tiźérek, yışıraḳ vatılha, uġa şul ḫetlé kübérek tabış kilgen. Bıl kéşé oşo awıldıñ körşek yahawsıhı öyrensék bulġan. Ġümér buyı şul éş ménen kön kürép te bér ḳasan da ısın ośta bula almaġan ösön awıl ḫalḳı kölöp uġa Öyrensék tip isém ḳuşḳan.

K1/188 Bıl awılda Öyrensék ménen yeneş taġı bér ośta yeşegen. Unıhı la şulay uḳ balsıḳtan, ḳomdan ewelep sey ése torġan kasalar yahay iken. Awıldaştarı bıl ośtanı bik yaratḳan, ḫörmet itken. Sönki ul üźénéñ éşéne böte yenén yöregén halıp éşley, ul yahaġan kasalar şunday nefis yoḳa hem yéñél bulıp sıġa. **K1/189** Unıñ ésénde sey ayırıwsa temlé tatlı bula iken. Şuġa küre ḫalıḳ unı ḫörmetlep Hönersé tigen ḳuşamat birgen. Bıl yaḳta ul zamanda, kürehéñ, oşonan da źurıraḳ höner bul-maġanġa Hönersé hüźé iñ olo hem ḫörmetlé hüź bulġan.

K1/190 Şulay itép bıl iké kürşé bik oźaḳ ġümér itken. Bara-tora, awıldaştarı ġına tügél, ḫatta ular üźźeré le mulla ḳuşḳan töp isémderén onotḳan. Öyrensék hem Hönersé bulıp yeşey birgen. Öyrensék haman şul üźénéñ tupaś hem yemhéź balsıḳ körşekterén éşlegen. Ularźı maturlaw ḫaḳında uylap ta ḳaramaġan. **K1/191** Üź éşénen sikhéź riza hem şat bulıp yeşey birgen. Hönersé, kiréhénse, bér ḳasan da tıngı bélmegen, éşénen bér ḳasan da ḳeneġet bulmaġan, her vaḳıt éźlengen öyrengen. Şuġa, aḫırı ul üź hönerénde könden-kön üśken, kamillaşḳan. Her bér kasa unıñ ösön yañı asış, yañı uñış bulġan.

K1/192 Éşten ḳalġan vaḳıtında Hönersé tawźar urmandar giźgen Eylene-tirené, aġas-taştı yéntéklep öyrengen. Üźén öźlökhöź borsop torġan horawźarġa tebiġet ḳuyınınan yawaptar éźlegen. Alıś ḳalaġa barıp üźéne ḫetlé yeşegen böyök hönersélerźéñ éşteré ménen de tanışıp ḳaytḳan. Hönerséné iñ boşondorġan neme, Öyrensékteñ tégé tupaś balsıḳ körşekteré bulġan.

K1/193 Niñe üź hönerén kamillaştırmay bıl Öyrensék? Elle heleté yuḳmı? Ulay iken, niñe bulaşa? Niñe awıldı tupaś, yemhéź körşekter ménen tultıra? Üź tamaġıñ tuḳ bulhın ösön géne kéşélerźéñ küñélén yemhéźlékke, tupaślıḳḳa künéktérérge yaraymı ni? tip köyöngen Hönersé. **K1/194** Öyrensékteñ küñélénde le oşonday köyönös uyatırġa tırışḳan. Béźźéñ

éş awıldaştarźı höyöndörörge téyéş. E béź köyöndörebéź tügélmé huñ? Eyźe bérgelep éźleneyék, belki bıġasa bér kém de éşley bélmegen körşekter yaharbıź, tigen.

K1/195 Öyrensék kölgen géne. Hay aḫmaḳ, tigen. Her vatılġan körşek yañı tabış, bit ul. Ulay bulha kürşé üpkeleşten bulmahın, min de körşekter éşley başlayasaḳmın, ti-gen bér saḳ Hönersé.

K1/196 Tik hinéñse tügél, e üźémse. Üź yöregém télegense géne éşlermén. Öyrensék taġı la mıśḳıllıraḳ itép ḳısḳırıp kölgen. Reḫim it, éşle. Hay aḫmaḳ, körşekté ni töślö géne itép yahahañ da körşek bulır indé ul, tigen.

K1/197 Hönersé éźlenéwén dawam itken, haman şulay tawźar, dalalar giźgen. Yér ḳaźıġan, taş aḳtarġan, téke ḳayalar aśtına, meméryelerge töşken, her osraġan taştı, ḳomdo hınap ḳaraġan. Arıp, yonsop, yalanġaslanıp bötken. Emme éźlenéwźen tuḳtalmaġan.

K1/198 Aḫır sikte télegéne iréşken. Tebiġet uġa üźénéñ yeşérén sérźerén asḳan. Bérźen-bér köndö Hönersé tap baya köndöź min hiñe kürhetken kéwék möġjizelé körşekté éşlew beḫéténe iréşken. Isınlap ta uġa ḫetlé bınday körşekté éşley bélgen de unday meñgé uñmaś buyawźarźı ḳullanġan da kéşé bulmaġan. **K1/199** Kürźéñ bit, nindey nefis körşek. Yañı ġına börölengen tomboyoḳ seskehémé ni? Nindey ḳomdan éşlengendér źe nindey ilahiy buyawźar ménen buyalġandır indé ul. Anawı tép-téré seskelerén, yéñéllégén, nefislégén min eytem. İś kitkés ośta bulġan indé ul Hönersé.

K1/200 Aḳbulat merḫüm miñe: Bıl körşek yahaġan ḳomdo la unıñ yuyılmaś buyawźarınıñ sérén de oşoġasa bélgen kéşé yuḳ elé tip höylegeyné. Éyé, ısın, şulay tiné şul. Hay ettegénehé anawı Öyrensékté eytem elé, bigérek moñhoź neme bulġan iken. Öyrenép ḳalırġa télemegen bit yawızıñ. E bit Hönersé uġa:

Min iśen saḳta bélép ḳal tip küpmé yalınġan. E ul Öyrensék haman tekebbérlenép kölgen géne.

K1/201 Yuḳ ösön baş vatıp ġümér ḳıśḳartırġa min alyotmo ni? tigen. Ulay ġına la tügél hönerséné kéşélerge alyot derwiş itép kürhetérge le tırışḳan ḫatta.

Ḳaraġıź indé anawı alyotto. Hıw körşegé yahaw ösön şul tiklém küź nurın tügép ultıra bit derwiş. Hıwźı ni unı matur hawıtḳa haldıñ ni źe nasar hawıtḳa haldıñ ni. Hıwźan barıbér altın sıḳmaś tip üźénse felsefe hatḳan.

K1/202 Hönersé unıñ öyrenérge télemewénen bigérek tupaś hem nasar éşénen üźé şul tiklém ḳeneġet bulıp yeşewé ösön ayırata eséngen.

Yuḳ. Min hiné yaḳşı ménen yamandı ayırırġa öyretérmén. Awıldaştarźıñ yorttarın éşkinmegen körşekter ménen süplewźen tuḳtatırmın tip ḳehét itken. Hem şulay bulıp sıḳḳan da. **K1/203** Körşekterźé könden-kön heybetérek hem nefisérek itép éşley başlaġan.

Köndö-töndö, aldı-yaldı bélmey éşlegen bıl körşekterén awıldaştarına küp vaḳıt buşlata birép yébere torġan bulġan. Bara-tora Öyrenséktéñ tupaś balsıḳ körşekteréne kön bötken. İndé ularźı hatıp alıwsı tügél, buş alıwsı la bulmaġan. **K1/204** Bına şunda indé Öyrensék, Hönersé yanına üźé ük borolop ingen. Tübenséléklé möleyém tawış ménen selem birgen. Türge uźġan. Hönersénéñ böte öyö tulıp yondoź kéwék yımıldaşıp ultırġan ġejep zifa, ısın-yahaw körşekterźéñ elé béréhén, elé ikénséhén alıp baş sayḳap tél tasıldatıp torġan.

K1/205 Öyrenérge kildéñmé? Minéñ ménen bérgelep éşlerge buldıñmı tip ḳıwanġan Hönersé. Eger télegéñ iḫlas bulha eyźe ultır. Ḫeźér ük böte sérźé asıp halam.

K1/206 Bıl tiklém saf küñéllélék hem bér ḳatlılıḳḳa küñélé yomşarıp kitken. Öyrensék yéñ ostarı ménen küźźerén hörtöp alġan. Yalınıslı hem méśkén ḳiyefet ménen hönersége tilmérép ḳaraġan. Isınlap uḳ ilamhıraġan tawış ménen:

K1/207 Duś! Ḳorźaş tip öndeşken. Hinéñ kamil aḳılıñ altın ḳuldarıñ aldında min baş éyem. Téleheñ hiñe Alla itép tabınırġa la eźérmén. Tik hinéñ izgé keñeşéñdé min nisék kéne télehem de ḳabul ite almayım. **K1/208** Ni ösön tiheñ, Ḫoźay miné unday heletten meḫrüm itken. Éyé öyrene almayım min bınday güzel hönerge. İndé miñe astan üléwźen başḳa sara ḳalmanı. Sönki ḫeźér kéşéler minéñ körşekterge eylenép ḳararġa la télemeyźer.

K1/209 Öyrensék şul hüźźerźé eytken de Hönersé yanına kélemge ultırıp bala şikéllé ükhép ilay başlaġan.

Éy Allam niñe hin miné oşonday ilahi talanttan meḫrüm ittéñ.

K1/210 Isınlap ta unıñ ḫelé möşköl de baha. Uġa nisék yarźam itérge huñ. Öyrenséktéñ tamağı tuḳ bulhın ösön géne tupaś balsıḳ körşekter ménen awıldı süplerge yul ḳuyıp ta bulmay źa baha tip aptıraġan ḫeźér hönersé. E kürşége yarźam itérge kerek bit. Tik ḳalay itép:

K1/211 Aḫır ul Öyrensékke taġı ömötlö ḳaraş taşlaġan.

Belki, öyrenép ḳararhıñ? Ayıw balahı la öyrene, hin kéşé bit elé.

Öyrensék, bér-ḳatlı hönersénéñ küñélé tamam yomşarıp yétéwéne, üźén iḫlas yelley başlawına tamam töşönöp alġas, küpten uylap kilgen ḫeylehén tormoşḳa aşırırġa kéréşken.

K1/212 Hönersé, ḳorźaş! tigen. Öyrensék tawışına taġı la nıġıraḳ méśkénlék sıġarıp: Eger hin miné ısınlap ta yelleheñ, ḫeléme inérge téleheñ, elbitte, buldıra alahıñ. Éyé minéñ kösömden kilmegen éşté talap itmeyénse ük miné aslıḳtan ḳotḳara alahıñ. Nisék? Ye eyte hal. Ḳalay itép min hiñe yarźam ite alam tip aptırap ta ḳıwanıp ta kitken Hönersé. Eger unday éş ḳulımdan kilhe, hinéñ ösön yeném fiźa.

K1/213 Bar. Unday mömkinlégéñ bar, ķorźaş! tigen. Öyrensék indé tamam baźnatlanıp: Eyteyék, bına bıl mögjizelé körşekterźé hin éşley bélehéñ. E éşéñdéñ yéméşén aşay bélmeyhéñ. Ye, üź éşénéñ bahahın bélgen nindey kéşé oşo ḫetlé awır ḫézmet yéméşén kéşélerge buş birér. Ye, ķara indé, ḫezér awıldıñ ayaķtan baśķan böte ķızı hinéñ oşo güzel körşekteréñdé küterép şişmege yöröy. **K1/214** E hin, şul mögjizelé körşekterźé tıwźırıwsı kéşé as-yalanġas, kön-tön küź bötöröp üźéñdéñ ķarañġı öyöñde töñkeyép ultırahıñ. Hinéñ urınıñda başķa bérew bıl höner ménen elle ķasan bayıp bötör, ḫatta batşa harayında yeşep yatır iné. Bınday körşekter ḫatta batşa kenizekterénde le yuķ bit. Bélehéñmé? E hin şularźı bılay, buşlay…

K1/215 Hönersénéñ elé géne ömötlenép yaķtırıp kitken yözöne ķaytanan höröm yügére. Nime höyleyhéñ? Nimege öyretmeksé bulahıñ hin miné? tip ķısķırıp büldére ul Öyrensékté. Ḫalıķtıñ ķıwanısı, reḫmeté minéñ ḫézmetémdéñ iñ olo bahahı ikenén añlamayhıñmı ni hin? Minéñ ösön awıldaştarımdıñ kinenéwénen de źur baha yuķ.

K1/216 Reḫmet ménen tamaķ tuyamı tip horay Öyrensék indé ġeźeténse mıśķıllı kölöp: Öś böteyemé?

Tamaķ nime ul tip küñélhéź géne ķarıwlaşa tamam keyéfé boźolġan hönersé. Tamaķ ni ul üźém ménen bérge kitér, bötör. E körşekter haman yeşep ķalır. Haman ḫézmet itér.

K1/217 Hay, sabıy! tip ḫatta ķısķırıp uķ köle ḫezér Öyrensék. Kürşé, ķorźaş tip hönersénéñ arķahınan duśtarsa ķaķķılap ala. Vallahi tip eytem hin töptö sabıy ikenhéñ! Ulay ġına la tügél derwiş! Diwana!

Şulay źa bulhıñ tiy Hönersé, tamam küñélhéźlenép: Miñe üźémdéñ ḫolķom oķşay. E başķalarźa minéñ éşém yuķ.

K1/218 Hönersé şunıñ ménen hüź bötkenlékté añlatıp iźenge ķuyġan körşekté ķulına ala, taw landışınıñ ķıyaķtarı ösön buyaw haylarġa kéréşe. Lekin öyrensék te tiź géne biréşérge télemey. Mekérlé ḫeylehén tormoşķa aşırıw ösön taġı méśkén tawışķa küse. Yalınıp hönersénéñ aldına téźlene.

K1/219 Hin bit üźéñ ķorźaş miñe yarźam itérge téleyém tinéñ. Isın küñélden eytkenhéñdér bit indé hin bıl hüźźé? tip nıķışa.

Min ısın küñélden bulmaġandı höyley bélmeyém tiy Hönersé.

Ulay bulha bına nime tip yélkénép kite taġı öyrensék.

K1/220 Hin miné üźéne yarźamsı itép alahıñ. Yeġni hin ġeźettegése körşekter éşleyhéñ. E min ularźı aźıķķa kéyémge eylendérem. Hiné aslıķtan yalanġaslıķtan ķotķaram. Şunan ķalġan-bośķanınan üźéme le aź-maź ölöş sıġarırmın. E bütense hin miñe bér törlö le

yarźam ite almayhıñ ķorźaş, tiy. Dörösön eytkende, bıl uy minéñ başta üź turamda ķaygırtıwźan bigérek hinéñ ḫaķta uylaw arķahında kilép tıwźı tip te östey.

K1/221 Sikhéź nıķ ġejeplenéwźen hönersénéñ ķulındağı körşegé töşöp kite yaźa. Ul, ġümérénde tew kürgen kéwék itép aptırap öyrensékke ķaray.

Kürehéñ, unıñ ḫelé, ısınlap ta bik möşköldör. Yuķha, üź télegé ménen bınday éşke barır inémé ni ul? tip uylay. Timek uġa oşonday tübenlékke barıwźan başķa sara ķalmağan tip Öyrensékté ısın küñélden yellep ķuya. Sönki unıñ üźé ösön awır ḫézmet yéméşén kéşélerge bülek itéwźen de lezzetlé hatıp biréwźen de ġazaplı éş bulmay.

K1/222 Öyrensék, hin dörös eytehéñ. Minéñ hiñe başķasa yarźam itérge his bér mömkinlégém yuķ. Lekin bıl éş hiñe awır bulmaśmı huñ tip uñayhıźlanıp horay ul öyrensékten.

Awır bulha nisék itehéñ tip méśkénlene öyrensék. “Yaķşılıķtı éşle le diñgéźge ırġıt. Ḫalıķ bélér. Ḫalıķ bélmehe balıķ bélér” tip yuķķa ġına eytép ķaldırmağandır bit boronġolar tip ġeźeténse hüźéne oştalıķ üźéne olpatlıķ birérge tırışıp ḫalıķ meķeléne totonop ala.

K1/223 Kürşéñ oşo ḫetlé ḫikmetlé éş éşley bélhén, könön-tönön bil bökseytép éşlep ultırhın. Üźé as-yalanġas tigendey yeşehén. E hin, yenéñ-tenéñ iśen-haw köyö şunı tınıs ķına ķarap yat. Uġa ķulıñdan kilgen yaķşılıķtı éşleme. Ye, şul buldımı kürşélék? tip hüźźé bötönley ikénsé yaķķa borop alıp kite. Hiñe ḫörmetlé kürşéme ķulımdan kilgen yaķşılıķtı éşlegém bik kile minéñ! tiy.

K1/224 İndé Hönersé, öyrenséktéñ bıl tiklém yaķşılıġına ḫayran ķalıp ġeyet źur tübensélék ménen tıñlap ultıra. Bına bit donyala nindey izgé küñéllé kéşéler bula. E hin ular ménen yeneşele yeşeyhéñ, ḫatta ularźıñ şunday ikenén bélmey źe ülép kitehéñ. Hay, bıl iġtibarhıźlıķ tip ésten géne aptıranıp esénép te ala.

V

K1/225 Oşo höyleşéwźen huñ küp te ütmey, öyrensék, hönersénéñ yér iźenlé yarım ķarañġı öyönde köźgö yondoźźar şikéllé saġıw balķıp ultırġan bıl möġjizelé körşekterźéñ barıhın yıyıp alıp awıldan sıġıp uķ kite. **K1/226** E Hönersé, ġeźeténse, aldı-yaldı bélmey, éşlewén dawam ite. Şulay küpmélér vaķıt ütkes, Hönersé taġı baytaķ körşekter yahaġas, bik nıķ bayıp altın yébekke mansılıp öyrensék ķaytıp töşe. Hönersége yébek sapan, aķ selle siték-kewéş kéyźére. On sey şeker kéwék nemenen de ölöş sıġara.

K1/227 Bına ḫézmetéñe küre ḫörmeté. Eyźe, bıġasa töşöñe le inmegen hıyźı öyrensék duśıñdan kürép yeşe, tiy.

Bıl ḫetlé yomartlıḳḳa ḫesterlélékke hönersénéñ küñélénde tıwġan reḫmettéñ igé-sigé bulmay.

Isın duś ikenhéñ hin öyrensék, tiy Hönersé. Hinéñ bıl tiklém yaḳşılıġıñdı ni ménen géne ḳaytara alırmın iken huñ min tip aptıray. Tik öyrensék kéne aptıramay.

K1/228 “Kürşé ḫaḳı Teñré ḫaḳı” tigender. Hiné bér ḳıwandırıw üźé bér ġümér bit ul miñe tip yawap bire hem ustarın ıwa-ıwa hönersénéñ yañı körşekteré yanında öyöröle, keyéfénéñ küteréléwén yeşere almay, ḫatta irénderén tasıldatıp ḳuya.

Heybet! Bik şep! İlla, ısınlap ta Hönersé le indé hin kürşé, tiy.

K1/229 Hönersé izgéléklé kürşéhé aldında uñayhıźlanıp ḳul ḳawşırıp tora. Öyrenséktéñ ḫeyleker küźźerénde nindey şaytan béyégenén kürmey źe abaylamay źa.

Ye, yaray tip uġasa ḳeneġet tawış ménen üźénse hıġımta yahap ḳuya Öyrensék. Min irtege ük taġı yulġa sıġam. Bıl körşekterźé le şep kéne itép oźata halırġa kerek.

K1/230 Şulay küpmélér yıl üte. İké kürşé duś tatıw ġümér ite. Hönersé, ġeźettegése yanıp yarhıp körşekter yahay. Öyrensék ularźı törlö yaḳḳa yörötöp hata. Öyrensék bıl éşte ısınlap ta sikhéź źur ośtalıḳ yılġırlıḳ kürhete. Hönersénéñ töşöñe le inmeślék méñ törlö mutlıḳtar éşley. her körşekten biş ḫaḳ hıġıp sıġarıwġa ölgeşe. **K1/231** Bara-tora awıldıñ iñ źur bayı bulıp ala. Hönersé le şul uḳ balsıḳ öyönen ḳotola almaha la tuḳ bötön yeşey. Ḫeźér uġa tamaḳ, öś-baş ḫaḳında uylamay, üźénéñ yené-yöregé ménen höygen éşéne totoşlay birélérge mömkin. Ul ḫeźér télegense tawźar dalalar giźe tebiġettéñ yañınan-yañı sérźerén öyrene. **K1/232** Körşekterźé taġı la maturıraḳ taġı la nefisérek itér ösön yañınan-yañı buyawźar, töśter taba. Körşekke töşörölgen seskeler törön taġı la kübeyte, ularźı ısın seskelerge taġı la nıḳ oḳşatırġa tırışa. Unıñ ḫeźér bıl éşter ménen irkénlep şöġöllenérge baştan-ayaḳ sumıp éşlerge mömkinlégé bar. **K1/233** Dörөś, Öyrenséktéñ hatıw-alıwźa artıḳ tırış bulıp sıġıwı unı körşekterén élékkése kéşélerge buş birép źur ḳeneġetlék, böyök lezzet tatıw kéwék ısın kéşége ḫas toyġolarźan bötönley meḫrüm itéwé yış ḳına boşondora la. **K1/234** Bigérek te öyrenséktéñ éşlenép bötken bér körşekté ḳuldan tartıp tigendey alıp kitép torowın, şul arḳala ḫeźér, üźénéñ ḳul yéméşéne ḳat-ḳat ḳarap hoḳlanıp ḳıwanıp ḫatta sérlé géne itép ular ménen höyleşép-sérleşép ultırıw beḫténen meḫrüm bulıwźı kiséréwé le awır uġa. **K1/235** Lekin Hönersé mömkin tiklém bınday kiséréşterźé üźénen alıśıraḳ ḳıwırġa nujanan ḳotḳarġan kéşénéñ ḫetérén ḳaldırmaś ösön bını Öyrensékke béldérmeśke, körşekterźé taġı la yehetérek hem maturıraḳ itép éşlew ménen yenén tınıslandırırġa tırışa.

K1/236 Öyrensék tégélerén hatıp ḳaytḳansı ismaham bıları oźaġıraḳ yanımda toror tip aşḳınıp éşley. Belki bérey awıldaş kilép inhe bülek itép birérge le ölgörörmön tip

ömötlene. Lekin unıñ bıl ömötö le aķlanmay. Öyrensék üź éşén seġet téwellégénde başķara.

VI

K1/237 Tiśtelegen yıldar hiźélmey uźıp kitken. Źur, kömrö tanawlı, supay küźlé, belekes kéne şere başlı öyrensék béźźéñ Uraldağı taźġara tigen börkötke oķşap ķalġan. Ķorhağın may, bitén yön baśķan. E oźon buylı, ķaķsa yañaķlı Hönersé taġı la neźégeyép duġa kéwék bögölöp töşken. **K1/238** Unıñ ġejep aķıllı, ķaraşlı, uysan küźźérénde le indé élékké ķanatlı dert beyhéź sem tügél, e teren moñ, eytélmegen zar saġılġan. Höygen éşénéñ yéméşén tatıw beḫéténen meḫrüm bulıp yeşew ķayġıhı unıñ böte yöröş-toroşona üźénéñ tamġahın halġan. Éyé yuķķa ġına ul üźén bıġasa:

K1/239 Niñe boşonorġa? Körşekterźé hin ḫalıķ ösön éşleyhéñ. Öyrensék ularźı ḫalıķķa yétkére, hiñe taġı nime yétmey tip tınıslandırırġa ḫalıķķa yétkérew yulınıñ üźénse barıp sıķmawın tanımaśķa tırıştı. Lekin küñél töbönen vıjdan tawışı her saķ unıñ bıl uyın kiré ķaġa kildé. Üź-üźéñdé aldama, hönersé. Bıl éş hinéñse barıp sıķmanı. Éyé nimehélér hinéñse hin télegense bulmanı bınıñ tip ésénen hörenlené bit vıjdan.

K1/240 Ġümér ütken hayın bıl tınġıhıź uy ķuyırġan. Bara-tora ul ḫatta tüźgéhéźge eylengen. Hönersé küźge kürénép şiñe hüne başlaġan. E Öyrensék uġa tın da alırġa irék birmegen. Hönersé ni ḫetlé yonsoha, ķartayha, ul şul ḫetlé unı aşıķtırġan. Haman kübérek, yétéźérek maturıraķ éşlewźé talap itken.

K1/241 Körşekter ḫeźér arzanayźı. Kübérek éşlemeheñ ikmeklék te aķsa tabıp bulmayasaķ. Hin yañġıź, aşamay źa tüźérhéñ. E minéñ bit itek tulı bala. Min ularźı nisék aśrarmın tip zarlanıp ķamsılap ķına torġan.

K1/242 Yaķşı atķa ķamsı kerekmé ni? Hönersé elbitte Öyrensék ķıwġan ösön géne tügél, e éş yaratkanı ösön éşhéź bér géne minut ta tik ultıra almaġanı ösön arıwın da awırıwın da iśepke almay éşlewén dawam itken. Her tañdı yañı éş, yañı körşek ménen ķarşılaġan. Ġümérźéñ huñı yétép kiléw źe unı aşıġırġa mejbür itken.

K1/243 Bér saķ Hönersé newbettegé körşekté tañ aldınan ġına éşlep bötken. Yéź başlı yılan bulıp ürélép sıķķan nefis totķa töbönde üśken taw landışınıñ yeşél ķıyaġına ġeźettegése Hönersé tip maturlap yaźıp ķuyġan. Unan sabıy bala şikéllé éskérhéź hem ġejep höykömlö yılmayıp ķeźérley-höye unı üźénéñ ķarşıhına başķa körşekter yanına ķuyġan.

K1/244 Taw artınan saġıw ķoyaş balķıp sıķķan. Ul hönersénéñ tepeş öyöne mul itép altın nur şelkémé hirpken. Elé géne yénenen-yépten sıġıp kélem östönde naźlanıp ultırġan

körşektéñ téré seskeleré méñ törlö nur börköp béyérge ınyı börtökteré şikéllé yémélderge ḳıwanıp-kinenép kölörge kéréşken. **K1/245** Ularźan ḫatta tire-yaḳḳa ḫuş-yéś te börkölgen hımaḳ bulġan. Tepeş ḳarañġı öy ésé üte saġıw nur hem ḫuş yéś ménen tulġan. Hönersé üź ḳuldarı tıwźırġan bıl mögjizelé maturlıḳḳa tew tapḳır ḳeneġet hem ısın hoḳlanıw ménen ḳaray-ḳaray ekrén géne yantayıp kélemge yatḳan.

K1/246 Her vaḳıttağısa ḳoyaş sıġıw ménen ḳaytanan éşke totondorow hem eźér körşekterźé alıp sıġıw niyeté ménen aşıġıp kilép ingen. Öyrensék, hönersége ġeyet şéltelé ḳaraş taşlap bik oźaḳ baş sayḳap torġan.

K1/247 Ay-y-yay-y-yay! Ye éştéñ samay ḳızġan ġına saġında… Nime éşlep ḳuyġan bit, e!

Hay, bayġoş! Yeşew ösön éşley bélew géne yétmewén taḳ ey bélmey kitté bit, e! Derwiş bulıp yeşené, derwiş bulıp üldé bit, bayġoş, e tip üźénse felsefe hatḳan.

VII

K1/248 Awıldaştarı ośta ḳullı izgé küñéllé hönerséhén yuġaltıw ḳayġıhınan arınıp ta yétmeśten, Öyrensék taġı körşekter ménen hatıw ite başlaġan. Öyrensék bıl körşekterźé ḳayźan ala iken taġı?

Ḳarası üźźerén. İké tamsı hıw kéwék hönersénéñ körşekteréne oḳşap toralar źa baha tip ġejeplengen kéşéler. Öyrensék his te aptıramaġan:

K1/249 Min bıl mögjizelé körşekterźé yahawźıñ sérén küpten béle iném indé. Tik Hönersé yeşehén tip unıñ ikmegén tartıp almayım tip kéne bıġasa ularźı yahamay torźom, tigen. Işanmahaġıź bına ḳaraġıź tip ġeźettegé Hönersé tigen yaźıw urınına törtöp kürhetken. Isınlap ta bında taw landışınıñ söm-yeşél ḳıyaġına ḳıp-ḳızıl buyaw ménen yaźılġan Hönersé hüźé urınına ḫeźér kük ḳıyaḳḳa ḳara buyaw ménen yaźılġan. Öyrensék tigen tamġa tora iken.

K1/250 Ye, kürźégéźmé? tigen. Öyrensék hawalı tawış ménen Añlanıġızmı indé?

Kéşéler aptırawźan ah itkender. Yamanlıḳtı nisék te tiźérek onotorġa, ısın, yaḳşı éş aldında baş éyérge eźér bulġan bér ḳatlı yabay ḫalıḳ Öyrensékke şunda uḳ ışanġan. Unıñ nasarlıḳtarın onotḳan, ġefü itken. Ḫatta oźaḳlamay Öyrensékté maḳtarġa unıñ ménen ġorurlanırġa la kéréşken.

K1/251 Ḳara hin unı ḳanday ośta ḳullı iken de baha béźźéñ Öyrensék! Hönersénen bér źe kem yahamay źa baha ul körşekterźé tip hoḳlanġan.

Her saḳ téré hem kereklé kéşé aldında baş éyérge, belki bérey fayźahı téyér tip uġa yarap ḳalırġa yaratıwsı ḳayhı bérewźer ḫatta:

K1/252 Vallahi tip eytem. Öyrensektéñ körşekteré hönersénékénen şebérek tip te yébergen. Bılay bulġas hönersénéñ dan ķoyaşı bayını tip laf orġan.

Kémge nimege bulha la tabınmaha üźén bötönley közgö arış ķamılı kéwék ķıw toya başlay torġan méśkén yender şunda uķ Öyrensektéñ tıynaķlığı hem namıślılığı aldında baş éyérge unı danlarġa maķtarġa totonġan.

K1/253 Ye Ḫoźa! Donyala şul ḫetlé le tıynaķ şul ḫetlé le izgé yenlé kéşéler bula iken de baha. Ķara hin unı hönersénen de şebérek ośta bulġan köyö ul yeşehén tip bıl hönerge totonmay torġan bit.

K1/254 Böyök ośta Tiñhéź Hönersé E üźé körşekteréne ķultamġanı Öyrensék tip kéne ķuyġan. Nindey késéléklélék! Tiñhéź baśalķılıķ! Tiñdeşhéź namıślılıķ tip Öyrensék iséméne méñ törlö maķtaw yawźırġan ular.

Şulay itép, Öyrensektéñ danı bik tiź arala böte ilge taralġan. Bara-tora ḫatta batşanıñ üźéne le barıp yétken.

K1/255 Bér saķ batşa Öyrensékte üź harayına saķırtıp alġan. Unıñ tormoşo, éşé ménen üźé yéntéklep tanışķan. Öyrensektéñ körşekteré batşaġa la bik nıķ oķşaġan. Isın senġet ḫazinahın yahalma, yalġan senġet eybérźerénen yaķşı ayıra béle torġan, uķımışlı kéşé bulġan bıl batşa.

K1/256 Hin ısınlap ta üź éşéñdéñ böyök ośtahı ikenhéñ tigen ul Öyrensékke. Bınawı taw landışınıñ ķıyaġın kük töśke buyawıñdı yeki bınawı ķultamġañdı ķara buyaw ménen yaźıwıñdı ġına almaġanda, bıl körşek ısın talant yémésé tip raślaġan.

K1/257 Oşo höyleşéwźen huñ batşa Öyrensékté üź yanında ķaldırġan. Uġa ayırım haray haldırıp birgen.

Eyźe şunda üź höneréñ ménen kinenép şögöllen. Eger téleheñ yarźamsılar źa biresekmén, tigen.

Öyrensék batşanıñ böte ḫörmetén, iḫtiramın, źur iḫlaslıķ hem tübensélék ménen ķabul itken. Tik yarźamsı alıwźan ġına baş tartķan.

K1/258 O, ḫörmetlé padişah ġali yenepteré tigen ul teḫét aldında téźlenép: Miñe yarźamsı kerekmey. Eger min bıl éşte kéşé yarźamınan fayźalanham, minéñ küñélémden ilahi nur ķasır, ul saķta min héźźéñ ösön bıl möġjizelé körşekterźé éşley almam tip ķurķam.

K1/259 Röḫset itégéź miñe, padişah ġali yenepteré kükregémde yeném bar saķta héźge üź ķuldarım ménen éşlep ḫézmet itérge tip yalınġan. Ḫatta eśerlenéwźéñ sigéne sıġıp batşanıñ ķatahın da übép alġan.

K1/260 Öyrenséktéñ bıl tiklém késéléklé bulıwı batşaġa taġı la nıġıraķ oķşaġan. Ġejep izgé kéşé iken de baha bıl Öyrensék. Ḫalıķ bélmey maķtamay iken üźén tip uylaġan batşa. Hem Öyrensékke harayında üźé télegense yeşerge éşlerge röḫset itken.

K1/261 Öyrensék batşa harayında la üźén hıwźaġı balıķ şikéllé ıķsım, yılġır totķan. Könderén hem kisterén batşanıñ başķa yarandarı ménen hunarźa, ķunaķta, keyéf-safala uźġarġan. Tik tañ aldında ġına ul böte kéşénen ayırılıp üź harayına ķaytķan, éş bülmehéne biklengen.

Tañ aldında hem yapa-yañġıź saķta ġına kile miñe bıl ilahi ośtalıķ tigen ul. Yabay kéşéler tatlı yoķola saķta tıwa bıl möġjizelé körşekter.

K1/262 Öyrenséktéñ tabındaştarı unıñ ġejep kéşé bulıwı her tañda Allanıñ üźé ménen sérleşép alıwı şul ilahi osraşıwźıñ şahité bulıp oşo körşekterźéñ barlıķķa kiléwé ḫaķında yañınan-yañı uyźırmalar taratķandar. **K1/263** Batşanıñ kenizekteré le indé hıwźı altın hawıttarźa tügél, e Öyrenséktéñ möġjizelé körşekteré ménen géne taşıy başlaġandar. Ḫatta batşanıñ üźéne le şaraptı élékkése altın ķuboktarźa tügél, e oşo körşekterźe birgender. Sönki körşektegé hıw saf şarap tatlı köyö tora iken.

VIII

K1/264 Öyrensék ķalġan ġümérén şulay batşa harayında yeşep ķeźér-ḫörmette keyéf-safala uźġarġan. E aźaķ indé, bik nıķ huñlap bulha la Öyrensékté le ġazrail iséne töşörges, unı donyala iñ böyök baśalķı kéşéné hem batşanıñ iñ yaķın yarandarınan bérewźé bıġasa kürélmegen ķeźér-ḫörmet ménen ololap kümgender. Ķebérén aķ mermer ménen yabıp uġa:

K1/265 “İñ böyök baśalķı kéşé Öyrensék” tip altın ḫeréfter ménen yaźıp ķuyġandar. Öyrenséktéñ tiñhéź ośtalıġına teren iḫtiram yöźönen şunda uķ aķ mermer öśtöne tégé körşekterźéñ béréhén his te ķupmaślıķ itép bérkétép ultırtķandar hem bıl ķebér oźaķ yıldar buyı izgé urın bulıp hanalġan. Ķebér yanınan kéşé yulı öźölmegen. E hönerséñéñ ķebérén iśke alıwsı la béléwsé le bulmaġan. Üźé le tamam onotolġan.

K1/266 Yıldarźı ķıwıp yıldar uźa torġan. Öyrensékté böyök Hönersé tip ololap ķeźér-ḫörmet kürhetken yaķşı küñéllé batşa la bér saķ donyanı ķaldırġan. Bara-tora il de kéşéler źe tanımaślıķ bulıp üźgergen. Tik tégé möġjizelé körşekter géne haman iśkéréwźé le vatılıwźı la töś üźgertéwźé le bélmey yeşey birgender. **K1/267** Ularźı yawrın baştarına ultırtıp yeş ķıźźar haman élékkése hıġıla-bögöle ķaya bitlewé buylap huźılġan huķmaķtan taw şişmehéne hıwġa yörögen. Kömöştey saf, balday tatlı şişme hıwı haman élékkése hıwhaġandıñ hıwhının ķandırġan, arıġanġa ḫel indérgen, sırḫaġanġa şifalı dawa bulġan.

K1/268 Kéşéler haman élékkése bıl körşekterźéñ maturlığına nefislégéne hoḳlanıp seskelé biźekterénéñ küźźéñ yawın alıp torowına ḳıwanıp yörekteréne yal alġan.
Öyrenséktéñ ḳebéré östöndegé körşek te şulay uḳ haman élékkése yeyġor şikéllé böte töśterźe yımıldap üźgerew, töś halıwźı bélmey ultıra birgen.
K1/269 Şulay taġı küpmélér vaḳıt ütken hem bına bér saḳ iñ böyök baśalḳı kéşéné iśke alırġa tip yıyılıp kilgen ḫalıḳ uylamaġanda körşekte nindeyźér üźgereş bulıwın abaylap alġan. Körşek bögön niséktér ayırata matur hem köles bulıp méñ törlö nur sesretép balḳıp ultıra iken.
K1/270 Bıl ni ḫikmet tip aptırap ḳalġan ḫalıḳ. Nindey ġelemet Körşek üźgergen de baha. Bında hönersé yahaġan körşek ultı-a la baha. Moġayın, béreyhé almaştırıp kitkendér.
Lekin yuḳ, ulay tügél. Körşek ḳımşanmaġan da. Şul, tew nıġıtılġan köyö ultıra. Tik ḳultamġahı ġına büten.
K1/271 Isınlap ta körşekte kötölmegen üźgereş barlıḳḳa kilgen unda taw landışınıñ ḳıyaġınan Öyrensék tigen yaźıw ménen kük buyaw éźhéź yuyılġan. Unıñ urınına ḫeźér şatlıḳ yeşé hımaḳ térémék hem saf yımıldap yeşél ḳıyaḳḳa ḳan ḳızıl buyaw ménen yaźılġan Hönersé hüźé balḳıp sıḳḳan.
K1/272 Kéşélerźéñ aptıraw hem şomlanıwınıñ igé-sigé bulmaġan. Ular aşıġa-yügére öyźeréne taralġandar. Lekin unda la şunday uḳ ḫelge osraġandar. Körşekterźéñ bötehén de le ḫeźér Öyrensék tügél, e Hönersé hüźé böte maturlığı ménen nurlanıp kölöp tora iken.
K1/273 Yalġandıñ boto ḳıśḳa tiy bit ḫalıḳ. Şulay itép Öyrenséktéñ mekérlé ḫeylehé yöź yıldan huñ bulha la asılġan. Tégé vaḳıtta ul baḳtiheñ, hönersénéñ güzel körşekterén hatıwźan da bigérek yeşérép yıya barġan iken. Şunan aźaḳ Hönersé ülges, unıñ ḳultamġahı östöne üź tamġahın baśḳan da danlı Hönersé bulıp ta alġan. Üźénse bik anhat ḳına isémén meñgéleştérép ḳaldırġan.
K1/274 Vet melġün, kéşé yözö ménen yözlö bulıp yeşegen bit leġnet töşkörö. Ḳebéré yılandar ermendéler oyahına eylengéré tip ḳarġaġan ḫalıḳ unı ḫeźér. Ḳara hin unı, yörek ḳanı ménen yaźġandı yalġan buyaw ménen ḳaplap totmaḳ bulġan bit şaḳşı tip nefretlengen. **K1/275** Hönersé, ısınlap ta üźénéñ ḳultamġahın yörek ḳanı ménen yaźa torġan bulġan tiy bit. Éyé, éyé, ul böte buyawźarına la üźénéñ yörek ḳanın ḳuşḳan, tiy. Şuġa ular meñgé şiñmeyźer źe yuyılmayźar źa tiy, tip raślaġan.
K1/276 Bına şul. Ḫalıḳtıñ “Ḳırın éş ḳırḳ yıldan huñ da béléne” tigené oşo bulalır indé, e? Hin nisék uylayhıñ.

Hönersé hem Öyrensék ḫaḳındağı ḫikeyetén Ḫasbulat olatay şunday horaw ménen tamamlap ḳuyźı.

Isınlap ta ḫikmetlé ḫikeyet bit, e? -tip oźaḳ ḳına miñe téklep ultırźı.

İyul, 1964

6.4.5. Möḫebbet Hem Nefret

I

K1/277 Küpten bik küpten bulġan vaḳiġa bı.l Ul saḳta elé béźźéñ ata-babalar küsme tormoşta yeşegen. Yeylep yöröp ḫatta olo diñgéź yarźarına ḫetlé barıp sıġa torġan bulġan ular. Dörөś, öyör-öyör yılḳı kötöp ikhéź-sikhéź urmandar dalalar giźép yeylep yeşew beḫété her kémge le tigéź téymegen. **K1/278** Yarlıġa, elbitte öyörlep yılḳı la turhıḳlap ḳımıź źa aḳ tirmeler źe élekmegen. Ġümérźé ul yeylewge küsép ḳımıź ésép ḳuray tıñlap uźġara almaġan. Nisék tura kildé, şulay kön kürgen. Eyteyék bına min höyleyesek vaḳiġala ḳatnaşḳan kéşéler balıḳsılar ġına bulġandar. **K1/279** Uraldan bik alıśta kük diñgéź buyında yeşegen ular. Diñgéźźéñ tımıḳ bér ḳultıġında, ḳarluġas oyaları şikéllé balsıḳtan hılap yalanġas ḳaya taştarġa yebéştérép éşlengen yér öyźerźe ġümér itkender. Éyé bik béyékte, ḳaraġoştar ġına oya ḳorġan oslo ḳayalar arahında, késkey géne balıḳsılar awılında…

K1/280 E aśta bik terende ikhéź-sikhéź olo diñgéź kügerép yatḳan. Diñgéź bérse yeşén satḳıları ménen ürélép utlı öyörme bulıp kükke ürélgen, bérse irégen ḳurġaşḳa eylenép tamuḳ utınday urġılġan, bérse imép tuyġan sabıy şikéllé iźrep teren yoḳoġa talġan. **K1/281** Bınday saḳta diñgéź öśtönde iś kitkés ġorur hem möhabet tınlıḳ ḳabatlanmaś naźlılıḳ ḫököm hörgen. Tap oşonday saḳta Diñgéźge Ḳoyaş ġaşiḳ bulġan. Ḳıwana-köle unıñ öśtöne altın suḳtarźan tuḳıp aśıl taştar ménen biźep éşlengen nefis sélterźer yapḳan. **K1/282** Diñgéźbike, min hinen küźźerémdé ala almayım. Min hiñe yöregémdéñ iñ ḳaynar nurźarın birép bötöp ḫatta üźém hıwınıp ḳalırġa la eźér. Tik hin géne üźgerme. Gél-gél şulay naźlı tınlıḳḳa sumıp zeñger señgéldekte yat! -tip yalınġan.

Diñgéźźéñ töngö siḫriy tınlıġına ay ġaşiḳ bulġan. Uġa höye-maḳtay, kömөş teñkelé, uḳalı yélender kéyźérgen.

K1/283 Diñgéź hılıw, hiñe oşonan da kiléşlé kéyém yuḳ. Nindey nefis irkelék, nindey sérlé maturlıḳ, öśtey ul hiñe. Nindey ġali tınlıḳḳa sumıp yoḳlayhıñ hin bıl kéyémde, her saḳ oşo kéyémdé géne kéyép méñ törlö nur sesretép yıltıldap yoḳla. Min hiné tik oşo töśöñde géne yaratam. Añla! -tigen Ay.

K1/284 Yarar, yarar… Tıp-tın, irke naźlı ġına bulırmın, -tip tolomdarın ḳağıp yımıldağan Diñgéź. Ġejep baśalḳı, saf nefis bulıp tatlı yoḳohon dawam itken. Ay ménen Ḳoyaş almaş-tilmeş unıñ baş osonda baśıp torġan. İké ġaşiḳ moñlana-uftana unıñ tınıs yoḳohon haḳlağan.

K1/285 Ah nindey tınlıḳ, nindey naźlılıḳ! Nefis tıynaḳlılıḳ! -tip ḳabatlağandar ular. Kém ḳıyıp bıl möhabet tınlıḳtı boźor? Kém ḳaḳşatır unıñ ġorur tınıslıġın? Yuḳ, bıl siḫriy güzellék béźge meñgélékke bülek itélgen.

K1/286 Bına bér saḳ ḳayźandır bik alıśtan, kük tawźar artınan, ḳara bolot ḳalḳıp sıḳḳan. Unıñ artınsa uḳ ḳanatlı arġımağına atlanıp, Yél-Dawıl kilép yétken. Yér hélkétép, yörek yélkétép hıźġırıp yébergen. Diñgéź teren yoḳohonan uyanıp küźén asḳan. İkénsé tapḳır hıźġırġan Yél-Dawıl. Bınıhında indé Diñgéź dertlenép, sayḳalıp ḳuyġan. Ösönsö tapḳır ḳolaḳ yarġıs sayalıḳ ménen hörenlep yébergen Yél-Dawıl:

K1/287 Uyan! Şatlan, şaş, Diñgéź-yen! Bélehéñ bit, min hiné saya saġıñda ġına yaratam. Añlayhıñ bit, méñ yıl tınıp, tonsoġop yeşegensé, bér kön yanıp-yarhıp yeşewźéñ lezzetlélégén! –tigen. Eyźe, yehet bul, yarhı, yél, yarış minéñ ménen!

Şul vaḳıt Diñgéź yoḳohonan tamam uyanıp, hikérép torġan. Yél-Dawılġa ḳuşılıp, ḳıraġay ḳıwanıs ménen yér hélkétép şarḳıldap kölöp yébergen.

K1/288 Döröś eytehéñ, Yél-Dawıl! Méñ yıl tınıp-tonsoġop yeşegensé, bér kön yanıp-yarhıp urġıp-ḳaynap yeşew artıḳ!

Diñgéź bér tulawźa Ḳoyaş yapḳan altın suḳlı aśıl taşlı sélterźerźé özgölep ırġıtḳan. Ay kéyźérgen kömöş teñkelé, uḳalı yélenderźé sisép taşlağan. Unan sınyırźan ısḳınġan ḳıraġay yanwarźay ajġırırġa, séñlerge, Yél-Dawıl ménen ḳıwışıp yélérge totonġan.

K1/289 Kömöş suḳtar tağılġan zeñger tolomdarınan taw-taw tulḳındar yahap ükére-hıźġıra, önhöź ḳayalarźı toźlo hıw ménen ḳoyondorġan, yélkenlé karaptarźı ḳawırhınday osorop uynatḳan-uynatḳan da aḫır kilép, taştarġa berép sayratḳan yarźarınan artılıp, dalalarźı baśıp kitken.

K1/290 Şulay yeşegen Diñgéź. Yél-Dawıl ménen bérgelep donyanıñ aśtın öśke ayḳağan. Lekin tınlıḳ meñgélék bulmağan kéwék yarhıwźıñ da sigé bula iken şul. Bına ekrénlep Yél-Dawıl uźġan. Diñgéź tağı tınġan. Tağı, yeş bala kéwék iźérep, yarźarına hıyınıp, tatlı yoḳoġa talġan. Tağı Ay ménen Ḳoyaş yağına ara-tire irke ḳaraştar oźatḳan.

K1/291 Ah ḳanday möhabet tınlıḳ! Ḳanday naźlı tıynaḳlıḳ, baśalḳılıḳ tip hoḳlanġan Ḳoyaş tağı. Unıñ kükregén tağı altın suḳtarźan éşlengen aśıl sélterźer ménen biźerge kéréşken.

O siẖriy maturlıḳ! O bötmeś-tökenmeś tılsımlı dert ilham şişmehé! -tip taġı maḳtarġa kéréşken Ay. Uġa taġı uḳa suḳlı kömöş teñkelé yélender bülek itken.

Ni eytmek kerek? Ġaşiḳtar bit Möẖebbet bötehén de onottorġan. Bötehén de ġefüv ittérgen.

K1/292 Oşo mekérlé hem naźlı Diñgéźge meñgélék ġaşiḳtar arahında bayaġı balıḳsılar awılınıñ iñ uźamandarınan béréhé, Yulaman ḳart ta bulġan. Tik unıñ möẖebbeté Ay, Ḳoyaş, Yél-Dawıl möẖebbeténen başḳasaraḳ bulġan: Yulaman ḳart Diñgéźźé böte ḳiyefeténde le bérźey ük yaratḳan. **K1/293** Yeşén satḳıları ménen ḳosaḳlaşıp, méñ başlı ajdahaġa eylenép ükérgen saġında la aśıl taşlı altın suḳlı sélterźer taġıp, kömöş teñkelé, uḳalı yélender kéyép, Ay, Ḳoyaş ménen küź ḳısışıp yatḳan vaḳıttarında la gonahhıź sabıyġa eylenép tatlı yoḳoġa talġan melénde le bérźey ük özölöp höygen ul Diñgéźźé. Unıñ ösön diñgéźźéñ yemhéź źe yenhéź źe saġı bulmaġan. **K1/294** Éyé ısın ġaşiḳ bulġan ul Yulaman ḳart. Şuġa küre böte ġümérén diñgéź yarında uźġarġan. Ul her kön tañdan alıp tönge ẖetlé unıñ yanınan bér aźım da sitke kitmegen. Elbitte, Diñgéź-köyhöź ḳıź ḳarttı törlöse ḳarşılaġan. Bérse zöberjet nur börköp küźźéñ yawın alıp yımıldap yatḳan. Bérse ḳoyon bulıp öyörölgen bérse ajdahaġa eylenép ajġırġan. **K1/295** E Yulaman ḳart barıbér unıñ yanına barġan. Ḳaraġastan soḳop hıw ḳoşona oḳşatıp éşlengen üźé ménen yeşteş kemehéne ultırıp diñgéź éséne balıḳ hunarına sıġıp kitken. E aźaḳ, ḳartayġas, ḳuldarı işkek totowźan baş tarta başlaġas, her kön ḳarmaḳ alıp, Diñgéźge başın huźıp ayaḳ böklep reẖet kéne köyşep yatḳan hıyırġa oḳşaġanı ösön “Taşhıyır” tip **K1/296** yörötölgen alasa ḳaya östöne ménép, ayaḳ halındırıp ultırġan. Yışılıp, harġayıp bötken aḳ ḳıwalġa bérkétélgen oźon bawlı ḳarmaġın, ḳabalanmay ġına yémlep diñgéźge ırġıtḳan. Saḳ ḳına ḳıśılıp, her saḳ yılmayġan hımaḳ bulıp torġan izgé ḳaraşlı söm-ḳara küźźerén Diñgéźge töbegen.

K1/297 Ye bögön nindey rizıḳ birér uġa höygen Diñgéźé? Nindey heybet balıḳ bülek itér? Elle bér balıḳ ta birmeśmé? Ul saḳta Yulaman ḳart üźénéñ bérźen-béréne, késkey yéyenseréne, nime aşatır? Şulay uḳ Zölẖizehé rizıḳhıź ḳalırmı ni bögön? **K1/298** Yuḳ, bınıñ bulıwı mömkin tügél. Unıñ ḳırıś, lekin yomart ḳılıḳlı Diñgéźé bınday ḳatı beġérlé bulmanı. Yulaman ḳarttıñ yéyenserén, Zölẖize hılıwźı bér ḳasan da rizıḳtan meẖrüm itmené. Bıl yulı la buş itmeś, ḳoro ḳul ménen ḳaytarmaś unı reẖimlé Diñgéźé.

K1/299 Her kön, her ay, her yıl şunday ömöt ménen kilgen Yulaman ḳart diñgéź buyına. Unıñ yaḳtı ömötö bér ḳasan da yérźe yatıp ḳalmaġan. Bér köndö Yulaman ḳart, ġeźeténse, tañdan torop diñgéź yarına kilgen. Taşhıyırźıñ mögöź arahına üźénéñ yaratḳan urınına ménép ultırġan. Ḳarmaġın ḳeźérlep hılap-hıypap diñgéźge ırġıtḳan. **K1/300** Tik unıñ

aḳıllı ḳaraşlı talġan küźźeré élékkése balıḳ sirtkenén tüźémhéźlék ménen kötöp ḳalḳıwısḳa töbelmegen bıl köndö. Küźźer ḳarmaḳḳa ḳabasaḳ balıḳtı tügél, e ḳayźandır, bildehéź yaḳtan diñgéź töpkölönen kilép sıġasaḳ kémdélér tüźémhéźlék ménen kötkender nimenélér yotloġop éźlegender. **K1/301** Éyé, unıñ küźźeré géne tügél, ḫatta ḳuyı yalbır kük ḳaştarı la aḳ yallı tulḳındarġa oḳşaġan keze haḳalı la totoş taramışḳa eylenép, kipken töphe kéwék bulıp ḳalġan belekes kewźehé le nindeyźér boşonowlı ıntılışta ḳatıp ḳalġan. **K1/302** Bér ḳarahañ ḳaya başınan osop küterélérge yıyınġan sal börköttö le ḫetérletép ḳuyġan unıñ bıl ultırışı. E Diñgéźge barıbér. Ul halmaḳ ḳına tulḳına, kömöş ḳanattarı ménen Taşhıyırźıñ toyaḳtarın yıwa, ḳalḳıwıstı ekrén géne ḳaḳḳılap-huḳḳılap ḳaray, ye unı bötönley töpke tartıp alıp inép kite.

K1/303 Ḳalḳıwıs battı! Balıḳ ḳaptı!

Ah, nindey yarhıw ḳıwanıs eytép bötköhöź lezzetlé sem uyana iné Yulaman ḳarttıñ küñélénde bıl uyźan! Belki, ul elé le şulay ḳıwanır? Élé le malayźarġa ġına ḫas sabırhıźlıḳ ménen ḳarmaġın hıwźan tartıp alır. **K1/304** Ḳoyaş yaḳtıhında aḳ ḳalay şikéllé yıltıldap osḳan balıḳtı téyén yétéźlégé ménen élektérép alır źa üte ḳeneġet bulıp yırlay-möñrey, unı hıwlı künekke ırġıtır. Unan taġı iḫlas küñél, şat yöź ménen ḳarmaġın yémlep, diñgéźge taşlar. Taġı ḳalḳıwısına téklep tınıs ḳına yılmayıp ultırır.

K1/305 Yuḳ. Ġümérénde tew tapḳır Yulaman ḳart bıl köndö bılarźıñ bötehén de onotḳan. Vaḳıt-vaḳıt ḫatta üźén de onota hımaḳ bına-bına diñgéźge ḳolap töşör źe bér ḳasan da yeşemegen kéwék, yuḳ ta bulır hımaḳ. Nime bulġan uġa, Yulaman ḳartḳa? Balıḳ ḳarmaḳlarġamı, elle uy uylarġa kilgenmé ul yar buyına? **K1/306** Diñgéź kéwék ikhéź-sikhéź, upḳınlı uyźar töpkölönen nindey helmek ḳatlamdarźı aḳtara, kémder ménen sérleşe unıñ küpté kisérgen tınġıhıź küñélé? Bik alıśta, sal Uralda ḳalġan danlı toḳomırıwı ḫaḳında uylaymı ul? **K1/307** Diñgéź yarźarın üźéne yeşew töyegé itép haylaġan batır ata-babaların ḫörmetlep iśke alamı? Elle diñgéźźe balıḳ kéwék yözgen, yélkenlé kemelerźe balıḳ awlap yaḳın aranı arḳırı-buy ayḳap sıḳḳan ḳıyıw, kölemes yégét Yulamandı haġınıp ḫetérleymé ul? **K1/308** Hay, şep iné bit ul, Yulaman. Unıñ aḳḳoş muyınlı, yélkenlé yılġır kemehé arıwźı la batıwźı la bélmené. Éyé, ḳayźa ġına barha la diñgéź öśtönde yul taḳır, yél ıñġay iné unıñ ösön. E balıḳtan kemenéñ bilé hıġılır iné. Hay, ir iné şul ul, Yulaman, ısın ir iné.

K1/309 Ul ġınamı huñ? E bayramdarźa ḳoyon uynatıp béyégen, taw yañġıratıp yırlaġan yégét kém iné tihégéź? Şul Yulaman tügél inémé ni!

E huñ möḫebbet? Éyé yaźmış, uġa möḫebbettéñ diñgéźźey terenén, taw yılġahınday taşḳının yaźġı küktey safın bülek itté. Ah bisekey, bisekey!

K1/310 Ḳır kezehé şikéllé térémék, ay kéwék köles ḳarluġas hımaḳ éşsen ḳıź iné bit ul unıñ bisekeyé. Kölgende, unıñ kömöştey saf tawışınıñ yörek yarhıtıp şıñġırap kitéwén yügérgende, sulpı suḳtarınıñ nisék höyönöp sıltırawźarın onottororloḳ kös barmı ni donyala? **K1/311** Ah bisekey… Niñe hin üźéñdé yenénen artıḳ kürép höygen, hinéñ ösön géne yanġan-köygen Yulamandı şulay yapa-yañġıź ḳaldırıp kittéñ? Niñe böte uy-ḫesretté unıñ bér üźéne awźarźıñ? Aź ġına la yellemenéñmé ni, hin üźéñdéñ Yulamanıñdı, bisekey?

K1/312 Éyé, üte nıḳ yaratışıp ḳawıştılar, yaratışıp ġümér ittéler şul ular. İké höygen yörektéñ amanatı itép Buranşa isémlé ul üśtérźéler. Maturlıḳtı, irebélékté Buranşa esehénen, batırlıḳtı kéşé höyöwsenlékté atahınan alġaynı şikéllé. **K1/313** Éyé matur źa batır źa ġeźél de yégét bulıp üśté Buranşa. Un altı yeşénde atahı kéwék diñgéźźe balıḳtay yöźe yérźe bolanday yügére, alıśtan ılasınday osḳor küre torġan yégét bulıp yétéşté. Balıḳsılar unı la oşo ḳılıḳtarı ösön yarattılar. **K1/314** Yulaman ḳart awırıp-hıźlanıp kithe, balıḳ hunarına Buranşa ménen bérge barırġa aşḳınıp torźolar. Éyé, bik irte ir-yégét bulıp yétté Buranşa. Un higéźźe keleş aldı. Yıl da uźmanı keleşé uġa bal ḳorto kéwék térémék, tubırsıḳtay nıḳ ḳıź tabıp birźé. Uġa Zölḫize tip isém ḳuştılar.

K1/315 Şulay télden höylep yırźa yırlap birgéhéź ḳıwanıslı buldı Yulamandıñ tormoşo. Hay, his kéne le ütmeś, üźgermeś kéwék iné le baha ul könder. E küź asıp yomġan arala bötehé le yuḳḳa sıḳḳanın toymay źa ḳalındı. Elle ısınlap ta töş kéne buldımı iken ul saḳtar. Éyé, üte tatlı la üte fajiġelé le töş kéne tügélmé huñ bılar bötehé le?

K1/316 Un altı yıl! Tap un altı yıl. Zölḫizege ul saḳta barı iké géne yeş iné. Ḫeźér un higéź! Küpmé vaḳıt ütép kitken! E yörektéñ yarahı his kéne le uñalmaġan. Éy-y, eger yörekté ḳulġa alıp ḳararġa mömkin bulha iné. Unda niseme yaranan oşo könde le ḳan hawıp torowın kürép bulır iné. **K1/317** Yaray elé yörekté ḳulġa alıp ḳarap bulmay. Yaray elé bérewźéñ yörek yarahı ikénsélerge kürénép tormay. Yuḳha, bıl donyala kéşé yözönen ḳıwanıs-yıwanıs tigendéñ éźén de kürép bulmaś iné. Bér ḳasan da yılmaya almaś iné eźem balahı. Hay, ḳot osḳos bulır iné ul saḳta yeşewé.

K1/318 Yulaman ḳarttıñ bögöngöley ḫetérénde ul köndö le tap oşonday tımıḳ, tomoroḳ kön iné. Diñgéź öśtö ḳarahıw kük töśke inép, ḳıźźırılġan taba şikéllé ipkén berép yata. Toźlo éśé par, hawaġa küterélé tamaḳḳa hıḳıy. **K1/319** Alıśta ofoḳ hıźıġında sigélgen beygé hölgöleré şikéllé ḳıźġılt harı bolottar ḫerekethéź aśılınıp tora. Ḳapıl awır küteréwźen bilé birténép ḳuźġala almay yatḳan Yulaman ḳarttıñ küñéléne ḫafalı uyźar kile.

K1/320 Elle ulım bögön diñgéźge sıḳmayhıġıźmı? -tiy Yulaman, Yél-Dawıl ḳuźġalıp kitmegeyé. Üte nıḳ ḳıźźıra bit, balam!

Buranşa yeşterge ḫas ġemhéźlék ménen köle.

Atay, elde öyźe hin ḳalahıñ elé. Arı-biré bulıp béź vaḳıtında ḳayta almahaḳ, ḳatın, bala-saġanı yıwatırġa kéşé bar, tip uyınlı-ısınlı merekeley.

K1/321 Isın da baha, tip kütermeley balıḳsı Ġilman. Minéñ biş bala. Bişéhé le késkey. Aḳıl öyretér kéşé yuḳ. Hin, Yulaman aġay, minéñ balalarġa la küź-ḳolaḳ bulırhıñ indé. Buranşa ménen kerek iken, dawıldı la awıźlıḳlap bula, tip ḳıyıw raślay İryégét. Sıḳmaġan dawıldı kötöp yatıp bulmaś.

K1/322 Yulaman ḳart ni ösöndör İryégétté artıḳ yarata. Ḫörmet ite. Bıġasa unıñ ménen bérgelep awır hınaw ütép ḳaramaha la uġa üźéne ışanġan kéwék ışana. Şuġa küre, İryégét te kitéw yaġında bulġas ḳarşı kilmey.

K1/323 İryégét Buranşanı yañġıź itmeś. Bele-ḳazaġa yulıḳḳanda taşlamaś. Ular, bit yen duśtar, tip uylay. Isınlap ta İryégét ménen Buranşanı un yeş ayırıp yatha la yeşteşter kéwék yaḳındar. Ularźıñ ḳatındarı eḫiretter iné şul. Bayram da kesép te bérge iné ularźıñ.

K1/324 İryégéttéñ ḳatını balanan ḳapıl ġına ülép kitkes, ularźıñ ġaile yaḳınlıġı taġı la artḳan hımaḳ iné. İryégéttéñ un yeşlék ulı Aźnaġol ḫeźér bötönley tip eytérlék Buranşalarźa bula. Buranşanıñ ḳatını unı Zölḫizehéndey yaḳın küre. Bérge aşata, bérge yoḳlata, bérge yıwındıra tigendey. **K1/325** İryégét ménen Buranşa uyınlı-ısınlı bér-béréhén ḳoźa tip yöröyźer. Ḫatta Zölḫizenéñ ḳolaġın Aźnaġolġa téşletép te ḳuyġandar. Timek, ısınlap uḳ ḳoźa la bulışḳandar. Ġümérźeré bulıp, balaları ir yéthe, yola buyınsa Zölḫize motlaḳ Aźnaġoldoḳo bulırġa téyéş. Éyé ġümér bulha, balalar ir yéthe.

K1/326 Bına Buranşalar kitérge yıyınıp böte.

Yaray, héźźéñse bulhın, tip kiléşe Yulaman ḳart. Yulıġıź uñ bulhın.

Amin! -tiy Buranşa. Balıḳsılar aşıġıp diñgéź yarına yüneleler.

K1/327 Buranşanı ul köndö yar buyına ḫetlé esehé, keleşé, ḳıźı oźatıp bara. Yulaman ḳart, bilénen ḳuźġala almaġanlıḳtan tüşekte yatıp ḳala. Ah eger ul Buranşahın oşo köndö meñgélékke oźatahın aldan bélhe iné. İmgeklep bulha la diñgéź buyına töşör, küźé talġansı, ulınıñ artınan ḳarap ḳalır iné. **K1/328** Yuḳ, oźatmaś ulın diñgéźge yaḳın da yébermeś, unı ḫatta diñgéź buyınan bötönley alıśḳa, Uralına diñgéźhéź upḳınhıź yérźerge alıp kitér iné. Ah, niñe kéşége şunday bele-ḳaza, ḳayġı-ḫesret kilérén aldan toyow heleté birélmegen. Niñe kéşé üźéñéñ heleketén aldan bélép, ḳasıp ḳotola almay iken.

K1/329 Bına şulay, kötmegende, tawźay awır ḳayġı yémérélép töştö Yulamandıñ östöne. Buranşa şul kitéwźen ḳaytmanı. Diñgéź upḳını ésénde yotolop ḳaldı bala. Ah, Buranşa,

Buranşa… Börköt küźlé, arıślan yöreklé Buranşa! Yeşew ösön beẖét, şatlıḳ ösön tıwġaynıñ da baha hin, Buranşa! **K1/330** Ye uġa, ikhéź-sikhéź olo diñgézge nime yétmey? Niñe ul Yulaman ḳarttıñ belekes kéne beẖétén de küphéndé? Reẖimhéź ḳuldarı ménen yolḳop, özöp aldı. Ḳolası ni ẖetlé kiñ bulha la kükregé tar kürehéñ, bıl diñgézźéñ. Éyé, tarhındı, küphéndé. **K1/331** E ul, Yulaman ḳart tabınıw derejehéne yétép yarattı la baha oşo olo diñgézźé. Éyé, yarattı. Böte ġümérén, ḳanın, yenén, bötehén de tükté ul oşo diñgézge. Bér niźé le yellemené. Lekin diñgézźéñ ḳomhoźloġonoñ sigé kürénmené.

K1/332 Buranşa ḳaytmanı. Bér aźźan unıñ keleşé İryégét ménen ḳasıp kitté. Şunan, esehé donyanı ḳuyźı. Éyé, eźem balahı küterérlék ḳayġı inémé ni bıl? Kütere almanı bisekey, kütere almanı.

K1/333 Yulaman ḳarttıñ ḳara ḳurġaş kéwék helmek köźgö taş kéwék halḳın uyźarın bülép, aśta, ḳırsın öśtönde, üźek özgös yır hıźıla. Éyé, ḳayġı ménen şatlıḳ hımaḳ meñgélék, yaź kéwék dertlé, umırzaya şikéllé yeş, saf yır.

K1/334 Tolpar atḳa ménép zayaġa yélép,
Uźıp bara zawıḳlı yeşlégém.
Kükregémde höyöw haġıştarı,
K1/335 Küźźerémde toźlo yeş miné
Éy-y,
Büten yerźer miñe his kerekmey,
Kilérhéñ bit? Kilsé yeş yégét.

K1/336 Zölẖize yırlay. Unıñ yéyenseré bérźen-béré yırlay bit bıl yırźı. Unıñ yırı Yulaman ḳarttıñ yapa-yañġıź ilay-köle yırlay béyéy üśtérgen Zölẖizehé, ḳartatahınıñ yöregén télémderge télgéley torġan, şunday yır uylap sıġarġan ẖeźér. Ana, aśta, Taşhıyırźıñ itegénde, ḳırsın öśtönde ultıra ul. **K1/337** Unıñ balawıźźan ḳoyop éşlengen hın şikéllé hıġılma zifa ayaḳtarın diñgéź tulḳındarı haḳ ḳına hıypap yıwa, ses tolomdarına taġılġan kömöş sulpılarźıñ yélbeźek suḳtarın yéleś yélder sıñlatıp uynay, ḳoyaş nurźarı unıñ ḳuyı, oźon kérpékteréne ḳunıp, naźlanıp tirbele. **K1/338** E Zölẖize, eytérhéñ, bılarźıñ béréhén de kürmey, bér ni źe toymay. Éyé, bér ni źe ḳıwandıra, bér kém de yıwata almay ẖeźér unı. Böte uyı, télegé unıñ tik bér kéşége géne töbelgen. Donyala ẖeźér unıñ ösön bér géne şatlıḳ bar. **K1/339** Ul, Aźnaġol! Niñe haman kilmey unıñ Aźnaġolo? Niñe aḳ yélkenderén yélbérletép, aḳ karap haman yar siténe kilép tuḳtalmay? Unıñ yen höygené ayźan könden kürkem Aźnaġolo, sulpan yondoźźay balḳıp, niñe haman unıñ ḳarşıhına kilép baśmay. Şulay uḳ bér ḳasan da kilmeśmé ni indé ul? Kilmehe Zölẖize ni éşler? Böte ġüméré şulay zaya uźırmı ni unıñ?

K1/340 Bına şulay uylap zarığa Yulaman ķarttıñ yéyenseré. Eytkendey, ısınlap ta zaya uźa la baha Zölḫizenéñ yeş ġüméré. Uġa bit indé un higéź yeş. Kéyewge sığır melé yétken. Buranşa ülgende uġa barı iké géne yeş iné. İké yeşlék tetéldek ķıź iné ul Zölḫize. Ḫeźér un higéź… Hay uźġan ġümér… Üśte şul ķıź, üśté… Éyelé-başlı bulırġa vaķıt yétté. **K1/341** Késkeyźen ķolaġın téşletken yégété ménen yaratışalar. Yaratıw ġına tip ataw Zölḫizenéñ yörek toyġohon eytép te bire almay hımaķ. Éyé, yarata bala, öźölöp-ülép yarata. Ġeźette, ķıź, késkey saķta üźéñéñ ķolaġın téşlegen yégétté tügél, e ikénsé yégétté yaratha, źur ķayğı, awır fajiġe bula torġaynı. **K1/342** Ata-inehé yolnı haķlap ķalırġa tırışa. Ķıź, bıl yola tırnaġınan ķotolor ösön ḫatta ķayhı saķtarźa ülémge barıp yéte… Awır ḫel… Éyé, şulay źa bulġan. Bula torġan ḫel. E bında bit éş bötönley kiréhénse. Aźnaġol da Zölḫize le bér-béréhén yarata. E bına ata-ese urınında ķalġan Yulaman ķart bıl nikaḫtı ḫuphınmay. **K1/343** Ulay ġına la tügél, bötönley rizalıķ bire almay. Hay, Zölḫize, bınıñ sebebén añlaha iné. Yuķ şul… Ye, Zölḫize ösön yenén-yöregén yellemeś bına tigen yégétter tulıp yöröy źe baha. Bına tigen balıķsı yégétter… Buranşa ménen bérge helek bulġan Ġilman merḫümdéñ ölken ulı unıñ ösön yété diñgéź kisérge eźér tora bit! **K1/344** Zölḫize ularźı kürmey źe bél-mey źe tiyérhén. Aźnaġoldan başķa donyala yégét yuķ unıñ ösön. İké yıl huźıla bit indé bıl tartış. İké yıl, Aźnaġoldo tew tapķır kürgende. Zölḫizege un altı yeş kéne iné. Éyé, tap yırźa eytélgense un altı yeşénde bér kürewźe ġaşiķ buldı la ķuyźı şul bala. E Yulaman ķart, bala Aźnaġoldo élék un yeşéne ḫetlé bında yeşegen Aźnaġoldo yarata iné. **K1/345** Gonahhıź sabıy itép yarata, yelley iné. E ḫeźér bına yégét Aźnaġoldo tew tapķır kürewźe ük yené höymené. Ulay ġına la tügél, bötönley küralmanı. Ni ösön? Belki tégé vaķıtta, bınan un altı yıl élék, İryégét késkey Zölḫizenéñ esehén urlap ķasıp kitken ösöndör? **K1/346** Hay, onotorloķ éş inémé ni bıl? Duśın heleketke yétkérgen ķurķaķlıķtan başlap, indé unıñ ķatının urlap kitéwge barıp yétken bożoķ kéşége nisék leġnet yawźırmaśķa? Oşonan huñ Buranşanıñ batıp üléwéne İryégét üźé ük sebepsé bulġandır, belki, tip nisék şiklenmeśke? **K1/347** İndé kilép irénéñ ķebér tupraġı la hıwınmaś élék, balahın taşlap, sit ir ménen ķasıp kitken ese ḫaķında sabıyġa ni tip eytérge? Nisék itép unı télge alırġa? Hay, awır hınawźar töştö şul Yulaman ķarttıñ sal başına. Hay, Zölḫize, bılarźı bélhe iné. Bélmey şul. Yulaman ķart, késkey balanıñ yöregén yaralamaś ösön tégé vaķıtta unan esehé ḫaķındağı döröślöktö yeşérgeyné şul.

K1/348 Atayımdıñ ķayġıhınan eseyém de ülép kitken, tip bélép üśte Zölḫize. Kürşéler źe Yulamandıñ izgé niyetlé bıl sérén ķatı haķlanı. İndé Aźnaġol bında kilép sığıw ménen bıl fajiġelé sér źe asılır. Zölḫizege indé Yulaman ķart ni tip yawap birér? Üźéñéñ bıl ḫeldé yeşérérge mejbür bulıwın nisék añlatır ul Zölḫizege.

K1/349 Éyé başta ul şulay ḫafalandı. Aźaḳ, Aźnaġol bıl ḫaḳta bér ni źe uylamaġas, Zölḫizege unıñ üź esehéne sabıy balahın taşlap ḳasḳan esege, kilén bulıp barasaġın eytmeges, Yulaman ḳarttıñ küñélénde tewgéhénen de ḫafalıraḳ ikénsé törlö şik uyandı.

K1/350 Timek, Aźnaġol oşo ḫetlé źur éşté yeşére ala? Timek ul aldarġa, ḫatta üźénéñ yen höygenén aldarġa la heletlé? Bér aldaġan kéşénéñ ikénsé tapḳır źa aldamawına ışanıp bulamı?

K1/351 Bınıñ öštewéne Aźnaġoldoñ buyı-hını, töšö-başı bötönley tip eytérlék İryégéttéñ yeş saġına oḳşap torowı la Yulaman ḳarttıñ küñélénde uġa ḳarata halḳınlıḳ uyattı, kürehéñ.

K1/352 İryégét te tap bına oşo, ḫeźérgé Aźnaġol kéwék üte höykömlö, möleyém kéşé iné bit. Yomşaḳ, sabır ḫoloḳlo, iġtibarlı, insaflı… Bér ḳasan da tawış kütermeś, kéşé hüźén büldérmeś… Olo hüźén yıḳmaś, késéné renyétmeś… Yöźönde her saḳ şunday yaḳşı küñéllé tıynaḳ yılmayıw balḳıp toror. Uġa bér ḳarawźa küñéléñ irép töşe. **K1/353** Elé unıñ kéşénen arttırıp bér nindey źe yaḳşı éşter kürhetéwén bélmeś-kürmeś boron uḳ hin unı başḳalarźan öštön, ayırım küre başlayhıñ. Éyé, İryégét şunday kéşé iné şul… Ye indé unıñ yöregénde iñ yawıź iblis yatalır. **K1/354** Kéşége ḫas yaḳtar urġılıp tışḳa berép sıġırġa, kéşéné ḫaywandan ayırıp yaḳtıġa iñ ġorur yuġarılıḳḳa küterép kürhetérge téyéşlé ḳatı hınaw melénde oşo iblis unda öštönlök alır źa bıl yégét iñ baḫır, iñ tüben yen bulıp ḳalır tigen şik kémdéñ başına kilér iné ul saḳta? Küźge kürénép torġan bér éş, bér delil bulmay torow uḳ böte kéşé, ḫatta küpté kürgen Yulaman ḳart ta uġa batırlıḳ, maturlıḳ ölgöhö itép ḳaray iné bit. **K1/355** Ġejep… Ḫeźér uylahañ, uġa ḳarata bınday ḳaraştı uyatḳan sebepté éźlep tabıwı la ḳıyın. Şulay uḳ tıynaḳ, izgé küñéllé bér yılmayıw ménen géne le başταrın eylendérérge mömkinmé iken ni kéşélerźéñ? Kürehéñ, yılmaya béléw źe üźéne küre bér höner. Lekin kéşémén tigen kéşé bınday yahalma yılmayıwġa moḫtajmı ni? E ḳayźa huñ ul kéşémén tigen kéşé? **K1/356** İñ yabay tormoşta la iñ awır hınaw melénde le üźénen bigérek kéşé ḫaḳında uylay, e kerek iken, his te ikélenmey kéşé ösön baş hala torġan źur yöreklé kéşéler ḳayźa? Barmı, küpmé huñ undayźar bıl fani donyala? Aź undayźar, şulay źa bar. Éyé, bar unday ısın kéşéler. Kéşé ösön yeşey, kéşé ösön üle bélgen heybet kéşéler bar. Şunıhı ḳıwanıslı…

K1/357 Yulaman ḳart, keze haḳalın sémétkélep yöźö haġış ḳatış beḫét ménen yaḳtırıp, uyınıñ oşo nöktehénde oźaḳ ḳına tuḳtap ultırźı. Yalbır ḳaş aštınan tegerep sıḳḳan térémék iké börtök yeş yérge ağıp töşe almay, tepége élekken sısḳan balaları şikéllé unıñ biténdegé teren yıyırsıḳtar arahında aźaşıp yörönö yörönö le parġa eylenép yuḳḳa sıḳtı. Yulaman ḳart, éyélép töşken başın yuġarı küterép, ḳoyaşḳa ḳaranı.

K1/358 Bına ismaham, minéñ Buranşam şunday hirek osray torġandarźıñ béréhé iné. Kéşé bulıp yeşené. Kéşé bulıp üldé… E İryégét? Tfü? Böte ışanıstı, böte ḫörmetté, iḫtiramdı ayaḳ aśtına halıp tapanı. Ḳurḳaḳlıḳtan ḫıyanatsılıḳḳa mekérlélékke ḫetlé tegerep töştö. **K1/359** Éyé, unıñ tégé vaḳıtta Buranşaġa yarźam itmewé, üź yené ösön ḳurḳıwźan ġına bulġandır, belki Aźaḳ. Bér aźım… Éyé ḳurḳaḳlıḳtan ḫıyanatḳa la yéneyetke le bér géne aźım şul. E bit şul kéşége ışana iném. Nisék ışana iném! İndé böttö. Ḫeźér bélem min, tanıyım min ḫeźér undayźarźı. **K1/360** Köźgö kéwék yaltırap üte kürénép toralar ular ḫeźér miñe. Uylap ḳına ḳara, ısın kéşénéñ yöźöne his kéne le bolot sıḳmaś, dawıl ḳupmaś bulırmı? Kéşé his kéne le ḳıźmaś, yanmaś, köymeś bulırmı? Yuḳ indé, miné yöźge yétép kilgen Yulaman ḳarttı tügél, sabıyźarźı aldahın bıl meñgé köles feréşte yöźźer.

K1/361 Aźnaġolo la tap İryégéttéñ üźé bit. És-bawırıña inép kile. Bér ḳarawźa hiné tamam irétép, ḳamırźan yomşaḳ yahap, ḳul ḳawşırtıp ḳuya. Ye, oşo kéşége Yulaman ḳart ḳalay itép ışanıp bérźen-bér yéyenserén, Zölḫizehén birép yéberérge riza bulhın. Alma aġasınan alıś töşemé ni?

K1/362 Éyé yaḳşılıḳ bulmaś bıl nikaḫtan, bulmaś… Tik nisék huñ Zölḫizege bını añlatırġa? Kiré ḳaḳḳıhıź nindey delilder ménen raślarġa küñéldéñ bıl awır şigén? Hay, Zölḫize, Zölḫize… Önhöź-hüźhéź géne añlay alhañ iné hin ḳartatayıñdıñ küñélén. Ḳayźa indé?

K1/363 Donyala bérźen-béréñdéñ küźénde yeş küñélénde haġış kürew źe yéñél tügél iken şul… Nime éşlerge nisék Zölḫizené beḫéthéźlékten ḳotḳarıp alıp ḳalırġa? E bit ul beḫéttéñ iñ olohonan olohona layıḳlı bala…

K1/364 Yulaman ḳart ḳatı teśirlenép baş sayḳap ḳuyźı. Hay kilmegen yéré yuḳ bit, sabıyźıñ. Ul buy… Ul hın… Ul hiźgér, izgé yörek… Ġorur, ḳıyıw ḫoloḳ… Bötehé le bötehé le üź urınında… Bér ḳarahañ ḳart-esehénéñ küź ḳamaştırġıs hılıw yeşlégén bér ḳarahañ, bahadir atahın ḫetérletép ḳıwandıra ul miné. Töptö atahına oḳşaġan. İké uylaw, iké höylew tigendé bélmeś ḳıyıwlıġı bar şul unıñ. Üźé kerek tapḳan éş ösön üźén helek itér, emme sigénmeś…

K1/365 Tuḳta, ḳasandır üźéme le ḫas bulġan oşo möḳeddes ḳılıḳtı ḫeźér Zölḫizele kürew miné ḳıwandırıwźan bigérek ḳurḳıta la tügélmé huñ elé? Ḳartlıḳ! Éyé Zölḫizenéñ tap oşo ḫolḳonan ḳurḳam min ḫeźér. Küpmége ḫetlé min unı totop, tıyıp tora alırmın? Oźaḳḳa ḫetlémé ul minéñ Fatiḫamdı kötöp ultırır. **K1/366** Toyam, tiźźen bıl kertené ul yémérép ütér, üźénéñ heleketéne taban tup-tura atlap kitér. Yuḳ, tuḳtata almam min Zölḫizené ul

saḳta. Dawıl ayḳaġan diñgéź kéwék taşır. Bötehén de öźöp, yolḳop ırġıtır. Ni éşley, nindey sara küre alam min bıl ḳotoronḳo yarhıwġa ḳarşı?

K1/367 Yulaman ḳart huñġı vaḳıttarźa küñéléne ayırıwsa tınġı birmegen bıl awır horawġa yawap éźlegendey, diñgéź öśtöne oźaḳ-oźaḳ yotloġop téklep ultırźı. Şul saḳ alıśta, bik alıśta, ḳarahıw zeñger tulḳındar öśtönde aḳsarlaḳ kéwék kéne yélpéldep, yélkenlé karap küréndé. Küź ménen küréwźen bigérek, küñélé ménen toyop, Yulaman ḳart:

K1/368 Ah! -tip ḳuyźı. Aźnaġol… Éyé, bıl Aźnaġol!

Yulaman ḳarttıñ arıḳ taramış ḳuldarı ḳapıl üte ḫelhéźlenép, halınıp töştö. Ḳarmaḳ taġılġan oźon aḳ ḳıwal aşıḳmay ġına diñgéźge taban şıwıştı.

K1/369 Yaray, al indé, al. Aḳtıḳḳı duśım ḳarmaġım da hiñe bulhın eyźe, mekérlé diñgéź! Hin minéñ bahadir Buranşamdı la yotḳan diñgéź bit. Ḳarmaḳ nime ul! Yellemeyém. Bér uylahañ, ḫeźér miñe keregé le yuḳ indé unıñ, tip bışıldap höylendé Yulaman ḳart. Yellemeyém. Yellew źe télew źe böttö. Aḳtıḳḳı ömötöm huñġı ḳıwanısım, Zölḫizem ménen bérge bötehé le yuġaldı.

II

K1/370 Aḳḳoş kéwék ġorur kükregén kirép, aḳ yélkenlé diñgéź karabı, halmaḳ ḳına sayḳalıp yarġa yaḳınlaştı. Tımıḳ, zeñger ḳultıḳḳa inép, Zölḫize ultırġan ḳırsın teñgeléne kilép tuḳtanı. Kübelek kéwék osop-hikérép torźo Zölḫize. Yeş bala şikéllé ḳuldarın sebekeylep, tüźémhéźlenép, yar buylap yügérép yörönö. **K1/371** Bına hıwġa keme töşörźöler. Üźé kéwék ük mıḳtı kewźelé ḳoyaş aśtında yanıp baḳır töśöne ingen bér iké yégét ménen Aźnaġol kemege töşöp baśtı. Bına keme ayḳalıp-sayḳalıp yarġa yaḳınlaştı. Totoş aḳtan kéyénép bilén kömöşlö ḳemer ménen bıwıp yébergen Aźnaġol, ḳolasın kiñ yeyép, kemele ayaġüre baśıp kile. E Zölḫize, yügérép yöröy torġas, ḳalḳıw bér taşḳa barıp méngen. **K1/372** Şunan, béyékten yen atıp ḳarap tora. Éyé, ḳanat ḳına yétéşmey uġa. Eger ḳanatı la bulha, ul ḫeźér osop barıp Aźnaġolonoñ yawrınına ḳunır, ulay ġına la tügél, Aźnaġolo artınan yér sigéne le osop kitér iné. Hay, möḫebbet, möḫebbet… Yulamandıñ yöregé taşmı ni? Añlamaymı ni ul yéyenseréñéñ ḫelén? Nisék itép artaban da ḳarşı tora alhın ul Zölḫizeñéñ bıl şaşḳın möḫebbeteéne?

K1/373 Yulaman ḳart, küźźerén sırt yomop, ḳaḳ taw başındaġı sal ḳılġan şikéllé bewélép ultırźı. Öźölöp haġınışḳan yeşter ḳıwanışa-kölöşe, ḳaya öśtöndegé öyźerge taban yüneldé.

K1/374 Yulaman ḳarttıñ üźén de yalbır ḳaştarı aśtınan bayaġısa mul bulıp sıġıp ta yérge tama almay bittegé yıyırsıḳtar arahında aźaşıp yörögen küź yeşterén de küréwsé bulmanı.

Hay, yeşlék, hay ḫetérhéź yeşlék… Aźnaġol ménen Zölḫizenéñ başınan ġına uźġanmı ni indé bınday ḫelder…

K1/375 Şulay źa Yulaman köttö. Ömöt itté. Zölḫizehé Taşhıyır öśtöne küź taşlar źa: Ḳarttay, eyźe, ḳaytayıḳ! -tip ḳısḳırır, -tiné. Ye indé… Bınıñ işé géne ömötteré yérźe yatıp ḳalġanmı ni unıñ, Yulamandıñ…

K1/376 Yulaman ḳart taşḳa eylengen hımaḳ bulıp, tınıp ḳaldı. Küpten birlé yözétép kilgen bil awırtıwı ḳuźġıp kitkendey buldı. Ayaḳtarı la arḳaları la senséştére başlanı. Şulay küpmélér vaḳıt ütté. Bına iś kitkes źur ut şarına eylengen ḳoyaştı aşıḳmay ġına diñgéź yotto. Unıñ artınsa ofoḳḳa ḫerekethéź bolottarźan yulaḳ-yulaḳ bulıp ḳara taśma tartıldı. **K1/377** Tire-yaḳtı sérlé moñ baśtı. E tübe öśtönde kük haman ayaź elé. Oźaḳlamay unda kekéré mögöź ay sıġıp baśtı. Ḳuştan ḳıź Zöhre yondoź źa yoḳohonan hikérép torop ay artınsa uḳ yımıldap kükke küteréldé. Ḳarlı tawźar artınan halḳınsa yél yélép ütté. Tulḳındar ni ösöndör ḳıwanışıp, şarḳıldap kölöşörge totondo. Ḳıyġas ḳanatlı aḳsarlaḳtar :

K1/378 Ḳayt! Ḳayt! -tip esé ḳısḳırıp Yulaman ḳarttıñ baş osonda eylendé. Aźaḳ, ḳarttı ḳuźġatıwźan ömöt öźöp, ḳayźalır kitép yuġaldı. Kürehéñ ular źa töngölökke oyalarına ḳayttı. Éyé, ularźıñ da ḫatta aḳsarlaḳtarźıñ da ḳaytır yéré, haġınıp, yaratıp, kötöp torġan balaları bar. Aḳsarlaḳtarġa his şikhéź ḳaytırġa kerek. **K1/379** Uġa, Yulaman ḳartḳa, ni ösön kém ösön ḳaytırġa ḫeźér. E bit ḳasandır unıñ da éyé, Yulaman ḳarttıñ da yondoźźay saġıw ḳaraşlı bisekeyé, arıślan kéwék köslö ewliye şikéllé izgé küñéllé ulı, Buranşahı bar iné! Éyé, yaratıwsıları, kötöwséleré bar iné unıñ da hay… Ḳalay beḫétlé bulġan Yulaman ḳart ul saḳta. Éyé, bulġan, ütken, bötken…

K1/380 Yulaman ḳart başın boź tamsıları şikéllé halḳın, höyeksél barmaḳtarı ménen matḳıp totop, taġı bik oźaḳ bewélép ultırźı. Yıldar uźġan hayın taġı la awırıraḳ, hıźlawlıraḳ bula barġan uñalmaś yörek yarahın aḳtarıp başta Buranşanıñ unıñ artınsa böte ġailehénéñ heleketén taġı bér ḳat ör-yañınan kisérép sıḳtı.

III

K1/381 Ul kön, Buranşa huñġı tapḳır balıḳ awına sıḳḳan kön, üte tomoroḳ, börköw iné. Ular, Buranşalar, balıḳ öyörö éźlep, diñgéź éséne alıś uḳ inép kitkender. Şunan oźaḳlamay dawıl ḳupḳan. Buranşa kemelerźé yélden ışıḳ ḳultıḳḳa ḳıwġan. **K1/382** Şul saḳ Aźnaġoldoñ atahı İryégéttéñ kemehén öyörme yél, eylendére kiltérép, yarġa yaḳın, diñgéź ésénen susayıp sıġıp torġan ḳayaġa huḳḳan. Keme ḳıyralġan. İryégét ménen Ġilman diñgéźge awġan. **K1/383** Şul saḳ Buranşa batıwsılarġa yarźamġa taşlanġan.

Tulķındar ménen köreşép, yarġa taban yóźe başlaġan İryégétté úź kemehéne alġan. E kürşé Ġilman bıl vaķıtta bayağı keme berélép vatılġan ķayaġa barıp yebéşken. Buranşa keme ménen uġa yaķın barıwźan ķurķķan.

K1/384 Dawıl minéñ kemené le ķayaġa berép sayratha, béź ni éşlerbéź? -tigendér indé, balaķay… Kemehén ışıķ ķultıķķa indérép işkekté İryégétke birgen de:

K1/385 Hin béźźé oşonda köt. Min Ġilman aġayźı yóźöp barıp alıp kileyém. Yuķha, ķarttıñ ḫelé oźaķķa barmaś. Unı tulķın yıwıp alıp kitér, tigen. Úź-úźén onotop, ajġırıp yatķan tulķındarġa ķarşı yóźöp kitken. Barıp yétken… Ülém ķurķınısı ménen aķılın-iśén yuġaltķan. Ġilman ķayaġa sat yebéşép tora iken… **K1/386** Awır, bik awır bulġan Buranşaġa unıñ ķuldarın ķayanan ısķındırıp alıwı… Buranşa unıñ bér ķulın ısķındırıp alha, ul ikénsé ķulı ménen ķayaġa yebéşe, ḫatta Buranşanıñ başına huġıp-huġıp ala iken…

K1/387 Oşo tartış bıwının alġandır indé, balaķayźıñ. Yuķha, Buranşa unday ġına aranı yóźmegenmé le unday ġına tulķındarġa ķarşı köreşmegenmé… **K1/388** Şulay źa ul Ġilmandı nisék te ķayanan tartıp alıp yóźöp kitken bit elé. E ķotoronġan aķbaş tulķındar unıñ öśtönde béyégen. Bérse bötönley kümép kitken. Bérse ükére-ükére kiré sigéngen. Buranşa Ġilman aġahın yökmep yóźgen de yóźgen. Bına bér saķ ķultıķķa tamam yaķın uķ kilép yétken.

K1/389 Tiźérek, yehetérek yóź, Buranşa! Küp ķalmanı yóźörge! -tip höleytlegen İryégét. Úźé yarźamġa taşlanırġa aşıķmaġan. Úź yené ösön dér ķaltırap ışıķta kemele ultıra birgen. Tulķınġa ķarşı yañġıźaķ köreş oźaķ huźılġan. **K1/390** Bına bér saķ, ķultıķķa kilép yéttém géne tigende, ayırata yaman ķotoronġan tulķın Buranşalarźı baśıp kitken. Unan şunday uķ kös ménen kiré sigéngen. Bıl yulı indé Buranşa ménen Ġilman tulķın öśtöne ķalķıp sıķmaġan. Şulay helek bulġan Buranşa.

K1/391 Ye olo diñgéźge, mekérlé, ayawhıź diñgéźge, yañġıź bahadir ķalay itép ķarşı tora alhın indé? İkénsé köndö dawıl tınġas, Buranşanıñ kemehénde İryégét yañġıźı ķaytıp kildé. Éy-é, ul köndegé ķayġılar…

K1/392 Bına şulay helek buldı Buranşa. Şunan küp te tormay, esehé donyanı ķuyźı… Ulın yuġaltıw ķayġıhınan umırzaya kéwék bér könde hulını la yérge yattı, merḫüme… Aźaķ, Buranşanıñ keleşén alıp bér tönde İryégét ķasıp kitté. **K1/393** Ķurķaķtan ḫıyanatsıġa eylendé. Ye, ipteşterénéñ batıp üléwén úź küźé ménen kürép, yarźamġa taşlanmay sıźaġan eźem aķtıġınan şunan başķa nime kötöp bula. Kéşé tip eytép bulamı indé unı oşolarźan huñ? E Yulaman ķart ménen Buranşa nisék ışanalar iné bit uġa? Kéşé iken tip ışanalar iné. Hay, huķırlıķ… Hay, bér ķatlılıķ…

K1/394 Şulay itép donya bér saķ Yulaman ķarttı törlöse sıbıķlarġa totondo. Ay-hay awır buldı Yulaman ķartķa. Tüźgéhéź awır buldı. Emme tüźérge kerek iné. Éyé, yéyenseré ösön iké yeşlék Zölḫize ösön yeşerge bötehéne tüźérge téyéş iné ul. Hem ul tüźźé. Yeşené.

K1/395 Ḫatta térémék, alsaķ, köles bulıp yeşerge, Zölḫizehén de şulay itép üśtérérge tırıştı. Ah, yéñél bulmanı bını éşlewé. Yuķ, yéñél bulmanı. Bélgen, añlaġan kéşége unıñ aķ kübék töśöne ingen haķal-mıyığı la ķarahıw arıķ biténe töşken hırźar źa bıl ḫaķta ap-asıķ höylep tora bit.

K1/396 Şulay źa "tüźgenge tüş téyér" tip bélmey eytmegender şul boronġolar. Yulaman ķarttıñ tüźémé le yéméşhéź ķalmanı. Unıñ Zölḫizehé ekiyette eytméşley, ay üśehén kön üśté. Yété yeşénde indé ul böte öy éşén tigendey ķartatahınıñ ķulınan aldı. **K1/397** İźenén de yıwźı, balıķ hurpahın da béşérźé, kölge kümép sösö ikmek te béşérép ala béldé. Éyé, ḫarap térémék ķıź bulıp üśté ul Zölḫize. Ķursaķ uynatķan kéwék uynap ķına alıp bara iné ul bıl éşterźé. **K1/398** Üśken hayın Zölḫizenéñ yarźamı arta ġına barźı. Ķartatahına ķuşılıp murźa la ürźé aw źa beylené. Ḫatta kindér talķıp ķartatahına küldek-ıştanlıķ ta huġırġa öyrendé. Ul ġınamı huñ. Neźékey bilderén öźźöröp, üźéne kamzul, yélen de tégép kéyźé. Yétmehe, uynap-kölöp, yırlap-béyép ķartatahınıñ küñélén de astı.

K1/399 Éyé… Bıl şatlıķtı la kürér könöm bar iken, tip ķıwandı Yulaman ķart. İndé éyelé-başlı bulıp beḫétlé ġümér itéwén géne kürérge yaźhıñ, tip télené.

Isınlap ta Zölḫizege yawsılar küp buldı. Başta Yulaman ķart:

K1/400 Yéyenserém kémdé haylaha, minéñ yaratķan kéyewém şul bulır, tip kéne yawap birźé. E Zölḫize bérewge le küñél beylemey, ķır kezehé şikéllé térémék şayan bulıp uynap kölöp yeşey birźé.

K1/401 Hin, Zölḫize, yaźġı ķoyaş hımaķ. Böte kéşége le bérźey köles ķarayhıñ. Tik bér kémdé le iş itmeyhéñ, tip üpke béldéreler yégétter.

Ķoyaştıñ yılıhı böte kéşége le tigéź yéte bit, tip merekeley Zölḫize ularźı. İñ yaķşıhı şul tügélmé ni?

Kéşége tik üźénéñ géne küñélén yılıta torġan ķoyaş ta kerek bit elé, hılıw.

K1/402 Ķara hin unı, ķalay üźén géne yarata! Uylap ķara, üźéñ ösön géne ķoyaş télerge layıķlıhıñmı elé hin!

Zölḫize ménen hüź köreştérép yéñe almaśhıñ, tip ömöthöźlene yégétter.

Zölḫizege ķıźıķ bula: Ul beḫétlé yılmayıp, başın ġorur küterép yeşey béle. Ġümér şulay üte bire.

K1/403 Bına bér saķ, balıķsılar awılı yanındağı tımıķ ķultıķķa tap bına bögöngöley, aķ yélkenén yélbérletép, diñgéź karabı kilép tuķtay. Mıķtı kewźelé, hıźılıp kitken ķara

mıyıḳlı, uyınsaḳ hüźlé, üte höykömlö yeş yégét bér nise yégét ménen yarġa sıġa. Aźnaġoldoñ tew kiléwé bula bıl. Bınan malay saḳta atahı ménen kitken ḫeźér, yégét bulġas, ḳaytḳan Aźnaġol. Tik ḳaytıwı nime ösön bit? Éy-y, taşḳa ülseyém.

IV

K1/404 Tégé vaḳıtta İryégét, awıldan ḳasḳan yaḳındaġı ḳalaġa barıp, bayġa yallanġan. Bayźıñ karabı la bulġan. Bay sawźa ménen géne tügél, diñgéźźe yulbaśarlıḳ ménen de şöġöllengen. İryégét uġa bıl éşte bik iḫlas bulışḳan. **K1/405** Aźnaġol da üśkes, şul éşke tartılġan. Bara-tora İryégét üźé le bayıp, karap ḫujahı bulıp alġan. İndé karaptı Aźnaġol üźé yörötken. Zölḫizenéñ esehé baybise bulıp ḳalala ġına yeşegen.

K1/406 Kéşénéñ baylıġı bérge artḳanda, ḳomhoźloġo bişke arta tigen hüź döröśtör ul. Bına şulay uñlı-hullı yuldar ménen źur baylıḳḳa iréşép şep itép yeşep yatḳanda, bér saḳ tégé vaḳıtta taşlap kitken yér öyö İryégéttéñ iśéne kilép töşken.

K1/407 Ḳaraġıź elé, bér tiñhéź yuġaldı bit mal! -tip ḳısḳırıp yébergen ul ḳoto osop: Öy nıp-nıḳ iné. Taştan burap éşlengeyné. Yémérélmegendér, his kisékmeśten barıp, béreyhéne hatıp kitérge kerek.

K1/408 Eytme le tip kütermelegen bisehé. Hatırġa kerek. Tin yanına tin arthın!

Yaray Sawźa ménen sit ḳalaġa kitép barışlay üźém tuḳtalıp hatıp kitérmén, tigen Aźnaġol Bér ıñġayźan tıwġan yortto la kürérmén.

K1/409 Bına şul maḳsat ménen kilép sıġa bında Aźnaġol tewźe. Şunda ul añġarmaśtan Zölḫizené osrata. Şunan huñ Aźnaġol bında her ütken-hütkende tuḳtay başlay. Ḫatta bér kiléwénde ısın küñéldenmé bılay hınaw ösön génemé Yulaman ḳartḳa:

K1/410 Olatay min bında ḳaytıp, héźźéñ kéwék balıḳsı bulıp yeşerge téleyém. Hin bıġa nisék ḳarayhıñ? -tiy.

K1/411 Min keñeş birmeyém. Ḳanatı bar saḳta ılasın osorġa téyéş. Bında, ḳaya başında, minéñ kéwék ḳanatı ḳayırılġandarı ġına ultıra ularźıñ. Undayźarı la üźźerén ḳayaġa bérkétép totḳan bey özölöw ménen osa almahalar źa baştüben taşlanıp, donya ḳuyalar, tip kineyelep yawap ḳaytara Yulaman ḳart.

K1/412 E hin ılasınmı, ḳoźġonmo, elége eytéwé ḳıyın, tigen fékérén ésten géne uylap baş sayḳap ḳuya.

Hüźéñ ḫaḳ olatay, tip kiléşe. Aźnaġol. Zölḫizenéñ yondoźźay şat küźźerén yeş börköy. Nisék ilamahın Aźnaġolon üź yanında ġına totḳoho kile bit unıñ.

K1/413 Hüźéñ bik ḫaḳ, tip ḳabatlay Aźnaġol. Min diñgéźźe yözörge téyéş. Tik ul saḳta olatay. Zölḫizené hin miñe birép yéberérhéñmé huñ? Min bit unı yaratam. Min unı ḳalaġa alıp ḳaytıp kitem.

K1/414 Yaray elé belekes saḳta Zölḫizenéñ ḳolaġın téşlegen bulıwın bélmey. Eytmegender. Yuḳha, ḳarşı torowı ḳıyın bulır iné, tip uylay Yulaman ḳart. Elde bıl ḫaḳta Zölḫize le bélmey, tip ḳıwana. Şulay źa üźé Aźnaġolġa ni, tip yawap ḳaytarırġa bélmey, aptırabıraḳ tora. Aźnaġol sabırhıźlana.

K1/415 Min Zölḫizené yaratam. Unhıź yeşey almayım, tip nıḳışa.

Zölḫizenéñ elé géne moñayıp möldöregen küźźeré indé Zöhre yondoźźay toḳanıp kite. Min de yaratam. Min de… Unhıź yeşey almayım. Ḳartatay, tip yalbara bıl ḳaraş.

K1/416 Yulaman ḳart yeşterge almaş-tilmeş ḳarap taġı bér aź öndeşmey ultıra. Zölḫizenéñ böte yörekten ġaşiḳ bulıwına töşöne. Aźnaġoldoñ möḫebbeténe ışanmay.

Zölḫizené Aźnaġol min hiñe birép yébere almayım, tiy. His te rizalıġım yuḳ añlayhıñmı, riza tügél!

K1/417 Aźnaġol ḳaytıp kite. Zölḫize moñġa biréle, höygenéne arnap yır sıġara. Şul yırźı, ḳarışḳan şikéllé her saḳ ḳartatahına işéttérép yırlap ḳına yöröwsen bulıp kite.

Éy-y,

Büten yerźer miñe his kerekmey,

Kilehéñ bit! Kilsé, yeş yégét.

K1/418 Şul höyleşéwźen huñ Aźnaġol taġı bér nise tapḳır kile. Yulaman ḳart “Rizalıġım yuḳ.” tiyéwźen başḳa hüź taba almay. Éyé başḳa hüź tabırġa mömkin tügél şul bıl urında. Téleheñ de mömkin tügél. Aḫır Aźnaġol kilmeś bula. Bér yıl üte. Aźnaġol kürénmey.

K1/419 Belehénen baş-ayaḳ, tip ḳıwana Yulaman ḳart. Keleş alġandır. Üźénéñ tiñ-toşon tapḳandır. Zölḫize le üź kéşéhén tabır. Beḫétlé bulır.

Lekin éş Yulaman ḳart uylaġansa ġına barıp sıḳmay. Zölḫize başḳa bér yégétke le ḳaramay. Aźnaġolon kötöp diñgéźźen küźén almay, moñayıp yırlap yöröy bire.

K1/420 Bılay bulha, bala harıġa habışır, tip köyöne ḫeźér Yulaman ḳart. İndé Aźnaġol kilhe ḳarşı torop bulmaś. Bıl nikaḫtıñ aźaġı ḫeyérlé bulıp bötöwéne ışanısım bulmaha la kiré ḳaḳmam büten… Yaźġanı şul bulha, ḳarışıp ḳayźa barahıñ, tiy.

K1/421 Yulaman ḳarttıñ bıl uyın hiźgen kéwék bına Aźnaġol ular tupraġına taġı ayaḳ baśtı. Hay, ḳanday olo beḫétke tarını bögön Zölḫize. Bını kürmeśke, añlamaśḳa taşmı ni, Yulamandıñ yöregé. Bélmeymé ni, ul möḫebbetté yéñér köstöñ yuḳlıġın… Éyé, möḫebbetke nime ḳarşı tora ala? **K1/422** Bına bit ḳartatahın da onotto. E bit ul Zölḫize sikhéź hiźgér yöreklé iġtibarlı bala… Höygenén küréw ḳıwanısınan onotto la ḳuyźı. Ḫatta

ul köt-mey źe buġay, ķartatahın… Éyé, Yulaman ķart, aḫır kilép bérźen-bér ḫazinahınan da ķolaķ ķaķtı, kürehéñ… Hay, yaźmış… Hay tormoş…

K1/423 Şulay źa ķaytırġa, Zölḫizené huñğı tapķır kürép ķalırġa kerek. Tuķta elé, ni ösön huñğı tapķır? Ķıź bala kéyewge kitmeś te kitkes, ķunaķķa ķaytmaś bulırmı? Ömöthöź kéşé tügél iné le baha Yulaman! Ķartlıķtır indé, ķartlıķtır. Ḫeyér, eytéwé géne anhat. Hikhen yeş, hikhen yıl köreş… Yeşew ösön köreş, hay-y, eytéréñ géne barmı?

K1/424 Yulaman ķart tayana-totona urınınan torźo. İmgeklep tigendey Taşhıyır östönen töştö. Ķuldarın artķa ķuyıp, üte źur haķlıķ ménen ķaya ķuyınındağı yér öyöne taban ürmelené. Bıl unıñ ġümérénde tew tapķır ķarmaķhıź hem balıķhıź ķaytıwı iné.

K1/425 Ḫeyérlé bulhın, tip bışıldanı ul, ķaltıranġan, ķapıl nıķ ķartayıp kitken tawış ménen. Aḫırı ḫeyérlége bulhın.

Unıñ bıl télegé, elbitte, üźénéñ buş ķul ménen ķaytıwınan bigérek, Zölḫize ménen Aźnaġoldoñ mönesebeténe yünelgeyné.

V

K1/426 Ös kön, ös tön tuy barźı. Dürténsé köndö Aźnaġol:

Sawźanı şunan da oźaķķa tuķtatıp torow kéśege nıķ huġasaķ, tip béldérźé. Zölḫizenéñ bötköhöź beḫét ménen nurlanġan küźźeréne tağı moñ yügérźé.

É min? Miné taşlap ta kitehéñmé ni yeném, tip yalınıs ménen ķaranı ul Aźnaġolġa.

K1/427 Hiné le üźém ménen alıp kitem, hılıwım, tiné Aźnaġol. Zölḫizené kükregéne ķısıp sit ilge alıp kitem. Unda min hiné altın-kömöşke mansırmın, atayım yanına ķaytķanda hin batşa ķızı kéwék biźengen töźengen bulırhıñ.

K1/428 Böte tuy buyına bér hüź öndeşmey yoķomhorap ultırġan Yulaman ķart, yılan saķķan kéwék tértlep, uyanıp kitken hımaķ buldı. Ķara ķurġaş kéwék awır ķaraştarın yeşter yağına yüneltté.

K1/429 Aķıldan yaźźıġıźmı elle héź? -tip ķoto osop ķısķırıwźı añlanı Zölḫize bıl ķaraştan. Sönki ul ķartatahınıñ Diñgéź bik mekérlé hılıw ķatın iken. Şuġa ķatın-ķıźźı his te yaratmay iken. Eger bérey ķatın baźnat itép, karapķa ultırha, diñgéź karaptı batıra.

K1/430 Yolanı boźġan tégé ķatındı ırġıthañ ġına karaptı yébere iken, tip höylegenén yış ķına işétkené bar. Bıġasa bér ķatındıñ da elé bıl yolanı boźorġa baźnat itmewén de béle. Éyé, béle. Tik unıñ yöregé bını añlawźan baş tarta. **K1/431** Aźnaġolo bar yérźe bınday ķıraġay yolanıñ ḫököm höröwéne ışana almay. Diñgéź bit indé ul, her saķ ķotoronop, karaptarźı la batırıp tora. Ķatındar ultırmahalar źa batalar karaptar. Unda kém ġeyéplé? Niñe ul saķta diñgéźge ķorban taşlamayźar? **K1/432** Niñe ķatın kéşé karapta bulġan saķta

diñgéź ḳotorha, motlaḳ ul ḳatındı diñgéźge taşlayźar. Unı taşlamahalar źa vaḳıtı yétkes, diñgéź tınır iné le baha. Meñgé şaşa almay źa baha ul, tip yebérhénép uylana Zölḫize. Lekin bıl uyın bér kémge le béldérmey. Kiréhénse, iś kitkes ġemhéźlék ménen kinenép köle géne.

K1/433 Ḫafalanma ḳarttay, tiy. Diñgéźbike miné horamaś!

Horaha la birmem, tip ḳırt kiśép, raślay Aźnaġol.

Hay ışana alham iné min, yégét, hinéñ hüźźeréñe tip awır ıñġıraşıp ḳuya Yulaman ḳart. Unan bıl şigén uyźa dawam ite:

K1/434 İñ awır, iñ kerek saḳta, atayıñ hımaḳ kéşé ḫaḳında tügél, e üźéñdéñ bik belekes, töśhöź-yéśhéź géne yenéñ ḫaḳında nıġıraḳ uylawsan bulıp sıḳmahañ yarar iné le bit. Télden batırźar küp te bit ul. Yörekten batırźar hiregérek osrayźar şul.

Zölḫizenéñ esehé ḫaḳındaġı döröślöktö Aźnaġoldoñ oşoġasa asmay yöröwé le Yulaman ḳarttıñ şigén arttıra.

K1/435 Yaray, tégé vaḳıtta min Zölḫizenéñ küñélénde üź esehéne ḳarata nasar ḳaraş uyanmahın, tigen télek ménen unıñ iké yeşlék ḳıźın bér ḳartḳa taşlap ḳasıp kitéwén eytmegenmén, tiy. Belki, döröś te éşlemegenméndér. Ul saḳta, eyteyék minéñ ḳayġı ménen iśeñgéregen başım ḫata uylaġan da bulhın, tiy. Emme ḫeźér Aźnaġol ni ösön bını yeşére? **K1/436** Unıñ bıl ḫeldé bélmewé mömkin tügél. Aźnaġol ul saḳta un yeşlék malay iné bit. Béle. Bik yaḳşı béle. Eytmey höygen kéşéler arahında sér bulıwı mömkinmé? Hay Zölḫize, Zölḫize… Bér ni źe añlamayhıñ, bér ni źe kürmeyhéñ, balaḳay. Möḫebbet hinéñ küźéñe perźe yapḳan şul ḳalay itehéñ? Ni ḳılahıñ?

K1/437 Zölḫizené oźatır ösön yar buyına böte awıl yıyıldı. Ayaḳtan baśḳan, ultırıp şıwġandıñ bötehé le bıl ġejep vaḳiġanan sitte torop ḳalırġa télemené. Ḳatı yolanı boźorġa, üźén-üźé Diñgéźbike tigen mekérlé hılıwźıñ upḳınlı ḳosaġına taşlarġa üź-üźén ülémge dusar itérge unı mejbür itken, möḫebbet tigen tılsımlı köstöñ séréne töşönörge tırıştı. Şomlo ḳıźıḳhınıw ménen Zölḫizenéñ artınan küźetté.

K1/438 Bıl köndö kük yözö üte zeñger, teren ḳoyaş nurźarı üte irke, e diñgéź öśtö. Inyı hibélgen béleźék ḳaşı şikéllé sémekeylenép, ġeźetten tış şat yımıldap yata iné.

K1/439 Ah mekérlé yen… Bélem, añlayım min hiné. Hinéñ şefḳethéź ḳıwanısıñdı! -tip uylay Yulaman ḳart, küźén diñgéź öśtönen ala almay. Bélem… Tik Zölḫizege géne min bını añlata almayım. Añlarlıḳ tügél indé ul bını.

K1/440 Zölḫize le bögön ayırata hılıw, sikten tış şat. Unıñ yözönde balḳıġan beḫét, möḫebbet nurı küźźerźé saġıldıra, küpterźé télhéź ḳaldıra, tabınıw derejehéne yétken ḫörmet hem höyöw uyata. Şuġa aḫırı, unıñ meñgélék yolanı boźop karapḳa ultırıp kitéwén

bér kém de ḳısḳırıp télden eytép ġeyépley almay. **K1/441** Küñélden ġeyéplewséler źe unıñ yözöne bér ḳaraw ménen bıl ḫaḳta onotalar. Éyé, siḫriy nur tügéle bögön Zölḫizenéñ yözönen. Ul beḫétlé. Ul höygené artınan bér tügél, yété diñgéź kisérge yété ḳat yér aśtına töşörge kerek iken, ḫatta unıñ ménen bérge unıñ ösön yété ḳat ülérge le eźér.

K1/442 Böte bulġan vaḳlıḳtı, tübenlékté, ikélenéw-şiklenéwźé bélmey üśken saf hem ġorur yöreklé kéşélerge géne ḫas rewéşte üź-üźén onotop, yarhıp, dertlenép höye ul. Unıñ ösön Aźnaġoldan başḳa tormoş ta yeşew źe yuḳ. Unan başḳa tıwıw źa üléw źe ḫatta Zölḫizenéñ üźé le yuḳ. Ay źa ḳoyaş ta seske le diñgéź źe Aźnaġol bulmaġan urında yuḳḳa sıġa. **K1/443** Şulay bulġas, ḳalay itép, ni ösön torop ḳala alhın huñ ul Aźnaġolonan! Ḳalay itép, elle nindey ḳıraġay yolalarźıñ bıwattar töpkölönen kilgen şomlo önöne ḳolaḳ halhın ul. Ḳalay itép üź beḫéténen üźé ḳul héltehén? Mömkin tügél. Éyé, bını buldıra almay Zölḫize.

K1/444 Şulay. Zölḫize bıl yérźe, ḳatın-ḳıźźarźan tewgélerźéñ tewgéhé bulıp meñgélék tip iśeplengen şomlo yolanı yémérép ütté. Başın ġorur küterép, köndey balḳıp, karapḳa taban atlanı. Kém béle, belki ülémhéźlékke taban atlawı oşo bulġandır unıñ. Zölḫizenéñ…

K1/445 Ḫuşlaşıw bötönley tip eytérlék hüźhéź buldı. Bıl oźatıwźan kéşélerźéñ küñélène ġümérlékke yaźılıp ös neme ḳaldı. Bınıñ tewgéhé, Zölḫizenéñ yözönde saġılġan ġorur tantana, höyöw-höyölöw şatlıġı iné. İkénséhé, Yulaman ḳarttıñ küź yeşterén tıyırġa tırışıp kösenéwźen, taş kéwék ḳatıp ḳalġan yıyırsıḳlı, arıḳ yözöndegé iś kitkés teren ḳayġı hem ömöthöźlök buldı. **K1/446** Ah, Zölḫize kürhe, añlaha iné bıl ġazaplı yözge nimeler yaźılġanın. Belki ḫeter yulġa sıġıwźan baş tartırlıḳ kös te taba alġan bulır iné ul üźénde. Ḳayźa huñ… Möḫebbet unıñ yöregén géne tügél küźén de beylegen iné bit.

K1/447 Kéşélerźén ḫetéréne his te yuyılmaś ösön inép urınlaşḳan ösönsö neme aḳ yélkenlé źur karaptıñ halmaḳ, yay ġına sayḳalıp, üte şat yımıldap yatḳan, zöberjet diñgéź öśtönen tawış-tınhıź ġına şıwa barıp, ekrén géne iréy-iréy küźźen yuġalıwı buldı. Ah, ḳanday tılsımlı, siḫriy kürénéş iné bıl. **K1/448** Oźatıwsılar ḫatta aḳ yélkenderźéñ kübelek ḫetlé géne ḳalıp, hıw öśtönde huñġı tapḳır yélpéldep ütéwénen huñ da bik oźaḳ télge kile almay torźolar. Éyé, awır, bik awır toyġo ḳaldırıp kitté bıl karap. Kéşéler, meyét oźatḳanday, şomlo tınlıḳ éséndе öyźeréne taraldı. Diñgéź yarında Yulaman ḳart yapayañġıź ġına ultırıp ḳaldı.

K1/449 Ḳara ḳurġaş kéwék tos, sirḳanıs minuttar, seġetter bér-béréhén ḳıwıp üte torźo. Töş yétté. Ḳoyaş tübe öśtöne baśıp, reḫimhéź ḳıźźırźı. Ayaḳ aśtındaġı ḳırsıntaştarı baźlaġan ḳuźġa eylenép, tabandı ḳıźźırırġa köyźörörge kéréşté.

K1/450 Yulaman ḳuźġalmanı. Bına bér saḳ kön buyı ḳıźźırıwźan ḫelden tayġan ḳoyaş, ofoḳḳa ḳanlı şarşaw yabıp diñgéźge sumdı. Yulaman ḳuźġalmanı.

K1/451 Yérge tön taraldı. Diñgéź ḳarahıw kük şel börkendé. Yartı ay, bér kötöw yondoźźarın éyertép, diñgéź töböne töşöp yattı. Köndöź ḳuźġa eylenép, tabandı köyźörgen ḳırsıntaştarı ḫeźér boź éneler bulıp, Yulaman ḳarttıñ tabanına ḳaźaldı. Ḳart ḳuźġalmanı.

K1/452 Tañ yaḳınlaştı. Şayan yondoźźar taġı yartı ayġa éyerép bérem-bérem diñgéź töbönen sıḳtılar źa kükke ménép yeşéndéler. Sıġasaḳ ḳoyaş yulına ḳıźıl harı balaś tüşeldé. Yérge taġı kön tantanahı kilérge yıyındı.

K1/453 Yuḳ bögöngö ḳoyaş minéñ ösön tügél. Ḳaray almayım, küralmayım min unı bögön tip bışıldanı Yulaman ḳart. Unıñ ġemhéź yımıldawı la diñgéź, mekérlé, ḳomhoź diñgéź, hinéñ ḳoyaş nurı aśtında üte saġıw balḳıġan yenhéź maturlıġıñ da minéñ ösön tügél ḫeźér. **K1/454** Éyé, Diñgéźbike, min hiñe meñgélék ġaşiḳ iném. İndé hin minéñ meñgélék nefretémdé yawlanıñ… Böte ḳıwanısımdı, yıwanısımdı, barlıḳ ömötömdö yotop böttöñ de miñe taġı yımıldap yıltırap yatmaḳsıhıñmı? **K1/455** Eyźe, bélmegender hoḳlanhındar hinéñ bıl yahalma möleyémlégéñe. E min küralmayım. Yeném-teném ménen küralmayım! İşétehéñmé hin miné, mekérlé Diñgéźbike! Yulaman ḳart taġı Aźnaġol kilgen töndegé kéwék taştarġa totona-imgekley urınınan torźo.

K1/456 Hay, awır, ḳanday awır iken de baha unıñ höyekteré. Eger ul bında, diñgéź yarında meñgélékke yoḳlap ḳalha, awıldaştarına unı küterép alıp ḳaytıwı, ḳaya öśtöndegé ḳebérlékke méndéréwé bik awır bulasaḳ ta baha. **K1/457** Kürşélerźé heybet kéşélerźé ulay ızalap kitérge yaraymı ni? Ayaḳ yörögendé öyge ḳaytıp yıġılırġa kerek. Ul aḳtıḳ kösön yıyıp, ḳayaġa ürmelené. Ḳoyaş ḳalḳmaś élék yér öyöne ḳaytıp halḳın tüşegéne awźı.

K1/458 Şul yatıwźan ul ḳabat tormanı. Kürşéleré almaş-tilmeş inép unıñ ḫelén béldéler. Aş-hıw alıp kildéler. Awıl ḫelderén balıḳsılarźıñ nindey tabış ménen ḳaytıwın kémdéñ ulı ḳızı tıwıwın kémdéñ kezehé beres halıwın höylep sıḳtılar. **K1/459** Lekin Yulaman ḳarttan bér géne hüź źe işéte almanılar. Ul aşamanı la yoḳlamanı la höyleşmené le. Unıñ yalbır kük ḳaştarı aśtına yeşéréngen aḳıllı ḳara küźźerénde tik bér géne horaw ülmey yeşené.

K1/460 Zölḫize ni ḫelde iken? E bıl vaḳıt ésénde diñgéź öśtönen Zölḫizenéñ iś kitken beḫétlé hem ḳot osḳos fajiġelé minuttarźan torġan ḳıśḳa ġına ġümér yulı balḳıp uźźı.

VI

K1/461 Köźgö kéwék yıltırap ẖerekethéź tınıp yatḳan zeñger diñgéź buşlıġında yañġıź karap yöźe. Aḳḳoş kéwék ġorur kirélép, yélkenderén naźlı yélbérletép yöźöp bara ul. Aźnaġol Zölẖizenéñ tulḳınlanıp torġan oźon yıwan tolomdarın hütép tarata. Yébek kéwék yomşaḳ ḳara sester, Zölẖizenéñ zifa buyın totoş ḳaplap, aḳ yébek küldek öśtöne ḳara külege taşlay.

K1/462 Hıw hılıwı, tip hoḳlana Aźnaġol. Hıw hılıwı bit hin Zölẖize! Tik hiñe altın taraḳ ḳına yétmey. Min hiñe oşo sit ḳalaġa barıp yétkes te altın taraḳ alıp biresekmén, añlayhıñmı, hılıwım!

K1/463 Zölẖize, sabıy bala kéwék ḳıwanıp, ġaşiḳtarġa ġına ẖas vayımhıźlıḳ ménen Aźnaġoldoñ muyınına harıla. Yeném, kerekmey altın taraḳ miñe. Hıw hılıwı bulġım kilmey minéñ. Min bit taw ḳıźı. Taw ḳıźı itép kéne yarat miné. Aźnaġol! Aźnaġol Zölẖizené höye-übe küterép alıp yöröy.

K1/464 H̱aḳ hüź. Hin taw hılıwı, Zölẖize! Minéñ hılıwım. Taw üźé le anawı balḳıp torġan ḳoyaş ta ay źa yondoźźar źa minéké ẖeźér. Ular źa minéñ ösön géne yaratılġandar. Yaźmış üźé ularźı, hinéñ ménen bérge ḳuşıp miñe bülek itép birér ösön yaratḳan. Diñgéźge ḳara, Zölẖize, ul da minéñ ösön zeñger tınlıḳḳa sumġan. **K1/465** Yéleś talġın yél de minéñ yélkenderémdé tirbetér ösön yeşey bögön. Bıl donyala ẖeźér minéñ ösön yeşemegen bér géne maturlıḳ ta bér géne baylıḳ mullıḳ ta yuḳ. Toyam, ul her saḳ şulay bulır. Beẖét, şatlıḳ, baylıḳ, maturlıḳ tigendéñ bötehé le minéñ ġümérlék yuldaşım bulır. Sönki minéñ yanımda yérźéñ iñ hılıw ḳıźı, Zölẖizem hin bar…

K1/466 Höyle, bér tuḳtamay höyle. Aźnaġol, tiy Zölẖize, beẖétten şaşıp: Añla-yhıñmı, yeném, minéñ yöregém ẖeźér tılsımlı skripka kéwék hinéñ her bér hüźéñ unıñ iñ néske iñ nefis ḳıldarına sirtép tirbelte. Hinéñ tawışıñdan min üźém de totoş bér moñġa, siẖriy bér moñġa eylenem hımaḳ… Añlayhıñmı, bélehéñmé hin bıl moñdoñ isémén? Bélehéñ… Möẖebbet! Ey-y, nindey tatlı, nindey naźlı iken bıl moñ!

K1/467 Tön. Kük te diñgéź öśtö le ḳotoronḳo öyörmege eylenép bérge totaşḳan. Ḳara tulḳındar awır yök téyep, tıwġan yarźarġa ḳaray sıḳḳan yañġıź karaptı ḳaź ḳawırhını şikéllé yéñél ḳaḳḳılap ḳıwıp yöröte. Yélkenderźé ḳotorġan dawıl yolḳḳolap ırġıta. Karap tirehénde ajdahalay urġılıp tulḳındar ḳaynay. **K1/468** Nise kön buyı bıl ayawhıź hem ḳomhoź tulḳındarġa ḳarşı köreşép, aḳıldan yaźıw derejehéne yétken işkekséler ömöthöź ḳaraştarın küşékken tawıḳ sébéşé ẖeléne töşken Aźnaġolġa töbegender.

K1/469 Diñgéźbike ḳorban horay. Kürehéñmé, añlayhıñmı, izgé yolanı boźġan ösön ul béźźéñ bötebéźźé le helek itérge yıyına. Ye ẖeźér ük Zölẖizeñdé uġa birép, béźźé

ḳotḳarahıñ, ye üźéñdé le unıñ ménen bérge diñgéźge taşlaybıź, tip talap ite ular, ḳotoronop. Yehetérek aźaḳḳı hüźéñdé eyt! Diñgéźbike oźaḳ kötörge yaratmay.

K1/470 Ülém ḳurḳınısınan tamam başın yuġaltḳan Aźnaġol hüźhéź baş éye.

Timek, riza?

Riza ?

Ḫa-ḫa-ḫa! -tip şarḳıldap köle ḳara tulḳındar. Ḫa-ḫa…

K1/471 Ḳıraġay ḳıwanıstan tulḳındar, şaşınıp karap aşa hikérép uynarġa kéréşe. Yıġılmaśḳa tırışıp, karap ḳolġahına sat yebéşép torġan Aźnaġoldo, ḳotoronop toźlo hıw ménen ḳoyondora. E işkekséler bérén-béré tapay-yıġa aśḳa, Zölḫize yanına taşlana.

K1/472 Ḫeźér ular Diñgéźbikege ḳorban biresek. Diñgéźbike tınıslanasaḳ. Ularźı yotmayasaḳ. Diñgéźbikege uġa üźé ménen yarışırġa mataşḳan ḳıyıw ḳıźźı yotorġa ġına kerek. Ul ḳatın ḳıźźı küralmay.

K1/473 Zölḫize yañġıź. Unı ḫeźér tanırlıḳ ta tügél. Öśte altın uḳalar ménen sigélgen al yébek küldek ḳolaḳta altın alḳalar muyında ınyı-meryén muyınsalar. Bélekte, barmaḳtarźa aśıl taşlı, firüze ḳaşlı béleźékter, yözökter… Ayaḳta oslo daġalı, semselé siték, başta ınyılı ḳalpaḳ. Ah, nindey ġorur, hılıw hın! Nisék kiléşe uġa bıl kéyémder!

K1/474 Eytérhéñ ġümér buyına ul şulay ġına kéyénép yörögen. Isınlap ta Zölḫizemé bıl? Elle bérey batşa ḳıźımı? Éyé kéyémderge ḳarahañ, unı Zölḫize tip eytéwé ḳıyın. E bına ḳıyılıp kitken ḳıyġas ḳaştar, aḳıllı, ḳıyıw ḳaraşlı yaḳtı küźźer! Bötehé le unıḳı. Éyé, Zölḫizele géne iné bit bınday, feréşteley, hılıw yöź!

K1/475 Tışta ös kön, ös tön diñgéź ḳotora. E Zölḫizenéñ yözöne ul bér géne le üźgeréş indérmegen. Ul haman tınıs, beḫétlé. Éyé bér ḳasan da bulmaġan olo beḫét ménen balḳıp yana unıñ yözö. Sönki ul höye. Sönki ul ışana.

K1/476 Diñgéźźéñ ḳotorowı ḫeźér sikten aştı. Lekin Zölḫizené bıl ḳurḳıtmay. Aźnaġolo yen höygené barında uġa nindey ḳurḳınıs bulıwı mömkin. Aźnaġolo unı bér ḳasan da bér kémge le yebérlerge birmeśke ant itmenémé ni?

K1/477 Küź ḳaram kéwék haḳlarmın min hiné hılıwım, timenémé ni ul? Şulay tiné. Méñ ḳat ant itté. Zölḫize béle, ışana, unıñ Aźnaġolo yurıy ġına ant ite torġan yégétterźen tügél. Tügél! Tuḳta, kémdér işék ḳaġa? Kémderźér ḳotoronop şawlaşa? Ah, Aźnaġolġo bér-bér ḫel buldımı elle? Aźnaġoldo helek itép, bıl ḳotoronġan işkekséler ḫeźér Zölḫizege taşlanmaḳsılarmı elle?

K1/478 Zölḫize ḳatı ḫafalanıp hikérép torźo. Yügérép işékke barźı. Ul arala bulmay, işkekséler işékté yémérép, unıñ yanına indé. Ah, ular nindey ḳot osḳos! Sesteré tuźġan,

küźźeré aķayıp mañlay urtalarına ménép ultırġan, awıźźarınan aķ kübékter sesrey. Nime bulġan? Ni bar ularġa bında?

K1/479 Eyźe, hiné Diñgéźbike horay.

Yehet bul! Hinéñ ösön balalarıbıźźı yétém ķaldırırġa télemeybéź!

Zölḫize keféndey aġarınıp artķa sigéne.

K1/480 Aźnaġol yeném ķotķar! Aźnaġol hin ķayźa

Ul üźé röḫset itté. Eyźe tiyźer işkekséler.

Yalġan! Işanmayım. Héź unı ültérgenhégéźźér. Uy Aźnaġol, yeném.

K1/481 İşkekséler Zölḫizené ayawhıź höyreklep öśke alıp sıġalar. Bérewźeré özgölengen yélkenderźen aşıġıp kefén bése. İkénséleré ķaltıray, aşıġa, yınaza uķıy. Nisék şulay itmehén? Ular bit mosolmandar. Yınazahıź, kefénhéź bér kémdé le tégé donyaġa yébere almayźar.

K1/482 Ḫa-ḫa-ḫa! -tip taġı la sabırhıźlanıp, şarķılday ķara tulķındar. Zölḫizenéñ şaşķan ķaraştarı yotloġop tire-yaķtı ķapşay.

Ķayźa minéñ Aźnaġolom? Aźnaġol téré bulha, miné renyétérge birmeś. Helek ittérmeś iné ul miné. Niñe ul kürénmey? Uġa ni bulġan?

K1/483 Şul saķ unıñ ķaraşı ķolġa artına bośop dér ķaltırap torġan Aźnaġoldoñ üte töśhöź yözö ķot osķos ķurķaķ küźé ménen osraşa.

Yeném, hiné ni éşlettéler? Tuķmanılarmı?

K1/484 Beylep ķuyźılarmı? -tip esénép ķısķıra Zölḫize. Niñe hin miné, üźéñdéñ Zölḫizeñdé, ķotķarmayhıñ? Yéberégéź. Ültérmegéź unı! Yebérlemegéź minéñ Aźnaġolomdo!

Ul üźé riza buldı. Ķarışma tiyźer işkekséler. Tiźérek kefénge törörġe yınaza uķırġa mömkinlék bir. Yuķha, kafır kitérhéñ! Tamuķta yanırhıñ…

K1/485 Éyé, ul üźé, üźé… Ḫa-ḫa! Aźnaġol üźé hattı hiné! -tip taġı ķotoronop urġıla tulķındar.

Isınmı bıl, Aźnaġol? -tip aķtıķ kösön yıyıp yen eséwé ménen ķısķıra taġı Zölḫize. Eyt, yalġan, tigén!

Aźnaġol öndeşmey. Taġı la ķatıraķ töśhöźlene géne.

K1/486 Diñgéźbike hiné horay. Aźnaġol bire. Başķa sara yuķ. Yaźmışķa baş éy, ķıźım tiy bér ķart işkeksé.

Isınmı bıl hüźźer, Aźnaġol?

K1/487 Aźnaġol ustarı ménen bitterén ķaplap yérge süge. Zölḫize bötehén de añlay. Şul saķ unıñ yöregén yarhıw möḫebbet urınına ķot osķos esé nefret solġap ala.

Ah, tip ķuya. Zölḫize nefreténe tüźe almay. Ah, ķurķaķ! Ah, hatlıķ! Küralmayım hiné! Küralmayım!

K1/488 Bıġasa elé uġa tanış bulmaġan bıl utlı nefret toyġoho Zölḫizenéñ böte yenén-tenén ütmeś bısaķ ménen ķıyıp üte. Unıñ yarım-yorto ḫisté urta-marźa ķılıķtı bélmeś yöregén ısın batırźarġa ġına ḫas ķıyıw ġorurlıķ, bötköhöź kös-ķéwet solġap ala. Zölḫize bér hélkénéwźe üźén totop torowsılarźıñ ķulınan ısķınıp kite le Aźnaġoldoñ ķarşıhına barıp baśa. **K1/489** Aźnaġol yomran kéwék yomarlana, bośa. İndé Zölḫizenéñ yöregé géne tügél, böte yené-tené taġı la utlıraķ nefret hem yérenéw toyġoho ménen tulışa. Ul üźén ķaytanan totop alırġa kefénge törörge niyetlegen işkeksélerge iś kitkés ġorur hem tınıs tawış ménen:

K1/490 Meşeķetlenmegéź, tiy. Min üźém taşlanam diñgéź ķosaġına. Bınawınday eźem aķtıġı ménen min, ḫatta héź télehegéź źe horahaġıź źa bér karapta ķala almayım. Ḫuşıġıź, ķurķaķ yender! Miñe héźźéñ kefénégéź źe yınazaġıź źa kerekmey!

K1/491 Zölḫize, şul hüźźerźé eytkes, Aźnaġol yaġına ķarap ġorur hem esé nefretlé tawış ménen bér ķısķırıp köle le yügérép barıp karaptan sitke, ajġırıp yatķan tulķındar ķosaġına taşlana. Unıñ al yébekke töröngen neźékey hılıw hını tulķındar östönde bér géne tapķır aķsarlaķ kéwék ķaġına la küźźen de yuġala.

K1/492 Diñgéź tına. Taw-taw tulķındar ķanatı hınġan ķaraġoş şikéllé ḫelhéźlenép huźılıp yata.

Mekérlé Diñgéźbike köndeşén yotķas tınıslandı, nindey tatlı yoķoġa taldı, tip hoķlanalar işkekséler. Gél şulay ul. Ķorban birheñ géne tına.

K1/493 Ķorban birmegen saķta la vaķıtı yétkes diñgéźźéñ tına torġan ġeźeté barıp béréhé le iślerge télemey. Niñe uylarġa la niñe iślerge? Bılay anhat bit. Yolaġa hıltanahıñ da yörek tawışın baśırıp ķuyahıñ.

K1/494 Aķ yélkenlé yañġıź karap, bér ni bulmaġan kéwék halmaķ, naźlı sayķalıp, yulın dawam ite. İndé, ġeźeténse, bik höykömlö kürénérge tırışıp karap ménen idara itép barġan, **K1/495** Aźnaġoldoñ añlaġan kéşége ni ḫetlé buş méśkén hem mekérlé kéşé bulıwı ḫaķında ap-asıķ höylep torġan, meġenehéź turġay küźźeránde ükénéw źe yellew źe vıjdan ġazabı la kürénmey. Unda tik üźé hem karabına töygöslep tultırılġan baylıķtıñ iśen ķalıwı ösön bulġan ḫaywanġa ḫas ķomhoź ķıwanıstan başķa bér ni źe saġılmay.

K1/496 Ni ḫetlé tüben, ķıraġay ķıwanıs! Nindey buş ömöt! Diñgéź ḫetlé diñgéź ķaytanan yarhımaś bulırmı la ķaynamaś bulırmı? Éy-y, niségérek te urġılır, karaptarźı ġına tügél, möhabet granit ķayalarźı la dér hélkétép ķotoronop şaşır elé ul. Éyé aśtı-öśke eylenép tulķınır. Ḫıyanat hem yéneyet yazahıź ķalamı ni?

VII

K1/497 Zölẖize helek bulġan tönde Yulaman ḳarttı ḳatı yoḳo baśtı. Oşo tönde ul Zölẖizehén huñġı tapḳır tap öndegé kéwék ap-asıḳ itép töşönde kürźé. E tañ aldı yétkes: Ah, Zölẖize, Zölẖize! -tip manma hıwġa töşöp uyanıp kitté. Helek buldıñ bit. Zölẖize! Ye kém ösön?

K1/498 Tebiġettéñ elége asıḳ ḳına bildelé bulmaġan ġejep bér tılsımlı séré Yulaman ḳartḳa, Zölẖizenéñ diñgéźźe uźġan huñġı minutın hem fajiġelé heleketén nisék bulġan şul köyö, tükmey-sesmey alıp kilép yétkérźé, hem bıl esé ẖeḳiḳet Yulaman ḳarttıñ aḳtıḳḳı ẖelén de tartıp aldı. Eyttém bit ışanma, tiném bit. Börköt toḳomonan bula torop, ḳoźġondo yuldaş ittéñ bit, balaḳay!

K1/499 Yulaman ḳarttıñ bıl könderźegé oshoź-ḳırıyhıź uyźarınıñ iñ eséhé le iñ huñġıhı la oşo buldı. Bınan huñ Yulaman ḳarttıñ hünép barġan añında Zölẖizenéñ yır tawışı, yér aśtınan kilgen kéwék üźek öźgös moñ ménen hıźıla başlanı. Éy-y, Kükregémde esé nefret utı, Küźźerémde ḳanlı yeş minéñ…

K1/500 Yulaman ḳart yéyenserénéñ ah-zarına ḳolaḳ hala-hala, yaźġı ḳar hımaḳ irép, ekrén, şım ġına töphöź ḳarañġılıḳ donyahına inép yuġaldı. İrtensek, ġeźet buyınsa, ẖel bélérge ingen izgé küñéllé kürşéleré unı hıwınġan ẖelde taptılar. Balıḳsılarźıñ yalanġas ḳaya öśtöndegé moñhow ḳebérlégénde şul köndö taġı bér belekes kéne tübeles arttı.

K1/501 E aśta granit ḳayalar ḳuyınında tormoş ewelgése dawam itté. Olo diñgéź bérse kük arġımaḳ bulıp yél-dawıl ménen yarıştı, bérse méñ başlı ajdaha bulıp şawlay-ükére yarźarźan aşıp sıḳtı, bérse zeñger señgéldekte tirbele-sayḳala, ḳoyaş hem ay ménen bötmeś-töḳenmeś naźlı sérén dawam itté.

K1/502 Diñgéź yarına yañı ġaşıḳtar kildé.

Ah nindey möhabet, ġorur terenlék güzellék!

Nindey ḳabatlanmaś, şiñmeś yeşlék! Nindey kös, ḳéwet…

Ey, böyök diñgéź! Meñgélék hem tiñhéź!

Aprél, 1964

Yomataw

BÖLÜM VII

DİZİN

DİZİN-SÖZLÜK ÖZELLİKLERİ

- Bu çalışmada "TürkSözDiz v 3.6" adlı dizin programından faydalanılmıştır.
- Sözcüklerin kök veya gövdeleri madde başı yapılarak koyu puntolarla gösterilmiştir. Bununla birlikte birden fazla sözcüğün biraraya gelerek bir kavramı karşılaması durumunda ilgili madde başı bu duruma göre şekillenmiştir.

halam: Saman, ot.

h. K1/52, K1/66
h.+ ın K/60
[3]

göp ḳorhaḳ: Kilolu, şişman.

g. L/21
[1]

- *İsim+fiil/yardımcı fiil* kuruluşları, ilgili madde başının altında italik ve kalın yazılan söz grupları şeklinde anlamı da verilmek kaydıyla gösterilmiştir.

din: *Ar.* Din.

d. K/1344

***din höyźe*-:** "vaaz et-, vaaz ver-."

d. höyźeb K/49
d. höyźerge K/316
d. höyźey K/82

***din tot*-:** "inan-, inançlı ol-."

d. totmaġan K/80
[5]

- *Fiil+yardımcı filli* kuruluşları madde başlarının altında gösterilmiştir.

bıśḳı-: Tütmek, duman çıkarmak.

b.- b yatḳan K/364
[1]

harġay-: Sararmak.

h.- ıp bötken K1/296
h.- ıp A/183, K1/123, L/44

h.- źı A/196

[5]

- Birden fazla varyantı bulunan sözcük ve söz grupları arasında daha eski metinlere ait olan örnekler referans kaynağı olarak gösterilmiştir. Buna göre bakınız */bk./* ifadesiyle ilgili sözcüğe gönderme yapılmıştır.

danla-: *bk.* danda-.

d.- rġa K1/252

d.- w K1/131

[2]

danda-: Şöhretini yaymak, şöhret olmak, meşhur olmak, övmek.

d.- ġan K/243, K/519

d.- hın K/140

d.- hındar K/106

d.- wźı K/812

d.- yım K/340

[6]

- İncelemeye konu olan metinlerimiz arasında matbu nedenlerle yanlış yazıldığı düşünülen sözcükler madde başında gösterilmiştir. Bu sözcülerin doğru yazılışı köşeli ayraç içerisinde [d:] şeklinde belirtilmiştir. Daha sonra ilgili sözcüğe */bk./* şeklinde gönderme yapılmıştır. Bu şekilde sözcüğün bütün formlarını görmek mümkün olmuştur.

esön [d: ösön]: *bk.* ösön.

e. K/1108

[1]

et- [d: eyt-]: *bk.* eyt-.

e.- ehégéź K/493

[1]

- Alıntı sözlerin hangi dilden geldikleri kısaltmalarla belirtilmiştir. Türkçe kökenli sözcükler için herhangi bir köken ya da kısaltma gösterilmemiştir.

bisara: *Far.* Biçare, çaresiz, düşkün.

b. A/193

b.+ lar A/211

[2]

boş-: Kaygı duymak, kaygılanmak.

b.- a L/175

b.- op tora K1/68

b.- to L/34

[3]

- Orijinal yazımda tire (-) işareti ile yazılan sözcükler transkripsiyon çalışması ve dizinde değiştirilmeden gösterilmiştir.

bér-bérew: Biri, bir kişi, herhangi biri.

b. K/684, K/816, K/1498, K/1577

b.+ ge K/743, K/1423, K/1520, K/1542

[8]

ebéy-batşa: Kraliçe.

e. K/386

[1]

- Bir sözcük aynı satırda birden fazla geçiyorsa, satır numarası tireyle ayrılmış ve ilgili madde başının altında, sözcüğün kaç kez geçtiği rakamla gösterilmiştir.

eźebiyet: *Ar*. Edebiyat, yazın.

e. K1/81

e.+ ten K1/89, **K1/90-2**, K1/111

[5]

- Madde başlarının en altında köşeli ayraç içerisinde sözcüğün kullanım sıklığı gösterilmiştir.

ıñġıraş-: İnlemek, feryat etmek.

ı.- a L/52

ı.- ıp ķuya K1/433

[2]

- Dizinde metinlerin satır numaraları, Arap, Latin, Kiril ve İncil'in tercüme edildiği Kiril harfli metinleri gösterecek şekilde adlandırılmıştır. Örnek: A/ Arap; L/ Latin; K/ İncil'in tercüme edildiği Kiril; K1/ Çağdaş Kiril harfli metinler.

A

Abay: Kişi adı.
a. K1/86
a.+ źı K1/83
[2]
abayla-: Sezmek.
a.- may K1/229
a.- p alġan K1/269
[2]
abıstay: Abla, evin hanımı.
a. L/46, L/50
a.+ ıñ L/26
[3]
administartsiya: *Rus.* Yönetim.
a. A/23
[1]
afet: *Ar.* Afet.
a.+ ke K1/179
[1]
aġ-: Akmak.
a.- a L/205
a.- alar L/207
a.- ıb K/255, K/1244
a.- ıb böter K/1137
a.- ıp K1/357
a.- ıp tora iné L/20
a.- ıwı K/1248
[8]
aġa: **“**O” zamirinin yönelme hâli eki almış şekli**.**
a. A/181, K/20, K/21, K/23, K/25, K/27, K/30, K/33, K/36, K/63, K/64, K/69, K/70, K/72, K/73, K/74, K/75-2, K/76, K/121, K/122, K/129, K/130, K/181, K/182, K/203, K/204, K/205, K/206, K/207, K/220, K/221, K/222, K/223, K/232, K/235, K/244, K/253, K/259, K/263, K/286, K/317, K/346, K/362, K/376-2, K/383, K/391, K/404, K/406, K/413, K/417, K/421, K/422, K/430, K/438, K/445, K/459, K/469, K/480, K/483, K/485, K/488, K/500, K/503, K/510, K/511-2, K/513, K/516, K/521, K/531, K/544, K/553, K/567, K/569, K/581-2, K/595, K/604, K/608, K/610, K/620, K/627, K/633, K/634, K/635, K/637, K/638, K/644, K/646, K/654, K/668-2, K/669, K/680, K/697, K/700, K/706, K/712, K/713-2, K/719, K/722, K/738, K/746, K/748, K/764, K/770, K/773, K/884, K/886, K/889, K/892, K/900, K/907, K/924, K/926, K/927, K/931, K/934, K/942, K/943, K/944, K/959, K/961, K/968, K/971, K/972, K/973, K/988, K/993, K/995, K/997, K/1003, K/1006, K/1013, K/1014, K/1016, K/1023, K/1026, K/1032, K/1039, K/1059, K/1067, K/1083, K/1107, K/1110, K/1111, K/1113, K/1129, K/1138, K/1139, K/1153, K/1172, K/1175, K/1203, K/1216, K/1225, K/1227, K/1229, K/1238, K/1239, K/1242, K/1250, K/1252, K/1253, K/1259, K/1260, K/1264-2, K/1281, K/1285, K/1292, K/1299, K/1318-2, K/1344, K/1345, K/1347, K/1350, K/1352, K/1359, K/1374, K/1380, K/1384, K/1391, K/1406, K/1412, K/1414, K/1416, K/1418, K/1461, K/1463, K/1464-2, K/1471, K/1477-2, K/1480, K/1491, K/1492, K/1494-2, K/1495, K/1509, K/1518, K/1523, K/1526, K/1535, K/1544, K/1545, K/1557, K/1560, K/1562, K/1573, K/1574, K/1620, K/1621, K/1638, K/1639, K/1649, K/1654, K/1666, K/1670, K/1674, K/1676, K/1683, K/1700-2, K/1704, K/1710, K/1717, K/1722
[238]
aġa: Ağabey, abi.
a.+ hı K/455, K/1279, K/1547, K/1584
a.+ hın K1/388
a.+ hına K1/68
a.+ hının K/751, K/1547
[8]
aġar-: Ağarmak, beyazlamak.
a.- ġan K/557
[1]
aġarın-: Yüz rengi için bembeyaz kesilmek.
a.- dı L/30
a.- ıp K1/479, L/80
[3]
aġart-: Ağartmak, beyazlaştırmak.
a.- a almaś K/1396
a.- ıp L/107

a.- ıwsılar K/1396
a.- maġan K/251, K/1136
[5]

aġartıl-: Beyazlatılmak.
a.- ġanġa L/69
[1]

aġas: Ağaç.
a. A/47, A/50-2, A/52, A/53, A/76, A/83, A/84-2, A/87-2, A/136-2, A/170, A/196, K/189-2, K/190-2, K/377, K/426, K/689, K/1503, K1/121, K1/122, K1/123, K1/192, L/140, L/202
a.+ ı K/700-2, K/701, K/1508, K/1516
a.+ ın K/700
a.+ ına K/702
a.+ ınan K/1600, K1/361
a.+ ının K/844, K/1515
a.+ tan K/188
a.+ tar A/49, A/50, K/58, K/1379, K1/4, K1/34, K1/167
a.+ tarı K/714, K/1529, K1/38, L/37
a.+ tı A/51, K/58, K/191, K/377
a.+ tın K/501
[57]

aġaslıḳ: Ağaçlık alan, orman.
a. A/53, A/54, A/66
a.+ tarźan A/100
[4]

aġay: Ağabey, abi.
a. A/162, A/207, A/210, A/212, L/6, L/13, L/14, L/15, L/25, L/39, L/155
a.+ ġa A/203
a.+ ı K/294
a.+ ıbıź A/175
a.+ ım L/127
a.+ ıñdın K/1280
a.+ źar A/159, A/160, A/203
a.+ źarġa K1/76
a.+ źı A/161, K1/385
a.+ źıñ A/138
[23]

aġay-éné: Bir anne babadan doğan erkek kardeşlerin tümü.
a. K/394, K/1178
a.+ hén K/646
a.+ ler K/752, K/1473
a.+ leré K/390, K/449, K/1174
a.+ lerém K/392, K/393, K/1176, K/1177
a.+ lerén K/2, K/11, K/1472
a.+ leréñ K/391, K/1175
a.+ lerźé K/671
[18]

aġay-énélé: Ağabeyli kardeşli; soylu soplu.
a. K/83, K/86, K/1548
[3]

aġıź-: Akıtmak, aktarmak, boşaltmak.
a.- ırġa K1/71
[1]

aġıźġıs: Sıkma yeri, akıtma alanı.
a. K/714, K/1529
[2]

aġźa: *Ar.* Üye.
a.+ hı A/83
a.+ lar A/69
a.+ ları A/98
a.+ larınıñ A/78
[4]

ah: Ah! Endişe belirten ünlem.
a. K1/152, K1/285, K1/291, K1/303, K1/309, K1/311, K1/327, K1/328, K1/329, K1/368, K1/395, K1/439, K1/446, K1/447, K1/473, K1/477, K1/478, K1/487, K1/497, K1/502

ah it-: "ah çek-, kederlen-."
a. itkender K1/250
[23]

ah-zar: *Far.* Ah çekmek, sızlanmak.
a.+ ına K1/500
[1]

aḫ: Ah! Pişmanlık belirten ünlem.
a. L/164
[1]

Aḫaz: Kişi adı.
a. K/9
a.+ dı K/9
[2]

aḫır: *Ar.* Son, nihayet, sonunda.
a. K1/162, K1/198, K1/211, K1/289, K1/418, K1/422
[6]

aḫırı: Sonradan, sonra, sonunda.
a. K/25, K/34, K/67, K/653, K/718, K/970, K1/68, K1/131, K1/144, K1/191, K1/425, K1/440, L/100, L/118, L/130, L/187

[16]
aḫırıhı: Varsayalım ki.
a.+ hı A/174
[1]
Aḫim: Kişi adı.
a. K/15
a.+ dı K/14
[2]
aḫmaḳ: *Ar.* Ahmak, akılsız.
a. K1/195, K1/196
[2]
ajdaha: *Far.* Ejderha.
a. A/212, K1/501
a.+ ġa K1/293, K1/294
a.+ lay K1/467
[5]
ajġır-: Öfkeyle bağırmak.
a.- ġan K1/294
a.- ıp yatḳan K1/385, K1/491
a.- ırġa K1/288
[4]
akadémiya: *Rus.* Üniversite.
a.+ nı K1/179
[1]
aktiv: *Rus.* Aktif, etken.
a. K1/179
[1]
aḳ: Ak, beyaz.
a. K/126, K/1733, K1/152, K1/226, K1/264, K1/265, K1/278, K1/296, K1/301, K1/304, K1/339-2, K1/368, K1/370, K1/395, K1/403, K1/447, K1/448, K1/461, K1/478, K1/494, L/8
a.+ tan K1/371
a. iken K/1053
[24]
Aḳ Kül: Ak Göl.
a. L/165, L/169, L/176
[5]
aḳay-: Öfke ile bakmak.
a.- ıp K1/478
a.- ıp tora L/33
[2]
aḳbaş: Beyaz, beyazımsı.
a. K1/388
[1]
Aḳbulat: Kişi adı.
a. K1/172, K1/175, K1/177, K1/20
a. iné K1/1720
a.+ tan K1/178
[6]
aḳhaḳal: Aksakal, ihtiyar.
a.+ ı K1/124
[1]
aḳhıl: Beyazımsı, akçıl.
a. K1/152
[1]
aḳıḳ: *Ar.* Akik; yüzük kaşı.
a.+ tar K1/126
[1]
aḳıl: *Ar.* Akıl.
a. K1/321
a.+ ı K/1234, K1/147
a.+ ın K1/385
a.+ ıñ K/1561, K1/207
***aḳıldan yaz-*:** "aklını kaybet-."
a.+ dan yaźġan K/1164
a.+ dan yaźıw K1/468
a.+ dan yaźźıġıźmı K1/429
[9]
aḳıldı: Akıllı.
a. K/196, K/289, K/857, K/1562
a.+ larźan K/340
[5]
aḳılhıź: Akılsız.
a. K/112
a.+ źar K/790, K/792
[3]
aḳılhıźźıḳ: Akılsızlık.
a. K/1340
[1]
aḳıllı: Akıllı. *bk.* aḳıldı.
a. K1/35, K1/69, K1/161, K1/238, K1/300, K1/459, K1/474
[7]
aḳır-: Bağırmak.
a.- źı L/74
[1]
aḳırın: Ağır, yavaş, hafif.
a. L/66
[1]
aḳırınlap: Yavaşça.
a. L/128
[1]
aḳḳoş: Kuğu.
a. K1/144, K1/151, K1/308, K1/370, K1/461
[5]

aḳlan-: Desteklenmek.
a.- may K1/236
[1]
aḳrın: Ağır, yavaş, hafif. *bk.* aḳırın.
a. K1/8, K1/19, K1/22, K1/26
[4]
aḳrınlap: Yavaşça. *bk.* aḳırınlap.
a. L/152, L/197
[2]
aḳsa: Akçe, para.
a. iné L/10
a. A/38, A/51-2, A/89, A/90-2, A/97, A/101, A/127, K/693, K/1062, K/1065, K/1270, K/1510, K/1569, K1/241, L/55, L/64, L/81, L/83, L/85, L/88, L/89-2, L/95, L/96-3, L/98, L/109, L/111-2, L/112, L/117, L/161
a.+ ġa K/991
a.+ hı A/61, L/54, L/55, L/57, L/58, L/61-2, L/87, L/114, L/117
a.+ hın A/96, K/918, L/54, L/77, L/78, L/95, L/116, L/124
a.+ hınıñ L/55
a.+ larźıñ A/92
a.+ m K1/97
a.+ nı K/994, L/12
a.+ nıñ A/127
[61]
aḳsarlaḳ: Martı.
a. K1/367, K1/491
a.+ tar K1/377
a.+ tarġa K1/378
a.+ tarźıñ K1/378
[5]
aḳśaḳ: Aksak, topal.
a. K/1438
a.+ tar K/320, K/519, K/695
a.+ tarźı K/518
[5]
aḳtar-: Aktarmak, çıkarmak; dağıtmak.
a.- a K1/144, K1/306, L/58
a.- ġan K1/197
a.- ıp K1/380
[5]
aḳtıḳ: Sonuncu, son.
a. K1/17, K1/457, K1/485, L/124, L/125
a. (~aḳtıġ) + ı K1/490
a. (~aḳtıġ) + ınan K1/393
a. (~aḳtıġ) + ında K/1742
[8]
aḳtıḳḳı: Bitmek üzere olan, en sondaki.
a. K1/369, K1/498
[3]
al-: Almak.
a. K/38, K/45, K/177, K/241, K/551, K/582, K/661, K/1124, K/1126, K/1389, K1/369
a.- a A/1, A/95, K/180, K/389, K1/158, K1/218, L/25
a.- a alalar A/51
a.- a alamı K1/134
a.- a aldım L/148
a.- a alġanı yuḳ iné L/98
a.- a alha K/595
a.- a alhın K/1359
a.- a almaġas K1/17
a.- a almanılar K1/24
a.- a almaśhıñ K1/55
a.- a almay K1/439
a.- a almayım K1/150, K1/282
a.- a almayźar A/97
a.- a halıp K1/54
a.- a iken K1/248, K1/386
a.- a kürmegéź A/190
a.- alar iné A/6
a.- alar K/140, K/143, K/154, K/327
a.- arġa K/1369
a.- ayıḳ K/521
a.- ayım K/176, L/114
a.- dı iken L/10
a.- dı K/218, K/1549, K1/63, K1/396, L/117
a.- dıġıź K/281
a.- dıḳ A/204
a.- dılar K/993, K/1550, L/112
a.- ġan A/3, A/147, K/242, K/626, K1/51, K1/383, L/12, L/70, L/71, L/121, L/202
a.- ġan bulır iné L/57
a.- ġanda A/59
a.- ġandan L/76
a.- ġandar K/656, K/657, K/850, K/866, K/867, K/961
a.- ġandır K1/387
a.- ġanı K/879, K/880, K/881, K/883, K/885, K/887
a.- ġas K/658, K/752, K1/110
a.- ġaynı K1/312

a.- ġıġıź kilhe K/329
a.- ġıhı kilgenden K/132
a.- ġıhı kilhe K/130
a.- ha K/122, K/626, K/1454
a.- haġıź A/190, K1/110
a.- halar L/67, L/137
a.- hın K/751, K/1547, L/10, L/62
a.- ıb bar K/598
a.- ıb barġas K/113
a.- ıb barıb K/1351, K/1642
a.- ıb K/20, K/39, K/46, K/425, K/427, K/464, K/471, K/493, K/514, K/524, K/556, K/723, K/864, K/935, K/936, K/946, K/956, K/964, K/990, K/1008, K/1014, K/1032, K/1043, K/1065, K/1127, K/1226, K/1259, K/1291, K/1303, K/1329, K/1345, K/1361, K/1395, K/1429, K/1464, K/1548, K/1587, K/1588, K/1622, K/1631, K/1632, K/1652, K/1657
a.- ıb kilgen K/916
a.- ıb kite K/413, K/1193
a.- ıb kiteyém K/829, K/830
a.- ıb kitkender K/1214
a.- ıb orob K/1411
a.- ıġıź K/740, K/891, K/935, K/957, K/1631, K/1653
a.- ıp A/10, A/17, A/38, A/51, A/57, A/62, A/101, A/108, A/112, A/115, A/131, A/158, A/189, A/207, K1/33, K1/44, K1/104, K1/122, K1/132, K1/134, K1/142, K1/160, K1/204, K1/246, K1/295, K1/316, K1/317, K1/328, K1/385, K1/392, K1/397, K1/458, K1/462, K1/498, L/21, L/61, L/70, L/73, L/74, L/89, L/101, L/109, L/114, L/116, L/128, L/132, L/136, L/143, L/144, L/149, L/155, L/156, L/163, L/199
a.- ıp barıp bulmay L/130
a.- ıp barıp L/127
a.- ıp birérbéź L/129
a.- ıp bulha L/88
a.- ıp bulmanı L/118
a.- ıp haldı K1/140
a.- ıp inép L/202
a.- ıp ḳalġan L/92
a.- ıp ḳalırġa K1/363
a.- ıp ḳalıwġa A/4
a.- ıp ḳaytıp kitem K1/413
a.- ıp ḳaytḳaynı L/45
a.- ıp ḳaytmaḳsı bulıp L/182
a.- ıp kérép L/19
a.- ıp kilgeyné K1/173
a.- ıp kite L/135
a.- ıp kiteler K1/17, L/63
a.- ıp kitem K1/427
a.- ıp kitép torowın K1/234
a.- ıp kitérge K1/177
a.- ıp kitérźer L/66
a.- ıp kitté L/38, L/148
a.- ıp kittéler L/112
a.- ıp kittém L/48
a.- ıp sıġa K1/48
a.- ıp sıġalar K1/481
a.- ıp sıġıp kitté L/10
a.- ıp sıḳḳaynım L/25
a.- ıp sıḳḳaynıñmı L/22
a.- ıp sıḳtı K1/22
a.- ıp sıḳtılar K1/12, L/70, L/76, L/85
a.- ır A/196, K/314, K/633, K/646, K1/354
a.- ır almaś L/155
a.- ır iné L/60
a.- ır iném K/890
a.- ırbıź K/657, K/669, K/719, K/1482, K1/101, L/118, L/121, L/135, L/161
a.- ırġa A/11, A/12, K/532, K/715, K/1530, K/1717, L/94, L/105, L/114
a.- ırhıġıź K/654, K/703
a.- ırıġıźġa K/1519
a.- ırźar K/1746, L/67, L/93
a.- ıw A/39
a.- ıw téyéş tügél K/1280
a.- ıwġa A/20
a.- ıwsı A/8, A/90, K1/203
a.- ıwsılarźıñ A/79
a.- ıwźa L/61
a.- ıwźar K/1340
a.- ıwźı A/127, K/177, L/163, L/164
a.- ıwźı téyéş taba A/48
a.- maġan K/534, K/627
a.- maġanda K1/256
a.- maġandar K/866
a.- maġandıġıġıźźı mı K/535
a.- maġıź K/282, K/283

a.- maḳsı bulġaynı L/144
a.- maḳsı bulıp L/82
a.- manılar K1/14
a.- maś L/10
a.- maśka K/1270
a.- maśḳa K/1270
a.- maśḳa kerek iné L/24
a.- may K/311, K/1430, K/1473
a.- mayźar K/757, K/1553
abaylap a.- ġan K1/269
aġarta a.- maś K/1396
ala a.- alar A/51
ala a.- amı K1/134
ala a.- dım L/148
ala a.- ġanı yuḳ iné L/98
ala a.- ha K/595
ala a.- hın K/1359
ala a.- maġas K1/17
ala a.- manılar K1/24
ala a.- maśhıñ K1/55
ala a.- may K1/439
ala a.- mayım K1/150, K1/282
ala a.- mayźar A/97
alır a.- maś L/155
alışa a.- alar A/78
añlata a.- mayım K1/439
añlay a.- hañ iné K1/362
añlay a.- may iném L/7
arttıra a.- ır K/165
asıw a.- ırġa L/25
ayırıla a.- may A/181
baśa a.- maś A/123
béle a.- mayhıġıź ménéy K/530
béléb a.- ġan K/32, K/41
bélép a.- ġanġa K1/174
béşérép a.- a béldé K1/397
bire a.- may K1/343
birép a.- dılar K1/65
bolġap a.- ġan L/140
borġolap a.- a K1/160
borop a.- ıp kite K1/223
böte a.- maśhıñ K1/116
böte a.- maśtar K1/28
bötöre a.- mayınsa L/5
bula a.- a A/47
bula a.- maġan K1/187
buldıra a.- ahıñ K1/212
buldıra a.- maġan K/1281
buldıra a.- maġas L/18, L/182
buldıra a.- manı L/48
buldıra a.- manılar K/1411
buldıra a.- maśın K/1008
buldıra a.- may iném K1/100
buldıra a.- may K1/443, L/179
buldıra a.- mayım K1/112
bulıp a.- a K1/231
bulıp a.- dı L/198
bulıp a.- ġan K1/405
bulıp ta a.- ġan K1/273
buşay a.- maġanġa L/4
bülek itép a.- ıp K1/175
büléşéb a.- ġandar K/1019, K/1705
élektérép a.- ır K1/304
ése a.- ırhıġıź mı K/669, K/1481
ése a.- maġan K1/182
esénép te a.- a K1/224
éşene a.- hañ K/1416
éşley a.- maġan A/77
éşley a.- mam K1/258
éşley a.- may A/185
eylene a.- ır A/133
eyte a.- dı L/84
eyte a.- dım K1/163
eyte a.- ır K1/158
eytép te bire a.- may K1/341
eźérley a.- manım L/82
fayźalana a.- alar A/89
fayźalana a.- ırźar iné A/113
fayźalana a.- may A/87
fayźalana a.- mayźar A/75, A/77
ġeyépley a.- may K1/440
haḳlay a.- maġan A/103
haldatḳa a.- dılar L/92
hata a.- mahalar A/78
hata a.- may A/87
hata a.- mayźar A/5
hatıb a.- a K/438
hatıb a.- ġan K/440
hatıb a.- ġandar K/991, K/1729
hatıb a.- hındar K/467, K/1298
hatıb a.- ıb K/1299, K/1727
hatıb a.- ıġıź K/872
hatıb a.- ır K/553, K/1392
hatıb a.- ırġa K/873
hatıb a.- ıwsılarźı K/693, K/1510
hatıp a.- ıp L/117
hatıp a.- ırġa A/79
hatıp a.- ıwsı A/40
hatıp a.- ıwsı tügél K1/203

hatıw a.- ıwźa K1/233
hayźab a.- ġanım K/362
ẖeber a.- ıb K/37, K/47
ẖel a.- ıġıź K/1293
ẖéźmet ite a.- maśhıġıź K/162
ẖéźmet ite a.- may K/162
hıġıp a.- ırźar L/67
hırıp a.- dıḳ A/161
hırıp a.- dılar L/195
hırıp a.- ġan K1/13
hıyışтıra a.- ha K/629
hıypap a.- dı L/81
hörtöp a.- ġan K1/206
höylep a.- ıp kitté K1/128
höyleşe a.- ırlıḳ K1/109
höyleşe le a.- ġan K1/111
höyley a.- mam K1/169
höyźay a.- ahıġıź K/378
hurıb a.- ıb K/119, K/591, K/960, K/1440, K/1656
ısḳındırıp a.- ha K1/386
ısḳındırıp a.- ıwı K1/386
ışana a.- ham iné K1/433
ışana a.- may K1/431
ilap a.- dı L/92
ine a.- maġan K/1115
ine a.- maśhıġıź K/110
iśeb a.- a K/606
iśeb a.- ġıhı kilgen K/605
iśepke a.- ıp A/68
iśepke a.- may K1/242
iśke a.- amı K1/307
iśke a.- ıp ḳaldım L/73
iśke a.- ırġa K1/269
iśke a.- ıwsı K1/265
işéte a.- maġas K1/32
işéte a.- manılar K1/459
ite a.- manı L/186
ite a.- mayhıñ K/126
ḳabul ite a.- mayım K1/207
ḳabül itéb a.- a K/313, K/414, K/587, K/1430
ḳabül itéb a.- alar K/1194, K/1198
ḳabül itéb a.- dıġıź K/898
ḳabül itéb a.- dıḳ K/901
ḳabül itéb a.- ha K/313, K/314, K/587, K/1430
ḳabül itéb a.- ıb K/24
ḳabül itéb a.- maha K/287, K/1273, K/1458
ḳabül itéb a.- maśtar K/1386
ḳaḳḳılap a.- a K1/217
ḳala a.- haḳ L/136
ḳala a.- hındar A/112
ḳala a.- maġan K/1342
ḳala a.- maś K/104
ḳala a.- mayım K1/490
ḳaplap a.- alar L/139
ḳaraş taşlap a.- dı K1/142
ḳaray a.- mayım K1/453
ḳaray źa a.- manım L/32
ḳarşı a.- asaḳ K/1057
ḳarşı a.- dı A/203
ḳarşı a.- ġan L/80
ḳarşı a.- ıwına L/80
ḳarşı sıġıb a.- ır K/1735
ḳarşı sıġıb a.- ırmın K/941
ḳarşı tora a.- a K1/421
ḳarşı tora a.- hın K1/372, K1/391
ḳatın itéb a.- ġan K/1279
ḳayġıra a.- ırźar miken K/250
ḳayta a.- mahaḳ K1/320
ḳaytara a.- ırmın iken K1/227
ḳaytarıp a.- ırġa L/95
keleş a.- dı K1/314
keleş a.- ġandır K1/419
ḳıla a.- a K/263
ḳıla a.- ġanın K/1617
ḳıla a.- hañ K/1415
ḳırḳa a.- alar A/76
ḳırḳıb a.- alar K/58
ḳırḳıb a.- ıb K/120, K/191, K/590, K/689, K/1436, K/1438, K/1503
ḳırḳıp a.- ıp L/148
ḳıwıb sıġara a.- hın K/1166
ḳıwıb sıġara a.- manıḳ K/574
kiltére a.- may K/190
kiltére a.- mayım L/63
kisére a.- ır K/1122
kite a.- ır A/123
kite a.- manım K1/178, L/127
kite a.- maś K/1170
kite a.- may L/180
kitére a.- may A/48
ḳotḳara a.- ahıñ K1/212
ḳotḳara a.- may K/1026, K/1712
ḳotḳarıp a.- dım L/200
ḳotola a.- ır K/642, K/1469
ḳotola a.- maha K1/231

ḳotola a.- may iken K1/328
ḳotola a.- mayźar A/91
köyönöp a.- dı K1/64
ḳundırıp a.- ġanımdı L/199
ḳuptarıp a.- ıp L/125
ḳuźġala a.- maġanlıḳtan K1/327
ḳuźġala a.- may K1/319
küneklep a.- ıp kile K1/175
kür a.- manı K1/345
kür a.- may K1/472
kür a.- mayım K1/453, K1/455, K1/487
küre a.- ma K/133
küre a.- maġandarġa K/134
küre a.- manım L/52
küre a.- maś K/162
küre a.- maśtar K/295, K/821, K/822, K/1585
küre a.- may K1/41
kürhete a.- maġan K/1267
kütere a.- manı K1/332
küteréb a.- ıb K/71
küterép a.- dı K1/132
küterép a.- ıp K1/456, K1/463, L/20
küźén a.- may K1/419
küźźéñ yawın a.- ıp K1/294
küźźéñ yawın a.- ıp tora A/177, K1/145, K1/149
küźźéñ yawın a.- ıp torowına K1/268
misal a.- ıġıź K/844, K/1600
onota a.- mayım L/212
osa a.- mahalar K1/411
öyrene a.- mayım K1/208
öźöb a.- a K/1138
öźöb a.- ıb K/345
öźöp a.- dı K1/330
saḳırıb a.- dım K/40
saḳırıb a.- ıb K/32, K/274, K/498, K/520, K/549, K/584, K/614, K/664, K/672, K/679, K/877, K/1166, K/1269, K/1332, K/1356, K/1387, K/1389, K/1428, K/1475, K/1485, K/1571, K/1725
saḳırtıp a.- ġan K1/255
sara küre a.- am K1/366
sérleşép a.- ıwı K1/262
sıġa a.- may K1/162
sıġara a.- manı L/122
sıġara a.- manıḳ K/1421
sıġara a.- may torġandır L/202
sıġarıb a.- ıwsı K/446
sıġarıb a.- maś K/355
sıġarıp a.- a K1/144
sıġıb a.- ırmın K/1637
sıźay a.- may L/36
siséb a.- ahıġıź K/1500
siséb a.- ġandar K/1499
siséb a.- ıb K/683, K/1497
sistéréb a.- ıb K/1015, K/1701
sistérép a.- ıp L/57
solġap a.- a K1/138, K1/165, K1/487, K1/488
sumıla a.- ırhıġıź mı K/669, K/1481
şaḳşılandıra a.- maġanġa K/1336
şaḳşılandıra a.- may K/1333
şaşa a.- may K1/432
taba a.- a K1/36
taba a.- ġan K1/446
taba a.- maġandar K/968, K/1664
taba a.- maśhıġıźmı K1/114
taba a.- maśımdı K1/146
taba a.- may K/387, K1/418, L/64, L/96
tabıb a.- ġas K/440
talab a.- ġan K/798
talab a.- ır K/373
talay a.- ır K/373
tama a.- may K1/374
tarta a.- maġan L/51
tartıp a.- a K1/16
tartıp a.- dı K1/125, K1/498, L/45
tartıp a.- ıp K1/302, K1/388, L/45
tartıp a.- ıp sıġarıp L/23
tartıp a.- ır K1/303
tartıp a.- ıw A/2
tartıp a.- mayım K1/249
taźarta a.- ır inéñ K/203, K/1110
télge a.- ırġa K1/347
télge kile a.- may K1/448
temin ite a.- may A/49
teśir ite a.- ġan K1/111
téźép a.- ıp kitté L/41
tın da a.- ırġa K1/240
tın da a.- may K1/144
tıñdab a.- ıb K/34
tıñdab a.- ıġıź K/412, K/714
tıñday a.- ġan K/1211

tınıslana a.- manılar L/191
tıya a.- mayınsa A/192
tıyıl a.- may K/43
tıyıp tora a.- ırmın K1/365
tigéźe a.- maś K/1432
tora a.- ır K/370
tora a.- manıġıź mı K/949
tora a.- manıñ K/1646
tora a.- maś K/69, K/369, K/1167, K/1168, K/1169
tora a.- may L/45
torġoźa a.- am K/970
torop ḳala a.- hın K1/443
tota a.- manı A/163
tota a.- manılar K1/31
tota a.- may iken K/1222
totob a.- ġan K/610, K/966
totob a.- ġandar K/959, K/1655, K/1660
totob a.- ıb K/455, K/716, K/720, K/733, K/913, K/1531, K/1536, K/1610
totob a.- ırġa K/727, K/1540
totob a.- manıġıź K/964, K/1658
totonop a.- a K1/222
totop a.- dım L/179
totop a.- ġandar K1/5
totop a.- ırġa K1/489
tottorob a.- ıb K/1279
toy a.- ır K1/53
töşe a.- may K1/357
töşönöb a.- ıġıź K/498, K/1332
töşönöp a.- ġas K1/211
töźele a.- maś iñé L/201
tuḳtata a.- mam K1/366
tülep a.- ırhıñ L/77, L/85
tüley a.- maġan L/64
tüley a.- mayźar L/125
tüźe a.- may A/181, K1/487
ultıra a.- maġanı K1/242
ultırıb a.- ıb K/442
ura a.- mayım L/128
uraźa tota a.- ırźar miken K/1134
uraźa tota a.- maśtar K/1134
urtlap a.- dı A/141
uźġara a.- maġan K1/278
übép a.- dı A/206
übép a.- ġan K1/259
ültére a.- may torġan K/301
üs a.- a L/22
üs a.- ırźar K1/29
üte a.- maha K/951
üténe a.- maś K/962
yaḳındaşa a.- mayınsa K/1119
yaḳşılıḳ ite a.- ırhıġıź K/1616
yal a.- ġan K1/268
yarźam ite a.- am K1/212
yarźam ite a.- mayhıñ K1/220
yarźamsı a.- ıwźan K1/257
yarźamsı itép a.- ahıñ K1/220
yat a.- ır K1/353
yata a.- maśtar A/61
yawab bire a.- maġan K/773
yaźa a.- maġan K1/91
yaźıp a.- dıḳ A/170, A/194, A/198
yaźıp a.- ġan A/208
yaźıp a.- ġandar iken A/212
yébere a.- mayım K1/416
yébere a.- mayźar K1/481
yéñe a.- maś K/545
yéñe a.- maśhıñ K1/402
yeşére a.- a K1/350
yeşére a.- may K1/228
yeşey a.- ıp A/47
yeşey a.- manı A/10
yeşey a.- mawına L/211
yeşey a.- mayım K1/415
yéte a.- may iném L/127
yılınıp a.- ġas K1/23
yılmaya a.- maś iné K1/317
yırtıp a.- ıp L/132
yıwata a.- may K1/338
yıyıb a.- dıġıź K/1374, K/1375
yıyıb a.- ġandar K/472, K/525, K/1305, K/1363
yıyıb a.- ġanıġıź K/536, K/537
yıyıb a.- ıb K/29, K/553, K/1391
yıyıp a.- ıp K1/225
yoklay a.- manım L/193
yoḳlay źa a.- manıḳ K1/12
yünelte a.- manılar K/571
[805]

al (I): Al, açık kızıl, kırmızımsı.
a. K1/166, K1/473, K1/491
[3]

al (II): Ön, önce, ön taraf.
a.+ dağı K/1677, K/1723, L/143
a.+ dağılar K/663
a.+ dağılarźın K/647, K/1474
a.+ darın L/3, L/13

a.+ darınan K/34
a.+ dıbıźźa K/723, K/1539
a.+ dıġıźźaġı K/683, K/1497
a.+ dıma L/63, L/137
a.+ dımda L/10, L/124
a.+ dına K/178, K/518, K/895, K/912, K/967, K/995, K/1013, K/1119, K/1154, K/1252, K/1581, K/1606, K/1663, K/1677, K1/136, K1/218, L/1, L/26, L/35, L/40, L/48, L/185, L/203
a.+ dında A/162, A/182, K/106, K/114, K/123, K/139, K/143, K/156-2, K/291-2, K/305-2, K/306, K/458, K/461, K/557, K/978, K/979, K/1008, K/1110, K/1127, K/1395, K/1460, K/1581, K/1675, K1/207, K1/229, K1/250, K1/251, K1/252, K1/258, K1/261 L/54, L/139, L/192, L/201, L/204
a.+ dındaġı K/850, L/21
a.+ dınġı K1/40, K1/41, K1/179
a.+ dının K/1697
a.+ dıña K1/38, K/140
a.+dıñe **[d: a.+dıña]** K/140
a.+ ġa A/123, A/167, A/179, K1/25, K1/33, K1/122, L/28, L/101, L/103, L/148, L/210
tañ a.+ dı K1/497
[98]

ala: Ela.
a. L/122
[1]

alama: Çul.
a. K/336
[1]

alar: Onlar.
a. K/30, K/34, K/35, K/38, K/71, K/83-2, K/85, K/86, K/87, K/94, K/96, K/97, K/98, K/99, K/106, K/140, K/143-2, K/145, K/154-2, K/164, K/166, K/178, K/187, K/229, K/230, K/233, K/250, K/259, K/263, K/266, K/271, K/290, K/291, K/322, K/332, K/336, K/349, K/371, K/385, K/407, K/409, K/435, K/445, K/448, K/452, K/467, K/469, K/477, K/484, K/490, K/497, K/502, K/520, K/522, K/534, K/539, K/541, K/555, K/557, K/561, K/563, K/569, K/571, K/577, K/578, K/579, K/584, K/623, K/624, K/629-2, K/630, K/632, K/654, K/657, K/659, K/669, K/678, K/680, K/681, K/684, K/697, K/706, K/712, K/722, K/726, K/732, K/746, K/749, K/755, K/776-2, K/777, K/778, K/800, K/823, K/843, K/868, K/873, K/883, K/885, K/907, K/924, K/930, K/931, K/935, K/945, K/949, K/952, K/971, K/975, K/988, K/1001, K/1005, K/1007, K/1016, K/1039, K/1045, K/1050, K/1059-2, K/1060, K/1065, K/1086-2, K/1088, K/1089, K/1097, K/1123, K/1130-2, K/1134-3, K/1135, K/1139, K/1148, K/1156, K/1163, K/1190, K/1193, K/1194, K/1196, K/1198, K/1211, K/1214, K/1220, K/1229, K/1232, K/1236-2, K/1273, K/1274, K/1294, K/1295, K/1296, K/1298, K/1299, K/1300, K/1311, K/1313, K/1314, K/1316, K/1318, K/1320, K/1322, K/1325, K/1329, K/1341, K/1354, K/1357, K/1360, K/1361, K/1366, K/1371, K/1383, K/1394, K/1395, K/1403, K/1404, K/1407-2, K/1409, K/1411, K/1425, K/1427-2, K/1447, K/1451, K/1480, K/1482, K/1499, K/1507, K/1526, K/1531, K/1532, K/1534, K/1540, K/1542, K/1544-2, K/1551, K/1566-2, K/1581, K/1614, K/1619, K/1620, K/1627, K/1628, K/1631, K/1646, K/1649-2, K/1655, K/1669, K/1673, K/1678, K/1688, K/1694, K/1695, K/1721, K/1722, K/1730, K/1736, K/1739, K/1740, K/1741, K/1746, K/1748
a.+ ġa K/55, K/84, K/95, K/146, K/184, K/195, K/205, K/216, K/227, K/233, K/247, K/250, K/253, K/258, K/263, K/265, K/274, K/278, K/319, K/347, K/355, K/369, K/383, K/404, K/405-2, K/407, K/408, K/418, K/422, K/425, K/427, K/428, K/431, K/446, K/451, K/468-2, K/479, K/491, K/498, K/520, K/522, K/529, K/533, K/535, K/542, K/558, K/562, K/566, K/568, K/575, K/577, K/582, K/601, K/621, K/625, K/628, K/643, K/645, K/650, K/653, K/654, K/655, K/664, K/670, K/678, K/682, K/694, K/697, K/702, K/705, K/708, K/712, K/718, K/723, K/728, K/747, K/748, K/756, K/768,

K/770, K/803, K/814, K/816, K/857, K/875, K/877, K/903, K/908, K/919, K/928, K/936, K/940, K/947, K/954, K/957, K/1001, K/1006, K/1010, K/1049, K/1060, K/1068, K/1087, K/1101, K/1108, K/1114, K/1117, K/1123, K/1132, K/1134, K/1140, K/1142, K/1148, K/1158, K/1160, K/1163, K/1166, K/1176, K/1180, K/1187, K/1189, K/1191, K/1193, K/1197, K/1199, K/1202, K/1211, K/1212, K/1213, K/1218, K/1232, K/1235, K/1238, K/1258, K/1262, K/1266, K/1269, K/1270, K/1272, K/1293-2, K/1299-2, K/1301, K/1310-2, K/1312, K/1324, K/1327, K/1332, K/1336, K/1354, K/1356-2, K/1370, K/1372, K/1376, K/1384, K/1389, K/1394, K/1397, K/1402, K/1405, K/1422, K/1424, K/1428, K/1429, K/1446, K/1448, K/1454, K/1456, K/1457, K/1467, K/1470, K/1475, K/1479, K/1481, K/1482, K/1485, K/1496, K/1500, K/1501, K/1517, K/1524, K/1528, K/1529, K/1543, K/1544, K/1545, K/1552, K/1556, K/1566, K/1571, K/1577, K/1616, K/1622, K/1625, K/1629, K/1631, K/1632, K/1633, K/1636, K/1643, K/1650, K/1653, K/1657, K/1689, K/1690, K/1693, K/1695, K/1696, K/1734, K/1741, K/1742, K/1743, K/1746, K/1748

a.+ ı K/43

a.+ źa K/1090

a.+ źan K/29, K/32, K/165, K/231, K/250, K/299, K/445, K/567, K/882, K/1005, K/1135, K/1295, K/1300, K/1360, K/1426, K/1661

a.+ źı K/33, K/86, K/90, K/92, K/109, K/164, K/186, K/188, K/192, K/196, K/198, K/201, K/271, K/294, K/348, K/360, K/397, K/409, K/422, K/424, K/433, K/434, K/436, K/444, K/448, K/466, K/470, K/502, K/518, K/519, K/520, K/532, K/556, K/560, K/564, K/582, K/590, K/599, K/619, K/621, K/629, K/630, K/631, K/649, K/659, K/672, K/679, K/683, K/684, K/695, K/698, K/717, K/733, K/780, K/879, K/895, K/953, K/1059, K/1069, K/1070, K/1090, K/1092, K/1128, K/1155, K/1166, K/1180, K/1267, K/1269, K/1295, K/1296-2, K/1298, K/1308, K/1310, K/1320, K/1354, K/1358, K/1359, K/1362, K/1364, K/1368, K/1385, K/1386, K/1395, K/1400, K/1444, K/1449, K/1457, K/1459-2, K/1485, K/1501, K/1512, K/1584

a.+ źıḳı K/93, K/100

a.+ źın K/34, K/167, K/237, K/239, K/264, K/265, K/302, K/316, K/353, K/359, K/369, K/466, K/592, K/594, K/602, K/660, K/681-2, K/745, K/762, K/776, K/807, K/865, K/952, K/1000, K/1032, K/1040, K/1093, K/1109, K/1120, K/1148, K/1157, K/1231, K/1268, K/1298, K/1310, K/1358, K/1362, K/1429, K/1437, K/1439, K/1441, K/1469, K/1475, K/1543, K/1556, K/1649, K/1668, K/1733, K/1740

[619]

alasa: Alaca.

a. K1/296, L/56

[2]

alavastr: *Rus.* Kaymak taşı.

a. K/916, K/1612

[2]

alay: Öyle, o şekilde.

a. K/673, K/833, K/1030, K/1048, K/1486, K/1715

a. bulmaġan K/625

a. itéw L/22

[8]

alay bulha: Öyleyse.

a. K/252

[1]

alayha: Öyleyse.

a. K/951

[1]

alayźa: Öyleyse. *bk.* alayha.

a. K/461

[1]

alda: 1. Önce, önde, başta.

a. A/44, K/647, K/663, K/779, K/1474, K/1567, K1/149, L/130, L/91

2. -den önce.

a. K/712, K/1295

[11]

alda-: Aldatmak, kandırmak.
a.- ġan K1/350
a.- hın K1/360
a.- ma K1/239
a.- mawına K1/350
a.- rġa K1/350-2
[6]

aldan: Önce, önceden.
a. A/160, K/408, K/690, K/1307, K/1504, K/1617, K1/327, K1/328-2, L/12, L/111, L/121, L/172
[13]

aldan-: Aldanmak, kandırılmak.
a.- ırġa K/151
a.- ıwı K/416
a.- ıwźan A/91
a.- maś K/1647
[4]

aldandır-: Kandırmak, tuzak kurmak.
a.- ha K/588, K/590, K/591, K/1435, K/1436, K/1438, K/1440
[7]

aldanıw: Tuzak.
a. K/589
a.+ źan K/589
a.+ źar K/589
[3]

aldanıwsılıḳ: Sahtekârlık.
a. K/1197
[1]

aldanuḳ: Önceden.
a. K/837, K/1595
[2]

aldaş-: İftira atmak, yalan söylemek.
a.- ġanım yuḳ L/67
a.- ḳan K1/91
a.- mam L/67
[3]

aldaw: Aldatma, aldatmaca.
a.+ ı K/1048
[1]

aldawsı: Aldatan, yalancı.
a. K/383
a.+ nın K/1047
[2]

aldı-yaldı: Sürekli, yorulmadan.
***aldı-yaldı bélme-*:** "dur durak bilme-."
a. bélmey K1/203, K1/226
[2]

aldıḳ: Yalancı, sahte.
a. K/187, K/787, K/801, K/823, K/836-2, K/968, K/969, K/970, K/1594-2, K/1666
[12]

aldıḳ-yözźö: İkiyüzlü, sahtekâr.
a. K/140, K/177
a.+ ler K/143, K/154, K/495, K/530, K/745, K/786, K/787, K/788, K/796, K/798, K/800, K/802
a.+ lerźéké K/863
a.+ lerźén K/1324
[16]

aldın: Üstün, önde, lider.
a. K/674, K/1487
[2]

aldınan: Önce, -den önce.
a. K/1475, K1/89, K1/139 K1/243, L/183, L/187
[6]

aldıñdan: Önce, -den önce. *bk.* aldınan.
a. K/325-2, K/1072-2, L/23
[5]

aldır-: Aldırmak.
taźartḳas a.- ġan K1/135
[1]

Aleksandr: Kişi adı.
a. K/1702
[1]

Alfey: Kişi adı.
a. K/276, K/1129, K/1161
[3]

alhıź-yalhıź: Sürekli, durmaksızın.
a. K1/69
[1]

alım: Rüşvet.
a. K/1340
[1]

alın-: Almak, alınmak.
a.- a K/327
a.- ġan A/92, A/127, A/128
a.- ġanlıḳtan L/166
a.- ġas A/82
a.- ır K/250, K/406, K/724, K/852, K/853, K/892, K/1135, K/1203
hatıp a.- ıp A/85
iśke a.- ır K/922
ḳıyıp a.- ġaynı L/131
[17]

alıp: -den başlayarak, -den itibaren.

a. K1/121, K1/294, L/4
a. (~alıb) K/17, K/82
[5]

alıś: Uzak.
a. A/192, K/1324, K1/139, K1/143, K1/167, K1/192, K1/361, K1/381, L/175, L/181
a. tora K/496
a. tügél K1/165, L/166
a. tügélhéñ K/1562
a.+ ıraḳ K/231, K1/235
a.+ ḳa K1/328
a.+ ta K1/279, K1/306, K1/319, K1/367-2, L/139, L/193, L/208
a.+ tan K/967, K/1039, K/1358, K/1508, K/1663, K/1721, K1/286, K1/313, L/171, L/173, L/174
a.+ tanuḳ K/1225
a.+ taraḳ A/171
[38]

alıślan-: Uzaklaşmak.
a.- a A/151
[1]

alıślıḳ: Uzaklık, mesafe.
a.+ ta K1/98
[1]

alış-: Karşılıklı almak; yer değiştirmek, göçmek.
a.- a alalar A/78
fékér a.- ḳas A/45
[2]

alışıw: Yer değiştirmek, takas etmek**.**
a. A/81, A/82
a.+ ġa A/81
[3]

alıştır-: Değiştirmek, başka bir hâle bürünmek.
a.- alar A/80
a.- ıp tora A/181
a.- ıw A/29
a.- may A/25
[4]

alıştırıwsı: Para bozdurma işini yapan kimse.
a.+ larźın K/693, K/1510
[2]

alıwsı: Alıcı.
a. L/105, L/112
[2]

alḳa: Küpe.
a.+ lar K1/473
[1]

Alla: *Ar.* Allah.
a. K1/207
a.+ ġa L/49
a.+ m K1/209
a.+ nıñ K1/262
[4]

allan-: Kızarmak.
a.- ıp K1/77
a.- ıp torġan K1/4
[2]

alma: Elma.
a. K1/105, K1/361
a.+ ları K1/4
[3]

almaġas: Elma ağacı.
a.+ ı K1/40
a.+ ıñ K1/39
[3]

almaş-tilmeş: Birbiri ardına, ileri geri.
a. K1/284, K1/416, K1/458
[3]

almaşla-: Kötülemek, ileri geri konuşmak.
a.- p A/207
[1]

almaştır-: Değiştirmek, yer değiştirmek.
a.- ıp kitkendér K1/270
a.- ıp tororġa L/59
a.- źım L/196
[3]

alsaḳ: Açık yüzlü, güleç.
a. K1/395
[1]

altar: *Lat.* Sunak.
a. K/113, K/114
[2]

altı: Altı, sayı adı.
a. A/19, A/65, K/556, K/1395, K1/24, K1/67, K1/88, K1/119
[8]

altın: Altın.
a. K/36, K/282, K1/201, K1/207, K1/226, K1/244, K1/263-2, K1/265, K1/281, K1/288, K1/291, K1/293, K1/427, K1/462-2, K1/463, K1/473-2, L/177
a.+ dı K/790
a.+ ı K/789

[22]

altınsı: Altıncı.

a. K/652, K/1029, K/1714

[3]

altışar: Altışar.

a. A/95

[1]

altmış: Altmış, sayı adı.

a. K/1186

a.+ éret K/402, K/417, K/1198

[4]

alyot: Ahmak, aptal.

a. K1/201

a.+ mo K1/201

a.+ to K1/201

[3]

amanat: *Ar.* Emanet.

a.+ ı K1/312

[1]

amin: *Ar.* Âmin.

a. K/151, K/1070, K/1748, K1/326

[4]

Aminadav: Kişi adı.

a. K/4

a.+ tı K/4

[2]

Amon: Kişi adı.

a. K/10

a.+ dı K/10

[2]

ana: İşte.

a. A/108, A/177, K/176, K/1593, K1/5, K1/118, K1/148, K1/336, L/71

[9]

analiz: *Rus.* Analiz.

a. A/102

[1]

anan: "O" zamirinin ayrılma hâli eki almış şekli.

a. A/77, K/41, K/54, K/61, K/86, K/116, K/127, K/146, K/183, K/244-2, K/262, K/306, K/316, K/326, K/353, K/354, K/355, K/359, K/447, K/465, K/509, K/517, K/565, K/580, K/632, K/667, K/750, K/891, K/951, K/995, K/1054, K/1075, K/1089, K/1188, K/1228, K/1263, K/1273, K/1282, K/1320, K/1323, K/1335, K/1342, K/1378, K/1393, K/1421, K/1423, K/1425, K/1444, K/1460, K/1513, K/1546, K/1556, K/1560, K/1562, K/1575, K/1632, K/1670, K/1677, K/1683, K/1685, K/1725, K/1740

[63]

anaw: O, orası, şurası.

a.+ ında K/575

[1]

anawı: Onu.

a. K1/179, K1/199, K1/200, K1/201, K1/464

[5]

anawlay: Onun gibi.

a. K/945

[1]

anda: "O" zamirinin bulunma hâli eki almış şekli.

a. K/47, K/65, K/113, K/114, K/158-2, K/213, K/284, K/354, K/372, K/399, K/436, K/444, K/452, K/548, K/560, K/599, K/619, K/738, K/740, K/835, K/863, K/893, K/966, K/982, K/988, K/1039, K/1045, K/1083, K/1105, K/1108, K/1116, K/1144, K/1163, K/1183, K/1230, K/1267, K/1295, K/1342, K/1437, K/1439, K/1441, K/1458, K/1476, K/1497, K/1500, K/1508, K/1704

[48]

anda-bında: Orada burada, sağdan soldan.

a. L/146

[1]

andaġı: Oradaki.

a.+ ġı K/270, K/421

[2]

Andrey: Kişi adı.

a. K/275, K/1575

a.+ źı K/83, K/1086, K/1161

a.+ źın K/1099

[6]

anhat: Kolay, hafif.

a. K1/273, K1/423, K1/493

a.+ ıraḳ K/240, K/1124

[5]

anı: "O" zamirinin belirtme hâli eki almış şekli.

a. K/25, K/28, K/38, K/62, K/63, K/64, K/70, K/73, K/103, K/105, K/115, K/118, K/119, K/120, K/131, K/178,

K/208, K/226, K/228, K/229, K/235, K/246, K/257, K/277, K/305, K/312-2, K/327, K/347, K/348, K/355, K/359, K/366, K/385, K/386, K/390, K/398, K/401, K/425, K/427, K/438, K/442, K/456, K/457-2, K/464, K/465, K/476, K/483, K/487, K/500, K/511, K/528, K/545, K/549-2, K/552-2, K/560, K/567, K/571-2, K/572, K/573, K/574, K/578, K/584, K/588, K/591, K/595, K/597, K/609, K/610, K/612, K/614, K/616, K/620, K/666-2, K/694, K/714-2, K/719, K/720, K/725, K/727-2, K/732, K/740, K/749, K/755, K/762, K/770, K/772, K/773, K/777, K/788, K/859, K/863, K/873, K/881, K/924, K/925, K/934, K/956, K/957-2, K/958, K/959, K/965, K/966, K/970, K/975, K/976, K/980, K/986, K/996, K/1002, K/1012, K/1014, K/1015-2, K/1018, K/1019, K/1020, K/1022, K/1027, K/1028-2, K/1033, K/1038, K/1043, K/1057, K/1063, K/1067, K/1082, K/1095, K/1097, K/1100, K/1106, K/1113, K/1119, K/1130, K/1145, K/1154, K/1164, K/1174, K/1182, K/1194, K/1199, K/1208, K/1214, K/1215, K/1216, K/1219, K/1221, K/1222, K/1223-2, K/1243-2, K/1281, K/1282, K/1290-2, K/1312, K/1316, K/1336, K/1351, K/1366-2, K/1381, K/1386-2, K/1387, K/1390-2, K/1400, K/1408-2, K/1411-3, K/1412, K/1413-3, K/1415, K/1419, K/1420, K/1421, K/1424, K/1429, K/1431, K/1432, K/1435, K/1436, K/1438, K/1440, K/1443, K/1445, K/1464, K/1476-2, K/1477-2, K/1492, K/1497, K/1498, K/1499, K/1512, K/1513, K/1529, K/1531, K/1535, K/1536, K/1540-2, K/1543, K/1550, K/1551, K/1561, K/1565-2, K/1614, K/1615-2, K/1620, K/1652, K/1653-2, K/1654, K/1655, K/1659, K/1660, K/1673, K/1678, K/1684, K/1691, K/1694, K/1695, K/1697, K/1698, K/1699, K/1700, K/1701-2, K/1703, K/1704, K/1705, K/1706, K/1708, K/1713-2, K/1717, K/1722, K/1727, K/1728, K/1735-2, K/1739

[261]

anıhı: Orası, onunki.

a. K/252, K/406, K/424, K/892, K/1203

a.+ n K/1533

a.+ nın K/1532

[7]

anıḳı: Onunki.

a. K/406, K/892

[2]

anın: “O” zamirinin ilgi hâli eki almış şekli.

a. K/2, K/11, K/18, K/19, K/20, K/21, K/27, K/30, K/31, K/36, K/38-2, K/39, K/41, K/45, K/46, K/51-2, K/53, K/59, K/60, K/68, K/71, K/76, K/83, K/85, K/86, K/87, K/89-2, K/90, K/91, K/93, K/94, K/95, K/96, K/97, K/98, K/99, K/100, K/124, K/125-3, K/126, K/146, K/162, K/170, K/171, K/172, K/185, K/200, K/201, K/202, K/206, K/210, K/214, K/215, K/216, K/224, K/226, K/237, K/245, K/249, K/251, K/253, K/254, K/256-2, K/262, K/263, K/266, K/275, K/276, K/293, K/298, K/299, K/328, K/333, K/338, K/345, K/348, K/358, K/359, K/363, K/365, K/366, K/370, K/373-2, K/377-3, K/390, K/394, K/396, K/406, K/413, K/417, K/419, K/426, K/430, K/435, K/449-2, K/450-2, K/451, K/456, K/463, K/464, K/465, K/467, K/487, K/507, K/516, K/518, K/532, K/539, K/544, K/556, K/557, K/569, K/582, K/603, K/606-2, K/607-2, K/611, K/613, K/619, K/620, K/630, K/639, K/667, K/676, K/681, K/683, K/695, K/700-2, K/704, K/705, K/716, K/719, K/726, K/733, K/743, K/750, K/751, K/760, K/772, K/791, K/793-2, K/794-2, K/795, K/811, K/813, K/815, K/836, K/843, K/844, K/854, K/876, K/884, K/892, K/895, K/898, K/904, K/905, K/916-2, K/917, K/922, K/940, K/960, K/967, K/974, K/976, K/978, K/985, K/987, K/990, K/998, K/1003-3, K/1009, K/1011, K/1013, K/1016, K/1021, K/1048, K/1052-2, K/1053, K/1057, K/1058, K/1059, K/1063, K/1064, K/1073, K/1075, K/1077, K/1086, K/1088, K/1089, K/1090, K/1092-2, K/1095, K/1096,

K/1098, K/1101, K/1102, K/1110-2, K/1112, K/1115, K/1118, K/1119, K/1128, K/1129, K/1130-3, K/1138, K/1149, K/1150, K/1151, K/1153-2, K/1154, K/1156, K/1165, K/1169, K/1170-2, K/1173, K/1175, K/1178, K/1179, K/1188, K/1203, K/1206, K/1210, K/1222, K/1223, K/1227, K/1228, K/1240, K/1241, K/1242, K/1243, K/1246, K/1247-2, K/1248, K/1252, K/1263, K/1264, K/1265-2, K/1279, K/1282, K/1284, K/1290, K/1291, K/1293, K/1297, K/1317, K/1318, K/1343-2, K/1350-2, K/1351-2, K/1353, K/1377, K/1380, K/1396-2, K/1399, K/1414, K/1418, K/1444, K/1456, K/1465, K/1467, K/1475, K/1478, K/1497, K/1502, K/1508, K/1509, K/1513, K/1522, K/1527, K/1534, K/1540, K/1546, K/1547, K/1565, K/1572, K/1573, K/1579, K/1583, K/1591, K/1594, K/1600, K/1612, K/1618, K/1622, K/1636, K/1656, K/1660, K/1662, K/1663, K/1664, K/1665, K/1667, K/1674, K/1702, K/1705, K/1707, K/1708, K/1720, K/1722, K/1735, K/1739, K/1742

[335]

anis: *Rus.* Anason.

a.+ tın K/796

[1]

Anna Efremovna Kamenskaya: Kişi adı.

a. K1/40

[1]

ant: Ant, yemin.

a.+ ın K/461

a.+ ın mı K/790

a.+ ıñdı K/123

ant it- **:** **"**yemin et-.**"**

a. ite K/793-2, K/794, K/795

a. ite torġan K1/477

a. itéb K/459, K/972, K/981, K/983, K/1285, K/1680

a. itép A/187

a. itéwé K/1288

a. itéwsé K/793, K/794, K/795

a. ithe K/789-2, K/791-2

a. itme K/124, K/126

a. itmenémé K1/476

a. itté K1/477

[27]

añ: Akıl, uyanık, bilinçli.

a. K/1202

a.+ ında K1/499

[2]

añda-: Anlamak.

a.- ġandar K/539, K/568

a.- mayhıġıź mény K/504

a.- mayhıġıź mı K/536, K/1191, K/1372

[6]

añdamaśtan: İsteksizce, bilmeden.

a. K/1608

[1]

añġar-: Bir işin aslını anlamak, sebebini düşünmek.

a.- ġandar iken K/1540

a.- ġandar K/726

[2]

añġarmaśtan: Birden, aniden.

a. K1/409

[1]

añġart-: Birinin aklına girmek, aklına düşürmek.

a. K/430, K/503

a.- ıwı A/138

[3]

añhıź: Akılsız, ahmak.

a. K1/139

[1]

añışhıź: Anlaması güç, açıklaması zor.

a.+ hıġıź mı K/1336

[1]

añla-: Anlamak. *bk.* añda-.

a. K1/283

a.- ġan K1/395, K1/495

a.- ha iné K1/343, K1/446

a.- manım L/25

a.- maśḳa K1/421

a.- mayhıñ K1/436

a.- mayhıñmı K1/215

a.- maymı K1/372

a.- maysa A/96

a.- nı K1/429

a.- nıġıźmı K1/250

a.- nıñmı K1/129

a.- p K1/63

a.- rlıḳ K1/439

a.- wźan K1/430
a.- y alhañ iné K1/362
a.- y almay iném L/7
a.- y K1/487
a.- yhıñ K1/287
a.- yhıñmı K1/416, K1/462, K1/466-2, K1/469
a.- yım K1/174, K1/439
a.- yźar A/93
[29]

añlaşıl-: Anlaşılmak.
a.- a K1/42
a.- dı L/76
a.- maġan K1/83
[3]

añlat-: Anlatmak, açıklamak.
a.- a almayım K1/439
a.- a K1/124
a.- ıp birérge K1/146
a.- ıp K1/218
a.- ır K1/348
a.- ırġa K1/362
[6]

añlatma: Açıklama, izah.
a. K1/145
a.+ hına K1/125
a.+ ların K1/131
[3]

añlı: Akıllı, zeki.
a. K1/179
[1]

ap-aḳ: Bembeyaz. *bk.* appaḳ.
a. K1/39
[1]

ap-asıḳ: Apaçık, açık açık.
a. K1/395, K1/495, K1/497, L/173
[4]

apa: Abla.
a. la inégéź K1/109
a.+ hına K1/67
a.+ ñdıñ K1/133
[3]

apar-: Alıp gitmek, götürmek.
a. K/205, K/1114
a.- a torġan K/185
a.- ġan K/66, K/186, K/463, K/1082
a.- ġandar K/966
a.- ıb birgender K/986
a.- ıb K/70, K/612, K/1011, K/1682, K/1697
a.- ıb ḳuyarźar K/1581
a.- ırġa K/59, K/1016
a.- ırźar K/291-2
[19]

apay: Abla.
a. L/138
a.+ ım L/144, L/146, L/147, L/148, L/149, L/164
[7]

apay-héñdé: Abla ile küçük kız kardeş, Ablalı bacılı.
a.+ hén K/646
a.+ leré K/450
[2]

apay-ḳarındaş: Abla kardeş.
a. K/394, K/1178
a.+ tar K/1473
a.+ tarı K/1265
a.+ tarın K/1472
a.+ tarıñ K/1175
[6]

apkil-: Alıp gelmek, getirmek.
a.- e K/1317
a.- éb K/463, K/1612
a.- égéź K/470
a.- érge K/1289
a.- gen K/1290
a.- gender K/217, K/487
[8]

apkit-: Alıp gitmek, götürmek.
a.- éb K/1048
a.- égéź K/1653
a.- ken K/1583
a.- kender K/1015, K/1701
a.- té K/218
a.- téler K/1063
[7]

apḳayt-: Alıp dönmek, getirmek.
a.- ayıḳ K/1164
[1]

apostol: *Rus.* Hz. İsa'nın öğüt ve inançlarını yayma işiyle görevlendirilen on iki yardımcısından her biri. Havari.
a.+ darźın K/275
a.+ dar K/1292
[2]

appaḳ: Bembeyaz.
a. K/1396

[1]
apsıḳ-: Alıp çıkmak.
a.- ḳan K/556, K/1395
a.(~apsıġ) - ıb K/73
[3]
aptıra-: Şaşırmak.
a.- bıraḳ tora K1/414
a.- ġan K1/210
a.- ġanday K1/165
a.- ġas L/112
a.- maġan K1/248
a.- may K1/227
a.- nım K1/31
a.- p böttöler A/185
a.- p K1/158, K1/212, K1/221
a.- p ḳalġan K1/270
a.- p ḳarap torźom L/210
a.- p kittém L/178
a.- p tormanı L/90
a.- p yörögen L/65
a.- r K1/149
a.- rhıñ K1/149
a.- w K1/272
a.- wźan K1/250
a.- y K1/227
a.- yım K1/147
[22]
aptıran-: Düşünceye dalmak.
a.- ıp K1/224
[1]
ara: 1. İki şeyin ortası, iki şeyi ayıran yer, ara.
a.+ ġıźźa K/181, K/673-2, K/674, K/1443, K/1486-2, K/1487
a.+ hına K/419, K/1231, K1/299, L/180, L/201
a.+ hınan K1/4, L/134, L/155
a.+ hında A/9, A/15, A/29, A/41, A/55, A/71, A/85, A/86, A/98-2, A/101, A/102, A/146, A/156, A/157, K/289, K/326, K/594, K/808, K/1065, K/1266, K/1721, K1/38, K1/66, K1/79, K1/98, K1/161, K1/165, K1/279, K1/292, K1/357, K1/374, K1/436, L/106, L/167, L/178, L/179, L/180
a.+ hındaġı K1/103
a.+ la A/157, K/355,
a.+ larında A/170, K/1224-2
a.+ bıźźa tügél mé K/1265
béźźén a.+ la tügél miken K/450
2. Sıra, esna.
a.+ la A/36, A/56, A/139, A/147, K/1003, K1/117, K1/254, K1/315, K1/478, L/25, L/82, L/84, L/139
3. Mesafe, ara.
a.+ nı K1/307, K1/387
[77]
ara-tire: Ara sıra, arada bir.
a. K1/167, K1/290
[2]
araḳı: *Ar.* Rakı; içki.
a. K/334, K/938, K/1137, K/1634, K/1704
a.+ hı K/252, K/1137
a.+ nda K/1137
a.+ nı K/252-2, K/1137
[11]
aralaş: Arasında, karışık.
a. K1/53, L/5
[2]
Aram: Kişi adı.
a. K/4
a.+ dı K/3
[2]
arba: Araba.
a.+ ġa L/45
a.+ hı L/16
a.+ hına L/118
a.+ hınan L/150
a.+ laġı L/85
a.+ lar L/68
a.+ larġa L/69
a.+ larźağı L/113
a.+ nı L/51
[9]
arem [d:erem]: Haram, faydasız, boş. *bk.* erem.
***arem[d:erem] it-*:** "israf et-."
a. itéw K/1614
[1]
arenda: *Rus.* Kira.
a. A/89, A/101
a.+ ġa A/77, A/88-2, A/90, A/92, A/96, A/106, A/118
a.+ ġı A/59
a.+ hı A/30
a.+ tarźan A/89
[13]
arġı: Ötedeki, ilerideki.
a. K/1220

[1]
arġımaḳ: Hızlı koşan bir at cinsi, hüheylan.
a. K1/501
a. (~arġımaġ)+ ına K1/286
[2]
Arḫelay: Kişi adı.
a. K/47
[1]
arı: 1. Fazla, öte, daha.
a. A/65, A/152, K1/67
a.+ raḳ K1/53
2. Sonra, -den sonra.
a. A/133, A/150, A/151
[7]
arı-: Yorulmak.
a.- ġan L/133
a.- ġanġa K1/267
a.- ġanımdı L/133
a.- ġas K1/23
a.- haḳ A/174
a.- p toramı L/133
a.- p K1/197
a.- wın K1/242
a.- wźı K1/308
[9]
arı-biré: Öte beri.
a. K1/320
[1]
arıḳ: Zayıf, güçsüz.
a. K1/135, K1/368, K1/395, K1/445
[4]
arın-: Arınmak, kurtulmak.
a.- ıp K1/248
[1]
arıślan: Aslan.
a. K1/126, K1/127, K1/128, K1/329, K1/379
[5]
arış: Çavdar.
a. K1/252, L/19, L/111, L/134, L/141, L/143-2, L/148, L/155
a.+ tar L/143
a.+ tı L/135, L/154
[12]
arıw: İyi, güzel.
a. K/58, K/106, K/320, K/344, K/402, K/417, K/418, K/421, K/431, K/432, K/662, K/827, K/884, K/886, K/894, K/919, K/1037, K/1186, K/1198, K/1393, K/1615, K1/176, L/153, L/198
a.+ źarźı K/135
a.+ źı K/178
a.+ raḳ K/288, K/337, K/339, K/1273
[30]
arıwźandır-: İyileştirmek.
a.- ıwsı K/790, K/792
[2]
Arimafeya: Yer adı.
a.+ nan K/1041, K/1723
[2]
arḳa: Arka, sırt.
a.+ hınan K1/51, K1/54, K1/217, L/102
a.+ hında K1/48
a.+ hındaġı A/56
a.+ ları K1/376
a.+ mdan A/206
[8]
arḳahında: Sayesinde, sebebiyle.
a. A/9, A/37, A/39, A/76, A/87, A/133, K1/168, K1/220
[8]
arḳala: Sonucunda, yüzünden.
a. K1/234
[1]
arḳanla-: Bağlamak, emniyete almak.
a.- p ḳuyġansı L/146
[1]
arḳılı: Bir baştan bir başa.
a. L/177
[1]
arḳırı: Yoluyla, vasıtasıyla.
a. K/22, K/30, K/40, K/42, K/48, K/79, K/145, K/218, K/361, K/429, K/589, K/685, K/827, K/993
[14]
arḳırı-buy: Çapraz şekilde.
a. K1/307
[1]
arlı-birlé: Gelişigüzel, rastgele.
a. K1/185, L/85, L/177, L/209
[4]
armiya: *Rus.* Ordu.
a.+ ġa K1/68
[1]
arna-: İthaf etmek.
a.- p K1/417

[1]
arpa: Arpa.
a. L/134
[1]
art: Art, arka.
a. K/1216, L/1
a.+ ıbıź A/141
a.+ ıbıźźan K/511
a.+ ıġıźźa A/149
a.+ ımdan K/59, K/84, K/223, K/244, K/311, K/551, K/638, K/645, K/1077, K/1087, K/1129, K/1389-2, K/1464, K1/3, L/42
a.+ ına K1/483, L/15, L/59
a.+ ında A/16
a.+ ından K/1471
a.+ ınıñ K1/92
a.+ ınsa A/150, K1/123, K1/126, K1/153, K1/286, K1/376, K1/377, K1/380
a.+ ıñdan K/220, K/644
a.+ ıñdı L/110
a.+ ḳa K1/12, K1/424, K1/479, L/74, L/103
a.+ ta K/647, K/663, K/1474, L/130, L/153
a.+ tağılar K/647, K/663, K/1474
a.+ tan A/160-2, K/690, K/1431-2, K/1504, K1/134
a.+ taraḳ K1/64
a.+ tı A/144
[58]
art-: Artmak, çoğalmak.
a.- a barasaḳ A/61
a.- a ġına barźı K1/398
a.- a tora A/33
a.- a K1/406, L/173
a.- hın K1/408
a.- ıp A/35, A/54
a.- ır L/129, L/137
a.- ḳan hımaḳ iné K1/324
a.- ḳanda K1/406
a.- ḳanı K/127
a.- tı K1/500, L/210
[15]
artaban: Uzaklaşarak, uzakça.
a. K1/372
[1]
Arték: Yer adı.
a.+ tan K1/43
[1]
artıḳ: 1. Artık, fazla, çok.
a. A/90, A/101, A/107, A/119, K/110, K/137, K/145, K/402, K/417, K/646, K/1198, K/1561, K1/56, K1/80, K1/233, K1/288, K1/311, K1/322, L/8, L/23, L/24, L/52-2, L/56, L/91, L/115, L/118, L/130, L/132, L/210, L/211
a. (~artıġ) + ı K/1572
a. (~artıġ) + ıraḳ K/310-2, K/356, K/595, K/1473
2. -den fazla, -den sonra, -den çok.
a. A/90, K/110, K/1561, K1/311, L/24, L/132,
[36]
artıl-: Dolup taşmak.
a.- ıp K1/289
[1]
artınan: Ardından, sonra, -den sonra.
a. A/148-2, A/149, A/173, K/85, K/87, K/90, K/202, K/211, K/224, K/244, K/254, K/255, K/262, K/359 K/465, K/619, K/676, K/681, K/732, K/967, K/1039, K/1046, K/1088, K/1090, K/1106, K/1129, K/1130, K/1150, K/1243, K/1246, K/1256, K/1263, K/1475, K/1495, K/1622, K/1628, K/1660, K/1663, K/1722, K1/244, K1/286, K1/327, K1/372, K1/377, K1/437, K1/441, L/15, L/28, L/71, L/77, L/86, L/101, L/104, L/143, L/153, L/188
[57]
arttır-: Arttırmak, çoğaltmak.
a.- a K1/434
a.- am L/161
a.- ıp K1/353
a.- ıwsı L/116
a.- a alır K/165
[5]
arttırıl-: Arttırılmak, çoğaltılmak.
a.- ır K/1202
[1]
aryaḳ: Karşı taraf, karşı.
a. K/229
a.+ ḳa K/1213, K/1307, K/1315
a.+ tarınan K/90, K/1151
a. (~aryaġ) + ı K/618, K/1444
a. (~aryaġ) + ına K/486
a. (~aryaġ) + ında K/80, L/33

[11]
arzanay-: Ucuzlamak.
a.- źı K1/241
[1]
arzanlı: Değersiz.
a. A/8
[1]
as: Aç, karnı aç olan kimse.
a. A/19, L/19
a.+ tan K1/208
[3]
as-: Açmak, açıklamak.
a.- alar K/180
a.- arġa A/102
a.- hañ K/582
a.- ıb K/36, K/92, K/1119
a.- ıp halam K1/205
a.- ıp K1/315, L/50, L/58, L/169
a.- ırġa kerek A/104
a.- ırġa L/138
a.- ırmın K/429
a.- ırźar K/179
a.- ıwsı K1/139
a.- ḳan K1/22, K1/198, K1/286
a.- ḳanıñ K/340
a.- ḳaynı A/191
a.- may yöröwé K1/434
a.- mayım K/19
a.- sı K/874
a.- tı A/9, K1/122, K1/398
[27]
as-yalanġas: Fakir fukara, yoksul.
a. K1/214, K1/223
[2]
Asa: Kişi adı.
a. K/8
a.+ nı K/7
[2]
ası: Ekşi, kuru.
a. A/16
[2]
asıḳ: Açık, açık alan.
a. A/17, A/43, A/91, A/149, A/152, K/1318, K/1380, K/1387, K1/18, K1/30, K1/498, L/44
a.+ tar K1/73
a. (~asıġ) + ıraḳ K1/74, L/171
[16]
asıḳ-: Acıkmak.
a.- haḳ A/174
a.- ḳan K/67, K/699, K/898, K/905, K/1507
a.- ḳanıñdı K/900, K/907
a.- ḳas K/347
a. (~asıġ) - ıb K/96, K/345, K/1140
[12]
asıl-: Açılmak.
a. K/1352
a.- ġan K/64, K/265, K1/273
a.- ġandar K/1036
a.- ġanın K/1080
a.- ha iné K/680
a.- ıb K/1353
a.- ıp K1/142
a.- ıp kitté L/8, L/30
a.- ır K1/348
a.- may K/299
[13]
asınḳıra-: Açıyor gibi yapmak.
a.- p L/28
[1]
asış: Yenlik, çığır.
a. K1/191
[1]
asıw: Öfke.
a. K1/28, K1/33
a.+ ın L/25, L/84
a.+ źan K/55
***asıwı kil-*:** "öfkelen-."
a.+ ı kiléb K/1281
a.+ ı kilgen K/734
a.+ ı kilhe L/22
a.+ ım kildé L/189
a.+ źarı kilgen K/696
***asıw al-* :** "bir şeye öfkelen-."
a. alırġa L/25
[11]
asıwlan-: Öfkelenmek. *bk*. asıwźan-.
a.- a L/13, L/28 L/35, L/183
a.- a töşöp L/40
a.- ġan iken L/16
a.- ġan L/17
a.- ıp A/188, A/189, L/20, L/71, L/79
a.- ıp kitté L/82
a.- ır L/35
a.- ırġa L/46
a.- manılar L/183
a.- may L/23, L/46

[18]
asıwlı: Öfkeli.
a. L/80
[1]
asıwźan-: Öfkelenmek.
a.- ġan K/112
a.- ıb K/41, K/616, K/1148
[4]
askérne: Obur, pisboğaz.
a. L/21
[1]
asḳıs: Anahtar.
a.+ tarın K/546
[1]
aslıḳ: 1. Açlık.
a.+ tan A/84, K1/212, K1/220
2. Kıtlık.
a. L/135
[4]
assariy: *Lat.* Metelik, bakır para.
a.+ ġa K/302
[1]
astıḳ: Açlık, kıtlık. *bk.* aslıḳ.
a.+ tar K/819, K/1580
[2]
aś: Alt, aşağı.
a.+ ḳa K1/29, K1/471, L/61, L/168
[5]
aś-: Asmak.
a.- asaḳtar K1/28
a.- ıp K1/28, K1/33
[3]
aśaba: *Ar.* Ağa, toprak sahibi.
a. A/28, A/31, A/32, K/719, K/1535
[5]
aśıl: Çok güzel, değerli.
a. K1/281, K1/288, K1/291, K1/293, K1/473
[5]
aśıl-: Asılmak.
a.- ıb K/989
[1]
aśılın-: Asılmak, askıya asılmak.
a.- ıp tora K1/319
[1]
aśıra-: Beslemek, bakımını yapmak.
a.- p ḳara L/184
a.- rmın K1/241
a.- y iném L/99
a.- yım L/184
[3]
aśıraw: Çalışan, hizmetçi.
a.+ ı L/5
a.+ źarı L/50
[2]
aśraw: Besleme, yetiştirme.
a. A/48, A/58, A/59, A/83 A/116, A/117, A/120, A/129, A/133
a.+ ġa A/119
a.+ źa A/47, A/60, A/84
[13]
aśrawsılıḳ: Yetiştiricilik.
a. A/116
[1]
aśt: Alt, aşağı.
a.+ a K1/183, K1/280, K1/333, K1/336, K1/501
a.+ ı K/125
a.+ ına K/103, K/105, K/771, K/810, K/1199-2, K/1564, K1/61, K1/197, K1/441, K1/459, L/46, L/90
a.+ ınan K1/72, K1/357, K1/374, K1/499
a.+ ında K/672-2, K/1346, K/1485-2, A/14, A/16, K1/1, K1/371, K1/453, L/168, L/181, L/202, L/211
a.+ ındaġı K/210, A/168, K1/449
***aśtı öśke eyle-*:** "altını üstüne getir-."
a.+ tı öśke eylenép K1/496
***aśtı öśke ayḳa-*:** "altını üstüne getir-."
a.+ tın öśke ayḳaġan K1/290
***ayaḳ aśtına hal-*:** "ayaklar altına al-."
ayaḳ a.+ tına halıp K1/358
[42]
aş: Yemek.
a. K/857, K/1321, K/1322, K/1337, L/26, L/60, L/96
a.+ ı K/52
a.+ ımdı K/731
a.+ ḳa K/779, L/96
a.+ ta K/1742
a.+ tan K/163
a.+ tarın L/3, L/24
a.+ tı L/120
a.+ tıñ L/60
[17]
aş-: Aşmak, geçmek.
a.- a bulġan L/76, L/78

a.- ıp sıḳtı K1/501
a.- may K/103
a.- tı K1/476
[5]

aş-hıw: Yiyecek içecek.
a. K1/458
[1]

aşa: 1. Aşarak, geçerek.
a. K1/119, L/68
2. Üzerinden, vasıtasıyla, ile
a. K1/73, K1/471,
[4]

aşa-: Yemek yemek.
a.- b ése K/246, K/861, K/1131
a.- b K/472, K/525, K/1141, K/1304, K/1345, K/1363
a.- b torġanın K/1572
a.- b ultırġan K/1627
a.- ġan K/52, K/930, K/935, K/1631
a.- ġanda K/490
a.- ġandar K/850
a.- ġandarın K/1320
a.- ġandı K/348, K/1131
a.- ġanı K/1076
a.- ġanın L/186
a.- ġıñ kile K/1621
a.- ġıź K/935, K/1631
a.- maha L/11
a.- mahın K/1509
a.- manı K1/459
a.- may A/183, K/158, K/333, K1/241
a.- mayźar K/1321, K/1322
a.- p A/61, L/196
a.- p ésép L/6
a.- p yöröyźer iné L/176
a.- rbıź K/169
a.- rġa K/468, K/1163, K/1293, L/20, L/186, L/197
a.- rġa téyéş tügél iné K/1141
a.- wsı K/1568, K/1627
a.- wsılar K/473, K/526, K/1306, K/1364
a.- wźı K/334
a.- y bélmeyhéñ K1/213
a.- y K/157, K/334, K/345
a.- y torġan bulha L/197
a.- y torġan K/1623
a.- yhıġıź K/787
a.- yım K/163
a.- yźar K/515, K/1323, K/1346, L/25
[65]

aşal-: Yemek yenmek.
a.- ır L/90
[1]

aşar: Yiyecek, azık.
a.+ źarına K/520, K/1357
a.+ ına L/11
[3]

aşarġa: Yemek, yiyecek.
a. K/898, K/905, K/1262, K/1298, K/1299-2, K/1356, L/187, L/195, L/200
[10]

aşat-: Yemek yedirmek.
a.- a iné L/19
a.- a K1/324
a.- abıź K1/65
a.- ıb K/1359
a.- ır K1/297
a.- ḳas K/1374, K/1375
a.- maġan K/520, K/1358
a.- tı K1/63
a.- tıḳ K/900
[11]

aşaw: Yemek, yiyecek.
a. K/348, K/508, L/19, L/185
a.+ ġa K/348
[5]

aşḫana: *T.+Far.* Mutfak.
a.+ ġa L/26
a.+ nan L/31
[2]

aşıġa-yügére: Aceleyle, alelacele.
a. K1/272
[1]

aşıġıs: Aceleci, geciktirmeyen.
a. L/64
[1]

aşıḳ-: Acele etmek, telaşlanmak.
a. (~aşıġ) - a K1/167, K1/481
a. (~aşıġ) - alar K1/37
a. (~aşıġ) - am K1/1, K1/81
a. (~aşıġ) - ırġa K1/242
a. (~aşıġ) -ıp K1/246, K1/326, K1/481, L/148
a.- maġan K1/389
a.- may K1/118, K1/142, K1/150,

K1/157, K1/368, K1/376
a.- tı K1/117
[18]

aşıḳtır-: Acele ettirmek.
a.- ġan K1/240
a.- ırġa téyéş A/73
a.- ıw A/28
[3]

aşır-: Hayata geçirmek, uygulamak.
a.- ayım K/493, K/1329
a.- ıb K/879
tormoşḳa a.- ırġa K1/211
tormoşḳa a.- ıw K1/218
[5]

aşḳın-: Coşmak, heyecanlanmak.
a.- a inéñ K1/35
a.- ġan K1/161
a.- ıp K1/181, K1/236
a.- ıp torźolar K1/314
[5]

aşlıḳ: Tahıl. *bk.* aştıḳ.
a. A/63, A/122, A/125, A/201, A/202
a.+ tar L/134
a.+ tarına A/125
a.+ tarźı L/135
a.+ tı A/5, A/197
[10]

aştıḳ: Tahıl.
a. K/272, K/273, K/345, K/426, K/1138, K/1207
[6]

aşyawlıḳ: Sofra bezi, sofra örtüsü.
a. L/20
[1]

at: At.
a. A/168, K1/27, K1/61, K1/174, L/1, L/3, L/6-2, L/13, L/16, L/28, L/49, L/50-3, L/51, L/68, L/138-2, L/170
a.+ ı A/197, L/16
a.+ ım L/27, L/34
a.+ ın L/154
a.+ ına L/32
a.+ ınan L/30
a.+ ḳa A/133, K1/242, K1/334
a.+ tan K/1064
a.+ tar K1/18, L/68, L/176-2
a.+ tarı A/133
a.+ tarźı L/175, L/183
a.+ tı A/167, L/6, L/29, L/146
a.+ tıñ L/134
[43]

at-: Atmak, fırlatmak.
a.- asaḳtar K1/28
a.- ayım K1/76
a.- ıw A/212
yen a.- ıp K1/372
tañ a.- ıwın K1/77
seske a.- ḳan K1/34, K1/154
seske a.- ḳandar L/37
tañ a.- ḳas K/985, K/1051, K1/26
[11]

ata: Baba.
a. K/1604, L/188, L/189-2, L/191, L/198, L/199
a.+ bıź K/57, K/147, K/1505
a.+ ġıź K/138, K/146, K/152, K/153, K/164, K/170, K/183, K/596, K/782, K/1520, K/1521
a.+ ġıźźan K/139
a.+ ġıźźı K/106
a.+ ġıźźın K/135, K/293, K/302
a.+ hı K/47, K/294, K/1417, K/1584, K/1702, K1/67, K1/313, K1/382, K1/403
a.+ hın K/310, K/342, K/494, K/622, K/646, K/1259, K/1328, K/1329, K/1450, K/1472, K1/364
a.+ hına K/492, K/493, K/1330, K1/364
a.+ hınan K/308, K/342, K/1414, K1/312
a.+ hının K/554, K/712, K/1393
a.+ hınıñ K1/137
a.+ ları K/86
a.+ larıbıź K/803
a.+ larıġıź K/805
a.+ ların K/87, K/1090
a.+ larının K/437
a.+ m K/305, K/306, K/501, K/544, K/617, K/670, K/848
a.+ ma K/962
a.+ mdan K/342, K/601
a.+ mdı K/222
a.+ mdın K/193, K/394, K/592, K/897, K/938
a.+ ñ K/142, K/144, K/156
a.+ ña K/144, K/636, K/1462
a.+ ñdı K/492, K/1328
[89]

ata-: Ad vermek, adlandırmak.
a.- w K1/341
a.- yźar iken K1/116
[2]
ata-baba: Cet, ata.
a. A/110
a.+ lar K1/277
a.+ ların K1/307
a.+ nan K1/121
[4]
ata-ese: Ana baba.
a. K1/342
a.+ leréne K/1584
[2]
ata-ine: Anne baba. *bk.* ata-ese.
a.+ hé K1/342
a.+ leréne K/294
[2]
atay: Baba.
a. K/340, K/341, K/711, K/782, K/1645, K1/320, L/3, L/13, L/52, L/83, L/183, L/184
a.+ ım A/157, K/948, K/951, K1/427, L/5, L/6, L/7, L/9-2, L/11, L/13, L/14, L/15-2, L/17, L/18, L/19, L/21-2, L/23, L/39, L/40-2, L/42, L/44, L/45, L/47, L/48-2, L/51-2, L/62, L/65, L/66, L/80, L/81, L/87, L/88, L/91, L/96, L/98, L/101, L/108, L/112, L/114, L/115, L/117-2, L/118, L/120, L/128, L/134, L/136, L/137, L/140, L/143-2, L/144, L/146, L/147, L/149, L/150, L/151, L/154-2, L/155-2, L/157-2, L/159-2, L/160, L/161, L/164
a.+ ıma A/168-2, A/206, L/92, L/117
a.+ ımdan A/201
a.+ ımdar L/94
a.+ ımdarźıñ L/124
a.+ ımdı L/14, L/42
a.+ ımdıñ A/197-2, K1/348, L/16, L/52, L/54, L/55, L/57, L/58, L/59, L/60, L/61-2, L/64, L/66, L/84, L/86, L/155
a.+ ıñ K1/434
a.+ źar K/1473
a.+ źı L/83
a.+ źıñ L/184
a. ul svyatıy tın K/1069
[119]

athıź: Atsız, atı olmayan, yaya.
a. A/87, A/197
[2]
atıl-: Atılmak, fırlatılmak.
a.- ıb K/702, K/1518
a.- ıb töşöb K/233
a.- ıp K1/72
[4]
atla-: Adımlamak, adım adım hareket etmek.
a.- nı K1/33, K1/444
a.- nım K1/118
a.- p A/203
a.- p kitér K1/366
a.- p uźġan K1/119
a.- wı K1/444
[7]
atlan-: Ata binmek.
a.- ıp K1/286
[1]
atlı: Atlı, atı olan.
a. A/197
[1]
atna: Hafta. *bk.* aźna.
a.+ hın A/169
[2]
Aved: Kişi adı.
a.+ dın K/808
[1]
avgus: *Rus.* Ağustos.
a.+ ta K1/94
[1]
Aviafar: Kişi adı.
a. K/1141
[1]
Aviya: Kişi adı.
a. K/7
a.+ nı K/7
[2]
Aviyd: Kişi adı.
a. K/13
a.+ tı K/13
[2]
Avraam: Kişi adı.
a. K/1, K/2, K/57, K/212
a.+ dan K/17
a.+ dın K/759, K/1554
a.+ ġa K/57
[8]
Avva: Kişi adı.

a. K/1645
[1]

aw (I): Av.
a. K/442, K1/398
a.+ ġa K/441
a.+ ına K1/381
a.+ źar K/1089
a.+ źarın K/85, K/86, K/1088
[8]

aw (II): Ağ, balık ağı.
a. K/83, K/1086
[2]

aw-: 1. Düşmek, yıkılmak.
a.- a yaźġan L/16
a.- ġan K1/382
a.- źı K1/457

2. Belirli bir zamanı aşmak, geçmek.
a.- ġaynı A/171
[4]

awa: Hava.
a. K/426
[1]

awıl: Köy.
a. A/29, A/48, A/75, A/80, A/85, A/114, A/122, A/131, A/135-2, A/136-2, A/160, A/170, A/172, A/186, A/188, A/189, A/197, K1/5, K1/46, K1/52, K1/73, K1/182, K1/183, K1/187, K1/437, K1/458, L/118, L/207, L/210
a. awıl A/74
a.+ da A/55, A/59, A/101, A/112, A/184, A/186, K/1381, K1/104, K1/115, K1/177, K1/187, K1/188
a.+ dağı A/92, A/99, A/137
a.+ dan A/79, A/80, A/108, A/109, A/110, A/111, K/1378, K1/87, K1/225, K1/404, L/165
a.+ dar A/41, A/42, A/77
a.+ darġa A/72, A/77, K/270, K/467, K/1108, K/1298
a.+ darġa mı K/1318
a.+ darı A/55
a.+ darına K/1382
a.+ darında A/29
a.+ darźa A/68, K/1233, K/1268
a.+ darźan L/167
a.+ darźıñ L/111
a.+ dı A/161, K1/193, K1/210
a.+ dıñ A/107, K1/81, K1/182, K1/187, K1/213, K1/231, L/111, L/117
a.+ ġa A/73, A/171, A/172, A/206, K/284, K/683, K/1381, K/1497, K/1641, K/1740, K1/71, K1/72, L/138, L/174
a.+ ı A/158, K1/403
a.+ ıbıźźıñ A/197
a.+ ında K1/107, K1/279
a.+ ınıñ K1/292
awıl a. A/74
[108]

awıldaş: Bir köyden olan kimseler, köylüler.
a. K1/236
a.+ tarı ġına tügél K1/190
a.+ tarı K1/188, K1/248
a.+ tarımdıñ K1/215
a.+ tarına K1/203, K1/456
a.+ tarźı K1/194
a.+ tarźıñ K1/202
[9]

awır: Ağır, zor, güç, meşakkatli.
a. A/179, A/180-2, K/777, K/1568, K1/91, K1/126, K1/162, K1/169, K1/186, K1/213, K1/221, K1/222-2, K1/234, K1/319, K1/322, K1/329, K1/341, K1/342, K1/347, K1/356, K1/362, K1/367, K1/386-2, K1/394-2, K1/428, K1/433, K1/434, K1/448-2, K1/456-3, K1/467, L/33, L/34, L/54, L/124, L/150
a.+ ına K/659
a.+ ıraḳ K1/380
a. iken K1/456
[44]

awır-: Hastalanmak, hasta olmak.
a.- ġanda L/46
a.- ıp K1/314
a.- ıwın K1/242

awıraw: Hastalık, ağrı, hasta. *bk.* awırıw.
a.+ ı K/215
[1]

awırhın-: Zorlanmak, ağır gelmek.
a.- ıp L/6
a.- ıw K1/6
[2]

awırı-: Hastalanmak, hasta olmak.
a.- ġan K/899
a.- ġandarźı K/89-3
a.- ġanıñdı K/902, K/907

[3]
awırıd: Hasta.
a.+ źarźı K/487
[1]
awırıw: Hastalık, ağrı, hasta.
a. K/906
a.+ ı K/216, K/1100, K/1101
a.+ ıñdan K/1253
a.+ źan K/1248
a.+ źar K/89, K/1104, K/1746
a.+ źarġa kerek K/247, K/1132
a.+ źarıbıźźı K/218
a.+ źarın K/466
a.+ źarźan K/1158
a.+ źarźı K/217, K/270, K/274, K/281, K/1102, K/1275, K/1317, K/1318
a.+ źarźın K/820, K/1267, K/1580
a.+ źı K/88
[26]
awırlıḳ: Zorluk, sıkıntı. *bk.* awırźıḳ.
a. A/21, L/124, L/125
a. (~awırlıġ) + ı L/89
[4]
awırt-: Ağrıtmak, hasta etmek.
a.- a L/126
a.- ıwı K1/376
a.- ıwınıñ L/131
a.- ıwźan K1/25
a.- maślıḳ L/182
a.- may K1/80, L/126
[7]
awırtın-: Ağrımak, acı çekmek.
a.- ıwźan K1/31
[1]
awırźıḳ: Zorluk, sıkıntı.
a. K/343
a. (~awırźıġ) + ım K/344
[2]
awıź: Ağız.
a. K/378, K/976, K1/60, K1/157, L/73
a.+ ġa K/499, K/505
a.+ ıbıźġa A/147
a.+ ımdı K/429
a.+ ın A/191-2, K/92, K/582, L/28
a.+ ına A/141, A/210
a.+ ınan K/69, K1/55
a.+ ındağı A/141
a.+ źan K/499, K/506
a.+ źarı K/496, K/1324
a.+ źarınan K/697, K1/478
[25]
awıźlıḳla-: Gemlemek, dizginlemek.
a.- p bula K1/321
[1]
awla-: Avlamak, ağına düşürmek.
a.- p K1/307
a.- w A/12
[2]
awlaḳ: Issız, sakin, tenha.
a. K/838, L/170
a.+ ta A/183, K/574, K/815, K/1212, K/1421, K/1575
[7]
awna-: Sallanmak, zorlanarak yürümek.
a.- b K/1413
[1]
awnat-: Üzerine yıkmak, atmak.
a.- ıb halġan K/1727
a.- ıb halıb K/1044
[2]
awrı-: Hastalanmak, hasta olmak. *bk.* awırı-.
a.- y L/44
[1]
awsı: Avcı.
a.+ nın L/180
[1]
awźar-: Üzerine yıkmak, devirmek.
a.- ġan K/1052
a.- ır iken K/1731
a.- źıñ K1/311
[3]
awźarġıla-: Devirmek, dağıtmak.
a.- b K/693, K/1510
[2]
awźarıl-: Yıkılmak, devrilmek.
a.- ıb yata K/1732
[1]
ay (I): Ay, kamer.
a. K/570, K/841, K/1596, K1/13, K1/160, K1/181, K1/247, K1/282, K1/284, K1/288, K1/290, K1/291, K1/292, K1/293, K1/310, K1/377-2, K1/396, K1/442, K1/451, K1/464, K1/501, L/165
a.+ ġa K1/452

a.+ źan K1/339
[25]

ay (II): Bir ay, otuz günlük zaman dilimi.
a. K1/299, L/60,
a.+ ı L/167
a.+ źan L/92
[4]

ay-hay: Ay! Şaşkınlık belirten ünlem.
a. K1/394, L/141, L/147
[3]

aya-: Acımak.
a.- b K/1415
a.- yım K/1357
[2]

ayaġüre: Ayaküstü.
a. K1/371
[1]

ayaḳ: Ayak.
a. A/168, K/103, K/125, K/590, K/1077, K/1438, K1/22, K1/185, K1/295, K1/296, K1/449, K1/457
a. (~ayaġ) + ı K/518, K1/19
a. (~ayaġ) + ın A/167, K/590, L/101
a. (~ayaġ) + ıñ K/71, K/1438
a. (~ayaġ) + ına K/611, K/1241, K/1343, K1/33
a.+ ḳa A/123-2, K/1271, L/162
a.+ ta K1/473
a.+ tan K1/213, K1/437
a.+ tarı K/178, K1/31, K1/376
a.+ tarıġıźźağı K/287, K/1273
a.+ tarın K/740, K1/337
a.+ tarıñ K/771, K/1564
a.+ tarına K1/51
a.+ tarınan K/1059
***ayaḳ bas-*:** "adım at-."
a. baśtı K1/421
***ayaḳ aśtına hal-*:** "ayaklar altına al-."
a. aśtına halıp K1/358
[43]

ayaḳ kéyémé: Ayakkabı.
a. K/283
a.+ n K/59
[2]

ayaḳhıź: Ayaksız, topal.
a. K/590
[1]

ayaḳlı: Ayaklı, ayağı olan.
a. L/50
[1]

ayawhıź: Acımasız, merhametsiz.
a. K1/391, K1/468, K1/481
[3]

ayaź: Ayaz, kuru soğuk.
a. A/139, A/170, A/185, A/189, A/196, K/529, K1/23, K1/377, L/208
[9]

Ayhılıw: Kişi adı.
a. K1/85
a.+ ġa K1/111
a.+ źı K1/111
[3]

ayır-: Ayırmak, bölmek.
a.- a béle torġan K1/255
a.- a bélehégéź K/530
a.- arźar K/443
a.- ġan K/895
a.- ha K/121, K/122
a.- ıb K/19
a.- ıb yéberéb K/626, K/1454
a.- ıb yéberérge bula mı K/620, K/1445
a.- ıb yéberérge K/624, K/625, K/1447
a.- ıb yébergen K/122
a.- ıp A/29, A/72, A/108, A/112, A/113, K1/354
a.- ıp ḳırḳıp A/73
a.- ıp yatha K1/323
a.- ır K/251, K/895, K/1136
a.- ırġa K/308, K1/202
a.- mahın K/623, K/1452
[30]

ayırata: Farklı şekilde, özellikle.
a. K1/173, K1/202, K1/269, K1/390, K1/440
[5]

ayırıl-: Ayrılmak, bölünmek.
a.- a almay A/181
a.- ġan A/109, K/626, K/1035, K/1719
a.- ha L/212
a.- ıb kitéb K/1455
a.- ıp A/109, A/111, K1/261
a.- ıp sıġıp A/114
a.- maślıḳ K1/36
[12]

ayırım: Farklı, ayrı.

a. A/16, A/29, A/45, A/63, A/89, K1/257, K1/353
[7]

ayırıw ḳağıźı: Boşanma belgesi.
a.+ n K/121
[1]

ayırıw yaźıwı: Boşanma belgesi. *bk.* ayırıw ḳağıźı.
a.+ n K/624, K/1447
[2]

ayırıwsa: Ayrıca, başka şekilde.
a. K1/40, K1/141, K1/142, K1/189, K1/367
[5]

ayırma: Ayrıntı, fark.
a. A/146
[1]

ayırsa: Özellikle.
a. K1/151
[1]

ayıw: Ayı.
a. K1/211
[1]

ayḳa-: Sallanmak, döndürmek.
a.- ġan K1/366
a.- p sıḳḳan K1/307
aśtın öśke a.- ġan K1/290
[3]

ayḳal-: Sallanmak, dalgalanmak.
a.- ıp sayḳalıp K1/371
[1]

ayḳan: Sebep, neden.
a. A/27, A/45
[2]

ayḳanlı: Yüzünden, -den dolayı.
a. K1/57
[1]

aylı: Ay ışığı gören, mehtaplı.
a. K1/160
[1]

ayrıl-: Ayrılmak. *bk.* ayırıl-.
a.- ahın L/100
a.- ġanġa L/99
a.- ıp ḳalġan L/212
a.- ıp L/175, L/180
a.- ıw L/193
[6]

ayrım: Fark, ayrı. *bk.* ayırım.
a. L/139, L/145, L/203
[3]

ayt- [d: eyt-]: Söylemek. *bk.* eyt-.
a.- ken K/653, K/668-2
a.- kender K/1100
[4]

Azor: Kişi adı.
a. K/14
a.+ źı K/14
[2]

aź: Az, eksik.
a. A/8, A/38, A/45, A/49, A/51, A/54, A/66, A/77, A/90, A/97, A/118, A/147, A/168, A/192, K/272, K/399, K/522, K/663, K/1267, K/1/2, K1/15, K1/28, K1/29, K1/68, K1/120, K1/135, K1/178, K1/311, K1/356, K1/416, L/9, L/18, L/39, L/51, L/70, L/73, L/97, L/116, L/119, L/159, L/160, L/162, L/194, L/196, L/200, L/210
a. tügél K1/59
a.+ ġa K/884, K/886
b.+ ın L/196
[52]

aź-: Azmak, ahlaksızlaşmak.
a.- ġan K/712, K/713
a.- źılar K/500
[3]

aź-maź: Azıcık.
a. K1/220
[1]

aźa: *Ar.* Sıkıntı, üzüntü, hastalık.
a.+ ya A/133
[1]

aźaḳ: 1. Belirli bir vaktin sonu, sonra.
a. K1/67, K1/172, K1/174, K1/178, K1/179, K1/264, K1/295, K1/349, K1/359, K1/378, K1/392
a. (~aźaġ) + ı K1/420
a. (~aźaġ) + ın K/967
a. (~aźaġ) + ına K/825, K/1585
a. (~aźaġ) + ında A/26, K/1534
a. (~aźaġ) + ıraḳ A/146
a.+ ḳa K/295
a.+ tan A/208, K1/81
2. Sonra, -den sonra.
a. K1/273
[22]

aźaḳḳı: Son, sondaki, sonundaki.
a. K/116, K1/469
[2]

aźaplan-: Azap çekmek, ceza çekmek.

a.- a L/179
a.- may L/179
[2]

aźaş-: Yolunu kaybetmek.
a.- ıb ḳalġandı K/594
a.- ıb ḳalha K/594
a.- ıp K1/357, K1/374, L/184
a.- maġan K/595
[6]

aźay-: Azalmak, eksilmek.
a.- ġas A/119
[1]

aźbar: Ahır, at ahırı.
a.+ źarı L/1
[1]

aźġın: Azgın, azmış, yoldan çıkmış.
a. K/531, K/572
[2]

aźġınsılıḳ: Azgınlık.
a.+ tar K/507
azġınsılık it- **:** "azgınlık yap-."
a. itéw K/1339
[2]

aźıḳ: Azık, yiyecek.
a. K/467
a.+ ḳa K1/220
a.+ tar L/203
a.+ tarźı L/197
a.+ tarźıñ L/196
a.+ tı L/197
[6]

aźım: Adım.
a. A/203, K1/294, K1/359-2
[4]

aźıraḳ: Daha az, azıcık.
a. K/948, K/1089, K/1362, K/1644, K1/18
[5]

aźna: *Far.* Hafta.
a. A/206, K1/61
a.+ hına A/138
a.+ nın K/1051, K/1730, K/1737
[6]

Aźnaġol: Kişi adı.
a. K1/324, K1/339, K1/342, K1/348, K1/349, K1/350, K1/352, K1/368-2, K1/371-2, K1/374, K1/403, K1/405-2, K1/408, K1/409-2, K1/412, K1/413, K1/414, K1/416, K1/417, K1/418-3, K1/420, K1/421, K1/426, K1/427, K1/433, K1/435, K1/436, K1/442, K1/455, K1/461, K1/462, K1/463-2, K1/466, K1/470, K1/480-3, K1/482, K1/485-3, K1/486-2, K1/487, K1/489, K1/491
a.+ dan K1/344, K1/442
a.+ do K1/344-3, K1/345, K1/471, K1/477
a.+ doḳo bulırġa téyéş K1/325
a.+ doñ K1/351, K1/382, K1/403, K1/416, K1/425, K1/434, K1/463, K1/483, K1/488, K1/495
a.+ ġa K1/325, K1/414, K1/426, K1/468
a.+ ġo K1/477
a.+ o K1/339-2, K1/361, K1/372, K1/431, K1/476-2, K1/477
a.+ om K1/482
a.+ omdo K1/484
a.+ on K1/412, K1/419
a.+ onan K1/443
a.+ onoñ K1/372
[91]

aźsılıḳ: Azınlık, azlık.
a.+ ta A/69
[1]

aźźır-: Azdırmak, yoldan çıkarmak.
a.- ır K/836, K/1594
a.- ırźar K/817, K/823, K/1578
a.- ıwsı K/550
a.- mahın K/816, K/1577
[8]

aźźırġıś: Yoldan çıkarıcı, azdırıcı.
a.+ tarźı K/435
[1]

B

baġrı: Alabalık.
b. K1/165
[1]

baha: *Far.* 1. Paha, değer, eder, kıymet.
b. K1/215
b.+ hı ikenén K1/215
b.+ hın K1/213

2. Söylenen fikri güçlendiren edat.
b. K/378, K/381, K/511, K/871, K/1027, K/1108, K/1216, K/1328, K/1358, K1/138, K1/147, K1/210-2, K1/248, K1/251-2, K1/253, K1/260, K1/270-2, K1/315, K1/321, K1/329,

K1/331, K1/340, K1/343, K1/423, K1/432-2, K1/456-2
[34]
bahadir: *Far*. Güçlü, gayretli, yiğit.
b. K1/364, K1/369, K1/391
[3]
bahıwźa-: Bağlamak, etrafını çevirmek.
b.- b K/714, K/1529
[2]
baḫır: Zavallı, acınası hâldeki; düşkün.
b. K1/171, K1/172, K1/354
[3]
baḳ-: Bakmak.
b.- ḳanday A/202
[1]
baḳır: Bakır.
b. K/282, K/1270, K1/371
[3]
baḳır-: Bağırmak.
b.- a L/99, L/103
b.- alır L/100
[3]
baḳırt-: Bağırtmak.
b.- a baḳırta L/98
baḳırta b.- a L/98
[2]
baḳsa: *Far*. Bahçe, ekilen toprak, yer.
b. A/137, L/37, L/39, L/43
b.+ ġa A/136, L/202
b.+ hı A/66
b.+ hın A/137, K/722, K/1537
b.+ hına A/137, K/648, K/649, L/202
b.+ hınan K/720, K/1536
b.+ hında A/154, A/169
b.+ hındağı A/139
b.+ hının K/655, K/721, K/1537
b.+ laġı K1/39
b.+ ma K/651, K/654, K/709
b.+ nıñ L/37
[27]
baḳsası: Meyve ve sebze yetiştiren kişi, bahçıvan.
b. K1/40
b.+ lar K/716, K/719, K/1530, K/1535
b.+ larġa K/714, K/721, K/722, K/1529
b.+ larźan K/715, K/1530
b.+ larźı K/1537
[12]
baḳtiheñ: Gördük ki, baktık ki.
b. K1/273
[1]
bal: Bal.
b. K1/148, L/171
b.+ day K1/267
b.+ ı K/52, K/1076
[5]
bal ḳorto: Arı.
b. K1/314
[1]
bala: Çocuk.
b. iném L/1
b. K/21, K/34, K/1414, K/1458, K1/120, K1/209, K1/241, K1/243, K1/290, K1/321, K1/329, K1/341, K1/344-2, K1/363, K1/370, K1/420, K1/422, K1/423, K1/463
b.+ ġa K1/102, L/11
b.+ hı K/751, K/752, K1/211
b.+ hın K1/347, K1/349
b.+ lar A/20, A/158, A/166, A/184, A/190, A/203, K/585, K/1345, K/1467, K/1473, K/1547, K/1548, K/1549, K/1550, K1/35, K1/49, K1/67, K1/325, L/136
b.+ larġa K/331, K/340, K1/321
b.+ ları K/99, K/294, K/1584, K1/325, K1/357, K1/378, L/50, L/74
b.+ larıbıźġa K/1009
b.+ larıbıźźı K1/479
b.+ larıġıźġa K/183
b.+ ların K/43, K/607, K/646, K/810, K/1472, K/1584
b.+ larına L/21
b.+ larıñ L/21
b.+ larıñdan L/23
b.+ larıñdı K/810
b.+ larźan K/473, K/514, K/526, K/1345
b.+ larźı K/41, K/57, K/630, K/631, K/696, K/1456, K/1457, K1/15
b.+ larźın K/697, K/1346, K/1430
b.+ lay K/586
b.+ m A/201, K1/320, L/77, L/93, L/99, L/102, L/114, L/118, L/130, L/132
b.+ nan K1/324

b.+ nı K/33-2, K/36, K/38-2, K/39, K/45, K/46, K/584, K/587, K/1429, K1/67
b.+ nın K/45
b.+ nıñ K1/347
[113]

bala-saġa: Çoluk çocuk, çocuklar.
b.+ nan L/157
b.+ nı K1/320
[2]

balaḳay: Çocuk, yavrucak.
b. K1/384, K1/436, K1/498
b.+ źıñ K1/387
[4]

balaś: *Far.* Küçük halı, keçe kilim.
b. K1/452, L/56, L/166
[3]

balawıź: Bal mumu.
b.+ źan K1/337
[1]

balıḳ: Balık.
b. K/182, K/384, K/441, K/469, K/1300, K/1305, K1/222, K1/261, K1/295, K1/297-2, K1/300, K1/303, K1/305, K1/307-2, K1/314, K1/381-2, K1/397
b.+ tan K1/308
b.+ tar K/522, L/168
b.+ tarı la K/1362
b.+ tarınıñ K1/165
b.+ tarźı K/524
b.+ tay K1/313
b.+ tı K/471, K/582, K/1303-2, K1/300, K1/304
[33]

balıḳhıź: Balıksız.
b. K1/424
[1]

balıḳsı: Balıkçı.
b. K1/321, K1/343, K1/410
b.+ lar iken K/83, K/1086
b.+ lar K1/278, K1/279, K1/292, K1/313, K1/326, K1/403, L/177
b.+ larźıñ K1/458, K1/500
[14]

balḳı-: Parlamak, ışıldamak.
b.- ġan K1/440, K1/453
b.- p kitté K1/133
b.- p sıḳḳan K1/153, K1/244, K1/271
b.- p torġan K1/464
b.- p toror K1/352
b.- p ultıra iken K1/269
b.- p ultırġan K1/225
b.- p uźźı K1/460
b.- p A/150, K1/339, K1/444, K1/475
b.- y K1/137
[16]

balsıḳ: Balçık, çamur.
b. K/399, K/1183, K1/190, K1/192, K1/203, K1/210, K1/231, L/132
b. (~balsıġ)+ ı K/399, K/1183
b.+ tan K1/158, K1/185, K1/188, K1/279
[14]

balta: Balta.
b. K/58
b. ośtahı tügél mé K/1265
b. ostahının ulı tügél miken K/449
[3]

baltırġan: Baldıran otu.
b. L/97, L/125
[2]

bank: *Rus.* Banka.
b. A/39
[2]

bar-: Gitmek, varmak, devam etmek.
alıb b. K/598
alıb b.- ġas K/113
alıb b.- ıb K/1351, K/1642
alıp b.- ıp bulmay L/130
alıp b.- ıp L/127
arta b.- asaḳ A/61
arta ġına b.- źı K1/398
b. A/201-2, A/202, K/45, K/131, K/205, K/210, K/214, K/223, K/638, K/709, K/1049, K/1114, K/1253, K/1347, K/1464, K/1495, K1/116, K1/117, K1/118-2, L/102-2
b.- a iné K1/397
b.- a K/185, K/210, K/933, K/1630, K1/67, L/148
b.- a torġan L/169, L/170, L/173-2
b.- a torġanın K/548
b.- a torġas K/86, L/31, L/36, L/120, L/144, L/152, L/173, L/200
b.- a yatḳan K/1061, K/1622

b.- a yatḳanda K/1129
b.- a yatḳandarında K/1740
b.- abıź K/665, K/1476
b.- ahıñ K1/420
b.- alar iken K/1423
b.- am K/220, K1/84, L/170
b.- asaġın K1/349
b.- ayıḳ K/1108
b.- ayım K/711
b.- ġan bulır iném A/202
b.- ġan iken K/700, L/79
b.- ġan K/527, K/690-2, K/710, K/946, K/1059, K/1128, K/1138, K/1310, K/1475, K/1508, K1/92, K1/161, K1/295, L/51, L/171, L/198, L/207
b.- ġanda A/63, A/203, K/664, K/1102, K/1475, K1/6, K1/33, K1/85, L/134, L/138, L/196
b.- ġandar K/1475, K/1504-2, K/1505, K/1710
b.- ġandarġa K/211
b.- ġanın A/152, K/1008
b.- ġas A/206, L/176, L/191
b.- ġıhı kilhe K/551, K/1389
b.- ġım kilmey K/710
b.- ha A/33, K/1318, K1/308
b.- haġıź K1/84
b.- hañ K/220
b.- ıb inhe K/1623
b.- ıb K/33, K/34, K/114, K/197, K/199, K/222, K/253, K/389, K/422, K/438, K/440, K/464, K/467, K/582, K/597, K/618, K/638, K/687, K/709, K/736, K/872, K/888, K/923, K/927, K/945, K/989, K/1050, K/1057, K/1062, K/1101, K/1108, K/1114, K/1239, K/1287, K/1290, K/1293, K/1298, K/1299, K/1444, K/1464, K/1499, K/1621, K/1641
b.- ıb yéthe K/1064
b.- ıġıź A/201, K/33, K/84, K/233, K/248, K/279, K/319, K/343, K/651, K/654, K/683, K/736, K/872, K/927, K/1056, K/1060, K/1069, K/1087, K/1293, K/1300, K/1622, K/1735, K/1743, L/161
b.- ıġaz **[d:-ıġıź]** K/1497
b.- ıp A/189, A/201, K1/14, K1/75, K1/151, K1/178, K1/192, K1/371, K1/383, K1/385, K1/404, K1/407, K1/493, L/70, L/96, L/97, L/114, L/117, L/128, L/131, L/143, L/145, L/146-2, L/178, L/212
b.- ıp baśa K1/488
b.- ıp baśam K1/136
b.- ıp indék L/28, L/52
b.- ıp ingen K1/129
b.- ıp ḳaytıw K1/71
b.- ıp sıġa torġan bulġan K1/277
b.- ıp sıġıwına L/89
b.- ıp sıḳmanı K1/239
b.- ıp sıḳmawın K1/239
b.- ıp sıḳmay K1/419
b.- ıp yéte K1/342
b.- ıp yétken K1/254, K1/346, K1/385
b.- ıp yétkes K1/462
b.- ıp yétték L/146
b.- ıp yéttém L/176
b.- ır inémé K1/221
b.- ırbıź K1/104
b.- ırġa A/201, K/47, K/131, K/481, K/1066, K/1729, K1/314, L/48
b.- ırġa ġına kerek A/128
b.- ırhıñ K1/148
b.- ırlıḳ L/103
b.- ırźar K/712
b.- ıw A/51, L/29
b.- ıw kerekmey K/468
b.- ıwġa A/115, K/480
b.- ıwı A/85
b.- ıwźa L/174
b.- ıwźan K1/221, K1/383
b.- ıwźarına A/62
b.- maġan K/711
b.- maġıź K/278
b.- mahañ K1/66
b.- manım K1/13
b.- maś K1/385
b.- mayźar K/757, K/1553
b.- źı A/160, K1/88, K1/478, L/203, L/210
b.- źıġıź K/322, K/323, K/324
b.- źıḳ L/68, L/147
b.- źım L/37
bula b.- ġan K1/380
éyeréb b.- a iken K/676
éyeréb b.- ġan K/262, K/619, K/967

éyeréb b.- ġandar K/1263
éyeréb b.- ıb K/1663
horap b.- ġan L/96
höźeklene b.- a A/151
hünép b.- ġan K1/499
idara itép b.- ġan K1/494
ine b.- a K1/113
irge b.- ha K/1455
ḳaytıb b.- ġanda K/699
ḳaytıb b.- ıb K/1238
ḳaytıb b.- maśka K/37
ḳaytıp b.- a iné K1/103
ḳısḳırıb b.- ġandar K/262
ḳıśtab b.- ġan K/1243
ḳıwıp b.- ırġa L/101
kiléb ütéb b.- ġan K/1702
kisḳırıb b.- ġan K/690
kitéb b.- a iken K/813
kitép b.- a K1/52
kitép b.- a torġandarźır L/181
kitép b.- ġanda L/16
küre b.- am K1/74
osop b.- ıp K1/372
oźata b. L/6
oźatıp b.- a K1/327
öyrenép b.- a L/129
öyrenép b.- am L/128
sıġıb b.- ġan K/676, K/1460, K/1489
sıġıb b.- ġanda K/980
sıġıp b.- hın iné K1/114
şebeye b.- a A/172
şıwa b.- ıp K1/447
térkey b.- am K1/80
tıġılışıb b.- ġandar K/1153
töşéb b.- ġan K/1402
töşöb b.- ġan K/564
tüşeb b.- ġan K/689-2
tüşeb b.- ġandar K/1503-2
uźıp b.- a K1/334
üte b.- ıb K/1349
üte b.- ırġa turı kilgen K/1138
ütéb b.- a iken K/345
ütéb b.- ġan K/244, K/1086, K/1379, K/1515
ütéb b.- ġanda K/83
ütéb b.- ġandı K/677
ütép b.- alar iné L/208
ütép b.- ġanda L/210
ütken b.- ġandar K/1023
yırlap b.- źıḳ A/160
yıya b.- ġan iken K1/273
yögöröb b.- ıb K/1032
yöźöp b.- a K1/461
yügéréb b.- ıb K/1233, K/1295, K/1717
yügérép b.- ıp K1/491
[338]

bar: Var, bütün, hepsi.
b. A/100-2, A/146, K/168, K/201, K/210, K/221-2, K/230, K/333, K/350, K/385, K/386, K/438, K/440, K/469, K/522-2, K/555, K/607, K/629-3, K/892, K/988, K/1092, K/1094, K/1165, K/1173, K/1191, K/1226, K/1234, K/1300-2, K/1360, K/1394, K/1464, K/1466, K/1572, K/1609, K1/5, K1/31, K1/66, K1/68, K1/93, K1/101, K1/143, K1/148, K1/155, K1/213-2, K1/232, K1/259, K1/320, K1/338, K1/356-3, K1/364, K1/378, K1/411, K1/431, K1/465, K1/478, L/5, L/27, L/46, L/54-2, L/56, L/71, L/83, L/90, L/145, L/179
b. iken K/354, K/999, K/1000, K/1093, K/1144, K/1362, K/1534, K1/399
b. iné A/138, K/752, K/1548, K1/34, K1/35, K1/134, K1/379-2, L/1, L/29, L/35, L/38, L/165
b. mı K/181
b.+ ın K/241, K/1125
b.+ ında K1/476
b.+ mı K1/27, K1/310, K1/356, K1/423
b.+ źan K/301, K/1572
b.+ źar K/1153
b.+ źı K1/426
b.+ źır L/33
birehé b. L/54
birehé b. iken K/606, K/610
halahı b. K1/177
işétkené b. K1/430
kürgeném b. K1/130
tüleyhé b. L/61

bar bul-: "var ol-, meydana gel-."
b. bulġan A/100
[115]

bara-tora: Zaman içinde, uzun zaman sonra.
b. K1/190, K1/203, K1/231,

K1/240, K1/254, K1/266, K1/405
[7]

baraban: Davul.
b. A/160
[1]

Barabaş: *bk.* Barabaşev.
b. A/18, A/21
[2]

Barabaşev: Kişi soyadı.
b. A/14
[1]

barı: 1. Bütün, hepsi, tüm, tamamen.
b. A/36, A/40, A/47, A/48, A/50, A/52, A/60, A/76, A/81, A/84, A/93, A/96, K/17, K/29, K/41, K/73, K/89, K/270, K/328, K/396, K/426, K/487, K/613, K/616, K/628, K/764, K/793, K/808, K/821, K/826, K/894, K/895, K/944, K/985, K/1038, K/1069, K/1070, K/1102, K/1171, K/1209, K/1210, K/1231, K/1245, K/1252, K/1295, K/1317, K/1380, K/1512, K/1556, K/1557, K/1558, K/1561, K/1572, K/1582, K/1662, K/1743, L/183, l97
b.+ bıź A/161, A/177, A/192, A/210
b.+ bıźġa A/161, A/164
b.+ bıźźa A/159, A/164
b.+ ġıź K/781, K/936, K/1049, K/1332, K/1636
b.+ ġıźġa K/1487
b.+ ġıźźı K/940
b.+ la K1/66
b.+ nda K/105

2. Yalnızca, sadece.
b. A/54, K1/187, K1/316, K1/340
[90]

barıbér: Bununla birlikte, yine de.
b. A/131, K1/12, K1/174, K1/201, K1/295, K1/302, L/25
[7]

barıhı: Hepsi, tamamı, bütünü.
b. A/208, K/108, K/171, K/197, K/199, K/303, K/342, K/427, K/472, K/525, K/643, K/707, K/731, K/755, K/809, K/818, K/820, K/842, K/846, K/868, K/961, K/1127, K/1239, K/1304, K/1312, K/1527, K/1574, K/1602, K1/23, K1/101
b. la K/22, K/170, K/295, K/450, K/505, K/685, K/814, K/870, K/942, K/965, K/1006, K/1075, K/1107, K/1179, K/1189, K/1321, K/1341, K/1363, K/1416, K/1470, K/1572, K/1576, K/1585, K/1632, K/1638, K/1640, K/1645, K/1659, K/1673
b.+ n A/198, K/607, K/611, K/614, K/736, K/737, K/776, K/851, K/910, K/1061, K1/101, K1/225
b.+ n da K/74
b.+ na K/445, K/1303, K/1428
b.+ na la K/1212
b.+ nan da K/754, K/1571
b.+ nan K/1550, K1/74
b.+ nanda K/1428
b.+ nda A/194, K/41, K/170, K/217, K/234, K/359, K/428, K/435, K/438, K/440, K/566, K/608, K/637, K/644, K/703, K/814, K/845, K/1070, K/1259, K/1292, K/1301, K/1355, K/1405, K/1463, K/1464, K/1471, K/1506, K/1572, K/1595
b.+ nın da K/979
b.+ nında K/1097, K/1127
[115]

barış-: Karşılıklı gelip gitmek.
irge b.- ḳandar K/850
[1]

barışlay: Geçerken, giderken.
b. K1/408
[1]

barlıḳ: Varlık, bütün, tüm.
b. A/92, A/135-2, K1/454
b. (~barlıġ) + ı L/197

***barlıḳḳa kil-*:** "meydana gel-."
b.+ ḳa kiléwé K1/262
b.+ ḳa kilgen K1/271
[6]

barmaḳ: Parmak.
b. A/191, K/777, L/132
b. (~barmaġ) + ı K1/9, K1/69
b. (~barmaġ) + ımdıñ L/131-2
b.+ tar L/130
b.+ tarı K1/135, K1/380
b.+ tarın K/1351
b.+ tarźa K1/473
b.+ tı L/132
[13]

baś-: Basmak, adım atmak, gitmek.
ayaḳ b.- tı K1/421

b.- a almaś A/123
b.- a baśa K1/118
b.- a K/225
b.- asaḳtar A/123
b.- ha K1/185
b.- ıb bötöb K/416, K/1197
b.- ıb bötörgen K/401
b.- ıb K/1185
b.- ıp A/4, A/141, A/167, K1/135, K1/184, K1/371, K1/449, L/142, L/162
b.- ıp kitken K1/289, K1/390
b.- ıp tora K1/50
b.- ıp torġan K1/284
b.- ıp töşken K1/138
b.- ır K/725
b.- ḳan K1/152, K1/213, K1/237, K1/273, K1/437
b.- tı K1/377-2, K1/497
barıp b.- a K1/488
barıp b.- am K1/136
baśa b.- a K1/118
kilép b.- may K1/339
miset b.- ḳandar K/1050
töşöp b.- tı K1/371
yoḳo b.- ḳan iken K/952, K/1649
[41]

baśalḳalı: Sakin karakterli, uysal. *bk.* basalḳı.
b. A/163
[1]

baśalḳı: Sakin karakterli, uysal.
b. K1/55 K1/264, K1/265, K1/269, K1/284
[5]

baśalḳılıḳ: Ağırbaşlılık.
b. K1/254, K1/291
[2]

baśıl-: Sessiz hâle gelmek, durmak, dinmek.
b. K/1217
b.- ġas L/87
[2]

baśımlı: Derin.
b. K1/72
[1]

baśır-: Bastırmak.
b.- ıp ḳuyahıñ K1/493
[1]

baśıw: Tarla.
b. A/6, A/63, A/64, A/100, A/161, L/138, L/143
b.+ ġa L/145, L/146
b.+ ı L/134
b.+ ın L/141
b.+ źa L/143
b.+ źarı A/122
b.+ źarźa A/122, A/124, A/125
b.+ źarźı A/134
[16]

baśtır-: Bastırmak, zorla durdurmak.
b.- ıb K/70
[1]

baśtırıl-: Sıkıştırılmak.
b.- ıp A/15
[1]

baş: 1. Baş, kafa.
b. K1/68, K1/80, L/72
b.+ ı A/181, K1/126, L/106
b.+ ıġıźźağı K/303
b.+ ım K1/435
b.+ ımdı L/171
b.+ ın A/165, A/173, K/460, K/462, K/463, K/1278, K/1287-2, K/1289, K/1290, K/1532, K1/29, K1/295, K1/357, K1/380, K1/402, K1/444, L/47, L/66, L/182-2, L/204
b.+ ıñ K/126, L/15
b.+ ına K/916, K/1013, K/1014, K/1612, K/1698, K/1700, K1/51, K1/123, K1/132, K1/386, L/199
b.+ ıña K1/101
b.+ ınan K1/374
b.+ ında K1/137
b.+ ındağı K1/137
b.+ ıñdı K/155
b.+ tarın K/1023, K/1710, K1/33, K1/355, L/176
b.+ tarına K/336
b.+ tı K/1290

2. Zirve, tepe, uç noktası.
b.+ ı L/150
b.+ ına K/73, K/91, K/396, K/442, K/475, K/517, K/556, K/1032, K/1156, K/1308, K/1395, K/1717, L/146, L/154
b.+ ınan K1/302, L/166
b.+ ında K/104, K/815, K/1575, K1/411
b.+ ındağı K1/373

b.+ tarın L/155
3. Baş, ilk, başangıç, tek.
b. K/25, L/27, L/130
b.+ ı K/1580, L/193
b.+ ında A/136
4. Baş, lider, kişi.
b. A/23
b.+ ın K/221, K1/470
b.+ ına A/34, A/36, A/49, A/54, A/63, A/68, K1/354
5. Yan, çevre.
b.+ tarına K1/267
b.+ ında K/700
b.+ ına K1/10, K1/81, K1/347, L/57, L/146, L/164
b. K/1021, K1/3, K1/284, K1/378
6. Asıl, esas, temel
b.+ ı K/723, K/820, K/1071, K/1538
7. Baş, tane.
b. A/65, L/134
***baş éy-*:** "baş eğ-, itaat et-."
b. éy K/75, K1/486
b. éye K1/470
b. éyéb K/203, K/253, K/485, K/513, K/569, K/608, K/667
b. éyem K1/207
b. éyerge K/27
b. éyérge K1/250, K1/251, K1/252
b. éyeyém K/33
b. éygen K/1225, L/192
b. éygender K/36, K/1059, K/1067
b. éyheñ K/74
b. ta éygender K/1700
***baş hal-*:** "boyun eğ-, kendini feda et-."
b. hala torġan K1/356
***baş it-*:** "yetkili kıl-, görev ver-."
b. itéb ḳuyar K/859
***baş sayka-*:** "başını salla-, onayla-."
b. sayḳap K1/204
b. sayḳap ḳuya K1/412
b. sayḳap ḳuyźı K1/364
b. sayḳap torġan K1/246
***baş tart-*:** "karşı çık-, reddet-."
b. tarta K1/295, K1/430
b. tartırlıḳ K1/446
b. tartḳan K1/257
***baş vat-*:** "kafa yor-, meşkul ol-."
b. vatıp K1/201
[147]
baş-ayaḳ: Baş ile ayak, bütün gövde.
b. K1/419
[1]
baş svyaşçennik: *T.+Rus.* Başrahip.
b. K/966, K/971, K/972, K/974, K/1141, K/1662, K/1669, K/1670, K/1672
b.+ tar K/696, K/704, K/912, K/968, K/985, K/990, K/996, K/1004, K/1025, K/1046, K/1386, K/1513, K/1522, K/1610, K/1662, K/1664, K/1682, K/1684, K/1691, K/1692, K/1712
b.+ tarġa K/665, K/923, K/987, K/1061, K/1476, K/1619
b.+ tarźan K/548, K/956, K/1652
b.+ tarźı K/29
b.+ ter K/726
b.+ tın K/912, K/960, K/967, K/1656, K/1663, K/1675
[47]
başaḳ: Başak.
b. L/147
b. (~başaġ) + ın K/1206
b. (~başaġ) + ındağı K/1206
b.+ tar L/130, L/153, L/155-2, L/159
b.+ tarın K/345, K/1138
[10]
başınduḳ: Başında, başlangıçta.
b. K/1449
[1]
başḳa: Farklı, ayrı, başka.
b. A/6, A/24, A/48-2, A/134, A/152, A/159, K/342-2, K/383, K/473, K/526, K/531, K/563, K/1035, K/1122, K/1141, K/1256-2, K/1270, K/1369, K/1401, K/1560, K/1719, K1/3, K1/19, K1/38, K1/43, K1/56, K1/88, K1/94, K1/130, K1/140, K1/160, K1/208, K1/214, K1/221, K1/243, K1/261, K1/344, K1/393, K1/418-2, K1/419, K1/442-2, K1/486, K1/495, L/2, L/3, L/15, L/30, L/31, L/32, L/50, L/56, L/59, L/64, L/71, L/85-2, L/94, L/145, L/146, L/158, L/159, L/168, L/170, L/188, L/192, L/197
b.+ lar A/30, L/153

b.+ ları K1/23
b.+ larźa K1/217
b.+ larźan A/20, K1/353
b.+ larźı L/72
b.+ nı A/188
[79]

başḳar-: Yerine getirmek, icra etmek, yapmak.
b.- a K1/236, L/120
b.- ıb K/1606
[3]

başḳarıwsı: Kâhya.
b.+ hına K/655
[1]

başḳasa: Başkaca, ayrıca, farklıca.
b. K1/55, K1/70, K1/97, K1/108, K1/112-2, K1/222
b.+ raḳ K1/292
[8]

Başḳort: Başkurt.
b. A/2, A/4-2, A/6, A/8, A/11, A/12, A/13, A/14, A/18, A/19, A/21, A/23, A/24, A/25-2, A/28, A/29-2, A/30, A/33, A/39, A/41, A/43, A/44, A/45, A/49-2, A/51, A/52, A/55-3, A/58, A/61, A/64, A/68, A/70, A/71, A/73, A/74-2, A/76, A/79-2, A/85-2, A/87, A/90, A/91, A/98, A/99, A/103-2, A/106, A/114, A/117, A/120, A/121, A/123, A/129, A/131, A/132, A/133-2, A/160, K1/95, K1/139
b.+ ḳa A/67
b.+ o K1/92
b.+ tar A/1, A/9, A/17, A/20, A/23, A/25, A/26, A/29, A/32, A/34, A/35, A/37, A/38, A/51, A/54, A/59, A/78, A/80, A/81-2, A/86, A/87, A/88, A/93, A/98, A/110, A/114, A/115, A/119, A/124, A/130
b.+ tarġa A/12, A/24, A/34, A/57, A/89-2, A/90
b.+ tarı A/42, A/117-2
b.+ tarınıñ A/32, A/116-2
b.+ tarźa A/30, A/85, A/122, A/123, A/134
b.+ tarźı A/6-2, A/9, A/30, A/31, A/120
b.+ tarźıñ 1/5, A/21, A/22, A/27-2, A/33, A/34, A/36, A/37, A/39, A/43, A/56, A/59, A/62, A/68, A/74-2, A/79, A/83, A/86, A/109, A/113, A/126, K1/140
b.+ to K1/96
b.+ toñ A/121
[152]

Başḳortostan: Başkurdistan.
b. A/2, A/3, K1/40, K1/90
b.+ da ġına tügél K1/148
b.+ da A/1, A/10
b.+ dı A/3
b.+ dıñ A/4
b.+ ġa A/9
b.+ źıñ A/28
[11]

Başḳortsa: Başkurtça.
b. K1/7, K1/83, K1/104
[3]

başla-: Başlamak. *bk.* başta-.
b. K1/177
b.- ġan iken L/151
b.- ġan A/136, A/187, K1/203, K1/209, K1/240, K1/248, K1/383, L/65, L/196
b.- ġandar iné L/183
b.- ġandar A/188, K1/263
b.- ġas A/85, A/117, A/186, K1/295, L/101, L/157
b.- ġaynı L/71, L/82
b.- ha A/107
b.- halar L/134
b.- hın L/147
b.- nı A/10, A/172, K1/6, K1/8, K1/96, K1/122, K1/150, K1/376, K1/499, L/8-2, L/11, L/12, L/13, L/14, L/20, L/29, L/35, L/45, L/48, L/74, L/81, L/83, L/90, L/92, L/101, L/120, L/148, L/151, L/152, L/153, L/155, L/156, L/158, L/179, L/196, L/198, L/200, L/201, L/205, L/207, L/208, L/210
b.- nıḳ A/207, L/162
b.- nılar A/196, K1/10, K1/11, L/31, L/38, L/42, L/73, L/188, L/205
b.- nım L/30, L/35, L/36, L/38, L/176, L/178, L/201
b.- p kitté K1/170
b.- p A/14, A/24, A/179-2, A/180, K1/58, K1/60, K1/346, L/44, L/154, L/161, L/172
b.- rbıź A/206
b.- rhıġıź K1/79

b.- rźar A/61
b.- w L/168
b.- wına K1/211
b.- wsı K1/59
b.- y iné L/18
b.- y torġan K1/252
b.- y K1/25, K1/409, L/135, L/197
b.- yasaḳmın K1/195
b.- yhıñ K1/353
b.- yım L/171
b.- yźar K1/81, L/139, L/141, L/167, L/173
[123]

başlan-: Başlanmak.
b.- dı A/135, L/64
b.- ġansı K1/104
b.- ıp kitté K1/172
[4]

başlanġıs: Başlangıç.
b. A/17
b.+ ta A/17
[2]

başlı: Başlı, kafalı.
b. K1/237, K1/243, K1/293, K1/501, L/143
[5]

başlıḳ: Yönetici, başkan. *bk.* baştıḳ.
b. (~başlıġ)+ ı L/172
[1]

başlısa: Başlıca, temel olarak.
b. A/121
[1]

başnya: *Rus.* Kule.
b. K/714, K/1529
[2]

başta-: Başlamak.
b.- b K/327, K/655
b.- ġan K/82, K/225, K/268, K/322, K/335, K/366, K/476, K/510, K/548, K/549, K/774, K/916, K/925, K/946, K/983, K/1101, K/1115, K/1116, K/1179, K/1215, K/1239, K/1261, K/1264, K/1269, K/1296, K/1353, K/1380, K/1386, K/1387, K/1444, K/1471, K/1475, K/1490, K/1491, K/1510, K/1529, K/1577, K/1620, K/1642, K/1678, K/1680, K/1689
b.- ġandar K/345, K/658, K/677, K/678, K/931, K/1138, K/1236, K/1317, K/1366, K/1513, K/1628, K/1674, K/1679, K/1699
b.- ġandı K/1601
b.- ġas K/482, K/606, K/704
b.- ha K/861
b.- halar K/292, K/296
b.- nı ihe K/844, K/1600
b.- yźar L/168
[68]

başta: Başta, ilk olarak.
b. A/31, K/275, K1/35, K1/60, K1/172, K1/174, K1/220, K1/349, K1/380, K1/399, K1/473, L/65, L/152, L/157, L/182, L/196, L/197
b.+ raḳ L/173
[18]

baştab: Başlayarak, -den sonra.
b. K/257, K/548, K/773, K/808, K/925, K/1029, K/1714
[7]

baştal-: Başlamak. *bk.* başta-.
b.- ġandan K/833
[1]

baştan-ayaḳ: Tamamen, bütünüyle.
b. K1/168, K1/232
[2]

baştık: Yönetici, başkan, lider.
b. K/31, K/253
b. (~baştıġ) + ı K/368
b. (~baştıġ) + ına K/1255
b. (~baştıġ) + ınan K/1254
b. (~baştıġ) + ının K/1257
b.+ tar K/789, K/797, K/1581
b.+ tarı K/502
b.+ tarının K/1241
b.+ tın K/258
[12]

baştuḳ: Başta, başlangıçta.
b. K/621
[1]

baştüben: Baş aşağı.
b. K1/411
[1]

bat-: Batmak, girmek, suyun içine doğru gitmek.
b.- a K/482
b.- alar K1/431
b.- ıb bötken K/1232
b.- ıp K1/346, K1/393
b.- ıwsılarġa K1/383

b.- ıwźı K1/308
b.- ḳan K1/51
b.- tı K1/303
[9]

batır: Kahraman, cesur.
b. K1/128, K1/172, K1/307, K1/313
b.+ ı K1/129, K1/139
b.+ źar K1/434-2
b.+ źarġa K1/488
b.+ źarźı K1/48
b.+ źı K1/130
[11]

batır-: Batırmak, saplamak.
b.- a K1/429
b.- halar K/588
b.- ıp tora K1/431
b.- sılıḳ L/186
[4]

batırlan-: Kahramanlaşmak.
b.- ıp kitép K1/56
[1]

batırlıḳ: Kahramanlık.
b. K1/59, K1/354
b. (~batırlıġ) + ı L/192
b.+ tarın K1/139
b.+ tı K1/131, K1/312
[6]

batşa: *Far*. Padişah, hükümdar.
b. A/69, A/102, A/114, A/211, K/6, K/26, K/28, K/323, K/461, K/608, K/729, K/738, K/740, K/897, K/903, K/1276, K/1284, K/1287, K/1288, K/1289, K1/214-2, K1/255-2, K1/257, K1/260, K1/261, K1/264, K1/266, K1/427, K1/474
b.+ ġa K/605, K/606, K1/255, K1/260
b.+ hı mı K/995, K/1683
b.+ hı K/27, K/607, K/614, K/616, K/1013, K/1021, K/1026, K/1693, K/1699, K/1707, K/1713
b.+ hın K/1690
b.+ hınan K/269
b.+ hının K/1165
b.+ lar K/291, K/580, K/1581
b.+ larına K/613
b.+ nı K/6, K/34
b.+ nın K/125, K/609, K/734
b.+ nıñ K1/254, K1/257, K1/259, K1/261, K1/263-2, K1/264
b.+ ñ K/686
[68]

batşalıḳ: Padişahlık.
b. K/151, K/270, K/369, K/413, K/819, K/826, K/1167, K/1580
b. (~batşalıġ) + ı K/370, K/372, K/724, K/1085, K/1204, K/1457, K/1505
b. (~batşalıġ) + ımdın K/1285
b. (~batşalıġ) + ıñ K/148
b. (~batşalıġ)+ ın K/171, K/1208, K/1394, K/1458, K/1724
b. (~batşalıġ) + ına K/641, K/712, K/1440, K/1466, K/1467, K/1468
b. (~batşalıġ) + ınan K/1562
b. (~batşalıġ) + ında K/437, K/555, K/668, K/938, K/1634
b. (~batşalıġ) + ındaġı K/435
b. (~batşalıġ) + ının K/1084, K/1189
b.+ ḳa K/819, K/1580
b.+ ta K/897
b.+ tan K/213
b.+ tarın K/73
b.+ tın K/88, K/432, K/453
***batşalıḳ it-*:** "padişahlık yap-, hüküm sür-."
b. itéb torġanın K/47
[47]

baw: Bağ, kemer.
b. K1/24, K1/25, L/149
b.+ ı L/148, L/149
b.+ ınan K1/12
b.+ ıñdı L/149
b.+ źı K1/22
[8]

bawlı: Bağlı, bağlanmış.
b. K1/296
[1]

bay: Zengin, varlıklı, efendi.
b. A/89, A/90, A/103, K/421, K/640, K/883, K/885, K/887, K/1041, K1/44, K1/404, L/10, L/13, L/14, L/15, L/16, L/25, L/39, L/40, L/42, L/50, L/78, L/111, L/154, L/155, L/156, L/158, L/160
b.+ ġa K/162, K1/404
b.+ ı K/298, K/857, K/858,

K/862, K/882, K/884, K/886, K/889, K1/231
b.+ ım K/860
b.+ ınan K/297
b.+ ıñdın K/884, K/886
b.+ ının K/881
b.+ ıraḳtarınıñ A/86
b.+ źar A/77, A/88-2, A/95, A/96, K/1569, L/4, L/44-2, L/54, L/125
b.+ źarġa A/96, L/7, L/154
b.+ źarı A/76, A/103
b.+ źarına A/91
b.+ źarınıñ A/106
b.+ źarźa A/110, L/3
b.+ źarźan A/105, L/18, L/19, L/94
b.+ źarźı L/7
b.+ źarźıñ A/122, A/124, L/1, L/3-2, L/5
b.+ źarźın L/1
b.+ źın K/641, K/1468
b.+ źıñ K1/404, L/5, L/17, L/20, L/44, L/157
[85]

baya: Az önce, demin.
b. K1/142, K1/198
[2]

bayaġı: Biraz önceki, önceki.
b. K1/134, K1/184, K1/186, K1/292, K1/383
b.+ nan K1/68
[6]

bayaġısa: Önceki gibi.
b. K1/150, K1/158, K1/160, K1/374
[4]

bayar: *Rus.* Soylu, varlıklı kişi.
b. A/10
b.+ ına A/114
b.+ źar A/1-2, A/2, A/4, A/10
b.+ źarźıñ L/34
[8]

baybise: Zengin karısı, hanım ağa.
b. K1/405
[1]

bayġoş: Baykuş.
b. K1/247-2
[2]

Bayhaḳal: Yer, bölge adı.
b. A/46
[1]

bayı- (I): Zenginleşmek.
b.- ġandar A/103
b.- p bötör K1/214
b.- p K1/226, K1/405
[4]

bayı- (II): Ufuk ardına inmek; batmak.
b.- ġan K/1102
b.- nı K1/252
b.- r L/187
[3]

bayḳa-: İncelemek, gözden geçirmek.
b.- nıḳ A/170
[1]

baylıḳ: Zenginlik.
b. K1/465-2
b. (~baylıġ) + ı K1/406
b.+ ḳa K1/406
b.+ tıñ K1/495
[5]

bayraḳ: Bayrak.
b. (bayraġ) + ın K1/43
b.+ tı K1/40
[2]

bayram: Bayram.
b. K/914, K/1611, K1/323
b. iné K1/95
b.+ da K/1687
b.+ darźa K1/309
b.+ ın A/135
b.+ ı K/1610

***bayram it-*:** "bayram et-, sevin-."
b. itken K/458
[9]

baytaḳ: Oldukça çok, epeyce, pek çok.
b. A/24, A/26, A/41, A/71, A/167, K/1297, K1/63, K1/226, L/21, L/112
[10]

bayźıḳ: Zenginlik. *bk.* baylıḳ.
b.+ ḳa K/162, K/416, K/1197, K/1467
[4]

baza: *Rus.* Taban, temel.
b. K1/66
[1]

baźar: *Far.* Pazar, alışveriş merkezi.
b. L/77, L/93, L/98-2, L/105, L/143, L/144
b.+ ġa L/89, L/104, L/117, L/144

b.+ źan K/1322
b.+ źarźı A/7
[13]

baźıḳ: Güçlü, dayanıklı, sağlam.
b. K1/119
[1]

baźla-: Kor hâline getirmek.
b.- ġan K1/449
[1]

baźnat: Yiğit, cesur.
***baźnat it-*:** "yiğitlik yap-, kahramalık göster-."
b. itép K1/59, K1/429
b. itmewén K1/430
b. itmey iken K/229
[4]

baźnatlan-: Yiğitlenmek.
b.- ıp K1/213
[1]

beġérlé: Merhametli.
b. K1/298
[1]

beẖét: *Ar.* Baht, mutluluk, şans, kısmet.
b. K1/37-2, K1/47, K1/329, K1/357, K1/426, K1/440, K1/465, K1/475
b.+ é K1/36, K1/48, K1/277
b.+ én K1/330
b.+ éne K1/198
b.+ énen K1/234, K1/238, K1/443
b.+ ke K1/85, K1/142, K1/421
b.+ téñ K1/363
b.+ ten K1/466
[22]

beẖéthézlék: Bahtsızlık, şanssızlık.
b.+ ke L/17, L/156
b.+ ten K1/363
[3]

beẖétlé: Mutlu, şanslı.
b. A/180, K1/37, K1/106, K1/379, K1/399, K1/402, K1/419, K1/441, K1/460, K1/475
b.+ rek K1/176
[11]

beẖilde-: Bağışlamak, affetmek.
b.- b K/471, K/935, K/1303, K/1631
b.- gen K/1362, K/1459
b.- genderé K/897
[7]

bele: *Ar.* Bela, felaket.
b. A/92, A/190
b. ḳaza K1/328
b. ḳazaġa K1/323
b.+ hénen K1/419
[5]

belekes: Küçük, küçücük. *bk.* belekey.
b. K1/237, K1/301, K1/330, K1/414, K1/434, K1/500
[6]

belekey: Küçük, küçücük.
b. A/147, K/109, K/982, K/1679, K1/49, K1/50, K1/68, L/1-3, L/4, L/28, L/34, L/40, L/56, L/123, L/163
b.+ érek L/136
b.+ ge K/109
b.+ źen K1/67-2
b.+ źerźén K/315, K/588, K/1435
[24]

beléş: İçi kıymayla hazırlanan bir çeşit börek.
b. L/19-2, L/20, L/23, L/25
b.+ té L/20, L/21
b.+ ter L/25
[8]

belki: *Ar.* Belki, fakat, ancak.
b. A/41, A/94, K1/26, K1/138, K1/169, K1/173, K1/176, K1/194, K1/211, K1/236, K1/251, K1/303, K1/345, K1/346, K1/359, K1/435, K1/444, K1/446, L/52, L/212
[20]

bende: *Ar.* Kul, köle.
b.+ ge L/23
***bende it-*:** "köle yap-, kul ol-."
b. ittéñ L/23
[2]

ber-: Vurmak, çarpmak.
b.- ép K1/289, K1/384
b.- ép sıġırġa K1/354
ipkén b.- ép yata K1/318
[4]

beren: Kuzu, oğlak.
b.+ dé K/1621
[1]

beres: Kuzu, oğlak. *bk.* beren.
b. K1/458
[1]

berél-: Hızla çarpılmak.

b.- dé L/157
b.- éb yörögen K/1224
b.- ép K1/383
b.- ép tora L/87
b.- ép torġan K1/154
b.- gende L/60
b.- genén L/131
[7]

berḫet: Kadife, kadife kumaş.
b.+ ke K1/142
[1]

berlék-: Aniden çakılmak.
b.- ken K/197
[1]

berźé: Gölge balığı.
b. K1/165
[1]

beślen-: Kırağı ile kaplanmak.
b.- ép K1/22, K1/39
[2]

bewél-: Sallanmak, titremek.
b.- ép ultırźı K1/373, K1/380
[2]

bey: Bağ, ip.
b. K1/411
b.+ gé K1/319
b.+ źerén K/778
[3]

beyéldé: Alçakgönüllü.
b. K/344
[1]

beyġamber: *Far*. Peygamber.
b. K/22, K/30, K/40, K/42, K/51, K/79, K/218, K/314-2, K/361, K/429, K/451, K/495, K/531, K/685, K/692, K/827, K/993, K/1266, K/1277, K/1324, K/1527, K/1586
b.+ ge K/457, K/707, K/727
b.+ źarźéñ K/541
b.+ źé K/107, K/314
b.+ źé mé K/324
b.+ źen K/324
b.+ źén K/383, K/385, K/408
b.+ źer K/48, K/184, K/328, K/411, K/803, K/823, K/836, K/1071, K/1594
b.+ źerge K/802
b.+ źerźé K/102, K/804, K/807, K/810
b.+ źerźen K/187
b.+ źerźéñ K/767
b.+ źerźén K/965, K/1277, K/1383
[53]

beyġamberźék: Peygamberlik.
***beyġamberźék it-*:** "peygamberlik yap-."
b. itték K/194
[1]

beyhéź: Bağlanmamış, serbest.
b. K1/238
[1]

beyle-: Bağlamak. *bk*. beyźe-.
b. L/151
b.- gen iné K1/446
b.- gen K1/12, L/156
b.- mey K1/400
b.- né K1/24, K1/398
b.- ném L/151
b.- p K1/76, L/149, L/150
b.- p ḳuyźı L/132
b.- p ḳuyźılarmı K1/484
b.- rge L/163
b.- wźe K1/36
b.- y K1/76
[16]

beylen-: Bağlanmak.
b.- e L/158
b.- gen K1/22, K1/25
b.- gender L/156
[4]

beyźe-: Bağlamak.
b.- b ḳuyġan K/683, K/1497, K/1499
b.- b K/455, K/740, K/777, K/986, K/1222, K/1682
b.- he K/373, K/1170
b.- hegéź K/600
b.- heñ K/546
b.- mehe K/373, K/1170
b.- wźé K/546, K/600
[17]

bél-: Bilmek, anlamak. *krş.* bil-.
aldı yaldı b.- mey K1/203, K1/226
aşay b.- meyhéñ K1/213
ayıra b.- e torġan K1/255
ayıra b.- ehégéź K/530
b.- dé K1/104
b.- déler K1/458

b.- e almayhıġıź mémey K/530
b.- e iken K/1002, K/1691
b.- e iné A/176
b.- e iném K1/249, L/133
b.- e K/146, K/170, K/342, K/848, K/1604, K1/163, K1/430-2, K1/436-2, K1/444, K1/477
b.- e torġandır L/100
b.- éb alġan K/32, K/41
b.- éb K/239, K/359, K/369, K/487, K/535, K/919, K/977, K/1123, K/1252, K/1372, K/1543, K/1674
b.- ebéź K/743, K/1542
b.- égéź K/377-2, K/845, K/1601
b.- ehégéź K/672, K/855, K/911, K/1485, K/1600, K1/111
b.- ehégézmé L/83
b.- ehéhéź K/844
b.- ehén K/1462
b.- ehéñ K1/172, K1/287, K1/466, L/22, L/24
b.- ehéñ kilhe K1/128
b.- ehéñ mé K/500
b.- ehéñdér K1/148
b.- ehéñmé K1/214, K1/466, L/25
b.- em K1/28, K1/130, K1/174, K1/359, K1/439-2
b.- emén K/1055, K/1094
b.- ép A/26, K1/84, K1/328, K1/348, L/115
b.- ép alġanġa K1/174
b.- ép bulmay K1/66
b.- ép ḳal K1/200
b.- er K/241, K/1125
b.- ér K1/222
b.- erge A/151
b.- érge K1/26, K1/161, K1/500
b.- erhégéź K/188, K/192
b.- érmén L/160
b.- éw K/405, K/1189
b.- éwsé K1/265
b.- éwźeré 1/5
b.- gen A/106, K1/213, K1/395, L/137, L/196
b.- gen kéşé yuḳ K1/200
b.- genden L/26, L/56
b.- gender K/1527, K1/186
b.- gendér L/187
b.- genderén K/1104
b.- genégézse K/1049
b.- geném yuḳ K/195
b.- ges K/887, K/889, K/1282, L/24
b.- he iné K1/327, K1/347
b.- he K/855
b.- hegéź K/351
b.- heler A/91
b.- megen A/188, K1/191, L/50
b.- megen iken K/1399
b.- megendé K1/76
b.- megender K/1649, K1/455
b.- megené yuḳ K1/117
b.- megenge L/55
b.- megenmén K1/73
b.- mehe K1/222
b.- mehén K/141, K/265, K/1262
b.- mené K1/308
b.- menék K1/12
b.- menéler K/567, L/50
b.- meném L/185
b.- meś K1/353, K1/364, K1/488
b.- meśter L/135
b.- mewé K1/436
b.- mewźeré A/56
b.- mey inék K1/18
b.- mey K/342-2, K/848-2, K/1205, K/1604-3, K1/224, K1/247, K1/260, K1/266, K1/268, K1/344, K1/347, K1/396, K1/414-2, K1/442, L/30, L/61, L/65, L/81, L/112, L/138, L/199-2
b.- méy yöröy L/25
b.- meybéź K/708, K/1528, L/60
b.- meyém K/979, K/981, K/983, K/1677, K/1680, K1/11, K1/25, K1/85, L/44
b.- meyénse K/756, K/1552
b.- meyhégéź K/669, K/854, K/876, K/1481, K/1605, K/1607
b.- meyhéñ A/200
b.- meymé K1/421
b.- meymén K/875
b.- źéñmé L/46
béşérép ala b.- dé K1/397
bire b.- ges K/183
éşley b.- ehéñ K1/213
éşley b.- éw K1/247
éşley b.- gen K1/198
éşley b.- hén K1/223

éşley b.- megen K1/194
höyley b.- meyém K1/219
küźete b.- éw K1/74
üle b.- gen K1/356
yeşey b.- e K1/402
yılmaya b.- éw K1/355
[211]

béldér-: Bildirmek, haber etmek.
b.- eler K1/401
b.- ép A/210, K1/175
b.- ér K/362
b.- érge K1/167
b.- érmén K/305
b.- géhé kiléb K/342
b.- gen K/342, K/1564
b.- gender K/464
b.- he K/305
b.- mené K/544
b.- meśke K1/235
b.- mey K1/432, L/133
b.- źé K/544, K1/426, L/91
[18]

bélek: Bilek.
b. (~béleg) + éne L/147
b.+ te K1/473
b.+ terém L/113
[3]

bélekhe: Ellik; ekin biçerken sol elin parmaklarına giydirilen bir araç.
b. L/147
[1]

bélen: İle, beraber.
b. K/2, K/3, K/11, K/23, K/25, K/28, K/37, K/39, K/52, K/59-2, K/60, K/69-2, K/71, K/78, K/86-2, K/89, K/103, K/110, K/114, K/115-2, K/118, K/124, K/125-2, K/126, K/130, K/131-2, K/137, K/154, K/174-4, K/178, K/185, K/194-3, K/212, K/215, K/217, K/245-2, K/246, K/249, K/250, K/254, K/269, K/276-3, K/277, K/282, K/285, K/288, K/300, K/327, K/336, K/337, K/347, K/348, K/368, K/371-2, K/372, K/374-2, K/385, K/386, K/389, K/390-3, K/391, K/393, K/408-2, K/409-4, K/423, K/429, K/451, K/469, K/471, K/473, K/477, K/478, K/480, K/481, K/489, K/492, K/496-2, K/508, K/509, K/518, K/524, K/526, K/528, K/533, K/538, K/539, K/544, K/554, K/558-2, K/572, K/576-2, K/590, K/591-2, K/598-2, K/617, K/618, K/649, K/660, K/667, K/669, K/670, K/683, K/686, K/688, K/704, K/705, K/708, K/713, K/716, K/726, K/737, K/743, K/764-2, K/777, K/787, K/789-2, K/791-2, K/793-3, K/794-3, K/795-3, K/798-2, K/800-2, K/801-2, K/808, K/810, K/817, K/819, K/842-2, K/843, K/861, K/863, K/866, K/867, K/873, K/883, K/885, K/890, K/894, K/904, K/913, K/920-2, K/927, K/929, K/932, K/938, K/944, K/945, K/946, K/947, K/949, K/956, K/960, K/964, K/967, K/972, K/1022, K/1028, K/1030, K/1034, K/1038, K/1040, K/1045, K/1048, K/1051, K/1058, K/1062, K/1070, K/1076, K/1078-2, K/1083, K/1086, K/1089, K/1090, K/1096, K/1097, K/1099-2, K/1100, K/1104, K/1105, K/1106, K/1123, K/1130, K/1131-2, K/1133-2, K/1134-2, K/1140, K/1141, K/1149, K/1150, K/1151, K/1157, K/1165, K/1174, K/1175, K/1188, K/1190-2, K/1202-2, K/1208, K/1214, K/1215, K/1219, K/1222, K/1226, K/1237, K/1240, K/1243, K/1253, K/1256, K/1259, K/1265-2, K/1273, K/1284-2, K/1288, K/1300, K/1303, K/1310, K/1317, K/1319, K/1321, K/1323-2, K/1324, K/1328, K/1337, K/1342, K/1349, K/1365, K/1366, K/1369, K/1382, K/1389, K/1393, K/1394, K/1397-2, K/1401, K/1407, K/1408, K/1409, K/1412, K/1417, K/1422-2, K/1431, K/1432, K/1436, K/1438, K/1440-2, K/1442-2, K/1443, K/1444, K/1478, K/1481, K/1482, K/1484, K/1489-2, K/1506, K/1513, K/1515, K/1523, K/1524, K/1528, K/1532, K/1541, K/1552, K/1558-4, K/1561-4, K/1566, K/1578, K/1580, K/1598-2, K/1610-2, K/1612, K/1616-2, K/1623, K/1626, K/1627, K/1629, K/1640, K/1642, K/1643, K/1652, K/1658, K/1663, K/1664, K/1667-2, K/1682, K/1688, K/1699, K/1700, K/1702, K/1708, K/1709, K/1713, K/1715, K/1721, K/1722, K/1728, K/1729, K/1738, K/1745-2, K/1747, K/1748

nazaryanin b. inéñ K/1676
yisusı b. iné K/980
yisusı b. inéñ K/978
[376]

béleźék: Bilezik.
b. K1/438
b.+ ter K1/473
[2]

bélékhéź: Bilgisiz, cahil.
b. iken K/865
b.+ źeré K/866, K/871
[3]

bélékté: Bilgili, âlim, okumuş.
b. K/865
b.+ leré K/867, K/872
b.+ lerge K/871
[4]

bélém: Bilgi, bilim, eğitim.
b.+ éñ K/1558
b.+ ge A/20
[2]

bélémdé: Bilgili, eğitimli.
b.+ lerźen K/340
b.+ lerźé K/807
[2]

bélémdék: Bilgelik.
b. K/1264
b. (~bélémdég) + é K/448, K/450
b. (~bélémdég) + én K/386
b. + té K/334
[5]

bélémlé: Bilgili, eğitimli. *bk.* bélémdé.
b. L/110
[1]

bélén-: Bilinmek, açıklanmak.
b.- dé L/79, L/89
b.- e K/377, K1/276
b.- ép torġan K1/7
b.- gen K/18
b.- mey K/299
[7]

béléş-: Bir konu hakkında bilgi almak, soruşturmak.
b.- éb K/1300
b.- égéź K/33, K/284
b.- eyék A/201
b.- kes K/1726
[5]

bélgé: Bilgi, malumat.
b.+ lerge A/101
[1]

bélgélen-: Bilgilenmek, bilgi almak.
b.- ép A/34
b.- gen A/112
[2]

bélgért-: Bir şeyi sezdirmek, bildirmek.
b.- e K/548
b.- éb tora K/982
b.- kéhé kilmegen iken K/1342
b.- kéhé kilmegen K/1423
[4]

bélgés: Bilgiç, bilgin, uzman.
b. A/176
[1]

Bélorus: Belarus.
b. K1/18
[1]

bér: Bir.
b. A/2, A/5, A/8, A/22-2, A/23, A/25-2, A/27-2, A/32, A/34, A/35, A/38, A/44, A/45, A/50-2, A/51-2, A/52, A/53-2, A/56-2, A/59, A/62, A/63, A/64, A/65, A/66-2, A/67, A/69, A/71, A/73, A/74-2, A/76, A/77-2, A/78, A/89, A/92, A/94, A/95, A/97, A/103, A/105, A/109, A/211, A/112, A/118, A/128, A/133-2, A/134, A/136, A/137, A/138, A/143, A/144, A/146, A/148, A/157-2, A/162, A/165, A/168, A/173, A/175-2, A/176-2, A/181-2, A/182-2, A/185-2, A/186, A/192, A/197, A/199, A/201, A/203, A/206, A/209-2, A/210-2, A/222, K/31, K/69, K/73, K/75, K/103, K/108-2, K/116, K/126, K/131, K/165, K/189, K/191, K/203, K/209, K/220, K/245, K/253, K/255, K/263, K/267, K/296, K/299, K/302, K/315, K/354, K/355, K/369, K/375, K/380, K/382, K/398, K/399, K/401, K/402, K/413 K/415, K/425, K/427, K/430, K/440, K/446, K/451, K/510, K/511, K/520, K/522, K/528, K/556, K/560-2, K/563, K/569, K/575, K/582, K/584, K/591, K/598-2, K/601, K/622, K/623, K/634, K/659, K/660, K/664, K/667, K/684, K/700-2, K/705, K/709, K/714, K/738, K/752, K/762, K/773, K/781, K/789, K/791, K/829, K/834, K/843, K/863, K/877, K/881, K/887, K/916-2, K/949, K/971, K/978, K/983, K/991, K/996, K/998,

K/999, K/1003, K/1008, K/1016, K/1041, K/1044, K/1093, K/1110, K/1114, K/1116-2, K/1118, K/1122, K/1127, K/1138, K/1144, K/1163, K/1182, K/1183, K/1185, K/1186, K/1200, K/1244, K/1245, K/1267-2, K/1269-2, K/1270-2, K/1272-2, K/1298, K/1318, K/1330, K/1333, K/1336, K/1342, K/1343, K/1350, K/1356, K/1357, K/1369, K/1377, K/1378, K/1395, K/1400, K/1401, K/1415, K/1426, K/1429, K/1434, K/1440, K/1450, K/1451, K/1461, K/1464, K/1497-2, K/1508-2, K/1524, K/1529, K/1531, K/1534, K/1557, K/1570-2, K/1587, K/1592, K/1612, K/1622-2, K/1641, K/1646, K/1660, K/1669, K/1670, K/1685, K/1686, K/1687, K/1702, K/1733, K/1736, K1/2, K1/3-2, K1/5, K1/9-2, K1/11, K1/12-3, K1/15, K1/16, K1/18, K1/19, K1/24, K1/25, K1/28, K1/29-2, K1/32-2, K1/49, K1/50-3, K1/52, K1/53, K1/56, K1/59, K1/61, K1/64-2, K1/65, K1/67, K1/69, K1/73, K1/77, K1/78, K1/84, K1/85, K1/87, K1/89, K1/91, K1/92-4, K1/93, K1/96, K1/98, K1/101, K1/102, K1/109-2, K1/112, K1/120, K1/130, K1/132, K1/135, K1/136, K1/138-3, K1/142, K1/144-2, K1/147-2, K1/155-2, K1/163, K1/165, K1/168, K1/169, K1/170, K1/171, K1/173-2, K1/176, K1/178, K1/182-2, K1/183, K1/187-2, K1/188, K1/191-2, K1/194, K1/195, K1/220, K1/228-2, K1/234, K1/242, K1/243, K1/255, K1/266, K1/269, K1/279, K1/286, K1/287, K1/288-2, K1/294, K1/297, K1/298, K1/299-2, K1/302, K1/305, K1/311, K1/317, K1/331, K1/338-5, K1/339, K1/344, K1/349, K1/350, K1/352-2, K1/353, K1/354-2, K1/355-2, K1/359-2, K1/361, K1/364-2, K1/369, K1/371, K1/380, K1/386, K1/388, K1/390, K1/392-2, K1/394, K1/401, K1/403-2, K1/406, K1/407, K1/408, K1/409, K1/416, K1/418-2, K1/419, K1/428, K1/430, K1/432, K1/435, K1/436-2, K1/440, K1/441-2, K1/450, K1/451, K1/459-2, K1/465-2, K1/466-2, K1/475-2, K1/476-2, K1/481, K1/486, K1/488, K1/490, K1/491-2, K1/494, K1/495, K1/498, K1/500, L/1, L/2-2, L/4, L/8, L/9, L/11, L/12, L/14, L/15-2, L/17, L/18-2, L/19-2, L/20, L/21, L/26, L/27-2, L/28, L/36, L/39, L/41-2, L/44-2, L/45, L/46-3, L/47, L/49, L/51-3, L/52, L/54, L/55, L/56-6, L/59, L/60, L/64, L/68-2, L/69-2, L/70-2, L/71, L/73-2, L/74-2, L/76-2, L/78, L/87, L/92, L/93, L/96-2, L/97-2, L/106, L/108, L/110, L/111, L/112, L/116, L/117, L/118, L/119, L/125, L/126, L/127, L/128, L/129, L/131-2, L/132, L/136, L/137, L/141, L/142, L/143, L/144, L/146, L/148, L/158, L/159, L/160, L/161-2, L/163, L/165, L/167, L/168, L/170, L/171, L/172-2, L/173, L/175, L/177, L/179-2, L/180, L/183, L/186, L/187, L/188-2, L/193, L/196-4, L/198, L/199-2, L/200, L/201-2, L/205, L/206, L/208, L/210-2

b. iné L/197

b.+ źé K/878

***bér-bér*:** “tek tek.”

b. bér K/113, K/1511, K/1520, K1/477

bér b. K/113, K/1511, K/1520, K1/477

[612]

bér aźźan: Birazdan, biraz sonra.

b. A/49, A/67, K1/178, K1/332, L/45, L/65, L/121

[7]

bér-bérew: Biri, bir kişi, herhangi biri.

b. K/684, K/816, K/1498, K/1577

b.+ ge K/743, K/1423, K/1520, K/1542

[8]

bér-béré: Birbiri, kendi arasında.

b.+ béźge A/164, A/192

b.+ hé K1/37, L/169

b.+ hén K1/325, K1/342, K1/449

b.+ héne K1/76, K1/77, L/139, L/189

b.+ hénen A/75

[12]

bér-bérhé: Birbiri, kendi arasında. *bk.* bér-béré.

b.+ ne L/21

[1]

bér-iké: Birkaç.
b. A/131, A/138, K1/61, K1/371, L/15, L/40, L/77, L/85, L/149
[9]
bér ḳatlı: Dürüst, yalansız.
b. K1/211, K1/250
[2]
bér ḳatlılıḳ: Dürüstlük.
b. K1/393
b.+ ḳa K1/206
[2]
bér źe: Hem de, hiç te.
b. A/85, A/166, A/179, K/697, K/723, K/942, K/1127, K1/80, K1/145, K1/251, L/29, L/44, L/46, L/102, L/105, L/116, L/183
[17]
béraw [d: bérew]: Biri, birisi. *bk.* bérew.
b. K/673, K/1460
[2]
bérem-bérem: Ayrı ayrı, bir bir.
b. K1/122, K1/452, L/171
[3]
bérer: Birer, bire denk.
b. A/74, A/95, A/184, K/649, K/656, K/657, L/22, L/26, L/58, L/82, L/137, L/170, L/180
[13]
bérerhé: Biri, bir kişi, herhangi biri.
b. A/174, A/184
b.+ nen L/82, L/89, l/90
[5]
bérew: Biri, birisi, bir şey, tek.
b. A/197, K/129, K/130, K/131, K/162, K/193, K/229, K/251, K/265, K/342-2, K/391, K/414, K/416, K/417, K/493, K/633, K/634, K/654, K/674, K/781, K/782, K/783, K/789-2, K/791, K/835, K/848, K/1222, K/1432, K/1461, K/1486, K/1487, K/1509, K/1517, K/1560, K/1593, K/1604, K/1606, K/1688, K/1717, K1/42, K1/112, K1/214, L/108
b. iné K1/170
b.+ béźźé K/1480
b.+ ge A/182, K/205, K/438, K/547, K/564, K/1114, K/1141, K/1256, K/1354, K/1381, K/1402, K/1511, K/1736, K1/400
b.+ ge le K/1342, K/1385
b.+ géź K/930, K/1627
b.+ źe K/363, K/773, K/1136-2, K/1137, K/1170, K/1262, K/1473, K/1562
b.+ źé K/559, K/563, K/606, K/782, K/788, K/1398-3, K/1401, K1/264
b.+ źén K/594, K/743, K/1223, K/1542, K/1547
b.+ źéñ K1/317
b.+ źer K/541, K/1666, K1/251
ḳ.+ źeré K/238, K/382, K/555, K/1031, K/1061, K/1121, K/1319, K/1320, K/1358, K/1394, K/1500, K/1674, K/1716, K1/116, K1/481, L/96
ḳ.+ źerén K/1541
[118]
bérewhé: Biri, birisi.
b. K/119, K/120, K/402, K/852, K/853, K/923, K/1198, K/1410, K/1556, K/1573, K1/22
b.+ n K/109, K/162, K/588, K/596, K/610, K/1430, K/1435
b.+ ne K/162, K/210, K/660, K/1383
[22]
bérey: Herhangi bir, herhangi.
b. K1/97, K1/236, K1/251, K1/429, K1/474, L/9, L/57
[7]
béreyhé: Birisi, bir kişi.
b. K1/270, L/5, L/35
b.+ ne K1/176, K1/407
[5]
béré: Biri, herhangi biri.
b. K/1628-2
[2]
béré béré: Birbiri, karşılıklı.
b.+ hén K/822-2
b.+ héne K/1535, K/1712
b.+ hénen K/895, K/1097
b.+ ne K/719
b.+ nen K/1403
[8]
béréhé: Birisi, herhangi biri.
b. A/102, A/131, K/302, K/594, K/668, K/956, K/960, K/1022, K/1032, K/1200, K/1241, K/1277, K/1619, K/1629, K/1652 K/1656, K/1675,

K1/153, K1/292, K1/493, L/38, L/96, L/113
b. iné K1/358
b.+ n K/592, K/1708, K1/204, K1/265, K1/338
b.+ nde A/64, K1/155, L/54, L/122, L/154
b.+ ndey K/167
b.+ ne K/315, K/541, K/709, K/878, K/903, K/908, K/1606
b.+ nen A/6
[42]

bérék-: Birikmek, toplanmak.
b.- he K/601
[1]

bérén-béré: Birbiri, birisinden biri.
b. K1/471
[1]

bérénsé: Birinci.
b. A/38, A/123, A/135, K/653, K1/16, K1/59, K1/63, K1/90, K1/170, L/97, L/151-2
[12]

bérge: Birlikte, beraber, aynı zamanda.
b. A/50, A/55, A/56, A/68, A/71, A/112, A/120, A/152-2, A/195, K/28, K/245, K/246, K/250, K/254, K/374-2, K/385, K/386, K/389, K/424, K/518, K/554, K/572, K/761, K/867, K/873, K/920, K/929, K/932, K/938, K/944, K/945, K/946, K/956, K/960, K/964, K/967, K/1022, K/1028, K/1038, K/1062, K/1070, K/1083, K/1099, K/1106, K/1130, K/1131, K/1134, K/1149, K/1157, K/1188, K/1214, K/1215, K/1237, K/1259-2, K/1389, K/1393, K/1401, K/1412, K/1616-2, K/1623, K/1626, K/1627, K/1629, K/1640, K/1642, K/1652, K/1663, K/1682, K/1688, K/1708, K/1713, K/1722, K1/44, K1/60-2, K1/69, K1/92-2, K1/216, K1/314, K1/324-3, K1/343, K1/369, K1/406, K1/441, K1/464, K1/467, K1/469, L/88, L/119, L/121, L/127, L/197
b. iné K1/323
b. tügél K/920, K/1616
[101]

bérgelep: Hep beraber, birlikte.
b. K1/101, K1/194, K1/205, K1/290, K1/322
[5]

bérkél-: Belirlenmek.
b.- hén K/598
[1]

bérkét-: Bağlamak, tutmak, belirlemek.
b.- ép ultırtḳandar K1/265
b.- ép K1/411
[2]

bérkétél-: Takılmak, bağlanmak.
b.- gen K1/137, K1/296
[2]

bérse: Bir… bir…, kâh… kâh…
b. K1/164-2, K1/165-2, K1/280-3, K1/294-3, K1/388-2, K1/501-3
[15]

bérźe: Hem de, hiç de. *bk.* bér źe.
b. K/31, K/195, K/268, K/1140
[4]

bérźen-bér: Tek, yalnız, herhangi bir.
b. A/116, K1/168, K1/198, K1/361, K1/422, L/94
b.+ é K1/336
b.+ éñdéñ K1/363
b.+ éne K1/297
[9]

bérźeré: Biri, herhangi biri. *bk.* béré.
b. L/96
[1]

bérźey: Aynı, eşit, denk.
b. K/135, K1/292, K1/293, K1/401
[4]

bés-: Kesmek.
b.- e K1/481
[1]

bésen: Ekin, saman.
b. A/76, A/84, A/87-2, A/185, L/111-2, L/126, L/127, L/133
b.+ derge L/113
b.+ é K1/65
b.+ ge A/156
[13]

béş-: 1. Aşırı sıcaklamak, pişmek.
b.- ép bötkeyné L/45
b.- éwge K1/77
2. Olgunlaşmak.
b.- érge L/143
b.- kes K/1207

b.- té L/141
[5]

béşér-: Pişirmek, yemek hazırlamak.
b.- e L/3, L/120
b.- e torġan L/125
b.- eler L/60
b.- ép ala béldé K1/397
b.- ép L/61
b.- ép torġan L/26
b.- gen L/60
b.- źé K1/397
[9]

béşérél-: Pişirilmek.
b.- gen L/97
[1]

bét: Bit, böcek.
b.+ éñ L/31
[1]

béyé-: Oynamak, dans etmek.
b.- b K/458
b.- gen K/1284, K1/309, K1/388
b.- genén K1/229
b.- menégéź K/332
b.- rge K1/244
yırlap b.- p K1/398
yırlay b.- y K1/336
[9]

béyék: Uzun, yüksek.
b. K/73, K/556, K/1395, K1/38, K1/165, L/1
b.+ te K1/279
b.+ ten K1/372
[8]

béyéw: Oyun, dans.
b.+ éne K1/169
[1]

béź: "Biz" Çokluk birinci şahıs zamiri.
b. A/136-2, A/139, A/140, A/142-2, A/143-2, A/144, A/145, A/150, A/152, A/157, A/159, A/160-2, A/163, A/164, A/167-2, A/169, A/170, A/171-2, A/172, A/174, A/176, A/177, A/192-2, A/193, A/194, A/198-2, A/200-2, A/203, A/204-2, A/206, A/207, A/210, K/27, K/150, K/194, K/249, K/318, K/332-2, K/382, K/422, K/521, K/534, K/559, K/574, K/644, K/657, K/659, K/665, K/743, K/803, K/900, K/901, K/902, K/907, K/1026, K/1063, K/1064, K/1127, K/1216, K/1228-2, K/1231, K/1299, K/1421, K/1431-2, K/1471, K/1476, K/1542, K/1621, K/1667, K/1713-2, K1/18, K1/28, K1/32, K1/66, K1/95, K1/103, K1/170, K1/172, K1/173, K1/194, K1/320, K1/384, L/1, L/4, L/5, L/20-2, L/21, L/44, L/52, L/60, L/62, L/65-2, L/68, L/70, L/75-2, L/85, L/97, L/98-2, L/104, L/105, L/119, L/120-2, L/121, L/123-2, L/138, L/146-2, L/154-2, L/158, L/159, L/162
b.+ ge A/138, A/140, A/143, A/154, A/165, A/167, A/174-2, A/177, A/202, A/203, A/204, K/63, K/149, K/150, K/430, K/503, K/528, K/559, K/644, K/659, K/706, K/744, K/815, K/871, K/872, K/874, K/926, K/972, K/974, K/977, K/1094, K/1366, K/1398, K/1415, K/1478, K/1547, K/1576, K/1624, K/1672, K/1692, K/1731, K1/13, K1/16, K1/66, K1/184, K1/285, L/19, L/54, L/59, L/61-2, L/66, L/76, L/78, L/79, L/90, L/91, L/92, L/160, L/161
b.+ źe A/11, K/230, K/752, K/1094, K1/59, K1/93, K1/97, K1/105, K1/160, K1/175, L/46, L/147
b.+ źé A/138, A/141, A/144, A/162, A/176, A/203, K/23, K/139, K/151-2, K/226, K/230, K/232-2, K/262, K/409, K/654, K/677, K/678, K/1094, K/1229, K/1231, K/1415, K1/10, K1/32, K1/385, K1/469, L/57, L/58, L/206
b.+ źegé K1/27
b.+ źéké K/1535
b.+ źékén A/204
b.+ źen A/150, A/151-2, A/157, A/158, A/159, L/22, L/24, L/25, L/50, L/55, L/68, L/86, L/158
b.+ źéñ A/73, A/135, A/138, A/144, A/145, A/147-2, A/150, A/154, A/156, A/157-2, A/160, A/161, A/169, A/172, A/174, A/198, A/200, A/201, A/207, A/212-2, K1/8, K1/47, K1/48, K1/58, K1/71, K1/96, K1/104, K1/115, K1/116, K1/124, K1/129, K1/139-2, K1/148-2, K1/172, K1/194, K1/237, K1/251, K1/277, K1/469, L/11, L/18, L/20, L/47, L/50, L/54, L/55, L/56, L/57, L/64, L/79, L/85-2, L/95, L/97, L/106, L/108, L/111, L/112, L/117, L/118,

L/126, L/129, L/138, L/147, L/150, L/154, L/155, L/162, L/165, L/176, L/188, L/198, L/203, L/205, L/207, L/210

b.+ źén arala tügél miken K/450

b.+ źén K/57, K/218, K/235, K/469, K/680, K/723, K/871, K/988, K/1009, K/1265, K/1371, K/1431, K/1480, K/1539, K/1557, L/62, L/87, L/156

[356]

bı: Bu. *bk.* bıl.

b. K/65, K/170, K/196, K/198, K/200, K/213, K/228, K/243, K/315, K/325, K/331, K/376, K/389, K/409, K/416, K/434, K/448, K/450, K/454, K/478, K/479, K/496, K/500, K/503, K/506, K/508, K/521, K/534, K/550, K/560, K/564, K/576, K/589, K/592, K/596, K/613, K/618, K/628, K/629, K/639, K/643, K/659, K/661, K/691, K/692, K/701, K/719, K/721, K/722, K/723-2, K/725, K/747, K/765, K/815, K/818, K/820, K/826, K/903, K/908, K/910, K/917, K/918, K/921, K/922, K/935, K/937, K/938, K/951, K/990, K/1008, K/1021, K/1065, K/1097, K/1112, K/1191, K/1197-2, K/1219, K/1227, K/1229, K/1255, K/1260, K/1262, K/1264-2, K/1276, K/1277-2, K/1278, K/1311, K/1312, K/1324, K/1341, K/1371, K/1387, K/1393, K/1403, K/1414, K/1425, K/1448, K/1470, K/1490, K/1535, K/1539-2, K/1544, K/1568, K/1571, K/1574, K/1576, K/1578, K/1579-2, K/1580, K/1618, K/1631, K/1633, K/1645, K/1665, K/1668

[121]

bıġa: Buna.

b. A/107, K/1377, K1/59, K1/91-2, K1/410, L/66, L/67

[8]

bıġasa: Bu kadar, buna denk, önceki gibi, evvelki kadar.

b. K1/194, K1/227, K1/238, K1/249, K1/264, K1/322, K1/430, K1/488

[8]

bıġaw: Kelepçe.

b.+ źa K/1688

b.+ źarı K/1223

[2]

bıġawźa-: Kelepçelemek, bağlamak.

b.- b K/1223

[1]

bıl: "Bu" işaret zamiri.

b. A/3, A/7, A/13, A/14, A/15-2, A/17, A/36, A/40, A/45, A/47, A/53, A/55, A/57, A/59, A/66, A/68, A/70, A/71, A/72, A/73-3, A/74, A/75-3, A/80, A/82-2, A/83-2, A/85-2, A/86-2, A/87-2, A/89-2, A/90, A/94, A/98, A/102, A/113, A/114-2, A/116, A/121, A/125, A/126, A/127, A/131, A/149, A/152-2, A/155, A/162, A/171, A/174-2, A/210, K/285, K/846, K/980, K/1367, K/1422, K/1465, K/1602, K/1644, K/1678, K1/16, K1/19, K1/24, K1/36, K1/41, K1/43, K1/48, K1/55, K1/57, K1/59-2, K1/63, K1/69, K1/75, K1/76, K1/84, K1/86, K1/87, K1/91, K1/92, K1/95, K1/99, K1/102, K1/108, K1/110-2, K1/116-2, K1/121, K1/124, K1/127, K1/128, K1/135, K1/137, K1/138-2, K1/146, K1/147, K1/151, K1/152, K1/156-2, K1/159-2, K1/163, K1/166, K1/169, K1/170, K1/173, K1/175, K1/183, K1/185, K1/187, K1/188-2, K1/189, K1/190, K1/193, K1/200, K1/203, K1/206, K1/213, K1/214, K1/219, K1/220, K1/222, K1/224-2, K1/225, K1/227-2, K1/229, K1/230, K1/232, K1/236, K1/239-2, K1/240, K1/245, K1/248, K1/249, K1/253, K1/255, K1/256, K1/258-2, K1/260-2, K1/261-2, K1/265, K1/268, K1/270, K1/277, K1/283, K1/285-2, K1/298, K1/300, K1/302, K1/303, K1/305, K1/317, K1/330, K1/332, K1/336, K1/342-2, K1/344, K1/346, K1/348-3, K1/349, K1/354, K1/356, K1/360, K1/362-2, K1/366-2, K1/367, K1/368, K1/372, K1/383, K1/390, K1/395, K1/397, K1/399, K1/403, K1/404, K1/414, K1/415, K1/418, K1/420, K1/421, K1/424, K1/425, K1/429, K1/430, K1/432, K1/433, K1/436, K1/437, K1/438, K1/441, K1/444, K1/445, K1/446, K1/447, K1/448,

K1/455, K1/460, K1/465, K1/466-2, K1/468, K1/473, K1/474, K1/476, K1/477, K1/485, K1/486, K1/488, K1/498, K1/499, L/1, L/3, L/7, L/8, L/12, L/17, L/21, L/25, L/29, L/31, L/35, L/40, L/51, L/53, L/62, L/63, L/65, L/66, L/69, L/70-2, L/73, L/77, L/84, L/85, L/89, L/100, L/105, L/106, L/118, L/123, L/135, L/136, L/139, L/144-2, L/145, L/157-2, L/160, L/162, L/166, L/168, L/169-2, L/171, L/173-2, L/178-2, L/179, L/180-2, L/181-2, L/183, L/184-3, L/188, L/189, L/193, L/198, L/199, L/201-2, L/203, L/210-2, L/211, L/212

[311]

bılar: "Bu" işaret zamirinin çokluk şekli.

b. A/5-2, A/24, A/60, A/71, K/818, K/1234, K/1313, K/1601, K1/315, L/103, L/173, L/189

b.+ ġa A/39, A/64, A/118

b.+ ı K/909, K1/236

b.+ źa A/122

b.+ źan K/1559

b.+ źı A/34, A/37, A/65, A/118, K/990, K1/347

b.+ źıñ K1/305, K1/338, L/188, L/189

[30]

bılay: Böyle, bu şekilde.

b. tügél inéñ L/104

b. A/33, A/76, A/83, A/99, A/116, A/165, A/204, K/18, K/30, K/147, K/211, K/227, K/275, K/700, K/758, K/812, K/938, K/973, K/1077, K/1122, K/1123, K/1218, K/1418, K/1509, K/1614, K1/18, K1/52, K1/61, K1/66, K1/101, K1/214, K1/252, K1/409, K1/420, K1/493, L/14, L/55, L/56, L/103-2, L/161, L/210

b.+ ġa L/103

[44]

bılayt-: Böyle, bu şekilde yapmak.

b.- ıp K/20

[1]

bılḳı-: Parlamak, ışıldamak. *bk.* balḳı-.

b.- b sığıb K/839

[1]

bılsırat-: Kötülemek, çamur atmak.

b.- alar L/8

[1]

bıltır: Geçen sene.

b. K1/64

[1]

bına: İşte, yani, şimdi, tam. *bk.* mına.

b. A/23, A/25, A/36, A/69, A/73, A/144, A/148, A/166, A/190, K1/4, K1/5-2, K1/44, K1/46, K1/61, K1/68, K1/71, K1/84, K1/101, K1/107, K1/121, K1/132, K1/134, K1/135, K1/144, K1/151, K1/153, K1/154, K1/162, K1/166, K1/176, K1/181, K1/204, K1/213, K1/219, K1/224, K1/227, K1/249, K1/269, K1/276, K1/278, K1/286, K1/290, K1/326, K1/329, K1/340, K1/342, K1/343-2, K1/345, K1/352, K1/358, K1/371-2, K1/376, K1/388, K1/390, K1/392, K1/403-2, K1/406, K1/409, K1/421, K1/422, K1/450, K1/474, L/50, L/54, L/57, L/118, L/121, L/126, L/136, L/137, L/140, L/156, L/171, L/172, L/173-2, L/205, L/208

[82]

bına-bına: Şimdi, şu vakitte.

b. K1/305

[1]

bınan: Bundan, buradan, bu vakitten. *bk.* mınan.

b. A/137, A/141, K1/11, K1/25, K1/345, K1/403, K1/499, L/40, L/42, L/67, L/110, L/193

[12]

bınaw: İşte, şimdi, tam, böyle. *bk.* mınaw.

b.+ ı K1/137, K1/256-2

[3]

bınawınday: Bunun gibi, böyle.

b. K1/490

[1]

bında: Bu yerde, burada. *bk.* mında.

b. A/1, A/10, A/47, A/48, A/50, A/59, K1/17, K1/27, K1/30, K1/72, K1/77, K1/80, K1/83, K1/89, K1/97, K1/103, K1/113, K1/115, K1/154, K1/156, K1/168, K1/249, K1/270, K1/342, K1/344, K1/348, K1/409-2, K1/410, K1/411, K1/456, K1/478, L/6, L/11, L/26, L/31, L/40, L/46, L/52,

L/143, L/145, L/167, L/168, L/181, L/193-2, L/207
[47]
bındağı: Bu yerdeki, buradaki.
b. A/47, A/49
[2]
bınday: Böyle, bunun gibi, buna benzer. *bk.* mınday.
b. A/41, A/69, A/76, A/111, K1/31, K1/106, K1/147, K1/174, K1/198, K1/208, K1/214, K1/221, K1/235, K1/281, K1/298, K1/355-2, K1/374, K1/431, K1/474, L/6, L/7, L/18, L/58
b.+ źı K1/134
[25]
bını: Bunu. *bk.* mını.
b. A/17, K1/93, K1/111, K1/148, K1/186, K1/235, K1/362, K1/395, K1/421, K1/430, K1/435, K1/439, K1/443, L/181, L/196
b.+ hı K1/133, K1/143
b.+ hında K1/125, K1/286
[19]
bınıñ: Bunun. *bk.* mının.
b. L/5, A/12, A/37, A/39, A/56, K1/86, K1/239, K1/298, K1/343, K1/351, K1/375, K1/445, L/34, L/188
[14]
bırġı: Üflemeli bir çalgı; borazan.
b.+ ları K/843
[1]
bısaḳ: Bıçak.
b. K1/488
[1]
bıśḳı-: Tütmek, duman çıkarmak.
b.- b yatḳan K/364
[1]
bışılda-: Fısır fısır konuşmak.
b.- nı K1/425, K1/453
b.- p K1/369
[3]
bıw-: Bağlamak, düğümlemek.
b.- ġan K/1076
b.- ığıź K/424
b.- ıp yébergen K1/371
[3]
bıwat: Yüzyıl, asır.
b. A/3
b.+ tar K1/443
[2]
bıwaź: Gebe (hayvan için).
b. L/108
[1]
bıwın: Kuşak, nesil.
b. K/17-3
b.+ dan A/133, K1/121
b.+ dar A/37
b.+ ın K1/387
[7]
bıyala: Cam.
b. K1/73, L/50
[2]
bıyalalı: Camlı.
b. A/140, K1/135
[2]
bıyıl: Bu yıl, bu sene.
b. A/165, A/174, A/184, K1/40, K1/64, K1/65, K1/110-2, K1/168, L/133, L/134, L/135, L/137, L/141, L/154, L/160, L/161, L/162-2
b.+ dan A/165
b.+ ġı L/135
[21]
bıźaw: Buzağı.
b.+ źarım K/731
[1]
Bibékey ebéy: Kişi adı, Bibikey nine.
b. A/173, A/190, A/193
b.+ źen A/176, A/208
b.+ źéñ A/172, A/195
[7]
bigérek: Çok fazla, fazla miktarda.
b. A/198, A/205, K/168, K/183, K/279, K/301, K1/85, K1/86, K1/89, K1/99, K1/130, K1/200, K1/202, K1/220, K1/234, K1/273, K1/356, K1/365, K1/367, K1/425, L/32, L/119, L/123, L/164, L/193, L/201, L/207
[27]
bik: Çok, pek, fazla, gayet.
b. A/10, A/13, A/16, A/17, A/18, A/19, A/20-2, A/21-3, A/22, A/24, A/33, A/34, A/37, A/38, A/39, A/42, A/48, A/49, A/56, A/59-2, A/60, A/75, A/79, A/83, A/84, A/85, A/86, A/87, A/88, A/89, A/90, A/97, A/102, A/115, A/116, A/124, A/132-2, A/134, A/147-2, A/156, A/157-2, A/163, A/174-2, A/176, A/179, A/180-2, A/182, A/185, A/186, A/188-2,

A/190, A/191, A/200, A/205, A/206, A/210, K/33, K/35, K/41, K/43, K/73, K/186, K/207, K/225, K/227, K/229, K/510, K/561, K/570, K/578, K/613, K/638, K/639, K/642, K/833, K/931, K/998, K/1003, K/1038, K/1052, K/1105, K/1151, K/1155, K/1215, K/1217, K/1219, K/1242, K/1261, K/1262, K/1293, K/1313, K/1321, K/1355, K/1356, K/1386, K/1399, K/1465, K/1469, K/1556, K/1568, K/1724, K/1730, K/1732, K1/6, K1/27, K1/28, K1/34, K1/38-2, K1/43, K1/46, K1/58, K1/60, K1/62, K1/69, K1/71-2, K1/81, K1/83-3, K1/88, K1/90, K1/91, K1/95, K1/97, K1/98, K1/104-2, K1/110, K1/111, K1/122, K1/125, K1/133, K1/135, K1/143-3, K1/144, K1/146, K1/147, K1/148, K1/150, K1/172, K1/177, K1/179, K1/183, K1/186, K1/187, K1/188, K1/190, K1/221, K1/226, K1/228, K1/246, K1/254, K1/255, K1/264, K1/273, K1/277, K1/279-2, K1/280, K1/286, K1/306, K1/314, K1/367, K1/380, K1/386, K1/404, K1/413, K1/429, K1/434, K1/436, K1/448-2, K1/456, K1/494, L/1, L/7, L/8-2, L/10, L/12, L/15, L/20-3, L/27-2, L/28, L/32, L/34-2, L/36, L/43, L/51-2, L/52, L/56, L/66, L/71, L/78, L/79, L/80, L/81, L/85, L/88, L/89, L/95, L/97, L/98, L/99, L/105-2, L/107, L/110, L/112, L/113, L/114, L/116, L/117-3, L/134, L/135-2, L/137, L/139, L/140, L/141, L/143-3, L/146, L/147-2, L/150, L/151-2, L/152-2, L/155, L/156, L/157, L/158, L/160-2, L/161, L/165, L/171, L/173, L/178, L/182, L/186, L/187, L/189, L/193, L/196, L/198, L/206, L/208-2, L/209, L/211

éşlegém b. kile K1/223
hüźge b. haran K1/7
[279]

bikle-: Kilitlemek, kapamak.
b.- p L/79
[1]

biklen-: Kilitlenmek, kapatılmak.
b.- gen K1/261
[1]

biklé: Kilitli.
b. K1/122
[1]

bil: Bel.
b. K1/223, K1/376, L/126
b.+ derén K1/398
b.+ é K1/308, K1/319, L/126
b.+ én K1/371
b.+ éndegé K/52
b.+ éne K/1076, L/134
b.+ énen K1/327
[12]

bil-: Bilmek, anlamak.
b.- eb torowsı K/453
totob b.- elér K/665
[2]

bilde: Sembol, işaret, iz.
b.+ hé K1/43
[1]

bildehéź: Belirsiz, işaretsiz.
b. K1/167, K1/300
[2]

bildele-: Belirlemek, tarif etmek.
b.- gen A/207
[1]

bildelé: Belirli, işaretli, izli.
b. A/144, K1/498, L/115
[3]

bile-: Sahip olmak, mülk sahibi olmak.
b.- gender A/71-2
b.- p A/95
b.- w A/5
b.- yźer A/95, L/71
[6]

bilen-: Mülk edinilmek, sahip olunmak.
b.- érge A/94
[1]

bilewsé: Sahip olan kişi, malik.
b. A/10, A/114
b.+ ler A/1
[3]

bilewźé: Sahipli, sahibi olan.
b. A/55, A/96, A/99
[3]

bilgé: Belirti, alamet, işaret, mucize.
b. K/382, K/383-2, K/528, K/531-2, K/957, K/1366, K/1367-2, K/1576, K/1653
b.+ hé K/815, K/842
b.+ hénen K/383, K/531

b.+ ler K/836, K/1594, K/1745, K/1748
b.+ lerén K/530
[21]

bilgélen-: Belirlenmek, işaret edilmek.
b.+ ende A/93
[1]

bilgélé: Belli, belirli.
b. K/1000, K/1155
[2]

bilġaw: Kuşak, kemer.
b. K/1076
b.+ ġa K/1270
b.+ ı K/52
b.+ ıġıźġa K/282
[4]

billé: Beli olan, belli.
b. K1/184
[1]

bir-: Vermek, sunmak.
b. K/130, K/132, K/149, K/582, K/610-2, K/655, L/46
alıp b.- érbéź L/129
añlatıp b.- érge K1/146
aparıb b.- gender K/986
b.- e K1/145, K1/486, L/26
b.- e almay K1/343
b.- e bélges K/183
b.- e torġan bulhalar A/158
b.- e torġan K1/36
b.- éb bötkenénse K/616
b.- éb bötmeyénse K/116
b.- éb K/115, K/553, K/624, K/936, K/1392, K/1447, K/1606, K/1631, K/1666, K/1717
b.- égéź K/281, K/468, K/748, K/891, K/1262, K/1299, K/1545, K1/19
b.- égéźhene K/871
b.- ehé bar iken K/606, K/610
b.- ehé bar L/54
b.- ehégéź K/796
b.- eler L/108
b.- em K1/73, K1/82, L/161
b.- ép A/72, A/88, A/131, K1/86, K1/233, K1/413, K1/416, K1/469, L/46, L/96, L/103-2, L/111, L/112, L/203
b.- ép aldılar K1/65
b.- ép bötöp K1/282
b.- ép bulha A/77
b.- ép kitté L/108
b.- ép tor L/83
b.- ép tora K1/158, L/169
b.- ép torhalar L/90
b.- ép yéber L/81
b.- ép yéberér L/46
b.- ép yéberérge K1/361
b.- ér iném L/82
b.- ér K/181, K/183, K/554, K1/213, K1/297, K1/464
b.- er K/722, K/1537
b.- ér ménéy K/182
b.- érge A/88, K/461, K/857, K/1042, K1/222, K1/236, L/111, L/144
b.- érge bulır iné K/918
b.- érge téyéş mé K/744, K/1542
b.- érge tora K1/117
b.- érhégéź K/924
b.- ermén K/611, K/1284, K/1285-2
b.- érmén K/74, K/546, K/651
b.- erźer K/722
b.- érźer L/89
b.- esekmén K1/257, K1/462
b.- éw A/59, A/73, A/118-2
b.- éw kerek iné K/890
b.- éwé K1/119
b.- éwén K/142
b.- éwsé L/115
b.- éwźeré A/106
b.- eyék mé K/1299, K/1542
b.- eyém K/675, K/1488
b.- gém kile K/661
b.- gen A/27, K/140, K/141, K/471, K/524, K/616, K/878-2, K/1032, K/1186, K/1290-2, K/1303-2, K/1361, K/1632, K/1726, K1/189, K1/384, L/47
b.- gende A/92, A/96
b.- gendé K/661, K/1141
b.- gender K/36, K/463, K/1018, K/1062, K/1665, K/1682, K/1704, K1/263
b.- gené K/243
b.- genhéñ K1/101
b.- gense K/612
b.- ges K1/96
b.- geynéler K1/32
b.- geynéñ K/883, K/885
b.- hén K/121
b.- me K/635, K/1462
b.- megen A/187, K/1185,

K1/367
b.- megéź K/139, K/178
b.- meḫén K/115
b.- mek bulġan K/459
b.- meksé bulġandar K/924, K/1620
b.- mem K1/433
b.- menégéź K/905
b.- meś K/841, K/1596
b.- meś miken K/579
b.- meśke K1/476
b.- meśmé K1/297
b.- mewé A/41
b.- mey A/5, K/1288, L/80, L/117
b.- meyék mé K/1542
b.- meyhéñmé L/82
b.- źé A/140, K/704, K/1523, K1/40, L/39
b.- źégéź K/898
b.- źéler A/10, K/994
b.- źém K1/21
buşlata b.- ép K1/203
éşley b.- źé K1/62
eytéb b.- źém K/837, K/1595
eytép te b.- e almay K1/341
fayźalana b.- e iné A/85
haldırıp b.- gen K1/257
halıb b. K/460, K/1287
hata b.- eler A/80
hatıb b.- éb K/988
hatıp b.- éwźen K1/221
hatıp ġına b. L/93
ḫökömge b.- erźer K/290
höylep b. A/174
höylep b.- źé K1/175
höylep b.- źém K1/101
irék b.- érge A/81
irék b.- érge kerek A/57
irék b.- megen K1/240
irék b.- meś A/69
irék b.- meś iné K/855
ḳarap tora b.- źé K1/125
ḳarar b.- e A/82
ḳaytarıb b.- éb K/987
keñeş b.- meyém K1/411
ḳıwet b.- gen K/1158
kiltérép b.- źém A/168
ḳorban b.- esek K1/472
ḳorban b.- heñ K1/492
ḳorban b.- megen K1/493
köle b.- égéź K1/62
köźeret b.- gen K/274
köźöret b.- gen K/1269
ḳul b.- ép A/167
küñélhéźlene b.- ép ḳuyźım K1/141
kürheteb b.- ér K/142, K/144, K/156
mömkinlék b. K1/484
mömkinlék b.- menéler K1/88
mömkinlék b.- meś A/62
renyétérge b.- meś K1/482
röḫset b.- e A/108
salyut b.- źé A/167
salyut b.- źék A/167
selem b.- gen K1/204
selem b.- źé L/155
tabıp b.- émén [emén] L/84
tabıp b.- źé K1/314
tamaḳ ḳıra b.- ép K1/133
tamaḳtı ḳıra b.- ép K1/142
tayana b.- ép K1/136
totob b.- e K/292
totob b.- er K/722
totob b.- ér K/930, K/932, K/1627
totob b.- erge K/1620
totob b.- érge K/925, K/1583
totob b.- érźer K/294, K/666, K/821, K/822, K/1476, K/1581, K/1584
totob b.- éwsé K/277, K/933, K/934, K/955, K/957, K/1630, K/1651, K/1653
totob b.- eyém K/924
totob b.- gen K/987, K/1010, K/1162, K/1696
totob b.- genderén K/1002, K/1691
totob b.- mek bulıb K/968
totob b.- meksé bulıb K/985, K/1664
totob b.- meksé K/1619
ultıra b.- gen K1/268, K1/389
ura b.- égéź L/159
üte b.- e K1/402
yawab b.- e almaġan K/773
yawab b.- éb K/63, K/69, K/209, K/319, K/383, K/392, K/405, K/431, K/480, K/491, K/501, K/503, K/511, K/512, K/514, K/516, K/529, K/543,

K/544, K/566, K/572, K/621, K/644, K/660, K/669, K/702, K/705, K/708, K/710, K/711, K/756, K/816, K/875, K/889, K/900, K/903, K/907, K/908, K/932, K/942, K/975, K/1009, K/1228, K/1299, K/1324, K/1346, K/1384, K/1405, K/1410, K/1412, K/1446, K/1448, K/1463, K/1467, K/1472, K/1494, K/1517, K/1524, K/1528-2, K/1545, K/1552, K/1574, K/1577, K/1629, K/1683, K/1690, K/1693
yawab b.- égéź K/684, K/1498, K/1524, K/1525
yawab b.- érge K/1649
yawab b.- érźer K/380
yawab b.- gen K/1176, K/1286, K/1557
yawab b.- gendé K/1556
yawab b.- gender K/872, K/1359, K/1383, K/1482, K/1501
yawab b.- genén K/1562
yawab b.- megen K/998
yawab ta b.- megen K/996, K/1670, K/1686
yawab ta b.- meyhéñ K/971, K/1669
yawab ta b.- meyhéñ mé K/1685
yawap b.- e K1/228
yawap b.- ér K1/348
yawap b.- érge K1/157
yawap b.- źé K1/400, L/73, L/157
yawap b.- źéler L/90
yeşey b.- gen K1/190, K1/191
yeşey b.- gender K1/266
yeşey b.- źé K1/400
yırlap b.- géhéź K1/315
yırlap yöröy b.- e K1/419
yün b.- e K/122
[391]

bireseg: Borç olarak alınan para ya da başka şey, verecek.
b.+ éñdé K/610
[1]

biré: Beri, -den bu yana, -den beri.
b. K/429, K/520, K/897, K/1357
[4]

birél-: Verilmek.
b.- dé K/1068
b.- e K1/417
b.- ép tormanı L/157
b.- ér K/179, K/292, K/601, K/724, K/892, K/1203, K/1424
b.- érge mömkin K1/231
b.- gen A/93, K/77, K/342, K/405, K/1189, K/1264, K1/57
b.- ha K/1583
b.- he A/77, K/628
b.- hén A/100
b.- megen A/72, K/405, K1/328
b.- meś K/383, K/531, K/1367
iḫtéyar b.- gen L/189
öśteb b.- ér K/171
roḫset b.- mey A/34
totob b.- ér K/577, K/911, K/1476
totob b.- ges K/1084
totolob b.- e K/954, K/1650
[37]

biréş-: Yenilmek, altta kalmak.
b.- érge K1/218
[1]

birgéhéź: İyi, ayırdedilmez, farksız.
b. iné L/99, L/122
[2]

birlé: Beri, -den bu yana, -den beri.
b. A/1, K1/68, K1/376, L/26, L/56, L/92-2, L/118
[8]

birtén-: İncinmek, yaralanmak.
b.- ép K1/319
b.- gen K/364
[2]

bisara: *Far.* Biçare, çaresiz, düşkün.
b. A/193
b.+ lar A/211
[2]

bise: Karı, eş.
b.+ hé K/1003, K1/408
b.+ hén K/646
[3]

bisekey: Karı, eş.
b. K1/309-2, K1/311-2, K1/332
b.+ é K1/310, K1/379
[7]

biş: Beş, sayı adı.
b. A/55, K/469, K/471, K/473, K/536-2, K/878, K/879-2, K/883-4, K/1300, K/1303, K/1306, K/1374-2, K1/24, K1/230, K1/321, L/46, L/117

b.+ éhé A/115, K1/321
b.+ ke K1/406
[26]

bişer: Beşer.
b. A/68, A/95-2
[3]

bişew: Beş kişi, beşi birden.
b.+ hé K/865-2
[2]

bişmet: Pamuklu kumaştan yapılan ceket.
b. L/78, L/161
[2]

bit (I): Elbette, muhakkak, tabii ki, şüphesiz, mutlaka.
b. A/162, A/177, A/193, K1/4, K1/15, K1/30, K1/34, K1/37, K1/56, K1/66, K1/67, K1/69, K1/82, K1/86, K1/101, K1/116, K1/129, K1/134, K1/137, K1/138, K1/145, K1/148, K1/149-3, K1/163, K1/164, K1/174, K1/176, K1/184, K1/186, K1/195, K1/199, K1/200-2, K1/201, K1/210, K1/211, K1/214, K1/219-2, K1/222, K1/224, K1/228, K1/239, K1/241, K1/247-3, K1/253, K1/273, K1/274, K1/275, K1/276, K1/287-2, K1/291, K1/308, K1/310, K1/320, K1/323, K1/335, K1/336, K1/340, K1/342, K1/343, K1/344, K1/352, K1/354, K1/359, K1/361, K1/363, K1/364, K1/369, K1/379, K1/388, K1/393, K1/395, K1/401-2, K1/403, K1/407, K1/412, K1/413, K1/417, K1/422-2, K1/431, K1/434-2, K1/436, K1/446, K1/462, K1/463, K1/474, K1/481, K1/493, K1/497, K1/498-3, L/22, L/24, L/25, L/46, L/55, L/66, L/75, L/82, L/93, L/102-2, L/104, L/107, L/108-2, L/113, L/152, L/155
[121]

bit (II): Yüz, bet, beniz; yanak.
b.+ én K/1674, K1/237
b.+ éndegé K1/357
b.+ éne K/976, K1/395
b.+ éñdé K/155
b.+ tegé K1/374
b.+ terén K1/487
[8]

bitle-: Dağ sırtı boyunca ilerlemek, dağın arkasından dolaşmak.
b.- p K1/183
[1]

bitlew: Dağ eğimi, dağ eteği.
b.+ é K1/267
[1]

biź-: Bezmek, bıkmak, usanmak.
b.- ép bötör A/158
[1]

biźe-: Bezemek, süslemek.
b.- p K1/126, K1/281
b.- y K1/45
b.- rge K1/291
[4]

biźek: Bezek, süs.
b.+ terénéñ K1/268
[1]

biźen-: Bezenmek, süslenmek.
b.- gen töźengen K1/427
[1]

Blok: Kişi soyadı, *(Aleksandr)* Blok.
b. K1/106
[1]

boġawlan-: Karışık, karmaşık hâle gelmek.
b.- ıp ḳalġan A/22
[1]

bojorḳalandır-: Sarımsı ve ibikli bir çeşit orman kuşuyla doldurmak.
b.- ıp L/168
[1]

bola: Karışıklık, isyan, ayaklanma.
b. K/1008
b.+ lar A/4
b.+ nı A/6
[3]

bolan: Geyik.
b.+ day K1/313
[1]

bolanış-: Toplanmak, bir araya gelmek.
b.- ḳan K/258
[1]

bolay: Böyle, öyle, öylesine.
b. L/34
[1]

bolay bulha: Öyleyse.
b. L/41
[1]

Bolgar: Bulgar, millet adı.
b. K1/92, K1/93

b.+ ı K1/92
b.+ źıñ K1/91
[4]

bolġa-: Bir şeyi sallamak, silkmek.
b.- p alġan L/140
ḳul b.- p A/167
[2]

bolġaḳ: Kalabalık, curcuna.
b.+ tı K/1257
[1]

bolġan-: Karışmak, aklı karışmak.
b.- ır K/1580
[1]

bolġanış-: Bir çevrede dolanmak, yayılmak, dağılmak.
b.- ahıġıź K/1258
b.- ıb kitmehén K/914, K/1611
b.- ḳanda K/1688
[4]

bolġaw: Hayvanlara verilen küspe karışımlı saman.
b. K1/65
[1]

bolot (I): Bulut.
b. K/560, K/1400, K1/286, K1/360, L/139, L/169
b.+ onın K/973
b.+ tan K/1400
b.+ tar A/171, A/194, K/560, K/1598, K1/319, L/139, L/141, L/142-2
b.+ tarının K/842, K/1671
b.+ tarźan K1/376
b. tügél K1/100
b.+ o K1/79
[22]

bolot (II): Sünger.
b. K/1032
b.+ ḳa K/1717
[2]

bolotlo: Bulutlu.
b. K1/102
[1]

Booz: Kişi adı.
b. K/5
b.+ dı K/5
[2]

bor-: Burmak, çevirmek, döndürmek.
b.- op alıp kite K1/223
b.- op ḳıwıp yéberźé L/40
b.- op ta yébergen K1/120
[3]

borġo: Üflemeli bir çalgı, borazan. *bk.* bırġı.
b. K1/123, K1/124
b.+ no K1/124
[3]

borġola-: Etrafında dönmek.
b.- p ala K1/160
b.- p K1/135
[2]

bormas: Kıvrımlı, bükümlü.
b. K1/151
[1]

borol-: Burulmak, dönmek.
b.- ob K/1249, K/1388
b.- ob ḳarab K/332
b.- ob kitme K/132
b.- op K1/135, K1/204, L/16
[7]

boron: 1. Eski, evvel, önce.
b. K1/140, K1/143, K1/182
2. önce, -den önce.
b. A/171, K/11, K/146, K/230, K1/353
[8]

boronġo: Eski, evvelki.
b. A/116, A/211, K1/148, K1/149
b.+ noñ K1/116
[5]

boronġolar: Eski insanlar, eskiler.
b. K1/222, K1/396
b.+ ġa K/111, K/117, K/123
[5]

borso-: Endişeye düşmek, tasalanmak.
b.- p torġan K1/192
[1]

borsol-: Endişeye düşmek, tasalanmak.
b.- a iném L/51
b.- maġıź A/166
b.- op L/10
b.- orloḳ K1/52
[4]

borsowlı: Endişeli, kaygılı.
b. K1/51
[1]

boś-: Pusmak, başı ve vücudu gizlemek.
b.- a K1/489
b.- op K1/483
[2]

boş-: Kaygı duymak, kaygılanmak.

b.- a L/175
b.- op tora K1/68
b.- to L/34
[3]

boşon-: Efkârlanmak, keyfi kaçmak.
b.- asaḳ iné L/194
b.- maś K1/173
b.- orġa K1/239
[3]

boşondor-: Efkârlandırmak.
b.- a K1/233
b.- ġan K1/192
[2]

boşonḳo: Dalgın, düşünceli, keyifsiz.
b. K1/140
[1]

boşonowlı: Efkârlı, keyifsiz.
b. K1/301
[1]

bot (I): Bacak, but.
b.+ o K1/273
b.+ on L/40
[2]

bot (II): 16 kg ağırlığına denk gelen bir ağırlık ölçüsü birimi.
b. L/111, L/150, L/161
[3]

botaḳ: Dal, budak, değnek, sopa.
b.+ ḳa K/175
b.+ tar K/1210
b.+ tarı K/844, K/1600
b.+ tarın K/689, K/1503
b.+ tarına K/426
b.+ tı K/176, K/177
[9]

botsa: Atın arka but derisinden yapılan kap.
b. K1/140
[1]

boyoġ-: Keyfsizleşmek, keyfi kaçmak.
b.- op torźo L/200
[1]

boyom: Şey, eşya.
b.+ ġa K/493, K/1329
[2]

boyor-: Buyurmak, emir vermek.
b.- ġan K/624, K/1446
b.- ob K/278, K/1370
b.- or K/71
[5]

boyoroḳ: Buyruk, emir.
b. K/763, K/765, K/1558, K/1559
b. (~boyoroġ) + ın K/1327
b. (~boyoroġ) + ına K/1325
b. (~boyoroġ) + on K/494, K/1326
b. (~boyoroġ) + ona K/497
b. (~boyoroġ) + onan K/491
b.+ ta K/767
b.+ tarźı K/634, K/635, K/1462
b.+ tarźın da K/1557
b.+ tarźın K/109, K/1556
b.+ tı K/1448
[18]

boyźay: Buğday.
b. K/419, K/420, L/134
b.+ ın K/60, K/423
b.+ źı K/424
[6]

boź: Buz, donmuş su.
b. K1/184, K1/380, K1/451, L/135, L/141, L/143
b.+ źan K1/183
b.+ źoñ L/143
[8]

boź-: Bozmak, dağıtmak.
b.- alar K/349
b.- ar K/107
b.- arġa K/107
b.- ġan K1/430, K1/469
b.- ma K/123
b.- maś K/461
b.- ob K/109
b.- op A/130, K1/61, K1/440
b.- or K1/285
b.- orġa K1/430, K1/437
[14]

boźaw: Buzağı. *bk.* bıźaw.
b.+ źar L/2
[1]

boźhoź: Buzsuz, buz olmadan.
b. L/142
[1]

boźlo: Buzlu.
b. L/141
[1]

boźoḳ: Kötü, fena, çirkin.
b. K1/346
[1]

boźol-: Bozulmak, dağılmak.

b.- a K1/185
b.- ġan K1/216
b.- ġanġa L/25
[3]

bögöl-: Bükülmek, eğilmek, kıvrılmak.
b.- öp töşken K1/237
b.- e K1/183, K1/267
[3]

bögön: Bugün, şu gün.
b. A/38, A/153, A/169, A/201, A/202, K/149, K/168, K/530, K/709, K/1003, K/1639, K1/68, K1/176, K1/269, K1/297-2, K1/320, K1/421, K1/440, K1/441, K1/453, K1/465, L/41, L/95, L/97-2, L/109, L/146, L/152, L/175, L/193, L/195
[32]

bögöngö: Bugünkü.
b. A/20, A/144, K1/453
[3]

bögöngöley: Bugünkü gibi.
b. K1/318, K1/403
[2]

bökle-: Katlamak, bükmek.
b.- p K1/295
[1]

bökseyt-: Kamburunu çıkarmak.
b.- ép K1/223
[1]

börk-: Püskürmek.
b.- ken A/142
b.- kende A/143, A/144
b.- tö A/142
[4]

börke-: Başını örtmek, sarınmak.
b.- b K/1674
[1]

börken-: Bürünmek, örtünmek.
b.- dé K1/451
[1]

börkensék: Baş örtüsü.
b. K/1660
b. (~börkenség) + én K/1661
[2]

börkö-: Püskürtmek, fışkırtmak.
b.- p A/142, A/144, K1/244, K1/294
b.- p sıġa K1/166
b.- p yéberges A/145
b.- p yéberźé A/141
b.- rge A/143
b.- wźen A/147
b.- y K1/412
[10]

börköl-: Saçılmak.
b.- gen K1/245
[1]

börköt: Kaya kartalı.
b. K1/329, K1/498
b.+ ke K1/237
b.+ tö K1/302
[4]

börköw: Bunaltıcı sıcak.
b. iné K1/381
[1]

börölen-: Tomurcuklanmak.
b.- gen K1/199
[1]

börtök: Zerre, parça, kırıntı.
b. K/126, K/1186-2, K1/357
b. (~börtög) + ö K/398, K/399, K/401, K/402, K/1182, K/1183, K/1185, K/1186
b. (~börtög) + öndey K/575
b.+ teré A/146, A/150, A/172, K1/244, L/86, L/142, L/177
b.+ terén A/146
b.+ teréne A/145, A/150, A/151
b.+ terge A/145
[25]

börük [d: bér ük]: Bir de, hem de, hiç de, tam, o an.
b. K/914, K/1611
[2]

Böryen: Böryen, bir Başkurt boyunun adı.
b. A/46, A/71, A/74
[3]

böt-: Bitmek, tükenmek, tamamlanmak, yok olmak.
aġıb b.- er K/1137
aptırap b.- töler A/185
b.- e A/147, A/183
b.- e almaśhıñ K1/116
b.- e almaśtar K1/28
b.- er K/847, K/1169, K/1603
b.- he L/34
b.- ken K/434, K/443, K1/203, K1/379, L/107
b.- kenén L/82

b.- kenge A/147, L/96
b.- kenlékté K1/218
b.- kense A/209, K/108, K/1070
b.- kensé L/47
b.- kes A/191, K1/67, L/154
b.- megen A/132
b.- mené L/34
b.- meś K/108, K/847
b.- mes K/1603
b.- meś tökenmeś K1/291
b.- meślék K1/35
b.- öb K/846, K/1602
b.- öp ḳuya torġan A/143
b.- öp L/207
b.- ör K1/216
b.- örge A/32
b.- öw A/37, A/39, A/43, A/209, K/826
b.- öw tügél K/818, K/1579
b.- öwé K/433
b.- öwéne K1/420
b.- öwénén K/815
b.- öwge A/97
b.- öwźen L/122
b.- tö K/1650, K1/359, K1/369
b.- töler L/54
baśıb b.- öb K/416, K/1197
batıb b.- ken K/1232
bayıp b.- ör K1/214
béşép b.- keyné L/45
biréb b.- kenénse K/616
biréb b.- meyénse K/116
birép b.- öp K1/282
biźép b.- ör A/158
éşlenép b.- ken K1/234
éşlep b.- ken K1/243
eytéb b.- kes K/200, K/316, K/447, K/618, K/910
harġayıp b.- ken K1/296
hatılıp b.- kes A/119
hatılıp b.- megen A/40
höylep b.- kes K1/161
iźérep b.- ken L/58
ḳarab b.- öb K/1506
ḳırıb b.- kense K/851
ḳırıb b.- öb K/734
ḳırḳılıp b.- öp A/56
mıśḳıldab b.- kes K/1015, K/1701
öyrenép b.- ken L/118
özgöleb b.- mehénder K/178
şımarıp b.- ken L/69
talıp b.- tö L/113
taralıb b.- er K/940, K/1636
taratıb b.- öb K/1245
taşıp b.- tö A/196
töşöröp b.- töm K1/85
yalanġaslanıp b.- ken K1/197
yarġılanıp b.- ken K1/69, K1/70
yarılıp b.- ken K1/7
yéberéb b.- kense K/474, K/1307
yéberéb b.- kes K/475
yırıp b.- ken K1/122
yıyınıp b.- e K1/326
yotop b.- töñ K1/454
[101]

böte: Bütün, hep, hepsi, tüm.
b. A/1, A/2, A/10, A/21, A/29, A/32, A/35, A/43, A/55, A/72, A/96, A/98, A/99, A/100, A/108, A/109, A/112, A/155-2, A/185, A/190, K1/42, K1/43, K1/45, K1/48, K1/73, K1/74, K1/76, K1/83, K1/88, K1/94, K1/105, K1/109, K1/117, K1/148, K1/188, K1/204, K1/205, K1/213, K1/238, K1/254, K1/257, K1/261, K1/268, K1/272, K1/275, K1/292, K1/294, K1/311, K1/331, K1/338, K1/339, K1/354, K1/358-2, K1/380, K1/396, K1/401-2, K1/416, K1/428, K1/437, K1/442, K1/454, K1/488, K1/489, L/120-2, L/142-2, L/197
b.+ béź L/162
b.+ bézge L/163
b.+ béźźé K1/469
[74]

bötehé: Tamamı, bütünü, hepsi.
b. A/90, K1/315-2, K1/364-2, K1/369, K1/437, K1/465, K1/474, L/179, L/189
b.+ n A/50, K1/272, K1/291-2, K1/305, K1/331, K1/366, K1/487
b.+ ne K1/41, K1/394
b.+ néñ K1/41
[22]

bötey-: Düzelmek.
b.- emé K1/216
[1]

böteyt-: Düzeltmek.
b.- ép L/135

[1]

bötköhöź: Bitmez, tükenmez, sonu gelmez.

b. K1/303, K1/426, K1/488

[3]

bötmeś-tökenmeś: Sınırsız, sınırı yok, bitmez tükenmez.

b. K1/501

[1]

bötön: Bütün, tam, bölünmemiş.

b. A/212-2, K/28, K/53-2, K/88, K/89, K/119, K/120, K/160, K/161, K/233, K/235, K/261, K/266, K/367, K/487, K/553, K/691, K/767, K/859, K/922, K/968, K/1009, K/1011, K/1029, K/1075, K/1098, K/1103, K/1109, K/1128, K/1332, K/1391, K/1408, K/1513, K/1618, K/1664, K/1682, K/1697, K/1714, K/1743, K1/231

b.+ öhö A/66

[43]

bötönley: Tamamıyla, bütünüyle.

b. A/24, A/95, A/112, A/203, K1/2, K1/73, K1/80, K1/82, K1/84, K1/98, K1/99, K1/102, K1/106, K1/146, K1/223, K1/233, K1/252, K1/302, K1/324, K1/328, K1/342, K1/343, K1/345, K1/351, K1/388, K1/445, L/141, L/166, L/194, L/201-2, L/204

[33]

bötönleyge: Sonsuza dek, ebediyen, tamamen.

b. K1/81, K1/84

[2]

bötör-: Bitirmek, tüketmek, yormak.

b.- e almayınsa L/5

b.- éb K/1185

b.- eler A/130

b.- eler A/42

b.- gen K/1223, L/78, L/187

b.- ges L/135

b.- hek L/121

b.- hem L/12

b.- öp K1/214

b.- źö A/153, A/190

baśıb b.- gen K/401

sübteb b.- gender K/398, K/1182

yöröb b.- gen K/88

[17]

bötöröl-: Bitirilmek.

b.- he A/123

[1]

böyök: Büyük, yüksek.

b. K1/147, K1/192, K1/233, K1/254, K1/256, K1/264, K1/265, K1/266, K1/269, K1/502

[10]

böyör: Bel.

b.+ ge K1/136

[1]

böźre: Kıvrımlı, kıvırcık, büklümlü.

b. K1/165, K1/171

[2]

buġay: Muhtemelen, herhâlde.

b. K1/422, L/102

[2]

bul-: Olmak, meydana gelmek, yaşamak.

alay b.- maġan K/625

alġan b.- ır iné L/57

alıp b.- ha L/88

alıp b.- manı L/118

alıp barıp b.- may L/130

alıp ḳaytmaḳsı b.- ıp L/182

almaḳsı b.- ġaynı L/144

almaḳsı b.- ıp L/82

aşa b.- ġan L/76, L/78

aşay torġan b.- ha L/197

awızlıḳlap b.- a K1/321

ayırıb yéberérge b.- a mı K/620, K/1445

aźnaġoldoḳo b.- ırġa téyéş K1/325

b. K/549

b.- a A/5, A/144, A/146, A/147, A/149-2, A/151, A/157, A/174, A/178-2, K/389, K/416, K/426, K/461, K/494, K/772, K/911, K/1197, K/1210-2, K/1260, K/1565, K/1601, K1/61, K1/62, K1/63, K1/124, K1/162, K1/176, K1/185, K1/224, K1/324, K1/402, K1/403, K1/418, L/132-2, L/142, L/153, L/174, L/197, L/202

b.- a ala A/47

b.- a almaġan K1/187

b.- a barġan K1/380

b.- a iken K1/189, K1/253, K1/290

b.- a iné A/169, L/104, L/207

b.- a torġan A/138, K/1576,

K1/82, K1/342
b.- a torġaynı K1/341, L/7
b.- a torġaynılar L/141
b.- a torob K/183, K/378
b.- a torop A/19, A/24, A/77, A/130, K1/498, L/189
b.- ahı iné L/34
b.- alar iken K/852
b.- alır K1/276
b.- am K1/54
b.- ar K/1591
b.- arġa téyéş K/818
b.- armın K/572, K/1412
b.- asaḳ K/833, K1/456
b.- asaḳtar A/131
b.- asaḳtı K/1475
b.- ayım K1/85
b.- dı A/185, K/706, K/753-2, K/908, K/965, K/1549, K1/13, K1/15, K1/56, K1/71, K1/88, K1/94, K1/315, K1/376, K1/394-2, K1/399, K1/428, K1/445-2, K1/447, K1/499, L/32, L/34, L/41, L/60, L/118, L/163
b.- dı mı K/1414, K/1525
b.- dıḳ K1/172, L/120
b.- dılar L/119
b.- dım A/169, A/191, A/205, K/1658, K1/90, L/51
b.- dımı iken K1/315
b.- dımı K1/223, K1/477
b.- dıñ K/884, K/886
b.- ġan A/1, A/8, A/9, A/13, A/14, A/19-2, A/24, A/26, A/54, A/55, A/79, A/80, A/83, A/94, A/95, A/97, A/98, A/103, A/116, A/125, A/134, A/180, A/203, K/6, K/18, K/20, K/22, K/52-3, K/102, K/150, K/199, K/227, K/285, K/399, K/473, K/526, K/603, K/685, K/709, K/714, K/899-2, K/906-2, K/1029, K/1052, K/1076, K/1083, K/1106, K/1183, K/1215, K/1217, K/1306, K/1309-2, K/1364, K/1396, K/1419, K/1721-2, K/1722, K/1748, K1/36-2, K1/40, K1/78, K1/91, K1/98-2, K1/106, K1/112, K1/124, K1/128, K1/129, K1/139, K1/149, K1/179, K1/182-2, K1/187, K1/189, K1/191, K1/192-2, K1/199, K1/245, K1/250, K1/253, K1/255, K1/277, K1/292, K1/305, K1/342, K1/365, K1/379-2, K1/386, K1/404, K1/432, K1/442, K1/478, K1/482, K1/495, K1/498, L/70, L/79, L/119, L/165, L/188, L/207, L/209, L/212
b.- ġan iken K1/200
b.- ġanda A/36, A/194, K/1048, K1/66
b.- ġandar A/26, K/347, K/1040, K/1045, K/1054, K/1140, K1/278
b.- ġandarġa K/348, K/1141
b.- ġandarźı K/1259
b.- ġandarźın K/960
b.- ġandı K/234, K/613, K/1038, K/1115, K/1233, K/1235, K/1252
b.- ġandın K/1061
b.- ġandır K/341, K1/346, K1/359, K1/444, L/9
b.- ġanġa A/147, A/163, A/198, A/201, K/662, K/1293, K/1723, L/52, L/78, L/194
b.- ġanı K/18, L/135
b.- ġanı yuḳ iné K/268
b.- ġanı yuḳ K/326, K/833, K/1591
b.- ġanımda K/906
b.- ġanımdı K1/84
b.- ġanlıḳḳa A/18
b.- ġanlıḳtan A/37, A/60, A/64, L/165
b.- ġanmın K1/75
b.- ġas K/19, K/217, K/467, K/655, K/929, K/1041, K/1288, K/1626, K/1723, K1/252, K1/322, K1/403
b.- ġıhı kilhe K/673, K/674, K/1428, K/1486, K/1487
b.- ġım kilmey K1/463
b.- ġıñ kilhe K/638
b.- ha A/87, A/107, A/131, A/151, A/152, A/163, A/210, K/159, K/160, K/161-2, K/167, K/286, K/298-2, K/330, K/403, K/406-2, K/426, K/437, K/575, K/597, K/627, K/702, K/829, K/830, K/849, K/892, K/893, K/922, K/1026, K/1027, K/1187, K/1201, K/1203-2, K/1334, K/1372, K/1520, K/1587, K/1588, K/1618, K1/59, K1/90, K1/102, K1/156, K1/195, K1/205, K1/219, K1/222, K1/252, K1/264, K1/273, K1/325, K1/327, K1/330, K1/372, K1/420-2, K1/482, L/5, L/9,

L/32, L/34, L/58, L/60, L/61, L/89, L/91, L/95, L/116, L/136, L/161, L/162, L/163, L/167, L/184, L/189, L/201-2
b.- ha kerek L/84, L/200
b.- haḳ L/136
b.- hala K/1318
b.- halar A/20, L/54, L/86, L/174
b.- ham K/210, L/133
b.- hañ K/68, K/71, K/480, K/1024
b.- hın A/7, K/127, K/142, K/148, K/214, K/264, K/516, K/599, K/948, K/951, K/1443-2, K/1517, K/1645, K1/59, K1/193, K1/210, K1/326, K1/369, K1/435, L/116, L/143, L/144, L/145, L/159
b.- hıñ K1/217
b.- hındar K/68
b.- ıb K/355, K/426, K/476, K/594, K/860, K/1035, K/1080, K/1102, K/1148, K/1151, K/1373-2, K/1619, K/1699, K/1719, K/1740
b.- ıb kiléb K/64
b.- ıb tora K/530
b.- ıb torhon K/147
b.- ıb toroġoź K/1202
b.- ıb yatḳan K/1538
b.- ıb yatḳanın K/723
b.- ıġıź K/138, K/947, K/1643
b.- ıġız K/289
b.- ıp A/2, A/4, A/35, A/45, A/65, A/74, A/83, A/84, A/90, A/115, A/116, A/149, A/164, A/173, A/189, A/190, A/191, A/192, A/197, K1/35-2, K1/37-2, K1/38, K1/45, K1/47, K1/48-2, K1/59, K1/80, K1/107, K1/130, K1/134, K1/180-2, K1/190, K1/202, K1/243, K1/247-2, K1/262, K1/265, K1/266, K1/269, K1/274, K1/280, K1/284, K1/294, K1/304, K1/313-2, K1/314, K1/320, K1/325, K1/349, K1/354, K1/358-2, K1/376-2, K1/395, K1/397, K1/399, K1/400, K1/405, K1/410, K1/420, K1/444, K1/451, K1/501, L/3, L/20, L/23, L/33, L/36, L/37, L/69, L/73, L/80, L/85, L/86, L/97, L/123, L/127, L/140, L/142, L/145, L/154, L/168-2, L/169, L/175, L/192, L/207
b.- ıp ala K1/231
b.- ıp aldı L/198
b.- ıp alġan K1/405
b.- ıp ḳala A/56, A/114
b.- ıp ḳaldımı K1/140
b.- ıp ḳalġan K1/45, K1/301, L/87
b.- ıp kilgen K1/59
b.- ıp kite K1/417
b.- ıp kitérge L/110
b.- ıp mataşḳan A/17
b.- ıp sıġa A/96, A/97, K1/188
b.- ıp sıġıp K1/374
b.- ıp sıḳḳan K1/202
b.- ıp sıḳmahañ K1/434
b.- ıp sıḳtı K1/62, L/64, L/131
b.- ıp ta alġan K1/273
b.- ıp tor K1/70
b.- ıp toralar L/134
b.- ıp torġan K1/296, L/175
b.- ıp torha L/168
b.- ıp ütken K1/7
b.- ır A/158, A/165, A/205, K/159, K/160, K/161, K/162, K/213, K/251, K/288, K/337, K/339, K/389, K/434, K/436, K/443, K/444, K/529, K/530, K/546, K/586, K/600-2, K/638, K/663-2, K/702, K/740, K/755, K/815-2, K/819-2, K/839, K/846, K/849, K/851, K/863, K/864, K/893, K/957, K/1048, K/1136, K/1273, K/1277, K/1464, K/1518-2, K/1519, K/1535, K/1551, K/1576-2, K/1580-2, K/1602, K/1653, K/1714, K/1745, K1/26, K1/101, K1/196, K1/400, K1/419, K1/465-2, L/82, L/90, L/138
b.- ır iken K/644, L/25
b.- ır iné A/189, K/588, K/1435, K1/414, K1/446, L/84, L/137
b.- ır inégéź K1/111-2
b.- ır iném K/1237
b.- ırġa K1/340
b.- ırġa kerek L/178
b.- ırġa mömkin K1/86
b.- ırġa téyéş iken K/1610
b.- ırġa téyéş K/963, K/1579
b.- ırhıġıź K/135
b.- ırhıñ K1/427
b.- ırmı K1/360-2, K1/423, K1/496-2
b.- ırmın K1/284
b.- ırźar K/371, K/622, K/647-2,

K/1450, K/1474-2
b.- ıw A/122, K1/41, K1/168
b.- ıw kerek A/116
b.- ıw téyéş K/1405
b.- ıwġa K/982, K/1679
b.- ıwı A/132, A/175-2, K1/186, K1/187, K1/260, K1/262, K1/298, K1/436, K1/495
b.- ıwın A/7, A/8, K1/269, K1/414, L/7
b.- ıwźa K/645
b.- ıwźarına L/189
b.- ıwźı L/130
b.- ma K/143
b.- maġan K/1163, K/1369, K1/79, K1/89, K1/133, K1/134, K1/186, K1/191, K1/198, K1/203, K1/265, K1/272, K1/290, K1/293, K1/442, K1/475, K1/488, K1/494, K1/498, L/64
b.- maġandı K1/219
b.- maġanġa K1/189, L/94, L/96
b.- maġas K/399, K/400, K/415-2, K/607, K/1183, K/1184, K/1195-2, K/1356, L/48, L/91, L/103, L/115
b.- maha A/77, A/202, K/110, K/122, K/286, K/374, K/406, K/892, K/1203, K/1443, K1/93, K1/420, L/19, L/57, L/116-2, L/141
b.- maha iné K/832, K/1590
b.- mahaġıź K/585
b.- mahın K/550, K/673, K/700, K/1486, K1/174, K1/195, L/67, L/149
b.- manı A/185, K/735, K1/65, K1/109, K1/239, K1/298, K1/374, K1/395-2, L/112, L/132
b.- maś A/158, K/575, K/833, K/1172, K/1591, K1/50, K1/61, K1/65, K1/362-2, L/46, L/63, L/158
b.- maśmı K1/222
b.- maw A/122-2
b.- mawı L/34
b.- mawźı A/7
b.- may K/451, K/751, K/752, K/789, K/791, K/1266, K1/81, K1/93, K1/210, K1/221, K1/227, K1/478, L/128, L/161
b.- may torow K1/354
b.- mayasaḳ K1/112
b.- mayınsa K/626
b.- maysa K1/138
bar b.- ġan A/100
barġan b.- ır iném A/202
barıp sıġa torġan b.- ġan K1/277
bélép b.- may K1/66
bire torġan b.- halar A/158
birép b.- ha A/77
birérge b.- ır iné K/918
birmek b.- ġan K/459
birmeksé b.- ġandar K/924, K/1620
bülénmegen b.- ġan A/71
dawa b.- ġan K1/267
duś b.- dıḳ K1/173
erem b.- ıp L/25
erem b.- ır K/252, K/1137
éşlerge b.- dıñmı K1/205
eytép b.- amı K1/393
eytmeksé b.- ġaynı L/40
ġaşiḳ b.- a A/181
ġaşiḳ b.- dı la ḳuyźı K1/344
ġaşiḳ b.- ġan K1/281, K1/282, K1/294
ġaşiḳ b.- ıp A/183
ġaşiḳ b.- ıwına K1/416
haḳ b.- ıġıź A/190
ḫarap b.- ırhıġıź A/190
haray b.- ıp L/1
hawab b.- ır K/136
hawab b.- mas K/139
helek b.- abıź K/226, K/1216
helek b.- dı K1/392
helek b.- dıñ K1/497
helek b.- ġan K/233, K/279, K/512, K1/343, K1/390, K1/497
helek b.- ġandarźı K/593
helek b.- ġanı K/119, K/120
helek b.- ırźar K/961
helek b.- ıwın K1/178
helek b.- maślıḳ A/84
ḫeyérlé b.- hın K1/425
ḫeyérlége b.- hın K1/425
ḫézmetsé b.- hın K/673, K/1428, K/1486
ḫéźmetsé b.- hın K/784
hınamaḳ b.- a K1/144
horamaḳ b.- ıb K/601
irék b.- maġas A/80
irékté b.- ġanlıktan A/37
ışanıp b.- amı K1/350
ısḳınmaḳsı b.- ıp L/182

ḳabul b.- dı L/49
ḳaplamaḳsı b.- a iné L/88
ḳaplap totmaḳ b.- ġan K1/274
ḳarap b.- may K1/317
ḳararġa mömkin b.- ha iné K1/316
ḳarşı b.- maha K/1433
ḳarşı torop b.- maś K1/420
kerek b.- a A/64
kerek b.- ġan L/95
késé b.- hın K/1428
ḳırḳırġa kerek b.- a A/52
ḳısḳırttıra torġan b.- ġan K1/124
kitken b.- alar L/174
kitmeksé b.- ġan K/1310
ḳıwanısta b.- ġandar K/35
ḳol b.- hın K/674, K/1487
ḳorhaḳtı b.- ıb K/23
ḳot osḳos b.- ır iné K1/317
kötöp b.- a K1/393
kötöp yatıp b.- maś K1/321
küre torġan b.- ġan K/1495
küre torġan b.- ham iné K/1494
kürép b.- ır iné K1/316
kürép b.- maś iné K1/317
kürép b.- may L/168
ḳurıḳtı b.- ha kerek L/188
ḳurḳınıs b.- ıwı mömkin K1/476
kürmeksé b.- ıb K/1251
ḳuyġan b.- ıp L/88
küź ḳolaḳ b.- ırhıñ indé K1/321
meḫrüm b.- ıp K1/238
meḫrüm b.- ıwźı K1/234
mejbür b.- alar A/110
mejbür b.- asaḳtar A/119
mejbür b.- ıwın K1/348
mejbür b.- maśtar A/113
miñe ḳılıw b.- dı K/903
mömkin b.- ha A/200, K/836, K/948, K/1594, K/1644
nasar tügél b.- ha A/81
nasip b.- manı K1/177
nasıyp b.- ha L/143
öleşérge b.- ır iné K/1614
öyretmeksé b.- ahıñ K1/215
riza b.- alar A/80
riza b.- dı K1/484, L/144
riza b.- dım K1/97, K1/105
riza b.- hın K1/361
riza b.- ırġa téyéş bula A/107
riza b.- maġan A/111
riza b.- mayźar A/110
riza bulırġa téyéş b.- a A/107
sara b.- ġan K1/168
sara kürérge kerek b.- ha A/74
şat b.- ıp K1/191
şatlıḳ b.- ır iné K1/110
sebep b.- ahıñ L/42
sıġıp kitken b.- alar L/4
sıḳmaśḳa b.- dı L/43
sıḳmay b.- may K1/49
sumıla torġan b.- ha K/1744
tab b.- ır K/1622
tabıp b.- mayasaḳ K1/241
taźa b.- hın K/799
télep b.- ha kerek K1/125
téyéşté b.- ha K/654
téyéşté b.- he K/651
tırış b.- ıp sıġıwı K1/233
totob birmek b.- ıb K/968
totob birmeksé b.- ıb K/985, K/1664
uḳıp ta b.- may K1/42
ültérmek te b.- ġan iken K/457
vaḫıt b.- maġan K/1293
yaḳşı b.- ır L/136
yaḳşı b.- ır iné K1/84, L/84
yaḳşılıḳ iterge b.- a K/356
yaḳşıraḳ b.- ır iné K/933, K/1630
yarap b.- maś L/7
yawaplaşıp torġan b.- ahıñ L/72
yaźa b.- maś iken A/189
yaźa torġan b.- ġan K1/275
yaźıḳtı b.- dım K/988
yébere torġan b.- ġan K1/203
yébermek b.- ġan K/19
yehet b. K1/287, K1/479
yeşérmeśke b.- dı L/67
yéterźék b.- maġan K/1665, K/1668
yétken b.- a K/1169
yıyırġa kerek b.- a A/74
yörötehé b.- ma L/40
yuḳ ta b.- ır K1/305
yulıġıź uñ b.- hın K1/326
yüneltérge b.- a mı K/354
zarlanıw b.- ıp tora iné L/18

[1002]

bulaş-: Meşgul olmak, ilgilenmek.

b.- a K1/193

[1]

bulat: *Far.* Çelik.

b. K1/129-2

[2]

buldıḳlı: Yetenekli, maharetli.

b. K1/118

[1]

buldır-: Oldurmak, meydana gelmek, başarmak.

b.- a alahıñ K1/212

b.- a almaġan K/1281

b.- a almaġas L/18, L/182

b.- a almanı L/48

b.- a almanılar K/1411

b.- a almaśın K/1008

b.- a almay iném K1/100

b.- a almay K1/443, L/179

b.- a almayım K1/112

b.- a torġan K1/117

[12]

bulıp: Gibi, için, olarak.

b. A/150, K1/501, L/106

b. (~bulıb) K/38, K/154, K/156

[6]

bulış-: Birlikte bir işle uğraşmak, birlikte ya da karşılıklı bir işi sürdürmek.

b.- ḳan K1/404

b.- ḳandar K1/325

b.- tım A/168

[3]

bulışlıḳ: Yardım, destek.

***bulışlıḳ it-*:** "yardım et-."

b. ittém L/126

[1]

bur: Hırsız.

b. K/855

b.+ ġa K/855

b.+ źar K/157, K/158

[4]

bura-: Tahta ile kaplamak.

b.- p K1/407

[1]

Buranşa: Kişi adı.

b. K1/312-2, K1/313, K1/314-2, K1/320, K1/321, K1/325, K1/326, K1/329-5, K1/332, K1/340, K1/343, K1/381-3, K1/383-2, K1/386, K1/387, K1/388, K1/389, K1/390, K1/392, K1/393

b.+ ġa K1/359, K1/386

b.+ hı K1/379

b.+ hın K1/327

b.+ lar K1/326, K1/381

b.+ larźa K1/324

b.+ larźı K1/390

b.+ m K1/358

b.+ mdı K1/369

b.+ nı K1/323-2, K1/327

b.+ nıñ K1/324, K1/346, K1/380, K1/386, K1/391, K1/392

[48]

burıs: Borç.

b. A/44, L/71

b.+ ın K/609, K/612, K/616

b.+ ıñdı K/614

b.+ ḳa A/127, K/132

b.+ tarıbıźźı K/150

b.+ tarźı A/128

b.+ tı K/150

[11]

burjuvaziya: *Rus.* Burjuvazi, burjuva sınıfı.

b.+ hı A/2

b.+ hınıñ A/7

[2]

burźıḳ: Hırsızlık.

b.+ tar K/507

[1]

buş: Boş, bedava, parasız.

b. A/29, K/281-2, K/369, K/388, K/581, K/811, K/827, K/1586, K1/203, K1/213, K1/233, K1/425, K1/495, K1/496, K1/298, L/88, L/128

[18]

buşa-: Boş hâle gelmek, boş zaman bulmak, rahatlamak.

b.- ġan L/128

b.- maġan L/96

b.- mayźar L/90

b.- y almaġanġa L/4

[4]

buşḳa: Boşa, boş yere, boşuna.

b. K/380, K/497, K/1325, L/179

[4]

buşlat-: Bedava vermek.

b.- a birép K1/203

[1]

buşlay: Bedava, bedavaya.

b. K1/214

[1]

buşlıġ: Boşluk, düzlük yer.
b.+ ında K1/461
[1]
buy: Boy, uzunluk, yükseklik.
b. K1/364
b.+ ġa L/143
b.+ ı K/165
b.+ ın K/165, K1/461
[5]
buya-: Boyamak.
b.- b ķuyġan K/800
[1]
buyal-: Boyanmak.
b.- ġan K1/152
b.- ġandır K1/199
[2]
buyaw: Boya.
b. A/195, K1/218, K1/249, K1/256, K1/271, K1/274
b.+ ıñdı K1/256
b.+ źar K1/199, K1/232
b.+ źarına K1/275
b.+ źarınıñ K1/200
b.+ źarźı K1/198
[14]
buyhun-: Boyun eğmek, egemenliği altına almak.
b.- arġa A/110
[1]
buyı: Boyu, boyunca, kıyısı, kıyısına, yanına.
b. K/653, K1/59, K1/171, K1/187, K1/265, K1/450, K1/468, L/6, L/44, L/71, L/169
b.+ nan K1/328
b.+ nda A/199, K/677, K/700, K/1489, K1/279, L/37, L/174, L/176-2, L/178-2, L/187, L/193
b.+ ndağı A/7, K1/87
[27]
buyı-hını: Boyu posu, endamı.
b. K1/351
[1]
buyına: Boyu, boyunca, kıyısı, kıyısına, yanına. *bk.* buyı.
b. A/169, K/398, K/413, K/1182, K/1193, K1/166, K1/299, K1/305, K1/327, K1/428, K1/437, K1/474, L/169, L/170, L/174, L/176, L/180
[19]
buyınsa: Boyunca, süresince, göre.
b. A/34-2, A/47-2, A/53, A/77, A/78, A/80, A/92, A/96-2, A/98-2, A/99, A/115, A/137, A/154, A/166, A/168, K/1518, K/1564, K1/27, K1/325, K1/500, L/19, L/168, L/196, L/203
b. tügél A/94
[28]
buylap: Boyunca, kıyısından, yanından, tarafından. *bk.* buyźab.
b. K1/103, K1/107, K1/267, K1/370
[2]
buylı: Boylu.
b. K1/237, L/188
[2]
buyźab: Boyunca, kıyısından, yanından, tarafından.
b. K/1495
[1]
buyźarı: Boyu, boyunca, kıyısı, kıyısına, yanına. *bk.* buyı.
b.+ ndağı A/170
[1]
bül-: Bölmek, paylaştırmak, pay etmek.
b.- ép A/77, A/96-2, A/97, K1/333
b.- érge kerek A/55
b.- éwźé A/96-2
b.- gende A/66
b.- mew A/98
b.- meyźer iné L/124
[11]
büldér-: Böldürmek, kestirmek.
b.- e K1/215
b.- meś K1/352
[2]
bülek: Hediye.
b. K/1329, K1/86, K1/174
b.+ té K/205
b.+ ter K1/43
***bülek it-*:** "hediye et-, hediye ver-."
b. itélgen K1/285
b. itép alıp K1/175
b. itép K1/236, K1/464
b. itér K1/297
b. itéwźen K1/221
b. itken K1/291
b. itkendé K1/174-2
b. itté K1/309

[15]

bülekle-: Hediye vermek.
b.- y K1/57
[1]

bülengert: Bölük bölük, parça parça, dilimli.
b. A/149
[1]

bülém: Bölüm, kısım, parça.
b.+ énde K/477
b.+ éne K/1310
[2]

bülén-: Bölünmek, ayrılmak, kesilmek.
b.- dé K/370
b.- ép A/94, A/100, A/109
b.- éwé A/92
b.- éwénéñ A/76
b.- gen A/42
b.- he A/72, K/369-2, K/1167, K/1168, K/1169
b.- megen A/85
b.- megen bulġan A/71
b.- mewźen A/74
b.- mey A/76, A/101
b.- meyénse A/41, A/92
[20]

büléş-: Bölüşmek.
b.- éb alġandar K/1019, K/1705
[2]

bülgéle-: Parça parça ayırmak.
b.- b K/1303
[1]

bülme: Oda, bölüm.
b. K/1623, K/1624, K1/10
b.+ ge L/27, L/28
b.+ hé K1/81
b.+ héne K1/43, K1/261
b.+ ler L/33
b.+ lerźe K/838
b.+ néñ L/30
b.+ ñe K/144
[12]

bürene: Kütük, tomruk, mertek.
b.+ né K/175, K/177
b. K/176
[3]

büré: Kurt.
b.+ ler K/187, K/289
[2]

bürék: Börk.
b. K1/4, K1/51, K1/101
b. (~börég) + émdé L/38
b. (~börég) + én K1/137
[5]

büten: 1. Başka, diğer.
b. A/194, K/37, K/389, K/418, K/425, K/427, K/518, K/671, K/717, K/722, K/731-2, K/874, K/879, K/880, K/883-2, K/885, K/1197, K/1215, K/1322, K/1326, K/1559, K/1560, K/1722, K/1740, K1/163, K1/270, K1/335, K1/417, K1/420, L/47
b.+ der K/1277
b.+ deré K/689, K/733, K/976, K/1033, K/1383, K/1503
b.+ derge K/1537, K/1741
b.+ derźé K/109, K/650, K/653, K/1026, K/1533, K/1712
b.+ dé K/318, K/1533
b.+ e K/1198
b.+ é K/402
b.+ éne K/878
2. -den başka, dışında, haricinde.
b. K/700, K/1508,
[54]

bütense: Başka şekilde.
b. K1/220
[1]

büźene: Bıldırcın.
b. K1/167
[1]

Ç

Çaykovskiy: Özel ad.
ç. K1/94
[1]

çlen: *Rus.* Üye.
ç. A/31
[1]

D

da: da/de, dâhi.
d. A/41, A/60, A/85, A/86, A/87, A/116-2, A/120, A/129, A/158, A/162, A/165, A/166, A/187, A/189, A/198, K/38, K/45, K/74, K/87, K/167, K/184, K/210, K/220, K/236, K/241, K/242, K/282, K/310, K/311, K/328, K/342, K/344, K/385, K/386-2, K/400, K/401, K/423, K/426, K/446, K/461, K/467,

K/471, K/475, K/550, K/551, K/582-2, K/584, K/607-3, K/609, K/610, K/611, K/614, K/617, K/653, K/661, K/702, K/708, K/731-2, K/734, K/736, K/737, K/751, K/754-2, K/757, K/776, K/851-2, K/888, K/910, K/946, K/962, K/979, K/980, K/1018, K/1041, K/1043, K/1052, K/1077, K/1106, K/1111, K/1124, K/1126, K/1127, K/1148, K/1156, K/1184, K/1185, K/1209, K/1235, K/1279, K/1286, K/1288, K/1295, K/1310, K/1361, K/1389, K/1395, K/1455, K/1464, K/1493, K/1495, K/1532, K/1533, K/1547, K/1549, K/1550-2, K/1553, K/1557, K/1561, K/1571, K/1604, K/1614, K/1727, K1/16, K1/39, K1/51, K1/55, K1/65, K1/66, K1/86, K1/89, K1/91-3, K1/96, K1/97-2, K1/101, K1/109, K1/112, K1/131, K1/139, K1/144, K1/147, K1/149-2, K1/169, K1/173, K1/175, K1/185, K1/187, K1/189, K1/191-2, K1/196, K1/198, K1/202, K1/240, K1/242-2, K1/259, K1/270, K1/273-2, K1/276, K1/283, K1/289, K1/290, K1/294, K1/298, K1/299, K1/305, K1/314, K1/317, K1/321, K1/323, K1/328, K1/329, K1/339, K1/342, K1/352, K1/369, K1/372, K1/378-2, K1/379-2, K1/397, K1/405, K1/422-2, K1/426, K1/430, K1/435, K1/448, K1/453, K1/464, K1/475, K1/476, K1/493, L/9, L/11, L/12, L/16, L/17, L/19, L/21, L/26, L/27, L/28-2, L/30, L/46, L/51, L/65, L/67, L/77, L/85, L/92, L/94, L/96, L/115, L/131, L/133, L/135, L/140, L/141, L/144, L/149, L/157, L/160, L/162, L/176, L/204, L/210, L/212

[236]

daça: *Rus.* Yazlık ev.

d.+ hına K1/98

[1]

daġalı: Nallı.

d. K1/473

[1]

daḫod: Kâr, gelir, kazanç. *bk.* doḫod.

d. A/5, A/48

[2]

daire: *Ar.* İş, uzmanlık ve görüşleri ortak olan kişiler grubu.

d.+ ler A/1

[1]

dala: Ova, bozkır.

d.+ lar K1/197, K1/231, K1/277

d.+ larźı K1/289

[4]

Dalmanufa: Yer adı.

d. K/1365

[1]

dan: Şan, şöhret, nam.

d. K1/252

d.+ ı K/842, K/1598, K1/254

d.+ ın K/73, K/266

[6]

danda-: Şöhretini yaymak, şöhret olmak, meşhur olmak, övmek.

d.- ġan K/243, K/519

d.- hın K/140

d.- hındar K/106

d.- wźı K/812

d.- yım K/340

[6]

dandawźı: Övülen, övülmüş.

d.+ nın K/1671

[1]

dandıḳta-: Ünlenmek, meşhur olmak.

d.- b K/1127

[1]

dandıḳtı: Bilinen, meşhur, önemli.

d. K/690, K/1504, K/1505

[3]

Daniyil: Kişi adı.

d. K/827, K/1586

[2]

danla-: Şöhretini yaymak, şöhret olmak, övmek. *bk.* danda-.

d.- rġa K1/252

d.- w K1/131

[2]

danlı: Şanlı, şöhretli, namlı.

d. K/147, K/167, K1/136, K1/140, K1/148, K1/273, K1/306

[7]

danlıḳ: Yücelik, büyüklük.

d. K/151

[1]

dar aġası: Dar ağacı, idam sehpası.

d. K1/13, K1/14

d.+ n K1/13

[3]

darıwlan-: İlaç almak, tedavi olmak**.**

d.- ırġa A/165

[1]

David: Kişi adı.

d. K/1, K/6-2, K/20, K/262, K/347, K/367, K/510, K/677, K/678, K/690, K/696, K/770, K/772, K/1140, K/1490, K/1491, K/1505, K/1563, K/1564, K/1565

d.+ ḳa K/17

d.+ tan K/17

d.+ tıḳı K/770

[24]

dawa: *Ar.* Deva, tedavi, ilaç.

***dawa bul-*:** "deva ol-, çözüm bul-."

d. bulġan K1/267

[1]

dawam: *Ar.* Devam, süreklilik.

***dawam it-*:** "devam et-, ilerle-."

d. ite K1/226, K1/433, K1/494

d. item K1/83

d. itken K1/197, K1/242, K1/284

d. itté K1/501

d. itték K1/14

[10]

dawamlan-: Devam etmek.

d.- ırġa A/156

[1]

dawıl: Fırtına, tufan.

d. K/1215, K1/360, K1/366, K/381, K1/384, K1/391, K1/467

d.+ dı K1/321-2

[9]

dawźaş-: Tartışmak, çekişmek.

d.- ıb K/130

[1]

de: da/de, dâhi. *bk.* da.

d. A/57, A/63, A/87, A/112, A/185, A/189, A/209, K/31, K/33, K/38, K/39, K/41, K/45, K/46, K/59, K/124, K/125-2, K/126, K/129, K/160, K/161, K/168, K/204, K/251, K/256, K/283, K/298, K/305, K/306, K/324, K/338, K/350, K/352, K/377-2, K/381, K/389, K/393-2, K/409, K/446, K/453, K/475, K/517, K/524, K/545, K/551, K/582-2, K/592, K/596, K/607, K/620, K/638, K/702, K/705-2, K/708, K/717, K/738, K/743, K/777, K/778, K/793-2, K/794-2, K/795-2, K/834, K/873, K/881, K/883, K/916, K/946, K/949, K/958, K/978, K/982, K/989, K/1010, K/1032, K/1077, K/1108, K/1112, K/1113, K/1143, K/1153, K/1177, K/1210, K/1219, K/1222, K/1223, K/1247, K/1248, K/1252, K/1284, K/1285, K/1290, K/1296, K/1313, K/1322, K/1328, K/1343, K/1362, K/1450, K/1464, K/1518, K/1524-2, K/1528, K/1542, K/1592, K/1654, K/1675, K/1676, K/1679-2, K/1717, K1/3, K1/31, K1/32, K1/35, K1/41, K1/47, K1/50, K1/55-2, K1/72, K1/84-2, K1/86, K1/88, K1/91, K1/109, K1/111, K1/116, K1/128, K1/136, K1/138, K1/141, K1/149, K1/162, K1/163, K1/167, K1/173, K1/174, K1/176, K1/178, K1/192, K1/194, K1/195, K1/198, K1/200, K1/207, K1/209, K1/210, K1/215, K1/221-2, K1/226, K1/251, K1/253-2, K1/260, K1/266, K1/270, K1/272, K1/291-2, K1/305-2, K1/313, K1/317, K1/330, K1/331, K1/338-2, K1/348, K1/349, K1/366, K1/374-2, K1/384, K1/388, K1/395, K1/397, K1/398-2, K1/404, K1/415-2, K1/418, K1/430, K1/440, K1/446, K1/454, K1/456, K1/465, K1/466, K1/487, K1/491, K1/498, L/5, L/7, L/12, L/21, L/35, L/47, L/48, L/49, L/51, L/52-2, L/55, L/66, L/75, L/79, L/80, L/82, L/93, L/96, L/102, L/112, L/127, L/136, L/138, L/140, L/150, L/152, L/158-2, L/160-2, L/161, L/186, L/192, L/205

[240]

delil: *Ar.* Delil, kanıt, ıspat.

d. K1/354

d.+ der K1/362

[2]

dereje: *Ar.* Derece, makam, rütbe.

d.+ ge L/66

d.+ hé A/32

d.+héne K1/331, K1/440, K1/468

d.+ le A/83, A/84

d.+ leré A/31

[8]

derés: *Ar.* Ders.

d. A/144

[1]

dert: *Far*. Coşku, heves, arzu.
d. K1/166, K1/238, K1/291, L/162
d.+ teré L/206
[5]
dertlen-: Coşmak, heveslenmek.
d.- e L/207
d.- ép kitép L/204, L/209
d.- ép ķuya L/202
d.- ép K1/286, K1/442, L/164, L/187
d.- éwé L/210
d.- éwéne L/210
d.- gené yuķ iné L/210
[11]
dertlé: Hevesli, istekli.
d. A/20, K1/333
[2]
derwiş: *Far*. Derviş.
d. K1/201, K1/217, K1/247
[5]
Desyatigradiya: Yer, bölge adı.
d.+ la K/1239
d.+ nan K/90
d.+ nın K/1349
[3]
dewlet: *Ar*. Devlet.
d.+ éne A/1
[1]
dér: Tir tir.
***dér hélkét-*:** "titret-."
d. hélkétép K1/496
***dér kaltıra-*:** "korkudan titre-."
d. ķaltırap K1/389
d. ķaltırap torġan K1/483
[3]
détdom: *Rus.* Yetimhane.
d. K1/97
d.+ ında K1/40
[2]
didraḫma: *Yun.* Gümüş madeni para, tapınak vergisi.
d. K/579-2
[2]
diķķet: *Ar*. Dikkat, ilgi.
***diķķet it-*:** "dikkat etmek."
d. itmeyénse A/22
d. itté A/18
[2]
dilbége: Dizgin, gem.
d.+ hé L/16
[1]
din: *Ar*. Din.
d. K/1344
***din höyźe-*:** "vaaz et-, vaaz ver-."
d. höyźeb K/49
d. höyźerge K/316
d. höyźey K/82
***din tot-*:** "inan-, inançlı ol-."
d. totmaġan K/80
[5]
dinariy: *Ar*. Dinar.
d. K/610, K/656, K/746, K/1543
d.+ ġa K/649, K/660, K/1299
d.+ źan K/657, K/1614
[9]
diñgéź: Deniz.
d. K/78, K/80, K/225, K/228, K/395, K/476, K/477, K/478, K/588, K/1128, K/1150, K/1179-3, K/1219, K/1241, K/1309, K/1310, K/1311, K1/72, K1/277, K1/279, K1/280-2, K1/281, K1/283, K1/284, K1/286-2, K1/287-2, K1/288, K1/290-2, K1/294-2, K1/295, K1/299-2, K1/300, K1/306, K1/307, K1/308, K1/318, K1/326, K1/327, K1/328, K1/329, K1/337, K1/343, K1/366, K1/367, K1/369-2, K1/370, K1/376, K1/381, K1/382, K1/403, K1/429-2, K1/431, K1/432-2, K1/438, K1/439, K1/441, K1/442, K1/447, K1/448, K1/451-2, K1/452, K1/453-2, K1/456, K1/460, K1/461, K1/467, K1/475, K1/490, K1/492, K1/496-2, K1/501, K1/502-2, L/181
d.+ é K1/297, K1/298-2
d.+ ge K/83, K/233, K/441, K/582, K/702, K/1086, K/1217, K/1232-2, K/1435, K/1518, K1/222, K1/281, K1/292, K1/295, K1/296-2, K1/299, K1/302, K1/304, K1/305, K1/320, K1/328, K1/330, K1/331, K1/368, K1/382, K1/391-2, K1/431, K1/432, K1/450, K1/464, K1/469
d.+ źé K/227, K/788, K1/292, K1/293, K1/331
d.+ źe K1/307, K1/313, K1/404, K1/413, K1/498
d.+ źén K/1220
d.+ źéñ K1/279, K1/282, K1/293,

K1/330, K1/331, K1/476, K1/493
d.+ źen K1/419
d.+ źey K1/309
[145]

Diñgéźbike: Kişi adı.
d. K1/282, K1/433, K1/437, K1/454, K1/455, K1/469-2, K1/472, K1/479, K1/486, K1/492
d.+ ge K1/472-2
[13]

diñgéźhéź: Denizsiz.
d. upḳınhıź K1/328
[1]

diréktor: *Rus.* Yönetmen, idareci, müdür.
d. K1/96, K1/97, K1/100
[3]

diréktsiya: *Rus.* Müdürlük.
d.+ nan K1/114
[1]

disetine: *Rus.* Bir hektarın 1,09 bölümüne denk gelen alan, ölçü.
d. A/36-2, A/42, A/49, A/50, A/51, A/52, A/53-2, A/54, A/59, A/60, A/62, A/63, A/64-3, A/65-2, A/66-3, A/67, A/68, A/70-2, A/71, A/78, L/82
d.+ ge A/37
d.+ hén A/42
d.+ héne L/111, L/161
d.+ nen A/19, A/34-2, A/54, A/66, A/93
[39]

disetinelep: Disetine ile ölçerek.
d. A/19
[1]

disetskéy: *Rus.* 1917 Rus devrim öncesi köylerde görevlendirilen, siyasi işlerden sorumlu memur.
d. iné L/70
d.+ źerźé L/73
[2]

diwana: *Far.* Divane, deli.
d. K1/217
[1]

doḫod: *Rus.* Kâr, gelir, kazanç.
d. A/118
[1]

doklad: *Rus.* Bildiri, rapor, birifing.
d. A/45, A/73, A/98, A/115, A/207
d.+ ı A/31
d.+ ında A/83, A/102, A/111
d.+ tar A/207
d.+ tın A/102
[11]

doktor: *Rus.* Doktor.
d.+ źar A/165
[1]

donya: *Ar.* Dünya.
d. K/429, K/432, K/433, K/434, K/443, K/815, K/833, K/897, K/1070, K/1591, K1/68, K1/170, K1/394, L/75, L/175, L/188
d.+ ġa K/1743, K1/167, K1/481
d.+ hın K1/50, K1/74
d.+ hına K1/500
d.+ la K/376-2, K/922, K/1618, K1/42, K1/101, K1/224, K1/253, K1/264, K1/310, K1/317, K1/338, K1/344, K1/356, K1/363, K1/465, L/158
d.+ lar K1/178
d.+ nı K/553, K/1391, K1/266, L/195, L/211
d.+ nın K/73, K/104, K/589
d.+ nıñ K1/290, L/170

***donya ḳuy-*:** "Ölmek, vefat etmek."
d. ḳuyalar K1/411
d.+ nı ḳuyźı K1/332, K1/392
[53]

dopros: *Rus.* Sorgulama.
d. K1/32
[1]

doşman: *Far.* Düşman.
d. K/422, K/433, K1/15, K1/48, K1/70, L/180, L/189, L/200
d.+ darı K/309
d.+ darıġıźźı K/134
d.+ darıñdı K/771, K/1564
d.+ darźan L/194
d.+ ı K/419
d.+ ıñdı K/133
[15]

döpöldet-: Güp güp ettirmek, vurmak.
d.- e K1/121
[1]

döröś: *Far.* Doğru, dürüst, gerçek.
d. A/37, K/566, K/934, K/973, K/995, K/1234, K/1405, K/1527, K/1684, K1/222, K1/233, K1/277, K1/288, K1/435, L/64, L/131

d.+ ke K/381
d.+ ön K1/220
d.+ tör K1/406
[19]

döröśhéźźék: Düzenbazlık, sahtekârlık.
d. K/798
[1]

döröślök: Dürüstlük. *bk.* döröśtök.
d.+ tö K1/347, K1/434
[2]

döröśten-: Doğru olmak, dürüst hâle gelmek.
d.- eler K/334
[1]

döröśtök: Dürüstlük.
d. K/100, K/362
d. (~döröśtög) + ön K/171
d.+ ke K/96
d.+ té K/364, K/796
d.+ tö K/63
[7]

döyöm: Genel, umumi.
d. A/59
[1]

duġa: Hayvan koşum takımındaki boyunduruk, yay.
d. K1/237
d.+ hı L/134
[2]

dusar: *Far.* Yakalanmış, tutulmuş.
***dusar it-*:** "düçar ol-, tutul-."
d. itérge K1/437
[1]

duś: *Far.* Dost, arkadaş.
d. K/660, K/739, K/959, K1/109, K1/172, K1/207, K1/230
d. ikenhéñ K1/227
d.+ ı K/334
d.+ ım K1/369
d.+ ıma K1/175
d.+ ın K1/346
d.+ ıñdan K1/227
d.+ tar K1/173, K1/323
d.+ tı K1/178
***dus bul-*:** "dost ol-."
d. buldıḳ K1/173
[17]

duśḳay: Dost, arkadaş.
d. K1/70
[1]

duślaş-: Dost olmak.
d.- ıp kitték K1/95
d.- ırźar L/189
d.- may K1/172
[3]

duślıḳ: Dostluk, arkadaşlık.
d. K1/43
[1]

duśtarsa: Dostça, arkadaşça.
d. K1/175, K1/217
[2]

duş: *Rus.* Kişi, kişi başına.
d. A/34, A/35, A/54-2, A/68, A/78, A/96-2, K/744, K/746, K/1542, L/71-2
d.+ ı A/87
d.+ ınıñ A/95
d.+ ḳa A/34, A/35, A/60, A/66, A/92, A/93, A/95-2, A/101
d.+ tar A/92, A/99
d.+ tarġa A/55, A/94, A/100
d.+ tarı A/94, A/99, A/100
d.+ tarına A/97
d.+ tarźı A/95
d.+ tı K/580
d.+ tıñ A/95
[36]

duşevoy: *Rus.* Kişi başına, nüfus başına.
d. A/29, A/32, A/34, A/36, A/49, A/60, A/68, A/79, A/109
[11]

dürt: Dört, sayı adı.
d. K/526, K/537, K/843, K/1118, K/1364, K/1375, K/1599, K1/11, K1/57, K1/171, L/68, L/101
[12]

dürter: Dörder.
d. L/71
[1]

dürténsé: Dördüncü.
d. K/453, K/477, K/1310, K1/11, K1/426
[5]

E

e: 1. Fakat, ama, aksine, yine de.
e. A/22, A/48, A/60, A/77, A/95, A/134, A/174, K1/10, K1/20, K1/27-3, K1/30, K1/31, K1/41, K1/53-2, K1/67, K1/77, K1/91, K1/98, K1/101, K1/113,

K1/129, K1/131, K1/135, K1/144, K1/147, K1/150, K1/152, K1/153, K1/154, K1/165, K1/184, K1/186, K1/194, K1/196, K1/200-2, K1/210, K1/213, K1/214, K1/216, K1/217, K1/220-2, K1/223, K1/224, K1/226, K1/237, K1/238, K1/240, K1/241, K1/242, K1/247, K1/254, K1/263-2, K1/264, K1/265, K1/272, K1/280, K1/295-2, K1/300, K1/302, K1/308, K1/309, K1/315, K1/316, K1/331, K1/338, K1/341, K1/342-2, K1/344, K1/345, K1/356, K1/359, K1/363, K1/371, K1/377, K1/379, K1/383, K1/388, K1/393, K1/400, K1/412, K1/422, K1/426, K1/434, K1/438, K1/460, K1/471, K1/474, K1/475, K1/497, K1/501, L/71

2. Ya, peki.

e. K1/128, K1/138, K1/309, K1/355, K1/358, K1/455,

[115]

3. Cümle sonunda şaşkınlık irade eder.

e. K1/127, K1/149-2, K1/158, K1/184, K1/247-2, K1/276-2

[115]

ebéy: Nine, yaşlı kadın, büyükanne.

e. A/174, A/191-2, K1/6, K1/7, K1/16

e.+ źen A/191, A/192

e.+ źéñ K1/15

[9]

ebéy-batşa: Kraliçe.

e. K/386

[1]

Effafa: *Lat.* Açılmak, kendine gelmek, düzelmek.

e. K/1352-2

[2]

eger: *Ar.* Eğer, şayet.

e. A/50, A/53, A/77, A/81, A/123, A/149, A/152-2, A/158, K1/110, K1/139, K1/176, K1/205, K1/212-2, K1/257, K1/258, K1/316, K1/327, K1/372, K1/429, K1/456, L/57, L/58, L/60, L/61, L/189

[27]

ehemiyet: *Ar.* Ehemmiyet, önem.

e. A/72

[1]

ehemiyetlé: Ehemmiyetli, önemli.

e. A/73

[1]

eḫiret: *Ar.* Kadınların sonsuza kadar, dost kaldığı başka kadın; ahiretlik.

e.+ ter iné K1/323

[1]

Eḫmet: Kişi adı.

e. L/50, L/160

[2]

Eḫmuş aġay: Kişi adı, Ehmuş abi.

e. L/6

[1]

ekiyet: *Ar.* Masal, rivayet, efsane.

e. A/176, A/210, K1/77

e.+ é A/195

e.+ té A/208

e.+ te K1/396

e.+ terén A/212

[7]

ekrén: Yavaş, hafif, yavaşça.

e. K1/83, K1/166, K1/245, K1/302, K1/447, K1/500

[6]

ekrénlep: Yavaşça, sezdirmeden.

e. A/117, K1/290

[2]

elbitte: Ar. Elbette, tabii ki, hiç şühesiz.

e. A/27, A/90, A/148, K1/88, K1/100, K1/169, K1/186, K1/212, K1/242, K1/278, K1/294, K1/425

[12]

elde: İyi, olur, güzel.

e. K1/320, K1/414

[2]

elé: Şimdi, şu an; henüz, daha.

e. A/118, A/174, A/189, A/202, K/63, K/390, K/504, K/505, K/536, K/560, K/818, K/860, K/954, K/1033, K/1254, K/1300, K/1372, K/1573, K/1579, K/1650, K/1717, K1/6, K1/15, K1/18, K1/19, K1/34, K1/35, K1/37, K1/61, K1/65, K1/68, K1/69, K1/73, K1/85, K1/103, K1/106, K1/149, K1/153, K1/157, K1/163, K1/200, K1/204, K1/211, K1/215, K1/244, K1/277, K1/303, K1/317, K1/320, K1/353, K1/365, K1/377, K1/388, K1/401, K1/402, K1/407, K1/414, K1/415, K1/423, K1/430, K1/488,

K1/496, L/5, L/15, L/27, L/41, L/47, L/50, L/54, L/63, L/72, L/82, L/83, L/110, L/112, L/114, L/118, L/123, L/124, L/128, L/130, L/134, L/136, L/152, L/159, L/160, L/189, L/201, L/202
[99]

elége: Şimdi, şu an.
e. K1/412, K1/498
[3]

elégé: Şimdi, şu an. *bk.* elége.
e. A/105
[1]

elle: Yoksa, acaba.
e. K/240, K/318, K/347, K/349, K/580, K/662-2, K/697, K/706, K/744, K/790, K/792, K/962, K/1001, K/1124, K/1147-2, K/1223, K/1299, K/1415, K/1525, K/1542-2, K/1607, K1/68-2, K1/193, K1/297, K1/305, K1/307, K1/315, K1/320, K1/429, K1/474, K1/477, L/25, L/46, L/66, L/83, L/92-2, L/93, L/114, L/121, L/167, L/181, L/207
[48]

elle ḳasan: Ne zamandır, epeydir.
e. K1/119, K1/214, L/4, L/96
e.+ dan L/118
[5]

elle ḳayhı: Hangi, hangisidir.
e. L/117, L/118, L/141
[3]

elle ḳayźa: Nerede, nerededir.
e. A/156, L/27, L/43, L/79, L/112, L/139
[6]

elle ḳayźan: Nereden, uzaktan.
e. K1/118, L/13, L/45, L/87, L/145
[5]

elle neme: Bir şey, bazı şeyler.
e. L/33
e.+ ler A/191, L/25, L/31, L/72-2
[6]

elle nindey: Nasıl, nasılsa, ne şekilde.
e. A/182, K1/123, K1/167, K1/443, L/51, L/53, L/56, L/168, L/188
[9]

elle nise: Ne kadar, çok miktarda.
e. A/185, L/56
[2]

elle nisék: Nasıl, nasılsa, ne şekildeyse.
e. K1/82
[1]

emel: *Ar.* Emel, gaye, amaç, ümit.
e.+ é L/94
e.+ ge A/202
[2]

Emmanuil: Kişi adı.
e. K/23
[2]

emme: *Ar.* Ama, fakat, lakin.
e. K1/171, K1/174, K1/177, K1/197, K1/364, K1/394, K1/435
[7]

Endérey: Kişi adı.
e. L/46
[1]

Endrey: *bk.* Endérey.
e. L/83
[1]

epey: Ekmek.
e.+ éne L/19
[1]

epse: Anne.
e.+ hénen K/308
[1]

erem: *Ar.* Haram, faydasız, yararsız, boş.
***erem bul-*:** "yazık ol-, ziyan ol-."
e. bulıp L/25
e. bulır K/252, K/1137
***erem it-*:** "israf etmek."
e. itéw K/917
***erem yat-*:** "faydasız işlerle ilgilen-."
e. yatḳan A/131
[5]

erem-şerem: Yok olmak, heba etmek.
e. itmeśke kerek L/157
[1]

erine [d: yér.éne]: Yer, toprak, yeryüzü. *bk.* yér.
e.+ éne K/372
[1]

erlé-birlé: Sağlı sollu, oradan oraya**.**
e. L/51
[1]

ermendé: Kara kurbağası.
e.+ ler K1/274
[1]

erné-: Sızlanmak, acı çekmek.

e.- né K1/20
e.- p L/18
e.- w K1/29
e.- y L/58
[4]

erźe-: Hakaret etmek, sövmek.
e.- gender K/1320
[1]

ese: Anne.
e. K1/35, K1/67, K1/347
e.+ ge K1/349
e.+ hé K/36, K/390, K/460, K/667, K/1040-2, K/1174, K/1721, K1/327, K1/332, K1/347, K1/392, K1/405, K1/434
e.+ hén K/18, K/38, K/39, K/45, K/46, K/310, K/449, K/494, K/622, K/646, K/1259, K/1328, K/1450, K/1472, K1/345
e.+ héne K/463, K/492, K/493, K/1290, K/1329, K/1330, K1/349, K1/435
e.+ hénen K/1286, K1/312
e.+ héněñ K1/364
e.+ lerźé K1/15
e.+ m K/392, K/1176, K/1177
e.+ ñ K/391, K/1175
e.+ ñdé K/492, K/1328
e.+ ñe K/636, K/1462
[54]

esehéź: Annesiz, öksüz.
e. K1/16
[1]

esey: Anne. *bk.* ese.
e. K/394, K/1178, L/3, L/8, L/19, L/26
e.+ ém A/206, K/393, K1/348, L/10, L/17, L/18, L/19, L/21, L/22, L/24, L/26-2, L/27, L/28, L/34, L/35, L/42, L/44, L/45, L/46, L/47, L/48-2, L/49, L/51, L/57, L/60, L/66, L/87, L/88, L/90, L/107, L/119-2, L/120-2, L/126, L/127, L/128, L/132, L/135, L/140, L/147, L/148-2, L/150, L/160, L/164
e.+ émdé L/12
e.+ émdéñ L/11, L/59, L/86
e.+ emdéñ L/45
e.+ émder L/128, L/152
e.+ éme A/168, A/206, L/44, L/60
e.+ éñdé K1/35
e.+ źé L/51
e.+ źéñ L/119
e.+ źer K/1473
[69]

esé: Acı, sıkıntı, zahmet.
e. A/199, K1/165, K1/378, K1/487, K1/491, K1/498, K1/499, L/107
e.+ hé K1/499
[9]

esé- (I): Acımak, ağrımak.
e.- wé K1/485
[1]

esé- (II): Mayalanmak.
e.- b sıḳḳansa K/427
[1]

esén-: Üzülmek, üzüntü duymak.
e.- ép te ala K1/224
e.- ép K1/484
e.- gen K1/202
[3]

esét-: Acıtmak, incitmek.
e.- ép L/131
[1]

esétké: Maya.
e.+ ge K/427
e.+ hénen tügél K/539
e.+hénen K/533, K/538, K/1370-2
[6]

esön [d: ösön]: İçin, bu yüzden. *bk.* ösön.
e. K/1108
[1]

eśer: *Ar.* Eser, iz, belirti, işaret.
e.+ é L/143
[1]

eśerlen-: Hislenmek, duygulanmak.
e.- éwźéñ K1/259
[1]

eşeké: Pisliğe bulanmış, çamurlu, pis.
e. K/1586
[1]

eşekélék: Pislik, kötülük, çirkinlik.
e.+ tén K/1586
[1]

eşekélékték: Pislik, kötülük, çirkinlik. *bk.* eşekélék.
e. K/827
[1]

et- [d: eyt-]: Söylemek, demek. *bk.* eyt-.
e.- ehégéź K/493
[1]
etes: Horoz.
e. K/943, K/983, K/984, K/1607, K/1639, K/1677, K/1681-2, K1/120
e.+ teré K1/81
[10]
ettegénehé: Birden olup bitmeyi anlatan şaşkınlık ifadesidir.
e. K1/200
[1]
Evdokiya Pétrovna: Kişi adı.
e. K1/6
e.+ larźan K1/17
[2]
ewele-: Yoğurmak, ezmek.
e.- p K1/188
[1]
ewelgé: Eski, önceki.
e.+ se K1/501
[1]
ewérél-: Çevrilmek, döndürülmek.
e.- e L/169
[1]
ewliye: *Ar.* Evliya.
e. K1/379
[1]
ey: Ey, hey! Seslenme ünlemi.
e. A/193, K1/82, K1/247, K1/466, K1/502, L/23
[6]
eybér: Şey, eşya, nesne.
e. L/2, L/46
e.+ źerénen K1/255
[3]
eyet-: Söylemek, demek. *bk.* eyt-.
e.- ken K/1463
[1]
eylen-: Eylenmek, dönmek, dolanmak.
e.- dé K1/378, K1/393
e.- dém K1/73
e.- e A/181, K1/96
e.- e alır A/133
e.- ehén A/53
e.- em K1/466
e.- ép A/80, A/143, K1/208, K1/280, K1/293-2, K1/294, K1/301, K1/357, K1/449, K1/451, K1/467, L/15, L/186, L/195
e.- esek A/133
e.- gen K1/240, K1/376-2, L/58
e.- géré K1/274
aśtı öśke e.- ép K1/496
e.- érge téyéş A/114
[31]
eylendér-: Döndürmek, dolandırmak.
e.- e K1/382
e.- em K1/220
e.- ép A/65, K1/157, K1/159
e.- ép eylendérép K1/146
e.- ép tulġandırıp K1/159
e.- érge K1/355
e.- éwźeré A/29
eylendérép e.- ép K1/146
[10]
eylene: Etraf, çevre, muhit.
e.+ hénde A/65
[1]
eylene-tire: Yakın çevre, etraf.
e.+ né K1/192
[1]
eyt-: Söylemek, demek.
e. K/68, K/209, K/599, K/668, K/744, K/972, K/977, K/1674, K1/85, K1/157, K1/469, K1/485
e.- e aldı L/84
e.- e aldım K1/163
e.- e alır K1/158
e.- e hal K1/212
e.- e iné K/1027
e.- e K/388, K/549, K/770, K/927, K/931, K/1387, K/1471, K/1490, K/1529, K/1577, K/1623-2, K/1628, K/1674, K/1678, K/1679, K/1699, L/103
e.- éb birźém K/837, K/1595
e.- éb bötkes K/200, K/316, K/447, K/618, K/910
e.- éb K/54, K/305-2, K/953, K/1023, K/1075, K/1208, K/1648, K/1710
e.- éb toror K/293
e.- égéź K/300, K/319, K/686, K/731, K/927, K/1057, K/1063, K/1583, K/1623, K/1735
e.- ehégéź K/529, K/789, K/791, K/803, K/1329
e.- ehéñ K/634, K/995, K/1250, K/1461, K/1684, K1/222, K1/288
e.- ekn [d: ken] K/1085

e.- eler K/298, K/332, K/333, K/334, K/565, K/1404, K/1563
e.- em K1/49, K1/149, K1/174, K1/199, K1/200, K1/217, K1/252, L/159
e.- emén K/57, K/108, K/110, K/112, K/116, K/118, K/122, K/124, K/129, K/134, K/140, K/143, K/154, K/163, K/167, K/210, K/211, K/212, K/288, K/296, K/315, K/326, K/337, K/339, K/350, K/375, K/380, K/405, K/411, K/545, K/555, K/567, K/575, K/585, K/592, K/595, K/600, K/601, K/626, K/640, K/641, K/645, K/702, K/712, K/724, K/809, K/811, K/814, K/846, K/859, K/875, K/903, K/908, K/922, K/930, K/938, K/943, K/972, K/973, K/1126, K/1171, K/1260, K/1273, K/1367, K/1394, K/1406, K/1434, K/1458, K/1472, K/1517, K/1519, K/1571, K/1602, K/1609, K/1618, K/1627, K/1634, K/1639
e.- ép bulamı K1/393
e.- ép K1/35, K1/303, K1/440, L/74, L/110
e.- ép ḳaldı L/110
e.- ép ḳaldırmaġandır K1/222
e.- ép te bire almay K1/341
e.- ép torahı la yuḳ K1/171
e.- ér K/292, K/706, K/897, K/903, K/904, K/908, K/1526, K/1583
e.- érbéź K/292-2, K/1583
e.- éréñ K1/423
e.- érge K/1104, K/1399, K/1527, K1/29, K1/347, L/15, L/81
e.- érhéñ K/176
e.- érmén K/195, K/424, K/429, K/705, K/1524
e.- érźer K/194, K/817, K/900, K/1578
e.- éw K/1
e.- éwé K/22, K/598, K1/412, K1/423, K1/474
e.- éwé mé K/1124-2
e.- éwénse K/994
e.- éwsé L/132
e.- éwsége K/392
e.- éwźé K/57
e.- éwźen A/188
e.- eyék A/148, K1/213, K1/278, K1/435
e.- he K/376-2, K/493, K/684, K/860, K/1498, K/1517, K/1518
e.- hegéź K/705
e.- hem L/182
e.- ḳan K/1472
e.- kan K/503, K/756
e.- kané K/1047
e.- ken A/206, K/20, K/22, K/33, K/40, K/43, K/44, K/50-2, K/51, K/55, K/62, K/63, K/68, K/69, K/70, K/72, K/74, K/75, K/79, K/82, K/84, K/92, K/193, K/203, K/204, K/205, K/207, K/209, K/211, K/214, K/218, K/220, K/221, K/222, K/223, K/227, K/233, K/237, K/239, K/241, K/244, K/247, K/250, K/253-2, K/257, K/258, K/263, K/264, K/265, K/272, K/278, K/319, K/340, K/347, K/355, K/357, K/361, K/369, K/380, K/383, K/391, K/392, K/393, K/397, K/405, K/408, K/412, K/418, K/422, K/423, K/425, K/427, K/428, K/429, K/431, K/446, K/451, K/453, K/460, K/468, K/470, K/479, K/480, K/481, K/483, K/491, K/492, K/495, K/498, K/501, K/504, K/512, K/513, K/514, K/515, K/516, K/520, K/522, K/529, K/533, K/535, K/542, K/543, K/544, K/550, K/551, K/559, K/560-2, K/562, K/564, K/566, K/569, K/572, K/575, K/577, K/580-2, K/581, K/584, K/603, K/604, K/608, K/610, K/611, K/614, K/621, K/622, K/625, K/628, K/631, K/633, K/634, K/635-2, K/637, K/638, K/640, K/643, K/644, K/645, K/650, K/654, K/655, K/660, K/664, K/669, K/670, K/672, K/679, K/682, K/686, K/691, K/692, K/694, K/697, K/700, K/702, K/705, K/708, K/709, K/710, K/711-2, K/712, K/718, K/723, K/728, K/731, K/735, K/738, K/740, K/745, K/747, K/748, K/751, K/762, K/764, K/770, K/775, K/814, K/816, K/875, K/883, K/884, K/885, K/886, K/887, K/889, K/893, K/910, K/919, K/923, K/927, K/930, K/932, K/934, K/935, K/936, K/940, K/942, K/943, K/944, K/945, K/947, K/948, K/949, K/951, K/954, K/956, K/957, K/958, K/959, K/961, K/964, K/971, K/972, K/973, K/974, K/978, K/979,

K/980, K/984, K/987, K/993, K/995, K/997, K/1001, K/1006, K/1007, K/1008, K/1009, K/1049, K/1055, K/1059, K/1060, K/1068, K/1087, K/1095, K/1108, K/1110, K/1111, K/1113, K/1120, K/1123, K/1125, K/1129, K/1132, K/1134, K/1140, K/1142, K/1146, K/1147, K/1148, K/1166, K/1173, K/1177, K/1180, K/1187, K/1189, K/1191, K/1199, K/1202, K/1204, K/1208, K/1213, K/1217, K/1218, K/1226, K/1228, K/1238, K/1242, K/1249, K/1253, K/1254, K/1255, K/1258, K/1260, K/1266, K/1272, K/1276, K/1278, K/1284, K/1285, K/1287, K/1293, K/1299, K/1312, K/1324-2, K/1327, K/1328, K/1332, K/1336, K/1338, K/1345, K/1346, K/1347, K/1352, K/1356, K/1367, K/1370, K/1372, K/1376, K/1379, K/1381, K/1384-2, K/1388, K/1389, K/1394, K/1398, K/1405, K/1410, K/1412, K/1414, K/1416, K/1418, K/1422, K/1424, K/1428, K/1429, K/1431, K/1432, K/1446, K/1448, K/1454, K/1457, K/1461, K/1464, K/1466, K/1467, K/1470, K/1479, K/1481, K/1482, K/1485, K/1494, K/1495, K/1496, K/1509, K/1512, K/1516, K/1517, K/1524, K/1528, K/1534, K/1543, K/1544, K/1545, K/1552, K/1560, K/1562, K/1563, K/1564, K/1566, K/1571, K/1573, K/1574, K/1586, K/1615, K/1622, K/1627, K/1629, K/1631, K/1633, K/1636, K/1638, K/1639, K/1640, K/1641, K/1643, K/1645, K/1646, K/1650, K/1652, K/1653, K/1654, K/1657, K/1670, K/1671, K/1672, K/1676, K/1677, K/1680, K/1681, K/1683, K/1690, K/1693, K/1695, K/1717, K/1720, K/1734, K/1743, K1/209, L/66, L/84, L/109, L/184, L/202

e.- ḳen K/38

e.- kendé K/300, K/568, K/697, K/758, K/776, K/1540, K/1609

e.- kende K1/119, K1/220

e.- kenden A/152

e.- kender K/26, K/30, K/226, K/246, K/249, K/263, K/346, K/368, K/382, K/404, K/421, K/422, K/430, K/445, K/467, K/469, K/485, K/489, K/500, K/521, K/522, K/534, K/541, K/574, K/579, K/583, K/620, K/624, K/627, K/642, K/654, K/659, K/669, K/680, K/697, K/701, K/704, K/708, K/712, K/722, K/743, K/748, K/770, K/871, K/874, K/926, K/944, K/970, K/975, K/977, K/982, K/988, K/990, K/1006, K/1023, K/1031, K/1033, K/1046, K/1062, K/1107, K/1131, K/1133, K/1139, K/1165, K/1175, K/1216, K/1231, K/1250, K/1254, K/1277-2, K/1297, K/1299, K/1300, K/1374, K/1447, K/1478, K/1480, K/1492, K/1500, K/1523, K/1528, K/1542, K/1544, K/1546, K/1621, K/1640, K/1666, K/1716

e.- kendey K1/177, K1/184, K1/340

e.- kené K/408

e.- kenén K/1667

e.- kenéñdé K/979

e.- kenéñe K/1677

e.- kenénse K/1056

e.- kenhéñdér K1/219

e.- kense A/150, K/38, K/1282, K/1625, K/1735

e.- kes K/893, K1/491, L/10, L/35

e.- keyné L/73

e.- keyném K/1411

e.- me K1/408

e.- megen K/428, K/511

e.- megender K/1736, K1/396, K1/414

e.- megenge K/538

e.- megenmén K1/435

e.- meges K1/349

e.- megéź K/169, K/547, K/564, K/1385

e.- mek kerek K1/291

e.- meksé A/191

e.- meksé bulġaynı L/40

e.- mené L/49, L/110

e.- menéler L/51

e.- meś K/363

e.- meśhégéź K/293, K/1583

e.- mey iné L/14

e.- mey K/438, K1/436, L/15, L/21, L/47
e.- meyénse K/812
e.- meyesekmén K1/12
e.- meymén K/708, K/1528
e.- sé K/815, K/1576
e.- té K/55, K/771, K/970, K/1564, K1/9, L/73, L/85, L/160
e.- tém K/1057, K1/498, L/117, L/132
e.- téñ K/934, K/973, K/1560
[813]

eytél-: Söylenmek, denilmek.
e.- e K/1189
e.- gen K/42, K/79, K/121, K/218, K/361, K/413, K/429, K/685, K/993, K1/102
e.- gense K/827, K1/344
e.- megen K1/238
[14]

eytélén-: Söylenmek, denilmek. *bk.* eytél-.
e.- ér K/922, K/1618
[2]

eytérhéñ: Sanki, âdeta.
e. K1/7, K1/19, K1/47, K1/71, K1/72, K1/78, K1/84, K1/338, K1/474
[9]

eytérlék: Söylenen, söylenilecek.
e. K1/324, K1/351, K1/445, L/57, L/166, L/170
[6]

eytéş-: Söyleşmek, konuşmak, atışmak.
e.- ken K/268, K/367
e.- kender K/228, K/238, K/269, K/448, K/719, K/914, K/917, K/1025, K/1038, K/1127, K/1219, K/1264, K/1355, K/1371, K/1469, K/1535, K/1611, K/1613, K/1712, K/1730
[22]

eytéwél-: Söylenmek, denilmek.
e.- ér K/1371
[1]

eytméşley: Söylediği gibi, söylediği kadarıyla, dediği gibi.
e. K1/396
[1]

eyttér-: Söyletmek, konuşturmak.
e.- gen K/317, K/1003
e.- ges K/18
keleş e.- éb K/729
[4]

eyźe-: İttirmek, devam etmek.
e.- géź K/84, K/719, K/955, K/1087, K/1108, K/1535, K/1651
[7]

eyźe: Haydi.
e. A/201, K1/56-2, K1/62, K1/102, K1/104, K1/140, K1/163, K1/194, K1/205, K1/227, K1/257, K1/287, K1/369, K1/375, K1/455, K1/479, K1/480, L/27, L/28-2, L/118, L/159, L/161
[24]

eyźen-: Dönmek, gelmek.
e.- éb kiléb K/114
e.- éb ḳarab K/257, K/550
e.- éb K/178
[4]

ezérźe-: Hazırlamak, hazır etmek.
e.- rge K/1152
[1]

eź: Az, eksik.
e. K/168, K/227, K/483, K/535, K/741, K/1183
e.+ źer K/186
e.+ érek A/101, A/162, K/1293, K1/65
[11]

eź-meź: Biraz, az miktarda, azıcık.
e. L/140
[1]

eźebiyet: *Ar.* Edebiyat, yazın.
e. K1/81
e.+ ten K1/89, K1/90-2, K1/111
[5]

eźem: *Ar.* İnsan, âdem, kişi.
e. K/19, K/694, K/964, K/1022, K/1028, K/1512, K/1657, K/1708, K1/61, K1/170, K1/393, K1/490
[12]

eźem balahı: İnsanoğlu, insan. *bk.* eźem ulı.
e. K1/317, K1/332
e.+ n L/25
[3]

eźem ulandarı: İnsanoğlu, insan. *bk.* eźem ulı.
e.+ na K/1171
[1]

eźem ulı: İnsanoğlu, insan.
e. K/296, K/334, K/352, K/384, K/431, K/435, K/554, K/564, K/567, K/577, K/593, K/645, K/665, K/675, K/849, K/856, K/876, K/894, K/911, K/933, K/954, K/973, K/1143, K/1386, K/1393, K/1402, K/1405, K/1424, K/1476, K/1488, K/1630, K/1650
e.+ n K/540, K/555, K/842, K/933, K/1598, K/1630, K/1671
e.+ na K/376
e.+ nın K/221, K/241, K/839, K/842, K/851, K/1125
[46]
eźephéźlék: Edepsizlik, hayasızlık.
e. L/190
[1]
eźey-: Azalmak, eksilmek.
e.- e A/85
[1]
eźér: *Ar.* Hazır, hazırlanmış, tamam.
e. A/38, A/136, K/731, K/735, K/856, K/873, K/1624, K1/246, K1/250, K1/282, K1/343, K1/441
e.+ mén K1/207
[13]
eźérle-: Hazırlamak. *bk.* eźérźe-.
e.- néñmé L/81
e.- rge A/120
e.- wźe A/84
e.- y almanım L/82
e.- y K1/68
[5]
eźérlen-: Hazırlanmak. *bk.* eźérźen-.
e.- e iné A/156
e.- égéź L/172
e.- ép L/146
e.- érge K1/88
[4]
eźérźe-: Hazırlamak.
e.- b ḳuyar K/325, K/1072
e.- gender K/928, K/1625
e.- gendér K/670
e.- géź K/51, K/1073, K/1624
e.- né K/921, K/1617
e.- ném K/731
e.- rbéź K/1621
e.- rge K/926
[13]
eźérźen-: Hazırlanmak.
e.- gen K/897, K/904
e.- gender K/1483
[3]
eźgéne: Az, azıcık.
e. K/1416
[1]
eźsélék: Eksiklik, azlık, azınlık.
e. A/107
[1]

É

ékzamén: *Rus.* Sınav.
é. K1/90
é.+ dar K1/88, K1/98
é.+ darġa K1/35
é.+ darźa K1/80
é.+ darźı K1/88
é.+ dı K1/96
[7]
ékzaménatsionnıy: *Rus.* Sınav, sınavla ilgili, sınav hakkında.
é. K1/101
[1]
él-: Tutturmak, iliştirmek, bağlamak.
é.- gen K/1032
é.- mey K1/62
[2]
élek-: Tutulmak, takılmak.
é. (~élég) - e A/90, A/97
é. (~éleg) - ép ḳala L/179
é. (~éleg) - ép kitken K1/179
é.- ken K/441, K/582, K1/357
é.- megen K1/278
é.- téñ K1/27
[9]
élektér-: Bağlamak, takmak, iliklemek.
é.- eyék K/742
é.- ép alır K1/304
é.- ép K1/51
[3]
élé-: Tutturmak, iliştirmek, bağlamak.
é.- gen K/1717
é.- p K1/140
[2]
élék: 1. İlk, önce, evvel, önceleri.
é. A/1, A/80, A/136, A/140, A/176, A/177, A/206, A/210, K/6, K1/66, K1/123, K1/136, K1/344, K1/345, K1/347, K1/457, L/45, L/82, L/104, L/171

é.+ ké A/95, A/211, L/197
é.+ kénen K/251, K/717
é.+ kése L/200
é. (~élég) + érek A/116, L/85
2. önce, -den önce.
é. A/202, K/18, K/102, K/474, K/580, K/943, K/984, K1/74
[36]
élékké: Önceki, evvelki, eski.
é. K1/238
é.+ nen A/10
[2]
élékkése: Önceki kadar, önceki gibi.
é. K1/233, K1/263, K1/267-2, K1/268-2, K1/300
[7]
élén-: Asılmak, bağlanmak.
é.- ép tora iné K1/135
[1]
éloi éloi lama savaḫfani: *İbr.* "Tanrım Tanrım beni neden terkettin."
é. K/1715
[1]
éne: İğne.
é. K/641, K/1468, K1/79
é.+ ler K1/451
[4]
éné: Küçük erkek kardeş.
é.+ hé K/83, K/86, K/275, K/276, K/556, K/751, K/1089, K/1160, K/1256, K/1547
é.+ hé tügél mé K/1265
é.+ hén K/294, K/1086, K/1584
é.+ héne K/752
é.+ lerémdén K/903
é.+ m L/110
[17]
éré: İri, kocaman, büyük.
é. L/2, L/142
[2]
érge: Etraf, çevre, yan.
é.+ hénde K1/38, K1/49, K1/50, L/38, L/39, L/78
é.+ héndegé A/137, K/80
é.+ héne A/136, L/13, L/20, L/29, L/37, L/43, L/66, L/68, L/114, L/128, L/145, L/178, L/195
é.+ hénen L/78, L/148
é.+ lerénen K/677
é.+ mde L/178
é.+ me L/37, L/114
[27]
érkél-: Toplanmak, yığın olmak, dolup taşmak, aşmak.
é.- e K1/165
[1]
és: İç, gönül.
é. K1/68
é.+ é K1/152, K1/245, L/32
é.+ égéź K/801
é.+ égéźźe K/1443
é.+ égéźźen K/293
é.+ ém L/34, L/175
é.+ émdé L/194
é.+ émden L/9, L/137, L/163, L/192
é.+ én K/799, L/52
é.+ énde A/42, A/72, A/145, A/146, A/147, A/150, A/178, K/333, K/384, K/415, K/696, K/701, K/794, K/1040, K/1165, K/1173, K/1246, K/1393, K/1473, K1/37, K1/56, K1/66, K1/88, K1/91, K1/96, K1/117, K1/167-2, K1/189, K1/329, K1/448, K1/460, L/2, L/53, L/56, L/85, L/142, L/153
é.+ éñdegé K/161
é.+ éndegélerén K/298
é.+ éndegélerźé K/105
é.+ éne A/3, K/714, K/989, K/1231, K/1232, K/1234, K/1336, K/1587, K1/2, K1/295, K1/381
é.+ énen K/387, K/573, K/1095, K/1096, K/1227, K/1333, K/1338, K/1344, K/1347, K/1348, K/1418, K/1678, K/1737, K1/48, K1/122, K1/144, K1/239, K1/382
é.+ ke K/967
é.+ ten K/1339, K/1341, K/1367, K1/224, K1/412
é.+ teré K/798, K/800
é.+ terénde K/187, K/1195
é.+ teréne L/142, L/206
é.+ terénen K/1123, L/73
és-: İçmek.
aşab é.- e K/246, K/861, K/1131
aşap é.- ép L/6
é.- e alırhıġıź mı K/669, K/1481
é.- e almaġan K1/182
é.- e K/334
é.- e torġan K/669, K/670,

K/1481, K/1482, K1/188, L/125
é.- égéź K/936
é.- ép K1/278, L/5, L/98, L/107, L/122, L/174
é.- ép kildék L/98
é.- er K/938, K/1634
é.- ér L/89
é.- erbéź K/169
é.- erge K/1018, K/1032, K/1704, K/1717
é.- érge K1/19, K1/21, K1/151, L/4, L/20
é.- erhégéź K/670, K/1482
é.- éw L/91
é.- éwge L/91
é.- éwźé K/334
é.- eyém K/163
é.- heler K/1746
é.- ké kile L/60
é.- kéhé kilmegen K/1018
é.- ken K1/183
é.- kende A/157
é.- kender K/850, K/1632
é.- kenébéź yuḳ L/60
é.- kensé L/90
é.- kes A/169
é.- keyné L/196
é.- meś mén K/938
é.- meśmén K/1634
é.- mey A/183, K/333, K/951
é.- té K1/22, L/101
[60]

és-bawır: Gönül.
é.+ ıña K1/361
[1]

ésér-: İçirmek.
é.- e L/90
é.- ér iné L/61
é.- éwźe L/61
é.- he K/315, K/1434
é.- menégéź K/906
é.- źé K1/63
é.- źégéź K/898
é.- źék K/900
[9]

ésérge: İçecek.
é. L/200
[1]

éskemye: *Rum.* İskemle, sandalye.
é.+ ge A/141
é.+ lerge A/139
[2]

éské: İçteki, ortasına yerleşmiş.
é. K1/22, K1/74, L/1,
[3]

éskérhéź: İyi niyetli, dostça.
é. K1/243
[1]

éskésé: İçkici, alkolik.
é.+ ler K/861
[1]

éś: Koku.
é.+ é K1/318
[1]

éśkért: Üzerine toprak yığılmış ekin ya da ot yığını, dokurcun.
é.+ é K1/52
[1]

éśśé: Sıcak, kızgın.
é.+ héne K/659
[1]

éş: İş, hizmet.
é. A/16, A/85, A/86, A/135, A/154, A/158, A/165, A/198, K/268, K/655, K/723, K/743, K/776, K/831, K/919, K/1539, K/1542, K/1589, K/1606, K/1615, K1/58, K1/66, K1/97, K1/169, K1/187, K1/194, K1/212, K1/221, K1/222, K1/223, K1/239, K1/242-2, K1/250, K1/261, K1/276, K1/342, K1/354, K1/364, K1/419, L/5, L/9, L/18, L/31, L/34, L/81, L/103, L/120, L/129, L/154, L/157, L/160, L/170, L/179, L/187
é. inémé K1/346
é. tügél K1/61
é.+ é A/135, A/154, A/169, K/589-2, K/933, K/1630, K1/58, K1/255
é.+ ébéź A/201, L/203
é.+ égéź K/786, K/787, K/788, K/789, K/796, K/798, K/800, K/802
é.+ égéźźe K1/114
é.+ ém A/202, K1/217
é.+ én A/73, A/206, A/212, K1/236, K1/396
é.+ éñ K/336-2, K/743, K/1216, K/1542
é.+ énde K1/179
é.+ éñdéñ K1/213, K1/256
é.+ éne K/554, K1/45, K1/61,

K1/188, K1/231, L/4
é.+ énen K1/191-2, K1/202
é.+ énéñ K1/213, K1/238
é.+ ke A/80, A/189, K/103, K/879, K1/59-2, K1/97, K1/221, K1/246, K1/405, L/42, L/92, L/133, L/183
é.+ mé L/190
é.+ te A/116, K1/59, K1/75, K1/230, K1/258, K1/404
é.+ té K/613, K1/68, K1/178, K1/212, K1/350, L/120, L/199
é.+ ten A/166, A/189, K1/192, L/17, L/35, L/128, L/156, L/198, L/201
é.+ téñ K1/247, L/66, L/89, L/161
é.+ ter K1/69, K1/232, K1/353, L/65, L/198
é.+ teré A/154, K1/192
é.+ teré iné A/136
é.+ terébéź A/194, A/207
é.+ terégéźźé A/206, K/106
é.+ terén A/30, K/317, K/778, L/3, L/176
é.+ teréñ K1/34
é.+ teréne K/776
é.+ terénen L/4
é.+ terge A/81, L/53
é.+ terźé A/137, A/166, A/212, K/1331, K1/397
é.+ terźe A/83
é.+ terźén K/1282
***éşke hana-*:** "işten sayıl-."
é.+ ke hanamay K/732
***éşke toton-*:** "çalışmaya başla-."
é.+ ke totona L/58
[175]

éş ḫaḳı: İş bedeli, yevmiye.
é. L/154
é.+ n K/655
[2]

éşen-: İnanmak, güvenmek.
é. K/1255
é.- déler K/713
é.- e alhañ K/1416
é.- e torġan K/1744
é.- éb K/703
é.- ebéź K/263
é.- égéź K/1085, K/1519
é.- ehégéźmé K/263
é.- emén K/1417
é.- érbéź K/1713
é.- éwsé K/483, K/588, K/1435
é.- éwséler K/168, K/535
é.- éwźé K/211, K/796
é.- eyék K/713, K/1026
é.- gen K/1416, K/1745
é.- ġenéñsé K/214
é.- he K/1518
é.- megendégéme K/1417
é.- megender K/1739, K/1741
é.- megenderé K/1742-2
é.- megenégéźge K/575
é.- megenéne K/1268
é.- meges K/452
é.- megéź K/835, K/838, K/1593
é.- mehe K/1744
é.- menégéź K/706, K/713, K/1526
[39]

éşenéw: İnanma, iman, inanç.
é.+ égéź K/575, K/702, K/1218, K/1517
é.+ égéźse K/264
é.+ én K/1120
é.+ éñ K/257, K/516, K/1253, K/1495
é.+ źerén K/237
[11]

éşenéwhéź: İnançsız, imansız.
é. K/572, K/1412
[2]

éşenéwsé: İnanan, iman eden.
é.+ ler K/227
é.+ lerge K/1467
[2]

éşé: Gibi.
é. K1/59
[1]

éşhéź: İşsiz, işi olmayan.
é. K/650, K/653, K1/160, K1/242
[5]

éşkin-: Elinden bir iş gelmek, bir konuda yetenekli olmak.
é.- megen K1/202
[1]

éşle-: Çalışmak, yapmak, işlemek. *bk.* éşte-.
é. K1/196, K1/222
é.- gém bik kile K1/223

é.- gen K1/58, K1/60, K1/69, K1/129, K1/179, K1/190, K1/203
é.- genge A/156
é.- ges A/135, A/137, A/140, L/156
é.- heñ K1/66, L/7
é.- me K1/223
é.- megenméndér K1/435
é.- meheñ K1/241
é.- mek kerek K1/171
é.- meś inék K1/66
é.- mey L/157
é.- mey torop K1/64
é.- né K1/63
é.- négéź K1/86
é.- nék A/137, A/143
é.- ném K1/107
é.- p bötken K1/243
é.- p K1/67, K1/259, L/71, L/160, L/162
é.- p ḳalırġa kerek L/154
é.- p ḳuyġan K1/247
é.- p ultırhın K1/223
é.- p yöröyhéñ L/23
é.- r inéñ L/190
é.- r K1/69, K1/339
é.- rbéź K1/384
é.- rge A/166-2, K1/67, K1/232, K1/260, K1/363, L/30, L/60, L/61, L/66, L/112, L/160, L/185
é.- rge buldıñmı K1/205
é.- rge téyéş L/156
é.- rmén A/166, K1/196
é.- w A/154, A/169, A/205, K1/198, K1/235
é.- wé K1/395
é.- wén K1/17, K1/226, K1/242
é.- wźé K1/240, L/133
é.- y almaġan A/77
é.- y almam K1/258
é.- y almay A/185
é.- y bélehéñ K1/213
é.- y bélew K1/247
é.- y bélgen K1/198
é.- y bélhén K1/223
é.- y bélmegen K1/194
é.- y birźé K1/62
é.- y iné L/3
é.- y K1/188, K1/195, K1/203, K1/230, K1/236, K1/366
é.- yhé K1/34
é.- yhéñ K1/220, K1/239
[90]

éşlen-: İşlenmek, bir işle meşgul olmak.
é.- ép bötken K1/234
é.- érge A/137
é.- gen K1/123, K1/126, K1/158, K1/174, K1/279, K1/281, K1/291, K1/295, K1/337
é.- gendér K1/199
é.- geyné K1/407
[13]

éşleş-: Yardımlaşmak, çalışmak.
é.- ték A/137
[1]

éşlet-: İşletmek, iş yaptırmak, bir işle meşgul olmak.
é.- éw A/131
é.- téler K1/483
[2]

éşsen: Çalışkan, elinden iş gelen, iş canlısın.
é. K1/310
[1]

éşsé: İşçi, çalışan.
é. A/64, K1/129, L/130
é.+ ler K/272, K/273, K/648, K/649
é.+ leré K/1090
é.+ lerźé K/655
[9]

éşte-: Çalışmak, yapmak, işlemek.
é. K/709
é.- gegendé K/141
é.- gendé K/347
é.- meyźer K/166
é.- nék K/659
é.- néler K/659
é.- r iken K/721, K/1537
é.- yhégéź K/1498, K/1500
[10]

éştewsé: Çalışan, işçi.
é.+ nén K/283
[1]

ét: İt, köpek.
é. L/23, L/25
é.+ é L/38
é.+ ter K/515, K/1346, K1/5
é.+ terén L/24, L/38
é.+ terge K/178, K/514, K/1345,

L/21, L/23, L/24, L/25
é.+ terźé L/38, L/39
[17]
ét-: İtmek, dışarı atmak.
é.- ép yéberźé K1/19
[1]
étaj: *Rus.* Kat.
é.+ ġa K1/81
[1]
éy: Ey! Seslenme ünlemi.
é. K/20, K/55, K/147, K/168, K/177, K/193-2, K/194-2, K/203, K/207, K/209, K/220, K/222, K/226, K/227, K/230, K/262, K/340, K/341, K/343, K/378, K/382, K/421, K/480, K/482, K/483, K/510, K/513, K/515, K/516, K/535, K/544, K/549, K/559, K/570, K/572, K/580, K/603, K/608, K/614, K/633, K/660, K/677, K/678, K/680, K/709, K/739, K/743, K/751, K/763, K/780-2, K/810-2, K/874-2, K/883, K/885, K/887, K/889, K/897, K/900, K/904, K/907, K/931, K/934, K/948, K/951, K/958, K/959, K/977, K/1030-2, K/1047, K/1094, K/1120, K/1216, K/1226, K/1227, K/1253, K/1398, K/1410, K/1412, K/1418, K/1431, K/1460, K/1463, K/1467, K/1478, K/1490, K/1491, K/1494, K/1516, K/1542, K/1547, K/1557, K/1560, K/1573, K/1645, K/1646, K/1654-2, K/1699, K/1710, K/1715-2, K1/149, K1/209, K1/496, K1/499
[111]
éy-: Eğmek, bükmek, kıvırmak.
é.- źé K1/29
***baş éy*-:** "baş eğ-, itaat et-."
baş é. K/75, K1/486
baş é.- e K1/470
baş é.- éb K/203, K/253, K/485, K/513, K/569, K/608, K/667
baş é.- em K1/207
baş é.- erge K/27
baş é.- érge K1/250, K1/251, K1/252
baş é.- eyém K/33
baş é.- gen K/1225, L/192
baş é.- gender K/36, K/1059, K/1067
baş é.- heñ K/74
baş ta é.- gender K/1700
[24]
éye: Sahip, malik, iye.
é.+ hé K/352, K/655, K/714, K/721, K/855, K/1143, K/1537, K1/128-2
é.+ hén K/298
é.+ héne K/273, K/446, K/648, K/658, K/1623
é.+ hénén K/421, K/1607
é.+ leré L/70, L/108
é.+ lerénén K/515
[20]
éyeleş-: Alışmak, evcilleşmek.
é.- ép kitté L/198
é.- ép L/196
[2]
éyelé-başlı: Aileli, aile sahibi olan.
é. K1/340, K1/399
[2]
éyer: Eyer, koşum takımı.
é. K1/125, K1/126, K1/128
é.+ é L/29
é.+ ge K1/140
[5]
éyer-: Ardından yürümek, ardından gitmek, takip etmek, izlemek.
é. K/244, K/551, K/638, K/1129, K/1389, K/1464
é.- éb bara iken K/676
é.- éb barġan K/262, K/619, K/967
é.- éb barġandar K/1263
é.- éb barıb K/1663
é.- éb K/1091, K/1243, K/1475
é.- éb kiléb K/1039
é.- éb kitken K/1129
é.- éb yöröb K/1722
é.- éb yöröyźer iken K/1130
é.- égéź K/1622
é.- ép K1/452
é.- érge K/1256
é.- gen K/90, K/202, K/244, K/359, K/1150, K/1660
é.- gender K/85, K/87, K/224, K/645, K/1088, K/1090, K/1151
é.- he K/311
é.- źék K/644, K/1471
[38]
éyerlé: Eyerli, eyer takılmış.

é. K1/61, K1/174
[2]

éyert-: Birlikte yürütmek, yanına almak, yoldaş etmek.
é.- ép K1/451, L/85
[2]

éyé: Evet, tabii, elbette.
é. K1/16, K1/68, K1/138, K1/149, K1/155, K1/163, K1/200, K1/208, K1/212, K1/238, K1/239, K1/275-2, K1/279, K1/294, K1/301, K1/308, K1/309, K1/312, K1/313, K1/314, K1/315, K1/325, K1/330, K1/331, K1/332, K1/333, K1/338, K1/341, K1/342, K1/344, K1/349, K1/353, K1/356, K1/359-2, K1/362, K1/365, K1/368, K1/372, K1/378, K1/379-2, K1/394, K1/397, K1/399, K1/418, K1/421, K1/422, K1/430, K1/441, K1/443, K1/448, K1/454, K1/474-2, K1/475, K1/485, K1/496
[60]

éyél-: Eğilmek, bükülmek.
é.- dé K1/125
é.- e K1/132
é.- ép K1/160, K1/357
[4]

éy-y: Ey! Seslenme ünlemi. *bk.* éy.
é. K1/316, K1/335, K1/391, K1/403, K1/417,
[1]

éyyé: Evet, elbette. *bk.* éyé.
é. K/127, K/263, K/324, K/445, K/580, K/697
[7]

éź: İz, işaret, belirti.
é.+ én K1/317
é.+ żeré K1/46
[2]

éźhéź: İzsiz, iz bırakmadan.
é. K1/271
[1]

éźle-: Aramak, bakınmak, bulmaya çalışmak. *bk.* éźźe-.
é.- gen K1/192
é.- gender K1/300
yawap é.- gendey K1/367
é.- p yörör L/44
é.- p K1/81, K1/173, K1/355, K1/381, L/96, L/170
é.- rge L/175
é.- w A/26
é.- wséler K1/26
[13]

éźlen-: Aranmak, araştırılmak.
é.- eyék K1/194
é.- éwén K1/197
é.- éwźen K1/197
é.- gen K1/191
[4]

éźźe-: Aramak, bakınmak, bulmaya çalışmak.
é.- b K/387
é.- b kitmeś miken K/594
é.- b tabıb K/593
é.- géhé kile K/38
é.- gen K/45
é.- gendé K/1055
é.- gender K/968, K/1664
é.- géź K/171, K/179
é.- wsé K/180, K/439
é.- y K/383, K/531
é.- yhégéź K/1734
é.- yźar K/1107
é.- yźer K/170
yün é.- gender K/1610
yün é.- y K/925, K/1513, K/1620
[21]

F

fabrik: *Rus.* Fabrika.
f. A/8
[2]

Faddey: Kişi adı.
f. K/276
f.+ źı K/1161
[3]

Fadeyev: Kişi adı, *(Aleksandr)* Fadeyev.
f.+ tan K1/94
[1]

fajiġe: *Ar.* Facia, bela, felaket.
f. K1/341
[1]

fajiġelé: Facialı, belalı.
f. K1/315, K1/348, K1/460, K1/498
[4]

Famara: Kişi adı.
f.+ nan K/3
[1]

fanatik: *Rus.* Fanatik, bağnaz.
f. A/22
[1]
fani: *Ar.* Fâni, ölümlü, geçici.
f. K1/356
[1]
fantastik: *Rus.* Fantastik, var olmayan, hayalî.
f. K1/123
[1]
Fares: Kişi adı.
f. K/3-2
[2]
Fariséy: İsrailoğulları içinde doğan bir Yahudi toplumsal hareketi, düşünce okulu ve siyasi grubu.
f. K/799
f.+ źar K/201, K/246, K/249, K/269, K/358, K/368, K/489, K/500, K/528, K/533, K/538, K/539, K/620, K/726, K/742, K/761, K/768, K/775, K/786, K/787, K/788, K/796, K/798, K/800, K/802, K/1025, K/1046, K/1131, K/1133, K/1139, K/1149, K/1319, K/1321, K/1323, K/1366, K/1370, K/1445, K/1541
f.+ źarźı K/55
f.+ źarźın K/110, K/382
f.+ źer K/346
[44]
faşis: *Fr.* Faşist, faşizm yanlısı olan kimse.
f.+ ķa K1/24
f.+ tar K1/5, K1/9
f.+ tarźı K1/27
[4]
fatiḫa: *Ar.* Fatiha suresi.
f.+ mdı K1/365
[1]
fatir: *Ar.* Apartman dairesi, ev.
f. L/44
f.+ ġa L/52
[3]
fayźa: *Ar.* Fayda, yarar.
f. A/48, K/553, K/1245, K/1391
f.+ hı A/7, K1/251, L/143
f.+ hın A/44, A/77
f.+ lar A/98, A/132
f.+ ların A/105
[12]
fayźahıź: Faydasız, yararsız.
f. A/131
[1]
fayźalan-: Faydalanmak.
f.- a alalar A/89
f.- a alırźar iné A/113
f.- a almay A/87
f.- a almayźar A/75, A/77
f.- a bire iné A/85
f.- alar A/76
f.- ġan A/101
f.- ham K1/258
f.- hındar A/99
f.- ıp ķalalar A/88
f.- ıp yatalar A/87
f.- ıp K1/21
f.- ırġa mömkin A/126
f.- ırġa A/53, A/57, A/88
f.- ıw A/74, A/112
f.- ıwźa A/29, A/100
f.- mayınsa A/130
[22]
fayźalı: Faydalı.
f. iné A/4
f. A/86, A/96-2, A/131
[5]
Fedor: Kişi adı.
f.+ źarźıñ K1/107
[1]
feķir: *Ar.* Fakir, yoksul, muhtaç.
f. A/19
[1]
felen: *Ar.* Falan filan.
f. A/186, L/135
[2]
felsefe: *Ar.* Felsefe.
***felsefe hat-*:** "bilgiçlik tasla-."
f. hatķan K1/201, K1/247
[2]
fen: *Ar.* Bilim, fen.
f.+ derźen K1/88
[1]
ferişte: Melek. *bk.* firişte.
f. K1/360
f.+ ley K1/474
[2]
Fetiḫa abıstay: Kişi adı, Fetiha abla.
f. L/20, L/45, L/46
f. iné L/30
[4]

Fettaḫ: Kişi adı.
f.+ tı L/92
[1]
fevral: *Rus.* Şubat ayı.
f.+ énen A/14
[1]
Fédor: *bk.* Fedor Suḫov.
f. K1/106
[1]
Fédor Suḫov: Kişi adı.
f. K1/103
[1]
fékér: *Ar.* Fikir, düşünce.
f. alışḳas A/45
f.+ é A/27
f.+ én K1/412
f.+ éne A/49
f.+ ge kile A/58
f.+ źé K1/76
[6]
férma: *Rus.* Çiftlik.
f. K1/52, K1/64
f.+ ġa K1/67
f.+ la K1/67
f.+ laġı K1/63
[5]
Filipp: Kişi adı.
f. K/276, K/455, K/540, K/1382
f.+ tı K/1161
f.+ tın K/1279
[6]
Filosofiya: *Fr.* Felsefe.
f. K1/75
[1]
firéşte: *Far.* Melek.
f. K/1055
f.+ hé K/20, K/24, K/38, K/44, K/1052
f.+ ler K/76, K/433, K/443, K/848, K/894, K/1083, K/1393, K/1553, K/1604
f.+ leré K/554, K/592, K/757
f.+ lerén K/435, K/843, K/1599
f.+ leréne K/71, K/904
f.+ lerźé K/962
f.+ mdé K/325, K/1072
[26]
firüze: *Far.* Firuze taşı.
f. K1/473
[1]
fiźa: *Ar.* Feda.
f. K1/212
[1]
Foma: Kişi adı.
f. K/276, K/1161
[2]
Fon: *Rus.* Para, kaynak.
f.+ dı A/70
[1]
forma: *Rus.* Biçim, şekil.
f.+ la A/116
[1]
forsatlıḳ: Fırsat.
f. A/12
[1]
foto: *Rus.* Fotoğraf.
f. K1/136
f.+ ġa K1/135, K1/138
f.+ lar K1/135
[4]
fotohüret: *Fr.+Ar.* Fotoğraf resmi.
f.+ ter K1/56
[1]
front: *Rus.* Askerî saf; cephe, mevzi.
f.+ ta K1/170, K1/172
f.+ tan K1/177, K1/179
[4]
furaj: *Rus.* Yem.
f. K1/65
[1]

G

Gadara: Yer adı.
g. K/1220
[1]
Galile: *bk.* Galileya.
g.+ la K/941
[1]
Galileya: Yer adı.
g. K/47, K/80, K/692, K/978, K/1079, K/1679
g.+ ġa K/77, K/1060, K/1066, K/1084
g.+ la K/577, K/1057, K/1098, K/1109, K/1637, K/1722, K/1735
g.+ nan K/61, K/90, K/618, K/1039, K/1151, K/1423
g.+ nı K/88
g.+ nın K/1283
[25]

Galileya diñgéźé: Celile gölü.
g.+ nén K/83, K/517, K/1086, K/1349
[4]
galstuk: *Rus.* Kravat.
g. K1/68
[1]
Galya Monaḫova: Kişi adı.
g. K1/41
[1]
gazeta: *Rus.* Gazete.
g.+ lar K1/83
[1]
Gefsimaniya: Yer adı.
g. K/945, K/1641
[2]
Gennisaret : Yer adı.
g. K/486, K/1315
[2]
Gergesin: Yer adı.
g. K/229
[1]
German: Alman, millet adı.
g. K1/170
[1]
gewźelé: Gövdeli, vücutlu, iri gövdeli, gövdesi büyük.
g. A/133
[1]
gél: Daima, her zaman, sık sık.
g. A/4, A/45, A/113, A/115, A/116, K1/492
g. gél K1/282-2
[8]
géne: Dek, kadar, da/de, daha, sadece, yalnızca, oldukça.
g. A/2, A/47, A/48, A/52, A/54, A/59, A/60-2, A/84, A/93, A/95, A/96, A/129, A/131, A/132, A/138, A/143, A/144, A/147, A/154, A/172, A/180, A/183, A/185, A/196-2, A/200, A/202, K/19, K/32, K/69, K/109, K/126, K/127, K/137, K/165, K/209, K/253, K/256, K/328, K/342, K/385, K/459, K/465, K/469, K/475, K/556, K/575, K/576, K/601, K/634, K/659, K/664, K/703, K/736, K/737, K/788, K/1156, K/1247, K/1261, K/1266, K/1285, K/1293, K/1294, K/1306, K/1309, K/1318, K/1324, K/1379, K/1395, K/1422, K/1461, K/1464, K/1519, K/1534, K/1568, K1/5, K1/13, K1/41, K1/42, K1/49, K1/50, K1/54, K1/63, K1/77, K1/82, K1/98-3, K1/107, K1/112, K1/113, K1/116, K1/138, K1/140, K1/145, K1/152, K1/153, K1/161, K1/166, K1/172, K1/174, K1/182, K1/183, K1/187-2, K1/193, K1/195, K1/196-2, K1/200, K1/210, K1/215, K1/216, K1/218, K1/224, K1/227, K1/234, K1/242-2, K1/244, K1/245, K1/247, K1/263, K1/266, K1/279, K1/282, K1/283-2, K1/301, K1/302, K1/311, K1/316, K1/338-2, K1/340, K1/355, K1/359, K1/362, K1/375, K1/390, K1/399, K1/401, K1/402-2, K1/404, K1/412, K1/415, K1/423-2, K1/432, K1/434, K1/439, K1/442, K1/446, K1/447, K1/448, K1/459-2, K1/464, K1/465-2, K1/475, K1/485, K1/489, K1/491, K1/492, L/1-4, L/6, L/15, L/25, L/26, L/30, L/34-2, L/43, L/46, L/47, L/59, L/73-2, L/78, L/87, L/99, L/116, L/117-2, L/120, L/122-2, L/133, L/136, L/140, L/145, L/160, L/165, L/171, L/173, L/179, L/182, L/191, L/199, L/203
g.+ mé K1/409
hin g. tügél L/158
min g. iném L/197
néskelégé g. tügél K1/159
zölḫizele g. iné K1/474
[212]
général: *Alm.* General.
g. A/3, A/14, A/18, A/21
[4]
Géorgiy krésı: Georgiy Haç Nişanı.
g. K1/134
[1]
géwlet-: Gürültü yapmak, ses çıkarmak.
g.- ép A/135
[1]
giź-: Gezmek.
g.- e K1/231
g.- ép K1/277
g.- gen K1/192, K1/197
[4]
Golgofa: Yer adı.
g. K/1017-2, K/1703-2
[4]

Gomarr: *bk.* Gomarra.
g.+ ġa K/1273
[1]
Gomorra: Yer adı.
g. K/288
[1]
gonahhıź: Günahsız.
g. K1/293, K1/345
[2]
gorçitsa: *Rus.* Hardal.
g. K/425, K/575, K/1209
[3]
Gorkiy: Kişi adı.
g. K1/87, K1/106
g.+ źa K1/104, K1/105
g.+ źı K1/104
g.+ źıñ K1/74, K1/87, K1/104, K1/105
[9]
Gorkiy parkı: Gorkiy parkı.
g.+ na K1/44
[1]
Göl: *Far.* Gül.
g.+ der L/33
[1]
göldör: Güvercinin çıkardığı ses.
g. L/40
[1]
göp ḳorhaḳ: Kilolu, şişman.
g. L/21
[1]
grajdan: *Rus.* Vatandaş.
g.+ dar K1/173
[1]
Granit: *Fr.* Granit.
g. K1/496, K1/501
[2]
Grigoriy: Kişi adı.
g. K1/92
[1]
grob: *Rus.* Tabut.
g.+ tarġa K/800
[1]
guberna: İl, vilayet. *bk.* gubérnskiy.
g.+ hı A/34
g.+ hına A/38, A/69
g.+ hında A/21, A/24, A/35
g.+ hındağı A/18, A/45
g.+ hınıñ A/26, A/115
[10]

gubérnator: *Rus.* Vali.
g.+ ı A/14, A/18, A/83
g. A/3
[4]
gubérnskiy: *Rus.* İl, vilayet.
g. A/35, A/70, A/82, A/83
[4]
güzel: Güzel, muhteşem.
g. K1/34, K1/182, K1/208, K1/213, K1/273
g.+ ge K1/114
[6]
güzellék: Güzellik.
g. K1/285, K1/502
g. (~güzellég) + é K1/164
g. (~güzellég) + én K1/146
[4]

Ġ

Ġabdıraḫman: *bk.* Ġabdraḫman.
ġ. L/29, L/30
[2]
Ġabdraḫman: Kişi adı.
ġ. L/27, L/37, L/38, L/39
ġ.+ darı L/10, L/27
ġ.+ dıñ L/32
ġ.+ ı L/50
[8]
ġaile: *Ar.* Aile.
ġ. K1/324
ġ.+ hénéñ K1/380
[2]
ġali: *Ar.* Ulu, büyük, yüce.
ġ. K1/283
[1]
ġali yenep: *Ar.* Alicenap, şerefli, cömert.
ġ.+ teré K1/258, K1/259
[2]
ġarif: *Ar.* Arif, irfan sahibi, bilgili.
ġ. L/175
[1]
ġaşiḳ: *Ar.* Birisine sevgi besleyen, âşık.
ġ. K1/284
ġ. iném K1/454
ġ.+ tar K1/291, K1/292, K1/502
ġ.+ tarġa K1/463
***ġaşik bul-*:** "âşık ol-."
ġ. bula A/181
ġ. buldı la ḳuyźı K1/344
ġ. bulġan K1/281, K1/282,

K1/294
ġ. bulıp A/183
ġ. bulıwına K1/416
[13]

ġaybet: *Ar.* Gıybet, dedikodu.
ġ. K/101
[1]

ġayép: *Ar.* Ayıp, günah, suç.
ġ. (~ġayéb) + é K/122
ġ. (~ġayéb) + én K/1021, K/1707
[3]

ġayébhéź: Ayıpsız, suçsuz, günahsız.
ġ. K/349, K/988
ġ.+ źerźé K/351
[3]

ġayébte-: Suçlamak, itham etmek.
ġ.- gen K/996
ġ.- gender K/1684
ġ.- meś inégéź K/351
ġ.- r K/354, K/386, K/1145
ġ.- rźer K/385
ġ.- y K/1685
[8]

ġayébten-: Suçlanmak, itham edilmek.
ġ.- ehéñ K/381
ġ.- ér K/1744
ġ.- éwge K/787
ġ.- genén K/987
[4]

ġayébté: Suçlu, kabahatli, suçlanmış.
ġ. K/789, K/791
ġ. tügél K/1008
[3]

ġazab: *Ar.* Azap, cefa, eziyet.
ġ.+ ı A/23
ġ.+ ḳa K/821, K/909
[3]

ġazabta-: Eziyet etmek.
ġ.- rġa K/230
ġ.-wsılarġa K/616
[2]

ġazapla-: Eziyet etmek. *bk.* ġazabta-.
ġ.- y K1/15
[1]

ġazaplan-: Eziyet çekmek, acı çekmek.
ġ.- ıwźarźı K1/112
[1]

ġazaplı: Eziyetli, cefalı, sıkıntılı.
ġ. K1/221, K1/446
[2]

ġazrail: *Ar.* Azrail.
ġ. K1/264
[1]

ġaźél: *Ar.* Adil, dürüst.
ġ. K/857
[1]

ġaźéldég: *Ar.* Adalet, dürüstlük.
ġ.+ éñdé K/743, K/1542
[2]

ġefüw: *Ar.* Bağışlama, affetme.
***ġefüw it-*:** "bağışla-, affet-."
ġ. ittérgen K1/291
ġ. itégéź K1/87
ġ. itken K1/250
***ġefüw ütén-*:** "bağışla-, affet-."
ġ. üténgen L/83
[4]

ġejep: *Ar.* Şaşkınlık verici.
ġ. A/102, K1/84, K1/144, K1/146, K1/159, K1/204, K1/238, K1/243, K1/260, K1/262, K1/284, K1/355, K1/437, K1/498
ġ. (~ġejeb) + é K1/153
ġ. tügél K1/145
ġ.+ ke ḳaldıḳ L/75
[17]

ġejephén-: Garipsemek.
ġ.- ép ḳarap torźom L/210
[1]

ġejeplen-: Şaşırmak, şaşırtıcı bulmak.
ġ.- ép L/29
ġ.- éwé K1/82
ġ.- éwémdé K1/175
ġ.- éwźen K1/221
ġ.- gen K1/248
[5]

ġelemet: *Ar.* Alamet, iz, işaret.
ġ. K1/156, K1/159, K1/270
[3]

Ġeléyeḫmet: Kişi adı.
ġ. L/155, L/159
[2]

ġemhéź: Gamsız, kaygısız.
ġ. K1/453
[1]

ġemhéźlék: Gamsızlık, kaygısızlık.
ġ. K1/320, K1/432
[2]

ġerip: *Ar.* Garip, yabancı, zayıf.
ġ. L/184, L/189, L/193, L/212

[4]

ġesker: *Ar.* Asker.

ġ. A/7, A/132

ġ.+ źerén K1/124

ġ.+ źé K1/13

[4]

ġeskeriy: *Ar.* Askerî.

ġ. A/4

[1]

ġeybet: Gıybet, dedikodu. *bk.* ġaybet.

ġ. K1/110

[1]

ġeyet: *Ar.* Gayet, çok, sınırsız, pek.

ġ. K1/115, K1/158, K1/224, K1/246

[4]

ġeyébten-: Ayıplanmak, ayıp görülmek, suçlanmak.

ġ.- érźer K/1568

[1]

ġeyép: Ayıp, günah, suç. *bk.* ġayép.

ġ. A/211, L/35

ġ. (~ġeyéb) + é K/626

***ġeyépke ḳal-*:** "günah işle-."

ġ. (~ġeyéb) + ke ḳalır K/1172

[4]

ġeyéphéź: Ayıpsız, günahsız, suçsuz. *bk.* ġayébhéź.

ġ. K1/16

[1]

ġeyéple-: Suçlamak, itham etmek. *bk.* ġayébte-.

ġ.- p A/10

ġ.- y almay K1/440

[2]

ġeyéplewsé: Ayıplayan, suçlayan.

ġ.+ ler K1/441

[1]

ġeyéplé: Suçlu, kabahatli, suçlanmış. *bk.* ġayébté.

ġ. A/125, A/211, K1/54, K1/431, L/80

[5]

ġeyret: *Ar.* Güç, kuvvet, gayret.

ġ.+ é L/191

[1]

ġeyretlé: Gayretli, güçlü, kuvvetli.

ġ. A/103

[1]

ġeziz: *Ar.* Aziz, kıymetli, kutsal.

ġ. L/23

[1]

ġeźet: *Ar.* Âdet, tavır, davranış.

ġ. K1/500

ġ.+ é K1/493, L/19

ġ.+ ém A/168

ġ.+ én K1/130, L/24

ġ.+ éne K1/131

ġ.+ te K1/341

ġ.+ ten K1/89, K1/438, L/195

[11]

ġeźeténse: Âdetince, tavrınca, yaradılışı itibarıyla.

ġ. K1/216, K1/222, K1/226, K1/299, K1/494

[5]

ġeźetiy: Alışıldık, rutin, her zaman olan.

ġ. A/90, K1/57, K1/147

ġ. źe tügél K1/58

ġ.+ mé K1/58

[4]

ġeźette: Eski hayatta, kural olarak, çoğu zaman.

ġ. A/109, A/110

[2]

ġeźettegé: Her zamanki, alışıldığı gibi.

ġ. K1/249

[1]

ġeźettegése: Her zamanki gibi, her zamanki şekilde.

ġ. K1/8, K1/220, K1/230, K1/243

ġ. tügél K1/1

[5]

ġeźél: *bk.* ġaźél.

ġ. K1/313

[1]

ġıjna-: Gıj etmek, gıjlamak, tıslamak.

ġ.- y L/48

[1]

ġına: Dek, kadar, da/de, daha, sadece. *bk.* géne.

ġ. A/50, A/54, A/57, A/66, A/68, A/76, A/81, A/96, A/97, A/128, A/139, A/162, A/173, A/183, K/75, K/114, K/136, K/143, K/220, K/253, K/348, K/373, K/488, K/512, K/657, K/702, K/820, K/841, K/848, K/922, K/1246, K/1267, K/1318, K/1401, K/1411, K/1580, K/1604, K/1618, K1/4-2, K1/8, K1/11-2, K1/17, K1/19, K1/22-2, K1/26,

K1/29, K1/33, K1/37, K1/52, K1/53-2, K1/55, K1/57, K1/59-2, K1/62, K1/66, K1/69, K1/80, K1/102, K1/113-2, K1/117, K1/118, K1/120, K1/137, K1/140, K1/141, K1/142, K1/145, K1/146-2, K1/147, K1/148, K1/154, K1/160, K1/162, K1/166, K1/181-2, K1/182, K1/190, K1/199, K1/201, K1/217, K1/222, K1/238, K1/243, K1/247, K1/256, K1/257, K1/261-2, K1/270, K1/278, K1/279, K1/284, K1/287, K1/296, K1/303, K1/309, K1/308, K1/311, K1/324, K1/341, K1/343, K1/345, K1/359, K1/368, K1/372, K1/374, K1/376, K1/387-2, K1/398-2, K1/405, K1/411, K1/412, K1/419, K1/430, K1/447-2, K1/448, K1/460, K1/463, K1/472, K1/474, K1/477, K1/488, K1/496, K1/500, L/4, L/11, L/15, L/34, L/46, L/52-2, L/66, L/70-2, L/73, L/74, L/84, L/88, L/91, L/93, L/101, L/103, L/108, L/113, L/114, L/117, L/119, L/128-2, L/141-2, L/143, L/147, L/153, L/156, L/158, L/173, L/175, L/177, L/178, L/183, L/194, L/198, L/202

[176]

ġiberet: *Ar.* İbaret.

ġ. A/14, A/19

[2]

Ġilman: Kişi adı.

ġ. K1/321, K1/343, K1/382, K1/383, K1/385-2, K1/388, K1/390

ġ.+ dı K1/388

[9]

Ġinéyet babay: Kişi adı, Ġinéyet dede.

ġ.+ źarġa L/79

[1]

ġorur: *Ar.* Gurur.

ġ. K1/138, K1/139, K1/281, K1/285, K1/354, K1/364, K1/370, K1/402, K1/442, K1/444, K1/445, K1/461, K1/473, K1/489, K1/491, K1/502

[16]

ġorurlan-: Gururlanmak.

ġ.- ırġa K1/250

[1]

ġorurlıḳ: Gururluluk.

ġ. K1/142, K1/164, K1/488

[3]

ġömör: *Ar.* Ömür, hayat, yaşam.

ġ. L/71

ġ.+ ön K/552

ġ.+ önde L/194

ġ.+ źe K/1473

ġ.+ źén K/1197

ġ.+ źön K/416

***ġömör it-*:** "hayat sür-, yaşa-."

ġ. itken L/121

[7]

ġömümen: *Ar.* Genellikle, umumen.

ġ. K1/131

[1]

ġömümi: *Ar.* Genel, umumi.

ġ. A/17

[1]

ġörbet: *Ar.* Gurbet.

ġ.+ te L/184

[1]

ġümér: Ömür, hayat, yaşam. *bk.* ġömör.

ġ. K1/59, K1/78, K1/187, K1/201, K1/228, K1/240, K1/325, K1/340, K1/402, K1/460, K1/474

ġ.+ é K1/339, K1/340

ġ.+ émde K1/89, K1/90

ġ.+ én K1/264, K1/294, K1/331

ġ.+ éñ K1/37

ġ.+ énde K1/221, K1/305, K1/424

ġ.+ énéñ K1/17

ġ.+ énen K1/176

ġ.+ źé K1/278

ġ.+ źéñ K1/242

ġ.+ źeré K1/176, K1/325

***ġümér it-*:** "hayat sür-, yaşa-."

ġ. ite K1/230

ġ. itéwén K1/399

ġ. itken K1/190

ġ. itkender K1/279

ġ. ittéler K1/312

[33]

ġümérlék: Ömürlük, ebedî.

ġ. K1/465

ġ.+ ke K1/445

[2]

H

habaḳ: *Far.* Ders.

h. (~habaġ) + ın K1/68

h.+ ḳa L/203
h.+ tan L/203
h.+ tarınanda K/426
[4]

haban: Saban.
h. L/133
[1]

habınla-: Sabunlamak.
h.- p A/168
[1]

habır: *Ar.* Sabır, sabırlı.
***habır it-*:** "sabret-."
h. itérge kerek L/12
[1]

habış-: Hâline gelmek, gibi olmak, gibi davranmak.
h.- ır K1/420
[1]

haġın-: Özlemek, hasret çekmek.
h.- a iné L/122
h.- am K1/112, L/212
h.- ġanlığın L/204
h.- ıp K1/307, K1/378, L/206
[7]

haġındır-: Özlemek, özletmek.
h.- źı K1/108
[1]

haġınış-: Karşılıklı birbirini özlemek.
h.- ḳan K1/373
[1]

haġış: Özlem, hasret.
h. K1/165, K1/357, K1/363
h.+ tarı K1/334
[4]

haġıź: Sakız.
h.+ ın K1/53
[1]

haḳ: Dikkatlice, dikkatli bir şekilde.
h. K1/144, K1/18, K1/337
***haḳ bul-*:** "dikkatli ol-."
h. bulıġıź A/190
[4]

haḳal: Sakal.
h. K1/395
h.+ ı K1/301
h.+ ın K1/357, L/81
[4]

haḳallı: Sakallı.
h. L/122
[1]

haḳaw: Peltek konuşan, kekeme.
h. K/1350
[1]

haḳla-: Korumak, saklamak, muhafaza etmek. *bk.* haḳta-.
h.- ġan K1/284
h.- nı K1/348
h.- p A/39, A/99, A/105, A/112
h.- p ḳaldırırġa téyéş A/68
h.- p ḳalırġa K1/342
h.- rġa K1/72
h.- rmın K1/477
h.- w A/7, A/56, L/194
h.- y almaġan A/103
[14]

haḳlan-: Korunmak, saklanmak.
h.- a K1/44
h.- ıp ḳalġan A/50
h.- ıwın K1/130
[3]

haḳlat-: Korumak, muhafaza ettirmek. *bk.* haḳtat-.
h.- ıp kileler A/86
[3]

haḳlıḳ: Uyanıklık, ihtiyat, sakınma.
h. K1/158, K1/160, K1/424
[3]

haḳsı: Bekçi, muhafız, nöbetçi.
h.+ hına K/1606
h.+ lar K/1050, K/1054
h.+ larhıź K/1049
h.+ larźın K/1061
[5]

haḳta-: Korumak, saklamak, muhafaza etmek.
h.- b köter K/31
h.- b torġan K/1038, K/1282
h.- b tottom K/637, K/1463
h.- ġan K/312
h.- ġıhı kilhe K/552, K/1390
h.- ġıź K/1049
h.- nıġıź K/1566, K/1577, K/1595
h.- r K/312, K/1390
h.- wźı K/252
[15]

haḳtan-: Korunmak, kendini korumak, sakınmak.
h.- ıġıź K/187, K/290, K/533, K/538, K/539, K/816, K/1370

[7]

haḳtat-: Korumak, muhafaza ettirmek.

h.- ırġa K/1048

[1]

hal: Sal.

h. K1/71

h.+ dı K1/76

h.+ dıñ K1/76

h.+ ġa K1/75

[4]

hal-: Salmak, koymak, yerleştirmek, yapmak.

ala h.- ıp K1/54

alıp h.- dı K1/140

asıp h.- am K1/205

awnatıb h.- ġan K/1727

awnatıb h.- ıb K/1044

ayaḳ aśtına h.- ıp K1/358

baş h.- a torġan K1/356

eyte h. K1/212

h. K/253

h.- a K1/150, K1/160, K1/500, L/201

h.- ahı bar K1/177

h.- alar K/777

h.- dı K/1571, K/1572, L/47

h.- dılar K/1572

h.- dıñ K1/201-2

h.- ġan K/196, K/198, K/427, K/932, K/1044, K/1570, K/1727, K1/238, L/196, L/197

h.- ġandan K/441

h.- ġandar K/518, K/688, K/1502, K/1698

h.- ġandarźın K/1571

h.- ġandı K/1569, K/1728

h.- ġanımsa K/771, K/1564

h.- ġas K/632

h.- ġasta A/42

h.- halar K/1746

h.- hana K/1242, K/1350

h.- ıb bir K/460, K/1287

h.- ıb K/83, K/282, K/463, K/630, K/867, K/959, K/1013, K/1086, K/1216, K/1267, K/1270, K/1290, K/1378, K/1380, K/1459, K/1655

h.- ıb kilgender K/237

h.- ıp K1/188, L/45, L/46, L/60, L/62, L/90, L/107, L/118, L/125, L/149, L/185, L/203

h.- ıp ḳuyġan L/177

h.- ıp ḳuyırmın K1/149

h.- ıp ḳuyźı K1/134, L/148

h.- ıp torźo A/173

h.- ırmın K/362, K/545

h.- ıw A/30

h.- ıw téyéş tügél K/990

h.- ıwın K1/458

h.- ıwźı K1/268

h.- mayźar iné L/124

höyley h. K1/159

itéb h.- ġandar K/1569

ḳarmaḳ h. K/582

ḳaytarıb h. K/961

kiltérép h.- dım L/196

ḳolaḳ h.- a K1/500

ḳolaḳ h.- hın K1/443

ḳolaḳ h.- ıp L/178

müź h.- dı A/158

oźata h.- ırġa kerek K1/229

öyrene h.- ġan L/197

sıġarıb h.- ġandar K/1318

tertipke h.- ıw A/206

yamaw h.- may K/251, K/1136

[105]

halam: Saman, ot.

h. K1/52, K1/66

h.+ ın K/60

[3]

haldat: *Rus.* Asker.

h. K1/9, K1/12, K1/19, K1/23, K1/30, K1/31, K1/134, K1/136, K1/137, K1/142, K1/172, L/73

h.+ ı K1/20

h.+ ḳa K1/21

h.+ tar K/1660, K/1697, K1/14, K1/135

h.+ tarġa K/1062

h.+ tarı K/1011

h.+ tarım K/210

h.+ tarın K/734

h.+ tarınıñ K1/139

h.+ tarźı K1/13, K1/33

***haldatḳa al-*:** “askere al-, emir altına gir-.”

h.+ ḳa aldılar L/92

***haldatḳa yörö-*:** “askere git-.”

h.+ ḳa yörör L/75

[28]

haldır-: Koydurmak, yerleştirmek.

h.- ıp birgen K1/257
[1]

halın-: Salınmak, aşağı sarkıtılmak, yerleştirilmek, inşa edilmek,
h.- ahıġıź L/83
h.- ġan K1/134, L/1, L/2
térelép h.- ġanġa L/1
h.- ġas K/197, K1/178
h.- ġaynı L/177
h.- ġaynılar L/69
h.- ıp töşken L/33
h.- ıp K1/368, L/37
h.- ır A/100
[13]

halındır-: Aşağı sallandırmak.
h.- ıp K1/296
[1]

halış-: Davranmak, çalışmak.
h.- ıp K1/163
[1]

halķın: Serin, soğumuş, soğuk.
h. A/196, K1/23, K1/183, K1/184, K1/333, K1/380, K1/457, L/168
h. kéwék iné L/33
h.+ a A/196
h.+ dan K1/4, K1/39
[12]

halķınlıķ: Serinlik, soğukluk.
h. K1/351
[1]

halķınsa: Biraz serin, biraz soğuk.
h. K1/377
[1]

halmaķ: Küçük ama ağır, hafifçe, yavaşça.
h. K1/181, K1/184, K1/302, K1/370, K1/447, K1/494
[6]

haman: *Far*. Daima, sürekli, hep.
h. A/41, A/60, A/61, A/85, A/86, A/187, A/188, A/189, K/954, K/1650, K1/150, K1/168, K1/190, K1/197, K1/200, K1/216-2, K1/240, K1/266, K1/267-2, K1/268-2, K1/339-2, K1/377, K1/475, L/31, L/41, L/53, L/59, L/61, L/62, L/98-2, L/112, L/175, L/202, L/204
h.+ ġa K1/87
[41]

han (I): Gövde, vücut, organlar.
h.+ darındın K/119, K/120
h.+ ıbıź A/193
[3]

han (II): Sayı, miktar, hacim.
h.+ darı A/19
h.+ ı A/33, A/61, A/68
h.+ ına A/94

hana-: Saymak, öyle kabul etmek, miktarını tespit etmek.
éşke h.- may K/732
h.- ġanda A/65
h.- ġas K/457, K/727
h.- p A/176
h.- y A/48, A/49
h.- yhıġıź K/542, K/1384
h.- yźar K/540, K/541, K/707, K/1382, K/1383-2
[14]

hanal-: Sayılmak, farz edilmek.
h.- ġan A/34, A/79, K/303, K/1709, K1/265
h.- ır K/109-2
h.- may torġan A/31
[8]

handıķ: *Ar*. Sandık, kutu.
h. K1/121, K1/140, K1/149, L/45, L/56
h.(~handıġ)+ ına K1/125, K1/132
h.+ ķa K1/121, K1/122, K1/150
h.+ tan K1/125
h.+ tı L/58
h.+ tıñ K1/122, K1/142, K1/160
[15]

handuġas: Bülbül.
h.+ tar K1/166
[1]

hanhıź (I): Felçli.
h. K/1119
h.+ ġa K/237, K/241, K/1120, K/1124, K/1125
h.+ źarźı K/89
h.+ źı K/237, K/1118
[9]

hanhıź (II): Sayısız, çok fazla.
h. K1/1
[1]

hanhıźźan-: Felçlik geçirmek.
h.- ıb yata K/207
[1]

hanla-: Saymak, hesaplamak, gereken

değeri vermek.
h.- p A/39
h.- rźay K1/118
[1]
hañġıraw: Sağır.
h. K/1350, K/1418
h.+ źar K/320
h.+ źarźı K/1355
[4]
hap: Sap, tutulacak yer.
h. (~hab)+ ına L/15
[1]
haplı: Saplı, sapı olan.
h. L/144
[1]
haran: Cimri.
hüźge bik h. K1/7, K1/53
[2]
haray: *Far.* 1. Saray
h. K1/257
h.+ ına K1/255, K1/261
h.+ ınan K/250
h.+ ında K1/214, K1/260, K1/261, K1/264
h.+ ının K/1134
h.+ źarında K/323
h.+ źı K1/18
2. Samanlık, hayvan barınağı.
h. bulıp L/1
h.+ źarı L/49
[13]
harġay-: Sararmak.
h.- ıp bötken K1/296
h.- ıp A/183, K1/123, L/44
h.- źı A/196
[5]
harġılt: Sarımsı, sarıya çalan.
h. L/69
[1]
harı: Sarı.
h. A/182, K1/69
[2]
harıķ: Koyun.
h. K/187
h. (~harıġ) + a K1/420
h. (~harıġ) + ı K/355, K/594
h.+ tan K/356
h.+ tar K/1296
h.+ tarı K/940, K/1636
h.+ tarın K/896
h.+ tarına K/279, K/512
h.+ tarźay K/271, K/289
h.+ tarźı K/895
h.+ tay K/187
[15]
harıl-: Sarılmak, tutumak.
h.- a K1/166, K1/463
[2]
hat-: Satmak.
felsefe h.- ķan K1/201, K1/247
h. K/638, K/1464
h.- a A/107, K1/230
h.- a almahalar A/78
h.- a almay A/87
h.- a almayźar A/5
h.- a bireler A/80
h.- a hata A/60
h.- a torġaynılar L/125
h.- alar L/63
h.- arġa A/38, A/41, A/107, A/111, A/113
h.- halar L/62
h.- hındar L/62
h.- ıb A/37, K/607, K/918, K/1614
h.- ıb ala K/438
h.- ıb alġan K/440
h.- ıb alġandar K/991, K/1729
h.- ıb alhındar K/467, K/1298
h.- ıb alıb K/1299, K/1727
h.- ıb alığıź K/872
h.- ıb alır K/553, K/1392
h.- ıb alırġa K/873
h.- ıb alıwsılarźı K/693, K/1510
h.- ıb biréb K/988
h.- ıb yéberéb K/438, K/440
h.- ıp A/32, A/42, A/87, A/90, K1/236, K1/408, L/60, L/77
h.- ıp alınıp A/85
h.- ıp alıp L/117
h.- ıp alırġa A/79
h.- ıp alıwsı A/40
h.- ıp alıwsı tügél K1/203
h.- ıp biréwźen K1/221
h.- ıp ġına bir L/93
h.- ıp kitérge kerek K1/407
h.- ıp yéberźé L/117
h.- ır L/60, L/64
h.- ırġa A/80, L/54, L/105, L/115-2

h.- ırġa kerek K1/408
h.- ırhıñ L/77
h.- ırźar L/61, L/63, L/64
h.- ıw A/106, A/118, K/732
h.- ıw alıwźa K1/233
h.- ıw ite K1/248
h.- ıwġa A/34, A/37
h.- ıwın A/28
h.- ıwına L/94
h.- ıwźa A/44
h.- ıwźan A/51, K1/273
h.- ıwźar A/84
h.- ıwźarı L/124
h.- ıwźı A/28, A/55, A/67
h.- ḳanda A/90, A/92, A/96
h.- maś iném L/102
h.- maśḳa A/114
h.- maśtar L/63
h.- may L/94
h.- tı K1/485
hata h.- a A/60
[97]

hatıl-: Satılmak.
h.- a K/302
h.- arġa A/112
h.- ġan iken A/40
h.- ıp bötkes A/119
h.- ıp bötmegen A/40
h.- maśḳa A/70
h.- mayźar L/77
h.- may torġan A/68
[8]

hatıw itéwsé: Satıcı.
h.+ lerge K/890
[1]

hatıwlaş-: Pazarlık etmek.
h.- alar L/111
h.- ıp L/117
[2]

hatıwsı: Satıcı, tüccar.
h.+ larġa K/872
h.+ larźı K/693, K/1510
h.+ larźın K/693, K/1510
[5]

hatlıḳ: Satılmış, hain, namussuz.
h. K1/487
[1]

hattır-: Sattırmak.
h.- alar L/102
h.- may torhaġıź L/84
[2]

haw: Sağ, diri, sağlıklı.
h.+ źarġa K/247
h.+ rġa kerek tügél K/1132
[2]

haw-: Sağmak.
h.- a L/3
h.- ġan K1/58
h.- ıp torowın K1/316
h.- ıp K1/63
[4]

haw bul-: Sağol, teşekkürler.
h. L/102
[1]

hawa: *Ar*. Hava.
h. K/221, K/1210, K1/16, K1/114
h.+ ġa A/145, K1/318, L/169, L/202
h.+ hı A/47
h.+ la A/147, K1/79, L/172, L/178, L/181, L/202
h.+ laġa L/210
h.+ laġı A/146
[17]

hawab: *Ar*. Sevap.
h. bulır K/136
h. bulmas K/139
h.+ ıġıź K/102
h.+ ın K/314, K/315, K/1434
h.+ tarın K/140, K/143, K/154
[10]

hawalı: Gururlu, kibirli.
h. K1/250
[1]

hawat: Kap, çanak. *bk*. hawıt.
h.+ tın K/798
[1]

hawıḳ-: İyileşmek.
h. K/1253
h. (~hawıġ) - arźar K/1746
h. (~hawıġ) - ır K/209
h. (~hawıġ) - ırmın K/256, K/1247
h. (~hawıġ) - b K/1242
h.- ḳan K/214, K/257, K/357, K/1148
h.- ḳandar K/1318
h.- ḳandı K/519
[12]

hawım: Sağım, süt sağma.

h.+ dı K1/66
[1]

hawınsı: Sığır sağan kimse, sağımcı.
h.+ nıñ K1/63
[1]

hawıt: Kap, çanak.
h. K/105, K/315, K/936, K/948, K/951, K/1199, K/1434, K/1632
h.+ ı K/916, K/1612
h.+ ınan K/446
h.+ ıñdın K/799
h.+ ḳa K1/201-2
h.+ tan K/379-2, K/669, K/670, K/1481, K/1482
h.+ tar K1/184
h.+ tarına K/867
h.+ tarınan K1/140
h.+ tarźa K1/263
h.+ tı K/1612, K/1645
[26]

hawt: Kap, çanak. *bk.* hawıt.
h.+ tarġa K/442
[1]

hay: Hay! Duygu ünlemi.
h. K1/133, K1/139, K1/195, K1/196, K1/200, K1/217, K1/224, K1/247, K1/308-2, K1/315, K1/317, K1/340, K1/343, K1/346, K1/347-2, K1/362, K1/364, K1/372, K1/374-2, K1/379, K1/393-2, K1/421, K1/422-2, K1/423, K1/433, K1/436, K1/456
[32]

hayın: İsimlerden ve *-gan* ekli fiillerden sonra "her" anlamını bildiren edat.
h. A/124, A/131, A/148, A/151, A/181-2, A/183, K/964, K/1302, K/1658, K1/132, K1/240, K1/380, K1/398, L/51, L/107, L/171, L/173, L/207, L/212
[20]

hayla-: Seçmek. *bk.* hayźa-.
h.- ġan K1/307
h.- ha K1/400
h.- halar A/69
h.- p ḳuyġaynılar K1/177
h.- rġa K1/218
[5]

hayra-: Ötmek, şakımak.
h.- yźar iné L/206
h.- yźar L/206
[2]

hayźa-: Seçmek, tercih etmek.
h.- b alġanım K/362
h.- b ḳuyġan K/1157
h.- ġan K/1592
[3]

hayźal-: Seçilmek, tercih edilmek.
h.- ġandar K/663, K/741, K/834, K/1592
h.- ġandarın K/1599
h.- ġandarźı K/836, K/1594
[7]

hayźan-: Seçilmek, tercih edilmek. *bk.* hayźal-.
h.- ġandarın K/843
[1]

helek: *Ar.* Helak.
***helek bul-*:** "yok ol-, helak ol-."
h. bulabıź K/226, K/1216
h. buldı K1/392
h. buldıñ K1/497
h. bulġan K/233, K/279, K/512, K1/343, K1/390, K1/497
h. bulġandarźı K/593
h. bulġanı K/119, K/120
h. bulırźar K/961
h. bulıwın K1/178
h. bulmaślıḳ A/84
***helek it-*:** "yok etmek, öldür-."
h. iter K/1415
h. iterge K/301, K/1004, K/1094, K/1513
h. iteyék K/358, K/1149
h. itép K1/477, L/141
h. itér K1/364
h. itérge K1/469
h. itéw téyéş mé K/1147
h. itkéhé kilmey K/596
h. ittérmeś iné K1/482
[30]

heleket: *Ar.* Helak olma, felaket.
h.+ én K1/328, K1/380, K1/498
h.+ éne K1/366
h.+ ke K1/346
[5]

helekték: Yok olma, felaket, yıkım.
h.+ ke K/185
[1]

helet: *Ar.* Yetenek, kabiliyet.
h.+ é K1/193, K1/328

h.+ ten K1/208
[3]

heletlé: Yetenekli, kabiliyetli.
h. A/20, K1/350
[2]

heletlég: Yeteneklilik, kabiliyetlilik.
h.+ é K1/74
[1]

helmek: Hafifçe, yavaşça. *bk.* halmaḳ.
h. K1/306, K1/333
[2]

helmekle-: Elle tartmak.
h.- p K1/159
[1]

hem: *Far.* Ve.
h. A/4, A/6, A/7-2, A/8-2, A/9, A/18-2, A/19-2, A/21, A/22, A/24, A/26, A/28, A/30-2, A/31, A/37, A/41-2, A/45, A/46, A/47, A/48, A/50, A/58, A/59, A/64, A/66, A/70, A/74, A/76, A/79, A/80, A/82, A/83, A/85, A/88, A/89, A/91-2, A/98, A/100, A/102, A/103, A/104, A/105-2, A/106, A/109, A/122-2, A/123, A/124-2, A/125-2, A/126, A/127, A/129, A/132, A/135, A/136, A/139, A/145, A/149, A/150, A/151, A/153, A/154, A/197, A/198, A/210, K1/2, K1/4, K1/7, K1/9, K1/10, K1/15-2, K1/16-2, K1/18, K1/19, K1/22-2, K1/23-2, K1/25-3, K1/27-2, K1/28, K1/30, K1/31-2, K1/32, K1/34, K1/37-2, K1/41-3, K1/42-2, K1/43, K1/48, K1/56, K1/64, K1/72, K1/73, K1/78, K1/85-2, K1/86-2, K1/90, K1/95-2, K1/99, K1/100-2, K1/102, K1/106-2, K1/107, K1/108, K1/109-2, K1/112, K1/114-3, K1/126, K1/131, K1/133, K1/146, K1/159, K1/162, K1/175-2, K1/186, K1/187, K1/188, K1/189, K1/190-2, K1/191, K1/202-2, K1/203, K1/206-2, K1/228, K1/235, K1/243, K1/245-2, K1/246, K1/251, K1/252, K1/257, K1/260, K1/261-2, K1/264, K1/265, K1/269-2, K1/271, K1/272, K1/276, K1/281, K1/292, K1/394, K1/424, K1/440, K1/442, K1/445, K1/460, K1/468, K1/489-2, K1/491, K1/495-2, K1/496, K1/498-2, K1/501, K1/502, L/2, L/3, L/12, L/19, L/26, L/50, L/52, L/56, L/58, L/60, L/61, L/64-2, L/65, L/68, L/69, L/70-2, L/71-2, L/90, L/94, L/103, L/105, L/107, L/111-3, L/112, L/117, L/122, L/123, L/132, L/150, L/153, L/154, L/156, L/164-2, L/166, L/168, L/169, L/170, L/171, L/180, L/184, L/196, L/204, L/209-2, L/210-2, L/211
[247]

hemme: Bütün, herkes, tamamı.
h.+ hén A/57
[1]

her: *Far.* Her, hepsi, bütünü, hep.
h. A/5, A/6, A/22, A/27, A/34-2, A/36, A/50, A/52, A/53-2, A/55, A/59, A/61, A/62, A/63, A/64, A/66-2, A/67, A/73, A/74, A/78, A/93, A/94, A/95, A/100, A/101, A/105, A/128, A/134, A/146, A/181, K/58, K/63, K/88, K/112, K/180, K/172, K/184, K/189, K/191, K/196, K/198, K/369-2, K/570, K/375, K/380, K/413, K/446, K/554, K/592, K/598, K/617, K/620, K/646, K/878, K/920-2, K/931, K/1115, K/1224, K/1337, K/1442-2, K/1606, K/1616-2, K/1687, K/1689, K/1748, K1/11, K1/41, K1/45, K1/63, K1/73, K1/82, K1/96, K1/130, K1/155, K1/191-2, K1/195, K1/197, K1/230, K1/239, K1/242, K1/246, K1/251, K1/262, K1/277, K1/283, K1/294, K1/295, K1/296, K1/299-2, K1/352, K1/409, K1/417, K1/431, K1/465, K1/466, L/18, L/42, L/44, L/57, L/62, L/95, L/107, L/122, L/169, L/170-2, L/202
[117]

heybet: *Ar.* Güzel, iyi, hoş.
h. K1/172, K1/228, K1/297, K1/356, K1/457
h.+ érek K1/203
[6]

heybette-: Güzelleştirmek.
h.- yhéź K/802
[1]

heykel: *Ar.* Heykel.
h. K1/45
h.+ den K1/46
[2]

hébértké: Süpürge.
h. L/15
[1]

hélk-: Silkmek, silkelemek.

h.- éb K/287, K/1273
h.- ép A/173, A/191
[4]

hélkén-: Silkinmek, sallanmak, hareket etmek.
h.- dé L/81
h.- e L/29
h.- éwźe K1/488
[3]

hélkét-: Hareket ettirmek, kımıldatmak.
h.- ép K1/286, K1/287
dér h.- ép K1/496
[3]

hélte-: Silkmek, sallamak, yıkmak, ele geçirmek.
h.- b K/960, K/1656
h.- wé A/26
ḳul h.- hén K1/443
[4]

hén: Duygu, his.
h.+ deré K/1411
[1]

héñdér-: Sindirmek, nüfuz etmek.
h.- éb K/1032, K/1717
[2]

héñélé: Kız kardeş.
h.+ mdé L/128
[1]

héñlé: Kız kardeş. *bk.* héñélé.
h.+ m L/36, L/48
h.+ mdé L/4
[3]

hépér-: Süpürmek, çöp temizlemek.
h.- ép yöröy iné L/13
h.- ép L/3
h.- gen K/388
[3]

hépéréştér-: Sağa sola süpürmek.
h.- źém A/168
[1]

héréldet-: Sarsıtmak, silkeletmek.
h.- éb K/1419
[1]

hérke: Sirke, şarap.
h. K/1018, K/1032, K/1717
[3]

héz [d:héź]: Siz. *bk.* héź.
h. K/133
[1]

héź: "Siz" çokluk ikinci şahıs zamiri.
h. A/148, A/149, A/166-2, A/190, K/33, K/101, K/103, K/104, K/110, K/111, K/117, K/123, K/128, K/135, K/136, K/137, K/138, K/146, K/147, K/152, K/153, K/165, K/183, K/184, K/227, K/239, K/241, K/292, K/293, K/296, K/300, K/304, K/307, K/322, K/323, K/324, K/332-2, K/347, K/349, K/351-2, K/378, K/412, K/423, K/468, K/491, K/493, K/494, K/504, K/529, K/530, K/538, K/542, K/585, K/600, K/645-2, K/651, K/653, K/654, K/669, K/672, K/679, K/694, K/697, K/705, K/706, K/713-2, K/723, K/745, K/756, K/758, K/769, K/781-2, K/783, K/786, K/787-2, K/788-2, K/789, K/796, K/798, K/800, K/801, K/802, K/804, K/805, K/807, K/808, K/810, K/835, K/845, K/855, K/856-2, K/898-2, K/899-2, K/903, K/905, K/906-2, K/908, K/911, K/919, K/924, K/936, K/940, K/945, K/949, K/954, K/957, K/964-2, K/974, K/1008, K/1055, K/1123, K/1125, K/1140, K/1191, K/1218, K/1293, K/1299, K/1324, K/1326, K/1327, K/1329, K/1330, K/1331, K/1336-2, K/1372-2, K/1374, K/1375, K/1376, K/1384, K/1409, K/1426, K/1434, K/1481, K/1485, K/1498-2, K/1512, K/1526, K/1538, K/1543, K/1552, K/1556, K/1581, K/1583, K/1595, K/1605, K/1615-2, K/1622, K/1636, K/1641, K/1643, K/1650, K/1653, K/1658, K/1671, K/1673, K/1680, K/1693, K/1734, K/1735, K1/30, K1/84, K1/109, K1/111-2, K1/114, K1/429, K1/480, K1/490, L/160
h.+ ge A/202, K/55, K/57, K/108, K/110, K/112, K/118, K/122, K/124, K/129, K/134, K/136, K/139, K/140, K/143, K/146, K/152, K/153, K/154, K/163, K/167, K/170, K/171, K/174, K/179-2, K/187, K/211, K/212, K/264, K/288, K/292, K/296, K/300, K/315, K/324, K/326, K/332-2, K/337-2, K/339, K/350, K/372, K/375, K/380, K/405, K/411, K/538, K/555, K/567, K/572, K/575-2, K/585, K/592, K/594, K/595, K/600, K/601, K/625, K/626, K/640,

K/641, K/645, K/651, K/673, K/674, K/684, K/702, K/705, K/708, K/709, K/712, K/713, K/724, K/758, K/776, K/784, K/807, K/808, K/809, K/811, K/814-2, K/835, K/837, K/838, K/846, K/859, K/872, K/875, K/903, K/908, K/922, K/924, K/930, K/938, K/973, K/975, K/1001, K/1005, K/1057, K/1171, K/1189, K/1202-2, K/1273, K/1367, K/1394, K/1406, K/1412, K/1433, K/1434-2, K/1446, K/1448, K/1458, K/1472, K/1479, K/1486, K/1498, K/1517, K/1519-2, K/1520, K/1521, K/1524, K/1528, K/1571, K/1583, K/1593, K/1595, K/1602, K/1609, K/1618, K/1622, K/1624, K/1627, K/1634, K/1673, K/1690, K1/30, K1/87, K1/88, K1/108, K1/109, K1/259

h.+ źe K/336

h.+ źé K/59, K/84, K/101, K/134-2, K/168, K/195, K/287, K/289, K/290-2, K/291, K/292, K/295, K/296, K/313, K/343, K/371, K/572, K/617, K/816, K/821-2, K/875, K/920-2, K/938, K/941, K/1057, K/1064, K/1070, K/1078-2, K/1087, K/1273, K/1412, K/1577, K/1581-2, K/1583, K/1585, K/1608, K/1616-2, K/1637, K/1735, K1/108

h.+ źéñ A/149, A/166, A/205, A/206, K1/84, K1/108, K1/111, K1/114, K1/258, K1/410, K1/490, L/176

h.+ źen A/202, K/102, K/705, K/712, K/724, K/1524

h.+ źén K/101, K/102, K/106-3, K/110, K/127, K/146, K/165, K/181, K/246, K/293, K/303, K/355, K/371, K/410, K/411-2, K/495, K/522, K/575, K/601, K/617, K/625, K/673-2, K/674, K/702, K/781, K/782, K/783, K/784, K/930, K/1218, K/1300, K/1360, K/1433, K/1448, K/1486-2, K/1487, K/1627, K1/71

h.+ źéñse K1/326

[454]

hıbay: Ata binmiş, atlı.

h. K1/13

[1]

hıġ-: Sıkmak, sıkıştırmak, bükmek.

h.- ıb K/610

h.- ıp alırźar L/67

h.- ıp K1/230

[3]

hıġıl-: Bükülmek, eğilmek.

h.- ır iné K1/308

h.- a K1/183, K1/267

[4]

hıġılma: Esnetilip bükülen.

h. K1/337

[1]

hıġımta: Çıkarım, sonuç, netice.

h. K1/229

[1]

hıḳı-: Yapışıp kalmak, takılıp kalmak.

h.- y K1/318

[1]

hıla-: Yapıştırmak, sürmek.

h.- p K1/279

[1]

hılap-hıypa-: İyi kullanmak, değerini bilerek kullanmak.

h.- p K1/299

[1]

hılıw: Güzel, güzel yüzlü.

h. K1/4, K1/170, K1/283, K1/364, K1/401, K1/429, K1/440, K1/465, K1/473, K1/474, K1/491

h.+ ı K1/462-2, K1/463, K1/464

h.+ ım K1/427, K1/462, K1/464, K1/477

h.+ źı K1/298

h.+ źıñ K1/437

[21]

hıltan-: Suçu birine ya da birşeylere atmak, bahane uydurmak.

h.- ahıñ K1/493

[1]

hıltaw: Bahane, sebep.

h.+ ı A/6

[1]

hımaḳ: Gibi, benzer.

artḳan h. iné K1/324

h. A/61, K/944, K/1025, K/1194, K/1209, K/1277, K/1326, K/1331, K/1712, K1/1, K1/3, K1/44, K1/51, K1/54, K1/120, K1/135, K1/151, K1/154, K1/161, K1/163, K1/171, K1/180, K1/245, K1/271, K1/296, K1/305-2, K1/310, K1/333, K1/341, K1/376, K1/401, K1/428, K1/434,

K1/466, K1/500, L/2, L/33, L/83, L/86, L/119, L/196
h. iné L/152
[44]

hın-: Kırılmak.
h.- ġan K1/492, L/182, L/201-2
h.- ġanı K1/167
h.- ġanlıḳtan L/180
h.- ıp A/145, A/146, A/150
[9]

hın: 1. İnsan gövdesi, boy pos.
h. K1/364, K1/473
h.+ ı K1/491

2. Heykel.
h. K1/337
[4]

hına-: Sınamak, tecrübe etmek.
h.- ma K/72
h.- maḳ bula K1/144
h.- p ḳaraġan K1/197
h.- r K/528, K/620, K/762, K/1366, K/1445
h.- yhıġıź K/745, K/1543
[10]

hınal-: Sınanmak, denenmek.
h.- ġan K/1083
[1]

hınat-: Denetmek, tecrübe ettirmek.
h.- ır K/66
h.- maś K1/69
h.- maġan K1/134
[3]

hınaw: Sınav, deneme, alıştırma.
h. K1/322, K1/354, K1/356, K1/409
h.+ źar K1/347
[5]

hınawsan: Tecrübeli.
h. K1/161
[1]

hınawsı: Ortalığı karıştıran, yalancı.
h. K/68
[1]

hındır-: Kırmak, koparmak.
h.- ıb K/471, K/935, K/1303, K/1631
h.- ırmın L/40
h.- maś K/364
[6]

hındırġıla-: Bölmek, parçalamak.
h.- b K/524, K/1375, K/1374
h.- ġan K/1361
[4]

hınıḳ: Ekmekten koparılan küçük parça, lokma.
h.+ tarın K/472, K/525, K/1305, K/1363, K/1374, K/1375
[6]

hınlı: Boylu, boylu poslu.
h. K1/4
[1]

hır: Yüzdeki buruşukluk, kırışıklık.
h.+ źar K1/395
[1]

hırı-: Tutmak, etrafını sarmak.
h.- p aldıḳ A/161
h.- p aldılar L/195
h.- p alġan K1/13
h.- p A/204
[4]

hırlan-: Sırlanmak, oyularak, çentiklerle süslenmek.
h.- ġan A/140-2
[2]

hırźır-: Dokutmak, işletmek.
h.- ıwźı L/163
[1]

hıw: Su, deniz.
h. A/139, A/141, A/142, A/143, A/144, A/145-2, A/146-2, A/147-2, A/169, A/170, A/199, K/315, K/480, K/481, K/486, K/1008, K/1078, K/1215, K/1434, K/1622, K1/16, K1/72, K1/73, K1/145, K1/151, K1/182, K1/185, K1/186-3, K1/201, K1/248, K1/263, K1/289, K1/295, K1/448, K1/462-2, K1/463, K1/471, L/142, L/167, L/174, L/185, L/187, L/203
h.+ ġa A/168, A/171, A/189, K/570, K/1415, K1/85, K1/267, K1/371, K1/497, L/179
h.+ ı K1/182, K1/184, K1/267
h.+ ın K/646, K/714, K/1529, K/1634
h.+ źa K/59, K/233
h.+ źaġı K1/261
h.+ źan K/64, K/1080, K1/19, K1/201, K1/303, L/8
h.+ źar L/205, L/207
h.+ źı A/141, A/145, K1/175,

K1/183, K1/184, K1/201, K1/263, L/120, L/177, L/196-2
[88]

hıwha-: Susamak.
h.- *(ġa)*ndar K/96
h.- ġan K/898, K/906
h.- ġandıñ K1/267
h.- ġanıñdı K/900, K/907
[6]

hıwhın: Susama, su içme isteği.
h.+ ın K1/267
[1]

hıwhıź: Suyu olmayan, susuz.
h. K/387
[1]

hıwı-: Soğumak.
h.- r K/824
[1]

hıwıḳ: Soğuk, soğumuş.
h. K/315
[1]

hıwın-: Soğumak, kuruyup donmak.
h.- ġan K1/500
h.- ıp ḳalırġa K1/282
h.- maġıź A/166
h.- maś K1/347
[4]

hıwlı: Sulu, suyu olan.
h. K1/304
[1]

hıy: İkramlık hazırlanan yiyecek, içecek.
h. K/791
h. mı K/792
h.+ ı K/493
h.+ ıdı K/114
h.+ ıñdı K/113, K/114
h.+ źı K/792, K1/227
[8]

hıy-: Sığmak, yerleşebilmek.
h.- may L/142, L/206, L/207
[3]

hıyın-: Sığınmak.
h.- dı L/188
h.- ıp K1/290, L/186
[3]

hıyır: İnek, sığır.
h. K1/50, K1/53, K1/54, K1/58, K1/61, L/136, L/161, L/163, L/164
h.+ bıźmı K1/93
h.+ ġa K1/295, L/99, L/122
h.+ ıbıź L/138
h.+ ınıñ K1/51
h.+ źan K1/63
h.+ źarın L/3
h.+ źarźı K1/61
h.+ źarźıñ K1/65
h.+ źı A/168
h.+ źıñ K1/63
[21]

hıyıştır-: İnanmak, kabul etmek.
h.- a alha K/629
h.- a K/628
h.- hın K/629
h.- may K/628
[4]

hıyla-: İkram etmek, ağırlamak. *bk.* hıyźa-.
h.- y K1/7
höye h.- y K1/51
[2]

hıypa-: Okşamak, sevmek.
h.- p aldı L/81
h.- p K1/337
[2]

hıyźa-: İkram etmek, ağırlamak.
h.- b K/36
[1]

hıźġır-: Islık çalmak, çığlık atmak.
ükére h.- a K1/289
h.- ġan K1/286
h.- ıp yébergen K1/286
[3]

hıźġırış-: Karşılıklı ses çıkarmak.
h.- tı K1/11
[1]

hıźıġ: Çizgi.
h.+ ı K/108
h.+ ında K1/319
[2]

hıźıl-: Çizilmek, gözükmek, görünür olmak, yankılanmak.
h.- a K1/333, K1/499
h.- ıp kitken K1/403
h.- ıp kilgen K1/169
[4]

hıźlan-: Sızlanmak.
h.- ıp kithe K1/314
[1]

hıźlawlı: Ağrılı, sızılı, acılı.
h.+ raḳ K1/380

[1]

hibele-: Çiselemek, serpelemek.

h.- p L/142

[1]

hibél-: Serpilmek, yayılmak.

h.- gen K1/438

[1]

higéź: Sekiz, sayı adı.

h. L/92, L/161

[2]

hiké: Tahta divan, yatak, tezgâh.

h. L/2, L/20

h.+ ge L/66

h.+ le L/57, L/93

h.+ ler K/1322

[6]

hikér-: Sıçramak, hoplamak, zıplamak.

h. K/71

h.- ép torġan K1/287

h.- ép torop K1/377

h.- ép torźo K1/370, K1/478

h.- ép K1/471

h.- éwźerénen L/168

[7]

hikhen: Seksen, sayı adı.

h. K1/423, L/108

[3]

himért-: Semirtmek, semizleştirmek.

h.- ken K/731

[1]

himéź: Semiz, dolgun, yağlı.

h. K1/10

[1]

hin: "Sen" teklik ikinci şahıs zamiri.

h. A/162, A/163, K/21, K/31, K/62, K/68, K/71, K/113, K/116, K/126, K/129, K/130, K/131, K/141, K/144, K/155, K/209, K/220, K/230, K/232, K/338, K/340, K/404, K/421, K/480, K/483, K/485, K/500, K/511, K/543, K/544, K/545, K/546, K/550-2, K/559, K/582, K/590, K/591, K/597-2, K/614, K/634, K/638, K/659, K/660, K/668, K/697, K/704, K/739, K/743-2, K/744, K/771, K/883, K/884, K/885, K/886, K/889, K/890, K/926, K/934, K/943, K/959, K/971, K/973, K/978, K/982, K/995-2, K/1024, K/1030, K/1081, K/1094-2, K/1114, K/1154, K/1226, K/1231, K/1238, K/1287, K/1298, K/1385, K/1388, K/1416, K/1418, K/1461, K/1478, K/1480, K/1494, K/1516, K/1523, K/1542, K/1560, K/1562, K/1574, K/1639, K/1645, K/1646-2, K/1669, K/1676, K/1679, K/1683, K/1684, K/1685, K/1715, K1/26, K1/34-2, K1/35, K1/37, K1/38-2, K1/101-2, K1/118, K1/138-2, K1/139, K1/148, K1/149, K1/157, K1/158, K1/176, K1/209, K1/211, K1/212, K1/213, K1/214-2, K1/215-2, K1/217, K1/219-2, K1/220-2, K1/222, K1/223, K1/224, K1/227, K1/228, K1/239-2, K1/241, K1/251, K1/253, K1/256, K1/274, K1/276, K1/282, K1/283, K1/311-2, K1/320, K1/321, K1/329, K1/353, K1/362, K1/369, K1/385, K1/401, K1/402-2, K1/410, K1/412, K1/413, K1/427, K1/454, K1/455, K1/462, K1/464, K1/465, K1/466, K1/480, K1/484, L/6, L/31, L/40, L/41, L/42, L/66, L/89, L/93, L/104, L/114, L/129, L/148, L/152

h. géne tügél L/158

h. mé K/318, K/972, K/1671

h.+ de K/338, K/1081, L/15

h.+ éké K/151

[203]

hinen: "Sen" teklik ikinci şahıs zamirinin ayrılma hâli eki almış şekli.

h. K/31, K/62, K/132, K/382, K/700, K/944, K/1509, K/1640, K1/282, L/158

[10]

hiné: "Sen" teklik ikinci şahıs zamirinin belirtme hâli eki almış şekli.

h. K/71, K/115, K/119, K/120, K/129, K/130, K/131, K/257, K/340, K/391, K/591, K/597, K/660, K/884, K/886, K/901, K/944, K/977, K/982, K/1094, K/1107, K/1175, K/1237, K/1253, K/1436, K/1438, K/1440, K/1492, K/1495, K/1640, K1/102, K1/104, K1/164, K1/202, K1/220, K1/228, K1/283, K1/287, K1/361, K1/427-2, K1/439, K1/477, K1/479, K1/483, K1/485, K1/486, K1/487, L/8

[50]

hinén: "Sen" teklik ikinci kişi zamirinin ilgi hâli eki almış şekli.

h. K/71, K/130, K/142-2, K/144, K/147, K/148-2, K/156, K/160, K/161-2, K/176, K/194-3, K/220, K/230, K/249, K/325-2, K/341, K/346, K/391, K/480, K/490, K/516, K/571, K/590, K/597, K/638, K/644, K/662, K/668, K/686, K/743-2, K/771, K/810, K/815, K/887, K/900, K/902, K/907, K/927, K/942, K/951, K/979, K/1072-2, K/1094-2, K/1120, K/1133, K/1175, K/1216, K/1226, K/1228, K/1254, K/1323, K/1347, K/1411, K/1431, K/1464, K/1471, K/1542-2, K/1564, K/1677, K/1685

[70]

hinéñ: Senin. *bk*. hinén.

h. K1/34, K1/40, K1/157, K1/207-2, K1/212, K1/213, K1/214, K1/220, K1/227, K1/311, K1/433, K1/436, K1/439, K1/453, K1/455, K1/464, K1/466-2, K1/479, L/21, L/23, L/47

[23]

hinéñse: Sana göre, sence.

h. tügél K1/196

h. K1/239-2

[3]

hiñe: "Sen" teklik ikinci şahıs zamirinin yönelme hâli eki almış şekli.

h. K/74, K/113, K/116, K/119, K/120, K/142, K/144, K/156, K/214, K/237, K/240, K/339, K/456, K/516, K/544, K/545, K/546, K/550, K/559, K/580, K/590, K/591, K/597, K/599, K/604, K/608, K/611, K/614, K/615, K/661, K/668, K/704, K/744, K/810, K/907, K/926, K/943, K/971, K/997, K/1124, K/1126, K/1238-2, K/1260, K/1280, K/1284, K/1285, K/1398, K/1410, K/1418, K/1436, K/1438, K/1440, K/1464, K/1523, K/1639, K/1645, K/1669, K1/56, K1/70, K1/148, K1/165, K1/175, K1/176, K1/198, K1/207, K1/212, K1/222-2, K1/223, K1/239, K1/282, K1/283-2, K1/369, K1/416, K1/454, K1/462-2, L/27, L/35, L/82, L/132, L/145

[84]

hip-: Serpmek, yaymak, saçmak.

h. - arġa L/182

h. - té L/132

h. (~hib) - éb K/336

h. (~hib) - ép L/177, L/186

[5]

hirek: Seyrek, ender, nadir.

h. A/5, A/13, A/157, K1/358, L/135

h. (~hireg) + érek K1/434

[5]

hirek-hayaḳ: Çok seyrek, çok nadir.

h. K1/5

[1]

hireklep: Seyrek olarak.

h. L/201

[1]

hirp-: Serpmek, saçmak.

h.- ken K1/244

[1]

his: *Far*. Hiç, hiçbir şekilde.

h. A/20, A/22, A/23, A/27, A/31, A/34, A/77-2, A/89, A/106, A/107, A/110, A/175, A/181, A/182, A/211, K/1200, K1/16, K1/25, K1/130, K1/222, K1/248, K1/265, K1/315, K1/316, K1/335, K1/356, K1/360-2, K1/378, K1/407, K1/416, K1/417, K1/429, K1/447, L/63, L/116, L/210

[38]

hiśken-: İrkilmek, ürkmek, sıçramak.

h.- ép kite K1/25

h.- ép kitté K1/54

[2]

hiź-: Sezmek, hissetmek.

h.- e iném L/204

h.- e torġaynım L/5

h.- ép L/131

h.- gen K/1248, K1/421, L/133

h.- meyhéñ mé K/175

h.- źém K1/84, K1/106

[9]

hiźél-: Sezilmek, farkedilmek.

h.- dé L/51

h.- e K1/120

h.- mené L/91

h.- mey K1/237

[4]

hiźgér: Duyarlı, hassas.

h. K1/364, K1/422

[2]

hoḳlan-: Büyülenmek, hayran kalmak.

h. K1/145, K1/149
h.- a K1/462
h.- alar K1/492
h.- ġan K1/251, K1/291
h.- hındar K1/455
h.- ıp K1/157, K1/234, K1/268
h.- ıw K1/245
h.- ıwlı K1/150
h.- maślıḳ tügél K1/149
[13]

hoḳlandırġıs: Mükemmel, şahane.
h. K1/48
[1]

holo: Yulaf.
h. L/134, L/186, L/196, L/203
[4]

hon-: Sunmak, uzatmak.
h. K/357, K/1148
h.- a K1/144
h.- do K1/55
h.- ġan K/357, K/1111, K/1148
h.- ob K/204, K/483, K/960
[10]

hora-: Sormak, istemek, talep etmek.
h. K/1284, K/1287
h.- b K/284, K/762, K/1004, K/1287, K/1489, K/1546, K/1670
h.- ġan K/445, K/667, K/768, K/995, K/1005, K/1042, K/1286, K/1300, K/1360, K/1378, K/1382, K/1409, K/1414, K/1426, K/1460, K/1494, K/1556, K/1669, K/1683, K/1685, K/1724, K/1725
h.- ġandar A/186, K/354, K/528, K/565, K/750, K/815, K/1188, K/1323, K/1335, K/1366, K/1404, K/1421, K/1445, K/1453, K/1575
h.- ġanıbıźźı K/1478
h.- ġanıġıźźı K/669, K/1481
h.- ġanın K/461, K/1288
h.- ġas A/163
h.- ġıź K/179
h.- ha K/181, K/182, K/459, K1/433
h.- haġıź K/703, K/1519, K1/490
h.- halar K/601, K/1687
h.- ma L/47
h.- maḳ bulıb K/601
h.- maś K/146, K1/433
h.- may L/22, L/24, L/34
h.- nı K1/27, K1/30, K1/104, L/10
h.- nıḳ A/174
h.- nım A/163, K1/26, L/115
h.- p barġan L/96
h.- p ḳaraha L/46
h.- p L/83, L/89, L/187, L/195
h.- rġa K/1692
h.- rġa téyéş tapḳan A/70
h.- wsı K/180
h.- wsıġa K/132
h.- wsılarġa K/183
h.- y A/188, K/1367, K/1689, K1/149, K1/216, K1/222, K1/469, K1/479, K1/486
h.- y torġaynım L/49
h.- yım K/705, K/1286, K/1524
h.- yźar A/79, A/124
h.- yźar iken L/55
iśeb h.- ġan K/882
röḫset h.- nım A/201
[106]

horal-: Sorulmak, öğrenilmek.
h.- maġan A/27
[1]

horanıwsı: Fakir, yoksul, muhtaç.
h.+ lar K/920, K/1616
h.+ larġa K/918, K/1614
[4]

horaş-: Karşılıklı hâl hatır sormak, soruşmak, istişare etmek.
h.- a A/204
h.- abıź A/204
h.- alar K/1175
h.- ırġa K/773, K/1425, K/1562
h.- ıwımdan K1/8
h.- ḳan K/30
h.- ḳandar K/1097, K/1403
h.- tılar K1/11
[11]

horaw: Soru, sual.
h. K1/276, K1/459
h.+ ġa K1/11, K1/367
h.+ ıma K1/157
h.+ źa K/385, K/386
h.+ źarġa K1/192
[8]

horaw könö: Sorgu günü.
h.+ nde K/288, K/337, K/339, K/380, K/1273

[5]

horo-: Sormak, istemek. *bk.* hora-.
h.- ġan K/540, K/1228
[2]

horo ayıw: Boz ayı.
h. K1/167
[1]

höleytle-: Heyt diye bağırmak, seslenmek.
h.- gen K1/389
[1]

hölgö: Havlu.
h.+ leré K1/319
[1]

hölök: Sülük.
h. K1/120, K1/135, K1/160
[3]

höner: *Far*. Hüner, zanaat, meslek.
h. K1/189, K1/214, K1/355
h.+ én K1/193
h.+ énde K1/191
h.+ éñ K1/257
h.+ ge K1/208, K1/253
[8]

hönersé: Sanatçı, zanaatkâr.
h. K1/155, K1/156-2, K1/162, K1/175, K1/189-2, K1/190, K1/191, K1/192, K1/193, K1/195, K1/197, K1/198, K1/199, K1/200, K1/202, K1/204, K1/205, K1/209, K1/210, K1/212-2, K1/216, K1/217, K1/218, K1/219, K1/224, K1/226-2, K1/227, K1/228, K1/229, K1/230, K1/231, K1/235, K1/237, K1/239, K1/240-2, K1/242, K1/243-2, K1/245, K1/249-2, K1/254, K1/266, K1/270, K1/271, K1/272, K1/273-2, K1/275, K1/276
h.+ ge K1/206, K1/226, K1/246
h.+ hén K1/248
h.+ lerźéñ K1/192
h.+ né K1/192, K1/201
h.+ nékénen K1/252
h.+ néñ K1/204, K1/211, K1/215, K1/217, K1/218, K1/221, K1/225, K1/227, K1/228, K1/230, K1/244, K1/248, K1/252, K1/265, K1/273
h.+ nen K1/251, K1/253
[81]

hör-: Sürmek, işlemek, devam etmek.
h.- e A/156
h.- gende L/133
ḫököm h.- gen K1/281
ḫököm h.- öwéne K1/431
[4]

hörenle-: Bağırmak, çığırmak.
h.- né K1/239
h.- p yébergen K1/286
[2]

höröm: Kaygı, sıkıntı.
h. K1/215
[1]

hörön-: Yıkılmak, düşmek.
h.- meśhéñ K/71
[1]

hört-: Sürtmek, silmek.
h.- öb K/1275
h.- öp alġan K1/206
h.- öp ḳuya L/107
h.- tö A/164, L/47, L/102
h.- tök A/139
[7]

hörźe- [d: höyźe-]: Söylemek, anlatmak, konuşmak. *bk.* höyźe-.
h.- me K/140
[1]

höt: Süt.
h. K1/3, K1/7, K1/63, K1/66
h.+ ö K1/63, L/99
h.+ ten L/8
[7]

höthöź: Sütsüz.
h. L/122
[1]

höy-: Sevmek, hoşlanmak.
h.- e hıylay K1/51
h.- e maḳtay K1/282
h.- e übe K1/166, K1/463
h.- e K1/243, K1/442, K1/475
h.- eler K1/40
h.- gen K/1534, K1/231, K1/238, K1/293, K1/297, K1/311, K1/312, K1/436
h.- gené K1/339, K1/441, K1/476
h.- geném K/362
h.- genén K1/350, K1/422
h.- genéne K1/417
h.- mené K1/345
h.- öp A/206
h.- öwsé K1/43
[24]

höyek: Kemik.
h. K1/123
h. (~höyeg) + é L/201
h.+ teré K/800, K1/456
[4]
höyeksél: Kemikçil.
h. K1/380
[1]
höykömlö: Sevimli, çekici, güzel, hoş.
h. K1/243, K1/352, K1/403, K1/494
[4]
höyle-: Söylemek, anlatmak, konuşmak. *bk.* höyźe-.
h. K1/466-2
h.- géhé kile K1/7
h.- gen A/195, K1/2
h.- gende K1/7
h.- genderźé K1/108
h.- genén K1/430
h.- gense K1/168
h.- geyné K1/200
h.- heñ L/160
h.- né K1/104, K1/106
h.- néler L/25
h.- ném A/206
h.- néñ A/191, K1/157
h.- p A/175, A/191, K1/173, K1/315, L/18, L/72
h.- p alıp kitté K1/128
h.- p bir A/174
h.- p birźé K1/175
h.- p birźém K1/101
h.- p bötkes K1/161
h.- p ḳaldı L/47
h.- p kitté K1/181
h.- p sıḳtılar K1/458
h.- p tora K1/395
h.- p torġan K1/495
h.- r K1/181
h.- rge A/144, A/176, L/72
h.- rge kerek L/110
h.- rge téyéş iné A/138
h.- rhéñ A/202, K1/176
h.- rmén K1/148
h.- y A/193, K1/8, K1/18, K1/148
h.- y almam K1/169
h.- y bélmeyém K1/219
h.- y hal K1/159
h.- y iné A/138
h.- yém K1/176
h.- yesek K1/278
h.- yhéñ K1/215
h.- yźer K1/160, L/7
[55]
höylen-: Söylenmek, denilmek.
h.- dé K1/369
h.- e iné L/31, L/41, L/99
h.- e L/8, L/88
h.- ép ḳaldı L/108
h.- ép L/21, L/57
h.- gen A/26, A/153
h.- genden L/90
[12]
höyleş-: Karşılıklı anlatmak, konuşmak. *bk.* höyźeş-.
h.- e alırlıḳ K1/109
h.- e le alġan K1/111
h.- ehé kile K1/55
h.- eler K1/43, L/174
h.- ép K1/77, K1/95, K1/234, L/78, L/159
h.- ép ḳara K1/116
h.- érge K1/29
h.- ken K1/159, L/169
h.- kendegé K1/84
h.- kenden L/114
h.- mené K1/459
h.- mey L/9
h.- ték A/200
h.- téler L/12
[23]
höyleşéw: Konuşma, sohbet. *bk.* höyźeşéw.
h.+ źen K1/225, K1/257, K1/418
h.- éwéne L/75
[4]
höylet-: Söyletmek, konuşturmak.
h.- keynék A/176
[1]
höylew: Söz, öğüt, nasihat. *bk.* höyźew.
h. K1/364
[1]
höyöklö: Sevgili, sevilin. *bk.* höyöktö.
h. L/180
[1]
höyöktö: Sevgili, sevilen.
h. K/65, K/560, K/1081, K/1400
[4]
höyöl-: Sevilmek.

h.- gen K1/187
h.- öp K1/171
h.- öw K1/445
[1]

höyön-: Sevinmek, kıvanmak.
h. K/958, K/1699
h.- e höyöne K1/38
h.- e K/595
h.- e töşkender K/1620
h.- genénen K/438
h.- öb K/414
h.- ögéź K/1059
h.- öp K1/153, K1/310
höyöne h.- e K1/38
[11]

höyöndör-: Sevindirmek.
h.- örge téyéş K1/194
[1]

höyönöş-: Karşılıklı sevinmek.
h.- éb K/1194
h.- égéź K/102
[2]

höyöw: Sevme, hoşlanma, sevgi.
h. K/445, K1/36, K1/334, K1/440
h.+ é K1/36, K1/37
[6]

höyöwsenlék: Bir şeyi çok sevme niteliği, …severlik.
h.+ té K1/312
[1]

höyrekle-: Sürüklemek, sürümek.
h.- p K1/481
[1]

höyrel-: Sürüklenmek, sürülmek.
h.- gés K1/123
[1]

höyret-: Sürükletmek, süründürmek.
h.- ép K1/52
[1]

höyźa- [d: höyźe-]: Söylemek, anlatmak, konuşmak. *bk.* höyźe-.
h.- y alahıġıź K/378
h.- y K/378
[2]

höyźe-: Söylemek, anlatmak, konuşmak.
din h.- b K/49
din h.- rge K/316
din h.- y K/82
h. K/1238
h.- b K/88, K/270, K/1074, K/1084, K/1115, K/1274
h.- b yörögöź K/280
h.- gen K/430, K/1077, K/1117, K/1211, K/1252, K/1387
h.- gendé K/726, K/1164
h.- gender K/234, K/328, K/613, K/1061, K/1233, K/1235, K/1292, K/1748
h.- géź K/300, K/1743
h.- me K/205, K/1114, K/1381
h.- megen K/1212
h.- megéź K/145
h.- meśke K/1354
h.- rge K/360, K/429, K/1157, K/1402
h.- wsé K/750, K/1546
h.- y alahıġıź K/378
h.- y K/322, K/774, K/1239, K/1475
h.- yém K/1108
h.- yhéñ K/404
h.- ymén K/407
h.- yźer K/320
[50]

höyźelén-: Duyurulmak, yayılmak.
h.- ér K/826
[1]

höyźenél-: Söylenilmek, konuşulmak.
h.- he K/922, K/1618
[2]

höyźeş-: Karşılıklı anlatmak, konuşmak.
h.- e K/268, K/366, K/1353
h.- e torġan ite K/1355
h.- éb K/649, K/660
h.- éb torġandar K/558, K/1397
h.- érźer K/1745
h.- éwéñ K/1679
h.- kéleré K/390, K/391
h.- ken K/390
h.- kendéñ K/1747
h.- kender iken K/1427
h.- kender K/706, K/1526
h.- téġéź K/1426
h.- kendé K/519
[19]

höyźeşéw: Konuşma, sohbet.
h.+ éñde K/982
[1]

höyźew: Söz, öğüt, nasihat.
h.+ énen K/385

[1]
höź-: Süzmek, ayırmak.
h.- öb K/797
[1]
höźeklen-: Eğilmek, bükülmek.
h.- e bara A/151
[1]
höźöş-: Süsüşmek, tos vurmak.
h.- örge L/113
[1]
huġıl-: Vurulmak, çarpılmak.
h.- ġan K/199
h.- ıb K/1215
[2]
huġım: Kesimlik besi hayvanı.
h.+ darım K/731
[1]
huġış: Savaş.
h. K/818, K/1579, K1/171
h.+ ı K1/170, K1/173
h.+ ḳa K1/124
h.+ ta K1/134
h.+ tar K/818, K/1579
h.+ tarźağı K1/139
[11]
huġış-: Savaşmak, dövüşmek.
h.- ırhıñ A/202
[1]
huḳ-: Sertçe vurmak, zarar vermek, dokumak.
h. (~huġ) - a torġan A/197, A/201
h. (~huġ) - arźar K/1581
h. (~huġ) - asaḳ K1/426
h. (~huġ) - ıb K/976, K/1532, K/1674
h. (~huġ) - ıp A/160, A/196, K1/121, L/40, L/135
h. (~huġ) - ıp huġıp K1/386
h. (~huġ) - ıp yéberźé L/42
h. (~huġ) - ırġa K1/398, L/101
h.- ha K/129
h.- ḳan K1/382, L/56, L/171
h.- ḳandar K/1674, K/1700
h.- ḳanźarġa L/8
h.- maḳsı iné A/197
h.- tı K/977, K1/31
huġıp h. (~huġ) - ıp K1/386
[27]
huḳır: Kör.
h. K/262, K/366, K/502, K/677, K/789, K/797, K/799, K/1377, K/1489, K/1494, K1/20, K1/75
h. ikenlégémdé K1/106
h.+ źar K/263, K/320, K/519, K/695, K/790, K/792
h.+ źarźı K/518
h.+ źarźın K/502
h.+ źı K/502, K/1378, K1492
[26]
huḳıran-: Kızmak, sinirlenmek.
h.- ġan K/1742
h.- ıb K/1457
h.- ıp ḳaldı L/116
[3]
huḳıranış-: Kızmak, söylenmek.
h.- a K/658
h.- ıb K/917, K/1613
[3]
huḳırlıḳ: Körlük.
h. K1/393
[1]
huḳḳıla-: Vurmak.
ḳaḳḳılap h.- p K1/302
[1]
huḳmaḳ: Patika, yol.
h. K1/183, K1/184
h. (~huḳmaġ) + ı K1/183
h.+ tan K1/183, K1/267
h.+ tar K1/46
h.+ tarın K/51, K/1073
[8]
huḳtır-: Dövdürmek, vurdurmak.
h.- a K1/11
h.- ġanda K1/11
h.- źılar K1/11
[3]
hul (I): Sol, sol taraf.
h. K/141, K/668, K/670, K/896, K/904, K/1022, K/1480, K/1483, K/1708
h.+ ġa L/103
[10]
hul (II): Çul.
h.+ ını K1/392
[1]
hula-: Solumak, nefes alıp vermek. *bk.* hulı-.
h.- p K1/79
h.- r K1/114
[2]

hulaḳay: Solak, sol kolu ile iş yapan.
h. A/164
[1]
hulı-: Solumak, nefes alıp vermek.
h.- ġan K/400, K/1184
[2]
hum: Yüz tenge değerindeki para birimi, sum.
h. A/51-2, K1/100, L/10, L/108-3, L/111, L/117-2, L/161
h.+ dan L/115
h.+ ġa L/93, L/117
[14]
humlıḳ: Bir suma karşılık gelen gümüş para.
h. L/10
[1]
hunar: Av.
h.+ ına K1/295, K1/314
h.+ źa K1/261
[3]
huñ: 1. Sonra, geç, daha sonra.
h. A/149, K/60, K/109, K/161, K/212, K/266, K/279, K/323, K/324, K/358, K/370, K/372, K/392, K/424, K/446, K/451, K/496, K/513, K/514, K/520, K/578, K/588, K/612, K/624, K/628, K/640, K/642, K/643-2, K/644, K/655, K/697, K/699, K/706-2, K/707, K/713, K/732, K/733, K/745, K/754, K/770, K/776, K/789, K/831, K/855, K/869, K/875, K/881, K/920, K/938, K/963, K/979, K/991, K/995, K/1006, K/1007-2, K/1078, K/1095, K/1115-2, K/1147, K/1172, K/1179, K/1188, K/1191, K/1210, K/1212, K/1219, K/1230, K/1233, K/1251, K/1253, K/1259, K/1300, K/1370, K/1376, K/1387, K/1420, K/1430, K/1435, K/1456, K/1463, K/1465, K/1469, K/1475, K/1482, K/1485, K/1491, K/1526, K/1531, K/1535, K/1537, K/1550, K/1562, K/1565, K/1581, K/1595, K/1596, K/1616, K/1629, K/1640, K/1655, K/1661, K/1673, K/1677, K/1680, K/1693, K/1695, K/1734, K/1739, K/1740, K/1744, K/1745, K1/27, K1/49, K1/54, K1/58, K1/86, K1/93, K1/155, K1/194, K1/210, K1/222, K1/227, K1/309-2, K1/315, K1/355, K1/356, K1/362, K1/365, K1/398, K1/413, K1/443, K1/446, L/10, L/190,
h.+ ı K1/242
2. Sonra, -den sonra.
h. A/11, A/135, A/137, A/141, A/142, A/188, A/189, A/206, K/12, K/20, K/44, K/303, K/441, K/882, K/911, K/945, K/1037, K/1116, K/1156, K/1546, K1/8, K1/11, K1/25, K1/26, K1/28, K1/29, K1/41, K1/78, K1/83, K1/91, K1/99, K1/140, K1/225, K1/257, K1/273, K1/276, K1/346, K1/393, K1/409, K1/418, K1/448, K1/499, L/11, L/17, L/19, L/25, L/35, L/38, L/40, L/43, L/44, L/45, L/48, L/62, L/65, L/67, L/74, L/76, L/77, L/90, L/109, L/110, L/114-2, L/116, L/117, L/121-2, L/129, L/133, L/135, L/143, L/145, L/158, L/159, L/162-2, L/184, L/200
[220]
huñġarı: Sonradan, daha sonradan.
h. K/467
h.+ ġa K/1506
[2]
huñġarıla-: Gecikmek, geç kalmak, saat için geri kalmak.
h.- ġas K/1514
[1]
huñġı: Son, sonuncu, en yeni.
h. A/117, A/156, A/169, K/1048, K1/5, K1/32, K1/45, K1/47, K1/80, K1/96, K1/99, K1/367, K1/369, K1/381, K1/423-2, K1/448, K1/497, K1/498, L/211
h.+ hı K/389, K1/499
h.+ lar K/659
h.+ largа K/661
h.+ larınan K/655
[25]
huñınan: Sonra, sonradan.
h. A/1, A/83, K/710, K/874, K/1082, K/1084, K/1112, K/1195, K/1562, K/1747, K1/26, K1/35, L/9, L/14, L/25, L/58, L/81, L/92, L/154
[18]
huñla-: Gecikmek, geç kalmak.
h.- p K1/264
h.- p kile K1/83
[2]

hupala-: Gelişigüzel iş yapmak.
h.- p K1/185
[1]
hur: Büyük, dev, hacimli.
h.+ ıraḳ K/426, K/790, K/792, K/1210
[4]
hur-: Çekmek, koparmak, çıkarmak.
h.- ıb alıb K/119, K/591, K/960, K/1440, K/1656
[5]
huray-: Büyümek.
h.- ıb K/1008
[1]
hurayt-: Kabarcık şeklinde yükseltmek, kabartmak, yukarı doğru kaldırmak.
h.- alar K/778
[1]
hurpa: Çorba.
h. L/60-2, L/61-2
h.+ hın K1/397
[5]
hutlı: Şıralı, öz sulu.
h. K1/168
[1]
huy-: Kesmek, kan akıtmak, derisini yüzmek.
h. L/184
h.- ġas K/1621
h.- ıp A/185
h.- ırġa kerek L/183
h.- ırġa L/183
h.- ıwġa L/184
[6]
huyıl-: Kesilmek, derisi yüzülmek.
h.- ġan K/731
[1]
huź-: Çekerek uzatmak, germek.
h.- ıp K1/295, L/191
[2]
huźıl-: Uzamak, uzanıp gitmek, sürmek, devam etmek.
h.- a K1/344
h.- ġan K1/1, K1/183, K1/267, K1/389
h.- ıp yata K1/492
[6]
hüh [d: hüź]: Söz, kelime, konuşma. *bk.* hüź.
h.+ éñden K/381
[1]
hük-: Sövmek, hor görmek.
h.- té hükté L/14
hükté h.- té L/14
[2]
hün-: Sönmek.
h.- e K/871, K1/240
h.- ép barġan K1/499
h.- meś K/60, K/1436, K/1438
h.- mey K/1437, K/1439, K/1441
[9]
hündér-: Söndürmek.
h.- meś K/364
[1]
hüñ [huñ]: Son, sonra. *bk.* huñ.
h. K/657, K/1424
[2]
hüret: *Ar.* Resim, tablo.
h. K1/53, K1/135
h.+ é K/747, K/1544
h.+ én A/195
[5]
hürén: Güçsüz, zayıf ışıklı.
h.+ éñ A/146
[1]
hüt-: Sökmek, kesmek, açmak.
h.- ép K1/461
[1]
hüték: Sökük.
yırtıḳ h.+ terén L/57
[1]
hütél-: Sökülmek, kesilmek.
h.- ép L/106
h.- gen L/119
[2]
hüź: Söz, kelime, konuşma.
h. A/16, A/175, K/23, K/42, K/48, K/69, K/79, K/101, K/145, K/209, K/217, K/218, K/361, K/363, K/376-2, K/380, K/415, K/416, K/429, K/479, K/492, K/511, K/598, K/685, K/773, K/993, K/1023, K/1030, K/1055, K/1065, K/1117, K/1160, K/1192, K/1193, K/1195, K/1197, K/1211, K/1212, K/1260, K/1329, K/1352, K/1366, K/1407, K/1409, K/1432, K/1710, K/1715, K1/24, K1/29, K1/128, K1/146, K1/155, K1/163, K1/189, K1/218, K1/402, K1/406, K1/418-2, K1/428, K1/459, K1/464, L/14, L/15-2,

L/21, L/40, L/47, L/49, L/51, L/73-2, L/81, L/82, L/109, L/110, L/132, L/135, L/161, L/184
h.+ é A/174, K/40, K/491, K/1709, K1/119, K1/189, K1/249, K1/271, K1/272, L/64, L/157
h.+ égéź K/127, K/292
h.+ égéźźé K/1327
h.+ émden K/1393, L/184
h.+ én A/153, A/190, K/340, K/494, K/1321, K/1323, K/1326, K/1331, K1/6, K1/32, K1/55, K1/352-2, L/77, L/136
h.+ éñ K/1347, K1/412, K1/413, K1/466
h.+ énde K/461, L/156
h.+ éñdé K1/469
h.+ éñden K/381
h.+ éne K/998, K1/73, K1/222, L/160
h.+ énen K/490, K/742, K/1541, L/11, L/76
h.+ énéñ K1/119, K1/180
h.+ ge A/176, A/210, K/1328, L/28
h.+ źé K/413, K/414, K/416-2, K/417, K/500, K/628, K/629, K/639, K/953, K/984, K/1193, K/1194, K/1196, K/1197, K/1198, K/1331, K/1403, K/1648, K/1681, K/1748, K1/219, K1/223, L/35, L/205
h.+ źén K/1112
h.+ źen K/1465, L/162
h.+ źéñ L/54, L/122, L/154
h.+ źer A/17, A/191, K1/173, K1/486, L/110
h.+ źeré K1/47, K1/60, L/82, L/84, L/118, L/131
h.+ źerégéźźé K/287
h.+ źerém K/847, K/1518, K/1603
h.+ źerémdé K/196, K/198
h.+ źerén A/195, A/206, K1/60, L/12, L/73, L/117, L/135
h.+ źeréñe K1/433
h.+ źeréne L/157, L/160, L/184
h.+ źerénen K/1467, L/79, L/129, L/133
h.+ źerge A/153, K/1425
h.+ źerźé K/200, K/618, K/1255, K1/62, K1/209, K1/491
h.+ źerźén K/910
h.+ źerźen L/159
***hüźge bik haran*:** "az konuşan."
h.+ ge bik haran K1/7
[209]

hüźhéź: Az konuşan, sessiz.
h. K1/445, K1/470, L/87
[3]

hüźhéź-niyhéź: Sessiz sedasız.
h. K1/140
[1]

hüźlé: Konuşkan.
h. A/158, K1/62, K1/68, K1/403
[4]

hüźlék: Sözlük.
h. K1/83
[1]

hüźźe-: Söylemek.
h.- heler K/101
[1]

Ḫ

ḫa-ḫa: Bağırarak gülmeyi bildiren söz.
ḫ. K1/470, K1/485
[2]

ḫa-ḫa-ḫa: *bk.* ḫa-ḫa.
ḫ. K1/470, K1/482
[2]

ḫafalan-: Hayıflanmak, endişelenmek.
ḫ.- dı K1/349
ḫ.- ıp K1/478
ḫ.- ma K1/433
[3]

ḫafalı: Endişeli.
ḫ. K1/319
ḫ.+ raḳ K1/349
[2]

ḫakimiyet: *Ar.* Hâkimiyet, egemenlik.
ḫ. A/10
[1]

ḫaḳ: 1. Hak, hakedilen, adaletli.
ḫ. K1/77
ḫ.+ ı K/627, K/993, K1/228-2
ḫ.+ ın K/993

2. Doğru, dürüst, gerçek.
ḫ. K1/412, K1/413, K1/464

3. Değer, paha.
ḫ. K/553, K/993, K/1392, K1/230, L/108

ḫ.+ ı A/89, A/101, L/111
ḫ.+ ın A/50-2
ḫ.+ ḳa K/918, L/112, L/115
ḫ.+ tan A/90
ḫ.+ tarı L/105
[24]

ḫaḳhıź: Haksız.
ḫ.+ mın K1/109
[1]

ḫaḳında: Hakkında, üzerinde.
ḫ. K/455, K/834, K/1279, K/1288, K/1592, K1/164, K1/190, K1/231, K1/262, K1/306, K1/347, K1/356, K1/434, K1/495
ḫ. tügél K1/434
ḫ.+ ġı K1/161, K1/162, K1/276, K1/347, K1/434
[20]

ḫaḳlıḳ: Adalet, doğruluk.
ḫ.+ tı K1/131
[1]

ḫaḳta: Hakkında, konuda.
ḫ. K1/220, K1/349, K1/395, K1/414, K1/441
[5]

ḫalıḳ~ḫalḳ: *Ar.* Halk, millet, topluluk.
ḫ. A/5, A/11, A/47, A/75, A/88, A/125, A/156-2, A/157, A/158, A/185, A/186-2, A/188, A/189-2, A/195, A/196, A/211, A/212, K/29, K/81, K/90, K/140, K/200, K/202, K/243, K/268, K/359, K/367, K/390, K/396-2, K/457, K/465, K/518, K/519, K/569, K/676, K/678, K/689, K/690, K/692, K/727, K/760, K/780, K/819, K/914, K/956, K/999, K/1009, K/1128, K/1150, K/1152, K/1163, K/1175, K/1179-2, K/1240, K/1243, K/1246, K/1250, K/1295, K/1316, K/1335, K/1356, K/1408, K/1444, K/1489, K/1513, K/1565, K/1566, K/1569, K/1580, K/1611, K/1652, K/1688, K/1689, K/1696, K1/37, K1/189, K1/222-3, K1/239, K1/250, K1/260, K1/269, K1/270, K1/273, K1/274
ḫ. (ḫalḳ) + ı A/19, A/188, K/28, K/80, K1/73, K1/187
ḫ. (ḫalḳ) + ım K/31
ḫ. (ḫalḳ) + ıñ K1/47
ḫ. (ḫalḳ) + ına A/74, K1/45
ḫ. (ḫalḳ) + ınıñ A/33, A/44, A/49, A/68, A/189, K1/36, K1/43
ḫ. (ḫalḳ) L/167
ḫ.+ ınıñ A/8, A/18, A/23, A/61, A/98
ḫ.+ ḳa A/48, A/75, K/322, K/362, K/428, K/471-2, K/523, K/524, K/724, K/774, K/801, K/819, K/964, K/1048, K/1249, K/1303, K/1361-3, K/1580, K/1687, K1/36, K1/239-2
ḫ.+ tan K/457, K/707, K/727, K/1351, K/1527, K/1540
ḫ.+ tar K/365, K/821, K/895, K/1580
ḫ.+ tarġa K/826
ḫ.+ tarġa la K/1512, K/1582
ḫ.+ tarı A/75
ḫ.+ tarınan K1/170
ḫ.+ tarźı A/6, K/1069
ḫ.+ tarźın K/672, K/1485
ḫ.+ tı A/29, K/91, K/219, K/258, K/260, K/271, K/430, K/466, K/467, K/474, K/475, K/498, K/520, K/521, K/527, K/1004, K/1214, K/1296, K/1307, K/1332, K/1357, K/1389, K/1407, K/1692
ḫ.+ tıñ A/8, K1/130, K1/131, K1/215, K1/276
ḫ.+ tın K/270, K/704, K/912, K/956, K/985, K/1410, K/1418
[194]

ḫalıḳhıź: Kimse olmadan, yalnız.
ḫ. K/1188
[1]

ḫalıḳsan: Halka yakın olan.
ḫ. K1/169
[1]

Ḫananeya: Yer adı.
ḫ. K/510
[1]

ḫarap: *Ar.* Harap, berbat, kötü.
ḫ. (~harab) K/336, K/589, K/786, K/787, K/788, K/789, K/796, K/798, K/800, K/802, K/831, K/933, K/1589, K/1630
ḫ. K1/172, K1/397
ḫ. bulırhıġıź A/190
[19]

ḫas: *Ar.* Has, özgü.
ḫ. K1/133, K1/166, K1/233,

K1/303, K1/320, K1/354, K1/365, K1/442, K1/463, K1/488, K1/495
[11]

Ḫasbulat: Kişi adı.
ḫ. K1/117, K1/131, K1/142, K1/172
[4]

Ḫasbulat apa: Kişi adı, Hasbulat amca.
ḫ. K1/116, K1/117
ḫ.+ m K1/118
ḫ.+ ñ K1/134
[4]

Ḫasbulat olatay: Kişi adı, Hasbulat dede.
ḫ. K1/119, K1/121, K1/122, K1/124, K1/125, K1/127, K1/130, K1/133, K1/134, K1/135, K1/138-2, K1/139-2, K1/147, K1/150, K1/156, K1/157, K1/159, K1/160, K1/161, K1/163, K1/170, K1/180, K1/181, K1/276
ḫ.+ źan K1/141
ḫ.+ źıñ K1/137, K1/144, K1/168
[30]

ḫasla-: Uydurmak, ayarlamak.
ḫ.- p A/93
[1]

ḫat: *Ar.* Mektup.
ḫ. K1/71, K1/110, K1/178, L/92
ḫ.+ ıġıź K1/71
ḫ.+ ımdı K1/108
ḫ.+ tar K1/42
ḫ.+ tarźı K1/42
ḫ.+ tı K1/87, K1/110
[11]

ḫata: *Ar.* Hata, yanlışlık.
ḫ. K1/435
[1]

ḫatta: *Ar.* Hatta, bile, yine de.
ḫ. A/75, A/183, A/206, K/944, K/973, K/1222, K/1285, K/1640, K/1663, K1/50, K1/51, K1/60, K1/112, K1/119, K1/130, K1/154, K1/163, K1/173, K1/190, K1/201, K1/214-2, K1/217, K1/224, K1/228, K1/234, K1/240, K1/245, K1/250, K1/251, K1/254, K1/259, K1/263, K1/277, K1/282, K1/301, K1/305, K1/325, K1/328, K1/342, K1/350, K1/354, K1/378, K1/386, K1/395, K1/398, K1/409, K1/422, K1/441, K1/442, K1/448, K1/490, L/126
[53]

ḫayran: *Ar.* Hayran.
***ḫayran ḳal-*:** "hayran kal-."
ḫ. ḳaldım L/211
ḫ. ḳalıp K1/224
[2]

ḫaywan: *Ar.* Hayvan.
ḫ.+ dan K1/354
ḫ.+ ġa K1/495
ḫ.+ ḳay L/102
[3]

ḫazina: *Ar.* Hazine.
ḫ. K/157, K/1569
ḫ.+ ġa K/438
ḫ.+ ġıź K/159
ḫ.+ hın K1/255
ḫ.+ hınan K1/422
ḫ.+ ların K/36
ḫ.+ ñ k/638, K/1464
ḫ.+ nı K/158
[10]

ḫeber: *Ar.* Haber.
ḫ. A/157, A/186-2, K/320
ḫ.+ é K/261, K/1064, K/1098
ḫ.+ én K/453
ḫ.+ źé A/193
ḫ.+ źerén K/818, K/1579
***ḫeber al-*:** "haber al-, bilgi al-."
ḫ. alıb K/37, K/47
***ḫeber et-*:** "haber et-, bilgi ver-."
ḫ. itégéź K/33, K/1060
ḫ. iterge K/1058, K/1059
ḫ. itken K/1738
ḫ. itkender K/1741
ḫ. ittéler K1/115
***ḫeber yéber-*:** "haber gönder-."
ḫ. yéberéb K/487
[21]

ḫeber-ḫetér: *Ar.* Haber, malumat.
ḫ.+ é L/92
[1]

Ḫebir aġay: Kişi adı, Hebir abi.
ḫ. L/71, L/73, L/74-2, L/110
ḫ.+ ġa L/73, L/74
ḫ.+ źarźıñ L/70, L/76
ḫ.+ źı L/73, L/109
ḫ.+ źın L/74
ḫ.+ źıñ L/75

[13]
Ḫekim babay: Kişi adı, Hekim dede.
ḫ. L/150
ḫ.+ źar L/150
[2]
ḫeḳiḳet: *Ar*. Hakikat, gerçek.
ḫ. K1/498
[1]
ḫel: *Ar*. Hâl, durum, vaziyet.
ḫ. A/21, A/75, A/90, K/1097, K/1163, K1/185, K1/210, K1/342-2, K1/477, K1/500, L/20, L/41, L/136
ḫ.+ de A/19, A/20, A/34, K1/500
ḫ.+ dé A/38, K1/348, K1/436, L/21
ḫ.+ de iken K1/460
ḫ.+ der A/121, K1/374
ḫ.+ derén A/32, K1/458
ḫ.+ deréne K1/64
ḫ.+ é A/8, A/18, A/113, A/204, K1/221, K1/385
ḫ.+ ém L/93
ḫ.+éme K1/212
ḫ.+ én A/49, A/201, A/202, A/204, A/206, K1/372, K1/458, K1/498, L/16
ḫ.+ éne A/24, A/128, K/878, K1/468
ḫ.+ énen L/92
ḫ.+ ge A/72, K1/272, L/168, L/190, L/201
***ḫel al-*:** "dinlen-."
ḫ. alıġıź K/1293
***ḫel indir-*:** "dinlendir-."
ḫ. indérgen K1/267
***ḫel it-*:** "hallet-."
ḫ. itélesek iné K1/89
ḫ. itép A/44
ḫ. itéw A/6
ḫ. itéwźé A/11
***ḫel yıy-*:** "güç topla-."
ḫ. yıya iné L/51
ḫ. yıya torġandarźır L/193
ḫ. yıyıp L/169-2
ḫ. yıyırġa L/180
***ḫelden tay-*:** "yorgun düş-."
ḫ.+ den tayġan K1/450, L/98
[68]
ḫel-eḫwel: *Ar*. Durum, vaziyet.
ḫ. K1/8
[1]
ḫelbuki: Hâlbuki, oysa, aslında.
ḫ. A/7, A/35, A/94, A/110, A/123
[5]
ḫelhéź: Halsiz, güçsüz.
ḫ. K/950, K/1647
ḫ.+ źerźé K/89
[3]
ḫelhézlen-: Halsizleşmek, yorgun düşmek. *bk.* ḫelhézźen-.
ḫ.- ébérek ḳalġan K1/120
ḫ.- ép K1/368, K1/492
[3]
ḫelhézźen-: Halsizleşmek, yorgun düşmek.
ḫ.- éb ḳalırźar K/1358
ḫ.- éb K/520
[2]
ḫelhézźék: Hâlsizlik.
ḫ. (~ḫelhézźég) + ébézźé K/218
ḫ. (~ḫelhézźég) + én K/88
ḫ.+ té K/274
ḫ.+ terén K/270
[4]
Ḫelil: Kişi adı.
ḫ. A/158
[1]
ḫellen-: Güçlenmek, kuvvetlenmek.
ḫ.- ép L/133
[1]
ḫenyer: *Far*. Hançer.
ḫ.+ źeré K1/14
[1]
ḫerbiy: *Ar*. Harbî, askerî.
ḫ. K1/69
[1]
ḫereket: *Ar*. Hareket.
ḫ. itéwsé K1/100
[1]
ḫerekethéź: Hareketsiz.
ḫ. K1/25, K1/161, K1/319, K1/376, K1/461
[5]
ḫeréf: *Ar*. Harf.
ḫ.+ é K1/155
ḫ.+ ter K1/265
[2]
ḫeséretten-: Kaygılanmak, kaygı duymak.
ḫ.- éb kitken K/639, K/1465

[2]

ḫesret: *Ar.* Hasret, kaygı, keder.
ḫ.+ én L/193, L/197
ḫ.+ ke töştöler L/95
ḫ.+ té K1/311
ḳayġı ḫ. K1/328
[5]

ḫesretlen-: Kaygılanmak, kaygı duymak. *bk.* ḫeséretten-.
ḫ.- e iné L/54
[1]

ḫesrtlen-[d: ḫesretlen-]: Kaygılanmak, kaygı duymak. *bk.* ḫeséretlen-.
ḫ.- e L/61
[1]

ḫester: *Ar.* Özen, ihtimam, itina.
ḫ.+ én L/85
[1]

ḫesterlélék: Özenli olma durumu.
ḫ.+ ke K1/227
[1]

ḫet: *Ar.* Hat, çizgi, sınır çizgisi.
ḫ.+ te L/166
[1]

ḫeter: *Ar.* Bela getiren, felaket getiren kötü şey.
ḫ. K1/446
[1]

ḫetér: *Ar.* Hatır.
ḫ.+ é K1/37
ḫ.+ én K1/235
ḫ.+ énde K1/318
ḫ.+ éne K1/447
ḫ.+ źe K1/168
[5]

ḫetérhéź: Çabucak unutan; hatırı, anısı olmayan.
ḫ. K1/374
[1]

ḫetérle-: Hatırlamak.
ḫ.- ymé K1/307
[1]

ḫetérlet-: Hatırlatmak.
ḫ.- e K1/152
ḫ.- ép K1/364
ḫ.- ép ḳuyġan K1/302
ḫ.- ken K1/146
[4]

ḫetlé: Dek, kadar, denli.
ḫ. A/4, A/6, A/76, A/85-2, A/86, A/87-2, A/114, K1/154, K1/173, K1/174-2, K1/187-2, K1/192, K1/198, K1/213, K1/223, K1/227, K1/240-2, K1/253-2, K1/277, K1/294, K1/327, K1/330, K1/344, K1/350, K1/358, K1/365, K1/448, K1/495, K1/496-2
ḫ.+ mé K1/365
[37]

ḫetlém: Dek, kadar, denli. *bk.* ḫetlé.
ḫ. A/130, A/149, A/151, A/183
[4]

ḫeyér: *Ar.* Hayır, fayda, güzellik.
ḫ. K1/163, K1/423
[2]

ḫeyér-ḫamlıḳ: Yardımseverlik.
ḫ. A/17
[1]

ḫeyérlé: Hayırlı, faydalı, iyi.
ḫ. K1/70, K1/420
ḫ. bulhın K1/425
ḫ.+ ge bulhın K1/425
[4]

ḫeyérsé: Fakir, yoksul.
ḫ. L/15
[1]

ḫeyle: *Ar.* Hile, aldatma.
ḫ. A/80, A/96, K/913, K/1610
ḫ.+ hé K1/273
ḫ.+ hén K1/211, K1/218
ḫ.+ ler A/95
[8]

ḫeylehéź: Hilesiz, gerçek.
ḫ. L/158
[1]

ḫeyleker: *Ar.*+*Far.* Hilekâr, sahtekâr.
ḫ. K1/229
[1]

ḫeylekerźék: Hilekarlık, dolandırcılık.
ḫ. K/1340
[1]

Ḫeyźer: *bk.* Ḫeyźer aġay.
ḫ. A/157
[1]

Ḫeyźer aġay: Kişi adı, Heyzer abi.
ḫ. A/139, A/144, A/153, A/156, A/157, A/159, A/160, A/164, A/165, A/167, A/201, A/209
ḫ.+ źıñ A/160
[15]

ḫeźér: *Ar.* Hâlihazırda, şimdi, şu an.

ḫ. A/33, A/35, A/36, A/39, A/44, A/59-2, A/85, A/94, A/95, A/100, A/131, A/144, A/154, A/205-2, K/253, K/962, K/1026, K/1027, K/1287, K/1473, K/1713, K1/38, K1/39, K1/59, K1/65, K1/66, K1/84, K1/91, K1/94, K1/97, K1/148, K1/149, K1/205, K1/208, K1/210, K1/213, K1/217, K1/231-2, K1/232, K1/234, K1/241, K1/249, K1/271, K1/272, K1/274, K1/316, K1/324, K1/336, K1/338-2, K1/340, K1/345, K1/355, K1/359-2, K1/360, K1/365-2, K1/369, K1/372, K1/379, K1/403, K1/420, K1/435, K1/451, K1/453, K1/464, K1/465, K1/466, K1/469, K1/472, K1/473, K1/476, K1/477, L/90, L/114, L/129, L/152, L/154, L/158, L/160, L/163, L/193, L/207
ḫ.+ źen A/120
[88]

ḫeźérge: Şimdiye kadar, şu ana kadar.
ḫ. A/40, A/118, A/153, K1/70
[4]

ḫeźérgé: Şimdiki, şu sıralar, şu anki, günümüzdeki.
ḫ. A/3, A/34, A/55, A/60, A/62, A/66, A/67, A/68, A/98, A/100, A/198, K1/352, L/124
[13]

ḫeźérźe-: Hazırlamak.
ḫ.- nıḳ A/99
[1]

ḫézmet: Hizmet, iş, vazife. *bk.* hézmet.
***ḫézmet it-*:** "hizmet et-, çalış-."
ḫ. it K/75
ḫ. ite K/1101
ḫ. itéb K/1039
ḫ. itéwsélerge K/453
ḫ. iteyém K/1488
ḫ. itken K/216
ḫ. itkender K/76, K/1722
ḫ. itmenék K/907
[9]

ḫézmetsé: Hizmetçi, işçi.
ḫ. bulhın K/673, K/1428, K/1486
ḫ. K/978, K/1678
ḫ.+ hé K/214
ḫ.+ héne K/115
ḫ.+ ler K/967
ḫ.+ leré K/857
ḫ.+ lerén K/715, K/716
ḫ.+ leréne K/1606
ḫ.+ m K/207, K/209
ḫ.+ me K/210
[15]

ḫézmet: *Ar.* Hizmet, iş, vazife.
ḫ. K1/213, K1/221
ḫ.+ émdéñ K1/215
ḫ.+ éne A/18
ḫ.+ éñe K1/227
ḫ.+ ke A/3
ḫ.+ te K1/69
***hézmet it-*:** "hizmet et-, çalış-."
ḫ. it L/14
ḫ. ite almaśhıġıź K/162
ḫ. ite almay K/162
ḫ. ite L/3
ḫ. itehéñ iken L/14
ḫ. itép L/8
ḫ. itér K1/216
ḫ. itérge K1/259
ḫ. iteyém K/675
ḫ. itkén L/46
ḫ. itkender K/1083
ḫ. ittérér K/675, K/1488
[20]

ḫézmetsé: Hizmetçi, içi. *bk.* ḫézmetsé.
ḫ. bulhın K/784
ḫ. K/297, K/1675
ḫ.+ ge K/298
ḫ.+ hén K/1530, K/1532
ḫ.+ ler K/1663, K/1674
ḫ.+ lerén K/717
[9]

ḫıyal: *Ar.* Hayal.
ḫ.+ dar K1/85-2
ḫ.+ darıñ K1/35
[3]

ḫıyalıy: *Ar.* Hayalî.
ḫ. K1/5
[1]

ḫıyanat: *Ar.* İhanet, hıyanet.
ḫ. K1/496
ḫ. itérge K1/98
ḫ.+ ḳa K1/359
[3]

ḫıyanatsı: Hain, nankör.
ḫ.+ ġa K1/393
[1]

ḫıyanatsılıḳ: Hainlik, nankörlük.
ḫ.+ ḳa K1/358
[1]
ḫikeye: *Ar.* Hikâye, öykü.
ḫ.+ lerén K1/104
[1]
ḫikeyet: *Ar.* Efsane, rivayet.
ḫ. K1/162, K1/276
ḫ.+ é K1/164
ḫ.+ én K1/161, K1/168, K1/170, K1/276
ḫ.+ té K1/160, K1/169, K1/175, K1/176, K1/181
ḫ.+ téñ K1/163
ḫ.+ ter K1/176
[16]
ḫikmet: *Ar.* Hikmet.
ḫ. K1/270
[1]
ḫikmetlé: Hikmetli.
ḫ. K1/143, K1/148, K1/161, K1/170, K1/174, K1/223, K1/276
[7]
ḫilaf: *Ar.* Yakışıksız, uygun olmayan.
ḫ. A/97
[1]
ḫis: *Ar.* His, duygu.
ḫ.+ té K1/488
[1]
ḫisap: *Ar.* Hesap.
ḫ. A/50, A/51, A/53, A/64, A/94
ḫ. (~ḫisab) + ın A/135
ḫ. (~ḫisab) + ına A/78, A/131
ḫ. (~ḫisab) + ınan A/67
ḫ.+ tarġa A/63
[10]
ḫisaphıź: Hesapsız, sayısız.
ḫ. A/74
[1]
ḫisapla-: Hesaplamak.
ḫ.- hañ A/50, A/53
ḫ.- p A/94
[3]
ḫisaplan-: Hesaplanmak.
ḫ.- mayınsa A/100
[1]
Ḫismet: Kişi adı.
ḫ. L/81, L/93
[2]
Ḫoday: Allah, Tanrı. *bk.* Ḫoźay.
ḫ. L/47
ḫ.+ źıñ L/11, L/15
[3]
ḫoḳuḳ: *Ar.* Hukuk.
ḫ. A/98, A/105
ḫ.+ tar A/24
ḫ.+ tarı A/91
ḫ.+ tan A/103
ḫ. (ḫoḳuġ) + ın A/112
[6]
ḫoḳuḳlı: Hukuku olan.
ḫ. A/77, A/97
[2]
ḫoloḳ: *Ar.* Yaradılış, tabiat.
ḫ. K1/364
ḫ. (~ḫolḳ) + om K1/217
ḫ. (~ḫolḳ) + onan K1/365
[3]
ḫoloḳlo: Yaradılışlı, karakterli.
ḫ. K1/352
[1]
Ḫorazin: Yer adı.
ḫ. K/336
[1]
ḫosusiy: *Ar.* Hususi, özel.
ḫ. A/29, A/112, A/114
[2]
Ḫoźa: Allah, Tanrı. *bk.* Ḫoźay.
ḫ. K1/253
[1]
Ḫoźay: *Far.* Allah, Tanrı, Hüda.
ḫ. K/23, K/64, K/68, K/69, K/71, K/99, K/168, K/171, K/230, K/372-2, K/480, K/485, K/491, K/492, K/494, K/510, K/623, K/634, K/641, K/693, K/712, K/724, K/743, K/756, K/757, K/758, K/759, K/795, K/970, K/972-2, K/1024, K/1027, K/1038, K/1071, K/1084, K/1085, K/1154, K/1178, K/1189, K/1190, K/1204, K/1208, K/1327, K/1331, K/1394, K/1440, K/1449, K/1452, K/1457, K/1458, K/1461, K/1466, K/1467, K/1468, K/1542, K/1552, K/1554, K/1555, K/1560-2, K/1562, K/1591, K/1634, K/1720, K/1724, K1/16, K1/208
ḫ.+ ġa K/162, K/643, K/748, K/1027-2, K/1329, K/1470-2, K/1517, K/1545
ḫ.+ ı K/759, K/1554-3, K/1555

ḫ.+ ı tügél K/759, K/1555
ḫ.+ ıbıź K/1557
ḫ.+ ım K/1030-2, K/1715-2
ḫ.+ ın K/519
ḫ.+ ıña K/75
ḫ.+ ıñdı K/72, K/1558
ḫ.+ ıñdı K/764
ḫ.+ źan K/1122, L/49
ḫ.+ źı K/98, K/238, K/243, K/974-2, K/1122, K/1127, K/1226, K/1340, K/1673
ḫ.+ źıḳın K/550, K/748, K/1388, K/1545
ḫ.+ źın K/57, K/124, K/348, K/493, K/543, K/1094, K/1141, K/1226, K/1326, K/1747
[125]

ḫöküm: *Ar*. Hüküm, yönetim.
ḫ. K/1003
ḫ.+ der K/806
***ḫöküm hör-*:** "yönet-, hakim ol-."
ḫ. hörgen K1/21
ḫ. höröwéne K1/431
***ḫöküm it-*:** "yönet-, sahip ol-."
ḫ. iterhégéź K/645
ḫ. iterźer K/666, K/1476
***ḫökömge bir-*:** "tutuklat-."
ḫ.+ ge birerźer K/290
ḫ.+ ge K/1581
***ḫökömge kal-*:** "suçlan-, yargılan-."
ḫ.+ ge ḳalır K/111
ḫ.+ ge ḳalırġa téyéş K/112-2
[12]

ḫökümet: *Ar*. Hükûmet, devlet.
ḫ. A/1, A/10, A/105
ḫ.+ é A/69
ḫ.+ ke A/70
ḫ.+ téñ A/1, A/69
[7]

ḫörmet: *Ar*. Hürmet, saygı.
ḫ. K1/131, K1/440
ḫ.+ é K1/227
ḫ.+ én K1/257
ḫ.+ té K1/358
***ḫörmet it-*:** "hürmet et-, saygı göster-."
ḫ. ite K1/322
ḫ. iteler K1/40
ḫ. itken K1/188
[8]

ḫörmetle-: Saygı göstermek.
ḫ.- p K1/189, K1/307, L/80
[3]

ḫörmetlé: Hürmetli, saygılı.
ḫ. K1/189, K1/223, K1/258
[3]

Ḫristos: Kişi adı.
ḫ. K/16, K/30, K/367, K/543, K/769, K/781, K/783, K/817, K/835, K/972, K/977, K/1001, K/1006, K/1385, K/1563, K/1578, K/1593, K/1671, K/1713
ḫ. ikendé K/1104
ḫ.+ ḳa K/17
ḫ.+ tar K/836, K/1594
ḫ.+ tıḳı K/1434
ḫ.+ tın K/317, K/1071
[26]

ḫuja: *Far*. Bir şeyin sahibi, yönetici, idareci.
ḫ. A/19
ḫ.+ hı K1/167, K1/405
ḫ.+ nıñ K1/73
[4]

ḫujalıḳ: Yönetim, idare.
ḫ. A/62, A/63
ḫ. (~ḫujalıġ) + ınıñ A/48
ḫ. (~ḫujalıġ) + ı A/29, A/52, A/115, A/122
ḫ. (~ḫujalıġ) + ın A/51, A/104
ḫ. (~ḫujalıġ) + ında A/133
ḫ.+ ḳa A/59
ḫ.+ ta A/53
ḫ.+ taġı A/63
ḫ.+ tan A/65
ḫ.+ tarġa A/104
ḫ.+ tarına A/64
ḫ.+ tıñ A/128
[17]

ḫuphın-: Güzel görmek, dürüst bulmak.
ḫ.- may K1/342
[1]

ḫurźa-: Kötülemek, aşağılamak, iftira atmak.
ḫ.- ġandar K/1028, K/1713
ḫ.- ġanın K/974, K/1673
h.- ha K/1172
ḫ.- halar K/101, K/1171
ḫ.- w K/1340
ḫ.- y K/238, K/974, K/1122

[11]

ẖurźaw: İftira.
ẖ. K/375-2
ẖ.+ źar K/507, K/1171
[3]

ẖurźıḳ: Kötü, kötü söz.
ẖ. K/376-2
[2]

ẖuş: *Far*. Hoş, güzel.
ẖ. K1/70, K1/79, K1/154, K1/245-2
ẖ.+ ıġıź K1/47, K1/114, K1/490
[8]

ẖuşbıy : *Far*. Koku.
ẖ. K1/166
[1]

ẖuşlaş-: Vedalaşmak.
ẖ.- ıw K1/445
ẖ.- tı A/167
[2]

I

ıġı-zıġı: Paldır küldür, aceleyle hareket etmek.
ı. K1/21
[1]

ıjıyt: Ekin biçerken çıkan ses.
ı. ıjıyt L/164
ıjıyt ı. L/164
[2]

ıḳ-mıḳ: Verilecek cevap olmadığında söylenir; kem küm.
***ıḳ-mıḳ it-*:** "kem küm et-."
ı. itmek L/81
[1]

ıḳsım: Rahat, sıkıntısız, güzel.
ı. K1/117, K1/261
[2]

ılasın: Laçın, beyaz renkli bir cins şahin.
ı. K1/411
ı.+ day K1/313
ı.+ mı K1/412
[3]

ıntıl-: Çabalamak, heves etmek.
ı.- alar A/32, L/113
ı.- ġan K1/151
ı.- ıb töşöb K/1232
ı.- ıb ḳaranı A/3, A/11
[6]

ıntılış: Arzu, dilek, heves.
ı.+ ta K1/301
[1]

ınyı: İnci.
ı. K/439, K1/154, K1/244, K1/438, K1/473
ı.+ ġıźźı K/178
ı.+ nı K/440-2
[8]

ınyılı: İncili.
ı. K1/473
[1]

ıñġay: Yön, taraf, cihet.
ı. iné K1/308
ı.+ źan K1/408
[2]

ıñġayına: Üzerine, yoluna.
ı. A/171
[1]

ıñġıraş-: İnlemek, feryat etmek**.**
ı.- a L/52
ı.- ıp ḳuya K1/433
[2]

ıñġıraşıwhıź: İnlemeden, sakince.
ı. K1/25
[1]

ırġıt-: Fırlatmak, atmak, terketmek, bırakmak.
ı. K1/222
ı.- a ırġıta K1/181
ı.- a K1/467
ı.- arźar K/436, K/444
ı.- hañ K1/430
ı.- ır K1/304, K1/366
ı.- ḳan K1/288, K1/296, K1/299
ı.- ḳandar K/442
ı.- tı K1/33
ı.- tılar K1/10, L/70
ırġıta ı.- a K1/181
[16]

ırġıtıl-: Fırlatılmak, atılmak.
ı.- dılar L/85
[1]

ırıw: Soy, boy; aşiret.
ı. K/17, K/383, K/385, K/386, K/531, K/572, K/846, K/1367, K/1393, K/1412, K/1602
ı.+ ġa K/389, K/809, K/1367
ı.+ ına K/645
ı.+ źı K/331
toḳom ı.+ ı K1/306

[17]

ırźın: Harman yeri, harman.
ı.+ ın K/60
[1]

ısıḳ: Çiğ tanesi, çiğ.
ı. K1/165, L/176-2
[3]

ısıḳlı: Çiğli, çiğ düşmüş.
ı. K1/78
[1]

ısın: Gerçek, doğru.
ı. A/193, K/108, K/116, K/140, K/143, K/154, K/211, K/288, K/296, K/315, K/326, K/411, K/485, K/555, K/575, K/585, K/595, K/600, K/601, K/617, K/640, K/645, K/702, K/712, K/743, K/809, K/814, K/846, K/859, K/875, K/903, K/908, K/922, K/930, K/943, K/1171, K/1273, K/1367, K/1394, K/1434, K/1472, K/1517, K/1542, K/1571, K/1602, K/1618, K/1627, K/1634, K/1639, K1/47, K1/126, K1/149, K1/156, K1/187, K1/200, K1/219-2, K1/221, K1/227, K1/232, K1/233, K1/245, K1/250, K1/255, K1/256, K1/294, K1/308, K1/321, K1/356, K1/360, K1/409, K1/488
ı.+ dı K/1560
ı.+ ın K/1252
ı.+ mı K1/485, K1/486
[76]

ısın-yahaw: Çok güzel.
ı. K1/204
[1]

ısınlap: Gerçekten de, sahiden de.
ı. K1/82, K1/164, K1/198, K1/206, K1/210, K1/212, K1/221, K1/228, K1/230, K1/249, K1/256, K1/271, K1/275, K1/276, K1/315, K1/323, K1/325, K1/340, K1/399, K1/474, L/35, L/131, L/141, L/151, L/153, L/176, L/197, L/206, L/208
[29]

ısınuḳ: Gerçekten.
ı. K/1038, K/1720
[2]

ısḳın-: Kurtulmak.
ı.- ġan K1/288
ı.- ıp kite K1/488
ı.- ırġa L/180
ı.- maḳsı bulıp L/182
[4]

ısḳındır-: Serbest bırakmak, azat etmek.
ı.- ayım K/1690
ı.- hın K/1001, K/1005
ı.- ıb yébergen K/1010
ı.- ıp alha K1/386
ı.- ıp alıwı K1/386
[6]

ışan-: İnanmak, güvenmek.
ı.- a K1/322, K1/475, K1/477
ı.- a alham iné K1/433
ı.- a almay K1/31
ı.- a iném K1/359-2
ı.- alar iné K1/393-2
ı.- ġan K1/250, K1/322
ı.- ıp A/193, K1/361
ı.- ıp bulamı K1/350
ı.- ıw K1/125
ı.- ma K1/498
ı.- maġan L/89
ı.- mahaġıź K1/249
ı.- mahañ K1/116, K1/134
ı.- mawımdı K1/125
ı.- may K1/416
ı.- mayım K1/480
ı.- mayıraḳ K1/60
[24]

ışanıs: İnanç, güven; ümit.
ı. K1/115
ı.+ ım K1/420
ı.+ tı K1/358
[3]

ışıḳ: Sığınak.
ı. K1/381, K1/384
ı.+ ta K1/389
[3]

ıştanlıḳ: Pantalon.
ı. K1/398
[1]

ıw-: Ovmak, ovalamak.
ı.- a ıwa K1/228
ıwa ı.- a K1/228
[2]

ıwaḳ: Küçük, ufak.
ı. K/522
ı. (~ıwaġ)+ ıraḳ K/426, K/1209
ı.+ tarın K/515
[4]

ıwalsıḳ: En küçük parça.
ı.+ tarın K/1346
[1]
ıwat-: Parçalamak, zarar vermek.
ı.- ıb K/1612
ı.- ırmın K/940, K/1636
ı.- a huġıp K/1532
[3]
ıwatıl-: Parçalanmak.
ı.- ır K/725
[1]
ıwatḳıla-: Parçalamak, un ufak etmek.
ı.- b K/1223
[1]
ıyt- [d: eyt-]: Söylemek. *bk.* eyt-.
ı.- érźer K/907
[1]
ızġış: Kavga, dövüş, mücadele.
ı. sıġıp kite torġaynı L/18
[1]
ıźa: *Ar*. Eza, eziyet, sıkıntı, cefa.
ı. sikkenén K/1310
ı. K/1245
[2]
ıźala-: Eziyet etmek, ceza vermek.
ı.- ma K/1226
ı.- p K1/457
[2]
ıźalan-: Acı çekmek, eziyet çekmek.
ı.- a K/207, K/570
ı.- dım K/1003
ı.- ġan K/255, K/1104, K/1244
ı.- ıb K/548, K/1405
ı.- ır K/567
ı.- ırġa téyéş K/1386
[10]

İ

i-: İmek. Ana yardımcı fiil.
aġıp tora i.- né L/20
aḳ i.- ken K/1053
aḳbulat i.- né K1/172
aḳsa i.- né L/10
ala alġanı yuḳ i.- né L/98
ala i.- ken K1/248, K1/386
alalar i.- né A/6
aldı i.- ken L/10
alġan bulır i.- né L/57
alır i.- né L/60
alır i.- ném K/890
almaśḳa kerek i.- né L/24
añġarġandar i.- ken K/1540
añlaha i.- né K1/343, K1/446
añlay alhañ i.- né K1/362
añlay almay i.- ném L/7
apa la i.- négéź K1/109
artḳan hımaḳ i.- né K1/324
aşap yöröyźer i.- né L/176
aşarġa téyéş tügél i.- né K/1141
aşata i.- né L/19
asılha i.- né K/680
aśıray i.- ném L/99
asıwlanġan i.- ken L/16
aşḳına i.- néñ K1/35
atayźar i.- ken K1/116
awır i.- ken K1/456
awźarır i.- ken K/1731
bahahı i.- kenén K1/215
bala i.- ném L/1
balıḳsılar i.- ken K/83, K/1086
balḳıp ultıra i.- ken K1/269
bar i.- ken K/354, K/999, K/1000, K/1093, K/1144, K/1362, K/1534, K1/399
bar i.- né A/138, K/752, K/1548, K1/34, K1/35, K1/134, K1/379, L/1, L/29, L/35, L/38, L/165
bara i.- né K1/397
baralar i.- ken K/1423
barġan bulır i.- ném A/202
barġan i.- ken K/700, L/79
barır i.- némé K1/221
başlaġan i.- ken L/151
başlaġandar i.- né L/183
başlay i.- né L/18
baştanı i.- he K/844, K/1600
bayram i.- né K1/95
baźnat itmey i.- ken K/229
béle i.- ken K/1002, K/1691
béle i.- né A/176
béle i.- ném K1/249, L/133
bélékhéź i.- ken K/865
bélgértkéhé kilmegen i.- ken K/1342
bélhe i.- né K1/327, K1/347
bélmegen i.- ken K/1399
bélmey i.- nék K1/18
bér i.- né L/197
béréhé i.- né K1/358
bérew i.- né K1/170

bérge i.- né K1/323
beylegen i.- né K1/446
bılay tügél i.- néñ L/104
birehé bar i.- ken K/606, K/610
birér i.- ném L/82
birérge bulır i.- né K/918
birέw kerek i.- né K/890
birgéhéź i.- né L/99, L/122
börköw i.- né K1/381
borsola i.- ném L/51
boşonasaḳ i.- né L/194
bula i.- ken K1/189, K1/253, K1/290
bula i.- né A/169, L/104, L/207
bulahı i.- né L/34
bulalar i.- ken K/852
buldımı i.- ken K1/315
buldıra almay i.- ném K1/100
bulġan i.- ken K1/200
bulġanı yuḳ i.- né K/268
bulır i.- ken K/644, L/25
bulır i.- né A/189, K/588, K/1435, K1/414, K1/446, L/137
bulır i.- négéź K1/111
bulır i.- ném K/1237
bulırġa téyéş i.- ken K/1610
bulmaha i.- né K/832, K/1590
bülmeyźer i.- né L/124
dertlengené yuḳ i.- né L/210
disetskéy i.- né L/70
duś i.- kenhéñ K1/227
eḫiretter i.- né K1/323
élénép tora i.- né K1/135
éş i.- némé K1/346
ésérér i.- né L/61
éşlemeś i.- nék K1/66
éşler i.- néñ L/190
éşley i.- né L/3
éşter i.- ken K/721, K/1537
éşteré i.- né A/136
éyeréb bara i.- ken K/676
éyeréb yöröyźer i.- ken K/1130
eyte i.- né K/1027
eytmey i.- né L/14
eźérlene i.- né A/156
fayźalana alırźar i.- né A/113
fayźalana bire i.- né A/85
fayźalı i.- né A/4
fetiḫa abıstay i.- né L/30
ġaşiḳ i.- ném K1/454
ġayébtemeś i.- négéź K/351
haġına i.- né L/122
halḳın kéwék i.- né L/33
halmayźar i.- né L/124
hatılġan i.- ken A/40
hatmaś i.- ném L/102
hayrayźar i.- né L/206
ḫel itélesek i.- né K1/89
ḫel yıya i.- né L/51
ḫelde i.- ken K1/460
helek ittérmeś i.- né K1/482
hépérép yöröy i.- né L/13
ḫesretlene i.- né L/54
ḫéźmet itehéñ i.- ken L/14
hıġılır i.- né K1/308
hımaḳ i.- né L/152
hiźe i.- ném L/204
horayźar i.- ken L/55
höylene i.- né L/31, L/41, L/99
höylerge téyéş i.- né A/138
höyley i.- né A/138
höyźeşkender i.- ken K/1427
ḫristos i.- kendé K/1104
huḳır i.- kenlégémdé K1/106
huḳmaḳsı i.- né A/197
ıñġay i.- né K1/308
intéktéreler i.- ken L/55
ir i.- né K1/139, K1/308
irék birmeś i.- né K/855
irkén i.- kenén L/161
irmek kéşé i.- né K1/172
irte i.- né K1/6
ışana alham i.- né K1/433
ışana i.- ném K1/359
ışanalar i.- né K1/393
iśenleşéwé i.- né L/211
işétkenébéź yuḳ i.- né A/175
ḳaġıp ḳuya i.- né L/204
ḳalır i.- né K/253
ḳalır i.- nék L/136
ḳamıştırıp tora i.- né L/36
ḳaplamaḳsı bula i.- né L/88
ḳarap ḳalır i.- né K1/327
ḳarap tora i.- né L/28, L/38
ḳarap ultıra i.- ném L/13
ḳararġa mömkin bulha i.- né K1/316
ḳaray i.- né K1/354
ḳatı kéşé i.- kenéñdé K/887
ḳatın i.- ken K/1344, K1/429

ḳatışmaś i.- nék K/803
ḳayġı i.- némé K1/332
ḳayta i.- né L/44
ḳaytalar i.- né L/5
ḳaytara alırmın i.- ken K1/227
ḳaytıp bara i.- né K1/103
ḳaytıwı i.- né K1/424
ḳayźa i.- kenén K/1317
ḳayźa i.- kenlégén K1/17
ḳayźan i.- ken K/448, K/450, K/1264
kebérźerźe i.- ken K/1222
kém i.- ken K/228, K/1219
kém i.- kenéñdé K/1094
kém i.- kenlégén K1/26
kém i.- né K1/309
keñeşsé i.- ken K/1724
kerek i.- ken K1/321, K1/356
kerek i.- kendé K/146
kerek i.- kenén K/170
kereklé i.- né K1/114
kerekmeś i.- né L/22
kerekmey i.- né K1/19
kéşé i.- ken K1/260, K1/393
kéşé i.- kenén K/1282
kéşé i.- né K1/179, K1/352, K1/353
kéşé tügél i.- né K1/423
kéşénéké i.- kené K1/118
kéwék i.- né K1/102
kilér i.- né K/963, K1/354
kiltérgen i.- ném K/1410
kiréléb ḳaźaḳtanha i.- né K/1006, K/1007
kite i.- méş A/157
kitéb bara i.- ken K/813
kitér i.- né K1/328, K1/372
kitérge kerek i.- né K1/30
kithe i.- né K/1236
kitheñ i.- né L/175
kitken i.- ken L/27
ḳıź i.- né K1/310, K1/340
ḳıźġana i.- nék L/123
ḳıźġana i.- ném L/101
ḳızıḳtırıp toralar i.- né L/37
kölöp tora i.- ken K1/272
kön i.- né K1/318
ḳorar i.- nék K/559
ḳoroġan ḳuldı i.- ken K/354
ḳot osḳos bulır i.- né K1/317
köte i.- ném K1/71, L/145
köteler i.- né A/196
ḳotḳara i.- né K/1026, K/1712
kötöb torġan i.- ken K/1724
ḳotola almay i.- ken K1/328
ḳotolmaś i.- né K/834, K/1592
kötölöb yöröyźer i.- ken K/1230
kötölöb yöröyzer i.- ken K/231
kötöp toralar i.- ken L/119
küb i.- ken K/639, K/1130, K/1465
kuldı i.- ken K/1144
ḳulında i.- né A/10
küñélhéź i.- né L/9
küñéllé i.- né K1/91
küpmé i.- né K1/34
ḳuptaralar i.- né L/195
küre i.- ném L/102
küre torġan bulham i.- né K/1494
küréne i.- né A/192, L/87, L/196
küréneler i.- né L/165
kürénéş i.- né K1/447
kürép bulır i.- né K1/316
kürép bulmaś i.- né K1/317
kürér i.- nék K/382
kürgenébéź yuḳ i.- né K/1127
kürheñ i.- né K1/139
ḳurıḳḳandar i.- ken K/1399
ḳurḳalar i.- ken K/1513
ḳurḳḳan i.- ném K1/88
ḳurḳḳandar i.- ken K/1312
kürźén i.- hegéź K/1601
küséreler i.- méş A/157
küterér i.- né K1/173
kütergen i.- ken K/1420
ḳuyı i.- né L/99
maḳtamay i.- ken K1/260
malay i.- né K1/436
min géne i.- ném L/197
mömkinmé i.- ken K1/355
nasarźanġan i.- ken K/1245
nazaryanin bélen i.- néñ K/1676
naźlı i.- ken K1/466
neme i.- kenén L/55
néy i.- ken K/1403
néy i.- kenén K/248, K/351, K/412
nindey i.- ken K1/49
nıp nıḳ i.- né K1/407
öleşérge bulır i.- né K/1614

ömöt ite i.- né K/1027
onotḳandar i.- ken K/532
onotolmaś tön i.- né K1/92
oşolar ġınamı i.- ken K1/141
ośta ḳullı i.- ken K1/251
ośtahı i.- kenhéñ K1/256
öyrengen i.- ken K/1041
sabıy i.- kenhéñ K1/217
şatlana ġına i.- ném L/52
şatlığı i.- né K1/445
şatlıḳ bulır i.- né K1/110
şep i.- né K1/308
sıġa i.- ném L/26
sıġalar i.- né L/4
sıġarġandar i.- ken L/109
sıġıp barhın i.- né K1/114
sıġıp kite i.- né L/6, L/97
sıḳḳan i.- ken K/476
sıḳtın i.- he K/387
sıwaḳ i.- né A/170
şul i.- ken K1/55
şulay i.- né K1/64
sumılġan i.- ken K/1079
şunday i.- kenén K1/224
tabşırġan i.- ken K/877
talap ite i.- né A/8
tapḳan i.- méş A/186
taşıy i.- ken K1/184
taşlaġan i.- méş A/189
taşlay i.- né L/127
taysınmay i.- né L/197
taźarta alır i.- néñ K/203, K/1110
téré ḳalha i.- né K/1242
tewbe iterźer i.- né K/336
téyém i.- né K/348
téyéş tügél i.- né K/348
téyźer i.- né L/129
tigen i.- ken K/256, K/456, K/1227, K/1247, K/1280
tigené i.- ken K/534
tikşére i.- nék A/198
tılḳıyhıñ i.- ken L/158
tınır i.- né K1/432
tınmaś i.- né A/189
tirelere i.- ken K/1706
tırışa i.- né L/182
tön i.- né K1/103
tora i.- ken K/1688, K1/249, K1/263
tora i.- né L/27, L/78, L/89, L/186
tora i.- nék L/1
tora i.- ném A/162
toralar i.- ken K/390
toralar i.- né L/68, L/86, L/124, L/125
torar i.- né K/338, K/855
torayım i.- ken L/157
tormaś i.- ném L/12
tormay i.- nék L/19
törmele i.- kenéñdé K/902
tororźar i.- né A/77
töşkelegender i.- ken L/146
töşkeler i.- né L/143
töşönöb yétmegender i.- ken K/1314
töşörge kerek i.- ken K1/441
tota almay i.- ken K/1222
tota i.- ném L/88
totalar i.- né A/12
toya i.- ném K1/91
töźele almaś i.- ñé L/201
tügél i.- né L/122
tügél i.- né L/125
tüşegém i.- né L/88
tüźérge kerek i.- né K1/394
tüźérge téyéş i.- né K1/394
uḳıġan i.- ném K1/84
uḳırġa kerek i.- né K1/83
ulandarı i.- kenégéźźé K/804
ulay i.- ken K1/193
ulı i.- né K/1038, K/1720
ültérgéhé kilgen i.- ken K/1281
ültérgender i.- ken K/1688
ültérmek te bulġan i.- ken K/457
ultıra i.- ken K/916, K/929, K/978, K/1175, K/1489
ultıra i.- ném L/4
ultıralar i.- ken K/245, K/1121, K/1130
ultırġan i.- ken K/1052
ultırtḳan i.- ken K/455
unday bındayźarźan tügél i.- né K1/62
unikénsé i.- né A/197
uram i.- méş L/157
uraźa totalar i.- ken K/1133
urınlaşḳan i.- né K1/8
urırġa kerek i.- né L/155
uśaldar i.- ken K/229

ütéb bara i.- ken K/345
ütép baralar i.- né L/208
üthe i.- né K/948, K/1644
uyana i.- né K1/303
uylaġan i.- ném K1/113
uylay i.- ném L/35, L/163
üźgermeś kéwék i.- né K1/315
vaḫıt tügél i.- ken K/1508
vaḳlaşalar i.- né L/111
vatḳan i.- ken L/17
yabtırġan i.- ken K/1279
yahap kitken i.- ken L/141
yahay i.- ken K1/188
yaḳın i.- ken K/1232
yaḳşı bulır i.- né K1/84, L/84
yaḳşıraḳ bulır i.- né K/933, K/1630
yaltırap yata i.- né L/166
yamab yatalar i.- ken K/86, K/1089
yanında i.- ken K/1241
yaramay i.- ken L/79
yarar i.- né K1/434, L/49, L/88, L/141
yararźay i.- kenén K/284
yarata i.- né K1/344
yaratmay i.- ken K1/429
yaśaġan i.- ken K/1283
yata i.- ken K/1100
yaźa bulmaś i.- ken A/189
yaźıp alġandar i.- ken A/212
yébere i.- ken K1/430
yébere torġan i.- ken K/1687
yéberér i.- nék A/200
yebéşép tora i.- ken K1/385
yégété i.- kenéñdé K1/70
yelley i.- né K1/345
yéméşé i.- né K1/147
yéñél tügél i.- ken K1/363
yéñélden tügél i.- né K1/60
yérénéké i.- ken K/1344
yeş i.- né K1/316, K1/340
yeş i.- néñ K1/34
yeş kéne i.- né K1/344
yeşep yatır i.- né K1/214
yeşte i.- ken K/1261
yéte almay i.- ném L/127
yılmaya almaś i.- né K1/317
yıltıray i.- né L/86
yımıldap tora i.- né K1/132
yımıldap yata i.- né K1/438
yisus ḫristos i.- kenémdé K/547
yisus i.- kendé K/1490
yisusı bélen i.- né K/980
yisusı bélen i.- néñ K/978
yıya barġan i.- ken K1/273
yoḳo baśḳan i.- ken K/952, K/1649
yoḳtab yata i.- ken K/1216
yoḳtab yatahıġıź i.- ken K/954
yoḳtay i.- ken K/225
yörömeś i.- né A/152
yöröte i.- ném L/202
yörötmeś i.- né L/58
yöröyźer i.- ken K/83, K/1086
yuġalta i.- ken K1/185
yuḳ i.- né K1/56, L/2, L/26, L/94, L/185, L/189
yulaman tügél i.- némé K1/309
yüneltér i.- ném K/409
yütkére i.- né L/45, L/52
zarlanalar i.- né L/7
zarlanışalar i.- né L/70
zarlanıw bulıp tora i.- né L/18
zölḫizele géne i.- né K1/474
źur i.- ken K/1732
źurźan tügél i.- né L/151
[527]

iblis: *Ar.* İblis, şeytan, kötü, hilekâr kişi.
i. K1/353, K1/354
[2]

idara: *Ar.* İdare.
i.+ hı K1/57
***idara it-*:** "idare et-, yönet-."
i. itép barġan K1/494
[2]

idéalist: *Fr.* İdealist.
i. K1/84
[1]

İdumeya: Yer adı.
i.+ nan K/1151
[1]

igé-sigé: Eni boyu, sayısı hesabı.
i. K1/227, K1/272
[2]

igén: Ekin, tahıl.
i. A/52, L/111, L/135
i.+ dé A/197, L/157
i.+ de K/830, K/852, K/1588
i.+ den K/1702

i.+ der L/134, L/136, L/141, L/166
i.+ derén A/196
i.+ derge L/134, L/143
i.+ derźé L/141
i.+ derźéñ L/135
i.+ éne K/732
[19]

igéndék: Tarla.
i. K/432
i. (~igéndég) + éne K/418, K/425
i. (~igéndég) + éñe K/421
i.+ tegé K/430
i.+ ten K/345, K/1138
[7]

igénsélék: Çiftçilik.
i. A/47, A/58, A/115, A/123, A/126
i.+ ke A/60, A/61, A/117, A/118, A/119-2, A/120, A/121
i.+ té A/48, A/134
[15]

iġtibar: *Ar.* Dikkat; itibar.
i.+ ımdı K1/136
i.+ źı K1/73

***iġtibar it-*:** "önem ver-, dikkat et-."
i. itérhégéź A/153
i. itkenderé yuḳ K1/66

***iġtibarġa layıḳ*:** "dikkate değer, önemli."
i.+ ġa layıḳ K1/176
[5]

iġtibarhızlıḳ: Dikkatsizlik.
i. K1/224
[1]

iġtibarlı: İtibarlı, dikkatli.
i. K1/125, K1/352, K1/422
[3]

iḫ: Ah, vah!
i. L/175
[1]

iḫlas: *Ar.* Temiz kalpli, samimi, saf; riyasız.
i. K1/63, K1/131, K1/205, K1/211, K1/304, K1/404
[6]

iḫlaslan-: Temiz kalpli olmak, riyasız olmak.
i.- ıp K1/132
[1]

iḫlaslıḳ: Temiz kalplilik, riyasızlık.
i. K1/257
[1]

iḫtıyar: *Ar.* İstek, arzu, müsaade.

***iḫtıyar bir-*:** "izin veril-."
i. birélgen L/189

***iḫtıyar it-*:** "müsade et-."
i. it K/222
i. itken K/625, K/1232, K/1447
i. itmegen K/1104, K/1256
i. itmey K/1238
[8]

iḫtiram: *Ar.* Değer, kıymet, saygı.
i. K1/265
i.+ dı K1/358
i.+ ı K1/45
i.+ ın K1/257
[4]

iḫtiyaj: *Ar.* İhtiyaç.
i.+ darı A/23, A/60
i.+ ına A/134
[3]

ijad: *Ar.* İcat, sanat.
i. K1/147
[1]

ijadiy: *Ar.* Gerekli.
i. K1/103
[1]

ijaw: Çömçe, ağaç kepçe.
i. K1/123
[1]

ikemek: Ekmek. *bk.* ikmek.
i. L/185
[1]

ikew: İki kişi ya da iki şey.
i. K/852
i. tügél K/623, K/1451
i.+ é K/1450
i.+ géź K/601
i.+ hé K/502, K/622, L/4
i.+ hén K/317, K/946, K/1496, K/1622
i.+ héne K/1740
i.+ źén K/712, K/1005
[15]

ikewźeb: İki kişi birlikte olarak, çift olarak.
i. K/597
[1]

iké: İki, sayı adı.

i. A/45, K/83, K/86, K/162, K/229, K/262, K/302, K/469, K/471, K/590-2, K/591, K/598-2, K/602, K/668, K/671, K/677, K/682, K/709, K/767, K/788, K/853, K/878, K/880, K/885-2, K/911, K/970, K/1022, K/1035, K/1271, K/1299, K/1300, K/1303-2, K/1436, K/1438, K/1440, K/1570, K/1610, K/1708, K/1719, K1/1, K1/10, K1/32, K1/33-2, K1/75, K1/190, K1/230, K1/248, K1/284, K1/312, K1/316, K1/340-2, K1/344-2, K1/357, K1/364-2, K1/394, K1/435, L/1, L/16, L/22, L/33, L/45-2, L/48, L/50, L/54, L/56, L/76, L/108, L/109, L/111, L/115, L/117-2, L/122, L/128, L/153, L/154, L/165, L/179, L/199

i.+ ge A/109

i.+ hé K/1570

i.+ hén A/45

i.+ né K/131, K/880

i.+ ret K/1639, K/1681

[96]

iké méñ: İki bin, sayı adı.

i.+ ge K/1232

[1]

ikélen-: İkilik içinde kalmak, tereddüt etmek.

i.- éw K1/442

i.- mey K1/356

[2]

ikélete: İki seferde, iki kez için.

i. K1/59

[1]

ikénsé: İkinci.

i. A/33, A/38, A/76, A/157, A/163, A/210, K/86, K/219, K/357, K/474, K/532, K/645, K/714, K/815, K/843, K/951, K/980, K/1045, K/1046, K/1051, K/1148, K/1240, K/1368, K/1455, K/1507, K/1532, K1/82, K1/84, K1/95, K1/98, K1/107, K1/138, K1/223, K1/286, K1/341, K1/349, K1/350, K1/386, K1/391, L/13, L/16, L/27, L/69, L/149, L/154, L/165, L/170, L/172, L/175, L/191

i.+ béźźé K/1480

i.+ hé K/222, K/402, K/668, K/753, K/766, K/852, K/853, K/1022, K/1198, K/1549, K/1629, K1/445

i.+ héle K/1559

i.+ hén K/129, K/162-2, K/1708, K1/24, K1/204

i.+ héne K/210, K/296, K/711, K/878

i.+ ler K/541

i.+ leré K1/116, K1/481

i.+ lerge K1/317

i.+ né K/626, K/1454, K/1667

i.+ nen K1/108

i.+ ret K/1681

[83]

ikéşer: İkişer.

i. K/41, K/283

i.+ én K/1269

[4]

ikhéź-sikhéź: Uçsuz bucaksız, sınırsız.

i. K1/182, K1/277, K1/280, K1/306, K1/330

[5]

ikmek: Ekmek.

i. K/469, K1/397

i. (~ikmeg) + ébéźźé K/149

i. (~ikmeg) + én K1/249

i.+ té K/1375

[5]

ikmeklék: Geçim sağlayacak şey, gıda, para.

i. K1/241

[1]

iktisadiy: *Ar.* İktisadi, ekonomik.

i. A/8, A/22, A/24, A/31, A/32

[5]

il: Ülke, devlet, memleket.

i. A/185, K1/70, K1/117, K1/266

i.+ degé A/8

i.+ déñ A/7

i.+ den K1/143

i.+ derge K/1298

i.+ derge mé K/1318

i.+ ge A/186, A/190, K1/254, K1/427, L/205

[14]

ila-: Ağlamak.

i.- ġan K/984, L/8

i.- ġanın L/8

i.- mahın K1/412

i.- manıġıź K/332

i.- nı L/8

i.- p aldı L/92

i.- p ilap A/187
i.- p ta yéberźé A/163
i.- wsılar K/94
i.- wźan L/39
i.- y ilay A/189, L/104
i.- y K/43, K1/209, L/8, L/11, L/18, L/38
i.- y köle K1/336
ilap i.- p A/187
ilay i.- y A/189, L/104
[23]

İlah: *Ar.* Allah, Tanrı.
i.+ ım L/23
[1]

ilahiy: *Ar.* İlahi, Tanrısal.
i. K1/167-2, K1/209, K1/199, K1/258, K1/261, K1/262
[7]

ilamhıra-: Ağlamaklı olmak.
i.- ġan K1/206
[1]

ilaş-: Ağlaşmak.
i.- ahıġıź K/1258
i.- ıb K/1738
i.- ıp ḳaldılar L/74
i.- ırźar K/842
i.- ıw K/213, K/436, K/444, K/740, K/863, K/893
i.- ḳan K/43, K/1257
[12]

ile-: Yün, kendir gibi şeyleri çıkrık yardımıyla eğirmek.
i.- meyźer K/166
[1]

ilér-: Uykuda yürümek, uyur gezer olmak.
i.- éb K/89
[1]

ilham: *Ar.* İlham, esin.
i. K1/291
[1]

İli İli Lama Savahfani: Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğinde söylediği söz: "Tanrım! Tanrım! Beni neden terkettin."
i. K/103
[1]

İliya: Kişi adı.
i. K/558, K/565, K/566, K/567, K/1033, K/1277, K/1397, K/1404, K/1405, K/1406, K/1717
i.+ ġa K/541, K/559, K/1383
i.+ ge K/1398
i.+ nı K/1031, K/1716
[17]

illa: *Ar.* İlla, illa ki.
i. K1/228
[1]

illéşer: Ellişer.
i. K/1302
[1]

İlminskiy: Kişi soyadı.
i. A/11
i.+ lar A/12
[2]

ilt-: İletmek, götürmek.
i.- ép ḳuyźı L/119
i.- ép L/6
[2]

İlya: Kişi adı.
i. K/329
[1]

im-: Emmek, süt emmek.
i.- ép K1/280
[1]

iman: *Ar.* İman, inanç.
i. K/939, K/1635
[2]

imde-: İlaçla tedavi etmek.
i.- rge K/274
[1]

imén: *Ar.* Emin, sakin, güvenilir.
i. A/7
[1]

imések: Emmeyi henüz bırakmamış, emzikte olan.
i. K/697, K/831, K/1589
[3]

iméş: İmiş, acaba.
i. L/157-2, L/184
[3]

iméź-: Emdirmek, emzirmek.
i.- genderge K/831, K/1589
[2]

imgekle-: Eziyet vermek.
i.- p K1/327, K1/424
totona i.- y K1/455
[3]

imgeklé: Sıkıntılı, eziyetli, zorlu.
i. A/2
[1]

imgen-: Sakatlanmak, sakat olmak.
i.- gen A/199
[1]
imsé: Hekim, doktor.
i. K/1132
i. kerek tügél K/247
i.+ lerźen K/1245
[3]
in-: İçine geçmek; girmek, varmak, ulaşmak.
alıp i.- ép L/202
barıb i.- he K/1623
barıp i.- dék L/28, L/52
barıp i.- gen K1/129
i. K/144, K/884, K/886
i.- dé K1/478, L/8, L/20
i.- dék A/171, A/172
i.- dém L/26, L/28, L/87
i.- déñ K/739, L/31, L/34
i.- e almaġan K/1115
i.- e almaśhıġıź K/110
i.- e bara K1/113
i.- e K/1337, L/168
i.- éb K/260, K/348, K/373, K/389, K/693, K/967, K/1037, K/1061, K/1091, K/1141, K/1170, K/1197, K/1510, K/1663
i.- égéź K/185
i.- ép A/168-2, A/181, K1/318, K1/370, K1/447, K1/458, K1/500, L/4, L/5-2, L/17-2, L/26, L/42, L/59, L/85, L/92
i.- ép kile K1/361
i.- ép kite K1/302
i.- ép kitkende L/41
i.- ép kitkender K1/381
i.- ép kitkes L/15
i.- ép kitté L/15, L/21, L/85
i.- ép kittéler L/76
i.- ép kittém L/192
i.- ép yörögen L/41
i.- ér K/193, L/201
i.- erge K/855
i.- érge K1/72, K1/212, L/79, L/199
i.- éw K/1436, K/1438, K/1440, L/34, L/155, L/167
i.- éwé K/640, K/1466, K/1467
i.- éwénen K/641, K/1468
i.- éwge K/209, K1/113
i.- eyék K/1231, K1/56
i.- géhé kilgenderźé K/786
i.- gen K/353, K/430, K/499, K/1259, K/1333, K/1336, K/1497, K/1506, K1/123, K1/204, K1/371, K1/395, K1/500, L/30, L/69
i.- géñ kilhe K/634
i.- gende K/285, K1/32, L/27
i.- gendén K/505
i.- gender K/873, K/1232
i.- gendér L/180
i.- genéñ K/590, K/591
i.- ges K/36, K/580, K/738, K/1258, K/1335, K/1342, K/1421, K/1733, K1/2, L/9, L/28, L/42
i.- geynéler L/79
i.- he K1/236, L/202
i.- hegéź K/284, K/1272
i.- hénder L/136
i.- me K/1418
i.- megen K1/227
i.- megéź K/278
i.- mehén K/1587
i.- meś K/193, K/1458, L/183
i.- meśhégéź K/585
i.- meślék K1/230
i.- mey K/1337
i.- meyém L/28
i.- meyhégéź K/786
ḳaytıp i.- dé L/39
ḳaytıp i.- déler L/187
ḳaytıp i.- dém L/65, L/183
ḳaytıp i.- ges L/33
ḳaytıp i.- hem L/198
ḳaźıb i.- éb K/157, K/158
ḳıyıb i.- éb K/1724
kiléb i.- éb K/1284
kiléb i.- ges K/206, K/691
kilép i.- dé L/9, L/34
kilép i.- ér K1/44
kilép i.- gen K1/246
kilép i.- gende L/59
kilép i.- mehén L/59
[164]
indé: Şimdi, şu anda, şu vakitte, artık, bundan sonra, daha.
i. A/42, A/147, A/148-2, A/155, A/171, A/205, K/58, K/161, K/341, K/567, K/598, K/599-2, K/623, K/707, K/721, K/805, K/860, K/974, K/1064,

K/1085, K/1169, K/1297, K/1406, K/1415, K/1443, K/1601, K/1634, K/1650, K/1658, K1/5, K1/16, K1/32, K1/38, K1/40, K1/53, K1/54, K1/59, K1/61-2, K1/66-2, K1/102, K1/103, K1/115, K1/117, K1/129, K1/133, K1/139, K1/143, K1/159, K1/162, K1/172, K1/174, K1/176, K1/186, K1/196, K1/199-2, K1/201, K1/203, K1/204, K1/208, K1/213-2, K1/216, K1/219, K1/224, K1/228, K1/238, K1/249, K1/250, K1/263, K1/264, K1/276, K1/286, K1/321, K1/339, K1/340, K1/344, K1/346, K1/347, K1/348-2, K1/353, K1/359, K1/360, K1/362, K1/369-2, K1/374, K1/375, K1/384, K1/387, K1/390, K1/391, K1/393, K1/396, K1/399, K1/405, K1/415, K1/420, K1/423, K1/431, K1/439, K1/454, K1/489, K1/494, L/7, L/12, L/25, L/31, L/41, L/43, L/46, L/49, L/60, L/61, L/63, L/64, L/66, L/67, L/77, L/89, L/90, L/93-2, L/99, L/102-2, L/118, L/132-2, L/137, L/141, L/143-2, L/145-2, L/156-2, L/158, L/168, L/172, L/173, L/180, L/190

[148]

indér-: Girdirmek, girmeye müsade etmek.

ḫel i.- gen K1/267

i.- e L/21

i.- ép K1/23, K1/384

i.- megen K1/475

i.- źéler K1/9

[6]

ine: Anne, dişi.

i. K/629, K/683, K/686, K/688

[4]

ingéle-: Girmek, girmeye çalışmak.

i.- me K/1381

[1]

insaflı: İnsaflı.

i. K1/352

[1]

inték-: Eziyet çekmek.

i.- kes K/1140

[1]

intéktér-: Eziyet çektirmek.

i.- eler iken L/55

i.- ép L/183

[2]

iñ: En, üstünlük belirten zarf.

i. A/44, A/80, A/131, A/160, A/210, K/67, K/109, K/116, K/326, K/335, K/653, K/718, K/763, K/765-2, K/784, K/796, K/1386, K/1556, K/1558, K1/34, K1/36-2, K1/37, K1/68, K1/109, K1/115, K1/123, K1/124, K1/136, K1/142, K1/153, K1/160, K1/189, K1/192, K1/215, K1/231, K1/264-2, K1/265, K1/269, K1/282, K1/292, K1/353, K1/354-3, K1/356-2, K1/363, K1/401, K1/434-2, K1/465, K1/466-2, K1/499-2, L/14, L/45, L/82, L/95, L/171, L/211

[64]

iñéreş-: Ağlaşmak.

i.- kenderge K/1738

[1]

iñkey-: Eğilmek, bükülmek.

i.- éb K/1077

[1]

ipkén: İmkân, olanak.

i. berép yata K1/318

[1]

iplep: Uygun bir şekilde, uygunca.

i. K1/132

i. (~ipteb) K/1653

[2]

ipmek: Ekmek. *bk.* ikmek.

i. K/68, K/69, K/181, K/471, K/490, K/515, K/524, K/532, K/535, K/536, K/537, K/538, K/539, K/926, K/935, K/1163, K/1270, K/1298, K/1299, K/1300, K/1303, K/1305, K/1306, K/1314, K/1320, K/1323, K/1369-2, K/1610, K/1621, K/1631

i. (~ipmeg) + égéź K/522, K/1300, K/1360

i.+ té K/514, K/521, K/1345, K/1359, K/1361, K/1374

i.+ ten K/1369

i.+ terébéź K/1371

i.+ terégéź K/1372

i.+ terźé K/348, K/471, K/534, K/1141-2, K/1303

[49]

ipteş: Arkadaş, dost.

i. A/191

i.+ é K/611

i.+ énén K/610
i.+ éñdé K/615
i.+ ter A/210, K1/47-2, K1/81, K1/82
i.+ teré K/613, K/1688, L/180-2, L/181, L/187, L/193, L/202
i.+ terém A/201
i.+ terén K/861, L/204, L/207
i.+ teréne K/332, L/212
i.+ terénen L/99, L/193
i.+ terénén K/610
i.+ terénéñ A/199, K1/393, L/181
i.+ terźé A/169
[30]

ir: Er, koca, erkek, eş.
i. A/63, A/64, K1/61, K1/174, K1/314, K1/325, K1/347
i. iné K1/139, K1/308
i.+ é K/19
i.+ ém L/46
i.+ én K/16
i.+ énen K/1455
i.+ énéñ K1/347, L/25
i.+ ge K/196, K/757, K/1445, K/1553
i.+ źer K/1306
***irge bar*-:** "evlen-, kocaya var-."
i.+ ge barha K/1455
i.+ ge barışḳandar K/850
[27]

ir-yen: Kişi, kişi başına.
i. A/34, A/35, A/49, A/67
i.+ der A/94
i.+ deréne A/100
i.+ derge A/93
i.+ ge A/53, A/60, A/62, A/100
[11]

ir-yenlé: Kişili, kişi başına.
i. A/74
[1]

irebé: Alçakgönüllü, samimi.
i. K1/127, K1/133, K1/180
[3]

irebélen-: Alçakgönüllü hâle gelmek.
i.- ép kitté K1/142
[1]

irebélék: Alçakgönüllülük.
i. (~irebéléġ) + éne K1/119
i.+ té K1/312
[2]

iré-: Erimek, sıvı hâle gelmek.
i.- gen K1/280
i.- p töşe K1/352
i.- p K1/500, L/205
i.- y iréy K1/447
iréy i.- y K1/447
[6]

irék: Özgürlük, özgür.
i. A/79, K1/43
i.+ te L/52
***irék bir*-:** "izin ver-."
i. birérge A/81
i. birérge kerek A/57
i. birmegen K1/240
i. birmeś A/69
i. birmeś iné K/855
***irék bul*-:** "özgür ol-."
i. bulġanlıḳtan A/37
i. bulmaġas A/80
***irék ḳuy*-:** "engel ol-."
i. ḳuyıġıź K/1457
i. ḳuyma K/151
[12]

irékhéźźe-: Özgürlüğünü kısıtlamak.
i.- he K/131
[1]

irékhéźźen: İsteği dışında, istemediği vakitte.
i. K1/164
[1]

iréklé: Özgür, hür.
i. A/22
[1]

irén: Dudak.
i.+ derén K1/228
i.+ éne K1/20
[2]

iréş-: Erişmek, bir sonuca ulaşmak, hayata geçirmek.
i.- ép K1/406
i.- ken K1/198-2
[3]

irét-: Eritmek.
i.- ép K1/361
[1]

irk: Erk, irade, kudret.
i.+ é K/1523, K/1524, K/1528
i.+ ém K/662
i.+ émde tügél K/670, K/1483
i.+ éñ K/148, K/341, K/551,

K/951
i.+ én K/193, K/394, K/712, K/1178
i.+ éndé K/1389
i.+ énen K/302
[16]
irke: Sevgili, alımlı, nazlı.
i. K1/284, K1/290, K1/438
i.+ m K1/85
[4]
irkek: Erkek.
i. K/683, K/686, K/688
[3]
irkele-: Sıcak davranmak, ilgi göstermek.
i.- gen K1/78
i.- y tirbete K1/166
[2]
irkelen-: İlgi, şefkat gösterilmek.
i.- ép K1/166
[1]
irkelék: Şefkatlilik.
i. K1/283
[1]
irkén: Büyük, geniş, engin.
i. ikenén L/161
i. A/34, A/85, A/116, K/185, L/60, L/202-2
[8]
irkénle-: Sıkılmadan rahatça yerleşmek.
i.- p kittém L/33
i.- p K1/232, L/136
[3]
irlég: Erkeklik, yiğitlik.
i.+ én K1/61
[1]
irmek: Eğlenceli, komik.
i. kéşé iné K1/172
i. A/198
[2]
İrod: Kişi adı.
i. K/26, K/28, K/29, K/32, K/38, K/40, K/41, K/44, K/47, K/453, K/455, K/1276, K/1278, K/1279, K/1282, K/1283, K/1284, K/1370
i.+ ka K/1280
i.+ ḳa K/37, K/456
i.+ tıḳılar K/1149
i.+ tıḳılarźın K/1541
i.+ tıḳılırźı K/743
i.+ tın K/458-2
[26]
İrodiada: Kişi adı.
i. K/455, K/1281
i.+ nı K/1279
i.+ nın K/458, K/1284
[5]
irte: Sabah, erken.
i. A/168, A/201, K/1105-2, K/1515, K/1682, K/1730, K1/93, K1/314, L/98, L/146, L/174, L/175, L/195
i. iné K1/6
i.+ lerén K1/78
i.+ rek
[16]
irtege: Yarın.
i. K1/229, L/145, L/175
[3]
irtegehén: Yarına, yarına kadar.
i. A/80
[1]
irten: Yarın, sabahleyin.
i. K/168, K1/13, K1/72, L/44, L/174, L/203, L/205
i.+ ge K1/25
[8]
irtengé: Yarınki, yarında olan.
i. A/38, A/169, K/172, K1/12, K1/152, L/4, L/206
i.+ ge K/172
i.+ né A/20
[9]
irtensek: Sabah, sabah vakti.
i. mé K/1607
i. K/530, K/648, K/699, K/1737, K1/500, L/107, L/208
[8]
irtük: Sabah vaktinde, çok erken.
i. A/168
[1]
İryégét: Kişi adı.
i. K1/321, K1/322, K1/323-2, K1/325, K1/332, K1/345, K1/346, K1/352, K1/353, K1/358, K1/382, K1/389, K1/391, K1/392, K1/404-2, K1/405
i.+ ke K1/384
i.+ té K1/322, K1/383
i.+ téñ K1/324-2, K1/351,

K1/361, K1/382, K1/406
[27]
irźé-ḳatındı: Kadın erkek, karı koca.
i. K/621, K/1449
[2]
İsaak: Kişi adı.
i. K/2, K/212
i.+ tı K/2
i.+ tın K/759, K/1554
[5]
İsaiya: Kişi adı.
i. K/51, K/79, K/218, K/361, K/408, K/495, K/1324
[7]
isendeş- [d: iśendeş-]: Selamlaşmak. *bk.* iśendeş-.
i.- éb K/780
[1]
isém: *Ar.* İsim, ad.
i.+ der K1/172
i.+ deré K/275
i.+ derén K1/190
i.+ derendé K/780
i.+ é A/109, K/314, K/315, K/747, K/1276, K/1544, K1/172, K1/174
i.+ ém K/295, K/587, K/602, K/646, K/817, K/821, K/1228, K/1430, K/1432, K/1434, K/1578, K/1585, K/1745
i.+ éñ K/147, K/194, K/1228, K/1431
i.+ én K1/273, K1/466
i.+ éndegé K1/57, K1/94
i.+ éne K/365, K/690, K/812, K/1069, K/1504, K/1505, K1/43, K1/90, K1/254
***isém ḳuş-*:** "ad ver-."
i. ḳuşıb K/1159, K/1160
i. ḳuşırhıñ K/21
i. ḳuşırźar K/23
i. ḳuşḳan K/25, K1/187
i. ḳuştılar K1/314
[53]
isémde-: İsim vermek.
i.- gen K/1693
i.- he K/772
i.- megéź K/782, K/783
i.- meyźer miken K/449
i.- ne K/992
i.- y K/770, K/1565
[8]
isémden-: İsim verilmek.
i.- ér K/48, K/694, K/1512
[4]
isémdenél-: İsim vermek. *bk.* isémden-.
i.- éwsé K/16
i.- gen K/276
[2]
isémdé: İsimli.
i. K/244, K/912, K/1000, K/1001, K/1006, K/1016, K/1041, K/1241, K/1688
[9]
isémle-: İsim vermek. *bk.* isémde-.
i.- gen K1/5
[1]
isémlé: İsimli. *bk.* isémdé.
i. K1/92, K1/312
[2]
isinden- [d: isémden-]: İsim verilmek. *bk.* isémden-.
i.- érźer K/99
[1]
ısın [d: ısın]: Gerçek, doğru. *bk.* ısın.
i. K/1458
[1]
İskariot: Kişi adı.
i. K/923, K/1162, K/1619
[3]
ismaham: Hiç yoksa, hiç olmazsa.
i. K1/20, K1/65, K1/236, K1/358, L/54, L/58, L/92
[7]
iś: Hatır, zihin, akıl.
i.+ ébéźge K/1047
i.+ égéźźé K/1373
i.+ égéźźe K/536, K/537
i.+ ém L/29
i.+ én K1/25, K1/385
i.+ éñe K/113
i.+ éne K/984, K/1516, K1/406
i.+ énen L/122, L/202
i.+ te A/120
i.+ ten L/121
i.+ teré K/1469
i.+ terénde K/1403
i.+ teréne L/181
***iś kit-*:** "şaşır-, hayran kal-."
i. kitken K1/460

i. kitkés A/132, K1/158, K1/159, K1/182, K1/199, K1/281, K1/445, K1/489
i. kitkes K1/376, K1/432
i.+ ém kitté L/189
i.+ teré kitéb K/1313
i.+ teré kitken K/1261
***iśke töşör-*:** “hatırla-, aklına gel-.”
i.+ éne töşörgen K/1681-2
i.+ éne töşörges K1/264
i.+ ke le töşürmey L/176
i.+ ke töşkende L/123
i.+ ke töşörem L/212
i.+ ke töşöröp ḳuya torġandır L/212
i.+ ke töşörźö L/200
***iśke al-*:** “aklında tut-, hatırla-.”
i.+ ke alamı K1/307
i.+ ke alınır K/922, K/1618
i.+ ke alıp ḳaldım L/73
i.+ ke alırġa K1/269
i.+ ke alıwsı K1/265
[46]

iś-: Esmek.
i.- e L/168
i.- ken L/174
[2]

iśebhéź: Sayısız, hesapsız.
i. K/198
[1]

iśen: Esen, sağ, diri, iyi.
i. A/94, A/95, K1/85, K1/200, K1/495, L/136, L/180
[7]

iśen-haw: Sağ salim, diri, canlı.
i. K1/223, L/136
[2]

iśendeş-: Selamlaşmak.
i.- égéź K/285
i.- hegéź K/137
i.- ken K/1699
i.- kendé K/1566
i.- kender K/1408
[5]

iśenleş-: Selamlaşmak. *bk.* iśendeş-.
i.- ép kitté L/159
i.- éwé iné L/211
[2]

iśenlég: Sağlık, selamet, esenlik.
i.+ é L/197
[1]

iśeñgére-: Sersemlemek, şaşkına dönmek.
i.- gen K1/435
[1]

iśep: Hesap. *bk.* ḫisap.
i. A/60
i.+ terge A/35
i.(~iśeb)+ énen A/103
***iśepke al-*:** “hesaba kat-, dikkate al-.”
i.+ ke alıp A/68
i.+ ke almay K1/242
***iśep al-*:** “hesap sor-, hesap kes-.”
i. (~iśeb) ala K/606
i. (~iśeb) alġıhı kilgen K/605
***iseb hora-*:** “hesap sor-.”
i. (~iśeb) horaġan K/882
[8]

iśeple-: Hesaplamak, saymak.
i.- ném K1/11
i.- w K1/130
[2]

iśeplen-: Hesaplanmak.
i.- gen K1/444
[1]

iśepleş-: Hesaplamak, belirlemek.
i.- meyénse A/106
[1]

iśérék: Sarhoş.
i. K1/14
[1]

iśké: Eski.
i. A/59, K/252, K/1136, K/1137, K1/135, K1/142, L/45, L/46, L/47, L/56-3, L/58-2, L/59, L/62, L/144
i.+ hén K/446
i.+ né K1/177
[19]

iśké-mośḳo: Eski püskü.
i. L/58
[1]

iśkér-: Eskimek, uzun süre kullanmak.
i.- éwźé K1/266
[1]

iśle-: Unutmamak, hatırlamak.
i.- rge K1/493
[2]

iśtelék: Hatıra, anı.
i. K1/173
i. (~iśtelég) + énen K1/140

[2]
iş: Eş, denk, arkadaş, dost.
i.+ şé L/72, L/83
***iş it-*:** "dost ol-, arkadaş ol-."
i. itmeyhéñ K1/401
[3]
işara: *Ar.* İşaret, iz, damga.
i. K1/9
[1]
işek: Eşek.
i. K/683, K/686, K/688
i. (~işeg) + éne K1/73
i.+ ke K/686
i.+ té K/688, K/1497, K/1499, K/1500, K/1502
[10]
işé: Gibi.
i. K1/375
[1]
işék: Eşik, kapı, giriş.
i. K/845, K/912, K/967, K/978, K/1103, K/1117, K/1601, K/1663, K/1675, K/1677, K/1697, K1/24, K1/25, K1/477, L/1, L/2, L/3, L/13, L/21, L/26, L/28, L/35, L/40, L/48, L/204
i. (~işég) + é L/30
i. (~işég) + én K/786, K1/5, K1/10
i. (~işég) + éñdé K/144
i. (~işég) + éne K/1044, K/1727
i. (~işég) + énen K/1052, K/1731
i.+ ke K1/12, K1/478, L/28, L/30
i.+ té K1/478, L/50
i.+ ten K1/9, L/31
i.+ téñ L/33
i.+ ter K1/22
i.+ teré K/873
[45]
işét-: İşitmek, duymak.
i. K/1557
i.- e almaġas K1/32
i.- e almanılar K1/459
i.- e K/409, K/414, K/416
i.- e torġan ite K/1355
i.- e torob K/407
i.- éb K/247, K/368, K/417, K/465, K/726, K/1031, K/1132, K/1151, K/1164, K/1246, K/1276, K/1278, K/1291, K/1317, K/1484, K/1513, K/1556, K/1716
i.- égéź K/1181
i.- ehégéź K/319
i.- ehéñ mé K/697
i.- ehéñmé K1/455
i.- eler K/320, K/1190, K/1196
i.- ép L/39
i.- erge K/330, K/403, K/437, K/893, K/1187, K/1201, K/1334
i.- érge le tura kildé K1/60
i.- erhégéź K/408, K/818
i.- éw L/188, L/209
i.- éwsélerźén K/1264
i.- he L/204
i.- hegéź K/1579
i.- hén K/330, K/403, K/437, K/1187, K/1201, K/1334
i.- gén [d: -hén] K/893
i.- kéleré K/411
i.- ken K/89, K/453, K/1343, K1/157
i.- kendé K/300
i.- kendékten K/410
i.- kender K/1509
i.- kené bar K1/430
i.- kenébéź yuḳ iné A/175
i.- kenégéźge K/1202
i.- kenégéźźé K/411
i.- keném de yuḳ K1/174
i.- kenhégéź K/111, K/117, K/123, K/128, K/133
i.- kes K/28, K/47, K/77, K/211, K/317, K/465, K/500, K/561, K/639, K/642, K/671, K/734, K/749, K/760, K/761, K/1193, K/1194, K/1255, K/1490, K/1620, K/1739, L/8, L/178, L/187
i.- menéler K/411
i.- meś K/363
i.- meśter K/409
i.- meyhégéź mé K/1373
i.- meyhéñ mé K/997
i.- meyźer K/407
i.- tégéź K/974, K/1673
i.- ték K/1667
i.- tém K1/94, K1/178, L/205
i.- téñmé K1/157
[111]
işétél-: İşitilmek, duyulmak.
i.- dé A/171, A/172
i.- e K/43, K/1116, K1/5, K1/47,

K1/167, L/171, L/208
i.- eler L/171
i.- ép kite L/140
i.- érbéź K/145
i.- gen L/171
[13]
işéttér-: İşittirmek, duyurmak.
i.- ép K1/417
[1]
işkek: Sal ya da gemi küreği.
i. K1/295
i.+ té K1/384
i.+ teré L/177
[3]
işkeksé: Kürekçi, küreği çeken kişi.
i. K1/486
i.+ ler K1/468, K1/471, K1/477, K1/478, K1/480, K1/481, K1/484, K1/492
i.+ lerge K1/489
[10]
işlé: Eşli, eşi olan, çift olan.
i. K1/67
[1]
işt- [d: işét-]: İşitmek. *bk.* işét-.
i.- éb K/677
[1]
işte-: Çalışmak, bir işle meşgul olmak.
i.- gendé K/1140
[1]
it: Et.
i. L/19, L/26, L/60-2, L/61-2
i.+ lerém L/47
[7]
it-: Etmek, yapmak, kılmak.
ah i.- kender K/1250
alay i.- éw L/22
ant i.- e K/793, K/794, K/795
ant i.- e torġan K1/477
ant i.- éb K/459, K/972, K/981, K/983, K/1285, K/1680
ant i.- ép A/187
ant i.- éwé K/1288
ant i.- éwsé K/793, K/794, K/795
ant i.- he K/789, K/791
ant i.- me K/124, K/126
ant i.- menémé K1/476
ant i.- té K1/477
arem i.- éw K/1614
aźġınsılıḳ i.- éw K/1339
baş i.- éb ḳuyar K/859
batşalıḳ i.- éb torġanın K/47
bayram i.- ken K/458
baźnat i.- ép K1/59, K1/429
baźnat i.- mewén K1/430
baźnat i.- mey iken K/229
bende i.- téñ L/23
beyġamberźék i.- ték K/194
bülek i.- ép alıp K1/175
bülek i.- ép K1/236, K1/464
bülek i.- ér K1/297
bülek i.- éwźen K1/221
bülek i.- ken K1/291
bülek i.- kendé K1/174
bülek i.- té K1/309
bulışlıḳ i.- tém L/126
dawam i.- e K1/226, K1/433, K1/494
dawam i.- em K1/83
dawam i.- ken K1/197, K1/242, K1/284
dawam i.- té K1/501
dawam i.- ték K1/140
diḳḳet i.- meyénse A/22
diḳḳet i.- té A/18
dusar i.- érge K1/437
erem i.- éw K/917
erem şerem i.- meśke kerek L/157
ġefü i.- égéź K1/87
ġefü i.- ken K1/250
ġömör i.- ken L/121
ġümér i.- e K1/230
ġümér i.- éwén K1/399
ġümér i.- ken K1/190
ġümér i.- kender K1/279
ġümér i.- téler K1/312
habır i.- érge kerek L/12
hatıw i.- e K1/248
ḫeber i.- égéź K/33, K/1060
ḫeber i.- erge K/1058, K/1059
ḫeber i.- ken K/1738
ḫeber i.- kender K/1741
ḫeber i.- téler K1/115
ḫel i.- ép A/44
ḫel i.- éw A/6
ḫel i.- éwźé A/11
helek i.- ép K1/477, L/141
helek i.- er K/1415
helek i.- ér K1/364

helek i.- erge K/301, K/1004, K/1094, K/1513
helek i.- érge K1/469
helek i.- éw téyéş mé K/1147
helek i.- eyék K/358, K/1149
helek i.- kéhé kilmey K/596
ḫereket i.- éwsé K1/100
ḫézmet i. K/75
ḫéźmet i. L/14
ḫéźmet i.- e almaśhıġıź K/162
ḫéźmet i.- e almay K/162
ḫézmet i.- e K/1101
ḫéźmet i.- e L/3
ḫézmet i.- éb K/1039
ḫéźmet i.- ehéñ iken L/14
ḫéźmet i.- ép L/8
ḫéźmet i.- ér K1/216
ḫéźmet i.- érge K1/259
ḫézmet i.- éwsélerge K/453
ḫézmet i.- eyém K/1488
ḫéźmet i.- eyém K/675
ḫézmet i.- ken K/216
ḫéźmet i.- kén L/46
ḫéźmet i.- kender K/1083
ḫézmet i.- kender K/76, K/1722
ḫézmet i.- menék K/907
ḫıyanat i.- érge K1/98
ḫököm i.- erhégéź K/645
ḫököm i.- erźer K/666, K/1476
ḫörmet i.- e K1/322
ḫörmet i.- eler K1/40
ḫörmet i.- ken K1/188
höyźeşe torġan i.- e K/1355
i.- e almanı L/186
i.- e almayhıñ K/126
i.- e K1/16, K1/68, K1/113
i.- éb halġandar K/1569
i.- éb K/289, K/472, K/525, K/621, K/717, K/1301, K/1363, K/1375, K/1396, K/1449
i.- ehégéź K/788
i.- ehéñ K/103, K1/222, K1/436
i.- ép A/3, A/17, A/31, A/34, A/51, A/68, A/112, A/166, A/198, K1/7, K1/21, K1/27, K1/30, K1/36, K1/43, K1/61, K1/67, K1/82, K1/87, K1/96, K1/110, K1/130, K1/145, K1/146, K1/147, K1/177, K1/196, K1/201, K1/203, K1/210, K1/212, K1/221, K1/229, K1/234, K1/235, K1/244, K1/265, K1/307, K1/312, K1/345, K1/347, K1/354, K1/361, K1/372, K1/391, K1/406, K1/443, K1/463, K1/497, L/88, L/135, L/155, L/182
i.- er K/617, K/863, K/877
i.- ér K1/232
i.- ermén K/84, K/1087
i.- éw L/190
i.- éwé K1/59
i.- he K1/113
i.- ken K/123, K/652
i.- kendé K/1238
i.- kender K/717
i.- kenhégéź K/694, K/1512
i.- mehén K1/481
i.- mehénder K/1155
i.- meś K1/298
i.- mey L/142
i.- meyék K/914, K/1611
idara i.- ép barġan K1/494
iġtibar i.- érhégéź A/153
iġtibar i.- kenderé yuḳ K1/66
iḫtıyar i. K/222
iḫtıyar i.- ken K/625, K/1232, K/1447
iḫtıyar i.- megen K/1104, K/1256
iḫtıyar i.- mey K/1238
ıḳ mıḳ i.- té L/81
iş i.- meyhéñ K1/401
işéte torġan i.- e K/1355
ḳabul i.- e almayım K1/207
ḳabül i.- éb ala K/313, K/414, K/587, K/1430
ḳabül i.- éb alalar K/1194, K/1198
ḳabül i.- éb aldıġıź K/898
ḳabül i.- éb aldıḳ K/901
kabül i.- éb alha K/313
ḳabül i.- éb alha K/313, K/314, K/587, K/1430
ḳabül i.- éb alıb K/24
ḳabül i.- éb almaha K/287, K/1273, K/1458
ḳabül i.- éb almaśtar K/1386
ḳabül i.- éb K/329, K/1430
ḳabul i.- ken K1/257
ḳabül i.- megen K/1704
ḳarşılık i.- éb K/1169
ḳatın i.- éb alġan K/1279
ḳatın i.- éb K/456

ḳatın i.- keynéler K/755, K/1551
ḳaźér i. K/492, K/636, K/1462
ḳaźér i.- mehe K/494
ḳehét i.- ken K1/202
keñeş i.- kender K/358
kesép i.- ép A/48
keźér i. K/1328
ḳunaḳ i.- e torġaynım L/203
ḳunaḳ i.- tém L/203
meḫrüm i.- éwé K1/233
meḫrüm i.- ken K1/208
meḫrüm i.- mené K1/298
meḫrüm i.- téñ K1/209
mejbür i.- e K1/164
mejbür i.- eler A/6
mejbür i.- éwsé A/9
mejbür i.- ken K1/242, K1/437
mejbür i.- mey A/118
mıśḳıl i.- e K1/15
mıśḳıl i.- éb K/1013
mıśḳıl i.- ép L/37
mıśḳıl i.- erge K/666
mıśḳıl i.- erźer K/1477
mörejeġet i.- ép A/70
möröjeġet i.- ép A/124
ömöt i.- e iné K/1027
ömöt i.- e L/138
ömöt i.- té K1/375
reḫim i. K1/196
ret i.- ép A/114
röḫset i.- égéź K1/259
röḫset i.- ken K1/260
röḫset i.- té K1/480
sarıf i.- ép L/179
şökör i.- ép K1/116
tab i.- éb K/1059
tab i.- ha K/858
tabış i.- ken K/879, K/880
tabış i.- tém K/883, K/885
talap i.- e iné A/8
talap i.- e K1/469
talap i.- érge kerek K1/114
talap i.- ken K1/240
talap i.- meyénse K1/212
tanıḳtıḳ i.- éb K/291
tanıḳtıḳ i.- eler K/997
teḳdim i.- érge téyéş A/134
télek i. K/144
télek i.- e ite K/948, K/951
télek i.- éb K/945, K/1641
télek i.- égéź K/134, K/147, K/832, K/950, K/1590, K/1605, K/1647
télek i.- ehégéź K/787
télek i.- erge K/475, K/1308
télek i.- éwsé K/1568
télek i.- éwźé K/143
télek i.- hén K/630
télek i.- ken K/143, K/144, K/953, K/1105, K/1644, K/1648
télek i.- kende K/145, K/703
télek ite i.- e K/948, K/951
tem i.-éb K/1018
temin i.- e almay A/49
temin i.- érge A/127
temin i.- éw A/31, A/44, A/126
terbiye i.- té K1/63
teśir i.- e alġan K1/111
teśir i.- té K1/75
tew i.- éb K/936, K/1361, K/1632
tew i.- ken K/524
tewbe i.- éġéź K/1085
tewbe i.- égéź K/50, K/82
tewbe i.- erźer iné K/336
tewbe i.- éw K/1074
tewbe i.- megenderé K/335
téyéşté i.- égéź K/56
toroş i.- meymén K/59, K/209, K/1077
töź i.- égéź K/51, K/1073
ültérérge téyéş i.- kender K/1673
uynaş i.- e K/122, K/626, K/1454, K/1455
uynaş i.- erge K/122
uynaş i.- éwzer K/1339
uynaş i.- ken K/122, K/626
uynaş i.- me K/117, K/635, K/1462
uynaş i.- té K/118
yaḳşılıḳ i.- e alırhıġıź K/1616
yaḳşılıḳ i.- égéź K/134
yaḳşılıḳ i.- erge bula K/356
yal i.- tégéź K1/110
yalp i.- ép K1/185
yañġıź i.- meś K1/323
yarawhıź i.- ken K/629
yarawhıź i.- kender K/629
yarźam i. K/513
yarźam i.- e alam K1/212
yarźam i.- e almayhıñ K1/220
yarźam i.- e kür K/1415, K/1417

yarźam i.- érge K1/210, K1/219, K1/222
yarźam i.- érge kerek K1/210
yarźam i.- ken K/1748
yarźam i.- mewé K1/359
yarźam i.- té K1/113
yarźamsı i.- ép alahıñ K1/220
yéteksélék i.- e K1/40
yuḳ i.- ér K1/27
yuldaş i.- téñ K1/498
zıyan i.- meś K/1746
[408]

itek: 1. Etek.
i. K1/241
2. Dağın, tepenin eteği.
i. (~iteg) + énde K1/336
i. (~iteg) + éndegé K1/183
[3]

iték: Çizme.
i.(~itég) + é K1/30
[1]

itél-: Edilmek, yapılmak.
bülek i.- gen K1/285
ḫel i.- esek iné K1/89
i.- érge A/16
i.- éw A/28
i.- ges A/82
mejbür i.- mehénder A/111
temin i.- éwźerénéñ A/32
[7]

itéléş-: Karşılıklı edilmek, yapılmak.
temin i.- énde A/32
[1]

itép: Benzer, gibi.
i. K1/82, K1/108, K1/168, K1/169, K1/207
[5]

itéş-: Karşılıklı yapmak, etmek.
keñeş i.- éb K/991, K/1062
yarźam i.- ép K1/67
keñeş i.- kender K/742, K/985, K/1682
[6]

itlé: Etli, içinde et olan.
i. L/60-2
[2]

ittér-: Yaptırmak, ettirmek.
ġefüw i.- gen K1/291
helek i.- meś iné K1/482
ḫézmet i.- ér K/675, K/1488
i.- ép L/140, L/149
moñlo i.- ép L/211
yalt i.- ép L/107
[9]

İvrisman: Kişi soyadı.
i. A/31, A/83, A/102, A/111
i.+ dıñ A/114
[5]

izgé: Kutsal, güzel, hoş, günahsız, saf.
i. tügél K/634, K/1461
i. K/19, K/633, K/634-2, K/1282, K/1460, K/1461-2, K1/128, K1/207, K1/224, K1/248, K1/253, K1/260, K1/265, K1/296, K1/348, K1/355, K1/364, K1/379, K1/469, K1/500
i.+ hé K/1094
i.+ lerźén K/1036
[26]

izgélék: Kutsiyet, mukaddeslik.
i. K/248, K/351, K/1238
i.+ té K/796
[4]

izgéléklé: İnsana değer gösteren, değerbilir. *bk.* izgélékté.
i. K1/229
[1]

izgélékté: İnsana değer gösteren, değerbilir.
i. K/549
i.+ ler K/97
[2]

İzrail: İsrail.
i. K/45, K/46, K/279, K/296, K/512, K/519, K/993, K/1026, K/1557, K/1713
i.+ da K/211, K/268
i.+ dı K/31
i.+ dın K/645
[14]

iźen: *Far.* Yer, zemin, döşeme.
i.+ én K1/397
i.+ éne K/1624
i.+ ge K1/10, K1/218, L/87
[5]

iźenlé: Döşemeli.
i. K1/225
[1]

iźére-: Ezmek, inceltmek.
i.- p bötken L/58

i.- p K1/290
[2]

iźre-: Ezmek, inceltmek. *bk.* iźére-.
i.- p K1/280
[1]

K

kabinét: *Rus.* Sınıf, çalışma odası.
k. K1/81
[1]

kafır: *Ar.* Kâfir.
k. K1/484
[1]

Kaiafa: Kişi adı.
k. K/912
k.+ ġa K/966
[2]

kaluş: *Rus.* Galoş, lastik ayakkabı.
k. K1/51
[1]

kamil: *Ar.* Kâmil, olgun.
k. K1/207
[1]

kamillaş-: Olgunlaşmak.
k.- ķan K1/191
[1]

kamillaştır-: Olgunlaştırmak.
k.- may K1/193
[1]

kamzul: *Rus.* Kolsuz erkek ceketi, yelek.
k. K1/398
[1]

Kananit: Kişi adı.
k. K/277, K/1161
[2]

Kapernaum: Yer adı.
k. K/338
k.+ ġa K/78, K/206, K/579, K/1091, K/1116, K/1426
[7]

kapital: *Rus.* Sermaye, anapara.
k.+ darı A/30, A/126, A/131
k.+ ınıñ A/9, A/10
[5]

karap: *Rus.* Gemi.
k. K1/339, K1/367, K1/405, K1/448, K1/461, K1/467, K1/471-2, K1/494-2
k.+ ķa K1/429, K1/440, K1/444
k.+ ta K1/432, K1/490
k.+ tan K1/491
k.+ tar K1/431
k.+ tarźı K1/289, K1/431, K1/496
k.+ tı K1/405, K1/429, K1/430, K1/467
k.+ tıñ K1/447
k. (~karab) + ı K1/370, K1/403, K1/404
k. (~karab) + ına K1/495
[29]

Karél: Karelya, Rusya'ya bağlı özerk bir cumhuriyet.
k.+ dıñ K1/91
[1]

Karpat: Bölge adı, Karpatlar.
k. K1/92
[1]

karwan: *Far.* Kervan.
k. L/172
k.+ darı L/175
k.+ ı L/173
[3]

kasa: *Far.* Fincan, kâse, tas.
k. K1/191
k.+ lar K1/188-2
[3]

kaşé [d: kéşé]: Kişi, insan. *bk.* kéşé.
k. K/629
k.+ ler K/780
[2]

Kaşirin: Özel ad.
k. K1/104, K1/107
[2]

katok: *Rus.* Buz pisti.
k.+ ķa K1/44
[1]

Kavkaz: Bölge adı, Kafkasya.
k. K1/173
k.+ da K1/179, K1/182
k.+ dan K1/170
k.+ dı K1/177
[5]

keben: Ekin ya da saman yığını.
k. L/134
[1]

Kebiréf: Kişi adı.
k. L/1
[1]

kefén: *Ar.* Kefen.
k. K1/481
k.+ dey K1/479
k.+ égéź K1/490
k.+ ge K1/484, K1/489
[5]
kefénhéź: Kefensiz.
k. K1/481
[1]
kekéré: Eğri, yamuk.
k. K1/377
[1]
kekük: Guguk kuşu.
k. K1/167
[1]
keleş: Evlenecek kız, müstakbel gelin.
k.+ é K1/314, K1/327, K1/332
k.+ én K1/392
***keleş al-*:** "kız al-, evlen-."
k. aldı K1/314
k. alġandır K1/419
***keleş eyttir-*:** "kız iste-."
k. eyttéréb K/729
[7]
kem: *Far.* Eksik, noksan, kıt.
k. K/31, K1/251
k. tügél A/34, A/93
k.+ érek A/89, K/41
[6]
kemde-: Küçük görmek, aşağılamak.
k.- megéź K/592
k.- meyém K/660
[2]
keme: Gemi, tekne.
k. K/476, K/1152, K/1240, K/1309, K1/371-2, K1/382-2, K1/383
k.+ ge K/224, K/236, K/396, K/465, K/474, K/484, K/527, K/850, K/1179, K/1215-2, K/1237, K/1294, K/1307, K/1313, K/1365, K/1368, K1/371
k.+ hé K1/308
k.+ hén K1/382, K1/384
k.+ hénde K1/391
k.+ héne K1/295, K1/383
k.+ le K/86, K/1089, K/1090, K/1214, K/1369, K1/371, K1/389
k.+ legé K/485
k.+ ler K/1215
k.+ lerźe K1/307
k.+ lerźé K1/381
k.+ nen K/481, K/1221, K/1316
k.+ né K/87, K/225, K1/384
k.+ nén K/1216
k.+ néñ K1/308
[52]
kemé-: Azalmak, eksilmek.
k.- y A/117
[1]
kemsélék: Noksanlık, eksiklik.
k.+ te K/1405
[1]
kenizek: *Far.* Cariye.
k.+ teré K1/263
k.+ terénde K1/214
[2]
keñeş: Öğüt, nasihat, danışma.
k.+ éñdé K1/207
***keñeş bir-*:** "öğüt ver-."
k. birmeyém K1/411
***keñeş it-*:** "istişare et-."
k. itéşéb K/991, K/1062
k. itéşkender K/742, K/985, K/1682
k. itkender K/358
***keñeş töź-*:** toplantı yap-, istişare et-."
k. töźźögender K/1149
[9]
keñeşme: Danışma kurulu, heyet.
k. A/17, A/26, A/45, A/49, A/55, A/58, A/67, A/68, A/72, A/81, A/98, A/134
k.+ nen A/14
k.+ néñ A/15, A/28, A/49, A/70, A/73, A/102
[19]
keñeşsé: Danışman, müşavir.
k. iken K/1724
[1]
kepéren: Kabaran yerler, yumru kısımlar.
k.+ deré L/69
[1]
kerek: Gerek, gerekli, lazım.
almaśķa k. iné L/24
asırġa k. A/104
awırıwźarġa k. K/247, K/1132
barırġa ġına k. A/128
birew k. iné K/890
bülérge k. A/55

bulha k. L/84, L/200
bulırġa k. L/178
bulıw k. A/116
erem şerem itmeśke k. L/157
éşlemek k. K1/171
éşlep ḳalırġa k. L/154
eytmek k. K1/291
habır itérge k. L/12
hatıp kitérge k. K1/407
hatırġa k. K1/408
hawźarġa k. tügél K/1132
höylerge k. L/110
huyırġa k. L/183
imsé k. tügél K/247
irék birérge k. A/57
k. A/51, A/64, A/65, A/66, K/668, K/684, K/917, K/974, K/1498, K/1614, K/1672, K1/16, K1/186, K1/364, K1/401, K1/434, L/50, L/112, L/151
k. (~kereg) + é K1/369
k. bula A/64
k. bulġan L/95
k. iken K1/321, K1/356
k. ikendé K/146
k. ikenén K/170
k. taba A/134
k. tura kile A/66
k.+ mé K1/242
ḳaldırmay k. K/796
ḳalmaśḳa k. L/156
ḳaytırġa k. K1/378
ḳılıw k. K/796
ḳırḳırġa k. bula A/52
kitérge k. iné K1/30
ḳoyow k. K/1137
kürép ḳalırġa k. K1/423
ḳurıḳtı bulha k. L/188
küsérérge k. A/120
miñe sumılıw k. K/62
öyertéwge k. A/120
oźata halırġa k. K1/229
sara kürérge k. bulha A/74
sıġırġa k. L/11
sıġırġı k. L/42
sik ḳuyırġa k. A/97
talap itérge k. K1/114
taratırġa k. A/101
télep bulha k. K1/125
tıyırġa k. A/99
töşörge k. iken K1/441
tülettérérge k. A/125
tüźérge k. iné K1/394
uḳırġa k. iné K1/83
urırġa k. iné L/155
üźébéźge k. L/62
yaḳşırtırġa k. A/129
yarźam itérge k. K1/210
yeşerge k. K1/37
yıġılırġa k. K1/457
yıyırġa k. bula A/74
yotorġa ġına k. K1/472
[85]

kerek-: Gerekmek, gerekli olmak.
barıw k.- mey K/468
k.- meś iné L/22
k.- meś L/47
k.- mey iné K1/19
k.- mey K1/258, K1/335, K1/417, K1/463, K1/490
[9]

kereklé: Gerekli, lüzumlu.
k. iné K1/114
k. A/48, A/170, K1/111, K1/251
k.+ hé K1/74
[6]

kereklék: Gereklilik.
k. A/28
k. (~kereklég) + én A/44
[2]

keresin: *Rus.* Gaz yağı.
k. K1/122
[1]

kerte: Çit.
k.+ ler A/134
k.+ né K1/366
[2]

kertelen-: Ayrılmak, birine ayırmak.
k.- megen A/122
[1]

Kesar: Kişi adı.
k.+ ġa K/744, K/748, K/1542, K/1545
k.+ źıḳı K/748, K/1544
k.+ źıḳın K/748, K/1545
[8]

Kesariya: Yer adı.
k.+ hı K/540
k.+ hının K/1382
[2]

kesép: İş, uğraş, ticaret.
k. A/47, K1/323
k. (~keséb) + é A/47, A/48, A/52, A/84, A/116
k. (~keséb) + éne A/117
k.+ ke A/133
k.+ teré A/83
***keséb it-*:** "ticaret yap-, kazan-."
k. itép A/48
[11]
keşte: Raf, kat.
k.+ hé K1/56
[1]
kette: Çok güzel, çok iyi, pek iyi.
k.+ leré K1/115
[1]
kewéş: *Far.* Çarık, ayakkabı.
k. K1/226
[1]
kewźe: Gövde, beden; boy pos.
k.+ hé K1/301
k.+ hén K1/14
k.+ héne K1/119
[3]
kewźelé: Gövdeli, vücutlu, iri gövdeli. *bk.* gewźelé.
k. K1/170, K1/371, K1/403, L/28
[4]
keyéf: *Ar.* Keyif, zevk, haz.
k.+ é K1/216
k.+ énéñ K1/228
[2]
keyéf-safa: *Ar.* Eğlence, rahatlık.
k.+ la K1/261, K1/264
[2]
keze: Keçi.
k. K1/301, K1/357, L/71, L/103-2, L/108, L/122
k.+ hé K1/310, K1/400, K1/458, L/100
k.+ hén L/94-2, L/98, L/105, L/112, L/122, L/123, L/124
k.+ héne L/108, L/115
k.+ hénéñ L/100, L/102-2, L/104
k.+ ler L/105-2, L/113
k.+ lerén K/896, L/125
k.+ lerźéñ L/105
k.+ m L/99, L/122
k.+ mdé L/77, L/93
k.+ ñdé L/77
k.+ né L/101-2, L/112, L/113, L/117
[41]
kezekéy: Bir tür erkek pelerini.
k. A/162
[1]
kélem: *Far.* Kilim, yolluk, halı.
k. K1/244
k.+ ge K1/209, K1/245
[3]
kélet: *Rus.* Kiler, depo, ambar.
k. L/195
k.+ éme K/424
k.+ éne K/60
k.+ ke K/164
[4]
kém: Kim, biri.
k. A/85, K/55, K/112, K/180, K/198, K/284, K/355, K/371, K/373, K/392-2, K/583, K/589, K/642, K/646, K/691, K/704-2, K/705, K/708, K/747-2, K/769, K/857, K/977, K/1122, K/1176-2, K/1228, K/1249, K/1250, K/1359, K/1427, K/1442, K/1469, K/1523-2, K/1524, K/1528, K/1544-2, K/1731, K1/3, K1/5, K1/27, K1/109, K1/128, K1/138, K1/147, K1/156, K1/158, K1/163, K1/172-2, K1/194, K1/285-2, K1/338, K1/379, K1/431, K1/440, K1/444, K1/497, L/10-2, L/62, L/95
k. iken K/228, K/1219
k. ikenéñdé K/1094
k. ikenlégén K1/26
k. iné K1/309
k.+ dé K/196, K/736, K/737, K/957, K/1001, K/1653, K1/400, K1/401, K1/481
k.+ den A/175, K/580
k.+ dén K/330, K/403, K/437, K/725, K/893, K/1187, K/1201, K/1334
k.+ déñ K1/156, K1/354, K1/458-2
k.+ der K1/306
k.+ derźér K1/477
k.+ ge K/331, K/540, K/542, K/554, K/628, K/670, K/878, K/1382, K/1384, K/1483, K/1705, K1/252, K1/277, K1/432, K1/476, L/99
k.+ źer L/63
[114]

kémde-kém: Biri, herhangi biri.
k. K/109-2, K/111, K/112-2, K/118, K/121, K/122-2, K/287, K/306, K/310-2, K/311, K/313-2, K/314-2, K/315, K/374-2, K/376-2, K/394, K/551, K/552-2, K/586, K/587, K/588, K/626, K/629, K/725, K/751, K/785-2, K/829, K/830, K/1172, K/1178, K/1273, K/1329, K/1389, K/1390-2, K/1393, K/1428, K/1430-2, K/1433, K/1434, K/1435, K/1454, K/1458, K/1587, K/1588, K/1744-2
[58]
kémdéké: Biri, herhangi biri. *bk.* kémde-kém.
k. K/406-2, K/892-2, K/1203-2
[6]
kémdélér: Biri, birisi.
k. K1/300
[1]
kémdér: Biri, birisi.
k. K1/477, L/108, L/198
[3]
kémé: Biri, bazısı.
k.+ géź K/165
[1]
kémge-kém: Kim.
k. K/305
[1]
kéne: Dek, kadar, da/de, daha. *bk.* ġına.
k. A/47, A/82, A/146, A/152, A/161, A/162, A/170, A/173, A/203-2, K/469, K/597, K/778, K/1058, K/1271, K/1653, K1/2, K1/50, K1/56, K1/90, K1/107, K1/132, K1/163, K1/166, K1/169, K1/207, K1/227, K1/229, K1/237, K1/249, K1/254, K1/295, K1/315-3, K1/316, K1/330, K1/360-2, K1/367, K1/400, K1/463, K1/500, L/4, L/5, L/48, L/88, L/90, L/141, L/148, L/152, L/159, L/160, L/173, L/186
yeş k. iné K1/344
[56]
kér: Kir, leke, pislik.
k. L/120
k.+ źerén L/3
[2]
kér-: Girmek.
k.- e A/90, A/182
k.- ebéź K1/102
k.- ehé A/90
k.- ép K1/61
k.- érge téyéş A/82
k.- éw L/1
k.- éwém L/35
k.- éwge K1/50
k.- eyék K1/56
k.- geném L/26
k.- genéñdé L/26
k.- geyné L/19
k.- źék K1/66
alıp k.- ép L/19
[16]
kére-: İlerlemek, devam etmek.
k.- b K/948, K/1644
k.- ges K/1089
[3]
kéréş-: Bir işe girişmek, bir işe başlamak.
k.- e K1/218, K1/471, L/197
k.- eler L/142
k.- em K1/136
k.- ép A/210
k.- ép te kitté L/146
k.- éw A/3
k.- ken K1/211, K1/244, K1/250, K1/291-2
k.- kes A/18
k.- té K1/449, L/30, L/37, L/46, L/72, L/209
k.- ték L/105
k.- téler L/64, L/95
k.- ti K1/23
[24]
kérét-: Girdirmek, dahil etmek.
k.- e A/46
k.- megen A/63
k.- meśter A/197
[3]
kérgézin: *Rus.* Kızıl renkte bir tür kumaş.
k. L/137, L/138, L/163
[3]
kérpék: Kirpik.
k.+ teréne K1/337
[1]
késé: Küçük, yaşça küçük, mevkisi düşük.
k. K/344, K/903, K/1721
k.+ hé K/326

k.+ lerźén K/592, K/596, K/908
k.+ né K1/352

***késé bul-*:** "değersiz ol-, altta ol-."
k. bulhın K/1428
[9]

késéle-: Küçüklüğünü bilmek, kendini küçültmek.
k.- he K/785
[1]

késélen-: Alçalmak, değeri düşmek.
k.- ér K/785
[1]

késélendér-: Alçak gönüllü olmak.
k.- he K/586
[1]

késéléklé: Alçak gönüllü.
k. K1/260
[1]

késéléklélék: Alçak gönüllülük.
k. K1/254
[1]

késkey: Küçücük, küçük.
k. K1/154, K1/182, K1/183, K1/279, K1/297, K1/321, K1/341, K1/345, K1/347
k.+ érek K1/132
k.+ źen K1/341
[11]

késkéne: Küçük, küçücük. *bk.* késkey.
k. L/128, L/157
[2]

kéše: *Far.* Kese, cep.
k.+ ge K1/426
k.+ héne L/78
k.+ hénen A/164, K1/10
k.+ leréne L/125
[5]

kéş [d: kéşé]: Kişi, insan. *bk.* kéşé.
k.+ lerźé K/675
[1]

kéşé: Kişi, insan, kimse.
k. A/27, A/63, A/109, A/179, A/180, A/181, A/182, A/183, A/186, A/187, A/189, A/205, K/51, K/69, K/103, K/109, K/181, K/185, K/194, K/201, K/203, K/210, K/212, K/229, K/312, K/314, K/321, K/342, K/354, K/356, K/366, K/379, K/387, K/422, K/425, K/438, K/473, K/492, K/497, K/507, K/526, K/553, K/569, K/577, K/599, K/602, K/622, K/623, K/626, K/628, K/638, K/677, K/827, K/877, K/1017, K/1041, K/1054, K/1077, K/1092, K/1093, K/1110, K/1118, K/1119, K/1142, K/1144, K/1204, K/1205, K/1207, K/1221, K/1234, K/1237, K/1293, K/1302, K/1311, K/1325, K/1326, K/1328, K/1330, K/1339, K/1391, K/1392, K/1413, K/1419, K/1424, K/1450, K/1452, K/1454, K/1529, K/1586, K/1622, K/1688, K/1720, K1/3, K1/33, K1/37, K1/54, K1/72, K1/82, K1/91, K1/96, K1/99, K1/118, K1/119, K1/128, K1/147, K1/164, K1/172, K1/176, K1/187-2, K1/198, K1/211, K1/213, K1/214, K1/251, K1/255, K1/258, K1/262, K1/265-2, K1/274, K1/312, K1/317, K1/320, K1/321, K1/328, K1/352, K1/354, K1/355-2, K1/356-4, K1/358-2, K1/360, K1/393, K1/432, K1/434, K1/495, L/30, L/59, L/70, L/73, L/74, L/78, L/79, L/80, L/81, L/133, L/134, L/158, L/190, L/211
k.+ ge A/38, A/64, A/137, A/176, A/180, A/186, K/198, K/357, K/389, K/413, K/418, K/536, K/537, K/588, K/620, K/640, K/729, K/927, K/1146, K/1148, K/1235, K/1374, K/1375, K/1416, K/1435, K/1466, K/1606, K1/73, K1/174, K1/186, K1/233, K1/328, K1/338, K1/346, K1/354, K1/359, K1/361, K1/395, K1/401-3, K1/495, L/46-2, L/71-2, L/72, L/83, L/96
k.+ géźge K/1693
k.+ hé K/1679, L/117
k.+ hén K/1016, K1/419
k.+ héne K/1702
k.+ hénéñ A/136, L/118
k.+ hénen K1/71
k.+ le K/627, K/1497
k.+ ler A/15, A/101, A/111, A/187, A/197, K/45, K/106, K/139-2, K/140, K/143, K/156, K/184, K/228, K/305, K/306, K/327, K/380, K/411, K/419, K/437, K/485, K/496, K/540, K/619, K/778, K/817, K/822, K/937, K/966, K/1019, K/1038, K/1106, K/1115, K/1117, K/1233, K/1235,

K/1295, K/1318, K/1324, K/1382, K/1491, K/1503, K/1548, K/1566, K/1568, K/1578, K/1633, K/1665, K/1705, K1/34, K1/37, K1/43, K1/45, K1/73, K1/101, K1/106, K1/182, K1/208, K1/224, K1/248, K1/250, K1/253, K1/261, K1/266, K1/268, K1/278, K1/356-3, K1/436, K1/448, L/25, L/60, L/68, L/71, L/73, L/95, L/112, L/126, L/133-2, L/146, L/167

k.+ ler L/133

k.+ leré A/113, A/159, K/53, K/385, K/487, K/1075, K1/183, L/111

k.+ lerén A/135, K/21

k.+ lerénén K/1065

k.+ lerge A/127, K/150, K/152, K/153, K/154, K/243, K/375-2, K/643, K/786, K/1037, K/1283, K/1470, K/1609, K/1742, K/1745, K1/7, K1/201, K1/213, K1/221, K1/233, K1/442, L/50, L/135, L/197

k.+ lerźé A/125, K/84, K/109, K/217, K/1074, K/1087, K/1104, K/1156, K/1193, K/1194, K/1196, K/1198, K/1379, K/1488, K1/13, K1/74, K1/78, K1/103, K1/457, L/65, L/168

k.+ lerźéké L/138

k.+ lerźen K/290, K/707, K/1527

k.+ lerźén K/88, K/409, K/777, K/1261, K/1500, K1/447

k.+ lerźéñ K1/45, K1/48, K1/193, K1/272, K1/355, K1/445, L/96, L/124, L/142

k.+ lerźen mé K/706, K/1525

k.+ m L/93

k.+ mén K1/355-2

k.+ né A/158, A/188, K/173, K/174, K/244, K/267, K/308, K/314, K/366, K/413, K/414, K/416, K/417, K/499-2, K/506, K/508-2, K/598-2, K/738, K/817, K/981, K/983, K/1145, K/1153, K/1333-2, K/1338, K/1341, K/1350, K/1377, K/1431, K/1578, K/1680, K1/264, K1/269, K1/354, L/85

k.+ né mé K/323

k.+ nékén K/550, K/1388

k.+ nen A/74, A/188, K1/261, K1/353, L/24, L/75

k.+ nén K/309, K/314, K/373, K/589, K/709, K/933-2, K/1227, K/1336, K/1337, K/1338, K/1339, K/1630-2

k.+ néñ K1/36-2, K1/61, K1/235, K1/350, K1/360, K1/406, L/118, L/126

bélgen k. yuḳ K1/200

irmek k. iné K1/172

k. iken K1/260, K1/393

k. ikenén K/1282

k. iné K1/179, K1/352, K1/353

k. tügél iné K1/423

k.+ néké ikené K1/118

ḳatı k. ikenéñdé K/887

[475]

kéşélék: Kişilik, insanlık.

k. K1/48

[1]

kétéw: Sürü.

k. K/231, K/940, K/1230, K/1232

k.+ éne K/233

k.+ énde K/232

[6]

kétéwsé: Çoban.

k. K/895

k.+ hén K/940, K/1636

k.+ ler K/234

k.+ leré K/1233

[5]

kétéwséhéź: Çobansız, çoban olmadan.

k. K/271, K/1296

[2]

kétkélde-: Kıkır kıkır gülmek.

k.- p ḳuya K1/145

[1]

kéwék: Gibi.

k. A/16, A/20, A/43, A/98, A/100, A/120, A/157, A/158, A/180, A/212-2, K1/5, K1/7, K1/10, K1/40, K1/55, K1/73, K1/75, K1/77, K1/79, K1/84, K1/87, K1/91, K1/92, K1/102, K1/114, K1/120, K1/128, K1/130-2, K1/137-2, K1/140, K1/142, K1/154, K1/155, K1/157, K1/164, K1/171, K1/198, K1/204, K1/221, K1/226, K1/233, K1/237, K1/248, K1/252, K1/290-2, K1/301, K1/305, K1/306, K1/307, K1/310, K1/313, K1/314, K1/322, K1/323, K1/333-3, K1/352, K1/360, K1/366, K1/367, K1/370-2, K1/371, K1/379, K1/392, K1/397, K1/410, K1/411, K1/421, K1/427,

K1/428-2, K1/445, K1/449, K1/455, K1/461-3, K1/463, K1/466, K1/477, K1/489, K1/491, K1/494, K1/497, K1/499, L/23-2, L/28, L/29, L/33-2, L/34, L/36, L/47, L/51-2, L/64-3, L/65, L/66, L/73, L/80-2, L/81, L/87, L/89, L/97, L/99, L/100, L/102, L/104, L/105, L/112, L/113, L/120, L/124, L/127, L/133, L/134-2, L/135, L/137, L/138, L/140, L/162, L/163, L/165-2, L/166, L/169, L/171-2, L/172, L/173, L/175-2, L/177-2, L/181, L/187, L/188, L/191, L/192, L/196-2, L/197-2, L/202-2, L/203, L/207-2, L/208

halḳın k. iné L/33

k. iné K1/102

k.+ mén K1/72

k.+ ter K1/2

üźgermeś k. iné K1/315

[167]

kéy-: Giymek, takmak.

k.- e L/147

k.- éb K/187, K/336, K/1566

k.- ép K1/41, K1/283, K1/293, L/59, L/164

k.- ép ük ḳuyźı K1/132

k.- erbéź K/169

k.- erge K/1271

k.- érge K1/32

k.- eyém K/163

k.- gen K/52, K/1076, K/1733, K1/4, K1/137

k.- gendegé K1/142

k.- megen K/738

k.- meśke K/1271

k.- meynse K/739

k.- źé K1/398

[24]

kéyew: Güveyi, damat.

k.+ ém K1/400

k.+ ge K1/423

***kéyewge sıḳ-*:** "evlen-."

k.+ ge sıġır K1/340

[3]

kéyew yégété: Damat.

k. K/250, K/868, K/869, K/873, K/1134, K/1135

k.+ ne K/864

[9]

kéyék: Vahşi hayvan.

k.+ ter K/1083

[1]

kéyém: Giysi, kıyafet, elbise.

k. K/166, K/283, K/336, K/688, K/778, K/1012, K/1076, K/1271, K/1733, K1/283

k.+ dé K/251, K/1136, K1/283

k.+ de K1/283

k.+ den K/163

k.+ der K/323, K1/473

k.+ deré K/557, K/1396, K1/44

k.+ derén K/688, K/689, K/830, K/974, K/1019, K/1502, K/1503, K/1672, K/1705

k.+ deréne K/1701

k.+ derge K/323, K1/474

k.+ é K/52, K/1053

k.+ éme K/1249

k.+ én K/187, K/738, K/1015, K/1493, K/1588, K/1701

k.+ énde K/1015

k.+ éñdé K/130, K/739

k.+ éñdén K/488

k.+ éne K/256, K/488, K/1246, K/1247

k.+ énén K/255, K/1077, K/1318

k.+ ge K/251, K/1136, K/1698, K1/220

[56]

kéyén-: Giyinmek.

k.- ép yörögen K1/474

k.- ép K1/371

k.- éwséler K/323

k.- gen K/323, K/1234

k.- megen K/167

[6]

kéyéndér-: Giyindirmek.

k.- éb K/1015, K/1698, K/1701

k.- gender K/1012

k.- ges K/168

k.- menégéź K/906

k.- meś méney K/168

k.- źégéź K/899

k.- źék K/901

[9]

kéyéź: Keçe.

k. K1/163, L/57, L/61, L/69, L/105, L/119

k.+ ém L/77

k.+ én L/76

k.+ źé L/117
[9]

kéym [d: kéyém]: Giysi, kıyafet, elbise. *bk.* kéyém.
k.+ der K/1566
[1]

kéyź: Keçe. *bk.* kéyéź.
k.+ ém L/93
[1]

kéyźér-: Giydirmek.
k.- e K1/226
k.- érge K1/33
k.- gen K1/78, K1/282, K1/288
k.- źéler K1/33
[6]

ki: *Far.* Ki.
k. A/86
[1]

kil-: Gelmek, ulaşmak, yetişmek.
alġıġıź k.- he K/329
alġıhı k.- genden K/132
alġıhı k.- he K/130
alıb k.- gen K/916
alıp k.- geyné K1/173
asıwı k.- éb K/1281
asıwı k.- gen K/734
asıwı k.- he L/22
asıwım k.- dé L/189
asıwźarı k.- gen K/696
aşaġıñ k.- e K/1621
barġıhı k.- he K/551, K/1389
barġım k.- mey K/710
barlıḳḳa k.- éwé K1/262
barlıḳḳa k.- gen K1/271
béldérgéhé k.- éb K/342
bélehéñ k.- he K1/128
bélgértkéhé k.- megen iken K/1342
bélgértkéhé k.- megen K/1423
birgém k.- e K/661
bulġıhı k.- he K/673, K/674, K/1428, K/1486, K/1487
bulġım k.- mey K1/463
bulġıñ k.- he K/638
bulıb k.- éb K/64
bulıp k.- gen K1/59
ésép k.- dék L/98
éské k.- e L/60
éskéhé k.- megen K/1018
éşlegém bik k.- e K1/223
éyeréb k.- éb K/1039
eyźenéb k.- éb K/114
éźźegéhé k.- e K/38
fékérge k.- e A/58
haḳlatıp k.- eler A/86
haḳtaġıhı k.- he K/552, K/1390
halıb k.- gender K/237
helek itkéhé k.- mey K/596
hıźılıp k.- gen K1/169
höylegéhé k.- e K1/7
höyleşehé k.- e K1/55
huñlap k.- e K1/83
inép k.- e K1/361
ingéhé k.- genderźé K/786
ingéñ k.- he K/634
işeb alġıhı k.- gen K/605
işétérge le tura k.- dé K1/60
k. K/210, K/481, K/638, K/1464
k.- dé A/139, K/333, K/334, K/567, K/675, K/713, K/1406, K/1488, K1/10, K1/67, K1/71, K1/101, K1/140, K1/239, K1/278, K1/502, L/39, L/154
k.- dégéź K/899
k.- dék A/207, K/27, K/902
k.- déler A/12, K/385, K1/458
k.- dém K/107, K/248, K/307, K/308, K/1108, K/1132, K1/27, K1/56
k.- déñ K/959, K/1094
k.- déñmé K1/205
k.- e A/74, K/57, K/210, K/408, K/511, K/686, K/869, K/1077, K1/42, K1/261, K1/319, K1/371, K1/418, L/125, L/155, L/175, L/205
k.- e torġan K/329, K/876, K/1505
k.- e yata K/686
k.- e yatḳan K/262, K/555, K/842, K/1598, K/1671
k.- e yatkan K/55
k.- e yatḳanın K/973
k.- éb inéb K/1284
k.- éb inges K/206, K/691
k.- eb K/1732
k.- éb K/26, K/34, K/49, K/68, K/76, K/78, K/90, K/203, K/206, K/208, K/212, K/220, K/226, K/234, K/245, K/249, K/253, K/255, K/258, K/296, K/389, K/390, K/391, K/404, K/411-2, K/413, K/419, K/421, K/430, K/448, K/464, K/467, K/485, K/489, K/500,

K/513, K/518, K/528, K/560, K/562, K/566, K/569, K/574, K/579, K/583, K/603, K/613, K/620, K/633, K/667, K/695, K/698, K/704-2, K/709, K/711, K/750, K/815, K/817, K/858, K/874, K/883, K/885, K/887, K/890, K/926, K/945, K/949, K/952, K/954, K/959, K/970, K/978, K/982, K/1042, K/1048, K/1059, K/1063, K/1068, K/1079, K/1110, K/1133, K/1193, K/1210, K/1234, K/1241, K/1242, K/1254, K/1257, K/1291, K/1295, K/1297, K/1315-2, K/1343, K/1405, K/1445, K/1478, K/1506, K/1522, K/1537, K/1542, K/1546, K/1570, K/1578, K/1608, K/1650, K/1654, K/1730, K/1742

k.- éb ḳalır K/856
k.- éb küréngen K/1737
k.- éb sıḳmanığız K/906
k.- éb sıḳtığız K/899
k.- éb torġan K/995
k.- éb ütéb barġan K/1702
k.- éb yéter K/1135
k.- éb yétken K/372, K/1283
k.- éb yétkender K/956, K/1652
k.- éb yétkes K/1264
k.- éb yétté K/1650
k.- égéź K/343, K/731, K/897, K/1056, K/1060
k.- ehé K/328, K/376, K/1046, K/1473
k.- ehén K/62
k.- ehéñ K1/417
k.- eler A/38, K/187, K1/81
k.- ép A/79, A/172, A/186, A/201, K1/22, K1/26, K1/30, K1/236, K1/289, K1/300, K1/339, K1/347, K1/370, K1/403, K1/422, K1/498, L/13, L/20, L/37, L/45, L/66, L/114-2, L/150, L/157, L/170, L/172, L/174-2
k.- ép baśmay K1/339
k.- ép indé L/9, L/34
k.- ép inér K1/44
k.- ép ingen K1/246
k.- ép ingende L/59
k.- ép inmehén L/59
k.- ép sıġa K1/409
k.- ép sıġır K1/4
k.- ép sıġıw K1/348
k.- ép sıḳḳan K1/72
k.- ép te sıḳtı K1/173
k.- ép tıwźı K1/220
k.- ép töşeler L/173
k.- ép töşken K1/406
k.- ép yételer L/142
k.- ép yétérźer L/66
k.- ép yétken K1/286, K1/388
k.- ép yétkes A/207
k.- ép yétté L/98
k.- ép yétték A/172
k.- ép yéttém K1/390
k.- ér iné K/963, K1/354
k.- er K/250, K/862
k.- ér K/286, K/554, K/826, K1/47, K1/175, L/201
k.- ér miken K/1033, K/1717
k.- erén K/854, K/855, K/1605, K/1607
k.- érén K1/328
k.- érge K1/452, L/115
k.- érge téyéş K/565
k.- erge téyéş K/589
k.- érhéñ K1/335
k.- esek A/37, K/55, K/318, K/809
k.- esekté A/88
k.- éw A/9
k.- éwé K/839, K/851, K1/403
k.- éwénde K1/177, K1/409
k.- éwéñdén K/815
k.- éwge K/631, K/1457
k.- éwge téyéş K/1404
k.- éwsé K/59, K/690, K/812, K/1504
k.- eyék A/148
k.- eyém K/945, K/1641, K1/385
k.- gaś K/1426
k.- géleré kilmegen K/730
k.- gen A/87, A/147, A/179, K/46, K/49, K/61, K/65, K/91, K/107, K/236, K/307, K/386, K/421, K/517, K/593, K/618, K/873, K/1041, K/1081, K/1084, K/1116, K/1144, K/1165, K/1252, K/1257, K/1263, K/1319, K/1342, K/1349, K/1365, K/1377, K/1393, K/1394, K/1400, K/1444, K/1493, K/1626, K/1675, K/1722, K/1723, K1/3, K1/33, K1/42, K1/43, K1/143, K1/147, K1/187, K1/223-2,

K1/299-2, K1/443, K1/455, K1/499, L/88, L/119, L/172, L/194, L/205
k.- gen kitken K/1293
k.- gendé A/101, K/478, K/1311
k.- gende A/101, K/849, K/944, K/1640, K1/179
k.- gender K/263, K/486, K/656, K/657, K/813, K/1051, K/1091, K/1099, K/1115, K/1117, K/1151, K/1156, K/1163, K/1164, K/1174, K/1220, K/1489, K/1510, K/1522, K/1641, L/206
k.- gendér K1/38
k.- genderźe K/1358
k.- geném yuḳ K/248
k.- genén K/1080
k.- genhéñ K/230
k.- genmé K1/305
k.- ges K/48, K/215, K/229, K/263, K/540, K/569, K/579, K/682, K/894, K/1017, K/1407, K/1489, K/1508, K/1625, K/1641, L/52
k.- geynéler A/159
k.- he K/589, K/721, K1/118, K1/212, K1/420
k.- hek A/129, A/132
k.- heler K/969
k.- heñ A/126
k.- hén K/148
k.- megen K1/212, K1/364
k.- mehe K1/339
k.- mené K/675, K/1488, L/46
k.- meném K/307, K/1132
k.- meś K/860, K1/418
k.- meśmé K1/339
k.- meśték K/575
k.- mey K/520, K1/339, L/168
k.- sé K1/335, K1/417
ḳaldırġıhı k.- megen K/1288
ḳalḳıp k.- gen K1/180
ḳararġa tura k.- e A/41
ḳarayhım k.- e K1/83
ḳarşı k.- mey K1/322
ḳaytıb k.- éb K/882, K/1646, K/1649, K/1741
ḳaytıb k.- ges K/388
ḳaytıp k.- dé K1/391
kerek tura k.- e A/66
kilgéleré k.- megen K/730
kitérge tura k.- e A/109
ḳotḳarġım k.- dé K1/31
ḳuźġaltḳıları k.- mey K/777
küneklep alıp k.- e K1/175
kürehé k.- e K1/108
küsép k.- gen K1/121
nisék tura k.- dé L/106
osob k.- éb K/398, K/426, K/1182
sıġıp k.- gen L/177
télge k.- e almay K1/448
tıñdaġıhı k.- megen K/612
tıñlayhım k.- e K1/108
tora k.- e A/89
tororġa tura k.- dé L/98
totḳoho k.- e K1/412
töşöb k.- éb K/1052
tura k.- dé L/69
tura k.- e A/53, A/59, A/180
tura k.- ér L/99
uḳırġa la tura k.- mené K1/67
urap k.- gende L/48
uylap k.- gen K1/211
ültérgéhé k.- gen iken K/1281
üte barırġa turı k.- gen K/1138
yaḳlap k.- déler A/1
yaźırġa tura k.- mey K1/80
yaźırġa tura k.- meyesek K1/108
yéréne k.- dé K/965
yéréne k.- ér K/108
yéréne k.- gen K/40, K/42, K/48, K/79, K/218, K/361, K/429, K/685, K/993, K/1709
yéréne k.- hén K/22, K/1658
yétép k.- e L/134
yétép k.- éw K1/242
yétép k.- éwge L/112
yétép k.- gen K1/360
yıyġım k.- geyné K/810
yıyılıp k.- ép A/188
yıyılıp k.- gen K1/269
yıyılışıb k.- ges K/1001
yörgö k.- e L/175
yözétép k.- gen K1/376
yügéréb k.- éb K/1225, K/1408, K/1460
[572]

kilbethéź: Kılık kıyafeti kötü, görünüşü kötü; biçimsiz, kılıksız.
k. K1/9, K1/187
[2]

kilehé: Gelecek, ileride olacak.

k. A/153, L/129
[2]

kilesek: Gelecek, istikbaldeki.
k.+ te A/31, A/44, A/68
k.+ té K1/69-2
[5]

kilén: Gelin.
k. K1/349
k.+ dé K/308
[2]

kilér: Gelir, kazanç, fayda, kâr.
k.+ źeréne L/124
[1]

kiléş: Durum, hâl.
k. K1/12, K1/55
[2]

kiléş-: Uzlaşmak, anlaşmak, yakışmak.
k.- e K1/326, K1/412, K1/473
k.- éb K/649
k.- téñ K/660
[5]

kiléşlé: Uyumlu, güzel.
k. K1/283
[1]

kilméşek: Yabancı, göçmen.
k.+ ke L/46
[1]

kilş-: Uzlaşmak, anlaşmak. *bk.* kiléş-.
k.- ép L/112
[1]

kiltér-: Getirmek, temin etmek.
k. K/114
k.- e almay K/190
k.- e almayım L/63
k.- e K/189, K/417
k.- e torġan K1/35
k.- éb K/397, K/518, K/688, K/728, K/1166, K/1180, K/1189, K/1211, K/1350, K/1377, K/1502, K/1529, K/1625
k.- éb ḳuyar K/962
k.- éb ḳuyġan K/348, K/1141
k.- égéź K/572, K/683, K/1412, K/1497, K/1543
k.- eler K/1198, K/1199
k.- eler mé K/1199
k.- em L/137
k.- ép birźém A/168
k.- ép haldım L/196
k.- ép K1/20, K1/382
k.- ép ḳuyıp L/105
k.- ép ḳuyźım L/185
k.- ér K/307
k.- érhégéź A/190
k.- éwé A/180
k.- éwsé K/724
k.- éwséler K/99
k.- éwsélerźé K/1456
k.- gen iném K/1410
k.- gen K/402, K/883, K/1186
k.- gende K1/18
k.- gender K/89, K/267, K/366, K/606, K/630, K/746, K/1102, K/1118, K/1413, K/1456, K/1544, K/1662, K/1703, K1/46
k.- geyném K/571
k.- he K/553, K/1391
k.- megen K/58, K/191
k.- źé L/84
misal k.- éb K/404, K/418, K/425, K/427
misaldar k.- éb K/407, K/428
[80]

kiltérél-: Getirilmek, temin edilmek.
k.- gen L/105, L/113
[2]

kimér-: Kemirmek.
k.- ép K1/122
[1]

kindér: Kendir, kendirden yapılmış kalın ip.
k. K/1727, K1/398
k.+ ge K/1043, K/1727
k.+ zen K/1136
k.+ źen K/251
[6]

kinen-: Gönenmek, sevinmek.
k.- éb K/1565
k.- ép K1/118, K1/257, K1/432
k.- ér K/321, K/858
k.- érhégéź K/101
k.- érhéñ K/544
k.- érźer K/93, K/94, K/95, K/96, K/97, K/98, K/99, K/100, K/410
k.- éwénen K1/215
ḳıwanıp k.- ép K1/244
[19]

kinet: Aniden, birdenbire, ansızın.
k. K1/22
[1]

kineye: *Ar.* Kinaye.
k.+ héne K1/163
[1]
kineyele-: Kinayelemek, kinayeli konuşmak.
k.- p K1/411
[1]
kiñ: Geniş, enli, büyük yer kaplayan.
k. A/24, K/185, K1/45, K1/182-2, K1/330, K1/371, L/134, L/211
[9]
kiñeyt-: Genişletmek, arttırmak.
k.- eler K/778
[1]
kiñlék: Genişlik, enginlik.
k. L/51
k. (kiñlég) + é L/165
[2]
kip-: Kurumak, solmak.
k. (~kib) - éb ḳalġan K/400
k. (~kib) - ép A/183
k.- ken K1/301
k.- kes A/192
[4]
kir-: Germek, esnetmek, açmak.
k.- ép K1/370
k.- ép torġan K1/136
[2]
kirbés: *Rus.* Tuğla, kerpiç.
k. L/69, L/107
[2]
kiré: Geri, ters.
k. K1/23, K1/150, K1/388, K1/390, L/117, L/173
***kiré kaġ-*:** "geri çevir-, reddet-."
k. ḳaġa K1/239
k. ḳaġıb K/549, K/1387
k. ḳaḳḳıhıź K1/362
k. ḳaḳmam K1/420
***kiré ḳayt-*:** "geri dön-."
k. ḳaytayım K/388
k. ḳaytmahın K/830, K/1588
k. ḳaytmaśtar K1/112
***kiré sıḳ-*:** "geri çık-."
k. sıḳḳan K/236
[16]
kiréb ḳaźaḳta-: Çarmıha germek.
k.- ġan K/1019, K/1705
k.- ġandar K/1706, K/1708
k.- rġa K/666, K/1010, K/1015, K/1696, K/1701
k.- rhıhıź K/807
[10]
kiréb ḳaźaḳtan-: Çarmıha gerilmek.
k.- ırġa K/911
[1]
kiréb ḳaźaḳtat-: Çarmıha gerdirmek.
k. K/1694, K/1695
[2]
kiréhénse: Aksine, tam tersine.
k. K1/187, K1/191, K1/342, K1/432
[4]
kirél-: Gerilmek.
k.- ép K1/461
[1]
kiréléb ḳaźaḳtan-: Çarmıha gerilmek. *bk.* kiréb ḳaźaḳtan-.
k.- ġan K/1022, K/1028, K/1055, K/1734
k.- ġandar K/1713
k.- ha iné K/1006, K/1007
[7]
Kirineya: Yer adı.
k. K/1016, K/1702
[2]
kis: Akşam, akşamleyin, gece.
k. A/168, K/217, K/467, K/655, K/929, K/1041, K/1102, K/1213, K/1626, K/1723, K1/8, K1/148, K1/160, L/5, L/8, L/97, L/167
k. mé K/1607
k.+ ké K/1742
k.+ ke L/120, L/186
k.+ te K1/98, K1/101
k.+ ten K1/98, L/174, L/177, L/196
k.+ terén K1/261
[28]
kis-: Geçmek, vazgeçmek.
k.- ép yöröy K1/48
k.- ken K/609
k.- érge K1/343, K1/441
[4]
kise: Dün.
k. K1/27, K1/68, L/161, L/180
k.+ le K1/95
[5]
kisé: Akşamleyin, akşam vakti.
k. K1/164

[1]

kisék-: Gecikmek.
k.- meśten K1/407
[1]

kisén: Akşamleyin, akşam vakti.
k. K1/160
[1]

kisér-: Geçirmek, görmek, hatırlatmak, bağışlamak.
k. K/150
k.- e alır K/1122
k.- e K1/7
k.- égéź K/1520
k.- ép sıḳtı K1/380
k.- ér K/152, K/1520
k.- er K/937
k.- érge K/241, K/1125
k.- éwé K1/234
k.- éwźeré A/21
k.- eyém K/603
k.- gen K/150, K1/306
k.- hegéź K/152
k.- mehe K/617
k.- mehegéź K/153, K/1521
k.- meś K/153, K/1521
k.- źém K/614
[22]

kisérél-: Bağışlanmak.
k.- e K/237, K/240, K/1120, K/1124
k.- er K/1171
k.- ér K/375, K/376, K/1074
k.- éw K/1172
k.- meś K/375, K/376, K/1190
[12]

kiséréş: Duygu, his.
k.+ terźé K1/235
[1]

kiské: Akşamki, geceki.
k. L/154
[1]

kiskéhén: Akşamleyin.
k. K/475, K/529, K/1309
[3]

kiś-: Kesmek, kısaltmak, azaltmak.
k.- e K1/25
k.- ép A/84
k.- ép ḳuyma L/148
ḳırt k.- ép K1/433
[4]

kiśek: Bölüm, kısım, parça, dilim.
k.+ teré L/19, L/20, L/139
k.+ terén K/1305, L/19, L/23
[6]

kiśet-: Uyarmak, tembih etmek.
k.- éb K/265
[1]

kiśtér-: Kestirmek.
k.- érge K/462
[1]

kit: *Rus.* Balina.
k. K/384
[1]

kit-: Gitmek, devam etmek, tükenmek, yok olmak.
k. K/75, K/235, K/550, K/661, K/1388, L/14
alıb k.- e K/413, K/1193
alıb k.- eyém K/829, K/830
alıb k.- kender K/1214
alıp k.- e L/135
alıp k.- eler K1/17, L/63
alıp k.- em K1/427-2
alıp k.- ép torowın K1/234
alıp k.- érge K1/177
alıp k.- érźer L/66
alıp k.- té L/38, L/148
alıp k.- téler L/112
alıp k.- tém L/48
alıp ḳaytıp k.- em K1/413
alıp sığıp k.- té L/10
almaştırıp k.- kendér K1/270
aptırap k.- tém L/178
asılıp k.- té L/8, L/30
asıwlanıp k.- té L/82
atlap k.- ér K1/366
ayırılıb k.- éb K/1455
balḳıp k.- té K1/133
baśıp k.- ken K1/289, K1/390
başlanıp k.- té K1/172
başlap k.- té K1/170
batırlanıp k.- ép K1/56
birép k.- té L/108
bolġanışıb k.- mehén K/914, K/1611
borolob k.- me K/132
borop alıp k.- e K1/223
bulıp k.- e K1/417
bulıp k.- érge L/110
dertlenép k.- ép L/204, L/209

duślaşıp k.- ték K1/95
élegép k.- ken K1/179
éyeleşép k.- té L/198
éyeréb k.- ken K/1129
éźźeb k.- meś miken K/594
hatıp k.- érge kerek K1/407
ẖesérettenéb k.- ken K/639, K/1465
hiśkenép k.- e K1/25
hiśkenép k.- té K1/54
hızılıp k.- ken K1/403
hızlanıp k.- he K1/314
höylep alıp k.- té K1/128
höylep k.- té K1/181
inép k.- e K1/302
inép k.- kende L/41
inép k.- kender K1/381
inép k.- kes L/15
inép k.- té L/15, L/21, L/85
inép k.- téler L/76
inép k.- tém L/192
irebélenép k.- té K1/142
irkénlep k.- tém L/33
iś k.- ken K1/460
iś k.- kés A/132, K1/158, K1/159, K1/182, K1/199, K1/281, K1/445, K1/489
iś k.- kes K1/376, K1/432
iśém k.- té L/189
iśenleşép k.- té L/159
işétélép k.- e L/140
ısḳınıp k.- e K1/488
iśteré k.- éb K/1313
iśteré k.- ken K/1261
ızğış sığıp k.- e torġaynı L/18
k.- e alır A/123
k.- e almanım K1/178, L/127
k.- e almaś K/1170
k.- e almay L/180
k.- e iméş A/157
k.- e K1/118, L/14, L/30, L/101, L/102
k.- e torġan L/169
k.- e torġaynılar L/5
k.- éb bara iken K/813
k.- éb K/86, K/742, K/879, K/951, K/953, K/1105, K/1239, K/1274, K/1342, K/1444, K/1469, K/1625, K/1648, K/1748
k.- égéź K/195, K/904
k.- ehéñmé K1/426
k.- eler A/80, A/198, L/168, L/169, L/175
k.- em K1/64, K1/97
k.- ép A/117, A/188, A/192, K1/378, K1/408, L/87, L/112, L/173
k.- ép bara K1/52
k.- ép bara torġandarźır L/181
k.- ép barġanda L/16
k.- ér iné K1/328, K1/372
k.- ér K1/216, K1/385, L/33
k.- érge A/156, A/165, K1/30, K1/68, K1/326, K1/457, L/42, L/103
k.- érge kerek iné K1/30
k.- erge L/73
k.- érge tura kile A/109
k.- érhéñ K1/484
k.- érmén K1/408
k.- erźer K/71, K/909-2
k.- érźer L/67
k.- éw K1/322
k.- éwén A/198-2, K1/440
k.- éwźen K1/329
k.- éwźerén L/181
k.- eyém K/1587, K/1588
k.- he iné K/1236
k.- heñ A/163
k.- heñ iné L/175
k.- ken A/151, A/189, K/39, K/47, K/76, K/77, K/254, K/316, K/359, K/447, K/465-2, K/477, K/481, K/509, K/632, K/714, K/877, K/879, K/881, K/1044, K/1150, K/1239, K/1243, K/1382, K/1495, K/1514, K/1529, K/1606, K/1619, K1/102, K1/403, L/46, L/73, L/79, L/90, L/92, L/109, L/120, L/134, L/196, L/205, L/207
k.- ken bulalar L/174
k.- ken iken L/27
k.- kendé K/465, K/1295
k.- kender K/34, K/233, K/681, K/732, K/749, K/939, K/1066, K/1106, K/1294, K/1635
k.- kendey K1/376
k.- kenén A/152, A/199
k.- kenge L/86, L/95
k.- kense A/167
k.- kensé L/203
k.- kes K/322, K/353, K/517, K/873, K1/67, K1/423, L/5, L/103

k.- keyném L/198
k.- megen K1/294
k.- mehe L/135, L/141
k.- mehénder L/93
k.- meksé bulġan K/1310
k.- meś K1/423
k.- meyém A/165
k.- meyhéndér A/162
k.- té A/166, A/179, K1/135, K1/247, L/29, L/39, L/45, L/74, L/102, L/103, L/109, L/117, L/118
k.- ték A/160, K1/103, K1/105, L/104, L/146, L/154
k.- téler L/78, L/173
k.- tém K1/107, L/130, L/176
k.- téñ K1/311
ḳaldırıb k.- ken K/532
ḳaldırıb k.- kender K/1540
ḳaldırıp k.- égéź L/77
ḳaldırıp k.- té K1/448
ḳaltırap k.- té L/184
ḳartayıp k.- ken K1/425
ḳasıb k.- ken K/1661
ḳasıp k.- éwén K1/435
ḳasıp k.- ken K1/345, K1/347
ḳasıp k.- té K1/332, K1/392
ḳatıb k.- e K/1411
ḳaytıb k.- ken K/242
ḳaytıb k.- kender K/37
ḳaytıb k.- kes K/38
ḳaytıp k.- e K1/417
ḳaytıp k.- ken L/174
ḳaytıp k.- ték L/118
ḳaźalıp k. L/47
kéréşép te k.- té L/146
kilgen k.- ken K/1293
ḳıwanıp ta k.- ken K1/212
ḳıyılıp k.- ken K1/474
ḳızźarıp k.- té L/22
ḳızźarıp k.- tém L/157
ḳızźganıp k.- em L/123
ḳızźganıp k.- tém L/106
ḳızıġıp k.- hem L/43
ḳızıp k.- ép L/30
ḳolab k.- kender K/561
kümép k.- ken K1/388
kürénép k.- té K1/15
ḳurḳıp k.- té L/66
küsép k.- érge L/44
küsép k.- éwébéźźé L/44
ḳuźġalıp k.- megeyé K1/320
ḳuźġalıp k.- téler L/77
osop ta k.- té L/210
oyop k.- ép K1/53
öyrenép k.- tém L/153, L/163
reḫetlenép k.- e L/202
şatlanıp k.- té L/159
şawlap k.- eler L/140
seséb k.- ken K/419
sesérep k.- hénder L/67
sıġıb k.- éb K/984, K/1263
sıġıb k.- égéź K/259
sıġıb k.- erge K/474
sıġıb k.- ken K/989, K/1127, K/1276, K/1308, K/1368, K/1506, K/1677
sıġıb k.- kenégézse K/1272
sıġıb k.- kense K/284
sıġıp k.- e iné L/6-2, L/97
sıġıp k.- e L/44, L/97
sıġıp k.- ér K1/44
sıġıp k.- éwźé L/52
sıġıp k.- ken bulalar L/4
sıġıp k.- ken K1/295
sıġıp k.- kende L/31
sıġıp k.- kes L/42
sıġıp k.- meyénse L/27
sıġıp k.- té L/21
sıġıp k.- tém K1/100
sıġıp uḳ k.- e K1/225
şıñġırap k.- éwén K1/310
taşlap k.- ken K1/406
téźép alıp k.- té L/41
toḳanıp k.- e K1/415
töşöp k.- e yaźa K1/221
tulıp k.- ken A/203
ülép k.- ehéñ K1/224
ülép k.- ken K1/348
ülép k.- kes K1/324
urlap k.- éwge K1/346
uśallanıp k.- e L/18
üśép k.- e L/129
ütép k.- eler L/142
ütép k.- ken K1/316
ütkérlenép k.- ken L/163
uyanıp k.- ken K1/180, K1/428
uyanıp k.- té K1/497
uyanıp k.- tém K1/98
uźıp k.- ken K1/237
uźıp ta k.- té K1/63

yahap k.- ken iken L/141
yaḳtırap k.- ken K1/215
yañġırap k.- e K1/167
yélkénép k.- e K1/219
yenlenép k.- em L/133
yenlenép k.- té L/150
yoḳlap k.- kenmén L/12
yoḳlap ta k.- té K1/163
yoḳtab k.- kender K/868
yomşap k.- té L/158
yomşarıp k.- ken K1/206
yözöp k.- ken K1/385, K1/388
yügéréşéb k.- kender K/1736
[389]

ḳisḳır- [d: ḳısḳır-]: Bağırmak. *bk.* ḳısḳır-.
ḳ.- ıb barġan K/690
[1]

kitabsı: Din bilgini.
k. K/220, K/446, K/1560
k.+ lar K/201, K/110, K/565, K/696, K/775, K/786, K/787, K/788, K/796, K/798, K/800, K/802, K/912, K/966, K/1025, K/1092, K/1131, K/1165, K/1323, K/1386, K/1404, K/1513, K/1522, K/1563, K/1610, K/1662, K/1682, K/1712
k.+ larġa K/665, K/1476
k.+ ları K/489
k.+ ların K/29
k.+ larźan K/548, K/1409, K/1566, K/1652
k.+ larźı K/807, K/1407
k.+ larźın K/238, K/382, K/1121, K/1319, K/1556
[46]

kitap: *Ar.* Kitap.
k. K1/56
k. (~kitab)+ ında K/1554
k.+ tan K1/68, K1/86
k.+ tar K1/34, K1/46, K1/110
k.+ tarźı L/199
[8]

kitapḫana: *Ar.+Far.* Kütüphane.
k.+ hına K1/46
[1]

kiter-: Bitirmek, bozmak.
k.- éb yébergender K/1532
[1]

kiték: Kırık, eksik.
k. L/87
[1]

kitéñ: Biraz, az, kısa bir süre.
k. K/948, K/1089, K/1644
[3]

kitér-: Getirmek.
k.- e A/79
k.- e almay A/48
k.- ép A/48
k.- ép ḳalġan A/95
k.- ér A/132
k.- gen A/125
[6]

kizé: İp.
k. K1/155
[1]

kiźen-: Vurmak üzere elini kaldırmak, yeltenmek.
k.- ép K1/31
[1]

klas: *Rus.* Sınıf.
k.+ ı K1/41
k.+ ında K1/41
k.+ tarźı K1/110
k.+ tı K1/67, K1/110
[5]

knopka: *Rus.* Düğme.
k.+ lar K1/56
[1]

kodrant: *Lat.* Latince para birimi olan Asa'nın dörtte birine denk gelen para birimi. Kodrant.
k. K1/56
[1]

kolḫoz: *Rus.* Kolhoz, kollektif çiftlik.
k. K1/57
k.+ dıñ K1/148
[2]

kolonizatsiya: *Rus.* Kolonizasyon.
k.+ hına A/69
[1]

komandirovka: *Rus.* Görev, misyon, memuriyet.
k.+ nan K1/103
[1]

komissiya: *Rus.* Komisyon, kurul, encümen.
k.+ ġa K1/96
k.+ la A/115
[2]

kommunist: *Rus.* Komünist.
k. K1/179
[1]
komsomol: *Rus.* Komünist gençler birliğini üyesi.
k. A/159, K1/67
k.+ ka K1/48
[1]
konki: *Rus.* Paten.
k.+ źarı K1/44
[1]
konsérvatoriya: *Rus.* Konservatuvar.
k.+ nıñ K1/94
[1]
Koréya: Kore.
k. K1/48, K1/94
k.+ nan K1/42
[3]
kormuşka: *Rus.* Yemlik.
k. K1/66
[1]
kosilka: *Rus.* Biçerdöver.
k.+ lar A/131
[1]
koyka: *Rus.* Ranza.
k.+ la K1/92
[1]
köbök [d: kéwék]: Gibi. *bk.* kéwék.
k. K/1601
[1]
köl: Kül.
k. K/336
k.+ derén L/107
k.+ ge K1/397
[3]
köl-: Gülmek.
k.- dö L/50
k.- dök A/193
k.- döm A/209
k.- e birégéź K1/62
k.- e köle L/78
k.- e A/209, K1/217, K1/281, K1/320, K1/432, K1/470, K1/491
ilay k.- e K1/336
köle k.- e L/78
k.- eler A/208
k.- gen K1/195, K1/196, K1/200
k.- gende K1/310
k.- hegéź K1/62
k.- megéź K1/108
k.- meksé A/191
k.- öp tora iken K1/272
k.- öp yébergen K1/153, K1/287
k.- öp yéberźék A/192
k.- öp yéberźéler A/209
k.- öp A/161, A/203, K1/60, K1/187, K1/216, L/38, L/125, L/167
uynap k.- öp K1/398, K1/400
k.- örge K1/244, L/37
k.- öw K1/60
k.- öwźen A/210
[41]
köldör-: Güldürmek.
k.- meném A/191
[1]
kölemes: Komik.
k. K1/307
[1]
köles: Güleç, güler yüzlü.
k. K1/269, K1/310, K1/360, K1/395, K1/401
[5]
kölkö: Komik, gülünç.
k. A/210, K1/82
[2]
kölöş-: Gülüşmek.
k.- kender K/259, K/1259
k.- örge K1/377
k.- töler K1/14, K1/97
qıwanışa k.- e K1/373
[6]
költe: Demet, ekin demeti.
k. L/128, L/148, L/149-2, L/152
k.+ ge K/424
k.+ hé L/150
k.+ hén L/149, L/150
k.+ ler L/146, L/151, L/156
k.+ lerém L/153
k.+ lerźé L/151, L/156, L/163
k.+ m L/151
k.+ né L/151-2, L/156
[20]
kömbeź: *Far.* Kümbet, küçük kubbe.
k.+ énde K1/53
[1]
kömöş: Gümüş.
k. K/282, K/924, K/987, K/989, K/990, K/993, K/1620, K1/78, K1/125-2, K1/282, K1/288, K1/289, K1/291, K1/293, K1/302, K1/337, L/165, L/171

k.+ émdé K/890
k.+ én K/881
k.+ ke K1/427, L/117
k.+ ten K1/183
k.+ tey K1/267, K1/310
[26]

kömöşle-: Gümüşle kaplamak.
k.- p K1/126
[1]

kömöşlen-: Gümüşle kaplanmak.
k.- ép ultıra K1/39
[1]

kömöşlö: Gümüşlü.
k. K1/371
[1]

kömrö: Bükülmüş, eğri.
k. K1/237
[1]

kön: Gün, gündüz, güneş.
k. A/20, A/28, A/43, A/138, A/139, A/157, A/170, A/185, A/201, A/207, K/67, K/172, K/529, K/556, K/964, K/1046, K/1083, K/1283, K/1395, K/1047, K/1658, K/1723, K/1729, K1/88-3, K1/91, K1/95, K1/96, K1/102, K1/203, K1/278, K1/287, K1/288, K1/294, K1/295, K1/299, K1/381-2, K1/396, K1/450, K1/452, K1/468, L/8, L/12, L/18, L/41-2, L/44-3, L/57, L/62, L/98, L/107, L/109, L/146, L/153, L/160, L/169-2, L/170-2, L/175, L/198, L/205
k. iné K1/318
k.+ de K/862, K/970, K/1024, K/1710, K1/82, K1/92, K1/95, K1/102, K1/107, K1/316, K1/392, L/26, L/93, L/119
k.+ degé K1/391, L/97
k.+ den A/206, K/520, K/773, K/911, K/1357, K/1610, K/1667, K1/339, L/77
k.+ der A/196, K/250, K/834, K/1135, K1/315, L/196, L/197, L/198, L/207
k.+ deré K/49, K/349, K/354, K/356, K/850, K/1591, K/1596
k.+ derén K1/261
k.+ derénde A/138, K/803, K/849, L/166
k.+ derénen K/327
k.+ derge K1/96
k.+ derźe A/144, A/169, K/831, K/1070, K/1079, K/1135, K/1356, K/1589, K1/80
k.+ derźé K/1592, K1/16
k.+ derźegé K1/499
k.+ derźen K/1116
k.+ derźén K/841
k.+ dey K1/444
k.+ dö A/196, K/848, K/876, K/1604, K1/198, K1/299, K1/300, K1/305, K1/318, K1/327, K1/391, K1/426, K1/438, K1/500, L/13, L/17, L/19, L/36, L/64, L/97, L/98, L/144, L/154, L/208
k.+ döñ A/194, K1/160, L/112
k.+ dön K/172, K/659
k.+ ge K/338, K/850, K/938, K/1048, K/1065, K/1634
k.+ ö A/129, A/130, A/132, A/159, K/345, K/346, K/355, K/395, K/520, K/548, K/578, K/653, K/666, K/750, K/832, K/833, K/914, K/926, K/1046, K/1051, K/1091, K/1138, K/1139, K/1142, K/1145, K/1147, K/1213, K/1264, K/1386, K/1424, K/1477, K/1507, K/1590, K/1621, K/1730, K/1737, L/2, L/36, L/207
k.+ öm K1/96, K1/399
k.+ ömde L/93
k.+ ön A/185
k.+ öñ L/47, L/90
k.+ öne K1/98
ös k. ös tön K/384-2, K1/426, K1/475

***kön kür-*:** "gün gör-, yaşa-."
k. kürép K1/187

***kön ütker-*:** "vakit geçir-, oyalan-."
k. ütkereler L/167
[222]

kön-sığış: Doğu.
k. A/173
[1]

kön-tön: Gündüz gece, tüm gün, durmaksızın.
k. K1/214, L/23
[1]

kön-yaḳ: Güney.
k.+ ḳa L/169, L/173
[2]

köndelék: Günlük. *bk.* köndök.
k. K1/66-2
[2]
könden-kön: Günden güne, her geçen gün.
k. K1/74, K1/191, K1/203
[3]
köndeş: Rakip.
k.+ én K1/492
[1]
köndö-töndö: Gündüz gece, tüm gün. *bk.* kön-tön.
k. K1/203
[1]
köndök: Günlük, bir güne ait.
k. K/149
[1]
köndöź: Gündüz vakti, gündüzleyin.
k. K/1205, K/1224, K1/198, K1/451
k.+ źerén L/202
[5]
könleş-: Kıskanmak, imrenmek.
k.- e K1/79
[1]
könlök: Günlük. *bk.* köndök.
k. L/111
[1]
könlöksé: Günlük işçi.
k.+ ler L/90
[1]
könö: Belirli bir günde.
k. K/194, K/1611, K/1723
[3]
könö-tönö: Gündüz gece, tüm gün. *bk.* kön-tön.
k. A/156
[1]
könön-tönön: Gündüz gece, tüm gün. *bk.* kön-tön.
k. K1/223
[1]
könöne: Günlük ücret, gününde, o gün içinde.
k. K/649
[1]
könsölde-: Kıskanmak.
k.- b K/1340
k.- y mé K/662
[2]
könsöldék: Kıskançlık.
k.+ ten K/1002, K/1691
[2]
köpö: Yakasız kıyafet.
k. L/137, L/138, L/163, L/164
k.+ mdö L/137
[7]
körbéyendıḳ: İftira.
k. K/1340
[1]
köreg: Kürek.
k.+ é K/60
[1]
köreş: Mücadele, savaş.
k. A/9, A/28, K1/136, K1/389, K1/423
[6]
köreş-: Mücadele etmek, savaşmak.
k.- e K1/48
k.- ép K1/383, K1/468
k.- éwsé K1/48
k.- éwźe K1/36
k.- ken K1/48
k.- megenmé K1/387
[7]
köreştér-: Mücadele ettirmek.
k.- e K/1366
k.- ehégéź K/1409
k.- ép K1/402
[3]
köreştéréş-: Tartışmak.
k.- ken K/1407
[1]
körhön-: Zorlukla oflamak, derin bir of çekmek.
k.- öb K/1352, K/1367
k.- öp K1/162
[3]
körşek: Çanak, çömlek, testi.
k. K1/144, K1/156, K1/158, K1/174-2, K1/175, K1/184, K1/185, K1/187, K1/195, K1/196, K1/199, K1/200, K1/242, K1/256, K1/268, K1/269, K1/270-2
k. (~körşeg) + é K1/145, K1/201, K1/221
k. tügél K1/147
k.+ ke K1/232
k.+ té K1/146, K1/147, K1/149, K1/152, K1/158, K1/160, K1/173,

K1/184, K1/196, K1/198-2, K1/218, K1/234, K1/243
k.+ te K1/159, K1/269, K1/271
k.+ tegé K1/263
k.+ ten K1/150, K1/151, K1/230
k.+ téñ K1/151, K1/152, K1/157, K1/174, K1/244
k.+ ter K1/187, K1/193, K1/194, K1/195, K1/202, K1/210, K1/214, K1/216, K1/220, K1/226, K1/230, K1/241, K1/243, K1/248, K1/261, K1/266
k.+ teré K1/192, K1/228, K1/252, K1/255, K1/263
k.+ terén K1/190, K1/203, K1/233, K1/273
k.+ teréñdé K1/213
k.+ teréne K1/203, K1/248, K1/254
k.+ terge K1/208
k.+ terźe K1/185, K1/263
k.+ terźé K1/203, K1/213, K1/214, K1/229, K1/232, K1/235, K1/239, K1/246, K1/248, K1/249, K1/251, K1/258
k.+ terźéñ K1/186, K1/187, K1/204, K1/225, K1/262, K1/265, K1/268, K1/272
[103]

körşök: Çanak, çömlek, testi. *bk.* körşek.
k. K/1622
[1]

körşöksö: Çömlekçi, çömlek ustası.
k.+ nén K/991, K/994
[2]

kört: Kalın kar tabakası, yoğun kar.
k. K1/60
[1]

kös: Güç, kuvvet, enerji.
k. K/327, K/1249, K1/31, K1/36, K1/310, K1/390, K1/446, K1/502, L/51
k.+ ke A/82
k.+ ö A/10, K/269, K/368, K/371-2, K/1165, K/1223, L/94
k.+ ömden K1/212
k.+ ön K/103, K1/457, K1/485, L/179
k.+ öñ K/1558, K/1561
k.+ öne A/128, K1/31
k.+ töñ K1/421, K1/437

***kös yıy-*:** "güç topla-."
k. yıyźım A/205
[31]

kös-ḳéwet: Güç kuvvet.
k. K1/488, K1/502
[2]

kösen-: Zorlanmak, çabalamak, gayret etmek.
k.- éwźen K1/445
[1]

köshöź: Güçsüz.
k. K1/113
k.+ źerźé L/192
[2]

köske: Güçlükle, zorla, zar zor.
k. K1/122
[1]

kösle-: Güç kullanmak, zor kullanmak.
k.- ges L/28
k.- p K1/33
[2]

köslö: Güçlü, kuvvetli. *bk.* köstö.
k. A/132, K1/4, K1/113, K1/379
[4]

köstö: Güçlü, kuvvetli.
k. K/373, K/482
k.+ nén K/1170-2
k.+ rek K/59, K/1077
[6]

köt-: Beklemek, bakmak, hayvan gütmek, ilgilenmek, göz kulak olmak.
k. K1/385
haḳtab k.- er K/31
k.- e iném K1/71, L/145
k.- eler iné A/196
k.- em K1/144, L/71
k.- eyék mé K/318
k.- ken L/146, L/207
k.- kender K/1020, K1/300
k.- megen K/862
k.- megende K1/329
k.- mey K1/127, K1/422, L/82
k.- öb torġan iken K/1724
k.- öp bula K1/393
k.- öp K1/277, K1/300, K1/419
k.- öp kötöp L/112
k.- öp tor L/114
k.- öp toralar iken L/119
k.- öp torġan K1/378

k.- öp ultırır K1/365
k.- öp yatıp bulmaś K1/321
k.- örge K1/469, L/105
k.- öwge A/168
k.- öwséleré K1/379
k.- öwźen K1/160
k.- tö K1/375
kötöp k.- öp L/112
[35]

kötöl-: Beklenmek.
k.- megen K1/271
k.- öb yöröyźer iken K/1230
k.- öb yöröyzer iken K/231
[3]

kötöw: Sürü.
k. K1/68, K1/451, L/187
k.+ é K/233
k.+ źen L/99
k.+ źerénéñ A/124
[6]

kötöwséhéź: Çobansız, çoban olmadan.
k. A/124, A/125
[2]

köy: Nağme, melodi, ses.
k.+ ön K/1064
k.+ öne A/160
[2]

köy-: Yanmak, acı çekmek.
k.- e K/947, K/1643
k.- meś K1/360
k.- gen K1/311
[4]

köye: Güve.
k. K/157, K/158
[2]

köyentele-: Sırığa asıp kaldırmak.
k.- p K1/175
[1]

köyhöź: Ahenksiz, uyumsuz.
k. K1/294
[1]

köyö: Gibi, hâlde, tarzda, biçiminde.
k. mé K/1372
k. K/388, K/590, K/1214, K/1320-2, K/1358, K/1661, K1/223, K1/253, K1/263, K1/270, K1/498, L/8
k.+ ñ K/1436, K/1438
[16]

köyön-: Kaygılanmak, endişelenmek, üzülmek.
k.- e K1/420
k.- gen K1/193
k.- megen K1/187
k.- öb K/946, K/1148
k.- öp aldı K1/64
k.- örhöñ K1/149
[7]

köyöndör-: Kaygılandırmak, üzmek.
k.- ebéź K1/194
[1]

köyönös: Üzüntü, tasa, özlem.
k. K/415, K/1195, K1/194
[3]

köyönöş-: Üzülmek, kaygılanmak.
k.- éb K/931
k.- öb K/613
[2]

köyönse: Gibi, biçimde. *bk.* köyö.
k. K1/14, K1/22
[2]

köyşe-: Geviş getirmek.
k.- p yatḳan K1/295
k.- y K1/53
[2]

köyźe-: Söylemek, belirli bir ezgide söylemek.
k.- b uḳıb K/939
[1]

köyźö-: Söylemek, belirli bir ezgide söylemek. *bk.* köyźe-.
k.- b uḳıb K/1635
[1]

köyźör-: Yakmak.
k.- gen K1/451
k.- örge K1/449
[2]

köź: Güz, sonbahar.
k. K1/65, L/168, L/207, L/212
k.+ ge A/166
[5]

közgö: 1. Ayna.
k. A/139, A/146, K1/360, K1/461, L/33, L/166, L/171, L/177
k.+ le A/140
k.+ nö A/140
k.+ nöñ A/146
2. Güzdeki, sonbahardaki.
k. A/198, K1/225, K1/252, K1/333
[15]

kreśtiyen: *Rus.* Köylü.
k. A/24, A/120
k.+ deré A/38, A/61, A/85, A/117
k.+ deréne A/19
k.+ derénéñ A/24
[8]
kreśtiyenskiy: Köylü. *bk.* kreśtiyen.
k. A/39
[1]
krést: *Rus.* Haç, istavroz.
k. K/1464
k.+ ın K/311, K/1016, K/1702
k.+ ıñdı K/551, K/1389
k.+ tan K/1024, K/1026, K/1711, K/1713
[10]
Kronştadt: Yer adı.
k. K1/139
[1]
krucka: *Rus.* Büyük bira bardağı, kupa.
k. K/1322, K/1326
[2]
kuçér: *Rus.* Arabacı, faytoncu.
k. A/167
[1]
kubok: *Rus.* Fincan.
k.+ tarza K1/263
[1]
kuẖnya: *Rus.* Mutfak.
k.+ ġa K1/9, K1/12
[2]
Kulak: *Rus.* Ağa, köy ağası, varlıklı, zengin.
k.+ tarına A/114
[1]
kur- [d: kür-]: Görmek. *bk.* kür-.
k.- érge K/738
[1]
kurenoy: *Rus.* Belirli bir alan, çitle çevrili bir alan.
k. A/50
[1]
kurin: *Rus.* Kök, bir kök, bir tane, (ağaç için).
k. A/50
[1]
kurort: *Rus.* Tatli yeri.
k.+ ta A/205
[1]
kurs: *Rus.* Kurs, ders.
k.+ ḳa K1/64
k.+ ta K1/103
[2]
kübelek: Kelebek.
k. K1/370, K1/448
[2]
kübey-: Artmak, çoğalmak.
k.- ép L/139
k.- ér K/406, K/892
[3]
kübeyt-: Çoğalttırmak, arttırmak.
k.- e K1/232
k.- genge K/824
[2]
kübéhé: Çoğu, çoğunluğu.
k. A/33, K/647, K/1264, K/1295, K/1419, K/1474
k.+ n K/1282
[7]
kübék: Köpük.
k. K1/395
k.+ ter K1/478
[2]
kübten: Çoktan, çoktandır, uzun zamandır.
k. ük K/336
k. K/1414, K/1725
[3]
kübték: Çokluk, fazlalık.
k.+ ten K/1119, K/1152
[1]
küger-: Yükselmek.
k.- ép yatḳan K1/280
[1]
kügersén: Güvercin.
k. K/64, K/693, K/1080, K/1510, K1/126, K1/127, K1/128
k.+ dey K/289
[8]
kük: Gök, gökyüzü.
k. A/171, A/172, A/182, A/212, K/108, K/124-2, K/529, K/530, K/795, K/841, K/842, K/847, K/973, K/1080, K/1160, K/1597, K/1599, K/1603, K/1671, K1/53, K1/127, K1/128, K1/166, K1/249, K1/256, K1/271, K1/279, K1/286, K1/301, K1/318, K1/377, K1/451, K1/459, K1/467, K1/501, L/140
k.+ ke K/338, K/471, K/1303,

K/1352, K/1747, K1/79, K1/84, K1/164, K1/280, K1/377, K1/452, L/208
k.+ te K/158, K/544, K/546-2, K/592, K/600-2, K/638, K/782, K/842, K/1068, K/1464, L/171
k.+ tegé K/106, K/135, K/138, K/139, K/148, K/152, K/164-2, K/170, K/183, K/193, K/305, K/306, K/394, K/501, K/596, K/601, K/617, K/757, K/848, K/1520, K/1521, K/1604
k.+ ten mé K/706
k.+ ten K/65, K/528, K/706, K/841, K/1052, K/1366, K/1525, K/1526, K/1597
k.+ ter K/64
k.+ terźe K/102
k.+ terźegé K/147, K/1553
k.+ terźen K/1081
k.+ tey K1/309
k.+ tén K/340, K/843
[103]

kük batşalığı: Tanrının hükümdarlığı, Göklerin egemenliği.
k. K/50, K/82, K/93, K/100, K/280, K/327, K/418, K/425, K/427, K/438, K/439, K/441, K/605, K/629, K/631, K/648, K/729, K/864
k.+ na K/110, K/193, K/212, K/446, K/585, K/640
k.+ nda K/109-2, K/583, K/586
k.+ ndaġılarźın K/326
k.+ nın K/405, K/546, K/786
[32]

kük yöźö: Gök, gökyüzü.
k. K1/1, K1/182, K1/438
k.+ n K/530, L/142
k.+ nde L/139
k.+ ne A/171
[7]

kükérek: Gögüs. *bk.* kükrek.
k. (~kükérek) + én L/15, L/45, L/47
[3]

kükhél: Açık mavi, mavimsi.
k. K1/167
[1]

kükre-: Kükremek, gürüldemek.
k.- gen A/171, L/140
k.- mey A/196
k.- wé A/212
k.- wénén K/1160
[5]

kükrek: Göğüs.
k. K1/164
k. (~kükreg) + é K1/330
k. (~kükreg) + émde K1/259, K1/334, K1/499
k. (~kükreg) + én K1/291, K1/370
k. (~kükreg) + énde K1/137
k. (~kükreg) + éne K1/427, L/70
k.+ té K1/136
[11]

kül: Göl.
k. K1/182-2, L/165, L/166, L/168-2, L/170, L/174-2, L/176-2, L/177, L/178-2, L/180, L/193
k.+ den K1/182, L/166
k.+ déñ L/165, L/166, L/167-2, L/168, L/173, L/176, L/177-2
k.+ ge L/169, L/172-2, L/173
[32]

küldek: Gömlek. *bk.* külmek.
k. (~küldeg) + é L/59
k. (~küldeg) + én K1/41, L/59
k. K1/78, K1/398, K1/461, K1/473, L/57, L/59, L/60
k.+ tegé L/58
k.+ ten K1/22
k.+ ter L/58, L/61, L/161, L/163, L/164
k.+ terébéźźé L/57
[18]

külege: Gölge. *bk.* küleñke.
k. K1/461
k.+ mden K1/3
[2]

külegele-: Gölgelemek. *bk.* küleñkele-.
k.- gen K/560
[1]

külem: Boyut, hacim, ebat, çap.
k.+ énde A/10
[1]

küleñke: Gölge, gölgeli yer.
k.+ hénde K/1210
[1]

küleñkele-: Gölgelemek.
k.- b K/1400
[1]

külmek: Gömlek.

k. (~külmeg) + éñdé K/130
[1]

küm-: Gömmek, örtmek.
k.- e K1/15, K1/166
k.- éb K/881
k.- ép K1/397
k.- ép kitken K1/388
k.- erge K/223, K/921, K/991, K/1617
k.- gender K/464, K1/264
[11]

kümekleş-: Birleşmek, kümeleşmek.
k.- ép L/193
[1]

kümél-: Gömülmek.
k.- ép K1/39
k.- gen K1/152
[2]

kün-: Razı olmak, boyun eğmek.
k.- ép L/112
[1]

künek: Kova, sepet.
k.+ ke K1/304
[2]

künekle-: Kovayla taşımak.
k.- p alıp kile K1/175
[1]

künék-: Alışmak, âdet edinmek.
k.- megen K1/69
[1]

künéktér-: Alıştırmak.
k.- érge K1/193
[1]

küñél: Gönül.
k. K/378, K1/93, K1/131, K1/239, K1/304, K1/400, L/169
k.+ de A/200
k.+ dé K1/165
k.+ den K/506, K/507, K1/63, K1/219-2, K1/221, K1/441
k.+ déñ K1/362
k.+ denmé K1/409
k.+ deré K/409, K/496, K/1148, K/1314, K/1324, K/1742
k.+ derégézźen K/1123
k.+ derén K/93
k.+ deréne K/1193
k.+ derénen K/238, K/534, K/1121, K/1313
k.+ é A/156, A/203, K/609, K/617, K/681, K/1111, K1/206, K1/211, K1/306, K1/367, L/102, L/207
k.+ égéź K/159, K/625, K/1372, K/1448
k.+ égézźen K/57, K/239, K/535
k.+ ém K/362, L/129
k.+ émdé K1/138, L/189
k.+ émden K1/258
k.+ éñ K/422, K/764, K/1558, K/1561, K1/352
k.+ én K/458, K/1284, K1/173, K1/193, K1/362, K1/398, K1/401, L/191
k.+ énde K1/194, K1/227, K1/303, K1/349, K1/351, K1/363, K1/435
k.+ éne K/413, K/770, K/1337, K1/319, K1/367, K1/445
k.+ énen A/193, K/118, K/256, K/860, K/1339, K/1518
k.+ ge A/158
[89]

küñéldé: Gönüllü, istekli.
k. K/289
k.+ ler K/98
[2]

küñélhéź: Gönülsüz, keyifsiz.
k. K1/101, K1/216, L/7-2, L/97, L/117, L/118, L/200, L/205
k. iné L/9
k.+ érek L/91
k.+ érekmé K1/68
[12]

küñélhézlen-: Keyifsizleşmek.
k.- dém K1/98
k.- e birép ķuyźım K1/141
k.- e torġandır L/202
k.- ép K1/217
[4]

küñélhézlék: Gönülsüzlük, keyifsizlik.
k. L/194, L/198
[2]

küñéllen-: Neşelenmek.
k.- ép L/206
[1]

küñéllé: Gönüllü, istekli. *bk.* küñéldé.
k. A/20, A/158, A/163, A/205, K1/71, K1/72, K1/77, K1/128, K1/224, K1/248, K1/266, K1/352, K1/355, K1/379, K1/500, L/137, L/168, L/198
k. iné K1/91

[19]
küñéllélék: Gönüllülük, isteklilik.
k. K1/206
[1]
küp: Çok, fazla.
k. A/7, A/16-2, A/19, A/24, A/26, A/37, A/38, A/39, A/54, A/59, A/68, A/85, A/87-2, A/89, A/90, A/107, A/124, A/146, A/170, A/183-2, A/184, A/189, A/190, A/197, A/202, A/203, A/205, K1/28, K1/38, K1/43, K1/46, K1/63, K1/69, K1/83, K1/87, K1/91, K1/105, K1/107, K1/110, K1/114, K1/203, K1/225, K1/389, K1/392, K1/399, K1/434, L/5, L/19, L/36, L/46, L/44, L/53, L/54, L/60, L/65, L/68, L/105, L/106, L/111, L/155, L/157, L/158, L/160, L/161, L/179, L/187, L/196
k. (~küb) K/55, K/90, K/145, K/165, K/185, K/194-2, K/202, K/212, K/217, K/219, K/245, K/249, K/272, K/304, K/359, K/396, K/397, K/411, K/452, K/466, K/518-2, K/548, K/619, K/663, K/675, K/676, K/689, K/741, K/817-2, K/822, K/823, K/882, K/937, K/956, K/969, K/1036, K/1037, K/1039, K/1091, K/1099, K/1104-2, K/1117, K/1130, K/1150, K/1151, K/1153, K/1179, K/1180, K/1211, K/1228, K/1229, K/1240, K/1243, K/1245-2, K/1275-2, K/1293, K/1296-2, K/1297, K/1322, K/1326, K/1331, K/1356, K/1386, K/1405, K/1407, K/1488, K/1489, K/1491, K/1503, K/1533, K/1565, K/1569, K/1578-2, K/1598, K/1633, K/1652, K/1665, K/1684, K/1685, K/1722
k. (~küb) + én K/335
k. (~küb) + érek A/4, A/8, A/95, A/178, K/657, K/717, K/962, K/1571, K1/86, K1/187, K1/240, K1/241, L/154
k. (~küb) + tén K/884, K/886
k. (~küb) + terźé K/823
k. (~küb) + terźén K/824
k. (~küb) iken K/639, K/1130, K/1465
k. (~küb) küb K/1569
k.+ mé K1/110
k.+ té K1/306, K1/354
k.+ terźé K1/440
küb (~küb) k. K/1569
[184]
küpér: Köprü.
k. L/177
[1]
küphén-: Çok görmek, bir şeyin tahminen çok olduğunu söylemek.
k.- dé K1/330-2
[2]
küpmé: Ne kadar, ne miktarda, uzun vakit mi, kaça.
k. A/28, A/31, A/44, A/85, A/101, K1/15, K1/34-2, K1/35-2, K1/186, K1/200, K1/316, K1/356, L/10, L/44
k. iné K1/34-2
k.+ ge K1/365
[19]
küpmélér: Birçok, pek çok.
k. K1/226, K1/230, K1/269, K1/376
[4]
küpsélék: Çoğunluk.
k. A/106, A/107
k. (küpsélég) + é A/8, A/115
k. (küpsélég) + énéñ A/98
[5]
küpten: Çoktan, çoktandır. *bk.* kübten.
k. K1/122, K1/181, K1/211, K1/249, K1/277-2, K1/376, L/78
[8]
kür-: Görmek, bakmak, anlamak.
ala k.- megéź A/190
k. K1/61, K1/145, K1/149
k. almanı K1/345
k. almay K1/472
k. almayım K1/453, K1/455-2, K1/487-2
k.- e alma K/133
k.- e almaġandarġa K/134
k.- e almanım L/52
k.- e almaś K/162
k.- e almaśtar K/295, K/821, K/822, K/1585
k.- e almay K1/41
k.- e baram K1/74
k.- e iném L/102
k.- e K/366, K/1380, K1/353, L/24

k.- e torġan bulġan K/1495
k.- e torġan bulham iné K/1494
k.- e torġan K1/313
k.- e torob K/407
k.- e torop A/23
k.- éb K/27, K/106, K/237, K/244, K/246, K/271, K/466, K/482, K/519, K/650, K/681, K/696, K/700, K/745, K/900-2, K/901-2, K/902, K/907, K/980, K/1038, K/1120, K/1129, K/1131, K/1245, K/1311, K/1312, K/1320, K/1408, K/1418, K/1457, K/1499, K/1508, K/1538, K/1556, K/1562, K/1646, K/1676, K/1678
k.- éb torahıñ K/1250
k.- éb toralar K/592
k.- égéź K/1056
k.- ehé K1/34
k.- ehé kile K1/108
k.- ehégéź A/148, A/177, A/211, K/319
k.- ehégéź mé K/814
k.- ehéñ K1/139, K1/330, L/76, L/78
k.- ehéñ mé K/1378, K/1574, K/1685
k.- ehénmé K1/134
k.- ehéñmé K1/469
k.- eler K/320, K/1732, L/85
k.- em L/53
k.- emen K/1379
k.- éñ K/156
k.- éne iné L/87
k.- ép A/5, A/77, A/199, K1/49, K1/94, K1/98, K1/101, K1/174, K1/178, K1/227, K1/311, K1/393, L/40, L/75, L/99, L/175
k.- ép bulır iné K1/316
k.- ép bulmaś iné K1/317
k.- ép bulmay L/168
k.- ép ḳal K1/117
k.- ép ḳaldıḳ A/142
k.- ép ḳalırġa kerek K1/423
k.- ép torahıġıź A/205
k.- ér inék K/382
k.- er K/967
k.- ér K1/399, L/35
k.- érbéź A/152
k.- érge K/322, K/323, K/324, K/1233, K1/16, K1/60, K1/91
k.- érge yaźhıñ K1/399
k.- erhégéź K/683
k.- érhégéź K/973, K/1057, K/1671, K/1735
k.- erhéñ K/177
k.- érmén K1/408
k.- érźer K/98, K/555, K/842, K/1060, K/1394, K/1598
k.- éw A/129, K1/363, K1/365, K1/422, L/30, L/144, L/197
k.- éwén L/193
k.- éwéne L/211
k.- éwsé K/142, K/144, K/156, K1/374
k.- éwséler K/343
k.- éwźe K1/344, K1/345
k.- éwźen K1/77, K1/367
k.- éwźeré L/124
k.- éwźeréne L/125
k.- eyék K/1033, K/1713, K/1717
k.- eyém K/1543, L/179, L/198
k.- géleré K/411
k.- gen A/105, K/34, K/64, K/81, K/83, K/86, K/215, K/738, K/949, K/952, K/1080, K/1086, K/1089, K/1235, K/1257, K/1261, K/1295, K/1296, K/1310, K/1348, K/1407, K/1649, K/1742, K1/16, K1/109, K1/221, K1/278, K1/354, L/64, L/197
k.- gendé K/519
k.- gende K1/344
k.- gendékten K/410
k.- gender K/36, K/1234, K/1515, K/1733
k.- genderé L/116
k.- genderé la yuḳ K1/65
k.- genderén K/1402, K1/7
k.- genébéź yuḳ iné K/1127
k.- genégéźźé K/411, K/564
k.- geném bar K1/130
k.- geném yuḳ K1/147
k.- ġes K/257
k.- ges K/35, K/41, K/55, K/91, K/219, K/235, K/243, K/258, K/346, K/478, K/613, K/701, K/713, K/719, K/917, K/987, K/1008, K/1067, K/1154, K/1225, K/1241, K/1413, K/1720, L/16, L/21, L/27, L/29, L/66, L/102, L/106, L/117, L/179, L/183, L/196-2, L/199, L/201

k.- he K1/446
k.- hegéź K/827, K/1586
k.- heñ iné K1/139
k.- hén K/139, K/778
k.- hénder K/106
k.- megen L/194
k.- megender A/24, K/563, K/1401
k.- megenderé L/116
k.- mehén L/26
k.- meksé bulıb K/1251
k.- menék A/143, A/144
k.- menéler K/411
k.- meném L/186
k.- meś K1/353
k.- meśhégéź K/408, K/812
k.- meśke K1/421
k.- meślék A/183
k.- meśter K/409
k.- mey A/25, K1/229, K1/338, K1/344
k.- mey torġan L/25
k.- meyhégéź mé K/1373
k.- meyhéñ K1/436
k.- meyźer A/60, K/407, K/1190
k.- źé K1/99, K1/497
k.- źégézmé K1/250
k.- źék A/140, A/142, A/143, A/144, A/199, K/1431, K1/13
k.- źém K/1739, K1/106, L/10
k.- źén ihegéź K/1601
k.- źéñ K1/199
k.- źénihegéź K/845
ḳabül k.- menégéź K/906
kön k.- ép K1/187
sara k.- érge kerek bulha A/74
sara k.- e alam K1/366
yaḳın k.- e K1/324
yarźam ite k. K/1415, K/1417
[314]

küre: Göre.
k. A/35, A/49, A/63, A/147, A/156, K/188, K/288, K/337, K/339, K/554, K/575, K/625, K/824, K/1173, K/1207, K/1273, K/1293, K/1296, K/1314, K/1431, K/1448, K/1506, K/1513, K/1723, K1/143, K1/227, K1/355, L/1, L/4, L/25, L/52, L/55, L/78, L/94, L/96, L/99, L/194
[37]

kürehéñ: Anlaşılan o ki, belki, galiba.
k. A/96, K1/69, K1/145, K1/157, K1/162, K1/167, K1/189, K1/221, K1/351, K1/355, K1/378, K1/422, L/110, L/114, L/164, L/201, L/202
[17]

küren-: Görünmek, gözükmek.
k. K/1114
k.- gen K/420
k.- ges K/420
k.- me L/14
[4]

kürél-: Görülmek, bilinmek.
k.- éwźé A/124
k.- megen K1/264
k.- mehe A/39
sara k.- éw A/69
[4]

kürén-: Görünmek, gözükmek**.**
k. K/1114
k.- dé A/174, K1/123, K1/367, L/32, L/33, L/65
k.- déler L/85
k.- e A/145, A/149-2, A/150, A/151, K/580, K/594, K/709, K/744, K/839, K/975, K/1673, K1/51, K1/137, L/145, L/172, L/173, L/196
k.- e iné A/192, L/196
k.- éb K/20, K/38, K/44, K/558, K/1115, K/1397, K/1742
k.- ehégéź K/801
k.- eler iné L/165
k.- eler K/800, L/33
k.- ép K1/240, L/69
k.- ép ḳala L/134, L/140, L/146
k.- ép kitté K1/15
k.- ép tora K1/23, K1/118
k.- ép toralar K1/360
k.- ép torġan K1/354
k.- ép tormay K1/317
k.- ér K/143, K/154, K/842
k.- er K/1568
k.- érge K1/494
k.- érlék L/56
k.- gen K/32, K/420, K/1740, K1/73
k.- gender K/1037
k.- ges K/420
k.- he L/173
k.- me K/156, L/14

k.- meges L/85
k.- mehe L/86
k.- mené K1/331, L/97
k.- mey A/147, A/148, A/149, K/1200, K1/418, K1/482, K1/495, L/171
k.- meyźer L/105
kiléb k.- gen K/1737
[79]

kürénéş: Görünüş, manzara.
k. K1/50
k. iné K1/447
k.+ teré A/138
[3]

küréngélen-: Ara sıra görünmek.
k.- ép üte A/27
[1]

kürép: *Rus.* Kutu, sandık.
k.+ ke A/168
[1]

küréş-: Görüşmek, selamlaşmak.
k.- ép L/78
k.- éwźe K1/55
k.- mehek K1/70
k.- ték A/203
[5]

kürgeźme: Sergi, gösteri.
k.+ hén A/135
[1]

kürhet-: Göstermek, ortaya çıkarmak, sunmak.
k. K/205, K/528, K/1366
k.- e A/17, K/413, K/414, K/416, K/417, K/454, K/1193, K/1194, K/1196, K/1198, K/1276, K1/230
k.- e almaġan K/1267
k.- éb birér K/142, K/144, K/156
k.- éb K/393, K/1021
k.- égéź K/746
k.- ép A/12
k.- ér K/1624
k.- érge K/813, K1/117, K1/177, K1/201, K1/354, L/30
k.- érźer K/836, K/1594
k.- éwén K1/353
k.- eyék K/1208
k.- eyém L/27
k.- ken A/73, K/73, K/335, K/696, K/1432, K1/17, K1/198, K1/249, K1/266
k.- keyné A/175
k.- megen K/452
k.- meśke téyéş tapḳandar A/114
k.- mey A/123, A/182
k.- té A/177, L/14, L/155
k.- téler K1/49
yarźam k.- e A/39
yarźam k.- ép A/104
[55]

kürhetél-: Gösterilmek, sunulmak.
k.- érge A/121
k.- gen K/336, K/338
k.- he K/336, K/338
[5]

kürhetkés: Gösterge, belirti, işaret.
k.+ terge K1/57
[1]

kürke: Hindi.
k. K1/171
[1]

kürkem: Görkemli, gösterişli, ihtişamlı.
k. K1/339
[1]

kürnéş: Gelin ya da damadın birbirlerinin kardeşleri ile tanıştıklarında verdikleri hediye.
k.+ ke L/70
k.+ ter L/123
[2]

kürşé: Komşu.
k. K1/190, K1/195, K1/217, K1/228-2, K1/230, K1/383, L/79, L/89, L/111
k.+ ge K1/210
k.+ hé K1/229
k.+ legé L/60
k.+ ler K1/348
k.+ leré K1/458, K1/500
k.+ lerźé K1/457
k.+ me K1/223
k.+ ñ K1/223
[19]

kürşélék: Komşuluk.
k. K1/223
[1]

küs-: Göçmek, taşınmak, geçmek.
k. K/575
k.- e A/61, K1/218
k.- ép A/38, A/108, A/109, K1/278, L/169
k.- ép kilgen K1/121

k.- ép kitérge L/44
k.- ép kitéwébéźźé L/44
k.- er K/575
k.- érge A/60
k.- éwźerén A/21
k.- kenden K/12, K/17
k.- kense K/17
k.- meś K/11
[18]

küsén-: Göçmek , göç etmek.
k.- dém K1/81
[1]

küsér-: Göçürmek, taşımak, götürmek.
k.- e A/106
k.- eler iméş A/157
k.- ép K1/107
k.- érge kerek A/120
[4]

küsér: Arabacı, at arabasını süren.
k. L/3
[1]

küsme: Bir yerden bir yere daima hareket eden, göçmen, gezici.
k. A/21, K1/40, K1/277
[3]

küşék-: Sırılsıklam olmak, su içinde kalmak.
k.- ken K1/468
[1]

küter-: Yukarı çıkarmak, yükseltmek, kaldırmak, taşımak.
k.- e almanı K1/332-2
k.- e L/204
k.- éb alıb K/71
k.- éb K/563, K/893, K/1016, K/1118, K/1511
k.- égéź K/344
k.- emén L/127
k.- ép A/165, K1/142, K1/213, K1/354, K1/357, K1/402, K1/444, L/6, L/114, L/171, L/176, L/201
k.- ép aldı K1/132
k.- ép alıp K1/456, K1/463, L/20
k.- ép ultırtḳandar K1/152
k.- ér iné K1/173
k.- érlék K1/332
k.- éw A/30, A/134
k.- éwge K/777
k.- éwźen K1/319
k.- gen iken K/1420
k.- meś K1/352
k.- źé A/9, A/210
[38]

küterél-: Kaldırılmak, yükseltilmek, yukarı çıkarılmak.
k. K/702, K/1518
k.- dé K1/377
k.- é K1/318
k.- ép A/8, L/169, L/210
k.- érge K1/302
k.- éw A/212
k.- éwén K1/228
k.- gen K/338, K1/84, L/146
k.- gender A/103
[14]

küterém: Bir defada götürülecek miktar, eşya, yük.
k.+ derźé K/777
[1]

kütermele-: Göklere çıkarmak, büyük hürmet göstermek, coşku vermek.
k.- gen K1/408
k.- y K1/321
[2]

kütert-: Kaldırtmak, yükseltmek.
k.- gender K/1702
[1]

küy-: Yanmak, acı çekmek. *bk.* köy-.
k.- gen K/1162
[1]

küź: Göz, bakış, delik.
k. A/173, K/160, K/591, K/723, K/1127, K/1417, K/1440-2, K/1539, K1/38, K1/52, K1/139, K1/145, K1/201, K1/214, K1/315, K1/367, K1/374, K1/445-2, K1/477, L/10-2, L/23, L/53, L/54, L/63, L/64, L/124, L/137, L/179, L/184
k.+ é A/79, K1/327, K1/393, K1/483
k.+ ébéź L/118
k.+ ém K1/94, L/10, L/198, L/199
k.+ émdén L/16
k.+ éme L/14
k.+ éñ K/119, K/160, K/161, K/591, K/1440
k.+ én K/662, K1/139, K1/286, K1/439, K1/446
k.+ éñde K/176

k.+ énde K1/363, L/86, L/100-2
k.+ éndegé K/175
k.+ éñdegé K/175-2, K/177
k.+ éñden K/176
k.+ éne A/162, K/1378
k.+ éñe K1/436
k.+ énen K/177, K/641, K/1468, L/22, L/86
k.+ énéñ K1/119
k.+ ge A/145, A/146, A/150, K1/50, K1/56, K1/240, K1/354, L/56, L/87, L/165
k.+ źé L/37
k.+ źen A/136, K1/447
k.+ źer K1/300, K1/474
k.+ źeré A/203, K/265, K/409, K/681, K/1190, K1/15, K1/142, K1/161, K1/300, K1/301, K1/415, K1/478, L/100
k.+ źerébéź K/680
k.+ źerégéź K/408, K/410, K/1373
k.+ źerémdé K1/150, K1/282, L/36
k.+ źerémde K1/335, K1/499
k.+ źerén A/164-2, A/165, K/409, K/563, K/952, K/1649, K1/127, K1/163, K1/206, K1/296, K1/373, K1/412, L/47, L/108, L/181
k.+ źerénde K1/133, K1/229, K1/238, K1/459, K1/495
k.+ źeréndegé L/102
k.+ źeréne K/264, K/681, K/1380, K1/426
k.+ źerge K1/165
k.+ źerźé K1/440

***küź kamaştırġıs*:** "göz kamaştırıcı."
k. ḳamaştırġıs K1/364

***küź ḳıśış-*:** "birine işaret et-."
k. ḳıśışıp yatḳan K1/293

***küź taşla-*:** "göz gezdir-, göz at-."
k. taşlap ḳuyam A/208
k. taşlar K1/375

***küźén alma-*:** "gözünü alama-."
k.+ én almay K1/419

***küźge ḳarşı küź téşke ḳırşı téş*:** "göze göz dişe diş."
k.+ ge ḳarşı küź téşke ḳırşı téş K/128
küźge ḳarşı k. téşke ḳırşı téş K/128

***küźźen yuġal-*:** "gözden kaybol-."
k.+ źen de yuġala K1/491
k.+ źen yuġalġansı L/211

***küźźéñ yawın al-*:** "dikkat çek-, göz kamaştır-"
k.+ źéñ yawın alıp tora A/177, K1/145, K1/149
k.+ źéñ yawın alıp torowına K1/268
k.+ źéñ yawın alıp K1/294
[151]

küź-ḳolaḳ: Göz kulak.

***küź-ḳolaḳ bul-*:** "göz kulak ol-, bak-, ilgilen-."
k. bulırhıñ indé K1/321
[1]

küźet-: Gözetlemek, gözlemek, gözden geçirmek.
k.- e bélew K1/74
k.- ép A/44
k.- érge A/127
k.- éw A/82, K1/78
k.- ken A/17
k.- té K1/437
k.- tém K1/102
[8]

küźetél-: Gözetilmek, gözlenmek.
k.- gen A/16
[1]

küźlé: Gözlü, gözü olan.
k. K1/4, K1/136, K1/170, K1/237, K1/329, L/188, L/189
[7]

Ḳ

ḳabalan-: Hızlanmak, acele etmek.
ḳ.- may K1/150, K1/296
[2]

ḳabar-: Kabarmak, taşmak, şişmek.
ḳ.- ıp tora K1/171
[1]

ḳabarınḳı: Kabarık, şişkin.
ḳ. K1/118
[1]

ḳabart-: Kabartmak, yükseltmek.
ḳ.- ıp L/88, L/107
[2]

ḳabat: Tekrar, tekrardan, yeniden.
ḳ. A/138, A/185, K/952, K1/11, K1/75, K1/458

[6]

ḳabatla-: Tekrarlamak, yinelemek.
ḳ.- ġandar K1/285
ḳ.- nı K1/93
ḳ.- nım K1/181
ḳ.- p ḳabatlap L/145
ḳ.- p torowı K1/159
ḳ.- y K1/158, K1/413
ḳabatlap ḳ.- p L/145
yañġıratıp ḳ.- y K1/156
[9]

ḳabatlan-: Tekrarlanmak, yinelenmek.
ḳ.- dı K1/24
ḳ.- maś K1/147, K1/281, K1/502
[4]

ḳabér: *Ar*. Mezar.
ḳ. K/1044, K/1045, K/1050, K/1727
ḳ.+ éne K/1044
ḳ.+ ge K/1733
ḳ.+ źé K/1048, K/1051
ḳ.+ źen K/229, K/1058, K/1736
ḳ.+ źer K/802
ḳ.+ źerźen K/1037, K/1221
[14]

ḳabul: Kabul. *bk.* ḳabül.
***ḳabul bul-*:** "kabul ol-."
ḳ. buldı L/49
***ḳabul it-*:** "kabul et-, onayla-, al-."
ḳ. ite almayım K1/207
ḳ. itken K1/257
[3]

ḳabül: *Ar*. Kabul.
***ḳabül it-*:** "kabul et-, onayla-, al-."
ḳ. itéb ala K/313, K/414, K/587, K/1430
ḳ. itéb alalar K/1194, K/1198
ḳ. itéb aldıġıź K/898
ḳ. itéb aldıḳ K/901
ḳ. itéb alha K/313, K/314, K/587, K/1430
ḳ. itéb alıb K/24
ḳ. itéb almaha K/287, K/1273, K/1458
ḳ. itéb almaśtar K/1386
ḳ. itéb K/329, K/1430
ḳ. itmegen K/1704
***ḳabül kür-*:** "kabul gör- onaylan-."
ḳ. kürmenégéź K/906
[26]

ḳaġın-: Kanatları sallamak, silkmek.
ḳ.- alar L/174
ḳ.- a K1/166, K1/491
[3]

ḳaġıź: *Far*. Kâğıt.
ḳ. L/10
ḳ.+ ġa A/195
[2]

ḳaġıźe: *Ar*. Kaide, kural, kanun.
ḳ.+ né A/82, K1/63
[2]

Ḳahım Türe: Kişi adı.
ḳ. K1/128, K1/130
ḳ.+ néké K1/128
[3]

ḳaḳ: Kuru, sert, çorak.
ḳ. K1/373, L/57, L/93
[3]

ḳaḳ-: Vurmak, kakmak, sokmak.
ḳ. (~ḳaġ) - a K/476, K1/477, L/209
ḳ. (~ḳaġ) - ıp K1/284, L/5, L/102, L/107-2, L/119, L/180, L/188, L/206
ḳ. (~ḳaġ) - ıp ḳuya iné L/204
ḳ. (~ḳaġ) - ıp ḳuyźı L/191
kiré ḳ. (~ḳaġ) - a K1/239
kiré ḳ. (~ḳaġ) - ıb K/549, K/1387
kiré ḳ.- ḳıhıź K1/362
kiré ḳ.- mam K1/420
ḳolaḳ ḳ. (~ḳaġ) - asaḳtarı A/43
ḳolaḳ ḳ.- tı K1/422
sitke ḳ.- may L/136
[22]

ḳaḳılda-: Kakırdamak.
ḳ.- p A/199
[1]

ḳaḳıldaş-: Kakırdaşmak.
ḳ.- ıp ḳuyźılar L/192
ḳ.- ıp L/187
[2]

ḳaḳḳıla-: Zaman zaman vurmak.
ḳ.- p ala K1/217
ḳ.- p huḳḳılap K1/302
ḳ.- p K1/467
[3]

ḳaḳlıḳtır-: Vurdurmak, çarptırmak.
ḳ.- ıp A/145, A/146
[2]

ḳaḳsa: Zayıf, etsiz.
ḳ. K1/119, K1/137, K1/170,

K1/237
[4]
ḳaḳşat-: Bozdurmak.
ḳ.- ır K1/285
ḳ.- ıp A/150
[2]
ḳal-: Kalmak, beklemek, durmak.
alıp ḳ.- ġan L/92
alıp ḳ.- ırġa K1/363
alıp ḳ.- ıwġa A/4
aptırap ḳ.- ġan K1/270
ayrılıp ḳ.- ġan L/212
aźaşıb ḳ.- ġandı K/594
aźaşıb ḳ.- ha K/594
bélép ḳ. K1/200
boġawlanıp ḳ.- ġan A/22
bulıp ḳ.- a A/56, A/114
bulıp ḳ.- dımı K1/140
bulıp ḳ.- ġan K1/45, K1/301, L/87
élegép ḳ.- a L/179
éşlep ḳ.- ırġa kerek L/154
eytép ḳ.- dı L/110
fayźalanıp ḳ.- alar A/88
ġejepke ḳ.- dıḳ L/75
ġeyébke ḳ.- ır K/1172
haḳlanıp ḳ.- ġan A/50
haḳlap ḳ.- ırġa K1/342
ḫayran ḳ.- dım L/211
ḫayran ḳ.- ıp K1/224
ḫelhéźlenébérek ḳ.- ġan K1/120
ḫelhéźźeneb ḳ.- ırźar K/1358
hıwınıp ḳ.- ırġa K1/282
ḫökömge ḳ.- ır K/111
ḫökömge ḳ.- ırġa téyéş K/112-2
höylenép ḳ.- dı L/108
höylep ḳ.- dı L/47
huḳıranıp ḳ.- dı L/116
ilaşıp ḳ.- dılar L/74
iśke alıp ḳ.- dım L/73
sara ḳ.- manı K1/208
ḳ.- a alhaḳ L/136
ḳ.- a alhındar A/112
ḳ.- a almaġan K/1342
ḳ.- a almaś K/104
ḳ.- a almayım K1/490
ḳ.- a K/811, K1/68
ḳ.- a torġan K/299, K/1200, K/1473, L/162
ḳ.- a torġanı tağı yuḳ K/299, K/1200
ḳ.- abıź L/138
k.- ahı K/719, K/1535
ḳ.- ahıñ K1/320
ḳ.- amı K1/496
ḳ.- asaġın L/196
ḳ.- asaḳtar A/33
ḳ.- ayıḳ A/171
ḳ.- dı K1/445, L/50
ḳ.- dıġıź K1/30
ḳ.- dıḳ L/21, L/23
ḳ.- dılar K1/118
ḳ.- dım L/199, L/210
ḳ.- ġan A/48, A/115, K/472, K/475, K/525, K/1363, K/1375, K1/121, K1/124, K1/130, K1/133, K1/192, K1/264, K1/306, K1/342, L/19, L/24, L/45, L/88-2, L/155, L/174, L/184
ḳ.- ġandar A/69, A/95
ḳ.- ġandarında A/54
ḳ.- ġandır L/180
ḳ.- ġanġa L/99
ḳ.- ġanın L/200
ḳ.- ġas K/1188, L/120
ḳ.- ġaynı A/154
ḳ.- halar A/60
ḳ.- hañ A/165
ḳ.- hın L/47
ḳ.- ıp A/20, A/21, K1/67, K1/165, K1/448
ḳ.- ır iné K/253
ḳ.- ır inék L/136
ḳ.- ır K/296, K/369, K1/354, L/20, L/156
ḳ.- ırġa K1/113
ḳ.- ırhıġıź K/787
ḳ.- ırmı K1/297
ḳ.- ırźar K/520
ḳ.- ıw A/37, A/38, A/39
ḳ.- ıwı K1/495
ḳ.- ıwıma L/175
ḳ.- ıwın L/193
ḳ.- ıwına L/119
ḳ.- ıwźı K1/98
ḳ.- maġan K/1117, L/58
ḳ.- maġas L/162
ḳ.- maham K/951
ḳ.- mahın K/872, L/159
ḳ.- manı K1/389, K1/396, L/41
ḳ.- maś A/119, K/501, K/814,

K/1574
ḳ.- maśḳa kerek L/156
ḳ.- may A/148, K1/3
ḳ.- maysa A/129
ḳarap ḳ.- dı L/104
ḳarap ḳ.- dılar L/50
ḳarap ḳ.- ġan L/86
ḳarap ḳ.- ġandır L/181
ḳarap ḳ.- ır iné K1/327
ḳatıp ḳ.- ġan K1/301, K1/445
kibéb ḳ.- ġan K/400
kiléb ḳ.- ır K/856
ḳısḳırıp ḳ.- dı A/199
kitérép ḳ.- ġan A/95
ḳorob ḳ.- ġan K/1516
kürénép ḳ.- a L/134, L/140, L/146
kürép ḳ. K1/117
kürép ḳ.- dıḳ A/142
kürép ḳ.- ırġa kerek K1/423
mıśḳılġa ḳ.- ġanın K/41
oḳşap ḳ.- ġan K1/237
öyrenép ḳ.- ırġa K1/200
sara ḳ.- maġan K1/221
sara ḳ.- may K1/160
tañ ḳ.- ġan K/998, K/1268, K/1686
tañ ḳ.- ıb K/211, K/228, K/243, K/268, K/367, K/519, K/701, K/749, K/1408, K/1725
tañ ḳ.- ıb torġanġa K/1513
tañ ḳ.- ırźıḳ K/723, K/1539
téklep ḳ.- dım K1/144
téré ḳ.- ha iné K/1242
térelép ḳ.- dı L/120
tınıp ḳ.- dı K1/376
torop ḳ.- a alhın K1/443
torop ḳ.- ıp K1/107
torop ḳ.- ırġa K1/437
totop ḳ.- dım L/39
toyob ḳ.- ıb K/1249
ülép ḳ.- maham L/49
ultırıp ḳ.- dı K1/448
oźatıp ḳ.- dıḳ A/167
yarap ḳ.- ırġa K1/251
yatıp ḳ.- a K1/327
yatıp ḳ.- ġanmı K1/375
yatıp ḳ.- maġan K1/299
yéñép ḳ.- ıwına L/159
yeşep ḳ.- ır K1/216
yoḳlap ḳ.- ha K1/456
yotolop ḳ.- dı K1/329
yöźewge ḳ.-ıb K/1465
yuġalıp ḳ.- am K1/146
yuġalıp ḳ.- ġan K1/55
[203]

ḳala: Şehir, vilayet.
ḳ. K/104, K/235, K/369, K/691, K/1103
ḳ.+ ġa K/70, K/234, K/284, K/288, K/699, K/807, K/927, K/1037, K/1061, K/1115, K/1273, K/1622, K/1625, K1/192, K1/404, K1/408, K1/413, K1/462
ḳ.+ hı K/125
ḳ.+ hın K/236
ḳ.+ hına K/278
ḳ.+ hında A/14, K/43
ḳ.+ la K/48, K/296, K/1233, K1/405
ḳ.+ larġa K/270, K/1108
ḳ.+ larġa mı K/1318
ḳ.+ ların K/296, K/734
ḳ.+ larına K/316
ḳ.+ larınan K/31
ḳ.+ larźan K/465, K/1295
ḳ.+ larźı K/335
ḳ.+ nan K/287, K/698, K/807, K/1115, K/1514
ḳ.+ nıñ L/1, L/44
[49]

ḳalay (I): Nasıl, ne şekilde, ne kadar.
ḳ. K/161, K/744, K/1205, K/1466, K/1467, K/1685, K1/68, K1/122, K1/157, K1/210, K1/212, K1/361, K1/379, K1/391, K1/402, K1/436, K1/443-3
[19]

ḳalay (II): Kalay, kap kacak, teneke.
k. K1/304
[1]

ḳalayt-: Nasıl etme, ne yapmak, ne şekilde yapmak.
ḳ.- ıb K/177, K/348, K/370, K/378, K/701, K/742, K/1141, K/1620
ḳ.- ḳansı K/872
[9]

ḳaldıḳ: Kalan, fazla, artık.
ḳ. K/1305
[1]

ḳaldır-: Bırakmak, atmak, terketmek, azat etmek.
ḳ. K/114, K/223, K/551, K/1389
eytép ḳ.- maġandır K1/222
haḳlap ḳ.- ırġa téyéş A/68
ḳ.- a K1/440
ḳ.- ahıġıź K/796, K/1327, K/1331
ḳ.- ġan K/646, K1/257, K1/266
ḳ.- ġandar K1/43
ḳ.- ġıhı kilmegen K/1288
ḳ.- ha K/1547
ḳ.- ıb K/85, K/87, K/594, K/622, K/644, K/698, K/749, K/953, K/965, K/1088, K/1090, K/1326, K/1368, K/1450, K/1471, K/1472, K/1606, K/1659, K/1661
ḳ.- ıb kitken K/532
ḳ.- ıb kitkender K/1540
ḳ.- ıp A/67, A/113, K1/311
ḳ.- ıp kitégéź L/77
ḳ.- ıp kitté K1/448
ḳ.- ıp ḳuyźı K1/64
ḳ.- ırġa K1/168, K1/479
ḳ.- ıw A/31
ḳ.- maha K/1547
ḳ.- manı K/1548, K/1549
ḳ.- manılar K/1550
ḳ.- maś A/81, K1/235
ḳ.- maśḳa L/130, L/153
ḳ.- may kerek K/796
ḳ.- may L/147
ḳ.- źı K/752
ḳ.- źıġıź K/494
ḳ.- źılar L/117
ḳ.- źıñ K/1030, K/1715
meñgéleştérép ḳ.- ġan K1/273
tañ ḳ.- a K1/159
tañ ḳ.- ġıs K1/77
tañ ḳ.- ırlıḳ K1/78
teśir ḳ.- ıwın K1/161
[66]

ḳaldırıl-: Bırakılmak, atılmak, azat edilmek.
ḳ.- ıp A/53, A/94
ḳ.- ır K/852, K/853
ḳ.- ıwźı A/93
[5]

ḳalġan-bośḳan: Az kalmış, biraz kalmış, kalıntı.
ḳ.+ ınan K1/220
[1]

ḳalġış-: Beraberce uyuklamak, uyuya kalmak.
ḳ.- ıb K/868
[1]

ḳalı-: Kalmak, olmak.
ḳ.- maśḳa L/133
[1]

ḳalın: Kalın, yoğun, koyu.
ḳ. A/140
[1]

ḳalın-: Kalmak, durmak, kalınmak.
toymay źa ḳ.- dı K1/315
[1]

ḳalış-: Kalmak, durmak.
ḳ.- may L/153
tañ ḳ.- ıb K/448, K/642, K/1127, K/1264, K/1355
tañ ḳ.- ḳan K/200, K/760
tañ ḳ.- ḳandar K/1092, K/1239, K/1313, K/1545
[12]

ḳalḳ-: Kalkmak, yükselmek, yukarı çıkmak.
ḳ.- ıb K/851
ḳ.- ıb sıḳḳas K/400, K/1184
ḳ.- ıp kilgen K1/180
ḳ.- ıp sıḳḳan K1/286
ḳ.- ıp sıḳmaġan K1/390
ḳ.- ḳan K1/45
ḳ.- maś K1/457
ḳ.- tı K1/181
[9]

ḳalḳıt-: Biraz kaldırmak, yükseltmek.
ḳ.- may K1/68
[1]

ḳalḳıw: Kalkık, yüksek, tümsek.
ḳ. K1/371
[1]

ḳalḳıwıs: Olta şamadırası, mantarı.
ḳ. K1/303
ḳ.+ ına K1/304
ḳ.+ ḳa K1/300
ḳ.+ tı K1/302
[4]

ḳalpaḳ: Kalpak.
ḳ. K1/473
[1]

ḳaltıra-: Kıpırdamak, silkinmek, çok korkmak.

ḳ.- b K/1252
ḳ.- p kitté L/184
dér ḳ.- p K1/389
dér ḳ.- p torġan K1/483
ḳ.- y K1/481
[5]

ḳaltıran-: Silkinmek, hareketlenmek, kıpırdanmak.
ḳ.- ġan K1/21, K1/425
[2]

ḳaltıraş-: Sarsılmak, titremek.
ḳ.- ıb K/1054, K/1736
[2]

ḳaltırat-: Sarsıtmak, titretmek.
ḳ.- ıb K/1096, K/1413
[2]

ḳaltırawıḳlı: Güçlü, etkileyici, sarsan, sarsıntılı.
ḳ. L/22, L/81
[2]

ḳamasawla-: Engel olmak, engellemek, güçlük çıkarmak.
ḳ.- y A/121
[1]

ḳamaştır-: Kamaştırmak. *bk.* ḳamıştır-.
küź ḳ.- ġıs K1/364
[1]

ḳamıl: Tahıl sapı, anız.
ḳ.+ dar L/155, L/176
ḳ.+ darźı L/128
ḳ.+ ı K1/252
[4]

ḳamır: *Ar.* Hamur.
ḳ.+ źan K1/361
[1]

ḳamış: Kamış.
ḳ. L/134, L/178, L/179, L/180-2
ḳ.+ tar L/167, L/178
ḳ.+ tarġa L/179
ḳ.+ tarźı L/179
[9]

ḳamıştır-: Kamaştırmak.
ḳ.- ıp tora iné L/36
[1]

ḳamıt: Hamut.
ḳ.+ tarın L/6
[1]

ḳamsı: Kamçı.
ḳ. K1/242
ḳ.+ hı A/10
[2]

ḳamsıla-: Kamçılamak.
ḳ.- p ḳına torġan K1/241
[1]

ḳan: Kan.
ḳ. K/255, K/544, K/992, K/1244, K/1248, K1/155, K1/271, K1/316
ḳ.+ dı K/988
ḳ.+ ı K/808, K/1009, K1/274, K1/275
ḳ.+ ım K/937, K/1633
ḳ.+ ın K/803, K1/275, K1/331
ḳ.+ ına K/808
ḳ.+ ınan K/808
ḳ.+ ında K/1008
ḳ.+ ıñdı L/67
[22]

ḳan ḫaḳı: Kan bedeli, kan parası.
ḳ. K/990
[1]

ḳana: Tamam, doğru, haydi.
ḳ. K/176
[1]

ḳana-: Kanamak.
ḳ.- ġan L/132
[1]

ḳanat: Kanat.
ḳ. A/200, K/810, K1/372, L/201
ḳ.+ ı A/199, K1/372, K1/411-2, K1/492, L/179, L/180, L/201, L/204
ḳ.+ ıñ L/175
ḳ.+ ın L/180, L/182, L/201
ḳ.+ tarı K1/302
ḳ.+ tarın L/174, L/188, L/191, L/204, L/206, L/209
[24]

ḳanatlan-: Kanatlanmak, canlanmak, coşmak.
ḳ.- ıp K1/164
[1]

ḳanatlı: Kanatlı.
ḳ. K1/238, K1/286, K1/377
[3]

ḳanday: Nasıl, ne şekilde.
ḳ. K1/149, K1/251, K1/2912, K1/421, K1/447, K1/456
[7]

ḳandır-: Yatıştırmak, gidermek.
ḳ.- ġan K1/267
[1]

ḳanlı: Kanlı, kana bulanmış.
ḳ. K1/450, K1/499
[2]
ḳañġıldaş-: Kangıldaşmak, gak gak etmek.
ḳ.- ıp L/181
ḳ.- ḳan L/169
[2]
ḳap-: Tutmak, kapmak.
ḳ. (~ḳab) - asaḳ K1/300
ḳ.- tı K1/303
[2]
ḳapıl: Aniden, birdenbire, ansızın, hızla.
ḳ. K/841, K/1401, K1/4, K1/25, K1/29, K1/102, K1/135, K1/180, K1/319, K1/324, K1/368, K1/425
[12]
ḳapḳa: Kapı.
ḳ. K/185, K/186, K/980, K/1499, K/1606, L/78
ḳ.+ hı K/545
ḳ.+ hın A/161, L/138
ḳ.+ hınan L/79
ḳ.+ nan K/185, K1/50, L/48
ḳ.+ nı L/14
[14]
ḳapḳıla-: Dudağını ısırmak, az yemek.
ḳ.- p K1/98
[1]
ḳapla-: Kaplamak, örtmek.
ḳ.- maḳsı bula iné L/88
ḳ.- p alalar L/139
ḳ.- p K1/461, K1/487
ḳ.- p totmaḳ bulġan K1/274
ḳ.- y L/142
[6]
ḳaplan-: Kaplanmak.
ḳ.- ġan K1/6, K1/53
ḳ.- ġaynı A/155, L/176
ḳ.- ıp A/47
ḳ.- ıp torġan K1/53
[6]
ḳapsıḳ: Küçük torba, heybe.
ḳ. K/283, K/1270
[2]
ḳapşa-: Elle yoklamak, dokunmak.
ḳ.- y K1/482
[1]
ḳar: Kar.
ḳ. K/1053, K/1396, K1/1, K1/53, K1/500, L/203-2
ḳ.+ ġa K1/22, K1/39
ḳ.+ źa K1/23-2, K1/24, K1/60
ḳ.+ źan K1/52
ḳ.+ źar L/205, L/207
[16]
ḳara: Kara, siyah, kötü yer, kirli, pis.
ḳ. K/126, K1/4, K1/50, K1/53, K1/69, K1/163, K1/249, K1/256, K1/286, K1/333, K1/376, K1/403, K1/428, K1/449, K1/459, K1/461-2, K1/467, K1/470, K1/482, L/3, L/4, L/6, L/28, L/69, L/132, L/134, L/141, L/207
ḳ.+ m K1/477
ḳ.+ sı K1/248
[31]
ḳara-: Bakmak, seyretmek, aramak, ilgilenmek, incelemek.
ḳ. K/205, K/988, K/1114, K/1139, K/1516, K/1573, K1/70, K1/118, K1/134, K1/135, K1/145, K1/149, K1/158, K1/213, K1/251, K1/253, K1/274, K1/360, K1/402, K1/464, L/59, L/129, L/130, L/148, L/152
aptırap ḳ.- p torźom L/210
aśırap ḳ. L/184
borolob ḳ.- b K/332
eyźenéb ḳ.- b K/257, K/550
ġejephénép ḳ.- p torźom L/210
hınap ḳ.- ġan K1/197
horap ḳ.- ha L/46
höyleşép ḳ. K1/116
ıntılıb ḳ.- nı A/3, A/11
ḳ.- b bötöb K/1506
ḳ.- b K/471, K/643, K/743, K/878, K/1113, K/1145, K/1303, K/1307, K/1352, K/1379, K/1388, K/1464, K/1466, K/1470, K/1542
ḳ.- b torġandar K/1039, K/1721, K/1728
ḳ.- b ultırġan K/1569
ḳ.- ġan A/102, A/149, A/150, A/181, K/1018, K/1148, K/1251, K1/206, L/1
ḳ.- ġanda A/17, A/182-2, A/194, L/133, L/166
ḳ.- ġandar K/1223, K/1491
ḳ.- ġas A/144
ḳ.- ġaynı L/77

ķ.- ġaynıķ L/89
ķ.- ġıź K/139, K/164, K/166, K/265, K/533, K/592, K/818, K/1008, K/1300, K/1370, K/1581, K/1605, K1/92, K1/201, K1/249, K1/407
ķ.- ha A/149-2, K/118, L/18
ķ.- halar K/563, K/1401, K/1732
ķ.- hañ K1/119, K1/302, K1/364-2, K1/474
ķ.- maġan A/23
ķ.- maha A/149
ķ.- manılar L/176
ķ.- maś K/162, K/1190
ķ.- maśtar K/409
ķ.- may A/133, A/182, K1/419, L/195
ķ.- mayınsa A/181, L/80, L/112
ķ.- nı A/161, A/164, A/165, A/173, K1/21, K1/357, K1/426, L/182
ķ.- nıķ A/177, A/210
ķ.- nılar A/205, K1/60
ķ.- nım K1/19, K1/96, L/186, L/206, L/208
ķ.- p A/12, A/162, A/173, A/209, K1/69, K1/180, K1/234, K1/416, K1/491, L/3, L/4, L/16, L/40, L/71, L/73, L/74, L/87, L/92, L/128, L/134, L/145, L/147, L/150, L/151, L/156, L/170, L/202, L/210
ķ.- p bulmay K1/317
ķ.- p ķaldı L/104
ķ.- p ķaldılar L/50
ķ.- p ķalġan L/86
ķ.- p ķalġandır L/181
ķ.- p ķalır iné K1/327
ķ.- p tora birźé K1/125
ķ.- p tora iné L/28, L/38
ķ.- p tora K1/41, K1/372
ķ.- p toralar L/108
ķ.- p toram L/170
ķ.- p torġan A/23, L/37
ķ.- p torhaķ A/152
ķ.- p tormaġan K1/134
ķ.- p torop L/152
ķ.- p tororġa L/59
ķ.- p torźo K1/26, K1/135
ķ.- p torźoķ L/65, L/85
ķ.- p torźom L/27, L/29
ķ.- p ultıra iném L/13
ķ.- p ultıram K1/146
ķ.- p yat K1/223
ķ.- p yatıw K1/79
ķ.- p yébere A/148
ķ.- r L/92
ķ.- rbıź L/135, L/136
ķ.- rġa A/40, A/140, A/142, K/1051, K/1380, K1/136, K1/208, L/53, L/143, L/154
ķ.- rġa mömkin bulha iné K1/316
ķ.- rġa téyéş taba A/45
ķ.- rġa tura kile A/41
ķ.- rhıġıź A/153, K/408
ķ.- rhıñ K1/211
ķ.- w K/1340, K1/441
ķ.- wsı L/108
ķ.- y A/73, K1/96, K1/221, K1/302, L/103, L/156, L/171, L/176
ķ.- y almayım K1/453
ķ.- y iné K1/354
ķ.- y ķaray K1/169, K1/245
ķ.- y źa almanım L/32
ķ.- yhım kile K1/83
ķ.- yhıñ K/175, K1/401, K1/410
ķ.- yım K1/122, K1/131, K1/159, L/128
ķ.- yźar K/1190, K1/82, L/177
ķaray ķ.- y K1/169, K1/245
ķuşıb ķ.- ġandar K/678
tékteb ķ.- b K/1676
tırışıb ķ.- ġandar K/727, K/1540
tırışıp ķ.- ha L/48
torop ķ.- hındar L/50
ütép ķ.- maha K1/322
uylap ķ. K1/402
uylap ta ķ.- maġan K1/190
[249]

ķara baśıw: Nadasa bırakılan tarla.
ķ. A/64
[1]

ķara-ġusķıl: Karamsı, karaya yakın.
ķ. K/530
[1]

ķaraġ: Hırsız, eşkiya.
ķ.+ ıñdı L/40, L/41
[2]

ķaraġanda: -e göre, -e bakılırsa.
ķ. A/19-2, A/24, K1/179
[4]

ķaraġas: Melez çamı.
ķ.+ tan K1/295

[1]
ḳaraġay: Çam ağacı.
ḳ.+ źar K1/1
ḳ.+ źarźı K1/77
[2]
ḳaraġay-ḳıpsaḳ: Karagay Kıpçak.
ḳ. A/46, A/54
[2]
ḳaraġoş: Karga.
ḳ. K1/492
ḳ.+ tar K/840, K1/279
[3]
ḳarahıw: Karaya yakın, karamsı.
ḳ. K1/318, K1/367, K1/395, K1/451
[4]
ḳaral-: Bakılmak, izlenmek.
ḳ.- ıp A/28
[1]
ḳaraldı: Halı, kilim, örtü gibi ev eşyaları.
ḳ.+ ların K/373
[1]
ḳaraltı: Halı, kilim, örtü gibi ev eşyaları. *bk.* ḳaraldı.
ḳ.+ lıḳ A/49
[1]
ḳaralyém: Karaya yakın, karamsı.
ḳ. L/172
[1]
ḳaramaḳ: Gözetim, denetim.
ḳ. (~ḳaramaġ) + ım L/202
ḳ. (~ḳaramaġ) + ına A/57
[2]
ḳaramaśtan: -e rağmen.
ḳ. K1/63
[1]
ḳaramay: -e rağmen.
ḳ. L/28
[1]
ḳaran-: Bakınmak, yan bakmak, ters ters bakmak.
ḳ.- a L/178
ḳ.- dılar L/85
ḳ.- ıb K/1177
[3]
ḳaranḳıra-: Daha dikkatli, dikkatlice.
ḳ.- p L/155
[1]
ḳarañġı: Karanlık.
ḳ. A/211, K/154, K/161-2, K1/102, K1/214, K1/225, K1/245, L/52-2, L/154
ḳ.+ ġa L/154
ḳ.+ la K/300
[13]
ḳarañġılan-: Kararmak.
ḳ.- ır K/841
[1]
ḳarañġılıḳ: Karanlık.
ḳ. K/161, K/1029, K1/500, L/52
ḳ. (~ḳarañġılıġ) + ında K/81
ḳ.+ ḳa K/213, K/740, K/893
ḳ.+ ta K/81
ḳ.+ tan L/51
[10]
ḳarañılan-: Kararmak. *bk.* ḳarañġılan-.
ḳ.- ır K/1596
[1]
ḳarañılıḳ: Karanlık. *bk.* ḳarañġılıḳ.
ḳ. K/1714
[1]
ḳarap: -e göre, -e doğru.
ḳ. A/55, A/100, A/128, A/134, K1/405, L/70, L/72, L/124, L/174, L/192
ḳ. (karab) K/41, K/776
[12]
ḳarar: *Ar.* Karar.
ḳ. A/98
ḳ.+ ġa A/82
ḳ.+ ı A/78
ḳ.+ ına A/110
ḳ.+ źarına A/70
ḳ.+ źarźıñ A/16
***ḳarar bir-*:** "karar ver-."
ḳ. bire A/82
[7]
ḳarar-: Kararmak.
ḳ.- źı A/196
[1]
ḳaraş: Bakış, nazar, ilgi, alaka.
ḳ. K1/415, K1/435
ḳ.+ ı K1/483
ḳ.+ ına K1/21
ḳ.+ ḳa A/22
ḳ.+ tan K1/429
ḳ.+ tar K1/290
ḳ.+ tarı A/73, K1/482
ḳ.+ tarın K1/60, K1/428, K1/468
ḳ.+ tı K1/355

***ḳaraş taşla-*:** “bak-, bakış at-.”
ḳ. taşlaġan K1/211
ḳ. taşlap aldı K1/142
ḳ. taşlap K1/160, K1/246
[17]
ḳaraş-: Bakışmak.
ḳ.- ıp torźolar L/21
ḳ.- tıḳ A/164, A/192, L/21
[4]
ḳaraşlı: Fikirli, düşünceli.
ḳ. K1/238, K1/296, K1/300, K1/379, K1/474
[5]
ḳarat-: Baktırmak, aratmak.
ḳ.- ıb ḳuy K/129
ḳ.- ır K/788
ḳ.- tınihegéź K/788
[3]
ḳarata: -e göre, -e doğru.
ḳ. A/24, K1/351, K1/355, K1/435
[4]
Ḳarataw: Yer adı.
ḳ.+ ġa K1/75
[1]
ḳaraw: Bakma, bakış.
ḳ.+ źa K1/352, K1/361
[2]
ḳarawl [d: ḳarawıl]: Karakol, zindan.
ḳ.+ ġa K/77
[1]
ḳarawılsı: Bekçi.
ḳ.+ bıź K1/66
ḳ.+ mın K1/148
[2]
ḳaray-: Kararmak, kirlenmek.
ḳ.- ıp L/69
[1]
ḳaray: -e doğru, -e göre, -e bakarak.
ḳ. K1/467, L/69, L/101, L/104, L/120, L/125, L/148, L/169, L/188, L/210
[10]
ḳarġa-: Beddua etmek, kargamak.
ḳ.- ġan K1/274
[1]
ḳarġan-: Beddua etmek, karganmak.
ḳ.- a K/983, K/1680
ḳ.- ıp L/6
[3]
ḳarġawsı: Kötülük ve fitme yayan.
ḳ.+ larġa K/134
[1]
ḳarġışta-: Beddua etmek.
ḳ.- ġan K/1516
[1]
ḳarġıştı: Lanetli, lanetlenmiş.
ḳ.+ lar K/904
[1]
ḳarın: Karın, mide.
ḳ.+ ına K/1337
[1]
ḳarış-: Karşı durmak, terslemek, aksi davranmak.
ḳ.- ıb K/294, K/363
ḳ.- ıp K1/420, L/74
ḳ.- ıwın L/102
ḳ.- ḳan K1/144, K1/417
ḳ.- ma K1/484
ḳ.- may K1/66, L/103
ḳ.- mayınsa L/74
[11]
ḳarışı: Karşı, karşı taraf. *bk.* ḳarşı.
ḳ. K/374
[1]
ḳarıwlaş-: Tartışmak.
ḳ.- a K1/216
[1]
ḳarlı: Karlı.
ḳ. K1/377
[1]
ḳarlıḳ-: Sesi kısılmak, sesi kısılmaya başlamak.
ḳ.- ḳan L/47
[1]
ḳarluġas: Kırlangıç.
ḳ. K1/58, K1/279, K1/310
[3]
ḳarmaḳ: Olta.
ḳ. K1/295, K1/368, K1/369
ḳ. (~ḳarmaġ) + ım K1/369
ḳ. (~ḳarmaġ) + ın K1/296, K1/299, K1/303, K1/304
ḳ.+ ḳa K1/300
***ḳarmaḳ hal-*:** “olta at-.”
ḳ. hal K/582
[10]
ḳarmaḳhıź: Oltasız.
ḳ. K1/424
[1]
ḳarmaḳla-: Olta ile yakalamak.

ḳ.- rġamı K1/305
[1]

ḳarpay-: Tüyleri dikleşmek.
ḳ.- ıp torġan K1/51
[1]

ḳarsıġa: Aladoğan.
ḳ. K1/170
[1]

ḳarşı: 1. Karşı, karşı taraf, ön taraf.
ḳ. A/28, K/476, K/1637, K1/17, K1/135, K1/366, L/18, L/75
ḳ.+ hına K/869, K1/243, K1/339, K1/488, L/155
ḳ.+ hında K/1045, K/1575, K/1720
ḳ.+ la K1/33
ḳ.+ raḳ A/140
küźge ḳ. küź téşke ḳırşı téş *(göze göz, dişe diş)* K/128

2. -e karşı, -e doğru.
ḳ. A/9, A/69, A/124, A/143, A/144, K/597, K/603, K/968, K/971, K/997, K/1310, K/1569, K/1584, K/1666, K/1669, K1/14, K1/85, K1/142, K1/385, K1/387, K1/389, K1/468, L/14, L/17, L/40, L/46, L/66, L/73, L/109, L/110, L/120, L/156, L/157, L/172, L/206

***ḳarşı al-*:** "ḳarşıla-."
ḳ. alasaḳ K/1057
ḳ. aldı A/203
ḳ. alġan L/80
ḳ. alıwına L/80

***ḳarşı bul-*:** karşı ol-, -den farklı düşün-.
ḳ. bulmaha K/1433

***ḳarşı kil-*:** "karşı gel-, itiraz et-."
ḳ. kilmey K1/322

***ḳarşı sıḳ-*:** "karşı çık-, itiraz et-, karşıla-."
ḳ. sıġıb alır K/1735
ḳ. sıġıb alırmın K/941
ḳ. sıḳḳan K/235, K/864
ḳ. sıḳtı L/80

***ḳarşı tor-*:** "karşı dur-."
ḳ. tora A/91
ḳ. tora ala K1/421
ḳ. tora alhın K1/372, K1/391
ḳ. torġan A/22
ḳ. torop bulmaś K1/420
ḳ. torowı K1/414

***karşı töş-*:** "karşı düş-, -den farklı ol-."
ḳ. töşe A/69
ḳ. töşeler A/89
ḳ. töştöm L/184
[75]

ḳarşıla-: Karşılamak.
ḳ.- ġan K1/242, K1/294
[2]

ḳarşılan-: Karşılanmak.
ḳ.- ma K/129
[1]

ḳarşılık: Karşılık, engel, mâni.

***ḳarşılıḳ it-*:** "engel çıkar-, mâni ol-."
ḳ. itéb K/1169
[1]

ḳart: Yaşlı, ihtiyar.
ḳ. K1/117, K1/132, K1/163, K1/294, K1/364, K1/367, K1/373, K1/376, K1/451, K1/486, L/93, L/119
ḳ.+ ıñ K1/120
ḳ.+ ḳa K1/435
ḳ.+ tar K/490, K/491, K/1321, K/1323
ḳ.+ tarıġıź K/494, K/1331
ḳ.+ tarźa K1/130
ḳ.+ tarźıñ K1/130
ḳ.+ tı K1/294, K1/378
ḳ.+ tıñ K1/117, K1/385
k.+ tay K1/375, K1/433
[28]

ḳartata: Büyükbaba, dede.
ḳ.+ hın K1/422-2
ḳ.+ hına K1/398-2, K1/417
ḳ.+ hınıñ K1/336, K1/396, K1/398, K1/429
[9]

ḳartatay: Büyükbaba, dede. *bk.* ḳartata.
ḳ. K1/415
ḳ.+ ıñdıñ K1/362
[2]

ḳartay-: Yaşlanmak.
ḳ.- ġas K1/295
ḳ.- ha K1/240
ḳ.- ıp kitken K1/425
[3]

ḳartlıḳ: Yaşlılık, ihtiyarlık.
ḳ. K1/120, K1/365
ḳ.+ tır K1/423-2
[4]

ḳas-: Kaçmak.
ḳ. K/38
ḳ.- hındar K/828, K/1586
ḳ.- ıb kitken K/1661
ḳ.- ıġıź K/296
ḳ.- ıp K1/328, L/180
ḳ.- ıp kitéwén K1/435
ḳ.- ıp kitken K1/345, K1/347
ḳ.- ıp kitté K1/332, K1/392
ḳ.- ır K1/61, K1/258
ḳ.- ırġa K/55
ḳ.- ḳan K1/349, K1/404
ḳ.- ḳandar K/965, K/1659
ḳ.- ırhıġıź K/806
[20]

ḳasalḳa: Sandalye ya da koltuğun sırt kısmı.
ḳ.+ ġa A/167
[1]

ḳasan: Ne zaman, ne vakit.
ḳ. K/815, K/900, K/901, K/902, K/907, K/1224, K/1576, K/1605, K/1607, K/1689, K1/89, K1/91, K1/112, K1/147, K1/173, K1/187, K1/191-2, K1/298, K1/299, K1/305, K1/317, K1/339, K1/352, K1/475, K1/476, L/138-3
ḳ.+ ġa K/572-2, K/1412-2
[33]

ḳasandır: Ne zamandır, nicedir.
ḳ. K1/38, K1/365, K1/379
[3]

ḳasıw: Kaçış, gizlenme.
ḳ.+ ıġıź K/832, K/1590
[2]

ḳaş: Kaş, yan, çevre, karşı, ön.
ḳ. K1/357, L/64
ḳ.+ ı K1/438
ḳ.+ ıma K/631, K/906, K/1457
ḳ.+ ımda K/520, K/1357
ḳ.+ ımdan K/904
ḳ.+ ina K/253, K/263, K/396
ḳ.+ ıña K/480, K/686, K/902
ḳ.+ ına K/53, K/61, K/68, K/89, K/91, K/113, K/206, K/217, K/226, K/237, K/249, K/267, K/291-2, K/366, K/430, K/467, K/477, K/481, K/485, K/487, K/489, K/517, K/518, K/569-2, K/574, K/579, K/583, K/603, K/606, K/620, K/630, K/667, K/695, K/700, K/704, K/743, K/750, K/813, K/815, K/916, K/926, K/949, K/954, K/978, K/1011, K/1046, K/1050, K/1075, K/1102, K/1110, K/1115, K/1118, K/1119, K/1128, K/1151, K/1156, K/1179, K/1193, K/1234, K/1240, K/1287, K/1292, K/1295, K/1297, K/1313, K/1319, K/1350, K/1377, K/1407, K/1413, K/1444, K/1456, K/1478, K/1493, K/1502, K/1522, K/1530, K/1532, K/1534, K/1541, K/1546, K/1619, K/1662-2
ḳ.+ ında K/453, K/1175, K/1230
ḳ.+ ındağılar K/1188
ḳ.+ tar K1/474
ḳ.+ tarı K1/301, K1/374, K1/459
[109]

ḳaşıḳ: Kaşık.
ḳ. (~ḳaşıġ) + ı L/171
[1]

ḳaşıḳ-ayaḳ: Kap kacak.
ḳ. K/1322, K/1326
[2]

ḳaşlı: Kaşlı, kaşı olan.
ḳ. K1/125, K1/473
[2]

ḳat: Kat, defa, kez, yan, çevre.
ḳ. K/1271, K1/16, K1/77, K1/168, K1/169, K1/380, K1/441-2, K1/477
ḳ. ḳat K1/108, K1/234
ḳat ḳ. K1/108, K1/234
[13]

ḳat-: Sert hâle gelmek, donmak, çok üşümek.
ḳ.- ıb kite K/1411
ḳ.- ıp ḳalġan K1/301, K1/445
ḳ.- ḳan K/409
ḳ.- ḳanġa K/1314
ḳ.- ḳansa A/193
[6]

ḳata: Deriden yapılmış eski bir ayakkabı.
ḳ.+ hın K1/259
[1]

ḳatar: Yan, etraf, çevre.
ḳ.+ ġa L/150
ḳ.+ ına L/105
ḳ.+ ınan L/133
ḳ.+ źan L/126, L/181

[5]

Ḳatay: Katay, bir Başkurt boyunun adı.

ḳ. A/46

[1]

ḳatġiy: *Ar*. Kati, kesin, sert, katı.

ḳ. A/44, A/55, A/99

[3]

ḳatġiyen: *Ar*. Katiyen, kesinlikle.

ḳ. A/67

[1]

ḳatı: Katı, sert, sağlam, güçlü.

ḳ. A/9, A/158, A/189, K/207, K/510, K/570, K/1030, K/1034, K/1096, K/1113, K/1155, K/1226, K/1419, K/1715, K/1718, K/1742, K1/298, K1/348, K1/354, K1/364, K1/437, K1/478, K1/497, L/134

ḳ. kéşé ikenéñdé K/887

ḳ.+ ların L/25

ḳ.+ raḳ A/10, K1/485

[28]

ḳatı boź: Dolu.

ḳ. L/141

[1]

ḳatıḳ: Herhangi bir şeyin kuruyup sertleşmiş kabuğu ya da yüzeyi.

ḳ.+ ḳa L/107

[1]

ḳatılan-: Sertleşmek, katılaşmak.

ḳ.- ġanġa K/1148

[1]

ḳatılıḳ: Sertlik, katılık.

ḳ.+ ḳa K/625, K/1448

[2]

ḳatın: Kadın.

ḳ. K/216, K/255, K/256, K/257, K/427, K/513, K/515, K/516, K/627, K/668, K/752, K/754, K/755, K/757, K/850, K/853, K/916, K/921, K/978, K/980, K/1101, K/1244, K/1247, K/1248, K/1252, K/1279, K/1343, K/1344-2, K/1455, K/1548, K/1550, K/1553, K/1570, K/1571, K/1572, K/1612, K/1678, K1/51, K1/320, K1/429, K1/432

ḳ. iken K/1344, K1/429

ḳ.+ dar K/326, K/787, K/1039, K/1061, K/1721, K/1722, K1/431

ḳ.+ darġa A/137, K/1055

ḳ.+ darı K1/323

ḳ.+ darıġıźźı K/625

ḳ.+ darının K/1675

ḳ.+ darźın K/1568

ḳ.+ dı K/122, K/216, K/624, K/626, K/627, K/919, K/1101, K/1251, K/1280, K/1549, K1/430, K1/432

ḳ.+ dın K/922, K/1618

ḳ.+ dıñ K1/430

ḳ.+ ġa K/629, K/1447, K/1614

ḳ.+ ı K/6, K/455, K/510, K/1279, K/1454, K/1551, K1/18, K1/324-2, L/10, L/17, L/20, L/50, L/74, L/160

ḳ.+ ıñ K/20

ḳ.+ ın K/24, K/121, K/122, K/607, K/620, K/626, K/751, K/752, K/1445, K/1454, K/1472, K/1547-2, K1/346

ḳ.+ ına K/622, K/1450

ḳ.+ ınan K/6

ḳ.+ ının K/122

***ḳatın it-*:** "eş olarak al-, evlen-."

ḳ. itéb alġan K/1279

ḳ. itéb K/456

ḳ. itkeynéler K/755, K/1551

[114]

ḳatın-ḳız: Kadın kız, kadınlar ve kızlar.

ḳ. A/18, K1/61

ḳ.+ ġa K/118

ḳ.+ źar K/473, K/526, K/712, K/713, K1/59, K1/60

ḳ.+ źarźan K1/444

ḳ.+ źı K1/429, K1/472

ḳ.+ źıñ K1/63

[13]

ḳatış: Birleşik, karışık, karma, katılım.

ḳ. A/45, A/196, K1/357, L/68

[4]

ḳatış-: Katışmak, karışmak.

ḳ.- maś inék K/803

ḳ.- tım L/133

[2]

ḳatıştır-: Katıştırmak, karıştırmak.

ḳ.- ġan K/1018, K/1704

[2]

ḳatıştırıl-: Karıştırılmak.

ḳ.- maġan K/1612

[1]

ḳatlam: Kat, katman, tabaka.

ḳ.+ darźı K1/306

[1]

ḳatlı: Katlı, kat.
ḳ. ḳatlı L/142
ḳatlı ḳ. L/142
[2]
ḳatnaş-: Birleşmek, katılmak, yakın ilişki kurmak.
ḳ.- ḳan K1/278
[1]
ḳatnaştırıl-: Birleştirilmek, dahil etmek.
ḳ.- maġan A/27
[1]
ḳawırhın: Tüy, kıl.
ḳ.+ day K1/289
ḳ.+ ı K1/467
[2]
ḳawış-: Kavuşmak.
ḳ.- tılar K1/312
[1]
ḳawşa-: Çekinmek, utanmak.
ḳ.- p L/157
[1]
ḳawşır-: İki kenarını üst üste örtmek, birleştirmek.
ḳ.- ıp tora K1/229
[1]
ḳawşırt-: Birleştirmek, birleştirtmek.
ḳ.- ıp ḳuya K1/361
[1]
ḳay: Hangi.
ḳ. K1/167, L/5, L/7, L/18, L/19, L/167, L/204
ḳ.+ źarźa L/207
[8]
ḳaya: Kaya.
ḳ. K/1044, K/1727, K1/182, K1/183-2, K1/267, K1/279, K1/296, K1/302, K1/373, K1/411, K1/424, K1/456, K1/500
ḳ.+ ġa K1/382, K1/383, K1/384, K1/385, K1/386, K1/411, K1/457
ḳ.+ lar K1/197, K1/279, K1/501
ḳ.+ larźı K1/289, K1/496
ḳ.+ nan K1/386, K1/388
[28]
ḳayalı: Kayalı.
ḳ. K1/182
[1]
ḳayalır: Ne zamandır, ne vakittir. *bk.* ḳayźalır.
ḳ. L/39
[1]
ḳaygı: Kaygı, endişe, hasret.
ḳ. K/833-2, K/1591-2, K1/329, K1/333, K1/341, K1/435, K1/445
ḳ. ḫesret K1/328
ḳ. inémé K1/332
ḳ.+ hı K/172, K/416, K/841, K1/238, L/185
ḳ.+ hı yuḳ L/61
ḳ.+ hınan K1/248, K1/348, K1/392
ḳ.+ lar K1/391
***ḳaygıġa töş-*:** "kaygılan-."
ḳ.+ ġa töşken K/461, K/1288
[23]
ḳaygılı: Kaygılı, endişeli.
ḳ. L/186
[1]
ḳaygır-: Kaygılanmak, endişelenmek.
ḳ.- a alırźar mikén K/250
ḳ.- a L/62-2
ḳ.- ahıġıź K/166
ḳ.- ġan L/86
ḳ.- halar L/119
ḳ.- ıb K/165
ḳ.- ıp L/70, L/95
ḳ.- ma L/89
ḳ.- maġıź K/172, K/1583
ḳ.- manım L/52
ḳ.- źım L/193
[14]
ḳaygırın-: Endişelenmek.
ḳ.- a K/946, K/1642
[2]
ḳaygırış-: Karşılıklı kaygılanmak.
ḳ.- a L/141
ḳ.- ıb K/1628
ḳ.- ḳandar K/578
ḳ.- maġıź K/163, K/169, K/292
ḳ.- tıḳ A/157
[7]
ḳaygırt-: Kaygıya, endişeye düşürmek.
ḳ.- ıb K/43
ḳ.- ır K/172
ḳ.- ırġa L/95
ḳ.- ıwźan K1/220
ḳ.- maġan A/80
ḳ.- mayźar A/38
[6]
ḳayhı: Hangi.

ḳ. A/25-2, A/27, A/56, A/69, A/72, A/178, K/174-2, K/238, K/382, K/398, K/399, K/401, K/402, K/555, K/635, K/763, K/854, K/855, K/1031, K/1061, K/1121, K/1182, K/1183, K/1185, K/1186, K/1202, K/1319, K/1320, K/1358, K/1394, K/1500, K/1556, K/1596, K/1666, K/1674, K/1716, K1/81, K1/84, K1/251, K1/342, L/96-3, L/112, L/120, L/133, L/139, L/146
ḳ.+ ġıź K/617
ḳ.+ ları K/541, K/1067, K/1277, K/1383, K/1613
ḳ.+ ların K/807-2
ḳ.+ na K1/85
[59]

ḳayhıhı: Hangisi, hangi birisi.
ḳ. K/931
[1]

ḳayhılay: Nasıl, ne şekilde.
ḳ. K/849
[1]

ḳayhınıhı: Hangisi. *bk.* ḳayhıhı.
ḳ. K/417-2, K/712, K/732, K/1186
ḳ.+ n K/716, K/1005
ḳ.+ na K/755
ḳ.+ nın K/1551
[9]

ḳayıġırş-[d: ḳayġırış-]: Karşılıklı kaygılanmak. *bk.* ḳayġırış-.
ḳ.- tılar L/94
[1]

ḳayın-ḳıź: Kayın kız.
ḳ.+ źarźı K1/78
[1]

ḳayır-: Döndürmek, çevirmek, bükmek.
ḳ.- ıp K1/12
[1]

ḳayırıl-: Çevrilmek, yerinden oynamak, döndürülmek.
ḳ.- ġandarı K1/411
[1]

ḳayış: Kayış, kemer.
ḳ. K1/11-2, K1/126
ḳ.+ ın K/1077
ḳ.+ tan K/52, K/1076
ḳ.+ tar K1/11
[7]

ḳayna-: Kaynamak, fokurdamak.
ḳ.- maś K1/496
ḳ.- y K1/467
urġıp ḳ.- p K1/288
[3]

ḳaynar: Kaynar, sıcak.
ḳ. K1/282
[1]

ḳaynaş-: Kaynaşmak, kalabalık olmak.
ḳ.- a L/167
[1]

ḳaynat-: Kaynatmak.
ḳ.- a L/120
ḳ.- am L/127
ḳ.- ıp L/98
ḳ.- tı L/90
[4]

ḳayne: Kaynana.
ḳ.+ hé K/1100
ḳ.+ hén K/215
ḳ.+ hénen K/308
[3]

ḳayt-: Dönmek, geri gelmek, gelmek.
alıp ḳ.- ıp kitem K1/413
alıp ḳ.- ḳaynı L/45
alıp ḳ.- maḳsı bulıp L/182
barıp ḳ.- ıw K1/71
ḳ.- a almahaḳ K1/320
ḳ.- a iné L/44
ḳ.- a ḳayta K1/164
ḳ.- a L/97
ḳ.- ahıñmı K1/97
ḳ.- alar iné L/5
ḳ.- alar L/90
ḳ.- am K1/104
ḳ.- ayıḳ K1/375, L/118
ḳ.- halarźa K/1322
ḳ.- ıb barġanda K/699
ḳ.- ıb barıb K/1238
ḳ.- ıb barmaśka K/37
ḳ.- ıb K/1738
ḳ.- ıb kiléb K/882, K/1646, K/1649, K/1741
ḳ.- ıb kilges K/388
ḳ.- ıb kitken K/242
ḳ.- ıb kitkender K/37
ḳ.- ıb kitkes K/38
ḳ.- ıp bara iné K1/103
ḳ.- ıp indé L/39
ḳ.- ıp indéler L/187

ḳ.- ıp indém L/65, L/183
ḳ.- ıp inges L/33
ḳ.- ıp inhem L/198
ḳ.- ıp K1/410, K1/457-2, L/45, L/97, L/109, L/115, L/138
ḳ.- ıp kildé K1/391
ḳ.- ıp kite K1/417
ḳ.- ıp kitken L/174
ḳ.- ıp kitték L/118
ḳ.- ıp töşe K1/226
ḳ.- ıp töştö L/13
ḳ.- ır K/286, K1/378
ḳ.- ırġa A/202, K1/97, K1/379, K1/423, L/116, L/118
ḳ.- ırġa kerek K1/378
ḳ.- ırmın A/166, K1/178
ḳ.- ıw A/171, K1/72, K1/73, K1/75, K1/177
ḳ.- ıwı iné K1/424
ḳ.- ıwı K1/403, K1/456
ḳ.- ıwın K1/458
ḳ.- ıwına L/119-2
ḳ.- ıwınan K1/425
ḳ.- ıwsı K1/49
ḳ. K/241, K/1126, K/1253, K/1347, K1/378-2
ḳ.- ḳan A/201, K1/192, K1/261, K1/403, L/75
ḳ.- ḳanda A/193, K1/427, L/134
ḳ.- ḳandı L/119
ḳ.- ḳansı K1/68, K1/236
ḳ.- ḳas A/202, K/1348, K1/71, K1/72, K1/179, L/16, L/138, L/203
ḳ.- kas A/206, K1/98
ḳ.- ḳaynı L/143
ḳ.- manı K1/329, K1/332
ḳ.- maś K1/423
ḳ.- tı K1/378, L/44, L/65, L/96-2, L/143, L/144
ḳ.- tım K1/68
ḳayta ḳ.- a K1/164
kiré ḳ.- ayım K/388
kiré ḳ.- mahın K/830, K/1588
kiré ḳ.- maśtar K1/112
tewbege ḳ.- ıġıź K/1274
tewbege ḳ.- ır K/59
tewbege ḳ.- ıwźın K/56
tewbege ḳ.- manıġıź K/713
yöröp ḳ.- tı L/43
[121]

ḳaytanan: Tekrardan, yeniden.
ḳ. K1/160, K1/215, K1/246, K1/489, K1/496
[5]

ḳaytar-: Dönmek, geri vermek.
ḳ.- a alırmın iken K1/227
ḳ.- ıb biréb K/987
ḳ.- ıb hal K/961
ḳ.- ıb yébergender K/1531
ḳ.- ıp alırġa L/95
ḳ.- ıp L/98, L/115
ḳ.- maś K1/298
ḳ.- mayźar L/92
yawap ḳ.- a K1/411
yawap ḳ.- am K1/138
yawap ḳ.- ırġa K1/414
yawap ḳ.- źı K1/11
[13]

ḳaytışlay: Yol üzerinde, dönüş yolu üzerinde**.**
ḳ. K1/43
[1]

ḳayźa: Nerede.
ḳ. K/27, K/30, K/159, K/220, K/840, K/922, K/926, K/1318, K/1411, K/1618, K/1621, K/1623-2, K/1728, K1/30, K1/49, K1/67, K1/147, K1/308, K1/355, K1/356, K1/362, K1/420, K1/446, K1/480, K1/482, L/63, L/65, L/82, L/135, L/178, L/199
ḳ. ikenén K/1317
ḳ. ikenlégén K1/17
[34]

ḳayźalır: Ne zamandır, ne vakittir, nicedir.
ḳ. K1/378, L/73
[2]

ḳayźan: Nereden.
ḳ. A/76, A/85, K/421, K/521, K/706, K/1359, K1/26, K1/31, K1/147, K1/248
ḳ. iken K/448, K/450, K/1264
[13]

ḳayźandır: Bir yerlerden, bir yerde.
ḳ. K1/286, K1/300, L/109
[3]

ḳaza: *Ar*. Kaza, bela, felaket.
bele ḳ. K1/328
bele ḳ.+ ġa K1/323
ḳ.+ larźan K/895

[3]

ḳaź: Kaz.

ḳ. K1/118, K1/467, L/178-2, L/180, L/181, L/189-2, L/191, L/198

ḳ.+ ġa L/189

ḳ.+ ı A/199, L/179, L/187, L/188, L/207, L/209

ḳ.+ ıbıź L/188

ḳ.+ ım L/186, L/188

ḳ.+ ın L/185

ḳ.+ ınıñ L/191

ḳ.+ źar L/178, L/188, L/192

ḳ.+ źarı L/169, L/173, L/175, L/187, L/191, L/195, L/208, L/210

ḳ.+ źarın L/169, L/191

ḳ.+ źarına L/210

ḳ.+ źarınıñ L/170, L/208

ḳ.+ źarźıñ L/204

ḳ.+ źı L/183-3, L/184

ḳ.+ źıñ L/199, L/201-2

[46]

ḳaźaḳ: 409,5 grama denk gelen eski bir ağırlık ölçü birimi.

ḳ. L/161

[1]

ḳaźaḳla-: Çivi ile çakmak, çivi çakarak sağlamlaştırmak.

ḳ.- p K1/56

[1]

ḳaźal-: Saplamak, batırmak.

ḳ.- dı K1/451

ḳ.- ıp kit L/47

[2]

ḳaźan: Kazan, tencere.

ḳ. K/1322, L/64, L/90, L/91, L/105, L/120

ḳ.+ da L/98

ḳ.+ dan L/69, L/91

ḳ.+ darın L/70, L/125

ḳ.+ darına L/74

ḳ.+ ġa L/120

ḳ.+ ı L/109

ḳ.+ ımdan L/71

[15]

ḳaźér: *Ar.* Kadir, kıymet, değer.

ḳ.+ én K/1532

***ḳaźér it-*:** "değer ver-, kıymet ver-."

ḳ. it K/492, K/636, K/1462

ḳ. itmehe K/494

[5]

ḳaźérhéź: Değersiz, kıymetsiz.

ḳ. K/451

[1]

ḳaźérhéźźe-: Değersizleştirmek.

ḳ.- b K/733

[1]

ḳaźérlé: Kıymetli, değerli.

ḳ. K/1724

[1]

ḳaźérźe-: Kıymet vermek.

ḳ.- yźer K/496, K/497, K/1324, K/1325

[4]

ḳaźı-: Kazmak, kazımak.

ḳ.- b inéb K/157, K/158

ḳ.- b K/714, K/855, K/1529

ḳ.- b tişéb K/1119

ḳ.- ġan K1/197

ḳ.- p ḳuyġan A/136

[8]

ḳaźıḳ: Kazık, direk, mızrak.

ḳ.+ tar K/956, K/964, K/1652, K/1657

[4]

ḳaźna: *Ar.* Hazine.

ḳ. A/57

ḳ.+ hı L/46, L/83

ḳ.+ hına K/990

[4]

ḳebér: *Ar.* Kabir, mezar.

ḳ. K/1052, K/1224, K/1730, K/1731, K1/265-2, K1/347

ḳ.+ é K1/268, K1/274

ḳ.+ én A/110, K1/264, K1/265

ḳ.+ éñ L/67

ḳ.+ ge K/1291, K/1727

ḳ.+ źer K/1036

ḳ.+ źerźe iken K/1222

[17]

ḳebérlék: Mezarlık.

ḳ. (~ḳebérlég) + énde K1/500

ḳ.+ ke K1/456

[2]

ḳeherlé: Merhametsiz, kötü.

ḳ. L/53

[1]

ḳehét: *Ar.* Ant, yemin, söz.

***ḳehét it-*:** "ant et-."

ḳ. itken K1/202

[1]

ķeẖer: *Ar.* Kahır, fena iş, kötü iş.
ķ. L/8
[1]
ķemer: *Far.* Kemer.
ķ. K1/371
[1]
ķeneġet: *Ar.* Kanaat, kanaatkâr.
ķ. K1/90, K1/191, K1/202, K1/229, K1/245, K1/304
[6]
ķeneġetlék: Kanaatkârlık.
ķ. K1/233
[1]
ķeźeré: *Ar.* Kadar, dek, gibi, denli.
ķ. A/205
[1]
ķeźér: Kadir, kıymet, değer. *bk.* ķaźér.
ķ.+ én A/40, A/106, L/50
ķ.+ źé L/50
***ķeźér it-*:** değer ver-, kıymet göster-
ķ. it K/1328
[5]
ķeźér-ẖörmet: *Ar.* Kadir kıymet.
ķ. K1/264, K1/266
ķ.+ te K1/264
[3]
ķeźérhéź: Değersiz, kıymetsiz. *bk.* ķaźérhéź.
ķ. K/1266
[1]
ķeźérle-: Kıymet vermek. *bk.* ķaźérźe-.
ķ.- p K1/299
ķ.- y K1/243
[2]
ķeźérlé: Kıymetli, değerli. *bk.* ķaźérlé.
ķ. K1/86, K1/122, K1/143, L/185, L/200
ķ.+ rek K1/175
[6]
ķıbırla-: Kımıldamak, kıpırdamak.
ķ.- manı K1/20
ķ.- p K1/151
[2]
ķıl: Kıl, tel.
ķ.+ darına K1/466
[1]
ķıl-: Davranmak, yapmak, işlemek.
ķ. K/210
ķ.- a ala K/263
ķ.- a alġanın K/1617
ķ.- a alhañ K/1415
ķ.- a K/210, K/1355
ķ.- a torġanın K/1689
ķ.- ahıġıź K/137, K/1326, K/1331
ķ.- ahıñ K/704, K/1523, K1/436
ķ.- alar K/136, K/346, K/778, K/1139
ķ.- arġa K/662, K/1523
ķ.- arġa téyéş tügéldé K/1139
ķ.- armın K/927
ķ.- ayım K/633, K/1006, K/1460, K/1693, K/1696
ķ.- dı K/919, K/1007, K/1615, K/1617
ķ.- dıķ K/194
ķ.- dılar K/567, K/1406
ķ.- ġan K/24, K/196, K/422, K/712, K/1251, K/1282, K1/373
ķ.- ġandar K/687, K/928, K/1065
ķ.- ġandarın K/1292
ķ.- ġandı K/184, K/702, K/1151, K/1238, K/1239
ķ.- ġanı K/922, K/1618
ķ.- ġanımdı K/705, K/708, K/1524, K/1528
ķ.- ġanın K/858
ķ.- ġas K/903
ķ.- ha K/109
ķ.- hana K/1478
ķ.- hın K/1479, K/1689
ķ.- ıb K/494
ķ.- ıb torha K/394, K/1178
ķ.- ıġıź K/184
ķ.- ıp yatır L/167
ķ.- ıw kerek K/796
ķ.- ıw téyéş K/63
ķ.- ıw tügél K/702
ķ.- ıwsı K/193
ķ.- ıwsılar K/195
ķ.- ıwsılarźı K/435
ķ.- ıwźarına A/211
ķ.- ıwźı K/551, K/1389
ķ.- ma K/1003
ķ.- maġan K/198
ķ.- maġanıġıź K/908
ķ.- maġas K/908
ķ.- maġıź K/776
ķ.- mahala K/1330
ķ.- may torġandı K/346
ķ.- mayhıñ K/743, K/1542

ḳ.- mayźar K/776
miñe ḳ.- ıw buldı K/903
terbie ḳ.- dım L/203
uśaldıḳ ḳ.- dı K/1695
uśaldıḳ ḳ.- ıw téyéş mé K/1147
yaḳşılıḳ ḳ.- ıw téyéş mé K/1147
[90]

ḳılan-: Davranma, belirli bir harekette bulunmak.
ḳ.- ıw L/190
[1]

ḳıldır-: Davrandırmak, yaptırmak.
ḳ.- ıb K/78
[1]

ḳılıḳ: Davranış, huy, tabiat, karakter.
ḳ. (~ḳılıġ) + ın L/22
ḳ.+ tarı K1/313
ḳ.+ tı K1/365, K1/488
[3]

ḳılıḳlı: Huylu, mizaçlı, karakterli.
ḳ. K1/298
[1]

ḳılın-: Davranılmak, yapılmak.
ḳ.- ġan K/140
[1]

ḳılınış-: Beraberce yapılmak, edilmek.
ḳ.- alar K/137
[1]

ḳılıs: Kılıç.
ḳ. K/307, K/961, K1/13, K1/126, K1/128, K1/129, K1/170
ḳ.+ ın K/960, K/1656, L/74
ḳ.+ ıñdı K/961
ḳ.+ tan K/961
ḳ.+ tar K/956, K/964, K/1652, K/1657
ḳ.+ tarźıñ K1/130
ḳ.+ tı K1/129
ḳ.+ tıñ K1/127, K1/128
[20]

ḳılıslı: Kılıçlı, silahlı.
ḳ. L/70, L/71, L/72, L/73-2, L/74, L/78, L/85
[8]

ḳımıź: Kısrak sütünden yapılan içecek, kımız.
ḳ. K1/140, K1/278
[3]

ḳımşan-: Zaman zaman sarsılmak, hareketlenmek, kımıldamak.
ḳ.- maġan K1/270
[1]

ḳın: Kılıç, bıçak gibi silahların kabı.
ḳ.+ ına K1/126, K1/127
[2]

ḳına: Dek, kadar, da/de, daha, sadece. *bk.* ġına.
ḳ. A/56, A/139, A/145, A/188, A/192, A/200, K/315, K1/5, K1/26, K1/51, K1/55, K1/65, K1/84, K1/135, K1/138, K1/139, K1/161, K1/174, K1/179, K1/180, K1/184, K1/185, K1/223, K1/233, K1/273, K1/276, K1/296, K1/302, K1/304, K1/337, K1/357, K1/360, K1/370, K1/372, K1/397, K1/417, K1/430, K1/462, K1/498, L/5, L/6, L/9, L/20, L/51, L/76, L/80, L/84, L/165, L/197, L/200
ḳamsılap ḳ. torġan K1/241
[51]

ḳıñġıraw: Çıngırak, çan.
ḳ. K1/154
[1]

ḳıp-ḳıźıl: Kıpkırmızı.
ḳ. K1/180, K1/249
[2]

ḳır: Kır, tarla, etraf, açık alan.
ḳ. A/199, K/52-2, K/166, K/168, K/1076-2, K1/310, K1/400, L/168, L/169-2, L/170, L/173, L/175, L/179, L/185, L/187, L/188, L/191, L/207, L/208-2, L/209 L/210-2
ḳ.+ ġa A/169, K/103, K/442, K/505, K/1378, K/1536
ḳ.+ ına K/255, K/488
ḳ.+ źa A/190, K/81
ḳ.+ źaġılarġa K/1189
ḳ.+ źarźa L/207
ḳ.+ ġaraḳ K/664, K/1351
[40]

ḳır-: Yok etmek, öldürmek, temizlemek, kazımak, sıyırmak.
ḳ.- ıb bötkense K/851
ḳ.- ıb bötöb K/734
tamaḳ ḳ.- a birép K1/133
tamaḳ ḳ.- ıp A/176
tamaḳtı ḳ.- a birép K1/142
nıġıtıñ k.-ab K/1640
[6]

ḳıraġay: Vahşi, yabani.

ḳ. K1/287, K1/288, K1/431, K1/443, K1/471, K1/496
[6]

ḳıraġaylan-: Yabanileşmek.
ḳ.- dı K1/99
[1]

Ḳırım: Kırım, Karadenizin kuzeyinde Rusyaya bağlı özerk bir cumhuriyettir.
ḳ.+ dan K1/103
[1]

ḳırın: Eğik, eğimli, meyilli.
ḳ. K1/185, K1/276
[2]

ḳırıś: Katı yürekli, sert mizaçlı.
ḳ. K1/298
[1]

ḳırḳ-: Kırkmak, kırpmak, kesmek, bölmek, ayırmak.
ayırıp ḳ.- ıp A/73
ḳ.- a alalar A/76
ḳ.- arġa A/88
ḳ.- ıb alalar K/58
ḳ.- ıb alıb K/120, K/191, K/590, K/689, K/1436, K/1438, K/1503
ḳ.- ıb K/1290
ḳ.- ıp A/51, A/87
ḳ.- ıp alıp L/148
ḳ.- ıp ḳuyma L/130
ḳ.- ırġa kerek bula A/52
ḳ.- ırhıñ L/132
ḳ.- ıw A/47, A/50, A/53, A/65, A/83
ḳ.- ıwźar L/132-2
[25]

ḳırḳ: Kırk, sayı adı.
ḳ. K/67, K/1083, K1/57, K1/276
[5]

ḳırḳıl-: Kırkılmak, kesilmek, ayrılmak.
ḳ.- ġan L/131
ḳ.- ıp bötöp A/56
ḳ.- ıp A/93-2
[4]

ḳırḳış-: Pazarlık yapmak.
ḳ.- ḳandan L/117
[1]

ḳırḳtır-: Kestirmek.
ḳ.- ġan K/1278
ḳ.- ıp A/87
[3]

ḳırmıśḳa: Karınca.
ḳ.+ lar K1/184
[1]

ḳırpaḳ: Toprak donduktan sonra düşen ince, sulu kar.
ḳ. K1/52
[1]

ḳırsın: Su boyundaki ufak taşlarla dolu yer, çakıllık.
ḳ. K1/333, K1/336, K1/370
[3]

ḳırsıntaş: Çakıl taşı.
ḳ.+ tarı K1/449, K1/451
[2]

ḳırşı: Karşı, karşı taraf. *bk.* ḳarşı.
küźge ḳarşı küź téşke ḳ. téş *(göze göz dişe diş)* K/128
[1]

ḳırt: Yansıma ses, kırt.
***ḳırt kiś-*:** "sert davran-."
ḳ. kiśép K1/433
[1]

ḳısḳır-: Yüksek ses çıkarmak, bağırmak, ses vermek.
ḳ.- a K/510, K/677, K/678, K/1491, K1/484, K1/485
ḳ.- a torġandır L/172
ḳ.- am K1/159
ḳ.- ġan K/482, K/1030, K/1093, K/1417, K/1677, K/1715, L/171
ḳ.- ġanda mı K/1607
ḳ.- ġandar K/1154, K/1694
ḳ.- ġanın L/204
ḳ.- ıb barġan K/690
ḳ.- ıb barġandar K/262
ḳ.- ıb K/230, K/511, K/1034, K/1096, K/1224, K/1419, K/1490, K/1505, K/1639, K/1681, K/1689, K/1718, K/1720
ḳ.- ıb yéberéb K/1226
ḳ.- ıb yébergen K/983, K/1681
ḳ.- ıb yébergender K/478, K/1311
ḳ.- ıp A/192, A/209, K1/196, K1/215, K1/217, K1/378, K1/440, K1/491, L/167, L/188, L/191
ḳ.- ıp ḳaldı A/199
ḳ.- ıp uḳ yéberem K1/156
ḳ.- ıp yébergen K1/407
ḳ.- ıp yéberźé L/187, L/209
ḳ.- ır K1/375

ḳ.- ıwı L/211
ḳ.- ıwsı K/696
ḳ.- ıwsının K/51, K/1073
ḳ.- ıwźı K1/429
ḳ.- maś K/363
ḳ.- maśḳa K/678, K/1491
ḳ.- maśtan K/943, K/984
ḳ.- źı K1/12, K1/31, K1/33, L/40, L/211
[71]

ḳısḳırın-: Bağırmak, yakınmak.
ḳ.- a L/207
ḳ.- dı K1/19
ḳ.- ıp L/195
[3]

ḳısḳırış: Gürültü, patırtı, bağırtı.
ḳ.+ tan L/43
[1]

ḳısḳırış-: Bağrışmak.
ḳ.- a K1/81, L/188
ḳ.- ıwźarınan L/188
ḳ.- ḳandar K/1007, K/1695
[5]

ḳısḳırıştır-: Yaygara koparmak.
ḳ.- a A/6
[1]

ḳısḳırtıwsı: Bağıran, yaygara koparan.
ḳ.+ hı K1/124
[1]

ḳısḳırttır-: Bağırttırmak, öttürmek.
ḳ.- a torġan bulġan K1/124
[1]

ḳıś-: Kısmak, sıkmak, daraltmak.
ḳ.- am K1/70
ḳ.- ıp A/107, K1/427
[3]

ḳıśıḳ: Kısık, dar.
ḳ. (~ḳısıġ) + ıraḳ K1/133
[1]

ḳıśıl-: Kısılmak, sıkışmak, sıkılmak.
ḳ.- a töştöler K1/15
ḳ.- ıp K1/20, K1/296
ḳ.- ıp yörögen K1/61
[4]

ḳıśış-: Birbirine göz atmak.
küź ḳ.- ıp yatḳan K1/293
[1]

ḳıśḳa: Kısa.
ḳ. K1/4, K1/17, K1/22, K1/37, K1/273, K1/460, L/71, L/110
ḳ.+ raḳ L/172
[9]

ḳıśḳahı: Kısaca, kısacası.
ḳ. L/120
[1]

ḳıśḳarıl-: Kısaltılmak.
ḳ.- ır K/834
ḳ.- maha K/834
[2]

ḳıśḳart-: Kısaltmak, azaltmak.
ḳ.- ırġa K1/201
ḳ.- ḳan K/1592
ḳ.- maha K/1592
ḳ.- tım K1/107
[4]

ḳıśta-: Sıkışmak, sıkılmak, sığdırmaya çalışmak.
ḳ.- b barġan K/1243
ḳ.- ġandı K/1250
ḳ.- ġas A/176
ḳ.- mahındar K/1152
ḳ.- p A/188
[5]

ḳıśtaw: Dar, daracık.
ḳ. K/186
[1]

ḳış: Kış mevsimi.
ḳ. A/26, A/129, A/130, A/132, K/832, K/1590, L/71, L/201, L/203, L/205
ḳ.+ ḳa A/84, K1/66
[12]

ḳışḳı: Kıştaki, kışınki.
ḳ. K1/53
[1]

Ḳıtay: Çin.
ḳ. K1/42, K1/48
[2]

ḳıw: Kurumuş, kuru, çorak, bomboş.
ḳ. K1/252
[1]

ḳıw-: Kovmak, kovalamak, bir yerden göndermek, sürgün etmek.
borop ḳ.- ıp yéberźé L/40
ḳ.- a K/296
ḳ.- ahıñ L/104
ḳ.- ġan K1/242, K1/381
ḳ.- ġandar K/134
ḳ.- ġaynılar K/102
ḳ.- halar K/101

ḳ.- ıb K/1411, K/1421
ḳ.- ıb sıġar hana K/1344
ḳ.- ıb sıġara alhın K/1166
ḳ.- ıb sıġara almanıḳ K/574
ḳ.- ıb sıġara K/269, K/368, K/1165
ḳ.- ıb sıġaralar K/371
ḳ.- ıb sıġarġan K/1737
ḳ.- ıb sıġarġandar K/1275
ḳ.- ıb sıġarġas K/268
ḳ.- ıb sıġarha K/368, K/370
ḳ.- ıb sıġarham K/371
ḳ.- ıb sıġarham K/372
ḳ.- ıb sıġarıġıź K/281
ḳ.- ıb sıġarıla K/576
ḳ.- ıb sıġarırġa K/274
ḳ.- ıb yébermehén K/1229
ḳ.- ıp A/167, K1/13, K1/266, K1/449, K1/467
ḳ.- ıp barırġa L/101
ḳ.- ıp sıġarźılar K1/32
ḳ.- ıp yéberźé L/39
ḳ.- ıp yöröy L/198
ḳ.- ırġa K1/235, L/103
ḳ.- źılar K1/10
ḳ.- źım A/168
[41]

ḳıwaḳ: Çalı, funda, ağaç.
ḳ. K/1554
[1]

ḳıwal: Sopa, değnek.
ḳ. K1/368
ḳ.+ ġa K1/296
[2]

ḳıwala-: Kovalamak, gitmesini istemek, bir yerden göndermek, kovmak.
ḳ.- b K/217, K/1158, K/1431, K/1510
ḳ.- b sıġarġan K/1104
ḳ.- b sıġarġas K/260
ḳ.- b sıġarhıñ K/232
ḳ.- b sıġarıb K/693, K/1109
ḳ.- b sıġarırźar K/1745
ḳ.- b sıġarźıḳ K/194
ḳ.- b yörötörhégéź K/807
ḳ.- p yéberźém L/191
[13]

ḳıwan-: Kıvanmak, sevinmek.
ḳ. K/1013
ḳ.- a K1/281, K1/414, K1/419
ḳ.- dı K1/399
ḳ.- dılar A/206
ḳ.- ġan K1/205
ḳ.- ıp K1/234, K1/268, K1/463
ḳ.- ıp kinenép K1/244
ḳ.- ıp ta kitken K1/212
ḳ.- ır K1/303
ḳ.- ırhıñ K1/149
[14]

ḳıwandır-: Kıvandırmak, sevindirmek.
ḳ.- a K1/338, K1/364
ḳ.- a torġan K1/35
ḳ.- ıw K1/228
ḳ.- ıwźan K1/365
[5]

ḳıwanıs: Kıvanç, gönenç, mutluluk.
ḳ. K/1058, K1/138, K1/164, K1/287, K1/303, K1/317, K1/496
ḳ.+ ı K1/215
ḳ.+ ım K1/369
ḳ.+ ımdı K1/454
ḳ.+ ına K/884, K/886
ḳ.+ ınan A/206, K1/422
ḳ.+ ıñdı K1/439
ḳ.+ ta bulġandar K/35
ḳ.+ tan K1/471, K1/495
[18]

ḳıwanıslı: Kıvançlı, mutlu, sevinçli.
ḳ. K1/315, K1/356
[2]

ḳıwanış-: Karşılıklı sevinmek.
ḳ.- a kölöşe K1/373
ḳ.- ıġıź K/102
ḳ.- ıp K1/377
[3]

ḳıwar-: Nemini kaybetmek, kurumak.
ḳ.- ġan K/700
ḳ.- źı K/701
[2]

ḳıwet: *Ar.* Kuvvet, güç.
ḳ.+ én K/756
ḳ.+ té K/1523
***ḳıwet bir-*:** "güç ver- imkân ver-."
ḳ. birgen K/1158
[3]

ḳıwetten-: Güçlenmek, cesaretlenmek.
ḳ.- égéź K/479, K/1312
[2]

ḳıwġa: Küçük başaklı bir kamış türü.
ḳ.+ nı K/364

ḳ.+ nı mı K/322
[2]

ḳıwġın: Sıkıntı, acı, eziyet, zulüm.
ḳ. K/415, K/1195
[2]

ḳıwġınsılıḳ: Karışıklık, sıkıntı, zulüm.
ḳ.+ tar K/1473
[1]

ḳıwıl-: Kovulmak.
ḳ.- ġandar K/100
[1]

ḳıwış-: Başından savmak, geçiştirmek.
ḳ.- ıp K1/288
[1]

ḳıy-: Kıymak, kesmek, yok etmek.
ḳ.- ıb inéb K/1724
ḳ.- ıp alınġaynı L/131
ḳ.- ıp K1/285
ḳ.- ıp üte K1/488
ḳ.- maġan K/773, K/1562
[6]

ḳıyaḳ: Darca uzun bitki yaprağı, yaprak.
ḳ. (~ḳıyaġ) + ın K1/256
ḳ. (ḳıyaġ) + ına K1/243, K1/249
ḳ. (ḳıyaġ) + ınan K1/271
ḳ.+ ḳa K1/249, K1/271
ḳ.+ tarı K1/218, L/134
ḳ.+ tarınıñ K1/155
[9]

ḳıybat: *Ar*. Pahalı, yüksek fiyatlı, değerli, önemli.
ḳ.+ ıraḳ K/1614
[1]

ḳıybattı: Kıymetli, çok değerli.
ḳ. K/440, K/916, K/1612
[3]

ḳıyġas: Eğri, bükümlü, meyilli.
ḳ. K1/377, K1/474
[2]

ḳıyıġ: Çatı, dam, zirve, tepe.
ḳ.+ ına K/70
[1]

ḳıyıl-: Kırpılmak, kıyılmak, incelmek.
ḳ.- ıp kitken K1/474
[1]

ḳıyın: Eziyetli, sıkıntılı; zor.
ḳ. K/640, K/1466, K/1467, K1/63, K1/119, K1/355, K1/412, K1/414, K1/474, L/32
[10]

ḳıyındıḳ: Zorluk, güçlük, sıkıntı.
ḳ. K/409
ḳ.+ ta K/343
[2]

ḳıyınlaş-: Zorlaşmak, ağırlaşmak.
ḳ.- ır A/60
[1]

ḳıyıw: Cesur, korkusuz, yürekli.
ḳ. K1/5, K1/172, K1/307, K1/321, K1/364, K1/472, K1/474, K1/488
[8]

ḳıyıwhıź: Çekingen, utangaç, sıkılgan.
ḳ. K1/55
[1]

ḳıyıwlıḳ: Cesurluk, kahramanlık.
ḳ. (~ḳıyıwlıġ) + ı K1/364
[1]

ḳıynaldır-: Eziyet, sıkıntı çektirmek; incitmek.
ḳ.- ahıñ K/1254
[1]

ḳıyral-: Parçalanmak, bölünmek, yok edilmek.
ḳ.- ġan K1/382
[1]

ḳız [d: ḳıź]: Kız. *bk.* ḳıź.
ḳ.+ ım K/253, K/510
[2]

ḳıź: Kız.
ḳ. A/163, K/23, K/259, K/260, K/459, K/460, K/1258, K/1259, K/1261-2, K/1286, K/1287, K/1290, K1/5, K1/45, K1/64, K1/294, K1/314, K1/340, K1/341, K1/342, K1/377, K1/397, K1/423
ḳ. iné K1/310, K1/340
ḳ.+ ġa K/461, K/463, K/864, K/1262, K/1284, K/1288, K/1290
ḳ.+ ı K/458, K/516, K/1284, K/1348, K1/43, K1/48-2, K1/213, K1/327, K1/427, K1/458, K1/463-2, K1/465
ḳ.+ ım K/257, K/1242, K/1253, K/1260, K1/486
ḳ.+ ımdın K/1344
ḳ.+ ımı K1/474
ḳ.+ ıñ K/1254
ḳ.+ ın K/310, K/1343, K1/435
ḳ.+ ına K/686

ḳ.+ ıñdın K/1347
ḳ.+ ının K/1348
ḳ.+ źan K1/11
ḳ.+ źar K/870, K/874, K1/55, K1/175, K1/183-2, K1/184, K1/186-2, K1/267
ḳ.+ źarı K1/152
ḳ.+ źarınıñ K1/145
ḳ.+ źarźan K1/171
ḳ.+ źarźı K1/15
ḳ.+ źı K/308, K/1260, K1/9, K1/12, K1/472
ḳ.+ źın K/260, K/1259
ḳ.+ źıñ K1/9
[85]

ḳız-: Kızmak, sinirlenmek, ısınmak.
ḳ.- a töşöp L/47
ḳ.- a töştö L/11
ḳ.- ġan K1/247
ḳ.- ıp kitép L/30
ḳ.- ma L/159
ḳ.- maś K1/360
ḳ.- źı L/189
[7]

ḳızar-: Kızarmak, utanmak.
ḳ.- a töştö L/24
ḳ.- ıb tora K/529
ḳ.- ıp A/203
ḳ.- ıp kitté L/22
ḳ.- ıp kittém L/157
[5]

ḳızġan-: Kıskanmak, acımak, üzülmek.
ḳ.- a inék L/123
ḳ.- a iném L/101
ḳ.- a L/24
ḳ.- dı L/184
ḳ.- dıḳ A/200
ḳ.- ıp kitem L/123
ḳ.- ıp kittém L/106
ḳ.- ıp L/23, L/51, L/182
ḳ.- ıwımdan L/199
[11]

ḳızġanıs: Acıma duygusu uyandıran, acınacak hâl, maalesef, ne yazık ki.
ḳ. A/19, A/210, K1/28, L/70, L/85, L/123
[6]

ḳızġılt harı: Kızıla yakın sarı,
ḳ. K1/319
[1]

ḳızıḳ: Komik, gülünç, ilginç, cezbedici.
ḳ. A/174, K1/50, K1/73, K1/76, K1/174, K1/402, L/65, L/68
[8]

ḳızıḳ-: İlgilenmek, ilgi duymak, heves etmek.
ḳ. (ḳızıġ) - am L/175
ḳ. (ḳızıġ) - ıb K/118
ḳ. (ḳızıġ) - ıp kithem L/43
ḳ. (ḳızıġ) - ıp L/32, L/37
ḳ.- ḳaynı L/48
ḳ.- tım L/27, L/28
[8]

ḳızıḳhın-: İlgi duymak, dikkat çekmek, heveslenmek.
ḳ.- dı K1/104
ḳ.- ıp K1/122, K1/159
ḳ.- ıw K1/437
[4]

ḳızıḳhız: Dikkat çekmeyen.
ḳ.+ ıraḳ K1/140
[1]

ḳızıḳlı: İlgi duyulan, heves edilen.
ḳ. K1/141-2
[2]

ḳızıḳtır-: İlgi uyandırmak.
ḳ.- ha K/119, K/120
ḳ.- ıp toralar iné L/37
ḳ.- źı K1/117
[4]

ḳızıl: Kızıl, kırmızı.
ḳ. A/182, K/530, K/1012, K/1015, K/1698, K/1701, K1/40, K1/68, K1/78, K1/79-2, K1/132, K1/142, K1/155, K1/271, L/137, L/163, L/188, L/189
[19]

Ḳızıl Bayraḳ: Kızıl Bayrak.
ḳ. K1/134, K137
[2]

Ḳızıl Gvardéyéts: Kızıl Ordu.
ḳ. K1/133
[1]

ḳızıl harı: Kızıl sarı.
ḳ. K1/452
[1]

ḳızın-: Kızınmak, ısınmak.
ḳ.- ıb ultırġan K/1663, K/1676
[2]

ḳızırım: Uzayan yol, boy.

ḳ. K1/53
[1]
ḳızıw: Kızgın, sıcak.
ḳ. L/120
[1]
ḳızıwlan-: Hızlanmak, acele etmek.
ḳ.- a L/71
[1]
ḳızźır-: Kızdırmak, yakmak, ısıtmak.
ḳ.- a K1/320
ḳ.- ırġa K1/449
ḳ.- ıwźan K1/450
ḳ.- źı K1/449
[4]
ḳızźırıl-: Kızdırılmak.
ḳ.+ ġan K1/318
[1]
ḳiġaḳ: Kaz'ın çıkardığı ses.
ḳ. L/187
ḳ. ḳiġaḳ L/169, L/171, L/178, L/208, L/209-2, L/211
ḳiġaḳ ḳ. L/169, L/171, L/178, L/208, L/209-2, L/211
[15]
ḳiġaḳla-: Kigaklamak.
ḳ.- p yébere L/204
[1]
ḳimmetlé: Kıymetli, değerli.
ḳ. A/49, K1/175
[2]
ḳiyefet: *Ar*. Kıyafet, elbise.
ḳ. K1/206
ḳ.+ énde K1/292
[2]
ḳol: Kul, köle.
ḳ. K/608, K/610, K/614, K/857, K/858, K/860, K/889
ḳ.+ dar K/737
ḳ.+ darı K/421, K/422
ḳ.+ darın K/730, K/731, K/733, K/877
ḳ.+ darına K/735, K/740
ḳ.+ darınan K/605
ḳ.+ darźın K/882
ḳ.+ dı K/893
ḳ.+ don K/862
ḳ.+ ġa K/609
ḳ.+ ı K/862
ḳ.+ om K/884, K/886
ḳ.+ ona K/960, K/1656
ḳ.+ onın K/858
***ḳol bul-*:** "kul ol-."
ḳ. bulhın K/674, K/1487
[29]
ḳola-: Yıkmak, devirmek, düşürmek.
ḳ.- b K/948, K/1154, K/1242, K/1252, K/1413, K/1644
ḳ.- b kitkender K/561
ḳ.- ġan K/199, K/1241, K/1343
ḳ.- ha K/725
ḳ.- maġan K/197
ḳ.- p töşör K1/305
k.- wı K/199
[14]
ḳolaḳ: Kulak.
ḳ. K/408, K1/286
ḳ. (~ḳolaġ) + ı K/330, K/403, K/437, K/893, K/1187, K/1201, K/1334
ḳ. (~ḳolaġ) + ıġıź K/300
ḳ. (~ḳolaġ) + ım K1/94
ḳ. (~ḳolaġ) + ımdı L/40
ḳ. (~ḳolaġ) + ın K/960, K/1656, K1/325, K1/341-2, K1/414
ḳ. (~ḳolaġ) + ına K1/47, K1/62
ḳ.+ ta K1/473
ḳ.+ tarı K/409-2, K/1190, K/1353, K1/51
ḳ.+ tarıġıź K/410, K/1373
ḳ.+ tarın L/28
ḳ.+ tarına K/1351
***ḳolaḳ hal-*:** "kulak ver-, dinle-."
ḳ. hala K1/500
ḳ. halhın K1/443
ḳ. halıp L/178
***ḳolaḳ kaḳ-*:** "reddet-."
ḳ. ḳaġasaḳtarı A/43
ḳ. ḳaḳtı K1/422
[35]
ḳolaḳlı: Kulaklı.
ḳ. K1/4
[1]
ḳolas: Kulaç.
ḳ.+ ı K1/330
ḳ.+ ın K1/371
ḳolġa: Çıkrık.
ḳ. K1/483
ḳ.+ hına K1/471
[2]
ḳolon: Tay.
ḳ.+ on K/683

[1]
ḳom: Kum.
ḳ. K/198
ḳ.+ dan K1/158, K1/188, K1/199
ḳ.+ do K1/197, K1/200
[6]
ḳomartḳı: Miras, yadigâr.
ḳ. K1/117, K1/121, K1/124, K1/130, K1/141, K1/143-2, K1/175
ḳ.+ hı K1/133
ḳ.+ lar K1/140, K1/141
ḳ.+ ların K1/117, K1/118, K1/150
ḳ.+ larmı K1/115
ḳ.+ larźı K1/122
[16]
ḳomhoź: Açgözlü.
ḳ. K1/453, K1/468, K1/495
[3]
ḳomhoźlan-: Açgözlülük etmek.
ḳ.- ıp K1/73
[1]
ḳomhoźloḳ: Açgözlülük.
ḳ. (~ḳomhoźloġ) + o K1/406
ḳ. (~ḳomhoźloġ) + onoñ K1/331
[2]
ḳomoldoroḳ: Koşum.
ḳ. K1/126
[1]
ḳor-: Kurmak, dikmek, kaplamak.
ḳ.- ar inék K/559
ḳ.- ayıḳ K/1398
ḳ.- ġan K1/279
ḳ.- op A/197
tormoş ḳ.- ow K1/179
[5]
ḳoral: Silah, imkân.
ḳ. A/7
ḳ.+ dar K1/27
ḳ.+ darı A/122
ḳ.+ ġa A/6, A/9
k.+ ı A/126
[5]
ḳoralhıź: Silahsız.
ḳ. A/87
[1]
ḳorallı: Silahlı.
ḳ. K1/18
[1]
ḳoralsı: Cellat.
ḳ. K/1290
ḳ.+ hın K/1289
[2]
ḳorban: Kurban.
ḳ. A/185, K/1329, K1/469
ḳ.+ dar K1/27
***ḳorban bir-*:** “kurban ver-.”
ḳ. biresek K1/472
ḳ. birheñ K1/492
ḳ. birmegen K1/493
***ḳorban taşla-*:** “kurban ver-.”
ḳ. taşlamayźar K1/431
[8]
ḳorhaḳ: Karın, mide.
ḳ. (~ḳorhaġ) + ın K1/237
ḳ. (~ḳorhaġ) + ına K1/151
ḳ. (~ḳorhaġ) + ınan K/629
ḳ. (~ḳorhaġ)+ ında K/18, K/20
ḳ.+ ḳa K/505
[6]
ḳorhaḳtı: Hamile.
ḳ.+ largа K/831, K/1589
***ḳorhaḳtı bul-*:** “hamile ḳal-.”
ḳ. bulıb K/23
[3]
ḳorman: Kurban. *bk.* ḳorban.
ḳ. K/791, K/792, K/793, K/808, K/1442
ḳ. tügél K/248, K/351
ḳ.+ darźan K/1561
[8]
ḳoro: Kuru, nemli olmayan.
ḳ. K1/1, K1/298
[2]
ḳoro-: Kurumak, susuz kalmak.
ḳ.- b ḳalġan K/1516
ḳ.- ġan K/1184
ḳ.- ġanın K/1515
[3]
ḳoro-dala: Çöl, bozkır.
ḳ. K/467, K/1105, K/1115, K/1293, K/1294, K/1297
ḳ.+ ġa K/66, K/322, K/465, K/1082
ḳ.+ hında K/49
ḳ.+ la K/51, K/521, K/838, K/1073, K/1074, K/1083, K/1359
[18]
ḳoroġan ḳuldı: Kolsuz, çolak.
ḳ. K/1146

ḳ. iken K/354, K/1144
[3]

ḳorol-: Kurulmak, kaplanmak.
ḳ.- a A/136
ḳ.- ġan A/24
[2]

ḳoros: Çelik.
ḳ.+ onan K1/129
[1]

ḳorşawlı: Çemberli, halkalı.
ḳ. K1/122
[1]

ḳort: Kurt.
ḳ. K1/122
ḳ.+ tarı K/1437, K/1439, K/1441
[4]

ḳorźaş: Yaşıt, çağdaş, akran.
ḳ. K1/207, K1/212, K1/213, K1/217, K1/219, K1/220
[6]

ḳosaġ: Kucak.
ḳ.+ ına K1/437, K1/490, K1/491
[3]

ḳosaḳlaş-: Kucaklaşmak.
ḳ.- ıp K1/293
[1]

ḳosaḳta-: Kucaklamak.
ḳ.- b K/1429, K/1459
[2]

ḳoś-: Kendini göstermek, artmak.
ḳ.- a L/134
[1]

ḳoş: Kuş.
ḳ. K/810
ḳ.+ ona K1/295
ḳ.+ tar A/198, K/398, K/1182, K1/167, L/168, L/205, L/207
ḳ.+ targa K/164
ḳ.+ tarı K/426, K/1210, L/167, L/185
ḳ.+ tarının K/221
ḳ.+ tarźın A/198
ḳ.+ tarźıñ A/198
[17]

ḳot: Hayat, kut, can.
***ḳot os-*:** "çok kork-, kaygılan-,"
ḳ. osḳos bulır iné K1/317
ḳ. osorġos L/53
ḳ.+ o osob K/1642
ḳ.+ o osop K1/407, K1/429
ḳ.+ oġıź osmahın K/1579, K/1734
ḳ.+ oġoź osmahın K/818
ḳ.+ tarı osḳan K/1467, K/1733
ḳ.+ tarı osob K/1097, K/1475, K/1736
ḳ. osḳos K1/7, K1/13, K1/460, K1/478, K1/483, K1/487
[19]

ḳotḳar-: Özgür bırakmak, kurtarmak.
ḳ. K/151, K/226, K/482, K/1024, K/1711, K1/480
ḳ.- a alahıñ K1/212
ḳ.- a almay K/1026, K/1712
ḳ.- a iné K/1026, K/1712
ḳ.- ahıñ K1/469
ḳ.- am K1/220
ḳ.- ġan K1/235
ḳ.- ġım kildé K1/31
ḳ.- hın K/1027
ḳ.- ıp aldım L/200
ḳ.- ıp K1/363
ḳ.- ır K/21, K/675
ḳ.- ır ösön K/1488
ḳ.- ırbıź K/1064
ḳ.- ırġa K/1033
ḳ.- ıw téyéş mé K/1147
ḳ.- mayhıñ K1/484
ḳ.- źı K/257, K/1253, K/1495
[28]

ḳotḳarıl-: Kurtarılmak.
ḳ.- ır K/1744
[1]

ḳotol-: Kurtulmak.
ḳ.- a alır K/642, K/1469
ḳ.- a almaha K1/231
ḳ.- a almay iken K1/328
ḳ.- a almayźar A/91
ḳ.- ar K/295
ḳ.- ġan A/189
ḳ.- ır K/825, K/1585
ḳ.- maś iné K/834, K/1592
ḳ.- or K1/342
ḳ.- ow K1/168
[13]

ḳotolt-: Kurtarmak, sıkıntıdan çıkarmak, arındırmak.
ḳ.- orġa K/593
[1]

ḳotor-: Kudurmak, coşmak, delirmek.

ḳ.- a K1/475
ḳ.- ġan K1/467
ḳ.- ha K1/432
ḳ.- owı K1/476
[4]

ḳotoron-: Öfkelenmek, kudurmak.
ḳ.- ġan K1/388, K1/390, K1/477
ḳ.- op K1/431, K1/469, K1/471, K1/477, K1/485, K1/496
[9]

ḳotoronḳo: Coşkun, coşmuş, çıldırmış.
ḳ. K1/366, K1/467
[2]

ḳotort-: Kudurtmak, delirtmek.
ḳ.- ahıñ L/72
ḳ.- ḳandar K/1004, K/1692
ḳ.- op L/38
[4]

ḳoy-: Koymak, dökmek, doldurmak.
ḳ.- a K/916, K1/3
ḳ.- alar K/252
ḳ.- ġan K/1612
ḳ.- may K/1137
ḳ.- mayźar K/252
ḳ.- ob K/921, K/1413
ḳ.- op K1/140, K1/337, L/134
ḳ.- op yöröme L/31
ḳ.- ow kerek K/1137
[13]

ḳoyaş: Güneş.
ḳ. A/145, A/146, A/148, A/149-4, A/150-2, A/151, A/173, A/194, K/400, K/841, K/1102, K/1184, K/1596, K/1730, K1/16-2, K1/53, K1/77, K1/102, K1/153, K1/244, K1/246, K1/281, K1/284, K1/288, K1/290, K1/291, K1/292, K1/293, K1/304, K1/337, K1/371, K1/401-2, K1/402, K1/438, K1/442, K1/449, K1/450, K1/452, K1/453-2, K1/457, K1/464, K1/501, L/142, L/168, L/175, L/181, L/187, L/205
ḳ.+ ı K1/252
ḳ.+ ına K/135
ḳ.+ ḳa A/140, A/141, A/143, A/144-2, K1/357, L/206
ḳ.+ ta K1/77
ḳ.+ tay K/437, K/557
ḳ.+ tı K1/376, L/139
ḳ.+ tıñ K1/401, L/177
[71]

ḳoyaş batışı: Batı.
ḳ.+ nan K/212
ḳ.+ nda K/839
[2]

ḳoyaş sıġışı: Doğu.
ḳ.+ nan K/26, K/212, K/839
ḳ.+ nda K/27, K/34
[5]

ḳoyma: Duvar, istinat duvarı.
ḳ. L/37
ḳ.+ ġa L/1
[2]

ḳoyol-: Koyulmak, kaptan bir yere akıtmak, boşaltmak.
ḳ.- a torġan K/1633
ḳ.- ġan K/808, K/937
ḳ.- ob K/1411, K/1597
ḳ.- ob töşerźer K/841
ḳ.- ob töşken K/1112
ḳ.- op torġan L/56
ḳ.- or K/252
[9]

ḳoyon: Kasırga, fırtına.
ḳ. K1/294, K1/309
[2]

ḳoyondor-: Yıkamak, suya basmak.
ḳ.- a K1/471
ḳ.- ġan K1/289
[2]

ḳoyoşḳan: Eyer kaymasın diye atın kuyruğu altına çekilen bağ.
ḳ. K1/126
[1]

ḳoyroḳ: Kuyruk.
ḳ. (~ḳoyroġ) + o K1/171
ḳ. (~ḳoyroġ) + on K1/160
ḳ.+ to K1/151
[3]

ḳoźa: Dünür, düğün.
ḳ. K/731, K/735, K/736, K/737, K/873, K1/325
[7]

ḳoźġon: Kuzgun.
ḳ.+ do K1/498
ḳ.+ mo K1/412
[2]

ḳoźöret: *Ar.* Güç, kuvvet, kudret.
ḳ. K/151, K/243, K/1394, K/1598
ḳ.+ é K/201, K/301, K/448,

K/450, K/704, K/705, K/708, K/842
ḳ.+ énen K/57
ḳ.+ énén K/973, K/1671
ḳ.+ ter K/336, K/338
ḳ.+ teré K/1597
ḳ.+ terénén K/335
ḳ.+ té K/704
[20]

ḳoźört: Güç, kuvvet, kudret. *bk.* ḳoźöret.
ḳ.+ én K/1552
[1]

ḳöźeret: Güç, kuvvet, kudret. *bk.* ḳoźöret.
ḳ.+ teré K/841
***ḳöźeret bir-*:** "yetki ver-, imkân ver-."
ḳ. birgen K/274
[2]

ḳöźöret: Güç, kuvvet, kudret. *bk.* ḳoźöret.
ḳ. K/1068, K/1097
ḳ.+ é K/241, K/1092, K/1125
***ḳöźöret bir-*:** "yetki ver-, imkân ver-."
ḳ. birgen K/1269
[6]

ḳul: El, kol.
ḳ. A/14, K/210, K/508, K/590, K/672-2, K/1436, K/1485-2, K/1667-2, K1/229, K1/234, K1/298, K1/361, K1/425, L/132, L/137, L/211
ḳ.+ dan K1/56, K1/121, K1/160, K1/234
ḳ.+ dar K1/69-3
ḳ.+ darı K/1323, K1/21, K1/69, K1/245, K1/295, K1/330, K1/368
ḳ.+ darım K1/259
ḳ.+ darımdı A/168
ḳ.+ darın K/490, K/630, K/632, K/740, K/959, K/1008, K/1320, K/1321, K/1378, K/1380, K/1459, K/1655, K/1746, K1/24, K1/25-2, K1/370, K1/386, K1/424, L/78, L/125
ḳ.+ darıñ K1/38, K1/207
ḳ.+ darına A/95, K/71, K/577, K1/22, K1/69
ḳ.+ darınan A/87, K/1264
ḳ.+ darında A/24
ḳ.+ darındı K/1242
ḳ.+ ġa A/38, K/1746, K1/121, K1/316, K1/317, L/103, L/112, L/136
ḳ.+ ı A/164-2, K/357-2, K/393, K/1148-2, K1/7, K1/386
ḳ.+ ıbıź L/129
ḳ.+ ıġıźźan K/575
ḳ.+ ıma L/183, L/199
ḳ.+ ımda K/210, K1/147
ḳ.+ ımdaġı L/40, L/131, L/183, L/199
ḳ.+ ımdan K1/158, K1/212, K1/223, L/31, L/180, L/182
ḳ.+ ımdı L/171, L/208
ḳ.+ ın A/210, K/204, K/483, K/932, K/960, K/1111, K/1148, K/1267, K/1629, K1/12, K1/54, K1/55, K1/70, K1/386
ḳ.+ ıñ K/120, K/141-2, K/590, K/1436
ḳ.+ ına A/11, A/90, A/117, A/139, K/216, K/954, K/1013, K/1424, K/1650, K1/218, L/74, L/103, L/148, L/156, L/200
ḳ.+ ınan A/2-2, K/260, K/1101, K/1260, K/1378, K/1420, K1/396, K1/488, L/17
ḳ.+ ında A/22, A/37, A/54, K/60, K1/63, K1/67, K1/129, L/118
ḳ.+ ında iné A/10
ḳ.+ ındaġı A/96, K1/12, K1/144, K1/221, L/45, L/155
ḳ.+ ıñdan K1/223
ḳ.+ ıñdı K/253, K/357, K/1148, K/1350, L/130, L/148
***ḳul bir-*:** "selam ver-."
ḳ. birép A/167
***ḳul bolġa-*:** "el salla-, selam ver-."
ḳ. bolġap A/167
***ḳul hélte-*:** "vazgeç-."
ḳ. héltehén K1/443
[171]

ḳul arbahı: El arabası.
ḳ. L/45
ḳ.+ na L/48-2
[3]

ḳulhıź: Kolsuz.
ḳ. K/590
[1]

ḳullan-: Kullanmak, faydalanmak.
ḳ.- ġan K1/198
[1]

ḳullı: Elli, ele sahip, yetenekli.
ḳ. K1/248, L/147

ośta ḳ. iken K1/251
[1]

ḳulsa: Atın ön ayak derisinden yapılan dar ağızlı kımız kabı.
ḳ. K1/140
[1]

ḳultamġa: İmza.
ḳ.+ hı K1/156, K1/270, K1/273
ḳ.+ hın K1/275
ḳ.+ nı K1/254
ḳ.+ ñdı K1/256
[6]

ḳultıḳ: İki yandan çevrelenmiş dar aralık, geçit.
ḳ. (ḳultıġ) + ında K1/279
ḳ.+ ḳa K1/370, K1/381, K1/384, K1/388, K1/390, K1/403
[7]

ḳultıḳla-: Koltuğunun altında tutmak.
ḳ.- p K1/33
[1]

ḳulyawlıḳ: Mendil.
ḳ. (~ḳulyawlıġ) + ın A/164
[1]

ḳun-: Konmak.
ḳ.- ġan L/206
ḳ.- ıp K1/337
ḳ.- ır K1/372
ḳ.- ırġa L/170
[4]

ḳunaḳ: Misafir.
ḳ. K1/73, L/80, L/188, L/198
ḳ. (~ḳunaġ) + ım L/191, L/195, L/197, L/202, L/203, L/207, L/209
ḳ. (~ḳunaġ)+ ımdı L/193, L/199, L/200, L/212
ḳ. (~ḳunaġ)+ ımdıñ L/185
ḳ.+ ḳa K1/56, K1/423
ḳ.+ ta K1/261
ḳ.+ tarźı L/6
ḳ.+ tı L/184
***ḳunaḳ it-*:** "misafir et-."
ḳ. ite torġaynım L/203
ḳ. ittém L/203
[23]

ḳunaḳlaş-: Karşılıklı misafir olmak.
ḳ.- ıp yörör K1/178
[1]

ḳunaḳta-: Misafir olmak.
ḳ.- b K/1210
[1]

ḳundır-: Ağır bir nesne ile vurmak.
ḳ.- ıp alġanımdı L/199
[1]

ḳup-: Kopmak, ayrılmak, hareketlenip kalkmak, yerinden kalkmak.
ḳ.- ḳan K1/381
ḳ.- maś K1/360
ḳ.- maślıḳ K1/265
ḳ.- tı K1/21
[4]

ḳuptar-: Koparmak, ayırmak, bölmek.
ḳ.- alar iné L/195
ḳ.- ıp alıp L/125
ḳ.- ıp L/70, L/188
[4]

ḳuray: Başkurtın millî çalgısı olan üflemeli bir müzük aleti, kuray.
ḳ. K/332, K1/278
[2]

ḳuraysı: Kuraycı, kuray çalan kimse.
ḳ.+ larźı K/258
[1]

ḳurġaş: Kurşun.
ḳ. K1/333, K1/428, K1/449, L/69
ḳ.+ ḳa K1/280
[5]

ḳurıḳ-: Korkmak, korkuya düşmek, korkuya kapılmak.
ḳ.- ḳan K/28-2, K/47, K/457, K/1282
ḳ.- ḳandar iken K/1399
ḳ.- ḳandar K/561, K/727
ḳ.- ma K/20, K/237, K/257, K/1255, K/1492
ḳ.- maġıź K/299, K/301, K/304, K/479, K/562, K/1055, K/1060, K/1312
ḳ.- may L/29
ḳ.- tı bulha kerek L/188
ḳ.- tı L/110
ḳ.- tım K/888
[25]

ḳurḳ-: Korkmak. *bk.* ḳurıḳ-.
ḳ.- a L/35
ḳ.- a töşöp L/83
ḳ.- alar iken K/1513
ḳ.- alar K/707
ḳ.- am K1/258, K1/365
ḳ.- ıb K/482, K/1054, K/1252
ḳ.- ıġıź K/301

ḳ.- ıp A/189, K1/19, L/80, L/81
ḳ.- ıp kitté L/66
ḳ.- ıp torham L/28
ḳ.- ıp yöröwé L/64
ḳ.- ıw L/68
ḳ.- ıwźan K1/359
ḳ.- ḳan iném K1/88
ḳ.- ḳan K1/383
ḳ.- ḳandar iken K/1312
ḳ.- ḳandar K/1425, K/1527, K/1540
ḳ.- ḳandarınan K/1736
ḳ.- ḳanźarźır L/90
ḳ.- ma K1/101
ḳ.- may K1/118, L/75
ḳ.- mayım K1/28
[33]

ḳurḳaḳ: Korkak.
ḳ. K1/483, K1/487, K1/490
ḳ.+ hıġıź K/227, K/1218
ḳ.+ tan K1/393
ḳ.+ tı tügél K1/131
[7]

ḳurḳaḳlıḳ: Korkaklık, cesaretsizlik.
ḳ.+ tan K1/346, K1/358, K1/359
[3]

ḳurḳınıs: Korkunç.
ḳ. K/1219, K1/35, L/33, L/142
ḳ. bulıwı mömkin K1/476
ḳ.+ ı A/37, K1/385
ḳ.+ ınan K1/470
ḳ.+ tır K1/82
miñe ḳ. tügél K1/47
[10]

ḳurḳıp: Biçildikten sonra tekrar yeşeren ot.
ḳ. L/176
[1]

ḳurḳış-: Karşılıklı ya da beraber korkmak, korkuya düşmek.
ḳ.- ıb K/478, K/1038, K/1058, K/1219, K/1475
ḳ.- ıp L/73
ḳ.- ḳandar K/1234
[7]

ḳurḳış: Korku duygusu, korku hissi.
ḳ.+ tarınan K/478
[1]

ḳurḳıt-: Korkutmak.
ḳ.- a K1/365
ḳ.- may K1/476
[2]

ḳurḳıw: Korku, endişe.
ḳ.+ ımdan L/30, L/38
ḳ.+ ınan L/179, L/180
***ḳurkıwġa töş-*:** "korkuya kapıl-."
ḳ.+ ġa töşeler L/140
[5]

ḳursaḳ: Bez bebek, oyuncak bebek.
ḳ. K1/397
[1]

ḳusḳıl: Siyahımsı, siyaha yakın.
ḳ. L/134
[1]

ḳustı: Küçük erkek kardeş, kardeş, dost.
ḳ.+ m L/156, K1/162
ḳ.+ lar K1/71
[3]

ḳuş- (I): Emretmek, buyurmak.
ḳ. K/480, K/1048
ḳ.- a K/135, K/1097, L/6, L/59
ḳ.- ahıñ K/926
ḳ.- alar K/184
ḳ.- amın K/1418
ḳ.- halar K/776
ḳ.- handan L/44
ḳ.- ıb K/1491, K/1606-2
ḳ.- ıb ḳaraġandar K/678
ḳ.- ıp K1/31, L/115
ḳ.- ḳan K/1152, K/205, K/219, K/461, K/471, K/474-2, K/492, K/523, K/607, K/1042, K/1152, K/1066, K/1262, K/1270-2, K/1271, K/1289, K/1301, K/1307, K/1331, K/1354, K/1361, K/1362, K/1380, K/1492, K1/190, K1/275
ḳ.- ḳandar K/1016
ḳ.- ḳandı K/1070, K/1114
ḳ.- ḳanınsa K/928
ḳ.- ḳansa A/140, K/24, K/687, K/1501
ḳ.- ḳaynılar L/44
ḳ.- maġan K/1402, K/1511
ḳ.- tı A/140, A/142, A/143, L/101, L/116, L/183
ḳ.- tılar A/165
ḳ.- tılar L/103
[63]

ḳuş- (II): Eklemek, ilave etmek.
isém ḳ.- ıb K/1159, K/1160

isém ḳ.- ırhıñ K/21
isém ḳ.- ırźar K/23
isém ḳ.- ḳan K/25, K1/187
isém ḳ.- tılar K1/314
ḳ.- ıb K/479, K/1055
ḳ.- ıp K1/464
tél ḳ.- ıb K/1312
yomoş ḳ.- ıp L/6
[12]

ḳuş: Çift; eş.
ḳ. A/167
[1]

ḳuşa: Birlikte, beraber.
ḳ. K/423
[1]

ḳuşamat: Takma isim, lakap.
ḳ. K1/189
[1]

ḳuşıl-: Eklenmek, katılmak, bağlanmak.
ḳ.- alar L/139
ḳ.- dı L/160, L/212
ḳ.- ġan A/70
ḳ.- ġandan A/1
ḳ.- ıb K/622
ḳ.- ıp A/17, A/209, K1/287, K1/398
ḳ.- ır K/1450
[11]

ḳuşılış-: Birleşmek, birlikte olmak.
ḳ.- maġan K/25
ḳ.- maśtarınan K/18
[2]

ḳuşılıştır-: Birleştirmek.
ḳ.- ġandı K/623, K/1452
[1]

ḳuşla-: Bir etmek, birleştirmek.
ḳ.- wsılar K1/59
[1]

ḳuştan: Sözüne güvenilir, sadık.
ḳ. K/162, K1/377
[2]

ḳutır: Yara ya da kesik üstündeki kabuk.
ḳ.+ ı K/1112
ḳ.+ ınan K/204
[2]

ḳutırźı: Yaralı, cüzzamlı.
ḳ. K/203, K/915, K/1110, K/1612
ḳ.+ larźı K/281
[5]

ḳutıźı: Yaralı, cüzzamlı. *bk.* ḳutırźı.
ḳ.+ lar K/320
[1]

ḳuy-: Koymak, bırakmak, yerleştirmek, yaymak.
aparıb ḳ.- arźar K/1581
arḳanlap ḳ.- ġansı L/146
baş itéb ḳ.- ar K/859
baş sayḳap ḳ.- a K1/412
baş sayḳap ḳ.- źı K1/364
baśırıp ḳ.- ahıñ K1/493
beylep ḳ.- źı L/132
beylep ḳ.- źılarmı K1/484
beyźeb ḳ.- ġan K/683, K/1497, K/1499
bötöp ḳ.- a torġan A/143
buyab ḳ.- ġan K/800
dertlenép ḳ.- a L/202
donya ḳ.- alar K1/411
donyanı ḳ.- źı K1/332, K1/392
éşlep ḳ.- ġan K1/247
eźérźeb ḳ.- ar K/325, K/1072
ġaşiḳ buldı la ḳ.- źı K1/344
halıp ḳ.- ġan L/177
halıp ḳ.- ırmın K1/149
halıp ḳ.- źı K1/134, L/148
haylap ḳ.- ġaynılar K1/177
hayźab ḳ.- ġan K/1157
ḫetérletép ḳ.- ġan K1/302
hörtöp ḳ.- a L/107
iltép ḳ.- źı L/119
ıñġıraşıp ḳ.- a K1/433
irék ḳ.- ıġıź K/1457
irék ḳ.- ma K/151
iśke töşöröp ḳ.- a torġandır L/212
ḳ.- a A/147
ḳ.- a torġaynı L/107-2
ḳ.- ar K/896
ḳ.- arġa A/104
ḳ.- armın K/884, K/886
ḳ.- ġan bulıp L/88
ḳ.- ġan K/584, K/857, K/1159, K/1160, K/1735, K1/218, K1/243, K1/254
ḳ.- ġandar K/1291
ḳ.- ıb K/1050, K/1429
ḳ.- ıb tor K/63
ḳ.- ıġıź K/424, K/502, K/1615
ḳ.- ıp A/140, A/141, A/144, K1/424, L/171, L/199, L/208
ḳ.- ır K/221

ḳ.- ırġa L/65, L/135
ḳ.- ıwźı A/134
ḳ.- may K/788
ḳ.- źı L/19, L/114
ḳ.- źılar K/993
ḳ.- źım L/145, L/200
ḳaġıp ḳ.- a iné L/204
ḳaġıp ḳ.- źı L/191
ḳaḳıldaşıp ḳ.- źılar L/192
ḳaldırıp ḳ.- źı K1/64
ḳaratıb ḳ. K/129
ḳawşırtıp ḳ.- a K1/361
ḳaźıp ḳ.- ġan A/136
kétkéldep ḳ.- a K1/145
kéyép ük ḳ.- źı K1/132
kiltéréb ḳ.- ar K/962
kiltéréb ḳ.- ġan K/348, K/1141
kiltérép ḳ.- ıp L/105
kiltérép ḳ.- źım L/185
ḳırḳıp ḳ.- ma L/130
kiśép ḳ.- ma L/148
küñélhéźlene birép ḳ.- źım K1/141
küź taşlap ḳ.- am A/208
mıġırźaşıp ḳ.- źılar L/73
onotto la ḳ.- źı K1/422
şaḳarıp ḳ.- źı L/154
sayḳalıp ḳ.- ġan K1/286
sik ḳ.- ırġa kerek A/97
tabıp ḳ.- a A/180
tamamlap ḳ.- źı K1/276
tasıldatıp ḳ.- a K1/158, K1/228
téşetép ḳ.- ġaynı L/144
téşletép te ḳ.- ġandar K1/325
téyép ḳ.- ıwı K1/145
tip ḳ.- a K1/487
tip ḳ.- źı K1/68, K1/133, K1/143, K1/162, K1/368, L/160
tip ḳ.- źıḳ A/193
ultırtıp ta ḳ.- ġandar L/146
ultırtıp ta ḳ.- źı L/149
yabıp ḳ.- źım L/185
yahap ḳ.- a K1/229
yaźıb ḳ.- ġandar K/1021, K/1707
yaźıp ḳ.- ġan K1/243
yaźıp ḳ.- ġandar K1/265
yaźıp ḳ.- źıḳ A/195
yellep ḳ.- a K1/221
yeşéréb ḳ.- ġandın K/1200
yılmayıp ḳ.- źı K1/181
yıyıb ḳ.- ıġıź K/424
yul ḳ.- ıp K1/210
zarlanıp ḳ.- a L/60
[127]

ḳuy-harıḳ: Koyun, küçükbaş hayvan.
ḳ.+ tarźı A/168
[1]

ḳuyı: Koyu, yoğun, sık.
ḳ. K1/4, K1/7, K1/38, K1/301, K1/337
ḳ. iné L/99
[6]

ḳuyıl-: Koyulmak, bırakılmak.
ḳ.- dı A/3
ḳ.- ġan A/24, K1/56
ḳ.- ġandın K/993
ḳ.- ıp A/28
[5]

ḳuyın: Döş ile koltuk arasındaki yer, koyun.
ḳ.+ ınan K1/192
ḳ.+ ında K1/501
ḳ.+ ındaġı K1/424
[3]

ḳuyır-: Sıklaşmak, yoğunlaşmak.
ḳ.- ġan K1/240
[1]

ḳuyış-: Karşılıklı ya da birlikte koymak, yerleştirmek, bırakmak.
vegeźe ḳ.- ḳandar K/913
[1]

ḳuź: Kor hâlindeki kömür, köz.
ḳ.+ ġa K1/449, K1/451
[2]

ḳuźġal-: Kımıldamak, kıpırdamak, oynamak, hareketlenmek.
ḳ.- a almaġanlıḳtan K1/327
ḳ.- a almay K1/319
ḳ.- a L/51
ḳ.- ıp A/152
ḳ.- ıp kitmegeyé K1/320
ḳ.- ıp kittéler L/77
ḳ.- ıw K1/19
ḳ.- manı K1/450-2, K1/451
[10]

ḳuźġalış: Hareket, kımıldama, oynama.
ḳ. L/64
[1]

ḳuźġalış-: Kımıldaşmak, kıpırdaşmak.
ḳ.- ıb K/691

ḳ.- ırźar K/841, K/1597
[3]

ḳuźġalt-: Hareket ettirmek.
ḳ.- ḳıları kilmey K/777
[1]

ḳuźġat-: Kımıldatmak, kıpırdatmak.
ḳ.- ıwźan K1/378
[1]

ḳuźġı-: Acımak, ağrımak.
ḳ.- p K1/376
[1]

L

la: da/de, dâhi. *bk.* da.
apa l. inégéź K1/109
balıḳtarı l. K/1362
barıhı l. K/22, K/170, K/295, K/450, K/505, K/685, K/814, K/870, K/942, K/965, K/1006, K/1075, K/1107, K/1179, K/1189, K/1321, K/1341, K/1363, K/1416, K/1470, K/1572, K/1576, K/1585, K/1632, K/1638, K/1640, K/1645, K/1659, K/1673
barıhına l. K/1212
eytép torahı l. yuḳ K1/171
ġaşiḳ buldı l. ḳuyźı K1/344
ḫalıḳtarġa l. K/1512, K/1582
kürgenderé l. yuḳ K1/65
l. A/16, A/17, A/47-2, A/76, A/77, A/85, A/87, A/88, A/90, A/100, A/102, A/104-3, A/107, A/117, A/119, A/131, A/141, A/142-2, A/144, A/146, A/148, A/150, A/151-2, A/153, A/156, A/157-3, A/161, A/163, A/164-2, A/165, A/166, A/167, A/173-2, A/174, A/177, A/180, A/182, A/187, A/193, A/194, A/208, K/28, K/36-2, K/38, K/39, K/45, K/46, K/57, K/58, K/59, K/86, K/108-2, K/135-3, K/162-2, K/167, K/171, K/197, K/199-2, K/211, K/244, K/252-4, K/278, K/291-2, K/303, K/342, K/348, K/364, K/376-2, K/377-2, K/384, K/389-2, K/406, K/415, K/424-2, K/426, K/427, K/434, K/445, K/459, K/472, K/482, K/525, K/545, K/567, K/575, K/599, K/643, K/650, K/661, K/675, K/707, K/717, K/731, K/737-2, K/743, K/755, K/774, K/791, K/799, K/809, K/818-2, K/820, K/836, K/842, K/846, K/868, K/880, K/885, K/887, K/892, K/904, K/911, K/922-2, K/934, K/954, K/961, K/1008, K/1069, K/1085, K/1090, K/1097, K/1108, K/1127, K/1137-2, K/1141, K/1163, K/1191, K/1203, K/1233, K/1234, K/1235, K/1239, K/1245, K/1259, K/1267, K/1270, K/1293, K/1303-2, K/1304, K/1312, K/1318, K/1362, K/1393, K/1405, K/1415-2, K/1428, K/1437, K/1441, K/1487, K/1488, K/1527, K/1549, K/1574, K/1594, K/1602, K/1618-2, K/1668, K/1686, K/1700, K/1721, K/1735, K/1741, K1/20, K1/23-2, K1/26, K1/44, K1/53, K1/62, K1/66, K1/81, K1/85, K1/86, K1/90, K1/97, K1/101-2, K1/102, K1/104, K1/105, K1/112, K1/122, K1/127, K1/130, K1/134, K1/142, K1/143, K1/144, K1/145, K1/147, K1/149, K1/158, K1/159, K1/163, K1/167-2, K1/179-2, K1/182, K1/186, K1/188, K1/196, K1/200, K1/201, K1/203, K1/207, K1/208, K1/211, K1/212, K1/217, K1/231, K1/232-4, K1/233, K1/235, K1/237, K1/250, K1/252, K1/255, K1/260, K1/261, K1/264, K1/265, K1/266-2, K1/270, K1/272, K1/273, K1/275, K1/278, K1/282, K1/293-2, K1/298, K1/301-2, K1/308-2, K1/311, K1/313, K1/315, K1/321-2, K1/322, K1/323, K1/324, K1/325, K1/327, K1/330, K1/331, K1/340, K1/343, K1/345, K1/347, K1/350, K1/351, K1/355, K1/356, K1/359, K1/361, K1/365, K1/369, K1/372-2, K1/376-2, K1/380, K1/392, K1/395, K1/398, K1/399, K1/404, K1/408, K1/411, K1/420, K1/431, K1/433, K1/453, K1/459-2, K1/482, K1/485, K1/489, K1/491, K1/493-2, K1/495, K1/496-2, K1/499, L/5-2, L/8, L/17, L/18, L/19, L/24, L/25, L/26, L/32, L/34, L/35, L/37, L/40, L/43-2, L/44, L/45, L/46, L/48-2, L/57, L/61-2, L/62, L/82, L/83, L/89-2, L/90, L/91, L/92, L/97, L/99, L/101, L/107, L/108, L/112, L/114, L/116, L/120-2, L/121, L/125, L/126, L/130, L/133-2, L/136, L/138-2, L/143, L/144, L/145, L/148, L/149, L/150, L/153, L/161, L/162-2, L/163-2, L/168, L/169,

L/178-2, L/186, L/189, L/193, L/196-2, L/197, L/201, L/210-2, L/212
onotto l. ḳuyźı K1/422
saḳta l. K/1722
şunda l. K/349
totha l. K/1411
uḳırġa l. tura kilmené K1/67
uttarı l. K/1439
[446]

Ladan: *Lat.* Günlük ağacı, tütsü.
l. K/36
[1]

laf: *Far.* Değersiz boş söz, laf.
***laf or-*:** "laf at-, boş konuş-."
l. orġan K1/252
[1]

landış: İnci çiçeği.
l.+ ı K1/154
l.+ ınıñ K1/155, K1/218, K1/243, K1/249, K1/256, K1/271
[7]

lapaś: Sundurma, çardak.
l. A/168
[1]

layıḳ: *Ar.* Layık, uygun, yaraşır.
iġtibarġa l. K1/176
[1]

layıḳlı: Layık olan, uygun.
l. K1/363
l.+ hıñmı K1/402
[2]

le: da/de, dâhi. *bk.* da.
bérewge l. K/1342, K/1385
höyleşe l. alġan K1/111
iśke l. töşörmey L/176
işétérge l. tura kildé K1/60
l. A/56, A/72-2, A/90, A/113, A/114, A/130, A/132, A/133, A/140, A/143-2, A/144, A/145, A/147, A/156, A/168, A/178, A/185, A/202, A/212, K/87, K/102, K/103, K/108, K/109-2, K/126, K/130, K/135, K/148, K/152, K/157, K/158, K/164, K/174, K/189-2, K/205, K/283, K/287, K/299, K/301-2, K/302, K/313, K/326, K/334, K/347, K/348, K/364, K/366-2, K/409, K/414, K/420, K/438, K/451, K/494, K/502, K/505, K/511, K/520, K/536, K/546-2, K/547, K/563, K/564, K/570, K/575, K/587, K/599, K/600-2, K/615, K/626, K/628, K/700, K/747, K/752, K/753-2, K/757, K/766, K/774, K/782, K/786, K/789, K/791, K/839, K/849, K/871, K/872-2, K/874, K/908, K/942, K/944-2, K/998, K/1003, K/1008, K/1027, K/1040, K/1068-2, K/1070, K/1114-2, K/1127, K/1130, K/1140, K/1141, K/1194, K/1200, K/1202, K/1205, K/1224, K/1256, K/1270, K/1298, K/1330, K/1333, K/1336, K/1337, K/1354, K/1356, K/1357, K/1372-2, K/1373, K/1380, K/1381, K/1399, K/1401, K/1402, K/1411, K/1508, K/1511, K/1518, K/1533, K/1544, K/1549, K/1550, K/1551, K/1553, K/1609, K/1629, K/1638, K/1640, K/1735, K/1736-2, K1/15, K1/24, K1/33, K1/34, K1/37, K1/41, K1/60, K1/64, K1/67, K1/68, K1/69, K1/70, K1/75, K1/77, K1/101, K1/106, K1/113-2, K1/119, K1/125, K1/146, K1/151-2, K1/153, K1/164-2, K1/173, K1/177, K1/190, K1/194, K1/201-2, K1/214, K1/220, K1/222, K1/227, K1/228, K1/229, K1/230, K1/231, K1/234, K1/236-2, K1/238, K1/253-2, K1/254, K1/263-2, K1/264, K1/265-2, K1/266-2, K1/272, K1/277, K1/292, K1/293, K1/301, K1/302, K1/303-2, K1/315-6, K1/316-2, K1/318, K1/321, K1/331, K1/342, K1/355, K1/356, K1/357, K1/359, K1/360-2, K1/364-2, K1/365, K1/369-2, K1/372, K1/384, K1/387, K1/396, K1/400, K1/401-3, K1/405, K1/408, K1/414, K1/419-2, K1/423, K1/427, K1/432-2, K1/434-2, K1/437, K1/440, K1/441, K1/442-2, K1/459, K1/464, K1/465, K1/467, K1/469-2, K1/474, K1/475, K1/476, K1/481, K1/488, K1/491, K1/493, K1/499, L/4, L/8, L/13, L/14-2, L/15, L/20, L/21-2, L/24, L/26, L/28, L/29-2, L/30, L/31, L/34, L/38, L/39-2, L/46, L/47-2, L/54-2, L/56, L/58, L/59, L/61, L/66, L/72, L/78, L/85, L/86, L/89-2, L/94, L/95, L/97, L/100-3, L/101, L/103, L/108, L/118, L/120, L/123, L/124, L/132, L/138, L/143, L/148, L/163, L/171, L/173, L/183, L/189, L/194, L/197, L/204, L/207, L/209

töbönde l. K/1117
[345]

leġnet: *Ar.* Lanet.
***leġnet töş-*:** "lanet ol-."
l. töşkörö K1/274
***leġnet yawźır-*:** "lanet yağdır-."
l. yawźırmaśķa K1/346
[2]

lekin: *Ar.* Ama, fakat, lakin.
l. A/10, A/27, A/34, A/37, A/54, A/60, A/61, A/68, A/70, A/80, A/86, A/90, A/103, A/104, A/105, A/118, A/119, A/132, A/143, A/146, A/147, A/175, A/179, A/187, K1/3, K1/7, K1/19, K1/20, K1/31, K1/33, K1/35, K1/41, K1/42, K1/58, K1/60, K1/62, K1/83, K1/85, K1/90, K1/97, K1/100, K1/113, K1/119, K1/218, K1/222, K1/235, K1/236, K1/239, K1/270, K1/272, K1/290, K1/298, K1/331, K1/355, K1/419, K1/432, K1/459, K1/476, L/14, L/18, L/26, L/28-2, L/30, L/32, L/34, L/36, L/52, L/53, L/62, L/63, L/84, L/96, L/105, L/110, L/122, L/155, L/157, L/179-2, L/185, L/189, L/195
[83]

lezzet: *Ar.* Huzur, rahatlık, zevk, keyf.
l. K1/233
[1]

lezzetlé: Lezzetli, güzel, hoş.
l. K1/221, K1/303
[2]

lezzetlélék: Rahatlık, huzur, keyif.
l. (~lezzetlélég) + én K1/287
[1]

légéndar: *Rus.* Efsanevi.
l. K1/130
[1]

légion: *Fr.* Lejyon, askeri birlik.
l. K/1228, K/1234
l.+ dan K/962
[3]

Lénin: Kişi adı.
l. K1/45
[1]

lépta: *Rus.* Metal para, kuruş.
l. K/1570
[1]

Léviy: Kişi adı.
l.+ źı K/1129
[1]

Lévvéy: Kişi adı.
l. K/277
[1]

léyténant: *Fr.* Teğmen.
l. A/14, A/18
[1]

lgot: *Rus.* Türlü ayrıcalıklara sahip olmak, muaf tutulmak.
p. L/92
[1]

list: *Rus.* Liste.
l.+ ı K1/101
[1]

litr: *Fr.* Litre.
l. K1/63
[1]

M

M. Kerim: Kişi adı, *(Mustay)* Kerim.
m.+ déñ K1/75, K1/114
[2]

madde: *Ar.* Madde.
m.+ hén A/81
m.+ leré A/16
[2]

magazin: *Rus.* Dükkân, mağaza.
m. K1/49
[1]

Magdala: Yer adı.
m. K/527
[1]

maķsat: *Ar.* Maksat, amaç, hedef.
m. K1/409
m.+ tarźı A/16
[2]

maķta-: Övmek, methetmek.
höye m.- y K1/282
m.- ġan A/212
m.- may iken K1/260
m.- nı A/212
m.- rġa K1/250, K1/252, K1/291
[7]

maķtal-: Övülmek, methedilmek.
m.- a K1/148
[1]

maķtan-: Kendini övmek, övünmek.
m.- dı K1/116
m.- ġan L/191
m.- ırġa mömkin K1/88

[3]
maḳtaw: Övme, övgü.
m. K/697, K1/60, K1/254
m. tügél K1/146
[4]
maḳtaw ḳaġızı: Teşekkür belgesi.
m. K1/57
m.+ na K1/57
m.+ nan K1/56
[3]
mal: Mal, eşya, servet, evcil hayvan ya da çiflik hayvanı.
m. A/47, A/58, A/59, A/60, A/65, A/83, A/84, A/87, A/101-2, A/116, A/117, A/119, A/129, A/132, K/1535, K1/63-2, K1/407, L/46, L/203
m.+ dar A/48, A/84
m.+ darı A/101, A/122, L/54
m.+ darın A/130, K1/63
m.+ dı A/116, A/125, A/129, A/132, K/719
m.+ ġa A/65
m.+ ı A/101, A/120, K/639, K/1465
m.+ ın A/4, K/877
m.+ ına K/859
m.+ ıñdı K/638
m.+ ınıñ A/120, A/129
[44]
malay: Küçük yaştaki erkek çocuk, oğlan.
m. K1/50, K1/137, K1/403, L/40, L/41, L/42, L/68, L/75, L/157
m. iné K1/436
m.+ ı L/175
m.+ ıñ K1/62-2, L/160
m.+ źar L/75, L/85
m.+ źarġa K1/303, L/65
[18]
malḳay: Hayvan, hayvancık.
m.+ ıñ K1/53
[1]
malsılıḳ: Malcılık, hayvancılık.
m. K1/57
[1]
malyar: *Rus.* Boyacı.
m. K1/97
[1]
man-: Banmak, suya ya da başka bir şeye batırmak.
m.- ġan K/1629
m.- ma K1/497
[2]
Manassiya: Kişi adı.
m. K/10
m.+ nı K/10
[2]
mansı-: Banmak, daldırmak, bulamak.
m.- rmın K1/427
[1]
mansıl-: Suya ya da başka sıvı bir şeye batırılmak, yıkanmak, banılmak.
m.- dı L/205
m.- ıp K1/226
[2]
mañday: Alın, ön yüz.
m.+ źaġı K/778
m. K/1703
[2]
mañlay: Alın, ön yüz. *bk.* mañday.
m. K1/478
m.+ ıma L/171, L/208
m.+ ımdan A/206
m.+ ında K1/132
[5]
Marat: Kişi adı.
m. K1/68
[1]
Mariya: Kişi adı.
m. K/25, K/449, K/1040, K/1045, K/1051, K/1721
m.+ hı K/1728, K/1729
m.+ nan K/16
m.+ nı K/18, K/20, K/36
m.+ nın ulı tügél mé K/1265
m.+ nın K/16, K/18, K/19
[16]
Mariya Magdalina: Kişi adı.
m. K/1040, K/1045, K/1051, K/1721, K/1728, K/1729
m.+ ġa K/1737
[7]
Marr: Kişi adı.
m. K1/84
[1]
Mars: *bk.* Mars Sirajev.
m. K1/58, K1/62, K1/64, K1/68, K1/69, K1/70
m.+ ḳa K1/60, K1/67
[8]

Mars Sirajev: Kişi adı.
m. K1/49, K1/54, K1/55, K1/58
[4]
marş: *Fr.* Marş.
m.+ ı A/160
[1]
mart: *Lat.* Mart.
m.+ ına A/14
[1]
maşina: *Rus.* Makine, araba.
m. A/127, A/197
[3]
maşinnik: *Rus.* Yalancı, sahtekâr, dolandırıcı.
m. L/40
[1]
mataş-: Bir şeylerle meşgul olmak, ilgilenmek, uğraşmak.
m.- ḳan K1/472
bulıp m.- ḳan A/17
[2]
matdiy: *Ar.* Maddi.
m. A/8, A/128
[2]
material: *Fr.* Meteryal, malzeme.
m. A/194
m.+ darźı A/207
[2]
Matfan: *bk.* Matfey.
m. K/15
m.+ dı K/15
[2]
Matfey: Kişi adı.
m. K/244, K/276
m.+ źı K/1161
[3]
matḳı-: Parmakları batırıp ele almak, kavramak.
m.- p totop K1/380
[1]
matur: Güzel, göze güzel görünen, hoş; yakışan.
m. A/16, A/149, A/173, A/177, A/178, A/190, K/800, K1/35, K1/69, K1/85, K1/86, K1/136, K1/144, K1/145, K1/147, K1/174, K1/201, K1/269, K1/313, L/27, L/32, L/36, L/37, L/51, L/137, L/144, L/145, L/170, L/181, L/193
m.+ırak K1/232, K1/235, K1/240
[35]
maturla-: Güzelleştirmek.
m.- w K1/190
[1]
maturlan-: Güzel olmak, güzele dönmek.
m.- dı L/207
m.- ıp A/155
[2]
maturlap: Güzelce, iyi bir şekilde.
m. K1/243, L/157
[2]
maturlıḳ: Güzellik, görkemlilik.
m. K1/167, K1/283, K1/291, K1/354, K1/465-2
m. (~maturlıġ) + ıñ K1/453
m. (~maturlıġ) + ı K1/36, K1/159, K1/164, K1/272, L/53
m. (~maturlıġ) + ın K1/146
m. (~maturlıġ) + ına K1/268, L/176
m.+ ḳa K1/245
m.+ tı K1/312
[17]
maw: Akılsız, ahmak, budala.
m. L/72
[1]
may (I): Yağ, krem.
m. K/866, K/867, K/1275, K1/237
m.+ ığıźźan K/871
m.+ ınan K/1612
m.+ źar K/1729
m.+ źarġa K/1729
m.+ źarı L/20
[9]
may (II): *Lat.* Mayıs ayı.
m. A/135, L/167
[2]
Mayakovskiy: Kişi adı.
m. K1/106
[1]
mayźa-: Yağlamak, yağ sürmek.
m. K/155
m.- b K/1617
[2]
me: İşte, buyur, al.
m. K1/145
[1]
meġarif: *Ar.* Maarif, eğitim.

m. A/9
[1]
meġenehéź: Anlamsız, önemsiz.
m. K1/495
[1]
meġenelé: Anlamlı, önemli.
m. K1/161
[1]
meġlümet: *Ar.* Malumat, haber.
m.+ ter K1/17
[1]
meġrür: *Ar.* Mağrur, gururlu, büyük.
m. K1/1
[1]
meḫelliy: *Ar.* Malallî, yerli.
m. A/23
[1]
meḫrüm: *Ar.* Mahrum, yoksun.
***meḫrüm bul-*:** "mahrum kal-."
m. bulıp K1/238
m. bulıwźı K1/234
***meḫrüm it-*:** "mahrum bırak-."
m. itéwé K1/233
m. itken K1/208
m. itmené K1/298
m. ittéñ K1/209
[6]
mejbür: *Ar.* Mecbur.
***mejbür bul-*:** "mecbur ol-."
m. bulalar A/110
m. bulasaḳtar A/119
m. bulıwın K1/348
m. bulmaśtar A/113
***mejbür it-*:** "mecbur et-."
m. ite K1/164
m. iteler A/6
m. itélmehénder A/111
m. itéwsé A/9
m. itken K1/242, K1/437
m. itmey A/118
[11]
mejbüriy: *Ar.* Mecburi, zorunlu.
m. A/61
[1]
mejbürlék: Mecburluk, zorunluluk.
m. A/7
m.+ te A/60
[2]
mek: Haşhaş.
m. K1/77
[1]
mekérlé: Hain, hanlik düşünen.
m. K1/218, K1/273, K1/292, K1/369, K1/391, K1/429, K1/437, K1/439, K1/453, K1/455, K1/492, K1/495
[12]
mekérlélék: Hainlik.
m.+ ke K1/358
[1]
mektep: *Ar.* Mektep, okul.
m. A/135-2, A/136, A/137-2, A/138, A/139, A/154-2, A/169, K1/37
m. (~mekteb) + éñ K1/38
m. (~mekteb) + énde K1/46
m.+ ke A/207, K1/42, K1/117, L/164, L/198
m.+ te A/156, K1/117
m.+ téñ A/135, A/136
m.+ ten A/158, K1/49
[24]
meḳel: *Ar.* Atasözü.
m. K1/93-2
m.+ éne K1/222
[3]
meḳele: *Ar.* Makale, yazı.
m. A/15
m.+ le A/13
m.+ ler K1/84
m.+ leré K1/83
[4]
mel: Dönem, devir, vakit.
m.+ é K1/340
m.+ énde K1/170, K1/293, K1/354, K1/356
[5]
melġün: *Ar.* Lanet edilmiş, lanetli.
m. K1/274
[1]
memérye: *Ar.* Mağara.
m.+ lerge K1/197
[1]
menfeġet: *Ar.* Menfaat, çıkar.
m.+ én A/99
[1]
meñgé: Ebedî, sonsuz, bengü.
m. K/151, K/590, K/633, K/634, K/646, K/700, K/904, K/909-2, K/1172-2, K/1460, K/1473, K/1509, K1/3, K1/198, K1/275, K1/360, K1/432, L/212

[20]
meñgége: Ömür boyu, sonsuza kadar.
m. A/55
[20]
meñgéleştér-: Ebedîleştirmek.
m.- ép ḳaldırġan K1/273
[1]
meñgélék: Ebediyet, sonsuzluk.
m. K1/37, K1/164, K1/165, K1/164, K1/290, K1/292, K1/333, K1/440, K1/444, K1/454-2, K1/502
m.+ ke K1/285, K1/327, K1/456
[14]
merekele-: Şaka yapmak.
m.- y K1/320, K1/401
[2]
merḫüm: *Ar.* Merhum, ölmüş erkek kişi.
m. K1/200
m.+ déñ K1/343, L/88
m.+ éñ K1/139
[4]
merḫüme: *Ar.* Merhume, ölmüş kadın kişi.
m. K1/392
[2]
merké: Kap, sepet.
m. K/472, K/525, K/536, K/537, K/1305, K/1363, K/1374, K/1375
[8]
mermer: *Ar.* Mermer.
m. K1/45, K1/264, K1/265
m.+ ge K1/47
[4]
Meryem apa: Kişi adı, Meryem abla.
m. K1/71, K1/79, K1/84, K1/86, K1/87, K1/92, K1/101, K1/108, K1/110, K1/114-2
m.+ nan K1/71
[11]
meryén: *Ar.* Mercan.
m. K1/473
[1]
mesele: *Ar.* Mesele, sorun, problem.
m. A/43
m.+ ge A/12, A/114
m.+ hé A/14, A/22, A/28, A/29, A/32-2
m.+ hén A/9, A/11, A/30, A/134
m.+ hénde A/12, A/39, A/58, A/77, A/106
m.+ héne A/101, A/126, A/129, A/132
m.+ le A/73
m.+ ler A/28
m.+ leré A/102
m.+ lerźé A/27
m.+ né A/6, A/105
m.+ néñ A/102
[29]
mesḫere: *Ar.* Maskara olma, komik duruma düşme, aşağılanma.
m.+ hé K1/61
[1]
Meskew: Moskova.
m. A/1, K1/44
m.+ ge K1/100
m.+ źe A/1, K1/88, K1/179
m.+ źen K1/5, K1/26, K1/46, K1/98
[10]
mesüléyet: *Ar.* Mesuliyet, sorumluluk.
m.+ é L/194
[1]
meśelen: *Ar.* Mesela, örneğin.
m. A/17, A/42, A/54, A/59, A/71, A/74, A/79, A/84, A/87, A/88, A/101
[11]
meşeḳketlen-: Meşakkatlenmek.
m.- megéź K1/490
[1]
metrüşke: Kılıç otu.
m. L/90, L/98
[2]
meyét: *Ar.* Ceset.
m. K1/448
[1]
meźek: *Ar.* Komik, gülünç.
m. K1/157, K1/173, K1/184
[4]
meźeniy: *Ar.* Medeni, uygar.
m. A/24, A/60
[2]
meźeniyet: *Ar.* Medeniyet, kültür.
m.+ te A/20, A/21
[2]
mé: Soru eki/edatı.
arabıźźa tügél m. K/1265
balta ośtahı tügél m. K/1265

bélehéñ m. K/500
beyġamberźé m. K/324
birérge téyéş m. K/744, K/1542
bireyék m. K/1299, K/1542
birmeyék m. K/1542
énéhé tügél m. K/1265
eytéwé m. K/1124-2
helek itéw téyéş m. K/1147
hin m. K/318, K/972, K/1671
hiźmeyhéñ m. K/175
ilderge m. K/1318
irtensek m. K/1607
işétehéñ m. K/697
işétmeyhégéź m. K/1373
işétmeyhéñ m. K/997
kéşélerźen m. K/706, K/1525
kéşéné m. K/323
kiltéreler m. K/1199
kis m. K/1607
könsöldey m. K/662
köteyék m. K/318
ḳotḳarıw téyéş m. K/1147
köyö m. K/1372
kükten m. K/706
kürehégéź m. K/814
kürehéñ m. K/1378, K/1574, K/1685
kürmeyhégéź m. K/1373
mariyanın ulı tügél m. K/1265
min tügél m. K/931, K/934, K/1628, K/1629
olo tügél m. K/163
sirkew m. K/790
téleyhégéź m. K/1690
téyéş tügél m. K/615
tikté m. K/603
tiwé m. K/240-2
töşehégéź m. K/1552
töşöndögéź m. K/445
töşönmeyhégéź m. K/505, K/1336, K/1372
tügél m. K/136, K/137, K/194, K/298, K/302, K/421, K/660, K/1199
üldé m. K/1725
uśaldıḳ ḳılıw téyéş m. K/1147
yaḳşılıḳ ḳılıw téyéş m. K/1147
yaḳşıraḳ tügél m. K/165
yawab ta birmeyhéñ m. K/1685
[69]

méjalan-: Sınırlamak, sınır çekmek.
m.- ıp A/72
[1]

mejevaniye: *Rus.* Ölçme.
m. A/43
[1]

mén-: Binmek, çıkmak.
m.- dé L/29
m.- éb K/664, K/665, K/686, K/1475, K/1476
m.- ép K1/296, K1/334, K1/452, L/31
m.- ép ultırġan K1/299, K1/478
m.- gen K/1502, K1/371
m.- gené yuḳ K/1497
[15]

mén: Ben. *bk.* min.
ésmeś m. K/938
[1]

ménder: Minder.
m. K/1216, L/56
m.+ źé L/45
m.+ źerén L/125
m.+ źerźé L/62
[5]

méndér-: Bindirmek, çıkarmak.
m.- ép ultırta L/57
m.- éwé K1/456
[2]

ménen: İle, beraber. *bk.* bélen.
m. A/3, A/6, A/9, A/10, A/12, A/20, A/21-2, A/26, A/27, A/28, A/29, A/31, A/32, A/43, A/44, A/45, A/47-2, A/50, A/51, A/52, A/53, A/55, A/56, A/60-2, A/64, A/68, A/77, A/78, A/88, A/94, A/95, A/96, A/97, A/100, A/103, A/105, A/106-2, A/109, A/112-3, A/120, A/126-2, A/127, A/129, A/135, A/139, A/141, A/146, A/152-2, A/155, A/160, A/164-2, A/166, A/167-2, A/168-2, A/169, A/177, A/185, A/195-2, A/197, A/199, A/201, A/205, A/209, K1/1, K1/2, K1/5, K1/6-2, K1/7-2, K1/9, K1/11-2, K1/13, K1/14, K1/19-2, K1/21, K1/23, K1/24, K1/28, K1/29, K1/30, K1/33, K1/38, K1/40, K1/43, K1/44, K1/47, K1/48, K1/53, K1/55, K1/56, K1/57, K1/60, K1/65, K1/66, K1/69-2, K1/71, K1/72, K1/73, K1/83, K1/84, K1/89, K1/92-2, K1/93, K1/94-3, K1/100, K1/104, K1/105, K1/106,

K1/111, K1/115, K1/117, K1/119, K1/123, K1/126, K1/127-2, K1/128, K1/131-2, K1/132, K1/134, K1/135, K1/136, K1/138, K1/139, K1/140, K1/142, K1/155, K1/158, K1/160, K1/161, K1/164, K1/166, K1/170, K1/171, K1/172-3, K1/173, K1/175, K1/177-2, K1/180, K1/181, K1/184-2, K1/187, K1/188, K1/192, K1/193, K1/199, K1/202-2, K1/204, K1/205, K1/206-2, K1/210, K1/214, K1/216-2, K1/218, K1/221, K1/224-2, K1/227, K1/229, K1/231, K1/232, K1/234, K1/235, K1/242, K1/245-2, K1/246-2, K1/248, K1/249-2, K1/250-2, K1/255, K1/256, K1/257-2, K1/259, K1/261, K1/262, K1/263, K1/264-2, K1/265, K1/271-2, K1/272, K1/274-3, K1/275, K1/276, K1/280, K1/281, K1/284, K1/286, K1/287-2, K1/288, K1/289, K1/290-2, K1/291, K1/293-2, K1/295, K1/298, K1/299, K1/300-2, K1/302, K1/303, K1/304-2, K1/306, K1/314, K1/320, K1/321, K1/322, K1/323, K1/325, K1/330, K1/332, K1/333, K1/341, K1/343, K1/347, K1/348, K1/355, K1/357, K1/362, K1/367-2, K1/369, K1/371-2, K1/374, K1/380, K1/382, K1/383-2, K1/385, K1/386, K1/390-2, K1/393-2, K1/402, K1/403-2, K1/404-2, K1/406, K1/408, K1/409, K1/411, K1/424, K1/425-3, K1/426-2, K1/427, K1/432, K1/435-2, K1/437, K1/441-2, K1/455, K1/458, K1/463, K1/464, K1/469, K1/471, K1/472, K1/473, K1/475, K1/483, K1/485, K1/487, K1/488, K1/489, K1/490, K1/491, K1/494, K1/499, K1/501-2, L/1, L/8, L/10, L/13, L/15, L/20, L/21, L/22, L/27, L/28, L/29, L/30, L/34, L/35, L/45, L/47, L/50, L/51, L/54, L/56-2, L/58, L/62, L/66, L/67, L/68, L/69-2, L/70-2, L/71, L/72, L/74-2, L/76, L/77, L/79, L/81, L/85-2, L/87, L/88, L/91, L/93, L/98, L/103, L/105, L/107, L/109, L/112, L/113, L/119-2, L/120, L/121, L/126, L/127, L/128, L/142-2, L/144, L/146, L/148, L/151, L/153, L/159, L/162, L/164, L/166, L/167-2, L/168, L/169, L/170, L/171, L/173, L/174-2, L/176, L/177, L/179-2, L/180-2, L/184, L/185, L/186, L/188, L/191, L/195, L/196, L/197-2, L/198, L/199, L/202, L/209-2, L/211

[422]

ménén: Benim. *bk.* minén.

m. K/638

[1]

ménéy: Miymiş, mı ki, acaba.

añdamayhığız m. K/504

béle almayhığız m. K/530

birér m. K/182

kéyéndérmeś m. K/168

yaźılmağan m. K/1512

[5]

méñ: Bin, sayı adı.

m. A/42-2, A/71, A/74, A/155, K/526, K/536, K/537, K/1374, K/1375, K1/86-2, K1/152, K1/230, K1/244, K1/254, K1/269, K1/283, K1/287, K1/288, K1/293, K1/477, K1/501

m.+ e K/1306

m.+ ge A/18, K/473, K/1364

[27]

méñ başı: Binbaşı.

m. K/1283

[1]

méśkén: *Ar.* Düşkün, acınası hâldeki, zavallı.

m. K1/206, K1/218, K1/252, K1/495, L/59, L/80, L/97, L/99, L/106, L/124, L/181, L/184, L/193, L/199, L/200

m.+ dé L/55

[16]

méśkénkey: Garip, zavallı, düşkün.

m.+ émdé L/102

[1]

méśkénlen-: Acınası hâle gelmek.

m.- e K1/222

[1]

méśkénlék: Zavallılık, düşkünlük.

m. K1/212

[1]

méyés: *Rus.* Fırın.

m. K1/10, L/2, L/57, L/59

m.+ ke K/168, K/436, K/444, K1/8

[8]

mı: Soru eki/edatı. *bk.* mé.

almaġandıġıġıźźı m. K/535
añdamayhıġıź m. K/536, K/1191, K/1372
añışhıźhıġıź m. K/1336
antın m. K/790
awıldarġa m. K/1318
ayırıb yéberérge bula m. K/620, K/1445
bar m. K/181
batşahı m. K/995, K/1683
buldı m. K/1414, K/1525
ése alırhıġıź m. K/669, K/1481
hıy m. K/792
ḳalalarġa m. K/1318
ḳısḳırġanda m. K/1607
ḳıwġanı m. K/322
m. K/1318, K/1646
sumıla alırhıġıź m. K/669, K/1481
tora almanıġıź m. K/949
uḳıġanıġıź yuḳ m. K/697, K/758, K/1538, K/1554
uḳımanıġıź m. K/347, K/349, K/621, K/1140, K/1141
ulandarınan m. K/580
urını m. K/792
urtahında m. K/1607
uyźayhıñ m. K/962
varavvanı m. K/1001
yaḳşı m. K/1327
yattarźan m. K/580
yıyalar m. K/188
yisustı m. K/1001
yoḳtab yatahıġıź m. K/1650
yoḳtayhıñ m. K/1646
yuḳ m. K/536, K/537, K/662, K/744, K/1216, K/1373, K/1542
yüneltérge bula m. K/354
[53]

mığırźaş-: Mızır mızır söylenmek, mızıklanmak.
m.- ıp ḳuyźılar L/73
[1]

mıḳtı: İri kemikli, fiziki olarak güçlü.
m. K1/371, K1/403
[2]

mına: İşte, yani, şimdi, tam. Anlamı güçlendirmek için kullanılır.
m. A/26, A/39, A/44, K/20, K/23, K/34, K/38, K/64, K/65, K/76, K/203, K/225, K/230, K/233, K/235, K/237, K/255, K/289, K/325, K/334, K/346, K/354, K/362, K/385, K/386, K/391, K/393, K/397, K/413, K/510, K/558, K/560-2, K/633, K/644, K/665, K/677, K/686, K/731, K/807, K/811, K/814, K/835, K/837, K/838-2, K/869, K/883, K/885, K/888, K/954, K/955, K/956, K/960, K/974, K/1035, K/1052, K/1057, K/1059, K/1070, K/1072, K/1175, K/1177, K/1181, K/1241, K/1471, K/1476, K/1558, K/1593, K/1595, K/1716, K/1735
[72]

mınan: Bundan, bu yerden, buradan bu vakitten.
m. A/37, A/54, A/65, K/575, K/700, K/973, K/1418
[7]

mınaw: İşte, böyle, böylesi.
m. K/68, K/702
[2]

mında: Bu yerde, burada.
m. A/26, A/27, A/50, K/157-2, K/230, K/350, K/385, K/386, K/467, K/469, K/470, K/559-2, K/572, K/653, K/739, K/835, K/1056, K/1265, K/1297, K/1359, K/1398, K/1498, K/1574, K/1593, K/1735
[27]

mınday: Böyle, bunun gibi, buna benzer.
m. A/104, A/105, A/110, K/268, K/704, K/1745
[6]

mını: "Bu" zamirinin belirtme hâli eki almış şekli.
m. K/20, K/28, K/211, K/243, K/247, K/253, K/263, K/340, K/346, K/368, K/422, K/465, K/535, K/544, K/561, K/642, K/671, K/672, K/701, K/704, K/705, K/708, K/713, K/734, K/742, K/749, K/760, K/796, K/855, K/893, K/903, K/908, K/917, K/919, K/956, K/1031, K/1132, K/1173, K/1251, K/1254, K/1354, K/1372, K/1457, K/1485, K/1509, K/1513, K/1523-2, K/1524, K/1528, K/1620, K/1650, K/1651, K/1652
m.+ hına K/1686

m.+ hı K/252, K/424, K/711
[58]

mının: "Bu" zamirinin ilgi hâli eki almış şekli.
m. K/22, K/170, K/171, K/261, K/428, K/445, K/448, K/637, K/787, K/809, K/814, K/845, K/846, K/965, K/1064, K/1127, K/1463, K/1538, K/1574, K/1576, K/1602
[21]

mıśḳıl: Alay, dalga.
m. K1/60
***mıśḳıl it-*:** "dalga geç-."
m. ite K1/15
m. iterge K/666
m. iterźer K/1477
m. itéb K/1013
m. itép L/37
***mıśḳılġa kal-*:** "alay et-, aldat-."
m.+ ġa ḳalġanın K/41
[7]

mıśḳılda-: Alay etmek, dalga geçmek.
m.- b bötkes K/1015, K/1701
m.- b K/1025, K/1712
[4]

mıśḳıllı: Alaylı, dalgacı.
m. K1/216
m.+ raḳ K1/196
[2]

mıtar: *Rus.* Tahsildar, vergi memuru.
m. K/276, K/599
m.+ źar K/136, K/245, K/246, K/712, K/713, K/1130, K/1131-2
m.+ źarźın K/334
[11]

mıtnitsa: *Rus.* Gümrük.
m. K/244
[1]

mıyıḳ: Bıyık.
m. (~mıyıġ) + ı K1/395
m. (~mıyıġ) + ınıñ K1/160
m.+ tar K1/171
m.+ tarın K1/120, K1/135
[5]

mıyıḳlı: Bıyıklı.
m. K1/403
[1]

midal: *Rus.* Madalya.
m. L/70
[1]

miken: Mi iken, mi imiş, mi ki, acaba.
balta ostahının ulı tügél m. K/449
béźźén arala tügél m. K/450
birmeś m. K/579
éźźeb kitmeś m. K/594
isémdemeyźer m. K/449
ḳayġıra alırźar m. K/250
kilér m. K/1033, K/1717
oşo tügél m. K/367
tabılmaś m. K/1508
tügél m. K/449
uraźa tota alırźar m. K/1134
yawmanı m. L/143
yüneltmeś m. K/1145
[14]

miḳdar: *Ar.* Miktar.
m.+ źağı A/78
[1]

milék: *Ar.* Mülk.
m. A/114, A/112
m.+ ke A/29
[3]

millet: *Ar.* Millet, ulus.
m.+ terźé A/12
[1]

million: *Rus.* Milyon.
m. A/19-2, A/37, K1/69
[4]

min: "Ben" teklik birinci şahıs zamiri.
m. A/13, A/162-2, A/163, A/165, A/166, A/168, A/169, A/187, A/191-2, A/201, A/205, A/207, A/209-3, K/33, K/38, K/40, K/57, K/59-2, K/84, K/107-2, K/110, K/112, K/118, K/122, K/124, K/129, K/134, K/176, K/195, K/208, K/209, K/210, K/211, K/220, K/248, K/263, K/289, K/300, K/305, K/306, K/307-2, K/308, K/325, K/337, K/339, K/343, K/344, K/350, K/362, K/371, K/372, K/407, K/409, K/424, K/429-2, K/479, K/512, K/520, K/538, K/545-2, K/547, K/571, K/572-2, K/592, K/602, K/608, K/611, K/614, K/615, K/633, K/637, K/651, K/660, K/661, K/662, K/669-2, K/670-2, K/705-2, K/708, K/731, K/759, K/807, K/817, K/837, K/875, K/883, K/884, K/885, K/886, K/887, K/890, K/898, K/905, K/920, K/924, K/927, K/941, K/942,

K/944, K/945, K/948, K/951, K/957, K/962, K/964, K/979, K/981, K/983, K/988, K/1001, K/1003, K/1005, K/1008, K/1027, K/1055, K/1057, K/1070-2, K/1072, K/1077, K/1078, K/1087, K/1094, K/1108-2, K/1132, K/1237, K/1278, K/1284, K/1312, K/1357, K/1374, K/1406, K/1410, K/1412-2, K/1418, K/1460, K/1461, K/1463, K/1479, K/1481-2, K/1482-2, K/1524-2, K/1528, K/1543, K/1554, K/1578, K/1595, K/1616, K/1623, K/1634, K/1637, K/1638, K/1640, K/1641, K/1645, K/1653, K/1658, K/1671, K/1677-2, K/1690, K/1739, K1/1, K1/5, K1/11, K1/13, K1/19-2, K1/21, K1/26, K1/27-2, K1/28-2, K1/29, K1/31, K1/33-2, K1/49, K1/54, K1/64, K1/68, K1/69, K1/70, K1/71-2, K1/73, K1/74, K1/75, K1/82, K1/84-3, K1/85, K1/86, K1/87, K1/88-2, K1/90, K1/91-2, K1/92, K1/93, K1/94, K1/96, K1/97-2, K1/98, K1/99, K1/100-3, K1/101, K1/102, K1/103, K1/104, K1/105, K1/106-2, K1/107, K1/108, K1/109, K1/112-2, K1/113-2, K1/118, K1/122, K1/130, K1/131, K1/133, K1/136, K1/138-3, K1/141-2, K1/144-2, K1/146, K1/147-2, K1/148-2, K1/149, K1/150, K1/155, K1/156, K1/159-2, K1/162, K1/163, K1/168, K1/169-2, K1/172, K1/174, K1/175-2, K1/176, K1/178, K1/181, K1/195, K1/198, K1/199, K1/200, K1/201, K1/202, K1/207, K1/208, K1/212, K1/219, K1/220, K1/227, K1/229, K1/241, K1/249, K1/258, K1/278, K1/282, K1/283, K1/287, K1/359, K1/365, K1/366, K1/385, K1/410, K1/411, K1/413, K1/415, K1/416, K1/426, K1/427, K1/433, K1/435, K1/439, K1/453, K1/454, K1/455, K1/462, K1/463, K1/466, K1/477, K1/490, L/1, L/4, L/5, L/7, L/9, L/10, L/12, L/13, L/25, L/26-2, L/27-2, L/28-3, L/29, L/30, L/31, L/32, L/33, L/35-3, L/36, L/37, L/38, L/39, L/41, L/48, L/52-2, L/53, L/55, L/56, L/62, L/63, L/65, L/68, L/71-2, L/73, L/100, L/101, L/106, L/114, L/115, L/117, L/123, L/126, L/130-2, L/131, L/132, L/133-2, L/137, L/138, L/144, L/145-2, L/148, L/149, L/151, L/152-2, L/153, L/156, L/157-3, L/159, L/160, L/161, L/170, L/171, L/174, L/175, L/176-2, L/178, L/179, L/182-2, L/184-2, L/185, L/192-2, L/193, L/195-3, L/196-3, L/197-2, L/198, L/203, L/204, L/205, L/208, L/210-2, L/211, L/212-2

m. géne iném L/197

m. tügél mé K/934, K/1628, K/1629

m. tügél mi K/931

m.+ de K/1226, L/83

m.+ degéne K/608, K/611

m.+ den L/212

m.+ sé K/626

[453]

Min: Yer adı.

m.+ degé K1/14

[1]

minen: “Ben” teklik birinci şahıs zamirinin ayrılma hâli eki almış şekli.

m. K/59, K/75, K/195, K/306, K/310-2, K/344, K/493, K/496, K/550, K/679, K/943, K/948, K/984, K/1077, K/1284, K/1285, K/1324, K/1329, K/1388, K/1494, K/1639, K/1644, K/1681, K1/104, K1/111

[26]

miné: “Ben” teklik birinci şahıs zamirinin belirtme hâli eki almış şekli.

m. K/203, K/305, K/313-3, K/374-2, K/482, K/496, K/497, K/510, K/540, K/542, K/550, K/587, K/634, K/660, K/745, K/812, K/898, K/899, K/906-2, K/921, K/930, K/932-2, K/947, K/949, K/955, K/964-2, K/1030, K/1060, K/1110, K/1226, K/1324, K/1325, K/1332, K/1382, K/1384, K/1430-4, K/1490, K/1491, K/1543, K/1627-2, K/1629, K/1643, K/1651, K/1657, K/1658, K/1715, K1/12, K1/19, K1/28, K1/99, K1/113, K1/159, K1/173, K1/177-2, K1/208, K1/209, K1/212-2, K1/215, K1/220, K1/360, K1/364, K1/365, K1/426, K1/433, K1/455, K1/463, K1/482-2, K1/484, L/26, L/27, L/28, L/30, L/33, L/36, L/37, L/38, L/39, L/43, L/92, L/103, L/104, L/115, L/179, L/180, L/195, L/196, L/197-2, L/212

[102]

minéké: Benimki.

m. K1/464

[1]

miném: “Ben” teklik birinci şahıs zamirinin ilgi hâli eki almış şekli.

m. K/935

[1]

minén: “Ben” teklik birinci şahıs zamirinin ilgi hâli eki almış şekli.

m. K/31, K/59, K/65-2, K/84, K/101, K/193, K/196, K/198, K/207, K/209-2, K/223, K/244, K/253, K/291-2, K/295, K/311, K/312, K/321, K/344-3, K/362-4, K/392-2, K/393, K/394, K/424, K/501, K/510, K/520, K/544, K/551-2, K/552, K/560-2, K/570, K/582, K/587, K/592, K/601, K/602, K/617, K/631, K/645, K/646, K/651, K/654, K/662, K/670-2, K/694, K/709, K/718, K/771-2, K/817, K/821, K/847, K/848, K/860, K/890, K/899-2, K/903, K/904, K/906, K/927, K/937, K/940, K/947, K/1060, K/1077, K/1081-2, K/1129, K/1176-2, K/1177, K/1228, K/1242, K/1249, K/1357, K/1385, K/1389-2, K/1390, K/1393-2, K/1400, K/1430, K/1432, K/1434, K/1457, K/1464, K/1472, K/1483, K/1512, K/1518, K/1534, K/1564-2, K/1578, K/1581-2, K/1585, K/1603, K/1617, K/1631, K/1633, K/1636, K/1643, K/1745, L/145

[120]

minéñ: Benim. *bk.* minén.

m. A/158, A/191, A/197, K1/8, K1/29, K1/75, K1/82, K1/89, K1/92, K1/95-2, K1/96, K1/97, K1/101, K1/104, K1/108, K1/113-2, K1/118, K1/122, K1/127, K1/136, K1/144, K1/147, K1/148, K1/156, K1/157, K1/158, K1/160-2, K1/169, K1/171, K1/205, K1/208, K1/212, K1/215-2, K1/217, K1/220, K1/222, K1/223, K1/241, K1/258, K1/287, K1/321-2, K1/335, K1/358, K1/365, K1/369, K1/384, K1/400, K1/411, K1/435, K1/453-2, K1/454, K1/463, K1/464-3, K1/465-4, K1/466, K1/482, K1/484, K1/499, L/3, L/8, L/16, L/27-2, L/28, L/29, L/37, L/38-2, L/39, L/40, L/71, L/93-2, L/96, L/103, L/112, L/114-2, L/128, L/129, L/130, L/133, L/137, L/145, L/151, L/163, L/180, L/182, L/184-2, L/188, L/194-2, L/198, L/207, L/209, L/211

[108]

minéñse: Bence, bana göre.

m. K1/74

[1]

minut: *Rus*. Dakika.

m. A/181, K1/242, L/85

m.+ ın K1/498

m.+ ta K1/19

m.+ tar K1/449, L/142

m.+ tarın K1/5

m.+ tarźan K1/460

[9]

minutlap: Dakikalarca.

m. K1/23

[1]

miñe: “Ben” teklik birinci şahıs zamirinin yönelme hâli eki almış şekli.

m. A/202, K/33, K/62-2, K/74, K/193, K/194, K/222, K/342, K/343, K/374, K/394, K/409, K/460, K/470, K/480, K/496, K/513, K/572, K/588, K/603, K/610, K/614, K/637, K/683, K/705, K/746, K/883, K/885, K/898-2, K/905, K/906, K/908, K/919, K/924, K/944, K/951, K/962, K/994, K/1068, K/1178, K/1250, K/1287, K/1412, K/1432, K/1435, K/1524, K/1525, K/1543, K/1615, K/1640, K/1645, K1/2, K1/9, K1/18, K1/26, K1/68, K1/82-2, K1/83, K1/84, K1/85, K1/91, K1/97-3, K1/98, K1/102, K1/106, K1/108, K1/109-2, K1/110, K1/114, K1/115, K1/117, K1/125, K1/127, K1/135, K1/137, K1/142, K1/144, K1/158, K1/160, K1/161, K1/173, K1/174, K1/175, K1/179, K1/200, K1/208, K1/217, K1/219, K1/220, K1/228, K1/258, K1/259, K1/261, K1/276, K1/335, K1/360, K1/369, K1/413, K1/417, K1/454, K1/463, K1/464, K1/490, L/39, L/51, L/85, L/101, L/118, L/128, L/137, L/138, L/144-2, L/149, L/150, L/156, L/157, L/161, L/163, L/198, L/211

m. ḳılıw buldı K/903

m. ḳurḳınıs tügél K1/47
m. sumılıw kerek K/62
m. yarawźı tügél K/310-2, K/311
[132]

miro: *Rus.* Yağ, güzel kokulu bir yağ.
m. K/1612
m.+ nı K/916, K/918, K/921, K/1614
[5]

mirskiy: *Rus.* Sıradan.
m. A/126
[1]

misal: *Ar.* Misal, örnek.
m. K/1188, K/1208, K/1335, K/1540
m.+ dar K/397, K/429, K/728, K/1166, K/1180, K/1189, K/1211, K/1529
m.+ darġa K/1191
m.+ darın K/726
m.+ darźı K/447
m.+ darźın K/412
m.+ dı K/430, K/503, K/714, K/1191

***misal al-*:** "örnek al-."
m. alıġıź K/844, K/1600

***misal kiltir-*:** "örnek ver-."
m. kiltéréb K/404, K/418, K/425, K/427
m.+ dar kiltéréb K/407, K/428
[28]

misalhıź: Örneksiz, örnek olmadan.
m. K/428, K/1212
[2]

miset: Mühür.

***miset baś-*:** "mühürle-, kapat-."
m. baśḳandar K/1050
[1]

miske: *Rus.* Fıçı.
m.+ hé L/10
[1]

miźgél: Dönem, mevsim, devir.
m.+ de A/105, K/855
m.+ éndegé L/141
[3]

Miźẖet aġay: Kişi adı, Mizhet abi.
m.+ ġa K1/114
[1]

moġayın: *Ar.* Belli ki, görünen o ki.
m. A/184, K1/270
[2]

moġziza: *Ar.* Mucize.
m. K/1267, K/1432
m.+ hınan K/1314
m.+ lar K/194, K/452, K/454, K/836, K/1264, K/1276, K/1594
m.+ larźı K/696
[11]

moẖtaj: *Ar.* Muhtaç.
m. A/127
m.+ dar A/16
m.+ mı K1/355
[3]

Moisey: Kişi adı.
m. K/205, K/558, K/624, K/625, K/751, K/1114, K/1328, K/1397, K/1446, K/1447, K/1547, K/1554
m.+ ge K/559, K/1398, K/1554
m.+ źın K/775
[16]

Moldovan: Moldova.
m.+ dıñ K1/91
[1]

moñ: Sıkıntı, keder, kaygı.
m. K1/165, K1/167, K1/238, K1/377, K1/426, K1/466, K1/499
m.+ doñ K1/466
m.+ ġa K1/417, K1/466
[11]

moñay-: Kederlenmek, kaygılanmak.
m.- ıp K1/415, K1/419
[2]

moñdo: Kaygılı, sıkıntılı.
m. K/332
[1]

moñhow: Sıkıntılı, kaygılı.
m. K1/51, K1/136, K1/181, K1/500, L/168
[5]

moñhoź: Kaygısız, kedersiz, tasasız.
m. K1/200
[1]

moñlan-: Kaygılanmak, kederlenmek.
m.- a uftana K1/284
[1]

moñlo: Kaygılı, sıkıntılı. *bk.* moñdo.

***moñlo ittér-*:** "kaygılan-."
m. ittérép L/211
[1]

Morat babay: Kişi adı, Morat dede.

m. L/78
m.+ źarġa L/78
[1]

Morat bay: Kişi adı.
m.+ źarźan L/89
[1]

moron: Burun.
m.+ ona K/976
[1]

mosafir: *Ar.* Misafir, konuk.
m. L/184
m.+ ımdı L/198
m.+ źı L/189
[3]

mosafirlék: Misafirlik.
m.+ te L/196
[1]

mosolman: *Ar.* Müslüman.
m. A/22
m.+ dar K1/481
[2]

motlaḳ: *Ar.* Mutlak, gerekli, lüzumlu.
m. K1/325, K1/432
[2]

moyoḳ-: Surat asmak.
m.- maġıź K/154
[1]

mödir: *Ar.* Müdür, idareci, yönetici.
m.+ é A/3
[1]

möessese: *Ar.* Devlet kurumu, müessese.
m.+ leré A/24
[1]

mögöź: Boynuz.
m. K1/123, K1/299, K1/377
[1]

mögöźlendér-: Boynuza benzetmek.
m.- ép K1/120
[1]

möġjize: Mucize. *bk.* moġziza.
m. K1/159
[1]

möġjizelé: Şaşkınlık verici, mucizeli, çok güzel.
m. K1/153, K1/198, K1/213, K1/214, K1/225, K1/245, K1/249, K1/258, K1/261, K1/263, K1/266
[11]

möhabet: *Ar.* Heybetli, görkenli, iri yarı.
m. K1/281, K1/285, K1/291, K1/496, K1/502
[5]

möhim: *Ar.* Önemli, mühim.
m.+ érek A/74
[1]

möḫebbet: *Ar.* Aşk, sevgi.
m. K1/42, K1/291, K1/309, K1/372-2, K1/436, K1/437, K1/440, K1/446, K1/466, K1/487
m.+ é K1/292
m.+ éñdé K1/34
m.+ éne K1/372, K1/416
m.+ énen K1/292
m.+ ke K1/421
m.+ té K1/421
m.+ téñ K1/309
[19]

möḳeddes: *Ar.* Kutsal, mukaddes.
m. K1/365
[1]

möldöre-: Çeşitli hislerle dolmak, gözü dolmak.
m.- gen K1/415
m.- p toralar L/100
[2]

möldöret-: Çeştli hislerle doldurtmak, gözleri dolmak, ağlamaklı olmak.
m.- ép L/108, L/181
[1]

möleyém: *Ar.* Güleç yüzlü, cana yakın, samimi.
m. K1/41, K1/204, K1/352
[3]

möleyémlék: Cana yakınlık, samimilik.
m. (~möleyémlég) + éñe K1/455
[1]

mömkin: *Ar.* Mümkün.
birélérge m. K1/231
bulırġa m. K1/86
fayźalanırġa m. A/126
ḳararġa m. bulha iné K1/316
ḳurḳınıs bulıwı m. K1/476
m. A/4, A/122, K/643, K/1416, K/1470-2, K/1645, K1/235
m. bulha A/200, K/836, K/948, K/1594, K/1644
m. de tügél K1/55
m. tügél A/25, K/643, K/1470, K1/83, K1/298, K1/418, K1/436, K1/443

m.+ mé iken K1/355
m.+ mé K1/436
maḳtanırġa m. K1/88
sığarırġa m. K/1422
tabırġa m. tügél K1/418
tabıwı m. A/179
yeşérénérge m. A/16
[34]

mömkinlék: Mümkünlük.
m. A/57
m. (~mömkinlég) + é K1/232
m. (~mömkinlég) + ém K1/222
m. (~mömkinlég) + éñ K1/213
***mömkinlék bir-*:** "fırsat ver-."
m. bir K1/484
m. birmenéler K1/88
m. birmeś A/62
[7]

Mömkinsélék: Mümkünlük.
m. (~mömkinsélég) + é A/37
[1]

mönesebet: *Ar.* Münasebet, ilgi.
m.+ éne K1/425
[1]

möñre-: Bağırmak.
yırlay m.- y K1/304
[1]

mörejeġet: *Ar.* Müracaat, başvuru.
***mörejeget it-*:** "başvur-."
m. itép A/70, A/124
[1]

mörye: Baca.
m.+ né K1/9
[1]

möşköl: *Ar.* Müşkül, zor, ağır.
m. K1/210
m.+ dör K1/221
[2]

möyöş: Köşe, bucak, kenar.
m.+ ke L/186, L/188
m.+ önen K1/42
m.+ önön K/723
m.+ tén K/1538
[5]

möyöş-heyéş: Bir şeyin köşesi, kenarı.
m.+ terén K1/122
[1]

möź: Sıkıntı, keder, kaygı, üzüntü.
***möz hal-*:** "kaygı duy-, sıkıntı bas-."
m. haldı A/158
[1]

mul: Bol, fazla, çok.
m. K1/244, K1/374
[2]

mulla: *Ar.* Molla.
m. K1/190
m.+ larźı L/96
[2]

mullıḳ: Bolluk, zenginlik.
m. K1/465
[1]

muna: İşte, yani, şimdi, tam. *bk.* mına.
m. A/67, A/79, A/80, A/81, A/85, A/120, A/124
[7]

murźa: Balık oltası.
m. K1/398
[1]

mut: Gizli iş çeviren, düzenbaz.
m. K1/133, K1/160, K1/163
[3]

mutlaḳa: *Ar.* Mutlaka, hiç şüphesiz.
m. L/180
[1]

mutlıḳ: Düzenbazlık, hilekârlık.
m.+ tar K1/230
[1]

muvafıḳ: *Ar.* Muvafık, uygun.
m. A/57
[1]

muyıl: Kuş kirazı.
m. K1/79, K1/117, K1/171
[3]

muyın: Boyun.
m. (muyn) + ın K/610, L/191
m. (muyn) + ına K/588, K/1435
m.+ da K1/473
m.+ dan L/160
m.+ ına K1/33, K1/68, K1/151, K1/463
[10]

muyınlı: Boyunlu.
m. K1/144, K1/308
[2]

muyınsa: Gerdanlık, kolye.
m.+ lar K1/473
[1]

muzéy: *Rus.* Müze.
m.+ ı K1/117
m.+ ın K1/96

m.+ ında K1/44
m.+ źarġa K1/104
[4]

myata: *Rus.* Nane.
m.+ nın K/796
[1]

N

Naasson: Kişi adı.
n. K/4
n.+ dı K/4
[2]

naçalnik: *Rus.* Başkan, müdür, amir.
n.+ tar A/26
n.+ tarġa A/124, A/134
[3]

nadel: *Rus.* Tahsis, tahsis etme, yer ayırma.
n. A/31, A/32, A/34, A/49, A/60, A/67, A/79, A/80-2, A/109
n.+ dan A/32
n.+ darźan A/68
[12]

nadelnıy: *Rus.* Kullanımına sunulmuş, tahsis edilmiş.
n. A/29, A/55, A/60, A/93, A/94, A/112
[6]

nalok: *Rus.* Vergi**.**
n. (~nalog) L/124, L/125
n.+ tarźa A/100
[3]

namıślı: Namuslu, edepli.
n. K1/37
[1]

namıślılıḳ: Namusluluk.
n. K1/254
n. (~namıślılıġ) + ı K1/252
[2]

Napoléon: Kişi adı.
n.+ dı K1/129
[1]

napsé: İstek, arzu.
n.+ ler K/1197
[1]

nard: *Rus.* Hint sümbülü.
n. K/1612
[1]

nasar: *Far.* Kötü, fena, yaman.
n. A/18, A/158, A/165, K/161, K1/66, K1/201, K1/202, K1/435, L/14, L/156, L/157
n. tügél bulha A/81
[12]

nasarlıḳ: Kötülük, fenalık.
n. A/5
n.+ tarın K1/250
[2]

nasarźan-: Kötüleşmek, fenalaşmak.
n.- ġan iken K/1245
[1]

nasip: *Ar.* Nasip, kısmet.
***nasip bul-*:** "nasip ol-."
n. bulmanı K1/177
n. bulha L/143
[2]

Nazaret: Yer adı.
n. K/48
n.+ ınan K/692, K/1079
n.+ tı K/78
[4]

Nazaryanin: Nasıralı, Nasıra'dan olan.
n. K/1094, K/1734
n. bélen inéñ K/1676
[3]

Nazorey: *bk.* Nazaret.
n. K/48, K/1490
[2]

Nazoreya: *bk.* Nazaret.
n. K/980
[1]

naźan: *Far.* Nadan, bilgisiz, cahil.
n. A/211-2
[2]

naźlan-: Nazlanmak, cilvelenmek.
n.- ıp ultırġan K1/153, K1/244
n.- ıp K1/166, K1/337
[4]

naźlı: Nazlı, işveli, cilveli.
n. iken K1/466
n. K1/166, K1/282, K1/284, K1/291, K1/292, K1/461, K1/494, K1/501
[9]

naźlılıḳ: Nazlılık.
n. K1/281, K1/285
[2]

Neffalim: Yer, bölge adı.
n. K/78
[1]

nefis: *Ar.* Nefis, harika, güzel.
n. K1/151, K1/154, K1/188, K1/199, K1/243, K1/281, K1/283, K1/284, K1/285, K1/466
n.+ érek K1/203, K1/232
[12]
nefisléġ: Nefislik, güzellik.
n.+ é K1/159
n.+ én K1/146, K1/158, K1/199
n.+ éne K1/268
[5]
nefret: *Ar.* Nefret, kin, öfke.
n. K1/487, K1/488, K1/489, K1/499
n.+ émdé K1/454
n.+ éne K1/487
[6]
nefretlen-: Nefret duygusu hissetmek.
n.- gen K1/274
[1]
nefretlé: Nefretli, kinli, çok öfkeli.
n. K1/491
[1]
nehél: *Ar.* Nesil, soy sop.
n.+ én K/1, K/751, K/1547
[3]
neḳ: Tam, tam da, işte tam o an. Yer ve zaman anlamlı sözler ile gelerek anlamı güçlendirir.
n. L/9, L/28
[2]
neme: Ne, şey, nesne.
n. A/143, A/144, A/152, K/299, K/520, K/575, K/601, K/667, K/684, K/700, K/705, K/789, K/791, K/829, K/1003, K/1008, K/1114, K/1127, K/1200, K/1330, K/1356, K/1357, K/1378, K/1415, K/1464, K/1508-2, K/1524, K/1587, K/1736, K1/109, K1/142, K1/175, K1/192, K1/200, K1/445, K1/447, L/15, L/20, L/30, L/35, L/46, L/54, L/55, L/56, L/60, L/81-2, L/171, L/172, L/173
n. ikenén L/55
n.+ ge K1/145, L/22
n.+ gelér L/13
n.+ hé L/60
n.+ ler A/170, K1/83, K1/106, L/33, L/56, L/70, L/77, L/85-3, L/86, L/106, L/114, L/165
n.+ lér L/41, L/74, L/174
n.+ leré K/1298, L/64, L/71, L/95, L/105
n.+ lerémdé L/84
n.+ lérén L/112
n.+ lerén L/64, L/65, L/76, L/95
n.+ leréñdé L/77, L/85
n.+ leréne L/108
n.+ lerge L/70
n.+ lerźé A/170, K1/91, K1/140, L/32, L/42, L/45, L/61, L/62, L/63-2, L/64, L/67, L/70
n.+ lerźéñ L/70, L/108
n.+ m L/71
n.+ mdé L/67
n.+ né L/46, L/62, L/183
n.+ nen K1/226, L/2, L/25
[111]
nemehéź: Bir şey olmadan, boş.
n. K/1531
[1]
nepremennıy: *Rus.* Olmazsa olmaz, mutlaka, değişmez.
n. A/31
[1]
nerete: İpten örülmüş bir çeşit olta.
n.+ lerén L/177
[1]
nerśe: Ne, şey, nesne, varlık.
n. K/499-2, K/798, K/1270
n.+ hé K/607
n.+ ler K/170
n.+ lerén K/1170, K/1245
n.+ lerźé K/1326
n.+ me K/662
n.+ ge A/56
[11]
neśél: Nesil, soy sop. *bk.* nehél.
n.+ én A/129
n.+ énen L/189
[2]
neśte: Ne, şey, nesne. *bk.* neme.
n. K/1333-2, K/1336, K/1443, K/1586, K/1746
n.+ né K/1380, K/1511
[7]
newbet: *Ar.* Nöbet, sıra.
n. L/79
n.+ tegé K1/243
[2]

neźégey-: Nazikleşmek, narinleşmek.
n.- ép K1/237
[1]
neźék: *Far.* İnce, narin, nazik.
n. L/149
[1]
neźékey: İncelik, narin, çok nazik.
n. K1/398, K1/491
[2]
Néffalim: Yer, bölge adı.
n. K/80
[1]
néme: Ne, şey, nesne. *bk.* neme.
n.+ ler L/111
[1]
Néméts: Alman.
n. K1/20, K1/43, K1/88
n.+ tar K1/8
[5]
néske: İnce, zayıf, nazik.
n. K1/184, K1/466
[2]
néskelék: İncelik, zayıflık, naziklik.
n. (~néstelég) + é géne tügél K1/159
[1]
néy: Ne, ney, nasıl.
n. A/6, A/175, A/194, A/198, K/103, K/137, K/141, K/146, K/163-3, K/169-3, K/184, K/234, K/239, K/240, K/246, K/292, K/319-2, K/322, K/323, K/324, K/347, K/459, K/535, K/546-2, K/553-2, K/594, K/600-2, K/601, K/633, K/637, K/644, K/651, K/654, K/668, K/669, K/679, K/697, K/703, K/721, K/769, K/776, K/790, K/792, K/922, K/924, K/959, K/971, K/974, K/979, K/987, K/1006, K/1007, K/1030, K/1097, K/1115, K/1124, K/1140, K/1151, K/1171, K/1233, K/1235, K/1238, K/1239, K/1252, K/1285, K/1286, K/1292, K/1391, K/1392, K/1399, K/1409, K/1426, K/1443, K/1446, K/1460, K/1475, K/1479, K/1481, K/1494, K/1498, K/1500, K/1518, K/1519, K/1537, K/1583-2, K/1618, K/1649, K/1669, K/1672, K/1693-2, K/1705, K/1715, L/7-2, L/9-2, L/11, L/22, L/31, L/32, L/61, L/66, L/112, L/133, L/160, L/161, L/167, L/179, L/184, L/185, L/190, L/198
n. iken K/1403
n. ikenén K/248, K/351, K/412
n.+ é K/406, K/438, K/440, K/607, K/892, K/1203, K/1572
n.+ ébéź K/988
n.+ éñ K/230, K/1094, K/1226, K/1464
n.+ ge K/1208, K/1292
[140]
nıġı-: Sağlamlaşmak, kuvvetlenmek.
n.- p A/10
[1]
nıġıt-: Bağlayarak, bükerek sağlam hâle getirmek, sağlamlaştırmak.
n.- ıp K1/10
n.- ḳan K/1748
[2]
nıġıtıl-: Sağlam hâle gelmek, kuvveti arttırılmak.
n.- ġan K1/270
[1]
nıġıtıñ: Güçlü bir şekilde, sağlamca.
n. ḳırap K/1640
[1]
nıḳ: Sağlam, dayanıklı, çok, pek çok.
n. A/22, A/48, A/82, A/88, A/102, A/118, A/132, A/186, A/188, K/1262, K1/4, K1/74, K1/88, K1/90, K1/95, K1/104-2, K1/111, K1/221, K1/226, K1/232, K1/255, K1/264, K1/312, K1/314, K1/320, K1/425, K1/426, L/189
n. (~nıġ) + ıraḳ A/119, A/120, A/187, K1/212, K1/260, K1/434, L/151, L/162
[37]
nıḳış: Dirayetli, azimli, dirençli, güçlü.
n. K1/62
[1]
nıḳış-: Israr etmek, inat etmek.
n.- a K1/219, K1/415
[2]
nıḳlap: Sağlamca, güçlü bir şekilde.
n. A/166, K1/84, L/103, L/133, L/163, L/204
[6]
nıḳlı: Güçlü, sağlam.
n. L/153
[1]

nıḳtıḳ: Sağlamlık, güçlülük.
n. K/1195
n. (~nıḳtıġ) + ı K/415
[2]
nıp-nıḳ: Sapasağlam.
n. iné K1/407
[1]
ni: Ne, nasıl, hangi, şey, nesne.
n. A/87, A/130, A/149, A/151, A/183, K1/12-2, K1/18, K1/19, K1/52, K1/56, K1/73, K1/74, K1/75, K1/85, K1/91, K1/95, K1/106-2, K1/111, K1/112, K1/113, K1/115, K1/116, K1/134, K1/141-2, K1/156, K1/157, K1/159, K1/171, K1/174, K1/178, K1/187, K1/193, K1/196, K1/199, K1/201-2, K1/208, K1/215, K1/216, K1/221, K1/227, K1/240, K1/242, K1/270, K1/291, K1/297, K1/309, K1/310, K1/311, K1/322, K1/330, K1/332, K1/338-2, K1/339-3, K1/345, K1/346, K1/347, K1/348, K1/349, K1/355-2, K1/361, K1/366, K1/372-2, K1/374, K1/375, K1/377, K1/379, K1/384, K1/401, K1/414, K1/421-2, K1/423, K1/426, K1/435, K1/436-3, K1/443, K1/457, K1/460, K1/476, K1/477, K1/478, K1/482, K1/483, K1/494, K1/495-2, K1/496-2
[101]
ni…ni: Ne… ne…
n. K1/201
[1]
nidayomka: *Rus.* Borç, vergi borcu.
n. L/54, L/61
n.+ ların L/64
n.+ nıñ L/55
[4]
nige: Neden, niye.
n. K/166, K/175, K/249, K/404, K/483, K/490, K/491, K/574, K/634, K/706, K/745, K/917, K/919, K/971, K/1122, K/1123, K/1133, K/1139, K/1254, K/1258-2, K/1323, K/1367, K/1372, K/1461, K/1500, K/1526, K/1543, K/1614, K/1615, K/1669, L/16, L/31
[33]
nigéź: Esas, asıl, temel.
n. K/723, K/1538
n.+ én K1/177
n.+ énen A/25
n.+ źerźe A/24
[5]
nikaḫ: *Ar.* Nikâh.
n.+ tan K1/362
n.+ tı K1/342
n.+ tıñ K1/420
[3]
Nikulay: Kişi adı.
n. L/161
[1]
nime: Ne, şey, nesne. *bk.* neme.
n. K1/17, K1/215, K1/216, K1/219, K1/239, K1/247, K1/297, K1/305, K1/330, K1/363, K1/369, K1/393, K1/403, K1/421, K1/478
n.+ ge K1/215, K1/252
n.+ ler K1/82, K1/446
n.+ nélér K1/300
n.+ nen A/175
[21]
nimehélér: Niçin, neden.
n. K1/239
[1]
Nina Çasovnikova: Kişi adı.
n. K1/41
[1]
nindey: Nasıl, ne şekilde, ne biçimde.
n. A/174, A/177, A/198, A/211-2, K/136, K/284, K/815, K/1097, K/1208, K/1264, K/1573-2, K/1576, K/1695, K1/71, K1/86, K1/101, K1/110, K1/152, K1/159, K1/161, K1/199-3, K1/213, K1/224, K1/229, K1/254, K1/270, K1/283-3, K1/285-2, K1/297-2, K1/303, K1/306, K1/353, K1/362, K1/366, K1/458, K1/466-2, K1/473, K1/476, K1/478, K1/492, K1/496, K1/502-3, L/50, L/137, L/150, L/178, L/179
n. iken K1/49
[59]
nindey źe bulha: Nasılsa, bir şekildeyse.
n. L/18
[1]
nindeyźér: Herhangi, bazı, kimi.
n. K1/32, K1/51, K1/69, K1/109, K1/136, K1/141, K1/155-2, K1/159, K1/179, K1/269, K1/301

[12]

Ninéviya: Yer, bölge adı.
n. K/385
[1]

niñe: Niye, neden.
n. A/149, K1/30, K1/101, K1/127, K1/193-3, K1/209, K1/239, K1/311-2, K1/328-2, K1/330, K1/339-3, K1/431, K1/432, K1/482, K1/484, K1/493-2, L/34, L/40, L/55, L/62, L/104
[28]

niñelér: Niçin, neden, ne sebepten.
n. K1/51, K1/162
[2]

nisaḳtı: Ne kadar, ne miktarda.
n. K/356, K/997, K/1354
[3]

nisbet: *Ar.* Ölçü, kıyaslama; oran.
n.+ ta A/89
[1]

nise: Nice, pek çok, kaç, ne kadar.
n. A/71, A/109, A/133, A/136, A/137, A/176, A/203, K/167, K/522, K/810, K/1116, K/1223, K/1300, K/1360, K/1374, K/1375, K/1415, K1/168, K1/403, K1/418, K1/468, L/68-2, L/69-2, L/70, L/73-2, L/96, L/121, L/128
n.+ ret K/603
[32]

niseme: Kaç, pek çok, çok fazla.
n. K/536, K/537, K1/316
[3]

nisensé: Kaçıncı.
n. K1/110
[1]

nisék: Nasıl, ne şekilde, ne gibi.
n. A/73, A/163, A/175, A/193, A/194-2, A/198, K/138, K/166, K/176, K/227, K/292, K/358, K/434, K/538, K/565, K/580, K/594, K/624, K/709, K/739, K/770, K/772, K/806, K/963, K/975, K/1131, K/1149, K/1166, K/1191, K/1218-2, K/1264, K/1376, K/1404, K/1421, K/1563, K/1565, K/1673, K1/27, K1/82, K1/90, K1/96, K1/110, K1/114, K1/133, K1/149, K1/169, K1/207, K1/210, K1/212, K1/222, K1/241, K1/250, K1/276, K1/278, K1/310, K1/346-2, K1/347, K1/348, K1/359, K1/362, K1/363, K1/372, K1/388, K1/393, K1/410, K1/412, K1/473, K1/481, K1/498, L/62, L/69, L/71, L/95, L/157
n. (~niség) + érek K1/496
n. tura kildé L/106
[78]

niséktér: Nasıl, ne şekilde, ne gibi, her nasılsa, her ne şekildeyse.
n. K1/2, K1/6, K1/55, K1/91-2, K1/269
[6]

nişle-: Ne yapmak, ne etmek, neylemek.
n.- rbéź A/163
[1]

nişleptér: Nedendir ki, niçin, nasıl.
n. L/18
[1]

nişteb: Ne sebeple, niçin, niye, neden.
n. K/653
[1]

niyet: *Ar.* Niyet, istek, dilek.
n.+ é K1/246
[1]

niyetle-: Niyet etmek, niyetlenmek.
n.- gen K1/489
[1]

niyetlé: Niyetli, istekli, gönüllü.
n. K1/43, K1/348
[2]

niźé: Nerede, neyde.
n. K1/331
[1]

Noy: Kişi adı.
n. K/849, K/850
[2]

nöfüź: *Ar.* Nüfuz, sayı, etki, tesir.
n.+ ö A/86
[1]

nökte: *Ar.* Nokta.
n.+ hé K/108
n.+ hénde K1/357
[2]

nuja: *Rus.* Sıkıntı, cefa.
n.+ nan K1/235
[1]

nur: *Ar.* Nur, ışık, aydınlık, parlaklık.
n. K1/244-2, K1/245, K1/258, K1/269, K1/283, K1/294, K1/441, L/142
n.+ ı A/145, A/146, A/150,

K1/440, K1/453, L/23, L/168, L/177, L/181
n.+ ın K1/201
n.+ ına L/205
n.+ ınıñ A/151
n.+ źarı K1/337, K1/438
n.+ źarın A/150, K1/3, K1/53, K1/282
n.+ źarınıñ K1/169
[28]

nurlan-: Nurlanmak, aydınlanmak.
n.- ġan K1/426
n.- ıp K1/272
[2]

O

o: O. *bk.* ul (I).
o. K1/258, K1/291-2
[3]

oblast: *Rus.* Bölge.
o.+ ınıñ A/83
[1]

obşçéstva: *Rus.* Toplum, halk.
o. A/78, A/96, A/98, A/112-2
o.+ hına A/94
o.+ hınan A/114
o.+ hında A/94
o.+ la A/103
o.+ nıñ A/106, A/110
[11]

ofitsér: *Rus.* Subay.
o. K1/32, K1/10
[2]

ofoḳ: *Ar.* Ufuk, ufuk çizgisi.
o. K1/319
o.+ ḳa K1/376, K1/450
o.+ ta K1/166
[4]

oformléniye: *Rus.* süsleme, iyileştirme, biçim verme.
o.+ hın K1/114
[1]

okop: *Rus.* Siper, hendek.
o.+ ta K1/171
o.+ tarźa K1/48
[2]

Oktyabr Revolyutsiyahı: Ekim Devrimi.
o.+ nıñ K1/57
[1]

oḳşa-: Benzemek, denk gelmek.
o.- ġan K1/81, K1/255, K1/260, K1/301, K1/364
o.- ġanı K1/295
o.- maġıź K/146
o.- p K1/120
o.- p ḳalġan K1/237
o.- p toralar K1/248
o.- p torowı K1/351
o.- r K/198
o.- rġa K1/68
o.- wźı K/418, K/425, K/427, K/438, K/439, K/441, K/446, K/605, K/648, K/729, K/864
o.- y K/331, K/1204, K/1606, K/1679, K1/217
o.- yhıġıź K/800
[30]

oḳşaş: Benzer, eş, denk.
o. K/766, K/1559
[2]

oḳşaşlı: *bk.* oḳşaş.
o. A/142
[1]

oḳşaşlıḳ: Benzerlik, benzeme.
o. (~oḳşaşlıġ) + ınan K1/172
[1]

oḳşat-: Benzetmek, denk bulmak.
o.- ayıḳ K/1208
o.- ıp K1/123, K1/295
o.- ırġa A/146, K1/232
o.- ırmın K/196
o.- ıyım K/331
[7]

ola [d: olo]: Büyük, yüce, ulu. *bk.* olo.
o.+ raḳ K/350
[1]

olatay: Büyükbaba, dede, ata.
o. K1/138, K1/144, K1/156, K1/159, K1/181, K1/410, K1/412, K1/413
o.+ źı K1/116
o.+ źıñ K1/131, K1/142
[12]

olo: Büyük, yüce, ulu, ihtiyar, yaşlı.
o. A/160, A/203, K/31, K/112, K/125, K/673, K/763, K/765, K/1046, K/1428, K/1486, K/1558, K1/124, K1/161, K1/189, K1/215, K1/277, K1/280, K1/330, K1/331, K1/352,

K1/391, K1/421, K1/475, K1/501
o. tügél K/297-2
o. tügél mé K/163
o.+ ġa K/109
o.+ ġoź K/784
o.+ ho K/1556, K/1557
o.+ hona K1/363
o.+ honan K1/363
o.+ lar A/167, K/966, K/968, K/996, K/1004, K/1025, K/1062, K/1386, K/1522, K/1662, K/1682
o.+ larġa K/987
o.+ ları K/672, K/704, K/912, K/985, K/1485
o.+ larına K/1283
o.+ larınan K/956
o.+ larźan K/548, K/1652
o.+ nı K/796
o.+ raḳ K/326-2, K/385, K/386, K/583, K/586, K/1427, K/1559
o.+ raḳtı K/324
[65]

olola-: Saygı göstermek.
o.- ha K/785
o.- p K1/264, K1/266
[3]

ololan-: Olgunlaşmak, değeri artmak.
o.- ır K/785
[1]

ololoḳ: Yaşlılık, büyüklük, yücelik.
o. (~ololoġ) + ıñda K/1480
o. (~ololoġ) + ında K/894, K/1393
o. (~ololoġ) + onda K/554
o. (~ololoġ) + onın K/645, K/894
[6]

oloş-: Karşılıklı ya da birlikte ulumak, feryat figan koparmak.
o.- ḳandarźı K/1257
[1]

olpatlıḳ: Ağırbaşlılık, sağlamlık.
o. K1/222
[1]

on: Un.
o. K1/226, L/161
o.+ ġa K/427
o.+ o L/111
[4]

onot-: Unutmak, akıldan çıkarmak.
o.- a almayım L/212
o.- a K1/305
o.- alar K1/441
o.- ḳan K1/190, K1/250, K1/305
o.- ḳandar iken K/532
o.- ma K1/70
o.- mam L/122
o.- may L/202
o.- mayım L/44
o.- ob K/1369
o.- op K1/50, K1/385, K1/442
o.- orġa K1/167, K1/250
o.- orloḳ K1/346
o.- to K1/422
o.- to la ḳuyźı K1/422
[20]

onotol-: Unutulmak.
o.- ġan K1/265
o.- maś tön iné K1/92
o.- maś K1/96, K1/136
[4]

onottor-: Unutturmak.
o.- ġan K1/291
o.- orloḳ K1/310
[2]

ontal-: Un gibi edilmek, toz gibi edilmek.
o.- ıp A/145
[1]

or-: Vurmak, çarpmak, fırlatmak, atmak.
alıb o.- ob K/1411
laf o.- ġan K1/252
o.- ob K/716, K/810
[4]

ordén: *Rus.* Devlet nişanı, üstün hizmet madalyası.
o. K1/137
o.+ ı K1/134, K1/137
[3]

Orenbur: Yer adı.
o. A/3, A/14, A/18, A/24, A/26, A/34, A/35, A/38, A/45, A/69, A/70, A/115
[14]

orloḳ: Tohum. *bk.* orźoḳ.
o.+ tarı A/122
o. (~orloġ) + o A/126, A/127
[3]

oroş-: Vuruşmak, savaşmak, dövüşmek, kavga etmek.
o.- a K/335

[1]
Orsk: Yer adı.
o. A/46
[1]
orźoḳ: Tohum.
o. K/421, K/418, K/431, K/432, K/1185, K/1205, K/1209
o. (~orźoġ) + o K/1209
o. (~orźoġ) + ona K/425
o.+ tarźan K/426, K/1209
o.+ tı K/1185, K/1204
[13]
os: Uç, taraf.
o.+ ona A/160, K/1021
o.+ onan K1/3
o.+ onda K1/284, K1/378
o.+ onday K1/79
o.+ ondaġı A/172, K1/52
o.+ tan L/87
o.+ tarı K1/206
[10]
os-: Uçmak, hareket etmek.
ḳot o.- ḳos bulır iné K1/317
ḳot o.- ḳos K1/7, K1/13, K1/460, K1/478, K1/483, K1/487
ḳoto o.- ob K/1642
ḳoto o.- op K1/407, K1/429
ḳotoġıź o.- mahın K/1579, K/1734
ḳotoġoź o.- mahın K/818
ḳottarı o.- ḳan K/1467, K/1733
ḳottarı o.- ob K/1097, K/1475, K/1736
o.- a almahalar K1/411
o.- a K1/164, L/210
o.- ḳan K1/304
o.- ḳandar K1/15
o.- ḳanhıñ K1/82
o.- ob kiléb K/398, K/426, K/1182
o.- op barıp K1/372
o.- op K1/82, K1/185, K1/302, K1/370, K1/372, L/169, L/174, L/175, L/180, L/181, L/201
o.- op ta kitté L/210
o.- op yörögenén L/202
o.- orġa L/179, L/202
o.- orġa téyéş K1/411
[44]
osanna: ***Lat.*** "Kurtar bizi, affet, bağışla bizi" anlamalarına gelen yakarma sözü.
o. K/690-2, K/696, K/1504, K/1505
[5]
oshoź-ḳırıyhıź: Uçsuz bucaksız.
o. K1/182, K1/499
[2]
osḳor: Atik, çevik; bir anda uçan; güzel uçan.
o. K1/136, K1/313
[2]
oslo: Uçlu, ucu olan.
o. K1/279, K1/473
[2]
osor-: Uçurmak.
ḳot o.- ġos L/53
o.- op A/200, K1/289
[3]
osora-: Tesadüf etmek, karşılaşmak. *bk.* osra-.
o.- ha A/190
o.- p L/175
[2]
osorat-: Tesadüf ettirmek, rast gelmek.
o.- ḳan K/229, K/1221
o.- ḳandar K/1016
o.- mahın K/1608
[4]
osra-: Tesafüf etmek, karşılaşmak.
o.- ġan A/13, A/38, K1/197
o.- ġandar K1/272
o.- y torġandarźıñ K1/358
o.- y A/90
o.- yźar K1/434
[7]
osraş-: Karşılaşmak, tesadüf etmek.
o.- a K1/483
o.- may K1/172
o.- tıḳ K1/170
[4]
osraşıw: Karşılaşma, buluşma.
o. K1/94
o.+ źıñ K1/262
[2]
osrat-: Tesadüf ettirmek, rast gelmek. *bk.* osorat-.
o.- a K1/409
o.- tım K1/95
[2]
ostoḳay: Yerinde burmaz, ele avuca

sığmaz, oynak, yaramaz.
o.+ ına A/146-2
[2]
Ostrovskiy: Kişi soyadı. *(Nikolay Alekseyeviç)* Ostrovskiy.
o. K1/96
[1]
ośta: *Far*. Usta, üstat, uzman.
balta o.+ hı tügél mé K/1265
balta o.+ hının ulı tügél miken K/449
o. K1/169, K1/187, K1/188, K1/199, K1/248, K1/253, K1/254
o. ḳullı iken K1/251
o.+ hı ikenhéñ K1/256
o.+ lar K1/149
o.+ ları K/723, K/1538
o.+ nı K1/188
[15]
ośtalıḳ: Ustalık, uzmanlık.
o. K1/222, K1/230, K1/261
o. (~ośtalıġ) + ına K1/265
[4]
oşo: Şu, bu, işte bu, işte şu.
o. A/13, A/28, A/102, A/121, A/123-2, K/57, K/109, K/278, K/338, K/385, K/386, K/447, K/545, K/575, K/586, K/588, K/668, K/767, K/809, K/940, K/943, K/945, K/948, K/1065, K/1279, K/1347, K/1400, K/1435, K/1473, K/1517, K/1636, K/1639, K/1667, K/1720, K1/57, K1/88, K1/117, K1/124, K1/128, K1/129-2, K1/149, K1/152, K1/162, K1/167-2, K1/172, K1/173, K1/180, K1/183, K1/187, K1/213-2, K1/223, K1/225, K1/257, K1/262, K1/263, K1/276, K1/283-2, K1/292, K1/313, K1/316, K1/327, K1/331-2, K1/350, K1/352, K1/354, K1/357, K1/361, K1/365-2, K1/387, K1/444, K1/462, K1/497, K1/499, L/3, L/43, L/44, L/46, L/47, L/49, L/82, L/84, L/128, L/170, L/180, L/196, L/200
o. tügél miken K/367
o.+ ġa K/327, K/833, K/1591
o.+ ġo K/992
o.+ lar ġınamı iken K1/141
o.+ larźan K1/393
o.+ nan K/812, K/936, K/938, K/1509, K1/175, K1/189, K1/283, K1/346
o.+ nda A/58, K/460, K/555, K/947, K/1394, K/1641, K/1643, K1/385
o.+ nday A/81, A/98, K/587, K/1430, K1/130, K1/194, K1/209, K1/221, K1/281, K1/318
o.+ no K/1552
o.+ nohı K/1162
o.+ non K/74, K/685
[130]
oşoġasa: Şu vakte kadar.
o. K1/200, K1/434
[2]
oşolay: Şu şekilde, o şekilde, şöyle.
o. K/963
[1]
otliçnik: *Rus.* Üstün başarılı öğrenci.
o.+ tarı K1/41
o. K1/96
[2]
otliçno: *Rus.* Pekiyi, çok iyi.
o.+ ġa K1/88
[1]
otmétka: *Rus.* İşaret koyma, kaydetme, kayda geçirme.
o.+ ları K1/96
[1]
otoro: Aksine, bunun aksine, buna karşın.
o. K/678, K/1007, K/1245, K/1354, K/1491, K/1695
[6]
Otryad: *Rus.* Askerî birlik, takım.
o.+ tarında K1/48
[1]
Ovid: Kişi adı.
o. K/5
o.+ tı K/5
[2]
oya: Yuva.
o. K1/279
o.+ ġa L/185, L/188, L/196
o.+ hı K/694, K/1512, L/206
o.+ hına K1/274, L/200
o.+ ları K/221, K1/279
o.+ larına K1/378
[12]
oyal-: Utanmak, çekinmek.
o.- ha K/1393

o.- ır K/1393
o.- ırźar K/718, K/1534
[4]

oyalsan: Çekingen, utangaç.
o. K1/55, K1/59
[2]

oyalt-: Utandırmak, çekindirmek.
o. K/597
[1]

oyat: Utanma, sıkılma, çekinme.
o.+ ın K/19
[1]

oyathıźźıḳ: Utanmazlık.
o. K/1340
[1]

oyo-: Uyumak, uyuklamak.
o.- p kitép K1/53
[1]

oyoḳ: İp ya da yünden yapılmış boğazlı ayak giyimi, çorap.
o. K1/33
[1]

Oziya: Kişi adı.
o. K/9
o.+ nı K/8
[2]

oźaḳ: Uzun, çok zaman devam eden, devamlı, sürekli.
o. A/10, A/147, A/165, K/787, K/1568, K1/26, K1/135, K1/139, K1/146, K1/161, K1/180, K1/190, K1/246, K1/265, K1/276, K1/357, K1/380, K1/389, K1/448, K1/469, L/8, L/12, L/15, L/34, L/76, L/88, L/112, L/114, L/117-2, L/139, L/183
o. (~oźaġ) + ıraḳ K1/236
o. oźaḳ K1/367
o.+ ḳa K1/365, K1/385, K1/426
oźaḳ o. K1/367
[38]

oźaḳla-: Uzatmak, sürdürmek.
o.- rġa K1/97
[1]

oźaḳlamay: Uzamadan, çabucak, kısa sürede. *bk.* oźaḳtamay.
o. K1/142, K1/250, K1/377, K1/381
[4]

oźaḳtamay: Uzamadan, çabucak, kısa sürede.
o. K/1091, K/1099
[2]

oźaḳtañ-ḳıra-: Geç kalmak, gecikmek.
o.- ġas K/868
[1]

oźat-: Uğurlamak, yolcu etmek.
o.- a bar L/6
o.- a halırġa kerek K1/229
o.- ahın K1/327
o.- ıb K/340, K/1563
o.- ıp bara K1/327
o.- ıp ḳaldıḳ A/167
o.- ır K1/437
o.- ırġa A/159
o.- ıwźan K1/445
o.- ḳan K1/290
o.- ḳanday K1/448
o.- maś K1/328
[12]

oźatıwsı: Uğurlayan, yolculayan.
o.+ lar K1/448
[1]

oźon: Boyu uzun, büyük, yüksek.
o. K/1566, K1/160, K1/237, K1/296, K1/337, K1/368, K1/461, L/2, L/112, L/122, L/140, L/143, L/188, L/205
o,+ oraḳ K1/176, L/172
[16]

oźonloḳ: Uzunluk.
o. (~oźonloġ) + o K1/108
[1]

oźonsalan-: Uzunca olmak, uzun şekle dönmek.
o.- ıp K1/151
[1]

Ö

Öfö: Ufa, Başkurdistan'ın başkenti.
ö.+ le K1/113
ö.+ legé K1/71
[2]

ögöt: Öğüt, nasihat.
ö.+ terén K/316
[1]

ögöttewsé: Öğüt veren, nasihat eden, önder, lider.
ö. K/783
ö.+ géź K/783
[2]

öleş-: Üleşmek, paylaşmak.
ö. K/638, K/1464
ö.- éb K/935
ö.- érge bulır iné K/1614
ö.- érge K/348, K/1141, K/1361, K/1362
ö.- hénder K/1303
ö.- ken K/471, K/524
ö.- kender K/1361
[12]
ölgeş-: Gayret ve emekle bir sonuca ulaşmak; hayata geçirmek.
ö.- e K1/230
ö.- kené K1/57
[2]
ölgö: Örnek, misal.
ö. A/20
ö.+ hö K1/147, K1/354
ö.+ nö A/114
[4]
ölgör-: Eli çabuk davranmak, yetişmek, kavuşmak, olgunlaşmak.
ö.- gen L/76
ö.- gense K/1639, K/1681
ö.- gensé L/135
ö.- megeynéñ K1/34
ö.- meném K1/29
ö.- meś K/846, K/1602
ö.- meśhégéź K/296
ö.- meśter K/555, K/1394
ö.- öp K1/81
ö.- örmön K1/236
ö.- źöler A/42
ö.- źöm K1/91
ö.- źöñ K1/37
[16]
ölgört-: Belirli bir an için çalıştırmak, hazırlatmak, yetiştirmek.
ö. L/160
ö.- meném L/149
[2]
ölke: Ülke, memleket.
ö. K1/53
ö.+ hénde K1/57
ö.+ héndegé K1/87
ö.+ héne A/3
[4]
ölken: Yaşlı, ihtiyar, büyük.
ö. K/1044, K/1058, K1/40, K1/121, K1/343
[5]
ölöş: Parça, bölüm, kısım, hisse.
ö. A/97, K1/220, K1/226
ö.+ ö A/40
ö.+ ön A/108, K/453, K/796
ö.+ önöñ A/78
ö.+ terén A/29, A/112
ö.+ teréne K1/76
[11]
ömöt: *Far.* Ümit, umut.
ö. K1/299, K1/378, K1/496
ö.+ ö K1/236, K1/299
ö.+ öm K1/369
ö.+ ömdö K1/454
ö.+ teré K1/375
***ömöt it-*:** "ümit et-, ümitlen-."
ö. ite iné K/1027
ö. ite L/138
ö. itté K1/375
***ömöt öź-*:** "ümit kes-."
ö. öźöp K1/378
***ömöt tot-*:** "ümit et-, ümit bağla-."
ö. totob torarźar K/365
[12]
ömöthöź: Ümitsiz, umutsuz.
ö. K1/423, K1/468
[2]
ömöthözlen-: Ümitsizlenmek.
ö.- e K1/402
[1]
ömöthözlök: Ümitsizlik.
ö. K1/445
[1]
ömötlen-: Ümitlenmek.
ö.- e K1/236
ö.- ép K1/215
[2]
ömötlö: Ümitli.
ö. K1/211
[1]
ön (I): Ün, ses.
ö. K/560, K/1400
ö.+ ön K1/31
ö.+ öne K1/443
[4]
ön (II): Uyanık olma hâli, ayıklık.
ö.+ degé K1/497
[1]
önde-: Çağırmak, seslenmek, davet etmek.

ö.- r K/1132-2
ö.- rge K/248-2
[4]

öndel-: Çağırılmak, davet edilmek.
ö.- gender K/735, K/741
ö.- genderge K/731
ö.- genderźé K/730
ö.- genderźén K/730
[5]

öndeş-: Seslenmek, söz söylemek, konuşmak, sözünü etmek.
ö.- ken K1/207
ö.- me K/1095
ö.- megen K/740, K/972, K/1670
ö.- megender K/1148, K/1427
ö.- mené K1/11-2
ö.- mey K1/28, K1/428, K1/485
ö.- mey ultıra K1/416
ö.- meyém K1/144
[14]

önhöź: Sessiz, gürültüsüz.
ö. K1/289
[1]

önhöź-hüźhéź: Sesi soluğu çıkmayan, ses çıkarmayan.
ö. K1/362
[1]

öñ: Vahşi hayvan ini.
ö.+ deré K/221
[1]

öñ-: Oymak, kazmak.
ö.- öb K/1044, K/1727
[2]

ör- (I): Belirli bir yönde hareket etmek (rüzgâr için).
ö.- genge K1/100
ö.- öb K/197, K/199
[3]

ör- (I): Ürümek, havlamak.
ö.- gen K1/5
[1]

ör-yañı: Yepyeni.
ö. A/205
ö.+ nan K1/380
[2]

ös: Üç, sayı adı.
ö. A/71, A/74-2, K/427, K/520, K/598, K/602, K/970, K/1024, K/1047, K/1357, K/1398, K/1667, K/1706, K/1710, K1/85, K1/102, K1/445, L/68, L/90, L/93, L/117, L/153
ö. kön ös tön K/384-2, K1/426, K1/475
ö.+ ögöź K1/85
ö.+ öret K/943, K/984, K/1639, K/1681
ös kön ö. tön K/384-2, K1/426, K1/475
[36]

ös-: Uçmak. *bk.* os-.
ö.- öp L/181
[1]

ös yöź: Üç yüz, sayı adı.
ö. K/1614
[1]

öser: Üçer.
ö. L/71
[1]

ösön: İçin, bu yüzden, bu sebepten.
ö. A/6, A/7, A/8, A/12, A/31, A/38, A/47, A/48, A/50, A/51, A/52, A/55, A/58, A/63, A/66, A/73, A/81, A/82, A/86-2, A/89, A/96, A/99, A/100, A/101, A/116, A/119, A/132, A/136, A/138, A/156, A/169, A/176, A/180, A/196, K/21, K/30, K/31, K/38, K/59, K/66, K/71, K/93, K/94, K/95, K/96, K/97, K/98, K/99, K/100-2, K/101, K/107, K/124, K/125-2, K/126, K/134, K/143, K/146, K/154, K/162, K/163-3, K/166, K/170, K/172, K/185, K/201, K/205, K/210, K/239, K/241, K/243, K/246, K/251, K/256, K/291, K/293, K/295, K/299, K/307-3, K/312, K/314-2, K/315, K/328, K/335, K/338, K/340, K/354, K/371, K/375, K/377, K/394, K/405, K/407, K/415, K/424, K/434, K/446, K/454, K/456, K/459, K/461-2, K/491, K/507, K/528, K/544, K/552, K/582-3, K/587, K/602, K/605, K/620, K/622, K/629, K/633, K/646, K/675-2, K/724, K/762, K/787, K/788, K/807, K/811, K/821, K/826, K/836-2, K/854, K/856, K/876, K/898, K/905, K/922, K/937-2, K/940, K/950, K/957, K/959, K/967, K/990, K/992, K/1003, K/1030, K/1052, K/1074, K/1092, K/1114, K/1125, K/1130, K/1132-2, K/1142, K/1143, K/1145, K/1152, K/1153-2, K/1178, K/1190-2, K/1195, K/1199,

K/1206, K/1223, K/1227, K/1228, K/1247, K/1273, K/1276, K/1282, K/1293, K/1327, K/1347, K/1366, K/1390-2, K/1399, K/1415, K/1430, K/1434, K/1445, K/1460, K/1472-2, K/1488-2, K/1527, K/1540, K/1568, K/1572, K/1579, K/1581, K/1583, K/1585, K/1594-2, K/1618, K/1633, K/1636, K/1647, K/1653, K/1715, K/1742-2, K1/27, K1/29, K1/36, K1/37, K1/40, K1/41, K1/47, K1/48-2, K1/57, K1/71, K1/75, K1/86-2, K1/87, K1/92, K1/95, K1/97, K1/99, K1/106, K1/107, K1/111, K1/113, K1/134, K1/139, K1/168, K1/169, K1/173, K1/175, K1/186, K1/187-2, K1/191, K1/193, K1/201-2, K1/202, K1/208, K1/210, K1/212, K1/215, K1/218-2, K1/221, K1/232, K1/235, K1/239, K1/242-3, K1/247, K1/258, K1/293, K1/295, K1/308, K1/311, K1/313, K1/329-2, K1/338, K1/342 K1/343-2, K1/344, K1/345, K1/347, K1/356-3, K1/359, K1/364, K1/379-2, K1/389, K1/394-2, K1/402, K1/403, K1/409, K1/423-2, K1/435, K1/437, K1/441, K1/442, K1/443, K1/447, K1/453-2, K1/464-3, K1/465-2, K1/469, K1/479, K1/495, K1/497, L/1, L/7, L/17, L/34, L/35, L/39, L/46, L/52-2, L/55, L/71, L/75, L/79, L/92, L/100, L/105, L/109, L/111, L/117, L/124, L/125, L/167, L/183, L/185, L/191, L/203

ö. de K/1450

ö. tügél K/107, K/1142

ö.+ dör K1/141, K1/322, K1/345, K1/377, L/9, L/32

[349]

ösönsé: Üçüncü. *bk.* ösönsö.

ö.+ hé K/1549

[1]

ösönsö: Üçüncü.

ö. K/548, K/578, K/650, K/666, K/953, K/1048, K/1386, K/1424, K/1477, K1/40, K1/286, K1/447, L/48, L/149, L/160, L/175

ö.+ hé K/753

ö.+ leré K1/117

ö.+ ret K/1650

[19]

öś: Üst, yukarı. *bk.* öśt.

aśtı ö.+ ke eylenép K1/496

aśtın ö.+ ke ayḳaġan K1/290

ö. A/63, K/559, K/1493, K1/27, K1/216

ö.+ ke K/364, K/1271, K1/481, L/38

ö.+ te A/172, K1/473

ö.+ tenge A/17

ö.+ teréne K/632, K/688, K/1459

[17]

öś-baş: Üst baş, üst giyimi.

ö. K1/231, L/136

ö.+ tı L/135

[3]

öśkö: İyi, iyi olan, en yenisi.

ö. K/130

[1]

öśt: Üst, yukarı.

ö.+ ö K/225, K/477, K/478, K/480, K/481, K/1310, K1/318, K1/438, K1/467, L/150, L/151, L/207

ö.+ ömde L/194

ö.+ ömden L/34

ö.+ ön L/168

ö.+ önde K/157, K/241, K/782, K/795, K/808, K/814, K/842, K/973, K/1029, K/1125, K/1179-2, K/1309, K/1396, K/1574, K/1598, K/1671, K/1714, K1/69, K1/167, K1/244, K1/281, K1/308, K1/333, K1/336, K1/367, K1/377, K1/388, K1/448, K1/491, L/29, L/47, L/59, L/64, L/127, L/164

ö.+ öndegé K/791, K/793, K/1209, K1/182-2, K1/268, K1/373, K1/456, K1/500, L/20, L/166, L/176, L/206

ö.+ öne A/178-2, K/64, K/196, K/197, K/198, K/253, K/307, K/471, K/545, K/630, K/725, K/959, K/1012, K/1052, K/1080, K/1242, K/1267, K/1350, K/1378, K/1497, K/1502-2, K/1655, K/1746, K1/4, K1/137, K1/163, K1/265, K1/273, K1/281, K1/296, K1/329, K1/367, K1/375, K1/390, K1/449, K1/461, L/29, L/70, L/85, L/128, L/147, L/155, L/177, L/194

ö.+ öñe K1/101

ö.+ önen K/688, K/857, K/884,

K/886, K/1273, K/1311, K/1454, K/1664, K/1665, K/1701, K1/4, K1/180, K1/424, K1/439, K1/447, K1/460, L/207
[128]

öśte-: Üstüne koymak, eklemek, arttırmak.
ö.- b birélér K/171
ö.- mené K1/163
ö.- p L/160
ö.- y K1/220, K1/283
ö.- y öśtey K1/168
öśtey ö.- y K1/168
[7]

öśtel: Masa.
ö. K/1346, K1/69
ö.+ déñ A/139, K/134
ö.+ derén K/693, K/1510
ö.+ énen K/515
ö.+ ge K1/21, K1/123, K1/126, K1/140
[11]

öśtel-: Üstüne koymak, eklenmek.
ö.- gendey K1/15
[1]

öśtewéne: Ayrıca, ilaveten, fazla olarak, bir de, üstelik.
ö.+ éne K1/351, L/161
[2]

öśtön: Üstün, yüksek, fazla.
ö. K1/353
[1]

öśtönlök: Üstünlük, üstün olma.
ö. K1/354
[1]

öśtöre-: Sürüklemek, yanında taşımak, beraberinde gezdirmek.
ö.- p L/38
[1]

öy: Ev, yurt.
ö. K/105, K/197, K/199, K/285, K/286, K/298-2, K/300, K/369, K/421, K/446, K/648, K/658, K/723-2, K/829, K/855, K/1168-2, K/1538, K/1587-2, K/1607, K1/56, K1/81, K1/245, K1/396, K1/407, L/32, L/52, L/56, L/68, L/206
ö.+ ge K/36, K/197, K/199, K/263, K/285-2, K/430, K/580, K/1163, K/1238, K/1272, K/1335, K/1342, K/1421, K1/457, L/5, L/8, L/16, L/17-2, L/33, L/35, L/41-2, L/42, L/65, L/85-2, L/87, L/115-2, L/118, L/138, L/182, L/183, L/192
ö.+ ö K/694, K/1512, K1/107, K1/204, K1/406
ö.+ ögéź K/811
ö.+ öm K/694, K/1512
ö.+ öme K/209, K/388
ö.+ ön K/196, K/198, K/373, K/855, K/1170, K/1472, K/1606, K1/117, L/79
ö.+ önde K/451, K/915, K/1130, K/1266, K/1612, K1/225, L/44, L/203
ö.+ öndegéleré K/309
ö.+ öne A/172, K/215, K/242, K/258, K/348, K/373, K/1099, K/1141, K/1170, K/1257, K/1348, K/1381, K1/17, K1/244, K1/424, K1/457
ö.+ önen K/829, K/1587, K1/231, L/198
ö.+ önön K/279, K/512
ö.+ öñde K/20, K/927, K1/214
ö.+ öñe K/241, K/1126
ö.+ źe K/207, K/245, K/1116, K/1272, K/1426, K/1453, K1/5, K1/8, K1/54, K1/320, L/4, L/18, L/36, L/56, L/87, L/96, L/97
ö.+ źegé K1/67, L/32
ö.+ źegéler L/183
ö.+ źemé K1/54
ö.+ źen K/287, K/395
ö.+ źer K/1473
ö.+ źerén K/646, K/787, K/1568
ö.+ źerénde L/1
ö.+ źeréne K/1358, K1/272, K1/448, L/26, L/34-2
ö.+ źerge K1/373
ö.+ źerźe K1/279
ö.+ źén L/1
ö.+ źö K/388, K1/9, K1/27, K1/49
ö.+ źön K/1119, K/1623, L/2
ö.+ źöñ K1/5, L/48, L/52, L/87
[172]

öy-: Toplamak, istiflemek, yığmak.
ö.- gen A/197
ö.- mené A/197
ö.- źö A/197
[3]

öyen: Koyu, kesif, yoğun, toplu.
ö.+ deréne A/196

ö.+ ge A/197
[2]
öyert-: Yönlendirmek, desteklemek.
ö.- éwge kerek A/120
[1]
öyeź: *Rus.* İlçe, kaza.
ö.+ énéñ A/46-3
[3]
öyhöź: Evsiz, evi olmadan.
ö. K1/16
[1]
öyör: Sürü, yılkı; yığın.
ö. öyör A/122, K1/277, L/168, L/169
ö. A/124
öyör ö. A/122, K1/277, L/168, L/169
ö.+ ö K1/381
[10]
öyörlep: Çoklukla, sürüyle, yığınla.
ö. K1/278
[1]
öyörme: Tipi, kasırga, fırtına, girdap.
ö. K1/280, K1/382,
ö.+ ge K1/467
[3]
öyöröl-: Bir yere doğru kıvrılmak, dönmek.
ö.- e K1/228
ö.- gen K1/294
[2]
öyrat- [d: öyret-]: Öğretmek**.** *bk.* öyret.
ö.- ehéñ K/743
[1]
öyre: Ot koyularak pişirilen bir yemek.
ö.+ hé L/97, L/125
[2]
öyrek: Ördek.
ö.+ teré L/168
[1]
öyren-: Öğrenmek, bilgi almak, alışmak.
ö. L/148
ö.- dé K1/398
ö.- dém L/153
ö.- e almayım K1/208
ö.- e halġan L/197
ö.- e K1/211, K1/231, L/196
ö.- égéź K/248, K/344
ö.- ép bara L/129
ö.- ép baram L/128
ö.- ép bötken L/118
ö.- ép K1/211, L/120
ö.- ép ḳalırġa K1/200
ö.- ép kittém L/153, L/163
ö.- ér K1/111, L/152
ö.- érbéź A/146, A/153
ö.- érge K1/202, K1/205
ö.- éw K1/117
ö.- gen iken K/1041
ö.- gen K1/191, K1/192, L/145
ö.- gende L/132
ö.- genlégén K1/74
[31]
öyrenéwsé: Öğrenci, havari.
ö. K/297, K/1506
ö.+ ge K/298
ö.+ hén K/682
ö.+ ler K/1501
ö.+ leré K/91, K/224, K/226, K/245, K/249, K/254, K/345, K/404, K/430, K/464, K/467, K/471, K/478, K/500, K/511, K/521, K/524, K/532, K/561, K/565, K/568, K/574, K/583, K/627, K/630, K/642, K/671, K/687, K/701, K/743, K/813, K/815, K/917, K/926, K/928, K/929, K/944, K/965, K/1048, K/1063, K/1066, K/1130, K/1133-4, K/1138, K/1150, K/1188, K/1250, K/1263, K/1291, K/1297, K/1335, K/1359, K/1365, K/1369, K/1382, K/1389, K/1421, K/1453, K/1456, K/1489, K/1509, K/1621, K/1625, K/1626, K/1747
ö.+ lerém K/927, K/1623
ö.+ leréñ K/249, K/346, K/490, K/1133, K/1323
ö.+ lerén K/274, K/520, K/547, K/664, K/1269, K/1356, K/1424, K/1428, K/1475, K/1571
ö.+ leréne K/219, K/246, K/272, K/316, K/393, K/471, K/474, K/524, K/548, K/551, K/640, K/774, K/910, K/935, K/945, K/1057, K/1058, K/1059, K/1131, K/1152, K/1212, K/1303, K/1307, K/1361, K/1388, K/1466, K/1641, K/1735, K/1742
ö.+ leréñe K/571, K/1411
ö.+ lerénén K/222, K/317, K/949, K/954, K/1320, K/1407, K/1467, K/1475, K/1496, K/1573, K/1622

ö.+ lerénen K/540, K/1382
ö.+ lerźén K/1484
ö.+ nén K/315
[136]

öyrensék: Çırak.
ö. K1/162, K1/175, K1/187-2, K1/188, K1/190-2, K1/193, K1/195, K1/196, K1/200, K1/204, K1/206, K1/209, K1/211, K1/212, K1/213, K1/216, K1/217, K1/218, K1/219, K1/222-2, K1/225, K1/226, K1/227-3, K1/229, K1/230-2, K1/236-2, K1/237, K1/239, K1/240, K1/242, K1/246, K1/248-3, K1/249, K1/250, K1/251, K1/254-2, K1/257, K1/260, K1/261, K1/264, K1/265, K1/271, K1/272, K1/276
ö.+ ke K1/211, K1/221, K1/235, K1/250, K1/256, K1/260
ö.+ te K1/255
ö.+ ten K1/222
ö.+ teñ K1/192
ö.+ té K1/200, K1/215, K1/221, K1/250, K1/257, K1/264, K1/266
ö.+ téñ K1/194, K1/203, K1/210, K1/224, K1/229, K1/233, K1/234, K1/252-2, K1/254, K1/255, K1/260, K1/262, K1/263, K1/265, K1/268, K1/273
[87]

öyret-: Öğretmek.
ö.- e K/704, K/1179, K/1264, K/1296, K/1386, K/1444
ö.- éb K/88, K/92, K/397, K/497, K/964, K/1180, K/1325, K/1424, K/1512
ö.- éb ultırġan K/1091
ö.- éb yörögen K/1109, K/1268
ö.- égéź K/1069, K/1070
ö.- ehéñ K/1542
ö.- ér K1/321
ö.- érge K/316
ö.- érmén K1/202
ö.- éwéne K/497
ö.- éwénse K/460
ö.- he K/109-2
ö.- ken K/199, K/201, K/448, K/1092, K/1128
ö.- kender K/1274
ö.- kenderén K/1292
ö.- megen K/201, K/1092
ö.- meksé bulahıñ K1/215
ö.- tém K/1658
[39]

öyretél-: Öğretilmek.
ö.- éw téyéş K/1582
ö.- gen K/446
ö.- genderénse K/1065
[3]

öyretéw: Anlatma, konuşma, vaaz.
ö. K/1097
ö.+ é K/767
ö.+ én K/1563
ö.+ énde K/1180, K/1566
ö.+ éne K/200, K/760, K/1092, K/1325, K/1513
ö.+ énen K/539
[11]

öyretéwsé: Öğretmen.
ö. K/220, K/382, K/633, K/743, K/751, K/763, K/780-2, K/781, K/927, K/934, K/958, K/1216, K/1410, K/1431, K/1460, K/1463, K/1478, K/1494, K/1542, K/1547, K/1560, K/1573, K/1623
ö.+ géź K/246, K/579, K/781
ö.+ hé K/298, K/762
ö.+ hénen K/297
ö.+ né K/1254
[31]

öź-: Kesmek, bölmek, parçalamak.
ö.- e L/41
ö.- e sabķan K/960, K/1656
ö.- öb ala K/1138
ö.- öb alıb K/345
ö.- öp aldı K1/330
ö.- öp K1/366, L/39
ö.- öp yöröyhöñ L/40
ö. öźöp K1/378
[10]

öźeñgélé: Üzengili, üzengi takılmış.
ö. K1/125
[1]

öźgöle-: Parçalamak, parçalara ayırmak.
ö.- b bötmehénder K/178
ö.- p K/1223, K1/288
[3]

öźgölen-: Parçalanmak.
ö.- gen K1/481
[1]

öźlökhöź: Aralıksız, mütemadiyen, sürekli, durmaksızın.
ö. K1/165, K1/183, K1/192, L/164, L/188
[5]
özök-yoloḳ: Ara sıra, arada bir, seyrek olarak.
ö. K1/65
[1]
özöl-: Parçalanmak, kesilmek, kırılmak.
ö.- dö K1/178
ö.- megen K1/265
ö.- öp K1/293, K1/373, L/16, L/122
ö.- öp ülép K1/341
ö.- örlök L/149
ö.- öw K1/411
[9]
özzör-: Zorla çektirip parçalara ayırtmak, parçalatmak, kopartmak.
ö.- öp K1/398
[1]

P

Padişah: *Far.* Padişah, hükümdar.
p. K1/258, K1/259
[2]
pak: *Far.* Pak, saf, temiz.
p. L/8
[1]
palajinya: *Rus.* Konum, yer.
p. A/34, A/78
p.+ nıñ A/81
[3]
palaś: *Far.* Halı, kilim.
p. L/46
p.+ ḳa L/47
p.+ tı L/45
[3]
palto: *Fr.* Palto, manto.
p. K1/101
[1]
pamyatnik: *Rus.* Anıt, abide.
p.+ tarın K/802
[1]
papaḫa: *Rus.* Börk.
p. K1/132, K1/137-2
p.+ hın K1/142
p.+ nıñ K1/132
[5]
par: *Rus.* Buhar.
p. K1/318, L/206
p.+ ġa K1/357
[2]
Parij: Paris.
p.+ ġa K1/129
[1]
parna: *Rus.* Nadasa bırakılan toprak.
p. A/64
p.+ nan A/65
[2]
paroḫod: *Rus.* Vapur.
p.+ tan K1/107
[1]
parta: *Rus.* Sıra, dizi.
p.+ hında K1/41
p.+ la K1/41
p.+ larında K1/37
[3]
partiya: *Rus.* Parti.
p. K1/67
[1]
partizan: *Rus.* Partizan, taraftar.
p. K1/48
p.+ dar K1/11
p.+ darźıñ K1/17
[3]
partizanka: Partizan, taraftar. *bk.* partizan.
p.+ nı K1/5
[1]
pasḫa: *bk.* pasḫa bayramı.
p. K/911, K/926, K/927, K/1610, K/1623, K/1625
p.+ ġa K/1621
p.+ nı K/928, K/1621
[9]
Pasḫa Bayramı: Yahudilerin kutladığı bir bayram; fısıh bayramı.
p.+ nda K/999
[1]
perźe: *Far.* Perde.
p. K1/436
[1]
Petr: Kişi adı.
p. K/83, K/215, K/275, K/480, K/481, K/503, K/543, K/545, K/549, K/559, K/579, K/581, K/603, K/644, K/942, K/944, K/967, K/978, K/984, K/1159, K/1256, K/1384, K/1387,

K/1398, K/1471, K/1575, K/1638, K/1663, K/1675, K/1681
p.+ ga K/1735
p.+ ġa K/550, K/949, K/982, K/1646, K/1679
p.+ źı K/556, K/946, K/1388, K/1395, K/1642, K/1676
p.+ źın K/1516
[43]

Pétérbur: Yer adı.
p.+ źa A/1
[1]

Pétrişçévo: Yer adı.
p.+ ġa K1/1
p.+ nıñ K1/45
[2]

Pétrograd: Yer adı.
p.+ tı K1/135
[1]

pır ittér-: Hafif bir şeyi savurup uçurmak. *bk.* pır tuźźır-.
p.- ép A/141
[1]

pır tuźźır-: Hafif bir şeyi savurup uçurmak.
p.- ıp L/198
[1]

pış: Pış pış *(ağlamak).* Yansıma söz.
p. pış L/8
pış p. L/8
[2]

Pilat: Kişi adı.
p. K/986, K/997, K/1001, K/1006, K/1008, K/1042, K/1046, K/1049, K/1683, K/1685, K/1686, K/1693, K/1695, K/1696, K/1725
p.+ ķa K/1042, K/1682, K/1724
p.+ tan K/1689
[19]

Pilot: Kişi adı.
p. K1/82
[1]

pionér: *Rus.* Sovyet döneminde komünist gençler birliğinin üyesi, genç öncü.
p. K1/43
p.+ źar K1/40, K1/46
p.+ źarı K1/43
[5]

pionérvojatıy: *Rus.* Öncü, lider.
p. K1/40
[1]

plan: *Rus.* Plan.
p. A/82, A/137, A/166
p.+ dıñ A/136
p.+ ġa A/82
p.+ ı A/154
p.+ ın A/136
p.+ ında A/138, A/198
[9]

podjigatél: *Rus.* Kundakçı.
p. K1/33
[1]

polk: *Rus.* Tabur, alay.
p.+ tı K/1011, K/1697
[2]

pontiy: *Rus.* Vali.
p. K/986
[1]

pos: *Rus.* Konum, mevki, yer.
p.+ ında K1/31
[1]

poşlina: *Rus.* Vergi.
p. K/1129
p.+ nı K/580
[2]

povéstka: *Rus.* Çağrı belgesi, celp.
p. K1/68
[1]

pratakol: *Fr.* Protokol, anlaşma, anlaşma tutanağı.
p.+ darġa A/15, A/17
p.+ darı A/15
[3]

prédsédatél: *Rus.* Başkan, amir, müdür, yönetici.
p.+ é K1/177
[1]

préstol: *Rus.* Taht.
p.+ ġa K/645
p.+ ı K/124, K/795
p.+ ına K/645, K/894
[5]

Prétoriya: Hz. İsa'nın sorgulandığı yerin adı.
p. K/1697
p.+ ġa K/1011
[2]

prigovor: *Rus.* Genel karar, karar.
p. A/89

[1]
prisunstviya: *Rus.* Katılma, dâhil olma.
p. A/35, A/83
p.+ hı A/70
[3]
prisunstviyalı: Katılımlı.
p. itélges A/82
[1]
Proskovya Kulik: Özel adı.
p. K1/18
p.+ tarźıñ K1/17
[1]
pryanik: *Rus.* Kurabiye.
p. A/12
[1]
Puşkin: Kişi adı, *(Aleksandr)* Puşkin.
p. K1/86
[1]

R

R. Niġmeti: Kişi adı.
r.+ źéñ K1/114
[1]
Rabbi: *Ar.* Allah'ım.
r. K/1398, K/1516, K/1654-2
[4]
Rabiġa: Kişi adı.
r. A/163
[1]
Rahil: Kişi adı.
r. K/43
[1]
Raḫava: Kişi adı.
r.+ nan K/5
[1]
ram: *Rus.* Çerçeve.
r. K1/56
r.+ da K1/135
[2]
Rama: Roma.
r. K/43
[1]
Ramazanov: Kişi adı.
r.+ tı K1/95
[1]
rasḫodlan-: Masraf yapmak.
r.- ırġa A/7
[1]
raśla-: Doğrulamak, teyit etmek, tasdik etmek.
r.- ġan K1/256, K1/275
r.- rġa K1/362
r.- y K1/321, K1/433
[5]
rayon: *Rus.* Bölge.
r.+ da K1/59
r.+ darźağı K1/130
r.+ ında K1/58
[3]
razméjévaniya: *Rus.* Hat çizmek, sınır koymak, ayırmak.
r.+ nı A/28
r. A/42
[2]
reḫet: *Ar.* Rahat, ferah.
r. K1/72, K1/102, K1/105, K1/295, L/154
[5]
reḫetlen-: Rahat etmek.
r.- ép kite L/202
r.- ép K1/53, K1/74, K1/95
[4]
reḫetlék: Rahatlık, ferahlık.
r. K1/78, K1/91
[2]
reḫim: *Ar.* Merhamet, bağışlama, şefkat.
***reḫim it-*:** "lütfet-, buyur-."
r. it K1/196
[1]
reḫimhéź: Merhametsiz, şefkatsiz.
r. K1/330, K1/449
[2]
reḫimlé: Merhametli, şefkatli.
r. K1/298
[1]
reḫmet: *Ar.* Merhamet, şefkat, teşekkür.
r. A/191, K1/22, K1/71, K1/86, K1/216
r.+ é K1/215
r.+ téñ K1/227
[7]
rejim: *Fr.* Rejim, idare şekli.
r.+ dı K1/72
[1]
Remi: Kişi adı.
r. K1/114
[1]
renyét-: İncitmek, gücendirmek, kalbini kırmak.
r.- érge birmeś K1/482

r.- ken K/134
r.- me K/1462
r.- megéź L/192
r.- meś K1/352
[5]

Resey: Rusya.
r. A/10
r.+ źe A/63
[2]

resém: *Ar.* Resim, suret.
r.+ é K1/85
[1]

reşetke: *Rus.* Parmaklık, kafes.
r.+ nen L/37
[1]

ret: *Rus.* Sıra, dizi, kez, defa.
r. K/788, K/810, K/951, K/953, K/1223, K/1271, K/1302, K/1415, K/1473, L/48
r.+ é A/158
r.+ énde A/194
r.+ éne L/152
***ret it-*:** "sırala-, diz-."
r. itép A/114
[14]

retle-: Sıralamak, dizmek.
r.- p A/75, L/32
r.- yźer L/174
[3]

retlep: Sırayla, sıra sıra.
r. L/88
[1]

retlé: Sıralı.
r. A/97, L/2, L/56, L/85, L/193
[5]

retten: Sırasıyla, aralıksız, sürekli.
r. K1/88, K1/171
[2]

reviz: Revizyon, yenileme, düzenleme. *bk.* reviziya.
r. A/95, A/96-2, A/97, A/99, A/100
[5]

reviziya: *Rus.* Revizyon, yenileme, düzenleme.
r. A/35, A/94, A/95
r.+ lağı A/34-2, A/60, A/78, A/92, A/93-2
[10]

revolyutsiya: *Rus.* Devrim.
r.+ ġa A/13
[1]

rewéş: *Far.* Görünüş, şekil, işin yapılma şekli, karakteri.
r.+ te A/44, A/45, A/55, A/61, A/84, A/97, A/130, A/132, K1/144, K1/442, L/80, L/186
[12]

rewéşlé: Gibi, şekilli, kadar.
r. L/201-2
[1]

rewéşte: Şekilde, görünüşte, kılıkta.
r. L/82
[1]

rıyzıḳ: Rızık, yiyecek. *bk.* rizıḳ.
r. (~rıyzıġ) + ı L/15
[1]

rifma: *Rus.* Uyak, kafiye ses tonu.
r. K1/76
[1]

rifmahıź: Uyaksız, kafiyesiz, ahenksiz.
r. K1/76
[1]

rifmalaştır-: Kafiyeli hâle getirmek.
r.- alar K1/76
[1]

rişwet: *Ar.* Rüşvet.
r. A/6
r.+ teré A/9
[2]

riza: *Ar.* Rıza, razı olan.
r. K1/191, K1/470-2
r. tügél K1/416
***riza bul-*:** "razı ol, kabul et-."
r. bulalar A/80
r. buldı K1/484, L/144
r. buldım K1/97, K1/105
r. bulhın K1/361
r. bulırġa téyéş bula A/107
r. bulmaġan A/111
r. bulmayźar A/110
[13]

rizahızlıġ: Razı olmama durumu, razı olmama, yetinmeme.
r.+ ın L/91
[1]

rizalıḳ: Razı olma, yetinme.
r. K1/343
r. (~rizalıġ) + ım yuḳ K1/416, K1/418

r. (~rizalıġ) + ım K/65, K/560, K/1081
[6]
rizıḳ: *Ar.* Rızık, yiyecek.
r. K1/297
r. (~rizıġ) + ı L/11
r.+ tan K1/298
[3]
rizıḳhız: Rızıksız, nimetsiz.
r. K1/297
[1]
Rovoam: Kişi adı.
r. K/7
r.+ dı K/7
[2]
röḫset: *Ar.* Ruhsat, müsade, izin.
***röḫset bir-*:** "izin ver-."
r. bire A/108
r. birélmey A/34
***röḫset hora-*:** "izin iste-."
r. horanım A/201
***röḫset it-*:** "izin ver-."
r. itégéź K1/259
r. itken K1/260
r. itté K1/480
[6]
Rufa: Kişi adı.
r.+ nan K/5
r.+ nın K/1702
[2]
ruḫ: *Ar.* Ruh.
r.+ ınıñ K1/164
r.+ ta A/70
[2]
ruḫani: *Ar.* Ruhani, dinî.
r.+ źarı A/22
[1]
Rus: Rus.
r. K1/101
[1]
Rus partizanin: Rus partizan.
r. K1/9
[1]
Russa: Rusça.
r. K1/83
[1]

S

sab-: Kesmek, biçmek, parçalamak.
s.- a A/76, A/87
s.- ıp L/113
s.- ırġa L/111
s.- ıw L/111
öźe s.- ḳan K/960, K/1656
yara s.- ıb K/863
[8]
sabın: Tarla.
s. A/65, A/100
[2]
sabınlıḳ: Tarla. *bk.* sabın.
s.+ tarı A/130
[2]
sabır: *Ar.* Sabır, tahammül.
s. K1/352
[1]
sabırhızlan-: Sabırsızlanmak.
s.- a K1/414
s.- ıp K1/482
[2]
sabırhızlıḳ: Sabırsızlık.
s. K1/303
[1]
sabıw: Önden açılan iki parçalı cübbe cinsi elbisede bir parçanın etek kısmı.
s.+ ımdan L/38
[1]
sabıy: *Ar.* Küçük çocuk, bebek, sabi.
s. K1/217, K1/243, K1/280, K1/345, K1/349, K1/463
s. ikenhéñ K1/217
s.+ ġa K1/293, K1/347
s.+ źarźı K1/360
s.+ źarźıñ K1/16
s.+ źıñ K1/364
[12]
Saddukéy: Eski bir Yahudi meshebi, Sadukiler.
s.+ źar K/528, K/750, K/1546
s.+ źarźı K/55, K/761
s.+ źarźın K/533, K/538, K/539
[8]
Sadok: Kişi adı.
s. K/14
s.+ tı K/14
[2]
saf (I): *Ar.* Saf, katıksız, doğal, temiz.
s. K1/34, K1/79, K1/128, K1/158, K1/165, K1/183, K1/184, K1/206, K1/263, K1/267, K1/271, K1/284, K1/310, K1/333, K1/442

s.+ ın K1/309
s.+ tır K1/165
[17]

saf (II): *Ar.* Saf, sıra, dizi.
s.+ ḳa A/160
[1]

Safin: Kişi adı.
s.+ ġa K1/86
[1]

saflıḳ: Saflık, doğallık.
s. (~saflıġ) + ın K1/157, K1/185
[2]

saġıl-: Belirmek, belirgin olmak.
s.- ġan K1/238, K1/445
s.- may K1/495
[3]

saġıldır-: Bir düşünceyi duyguyu yansıtmak.
s.- a K1/440
[1]

saġınduḳ: Tam o zamanda, o anda.
s. K/956, K/1652
[2]

saġıñduḳ: Tam o zamanda, o anda. *bk.* saġınduḳ.
s. K/115
[1]

saġıw: Göz alıcı, göz kamaştıran, çok parlak.
s. K1/225, K1/244, K1/245, K1/379, K1/453
[5]

sajin: *Rus.* Metrik sistemden önce 2,13 metreye denk gelen uzunluk birimi.
s. A/50
[1]

saḳ (I): Dönem, çağ, vakit, süre, an.
s. A/188, K1/10, K1/15, K1/20, K1/22, K1/30, K1/41, K1/45, K1/144, K1/167, K1/173, K1/176, K1/181, K1/195, K1/239, K1/243, K1/251, K1/255, K1/266, K1/269, K1/283, K1/286, K1/296, K1/352, K1/367, K1/382, K1/383, K1/388, K1/390, K1/394, K1/403, K1/406, K1/417, K1/431, K1/450, K1/465, K1/483, K1/487
s. (~saġ) + ı K1/171, K1/293
s. (~saġ) + ıġıźźa K/1616
s. (~saġ) + ımda K/898-3, K/899-3, K/905, K/906-3
s. (~saġ) + ıñ K1/149
s. (~saġ) + ına K1/351
s. (~saġ) + ınan K/1414, K1/133
s. (~saġ) + ıñda K/140, K/141, K/143, K/144, K/155, K1/287
s. (~saġ) + ında K/245, K/250, K/253, K/317, K/398, K/560, K/877, K/915, K/1047, K/1080, K/1134-2, K/1182, K/1382, K/1426, K/1460, K/1548, K/1612, K1/247, K1/293
s. saḳ L/84, L/134, L/165
s.+ mı K1/178
s.+ ta A/61, A/62, A/88, A/113, K/154, K/244, K/262, K/267, K/287, K/390, K/434, K/443, K/458, K/815, K/930, K/935, K/996, K/1003, K/1016, K/1051, K/1059, K/1061, K/1086, K/1102, K/1130, K/1138, K/1209, K/1254, K/1273, K/1393, K/1475, K/1489, K/1497, K/1515, K/1522, K/1573, K/1575, K/1576, K/1583, K/1627, K/1631, K/1675, K/1730, K1/18, K1/22, K1/25, K1/37, K1/81, K1/93, K1/124, K1/129, K1/160, K1/200, K1/258, K1/259, K1/261-2, K1/277, K1/281-2, K1/297, K1/316, K1/317, K1/341, K1/354, K1/366, K1/379, K1/403, K1/411, K1/413, K1/414, K1/431, K1/432, K1/434, K1/435, K1/436, K1/493, L/1, L/109, L/125, L/126, L/127, L/133, L/140, L/180, L/198
s.+ ta la K/1722
s.+ tar K1/134-2, K1/315
s.+ tarında K/564, K/577, K/676, K/1402, K/1742
s.+ tarźa K1/342, L/123, L/128
saḳ s. L/84, L/134, L/165
[187]

saḳ (II): Güç bela, zorlukla.
s. L/200, K1/185, K1/296,
[3]

saḳ-: Sokmak, ısırmak.
s.- ḳan K1/428
[1]

saḳır-: Çağırmak.
s. K/655
s.- a K/1031, K/1492, K/1716, L/5

s.- ġan K/86, K/1090, K/1156, K1/124
s.- ha K1/67
s.- ıb aldım K/40
s.- ıb alıb K/32, K/274, K/498, K/520, K/549, K/584, K/614, K/664, K/672, K/679, K/877, K/1166, K/1269, K/1332, K/1356, K/1387, K/1389, K/1428, K/1475, K/1485, K/1571, K/1725
s.- ıb K/1492
s.- ıġıź K/736
s.- ıp L/42, L/73
s.-ıp torġan L/36
s.- ırġa K/730, K/1492
s.- źı L/27, L/28
s.- źılar K1/96
[43]

saḳırıl-: Çağırılmak.
s.- ġandar K/663
s.- maġan A/27
[2]

saḳırım: 1060 metreye denk gelen uzunluk birimi, kilometre.
s. A/75, K/131, L/165
[2]

saḳırt-: Çağırtmak.
s.- ıp alġan K1/255
s.- ırġa K/1174
[2]

saḳlı: Gibi, kadar.
s. A/40, L/7, L/25
[3]

sal: Çok eski, ihtiyar, ak saç ve sakal.
s. K1/6, K1/302, K1/306, K1/347, K1/373
[5]

Salafiiyl: Kişi adı.
s. K/13
s.+ dı K/12
[2]

Salawat: Kişi adı.
s. K1/57, K1/58, K1/70
[3]

Salawat Batır: Kişi adı.
s. K1/124, K1/130
[2]

salbar: *Far.* Şalvar, pantolon.
s. K1/32
s.+ źı K1/33
[2]

salġıy: Gümüş bezekli cübbe tarzı elbisenin belden aşağı uzanan ayrık iki kısmı.
s.+ ınan A/162
s.+ źarının K/778
[2]

Saliḫ: Kişi adı.
s.+ ım L/92
[1]

salḳan: Sırtüstü.
s. K1/163
[1]

Salmon: Kişi adı.
s. K/5
s.+ dı K/4
[1]

Salomon: *bk.* Solomon.
s.+ dan K/386
[1]

salt: Hızlı, çabuk, süratli.
s. A/149
[1]

salyut: *Rus.* Asker selamı.
***salyut bir-*:** "selam ver-."
s. birźé A/167
s. birźék A/167
[2]

sama: Bir şeyin tahmini büyüklüğü, yaklaşık büyüklük.
s.+ hı A/59, L/148
s.+ hında L/165-2
[2]

samahı: Kadar, civarında, -dır.
s. A/59, L/148
[2]

samala-: Tahmin etmek, tasarlamak.
s.- b K/41
[1]

Samariya: Yer, bölge adı.
s. K/278
[1]

Samat: Kişi adı.
s.+ tan K1/124
[1]

Samat Salawat: Kişi adı.
s.+ tıñ K1/124
[1]

samawır: *Rus.* Semaver.
s. L/56, L/62, L/64, L/74, L/87,

L/89-2, L/90, L/91-2, L/98, L/105, L/106, L/112, L/118, L/119, L/121-2, L/135
s.+ ġa L/108
s.+ ı L/70
s.+ ıbıź L/118
s.+ ıbıźźan L/123
s.+ ıbıźźı L/121
s.+ ın L/76, L/109
s.+ źan L/71
s.+ źar L/69, L/90
s.+ źarı L/90
s.+ źarın L/125
s.+ źı L/85-2, L/89, L/107, L/112, L/114, L/117, L/118
[39]

samawırhıź: Semaversiz, semaver olmadan.
s. L/97, L/120
[4]

samay: Oldukça, epey, fazlasıyla.
s. K1/247
[1]

sañ: Toz; parçacık.
s.+ darı L/107
s.+ darın L/119
s.+ ın A/139
[3]

sañġı: Kızak, kayak.
s. K1/46
s.+ larım K1/1
[2]

sap-: Sıçrayarak ve hızlıca koşmak.
s.- tı A/167
[1]

sapan: Cübbeye benzer uzun ve bol kesimli bir kıyafet.
s. K1/226
[1]

sapsanla-: Hızlandırmak, acele etmek.
s.- nıḳ A/171
[1]

saptır-: Kestirmek, biçtirmek.
s.- ıp A/87
[1]

sara: *Far.* Çare, araç, vasıta, vesile.
s. A/105, K1/486
s.+ lar A/24, A/25, A/124
s.+ ları A/29, A/30, A/39
s.+ ların A/73, A/129
s.+ larźı A/26, A/134
s.+ larźıñ A/131
s.+ nı A/5, A/105

***sara bul-*:** "çare ol-, çözüm bul-."
s. bulġan K1/168

***sara ḳal-*:** "çare ol-, çare kal-."
s. ḳalmaġan K1/221
s. ḳalmanı K1/208
s. ḳalmay K1/160

***sara kür-*:** "çare bul-, çüzüm bul-."
s. küre alam K1/366
s. kürélėw A/69
s. kürérge kerek bulha A/74
[23]

sarıf: *Ar.* Sarf, harcama, tüketme.

***sarıf it-*:** "sarf et-, harca-, kullan-."
s. itép L/179
[1]

sat: İyice, sağlamca, sıkıca.
s. K1/385, K1/471
[2]

satır: *Ar.* Çadır.
s. K/559, K/1398
[2]

satir: *Yun.* Dört dirheme denk gelen akçe miktarına verilen ad.
s. K/582
[1]

satḳı: Kıvılcım.
s.+ ları K1/280, K1/293
[2]

satsiyalnıy: *Rus.* Sosyal.
s. A/25
[1]

sattıḳ: Köşe, kenar, kavşak.
s.+ tarına K/736
s.+ tarında K/143
[2]

sawḳa: Çalı.
s. K1/53
[1]

sawźa: *Far.* Ticaret, alışveriş.
s. A/2, A/7, A/10, K1/404, K1/408
s.+ nı K1/426
[6]

sawźager: *Far.* Tüccar.
s.+ ge K/439
[1]

saya: Cevval, çevik, atak.

s. K1/133, K1/287
[2]

sayalıḳ: Çeviklik, cesurluk.
s. K1/286
[1]

sayḳa-: Dalgalanmak, sallanmak.
baş s.- p K1/204
baş s.- p ḳuya K1/412
baş s.- p ḳuyźı K1/364
baş s.- p torġan K1/246
s.- b K/1023, K/1710
s.- ġan K/322
[7]

sayḳal-: Dalgalanmak, sallanmak.
ayḳalıp s.- ıp K1/371
s.- ıp K1/370, K1/447, K1/494
s.- ıp ḳuyġan K1/286
tirbele s.- a K1/501
[6]

sayrat-: Ufalamak, parçalar hâlinde bölmek.
s.- ha K1/384
s.- ḳan K1/289
[2]

saźaḳa: *Ar.* Sadaka, hayır.
s. K/140, K/141, K/142, K/1489
s.+ ġıźźı K/139
[5]

sebekeyle-: Elini vurmak, çarpmak.
s.- p K1/370
[1]

sebep: *Ar.* Sebep, neden.
s. bulahıñ L/42
s.+ té K1/355
s.+ é A/21, A/40
s.+ én K1/343
[5]

sebeplé: Belli bir sebebe dayanan, bir sebebe bağlı.
s. A/4, A/5-2, A/9, A/10, A/12, A/25, A/44, A/55, A/57, A/60, A/62, A/67, A/75, A/110, A/111, A/118, A/122-2, A/125, A/132, A/133
[22]

sebepsé: Sebep olan, müsebbip.
s. K1/346
[1]

seġat: *Ar.* Saat, zaman.
s. K/659, K/701, K/949, K/954, K/1030, K/1644, K/1646, K/1650, K/1706
s.+ é K/64, K/85, K/87, K/204, K/214, K/292, K/414, K/415, K/474, K/479, K/483, K/516, K/681, K/683, K/684, K/700, K/879, K/958, K/1032, K/1080, K/1088, K/1090, K/1100, K/1101, K/1112, K/1113, K/1117, K/1123, K/1127, K/1193, K/1194, K/1195, K/1221, K/1232, K/1255, K/1261, K/1287, K/1289, K/1307, K/1312, K/1316, K/1353, K/1365, K/1408, K/1417, K/1495, K/1497, K/1498, K/1583, K/1652, K/1654
s.+ ke K/650, K/652, K/653, K/656, K/1029, K/1714
s.+ té K/848, K/876, K/1248, K/1604
s.+ te K/854, K/856, K/862, K/964, K/1715
s.+ ten K/257, K/1029, K/1714
[78]

seġet: Saat, zaman. *bk.* seġat.
s. K1/12, K1/25, K1/236, L/142
s.+ é K/573
s.+ ter K1/449
s.+ teréñ K1/17
[7]

seḫife: *Ar.* Sayfa.
s.+ lerén K1/136
[1]

sekmen: Genelde yakasız ve evde dokunan bir çeşit palto.
s.+ én L/59
s. K1/79
[2]

Seleḫéy: *bk.* Seleḫi.
s. L/77, L/109
[2]

Seleḫi: Kişi adı.
s. L/70, L/71, L/78, L/80, L/82, L/114
[6]

Seleḫi aġay: Kişi adı, Selehi abi.
s. L/82, L/84
[2]

selem: *Ar.* Selam, merhaba.
s. K1/87, K1/114, L/80
s.+ déñ K1/114
s.+ é L/211
s.+ én L/155

***selem bir-*:** “selam ver-.”
s. birgen K1/204
s. birźé L/155
[8]
selemetlen-: Sağlıklı hâle gelmek, iyileşmek.
s.- genén L/201
[1]
selemetlék: Sağlıklılık, esenlik.
s. K1/80
[2]
Selim: Kişi adı.
s. L/157, L/158
[2]
Selim aġay: Kişi adı, Selim abi.
s. L/156, L/158
[2]
Selime: Kişi adı.
s. L/147
[1]
selle: *Ar.* Sarık.
s. K1/226
[1]
sem: Hırs, coşku, heyecan.
s. K1/303
s. tügél K1/238
[2]
semselé: Kıvrım kıvrım nakışlanmış.
s. K1/473
[1]
seneġet: *Ar.* Endüstri, sanayi.
s. A/2, A/7, A/9, A/10
[4]
senéskekté: Dikenli, iğneli (bitkiler için).
s. K/188
[1]
senġet: *Ar.* Sanat.
s. K1/147, K1/255-2
[3]
sensekey: Serçe parmak.
s. L/131-2, L/132
[3]
senséştér-: Ağrımak, sızlanmak.
s.- e K1/376
[1]
senskekté: Dikenli, iğneli. *bk.* senéskekté.
s. K/1013, K/1698
[2]
senskélé: Ucu çatallı, iğneleyici.
s. K1/60
[1]
señgéldek: Salıncak, beşik.
s.+ te K1/282, K1/501
[2]
Serbi ebéy: Kişi adı, Serbi nine.
s. L/76, L/77, L/92, L/98, L/104, L/116, L/119, L/122
s.+ ge L/103
s.+ źé L/94
s.+ źen L/100, L/115-2
s.+ źéñ L/102, L/105, L/108, L/112, L/115, L/117-2, L/123, L/124
s.+ źer L/76
s.+ źerge L/76
[24]
serpeklen-: Küçülmek, ince ve uzun parçalara ayrılmak.
s.- ép A/145
[1]
ses: Saç.
s. K1/337
s.+ éñdé K/126
s.+ ter K1/461
s.+ teré K1/4, K1/171, K1/478
s.+ terégéź K/303
[7]
ses-: Tohum saçmak, ekmek, serpmek, dağıtmak.
s.- e K/1192
s.- e torġan L/111
s.- éb kitken K/419
s.- ép yıyıla A/63
s.- érge K/397, K/1181
s.- ken A/125, K/398, K/418, K/425, K/433, K/1182, K/1209
s.- keynéñ K/421
s.- megen K/887, K/889
s.- megenge A/197
s.- mey A/52, K1/498
s.- meyźer K/164
[20]
sesek: Çiçek.
s.+ terźé L/41
s.+ terźen A/16
[2]
sesél-: Saçılmak, yayılmak, serpilmek.
s.- e K/1193
s.- gen K/1193

s.- gendé K/413
s.- gené K/413, K/414, K/416, K/417, K/1193, K/1194, K/1196, K/1198
s.- ges K/1210
[12]

sesére-: Sıçramak, yok olmak, bitmek.
s.- p kithénder L/67
[1]

seséw: Tohum saçma, tohum ekme.
s. A/64, A/122-2, A/126, A/127
[5]

seséwsé: Tohum ekimiyle uğraşan kişi, ekici, çiftçi.
s. K/397, K/412, K/431, K/1181, K/1192
[5]

seske: Çiçek.
s. K1/146, K1/152, K1/442
s.+ ge K1/39, K1/152
s.+ hé K1/117
s.+ hémé K1/199
s.+ hén L/98
s.+ ler A/155, K1/79, K1/153-3, K1/154, K1/232, L/40
s.+ leré K1/244, L/37
s.+ lerén K1/199
s.+ leréne K/166
s.+ lerge K1/232
s.+ lerźen L/39
s.+ lerźé K1/166, L/39, L/40
s.+ lerźéñ K1/79
***seske at-*:** "çiçek aç-."
s. atḳan K1/34, K1/154
s. atḳandar L/37
[29]

seskelé: Çiçekli.
s. K1/268
[1]

seslé: Saçlı, saçı olan.
s. K1/6, K1/10
[2]

sesre-: Sıçramak. *bk.* sesére-.
s.- y K1/478
[1]

sesret-: Sıçratmak, hızlıca serptirmek, dağıtmak.
s.- ép K1/269, K1/283
[2]

sey: *Ç.* Çay.
s. A/157, K1/7, K1/188, K1/189, K1/226, L/4, L/19-2, L/20, L/90-2, L/91-3, L/98-2, L/101, L/107, L/122, L/125, L/127, L/161
s.+ źerén L/5
s.+ źé A/169, L/89, L/120
[26]

seyeḫet: *Ar.* Seyahat, yolculuk.
s. K1/87
[1]

seyeset: *Ar.* Siyaset, politika.
s.+ é A/12
s.+ én A/1-2, A/2, A/10, A/12, A/102
s.+ énde A/3
s.+ éne A/69
[9]

seynük: *Rus.* Büyük bakır çaydanlık.
s. A/139
[1]

sébéş: Civciv, kuş yavrusu.
s.+ é K1/468
[1]

sékrétar: *Rus.* Sekreter.
s. K1/96
s.+ ġa K1/96
[2]

sékund: *Rus.* Saniye.
s. A/147
s.+ tarın K1/45
[2]

sélsovét: *Rus.* Köy meclisi.
s. A/159, K1/177
[2]

sélter: Çok ince ve hafif dokuma, tül.
s.+ źer K1/281, K1/291, K1/293
s.+ źerźé K1/288
[4]

sélterlé: Tülden yapılmış, tüllü.
s. L/2
[1]

sémekeylen-: Nakışlı, işlemeli, desenli hâle gelmek.
s.- ép K1/438
[1]

sémer: Nakış, işleme, dış süsleme.
s.+ źerénéñ K1/146
[1]

sémétkéle-: Çimdiklemek, okşamak.
s.- p K1/357

[1]

sémtém: Bir çimdiklik miktar.
s.+ én K1/10
[1]

sémya: *Rus.* Aile.
s. K1/71
[1]

séñle-: Çın çın etmek, çın çın diye ses çıkarmak.
s.- rge K1/288
[1]

sépérek: Paçavra, eski püskü kumaş.
s.+ ten L/56
s.+ terźé L/58
[2]

séprek: Paçavra, eski püskü kumaş. *bk.* sépérek.
s.+ ke K1/134
[1]

sér: *Ar.* Sır, gizem.
s. K1/348, K1/436, L/66, L/133
s.+ é K1/498
s.+ én K1/200, K1/249, K1/348, K1/501
s.+ éne K1/437, L/197
s.+ źé K1/205
s.+ źerén K1/198, K1/231
[14]

sérekey: Sivrisinek. *bk.* sérékey.
s.+ źen K1/168
[1]

séré-: Zor şartlarda yaşamak, zorluk çekmek.
s.- né K1/171
[1]

sérékey: Sivrisinek.
s.+ źé K/797
[1]

sériya: *Fr.* Seri.
s. A/8
[1]

sérleş-: Karşılıklı sır vermek.
s.- e K1/306
s.- ép alıwı K1/262
s.- ép ultırıw K1/234
[3]

sérlé: Sırlı, gizemli.
s. K1/2, K1/156, K1/159, K1/163, K1/234, K1/283, K1/377
[7]

séye: Vişne, vişne ağacı.
s. K1/79
[1]

sıbarlan-: Alacalanmak, alacalı bulacalı olmak.
s.- a L/151
[1]

sıbıḳ: Çubuk, sopa, telefon teli.
s. L/103
s. (~sıbıġ) + ı K1/1
s. sıbıḳ K1/181
s.+ ḳa L/206
s.+ larġa K1/394
sıbıḳ s. K1/181
[6]

sıbırḳı: Değnek, kamçı.
s. L/140
[1]

sıġar-: Çıkarmak, kovmak, taşımak, yukarı kaldırmak, eser vermek, takdim etmek.
ḳıwalab s.- ġan K/1104
ḳıwalab s.- ġas K/260
ḳıwalab s.- ıb K/693, K/1109
ḳıwalab s.- ırźar K/1745
ḳıwalab s.- źıḳ K/194
ḳıwıb s.- a alhın K/1166
ḳıwıb s.- a almanıḳ K/574
ḳıwıb s.- a K/269, K/368, K/1165
ḳıwıb s.- alar K/371
ḳıwıb s.- ġan K/1737
ḳıwıb s.- ġandar K/1275
ḳıwıb s.- ġas K/268
ḳıwıb s.- ha K/368, K/370
ḳıwıb s.- ham K/371, K/372
ḳıwıb s. hana K/1344
ḳıwıb s.- ıġıź K/281
ḳıwıb s.- ırġa K/274
ḳıwıp s.- źılar K1/32
s.- a A/145, A/146, A/150, K/379-2, K/1210, K/1510, K1/226, K1/417
s.- a almanı L/122
s.- a almanıḳ K/1421
s.- a almay torġandır L/202
s.- ġan K/1034, K/1718, K1/336, L/198
s.- ġandar iken L/109
s.- ġandar K/266, K/442
s.- ġandı K/1720

s.- ıb alıwsı K/446
s.- ıb almaś K/355
s.- ıb halġandar K/1318
s.- ıb K/217, K/720, K/1378
s.- ıb taştaġandar K/1536
s.- ıb taştaġıź K/740
s.- ıb taştaġız K/893
s.- ıb taştamahañ K/103
s.- ıb taştanırźar K/213
s.- ıb yéberéb K/1259
s.- ıġıź K/1411
s.- ıp A/164, K1/212, L/24, L/40
s.- ıp ala K1/144
s.- ıp yébere L/26
s.- ıp yéberźé L/31
s.- ırġa K/1158
s.- ırġa mömkin K/1422
s.- ırmın K1/220
s.- ıwġa K1/230
s.- ıwsı K/327, K/1431
s.- manı K1/31
s.- manılar L/43
s.- mayınsa K/364
s.- źı A/98, K1/142, L/42
tartıp alıp s.- ıp L/23
s.- źıḳ L/121
[77]

sıġarıl-: Çıkarılmak, kovulmak.
ḳıwıb s.- a K/576
s.- ġan A/16
s.- ġanġa K/505
[3]

sıġart-: Çıkartmak, kovdurmak.
s.- ıw A/89
s.- tım L/110
[2]

sıjla-: Sızlamak, acımak, üzülmek.
s.- p torġan L/91
[1]

sıḳ-: Çıkmak, terketmek, ortaya çıkmak, meydana gelmek, yer değiştirmek.
alıp s. (~sıġ) - a K1/48
alıp s. (~sıġ) - alar K1/481
alıp s. (~sıġ) - ıp kitté L/10
alıp s.- ḳaynım L/25
alıp s.- ḳaynıñmı L/22
alıp s.- tı K1/22
alıp s.- tılar K1/12, L/70, L/76, L/85
aşıp s.- tı K1/501
ayırılıp s. (~sıġ) - ıp A/114
ayḳap s.- ḳan K1/307
balḳıp s.- ḳan K1/153, K1/244, K1/271
barıp s. (~sıġ) - a torġan bulġan K1/277
barıp s. (~sıġ) - ıwına L/89
barıp s.- manı K1/239
barıp s.- mawın K1/239
barıp s.- may K1/419
berép s. (~sıġ) - ırġa K1/354
bılḳıb s. (~sıġ) - ıb K/839
börköp s. (~sıġ) - a K1/166
bulıp s. (~sıġ) - a A/96, A/97, K1/188
bulıp s. (~sıġ) - ıp K1/374
bulıp s.- ḳan K1/202
bulıp s.- mahañ K1/434
bulıp s.- tı K1/62, L/64, L/131
eséb s.- ḳansa K/427
höylep s.- tılar K1/458
ızġış s. (~sıġ) - ıp kite torġaynı L/18
ḳalḳıb s.- ḳas K/400, K/1184
ḳalḳıp s.- ḳan K1/286
ḳalḳıp s.- maġan K1/390
ḳarşı s. (~sıġ) - ıb alır K/1735
ḳarşı s. (~sıġ) - ıb alırmın K/941
ḳarşı s.- ḳan K/235, K/864
ḳarşı s.- tı L/80
kéyewge s. (~sıġ) - ır K1/340
kiléb s.- manıġıź K/906
kiléb s.- tıġıź K/899
kilép s. (~sıġ) - a K1/409
kilép s. (~sıġ) - ır K1/4
kilép s. (~sıġ) - ıw K1/348
kilép s.- ḳan K1/72
kilép te s.- tı K1/173
kiré s.- ḳan K/236
kisérép s.- tı K1/380
ḳıwalab s. (~sıġ) - arhıñ K/232
s. K/1095, K/1227, K/1418, L/14, L/31
s. (~sıġ) - a almay K1/162
s. (~sıġ) - a iném L/26
s. (~sıġ) - a K/51, K/506, K/507, K/1073, K/1264, K/1337, K/1339, K/1340, K/1341, K1/403, L/20, L/139, L/140
s. (~sıġ) - ahıġıź K/491

s. (~sıġ) - ahıñ K/381
s. (~sıġ) - alar iné L/4
s. (~sıġ) - alar K/490
s. (~sıġ) - am K1/229
s. (~sıġ) - ar K/31
s. (~sıġ) - arġa A/108, A/111, K/219, K/1307
s. (~sıġ) - arźar K/823, K/836, K/1594
s. (~sıġ) - asaḳ K1/300, K1/452
s. (~sıġ) - ayıḳ K/1213
s. (~sıġ) - ıb alırmın K/1637
s. (~sıġ) - ıb barġan K/676, K/1460, K/1489
s. (~sıġ) - ıb barġanda K/980
s. (~sıġ) - ıb K/53, K/300, K/395, K/443, K/465, K/481, K/486, K/510, K/517, K/618, K/650, K/652, K/653, K/698, K/737, K/1037, K/1058, K/1075, K/1232, K/1296, K/1315, K/1348, K/1349, K/1423, K/1514, K/1606, K/1736, K/1747
s. (~sıġ) - ıb kitéb K/984, K/1263
s. (~sıġ) - ıb kitégéź K/259
s. (~sıġ) - ıb kiterge K/474
s. (~sıġ) - ıb kitken K/989, K/1127, K/1276, K/1308, K/1368, K/1506, K/1677
s. (~sıġ) - ıb kitkenégéźse K/1272
s. (~sıġ) - ıb kitkense K/284
s. (~sıġ) - ıb tor K/1146
s. (~sıġ) - ıb torob K/1669
s. (~sıġ) - ıġıź K/869, L/5
s. (~sıġ) - ıp A/50, K1/77, K1/102-2, K1/244, K1/377, L/43, L/48, L/71, L/77, L/155
s. (~sıġ) - ıp barhın iné K1/114
s. (~sıġ) - ıp kilgen L/177
s. (~sıġ) - ıp kite iné L/6-2, L/97
s. (~sıġ) - ıp kite L/44, L/97
s. (~sıġ) - ıp kitér K1/44
s. (~sıġ) - ıp kitéwźé L/52
s. (~sıġ) - ıp kitken bulalar L/4
s. (~sıġ) - ıp kitken K1/295
s. (~sıġ) - ıp kitkende L/31
s. (~sıġ) - ıp kitkes L/42
s. (~sıġ) - ıp kitmeyénse L/27
s. (~sıġ) - ıp kitté L/21
s. (~sıġ) - ıp kittém K1/100
s. (~sıġ) - ıp tora L/164
s. (~sıġ) - ıp torġan K1/382, L/69
s. (~sıġ) - ıp uḳ kite K1/225
s. (~sıġ) - ıp yata A/178
s. (~sıġ) - ıp yatḳan K1/183
s. (~sıġ) - ıp yattı K1/123, K1/126
s. (~sıġ) - ır A/159, K1/66, L/150
s. (~sıġ) - ırġa A/169, L/35, L/36, L/44
s. (~sıġ) - ırġa kerek L/11
s. (~sıġ) - ırġı kerek L/42
s. (~sıġ) - ıw K1/246-2, L/21, L/35, L/195
s. (~sıġ) - ıwı A/4
s. (~sıġ) - ıwsılar L/70
s. (~sıġ) - ıwźan K1/446
s.- ıp L/65
s.- ḳan iken K/476
s.- ḳan K/64, K/69, K/91, K/229, K/267, K/287, K/475, K/499, K/506, K/573, K/648, K/692, K/869, K/964, K/1016, K/1074, K/1080, K/1096, K/1128, K/1156, K/1215, K/1221, K/1273, K/1286, K/1333, K/1400, K/1419, K/1573, K/1657, K/1730, K1/381, K1/467, L/20, L/48, L/51, L/64, L/91, L/106, L/175
s.- ḳanda A/192, K1/9, L/195
s.- ḳandar K/1233, K/1366
s.- ḳandıḳtan K/1310
s.- ḳanhıġıź K/964, K/1657
s.- ḳanı K/1338
s.- ḳanın K/1249
s.- ḳansa A/160
s.- ḳas A/161, K/233, K/358, K/466, K/509, K/532, K/610, K/813, K/1099, K/1115, K/1149, K/1221, K/1240, K/1316, K/1507, L/51
s.- ḳas uḳ K/266
s.- ḳaynım L/175
s.- maġan K1/321
s.- maġandır L/201
s.- maġıź K/838
s.- mahın A/190
s.- maś K1/201, K1/360
s.- maśhıñ K/116
s.- maśḳa buldı L/43
s.- may bulmay K1/49
s.- may K/1200
s.- mayhıġıźmı K1/320
s.- tı A/171, K/397, K/1181,

K/1347, L/37, L/141
s.- tılar K1/452, L/79
s.- tım L/68
s.- tın ihe K/387
sigéne s. (~sıġ) - ıp K1/259
şıltıb s. (~sıġ) - ıb K/1210
şıtıb s. (~sıġ) - ıb K/1186, K/1205
şıtıb s.- ḳan K/399, K/1183
taştab s.- ḳan K/388
tegerep s.- ḳan K1/357
tırış bulıp s. (~sıġ) - ıwı K1/233
torob s. (~sıġ) - ıb K/1105
uḳıp s. (~sıġ) - ahıñ K1/74
ürélép s.- ḳan K1/154, K1/243
üśéb s.- ḳan K/1185
üséb s.- ḳan K/401
uylap s. (~sıġ) - am K1/168
yaltırap s. (~sıġ) - ıp L/142
yeşeréb s. (~sıġ) - ıb K/420
yögöröp s. (~sıġ) - ıp L/5
yögöröp s.- tım L/36
yöröb s. (~sıġ) - ıb K/296
yöröp s. (~sıġ) - ıp A/21
yügéréb s.- ḳandar K/1317
yuḳḳa s. (~sıġ) - a K1/442
yuḳḳa s.- ḳanın K1/315
yuḳḳa s.- tı K1/357
[311]

sılt: Şap şap, şıp şıp.
s. sılt K1/165
sılt. s. K1/165
[2]

sıltır: Şap şap, şıp şıp. *bk.* sılt.
s. K1/165
[1]

sıltıra-: Çın çın etmek.
s.- wźarın K1/310
[1]

sınyır: *Far.* Zincir.
s.+ źan K1/288
s.+ źar K/1222
s.+ źarźı K/1223
[3]

sınyırźa-: Zincirlemek.
s.- b K/1223
[1]

sıñlat-: Çınlatmak.
s.- ıp K1/337
[1]

sıray: Yüz, sima.
s. K/154
[1]

sırḫa-: Hasta olmak.
s.- ġanġa K1/267
[1]

sırḫawlıḳ: Hastalık.
s. (~sırḫawlıġ) + ı L/197
[1]

sırt: Kısarak, sımsıkı kapatarak, sımsıkı yumarak (göz için).
s. K1/373
[1]

sısḳan: Sıçan, fare.
s. K1/122, K1/357
[2]

sıwaḳ: Açık, güneşli, bulutsuz, aydınlık.
s. A/139
s. iné A/170
[2]

sıwal-: Dolaşmak, karışmak.
s.- ġan L/174
[1]

sıwalt-: Dolaştırmak, karıştırmak.
s.- mayınsa L/128
s.- may L/148
[2]

sıyılda-: Cızıldamak.
s.- p toralar K1/22
s.- p K1/120
[2]

sıyırsıḳ: Sığırcık.
s. L/205, L/206-2
[3]

sıźa-: Sabretmek, katlanmak.
s.- ġan K1/393
s.- p L/36
s.- y almay L/36
s.- mayınsa K1/21
[4]

sıźamlı: Dayanıklı, sabırlı.
s. A/132
[1]

Sidon: Yer, bölge adı.
s. K/509, K/1151, K/1342, K/1349
s.+ da K/336
s.+ ġa K/337
[6]

sigél-: Nakış işlenmek, oya işlenmek.
s.- gen K1/155, K1/319, K1/473

[3]

sigén-: Geri çekilmek, gerilemek.

s.- e K1/479

s.- e sıġıp K1/259

s.- ép L/73

s.- gen K1/388, K1/390

s.- meś K1/364

[6]

Signal: Kişi adı.

s. K1/114

[1]

siḫriy: *Ar.* Sihir, sihirli, büyülü.

s. K1/169, K1/282, K1/285, K1/291, K1/441, K1/447, K1/466

[7]

sik: Sınır, bir şeyin sonu, son çizgisi, kıyı, kenar.

s. (~sig) + é K1/290, K1/331

s. (sig) + énde K1/70

s. (sig) + éne K1/372

s. ḳuyırġa kerek A/97

s.+ eme L/42

s.+ énde K/1242

s.+ te K1/198

s.+ ten K1/440, K1/476

[10]

sik-: Çekmek, düçar olmak, başından geçirmek.

yafa s. (~sig) - e L/61

s. (~sig) - éwéne A/23

ıźa s.- kenén K/1310

[3]

sikhéź: Sınırsız, ucu bucağı olmayan, görünmeyen.

s. A/116, K1/191, K1/221, K1/230, K1/422

[5]

silos: *Ar.* Otların doğranarak kuyuda mayalanmasıyla yapılan hayvan yemi, silaj.

s. K1/66

[1]

Simon: Kişi adı.

s. K/275, K/277, K/449, K/543, K/544, K/580, K/1016, K/1086, K/1099, K/1106, K/1646

s.+ dı K/83, K/1159, K/1161

s.+ dın K/915, K/1100, K/1265, K/1612

s.+ ġa K/1702

[19]

sinagoga: *Rum.* Sinagog. Yahudilerin ibadet için toplandıkları yer, havra.

s. K/1241, K/1254, K/1255, K/1257

s.+ ġa K/1091, K/1144

s.+ hına K/353

s.+ hında K/1093

s.+ la K/1264

s.+ larıġıźźa K/807

s.+ larında K/290, K/448, K/1109

s.+ larźa K/88, K/140, K/143, K/270, K/779, K/1567, K/1581

s.+ nan K/1099

[21]

sinédrion: *Rus.* Yüksek kurul, danışma kurulu.

s. K/968, K/1664, K/1682

[3]

sınıf: *Ar.* Sınıf.

s.+ ḳa A/208

s.+ ta A/163

[2]

siñertka [d: siñértke]: Çekirge. *bk.* siñértke.

s.+ hé K/52

[1]

siñértke: Çekirge.

s.+ hé K/1076

[1]

Sion: İsrail halkı, İsrail halkından olan.

s. K/686

[1]

Sirajev Mars: *bk.* Mars Sirajev.

s.+ tı K1/57

[1]

Sirajev: *bk.* Mars Sirajev.

s. K1/49

[1]

sirat: *Rus.* Nöbet.

s.+ ı A/197

[1]

siratla-: Sırayla nöbet tutmak.

s.- p A/197

[1]

sirék: *Far.* Çeyrek, dörtte bir.

s. L/161

[1]

Siriya: Suriye.

s. K/89

[1]

sirkew: *Rus.* Kilise, tapınak.

s. K/70, K/696, K/789, K/794, K/808, K/813, K/989, K/990, K/1511, K/1575

s. mé K/790

s.+ émdé K/545

s.+ én K/970

s.+ éne K/693

s.+ ge K/599, K/1506, K/1510

s.+ źe K/349, K/693, K/695, K/964, K/1522, K/1563, K/1658

s.+ źé K/599, K/1024, K/1667, K/1710

s.+ źegé K/1035, K/1510, K/1719

s.+ źen K/350, K/813, K/1573

s.+ źén K/789

[35]

sirkiw [d: sirkew]: Kilise, tapınak. *bk.* sirkew.

s.+ ge K/704

[1]

sirḳanıs: İgrenç, ürkütücü.

s. K1/449

[1]

Sirofinikiya: Suriye Fenikesi.

s. K/1344

[1]

sirt-: Hafifçe vurmak, ele geçirmek, yakalamak.

s.- ép K1/63, K1/466

s.- kenén K1/300

[3]

sis-: İpi çözmek, çözmek, halletmek, elbisesini çıkarmak.

s.- éb alahıġıź K/1500

s.- éb alġandar K/1499

s.- éb alıb K/683, K/1497

s.- ép K1/288

s.- erge A/16, K/1077

s.- éwźé K/600

s.- hegéź K/600

s.- heñ K/546

s.- téler K1/25

[11]

sisél-: Çözülmek, halledilmek.

s.- éb K/1353

s.- ér K/546

[2]

sisén-: Soyunmak, elbisesini çıkarmak.

s.- ép L/5

[1]

siséndér-: Soyunmak, soyundurmak.

s.- éb K/1012

s.- gender K1/9

[2]

sistér-: İpi çözdürmek, bir sorunu hallettirmek.

s.- éb alıb K/1015, K/1701

s.- ép alıp L/57

[3]

sit (I): Kenar, kıyı, dış, yan, dışarı.

s.+ é L/131

s.+ én L/132

s.+ énde A/197

s.+ énden K/386

s.+ énderek L/177

s.+ éne K/843, K/1318, K/1599, K1/339, L/170, L/173

s.+ énen K/843, K/1599, L/44, L/170

s.+ ke ḳaḳmay L/136

s.+ ke A/5, K/229, K/549, K1/33, K1/294, K1/491, L/197

s.+ kerek K/1387, L/73

s.+ te K1/437

s.+ ten A/38, A/79, L/38, L/170

s.+ terek K1/136

s.+ teré A/140

[32]

sit (II): Yabancı, yad, el.

s. K/898, K/901, K/906, K/907, K/991, K1/99, K1/347, K1/408, K1/427, K1/462, L/59, L/190, L/200

[13]

siték: İnce deriden yapılan, uzun konçsuz ve topuksuz çizme.

s. K1/226, K1/473

[2]

sitlék: Ağaç ya da metal kafes, kuş kafesi.

s. L/2

[1]

siźem: Hiç işlenmemiş, sürülmemiş otlu arazi.

s. A/156

[1]

skamya: *Rus.* Bank, sandelye.

s.+ ların K/693, K/1510

[2]

skripka: *Rus.* Keman.
s. K1/466
[1]

skudnıy: *Rus.* Kıt, az, yetersiz.
s. A/29
[1]

slovar: *Rus.* Sözlük.
s. K1/83
[1]

smirna: *Rus.* Kokulu yapışkan bir reçine türü, mür.
s. K/36, K/1704
[2]

smokovnitsa: *Rus.* İncir, incir ağacı.
s. K/1508, K/1515, K/1516
[3]

smokva: İncir, incir ağacı. *bk.* smokovnitsa.
s. K/188, K/700, K/701, K/702, K/844, K/1508, K/1600
[7]

Sodom: Yer adı.
s. K/288, K/338, K/339, K/1273
s.+ da K/338
[5]

Sokolniki: *Rus.* Şahinler.
s.+ ġa K1/44
[1]

soḳ-: Sokmak, oymak, delik açmak.
s.- op K1/295
[1]

soḳor: Çukur, oyuk.
s.+ ġa K/355, K/502
s.+ źarġa A/136
[3]

soḳor-saḳır: İrili ufaklı çukur; tepe bayır.
s.+ źar L/142
[1]

solġa-: Bir şeyi sarmak, dolamak, kuşatmak.
s.- p ala K1/138, K1/165, K1/487, K1/488
[4]

Solomiya: Kişi adı.
s. K/1721, K/1729
[2]

Solomon: Kişi adı.
s. K/7, K/167
s.+ dı K/6
s.+ dın K/386
[4]

sotnik: *Rus.* Yüzbaşı.
s. K/206, K/209, K/1038, K/1720
s.+ ke K/214
s.+ tan K/1726
s.+ tı K/1725
[7]

Sovét: *Rus.* Meclis, Sovyetler Birliği.
s. K1/43, K1/134, L/125
[3]

Sovéttar Soyuzı: Sovyetler Birliği.
s.+ nıñ K1/42
[1]

sovḫoz: *Rus.* SSCB dönemin devlete ait olan tarım işletmeleri, çiftlik.
s.+ ġa K1/97
[1]

soyuz: *Rus.* Birlik, halk örgütü, Sovyetler birliği.
s.+ da K1/148
[1]

söm-ḳara: Kapkara, simsiyah.
s. K1/171, K1/296
[2]

söm-yeşél: Yemyeşil.
s. K1/249
[1]

sönki: *Far.* Çünkü.
s. A/5, A/48, A/49, A/89, A/119, A/179, K1/37, K1/76, K1/89, K1/91, K1/92, K1/108, K1/111, K1/141, K1/147, K1/183, K1/187, K1/188, K1/208, K1/221, K1/263, K1/429, K1/465, K1/475-2, L/35, L/51, L/59, L/125, L/127
[30]

sösö: Mayasız, mayalanmamış.
s. K1/397, K/926, K/1610, K/1621
[4]

söy: Bir şeyi yarmak için kullanılan ince ağaç veya demir parçası, ince uzun değnek, kama.
s. L/156
[1]

Stalin: Kişi adı *(Josef Stalin)*.
s. K1/30, K1/31, K1/45, K1/47-2

s.+ dıñ K1/83
[6]

starosta: *Rus.* Muhtar, amir, başkan.
s. L/70, L/71, L/77, L/80, L/82, L/109
s.+ ġa L/71
s.+ la L/78
s.+ lar L/114
s.+ nıñ L/76
[10]

sténa: *Rus.* Duvar.
s. K1/135
s.+ ġa K1/56
s.+ la K1/135
s.+ nan K1/41
[4]

stiḫiya: *Rus.* Musiki, ezgi.
s.+ larında K1/153
[1]

studént: *Lat.* Öğrenci.
s. K1/5
[1]

Sud: *Rus.* Mahkeme.
s.+ ḳa A/10
[1]

suḳ (I): Püskül, saçak, süs.
s.+ tar K1/289
s.+ tarın K/778, K1/337
s.+ tarınıñ K1/310
s.+ tarźan K1/281, K1/291
[6]

suḳ (II): Çok, fazla.
s. suḳ L/37
suḳ s. L/37
[2]

suḳış: Kuşların gagası, gaga.
s.+ tarı L/174
[1]

suḳlı: Süslü.
s. K1/41, K1/288, K1/291, K1/293
[4]

sulpan: Çolpan, zühre yıldızı.
s. K1/339
[1]

sulpı: Kızların süs olarak saçlarına bağladıkları gümüş veya altın renkteki pul, süs.
s. K1/310
s.+ larźıñ K1/337
[2]

sum-: Suya batmak, dalmak, bir işe dalmak.
s.- am L/170
s.- dı K1/450
s.- ġan K1/464
s.- ıp K1/232, K1/282, K1/283
[6]

suman: Ağaçtan yapılan ve tezek gibi şeyleri doldurup taşımaya yarayan kap.
s.+ an A/127
[1]

sumıl-: Suya dalmak, suya batırıp çıkarmak, vaftiz etmek.
miñe s.- ıw kerek K/62
s.- a alırhıġıź mı K/669, K/1481
s.- a torġan bulha K/1744
s.- a torġan K/670, K/1481, K/1482
s.- arġa K/55
s.- arhıġıź K/670, K/1482
s.- ġan iken K/1079
s.- ġandar K/54, K/1075
s.- ġas K/64
s.- ırġa K/61
s.- ıw K/669, K/670, K/1481, K/1482
[19]

sumıldır-: Suya daldırmak, vaftiz ettirmek.
s.- amın K/59
s.- ıb K/1074
s.- ıġıź K/1069
s.- ır K/59, K/1078
s.- źım K/1078
[6]

sumıldırıw: Daldırma, vaftiz etme.
s.+ ın K/1074
[1]

sumıldırıwsı: Vaftizci, vaftiz yapan kimse.
s. K/49, K/326, K/327, K/454, K/460, K/541, K/568, K/1276, K/1287-2, K/1383
[11]

sumılıw: Vaftiz.
s.+ ı K/706, K/1525
[2]

supay: Kukumav kuşu (bir tür baykuş).
s. K1/237

[1]

susay-: Sivrilip dikilmek, yukarı doğru sivrilmek.

s.- ıp K1/382

[1]

susḳa: Domuz.

s. K/232, K/233-2, K/1233

s.+ lar K/178, K/231, K/1230, K/1231, K/1235

s.+ larźın K/1232

[10]

sutıldaş-: Ötüşmek.

s.- ıp L/167

[1]

süb: Tarlada ekin içerisinde kendiliğinden yetişen çeşitli bitkiler; çer çöp; yabani otlar.

s. K/419, K/430

s.+ ter K/421

s.+ teré K/420, K/423, K/432

s.+ terén K/423, K/424

s.+ terźé K/434

[9]

sübte-: Gagalayarak yemek, seçerek yemek, bitirmek.

s.- b bötörgender K/398, K/1182

[2]

sük-: Çökmek, diz çökmek.

s. (~süg) - e K1/487

s.- té K1/31

[2]

sümıl- [d: sumıl-]: Suya dalmak, vaftiz etmek. *bk.* sumıl-.

s.- a torġan K/669

[1]

süple-: Çöp atmak, çöp etmek.

s.- rge K1/210

s.- wźen K1/202

[2]

svobodnıy: *Rus.* Bedelsiz, engelsiz, hibe.

s. A/32, A/37, A/39, A/42 A/43, A/60, A/78, A/80, A/81, A/109-2, A/112.

[12]

svyaşçennik: *Rus.* Rahip.

s.+ ke K/205, K/1114

s.+ tar K/349

s.+ targa K/348

s.+ tarźan K/1141

[5]

svyatıy: *Rus.* Kutsal, mukaddes.

s. K/70

[1]

Svyatıy Tın: Kutsal Ruh.

atay ul s. K/1069

s. K/59, K/1078, K/1564, K/1583

s.+ dan K/18, K/20

s.+ dı K/1172

s.+ ġa K/376

[9]

Ş

şaġir: *Ar.* Şair.

ş. K1/105

ş.+ ı K1/101

[2]

şahit: *Ar.* Şahit, tanık.

ş.+ é K1/116, K1/262

[2]

şaḳar-: Geriye çevirip bağlamak, burmak, geriye bükmek.

ş.- ıp ḳuyźı L/154

[1]

şaḳı-: Şak şuk vurmak, çarpmak.

ş.- yım K1/5

[1]

şaḳmaḳ: Küp, kare, kareli.

ş. K1/10

[1]

şaḳşı: Pis, kirli, utanmaz, igrenç, çirkin.

ş. K/387, K/1096, K/1097, K/1154, K/1173, K/1221, K/1227, K/1232, K/1269, K/1343, K/1418, K1/274

[12]

şaḳşılandır-: Pislenmek, kirlenmek.

ş.- a almaġanġa K/1336

ş.- a almay K/1333

ş.- a K/499, K/506, K/508, K/1333, K/1338, K/1341

ş.- may K/499, K/508

[10]

şakşılıḳ: Ahlaksızlık, ayıp.

ş. K/800

[1]

şapırźat-: Şapur şupur ettirmek.

ş.- ıp L/177

[1]

şar: *Rus.* Top, küre.

ş.+ ına K1/376
[1]
şarap: *Ar.* Şarap.
ş. K1/263
ş.+ tı K1/263
[2]
şarḳılda-: Yüksek sesle gülmek.
ş.- p K1/287, K1/377, K1/470
ş.- y K1/482
[4]
şarşaw: *Far.* Çarşaf, örtü.
ş. K/1035, K/1719, K1/450
ş.+ źarźıñ L/33
[4]
şart: *Ar.* Şart.
ş. A/167
ş.+ tarġa K1/63
ş.+ tarı K1/66
[3]
şaş-: Şaşmak, sersemlemek, coşmak, şiddetlenmek.
ş. K1/287
ş.- a almay K1/432
ş.- ıp K1/168, K1/466
ş.- ır K1/496
ş.- ḳan K1/482
[6]
şaşın-: Kudurmak, öfkelenmek.
ş.- ıp K1/471
[1]
şaşḳın: Şaşkın, sersem.
ş. K1/372
[1]
şat: *Far.* Mutlu, mesut, sevinçli.
ş. A/203, K1/304, K1/412, K1/438, K1/440, K1/447, L/143
ş.+ tır K1/165
***şat bul-*:** "mutlu ol-."
ş. bulıp K1/191
[9]
şatır-şotor: Çatır çutur.
ş. K1/167
[1]
şatlan-: Sevinmek, mutlu olmak.
ş. K1/287
ş.- a ġına iném L/52
ş.- a L/154
ş.- am L/137
ş.- dı L/119
ş.- dım K1/86, L/196, L/198, L/201
ş.- ġan L/119
ş.- ıp K1/105, K1/138, L/145
ş.- ıp kitté L/159
ş.- ıwına L/210
[15]
şatlıḳ: Sevinç, mutluluk.
ş. (~şatlıġ) + ı iné K1/445
ş. (~şatlıġ) + ımdan L/185
ş. bulır iné K1/110
ş. K1/35, K1/271, K1/329, K1/333, K1/338, K1/465
ş.+ tarı L/142, L/206
ş.+ tı K1/399
[12]
şawla-: Bağırmak, bağırarak konuşmak.
ş.- p kiteler L/140
ş.- y ükére K1/501
[2]
şawlaş-: Bağırışmak.
ş.- a K1/477
ş.- alar K1/2
[2]
şayan: *Far.* Muzip, şakacı, yaramaz.
ş. K1/137, K1/400, K1/452
[3]
şayar-: Muziplik yapmak.
ş.- ıp K1/55
[1]
şaytan: *Ar.* Şeytan, iblis.
ş. K/70, K/73, K/75, K/76, K/370, K/413, K/433, K/550, K/904, K/1166, K/1169, K/1193, K/1388, K1/229, L/15
ş.+ dan K/66, K/1083
ş.+ dı K/370, K/1166
[19]
şçetkala-: Fırçalamak.
ş.- p A/168
[1]
şebey-: Hızlanmak, kuvvetlenmek; iyileşmek.
ş.- e bara A/172
ş.- genden A/172
[2]
şebérek-taźaraḳ: Dikkatli, dikkatli bir şekilde.
ş. L/130
[1]
şefḳethéź: Şefkatsiz, merhametsiz.

ş. K1/439
[1]
Şehit Ḫoźaybirźin: Kişi adı.
ş. K1/138
[1]
şeḫés: *Ar.* Şahıs, kişi.
ş.+ terźen K1/130
[1]
şeker: *Far.* Şeker.
ş. K1/226, L/161
ş.+ źé K1/10
[3]
şekért: *Ar.* Medrese öğrencisi, şakirt.
ş.+ teré A/11
[1]
şel: *Far.* Şal.
ş. K1/451, L/138
[2]
şelkém: Buket, demet.
ş.+ é K1/244
[1]
şem: *Ar.* Mum.
ş.+ dé K/105, K1/21
ş.+ déñ K1/20
[3]
şembé: *Far.* Şabat günü; cumartesi.
ş. K/345, K/346, K/349, K/354, K/355, K/356, K/1051, K/1091, K/1138, K/1139, K/1142-2, K/1145, K/1147, K/1199, K/1264, K/1729
ş.+ nen K/1723
ş.+ né K/349
ş.+ nén de K/1143
ş.+ nén K/352
[21]
şemdel: *Far.* Şamdan.
ş.+ ge K/105, K/1199
[2]
şep: Çabuk, tez, hızlı, güzel, güzelce.
ş. A/173, A/185, K1/133-2, K1/134-2, K1/148, K1/228, K1/229, K1/406, L/34, L/50, L/108, L/130, L/134, L/135, L/141, L/143, L/150
ş. (~şeb) + érek K/678 K/1007, K/1491, K1/252, K1/253
ş. iné K1/308
[25]
şeple-: Çabuk yapmak, acele etmek.
ş.- p L/20
[1]
şere: Çıplak, kel.
ş. K1/237
[1]
şewźe: Hayalet, gölge, silüet.
ş.+ hélér K/1311
ş.+ lér K/478
[2]
şéltelé: Sitemli, ihtarlı.
ş. K1/246
[1]
şıbaġa: Parça, pay, göz hakkı.
ş.+ hın K/863
***şıbaġa totoş-*:** "iddiaya gir-."
ş. totoşıb K/1705
ş. totoşob K/1019
[3]
şığırla-: Şıgır şıgır etmek.
ş.- wı K1/1
[1]
şığırźat-: Gıcırdatmak.
ş.- ıb K/1411
ş.- ıw K/213, K/436, K/444, K/740, K/863, K/893
[7]
şılaġay: Salya.
ş.+ ın K/1413
ş.+ źarı K/1411
[2]
şıltır: Şıltır, yansıma ses.
ş. şıltır K1/165
şıltır. ş. K1/165
[2]
şım: Sessiz sakin, sessizce.
ş. A/164, K1/62, K1/500
[3]
şımar-: Düzleşmek, düz hâle gelmek, temizlenmek.
ş.- ıp bötken L/69
[1]
şıñġıra-: Yankılanmak, çınlamak.
ş.- p kitéwén K1/310
[1]
şırşı: Çam ağacı.
ş.+ larźıñ K1/3
[1]
şıt-: Filiz vermek, topraktan bitmek.
ş.- ıb sığıb K/1186, K/1205, K/1210
ş.- ıb sıḳḳan K/399, K/1183
[5]

şıw-: Kaymak, yerde sürükleyerek götürmek, sıyrılmak.
ş.- a barıp K1/447
ş.- ġandıñ K1/437
ş.- ıp K1/84
[3]
şıwış-: Sürünmek, sürüklenmek, ağır ağır ilerlemek.
ş.- tı K1/368
[1]
şifalı: Şifalı, sıhhatli.
ş. K1/267
[1]
şiġır: *Ar.* Şiir.
ş. K1/76, K1/78
ş.+ ın K1/100
ş.+ źarı K1/99
ş.+ źarımdı K1/104
ş.+ źarın K1/75, K1/91
ş.+ źı K1/91
[8]
şik: *Far.* Şüphe, kuşku, endişe.
ş. K1/354, L/189
ş. (~şig) + én K1/362, K1/433, K1/434
***şik tot-*:** "şüphe duy-."
ş. totḳandar K/451
***şik uyan-*:** "şüphe uyan-."
ş. uyandı K1/349
[7]
şikéldé: Gibi.
ş. K/64, K/140, K/143, K/145, K/148, K/150, K/154, K/201-2, K/298-2, K/357, K/384, K/585, K/599-2, K/615, K/636, K/757, K/766, K/810, K/877, K/895, K/964, K/1053-2, K/1054, K/1080, K/1092-2, K/1127, K/1148, K/1211, K/1296, K/1379, K/1396-2, K/1419, K/1458, K/1553, K/1559, K/1561, K/1591, K/1657
[44]
şikéllé: Gibi. *bk.* şikéldé.
ş. A/27, A/34, K1/128, K1/144, K1/172, K1/182, K1/184-2, K1/209, K1/225, K1/243, K1/244, K1/261, K1/268, K1/279, K1/280, K1/304, K1/310, K1/312, K1/318, K1/319, K1/333, K1/337, K1/357, K1/370, K1/373, K1/379, K1/380, K1/400, K1/417, K1/438, K1/467, K1/492
[33]
şikhéź: Şüphesiz, kuşkusuz.
ş. K1/378
[1]
şiklen-: Şüphelenmek. *bk.* şikten-.
ş.- éwźé K1/442
ş.- meśke K1/346
[2]
şikten-: Şüphelenmek.
ş.- déñ K/483
ş.- e K/415
ş.- eler K/1195
ş.- érhégéź K/940, K/1636
ş.- érźer K/822
ş.- gende K/942, K/1638
ş.- gender K/1067
ş.- megen K/321
ş.- mehe K/1518
ş.- mehegéź K/702
ş.- meś K/950
ş.- meśmén K/942
ş.- meśtém K/1638
[15]
şiktendér-: Şüphelendirmek.
ş.- meś K/582
[1]
şiktenéş-: Karşılıklı ya da beraber şüphe duymak.
ş.- kender K/1265
[1]
şinél: *Rus.* Üniforma.
ş. K1/137
[1]
şiñ-: Solmak, canlılığını yitirmek.
ş.- meś K1/502
ş.- meyźer K1/275
ş.+ e K1/240
[3]
şişme: *Far.* Çeşme, pınar.
ş. K1/184, K1/267
ş.+ ge K1/183-2, K1/213
ş.+ hé K1/291
ş.+ héne K1/267
ş.+ legé K1/185
ş.+ nen K1/183
[9]
şomlan-: İçine kötülük ya da korku düşmek, kötü düşüncelere kapılmak.
ş.- ıwınıñ K1/272
[1]

şomlo: Kötü, uğursuz; tehlikeli.
ş. K1/437, K1/443, K1/444, K1/448
[4]
şöġöllen-: Meşgul olmak, ilgilenmek.
ş. K1/257
ş.- érge K1/232
ş.- gen K1/404
[3]
şökör: *Ar.* Şükür.
ş. L/49
***şökör it-*:** "şükret-."
ş. itép K1/116
[2]
ştab: *Rus.* Karargâh.
ş.+ ı K1/8
ş.+ tan K1/17
[2]
ştıg: *Rus.* Süngü.
ş.+ ı K1/23
[1]
şubahıź: Belli olmayan, belirsiz.
ş. A/39
[1]
şuġa: Şuna, ona.
ş. K/109, K/766, K/1204, K/1559, K1/131, K1/153, K1/191, K1/275, K1/429, K1/440
[10]
şuġa küre: Bu yüzden, bundan dolayı, böylece.
ş. K/333, K/334, K/623, K/1117, K/1153, K1/189, K1/294, K1/322, L/100
[9]
şuġasa: Şuna kadar, şu kadar, şu vakte kadar.
ş. K1/173, L/12
[2]
şul: Şu, bu.
ş. A/4, A/5-2, A/9, A/10, A/11, A/12, A/15-2, A/17, A/25, A/26, A/44-2, A/55, A/60, A/62, A/67, A/70, A/75, A/78, A/79, A/85, A/86, A/89, A/90-2, A/93, A/110, A/111, A/122, A/125, A/133, A/145, A/148, A/149, A/151, A/153, A/178-2, A/179, A/180, A/183, A/186, A/189, A/200, A/205, K/51, K/53, K/61, K/64, K/82, K/85, K/87, K/174-2, K/197, K/199, K/204, K/214, K/226, K/257, K/292, K/340, K/345, K/394, K/395, K/413, K/414, K/415, K/438, K/440, K/453, K/474, K/479, K/483, K/489, K/510, K/516, K/546, K/548, K/559, K/573, K/583, K/600, K/627, K/628, K/670, K/681, K/683, K/684, K/700, K/750, K/773, K/828, K/842, K/879, K/912, K/923, K/925, K/932, K/957, K/958, K/959, K/964, K/1032, K/1038, K/1079, K/1080, K/1088, K/1090, K/1100, K/1101, K/1112, K/1113, K/1117, K/1121, K/1123, K/1127, K/1135, K/1178, K/1193, K/1194, K/1195, K/1202, K/1213, K/1221, K/1232, K/1248, K/1255, K/1261, K/1272, K/1279, K/1287, K/1289, K/1307, K/1312, K/1316, K/1353, K/1356, K/1365, K/1369, K/1398, K/1408, K/1417, K/1483, K/1495, K/1497, K/1498, K/1534, K/1583, K/1586, K/1598, K/1623, K/1652, K/1653, K/1654, K/1656, K/1672, K/1677, K/1678, K/1679, K/1681, K/1696, K/1716, K1/10, K1/15, K1/20, K1/22, K1/25, K1/30, K1/53, K1/58, K1/62, K1/64, K1/95, K1/96, K1/108, K1/113, K1/118, K1/124, K1/139, K1/148, K1/154, K1/162, K1/164, K1/177, K1/187-2, K1/190, K1/200, K1/201, K1/202, K1/209, K1/214, K1/223, K1/231, K1/234, K1/240, K1/253-2, K1/262, K1/270, K1/276, K1/287, K1/290, K1/308, K1/309, K1/312, K1/323, K1/329, K1/340, K1/343, K1/344, K1/347-2, K1/353, K1/359-2, K1/363, K1/364, K1/367, K1/382, K1/383, K1/396, K1/400, K1/401, K1/405, K1/409, K1/417, K1/418-2, K1/420, K1/434, K1/436, K1/458, K1/483, K1/487, K1/491, K1/498, K1/500, L/3, L/4, L/9, L/11-2, L/16, L/17, L/19, L/24, L/25, L/26, L/27, L/30, L/35, L/39, L/41-2, L/44, L/45-2, L/47, L/53-2, L/71, L/82, L/91, L/92, L/111, L/112, L/116, L/124-2, L/126, L/129, L/133, L/141, L/150, L/159, L/175, L/178, L/180, L/189, L/190-2, L/210
ş. iken K1/55
[288]
şular: Şunlar, onlar.

ş. K/185, K/657, L/18, L/175
ş.+ ġa L/37
ş.+ źan K/982, K/1679, L/56
ş.+ źı A/131, K/1193, K/1195, K1/214, L/155
ş.+ źıñ L/90, L/154, L/209
[16]

şulay: Şöyle, böyle, öyle, o şekilde.
ş. A/81, A/85, A/100, A/163, A/185, A/209, K/17, K/63, K/102, K/106, K/109, K/113, K/137, K/138-2, K/140, K/160, K/161, K/168, K/169, K/172, K/183, K/184-2, K/189, K/192, K/196, K/273, K/289, K/298, K/299, K/305, K/341, K/356, K/389, K/434, K/443, K/515, K/581, K/586, K/596, K/617, K/623, K/629, K/658, K/663, K/721, K/736, K/744, K/748, K/753-2, K/755, K/772, K/776, K/793, K/801, K/803, K/827, K/838, K/839, K/845, K/849, K/851, K/854, K/858, K/876, K/879, K/891, K/1001, K/1048, K/1069, K/1346, K/1452, K/1551, K/1556, K/1565, K/1607, K/1640, K/1720, K/1747, K1/8, K1/15, K1/37-2, K1/91, K1/109, K1/116, K1/174, K1/176, K1/178, K1/197, K1/200, K1/202, K1/217, K1/226, K1/230, K1/264, K1/269, K1/278, K1/282, K1/290, K1/303, K1/311, K1/315, K1/329, K1/339, K1/340, K1/342, K1/349, K1/376, K1/390, K1/392, K1/402, K1/406, K1/444, K1/465, K1/474, K1/477, K1/481, K1/492, L/8, L/36, L/50, L/54, L/69, L/73, L/76, L/79, L/80, L/90, L/97, L/102, L/106, L/115, L/124, L/125, L/141, L/151, L/161, L/164, L/168, L/175, L/182, L/190, L/198-2, L/203-2, L/206, L/212
ş. iné K1/64
[153]

şulay bulġas: Böylece, böyle olunca, demek ki.
ş. A/52, K/642, K1/443
[3]

şulay bulha: Öyleyse.
ş. A/17, A/104
[1]

şulay itép: Böylece, bu şekilde.
ş. A/43, A/96, A/97, A/147, K1/96, K1/190, K1/254, K1/273, K1/394, K1/395, L/18, L/95, L/104, L/129, L/138, L/153, L/198, L/200, L/207, L/212
[20]

şulay uḳ: Şöyle, böyle, tam olarak öyle. *bk.* şulayuḳ.
ş. K/717, K/723, K/1549, K1/188, K1/268, K1/297, K1/339, K1/355
[8]

şulay źa: Yine de, her şeye rağmen.
ş. K1/7, K1/169, K1/356, K1/375, K1/388, K1/396, K1/414, K1/423, L/128, L/130, L/152
[11]

şulay źa bulha: *bk.* şulayźa bulha.
ş. K/515, K/1342, K/1579, K/1611, K/1630
[5]

şulayt-: Şöyle yapmak, şu şekilde yapmak.
ş.- ıb K/451, K/494, K/567, K/804, K/1015, K/1265, K/1331, K/1550, K/1614
[9]

şulayuḳ: Şöyle, böyle, tam olarak öyle, aynı.
ş. K/154, K/652, K/880, K/949, K/1140, K/1216, K/1336-2, K/1538
[9]

şulayźa bulha: Öyleyse, öyle bile olsa.
ş. K/241, K/326, K/582, K/818, K/914, K/933, K/948, K/1125, K/1288, K/1346, K/1354, K/1645
[12]

şuluḳ: Şöyle, böyle, tam olarak öyle. *bk.* şulayuḳ.
ş. K/953, K/1249, K/1453, K/1648
[4]

şunan: Şundan, şuradan, bundan, bu yüzden, bundan dolayı.
ş. A/101-2, A/142, A/151, A/188, K/25, K/29, K/33-2, K/36-2, K/37, K/38, K/47, K/65, K/70, K/74, K/78, K/91, K/105, K/114, K/142, K/144, K/156, K/171, K/177, K/205, K/214, K/216-2, K/224, K/227-2, K/229, K/235, K/245, K/258, K/265, K/268,

K/284, K/286, K/290, K/360, K/388, K/389, K/393, K/399, K/401, K/402, K/404, K/436, K/444, K/445, K/448, K/452, K/457, K/462, K/464, K/471-2, K/472, K/484, K/486, K/488, K/498, K/505, K/516, K/518, K/524, K/525, K/527, K/532, K/548, K/557, K/558, K/560, K/578, K/580, K/595, K/616, K/620, K/622, K/632, K/638, K/664, K/666, K/676, K/684, K/693, K/694, K/697, K/698, K/700, K/704, K/708, K/710, K/711, K/714, K/719, K/727, K/734, K/737, K/743, K/762, K/788, K/841, K/842, K/861, K/868, K/873, K/895, K/909, K/930, K/935, K/936, K/939, K/945, K/946, K/948, K/949, K/952, K/953, K/958, K/967, K/977, K/984, K/986, K/989, K/991, K/994, K/1012, K/1013-2, K/1014, K/1017, K/1020, K/1032, K/1035, K/1044, K/1058, K/1059, K/1062, K/1067, K/1081, K/1091, K/1098, K/1107, K/1113, K/1116, K/1128, K/1130, K/1142, K/1156, K/1163, K/1174, K/1177, K/1183, K/1185, K/1186-2, K/1187, K/1191, K/1198, K/1199, K/1206-2, K/1218, K/1220, K/1226, K/1228, K/1232, K/1236, K/1258, K/1260, K/1262, K/1268, K/1269, K/1272, K/1289, K/1292, K/1296, K/1301, K/1303, K/1305, K/1307, K/1310, K/1312, K/1313, K/1315, K/1323, K/1327, K/1332, K/1337, K/1352, K/1361, K/1363, K/1364, K/1368, K/1376, K/1377, K/1380-2, K/1381, K/1382, K/1386, K/1389, K/1397, K/1400, K/1401, K/1419, K/1421, K/1428, K/1429, K/1459, K/1464, K/1466, K/1471, K/1477, K/1489, K/1501, K/1502, K/1506, K/1512, K/1528, K/1529, K/1535, K/1540, K/1541, K/1546, K/1569, K/1620, K/1627, K/1631, K/1632, K/1633, K/1635, K/1642, K/1643, K/1644, K/1645, K/1648, K/1649, K/1650, K/1652, K/1654, K/1662, K/1677, K/1698, K/1699, K/1703, K/1707, K/1712, K/1713, K/1723, K/1726, K/1727, K/1733, K/1736, K/1743, K1/21, K1/149, K1/220, K1/273, K1/332, K1/372, K1/381, K1/392, K1/393, K1/409, K1/426, L/25, L/38, L/48, L/50, L/74, L/121, L/132, L/145, L/158, L/180, L/204

[281]

şunda: Şunda, şurada, orada, bunda, burada.

ş. A/108, K/32, K/38, K/40, K/41, K/42, K/48, K/64-2, K/66, K/68, K/75, K/76, K/159, K/195, K/220, K/236, K/238, K/241, K/249, K/250, K/252, K/264, K/272, K/284, K/335, K/357, K/366, K/367, K/373, K/382, K/388, K/389, K/420, K/430, K/437, K/475, K/481, K/482, K/500, K/511, K/516, K/517, K/521, K/523, K/539, K/544, K/547, K/549, K/551, K/554, K/565, K/568, K/574, K/602, K/603, K/608, K/614, K/630, K/644, K/667, K/698, K/735, K/740, K/742, K/748, K/774, K/821, K/822, K/826, K/835, K/840, K/842, K/870, K/897, K/900, K/904, K/907, K/908, K/934, K/940, K/947, K/954, K/961, K/965, K/974, K/976, K/980, K/983, K/984, K/987, K/993, K/996, K/997, K/1005, K/1010, K/1011, K/1020, K/1022, K/1031, K/1057, K/1060-2, K/1096, K/1097, K/1115, K/1135, K/1170, K/1215, K/1219, K/1317, K/1361, K/1404, K/1431, K/1478, K/1524, K/1528, K/1540, K/1544, K/1593, K/1599, K/1624, K/1636, K/1657, K/1659, K/1669, K/1681, K/1709, K/1735, K1/54-2, K1/81-3, K1/173, K1/204, K1/257, K1/409, L/27, L/39, L/40, L/42, L/59, L/73-2, L/74, L/77, L/120-3, L/157, L/167, L/189

ş. la K/349

ş.+ ġı K/261, K/266, K/487, K/1317, L/105

[160]

şunda uḳ: Hemen, şu vakitte, derhâl.

ş. A/148, K1/81, K1/163, K1/250, K1/252, K1/265, L/109, L/115, L/118, L/119, L/132, L/185, L/196, L/197, L/206

[15]

şunday: Şöyle, böyle, şunun gibi.

ş. A/94, K/414, K/416, K/417,

K/1193, K/1194, K/1196, K/1198, K/1591, K/1596, K1/5, K1/21, K1/59, K1/69, K1/187, K1/188, K1/272, K1/276, K1/299, K1/328, K1/336, K1/352, K1/353, K1/358, K1/390, L/3, L/42, L/75, L/140, L/193

ş. ikenén K1/224

ş.+ ın K/927

ş.+ źarźıḳı K/631, K/1457

[34]

şunday uḳ: Hemen, şu vakitte, derhâl. *bk.* şunda uḳ.

ş. K1/126

[1]

şundıḳtan: Bu yüzden, bundan ötürü, sebebiyle, nedeniyle.

ş. K/396, K/1115, K/1179, K/1451, K/1519

[5]

şunduḳ: Hemen, şu vakitte, derhâl. *bk.* şunda uḳ.

ş. A/179, K/1748

[2]

şunı: Şunu.

ş. A/23, A/79, A/120, K/136, K/210, K/319, K/415, K/416, K/582, K/651, K/654, K/711, K/1337, K/1583, K1/223, L/16, L/60, L/63, L/98

[19]

şunıhı: Orası, şurası, burası.

ş. K1/356

[1]

şunın: Şunun, bunun.

ş. K/163, K/371, K/375, K/405, K/407, K/434, K/446, K/454, K/459, K/605, K/622, K/724, K/807, K/856, K/877, K/944, K/992, K/1025, K/1082, K/1084, K/1108, K/1143, K/1194, K/1211, K/1276, K/1326, K/1331, K/1450, K/1562, K/1601

[30]

şunıñ: Şunun. *bk.* şunın.

ş. A/55, A/56, A/68, A/73, A/100, A/112, A/120, A/136, A/138, A/156, A/169, A/176, A/180, A/195, K1/218, L/17, L/67, L/75, L/79, L/100, L/103, L/107, L/125, L/128, L/194, L/197

[26]

şuña: Şuna, şuraya.

ş. A/100

[1]

T

ta: da/de, dâhi. *bk.* da.

baş t. éygender K/1700

borop t. yébergen K1/120

bulıp t. alġan K1/273

ilap t. yéberźé A/163

ḳıwanıp t. kitken K1/212

osop t. kitté L/210

t. A/19, A/23-2, A/24, A/61, A/77, A/87, A/130, A/158, A/174-2, A/189, A/192, K/151-2, K/157, K/158, K/283-2, K/363, K/638, K/833, K/1038, K/1115, K/1149, K/1195, K/1270, K/1297, K/1373-2, K/1418, K/1464, K/1591, K1/65, K1/68-2, K1/82, K1/109, K1/110, K1/128, K1/134, K1/147, K1/163, K1/164, K1/172, K1/176, K1/198, K1/210-2, K1/212-2, K1/221, K1/228, K1/230, K1/242, K1/248, K1/249, K1/256, K1/271, K1/275, K1/276, K1/292, K1/297, K1/315, K1/323, K1/340, K1/354, K1/374, K1/398, K1/399, K1/401, K1/426, K1/442-2, K1/456, K1/464, K1/465-2, K1/473, K1/474, L/14, L/21, L/34, L/35, L/44, L/58, L/70, L/73, L/76, L/78, L/89, L/131, L/139, L/141, L/143, L/151, L/153, L/176, L/184, L/189, L/191, L/197, L/206, L/208

uḳıp t. bulmay K1/42

ultırtıp t. ḳuyġandar L/146

ultırtıp t. ḳuyźı L/149

uylanmaślıḳ t. tügél K1/164

uylap t. ḳaramaġan K1/190

uylap t. tormay L/210

uźıp t. kitté K1/63

yawab t. birmegen K/996, K/1686, K/1670

yawab t. birmeyhéñ K/971, K/1669

yawab t. birmeyhéñ mé K/1685

yoḳlap t. kitté K1/163

yuḳ t. bulır K1/305

[125]

taba (I): Tabak, çanak, kap. *bk.* tabaḳ.

t. K1/318, L/19, L/20,

t.+ ġa L/185

t.+ hın L/21
t.+ lağı L/196
[6]

taba (II): -e doğru, -e kadar.
t. L/28, L/30, L/208, L/210
[4]

tabaḳ: Tabak, çanak, kap.
t. (~tabaġ) + ıñdın K/799
t.+ ḳa K/460, K/463, K/932, K/1287, K/1290, K/1629
t.+ tın K/798
[8]

taban (I): -e doğru, -e kadar. *bk.* taba (II).
t. A/165, A/203, K/1352, K1/25, K1/118, K1/151, K1/161, K1/366, K1/368, K1/373, K1/383, K1/424, K1/444-2
[14]

taban (II): Ayak tabanı, taban.
t.+ dı K1/449, K1/451
t.+ ına K1/451
[3]

tabıl-: Bulunmak, ele geçmek.
t.- a K1/59
t.- maś miken K/1508
[2]

tabın: Küme, takım, grup.
t. tabın K/1301
tabın t. K/1301
[2]

tabın-: Tapınmak, tapmak.
t.- ırġa K1/207
t.- ıw K1/331, K1/440
t.- maha K1/252
[4]

tabındaş: Aynı sofrada oturan kişiler.
t.+ tarı K1/262
[1]

tabış: Kazanç, gelir, kâr, fayda.
t. K1/187, K1/195, K1/458
t.+ ı K/890
***tabış it-*:** "kâr et-."
t. itken K/879, K/880
t. ittém K/883, K/885
[8]

tabışlı: Kazançlı, kâr getiren.
t. A/133
[1]

tabşır-: Bir iş vermek, vazife yüklemek.
t.- ġan iken K/877
t.- ıb K/714, K/1529
[3]

tağı: Da, ve, yine de, yeniden, tekrar.
t. A/76, A/104, A/117, A/142-2, A/151, A/153, A/157, A/166, A/174, A/177, A/182, A/187, K/17-2, K/72, K/73, K/121, K/123, K/252, K/522, K/598, K/601, K/629, K/637, K/641, K/652, K/696, K/711, K/717, K/731, K/791, K/818, K/951, K/952, K/953, K/974, K/981, K/1034, K/1039, K/1116, K/1128, K/1136, K/1144, K/1163, K/1179, K/1240, K/1254, K/1338, K/1349, K/1368, K/1375, K/1380, K/1444-2, K/1453, K/1467, K/1475, K/1522, K/1532, K/1533, K/1534, K/1640, K/1648, K/1649, K/1670, K/1672, K/1678, K/1679-2, K/1685, K/1693, K/1694, K/1729, K1/23, K1/125, K1/135, K1/142, K1/149, K1/158, K1/159-2, K1/160, K1/167, K1/169, K1/188, K1/196, K1/211, K1/212, K1/218, K1/219, K1/226, K1/229, K1/232-4, K1/235, K1/237, K1/239, K1/248-2, K1/260, K1/269, K1/290-3, K1/291-4, K1/304-2, K1/324, K1/380-3, K1/416, K1/418, K1/421, K1/426, K1/452-2, K1/454, K1/455, K1/482, K1/485-3, K1/489, K1/500, L/17, L/24, L/26, L/28-2, L/29, L/40, L/43, L/44, L/58, L/68, L/78, L/83, L/97-3, L/121, L/129-2, L/130-2, L/133, L/136, L/144, L/150, L/159, L/161, L/162, L/163, L/169, L/193, L/200, L/210
ḳala torġanı t. yuḳ K/299, K/1200
t.+ la A/92
[167]

tağıl-: Takılmak, bağlanmak.
t.- ġan K1/289, K1/337, K1/368
[3]

tağın: Tekrar, yine, tekrardan.
t. K1/84, L/11
[2]

taḳ: *Rus.* Bu yüzden, böyle, öyle.
t. K1/247
[1]

taḳ-: Takmak, iliştirmek, asmak.
t. (~tağ) - ıb K/588, K/1435

t. (~taġ) - ıp K1/293
t.- ḳan K/1328, K1/68, L/70
[3]

taḳır: Yassı, düz.
t. K1/308
[1]

taḳta: Tahta, yazı tahtası.
t. K1/33, L/47
t.+ ların K1/122
t.+ larźan L/2
[4]

tal- (I): Yorulmak, bitap düşmek.
t.- a L/130
t.- ġan L/174
t.- ıp böttö L/113
[3]

tal- (II): Dalmak; kendinden geçmek.
t.- dı K1/492
t.- ġan K1/280, K1/290, K1/293, K1/300,
t.- ġansı K1/327
[6]

tala-: Saldırmak, yağmalamak.
t.- b alġan K/798
t.- b alır K/373
t.- b K/1170
t.- p L/189
t.- r K/1170
t.- rġa A/4
t.- wsı K/187
t.- wsıġa K/964
t.- y alır K/373
t.- yźar A/6
[10]

talant (I): *Rus.* Yetenek, kabiliyet.
t. K1/256
t.+ tan K1/209
[2]

talant (II): *Rus.* Eski bir ölçü birimi.
t. K/606, K/878, K/879-2, K/880, K/881, K/883-3, K/885-3, K/887
t.+ ıñdı K/888
t.+ tarın K/883
t.+ tı K/891
[16]

talanttı: Talantlı, talantı olan.
t.+ ġa K/891
[1]

talap: *Ar.* Talep.
***talap it-*:** "talep et-, iste-."
t. ite iné A/8
t. ite K1/469
t. itérge kerek K1/114
t. itken K1/240
t. itmeyénse K1/212
[5]

talawsı: Yağmacı, gaspçı, hırsız.
t.+ ġa K/1657
t.+ lar K/1022, K/1028
t.+ larźa K/1708
t.+ larźın K/694, K/1512
[6]

talay: Çokça, pek çok, fazla.
t. A/173
[1]

talġın: Ağır, yavaş, hantal.
t. K1/465
[1]

Talifa Kümi: "Kızım, sana söylüyorum, kalk" anlamına gelen söz.
t. K/1260
[1]

talḳı-: Keten ve kenevir liflerini ayırmak.
t.- p K1/398
[1]

talpın-: Uçup gitmek üzere kanat çırpmak, ileri atılmak, gayret etmek.
t.- a L/179
t.- a talpına L/206
t.- ıp L/179, L/182
t.- ıp talpınıp A/199
talpına t.- a L/206
talpınıp t.- ıp A/199
[7]

tam-: Damlamak, damla damla düşmek.
t.- a almay K1/374
t.- ıp A/189
[2]

tamaḳ: Damak, mide, karın.
t. A/59, K1/97, K1/216-3, K1/231, L/94, L/169
t.+ ḳa K1/318
t.+ tı ḳıra birép K1/142
t.(~tamaġ) + ı K/283, K1/210
t. (~tamaġ) + ıñ K1/193
***tamaḳ ḳır-*:** "boğazını temizle-."
t. ḳıra birép K1/133
t. ḳırıp A/176
[15]

tamam: *Ar.* Tamamen, bütünüyle.
t. K1/211, K1/213, K1/216, K1/217, K1/265, K1/287, K1/361, K1/388, K1/470
[10]
tamamla-: Tamamlamak, bitirmek.
t.- p ḳuyźı K1/276
t.- p K1/179
[2]
tamaşa: *Far.* Temaşa, oyun, gösteri.
t. L/167
[1]
tamġa: Damga, mühür.
t. K1/249
t.+ hın K1/238, K1/273
[3]
tamır: Kök, damar.
t. K/1195
t.+ ı K/400, K/415, K/501, K/1184
t.+ ına K/1515
t.+ źarı K1/7
[7]
tamıź-: Damlatmak.
t.- a tamıźa K1/122
tamıźa t.- a K1/122
[3]
tamsı: Damla.
t. K1/182, K1/248
t.+ hınday K1/165
t.+ ları K1/380
[4]
tamuḳ: Cehennem.
t. K/545, K1/280
t.+ ḳa K/338
t.+ ta K1/484
[4]
Tamyan: Tamyan, bir Başkurt boyu.
t. A/46, A/54
[2]
tan-: İnkâr etmek, kabul etmemek.
t.- arhıñ K/943, K/984, K/1639, K/1681
t.- armın K/306
t.- ġan K/981, K/1679
t.- ha K/306
t.- ıb K/979
t.- ıp K/1677
t.- maśmın K/944, K/1640
[12]
tanaw: Burun.
t.+ ġa K1/154, L/60
t.+ ın A/164
t.+ ına K1/63
[4]
tanawlı: Burunlu.
t. K1/170, K1/237
[2]
tanı-: Tanımak, bilmek.
t.- b K/1316
t.- ġan K/1295
t.- maśḳa K1/239
t.- maślıḳ A/203, K1/266
t.- maysa K1/138
t.- rhıñ K1/138
t.- rlıḳ K1/473
t.- yım K1/359
[9]
tanıḳsı: Tanık, şahit.
t.+ lar K/969, K/970
t.+ ları K/974, K/1672
t.+ larźın K/598
[5]
tanıḳta-: Kanıtlamak, ispatlamak.
t.- yhıġıź K/804
t.- yźar K/971, K/1669
[3]
tanıḳtıḳ: Tanıklık, şahitlik.
t. K/205, K/635, K/826, K/1114, K/1273, K/1462, K/1581, K/1664, K/1665, K/1666
t.+ tar K/507, K/968, K/1665
t.+ tarı K/1668
***tanıḳtıḳ it-*:** "şahitlik yap-."
t. itéb K/291
t. iteler K/997
[16]
tanış: Tanış, tanıdık, bildik.
t. K1/488
t.+ tarım K1/118
[2]
tanış-: Tanışmak, tanımak.
t.- ıp K1/192
t.- ḳan K1/255
t.- ḳas A/21
t.- tım K1/105
[4]
tanışlıḳ: Tanışıklık.
t. K1/172
[1]

tantana: *Ar.* Görkem, ihtişam.
t. K1/445
t.+ hı K1/452
[2]
tantanalı: Önemli, ciddi öneme sahip.
t. K1/2, K1/127, K1/142, K1/144
[4]
Tanya: Kişi adı.
t. K1/5
[1]
tañ (I): Tan, şafak.
t. K/648, K1/166-2, K1/169, K1/243, K1/261-2, K1/452
t.+ da K1/262
t.+ dan K1/69, K1/294, K1/299, L/4, L/154
t.+ dı K1/242
***tañ aldı*:** "tan öncesi, şafaktan hemen önce."
t. aldı K1/497
***tañ at-*:** "tan at-, şafak sök-."
t. atıwın K1/77
t. atḳas K/985, K/1051, K1/26
[20]
tañ (II): Şaşılacak durum, olağanüstü durum.
***tañ ḳal-*:** "hayran kal-, şaşır-, kork-."
t. ḳaldıra K1/159
t. ḳaldırġıs K1/77
t. ḳaldırırlıḳ K1/78
t. ḳalġan K/998, K/1268, K/1686
t. ḳalıb torġanġa K/1513
t. ḳalıb K/211, K/228, K/243, K/268, K/367, K/519, K/701, K/749, K/1408, K/1725
t. ḳalırźıḳ K/723, K/1539
t. ḳalışıb K/448, K/642, K/1127, K/1264, K/1355
t. ḳalışḳan K/200, K/760
t. ḳalışḳandar K/1092, K/1239, K/1313, K/1545
[30]
tap: Tam, net; denk, eşit.
t. A/178, K1/90, K1/130, K1/134, K1/137, K1/139, K1/142, K1/168, K1/198, K1/281, K1/316, K1/318, K1/344, K1/352, K1/361, K1/365, K1/403, K1/497, L/156
***tab bul-*:** denk ol-, denk gel-."
t. (~tab) bulır K/1622
***tab it-*:** "denk gel-, tam karşıla-."
t. (~tab) itéb K/1059
t. (~tab) itha K/858
[22]
tap-: Bulmak, bir sorunu çözmek, arayıp ele geçirmek.
alıwźı téyéş t. (~tab) - a A/48
éźźeb t. (~tab) - ıb K/593
horarġa téyéş t.- ḳan A/70
ḳararġa téyéş t. (~tab) - a A/45
kerek t. (~tab) - a A/134
kürhetmeśke téyéş t.- ḳandar A/114
t. (~tab) - a ala K1/36
t. (~tab) - a alġan K1/446
t. (~tab) - a almaġandar K/968, K/1664
t. (~tab) - a almaśhıġıźmı K1/114
t. (~tab) - a almaśımdı K1/146
t. (~tab) - a almay K/387, K1/418, L/64, L/96
t. (~tab) - a K/180, K/186, K/388, K1/232, L/156
t. (~tab) - haġıź K/736
t. (~tab) - halar K/737
t. (~tab) - ıb alġas K/440
t. (~tab) - ıb K/595
t. (~tab) - ıp A/73, L/44, L/58, L/88, L/98, L/109, L/161
t. (~tab) - ıp birémén L/84
t. (~tab) - ıp birźé K1/314
t. (~tab) - ıp bulmayasaḳ K1/241
t. (~tab) - ıp ḳuya A/180
t. (~tab) - ır K/552, K1/419, L/94, L/191
t. (~tab) - ırbıź K/1064, L/158
t. (~tab) - ırġa K1/141
t. (~tab) - ırġa mömkin tügél K1/418
t. (~tab) - ırhıġıź K/179, K/344, K/1497
t. (~tab) - ırhıñ K/582, L/85
t. (~tab) - ıw K1/83, L/95
t. (~tab) - ıwı A/179, A/180, K1/355
t. (~tab) - ıwı mömkin A/179
t. (~tab) - ḳan K/458, K/610, K/653, K/1284
t. (~tab) - ḳanım yuḳ K/211
t. (~tab) - ḳas K/33, K/438, K/1107

t. (~tab) - mağan K/1508
t. (~tab) - mağandar K/969
t. (~tab) - mağas K/700
t. (~tab) - may K/1245
t. (~tab) - tıñ K/597, K/697
t.- ar A/65
t.- ha A/180
t.- hañ K1/176
t.- ḳan A/68, A/181, A/182, K1/364
t.- ḳan iméş A/186-2
t.- ḳandır A/174, A/184, K1/419
t.- manım A/187, K1/80, K1/175
t.- tı A/21
t.- tılar K1/97, K1/500
t.- tım K1/81
téyéş t. (~tab) - a A/67
üźgertérge téyéş t.- ḳan A/70
[90]

tapa-: Çiğnemek, ezmek.
t.- nı K1/358
t.- y K1/471, L/31
[3]

tapal-: Çiğnenmek, ezilmek.
t.- ıwźı A/91
[1]

tapala-: Çiğnemek, ezmek.
t.- b K/178
[1]

tapam: Mera, otlak, çayır.
t. A/101
t.+ źan A/87
[3]

tapaş-: Ayağını yere vurmak.
t.- a A/152
[1]

tapat-: Çiğnetmek, ezdirmek.
t.- ıp A/196
t.- maśḳa A/105
[2]

tapatıl-: Çiğnetilmek, ezdirmek.
t.- ıw A/122
[1]

tapḳır (I): Çevre, etraf, kenar, civar.
t. A/179, A/180
t.+ ına L/76
[3]

tapḳır (II): Kez, defa, kere.
t. A/2, A/19, K1/11, K1/24, K1/90, K1/245, K1/286-2, K1/305, K1/344, K1/345, K1/350, K1/381, K1/418, K1/423-2, K1/424, K1/448, K1/491, K1/497
[20]

tapşır-: Bir iş vermek, vazife yüklemek. *bk.* tabşır-.
t.- ıp K1/68, K1/90
t.- ır K1/89
t.- źım K1/88
[4]

tar: Dar, sıkı, geniş olmayan.
t. K/185, K/186, K1/93-2, K1/137, K1/184, K1/330, L/196, L/202
t.+ ını K1/421
[10]

tar-mar: Dar mar, dar, az.
t. K1/84
[1]

tarafınan: Tarafından, bakımından.
t. A/35, A/85, A/112
[3]

taraḳ: Tarak.
t. K1/462, K1/463
[3]

taral-: Yayılmak, dağılmak.
t.- a A/145
t.- dı A/186-2, K1/448, K1/451
t.- dıḳ A/206
t.- ġan K1/46, K1/254
t.- ġandar A/187, K1/272
t.- ġanġa A/157
t.- ıb böter K/940, K/1636
t.- ıp A/147
t.- maśḳa K1/76
[15]

taralış-: Etrafa dağılmak, başıboş dolaşmak.
t.- ıb yöröy K/271
[1]

taramış: Kuru, zayıf.
t. K1/135, K1/368
t.+ ḳa K1/301
[3]

tarat-: Yaymak, dağıtmak.
t.- a K/374, K1/461
t.- ıb bötöb K/1245
t.- ırġa kerek A/101
t.- ıw A/29
t.- ḳandar K1/262
[6]

taratıl-: Bölüştürülmek, dağıtılmak.
t.- ġaynı A/15
[2]
tarhın-: Bir şeye sıkılmak, üzülmek, darlanmak.
t.- dı K1/330
[1]
tarı: Darı.
t. L/126, L/135, L/186, L/196, L/203
t.+ larźıñ L/134
[6]
tariḫ: *Ar.* Tarih.
t.+ ı K1/143
t.+ ın K1/148, K1/174
t.+ ında A/2, A/13
t.+ ınıñ K1/44
t.+ tıñ K1/161
[7]
tarḳal-: Bozulmak, dağılmak.
t.- a K1/76
[1]
tarlıḳ: Darlık, sıkışıklık.
t.+ ta L/211
[1]
tart-: 1. Çekmek, kendine çekmek.
baş t.- a K1/295, K1/430
baş t.- ırlıḳ K1/446
baş t.- ḳan K1/257
t.- a almaġan L/51
t.- a K1/136, L/48, L/51
t.- ıp ala K1/16
t.- ıp aldı K1/125, K1/498, L/45
t.- ıp alıp K1/302, K1/388, L/45
t.- ıp alıp sıġarıp L/23
t.- ıp alır K1/303
t.- ıp alıw A/2
t.- ıp almayım K1/249
t.- ıp K1/22, K1/234, L/38
t.- tım A/162
2. Öğütmek.
t.- ha K/853
[24]
tartay: Kızıl su tavuğu, bıldırcın.
t. K1/167
[1]
tartıl-: Çekilmek, yönelmek.
t.- a L/74
t.- dı K1/376
t.- ġan K1/405
t.- ıp K1/25, L/103
[5]
tartın-: Çekinmek, utanmak.
t.- ıp L/197
[1]
tartış-: İtişmek, çekişmek.
t.- a L/101
[1]
tartış: Birbiriyle mücadele etme, çekişme, kavga.
t. K1/161, K1/344, K1/387
[3]
tartḳısla-: Çekmek, çekiştirmek.
t.- p K1/61
[1]
tartma: Sandık, kutu.
t.+ ġa K/1569, K/1571
t.+ hına K/1569
[3]
tarttır-: Çektirmek.
t.- ırġa A/125
[1]
tasıldat-: Şapırdatmak.
t.- ıp ḳuya K1/158, K1/228
t.- ıp torġan K1/204
[3]
tas: *Ar.* Tas, leğen.
t.+ ḳa L/171
[1]
taśma: Kurdele.
t. K1/376, L/172, L/173, L/208
[4]
taş: Taş, kaya.
t. A/56, A/174, A/178, A/181, A/187, A/190, K/181, K/196, K/197, K/545, K/716, K/723, K/725, K/810, K/814-2, K/1532, K/1538, K/1574-2, K/1727, K/1732-2, K1/183, K1/197, K1/333, K1/445, L/1-2
t.+ ı A/174, A/175, A/178, A/184-2, A/186, A/190, A/195
t.+ ın A/180, A/181
t.+ ına K/1050
t.+ ḳa K/71, K/725, K/1044, K/1727, K1/371, K1/376, K1/403
t.+ mı K1/372, K1/421
t.+ tan K1/45, K1/407
t.+ tar K/68, K/1035, K/1573, K1/281
t.+ tarġa K1/279, K1/455

t.+ tarźan K/57
t.+ tay K/1314
t.+ tı A/179, A/182, A/186, A/187, A/188, A/189, K/1044, K/1052, K/1731, K1/192, K1/197
t.+ tın K/545
[71]

taş-: Taşmak, kabarmak.
t.- ıb K/197, K/199
[2]

Taşhıyır: Yer adı.
t. K1/295, K1/375, K1/424
t.+ źıñ K1/299, K1/302, K1/336
[6]

taşı-: Taşımak.
t.- may K1/175
t.- p böttö A/196
t.- p K1/183
t.- r K1/366
t.- w A/50
t.- wsı K1/186
t.- y iken K1/184
t.- y torġan K1/145, K1/186
t.- y K1/263
[10]

taşḳın: Taşkın, sel, taşarak akan.
t. K1/165
t.+ ın K1/309
[2]

taşla-: Atmak, fırlatmak, bırakmak, terketmek. *bk.* taşta-.
ḳaraş t.- ġan K1/211
ḳaraş t.- p aldı K1/142
ḳaraş t.- p K1/160, K1/246
ḳorban t.- mayźar K1/431
küź t.- p ḳuyam A/208
küź t.- r K1/375
t.- ġan A/189, K1/288
t.- ġan iméş A/189
t.- ġandar L/106
t.- maha A/189
t.- mahalar K1/432
t.- maś K1/323
t.- nı L/150
t.- nım L/131
t.- p A/163, A/189, K1/67, K1/178, K1/347, K1/349, K1/426, K1/435, L/65, L/76
t.- p kitken K1/406
t.- p taşlap A/162
t.- r K1/304
t.- rġa A/110, K1/437, L/6
t.- wınan A/189
t.- y iné L/127
t.- y K1/461
t.- ybıź K1/469
t.- yım L/128
t.- yźar K1/432
taşlap t.- p A/162
tuḳmap t.- ġandar A/188
[40]

taşlan-: Bırakılmak, atılmak, ileri atılmak, terkedilmek. *bk.* taştan-.
t.- a K1/471, K1/491, L/25
t.- am K1/490
t.- dı K1/50
t.- ġan A/22, K1/383
t.- ıp K1/97, K1/411
t.- ırġa K1/389
t.- ırźay K1/56
t.- maḳsılarmı K1/477
t.- may K1/393
[13]

taşlı: Taşlı. *bk.* taştı.
t. K1/288, K1/293, K1/473
[3]

taşta-: Atmak, fırlatmak, bırakmak, terketmek.
sıġarıb t.- ġandar K/1536
sıġarıb t.- ġıź K/740
sıġarıb t.- ġız K/893
sıġarıb t.- mahañ K/103
t. K/119, K/120, K/590, K/591, K/1436, K/1438, K/1440
t.- b K/797, K/989, K/1101
t.- b sıḳḳan K/388
t.- ġan K/216, K/693, K/723, K/1493, K/1510, K/1538
t.- halar K/1435
t.- maġıź K/178
t.- rġa K/1224, K1/289
t.- w K/514, K/1345
t.- y K/1204, K/1372
t.- yźar K/58, K/191
yolḳob t.- maġıź K/423
[32]

taştağıla-: Atmak, göndermek.
t.- nı K/1415
[1]

taştal-: Bırakılmak, atılmak, ileri

atılmak, gönderilmek, terkedilmek. *bk.* taştan-.
t.- ġanınan K/120
t.- ġanıñdan K/1440
t.- ġanıñsa K/590, K/591
[4]

taştan-: Bırakılmak, atılmak, ileri atılmak, gönderilmek, terkedilmek.
sıġarıb t.- ırźar K/213
t.- a torġan K/168
t.- ġanınan K/119
t.- ġanıñdan K/1438
[4]

taştı: Taşlı.
t. K/399, K/414, K/1183, K/1194
[4]

tat-: Tatmak, tadına bakmak.
t.- ıw K1/233, K1/238
[2]

Tatar: Tatar.
t. A/6
[1]

tatı-: Bir şeyi tecrübe etmek, denemek.
t.- ġas K1/186
[1]

tatırlı: Tuzlu.
t. K1/182
[1]

tatıw: Çok iyi ilişkileri olan, iyi anlaşan.
t. K1/230
[1]

tatıwsılıḳ: Tatlılık, mutluluk, barış.
t. K/99, K/1443
[1]

tatıwźaş-: Tatlı hâle gelmek, ağızlarının tadı olmak.
t. K/114, K/115
[2]

Tatişçev: Kişi soyadı.
t. A/3, A/9, A/10
[3]

tatlı: Tatlı, tadı güzel, lezzetli.
t. A/16, K1/5, K1/79, K1/189, K1/261, K1/263, K1/267, K1/284, K1/290, K1/293, K1/315, K1/466, K1/492
[13]

tatlılıġ: Tatlılık, lezzetlilik.
t.+ ın K1/185
[1]

taw: Dağ.
t. A/54, A/55, A/56, A/115, K/91, K/104, K/475, K/517, K/556, K/594, K/1156, K/1224, K/1230, K/1308, K/1395, K1/145, K1/152, K1/154, K1/155, K1/170, K1/182, K1/185, K1/218, K1/243, K1/244, K1/249, K1/256, K1/267, K1/271, K1/309-2, K1/373, K1/463-2, K1/464-2, L/166
t. taw K1/289, K1/492
t.+ ġa K/575, K/702, K/1066, K/1517
t.+ źan K/202, K/564, K/1402
t.+ źar K1/165, K1/192, K1/197, K1/231, K1/286, K1/377
t.+ źarġa A/170, K/828, K/1586
t.+ źarı K1/53
t.+ źay K1/329
t.+ źın K/73
taw t. K1/289, K1/492
[60]

tawar: Mal, mülk.
t. A/7
t.+ ına A/8
[2]

tawıḳ: Tavuk.
t. K1/468
[1]

tawış: Ses, gürültü.
t. A/171, A/199, K/43, K/65, K/869, K/893, K/1030, K/1034, K/1081, K/1096, K/1226, K/1715, K1/2, K1/5, K1/47, K1/120, K1/127, K1/139, K1/180, K1/181, K1/204, K1/206, K1/229, K1/250, K1/352, K1/425, K1/489, K1/491, L/22, L/81, L/140, L/164, L/171-2, L/178
t.+ ı A/172, K/51, K/1073, K1/167, K1/239, K1/499, L/47, L/178
t.+ ımdı K1/156, L/39
t.+ ın A/165, K/363, K1/493, L/8, L/178, L/188
t.+ ına K1/120, K1/212
t.+ ınıñ K1/310
t.+ ıñdan K1/466
t.+ ıñdı K1/157
t.+ ḳa K1/218
t.+ ta K1/120
t.+ tar L/167, L/171

t.+ tarı L/169, L/173, L/208
t.+ tarın L/170, L/187, L/209
t.+ tı K1/159
t.+ tın L/87
[68]

tawış-tınhız: Sessiz sedasız.
t. K1/447
[1]

tawıştı: Sesli, gürültülü.
t. K/843
[1]

tawlıḳ: Dağlık, dağlık yer.
t. A/47
[1]

tay-: Kaymak, caymak, tüymek.
ḫelden t.- ġan K1/450, L/98
[2]

tayaḳ: Sopa tahta, baston.
t. K/283, K/1013, K/1032, K/1700, K/1717, L/199
t. (~tayaġ) + ın K/1014
t.+ tan K/1270
[8]

tayan-: Dayanmak, destek almak.
t.- a birép K1/136
t.- a totona K1/424
t.- ġanlıḳ A/27
t.- ıp A/15
[4]

taysın-: Çekinmek, utanmak.
t.- ha L/196
t.- may iné L/197
[2]

taźa: *Far.* Temiz, saf.
t. bulhın K/799
t. K/98, K/160, K/289, K/1043, K/1353
[6]

taźar-: Temiz, saf hâle gelmek; güçlenmek.
t.- a K/1337
t.- ıp A/166
[2]

taźarın-: Temiz, saf hâle gelmek; güçlenmek. *bk.* taźar-.
t. K/204, K/1111
t.- alar K/320
t.- ġan K/204, K/1112
t.- ġanıña K/1114
t.- maġan K/1320
[7]

taźart-: Temizlemek, taze hâle getirmek, iyileştirmek.
t. K/799
t.- a alır inéñ K/203, K/1110
t.- ahıġız K/798
t.- ıġıź K/281
t.- ıp A/168
t.- ır K/60
t.- ḳas aldırġan K1/135
[8]

taźġara: Şah kartal.
t. K1/237
[1]

te: da/de, dâhi. *bk.* da.
esénép t. ala K1/224
eytép t. bire almay K1/341
ültérmek t. bulġan iken K/457
kéréşép t. kitté L/146
téşletép t. ḳuyġandar K1/325
kilép t. sıḳtı K1/173
tip t. yébergen K1/252
t. A/18, A/43, A/176, A/189, A/198, K/151, K/168, K/169, K/183, K/282, K/296, K/555, K/713, K/782, K/783, K/949, K/1193, K/1270, K/1394, K/1413, K1/63, K1/66, K1/83, K1/86, K1/89, K1/99, K1/101, K1/114, K1/130, K1/176, K1/177, K1/187, K1/218, K1/220, K1/225, K1/234, K1/241, K1/245, K1/248, K1/250, K1/265, K1/268, K1/322, K1/323, K1/352, K1/356, K1/388, K1/392, K1/397, K1/416, K1/423, K1/429, K1/434, K1/435, K1/446, K1/447, K1/462, K1/467, K1/496, L/28, L/65, L/119, L/154, L/161, L/179, L/189, L/193, L/194, L/195, L/198, L/201
esénép t. ala K1/224
eytép t. bire almay K1/341
kéréşép t. kitté L/146
kilép t. sıḳtı K1/173
téşletép t. ḳuyġandar K1/325
tip t. yébergen K1/252
ültérmek t. bulġan iken K/457
[78]

tebiġet: *Ar.* Tabiat, doğa.
t. A/138, A/155, K1/192, K1/198
t.+ té A/154, A/169, A/194, A/198

t.+ téñ K1/231, K1/498
t.+ teré A/20
[11]

tefsillé: Ayrıntılı, dolu.
t. A/21
[1]

tefsir: *Ar.* Tefsir, açıklama, izah.
***tefsir it-*:** "tefsir et-, açıkla-."
t. itélérge A/16
[1]

tegere-: Yuvarlanmak, takla atmak, dönmek.
t.- p K1/79, L/148
t.- p sıḳḳan K1/357
t.- p töştö K1/358, L/16, L/22
[6]

tegeret-: Döndürmek, yuvarlamak.
t.- ép K1/69
[1]

tegermeslé: Tekerlekli.
t. L/45, L/48
[2]

teḫét: *Ar.* Taht.
t. K1/258
[1]

tejribe: *Ar.* Tecrübe, deneyim.
t.+ ler A/175
[1]

tekebbér: *Ar.* Kibirli, böbürlenen.
t. L/189
[1]

tekebbérlen-: Kibirlenmek.
t.- ép K1/200
[1]

teḳdim: *Ar.* Takdim etme, önerme.
t.+ én A/114
***teḳdim it-*:** "takdim et-, sun-."
t. itérge téyéş taba A/134
[2]

tem (I): Tat, lezzet.
t. K/1018
t.+ é K/1443, L/91-2
[3]

tem (II): Ümit, neşe, hoşnutluk.
***tem it-*:** "ümit et- ümitlen-."
t. itéb K/1018
[1]

temin: *Ar.* Temin, temin etme.
***temin it-*:** "temin et-, güvence ver-."
t. ite almay A/49
t. itéléşénde A/32
t. itéléw A/28
t. itéléwźerénéñ A/32
t. itérge A/127
t. itéw A/31-2, A/44, A/126
[9]

temlé: Tatlı, lezzetli.
t. A/12, K1/189, L/20, L/60, L/61-2, L/97
[7]

ten: *Far.* Beden, ten, vücut.
t. K/160, K/163, K/301, K/544, K/622, K/623, K/834, K/950, K/1450, K/1451, K/1592, K/1647
t.+ dé K/301, K/1042, K/1043, K/1726
t.+ deré K/1036
t.+ é K1/151, K1/489
t.+ égéź K/163
t.+ ém K/935, K/1631
t.+ émdé K/1617
t.+ éme K/921
t.+ éñ K/160, K/161
t.+ én K/464, K/1042, K/1291, K/1724, K1/14, K1/488
t.+ éñdén K/119, K/120
t.+ éne K/1660
t.+ énén K/1248
yeném t.+ ém K1/455
yenén t.+én K1/223
[38]

Tengewér: Tengewir, bir Başkurt boyu.
t. A/46, A/54
[2]

Teñéré: Tanrı, Allah.
t. K/20, K/24, K/38, K/44, K/72, K/75, K/123, K/193-2, K/194-2, K/203, K/207, K/209, K/222, K/226, K/263, K/445, K/482, K/549, K/559, K/570, K/603, K/677, K/678, K/680, K/690, K/764, K/770, K/771, K/772, K/812, K/874-2, K/900, K/907, K/931, K/994, K/1052, K/1056, K/1238, K/1417, K/1504, K/1505, K/1557, K/1558, K/1564, K/1565, K/1592, K/1747, K/1748
t.+ ge K/51, K/684, K/1073, K/1498
t.+ hé K/340
t.+ héź K/854

t.+ m K/1346
t.+ me K/771, K/1564
t.+ nen K/723, K/1539
t.+ nén K/22, K/40
[65]

teñgel: Çevre, etraf, civar.
t.+ énde K1/157
t.+ éne K/34, K1/370
[3]

Teñgéré: Tanrı, Allah. *bk.* Teñéré.
t. K/513, K/515
[2]

teñke: Altın veya gümüş para.
t. K/924, L/165
t.+ ġéźźé K/746
t.+ ler K/1620
t.+ lerén K/989
t.+ lerźé K/987, K/990
t.+ né K/993
[8]

teñkelé: Altın ve gümüş para ile süslenmiş, pullarla süslenmiş.
t. K1/282, K1/288, K1/291, K1/293
[4]

Teñré: Tanrı, Allah. *bk.* Teñéré.
t. K1/228
[1]

tepeş: Kısa, bodur.
t. K1/244, K1/245
[2]

tepé: Avı kapanı.
t.+ ge K1/357
[1]

terbie: Terbiye, eğitim, görgü. *bk.* terbiye.
***terbie kıl-*:** "eğit-, yetiştir-."
t. ḳıldım L/203
[1]

terbiye: *Ar.* Terbiye, eğitim, görgü.
t. A/30
***terbiye it-*:** "eğit-, yetiştir-."
t. itté K1/63
[2]

terbiyele-: Terbiyeli.
t.- heñ K1/63
t.- w A/22
[2]

terbiyesé: Terbiye eden, eğitimci.
t. K1/99
[1]

teren: Derin, sığ olmayan.
t. K/399, K/1183, K1/6, K1/131, K1/161, K1/164, K1/238, K1/265, K1/280, K1/286, K1/357, K1/438, K1/445
t.+ de K1/183, K1/280
t.+ den K1/113
t.+ én K1/309
t.+ érek K1/113
[18]

terenlék: Derinlik.
t. K1/502
[1]

terjémesé: Tercüman.
t. K1/32
[1]

tertip: *Ar.* Tertip, düzen, nizam.
t. A/76, A/87, L/173
t. (~tertib) + énde A/28
t.+ ke A/30
t.+ té A/86
t.+ téñ A/85
***tertipke hal-*:** "düzene sok-."
t.+ ke halıw A/206
[8]

tertiphéź: Tertipsiz, düzensiz.
t. L/188
[1]

teśir: *Ar.* Tesir, etki.
t.+ énen K1/162, K1/164
***teśir it-*:** "tesir et-, etki et-."
t. ite alġan K1/111
t. itté K1/75
teśir ḳaldır-: "etki bırak-, etkile-."
t. ḳaldırıwın K1/161
[5]

teśirlen-: Tesirlenmek, etkilenmek.
t.- ép K1/364
[1]

tetéldek: Konuşmayı seven (çocuk için).
t. K1/340
[1]

tew: İlk, önceki, baştaki, birinci.
t. A/180, K/275, K1/58, K1/157, K1/177, K1/221, K1/245, K1/270, K1/305, K1/344, K1/345, K1/403, K1/424
***tew it-*:** "pay et-, paylaştır-."
t. itéb K/936, K/1361, K/1632

t. itken K/524
[17]

tewbe: *Ar*. Tövbe.
t.+ ge K/248, K/385, K/1132
***tewbe it-*:** "tövbe et-."
t. itėġéź K/1085
t. itégéź K/50, K/82
t. iterźer iné K/336
t. itéw K/1074
t. itmegenderé K/335
***tewbege kayt-*:** "tövbeye gel-, tövbe et-."
t.+ ge ḳaytıġıź K/1274
t.+ ge ḳaytır K/59
t.+ ge ḳaytıwźın K/56
t.+ ge ḳaytmanıġıź K/713
[13]

tewekkellék: Kararlı olma, kararlılık.
t. K1/59
[1]

tewgé: İlk, birinci, baştaki.
t. K//582, K/657, K/765, K/926, K/1051, K/1621, K/1730, K/1737, K1/53, K1/55, K1/58
t.+ hé K/712, K/752, K/1548, K1/444, K1/445
t.+ hénen K/389, K/1048, K1/349
t.+ leréne K/655
t.+ lerźéñ K1/444
[21]

tewle: İlk anda, ilk başta, evvel.
t. K/114, K/171, K/177, K/222, K/373, K/424, K/565, K/566, K/625, K/799, K/1170, K/1206, K/1345, K/1404, K/1405, K/1582, K/1737
[17]

tewlep: Günlük olarak, gündelik şekilde.
t. K1/139
[1]

tewźe: İlk anda, ilk başta, evvel. *bk*. tewle.
t. K1/11, K1/67, K1/409
[3]

teźére: Pencere. *bk*. teźre.
t. L/5, L/43
[2]

teźre: Pencere.
t.+ ge L/206
t.+ hé L/1
t.+ hénen A/173
t.+ nen K1/13, L/13, L/85
[6]

té-: Söylemek, demek. *bk*. ti-.
t.- gen K/641
t.- y A/57, A/83, A/105, A/113, A/182, A/183, K/388, L/6, L/63, L/136-2, L/137, L/147, L/150, L/151, L/154, L/156, L/157, L/159, L/160-2, L/161
t.- y torġaynı L/26, L/126
t.- yém iné K/348
t.- yém K/57, K/110, K/112, K/122, K/140, K/143, K/163, K/288, K/324, K/337, K/339, K/350, K/585, K/592, K/604, K/626, K/640, K/641, K/809, K/859, K/1273, K/1367, L/62
t.- yhégéź K/529, K/530, K/789, K/791, K/803, K/1330
t.- yźer iné L/129
t.- yźer K/332, K/333, K/334, L/10, L/133, L/141, L/143
t.- yźermé L/10
[66]

ték-: Dikmek.
t. (~tig) - ép K1/398, L/119
[2]

tégenek: Diken, çalı.
t. K/401, K/1185
t.+ ten K/188
[3]

tégenekték: Dikenlik, çalılık.
t.+ ke K/401, K/416, K/1185, K/1196
[4]

tégé: Öteki, başka, diğer, şu, adı geçen, işte bu.
t. A/186, A/188, A/189, K/194, K/357, K/614, K/734, K/870, K/1047, K/1148, K/1189, K/1286, K1/20, K1/30, K1/99, K1/150, K1/154, K1/192, K1/265, K1/266, K1/273, K1/345, K1/347, K1/359, K1/404, K1/406, K1/430, K1/435, K1/481, L/10, L/35, L/39, L/48, L/52, L/58, L/70, L/71, L/72, L/73-2, L/74, L/78, L/114, L/135, L/189, L/191, L/210-2
t.+ ler K/267, K/1501
t.+ lerén K1/236
t.+ lerge K/1147
t.+ lerźéñ L/74
t.+ nde K/1593, K1/148

t.+ né K/796
[56]

téke: Dik, dikine, dikey.
t. K/233, K/1232, K1/185, K1/197
[4]

tékle-: Gözünü dikmek, dik dik bakmak. *bk.* tékte-.
t.- p K1/304
t.- p ḳaldım K1/144
t.- p toralar K1/165
t.- p ultırźı K1/276, K1/367
[5]

tékte-: Gözünü dikmek, dik dik bakmak.
t.- b ḳarab K/1676
[1]

téktér-: Diktirmek, dikmesi için terziye vermek.
t.- érbéź L/137
t.- érźer L/138
t.- éwźé L/163
[3]

tél: Dil.
t. K1/84, K1/158, K1/204, L/72
t.+ der K/1745
t.+ deré K/496
t.+ derźe K1/42
t.+ dé K1/43
t.+ é K1/42, K1/88, K1/151
t.+ énde K1/63, K1/95
t.+ éne K/1351
t.+ énen K1/88
t.+ énén K/1353
t.+ éñdé K1/79, L/110

***tél ḳuş-*:** "seslen-, çağır-, buyur-."
t. ḳuşıb K/1312

***télge al-*:** "dile al-, söz et-."
t.+ ge alırġa K1/347

***télge kil-*:** "dile gel-, konuş-."
t.+ ge kile almay K1/448
[21]

tél bélémé: Dil bilimi.
t. K1/83
[1]

télden: Yazılı olmadan, sözlü, dil ile.
t. K1/315, K1/434, K1/440
[3]

téle-: İstemek, dilemek.
t.- gen A/76, A/88, A/114, K/1156, K/1616
t.- gendé K/1696
t.- gender K1/98
t.- genderén K/1406
t.- gené K/362
t.- genémdé K/662
t.- genéñdé K/1284
t.- genéñse K/516
t.- gense A/89, K/567, K/948, K/1645, K1/145, K1/149, K1/196, K1/231, K1/239, K1/260
t.- gense tügél K/948, K/1645
t.- geyné K1/177, L/15
t.- géź K/134
t.- he A/6, A/76, A/85-2, K/422, K/999
t.- hegéź K/184, K1/490
t.- heler A/119
t.- hem K1/207, L/127
t.- heñ K/203, K/559, K/1110, K/1285, K1/207, K1/212, K1/257, K1/418
t.- megen A/107, K1/200
t.- megéź K/781
t.- meheler A/110, A/119
t.- mené K1/437
t.- menégéź K/810
t.- meném K1/97
t.- mewénen K1/202
t.- mey K1/218, K1/493
t.- meybéź K1/479
t.- meyźer K1/208
t.- né K1/399
t.- p bulha kerek K1/125
t.- p K1/29, K1/114
t.- rge K1/402
t.- w K1/369
t.- wséler L/105
t.- y L/73
t.- yém K/204, K/248, K/351, K1/219, K1/410
t.- yhégéź K/679, K/1001, K/1005, K/1479, K/1693
t.- yhégéź mé K/1690
t.- yhéñ K/1494
t.- yhéñmé K1/97
t.- ymén A/13, K/1111, K/1287
t.- yźer A/4, K1/40, L/113
télek t.- néler A/185
[87]

télek: Dilek, istek, arzu, dua, yakarma.

t. (~téleg) + é A/106, K1/221, K1/338, K1/425
t. (~téleg) + égéźźe K/1519
t. (~téleg) + ém L/49
t. (~téleg) + éne K1/198
t. (~téleg)+ éñ K1/205
t. K/576, K/694, K/1422, K/1512, K1/435
t.+ te K/1520
***télek it-*:** "dua et-, istekte bulun-."
t. it K/144
t. ite ite K/948, K/951
t. itéb K/945, K/1641
t. itégéź K/134, K/147, K/832, K/950, K/1590, K/1605, K/1647
t. itehégéź K/787
t. iterge K/475, K/1308
t. itéwsé K/1568
t. itéwźé K/143
t. ithén K/630
t. itken K/143, K/144, K/953, K/1105, K/1644, K/1648
t. itkende K/145, K/703
***télek téle-*:** "dua et-, yakar-."
t. téleléler A/185
[41]

téléfon: *Rus.* Telefon.
t. K1/1
[1]

télém: Dilim.
t. derge K1/336
[1]

télgéle-: Dilimlemek.
t.- p K1/14
t.- y torġan K1/336
[2]

télhéź: Dilsiz.
t. K/267, K/268, K/366-2, K/1410, K/1418, K1/162, K1/440
t.+ źer K/519
t.+ źerźe K/518
t.+ źerźé K/1355
[11]

tém-: Nişan alıp vurmak.
t.- ep L/101
[1]

témnıy: *Rus.* Yasa dışı.
t. A/89, A/90
[2]

ténke: Sabır, irade.
t.+ me L/11
[1]

ténté: Gizli bir şey aramak, arama yapmak.
t.- y K1/10
[1]

tép-téré: Dipdiri, çok canlı.
t. K1/199
[1]

tére-: Dayanmak, yaslanmak.
t.- né K1/20
t.- p K1/151, L/15
[3]

térel-: Dirilmek, canlanmak, coşmak.
t.- ép halınġanġa L/1
t.- ép ḳaldı L/120
[2]

téré: Diri, canlı, yaşayan.
t. K/253, K/972, K/1047, K/1739, K1/116, K1/153, K1/244, K1/251, K1/482, L/28, L/92
t. ḳalha iné K/1242
t.+ ler K1/154
[13]

térék: Canlı, açıkça görülen, belli.
t. K/543
t.+ terźén K/759, K/1555
[3]

térékték: Canlı, canlılık.
t. K/633, K/646, K/1460
t.+ ke K/186, K/634, K/909
t.+ té K/1473
[7]

térél-: Dirilmek, canlanmak.
t.- éb K/548, K/1276, K/1403
t.- eb toralar K/320
t.- éb torar K/578, K/666, K/1424, K/1477
t.- éb torarġa téyéş K/1386
t.- éb torġan K/1057, K/1278
t.- éb torġandan K/1037
t.- éb torġandar K/1036
t.- éb torġandır K/454
t.- éb torġanın K/1742
t.- éb torġansa K/564, K/1402
t.- éb torġas K/1551, K/1553, K/1637, K/1737
t.- éb torġaś K/757
t.- éb torow K/750, K/758, K/1546, K/1554

t.- éb torźo K/1048, K/1056, K/1734
t.- érmén K/1047
[30]

téréley: Canlı olarak, canlı şekilde, diri diri.
t. K1/15
[1]

térélék: Hayat, yaşam, canlılık.
t.+ ke K/590, K/591, K/1436, K/1438
[4]

térélέw-könö: Diriliş günü.
t.+ nde K/755, K/1551
[1]

térélt-: Diriltmek, canlandırmak.
t.- égéź K/281
[1]

térémék: Yerinde duramaz, kanı kaynar, ele avuca sığmaz.
t. K1/142, K1/271, K1/310, K1/314, K1/357, K1/395, K1/397, K1/400
[8]

térhek: Dirsek.
t. K/165
[1]

térke-: Eklemek, katmak, ilave etmek, ulaşmak.
t.- y baram K1/80
[1]

tértle-: Korkup silkinmek.
t.- p K1/428
[1]

téş: Diş.
t. K/213, K/436, K/444, K/740, K/863, K/893
t.+ terémdé A/168
t.+ terén K/1411
t.+ teréne K1/119
küźge ḳarşı küź t.+ ke ḳırşı téş K/128
küźge ḳarşı küź téşke ḳırşı t. K/128
[11]

téşet-: Bilemek, keskinleştirmek.
t.- ép ḳuyġaynı L/144
[1]

téşle-: Dişlemek, ısırmak.
t.- gen K1/341, K1/414
t.- p L/38
[3]

téşlet-: Dişletmek, ısırtmak.
t.- ép te ḳuyġandar K1/325
t.- ken K1/341
[2]

tétére-: Titremek, ürpermek, korkmak.
t.- gen K/1035
t.- gendé K/1038
[2]

téwellék: Tamlık, bütünlük.
t. (~téwellég) + énde K1/236
[1]

téy-: Değmek, temas etmek, iz bırakmak, pay düşmek.
t.- e A/54
t.- éb K/264, K/562, K/1111
t.- ép ḳuyıwı K1/145
t.- er K/95, K/646, K/1153
t.- ér K1/251, K1/396
t.- eréne K/1705
t.- esek A/36
t.- éw A/44
t.- eyék K/488
t.- gen K/204, K/216, K/255, K/681, K/1246, K/1318, K/1351
t.- genderé K/488
t.- hem K/256, K/1247
t.- hén K/1456
t.- hénder K/1318
t. hene K/1377
t.- me K/1094
t.- megen K1/277
t.- mey K/948, K/951
t.- źé K/1249, K/1250, L/11
[34]

téye-: Taşımak amacıyla yerleştirmek, yüklemek.
t.- p K1/467
[1]

téyél-: Söylenmek, denilmek.
t.- e A/25
[1]

téyén: Sincap.
t. K1/304
[1]

téyéş: Birinin hissesine düşen, verilmesi için ayrılan, gerekli. “-(X)rga téyéş” yapısıyla cümleye gereklilik anlamı katar.

alıw t. tügél K/1280
alıwźı t. taba A/48
aşarġa t. tügél iné K/1141
aşıḳtırırġa t. A/73
aźnaġoldoḳo bulırġa t. K1/325
birérge t. mé K/744, K/1542
bularġa t. K/818
bulırġa t. K/963, K/1579
bulırġa t. iken K/1610
bulıw t. K/1405
éşlerge t. L/156
eylenérge t. A/114
haḳlap ḳaldırırġa t. A/68
halıw t. tügél K/990
helek itéw t. mé K/1147
ḫökömge ḳalırġa t. K/112-2
horarġa t. tapḳan A/70
höylerge t. iné A/138
höyöndörörge t. K1/194
ızalanırġa t. K/1386
ḳararġa t. taba A/45
kérérge t. A/82
ḳılarġa t. tügéldé K/1139
kilérge t. K/565
kilerge t. K/589
kiléwge t. K/1404
ḳılıw t. K/63
ḳotḳarıw t. mé K/1147
osorġa t. K1/411
öyretélew t. K/1582
riza bulırġa t. bula A/107
t. A/114, K/1621
t. taba A/67
t. tügél iné K/348
t. tügél mé K/615
teḳdim itérge t. taba A/134
téréléb torarġa t. K/1386
tororġa t. tügél K/1586
tuyarġa t. K/283
tüźérge t. iné K1/394
ültérérge t. K/975
ültérérge t. itkender K/1673
uśaldıḳ ḳılıw t. mé K/1147
üźgertérge t. tapḳan A/70
yaḳşılıḳ ḳılıw t. mé K/1147
yehendemge t. K/112
yeşerge t. K1/37
yıyılışırġa t.+ ter A/75
yözörge t. K1/413
yünetérge t. K/566, K/1405
[55]

téyéşhéź: Gereksiz, lüzumsuz.
t. K1/100
[1]

téyéşlé: Gerekli, lüzumlu. *bk.* téyéşté.
t. A/15, A/24, A/70, A/94, A/98, A/100, A/102, A/105, A/121, A/137, A/166, K1/66, K1/354
[13]

téyéşlék: Gereklilik, lüzumluluk.
t. A/31
[1]

téyéşté: Gerekli, lüzumlu.
t. bulha K/654
t. bulhe K/651
t. itégéź K/56
[3]

téygéź-: Değdirmek, çarpmak.
t.- er K/1460
t.- me K1/145
[2]

téź-: Dizmek, sıralamak.
t.- e K1/122
t.- ép alıp kitté L/41
[2]

téźél-: Dizilmek, sıralanmak.
t.- ép A/160
t.- gen K1/56
[2]

téźéléş-: Bir sıraya yerleşmek, bir sıraya geçmek.
t.- ép L/170, L/181
[2]

téźéş-: Bir sıraya yerleşmek, bir sıraya geçmek. *bk.* téźéléş-.
t.- ép A/199
[1]

téźlen-: Diz çökmek, diz üstünde yalvarmak.
t.- e K1/218
t.- ép K1/258
[2]

tfü: Of, öf! Duygu belirten ünlem.
t. K1/358
[1]

tıḳ-: Tıkmak, koymak, yerleştirmek, sıkmak.
t. (~tıġ) - ıb K/1351
t. (~tıġ) - ıp L/78, L/125
[3]

tığılış-: Tıkışmak, doluşmak, yığılmak.
t.- ıb barġandar K/1153
[1]
tığındır-: Tıkındırmak, çok yedirmek, tıka basa yedirmek.
t.- a L/21
[1]
tığız: Sıkı, sıkışık, dar.
t. L/81
t.+ ıraḳ A/68
[2]
tıl: *Rus.* Cephe gerisi.
t.+ ında K1/48
[1]
tılḳı-: İyice çiğnemek, iyice çiğneyip ezmek.
t.- yhıñ iken L/158
[1]
tılsımlı: Tılsımlı, sihirli.
t. K1/291, K1/437, K1/447, K1/466, K1/498
[5]
tım-: Kuvveti hafiflemek, durulmak, dinmek.
t.- ġan K/484, K/1217-2, K/1313
t.- maġan A/187
[5]
tımıḳ: Sakin, rüzgârsız.
t. K/227, K/1217, K1/279, K1/318, K1/370, K1/403
[6]
tımıź-: Ağlamasını kesmek, susturmak.
t.- ġandı K/761
[1]
tın: Soluk, nefes, can.
t. K/64, K/66, K/387, K/950, K/1080, K/1082, K/1096, K/1173, K/1227, K/1415, K/1418, K/1647, K/1720, L/177, L/202
t.+ dar K/1154, K/1232
t.+ darġa K/1097
t.+ darźı K/389, K/1269
t.+ dı K/375, K/1418
t.+ ı K/293, K/372, K/1123
t.+ ımdı K/362
t.+ ın K/64, K/1034, K/1718
***tın al-*:** "nefes al-, solu-."
t. da alırġa K1/240
t. da almay K1/144
***tın tot-*:** "cin çarp-, cinlen-."
t. totḳan K/1343
[32]
tın-: Susmak, durmak, sessizce beklemek, sakinleşmek, dinmek.
t.- a torġan K1/493
t.- a töştöler K1/2
t.- a K1/492-2
t.- ġan A/187, K1/290
t.- ġas K1/391
t.- ıp ḳaldı K1/376
t.- ıp tonsoġop K1/288
t.- ıp torźo K1/139
t.- ıp ultırźı K1/161
t.- ıp yatḳan K1/461
t.- ıp K1/135, K1/287
t.- ır iné K1/432
t.- maś iné A/189
[16]
tındı: Ruhlu, canlı.
t. K/1221
[1]
tınġı: Huzur, rahatlık, dinginlik.
t. K1/191, K1/367
[2]
tınġıhıź: Huzursuz, rahat olmayan, sakin olmayan.
t. K1/240, K1/306
[2]
tınıs: Sessiz, sakin, rahat.
t. A/7, K1/80, K1/223, K1/284, K1/304, K1/475, K1/489, L/52
[8]
tınıslan-: Rahatlamak, sakinleşmek, yatışmak, sessizleşmek. *bk.* tınıstan-.
t.- a almanılar L/191
t.- asaḳ K1/472
t.- dı K1/492
[3]
tınıslandır-: Rahatlatmak, yatıştırmak, sakinleştirmek. *bk.* tınıstandır-.
t.- ırġa K1/235, K1/239
[2]
tınıslıḳ: Esenlik, ferahlık, rahatlık. *bk.* tınıstıḳ.
t. K1/16, K1/43, K1/48
t. (~tınıslıġ) + ına K1/282
[4]
tınıstan-: Rahatlamak, sakinleşmek, yatışmak, sessizleşmek.
t.- ırźar K/94

[1]

tınıstandır-: Rahatlatmak, yatıştırmak, sakinleştirmek.

t.- ırmın K/343

[1]

tınıstıḳ: Esenlik, ferahlık, rahatlık.

t. K/285, K/307-2, K/344, K/387, K/1253

t.+ ıġıź K/286-2

[8]

tınışhıź: Soluksuz, durmaksızın.

t. A/4

[1]

tınlıḳ: Esenlik, ferahlık, rahatlık.

t. K1/281, K1/285, K1/290, K1/291, K1/448

t.+ ḳa K1/282, K1/283, K1/464

t.+ tı K1/285

t. (~tınlıġ) + ın K1/285

[10]

tıñda-: Dinlemek, kulak vermek.

t.- b alıb K/34

t.- b alıġıź K/412, K/714

t.- b K/196, K/198, K/413, K/1198

t.- b torġan K/1565

t.- ġan K/1282

t.- ġıhı kilmegen K/612

t.- ġıź K/498, K/560, K/1332, K/1400

t.- ha K/597

t.- maha K/287, K/598, K/599-2, K/1273

t.- rġa K/386

t.- wsılarġa K/1202

t.- y alġan K/1211

t.- yźar K/228, K/1097, K/1219

[26]

tıñla-: Dinlemek, kulak vermek. *bk.* tıñda-.

t.- manılar L/77

t.- nım K1/91

t.- p ultıra K1/224

t.- p K1/278, L/12, L/170

t.- y L/178

t.- yhım kile K1/108

t.- p ultıram K1/131

t.- p yattım L/8

t.- rġa K1/181

[11]

tıñlan-: Dinlenmek, duyulmak.

t.- ġan A/115

[1]

tıp-tın: Sessiz, sapsakin, sepsessiz.

t. K1/165, K1/284

[2]

tıp-tınıś: Sessiz, sapsakin, sepsessiz.

t. A/23

[1]

tırış-: Gayret etmek, çabalamak, uğraşmak.

t. A/202

t.- a iné L/182

t.- a K1/232, K1/235, K1/342, L/180

t.- abıź L/156

t.- am K1/168, L/130

t.- ham K1/169

t.- ıb ḳaraġandar K/727, K/1540

t.- ıġıź A/166

t.- ıp K1/222, K1/445, K1/471, K1/494

t.- ıp ḳaraha L/48

t.- ḳan K1/194, K1/201

t.- tı K1/239, K1/395, K1/437

t.- tım K1/26, K1/72, K1/90, L/133, L/153

[28]

tırış: Gayretli, çalışkan.

t. A/163

***tırış bul-*:** "gayret et-."

t. bulıp sıġıwı K1/233

[2]

tırna-: Tırmalamak, tırnaklamak.

t.- y L/87

[1]

tırnaḳ: Tırnak.

t. (~tırnaġ) + ınan K1/342

t.+ tıñ L/131

[2]

tış: Dış, dışarı, açık alan, haricinde, dışında.

t. A/32, A/37, A/65-2, A/68, K/302, K1/89, K1/438, K1/440, L/56

t.+ ı K/799, K1/152

t.+ ıġıźźan K/801

t.+ ına K/980

t.+ ḳa K/259, K/740, K/1200, K/1337, K1/354, L/36, L/195

t.+ ta K/390, K/391, K/978,

K/1115, K/1174, K/1175, K1/475
t.+ tagı K/893
t.+ tan K/1333, K/1336
t.+ tarı L/69
t.+ tarın K/798
t.+ tarınan K/800
[34]

tışa-: Dışarı gitmemesi için hayvanın iki ayağını yaklaştırarak bağlamak.
t.- rġa L/138
[1]

tışḳı: Dıştaki, dışarıda olan, dış.
t. K/213
[1]

tışlı: Dışlı, yüzlü, astarlı, kaplamalı.
t. L/56
[1]

tıw-: Doğmak, görünmek, çıkmak, ortaya çıkmak.
kilép t.- źı K1/220
t.- a A/37, K1/261
t.- asaḳ K/30-2, K1/166
t.- ġan K/16, K/27, K1/104, K1/105, K1/227, K1/408, K1/467, L/135
t.- ġanda K/570
t.- ġandar K/629
t.- ġandarının K/1266
t.- ġas K/26
t.- ġaynıñ K1/329
t.- ıb K/448, K/1263, K/1266
t.- ıb üśken K/451
t.- ıwın K1/458
t.- maġanı K/933, K/1630
[26]

tıwġan: Kardeş, doğmuş, büyümüş.
t. K/781
t.+ darıġıź K/137
t.+ darıma K/1060
t.+ ıma K/603
t.+ ıñ K/114, K/597
t.+ ına K/112-2, K/617
t.+ ıña K/176
t.+ ıñdı K/597
t.+ ıñdın K/113, K/175, K/177
[14]

tıwġan könö: Doğum günü.
t. K/1283
t.+ n K/458
[2]

tıwġan-üśken: Doğup gelişen, doğup büyüyen.
t. A/110
[1]

tıwıw: Doğum, dünyaya gelme.
t. K1/442
t.+ ı K/18
[2]

tıwma: Nesebi belli olmayan, piç, gayrimeşru.
t.+ ları K/55, K/378, K/806
[3]

tıwźır-: Doğurmak, meydana getirmek.
t.- ġan K/2-3, K/3-2, K/4-3, K/5-3, K/6-2, K/7-3, K/8-3, K/9-3, K/10-2, K/11-2, K/12, K/13-3, K/14-3, K/15-4, K/16, K/25, K1/147, K1/176, K1/245
t.- ġandarźın K/326
t.- ır K/21, K/23
t.- ıwsı K1/214
[46]

tıy-: Yasaklamak, önlemek, engel olmak, tutmak.
t.- a almayınsa A/192
t.- arġa A/55, K/1223
t.- ġan K/227, K/360, K/547, K/573, K/1155, K/1385
t.- hala K/1354
t.- ıb K/564, K/1095, K/1217, K/1388, K/1418
t.- ıp tora alırmın K1/365
t.- ıp toram L/113
t.- ırġa K1/445
t.- ırġa kerek A/99
t.- maġıź K/631, K/1432
t.- źıḳ K/1431
t.- źım A/191
[23]

tıyıl-: Yasak edilmek, engellenmek, izin verilmemek.
t. almay K/43
t.- dı A/210
[2]

tıynaḳ: Alçak gönüllü, mütevazı, edepli.
t. K1/138, K1/253, K1/352, K1/355
[4]

tıynaḳlıḳ: Alçak gönüllülük, edeplilik, kendini bilme.
t. K1/291
t. (~tıynaḳlıġ) + ı K1/252

[2]

tıynaḳlılıḳ: Alçak gönüllülük, edeplilik.

t. K1/285

[1]

ti-: Demek, söylemek, farzetmek, düşünmek, adlandırmak.

L/121, L/164, L/165, L/173, L/178, L/180, L/184, L/205, L/208, L/209

t.- b K/16, K/19, K/21, K/22, K/23, K/25, K/30, K/31, K/48, K/51, K/55, K/57, K/61, K/69, K/71, K/72, K/75, K/77, K/99, K/107, K/121, K/139, K/140, K/145, K/151, K/163-2, K/169, K/176, K/193, K/199, K/210-2, K/230, K/235, K/241, K/262, K/263, K/271, K/276, K/280, K/285, K/292, K/307, K/316-2, K/318, K/325, K/354, K/358, K/377-2, K/409, K/427, K/445, K/449, K/478, K/482, K/488, K/492, K/497, K/510, K/520, K/528, K/538, K/540, K/547, K/550, K/565, K/630, K/634, K/657, K/668, K/675, K/677, K/678, K/684, K/690, K/694-2, K/696, K/713, K/723, K/731, K/742, K/750, K/758, K/770, K/771, K/772, K/778, K/780, K/782, K/783, K/812, K/817, K/829, K/830, K/832, K/844, K/845, K/857, K/927, K/931, K/940, K/962, K/970, K/981, K/983, K/991, K/992, K/1001, K/1003, K/1004, K/1005, K/1007, K/1021, K/1027, K/1030, K/1047, K/1060, K/1063, K/1073, K/1077, K/1081, K/1116, K/1124-2, K/1125, K/1145, K/1149, K/1152, K/1155, K/1159, K/1160, K/1164-2, K/1171, K/1229, K/1236, K/1237, K/1250, K/1262, K/1274, K/1287, K/1303, K/1311, K/1318, K/1324, K/1325, K/1328, K/1331, K/1344, K/1350, K/1361, K/1366, K/1371, K/1377, K/1382, K/1385, K/1386, K/1400, K/1403, K/1404, K/1411, K/1427, K/1434, K/1456, K/1461, K/1479, K/1488, K/1491, K/1498, K/1505, K/1508, K/1512-2, K/1518, K/1527-2, K/1530, K/1541, K/1546, K/1547, K/1563, K/1564, K/1565, K/1583, K/1587, K/1588, K/1590, K/1600, K/1601, K/1606, K/1620, K/1623, K/1629, K/1636, K/1640, K/1644, K/1667, K/1674, K/1678, K/1680, K/1689, K/1692, K/1693, K/1694, K/1695, K/1696, K/1699, K/1707, K/1715, K/1729

t.- gen A/157, A/166, A/174, A/186-2, A/191, K/21, K/23-2, K/33, K/38, K/43, K/45, K/48-2, K/50, K/51, K/60, K/62, K/63, K/65, K/68, K/69, K/71, K/72, K/74, K/75, K/81, K/82, K/83, K/84, K/127, K/203, K/204, K/205, K/207, K/208, K/210, K/211, K/213, K/214, K/218, K/220, K/221, K/222, K/223, K/227, K/233, K/237, K/239, K/241, K/244, K/247, K/248, K/252, K/253, K/257, K/259, K/263, K/264, K/265, K/273, K/275, K/281, K/288, K/295, K/309, K/315, K/318, K/321, K/330, K/334, K/339, K/341, K/344, K/352, K/356, K/357, K/365, K/373, K/381, K/384, K/389, K/391, K/392, K/394, K/397, K/403, K/409, K/417, K/422, K/424, K/426, K/429, K/437, K/444, K/446, K/451, K/454, K/460, K/468, K/470, K/479, K/480, K/481, K/483, K/497, K/499, K/502, K/503, K/508, K/512, K/513, K/514, K/515, K/516, K/520, K/522, K/531, K/533, K/535, K/538, K/542, K/543-2, K/544, K/546, K/550, K/553, K/555, K/559, K/560, K/562, K/564, K/567, K/571, K/572, K/575, K/576, K/578, K/580-2, K/581-2, K/582, K/599, K/602, K/603, K/604, K/608, K/610, K/611, K/615, K/617, K/621, K/622, K/623, K/625, K/626, K/629, K/631, K/633, K/634, K/635, K/636, K/637, K/638, K/643, K/644, K/647, K/651, K/653, K/654, K/655, K/662, K/663, K/666, K/668-2, K/669, K/670, K/675, K/679, K/684, K/686, K/691, K/692, K/694, K/697, K/700, K/703, K/705, K/706, K/708, K/709, K/710, K/711, K/712, K/713, K/718, K/721, K/723, K/725, K/731, K/736, K/739, K/740, K/741, K/743, K/746, K/747, K/748, K/751, K/759, K/763, K/767, K/769, K/772, K/812, K/814-2, K/863, K/869, K/875, K/876, K/883, K/884, K/885, K/886, K/888, K/893-2, K/909, K/911, K/922,

K/924, K/927, K/930, K/932, K/933, K/934-2, K/935, K/938, K/941, K/942, K/943, K/944, K/945-2, K/947, K/948, K/950, K/951, K/955, K/957, K/958, K/959, K/963-2, K/964, K/971, K/972, K/973, K/975, K/978, K/979, K/980, K/988, K/994, K/995-2, K/997, K/1001, K/1005, K/1006, K/1007, K/1008, K/1009, K/1017, K/1030, K/1049, K/1057, K/1059, K/1060, K/1070, K/1078, K/1085, K/1087, K/1094, K/1095, K/1108, K/1110, K/1111, K/1114, K/1120, K/1126, K/1129, K/1132, K/1134, K/1135, K/1136, K/1137, K/1141, K/1143, K/1146, K/1147, K/1148, K/1160, K/1161, K/1166, K/1169, K/1172, K/1176, K/1178, K/1181, K/1186, K/1187, K/1190, K/1198, K/1201, K/1202, K/1203, K/1207, K/1208, K/1210, K/1213, K/1217, K/1218, K/1226, K/1228-2, K/1238, K/1242, K/1249, K/1253, K/1255, K/1258, K/1260, K/1262, K/1266, K/1273, K/1276, K/1278, K/1284, K/1285, K/1286, K/1287-2, K/1293, K/1299, K/1300, K/1312, K/1326, K/1329, K/1331, K/1332, K/1334, K/1337, K/1341, K/1345, K/1346-2, K/1347, K/1352-2, K/1358, K/1360, K/1367, K/1370, K/1374, K/1375, K/1376, K/1378, K/1379, K/1381, K/1384, K/1385, K/1388, K/1393, K/1394, K/1398, K/1406, K/1409, K/1411, K/1412, K/1414-2, K/1415, K/1416, K/1417, K/1418, K/1422, K/1424, K/1426, K/1428, K/1430, K/1431, K/1443, K/1446, K/1452, K/1455, K/1458, K/1460, K/1462, K/1463, K/1464, K/1466, K/1468, K/1470, K/1471, K/1474, K/1477, K/1479, K/1481, K/1483, K/1488, K/1490, K/1494-2, K/1495, K/1498, K/1509, K/1512, K/1516, K/1521, K/1525, K/1528, K/1534, K/1539, K/1542, K/1543, K/1544, K/1545, K/1556-2, K/1559, K/1561, K/1562, K/1565, K/1568, K/1572, K/1573, K/1574, K/1609, K/1618, K/1624, K/1627, K/1629, K/1630, K/1631, K/1634, K/1637, K/1638, K/1639, K/1640, K/1641-2, K/1643, K/1645, K/1647, K/1651, K/1653, K/1654, K/1658, K/1669, K/1671-3, K/1673, K/1676, K/1677, K/1683, K/1684, K/1685, K/1690, K/1693, K/1695, K/1697, K/1703-2, K/1709, K/1715, K/1717, K/1720, K/1725, K/1735, K/1746, K1/56, K1/57, K1/105, K1/128, K1/175, K1/189, K1/194, K1/195-2, K1/196, K1/201, K1/212, K1/213, K1/237, K1/249-3, K1/250, K1/256, K1/257, K1/258, K1/261, K1/271, K1/283, K1/287, K1/343-2, K1/354, K1/355-2, K1/385, K1/406, K1/408, K1/412, K1/435, K1/437-2, L/1, L/64, L/73, L/89, L/104,

t.- gen iken K/256, K/456, K/1227, K/1247, K/1280

t.- gén K1/485

t.- gendar K/490, K/722, K/1097

t.- gende A/51, A/172, K/1681, K1/390

t.- gendé K/111, K/117, K/123, K/128, K/133, K/349, K/697, K/759, K/781, K/984, K/1539, K/1554, K1/364

t.- gendén K/248, K/351

t.- gendéñ K1/317, K1/465

t.- gender A/210, K/27, K/31, K/226, K/232, K/246, K/249, K/263, K/346, K/368, K/382, K/404, K/421, K/422, K/430, K/445, K/467, K/469, K/485, K/500, K/511, K/521, K/522, K/534, K/541, K/565, K/574, K/579, K/583, K/620, K/624, K/627, K/642, K/654, K/659, K/669, K/680, K/697, K/701, K/704, K/707, K/708, K/712, K/719, K/744, K/748, K/755, K/770, K/815, K/871, K/872, K/874, K/914, K/918, K/926, K/970, K/975, K/977, K/982, K/988, K/990, K/1005, K/1006, K/1013, K/1024, K/1027, K/1031, K/1033, K/1038, K/1048, K/1064, K/1107, K/1122, K/1127, K/1131, K/1133, K/1139, K/1154, K/1165, K/1175, K/1216, K/1231, K/1250, K/1254, K/1265, K/1277-2, K/1298, K/1299, K/1300, K/1323, K/1355, K/1359, K/1360, K/1371, K/1374, K/1375, K/1383, K/1404, K/1419, K/1421, K/1445, K/1447, K/1469,

K/1478, K/1480, K/1482, K/1492, K/1500, K/1523, K/1528, K/1535, K/1542, K/1544, K/1551, K/1576, K/1611, K/1614, K/1621, K/1667, K/1679, K/1711, K/1713, K/1716, K/1731, K1/228

t.- gendér K1/384, L/180

t.- genderé K1/49

t.- genderéne K/1173

t.- gendey K1/223, K1/234, K1/324, K1/396, K1/424

t.- gené iken K/534

t.- gené K/23, K/40, K/923, K/1017, K/1030, K/1160, K/1329, K/1352, K/1703, K/1715, K1/276

t.- genéñ K/493, K/1329

t.- genén K/539, K/1739

t.- genge K/1725

t.- ges K1/31, K1/49, K1/56, L/28, L/176

t.- geyném K1/178

t.- géź K/320, K/927, K/1057, K/1623, K/1735

t.- he K/112-2, K/493, K/835, K/860, K/1329, K/1498, K/1518, K/1593, L/179

t.- hégéź K/494, K1/309

t.- hegéź K/575, K/702

t.- hek K/706, K/707, K/1526

t.- heler K/298, K/657, K/838

t.- hem K/210

t.- heñ K/787, K/799, K1/50, K1/137, K1/208

t.- héñmé K1/61, K1/128

t.- m K1/133, K1/138, L/63, L/159, L/164, L/175

t.- megénder K/1048

t.- meheñ K/451, K/1266

t.- menémé K1/477

t.- meyém K/604

t.- né A/165, A/166, A/174, A/202, A/204, A/206, A/211, K/771, K/1564, K1/9, K1/19, K1/22, K1/26, K1/27, K1/28, K1/30, K1/54, K1/64, K1/93-2, K1/97, K1/101-2, K1/102, K1/104-2, K1/135, K1/175, K1/200, K1/375, K1/427, K1/477, L/22, L/23, L/24, L/25, L/31, L/49, L/66, L/75, L/93, L/132, L/143, L/145, L/148, L/151, L/162, L/184

t.- néler A/165, A/201, K1/71, L/130, L/132, L/149, L/152

t.- ném K1/27, K1/93, K1/97, K1/175, K1/498, L/28, L/144, L/184

t.- néñ K1/219

t.- p A/11, A/21, A/40, A/41, A/49, A/53, A/69, A/70, A/82, A/90, A/93, A/125, A/153, A/158, A/163-2, A/166, A/171, A/172, A/174, A/177, A/187, A/188, A/190, A/195, A/197, A/200, K1/5, K1/8, K1/11, K1/12, K1/26-2, K1/28, K1/29, K1/30, K1/31, K1/33-2, K1/55, K1/62, K1/69, K1/70, K1/115, K1/116, K1/117, K1/118, K1/124, K1/127, K1/128, K1/138-2, K1/140, K1/141, K1/145-2, K1/147, K1/148, K1/149, K1/155, K1/156-2, K1/158-3, K1/159, K1/163-2, K1/170, K1/174, K1/178, K1/181-2, K1/183, K1/187, K1/193, K1/200-2, K1/201, K1/202, K1/205, K1/207, K1/210, K1/212, K1/215, K1/216-2, K1/217-3, K1/219-2, K1/220, K1/221-2, K1/222-4, K1/223, K1/224, K1/227, K1/228, K1/229, K1/236-2, K1/239-2, K1/241, K1/243, K1/247, K1/248, K1/249-3, K1/251-2, K1/252-2, K1/253, K1/254-2, K1/256, K1/258, K1/259, K1/260, K1/265, K1/266, K1/269, K1/270, K1/274-2, K1/275, K1/276, K1/282, K1/284, K1/285, K1/291-2, K1/295, K1/314, K1/320, K1/321-2, K1/323, K1/324, K1/326, K1/341, K1/346, K1/347, K1/348-2, K1/351, K1/369, K1/375, K1/378, K1/389, K1/393-2, K1/396, K1/399-2, K1/400, K1/401-2, K1/402, K1/407, K1/408, K1/411, K1/412, K1/413, K1/414-3, K1/415-2, K1/419, K1/420, K1/425, K1/426-2, K1/429, K1/430, K1/432, K1/433-2, K1/439, K1/444, K1/445, K1/453, K1/462, K1/469, K1/470, K1/474, K1/482, K1/484, K1/485-2, K1/492, K1/497, L/5, L/6-2, L/7, L/8, L/9, L/10, L/11-2, L/12, L/14, L/15-2, L/16, L/21, L/25, L/27, L/29, L/35-2, L/40-2, L/41, L/42-2, L/46-3, L/47-2, L/49, L/50-2, L/54-2, L/55, L/57, L/58-2, L/59, L/60, L/61, L/62, L/66, L/67, L/71, L/72, L/77-2, L/81, L/82, L/83-3, L/84, L/85, L/88,

L/90-3, L/91, L/92, L/99, L/100, L/102, L/105, L/108, L/110, L/113, L/114, L/115-2, L/116, L/117, L/118, L/121, L/122, L/132, L/135, L/137, L/138, L/141, L/154, L/155, L/156-2, L/158, L/159, L/160, L/161, L/166, L/169, L/170, L/171, L/172, L/178, L/180, L/183, L/187-2, L/189, L/190-2, L/192, L/201, L/202, L/209

t.- p ḳuya K1/487

t.- p ḳuyźı K1/68, K1/133, K1/143, K1/162, K1/368, L/160

t.- p ḳuyźıḳ A/193

t.- p te yébergen K1/252

t.- p toralar K1/65

t.- p torġan L/141

t.- p torźo L/161

t.- p yörögende K1/64

t.- p yöröyźer K1/325

t.- r K/706, K/707, K/899, K/903, K/906, K/908, K/1526

t.- rmén K/195, K/424

t.- rźer K/194, K/907, K/1578

t.- wé mé K/240-2

t.- y K1/16, K1/40, K1/96-2, K1/117, K1/121, K1/133-2, K1/139, K1/149, K1/157, K1/160, K1/184, K1/217, K1/219, K1/220, K1/223, K1/227-2, K1/228, K1/273, K1/275-3, K1/320, K1/326, K1/410, K1/416, K1/420, K1/433, K1/435-2, K1/466, K1/486, K1/490

t.- yérhén K1/344

t.- yéştéler K1/62

t.- yéşérźey K1/96

t.- yéwge K1/54

t.- yéwźen K1/418

t.- yźer K1/480, K1/484

[1429]

tib-: Tepmek, tekmelemek.

t.- ép yéberźé K1/30

t.- ép K1/19

[2]

tibén: Kış mevsiminde atın karı eşeleyerek oynadığı yer.

t.+ de A/116, A/130

[2]

tigéź: Düz, pürüzsüz, eşit, denk, düzenli.

t. A/77, A/90, A/97, A/99, A/100, A/112, K1/119, K1/277, K1/401, L/54, L/125, L/130

t.+ ler A/55, L/124

[14]

tigéź-: Eşit olmak, denk olmak.

t.- e almaś K/1432

t.- mey K/1645

[2]

tigézhéź: Pürüzlü, pütürlü.

t. L/51

[1]

tigézle-: Düzlemek, denklemek.

t.- p A/36, A/98, A/100

[3]

tigézlet-: Düzeltmek, eşitlemek.

t.- éw A/29

[1]

tik: Fakat, ancak; sadece, yalnızca, tek.

t. A/28, A/127, A/196, K/103, K/209, K/387, K/415, K/416, K/457, K/567, K/634, K/834, K/848, K/1150, K/1155, K/1193, K/1195, K/1197, K/1255, K/1266, K/1267, K/1281, K/1431, K/1461, K/1540, K/1547, K/1592, K/1604, K/1664, K/1665, K/1704, K/1741, K1/2, K1/5, K1/11, K1/13, K1/21, K1/28, K1/41, K1/53, K1/69, K1/70, K1/80, K1/85, K1/98, K1/113-2, K1/120, K1/145, K1/161, K1/182, K1/187, K1/196, K1/207, K1/210, K1/227, K1/242, K1/249, K1/257, K1/261, K1/266, K1/270, K1/282, K1/283, K1/292, K1/300, K1/338, K1/362, K1/401-2, K1/403, K1/413, K1/430, K1/439, K1/459, K1/462, K1/495, L/4, L/7, L/15, L/26, L/27, L/34, L/44, L/47, L/51, L/52, L/91, L/113, L/120, L/127, L/128, L/136, L/157, L/160, L/182, L/186, L/197, L/200

[99]

tiklém: Kadar, miktarda, derecede.

t. A/13, A/14, A/44, A/149, A/151, A/183, K1/12, K1/25, K1/41, K1/59, K1/69, K1/73, K1/74, K1/75, K1/76, K1/83, K1/87, K1/91-3, K1/95, K1/106-2, K1/108, K1/112, K1/113-2, K1/201, K1/202, K1/206, K1/224, K1/227, K1/235, K1/260, L/4, L/67, L/89, L/124, L/144, L/152, L/154, L/167, L/179, L/186, L/188, L/189-2,

L/190, L/200, L/210-2
[51]
tikşér-: İncelemek, araştırmak, gözden geçirmek, göz kulak olmak.
t.- e inék A/198
t.- ép A/152
t.- éwé A/169, A/198
t.- éwséler K/371
t.- gende A/27, A/194
t.- hegéz K/174
t.- megéź K/173
t.- źéler K1/90
[10]
tikşérél-: İncelenmek, araştırılmak.
t.- ép A/16, A/82
t.- érhégéź K/174
t.- meśhégéź K/173
[4]
tikşérew: Gözetim, inceleme, araştırma.
t. A/154, K/174-2
[3]
tikté: Kadar, miktarda, derecede.
t. K/17-2, K/243, K/295, K/327, K/328, K/338-3, K/424, K/448, K/521, K/572-2, K/604-2, K/627, K/655, K/753, K/808, K/825, K/833, K/843, K/850, K/917, K/938, K/967, K/992, K/1029, K/1035, K/1048, K/1065, K/1211, K/1264, K/1285, K/1412-2, K/1515, K/1585, K/1591, K/1599, K/1634, K/1714, K/1719
t. mé K/603
[45]
tilmér-: Sızlanmak, şikâyetlenmek.
t.- éb K/43
t.- ép K1/206, L/84
t.- ép toralar L/70
[4]
timek: Demek, demek ki.
t. K1/221, K1/325, K1/350-2, K1/470
[5]
Timey: Kişi adı.
t.+ źın K/1489
[1]
timér: Demir.
t. K1/117, L/91
[2]
tin: Bir sumun yüzde birine denk gelen para birimi, küçük para, az para.
t. K1/408, L/55, L/96, L/108, L/111, L/117
t.+ éñdé K/116
[8]
tiñ-toş: Akran, yaşıt.
t.+ on K1/419
[1]
tiñdeşhéź: Eşsiz, benzersiz, tek.
t. K1/254
[1]
tiñe-: İş ve nitelik yönünden kıyaslayıp denklemek, eşitlemek.
t.- néñ K/659
[1]
tiñg: Denk, eşit.
t.+ e K/1709
[1]
tiñhéź: Eşsiz, benzersiz, tek, yegâne.
t. K1/254-2, K1/265, K1/407, K1/502
[5]
tir (I): Yer adı.
t. K/336, K/337, K/509, K/1151, K/1342, K/1349
[6]
tir (II): Ter, yorgunluk.
t. K/215, K/216, K/1100, K/1101,
t.+ źeré L/65
[5]
tirbel-: Hafif hafif sallanmak, çalkalanmak.
t.- e K1/337
t.- e sayḳala K1/501
t.- gen K1/167
[3]
tirbelt-: Sağa sola sallandırmak, sağa sola salındırmak.
t.- e K1/466
[1]
tirbet-: Sallatmak, çalkalatmak.
irkeley t.- e K1/166
t.- ér K1/465
[2]
tire: Çevre, etraf, yakın çevre, civar.
t.+ hén A/168
t.+ hénde K/78, K/219, K1/467, L/111, L/168, L/186, L/195
t.+ héndegé A/170
t.+ héne K/47
t.+ hénen K/1349

t.+ lere iken K/1706
t.+ lerénde K/1030, K/1151
t.+ leréne K/527, K/618, K/1342, K/1365, K/1444
t.+ lerénen K/1236, K/1349
t.+ lerénén K/53
t.+ lerge A/125
t.+ nen K/235
[24]

tire-yaḳ: Çevre, etraf, civar, ortam.
t. (~tire-yaġ) + ı L/166, L/168
t. (~tire-yaġ) + ına K/1251, K/1466
t. (~tire-yaġ) + ında L/167
t.+ ḳa K/487, K1/46, K1/245, L/178
t.+ ta K1/165
t.+ tağı K/1268, K/1298, L/167
t.+ tarġa K/1098
t.+ tarındağı K/41
t.+ tı K/1317, K1/377, K1/482, L/167
[19]

tirek: Ağaç; kavak ağacı.
t.+ ter A/197, K1/165
[2]

tirele-: Etrafını çevrelemek.
t.- p A/161
[1]

tiresle-: Çevrelemek, çemberlemek.
t.- mey A/63
[1]

tiré: Deri.
t. K1/140
t.+ hé L/108
[2]

tirge-: Hakaret etmek, hor görmek, azarlamak.
t.- y L/83
[1]

tirme: Yuvarlak biçimde keçe çadır.
t.+ ler K1/278
[1]

tirmen: Değirmek.
t. K/853
[1]

tirmen taşı: Değirmek taşı.
t. K/588, K/1435
[2]

tişte: *Far.* Deste.
t.+ né K1/119
[1]

tištelegen: Onlarca, destelerce.
t. K1/237
[1]

tiş-: Deşmek, delmek, kazmak.
ḳaźıb t.- éb K/1119
t.- ken K/268, K/367
t.- kender K/228, K/238, K/269, K/448, K/450, K/1219
[9]

tişék: Delik, deşik.
t. ~tişég) (+ é K/251, K/1136
[2]

tiź: Tez, acele, çabuk.
t. A/33, A/39, A/42, A/56, A/123, A/143, A/147, K/860, K1/42, K1/54, K1/185, K1/187, K1/218, K1/254, L/6, L/26, L/30, L/31, L/59, L/89, L/117, L/122, L/126, L/128, L/130, L/139, L/160, L/191, L/199
t.+ érek A/201, A/202, K/115, K/1057, K1/81, K1/187, K1/250, K1/389, K1/484, L/81
[39]

tiźźen: Tez vakitte, çabucak, hemen.
t. A/119, K1/366
[2]

tiźźük: Tez vakitte, çabucak, hemen.
t. K/399, K/1149, K/1183, K/1432
[4]

tmin: *Rus.* Kimyon.
t.+ dın K/796
[1]

toġoro: İyi niyetli, doğru, dürüst.
t. K/314-3, K/411, K/437, K/801, K/808, K/884-2, K/886-2, K/1282
t. tügélderge K/135
t.+ ġa K/1003
t.+ lar K/808, K/900
t.+ larġa K/135
t.+ ları K/909
t.+ larźan K/443
t.+ larźı K/248, K/1132
t.+ larźın K/802
t.+ nın K/1008
[23]

toġoroloḳ: Doğruluk, dürüstlük.

t. K/713
t. (~toġoroloġ) + oġıź K/110
t.+ tarınan K/110
[3]

toġro: İyi niyetli, doğru, dürüst. *bk.* toġoro.
t. K1/45
[1]

toḳan-: Alevlenmek, yanmak, yangın çıkmak.
t.- ıp kite K1/415
[1]

toḳom: Soy, cins; nesil, sülale.
t. ırıwı K1/306
t.+ doñ K1/124
t.+ o K1/130
t.+ on A/120
t.+ onan K1/498
[5]

toḳora-: Doğrulmak, dikilmek, hazır hâle gelmek.
t.- nıḳ A/161
[1]

tol: Dul.
t. K/787, K/1568, K/1570, K/1571
[4]

Tolkovıy: Kişi soyadı.
t. K1/83
[1]

tolom: Örgülü uzun saç, saç örgüsü.
t.+ darın K1/284, K1/461
t.+ darına K1/337
t.+ darınan K1/289
[4]

tolpar: Küheylan.
t. K1/334
[1]

toman: Duman, sis.
t. K1/152, K1/166
[2]

tomboyoḳ: Beyaz nilüfer.
t. K1/199
t.+ to K1/146
[2]

tomoroḳ: Yakıcı, bunaltıcı sıcak.
t. K1/318, K1/381
[2]

tonoḳ: Saf, temiz; şeffaf, saydam.
t. A/149, A/192
[2]

tonsoḳ-: Soluksuz kalmak, boğulmak; yok olmak.
t. (~tonsoġ) - op K1/287
tınıp t. (~tonsoġ) - op K1/288
[2]

tor-: Durmak, ayakta durmak, ayağa kalkmak, yaşamak, var olmak, uyanmak.
aġıp t.- a iné L/20
aḳayıp t.- a L/33
alıp kitép t.- owın K1/234
alıś t.- a K/496
alıştırıp t.- a A/181
allanıp t.- ġan K1/4
almaştırıp t.- orġa L/59
ant ite t.- ġan K1/477
apara t.- ġan K/185
aptırabıraḳ t.- a K1/414
aptırap ḳarap t.- źom L/210
aptırap t.- manı L/90
arıp t.- amı L/133
arta t.- a A/33
aśılınıp t.- a K1/319
aşab t.- ġanın K/1572
aşay t.- ġan bulha L/197
aşay t.- ġan K/1623
aşḳınıp t.- źolar K1/314
ayıra béle t.- ġan K1/255
balḳıp t.- ġan K1/464
balḳıp t.- or K1/352
bara t.- ġan L/169, L/170, L/173
bara t.- ġanın K/548
bara t.- ġas K/86, L/31, L/36, L/120, L/144, L/152, L/173, L/200
barıp sıġa t.- ġan bulġan K1/277
baśıp t.- a K1/50
baśıp t.- ġan K1/284
baş hala t.- ġan K1/356
baş sayḳap t.- ġan K1/246
başlay t.- ġan K1/252
batırıp t.- a K1/431
batşalıḳ itéb t.- ġanın K/47
béle t.- ġandır L/100
bélénép t.- ġan K1/7
bélgértéb t.- a K/982
berélép t.- a L/87
berélép t.- ġan K1/154
béşére t.- ġan L/125
béşérép t.- ġan L/26

bileb t.- owsı K/453
bire t.- ġan bulhalar A/158
bire t.- ġan K1/36
birélép t.- manı L/157
birép t. L/83
birép t.- a K1/158, L/169
birép t.- halar L/90
birérge t.- a K1/117
borsop t.- ġan K1/192
boşop t.- a K1/68
boyoġop t.- źo L/200
bötöp ḳuya t.- ġan A/143
bula t.- ġan A/138, K/1576, K1/82, K1/342
bula t.- ġaynı K1/341, L/7
bula t.- ġaynılar L/141
bula t.- ob K/183, K/378
bula t.- op A/19, A/24, A/77, A/130, K1/498, L/189
buldıra t.- ġan K1/117
bulıb t.- a K/530
bulıb t.- hon K/147
bulıb t.- oġoź K/1202
bulıp t. K1/70
bulıp t.- alar L/134
bulıp t.- ġan K1/296, L/175
bulıp t.- ha L/168
bulmay t.- ow K1/354
dér ḳaltırap t.- ġan K1/483
élénép t.- a iné K1/135
ése t.- ġan K/669, K/670, K/1481, K/1482, K1/188, L/125
éşene t.- ġan K/1744
éşlemey t.- op K1/64
eytéb t.- or K/293
eytép t.- ahı la yuḳ K1/171
ġejephénép ḳarap t.- źom L/210
haḳtab t.- ġan K/1038, K/1282
halıp t.- źo A/173
hanalmay t.- ġan A/31
hata t.- ġaynılar L/125
hatılmay t.- ġan A/68
hattırmay t.- haġıź L/84
hawıp t.- owın K1/316
ḫel yıya t.- ġandarźır L/193
hikérép t.- ġan K1/287
hikérép t.- op K1/377
hikérép t.- źo K1/370, K1/478
hiźe t.- ġaynım L/5
horay t.- ġaynım L/49
höylep t.- a K1/395
höylep t.- ġan K1/495
höyźeşe t.- ġan ite K/1355
höyźeşéb t.- ġandar K/558, K/1397
huġa t.- ġan A/197, A/201
ızġış sıġıp kite t.- ġaynı L/18
iśke töşöröp ḳuya t.- ġandır L/212
işéte t.- ġan ite K/1355
işéte t.- ob K/407
ḳabarıp t.- a K1/171
ḳabatlap t.- owı K1/159
ḳala t.- ġan K/299, K/1200, K/1473, L/162
ḳala t.- ġanı taġı yuḳ K/299, K/1200
ḳamıştırıp t.- a iné L/36
ḳamsılap ḳına t.- ġan K1/241
ḳaplanıp t.- ġan K1/53
ḳarab t.- ġandar K/1039, K/1721, K/1728
ḳarap t.- a birźé K1/125
ḳarap t.- a iné L/28, L/38
ḳarap t.- a K1/41, K1/372
ḳarap t.- alar L/108
ḳarap t.- am L/170
ḳarap t.- ġan A/23, L/37
ḳarap t.- haḳ A/152
ḳarap t.- maġan K1/134
ḳarap t.- op L/152
ḳarap t.- orġa L/59
ḳarap t.- źo K1/26, K1/135
ḳarap t.- źoḳ L/65, L/85
ḳarap t.- źom L/27, L/29
ḳaraşıp t.- źolar L/21
ḳarpayıp t.- ġan K1/51
ḳarşı t.- a A/91
ḳarşı t.- a ala K1/421
ḳarşı t.- a alhın K1/372, K1/391
ḳarşı t.- ġan A/22
ḳarşı t.- op bulmaś K1/420
ḳarşı t.- owı K1/414
ḳawşırıp t.- a K1/229
ḳıla t.- ġanın K/1689
ḳılıb t.- ha K/394, K/1178
ḳılmay t.- ġandı K/346
ḳısḳıra t.- ġandır L/172
ḳısḳırttıra t.- ġan bulġan K1/124
ḳıwandıra t.- ġan K1/35

ḳızárıb t.- a K/529
ḳızıḳtırıp t.- alar iné L/37
kile t.- ġan K/329, K/876, K/1505
kiléb t.- ġan K/995
kiltére t.- ġan K1/35
kirép t.- ġan K1/136
kite t.- ġan L/169
kite t.- ġaynılar L/5
kitép bara t.- ġandarźır L/181
ḳoyola t.- ġan K/1633
ḳoyolop t.- ġan L/56
kölöp t.- a iken K1/272
kötöb t.- ġan iken K/1724
kötöp t. L/114
kötöp t.- alar iken L/119
kötöp t.- ġan K1/378
ḳunaḳ ite t.- ġaynım L/203
ḳurḳıp t.- ham L/28
ḳuya t.- ġaynı L/107
ḳuyıb t. K/63
küñélhéźlene t.- ġandır L/202
küre t.- ġan bulġan K/1495
küre t.- ġan bulham iné K/1494
küre t.- ġan K1/313
küre t.- ob K/407
küre t.- op A/23
küréb t.- ahıñ K/1250
küréb t.- alar K/592
kürénép t.- a K1/23, K1/118
kürénép t.- alar K1/360
kürénép t.- ġan K1/354
kürénép t.- may K1/317
kürép t.- ahıġıź A/205
kürmey t.- ġan L/25
küźźéñ yawın alıp t.- a A/177, K1/145, K1/149
küźźéñ yawın alıp t.- owına K1/268
möldörep t.- alar L/100
oḳşap t.- alar K1/248
oḳşap t.- owı K1/351
osray t.- ġandarźıñ K1/358
ömöt totob t.- arźar K/365
saḳırıp t.- ġan L/36
sese t.- ġan L/111
sıġara almay t.- ġandır L/202
sıġıb t. K/1146
sıġıb t.- ob K/1669
sıġıp t.- a L/164
sıġıp t.- ġan K1/382, L/69
sıjlap t.- ġan L/91
sıyıldap t.- alar K1/22
sumıla t.- ġan bulha K/1744
sumıla t.- ġan K/670, K/1481, K/1482
sümıla t.- ġan K/669
t. K/38-2, K/45, K/240, K/241, K/1124, K/1126, K/1260, K/1492, K/1606, K1/61, K1/70
t.- a A/39, A/182, K/252, K/581, K/767, K/1324, K1/116, K1/343, L/54, L/108, L/124, L/193, L/200
t.- a alır K/370
t.- a almanıġıź mı K/949
t.- a almaś K/69, K/369, K/1167, K/1168, K/1169
t.- a almay L/45
t.- a iken K/1688, K1/249, K1/263
t.- a iné L/27, L/78, L/89, L/186
t.- a inék L/1
t.- a iném A/162
t.- a kile A/89
t.- a torġan L/119
t.- a torġanın K/548
t.- ahıġıź K/653
t.- alar A/38, A/83, A/103, K/323, K/389, K/391, K/520, K/757, K/1357, K/1553
t.- alar iken K/390
t.- alar iné L/68, L/86, L/124, L/125
t.- alır L/100
t.- am L/82
t.- amı K1/54
t.- ar iné K/338, K/855
t.- ar K/69, K/384
t.- araḳ K/982
t.- arġa L/120
t.- ayım iken L/157
t.- ġan A/44, A/75, A/115, A/150, K/40, K/104, K/242, K/260, K/384, K/396, K/650, K/653, K/1083, K/1115, K/1127, K/1179, K/1276, K/1420, K/1500, K/1714, K/1720, K1/18, K1/86, K1/96, K1/460, L/56, L/128, L/178, L/188
t.- ġanbıźźır L/44
t.- ġanda L/4, L/113, L/145
t.- ġandan K1/28, L/116

t.- ġandar K/1145, K/1679
t.- ġandarġa K/980, K/1678, K1/33
t.- ġandarı K/873
t.- ġandarźın K/555, K/1031, K/1394, K/1656, K/1716
t.- ġanıġıźźa K/1520
t.- ġanın K/827, K/1586
t.- ġas K/24, K1/18, K1/72, L/21, L/44, L/70, L/189, L/196
t.- ġaynı K1/66
t.- haḳ K/803
t.- ham L/26
t.- mam L/12
t.- manı A/165, K1/458
t.- manılar L/78
t.- maś iném L/12
t.- may inék L/19
t.- may K1/392, L/76
t.- ob K/39, K/46, K/216, K/227, K/244, K/254, K/385, K/386, K/870, K/971, K/1129, K/1174, K/1175, K/1217, K/1261, K/1493, K/1666, K/1700
t.- ob sıġıb K/1105
t.- oboź L/62
t.- oġıź K/955, K/1272, K/1643, K/1647, K/1651
t.- oġoź K/284, K/562, K/854, K/856, K/876, K/947
t.- op A/25, A/123, A/168, K1/98, K1/122, K1/136, K1/299, L/6, L/146, L/156, L/174, L/175, L/195, L/202, L/206
t.- op ḳala alhın K1/443
t.- op ḳalıp K1/107
t.- op ḳalırġa K1/437
t.- op ḳarahındar L/50
t.- or K1/236
t.- oraḳ K/1679
t.- orboź L/154
t.- orġa K/559, K1/31, K1/69
t.- orġa téyéş tügél K/1586
t.- orġa tura kildé L/98
t.- orhoñ K1/104
t.- orloḳ L/203
t.- orźar iné A/77
t.- ow L/32
t.- owġa K/1606, L/205
t.- owı A/4, A/41, K/1398, K/1403
t.- owsı K/544, K/794
t.- owsılar K/343, K/828, K/982, K/1151, K/1586
t.- owsılarġa K/690
t.- owźıñ L/120
t.- źo K1/424, K1/455, L/15
t.- źolar K1/448
t.- źom L/195
tañ ḳalıb t.- ġanġa K/1513
tasıldatıp t.- ġan K1/204
taşıy t.- ġan K1/145, K1/186
taştana t.- ġan K/168
téklep t.- alar K1/165
télgéley t.- ġan K1/336
téréleb t.- alar K/320
téréléb t.- ar K/578, K/666, K/1424, K/1477
téréléb t.- arġa téyéş K/1386
téréléb t.- ġan K/1057, K/1278
téréléb t.- ġandan K/1037
téréléb t.- ġandar K/1036
téréléb t.- ġandır K/454
téréléb t.- ġanın K/1742
téréléb t.- ġansa K/564, K/1402
téréléb t.- ġas K/1551, K/1553, K/1637, K/1737
téréléb t.- ġaś K/757
téréléb t.- ow K/750, K/758, K/1546, K/1554
téréléb t.- źo K/1048, K/1056, K/1734
téy t.- ġaynı L/26, L/126
tına t.- ġan K1/493
tıñdab t.- ġan K/1565
tınıp t.- źo K1/139
tıyıp t.- a alırmın K1/365
tıyıp t.- am L/113
tilmérép t.- alar L/70
tip t.- alar K1/65
tip t.- ġan L/141
tip t.- źo L/161
tora t.- ġan L/119
tora t.- ġanın K/548
totonmay t.- ġan K1/253
totop t.- owsılarźıñ K1/488
töbep t.- ġan K1/52
töşöre t.- ġan K/806
töşöre t.- ġandarźır L/181
tuḳırap t.- may A/179

tuḳtap t.- ġandan K1/29
tuḳtatıb t.- ġandar K/630
tuḳtatıb t.- maġıź K/1457
tuḳtatıp t.- ow K1/426
tulḳınlanıp t.- ġan K1/461
tuyźırıp t.- ġan L/94
tüley t.- ġan K/746
tüźéb t. K/608, K/611
ultıra t.- ġan A/139
ultıra t.- ġas L/18
ultıra t.- ġaynım L/43
ultırıb t.- oġıź K/945, K/1641
uña t.- a L/14
urźıra t.- ġan L/96
uyaw t.- a almanıñ mı K/1646
uyaw t.- oġıź K/950, K/1605, K/1607, K/1609
uylap t.- ġas L/88
uylap t.- may L/183
uylap ta t.- may L/210
uylay t.- ġanźarźır L/164
uylay t.- ġaynım L/55
uynap t.- a A/203
uynay t.- ġan L/168
uźa t.- ġan K1/266
ültére almay t.- ġan K/301
ültére t.- ġan K/1017, K/1746
üte t.- źo K1/449
yaba t.- ġan L/2
yahamay t.- źom K1/249
yaltırab t.- arźar K/437
yaltırap t.- ġan L/171, L/177
yañġırap t.- a K1/157
yanıp t.- ġan K1/4
yañıratıp t.- alar L/167
yaray t.- ġan L/190
yata t.- ġan L/125, L/165
yata t.- ġas L/12
yawaplaşıp t.- ahıñ L/15
yawaplaşıp t.- ġan bulahıñ L/72
yawıp t.- ġan A/150
yaźa t.- ġan bulġan K1/275
yaźmay t.- owım K1/87
yébere t.- ġan bulġan K1/203
yébere t.- ġan iken K/1687
yébere t.- ġan K/999
yébermey t.- ġandar K/1456
yebéşép t.- a iken K1/385
yebéşép t.- ġan K1/471
yeşérén t.- owsı K/144
yeşérénép t.- a L/59
yılıta t.- ġan K1/401
yılmayıp t.- a K1/138
yımıldap t.- a iné K1/132
yımıldap t.- a K1/151
yıwata t.- ġaynı L/121
yıya t.- ġan K/1129, K/1508
yıyılıp t.- ġan L/73
yıyılışıb t.- ġandar K/966
yoḳlap t.- ġan K1/101
yoḳtay t.- a K/1205
yögönökteb t.- ob K/1013, K/1110, K/1460
yöröp t.- ġan K1/183
yöröte t.- ġan K1/140
yöröy t.- ġas L/44
yuġalıp t.- źo L/112
yügérép yöröy t.- ġas K1/371
zarlanıw bulıp t.- a iné L/18
[589]

torġanı: Tamamı, bütünü, hepsi.
t. K1/61, K1/117
[2]

torġoź-: Ayağa kalkmak; dikilmek, dinelmek.
t.- a alam K/970
t.- ahıġıź K/802
t.- ġan K/1101, K/1667
t.- hın K/751, K/1547
t.- maġan K/1667
t.- op L/28
t.- ormın K/1667
t.- owsı K/1024, K/1710
[11]

torilka: *Rus.* Tabak, çanak.
t. L/17
[1]

tormoş: Hayat, yaşam; ömür.
t. A/23, A/24, A/118, K1/8, K1/48, K1/89, K1/422, K1/442, K1/501
t.+ ı K/1222
t.+ ḳa A/21, A/24, A/134
t.+ o K1/255, K1/315
t.+ om K1/82
t.+ on A/24
t.+ ona A/79
t.+ ondağı A/21, A/25
t.+ ta K1/37, K1/277, K1/356
t.+ tan A/21
t.+ tarı A/21

t.+ tarın A/31
t.+ to K1/74
***tormoşḳa aşır-*:** "hayata geçir-."
t.+ ḳa aşırırġa K1/211
t.+ ḳa aşırıw K1/218
***tormoş ḳor-*:** "aile kur-, ömür sür-."
t. ḳorow K1/179
[30]

tormoşlo: Yaşamlı, herhangi bir yaşama sahip.
t. L/60
[1]

toroş: Duruş, durum, denk.
***toroş it-*:** "denk ol-, eşit ol-."
t. itmeymén K/59, K/209, K/1077
[3]

tos: Küçük ama değerli.
t. K1/449
[1]

tot-: Tutmak, kavramak; yakalamak, tutuklamak.
din t.- maġan K/80
haḳtab t.- tom K/637, K/1463
ḳaplap t.- maḳ bulġan K1/274
matḳıp t.- op K1/380
ömöt t.- ob torarźar K/365
şik t.- ḳandar K/451
t. K/123, K/634, L/110, L/184
t.- a A/32
t.- a almanı A/163
t.- a almanılar K1/31
t.- a almay iken K/1222
t.- a iném L/88
t.- abıź K/249
t.- ahıġıź K/1326
t.- alar iné A/12
t.- alar K/672-2, K/1322, K/1485-2
t.- ar K/1327
t.- arġa K/456, K/776, K/964, K/1070, K/1657
t.- arźar K/250
t.- ha la K/1411
t.- ḳan A/69, K/24, K/260, K1/261, K1/411
t.- ḳansı L/183
t.- ḳoho kile K1/412
t.- mayźar K/249, K/1133, K/1323
t.- ob alġan K/610, K/966
t.- ob alġandar K/959, K/1655, K/1660
t.- ob alıb K/455, K/716, K/720, K/733, K/913, K/1531, K/1536, K/1610
t.- ob alırġa K/727, K/1540
t.- ob almanıġıź K/964, K/1658
t.- ob bilelér K/665
t.- ob bire K/292
t.- ob birerge K/1620
t.- ob birélér K/577, K/911, K/1476
t.- ob birélges K/1084
t.- ob birer K/722
t.- ob birér K/930, K/932, K/1627
t.- ob birérge K/925, K/1583
t.- ob birérźer K/294, K/666, K/821, K/822, K/1476, K/1581, K/1584
t.- ob biréwsé K/277, K/933, K/934, K/955, K/957, K/1630, K/1651, K/1653
t.- ob bireyém K/924
t.- ob birgen K/987, K/1010, K/1162, K/1696
t.- ob birgenderén K/1002, K/1691
t.- ob birmek bulıb K/968
t.- ob birmeksé bulıb K/985, K/1664
t.- ob birmeksé K/1619
t.- ob K/483, K/1059, K/1101, K/1260, K/1321, K/1378, K/1403, K/1420, K/1584
t.- oġıź K/776
t.- olar K/1322
t.- op A/7, A/119, A/120, A/139, K1/12, K1/152, K1/365, L/27, L/31, L/45, L/47, L/66, L/128, L/147, L/148, L/155, L/162, L/183
t.- op aldım L/179
t.- op alġandar K1/5
t.- op alırġa K1/489
t.- op ḳaldım L/39
t.- op torowsılarźıñ K1/488
t.- orġa K/1331
t.- orloḳ L/58
t.- owġa K/20
t.- owsı K/156, K/1087, K/1344
t.- owsılar K/84
t.- owźan K1/295
t.- to L/71

t.- tom L/182
tın t.- ḳan K/1343
totanaḳ t.- ob K/89
tübensélékte t.- owsılar K/93
uraźa t.- a alırźar miken K/1134
uraźa t.- a almaśtar K/1134
uraźa t.- alar iken K/1133
uraźa t.- alar K/1133
uraźa t.- arźar K/1135
uraźa t.- ḳan K/154, K/155
uraźa t.- ob K/67
uraźa t.- op K1/98
uraźa t.- owsı K/156
uraźa t.- owsılar K/154
yén t.- ḳan K/1410
yıwıb t.- owźı K/1322
[158]

totanaḳ: Sıtma.
***totanak tot-*:** "sıtma tut-."
t. totob K/89
[1]

totaş-: Bağlanmak, birleşmek.
t.- ḳan K1/151, K1/467
[2]

totaştan: Aralıksız, durmaksızın.
t. A/192, A/209
[2]

totḳa: Kulp, kabza, sap.
t. K1/243
t.+ hı K1/151
t.+ hına K1/24, K1/25
[4]

totḳanso: Tutuklu, mahpus.
t.+ nı K/999, K/1687
[2]

totḳonsı: Tutuklu, mahpus. *bk.* totḳanso.
t.+ ları K/1000
[1]

totol-: Tutulmak, yakalanmak.
t.- ġan L/81, L/172
t.- ob biréle K/954, K/1650
t.- ob K/1424
t.- owı K1/18
t.- owın A/127
[7]

toton-: Tutunmak, bir işe girişmek.
éşke t.- a L/58
t.- a imgekley K1/455
t.- a L/57
t.- do A/144, A/176, K1/377, K1/394
t.- doḳ A/137, L/159
t.- ġan A/189, K1/252, K1/288
t.- may torġan K1/253
t.- op ala K1/222
t.- orġa A/118, A/119
t.- owı K1/59
t.- owźarına A/121
tayana t.- a K1/424
[19]

totondor-: Tutundurmak, bir işe başlamak.
t.- ow K1/246
[1]

totoş: Bütün, büsbütün, hep.
t. K1/117, K1/118, K1/301, K1/371, K1/461, K1/466
[6]

totoş-: Tutuşmak, bir işe girişmek.
şıbaġa t.- ıb K/1705
şıbaġa t.- ob K/1019
[2]

totoşlay: Büsbütün, tamamıyla, tamı tamına.
t. K1/231
[1]

tottor-: Tutturmak.
t.- a K1/158
t.- ayıḳ K/1541
t.- ġandar K/1013
t.- ob alıb K/1279
[4]

toy-: Duymak, sezmek, hissetmek.
t.- a iném K1/91
t.- a K1/252
t. alır K1/53
t.- am K1/366, K1/465
t.- ha K1/53
t.- may K1/338
t.- may źa ḳalındı K1/315
t.- ob ḳalıb K/1249
t.- op K1/146, K1/367
t.- ow K1/91, K1/328
[13]

toyaḳ: Hayvanlarda ayak ucunu kaplayan kalın tırnak, toynak.
t.+ tarın K1/302
[1]

toyġo: Duygu, his.

t. K1/448
t.+ ho K1/488, K1/489
t.+ hon K1/341
t.+ lar K1/112
t.+ larźan K1/233
[6]

toyol-: Duyulmak, hissedilmek.
t.- a K1/44, K1/73, K1/76, K1/82
t.- do K1/174
t.- ġan K1/35
[6]

toź: Tuz.
t. K/103, K/1442, K/1443-3, K1/10
t.+ ġa A/193
t.+ o K/103
t.+ źon K/1443
[9]

toźlo: Tuzlu. *bk.* toźźo.
t. K1/289, K1/318, K1/335, K1/471
[4]

toźźan-: Tuzlanmak.
t.- ır K/1442
[2]

toźźo: Tuzlu.
t. K/103
[1]

töbe-: Göz dikmek, bakışları yöneltmek.
t.- gen K1/296
t.- gender K1/468
t.- né K1/127
t.- p torġan K1/52
[4]

töbek: Semt, yöre, mıntıka.
t. (~töbeg) + é A/115
t. (~töbeg) + éne A/46
t.+ ten A/168
t.+ terénde A/49, A/58
t.+ teréndegé A/26, A/54, A/55
t.+ terge A/45-2, A/47
t.+ terźé A/48
[12]

töbel-: Bakışları yöneltmek, göz dikilmek.
t.- gen K1/338
t.- geynéler K1/161
t.- megen K1/300
[3]

töbköl: En içteki yer, dip.
t.+ éne K/1697
[1]

töbörźet-: Kapıyı çalmak, vurmak, ses çıkarmak.
t.- égéź K/179
t.- éwsége K/180
[2]

töbtö: Tamamıyla, bütünüyle.
t. K/124
[1]

töken-: Tükenmek, bitmek, yok olmak.
bötmeś t.- meś K1/291
[1]

tökör-: Tükürmek.
t.- gender K/1700
t.- öb K/976, K/1014, K/1351, K/1378, K/1674
t.- öp L/14
t.- örźer K/1477
[8]

tölkö: Tilki.
t.+ lerźén K/221
[1]

tön: Gece.
onotolmaś t. iné K1/92
ös kön ös t. K/384, K1/426, K1/475
t. A/183, K/67, K/869, K/1607, K1/1, K1/451, K1/467, L/6, L/208
t. iné K1/103
t.+ de A/183, A/185, K/1063, K/1205, K/1224, K1/5, K1/14, K1/23, K1/24, K1/30, K1/392, K1/497, L/193
t.+ degé K1/455
t.+ dö K/698
t.+ dön K/477, K/1310
t.+ ge K1/69, K1/294, L/4
t.+ ö K/39, K/940, K/943, K/1048, K/1636, K/1639
t.+ ön K1/77
[44]

tön yaḳ: Kuzey.
t. (~tön yaġ) + ına L/207
t. (~tön yaġ) + ındağı L/173
t.+ tan L/169
[3]

töngö: Geceki, gece vaktindeki.
t. K1/25, K1/282
[2]

töngölök: Gece vakti.

t.+ ke K1/378
[1]

töñkey-: Uykuya dalmak.
t.- ép ultırahıñ K1/214
[1]

töp: 1. Dik bir cismin alt kısmı, nesne, şey.
t. A/140, A/142, A/143, A/145, A/146, A/147, A/150, A/177,
2. Asıl, en önemli, ilk, dip, dipteki, en derin.
t. A/12, A/16, A/32, A/48, A/83, A/136, K1/190
t. (~töb) K/1
t. (~töb) + ö K/501
t. (~töb) + önde K/58, K/845, K/1601, K1/243, L/78
t. (~töb) + önde le K/1117
t. (~töb) + öne K/588, K/1103, K/1499, K1/149, K1/160, K1/451, L/28, L/43
t. (~töb) + önen K1/142, K1/239, K1/452
t.+ ke K1/302
t.+ teréne L/69
[26]

töphe: Yerde kalan ağaç dalı, ağaç parçaları.
t. K1/301
[1]

töphöź: Dipsiz, derin.
t. K1/500
[1]

töpköl: En içteki yer, dip. *bk.* töbköl.
t. A/181
t.+ de K1/167
t.+ önen K1/300, K1/306, K1/443
[5]

töpsö-: Aramak, aslını araştırmak, soruşturmak.
t.- p A/102
t.- y L/45
[2]

töpsöş-: Birlikte aramak, birlikte ya da karşılıklı soruşturmak.
t.- em K1/76
[1]

töptö: Tamamıyla, bütünüyle. *bk.* töbtö.
t. K1/217, K1/364
t.+ börek A/150
[3]

tör: Tür, cins, çeşit, sınıf.
t.+ ön A/129, K1/232
t.+ źeré A/48
[3]

tör-: Dürmek, sarmak, bürümek.
t.- e K1/160
t.- öp K1/134
t.- örġe K1/484
t.- örge K1/489
[4]

törgek: Bohça.
t. K1/132, K1/144
t.+ ke K1/144
t.+ té K1/144
t.+ ten K1/132, K1/134
[6]

Törkmen: Türkmen.
t.+ déñ K1/91
[1]

törköm: Topluluk, grup, birlik, sınıf.
t. A/11, K1/135
t. törköm K/271
t.+ derge A/9
t.+ ö L/178
törköm t. K/271
[6]

törlö: Türlü, çeşitli. *bk.* törźö.
t. A/27-2, A/41, A/48, A/95, A/104, A/140, A/142, A/143, A/144, A/145, A/146, A/147, A/150, A/155, A/182, A/195, K1/42, K1/62, K1/82, K1/152, K1/185, K1/220, K1/230-2, K1/244, K1/254, K1/269, K1/283, K1/349, L/58, L/69, L/110, L/128, L/131, L/166, L/167-2, L/170, L/194
t. törlö A/177
t.+ ge A/45
törlö t. A/177
[43]

törlöse: Çeşitli şekillerde, çeşitli, türlü şekillerde.
t. K1/294, K1/394
[2]

törme: Hapis, hapishane, cezaevi.
t.+ ge K/115, K/455, K/612, K/1279
t.+ le ikenéñdé K/902
t.+ le K/317, K/899, K/906,

K/907, K/1290
t.+ legé K/462
[11]
töröl-: Dürülmek, sarılmak.
t.- gen K1/142
[1]
törön-: Dürünmek, sarınmak.
t.- gen K1/491
t.- gendey K1/39
[2]
tört-: Dürtmek, iteklemek, itmek.
t.- e K1/138
t.- öp K1/12, K1/135, K1/249, L/38
t.- öp yéberźé K1/33
[6]
törtköle-: Dürtmek, dürtüklemek.
t.- p K1/23, K1/30
[2]
törźö: Türlü, çeşitli; türlü türlü.
t. K/69, K/88, K/89, K/101, K/270-2, K/274, K/441, K/800, K/1068, K/1104
t.+ lerźé K/518
[12]
töś: Renk, yüz; hâl, vaziyet.
t. K1/140, K1/266, K1/268
t.+ ke A/181, A/182, K1/256, K1/318, L/69
t.+ ö K/1053, L/88, L/119
t.+ ön A/181
t.+ öne K1/123, K1/371, K1/395
t.+ öñde K1/283
t.+ ter A/144, K1/232
t.+ terźe K1/268
[19]
töśhöź: Renksiz, şekilsiz.
t. K1/483
t.+ örek K1/140
[2]
töśhöź-yéśhéź: Renksiz kokusuz, tatsız tuzsuz.
t. K1/434
[1]
töśhöźlen-: Renksizleşmek.
t.- e K1/485
[1]
töślö (I): Renkli.
t. A/178, K1/3, K1/4, L/56, L/58, L/59
[6]
töślö (II): Biçimde, gibi. *bk.* töśtö.
t. K1/196, L/32,
[2]
töśö başı: Üstü başı, kılık kıyafeti.
t. K1/351
[1]
töśtö: Biçimde, gibi.
t. K/1740
[1]
töş (I): Düş, rüya.
t.+ ömde K/1003
t.+ önde K/20, K/38, K/44, K/47, K1/497
t.+ öñe K1/227, K1/230
t.+ terénde K/37
[9]
töş (II): Gün ortası, öğle vakti.
t. A/171, K1/315-2, K1/449, L/4, L/112, L/139, L/141, L/183
t.+ ke K1/41, L/152
t.+ kö L/89
t.+ ten K1/41, L/19, L/203
[15]
töş-: Düşmek, inmek, yıkılmak, konmak, başlamak, fotoğraf çekilmek.
asıwlana t.- öp L/40
atılıb t.- öb K/233
baśıp t.- ken K1/138
bögölöp t.- ken K1/237
halınıp t.- ken L/33
ẖesretke t.- töler L/95
höyöne t.- kender K/1620
ıntılıb t.- öb K/1232
irép t.- e K1/352
iśke t.- kende L/123
ḳarşı t.- e A/69
ḳarşı t.- eler A/89
ḳarşı t.- töm L/184
ḳayġıġa t.- ken K/461, K/1288
ḳaytıp t.- e K1/226
ḳaytıp t.- tö L/13
kilép t.- eler L/173
kilép t.- ken K1/406
ḳısıla t.- töler K1/15
ḳıźa t.- öp L/47
ḳıźa t.- tö L/11
ḳıźara t.- tö L/24
ḳolap t.- ör K1/305
ḳoyolob t.- erźer K/841

ḳoyolob t.- ken K/1112
ḳurḳa t.- öp L/83
ḳurḳıwġa t.- eler L/140
leġnet t.- körö K1/274
t. K/702, K/1024, K/1518, K/1711
t.- e A/79, A/145, A/172, A/174, A/178, A/183, A/184, A/194, K1/185
t.- e almay K1/357
t.- éb barġan K/1402
t.- ehégéź mé K/1552
t.- eler L/168
t.- emé K1/361
t.- erźer K/502, K/1597
t.- he K/113, K/355, K/415, K/725, K/1195, L/90
t.- heñ L/190
t.- hön K/808, K/1009, K/1026, K/1713
t.- ken A/62, A/108, A/178, A/179-2, A/180, K/64, K/81, K/398, K/399, K/401, K/402, K/515, K/1182, K/1183, K/1185, K/1186, K1/135, K1/197, K1/357, K1/395, K1/468, L/34, L/105, L/165
t.- kende A/153, L/138
t.- kenéñden K/1436
t.- kes A/146, K/202, L/52
t.- megenhéñ K1/82
t.- mehén K/829, K/1587
t.- öb barġan K/564
t.- öb K/224, K/770, K/1080, K/1179, K/1237, K/1516
t.- öb kiléb K/1052
t.- öb ultırġan K/396, K/1313
t.- öb ultırġas K/484
t.- öb ultırıb K/236, K/527, K/1368
t.- öp A/117, K1/163, K1/497, L/169, L/177, L/180
t.- öp baśtı K1/371
t.- öp kite yaźa K1/221
t.- öp yattı K1/451
t.- ör K1/327
t.- örbéź L/143
t.- örge kerek iken K1/441
t.- örge L/172
t.- öw L/174
t.- öwéne K1/116
t.- öwénen A/151
t.- öwge A/133
t.- öwźé L/145
t.- öwźeréne L/170
t.- tö A/173, K/1047, K1/347, K1/368, K1/424, L/30
t.- töler A/160, L/150
t.- töm L/179, L/180
tegerep t.- tö K1/358, L/16, L/22
tına t.- töler K1/2
tutıġa t.- ken K1/132
yémérélép t.- tö K1/329
yıġılıb t.- e K/570
[144]

töşkele-: Girişmek, başlamak.
t.- gender iken L/146
t.- r iné L/143
[2]

töşlök: 1. Öğle vakti, güneşin en tepede olduğu nokta.
t.+ ke K1/53
2. Güney.
t. L/140, L/208
[3]

töşök- [d: töşön-]: Düşünmek, bilmek, anlamak. *bk.* töşön-.
t.- meyém K/1677
[1]

töşön-: Düşünmek, bilmek, anlamak.
t.- dögéź mé K/445
t.- döm L/152
t.- e K1/416
t.- erhégéź K/1191
t.- gen L/197
t.- hén K/827, K/1586
t.- hön K1/163
t.- megen K/413
t.- megender K/1425
t.- meśhégéź K/408
t.- meśter K/409
t.- meyhégéź K/1376
t.- meyhéġéź K/538
t.- meyhégéź mé K/505, K/1336, K/1372
t.- meyźer K/407, K/1190
t.- öb alıġıź K/498, K/1332
t.- öb K/417
t.- öb yétmegender iken K/1314
t.- öp alġas K1/211
t.- örge K1/125, K1/437
[26]

töşöndör-: Düşündürmek, kavratmak.
t.- gen K/1212
[1]
töşöngö: İsteksiz, hevessiz.
t. A/156
[1]
töşönse: Düşünce, fikir.
t.+ ler K1/164
[1]
töşör-: Düşürmek, indirmek, hatırlamak, resim çizmek.
iśéne t.- gen K/1681-2
iśéne t.- ges K1/264
iśke le t.- mey L/176
iśke t.- em L/212
iśke t.- öp ḳuya torġandır L/212
iśke t.- źö L/200
t.- e A/150
t.- e torġan K/806
t.- e torġandarźır L/181
t.- éb K/1727
t.- gen K/984
t.- gender K/1119
t.- mehén K/115
t.- meśke K1/90
t.- öb K/1717
t.- ögéź K/1273
t.- öġéź K/287
t.- öp böttöm K1/85
t.- öp L/17
t.- źöḳ A/195
t.- źöler K1/371
[22]
töşöröl-: Düşürülmek, çizilmek, resim çizilmek.
t.- gen K1/126, K1/127, K1/232
t.- gen tügél K1/153
t.- örhéñ K/338
[5]
töştök: Güney.
t. K/386
[1]
tötönle-: Duman çıkarmak.
t.- p K1/20
[1]
tötönlök: Çeşitli böcek ve sineklerden korunmak için yakılan tütsü.
t. K1/163
t.+ ke K1/168, K1/181
[3]
töye: Deve.
t. K/52, K/1076
t.+ né K/797
t.+ nén K/641, K/1468
[5]
töyek: Mesken, barınak, ev.
t. (~töyeg) + é K1/165, K1/307
[2]
töygösle-: Tokmaklayarak ezmek, düzeltmek.
t.- p K1/495
[1]
töyön: Düğüm.
t.+ deré K/1353
[1]
töyör: Top, parça.
t.+ źö K1/69
[1]
tözök: Düzgün, eksiği olmayan.
t. K/320
[1]
töź: Düz, eğri olmayan, pürüzsüz.
t. K/519
***töź it-*:** "düzelt-, iyileştir-."
t. itégéź K/51, K/1073
[3]
töź-: Düzmek, kurmak.
t.- öp yéberem K1/117
t.- ör K1/117
[2]
töźel-: Düzelmek, iyileşmek.
t.- dé L/201, L/204
t.- e almaś iñé L/201
[3]
töźen-: Süslenmek.
biźengen t.- gen K1/427
[1]
töźet-: Düzgün hâle getirmek, onarmak, iyileştirmek.
t.- érhégéź K/1443
[1]
töźö-: Kurmak, inşa etmek.
t.- nök A/136
[1]
töźöş-: Birlikte inşa etmek, kurmak.
t.- ken K1/69
[1]
töźźö(r)-: Düzenlemek.
keñeş t.- gender K/1149
[1]

traktor: *Fr.* Traktör.
t. K1/52
[1]
trantas: *Rus.* Dört tekerlekli, üstü kapalı yük arabası, at arabası.
t.+ ḳa L/154
[1]
Trénév: Yer, bölge adı.
t. K1/98
[1]
Troitskiy: Yer, bölge adı.
t. A/46
[1]
tubıḳ: Ayak topuğu, topuk.
t.+ ḳa L/179
t.+ tarına K1/31
[2]
tubıḳtan-: Düz çökmek, eğilmek, boyun eğmek.
t.- ıb K/1700
[1]
tubırsıḳ: Kozalak.
t.+ tay K1/314
[1]
tufan: *Ar.* Tufan.
t. K/850, K/851
[2]
tuġan: Dost, ahbap, arkadaş.
t. K1/92, K1/109, K1/117
t.+ darı L/181
t.+ darın L/204
[5]
tuġar-: Hayvanı bağlı olduğu yerden çözmek, serbest bırakmak.
t.- ġanda L/138
t.- ıp L/146
[2]
tuġay: Vadi.
t.+ źa K1/152
t.+ źı K1/152
[2]
tuġı-: Sert ve hızlıca konuşmak.
t.- y L/157
[1]
tuġızınsı: Dokuzuncu.
t. K/652, K/1029, K/1030, K/1714, K/1715
[5]
tuḳ: Tok, karnı doymuş; refah içinde.
t. K/1206, K1/193, K1/210, K1/231
[4]
tuḳara-: Durmak, bitmek, sona ermek. *bk.* tuḳıra-.
t.- nı A/154
[1]
tuḳhan tuġız: Doksan dokuz, sayı adı.
t.+ ın K/594
t.+ ınan K/595
[2]
tuḳı-: Kumaş dokumak, işlemek, örmek.
t.- p K1/281
[1]
tuḳıra-: Durmak, bitmek, sona ermek.
t.- ġıź A/210
t.- p A/210
t.- p tormay A/179
[3]
tuḳırawhız: Durmaksızın, durmadan.
t. L/52
[1]
tuḳma-: Vurmak, dövmek.
t.- b K/861, K/1010, K/1531, K/1696
t.- ġandar K/716, K/1014
t.- maġıź K1/12
t.- nılarmı K1/483
t.- p K1/129
t.- p taşlaġandar A/188
t.- rġa K/666
t.- rhıġıź K/807
t.- rźar K/290, K/1477
[14]
tuḳta-: Durmak, bitmek, dinmek, hareketi kesmek, sona ermek.
t. K1/61, K1/155, K1/365, K1/423 K/1033, K1/477
t.- ġan K/34
t.- ġandar K/1315
t.- ġıź K/1717
t.- may A/209, K1/466
t.- nı K1/370, L/182
t.- nım L/28
t.- p K1/180, L/76, L/78-2, L/168, L/169
t.- p torġandan K1/29
t.- p ultırźı K1/357
t.- y K1/403, K1/409, L/179
[25]
tuḳtal-: Durmak, dinmek, duraklamak,

konaklamak.
t.- ġan K/1248
t.- ġas K1/173
t.- ıb K/143, K/679, K/1492
t.- ıp A/13, K1/408, L/51
t.- maġan K1/197
t.- may K1/339
t.- mayınsa K/728
[11]

tuḳtat-: Durdurmak, dindirmek, sona erdirmek.
t.- a almam K1/366
t.- ıb K/62
t.- ıb torġandar K/630
t.- ıb tormaġıź K/1457
t.- ıp torow K1/426
t.- ır L/39
t.- ırmın K1/202
t.- maġan K/64
t.- may K/1207, K/1682,
t.- mayınsa K/1082
t.- tılar K1/65
[12]

tul-: Dolmak, kaplanmak, toplanmak.
t.- a K/1215
t.- a yaźa A/37
t.- alar L/142
t.- dı L/199
t.- ġan A/18, A/35, K/737, K1/245
t.- ġas K/442
t.- ġaynı L/105
t.- ıp A/155, K1/204
t.- ıp kitken A/203
t.- ıp yöröy K1/343
[14]

tula-: Sallanmak, çalkalanmak.
t.- wźa K1/288
[1]

tulaḳ: Tay.
t. A/132
[1]

tulġandır-: Sağa sola döndürmek, rastgele sallandırmak.
eylendérép t.- ıp K1/159
[1]

tulı: Dolu, tam, bütün, eksiksiz.
t. A/37, A/130, K/138-2, K/798, K/800, K/801, K/916, K1/241
[9]

tulı ay: Dolunay.
t. K1/3
t.+ ġa K1/180
[2]

tulılıḳ: Doluluk, tamlık, dolu olma durumu.
t.+ tan K/378
[1]

tulış-: Dolgun hâle gelmek, çeşitli duygularla dolmak.
t.- a K1/489
t.- ıp K1/164
[2]

tulḳın: Dalga.
t. K/225, K/476, K1/385, K1/390-2
t. tulḳın K1/53
t.+ dar K/1215, K1/289, K1/367, K1/377, K1/383, K1/388, K1/467-2, K1/470, K1/471, K1/482, K1/485, K1/491-2, K1/492
t.+ darġa K1/301, K1/385, K1/387, K1/468
t.+ darı K1/337
t.+ ġa K1/389
tulḳın t. K1/53
[28]

tulḳın-: Dalga dalga olup sallanmak.
t.- a K1/302
t.- ır K1/496
[2]

tulḳından-: Dalgalanmak.
t.- ıb K/225
[1]

tulḳınlan-: Dalgalanmak. *bk.* tulḳından.
t.- a A/186
t.- ıp torġan K1/461
t.- ıw K1/89, K1/136
[4]

tultır-: Doldurmak, kaplamak, yığmak.
t.- a K1/193
t.- ġandar K/442
t.- ıb K/472, K/525, K/1305, K/1374
t.- ıġıź K/805
t.- ıp L/151
t.- ır K/107
[9]

tultırıl-: Doldurulmak.
t.- ġan K1/184, K1/495

[2]

tumal-: Meydana gelmek, var olmak.
t.- ġan K1/146
[1]

tun: Elbise, kıyafet.
t. K1/4
[1]

tundra: *Fr*. Tundra.
t.+ larźan L/173
[1]

tuñ: Don, suyun buz tutması.
t. K1/60
[1]

tuñ-: Donmak.
t.- ġan K1/14, K1/31
[2]

tup: Top.
t. L/27
t. (~tub) + ın L/27
[1]

tup-tura: Dosdoğru, dümdüz.
t. K1/366, L/20, L/157, L/176
[4]

tupaś: Zevksiz, kaba, yakışıksız.
t. K1/186, K1/190, K1/192, K1/193, K1/202, K1/203, K1/210
[7]

tupaślıḳ: Kabalık, nezaketsizlik.
t.+ ḳa K1/193
[1]

tupıraḳ: Toprak.
t.+ tı K/287, K/1273
[2]

tupraḳ: Toprak. *bk.* tupıraḳ.
t. (tupraġ) + ı A/47, K1/347
t. (tupraġ) + ına K1/421
[3]

tura: Doğru, düz, uygun, gereken.
işétérge le t. kildé K1/60
ḳararġa t. kile A/41
kerek t. kile A/66
kitérge t. kile A/109
nisék t. kildé L/106
t. A/162, K1/157, K1/278
t. kildé L/69
t. kile A/53, A/59, A/180
t. kilér L/99
t.+ hınan L/210
tororġa t. kildé L/98
uḳırġa la t. kilmené K1/67
yaźırġa t. kilmey K1/80
yaźırġa t. kilmeyesek K1/108
[18]

turahında: Hakkında, konusunda, ile ilgili, dair. *bk.* turıhında.
t. A/2, A/13, A/14, A/17, A/23-2, A/25, A/29, A/30, A/31, A/74, A/138-2, A/144, A/153, A/175-2, A/194, A/195, A/204, A/207, A/212, K1/8, K1/11, K1/12, K1/18, K1/35, K1/84-2, K1/85-2, K1/106, K1/109, K1/112, L/18-2, L/25
t.+ ġı A/25, A/34, A/70, A/207, K1/83
[42]

turaḳla-: Doğramak, parçalamak.
t.- p A/51
[1]

turala: Hakkında, hususunda, üzerinde, dair.
t. A/83, A/89, A/121, A/123, A/125, A/126, K1/99, L/12, L/159
t.+ ġı A/73-2
[11]

turam: Parça, dilim, bölüm.
t. L/26
t.+ da K1/220
[2]

turanan-tura: Doğrudan doğruya, dosdoğru.
t. L/127
[1]

turay-: Düzleşmek, düzgünleşmek.
t.- a K1/25
[1]

turġay: Tarla serçesi, toygar.
t. A/83, K/302, K1/495
t.+ źarźan K/304
[4]

turhıḳ: Tulum, kırba.
t. K1/140
t. (~turhıġ) + ı K/1137
t.+ ḳa K/1137-2
t.+ tı K/1137
[5]

turhıḳla-: Tuluma koymak.
t.- p K1/278
[1]

turı: Doğru, düz, uygun, gereken. *bk.* tura.

t. K/408, K/683, K/1497, K/1625
üte barırġa t. kilgen K/1138
[5]

turıhınan: Hakkında, konusunda, ile ilgili, dair.
t. K/322, K/360, K/412, K/538, K/758, K/769, K/818, K/933, K/1235, K/1246, K/1405, K/1406, K/1554, K/1579, K/1630
[15]

turıhında: Hakkında, konusunda, ile ilgili, dair.
t. K/51, K/89, K/358, K/380, K/413, K/451, K/568, K/705, K/985, K/1003, K/1149, K/1188, K/1265, K/1324, K/1335, K/1343, K/1409, K/1538
[18]

turıla: Hakkında, konuda, ile ilgili.
t. K/101, K/184, K/291, K/495, K/1262, K/1387, K/1453, K/1581-2, K/1684
[10]

turımda: Hakkımda, ile ilgili.
t. K/321, K/940, K/1636
[3]

turımdan: Hakkımda, ile ilgili. *bk.* turımda.
t. K/1385
[1]

turında: Hakkında, ile ilgili. *bk.* turıñda.
t.+ ġı A/78, A/81-2, A/82
[4]

turıñda: Hakkında, ile ilgili.
t. K/71, K/942
[2]

turıñdan: Hakkında, ile ilgili.
t. K/1685
[1]

turśıḳ: Tulum, kırba. *bk.* turhıḳ.
t. K/252
t.+ ḳa K/252-2
t. (~turśıġ) + ı K/252
[4]

tut: Pas, oksit.
t. K/157, K/158
[1]

tutıḳ-: Paslanmak, pas tutmak.
t.- ḳan K1/122-2
t. (~tutuġ) + a töşken K1/132
[3]

tuy: Düğün, toy.
t. K/250, K/729, K/738, K/739, K/1134, K/1283, K/1567, K1/426, K1/428
t.+ ġa K/730
t.+ ı K/735, K/737
t.+ ına K/731, K/736, K/873
[15]

tuy-: Doymak.
t.- amı K1/216
t.- arġa téyéş K/283
t.- arźar K/96
t.- ġan K1/280
t.- ġandar K/472, K/525, K/1304, K/1363
t.- hındar K/1345
t.- ırźar L/136
t.- maś K1/171, L/21
t.- maślıḳ K1/79
[13]

tuyġıź-: Doyurmak, beslemek.
t.- a K/164
[1]

tuyźır-: Doyurmak, beslemek.
t.- alar A/59
t.- arźıḳ K/521, K/1359
t.- ıp torġan L/94
t.- ıp L/169
t.- ırġa A/65
[6]

tuyźor-: *bk.* tuyźır-.
t.- uw A/129, A/132, A/133
[3]

tuź-: Eskimek, yıpranmak.
t.- ġan K/251-2, K1/478, K/1136
[1]

tuźbaş yılan: Başının kenarlarında iki sarımsı benek bulunan zehirsiz bir yılan.
t. K1/151, K1/154
t.+ dan K1/152
[3]

tuźıl-: Dağılmak, karışmak, düzensiz hâle gelmek.
t.- ıp A/24
[1]

tuźır-: Doğurmak. *bk.* tıwźır-.
t.- ġan K/3, K/10
[2]

tübe: Tepe, zirve, üst kısım.

t. K1/377, K1/449
t.+ hén K/1119
t.+ hénde K/829, K/1587
t.+ héne K/300
[6]

tübeles: Tümsek yer, tepelik yer.
t. K1/500
[1]

tübelé: Tepeli, çatılı, çatısı olan.
t. K1/117
[1]

tüben: Aşağı, alt, alttaki, aşağıdaki.
t. A/20, A/21, A/60, A/83, A/84, A/116, A/209, K/561, K1/354, K1/496, L/47
t.+ de K/1675
t.+ ge A/117, K/71, K/1035, K/1719
[16]

tübeney-: Alçalmak, düşmek.
t.- e L/173
[1]

tübenlék: Alçaklık, aşağılık.
t.+ ke K1/221
t.+ té K1/442
[2]

tübensélék: Alçak gönüllü davranmak, alçak gönüllülük.
t. K1/224, K1/257
t.+ te totowsılar K/93
[3]

tübenséléklé: Alçak gönüllü.
t. K1/204
[1]

tügél: Değil.
alıś t. K1/165, L/166
alıś t.+ héñ K/1562
alıw téyéş t. K/1280
arabıźźa t. mé K/1265
aşarġa téyéş t. iné K/1141
awıldaştarı ġına t. K1/190
aź t. K1/59
balta ośtahı t. mé K/1265
balta ośtahının ulı t. miken K/449
başḳortostanda ġına t. K1/148
bérge t. K/920, K/1616
béźźén arala t. miken K/450
bılay t. inéñ L/104
bolot t. K1/100
bötöw t. K/818, K/1579
buyınsa t. A/94
énéhé t. mé K/1265
éş t. K1/61
esétkéhénen t. K/539
ġayébté t. K/1008
ġejep t. K1/145
ġeźetiy źe t. K1/58
ġeźettegése t. K1/1
ḫaḳında t. K1/434
halıw téyéş t. K/990
hatıp alıwsı t. K1/203
hawźarġa kerek t. K/1132
hin géne t. L/158
hinéñse t. K1/196
hoḳlanmaślıḳ t. K1/149
ḫoźayı t. K/759, K/1555
ikew t. K/623, K/1451
imsé kerek t. K/247
irkémde t. K/670, K/1483
izgé t. K/634, K/1461
kem t. A/34, A/93
kéşé t. iné K1/423
ḳılarġa téyéş t.+ dé K/1139
ḳılıw t. K/702
ḳorman t. K/248, K/351
körşek t. K1/147
ḳurḳaḳtı t. K1/131
maḳtaw t. K1/146
mariyanın ulı t. mé K/1265
min t. mé K/931, K/934, K/1628, K/1629
miñe ḳurḳınıs t. K1/47
miñe yarawźı t. K/310
mömkin de t. K1/55
mömkin t. A/25, K/643, K/1470, K1/83, K1/298, K1/418, K1/436, K1/443
nasar t. bulha A/81
néskelégé géne t. K1/159
olo t. K/297
olo t. mé K/163
oşo t. miken K/367
ösön t. K/107, K1/1142
riza t. K1/416
sem t. K1/238
t. K1/217, K1/242, K1/263, K1/270, K1/272, K1/300, K1/301, K1/341, K1/343, K1/345, K1/360, K1/372, K1/404, K1/439, K1/441, K1/446, K1/453, K1/473, K1/477,

K1/489, K1/496
t. iné L/122, L/125
t. mé K/136, K/137, K/194, K/298, K/302, K/421, K/660, K/1199
t. miken K/449
t.+ dér A/174, L/11, L/15
t.+ héñ K/31
t.+ mé K1/59, K1/155, K1/194, K1/315, K1/365, K1/401
tabırġa mömkin t. K1/418
télegense t. K/948, K/1645
téyéş t. iné K/348
téyéş t. mé K/615
toġoro t.+ derge K/135
tororġa téyéş t. K/1586
töşörölgen t. K1/153
uġa ġına t. K1/113
uḳıtıwsı t. A/202
ularġa t. K1/184
ulay ġına la t. K1/201
unday bındayźarźan t. iné K1/62
üpkelerlék t. K1/80
uylanmaślıḳ ta t. K1/164
vaḫıt t. iken K/1508
yaḳşı t. K/514, K/1345
yaḳşıraḳ t. mé K/165
yarawźı t. K/311
yégétterźen t. K1/477
yéñél t. iken K1/363
yéñélden t. iné K1/60
yulaman t. inémé K1/309
źurźan t. iné L/151
[150]

tügél-: Dökülmek, akıtılmak.
t.- e K1/441
[1]

tük-: Dökmek, akıtmak; kan, ter ta da gözyaşı akıtmak.
t. (~tüg) - e L/23
t. (~tüg) - ép K1/201
t. (~tüg) - erge K/803
t.- he L/24
t.- megen K/887, K/889
t.- mey K1/498
t.- té K1/331, L/21
[9]

tükma-[d: tukma-]: Vurmak, dövmek. *bk.* tukma-.
t.- ġandar K/1533
[1]

tüle-: Ödemek, borcunu vermek.
t.- ges L/89
t.- megen L/72
t.- meśke L/72
t.- mey A/90
t.- meyénse A/89
t.- meyhégéź L/83
t.- néler L/54
t.- p alırhıñ L/77, L/85
t.- p L/12, L/78, L/88, L/95, L/109, L/112, L/114-2, L/116, L/117
t.- rbéź L/89
t.- rge K/607
t.- rlék K1/77
t.- rmén K/608, L/77
t.- rźék K/607
t.- w L/124
t.- wźé A/89
t.- y almaġan L/64
t.- y almayźar L/125
t.- y torġan K/746
t.- yém L/71
t.- yhé bar L/61
t.- yhé L/54
t.- yźer L/54
[34]

tülettér-: Ödettirmek.
t.- e A/128
t.- érge kerek A/125
[2]

tüñerek: Çember, daire, tekerlek.
t. L/165, L/166
[2]

tüñerekle-: Tekerlek yapmak, yuvarlak yapmak.
t.- p A/204
[1]

tür: Evin başköşesi, misafir odası.
t.+ źe K/779
t.+ gé K/1567
t.+ ge K1/204
[3]

türe: Başkan, amir, patron, yönetici.
t. A/4, K/115, K/995-2, K/998, K/1005, K/1007, K/1047, K/1687
t.+ ge K/986, K/1064
t.+ ler A/26, K/291
t.+ lere K/1485
t.+ leré A/114, K/672
t.+ leréne K/1283

t.+ lerénéñ A/102
t.+ lerge L/109
t.+ lerźé K/672, K/1485
t.+ nén K/999, K/1011
[23]

türe-ḳulı: Yargıç, hakim.
t.+ na K/115
[1]

tüş: Döş, göğüs, bağır.
t. K1/396
[1]

tüşe-: Döşemek, sermek, yaymak.
t.- b barġan K/689-2
t.- b barġandar K/1503-2
t.- p K1/163
[5]

tüşek: Döşek, yatak.
t. L/56, L/62, L/64, L/66, L/69, L/85-2, L/87, L/105, L/112
t. (~tüşeg) + ém iné L/88
t. (~tüşeg) + ém L/93
t. (~tüşeg) + én K/242, K/1127, L/117
t. (~tüşeg) + éne K1/457
t. (tüşeg) + éñdé K/241, K/1124, K/1126
t.+ ke K/237, L/44
t.+ té K/1119, L/89, L/98, L/106, L/107, L/108, L/114-2, L/116
t.+ te K/1348, K1/327
t.+ téñ L/88, L/119
t.+ teré K/1317
t.+ terźé L/118
t.+ terźéñ L/119
[37]

tüşekhéź: Döşeksiz, yataksız.
t. L/97
[1]

tüşel-: Döşenmek, serilmek.
t.- dé K1/452
[1]

tüź-: Sabretmek.
t.- e almay A/181, K1/487
t.- éb K/659
t.- éb tor K/608, K/611
t.- er L/41
t.- érge kerek iné K1/394
t.- érge téyéş iné K1/394
t.- érhéñ K1/241
t.- ermén K/572, K/1412
t.- gen K/295
t.- gené K/825, K/1585
t.- genge K1/396
t.- mené K1/162
t.- źé K1/394
[17]

tüźém: Sabır.
t.+ dé K1/144
t.+ é K1/396
[2]

tüźémhézlen-: Sabırsızlanmak.
t.- ép K1/144, K1/370
[2]

tüźémhézlék: Sabırsızlık.
t. K1/300
[2]

tüźgéhéź: Sabırsız.
t. K1/394
t.+ ge K1/240
[1]

tüźmeś: Sabırsız, yerinde duramaz.
t. K1/62
[1]

U

ubır: Obur, doymak bilmez.
u.+ źar L/20
[1]

ufla-: Oflamak, of çekmek.
u.- p L/9
[1]

uftan-: Kendi kendine oflamak, of çekmek.
moñlana u.- a K1/284
[1]

uġa: "O" zamirinin yönelme hâli eki almış şekli.
u. K1/19, K1/32-2, K1/33, K1/60, K1/68, K1/93, K1/112, K1/113, K1/119, K1/175, K1/187-2, K1/198-2, K1/200, K1/210, K1/221, K1/223, K1/231, K1/234, K1/240, K1/251, K1/257, K1/264, K1/282, K1/291, K1/297, K1/305, K1/309, K1/314-2, K1/322, K1/330, K1/340-2, K1/351, K1/352, K1/354, K1/355, K1/372, K1/379, K1/383, K1/393, K1/404, K1/469, K1/472, K1/473, K1/476, K1/482, K1/488, L/14, L/40, L/46, L/73, L/110, L/120, L/180, L/192, L/194

[60]

uġasa: O vakte kadar, o kadar, bu kadar.
u. K1/229
[1]

uġata: Çok, pek çok, çok fazla.
u. K/787
[1]

ujım: Filiz, sürgün, ışkın.
u.+ ın K/1206
[1]

uḳ: Pek, çok; tâ; hatta; tam şu vakitte.
ḳısḳırıp u. yéberem K1/156
sıġıp u. kite K1/225
sıḳḳas u. K/266
u. A/12, A/15, A/90, A/150, K/485, K/1414, K1/37, K1/71, K1/72, K1/95, K1/96, K1/113, K1/130, K1/206, K1/217, K1/231, K1/272, K1/286, K1/325, K1/353, K1/354, K1/377, K1/381, K1/388, K1/390, L/73, L/111, L/198, L/201, L/210
[33]

uḳa: Sırma, altın, gümüş sırma.
u. K1/291
u.+ lar K1/473
[2]

uḳalı: Sırmalı, sırma ile süslenmiş.
u. K1/282, K1/288, K1/293
[3]

uḳı-: Okumak, bilgilenmek, eğitim almak.
köyźeb u.- b K/939
köyźöb u.- b K/1635
u.- ġan iném K1/84
u.- ġan K/827, K/1586, K1/38, K1/46, K1/179
u.- ġanda A/208
u.- ġandaġı K1/75
u.- ġanıġıź yuḳ mı K/697, K/758, K/1538, K/1554
u.- manıġıź mı K/347, K/349, K/621, K/1140, K/1141
u.- manıġıźmı K/723
u.- nı K1/95
u.- nıġıź K1/110
u.- nım A/208
u.- p A/209-2, K1/83, K1/179
u.- p sıġahıñ K1/74
u.- p ta bulmay K1/42
u.- rbıź A/163
u.- rġa A/163, K1/82, K1/97, K1/105
u.- rġa kerek iné K1/83
u.- rġa la tura kilmené K1/67
u.- rhıñ K1/101
u.- w K1/41, K1/104
u.- wźı K1/104
u.- wźıñ A/158
u.- y K1/103
u.- yhı K1/34
u.- yhıñ K1/82
u.- yım K1/81, K1/83, K1/155
yınaza u.- rġa K1/484
yınaza u.- y K1/481
[49]

uḳımışlı: Okuması olan, okur yazar, eğitimli.
u. K1/179, K1/255
[2]

uḳın-: Okunmak.
u.- alar A/212
[1]

uḳıt-: Okutmak, ders vermek.
u.- ahıġıź K1/110
u.- ıb K/270
u.- ıw A/22, A/30
u.- ıwıġıź K1/111
u.- ḳan K1/90
[6]

uḳıtıwsı: Öğretmen.
u. A/138, A/156, A/157, A/161, A/175, A/202, A/203, A/207, A/210, A/212, K1/99
u. tügél A/202
u.+ hı A/158
u.+ larım K1/90
u.+ larźan K1/109
u.+ m K1/109
u.+ nıñ A/206
[17]

uḳıwsı: Öğrenci.
u. A/163
u.+ ġızźan K1/87
u.+ lar A/209
[3]

ul (I): "O" zamiri.
u. A/10, A/61, A/62, A/82, A/83, A/94, A/102, A/109, A/138-2, A/139, A/140-2, A/141, A/142-3, A/143, A/145, A/151, A/156, A/161, A/163, A/167,

A/174, A/176-2, A/177, A/178, A/181, A/182, A/183-2, A/186, A/187, A/188-2, A/197, A/199, A/201, A/202, A/203-2, A/204-2, A/210, A/211, K/20, K/21-2, K/22, K/31, K/33, K/40, K/43, K/46, K/47, K/48, K/49, K/50, K/51, K/59, K/60, K/69, K/79, K/82, K/86, K/90, K/91, K/92, K/103, K/105, K/109-2, K/112-2, K/118, K/122-2, K/125-2, K/135, K/161, K/162, K/201, K/204, K/216-2, K/217, K/218-2, K/224, K/225, K/227, K/229, K/233, K/236, K/238, K/242, K/244, K/253, K/264, K/269, K/273, K/287-2, K/288, K/310-2, K/311, K/313-2, K/314-2, K/315, K/325, K/329, K/331, K/333, K/334, K/338, K/347-2, K/348, K/355-2, K/357, K/359, K/361, K/362-4, K/363, K/364, K/366, K/368, K/370, K/374-2, K/383, K/386, K/389, K/390, K/392, K/396, K/397, K/398, K/399, K/400, K/405, K/408, K/415, K/416, K/418, K/422, K/423, K/425, K/426, K/427, K/429, K/431, K/440, K/442, K/446, K/449, K/454-2, K/457, K/459, K/463, K/465, K/470, K/474, K/475, K/478, K/481, K/487, K/491, K/494, K/495, K/501, K/511-2, K/512, K/514, K/519, K/527, K/529, K/532, K/542, K/546, K/550, K/552-2, K/560, K/568, K/570-2, K/575, K/578, K/580-2, K/586, K/587, K/588, K/589, K/594, K/595, K/597, K/599, K/600, K/606, K/608, K/609, K/610-2, K/612, K/619, K/621, K/625, K/626, K/628, K/630, K/634, K/635, K/649, K/650, K/653, K/654, K/660, K/670, K/673, K/674, K/686-3, K/691, K/695, K/696, K/702, K/704, K/706, K/708, K/709, K/710, K/714, K/717, K/718, K/721, K/724, K/725, K/726, K/730, K/735, K/737, K/740, K/747, K/748, K/755, K/761, K/769, K/770-2, K/772, K/775, K/782, K/785-2, K/789, K/791, K/815, K/829, K/830, K/831, K/833, K/834-2, K/838-2, K/841, K/843, K/848-2, K/852, K/855, K/858, K/859, K/860, K/862, K/864, K/875, K/877, K/878, K/882, K/894, K/895, K/904, K/916, K/919, K/921, K/925, K/927, K/929, K/932, K/933, K/956, K/962, K/970, K/974, K/979, K/980, K/981-2, K/983-2, K/991, K/992, K/993, K/994, K/996, K/998, K/1000, K/1002, K/1003-2, K/1007, K/1026, K/1027-2, K/1031, K/1041, K/1042, K/1056-2, K/1057, K/1072, K/1077, K/1078, K/1083, K/1085, K/1089, K/1092, K/1093, K/1097, K/1101, K/1104-2, K/1108, K/1109, K/1112, K/1115, K/1116, K/1117, K/1119, K/1122, K/1127, K/1128, K/1129, K/1131-2, K/1140, K/1141-2, K/1145, K/1148, K/1151, K/1153, K/1155, K/1164, K/1165, K/1166, K/1167, K/1168, K/1169, K/1172, K/1173, K/1176, K/1179, K/1180, K/1183, K/1184, K/1186, K/1189, K/1202, K/1204, K/1205-2, K/1207, K/1208, K/1209-2, K/1211, K/1213, K/1217, K/1223, K/1224, K/1225, K/1228, K/1236, K/1237, K/1238, K/1239, K/1241, K/1242, K/1251, K/1253, K/1256, K/1259, K/1262, K/1264, K/1265, K/1268, K/1270, K/1272, K/1273, K/1276, K/1278, K/1282, K/1293, K/1299, K/1300, K/1303, K/1310-2, K/1312, K/1316, K/1318, K/1324-2, K/1327, K/1330, K/1335, K/1336, K/1337, K/1344, K/1346, K/1348, K/1354, K/1361, K/1362, K/1367, K/1370, K/1378, K/1379, K/1380, K/1382, K/1384, K/1386-2, K/1387, K/1388, K/1390-2, K/1394, K/1402, K/1405, K/1409, K/1414, K/1419, K/1420, K/1422, K/1423, K/1424, K/1428, K/1430-2, K/1431, K/1433, K/1434, K/1435, K/1444, K/1446, K/1448, K/1454-2, K/1456, K/1458, K/1463, K/1465, K/1475, K/1477, K/1479, K/1486, K/1487, K/1489, K/1490, K/1491, K/1493, K/1495, K/1498-2, K/1514, K/1518, K/1519, K/1522, K/1526, K/1533, K/1537, K/1543, K/1544, K/1549, K/1551, K/1562, K/1565, K/1575, K/1587, K/1588, K/1589, K/1591, K/1592-3, K/1596, K/1599, K/1604-3, K/1605, K/1606, K/1612, K/1615, K/1617, K/1620, K/1623, K/1624, K/1625, K/1626, K/1629, K/1630, K/1640, K/1641, K/1652, K/1661,

K/1670, K/1677, K/1679, K/1680, K/1683, K/1688, K/1689, K/1690, K/1691, K/1695, K/1704, K/1720, K/1721, K/1722, K/1724-3, K/1725, K/1734-2, K/1735-3, K/1738, K/1744-2, K1/5, K1/7-2, K1/8, K1/11-3, K1/15, K1/16, K1/19, K1/21, K1/22, K1/24, K1/25-3, K1/26, K1/27, K1/28, K1/29-2, K1/30, K1/31, K1/33-2, K1/36, K1/38, K1/40, K1/41, K1/45, K1/47, K1/48-2, K1/49, K1/52, K1/54, K1/55, K1/56, K1/58, K1/62, K1/63-2, K1/66, K1/67, K1/93-2, K1/95, K1/99, K1/100-2, K1/101, K1/102, K1/103, K1/104-2, K1/112, K1/113-3, K1/116, K1/117, K1/118, K1/125, K1/129-2, K1/132, K1/133-2, K1/135-2, K1/139, K1/140, K1/142, K1/144, K1/157-2, K1/162, K1/163, K1/168, K1/173-2, K1/176-2, K1/179-2, K1/182, K1/184, K1/188-2, K1/189, K1/191, K1/195, K1/196, K1/199-2, K1/200, K1/211, K1/215, K1/216-2, K1/221-2, K1/222, K1/228, K1/231, K1/238, K1/240-2, K1/244, K1/251, K1/253, K1/256, K1/258-2, K1/261-2, K1/273, K1/275, K1/277, K1/278, K1/283, K1/293, K1/294-2, K1/297, K1/302, K1/303, K1/305, K1/306, K1/307, K1/308-2, K1/309, K1/310, K1/312, K1/315-2, K1/316, K1/317, K1/318, K1/327-2, K1/330, K1/331-2, K1/336, K1/339-2, K1/340, K1/348, K1/349, K1/350, K1/354, K1/355, K1/363, K1/364-4, K1/365, K1/366-2, K1/369, K1/372-3, K1/379, K1/381, K1/386, K1/388, K1/391, K1/394-2, K1/396, K1/397-2, K1/398, K1/402, K1/406, K1/407, K1/409, K1/413, K1/421, K1/422-2, K1/425, K1/426, K1/429, K1/431-2, K1/432-2, K1/434, K1/435, K1/436, K1/439, K1/441-2, K1/442, K1/443-2, K1/446, K1/456, K1/457, K1/458, K1/459, K1/461, K1/464, K1/465, K1/469, K1/472, K1/474, K1/475-4, K1/477, K1/478, K1/480, K1/482-2, K1/484, K1/485, K1/489, K1/492, K1/496, K1/497, L/1-2, L/8, L/9, L/15, L/17, L/21, L/23, L/24-2, L/25-2, L/28-3, L/30, L/31, L/36, L/38, L/41, L/43, L/45-2, L/48, L/51, L/54-2, L/55, L/57, L/58, L/59, L/61-2, L/68-2, L/70, L/75, L/78-2, L/79, L/84, L/89, L/96, L/97, L/98, L/101, L/102, L/103, L/107, L/109-2, L/115, L/118, L/121, L/122, L/124-3, L/125-3, L/132, L/143, L/144, L/147, L/152, L/155, L/156-3, L/157, L/159, L/179, L/180, L/182-2, L/186, L/187, L/191, L/192, L/196, L/197, L/198, L/199, L/200, L/202-2, L/204, L/207, L/210, L/211, L/212-3

[886]

ul (II): Oğul, erkek çocuk.

atay u. svyatıy tın K/1069

balta oštahının u.+ ı tügél miken K/449

mariyanın u.+ ı tügél mé K/1265

u. K/21, K/23

u.+ ı iné K/1038, K/1720

u.+ ı K/1-2, K/20, K/68, K/71, K/86, K/181, K/230, K/262, K/276-2, K/342, K/367, K/485, K/510, K/543, K/544, K/677, K/678, K/686, K/709, K/769, K/772, K/788, K/808, K/972, K/1024, K/1027, K/1071, K/1089, K/1129, K/1154, K/1160, K/1161, K/1226, K/1489, K/1490, K/1491, K/1534, K/1563, K/1565, K/1671, K1/324, K1/343, K1/379, K1/458

u.+ ım K/65, K/237, K/560, K/709, K/1081, K/1120, K/1400, K1/320

u.+ ımdan K/718, K/1534

u.+ ımdı K/40, K/570, K/1410

u.+ ın K/25, K/294, K/310, K/342, K/718, K/719, K1/328, K1/392

u.+ ına K/690, K/696, K/729

u.+ ınan K/342

u.+ ınıñ K1/327

u.+ ları K/135

[80]

ulan: Oğul, erkek çocuk. *bk.* ul (II).

u.+ darı ikenégéźźé K/804

u.+ darı K/213, K/250, K/334, K/432-2, K/581, K/667, K/993, K/1134, K/1160, K/1478

u.+ darığıź K/371

u.+ darımdın K/668

u.+ darın K/946

u.+ darınan mı K/580

u.+ darının K/667, K/1040
[18]
ular: Onlar.
u. A/6, A/12, A/37, A/48, A/60, A/86, A/89, A/97, A/123, A/206, A/212, K1/2-2, K1/40-2, K1/42, K1/59, K1/76, K1/85, K1/154, K1/190, K1/224, K1/234, K1/254, K1/272, K1/275, K1/277, K1/279, K1/285, K1/312, K1/323, K1/360, K1/378, K1/381, K1/421, K1/464, K1/469, K1/472, K1/478, K1/481, L/4, L/5-2, L/6, L/7, L/12, L/25-2, L/38, L/67, L/73, L/85, L/86, L/89, L/119, L/125, L/127-3, L/164, L/168, L/173, L/174-3, L/175, L/181, L/195, L/206-2
u.+ ġa A/4, A/97, A/100, A/122, A/209, K1/5, K1/53, K1/82-2, K1/478, L/54, L/67, L/74, L/80, L/90, L/126, L/195
u.+ ġa tügél K1/184
u.+ ın L/25
u.+ sa A/114
u.+ źa K1/15
u.+ źan A/130, K1/245, L/174, L/175, L/180
u.+ źı A/22, A/37, A/44, K1/16, K1/44, K1/63, K1/83, K1/85, K1/114, K1/190, K1/203, K1/220, K1/230, K1/232, K1/239, K1/241, K1/249, K1/267, K1/344, K1/401, K1/464, K1/472, L/62, L/106, L/123, L/170, L/186, L/187, L/202
u.+ źıñ A/8, A/21, A/27, A/31, A/32-2, A/40, A/91, A/104, A/125, A/145, A/211, K1/62, K1/74, K1/82, K1/153, K1/154, K1/176, K1/224, K1/323-2, K1/324, K1/378, K1/411, L/4, L/5, L/12, L/26, L/27, L/34, L/37, L/54, L/125, L/128, L/129, L/131, L/133, L/169, L/170, L/175-2, L/187
[167]
ulay: Öyle, o şekilde, o biçimde.
u. K1/108, K1/137, K1/195, K1/217, K1/219, K1/270, K1/343, K1/345, K1/372, K1/457, L/110, L/156-2, L/158, L/159, L/160, L/184, L/192
u. ġına la tügél K1/201
u. iken K1/193
u.+ źa A/27
[21]
ulay-bılay: Öyle böyle, bir türlü, bir şekilde.
u. L/81, L/149, L/155
[3]
ultır-: Oturmak, yerleşmek, konmak.
aşab u.- ġan K/1627
balḳıp u.- a iken K1/269
balḳıp u.- ġan K1/225
bewélép u.- źı K1/373, K1/380
éşlep u.- hın K1/223
ḳarab u.- ġan K/1569
ḳarap u.- a iném L/13
ḳarap u.- am K1/146
ḳızınıb u.- ġan K/1663, K/1676
kömöşlenép u.- a K1/39
kötöp u.- ır K1/365
ménép u.- ġan K1/299, K1/478
naźlanıp u.- ġan K1/153, K1/244
öndeşmey u.- a K1/416
öyretéb u.- ġan K/1091
sérleşép u.- ıw K1/234
téklep u.- źı K1/276, K1/367
tınıp u.- źı K1/161
tıñlap u.- a K1/224
tıñlap u.- am K1/131
töñkeyép u.- ahıñ K1/214
töşöb u.- ġan K/396, K/1313
töşöb u.- ġas K/484
töşöb u.- ıb K/236, K/527, K/1368
tuḳtap u.- źı K1/357
u. K/771, K/1564, K1/205, L/6
u.- a almaġanı K1/242
u.- a birgen K1/268, K1/389
u.- a iken K/916, K/929, K/978, K/1175, K/1489
u.- a iném L/4
u.- a K/1234, K1/41, K1/69, K1/201, K1/270-2, K1/336, K1/411, L/97, L/106
u.- a torġan A/139
u.- a torġas L/18
u.- a torġaynım L/43
u.- alar iken K/245, K/1121, K/1130
u.- am K1/162
u.- ġan iken K/1052
u.- ġan K/244, K/245, K/331, K/395, K/517, K/677, K/688, K/815,

K/850, K/967, K/1003, K/1119, K/1129, K/1130, K/1179, K/1214, K/1575, K/1733, K/1742, K/1747, K1/41, K1/77, K1/117, K1/163, K1/296, K1/370, L/51
u.- ġanda L/98
u.- ġandar K/461, K/737, K/775, K/1045, K/1302
u.- ġandarźı K/738
u.- ġandarźın K/1284, K/1288
u.- ġanıñdı K/907
u.- ġas K/91, K/224, K/645, K/1237, L/20
u.- ġaynı L/48
u.- ha K/1612, K1/429
u.- hın K/668
u.- hındar L/6
u.- ıb alıb K/442
u.- ıb K/465, K/474, K/597, K/645, K/973, K/1020, K/1294, K/1307, K/1365, K/1428, K/1569, K/1671
u.- ıb toroġıź K/945, K/1641
u.- ıp K1/209, K1/295, K1/437, K1/440
u.- ıp ḳaldı K1/448
u.- ır K/670, K/894, K/1483
u.- ırġa K/471, K/1361, L/48
u.- ırźıḳ K/1210
u.- ıwı A/167
u.- ıwsı K/81, K/795
u.- ıwsılarġa K/81, K/1177
u.- ıwźı K/779-2, K/1567-2
u.- mahalar K1/431
u.- źı L/9, L/66
u.- źıḳ A/139, K1/95, L/20
u.- źılar A/209
u.- źım K/964, L/36
uylanıp u.- am K1/168
uylanıp u.- źı K1/180
yanıp u.- ġan K1/20
yılmayıp u.- ır K1/304
yımıldaşıp u.- ġan K1/204
yoḳomhorap u.- ġan K1/428
zarlanıp u.- źı L/17
[164]

ultırġıs: Sandalye, oturak.
u.+ tıñ A/139
[1]

ultırış: Oturuş şekli, oturma biçimi.
u.+ ı K1/302
[1]

ultırt-: Oturtmak, yerleştirmek.
bérkétép u.- ḳandar K1/265
küterép u.- ḳandar K1/152
méndérép u.- a L/57
u. K/1480
u.- ahı K1/34
u.- alar K/105, K1/184
u.- ıb K/714, K/1529
u.- ıp K1/24, K1/38, K1/267, L/48
u.- ıp ta ḳuyġandar L/146
u.- ıp ta ḳuyźı L/149
u.- ır K/1199
u.- ırġa K/1199, K/1301
u.- ıw A/136, K/670, K/1483
u.- ḳan iken K/455
u.- ḳan K/612, K1/38
u.- maġan K/501
u.- mayźar K/105
u.- tı A/144, K1/21
u.- tıḳ A/136
[29]

umartalıḳ: Kovanlık, kovan konulan yer.
u. (~umartalıġ) + ı K1/148
u.+ ḳa K1/148
u.+ ta K1/148
u.+ tan K1/165
[4]

umırzaya: Hüsnüyusuf çiçeği, gugu çiçeği.
u. K1/333, K1/392
[2]

un: On, sayı adı.
u. A/206, K/653, K/671, K/864, K/891, K1/88-2, K1/91, K1/96, K1/323, K1/324, K1/344, K1/436, L/10-2, L/150
[16]

un-altı: On altı, sayı adı.
u. K1/313, K1/316-2, K1/344-2, K1/345
[6]

un-dürt: On dört, sayı adı.
u. K/17-3
[3]

un-higéź: On sekiz, sayı adı.
u. K1/316, K1/340-2
u.+ źe K1/314
[4]

un-iké: On iki, sayı adı.

u. K/255, K/274, K/275, K/316, K/472, K/645-2, K/664, K/929, K/1475, K/1506, L/150
u.+ né K/278, K/1374
u.+ nén K/923, K/1652
[16]

un ikélep: On iki civarında.
u. K1/96
[1]

un-méñ: On bin, sayı adı.
u. K/606
[1]

unan: Ondan, oradan, o yerden, o sebepten.
u. A/135, A/181, K1/12, K1/83, K1/111, K1/116, K1/126, K1/135, K1/138, K1/139, K1/142, K1/158, K1/160, K1/180, K1/243, K1/288, K1/304, K1/347, K1/390, K1/433, K1/442, L/58, L/62, L/79, L/135
[25]

unan-bınan: Ondan bundan, bir sebepten, öylesine.
u. L/101
[1]

unar: Onar, her biri ona eş.
u. A/68
[1]

unbér: On bir, sayı adı.
u. K/1066, K/1742
[2]

unbérénsé: On birinci.
u. K/656
[1]

unda: Onda, orada, o yerde, oraya.
u. K1/43, K1/70, K1/105, K1/271, K1/272, K1/316, K1/354, K1/377, K1/427, K1/431, K1/495, L/5, L/6, L/28, L/32, L/35, L/76, L/143-2, L/170
[20]

undaġı: Oradaki, o yerdeki.
u. K1/77, L/58
[2]

unday: Öyle, o şekilde, onun gibi.
u. K1/145, K1/198, K1/208, K1/212, K1/213, K1/356, K1/387-2, L/127
u.+ źar K1/356-2
u.+ źarı K1/411
u.+ źarźı K1/359
[13]

unday-bınday: Öyle böyle, şöyle böyle.
u.+ źarźan tügél iné K1/62
[1]

unhıź: Onsuz, o olmadan.
u. K1/415
[2]

unı: Onu.
u. A/67, A/78, A/80, A/101, A/113, A/148, A/152, A/153, A/157, A/158, A/159, A/176, A/179, A/200, A/204, K/1484, K1/11, K1/12, K1/17, K1/23, K1/24, K1/26, K1/30, K1/31, K1/33-2, K1/40, K1/45, K1/73, K1/111, K1/149, K1/156, K1/158, K1/167, K1/168, K1/176, K1/183, K1/189, K1/201, K1/233, K1/240, K1/242, K1/243, K1/251, K1/252, K1/253, K1/264, K1/274-2, K1/298, K1/302, K1/304, K1/313, K1/324, K1/328, K1/338, K1/347, K1/353, K1/365, K1/385, K1/393, K1/402, K1/413-2, K1/432, K1/437, K1/453, K1/456, K1/473, K1/474, K1/476, K1/480, K1/484, K1/500, L/10-2, L/29-2, L/48-2, L/71, L/92, L/101, L/117, L/121, L/125, L/129, L/152, L/159, L/179, L/182, L/184, L/192, L/194, L/198, L/203, L/212-2
u.+ hın A/146, L/44
u.+ hı K1/188
[101]

unıḳı: Onunki.
u. K1/474
[1]

unınsı: Onuncu.
u. K/796
[1]

unıñ: "O" zamirinin ilgi hâli eki almış şekli.
u. A/10-2, A/16, A/96, A/146, A/150, A/152, A/162-2, A/178, A/180, A/202, A/204, A/210, K1/12, K1/14, K1/15, K1/18, K1/20, K1/22, K1/24, K1/25-2, K1/26, K1/30, K1/31, K1/36, K1/37, K1/44, K1/53, K1/55, K1/58, K1/59, K1/69-2, K1/70, K1/73, K1/85-2, K1/86, K1/104, K1/111, K1/112, K1/113, K1/114, K1/115, K1/117,

K1/118, K1/122, K1/123, K1/129, K1/132, K1/133, K1/137-2, K1/139, K1/143, K1/146, K1/148, K1/151, K1/153, K1/158, K1/159, K1/161, K1/170, K1/172, K1/173, K1/174, K1/178, K1/182, K1/189, K1/191, K1/200, K1/202, K1/210, K1/221-2, K1/232, K1/236, K1/238-2, K1/239, K1/249, K1/250-2, K1/255, K1/262, K1/271, K1/273, K1/281, K1/284-2, K1/285, K1/286, K1/291, K1/292, K1/293, K1/294, K1/295, K1/298, K1/299, K1/300, K1/301, K1/302, K1/306, K1/308-2, K1/310-2, K1/311, K1/322, K1/332, K1/336-2, K1/337-2, K1/338-2, K1/339-2, K1/343, K1/344, K1/346, K1/349, K1/353-2, K1/357, K1/359, K1/364, K1/369, K1/375, K1/376, K1/379-2, K1/380, K1/386-2, K1/388, K1/395, K1/396, K1/412, K1/424, K1/425, K1/430, K1/435, K1/436, K1/440-2, K1/441-3, K1/442, K1/444, K1/446, K1/453, K1/456, K1/458, K1/459, K1/466, K1/469, K1/475, K1/477, K1/478, K1/483, K1/487, K1/488, K1/491, L/7, L/8-2, L/11, L/15, L/22, L/24, L/27, L/28-2, L/29, L/38, L/50, L/53, L/73, L/76, L/77, L/78-2, L/79, L/80, L/82, L/84, L/85, L/92, L/94, L/100, L/108, L/114, L/118, L/123, L/135, L/136, L/148-2, L/153, L/155, L/157, L/160-2, L/165, L/181, L/182, L/185, L/186, L/188, L/192, L/193-2, L/197-3, L/203, L/204-2, L/210-3, L/211-2

[229]

unıñsa: Onun gibi.

u. K1/169

[1]

unıñsalap: Onun gibi.

u. K1/138

[1]

uniké: On iki. *bk.* un-iké.

u. K/962, K/1188, K/1244, K/1261, K/1269, K/1305, K/1428, K/1626

u.+ hén K/1157

u.+ nén K/956, K/1619, K/1629

[12]

universalka: *Rus.* İstasyon vagonu.

u.+ hı A/197

[1]

uñ: 1. Sağ, sağdaki, sağ taraf.

u. A/164, K/119, K/120, K/129, K/141, K/668, K/670, K/771, K/896, K/897, K/973, K/1013, K/1022, K/1480, K/1483, K/1564, K/1708, K/1733, K/1747, L/148

u.+ ġa L/103

u.+ ınan K/1671

2. İş ve yaşamdaki iyi sonuç; sağ salim.

yulığıź u. bulhın K1/326

[23]

uñ- (I): Onmak, yetişmek, erişmek, başarılı olmak.

u.- a tora L/14

u.- ġan K1/38, K1/62, K1/69

u.- ġaynı L/135

[5]

uñ- (II): Rengi solmak.

u.- maś K1/198

[1]

uñal-: Onmak, düzelmek, iyileşmek.

u.- maġan K1/316

u.- maś K1/380

[2]

uñay: Uygun, faydalı, iyi, münasip.

u. K/1283, K/1620

u.+ raḳ K/641, K/1468

[4]

uñayhıź: Elverişsiz, uygunsuz.

u. A/18, A/75, K/777

[3]

uñayhıźlan-: Çekinmek, rahatsız olmak.

u.- ıp K1/222, K1/229

[2]

uñayhıźlıḳ: Uygunsuzluk.

u. (~uñayhıźlığ) + ınan L/120

u.+ tar A/123

[2]

uñaylı: Elverişli, uygun, gerekli.

u. K1/186

[1]

uñış: Başarı, kazanç.

u. K1/40, K1/191

u.+ tı K1/41

[3]

uñışlıḳ: Başarı, kazanç. *bk.* uñış.

u.+ tar K1/114

[1]

uñlı-hullı: Sağlı sollu, bir sağa bir sola.
u. K1/406
[1]
upḳın: Girdap.
u.+ ı K1/329
[1]
upḳınhıź: Girdapsız.
diñgéźhéź u. K1/328
[1]
upḳınlı: Girdaplı.
u. K1/306, K1/437
[2]
ur-: Vurmak, biçmek, dermek, orakla biçmek.
u.- a almayım L/128
u.- a birégéź L/159
u.- a L/148, L/151, L/152, L/162
u.- abıź L/141, L/154
u.- ahıġıź L/160
u.- alar L/164
u.- am iméş L/157
u.- asaḳ K/272
u.- ġan L/154-2
u.- ġanda L/132
u.- ġas L/118
u.- hın L/157
u.- ıb K/887, K/889
u.- ıġıź L/147, L/160
u.- ıp L/82, L/121, L/128, L/135-2, L/148-2, L/154
u.- ır L/137
u.- ırbıź L/121
u.- ırġa kerek iné L/155
u.- ırġa L/89, L/94, L/111, L/127, L/130, L/132, L/146, L/153-2, L/154, L/156, L/159
u.- mayźar K/164
u.- źım L/152
[46]
ura-: Sarmak, dolamak, kuşatmak, çevrelemek.
u.- ġan K/1043, K/1727
u.- p K1/149, L/132
u.- p kilgende L/48
[5]
uraḳ: Orak, ekin biçme işi.
u. A/185, K/424, K/433, K/1207, L/82, L/89, L/94, L/111-2, L/118, L/121, L/127-2, L/129, L/132-2, L/134, L/135, L/138, L/144-2, L/153, L/154, L/158
u. (~uraġ) + ım L/145, L/153, L/163
u. (~uraġ) + ımdı L/145-2
u. (~uraġ) + ımdıñ L/152
u. (~uraġ) + ına K/273
u. (uraġ) + ın L/148
u.+ ḳa K/424, L/143, L/145, L/146, L/150
u.+ tar L/145
u.+ tarıbıźźı L/162
u.+ tarın L/128
u.+ tarźı L/121, L/144, L/147
u.+ tı L/144
[52]
uraḳlı: Oraklı, orağı olan.
u. L/144
[1]
uraḳsı: Orakçı, orak vuran kişi.
u. L/127
u.+ lar K/433
u.+ larġa K/424, L/127
u.+ ların K/1207
[5]
Ural: Ural, yer adı.
u. A/7, K1/129
u.+ da K1/306
u.+ dağı A/9, K1/237
u.+ damı K1/30
u.+ dan K1/279
u.+ dıñ K1/92
u.+ ına K1/328
[9]
uralt-: Dürmek, sarmak, dolandırmak.
u.- a K1/151
[1]
uram: Sokak, cadde, yol, evin dışı.
u. K/143
u.+ dan L/53
u.+ darźa K/140, K/363
u.+ dı K1/118
u.+ ġa L/51, L/68
u.+ darġa K1/33
u.+ ı K1/45
u.+ dağı K1/17, L/95
u.+ da K/331, K/1499, K1/23, L/64, L/87
[16]
urata: Çevre, etraf, yöre.
u.+ hında K/1177
[1]

uratıl-: Çevrelemek, kuşatılmak.
u.- ıp L/166, L/173
[2]
uraźa: *Far.* Oruç.
u. K/576, K/1422
u.+ nı K/249, K/250
***uraźa tot-*:** "oruç tut-."
u. tota alırźar miken K/1134
u. tota almaśtar K/1134
u. totalar iken K/1133
u. totalar K/1133
u. totarźar K/1135
u. totḳan K/154, K/155
u. totob K/67
u. totop K1/98
u. totowsı K/156
u. totowsılar K/154
[15]
urġı-: Püskürmek, fışkırmak, patlamak. *bk.* urġıl-.
u.- p ḳaynap K1/288
[1]
urġıl-: Püskürmek, fışkırmak, patlamak.
u.- a K1/485
u.- ġan K1/280
u.- ıp K1/354, K1/467
u.- ır K1/496
[5]
urın: Yer, mevki, meydan.
u. K/467, K/1117, K/1297, K/1735, K1/66, K1/80, K1/93, K1/265, L/48, L/203
u.+ da A/61, A/90, A/102, A/142, A/183, K/827, K/1586, K1/45, K1/418, K1/442, L/194, L/196, L/202
u.+ dağı A/50, A/90
u.+ dan A/150, L/64, L/69
u.+ dar A/101
u.+ darġa A/79, K/399, K/414
u.+ darı A/56, L/169
u.+ darın K1/107
u.+ darında L/167
u.+ darźa A/34, A/68, A/72, K/387, K/1115, L/51, L/175
u.+ darźağı A/58
u.+ darźan K/510
u.+ dı A/32, K/1056, K1/63
u.+ dın K/34, K/487
u.+ dıñ A/134
u.+ ġa A/109, A/157, A/179, A/197-2, K/945, K/1017, K/1105, K/1183, K/1194, K/1293, K/1294, K/1567, K/1703, K1/100, L/132, L/191
u.+ ı mı K/792
u.+ ı A/65, K/221, K/791, K/793, K/1703
u.+ ımdan K1/136
u.+ ın A/180, K/808
u.+ ınan K1/424, K1/455, L/45
u.+ ında A/101, A/179, K/47, K/1003, K1/148, K1/180, K1/342, K1/364
u.+ ıñda K1/214
u. (urn) + ımdan L/206
u. (urn) + ın L/88
u. (urn) + ına L/98, L/119

[93]
urınına: İçin, yerine, gibi.
u. A/10, A/36, A/70, K/775, K/961, K/1697, K1/24, K1/249-2, K1/271, K1/299, K1/487
[12]
urın-urını: Yer yer, ara sıra.
u. K/819, K/1580
[2]
urındaş-: Yerleşmek, meydana gelmek, hayata geçmek.
u.- ıġıź K/897
u.- ırźar K/212
u.- ḳan K/48, K/78
[4]
urındıḳ: Divan, sedir.
u. K/1199
[1]
urınlaş-: Yerleşmek, meydana gelmek, hayata geçmek. *bk.* urındaş-.
u.- ḳan iné K1/8
u.- ḳan K1/447
[2]
urınlı: Güzel, münasip, yerinde.
u. A/127
[1]
Urıś: Rus. *bk.* Rus.
u. A/19, A/24, A/38, A/61, A/85, A/117
[6]
Urıśsa: Rusça. *bk.* Russa.
u. L/72
[1]

urıśsalat-: Rusçaya çevirmek, Rusça söylemek.
u.- ıp L/73
[1]
Uriya: Kişi adı.
u. K/6
[1]
urla-: Çalmak, kaçırmak.
u.- p K1/345, L/11, L/81
u.- p kitéwge K1/346
u.- yhıñ L/11
[5]
urman: Orman.
u. A/45, A/46, A/47-2, A/48, A/49, A/52, A/55, A/88-2, A/115, A/116, A/117-2, K1/2, K1/98, K1/103, K1/167-2, K1/180
u.+ da K1/3, K1/148
u.+ dan A/74, A/76
u.+ dar A/54, K1/192, K1/277
u.+ darı A/56, K1/79
u.+ darın A/55, A/89
u.+ darında A/49, A/53
u.+ darźan A/75
u.+ darźı A/57
u.+ darźıñ A/56
u.+ dı K1/166
u.+ dıñ K1/77
u.+ ġa K1/71, K1/85
u.+ ın A/55
[41]
urmanhıź: Ormansız.
u. A/45
[1]
urmanlı: Ormalı.
u. K1/165
[1]
urmanlıḳ: Ormanlık.
u. A/45
[1]
urta: Orta, ortalama, sıradan, vasat.
u. A/50, A/51, A/53, A/60, A/64, K1/18
u.+ ġa K/1146, K/1669
u.+ hına K/476, K/584, K1/134
u.+ hınan L/148
u.+ hında mı K/1607
u.+ hında A/3, A/136, K/602, K/869, K/1309, K1/45, L/1, L/74
u.+ la K1/96
u.+ ları L/69
u.+ larına K/1429, K1/478
u.+ sa A/68
[26]
urta-marźa: Orta hâlli.
u. K1/488
[1]
urtaḳ: Ortak.
u. A/71-2, A/76, A/101-3, A/103
[7]
urtaḳlaş-: Paylaşmak, eşitçe bölüşmek.
u.- ırġa K1/34
u.- ḳan L/197
[2]
urtasa: Ortalama.
u. A/51, A/53, A/59, A/62-2, A/63, A/65, A/66, A/70, A/101
[10]
urtla-: Yutmak, yudumlamak.
u.- p aldı A/141
[1]
urźa-: Çalmak, kaçırmak. *bk.* urla-.
u.- b K/1048, K/1063
u.- ma K/635, K/1462
u.- mayźar K/158
u.- yźar K/157
[6]
urźıḳ: Hırsızlık.
u.+ tar K/1340
[1]
urźır-: Biçtirmek (ekin için).
u.- a torġan L/96
u.- ıp L/157
u.- ıw L/111
[3]
us: Avuç, aya, el içi, avuç içi.
u. L/148
u.+ tarı K1/487
u.+ tarın K1/228
[3]
usma: Bir tutam, bir tutumluk.
u. L/143, L/149
u.+ hı L/148
u.+ lar L/146
u.+ larım L/128
u.+ larźı L/130, L/163
u.+ mdı L/131
[8]
uśaḳ-yégét: Genç, delikanlı.
u.+ terźé K1/78

[1]

uśal: Acımasız, kötü, düşmanca.

u. K/101, K/183, K/378, K/379, K/389, K/492, K/507, K/614, K/722, K/860, K/1023, K/1339, K/1710, K1/81, L/113, L/188

u.+ dar iken K/229

u.+ dar K/1709

u.+ darźı K/135, K/443, K/722

u.+ ġa K/129

u.+ ırak̦ K/389

[23]

uśaldık̦: Kötülük.

u. K/1007, K/1340

u.+ tar K/1341

***uśaldık̦ k̦ıl-*:** "kötülük yap-."

u. k̦ıldı K/1695

u. k̦ılıw téyéş mé K/1147

[5]

uśallan-: Acımasız olmak, kötü olmak, kötülük yapmak.

u.- ıp kite L/18

[1]

ut: Ateş.

u. K/59, K/60, K/1442, K1/5, K1/48, K1/133, K1/180, K1/376, L/10, L/64, L/90

u.+ ı K1/499

u.+ ın K1/20

u.+ ınday K1/280

u.+ k̦a K/58, K/191, K/424, K/434, K/570, K/590, K/904, K/1415, K/1436, K/1438, K/1663

u.+ tar K1/48

u.+ tarı K/1437, K/1441

u.+ tarı la K/1439

[29]

uta-: Zararlı otlardan ayıklamak, budamak, yolmak.

u.- ġanda K/423, L/133

u.- nım L/126

u.- yık̦ K/422

[4]

utaw: Budama, toplama, yolma.

u. L/133

u.+ ġa L/90

u.+ ından L/126

[3]

utın: Odun.

u. A/50, A/51

u.+ dar K1/168

u.+ dıñ A/50

u.+ ġa A/84

[5]

utır-: Oturmak. *bk.* ultır-.

u.- ırġa K/523

[1]

utıź: Otuz, sayı adı.

u. K/924, K/987, K/993, K/1186

u.+ éret K/402, K/417, K/1198

[7]

utıź yétènsé: Otuz yedinci.

u. K1/179

[1]

utlı: Ateşli, güçlü, coşkulu. *bk.* uttı.

u. K1/280, K1/488, L/140

u.+ rak̦ K1/489

[4]

utrak̦: Yerleşik, oturak.

u. A/21

[1]

uttı: Ateşli, güçlü, coşkulu.

u. K/112, K/436, K/444, K/591, K/1440

[5]

uy: Düşünce, fikir, görüş, niyet.

u. K1/220, K1/240, K1/305, K1/311, K1/480

u.+ ġa K1/51, L/180

u.+ ı K1/338

u.+ ımdan K1/169

u.+ ımdı L/137

u.+ ın K1/239, K1/421, K1/432

u.+ ınıñ K1/357

u.+ źa K1/433

u.+ źan K1/303

u.+ źar K/507, K/1339, K1/164, K1/306, K1/319

u.+ źarġa L/170

u.+ źarı K/1197

u.+ źarın K/239, K/369, K1/333

u.+ źarınıñ K1/499

[27]

uy-: Oymak, delmek, kazmak, kazımak.

u.- ıp K1/47

[1]

uyan-: Uyanmak, meydana gelmek, ortaya çıkmak.

şik u.- dı K1/349

u. K1/287

u.- a iné K1/303
u.- ıp K1/286, K1/287
u.- ıp kitken K1/180, K1/428
u.- ıp kitté K1/497
u.- ıp kittém K1/98
u.- mahın K1/435
[10]

uyat-: Uyandırmak, meydana getirmek.
u.- a K1/440
u.- ıb K/226, K/1216
u.- ıp K1/166, L/6
u.- ırġa K1/194
u.- ḳan K1/355
u.- tı K1/351
[8]

uyaw: Uyuklamayan, uyanık, uykusuz.
u. tora almanıñ mı K/1646
u. torogıź K/950, K/1605, K/1607, K/1609
u. K/854, K/855, K/876, K/947, K/949, K/1606, K/1643, K/1647, K1/70
[16]

uyıl-: Oyulmak, deşilmek, kazılmak.
u.- ıp L/178
u. ıp uyılıp L/167
uyılıp u.- ıp L/167
[3]

uyın: Oyun.
u.+ darıbıźźı L/65
[1]

uyınlı-ısınlı: Yarı alaylı yarı ciddi, şakayla karışık.
u. K1/320, K1/325
[2]

uyınsaḳ: Oynamayı, gülmeyi çok seven.
u. K1/403
[1]

uyınsıḳ: Oyuncak.
u.+ tarın L/30
[1]

uyla-: Düşünmek. *bk.* uyźa-.
u.- ġan iném K1/113
u.- ġan K1/260, K1/435
u.- ġandır L/180
u.- ġanhıñdır K1/35
u.- ġanım da yuḳ A/165
u.- ġansa K1/419
u.- hañ K1/355, K1/369
u.- maġanda A/180, K1/269
u.- maġas K1/349
u.- maśhıñ K1/55
u.- may K1/231
u.- mayınsa K1/112
u.- mayźar A/20
u.- nı L/118
u.- nım K1/69, K1/174, L/9, L/29, L/35, L/100, L/161, L/190
u.- nıñ K1/37
u.- p A/23, K1/92, K1/336, K1/340, K1/360, K1/412, L/52, L/110, L/130, L/182, L/192, L/193-2
u.- p ḳara K1/402
u.- p kilgen K1/211
u.- p sıġam K1/168
u.- p ta ḳaramaġan K1/190
u.- p ta tormay L/210
u.- p torġas L/88
u.- p tormay L/183
u.- p yöröy A/89
u.- p yöröymén L/138
u.- rġa K1/164, K1/305, K1/493
u.- wsan K1/434
u.- y iném L/35, L/163
u.- y K1/221, K1/323, K1/356, K1/414, K1/439, L/201
u.- y torġanźarźır L/164
u.- y torġaynım L/55
u.- yhıñ K1/178, K1/276
u.- yım L/62
u.- ymı K1/306
[66]

uylan-: Düşünmek, düşünülmek.
u.- a A/88, K1/432
u.- hın K1/163
u.- ıp K1/28, L/97, L/116
u.- ıp ultıram K1/168
u.- ıp ultırźı K1/180
u.- ırġa K1/164
u.- maślıḳ ta tügél K1/164
[10]

uylaw: Düşünce, fikir. *bk.* uyźaw.
u. K1/220, K1/364
[2]

uyna-: Oynamak.
u.- nıḳ K/332
u.- p K1/397, L/167
u.- p kölöp K1/398, K1/400
u.- p tora A/203
u.- p yéberemé K1/157
u.- rġa K1/471

u.- wımdı L/52
u.- y A/10, K1/337
u.- y torġan L/168
[12]

uynaş: Zina, nikâhsız cinsel ilişki.
***uynaş it-*:** "zina et-."
u. ite K/122, K/626, K/1454, K/1455
u. iterge K/122
u. itéwzer K/1339
u. itken K/122, K/626
u. itme K/117, K/635, K/1462
u. itté K/118
[13]

uynaşsı: Zina yapan kişi.
u. K/383
[1]

uynaşsıl: Zina yapmayı seven.
u. K/1393
[1]

uynaşsılıḳ: Zina, nikâhsız cinsel ilişki.
u.+ tar K/507
[1]

uynat-: Oynatmak; dalga geçmek, alay etmek.
u.- a A/183
u.- ha A/183
u.- ıp K1/309
u.- ḳan A/183, K1/397
u.- ḳan uynatḳan K1/289
u.- ḳanġa A/183
uynatḳan u.- ḳan K1/289
[8]

uysan: Dalgın, düşünceli, efkârlı.
u. K1/181, K1/238
[2]

uyźa-: Düşünmek, akıldan geçirmek, hayal kurmak; akılda tutmak.
u.- b K/534
u.- ġandan K/20
u.- ġandar K/657, K/1121
u.- ġandı K/1123
u.- maġan K/856, K/862
u.- maġandar K/851
u.- maġıź K/57, K/107, K/307
u.- mayhıñ K/550, K/1388
u.- yhıġıź K/239, K/535, K/769, K/1123
u.- yhıñ K/550, K/1388
u.- yhıñ mı K/962
u.- yźar K/145
[21]

uyźağıla-: Çok fazla düşünmek, çok kafa yormak.
u.- maġıź K/1583
[1]

uyźaş-: Düşünmek, birlikte düşünmek.
u.- ahıġıź K/1372
u.- ıb K/1371
[1]

uyźaw: Düşünce, fikir.
u. K/1340
[1]

uyźırma: Gerçek olmayan, uydurma.
u.+ lar K1/262
[1]

uzwina: Proje ödevi, tatil ödevi.
u. A/169
u.+ ġa A/207
u.+ lar A/212
u.+ larźıñ A/212
[4]

uzwinala-: Ödev hâline getirmek.
u.- p A/154-2
[2]

uź-: Geçmek, yol almak, geride bırakmak, olup bitmek.
atlap u.- ġan K1/119
balḳıp u.- źı K1/460
u.- a A/148, A/150, K1/340, L/198
u.- a torġan K1/266
u.- ġan K1/63, K1/153, K1/204, K1/290, K1/340, K1/380, K1/498
u.- ġanmı K1/374
u.- ġansa A/172
u.- ġas A/11
u.- ıp A/16, A/161, L/79
u.- ıp bara K1/334
u.- ıp kitken K1/237
u.- ıp ta kitté K1/63
u.- ır L/173
u.- ırmı K1/339
u.- ıw K1/123, K1/132
u.- maġan A/189
u.- manı K1/314
u.- may A/84
u.- źı A/173
[31]

uźaman: Nam salmış, ün yapmış,

şöhretli kişi.
u.+ darınan K1/292
[1]
uźġar-: Geçirmek, yol aldırmak, yaşam geçirmek, ömür sürmek.
u.- a almaġan K1/278
u.- am K1/169
u.- ġan K1/5, K1/261, K1/264, K1/294
u.- ġanġa A/169
u.- ġas A/135
[8]

Ü

üb-: Öpmek.
höye ü.- e K1/166, K1/463
ü.- ép aldı A/206
ü.- ép alġan K1/259
ü.- hem K/957, K/1653
ü.- ken K/958, K/1654
[8]
ügéź: Öküz.
ü. K1/10
[1]
ük: Pek, çok; tâ; hatta; tam şu vakitte. *bk.* uḳ.
kéyép ü. ḳuyźı K1/132
kübten ü. K/336
ü. A/3, A/39, A/97, A/100, A/120-2, A/124, A/209, K/926, K/987, K1/19, K1/55, K1/67, K1/92, K1/98, K1/137, K1/186, K1/204, K1/205, K1/212, K1/229, K1/292, K1/293, K1/345, K1/346, K1/371, K1/469, L/144, L/174, L/175
[32]
ükén-: Pişman olmak, kaygı, endişe duymak.
ü.- dé K1/28
ü.- éb K/710
ü.- éw K1/495
ü.- meyém L/49
[4]
ükér-: Bağıra bağıra ağlamak.
şawlay ü.- e K1/501
ü.- e hıźġıra K1/289
ü.- e ükére K1/388
ü.- éb K/332
ü.- gen K1/293
ükére ü.- e K1/388
[6]
ükhé-: Hüngür hüngür ağlamak.
ü.- b K/43
ü.- b ükhéb K/984
ü.- p K1/209
ü.- y ükhéy L/10
ükhéb ü.- b K/984
ükhéy ü.- y L/10
[6]
ül-: Ölmek.
özölöp ü.- ép K1/341
ü.- dé K/752, K/754, K/1254, K/1419, K/1549, K/1550, K/1725, K1/247, K1/358
ü.- dé mé K/1725
ü.- déler K/45
ü.- e bélgen K1/356
ü.- éb K/555, K/1394, K/1547
ü.- ép ḳalmaham L/49
ü.- ép kitehéñ K1/224
ü.- ép kitken K1/348
ü.- ép kitkes K1/324
ü.- er K/1242
ü.- ér K/492
ü.- érge K/253, K/944, K/1640, K1/441
ü.- éwén K1/393
ü.- éwéne K1/346
ü.- éwźen K1/208
ü.- gen K/989, K/1036, K/1054, K/1419, K/1548
ü.- gende K1/340
ü.- genden K/44, K/454, K/564, K/1048, K/1057, K/1276, K/1278, K/1402, K/1403, K/1424, K/1553
ü.- gender K/758, K/1554
ü.- genderge K/223
ü.- genderźé K/281
ü.- genderźén K/759, K/1555
ü.- genéñ L/8
ü.- gense K/40, K/947, K/1643
ü.- gensé L/122
ü.- ges K1/273
ü.- he K/751
ü.- hem L/49
ü.- hén K/1328
ü.- megen K/259, K/1258
ü.- mey K/1437, K/1439, K/1441, K1/459
[67]

ülekhe: Leş, hayvan ölüsü.
ü. K/840
[1]
ülen: Ot, bitki.
ü. K/471, K1/168
ü.+ den K/1013, K/1698
ü.+ der A/155, A/196, L/166, L/176
ü.+ deréne K1/118
ü.+ derźen K/1210
ü.+ én K/168
ü.+ ge K/1301
[12]
ület: Salgın hastalık.
ü.+ ter K/819
[1]
ülé: Ölü.
ü. L/92
[1]
ülék: Ceset, ölü, ölü gövde.
ü. K/800
ü.+ ter K/320
ü.+ terén K/223
[3]
ülém: Ölüm.
ü. K/81, K/492, K/1328, K1/385, K1/470
ü.+ ge K/294, K/722, K/968, K/1584, K/1664, K1/342, K1/437
[12]
ülémhéź: Ölümsüz, sonsuz.
ü. K1/43, K1/45, K1/48
[3]
ülémhézlék: Ölümsüzlük, sonsuzluk.
ü.+ ke K1/444
[1]
üléw: Ölüm.
ü. K1/47-2, K1/442
[3]
ülse-: Ölçmek, tartmak, karşılaştırıp değerlendirmek.
ü.- hegéź K/174, K/1202
ü.- rźer K/174
ü.- yém K1/61, K1/403
[5]
ülsen-: Ölçülmek.
ü.- ér K/1202
[1]
ülsew: Ölçü, tartı.
ü. K/174-2, K/427, K/1202-2
ü.+ én K/805
[6]
ültér-: Öldürmek.
ü.- e almay torġan K/301
ü.- e torġan K/1017, K/1746
ü.- ép A/189-2
ü.- érge K/666, K/913, K/985, K/1476, K/1610
ü.- érge téyéş itkender K/1673
ü.- érge téyéş K/975
ü.- érhégéź K/807
ü.- érźar [d: -érźer] K/1584
ü.- érźer K/294, K/578, K/821, K/1386, K/1424, K/1477
ü.- esegénde L/189
ü.- éwsé K/810-2
ü.- éwsélerźé K/734
ü.- éwsélerźen K/301
ü.- éwźer K/1339
ü.- eyék K/719, K/1535
ü.- géhé kilgen iken K/1281
ü.- gen K/808
ü.- gender iken K/1688
ü.- gender K/716-2, K/720, K/733, K/1533-2, K/1536
ü.- genderźén K/804
ü.- genhégézźér K1/480
ü.- he K/111
ü.- me K/111, K/635, K/1462
ü.- megender A/188
ü.- megéź K1/484
ü.- mek K/38
ü.- mek te bulġan iken K/457
[48]
ültérél-: Öldürülmek.
ü.- éb K/548
[1]
ültérew: Cinayet, adam öldürme.
ü.+ źer K/507
[1]
ültért-: Öldürtmek.
ü.- ér K/1537
ü.- érge K/41
[2]
üñeslé: Boyunlu.
ü. K1/184
[1]
üpke: Öfke.
ü. K1/401
ü.+ géź K/1520

ü.+ hé K/113
[3]
üpkele-: Öfke duymak, sinirlenmek.
ü.- rlék tügél K1/80
[1]
üpkeleş: İki kişi arasındaki öfke, asabiyet.
ü.+ ten K1/195
[1]
ür: Yukarı, yukarı meyilli yer.
ü.+ źen K/1035, K/1719
[2]
ür-: Örmek, birleştirmek, bağlamak.
ü.- éb K/1013, K/1698
ü.- źé K1/398
[3]
üram [d: uram]: Sokak. *bk.* uram.
ü.+ da K/650
[1]
ürél-: Yukarı kaldırılmak, yükseltilmek, örülmek.
ü.- ép K1/280
ü.- ép sıḳḳan K1/154, K1/243
ü.- gen K1/280
[4]
ürme: Örme, saç bağı, saç örgüsü.
ü. K/1013, K/1698
[2]
ürmele-: Tırmanmak, tırmana tırmana çıkmak.
ü.- né K1/424, K1/457
[2]
ürsé-: Üremek, yetişmek, büyümek.
ü.- gen K1/168
[1]
ürsét-: Hayvan yetiştirmek.
ü.- éw A/48
[1]
ürte-: Bilinçli olarak yangın çıkarıp yakmak, kundaklamak.
ü.- r K/60
[1]
üs: İntikam, öç.
***üs al-*:** "öç al-."
ü. ala L/22
ü. alırźar K1/29
[2]
üsteş: Davalı olunan kimse, sorun yaşanan kişi.
ü.+ éñ K/115-2
[2]
üś-: Büyümek, yetişmek, gelişmek.
tıwıb ü.- ken K/451
ü.- e K/166
ü.- éb sıḳḳan K/1185
ü.- éb sıḳḳan K/401
ü.- ehén K1/396
ü.- ép kite L/129
ü.- hén K/424
ü.- ken A/16, K/448, K/1186, K/1263, K/1266, K1/38, K1/40, K1/191, K1/243, K1/398, K1/442, L/37, L/147, L/167
ü.- ken L/178
ü.- kenén K/1205
ü.- kenmén K1/174
ü.- kes K/426, K1/405
ü.- té K1/313, K1/340, K1/396, K1/397
ü.- te K1/340, K1/348
ü.- téler K1/67
[33]
Üśergen: Üsergen, bir Başkurt boyunun adı.
ü. A/42
[1]
üśtér-: Yetiştirmek, büyütmek, bakmak, beslemek.
ü.- érge K1/395
ü.- éw K1/35
ü.- gen K1/336
ü.- źéler K1/312
[4]
üt-: Geçmek, gitmek, yol almak.
bulıp ü.- ken K1/7
kiléb ü.- éb barġan K/1702
ḳıyıp ü.- e K1/488
küréngélenép ü.- e A/27
ü.- e almaha K/951
ü.- e barıb K/1349
ü.- e barırġa turı kilgen K/1138
ü.- e bire K1/402
ü.- e K1/230, K1/418, L/71
ü.- e torźo K1/449
ü.- éb bara iken K/345
ü.- éb barġan K/244, K/1086, K/1379, K/1515
ü.- éb barġanda K/83
ü.- éb barġandı K/677
ü.- éb K/505, K/1129, K/1310,

K/1423
ü.- eler L/207
ü.- ép baralar iné L/208
ü.- ép barġanda L/210
ü.- ép ḳaramaha K1/322
ü.- ép kiteler L/142
ü.- ép kitken K1/316
ü.- ép L/207
ü.- ér K1/366
ü.- érge A/13
ü.- erge K/229, K/1511
ü.- éw L/197
ü.- éwé K/641, K/1468
ü.- éwénen K1/448
ü.- he iné K/948, K/1644
ü.- ken barġandar K/1023
ü.- ken K/1710, K1/80, K1/240, K1/269, K1/379, L/123
ü.- kende L/53, L/78
ü.- kender A/28
ü.- kes A/43, K/556, K/841, K/1051, K/1297, K/1395, K/1596, K/1729, K1/5, K1/226
ü.- megen A/23
ü.- meś K1/315
ü.- mey K1/63, K1/225, L/34, L/65, L/139
ü.- té A/2, K/1297, K1/376, L/53, L/205
yaltırap ü.- e K1/360
yélép ü.- té K1/377
yémérép ü.- té K1/444
[75]

üt: Öd, safra.
ü. K/1018
[1]

üte: 1. Aşırı, çok, son derece.
ü. K1/159, K1/168, K1/182, K1/304, K1/312, K1/315-2, K1/320, K1/352, K1/368, K1/381, K1/403, K1/424, K1/438-2, K1/447, K1/453, K1/483
2. -den, içinden, arasından.
ü. K/1511, K1/144, K1/245, L/142
[22]

ütél-: Geçirmek, gidilmek.
ü.- gen K1/2
[1]

ütén-: Rica etmek, dilemek, istemek.
ġefü ü.- gen L/83
ü.- e almaś K/962
ü.- e K/1236
ü.- éb K/1231, K/1242
ü.- égéź K/273
ü.- emén K/1226
ü.- gen K/206, K/1237, K/1344
ü.- gender K/232, K/235, K/488, K/511, K/1229, K/1318, K/1350, K/1377
[18]

üténés: Rica, dilek.
ü.+ teréne A/27
[1]

ütéske: Ödünç olarak, ödünç şekilde, borç olarak.
ü. A/128
[1]

ütken: Geçmiş, geçen, mazi.
ü. L/126, L/133, L/145, L/212
ü.+ derźé K1/139
[5]

ütken-hütken: Bir öyle bir böyle geçip gidip duran.
ü.+ de K1/409
[1]

ütker-: Geçirmek, iletmek, yol vermek; hazırlamak.
kön ü.- eler L/167
ü. K/1645
ü.- e K1/17
ü.- ép K1/32, K1/139
ü.- éwźen L/96
ü.- gen K/698, K1/45
ü.- źék L/97
[9]

ütkérlen-: Geçirilmek, iletilmek, yol verilmek.
ü.- ép kitken L/163
[1]

ütmeś: Keskin olmayan, kör, körelmiş.
ü. K1/488
[1]

üz [d: üź]: Öz, kendi. *bk.* üź.
ü. K/502
ü.+ énende K/389
[2]

üź: Öz, kendi.
ü. A/3, A/11, A/22, A/24, A/72, A/95, A/112, A/158, A/204, K/20, K/21,

K/37, K/47, K/55, K/60-3, K/71, K/112-2, K/140-2, K/143, K/144, K/154, K/165, K/172, K/175, K/176-2, K/177, K/198, K/210, K/219, K/236, K/309, K/311, K/315, K/325, K/334, K/342, K/362, K/381-2, K/424, K/446, K/551, K/553-2, K/555, K/581, K/597, K/617, K/620, K/622, K/626, K/645, K/662, K/667, K/672-2, K/675, K/722, K/841, K/843, K/894-2, K/933, K/961, K/1015, K/1072, K/1123, K/1150, K/1279, K/1327, K/1389, K/1391, K/1392, K/1405, K/1406, K/1434, K/1444, K/1450, K/1455, K/1480, K/1485-2, K/1488, K/1530, K/1547, K/1596, K/1599, K/1606-2, K/1630, K/1701, K1/24, K1/36, K1/41, K1/47, K1/48, K1/62, K1/94-2, K1/119, K1/130-2, K1/153, K1/175, K1/186, K1/191-2, K1/193-2, K1/196, K1/213, K1/220, K1/221, K1/236, K1/245, K1/255, K1/256, K1/257-2, K1/259, K1/261, K1/273, K1/349, K1/359, K1/364, K1/383, K1/389, K1/393, K1/412, K1/419, K1/435, K1/443, L/10, L/59, L/67, L/102, L/156, L/202

ü. üźén K/1026, K1/385, K1/437, K1/442

ü. üźéñdé K/1024, K1/239

ü. üźéñe K/549

ü.+ é A/141, A/163, A/178, A/209, K/19, K/25, K/109, K/122, K/131, K/167, K/245, K/325, K/329, K/347, K/389, K/465, K/474, K/475, K/626, K/675, K/711, K/714, K/723, K/725, K/793, K/794, K/879, K/922, K/946, K/1003, K/1044, K/1052, K/1056, K/1076, K/1140-2, K/1141, K/1152, K/1156-2, K/1157, K/1259, K/1284, K/1288, K/1307, K/1308, K/1309, K/1344, K/1365, K/1413, K/1488, K/1518, K/1529, K/1538, K/1564, K/1565, K/1592, K/1618, K/1642, K/1653, K/1724, K1/7, K1/23, K1/33, K1/41, K1/54, K1/59, K1/67, K1/78, K1/87, K1/93, K1/103, K1/116, K1/117, K1/127, K1/138, K1/139, K1/173, K1/177, K1/202, K1/204, K1/221, K1/223, K1/228, K1/254, K1/255, K1/260, K1/262, K1/265, K1/295, K1/346, K1/361, K1/364, K1/371, K1/389, K1/405-2, K1/414, K1/442, K1/443, K1/464-2, K1/472, K1/480, K1/484, K1/485-3, K1/495, L/38, L/39, L/45, L/57, L/59, L/78, L/79, L/88, L/89, L/98-2, L/103-2, L/108, L/112, L/116, L/119, L/143-2, L/147, L/158-2, L/197, L/203, L/204, L/207, L/209

ü.+ é üźénen A/155

ü.+ ébéź K/150, K/719, L/136

ü.+ ébéźge A/142, K/1009

ü.+ ébéźge kerek L/62

ü.+ ébéźźé A/192

ü.+ ébéźźéñ A/136, A/166, K1/129, L/33, L/43, L/65, L/118, L/121, L/123, L/135, L/146, L/154

ü.+ ébéźźen L/90

ü.+ égéź A/205, K/282, K/378, K/536, K/537, K/542, K/585, K/786, K/804, K/872, K/964, K/1293, K/1374, K/1384, K/1521, K/1658

ü.+ égéźge A/144, K/184, K/286, K/788, K/1070, K/1735

ü.+ égéźźé K/134, K/136, K/178, K/781, K/1273, K/1581

ü.+ égéźźe K/173

ü.+ égéźźen K/788

ü.+ ém A/202, K/210, K1/107, K1/216, K1/282, K1/408, K1/427, K1/466, K1/490, L/26, L/67, L/88, L/122, L/178, L/198

ü.+ émdé K1/90, K1/91, K1/106

ü.+ émde L/35

ü.+ émdékén K/890

ü.+ émdéñ A/168, K1/84, K1/98, K1/106, K1/217, L/34, L/99, L/195

ü.+ émden K/1393

ü.+ éme K/1460, K1/81, K1/220, K1/365, L/160

ü.+ émse K1/76, K1/196

ü.+ én A/163, A/176, K/373, K/607, K/1152, K/1155, K/1170, K/1282, K/1342, K/1423, K/1674, K1/5, K1/192, K1/211, K1/238, K1/252, K1/260, K1/261, K1/305, K1/364, K1/374, K1/402, K1/488, K1/489, L/123

ü.+ éñ K/115, K/140, K/582, K/598, K/660, K/948, K/988, K/1645, K1/26, K1/35, K1/66, K1/116, K1/172,

K1/219, K1/402, L/11, L/82, L/83, L/190
ü.+ én üźé K/586, K/785, K1/437
ü.+ éñde K/1679
ü.+ éñdé K/205, K/615, K/636, K/766, K/1250, K/1559, K/1561, K/1711, K1/91, K1/311, K1/469
ü.+ énde K/24, K/1712, K1/446
ü.+ éñdéké K/888
ü.+ éñdékélerge K/1238
ü.+ éñdékén K/661
ü.+ éñden K/119, K/120, K/132, K/590, K/591
ü.+ éñdén K/75, K/126
ü.+ éñdéñ K1/34, K1/70, K1/214, K1/311, K1/434, K1/484
ü.+ éne A/108, K/172, K/218, K/348, K/675, K/751, K/1252, K/1475, K/1488, K1/36, K1/136, K1/143, K1/192, K1/220, K1/222, K1/254, K1/263, K1/307, K1/311, K1/322, K1/355, K1/398, L/95, L/129, L/137, L/138, L/144, L/180, L/197
ü.+ éñe K/38, K/888
ü.+ éne üźé K/1169
ü.+ énékén üźé K/172
ü.+ énéñ A/111, A/150, K1/3, K1/5, K1/6, K1/7, K1/17, K1/31, K1/45, K1/46, K1/48, K1/53, K1/124, K1/125, K1/165, K1/167, K1/170, K1/185, K1/188, K1/190, K1/198, K1/231, K1/234, K1/238, K1/243, K1/275-2, K1/297, K1/299, K1/328, K1/341, K1/348, K1/350, K1/366, K1/401, K1/419, K1/425, L/38, L/59, L/76, L/92, L/100, L/122, L/180, L/191, L/196, L/200, L/202, L/204, L/207
ü.+ énen A/145, A/150, K/474, K/1249, K1/86, K1/235, K1/356
ü.+ énén K/41, K/52, K/211, K/317, K/360, K/393, K/435, K/448, K/451, K/453, K/455, K/463, K/524, K/548, K/580, K/605, K/610, K/640, K/649, K/655, K/715, K/718, K/774, K/896, K/910, K/1044, K/1177, K/1180, K/1256, K/1263, K/1266, K/1283, K/1351, K/1382, K/1424, K/1566, K/1572, K/1599
ü.+ énen üźé K/369-2, K/370, K/1167, K/1168, K/1206, L/87
ü.+ énse K1/201, K1/229, K1/239, K1/247, K1/273
ü.+ źeré A/77, A/86, A/89, A/103, A/113, A/123, A/124, K/518, K/567, K/776-2, K/777, K/866, K/1174, K/1214, K/1294, K/1369, K/1401, K/1540, K1/190, L/70
ü.+ źerén K/140, K/556, K/664, K/1395, K1/176, K1/248, K1/411
ü.+ źerén üźźeré K/629
ü.+ źeréne A/19, A/88, A/93, A/112, K/467, K/1298
ü.+ źerénen A/27, K1/40
ü.+ źerénéñ A/91, A/103, A/126, K1/43, L/10, L/187
ü.+ źerénén K/743
ü.+ źeréneñ K1/64
üź ü.+ én K/1026, K1/385, K1/437, K1/442
üź ü.+ éñdé K/1024, K1/239
üź ü.+ éñe K/549
üźé ü.+ énen A/155
üźén ü.+ é K/586, K/785, K1/437
üźéne ü.+ é K/1169
üźénékén ü.+ é K/172
üźénen ü.+ é K/369, K/370, K/1167, K/1168, K/1206, L/87
üźźerén ü.+ źeré K/629
[659]

üź-ara: Karşılıklı, mütekabil, kendi aralarında.
ü. A/6, A/193
ü.+ ġıźźa K/1426
ü.+ larında K/706, K/1219, K/1371, K/1427, K/1469, K/1526, K/1613, L/18, L/174
[12]

üźeg: Merkez, odak, tam orta nokta.
ü.+ éne A/132
[1]

üźek-öźgös: Acı veren, can acıtan.
ü. K1/333, K1/499
[2]

üźen: Su yolu, su yatağı.
ü. K1/166
[1]

üźé-ara: Karşılıklı, mütekabil, kendi aralarında. *bk.* üź-ara.
ü.+ larında K/1730
[1]

üźger-: Değişmek, dönüşmek.
ü.- éb K/557, K/585
ü.- éw K1/268
ü.- gen A/203, K/1395, K1/266, K1/270
ü.- me K1/282
ü.- meś kéwék iné K1/315
[9]
üźgeréş: Değişim, dönüşüm.
ü. A/3, K1/269, K1/271, K1/475
[4]
üźgert-: Değiştirmek, dönüştürmek.
ü.- ép A/81
ü.- érge téyéş tapḳan A/70
ü.- éwźé A/70, K1/266
ü.- ébérek A/165
[5]
üźlégénen: Kendiliğinden, gelişine.
ü. A/123
[1]

V

vaḫıt: Ar. Vakit, zaman.
v. K/230, K/530, K/570, K/592, K/920-2, K/1085, K/1138, K/1297-2, K/1506, K/1514, K/1605, K/1606, K/1616-2
v. tügél iken K/1508
v.+ ı K/433, K/715, K/1169
v.+ ım K/927
v.+ ın K/32
v.+ ında K/424, K/722, K/857, K/1530
v.+ ḳa K/41
v.+ ta K/53, K/61, K/226, K/340, K/345, K/453, K/467, K/489, K/559, K/583, K/828, K/842, K/852, K/864, K/912, K/923, K/959, K/983, K/1000, K/1249, K/1369, K/1398, K/1473, K/1586, K/1598, K/1620, K/1672, K/1677, K/1681, K/1688, K/1696
v.+ tan K/82, K/548, K/925
***vaḫıt bul-*:** "zaman bul-."
v. bulmaġan K/1293
[62]
vaḳ: Ufak, küçük.
v. A/145
[1]
vaḳ-töyek: Çok küçük, çok az, ufak tefek.
v. L/3, L/99, L/122
[3]
vaḳıt: Vakit, zaman. *bk.* vaḫıt.
v. vaḳıt K1/25, K1/305
v. A/1, A/148, A/173, A/189, A/199, A/207, K1/181-2, K1/191, K1/203, K1/226, K1/269, K1/287, K1/316, K1/340, K1/376, K1/460, L/9, L/27, L/42, L/44, L/89, L/120, L/122, L/201, L/202
vaḳıt v. K1/25, K1/305
v.+ ı K1/432, K1/493, L/112, L/134
v.+ ında A/35, A/128, A/194, K1/63, K1/170, K1/192, K1/320, L/4, L/83, L/154
v.+ ḳa L/200, L/210
v.+ ta A/10, A/16, A/20, A/83, A/85, A/107, A/148, A/149-2, A/152, A/155, A/162, A/171, A/175, A/178-2, A/186, A/198, K1/99, K1/273, K1/345, K1/347, K1/359, K1/383, K1/404, K1/406, K1/435, L/1, L/3, L/5-2, L/6, L/7-2, L/9, L/18-2, L/19, L/20, L/30, L/37, L/39, L/44, L/45-2, L/47, L/48, L/51, L/59, L/60, L/73, L/92, L/100, L/124-2, L/125-2, L/139, L/141, L/168, L/169-2, L/171, L/172, L/173, L/174, L/175, L/178, L/181, L/204, L/210
v.+ tağı A/27
v.+ tağısa K1/246
v.+ tan A/39
v.+ tarında K1/293
v.+ tarźa A/27, A/71, A/117, K1/367
[125]
vaḳıtlısa: Vakitlice, geç olmadan.
v. A/41
[1]
vaḳiğa: *Ar.* Vaka, olay.
v. A/13, A/14, K1/277, L/188
v.+ larźı K1/2, K1/7, K1/80
v.+ nan A/11, K1/437, L/200
[10]
vaḳiğala: Sonuçta, neticede.
v. A/54, A/94, A/96, K1/278
[4]
vaḳlaş-: Parçalamak, önemsiz bir şeyi parçalara ayırmak.
v.- alar iné L/111

[1]
vaḳlıḳ: Küçüklük, önemsizlik.
v.+ tarına K1/83
v.+ tı K1/442
[2]
Vallahi: *Ar.* Vallahi, yeminle.
v. K1/174, K1/217, K1/252
[1]
Valya Artéméva: Kişi adı.
v. K1/41
[1]
Valya Litvinova: Kişi adı.
v. K1/41
[1]
Varaḫiya: Kişi adı.
v. K/808
[1]
Varavva: Kişi adı.
v. K/1000, K/1688
v.+ nı K/1004, K/1005, K/1010, K/1692, K/1696
v.+ nı mı K/1001
[8]
Varfolomey: Kişi adı.
v. K/276
v.+ źı K/1161
[2]
Vartiméy: Kişi adı.
v. K/1489
[1]
vat-: Kırmak, parçalamak, bölmek.
baş v.- ıp K1/201
v.- ıp L/79
v.- ḳan iken L/17
[3]
vatan: *Ar.* Vatan, ülke.
v.+ ına K1/45
[1]
vatıl-: Kırılmak, bölünmek.
v.- a K1/185
v.- ġan K1/195, K1/383
v.- ha K1/187
v.- ıwsan K1/187
v.- ıwźı K1/266
[6]
Vavilon: Yer, bölge adı.
v.+ ġa K/11, K/12, K/17
[4]
vayımhızlıḳ: Gamsızlık, kedersizlik.
v. K1/463
[1]
Veelzevul: Kişi adı.
v. K/298, K/368, K/371, K/1165
[4]
vegeźe: *Ar.* Vade, mühlet.
***vegeźe kuy-*:** "söz ver-."
v. ḳuyışḳandar K/913
[1]
vekil: *Ar.* Vekil.
v.+ derén A/74
v.+ é A/9
[2]
Veléy: Kişi adı.
v. L/135, L/137, L/148, L/151
[4]
Verḫneuralsk: Yukarı Ural, yer adı.
v. A/46
[1]
vet: *Rus.* Ya!
v. K1/149, K1/274
[2]
véçér: *Rus.* Gece.
v.+ źan K1/99
[1]
vıjdan: *Ar.* Vicdan.
v. K1/239-2
[2]
vıjdan ġazabı: Vicdan azabı.
v. K1/495
[1]
Vifagiya: Yer, bölge adı.
v.+ ġa K/682, K/698, K/1496
[3]
Vifaniya: Yer, bölge adı.
v.+ ġa K/1496, K/1506
v.+ la K/915
v.+ nan K/1507
[4]
Vifleem: Yer, bölge adı.
v. K/31
v.+ dağı K/41
v.+ ge K/33
v.+ ında K/26, K/30
[5]
Vifsaida: Yer, bölge adı.
v. K/336
v.+ ġa K/1307, K/1377
[3]
Viganiya: Yer, bölge adı.
v.+ la K/1612

[1]

virgin: *Rus.* Boş, kullanılmayan, bakir (toprak için).
v. A/101
[1]

Vladimir: *bk.* Vladimir Polovinkin.
v. K1/107
[1]

Vladimir Polovinkin: Kişi adı.
v. K1/105
[1]

vlas: Bölge. *bk.* volos.
v.+ ı A/211, L/125
[2]

Voanerges: Kişi adı.
v. K/1160-2
[2]

Volga: Volga, nehir adı.
v. K1/87, K1/107, K1/108
[3]

Volodya: Kişi adı.
v. K1/114
[1]

volos: *Rus.* Bölge.
v. A/41, A/71
v.+ ı A/42, A/71
v.+ ında A/54, A/74
v.+ tağı A/55, A/74
v.+ tarġa A/72
v.+ tarı A/115
v.+ tarın A/46
v.+ tarźa A/75
v.+ tarźan A/115
v.+ tıñ A/72, A/115
[15]

Voronina: Kişi adı.
v.+ larġa K1/6
v.+ larźan K1/18
[2]

voyénkomat: *Rus.* Askerlik şubesi.
v.+ tan K1/64
[1]

Y

yabay: Alışıldık, basit, yapay.
y. K1/145, K1/146, K1/147, K1/185, K1/250, K1/261, K1/356
y.+ źar K1/73
[8]

yabıḳ: Kapalı, örtülü; üstü örtük.
y. A/156, K1/97
[2]

yabıl-: Kapanmak, örtülmek.
y.- ġan K/873
[1]

yabın-: Örtünmek, üstünü örtmek.
y.- ıb K/1660
[1]

yabtır-: Üstünü kapattırmak, üstünü örttürmek.
y.- ġan iken K/1279
[1]

yafa: *Ar.* Cefa, azap, eziyet, sıkıntı.
y. sige L/61
[1]

yağımlı: Sevimli, güzel, hoş.
y. K1/159
[1]

yaha-: Yapmak, işlemek, hazırlamak, düzenlemek.
y. L/151
y.- ġan A/102, K/729, K/1076, K1/147, K1/188, K1/200, K1/270, L/5, L/177
y.- ġanda A/102
y.- ġas K1/226
y.- hañ K1/196
y.- ma L/149
y.- may K1/251
y.- may torźom K1/249
y.- nı L/149
y.- nım A/207, L/203
y.- p A/175, A/200, K1/9, K1/289, K1/361, L/148, L/149
y.- p kitken iken L/141
y.- p ḳuya K1/229
y.- rbıź K1/194
y.- rġa A/3
y.- w K1/201
y.- wźıñ K1/249
y.- y A/207, K1/7, K1/230
y.- y iken K1/188
[36]

yahal-: Yapılmak, meydana gelmek.
y.- ġan A/63, A/83, K1/56, K1/185, L/2, L/185
y.- ıwın A/151
[7]

yahalma: Yapmacık, yapay, sahte.
y. K1/255, K1/355, K1/455

[3]

yahat-: Yaptırmak, kurdurmak.

y.- ıb K/714, K/1529

[2]

yahawsı: Yapan, eden; işçi.

y.+ hı K1/187

[1]

Yair: Kişi adı.

y. K/1241

[1]

Yakov: Kişi adı.

y. K/2, K/16, K/86, K/276-2, K/449, K/1040, K/1089, K/1099, K/1265, K/1478, K/1484, K/1575, K/1721, K/1729

y.+ tan K/1256

y.+ tar K/212

y.+ tı K/2, K/15, K/556, K/1160, K/1161, K/1395, K/1642

y.+ tın K/759, K/1160, K/1256, K/1554

[28]

yaḳ: 1. Taraf, yan, yön.

y. K/843-2, K/1220, K/1240, K1/139, L/131, L/132, L/173, L/177, L/186

y. (~yaġ) + ı A/48, A/73, L/1-2, L/19, L/87, L/131, L/172-2

y. (~yaġ) + ımdan K/670, K/771, K/1483-2, K/1564

y. (~yaġ) + ın A/129

y. (~yaġ) + ına K/229, K1/52, K1/135, K1/290, K1/428, K1/491, L/208

y. (~yaġ) + ınan K/843, K/896, K/973, K/1022, K/1599, K/1708-2, K/1747, L/33, L/165, L/208

y. (~yaġ) + ında A/173, K/1216, K1/322, L/140, L/165

y. (~yaġ) + ındağı K/386, K1/1

y. (~yaġ) + ıñdan K/668, K/1480-2

y.+ ḳa K/219, K/474, K/532, K/1368, K1/33, K1/84, K1/116, K1/118, K1/160, K1/166, K1/173, K1/223, K1/230, L/16, L/155, L/168, L/169-2, L/171, L/174, L/179, L/181, L/191, L/205, L/207

y.+ ta K/1433, K1/52, K1/116, K1/184, K1/189

y.+ tağı K/1316

y.+ tağılarına K/897, K/904

y.+ tan A/32, A/33, A/38, A/210-2, K/1115, K/1229, K/1733, K1/33, K1/300, L/127

y.+ tar K1/354

y.+ tarı K/1075

y.+ tarına A/22, K/37, K/509, K/540, K/1401

y.+ tıñ K1/129

2. Açıdan, bakımından, için.

y. (~yaġ) + ınan A/12, A/20

[110]

yaḳ-: Yakmak.

y. (~yaġ) - ıp L/90

y. (~yaġ) - ır K/424

y.- tım K1/8

[3]

yaḳın: 1. Yakın, yakındaki, yandaki.

y. A/151-2, K/562, K/844, K/845, K/927, K/1068, K/1600, K/1601, K1/307, K1/328, K1/382, K1/383, K1/388, L/46, L/67, L/178

y. iken K/1232

y.+ da K/1407

y.+ dağı K/1108, K1/404

y.+ ıraḳ A/79, L/171

2. Yakın, dost, arkadaş, samimi.

y. K1/109-2, K1/173, K1/264, L/197

y.+ ıñdı K/133, K/636, K/766, K/1559

y.+ darı K/1164

y.+ ıñda K/1561

y.+ dar K1/323

3. -e yakın, -e doğru, kadar.

y. K/473, K/650, K/652, K/653, K/656, K/1306, K/1310, K/1364

***yaḳın kür-*:** "kendine yakın gör-."

y. küre K1/324

[44]

yaḳınay-: Yaklaşmak, yakınlaşmak.

y.- ġan L/173

[1]

yaḳınayt-: Yakınlaştırmak.

y.- a K1/69

[1]

yaḳında-: Yaklaşmak, yakınlaşmak.

y.- b K/682, K/958, K/1246, K/1556, K/1654

y.- ġas K/715, K/1496

y.- nı K/50, K/82, K/280, K/954, K/955, K/1085, K/1651
y.- yźar K/496
[15]

yaḳındaş-: Yakınlaşmak, yakaşmak.
y.- a almayınsa K/1119
y.- ıwġa K/629
[2]

yaḳınlaş-: Yakınlaşmak, yaklaşmak. *bk.* yaḳındaş-.
y.- ıp L/168
y.- tı K1/370, K1/371, K1/452
[4]

yaḳınlaştır-: Yakınlaştırmak.
y.- ıwźı A/125
[1]

yaḳınlıġ: Yakınlık.
y.+ ı K1/324
[1]

yaḳla-: Desteklemek, savunmak.
y.- p kildéler A/1
y.- rmın L/192
[2]

yaḳlaş-: Birbirini desteklemek, sahip çıkmak.
y.- ahın L/41
[1]

yaḳşı: Güzel, iyi, olumlu, faydalı.
y. A/8, A/12, A/20, A/80, A/106, A/127-2, A/133, A/191, A/205, K/189, K/190-2, K/191, K/377, K/379-2, K/439, K/495, K/559, K/638, K/884, K/886, K/1321, K/1324, K/1355, K/1398, K/1443, K/1556, K/1560, K1/43, K1/63, K1/86, K1/93, K1/101-2, K1/103, K1/111, K1/130, K1/186, K1/202, K1/242, K1/250, K1/255, K1/266, K1/352, K1/353, K1/436, L/14, L/147, L/148, L/151, L/152, L/154, L/156-2, L/160, L/198, L/201
y. bulır iné K1/84, L/84
y. bulır L/136
y. mı K/1327
y. tügél K/514, K/1345
y.+ hı K1/401
y.+ ların K/442
y.+ larźı K/737
y.+ nı K/183-2, K/189, K1/131
y.+ raḳ A/104, K/119, K/120, K/588, K/590, K/591, K/627, K/1435, K/1436, K/1438, K/1440, K/1692, L/135, L/155, L/159
y.+ raḳ bulır iné K/933, K/1630
y.+ raḳ tügél mé K/165
y.+ raḳhıġıź K/304
[91]

yaḳşılap: Güzelce, dikkatlice, iyice.
y. A/153, K1/111, K1/145, K1/149, L/107
y. (~yaḳşılab) K/33
[6]

yaḳşılıḳ: Güzellik, iyilik.
y. K/134, K/378, K/379, K/633, K1/161, K1/362
y. (~yaḳşılıġ) + ına K1/224
y. (~yaḳşılıġ) + ıñdı K1/227
y. ite alırhıġıź K/1616
y. itégéź K/134
y. iterge bula K/356
y. ḳılıw téyéş mé K/1147
y.+ ḳa K/138
y.+ tı K1/222, K1/223-2
[16]

yaḳşırt-: İyileştirmek, güzelleştirmek, düzeltmek.
y.- ıp A/120
y.- ırġa kerek A/129
y.- ıw A/132
y.- ıwźı K1/114
y.- uw A/24, A/129
[6]

yaḳtaş: Hemşehri, memleketli, köylü.
y.+ ı K1/130
[1]

yaḳtı: Parlak, aydın, ışıltılı, ışık.
y. K/160, K/161, K/560, K1/16, K1/165, K1/299, K1/474, L/1
y.+ ġa K1/354
y.+ hında K1/160, K1/304
y.+ hınday K1/16
y.+ la K/300
[13]

yaḳtılıḳ: Parlaklık, aydınlık, ışık.
y. K/81-2
y. (~yaḳtılıġ) + ı K/104
y. (~yaḳtılıġ) + ıġıź K/106
y. (~yaḳtılıġ) + ın K/841, K/1596
y.+ ḳa L/51
y.+ tay K/557
[8]

yaḳtır-: Aydınlanmak.
y.- ġan K1/1
y.- hın K/106
y.- ıb K/557
y.- ıp K1/102, K1/357
y.- ıp kitken K1/215
[6]
yaḳtırt-: Aydınlatmak.
y.- a K/105
y.- ırġa K/135
[2]
yaḳtırtḳıs: Işık, fener, kandil.
y. K/160
y.+ tarı K/867
y.+ tarıbıź K/871
y.+ tarın K/864, K/866, K/870
[6]
yal: Dinlenme, mola, tatil, huzur.
***yal al-*:** "huzur ver-."
y. alġan K1/268
***yal it-*:** "dinlen-, tatil yap-."
y. ittégéź K1/110
[2]
yalan: Düz yer, açık alan, düzlük, bozkır, tarla.
y. A/45, A/48, A/58, A/115-2, A/116, A/117
y.+ da A/190
y.+ dı K/438
y.+ ġa K/438
[10]
yalanġas: Çıplak, zayıf, güçsüz.
y. K/906, K/1660, K1/13, K1/22, K1/279, K1/500
[6]
yalanġaslan-: Güçsüzleşmek, yorgun düşmek.
y.- ıp bötken K1/197
[1]
yalanġaslıḳ: Çıplaklık. *bk.* yalanġastıḳ.
y.+ tan K1/220
[1]
yalanġastıḳ: Çıplaklık.
y. (yalanġastıġ) + ıñdı K/901, K/907
[2]
yalañas: Çıplak, zayıf, güçsüz. *bk.* yalanġas.
y. K/899
[1]
yalañġas: Çıplak, zayıf, güçsüz. *bk.* yalanġas.
y. K/1661
[1]
yalbar-: Yalvarmak, yakarmak.
y.- a K1/415
[1]
yalbır: Uzun tüylü, uzun kıllı.
y. K1/132, K1/137, K1/301, K1/357, K1/374, K1/459
[6]
yalda-: Kiralamak, günlükçü tutmak.
y.- rġa K/648
[1]
yalġan: Yalan, yanlış, iki yüzlü.
y. K/507, K/635, K/1344, K/1462, K/1665, K1/255, K1/274, K1/480, K1/485
y.+ dı K1/131
y.+ dıñ K1/273
[11]
yalġan-dindé: Allaha ortak koşan, müşrik.
y. K/599
y.+ ler K/137, K/145, K/170, K/278, K/291
y.+ lerge K/666, K/1476
[8]
yalġıź: Yalnız, tek.
y.+ ı A/109
[1]
yalıḳtır-: Bezdirmek, usandırmak.
y.- źı K1/24
[1]
yalın-: Yalvarmak, yakarmak, rica etmek.
y.- ġan K1/200, K1/259, K1/282
y.- ıb K/611, K/1110
y.- ıp K1/218
y.- ġas K/614
[7]
yalınıs: Yalvarma, yakarma.
y. K1/426
[1]
yalınıslı: Acınası hâldeki.
y. K1/206
[1]
yalḳaw: Tembel, üşengeç, miskin.
y. K/889
[1]

yalḳawlan-: Üşenmek, tembelleşmek.
y.- ıp A/130
[1]
yallan-: Kiralanmak, biri için çalışmak.
y.- ġan K1/404
y.- ıp L/121, L/154
[1]
yallı: Yeleli.
y. K1/301
[1]
yalp: Parlak, parlama, ışık.
***yalp it-*:** "ışıl ışıl parla-."
y. itép K1/185
[1]
yalpı: Halk tabakası, sınıf.
y.+ hı A/123
[1]
yalsıt-: Rahatlatmak, kolaylaştırtmak.
y.- mayźar K1/65
[1]
yalt: Parlak, parlama.
***yalt ittér-*:** "parlat-, ışıl ışıl ol-."
y. ittérép L/107
[1]
yaltıra-: Parlamak, ışıl ışıl etmek.
y.- b K/1396
y.- b torarźar K/437
y.- p L/145, L/165, L/168
y.- p sıġıp L/142
y.- p torġan L/171, L/177
y.- p üte K1/360
y.- p yata iné L/166
y.- p yatḳan K1/182
[11]
yaltırat-: Parlatmak.
y.- ıp A/148
[1]
yama-: Yamamak.
y.- b yatalar iken K/86, K/1089
y.- ġan K/251, L/56
y.- rġa L/57
[5]
yamal-: Yamanmak.
y.- ġan L/69
[1]
yaman: Kötü, fena, çirkin.
y. K/189, K/190-2, K/377, K/379, K/806, K/1064, K/1328, K/1432, K1/390, L/82
y.+ dan K/127, K/151
y.+ darın K/442
y.+ darźı K/737
y.+ dı K/189, K1/131, K1/202
y.+ ıraḳ K/251, K/389, K/788, K/1048, K/1136
[23]
yamandıḳ: Kötülük, fenalık, çirkinlik.
y. K/239, K/379, K/432
[3]
yamanlıḳ: Kötülük, fenalık, çirkinlik. *bk.* yamandıḳ.
y. K1/161, K1/164
y.+ tı K1/250
[3]
yamaw: Yama, yamalık parça.
y. K/251, K/1136
***yamaw hal-*:** "yama yap-."
y. halmay K/251, K/1136
[4]
yamawlı: Yamalı, yamanmış.
y. L/57, L/58
[2]
yamawlıḳ: Yamalık.
y. L/58-2
[2]
yamġır: Yağmur.
y. A/148-2, A/149, A/150-3, A/151-3, A/152-2, A/171, A/172-3, A/173, A/174-2, A/183-2, A/184, A/185, A/187, A/189-2, A/212, K1/100, K1/153, L/141, L/142-2, L/143
y.+ źan L/143
y.+ źar A/196
[34]
yamġırlı: Yağmurlu.
y. K1/168
[1]
yan: Yan, çevre.
y. K/1401
y.+ ġa K1/101, L/114
y.+ ıma K/899-2, K1/148
y.+ ımda K1/236, K1/465
y.+ ına A/136, K/55, K/682, K/1101, K/1128, K/1150, K/1153, K/1156, K/1349, K/1508-2, K/1730, K1/13, K1/14, K1/26, K1/30, K1/140, K1/163, K1/204, K1/209, K1/243, K1/295, K1/408, K1/427, K1/471, K1/478, L/19-2, L/26, L/147
y.+ ınan K/76, K/83, K/1086,

K/1335, K1/265, K1/294
y.+ ında iken K/1241
y.+ ında K/78, K/395, K/1179-2, K/1554, K1/182, K1/228, K1/257, K1/412, L/2, L/49, L/68
y.+ ındağı A/80, K1/403, L/206
[60]

yan-: Yanmak, tutuşmak.
y.- a K1/5, K1/475
y.- arġa A/25
y.- dım K1/89
y.- ġan K1/27
y.- ġan köygen K1/311
y.- ıp K1/77, K1/371, L/45
y.- ıp torġan K1/4
y.- ıp ultırġan K1/20
y.- ıp yarhıp K1/230, K1/287, K1/288
y.- ırhıñ K1/484
y.- maś K1/360
[16]

yandır-: Yakmak, kundaklamak.
y.- alar K/434
y.- dırġanlığın K1/9
y.- ġas K/105
y.- ıb yébergen K/734
y.- ıp L/83
y.- ırġa K1/18
y.- ıwźarźan K/1561
y.- źı K1/27
[8]

yanılış: Yanlış, hatalı.
y. K/1552
[1]

yantay-: Yana eğilmek, yana yatmak.
y.- ıb K/245, K/461, K/471, K/523, K/779, K/916, K/929, K/1130, K/1361, K/1567, K/1612
y.- ıp K1/245
[12]

yantayış-: Berbaberce yana eğilmek, yana kaykılmak.
y.- ıb K/245, K/737, K/738, K/1130, K/1627, K/1742
[6]

yanwar: *Far.* Yabani hayvan.
y.+ źay K1/288
[1]

yañaḳ: Yanak.
y. (~yanaġ) + ına K1/31
y.+ tarına K/1674
[2]

yañaḳlı: Yanaklı.
y. K1/237
[1]

yañaḳta-: Tokatlamak, dövmek.
y.- ġandar K/976
[1]

yañġıra-: Yankılanmak, çınlamak.
y.- p kite K1/167
y.- p tora K1/157
y.- w K1/158
y.- wġa K1/159
y.- wźıñ K1/157
[5]

yañġırat-: Yankılatmak, çınlatmak.
y.- ıp ḳabatlay K1/156
y.- ıp K1/309
[2]

yañġız: Yalnız, tek.
y. K/465, K/475-2, K/848, K/1557, K1/241, K1/391, K1/461, K1/467, K1/473, K1/494, L/4, L/178, L/193-2, L/200
y.+ ı K1/391
yañġız it-: "yalnız bırak-."
y. itmeś K1/323
[18]

yañġızaḳ: Yalnız, bir başına, tek başına.
y. K1/389
[1]

yañı: Yeni.
y. K/27, K/251, K/252, K/570, K/937, K/938, K/1097, K/1136, K/1137, K/1633, K/1634, K/1745, K1/14, K1/52, K1/57, K1/106, K1/118, K1/146, K1/154, K1/179, K1/191-2, K1/195, K1/199, K1/228, K1/242-2, K1/502, L/52, L/60, L/61, L/70, L/113, L/118, L/134, L/137, L/144-2, L/145-2, L/153, L/161, L/163-2, L/164-2, L/177
y.+ hın K/446
y.+ ları K1/15
y.+ nıñ K1/177
[50]

yañılıḳ: Yenilik, yeni yöntem.
y. K1/84
y.+ tar A/63
[2]

yañılış-: Yanılmak, yanlışlık yapmak.

y.- ahıġıź K/756, K/1556
[1]

yañınan: Yeniden, tekrardan.
y. K1/7, K1/25, K1/107-2, K1/108, L/196
[6]

yañınan-yañı: Yepyeni, en yeni.
y. K1/231, K1/232, K1/262
[3]

yañıraḳ: Daha yeni, az önce, demin.
y. A/169
[1]

yañırat-: Yankılanmak, çınlamak. *bk.* yañġıra-.
y.- ıp toralar L/167
[1]

yap-: Kapatmak, üstünü kaplamak, üstünü örtmek.
y. (~yab) - a torġan L/2
y. (~yab) - ahıġıź K/786
y. (~yab) - ahıñ L/11
y. (~yab) - ıp A/164, A/165, K1/9, K1/264, K1/450, L/109, L/200
y. (~yab) - ıp ḳuyźım L/185
y. (~yab) K/144
y.- ḳan K1/118, K1/281, K1/288, K1/436
y.- tılar K1/10
[17]

yapa-yañġıź: Yapayalnız.
y. K1/261, K1/311, K1/336, K1/448
[4]

yapıraḳ: Yaprak.
y. K/844, K/1600
y.+ tarınan K/700
[2]

yapraḳ: Yaprak. *bk.* yapıraḳ.
y.+ tarı A/196, L/140
y.+ tarınan K/1508
[3]

yapraḳlı: Yapraklı, yaprağı olan. *bk.* yapraḳtı.
y. A/50, A/53, K1/38
[3]

yapraḳtı: Yapraklı, yaprağı olan.
y. K/1508
[1]

yar: Su kıyısı, sahil, kenar.
y. K/396, K/442, K1/305, K1/327, K1/339, K1/370, K1/437
y.+ ġa K/1240, K/1315, K1/370, K1/371, K1/382, K1/383, K1/403
y.+ ına K/1220, K1/299, K1/326, K1/502
y.+ ında K1/294, K1/448, K1/456
y.+ źan K/233, K/1232
y.+ źarġa K1/467
y.+ źarın K1/307
y.+ źarına K1/277, K1/290, L/207
y.+ źarınan K1/289
y.+ źarźan K1/501
[30]

yar-: Yarmak, kesmek, ortaya çıkmak.
y.- a K/844
y.- a sabıb K/863
y.- ġıs K1/286
y.- ıp K1/60, L/176, L/179
[6]

yara-: Yaramak, faydalı olmak, bir iş başarabilmek.
y.- ġan K/1027
y.- ha A/85
y.- maġan K/893
y.- mawın K1/167
y.- may A/40, A/85, K/456, L/110, L/156, L/192
y.- may iken L/79
y.- mayźar A/47
y.- p A/132
y.- p bulmaś L/7
y.- p ḳalırġa K1/251
y.- y torġan L/190
y.- yım K/743, K/1542
[18]

yara: Yara, kesik, azap, sıkıntı.
y. K/1600
y.+ hı K/1153, K1/316, K1/317
y.+ hın K1/380
y.+ nan K1/316
[6]

yaraḳhıź: Yararsız, faydasız.
y. A/56, K/1538
y.+ ıraḳ A/80
[3]

yaraḳlı: Yararlı, faydalı, donanımlı.
y. A/50, A/58, A/115
[3]

yaral-: Meydana gelmek, var olmak, doğmak.
y.- ıwsı K/20
[1]
yarala-: Yaralamak, incitmek, kalbini kırmak.
y.- maś K1/347
[1]
yaralı: Yaralı, yarası olan.
y. K1/48
[1]
yaralt-: Yaratmak, meydana getirmek, var etmek.
y.- a K/1206
[1]
yaran: *Far.* Yâren, dost.
y.+ darı K1/261
y.+ darınan K1/264
[2]
yarar: Olur, tamam, evet, elbette.
y. iné K1/434, L/49, L/88, L/141
y. K1/284-2
[7]
yararźay: Yararlı, faydalı, iyi, kıymetli.
y. ikenén K/284
[1]
yararźıḳ: Uygun, yarar, faydalı.
y. K/286-2, K/735
[3]
yarat-: 1. Çok yakın hissetmek, sevmek, aşık olmak.
y. K/133, K/636, K/764, K/766, K/1558, K/1559, K1/463
y.- a iné K1/344
y.- a K1/67, K1/322, K1/341-2, K1/342, K1/345, K1/402
y.- alar K/143, K/779, K/780, K/1566, K/1567
y.- am K1/103, K1/283, K1/287, K1/413, K1/415-2
y.- ha K/310-2, K1/341
y.- haġıź K/136
y.- ıb K/1282
y.- ıġıź K/134
y.- ıp K1/378
y.- ır K/162
y.- ırġa K/57
y.- ıw K/1561-2, K1/341
y.- ıwımdı K1/104
y.- ıwsı K/334, K1/251
y.- ıwsıları K1/379
y.- kanı K1/242
y.- ḳan A/212, K/636, K/766, K/1464, K/1559, K/1561, K1/81, K1/109, K1/188, K1/292, K1/299, K1/400, K1/464
y.- ḳandarźı K/136
y.- maġandar K/671, K/1484
y.- may iken K1/429
y.- may K1/469
y.- mayım K1/99
y.- tı K1/331-2
y.- tılar K1/313
2. Yaratmak, meydana getirmek, var etmek.
y.- ḳan K/1449, K/1591
y.- ḳandı K/621
[68]
yaratıl-: Yaratılmak, var edilmek.
y.- ġandan K/429, K/897, K/1591
y.- ġandar K1/464
y.- ġandarġa K/1743
[5]
yaratılıw: Yaratılma, yaratılış.
y.+ źın K/1449
[1]
yaratış-: Birbirini sevmek, karşılıklı sevmek.
y.- alar K1/341
y.- ıp K1/312
[3]
yaratıw: Aşk, sevgi, muhabbet.
y.+ ı K/824
[1]
yaratıwsı: Yaratıcı, yaratan.
y. K/621
[1]
yarawhıź: Verimsiz, yarasız, kısır.
y. itken K/629
y. itkender K/629
y.+ źar K/629-3
[5]
yarawźı: Yararlı, uygun, layık.
miñe y. tügél K/310-2, K/311
[3]
yaray: Olur, tamam, evet, elbette.
y. A/189, K/1330, K1/66, K1/84, K1/99, K1/114, K1/229, K1/317-2, K1/326, K1/369, K1/408, K1/414, K1/435, L/110, L/184

y.+ mı K1/193, K1/457, L/115-2, L/162
[21]

yarġılan-: Boydan boya yarılmak.
y.- ıp bötken K1/69, K1/70
[2]

yarhı-: Coşmak, heyecanlanmak.
y. K1/287
y.- maś K1/496
y.- p K1/133, K1/442
yanıp y.- p K1/230, K1/287, K1/288
[7]

yarhıt-: Coşturmak, heyecanlandırmak.
y.- ıp K1/310
[1]

yarhıw: Coşku, heyecan, heves.
y. K1/166, K1/303, K1/487
y.+ ġa K1/366
y.+ źıñ K1/290
[5]

yarıl-: Yarılmak, yırtılmak, çatlamak.
y.- ıp bötken K1/7
y.- ır K/252
[2]

yarılış-: Yarılmak, parçalanmak.
y.- ḳan K/1035
[1]

yarım: Yarım.
y. A/19, A/52, A/64, A/70, K1/13, K1/225
[6]

yarım-yorto: Yarım yamalak, eksik.
y. K1/488
[1]

yarış-: Yarışmak, yarışmaya katılmak.
y. K1/287
y.- a K1/41
y.- ırġa K1/472
y.- tı K1/501
[4]

yarlı: Fakir. *bk.* yarźı.
y. A/87, A/88-2, A/89, A/107, A/122, A/123, A/137, L/95
y.+ ġa K1/278
y.+ lar A/77, A/95, A/97, L/64, L/124
y.+ larġa A/90, L/125
y.+ ları A/86, A/91
y.+ larınıñ A/99, A/121
y.+ larźı A/126
y.+ larźıñ A/105, A/122, L/105, L/125
y.+ raḳ A/77
[27]

yarlı-yabaġay: Yoksul halk.
y.+ źarźıñ L/162
[1]

yarlı yalpı: Yoksul halk. *bk.* yarlı-yabaġay.
y.+ hı A/103
y.+ hına A/121
[2]

yarlıḳa-: Affetmek, bağışlamak.
y. K/262, K/510, K/570, K/677, K/678, K/1490, K/1491
y.- ġan K/615
y.- w K/615
[9]

yarlıḳan-: Bağışlanmak.
y.- ırźar K/97
[1]

yartı: Yarım, buçuk, yarı.
y. K1/67, K1/451, K1/452, L/71
y.+ hına K/1285
[5]

yartılaş: Yarıya kadar, yarım miktarda.
y. A/115, K1/39
[2]

yarźam: Yardım.
y. A/121
y.+ da A/123
y.+ ġa K1/383, K1/389, K1/393
y.+ ı K1/398
y.+ ınan K1/258
***yarźam it-*:** "yardım et-."
y. it K/513
y. ite alam K1/212
y. ite almayhıñ K1/220
y. ite kür K/1415, K/1417
y. itérge K1/210, K1/219, K1/222
y. itérge kerek K1/210
y. itéşép K1/67
y. itken K/1748
y. itmewé K1/359
y. itté K1/113
***yarźam kürhet-*:** yardım et-."
y. kürhete A/39
y. kürhetép A/104
[22]

yarźamlaş-: Yardımlaşmak.
y.- ıp L/127
y.- tım K1/33
[2]
yarźamsı: Yardımcı.
y. A/47, K1/258
y. alıwźan K1/257
y. itép alahıñ K1/220
y.+ lar K1/257
[5]
yarźı: Fakir, düşkün, yoksul.
y. K/1570, K/1571
y.+ lar K/320
y.+ largа K/638, K/1464
[5]
yaśa-: Yapmak. *bk.* yaha-.
y.- ġan iken K/1283
y.- ġan K/1044
[2]
yaśal-: Yapılmak, meydana gelmek. *bk.* yahal-.
y.- ġan K/1727
[1]
yaśı: Yassı, yayvan.
y. K1/126
[1]
yaśtıḳ: Yastık.
y. L/56, L/62, L/64
y. (~yastıġ) + ı L/76
y. (~yastıġ) + ımdı L/77
y.+ tar L/69
y.+ tarı L/105
y.+ tı L/66, L/88
[9]
yat-: Yatmak, uzanmak, yaşamak, durmak, bulunmak.
ajġırıp y.- ḳan K1/385, K1/491
awźarılıb y.- a K/1732
ayırıp y.- ha K1/323
bara y.- ḳan K/1061, K/1622
bara y.- ḳanda K/1129
bara y.- ḳandarında K/1740
bıśḳıb y.- ḳan K/364
bulıb y.- ḳan K/1538
bulıb y.- ḳanın K/723
erem y.- ḳan A/131
fayźalanıp y.- alar A/87
hanhıźźanıb y.- a K/207
huźılıp y.- a K1/492
ipkén berép y.- a K1/318
ḳarap y. K1/223
ḳarap y.- ıw K1/79
kile y.- a K/686
kile y.- ḳan K/262, K/555, K/842, K/1598, K/1671
kile y.- kan K/55
kile y.- ḳanın K/973
ḳılıp y.- ır L/167
kötöp y.- ıp bulmaś K1/321
köyşep y.- ḳan K1/295
kügerép y.- ḳan K1/280
küź ḳıśışıp y.- ḳan K1/293
sıġıp y.- a A/178
sıġıp y.- ḳan K1/183
sıġıp y.- tı K1/123, K1/126
tınıp y.- ḳan K1/461
tıñlap y.- tım L/8
töşöp y.- tı K1/451
y. K1/282
y.- a almaśtar A/61
y.- a iken K/1100
y.- a K/58, K/253, K/1242
y.- a torġan L/125, L/165
y.- a torġas L/12
y.- abıź L/62
y.- alır K1/163
y. alır K1/353
y.- ha K/840, K1/61
y.- ıp K1/98
y.- ıp ḳala K1/327
y.- ıp ḳalġanmı K1/375
y.- ıp ḳalmaġan K1/299
y.- ıp yöröy K1/66
y.- ır K1/61, L/93
y.- ırġa K1/81
y.- ırmın L/47
y.- ıwźan K1/458
y.- ıwźarın L/5
y.- ḳan K/34, K/1056, K/1119, K/1259, K1/245, K1/319, L/177
y.- ḳanın K/1348
y.- ḳas L/5
y.- ken K/215
y.- tı K1/24, K1/25, K1/163, K1/392
y.- tım A/168
yaltırap y.- a iné L/166
yaltırap y.- ḳan K1/182
yamab y.- alar iken K/86, K/1089
yendenéb y.- a K/510

yeşep y.- ır iné K1/214
yeşep y.- ḳanda K1/406
yeyélép y.- ḳan K1/79
yıltırap y.- maḳsıhıñmı K1/454
yımıldap y.- a iné K1/438
yımıldap y.- ḳan K1/294, K1/447
yoḳlap y.- alar K1/92
yoḳtab y.- a iken K/1216
yoḳtab y.- ahıġıź iken K/954
yoḳtab y.- ahıġıź mı K/1650
yoḳtab y.- ḳanda K/419
[95]

yat: Yabancı, el.
y. K/877
y.+ tarźan mı K/580
y.+ tarźan K/581
[3]

yatḳır-: Yatırmak, yatması için yer vermek.
y.- ġandan L/109
y.- ırġa L/46
y.- maś L/57
[3]

yattan: Ezberden, ezbere.
y. K1/104
[1]

yaw: Işık, parlak.
***küźźéñ yawın al-*:** "dikkat çek-, göz kamaştır-."
küźźéñ y.+ ın alıp tora A/177, K1/145, K1/149
küźźéñ y.+ ın alıp torowına K1/268
küźźéñ y.+ ın alıp K1/294
[5]

yaw-: Yağmak.
y.- a A/183, A/184, A/185, A/187, A/196
y.- ġan K1/52, L/143
y.- ġansı L/203
y.- ġas L/203
y.- ha L/143
y.- ıb K/197, K/199
y.- ıp A/148, A/150, A/173, L/141
y.- ıp torġan A/150
y.- ırġa L/142
y.- ıw A/212
y.- manı miken L/143
y.- maś A/171
y.- may K1/100
[25]

yawab: *Ar.* Cevap, yanıt, karşılık.
y.+ ımdı K1/127
***yawap bir-*:** "cevap ver-."
y. bire almaġan K/773
y. biréb K/63, K/69, K/209, K/319, K/383, K/392, K/405, K/431, K/480, K/491, K/501, K/503, K/511, K/512, K/514, K/516, K/529, K/543, K/544, K/566, K/572, K/621, K/644, K/660, K/669, K/702, K/705, K/708, K/710, K/711, K/756, K/816, K/875, K/889, K/900, K/903, K/907, K/908, K/932, K/942, K/975, K/1009, K/1228, K/1299, K/1324, K/1346, K/1384, K/1405, K/1410, K/1412, K/1446, K/1448, K/1463, K/1467, K/1472, K/1494, K/1517, K/1524, K/1528, K/1545, K/1552, K/1574, K/1577, K/1629, K/1683, K/1690, K/1693
y. birégéź K/684, K/1498, K/1524, K/1525
y. birérge K/1649
y. birérźer K/380
y. birgen K/1176, K/1286, K/1557
y. birgendé K/1556
y. birgender K/872, K/1359, K/1383, K/1482, K/1501
y. birgenén K/1562
y. birmegen K/998
y. ta birmegen K/996, K/1670, K/1686
y. ta birmeyhéñ K/971, K/1669
y. ta birmeyhéñ mé K/1685
[93]

yawap: Cevap. *bk.* yawab.
y.+ ḳa A/125
y.+ tar K1/192
y.+ tı K1/36
***yawap bir-*:** "cevap ver-."
y. bire K1/228
y. birér K1/348
y. birérge K1/157
y. birźé K1/400, L/73, L/157
y. birźéler L/90
***yawap éźle-*:** "cevap ara-."
y. éźlegendey K1/367
***yawap ḳaytar-*:** "cevap ver-."

y. ḳaytara K1/411
y. ḳaytaram K1/138
y. ḳaytarırġa K1/414
y. ḳaytarźı K1/11
[15]

yawaplaş-: Karşılık vermek, tartışmak, sözle çekişmek.
y.- ġas L/73
y.- ıp torahıñ L/15
y.- ıp torġan bulahıñ L/72
[3]

yawın: Yağış, yağmur.
y. K/197, K/199, K/530
y.+ ın K/135
[4]

yawız: Kötü, acımasız, merhametsiz.
y. K1/353
y.+ ıñ K1/200
[1]

yawla-: Almak, ele geçirmek.
y.- nıñ K1/454
[1]

yawlıḳ: Başörtüsü, mendil.
y. (~yawlıġ) + ınıñ L/132
[1]

yawrın: Omuz.
y. K1/267
y.+ darına K1/152, K1/184
y.+ ına K1/372
y. (yavırın) + ına K/777
[5]

yawsı: Dünür.
y.+ lar K1/399
[1]

yawźır-: Yağdırmak.
y.- ġan K1/254
leġnet y.- maśḳa K1/346
[2]

yay: 1. Yer, zemin, mekân.
y.+ ına K/424, K/502
y.+ ınan K/430, K/726, K/1276, K/1540

2. Yavaş, yavaşça.
y. K1/144, K1/447
[8]

yayhıź: Elverişsiz, uygunsuz, faydasız.
y.+ ıraḳ L/152
[1]

yayla: Yayla.
y.+ la K1/182
[1]

yazahıź: Cezasız.
y. K1/496
[1]

yaź: Bahar, ilkbahar.
y. K1/333, L/2
y.+ źarġa K1/35
[3]

yaź-: Yazmak, kaleme almak, kaybetmek, yitirmek.
aḳıldan y.- ġan K/1164
aḳıldan y.- ıw K1/468
aḳıldan y.- źıġıźmı K1/429
awa y.- ġan L/16
kürérge y.- hıñ K1/399
töşöp kite y.- a K1/221
tula y.- a A/37
y.- a A/209
y.- a almaġan K1/91
y.- a bulmaś iken A/189
y.- a torġan bulġan K1/275
y.- am K1/87
y.- ġan K/1324, K/1448, K/1547-2, K1/156
y.- ġandan K1/78, K1/91
y.- ġandı K1/274
y.- ġansa K/1071
y.- ıb ḳuyġandar K/1021, K/1707
y.- ıġıź K1/110
y.- ıp A/195, K1/66
y.- ıp aldıḳ A/170, A/194, A/198
y.- ıp alġan A/208
y.- ıp alġandar iken A/212
y.- ıp ḳuyġan K1/243
y.- ıp ḳuyġandar K1/265
y.- ıp ḳuyźıḳ A/195
y.- ırġa K1/99, K1/100, K1/105
y.- ırġa tura kilmey K1/80
y.- ırġa tura kilmeyesek K1/108
y.- ıw K1/249
y.- mahın K1/16
y.- maśḳa K1/109
y.- may torowım K1/87
y.- mayım K1/79
y.- źım K1/107, K1/108
[46]

yaźa: Yanlış, hata.
y. K1/185
[1]

yaźġan: Yazgı, kader.

y.+ ı K1/420
[1]

yaźġı: Bahardaki, bahar vaktindeki.
y. K1/152, K1/309, K1/401, K1/500
[4]

yaźıḳ: Günah.
y. K/375, K1/50
y.+ tar K/241, K/937, K/1074, K/1125, K/1171
y.+ tarı K/1190
y.+ tarıġıźźı K/153, K/1520, K/1521
y.+ tarıñ K/237, K/240, K/1120, K/1124
y.+ tarın K/54, K/152, K/153, K/617, K/1075
y.+ tarınan K/21
y.+ tarźı K/1122
y.+ tı K/597, K/603, K/1393
[25]

yaźıḳtı: Suçlu, hatalı, günahkâr.
y. buldım K/988
y.+ lar K/245, K/246, K/1130, K/1131-2
y.+ larźı K/248, K/1132
y.+ larźın K/334, K/954, K/1650
[11]

yaźıl-: Yazılmak, yazı yazılmak.
y.- a A/15
y.- ġan A/17, K/30, K/69, K/71, K/72, K/75, K/694, K/747, K/940, K/1544, K/1636, K1/33, K1/43, K1/47, K1/57, K1/156, K1/249-2, K1/271
y.- ġandı K/723
y.- ġandın K/325
y.- ġanın K1/446
y.- ġansa K/933, K/1405, K/1406, K/1630
y.- ıp K1/445
y.- ıwźar K/963, K/1658
y.- maġan A/193
y.- maġan ménéy K/1512
[32]

yaźın: Baharda, bahar günü.
y. K1/39
[1]

yaźıw: Yazı.
y. K1/155-2, K1/271
y.+ ıñdı K1/256
y.+ źa K/723, K/1538
y.+ źarı K/965
y.+ źarźı K/756, K/1552
y.+ źın K/1709
[10]

yaźıwsı: Yazar.
y.+ ġa K1/74
y.+ ları K1/94
y.+ larźı K1/94
[3]

yaźma: Yazı.
y.+ ların K1/82
[1]

yaźmış: Yazgı, kader.
y. K1/309, K1/422, K1/464
y.+ ın K1/36
y.+ ına K1/36
y.+ ḳa K1/486
[6]

ye: Veya, yahut, ya…ya; ya da.
y. A/180, K/101-2, K/107, K/126, K/143, K/162-2, K/169-2, K/176, K/182, K/188, K/284, K/287, K/292, K/310-2, K/342, K/369, K/373, K/377-2, K/415, K/492, K/493, K/494, K/541, K/553, K/570, K/580, K/590-2, K/598-2, K/602, K/646-7, K/669, K/835, K/900, K/901, K/902, K/907-5, K/1195, K/1199, K/1208, K/1266-2, K/1277, K/1328, K/1329, K/1330, K/1392, K/1472-8, K/1533-2, K1/11, K1/16, K1/28-2, K1/30, K1/65, K1/70, K1/133, K1/140, K1/149, K1/159, K1/212, K1/213-2, K1/223, K1/229, K1/247, K1/250, K1/253, K1/297, K1/302, K1/330, K1/343, K1/353, K1/361, K1/375, K1/391, K1/393, K1/469-2, K1/497, L/73, L/81
[106]

yebér: *Ar.* Baskı, cebir, zulüm.
y. A/9
y.+ énen A/91
[2]

yebérhén-: Zulüm olarak görmek.
y.- ép K1/432
[1]

yebérle-: Zulmetmek, baskı yapmak.
y.- megéź K1/484
y.- rge K1/476
[2]

yebérlet-: Zulüm göstermek, baskı yapmak.
y.- meśke A/105
[1]
yebéş-: Yapışmak, tutunmak, davranmak, girişmek.
y.- e K1/386
y.- ép tora iken K1/385
y.- ép torġan K1/471
y.- ér K/819, K/1580
y.- érge A/6
y.- éwge A/9
y.- ken K1/383
y.- téler A/117
[8]
yebéştér-: Yapıştırmak.
y.- ép K1/279
[1]
Yegipet: Yer adı.
y.+ ḳa K/38, K/39
y.+ ta K/44
y.+ ten K/40
[4]
yeġni: *Ar.* Yani.
y. A/45, A/58, A/60, A/66, A/69, A/80, A/146, K1/170, K1/220
[9]
yehendem: *Ar.* Cehennem.
y. K/788
y.+ de K/301
y.+ ge K/119, K/120, K/591, K/806, K/1436, K/1438, K/1440
y.+ ge téyéş K/112
[10]
yehet: *Ar.* Süratle, hızla, çabucak.
y. K/1058
y.+ érek K1/235, K1/389, K1/469
***yehet bul-*:** "hızlı ol-, çabuk ol-."
y. bul K1/287, K1/479
[6]
yehette-: Özenle hazırlanmak.
y.- b K/1287
[1]
Yeḫoniya: Kişi adı.
y. K/11, K/12
[2]
yeihe: Ya da, veya.
y. A/92, A/108
[2]
Yekatirinbur: Şehir adı.
y. A/3
[1]
yeki: Ya da, veya, yahut, veyahut.
y. A/11, A/40, A/45, A/49, A/70, A/88, A/90, A/92, A/95, A/96-2, A/97, A/109, A/115, A/136, A/183, K1/44, K1/130, K1/256, L/103, L/113, L/127, L/170
[23]
yelda-[d: yelde-]: Acımak, üzülmek. *bk.* yelde-.
y.- manı K/654
[1]
yelde-: Acımak, üzülmek, kederlenmek.
y.- b K/466
y.- gen K/271, K/1296
y.- yém K/520
[4]
Yeleazar: Kişi adı.
y. K/15
y.+ źı K/15
[2]
Yeleon Tawı: Yeleon Dağı, yer adı.
y.+ na K/939, K/1496, K/1635
y.+ nın K/682, K/815, K/1575
[6]
Yeliakim: Kişi adı.
y. K/14
y.+ dı K/13
[2]
Yeliud: Kişi adı.
y. K/15
y.+ tı K/15
[2]
yelle-: Acımak, üzülmek. *bk.* yelde-.
y.- heñ K1/212
y.- mené K1/331
y.- menéñmé K1/311
y.- meś K1/343
y.- meyém K1/369-2
y.- p ḳuya K1/221
y.- w K1/369, K1/495
y.- y iné K1/345
y.- y K1/211
[11]
yem: Güzel, hoş.
y. L/169
[1]
yem-yeşél: Yemyeşil.

y. K1/155
[1]
yemeġet: *Ar*. Toplum, cemaat.
y. A/87, A/103
[2]
yemhéź: Gösterişsiz, sıradan, basit.
y. K1/190, K1/193, K1/293, L/190
[4]
yemhéźlék: Çirkinlik, fenalık.
y. L/53
y.+ ke K1/193
[2]
yen: *Far*. Can, gönül, kişi, dost.
y. A/36, K/163, K1/175, K1/287, K1/323, K1/339, K1/350, K1/354, K1/439, K1/476, K1/485, L/65, L/169
y.+ dé K/301-2, K/1147
y.+ der K1/252, K1/490
y.+ derge A/66
y.+ é A/18, K1/345, K1/359, K1/389, K1/489
y.+ égéź K/163
y.+ égéźge K/344
y.+ ém K/947, K/1643, K1/212, K1/259, K1/426, K1/463, K1/466, K1/480-2, K1/483
y.+ ém teném K1/455
y.+ émdé K/675, K/1488
y.+ én K/45, K/312-2, K/552-2, K/553, K/1390-2, K/1392, K1/188, K1/235, K1/331, K1/488
y.+ éñ K/764, K/1558, K/1561, K1/434
y.+ én yöregén K1/231, K1/343
y.+ énde K/553
y.+ éne K/1391
y.+ énen K1/311
y.+én tenén K1/223
***yen at-*:** "can at-, verin-, çok iste-."
y. atıp K1/372
[63]
yene: Yeniden, tekrardan.
y. A/188, K/438, K/439, K/441
[4]
yeneş: Yanında, yanı başında.
y. K1/188
[1]
yeneşe: Yanında, yanı başında, dibinde.
y. L/1
[1]
yeneşele: Yanında, yanı başında, dibinde. *bk.* yeneşe.
y. K1/224
[1]
yenhéź: Cansız, hareketsiz.
y. K1/293, K1/453, L/86
[3]
yenlen-: Canlanmak, hareketlenmek.
y.- ép kitem L/133
y.- ép kitté L/150
[2]
yenlé: Canlı, diri, hareketli.
y. K1/117, K1/253, L/168
y.+ lér L/29
[3]
yenlék: Hayvan.
y.+ téñ K1/123
[1]
yenlélék: Canlılık, hareket, coşku.
y. K1/138
y. (~yenlélég) + én L/168
[2]
Yeremiya: Kişi adı.
y. K/42, K/993
y.+ ġa K/541
[3]
Yeriḫon: Yer, bölge adı.
y.+ dan K/676, K/1489
y.+ ga K/1489
[3]
Yerusalim: Yer, bölge adı.
y. K/28, K/125, K/489, K/810-2, K/1075
y.+ dan K/90, K/1151, K/1165, K/1319
y.+ dın K/53
y.+ ge K/26, K/664, K/682, K/691, K/1475, K/1476, K/1496, K/1506, K/1510, K/1522, K/1722
[22]
Yesenin: Kişi soyadı, *(Sergey)* Yesenin.
y. K1/106
[1]
Yesrom: Kişi adı.
y. K/3
y.+ dı K/3
[2]
Yessey: Kişi adı.
y. K/6

y.+ źı K/5
[2]
yeş: 1. Genç.
y. iné K1/316, K1/340
y. inéñ K1/34-2
y. K/340, K/362, K/688, K/697, K/1497, K/1499, K/1500, K/1502, K1/15, K1/50, K1/134, K1/136, K1/267, K1/290, K1/335, K1/351, K1/370, K1/403, K1/417, L/126, L/133
y.+ hégéź A/190
y.+ ter K1/428
y.+ terge K1/320, K1/416
y.+ terse K1/119, K1/120
2. Gözyaşı, yaş.
y. K1/357, K1/363, K1/412, K1/499, L/86-2, L/199, K1/335
y.+ é K/1417, K1/271
y.+ én L/102
y.+ éne K1/133
y.+ tér K1/165
y.+ ter K1/165-2, K1/373, L/100
y.+ teré L/22
y.+ terém L/16
y.+ terén K1/374, K1/445
3. Yaş, yeni, taze.
y. K/41, K/252-2, K/1137-3, K1/323, K1/333, K1/340-2, K1/423,
y. kéne iné K1/344
y.+ émdenük K/637, K/1463
y.+ énde K1/313, K1/344, K1/396
y.+ éne K1/344
y.+ te iken K/1261
y.+ terźegé K1/18
[71]
yeşe-: Yaşamak.
y. K1/227
y.- gen A/52, A/103, K1/188, K1/192, K1/274, K1/277, K1/279, K1/290, K1/344, K1/405
y.- gende K1/140
y.- gensé K1/287, K1/288
y.- hén K1/223, K1/249, K1/253
y.- megen K1/305, K1/465
y.- né K1/247, K1/358, K1/394, K1/459
y.- ném K1/88
y.- p ḳalır K1/216
y.- p yatır iné K1/214
y.- p yatḳanda K1/406
y.- p K1/264
y.- r A/119
y.- rbéź K1/101
y.- rge kerek K1/37
y.- rge téyéş K1/37
y.- rge K1/37, K1/40, K1/100, K1/260, K1/394, K1/395, K1/410
y.- w K1/238, K1/247, K1/277, K1/288, K1/329, K1/423
y.- wé K1/202
y.- wge K1/37
y.- wźéñ K1/287
y.- y alıp A/47
y.- y almanı A/10
y.- y almawına L/211
y.- y almayım K1/415-2
y.- y béle K1/402
y.- y birgen K1/190, K1/191
y.- y birgender K1/266
y.- y birźé K1/400
y.- y K1/48-2, K1/118, K1/176, K1/231, K1/356, K1/465, L/194
y.- yhéñ K1/224
y.- yźer A/19, A/20
[69]
yeşer-: Yeşermek, yeşillenmek.
y.- e L/207
y.- éb sıġıb K/420
[2]
yeşew: Yaşam, hayat.
y. K1/307, K1/442
y.+ é K1/317
y.+ én K1/167
y.+ źéñ K1/164
[5]
yeşél: Yeşil.
y. A/155, A/182, K/1206, K/1301, K1/3, K1/243, K1/271, L/33, L/45, L/113, L/144, L/166-2, L/176
[14]
yeşéllék: Yeşillik, yeşil alan.
y. K1/40
[1]
yeşélse: Yeşillik, sebze.
y. A/66, A/137
[2]
yeşén: Şimşek.
y. A/212, K/839, K/1053, K1/280, K1/293, L/140

[6]
yeşén-: Gizlenmek, saklanmak.
y.- déler K1/452
y.- éb K/104, K/1342
y.- eler K/426
[4]
yeşénlé: Şimşekli, coşkulu, heyecanlı.
y. K1/80, K1/153
[2]
yeşér-: Gizlemek, saklamak.
y.- e ala K1/350
y.- e almay K1/228
y.- e K1/435
y.- éb K/340
y.- éb ḳuyġandın K/1200
y.- ebéźmé L/66
y.- ép K1/273, L/76
y.- érge K1/348, L/64, L/182
y.- gen K/438, K/881
y.- geyné K1/347
y.- mem L/67
y.- meśke buldı L/67
y.- źém K/888
[17]
yeşérén: Gizli, saklı, gizli olan.
y. A/182, K/19, K/32, K/142, K/299, K/1200, K1/198
y. torowsı K/144
y.+ dé K/142, K/144, K/156, K/429
y.+ de K/156
y.+ dén K/299
y.+ derén K/405, K/1189
[16]
yeşérén-: Gizlenmek, saklanmak.
y.- ép tora L/59
y.- érge mömkin A/16
y.- gen K1/459
[3]
yeşlen-: Yaş olmak, yaşla dolmak (göz için).
y.- gen L/100
[1]
yeşlé: Yaşlı, gözü yaşla dolu.
y. L/53, L/184
[2]
yeşlék: Gençlik.
y. K1/6, K1/45, K1/324, K1/340, K1/374, K1/394, K1/435, K1/436, K1/502
y.+ ke K1/80
y.+ té K1/95, K1/107
y. (~yeşlég) + ém K1/334
y. (~yeşlég) + én K1/364
[15]
yeşteş: Yaştaş, aynı yaştaki, akran.
y. K1/295, L/27
y.+ ter K1/323
[3]
yeşté: Yaşlı, yaşındaki.
y.+ lerén K/41
[1]
yetéş-: Yetişmek, ulaşmak, vaktinde yapmak.
y.- héñ K/982, K/1679
[2]
yetéşle-: Düzenlemek, uygun hâle getirmek.
y.- p K1/150
[1]
Yevangeliye: *Yun.* "İyi haber, müjde" anlamına gelir.
y. K/922, K/1390, K/1472, K/1582, K/1618
y.+ ġa K/1085
y.+ hı K/826
y.+ hın K/88, K/270, K/1084
y.+ hının K/1071
y.+ nı K/1743, K/1748
[13]
yey: Yaz, yazın, yaz ayı.
y. A/138, K/844, K/1600, K1/168, L/71, L/166, L/168, L/175
y.+ źéñ L/36
[9]
yey-: Yaymak, açmak, dağıtmak.
y.- e K/1115
y.- ép K1/371, L/171
y.- érge L/61
[4]
yeyew: Yayan, yaya olarak.
y. K/1295, L/48
[2]
yeyewźe-: Yaya olarak gitmek.
y.- b K/465, K/477, K/478, K/480, K/1310, K/1311
[6]
yeyél-: Yayılmak, saçılmak, dağılmak.
y.- ép yatḳan K1/79
y.- gen K/261, K/1065, K/1098,

K/1624
[5]
yeyéldér-: Etrafa yaydırmak, etrafa dağıtmak.
y.- ép L/2
y.- gender K/1354
[2]
yeygé: Yaz günündeki, yazdaki.
y. A/135, A/136, A/138, A/144, A/154-2, A/169, A/194, A/198, A/206, A/207, K1/160, K1/169, L/112
[14]
yeyġor: Gökkuşağı.
y. A/138, A/144-2, A/147, A/148, A/149-4, A/150, A/151-2, A/152, A/153-2, A/173, A/174, A/175, A/177, A/178, A/179-2, A/181, A/183, A/184-2, A/186-2, A/190, A/192, A/194-2, A/195-2, A/207, K1/268
y.+ ġa A/142, A/148, A/149, A/173
y.+ źo A/177
y.+ źoñ A/175
[42]
yeyle-: Yaylamak, yazı geçirmek.
y.- p yöröp K1/277
y.- p K1/277
[2]
yeylew: Yayla.
y. K1/148
y.+ ge K1/278
y.+ źe K1/140
[3]
Yezekiya: Kişi adı.
y. K/10
y.+ nı K/9
[2]
yeźre: Mermi çekirdeği.
y.+ hé L/180
[1]
yébek: İpek.
y. K1/226, K1/461-2, K1/473, L/113, L/172, L/173, L/208
y.+ ke K1/226, K1/491
[10]
yéber-: Göndermek, yollamak, azat etmek, bırakmak.
ayırıb y.- éb K/626, K/1454
ayırıb y.- érge bula mı K/620, K/1445
ayırıb y.- érge K/624, K/625, K/1447
ayırıb y.- gen K/122
birép y. L/81
birép y.- ér L/46
birép y.- érge K1/361
bıwıp y.- gen K1/371
börköp y.- ges A/145
börköp y.- źé A/141
borop ḳıwıp y.- źé L/40
borop ta y.- gen K1/120
étép y.- źé K1/19
hatıb y.- éb K/438, K/440
hatıp y.- źé L/117
ḫeber y.- éb K/487
hıźġırıp y.- gen K1/286
hörenlep y.- gen K1/286
huġıp y.- źé L/42
ilap ta y.- źé A/163
ısḳındırıb y.- gen K/1010
ḳarap y.- e A/148
ḳaytarıb y.- gender K/1531
ḳiġaḳlap y.- e L/204
ḳısḳırıb y.- éb K/1226
ḳısḳırıb y.- gen K/983, K/1681
ḳısḳırıb y.- gender K/478, K/1311
ḳısḳırıp uḳ y.- em K1/156
ḳısḳırıp y.- gen K1/407
ḳısḳırıp y.- źé L/187, L/209
kiteréb y.- gender K/1532
ḳıwalap y.- źém L/191
ḳıwıb y.- mehén K/1229
ḳıwıp y.- źé L/39
kölöp y.- gen K1/153, K1/287
kölöp y.- źék A/192
kölöp y.- źéler A/209
sıġarıb y.- éb K/1259
sıġarıp y.- e L/26
sıġarıp y.- źé L/31
tibép y.- źé K1/30
tip te y.- gen K1/252
törtöp y.- źé K1/33
töźöp y.- em K1/117
uynap y.- emé K1/157
y. K/232, K/467, K/511, K/1231, K/1298
y.- e almayım K1/416
y.- e almayźar K1/481
y.- e iken K1/430

y.- e K/135, K/1207, K/1269
y.- e torġan bulġan K1/203
y.- e torġan iken K/1687
y.- e torġan K/999
y.- éb bötkense K/474, K/1307
y.- éb bötkes K/475
y.- éb K/33, K/278, K/317, K/430, K/682, K/718, K/731, K/734, K/743, K/1003, K/1289, K/1381, K/1496, K/1534, K/1599, K/1622
y.- égéź K/631, K1/484
y.- ehéñ L/103
y.- emén K/289, K/325, K/807, K/1072
y.- ép A/5
y.- ér inék A/200
y.- ér K/435, K/684, K/843, K/1498
y.- érge K/1157, L/46
y.- érhéñmé K1/413
y.- éwé K1/60
y.- éwséné K/313, K/1430
y.- gém K/520
y.- gen K/41, K/462, K/609, K/649, K/715, K/717, K/730, K/1113, K/1364, K/1530, K/1532, K/1533, K/1696
y.- gender K/230, K/1174, K/1214, K/1501, K/1541
y.- genéñ K/1692
y.- ges K/527, K/1308
y.- hem K/1358
y.- hén K/273
y.- mek bulġan K/19
y.- meś K1/328
y.- mey torġandar K/1456
y.- meyhégéź K/786
y.- meyźer K1/40
y.- źé K1/12, L/38, L/90, L/115
yandırıb y.- gen K/734
[140]

yéberél-: Gönderilmek, yollanmak.
y.- genderźé K/810
y.- genmén K/512
[2]

yégél-: Hayvana saban ya da araba takılmak, koşulmak.
y.- gendén K/686
[1]

yégérmé: Yirmi, sayı adı.
y. L/117
[1]

yégérmélep: Yirmi civarında.
y. L/152
[1]

yégét: Delikanlı, yiğit, kahraman, cesur.
y. K/573-2, K/637, K/639, K/1419, K/1660, K1/50, K1/54, K1/58, K1/61, K1/62, K1/170, K1/307, K1/309, K1/313-2, K1/314, K1/335, K1/344, K1/345, K1/354, K1/371, K1/403-3, K1/417, K1/433
y.+ é ikenéñdé K1/70
y.+ é K1/341
y.+ ém K/362
y.+ ke K1/419
y.+ té K/1733, K1/55, K1/341-2
y.+ tén K/1417
y.+ teñ K1/59
y.+ ter K1/129, K1/134, K1/343-2, K1/401, K1/402
y.+ terźen tügél K1/477
[44]

yégétlék: Delikanlılık, delikanlılık çağı.
y. K1/59
[1]

yégéwlé: Koşum geçirilmiş, koşulmuş, koşumlu.
y. L/68, L/134
[2]

yék-: Sürdürmek, çektirmek için hayvana araba ya da saban takmak.
y. L/6-2
y. (~yég) - ép L/6
y.- hén L/6
y.- ken L/50, L/154
y.- kende L/16
y.- meyéñ L/16
[7]

yékér-: Öfkeyle bağırmak.
y.- źé L/72
[1]

yékérén-: Sinirle bağırılmak.
y.- dé L/15
[1]

yél: Yel, rüzgâr.
y. A/196, K/322, K/476, K/484, K/843, K/1217, K/1219, K/1310, K/1313, K/1599, K1/100, K1/166, K1/287, K1/308, K1/377, K1/382,

K1/465, L/140
y.+ den K1/381
y.+ der K/197, K/199, K/228, K1/337, L/168, L/174
y.+ derźé K/227
y.+ dé K/482, K/1217
[28]

yél-: Büyük bir hızla hareket etmek, çabuk hareket etmek.
y.- ép K1/334
y.- ép ütté K1/377
y.- érge K1/288
[3]

Yél-Dawıl: Özel ad.
y. K1/286-3, K1/288-2, K1/290-2, K1/292, K1/320, K1/501
y.+ ġa K1/287
[11]

yélbeźek (I): Hafif, salınan.
y. K1/166
[1]

yélbeźek (II): Balık pulu gibi ince ve parlak süs.
y. K1/337
[1]

yélbérlet-: Dalgalandırmak.
y.- ép K1/339, K1/403, K1/461
[3]

yélbérźe-: Dalgalanmak, sallanmak, hızlı hareket etmek.
y.- p L/173
[1]

yéleklék: Çileklik, çilek yetişen yer.
y. K1/79
[1]

yélen: Göğüs kısmı altın ya da gümüş paralarla süslü, kemersiz bir kıyafet.
y. K1/398
y.+ der K1/282, K1/291, K1/293
y.+ derźé K1/288
[5]

yéleś: Soğuk rüzgarlı (hava durumu için).
y. K1/337, K1/465
[2]

yélférźe-: Kanat çırpmak.
y.- p L/208
[1]

yélke: Ense.
y.+ hé K1/62
y.+ hén L/87
y.+ leréndе K1/186
[3]

yélken: Yelken.
y.+ derémdé K1/465
y.+ derén K1/461, K1/339
y.+ derźé K1/467
y.+ derźéñ K1/448
y.+ derźen K1/481
y.+ én K1/403
[7]

yélkenlé: Yelkenli.
y. K1/289, K1/307, K1/308, K1/367, K1/370, K1/447, K1/494
[7]

yélkén-: Can atmak, çok istemek.
y.- ép kite K1/219
[1]

yélkét-: Can attırmak, heves ettirmek.
y.- ép K1/286
[1]

yélpélde-: Sallanmak, dalgalanmak.
y.- p K1/367, K1/448
[2]

yéltéldet-: Ayak ya da vücudu hızlı hızlı sallamak.
y.- e K1/135
[1]

yém: Tahıl tanesi.
y.+ é K/420
y.+ én K/1206
[2]

yémélde-: Işıldamak, parıldamak.
y.- rge K1/244
y.- wé K1/1
[2]

yémér-: Bozmak, ayırmak, ezmek, çiğnemek.
y.- e A/98
y.- éb K/970, K/1024, K/1667, K/1710
y.- ehé K1/177
y.- ép K1/366, K1/478
y.- ép ütté K1/444
y.- éwźe A/10
[10]

yémérél-: Yıkılmak, yok olmak.
y.- ép töştö K1/329
y.- ér K/814, K/1574
y.- megendér K1/407

[4]
yéméş: Meyve.
y. A/16, K/58, K/190-2, K/191, K/402, K/417, K/700, K/715, K/1185, K/1186-2, K/1198, K/1509
y.+ é iné K1/147
y.+ é K1/256
y.+ én K/56, K/377-2, K/1508, K1/213-2, K1/221, K1/238
y.+ éne K1/234
y.+ énen K/377, K/938
y.+ énén K/1634
y.+ terén K/715, K/722, K/724, K/1530
y.+ teréne K/188
y.+ terénen K/192
y.+ té K/189-2
[36]
yéméşhéź: Meyvesiz.
y. K/416, K/1197, K1/396
[3]
yémle-: Yemlemek, yem katmak.
y.- p K1/296, K1/304
[2]
yén: *Ar.* Cin.
y. K/269, K/368, K/573, K/576, K/1165, K/1347
y.+ der K/232, K/1231
y.+ derén K/217
y.+ derge K/1104
y.+ derźé K/194, K/269, K/274, K/281, K/368, K/371, K/372, K/1104, K/1109, K/1158, K/1165, K/1275, K/1431, K/1745
y.+ dé K/268, K/1737
y.+ é K/333, K/1348, K/1413
***yén tot-*:** "cin çarp-."
y. totḳan K/1410
[30]
yénden-: Delirmek, çin çarpmak.
y.- e K/570
y.- éb yata K/510
y.- gen K/217, K/229, K/267, K/366, K/1093, K/1234, K/1235, K/1237, K/1413
y.- genderźé K/89
[12]
yéndé: Cinli, deli, kudurmuş.
y. K/1344
y.+ lerźé K/1102
[2]
yénenen-yépten: Yeni, yepyeni.
y. K1/244
[1]
yéneyet: *Ar.* Cinayet.
y. K1/496
y.+ ke K1/359
[2]
yéntékle-: İncelemek, özenmek, ayrıntılı araştırmak.
y.- p K1/83, K1/97, K1/192, K1/255
[4]
yéñ-: Yenmek, alt etmek.
y.- e almaś K/545
y.- e almaśhıñ K1/402
y.- ép ḳalıwına L/159
y.- ér K1/421
y.- erge K/1269
[5]
yéñ: Yen, kıyafetin kol kısmı.
y. K1/206
[1]
yéñél: Kolay, hafif, güzel, hoş.
y. tügél iken K1/363
y. K/344, K1/119, K1/159, K1/188, K1/395-2, K1/467, L/54, L/147, L/152
y.+ den tügél iné K1/60
[12]
yéñéleyt-: Kolay hâle gelmek, anlaşılır hâle gelmek.
y.- érge A/127
[1]
yéñéllék: Kolaylık.
y.+ én K1/158, K1/199
y. (~yénéllék) A/104
[3]
yéñéş-: Atışmak, tartışmak.
y.- kenderén K/1556
[1]
yéple-: Bağlamak, eklemek, ilave etmek.
y.- p L/135
[1]
yér: Yer, toprak, yeryüzü, vatan, ülke.
y. A/1, A/5, A/10, A/18, A/28-2, A/29, A/30, A/31, A/34, A/36, A/39, A/40, A/44, A/59, A/60, A/66-2, A/68, A/71-2, A/72, A/74, A/76, A/77-2, A/80, A/81-2, A/82, A/85, A/92, A/93-3, A/94-

3, A/96, A/106, A/111, A/112, A/116, A/118-2, A/119, A/155, A/167, A/178-2, A/192, K/95, K/108, K/125, K/157, K/241, K/307, K/386, K/782, K/804, K/842, K/847, K/992, K/1017, K/1029, K/1038, K/1125, K/1179, K/1206, K/1209, K/1309, K/1396, K/1599, K/1603, K/1703, K/1714, K1/197, K1/225, K1/279, K1/286, K1/287, K1/372, K1/406, K1/424, K1/441, K1/457, K1/499, L/58, L/71-2, L/141, L/146, L/147, L/150, L/151, L/154, L/155, L/164, L/176, L/207

y.+ é A/34, A/59, A/64, A/68, A/79, A/85, A/109, K/31, K/80-2, K/451, K/992, K1/105, K1/364, K1/378, L/94

y.+ émden K1/175

y.+ én A/4, A/39, A/43, A/74, A/79, A/80, A/95-2, A/107-2, A/114, K/646, K/991, K1/118

y.+ éna K/963

y.+ énde A/87, K/1266

y.+ éndegé A/29

y.+ éñden K/887

y.+ éne A/103, A/140, K/45, K/46, K/288, K/339, K/448, K/486, K/994, K/1220, K/1263, K/1315, K1/104, L/154

y.+ énéké iken K/1344

y.+ énen L/56, L/57, L/92

y.+ ge A/19, A/29, A/67, A/78, A/80, K/266, K/302, K/402, K/417, K/523, K/877, K/881, K/888, K/1186, K/1198, K/1204, K/1209, K/1259, K/1318, K/1361, K/1411, K/1413, K/1644, K1/15, K1/185, K1/357, K1/374, K1/392, K1/451, K1/452, K1/487, L/14, L/26, L/38, L/97, L/127, L/131, L/148, L/149, L/165, L/172, L/199

y.+ źé A/63, A/78, A/90, A/92, A/96, A/97, A/98, K/788, L/142

y.+ źe K/148, K/451, K/546-2, K/600-2, K/898, K/901, K/906, K/907, K/945, K/1068, K/1121, K/1129, K/1272, K/1656, K/1678, K/1679, K/1716, K/1721, K/1748, K1/154, K1/299, K1/313, K1/375, K1/431, K1/444, L/200

y.+ źegé K/580

y.+ źen A/31, A/99, A/109, A/112, K/887, K/889-2, K/1035, K/1272, K1/87, K1/173, L/132, L/158

y.+ źéñ A/76, K1/465, L/146

y.+ źén K/103, K/340, K/384

y.+ źer A/40, A/81, A/82, A/100, A/119, K1/34, K1/335, K1/417

y.+ źeré A/19, A/31, A/37, A/39, A/58, A/70, A/78, A/85, A/117, L/54, L/58

y.+ źerén A/28, A/32, A/36, A/38, A/42, A/44, A/45, A/59, A/60, A/68, A/71, A/73, A/80, A/88-2, A/89, A/90, A/113, L/96, L/119

y.+ źerénde A/42

y.+ źeréne A/28, L/124

y.+ źerénéñ A/41, A/42

y.+ źerénen A/43

y.+ źerge K/222, K/261, K1/328, L/175, L/181

y.+ źerźé A/41, A/42, A/77, L/124, L/154

y.+ źerźéñ L/146

***yéréne kil-*:** "yerine gel-, meydana gel-, oluş-."

y.+ éne kildé K/965

y.+ éne kilér K/108

y.+ éne kilgen K/40, K/42, K/48, K/79, K/218, K/361, K/429, K/685, K/993, K/1709

y.+ éne kilhén K/22, K/1658

[323]

yér-hıw: Memleket, ülke.

y.+ źar K/1473

y.+ źarın K/1472

[2]

yér şarı: Yerküre, yeryüzü, dünya.

y.+ nıñ K1/42

[1]

yér tétérewźeré: Yer sarsıntısı, deprem. *bk.* yér tétérewé.

y. K/819, K/1580

[2]

yér tétérewé: Yer sarsıntısı, deprem.

y. K/1052

[1]

yér yözö: Yeryüzü, dünya.

y. L/205

[1]

yéren: Kırmızımsı sarı, bal rengi.
y. K1/10
[1]
yéren-: İğrenmek, tiksinmek.
y.- em L/53
y.- éw K1/489
[2]
yérhéź: Yersiz, topraksız.
y. A/33, A/37, A/95
[3]
Yérusalim: Yer adı.
y.+ ge K/548, K/665
[2]
yéś: Koku.
y. K1/245
y.+ teré K1/79, K1/154, L/60
[5]
yéśté: Kokulu.
y. K/1729
[1]
yét-: Ulaşmak, varmak, oluşmak, olgunlaşmak, meydana gelmek, yeterli olmak.
barıb y.- he K/1064
barıp y.- e K1/342
barıp y.- ken K1/254, K1/346, K1/385
barıp y.- kes K1/462
barıp y.- ték L/146
barıp y.- tém L/176
kiléb y.- er K/1135
kiléb y.- ken K/372, K/1283
kiléb y.- kender K/956, K/1652
kiléb y.- kes K/1264
kiléb y.- té K/1650
kilép y.- eler L/142
kilép y.- érźer L/66
kilép y.- ken K1/286, K1/388
kilép y.- kes A/207
kilép y.- té L/98
kilép y.- ték A/172
kilép y.- tém K1/390
töşönöb y.- megender iken K/1314
y.- e almay iném L/127
y.- e K1/401
y.- éb K/536, K/537
y.- ebéź L/172-2
y.- eler L/134
y.- ép A/171, K1/331
y.- ép kile L/134
y.- ép kilew K1/242
y.- ép kiléwge L/112
y.- ép kilgen K1/360
y.- er K/172
y.- ér L/139
y.- érlék A/132
y.- he K1/325-2
y.- ken A/155, K1/53, K1/340, K1/440, K1/468
y.- ken bula K/1169
y.- kendé L/138
y.- kenén L/66
y.- kenge K/1207
y.- kes K1/432, K1/493, K1/497, L/89
y.- megen K/1223, L/72, L/117
y.- megendér L/114
y.- megeyné A/10
y.- meś K/230
y.- meśten K1/248
y.- mewén K1/247
y.- mey K/637, K/872, K/1464, K1/239, K1/330, K1/462, L/77, L/91
y.- té K/1085, K1/75, K1/100, K1/181, K1/314, K1/340, K1/449, L/79, L/98, L/146
yomşarıp y.- éwéne K1/211
[83]
yétdi: *Ar.* Ciddi.
y. K1/27
[1]
yétekle-: İteklemek, sürmek.
y.- p L/48, L/98, L/101, L/183
[4]
yéteksélék: Liderlik.
***yéteksélék it-*:** "liderlik et-."
y. ite K1/40
[1]
yétele-: İtmek, düşürmek.
y.- he K/502
[1]
yéter: Yeterli, yetişir, kâfi.
y. A/153, K/298
[2]
yéterźék: Yeterli, yeter miktarda, kâfi.
y. K/1062
y. bulmaġan K/1665, K/1668
[3]
yétew: Yedi şey, yedisi birlikte,

toplamda yedi.
y. K/522, K/1360
[2]
yété: Yedi, sayı adı.
y. K/389, K/524, K/525, K/537, K/604, K/752, K/1361, K/1363, K/1375, K/1548, K/1737, K1/67, K1/121, K1/343, K1/396, K1/441-3
y.+ ge K/603, K/604
y.+ hé K/1375, K/1550, K/1551
y.+ hénén K/755
[24]
yéték: Yeterli, gerektiği kadar.
y. A/41
[1]
yétém: *Ar.* 1. Yetim.
y. A/137, K1/67, K1/479
2. Kocası ölmüş, dul.
y. A/137
[3]
yétén: Keten.
y.+ dé K/364
[1]
yétènsé: Yedinci.
y.+ héne K/753
[1]
yétér: Yeterli, kâfi. *bk.* yéter.
y. L/138
[1]
yétéş: Bol, bolluk, bereketli.
y.+ én A/107
[1]
yétéş-: Yetişmek, ulaşmak, kâfi gelmek, olgunlaşmak.
y.- kender L/143
y.- megendégénen K/1572
y.- mey K1/372
y.- té K1/313
[5]
yétéşhéźlék: Kıtlık, eksiklik, sorun.
y.+ terźé A/25
y.+ terźéñ A/21
[2]
yétéştér-: Yetiştirmek, üretmek.
y.- éwén A/8
[1]
yétéź: Hünerli, yetenekli, hızlı.
y. K1/30
y.+ érek K1/240
[2]
yétéźlék: Çabuk, hızlı, ani.
y. L/209
y. (~yétéźlég) + é K1/304
[1]
yétkér-: Ulaştırmak, yetiştirmek.
y.- e K1/239
y.- éw K1/239
y.- gen K1/346, L/127
y.- źé K1/498
[5]
yétmehe: Bunun üzerine, üstelik.
y. A/157, K1/120, K1/185, K1/398, L/29
[5]
yétméş: Yetmiş, sayı adı.
y. A/182
y.+ té K1/119
y.+ éretke K/604
[3]
yéwéş: Islak, nemli.
y. K1/32
[1]
yéyenser: Kız torun.
y.+ é K1/336, K1/340, K1/394
y.+ ém K1/400
y.+ én K1/298, K1/361
y.+ éne K1/297
y.+ énéñ K1/372, K1/500
[9]
yéź: Pirinç madeni.
y. K1/243
[1]
yıġıl-: Yıkılmak, düşmek, eğilmek, uzanmak.
y.- a K1/25
y.- ġas L/44
y.- ıb K/74, K/608, K/611
y.- ıb töşe K/570
y.- ırġa kerek K1/457
y.- maś K/302
y.- maśḳa K1/471
[9]
yıġılış-: Beraber yıkılmak, eğilmek.
y.- ıb K/36
[1]
yıḳ-: Yıkmak, çiğnemek, sözünü kesmek.
y. (~yıġ) - a K1/471
y.- maś K/461, K1/352
y.- tı L/38

[4]
yıl: Yıl, sene.
y. A/26, A/42, A/43, A/53, A/57, A/124, A/148, K/255, K/1244, K1/40, K1/171, K1/230, K1/287, K1/288, K1/299, K1/314, K1/316-2, K1/344-2, K1/345, K1/418, K1/423, L/46, L/121, L/126, L/212
y.+ da A/15, K1/63
y.+ dan A/24, K1/273, K1/276, L/92, L/135
y.+ dar A/11, K1/5, K1/123, K1/140, K1/237, K1/265, K1/266, K1/380, L/53
y.+ darı L/162
y.+ darınıñ K1/136
y.+ darźa A/153, A/156
y.+ darźı K1/266
y.+ dı L/135, L/141
y.+ dıñ A/14
y.+ ġa A/51, A/52, K1/14, L/129, L/133
y.+ ġı A/53, K1/179, L/145
[59]
yılan: Yılan.
y. K/55, K/182, K/378, K/806, K1/243, K1/428
y.+ dar K/806, K1/274
y.+ darźı K/1746
y.+ day K/289
y.+ sa K1/151
[11]
yılġa: Nehir, ırmak.
y. K1/165
y.+ hınday K1/309
y.+ lar K/197, K/199
[4]
yılġır: Hızlı, çevik, süratli.
y. K1/261, K1/308
[2]
yılġırlıḳ: Hızlılık, süratlilik.
y. K1/230
[1]
yılı: Sıcak.
y. K1/4, L/168, L/169, L/174, L/181, L/205, L/207
y.+ hı K1/401
[8]
yılılıḳ: Sıcaklık.
y.+ ḳa K1/53
[1]
yılın-: Isınmak.
y.- ıp alġas K1/23
y.- ıp K1/66
y.- ırġa K1/23
[3]
yılıt-: Isıtmak.
y.- a torġan K1/401
y.- a L/120
[2]
yılḳı: İnsan ya da yük taşıyan at.
y. A/48, A/122, A/133, K1/277, K1/278
[5]
yıllıḳ: Yıllık.
y. A/65, A/135
y. (~yıllıġ) + ı K1/57
[3]
yılmay-: Gülümsemek.
y.- a almaś iné K1/317
y.- a bélėw K1/355
y.- ġan K1/296
y.- ıp A/208, A/209, K1/133, K1/243, K1/402
y.- ıp ḳuyźı K1/181
y.- ıp tora K1/138
y.- ıp ultırır K1/304
[13]
yılmayıw: Gülümseme, tebessüm.
y. K1/352, K1/355
y.+ ġa K1/355
y.+ ın K1/16
[4]
yıltılda-: Işıl ışıl parlamak, ışıldamak.
y.- p K1/283, K1/304
[2]
yıltıra-: Işıldamak, parıldamak.
y.- p K1/123, K1/461
y.- p yatmaḳsıhıñmı K1/454
y.- y iné L/86
[4]
yımılda-: Işıl ışıl gelmek, ışıl ışıl etmek.
y.- ġan K1/284
y.- p K1/268, K1/271, K1/377, K1/454
y.- p tora iné K1/132
y.- p tora K1/151
y.- p yata iné K1/438
y.- p yatḳan K1/294, K1/447
y.- wı K1/453

[11]

yımıldaş-: Birlikte ya da karşılıklı ışıl ışıl etmek.
y.- ıp ultırġan K1/204
[1]

yınaza: *Ar*. Cenaze namazı.
y.+ ġıź K1/490

***yınaza uḳı-*:** "cenaze namazı kıl-."
y. uḳırġa K1/484
y. uḳıy K1/481
[3]

yınazahıź: Cenaze namazı olmadan, namazsız bir şekilde.
y. K1/481
[1]

yınıs: Cins, soy.
y.+ tarı K/842
[1]

yıñak: Yanak. *bk.* yañaḳ.
y. (~yıñaġ) + ıña K/129
[1]

yıñġıra-: Yankılanmak, yayılmak.
y.- nı A/196
[1]

yır: Şarkı, türkü.
y. K1/333-2, K1/336, K1/417, K1/499
y.+ ġa K1/157, K1/166
y.+ ı K1/336
y.+ ın K1/165
y.+ źa K1/315, K1/344
y.+ źar K/332, K1/34
y.+ źı K1/336, K1/417
[15]

yır-: Yarmak, ayırmak.
y.- ıp A/191, K1/60
y.- ıp bötken K1/122
[3]

yıraḳ: Uzak.
y. A/80
y. (~yıraġ) + ıraḳ
[2]

yıraḳa: Derin yarık, çukur.
y.+ nan K1/183
[1]

yırla-: Şarkı söylemek. *bk.* yırźa-.
y.- ġan K1/309
y.- p barźıḳ A/160
y.- p béyép K1/398
y.- p birgéhéź K1/315
y.- p K1/417
y.- p yöröy bire K1/419
y.- y béyéy K1/336
y.- y K1/165, K1/336-2
y.- y möñrey K1/304
y.- yhı K1/34
[12]

yırt-: Yırtmak, parçalamak, kesmek.
y.- ar K/1137
y.- ıp alıp L/132
[2]

yırtıḳ: Yırtık.
y. hütékterén L/57
[1]

yırtḳıla-: Parça parça ederek yırtmak.
y.- b K/974, K/1672
[2]

yırźa-: Şarkı söylemek.
y.- nıḳ K/332
[1]

yış: Sık, sıkça.
y. A/174-2, A/184, K1/233, K1/430, L/107
y. yış L/45, L/52
y.+ ıraḳ K1/296
yış y. L/45, L/52
[11]

yışıl-: Parlamak, ışıldamak.
y.- ıp K1/296
[1]

yıw-: Yıkamak.
y. K/155
y.- a K1/302, K1/337, L/3, L/59
y.- ġan L/59
y.- ġanda L/120
y.- ıb K/1008
y.- ıb totowźı K/1322
y.- ıp A/168, K1/385
y.- ıw K/1322
y.- ıwźı K/1326-2
y.- maġan K/508, K/1320, K/1323
y.- mayınsa K/1321
y.- mayźar K/490
y.- źı K1/397
[20]

yıwan: İri, kalın.
y. K1/461
[1]

yıwanıs: Umut, istek, heves.

y. K1/317
y.+ ımdı K1/454
[2]

yıwaş: Sakin, uslu, yumuşak başlı.
y. K/187, K/344, K/686, L/9
y.+ tar K/95
[5]

yıwat-: Teskin etmek, rahatlatmak, teselli etmek.
y.- a almay K1/338
y.- a L/12
y.- a torġaynı L/121
y.- ırġa K1/320
y.- tım L/189
[5]

yıwın-: Yıkanmak, temizlenmek.
y.- ġan K1/93
y.- ıp L/169
y.- mayınsa K/1322
[3]

yıwındır-: Banyo yaptırmak.
y.- a K1/324
[1]

yıy-: Yığmak, toplamak, biriktirmek.
ḫel y.- a iné L/51
ḫel y.- a torġandarźır L/193
ḫel y.- ıp L/169
ḫel y.- ırġa L/180
kös y.- źım A/205
y.- a barġan iken K1/273
y.- a L/42
y.- a torġan K/1129, K/1508
y.- alar K/580
y.- alar mı K/188-2
y.- ar K/60
y.- arźar K/435, K/843
y.- ġan K/810, L/46, L/126
y.- ġanda L/133
y.- ġandar K/737, K/1011, K/1697
y.- ġanımdı K/889
y.- ġanıñdı K/887
y.- ġım kilgeyné K/810
y.- ıb aldığıź K/1374, K/1375
y.- ıb alġandar K/472, K/525, K/1305, K/1363
y.- ıb alġanığıź K/536, K/537
y.- ıb alıb K/29, K/553, K/1391
y.- ıb K/434
y.- ıb ḳuyığıź K/424
y.- ığıź K/158, K/424
y.- ıp A/135, A/138, A/169, K1/46, K1/457, K1/485, L/96
y.- ıp alıp K1/225
y.- ırġa kerek bula A/74
y.- maġıź K/157
y.- maha K/374
y.- mayźar K/164
y.- źıḳ A/170, A/194
[55]

yıyıl-: Toplanmak, yığılmak.
sesép y.- a A/63
y.- dı K1/437
y.- dıḳ A/159
y.- ġan A/35, K/396, K/1103, K/1179
y.- ġanda A/138, K/779
y.- ġandar K/1662
y.- ġaynılar A/203
y.- ıp A/186
y.- ıp kilép A/188
y.- ıp kilgen K1/269
y.- ıp torġan L/73
y.- ırźar K/840, K/895
[17]

yıyılış-: Bir araya gelmek, toplaşmak.
y.- halar K/602
y.- ıb K/1046, K/1062, K/1117, K/1292, K/1356
y.- ıb kilges K/1001
y.- ıb torġandar K/966
y.- ıp A/197
y.- ırġa téyéşter A/75
y.- ḳan K/1240, K/1444
y.- ḳandar K/761, K/912, K/1295, K/1319
y.- ḳandıḳtan K/1163
y.- ḳanın K/1418
y.- kas K/768
[19]

yıyılış: Toplantı.
y.+ ḳa A/75
y.+ tarında K/780, K/1566
[3]

yıyın: Şenlik, toplantı.
y. K/458
y.+ darźa K/1567
[2]

yıyın-: Toparlanmak, gerekli şeyleri toplayıp yola çıkmaya hazırlanmak.

y.- a A/156, K1/469
y.- dı K1/452
y.- ġan K1/18, K1/302
y.- ġaynım K1/141
y.- ıp böte K1/326
[7]

yıyıntıḳ: Kitap, derleme eser.
y.+ tarı K1/114
[1]

yıyırsıḳ: Yüzdeki, tendeki buruşukluk, kırışıklık.
y.+ tar K1/6, K1/357, K1/374
y.+ tarġa K1/15
[4]

yıyırsıḳlı: Buruşuklu, kırışıklı.
y. K1/445
[1]

yıyıştır-: Etrafı toplamak.
y.- ġan K/388
[1]

yıyıw: Vergi, vergi borcu.
y. L/54-2, L/55, L/61, L/72, L/77, L/78, L/87, L/95, L/105, L/116, L/124
y.+ ın L/109
y.+ ıñdı L/72
y.+ źarın L/64, L/112
y.+ źı L/83
[17]

yıyıwsı: Tahsildar, toplayıcı.
y.+ lar L/87, K/579
[2]

yıynal-: Toplanmak, yığılmak.
y.- ıp L/167
[1]

yıyźır-: Toplatmak, yığdırmak.
y.- ır K/1599
[1]

Yisus: Kişi adı. *(Hz. İsa)*.
y. K/16, K/21, K/25, K/26, K/61, K/63, K/64, K/67, K/72, K/75, K/77, K/82, K/83, K/84, K/88, K/91, K/199, K/200, K/202, K/204, K/205, K/206, K/207, K/211, K/214, K/215, K/217, K/219, K/221, K/223, K/229, K/230, K/237, K/239, K/244, K/245, K/247, K/250, K/253, K/254, K/257, K/258, K/260, K/262-2, K/263-2, K/265, K/267, K/270, K/271, K/274, K/278, K/316, K/319, K/322, K/335, K/340, K/345, K/353, K/359, K/369, K/395, K/428, K/430, K/445, K/447, K/451, K/453, K/465, K/466, K/468, K/474, K/477, K/479, K/481, K/483, K/485, K/489, K/498, K/504, K/509, K/516, K/517, K/518, K/520, K/522, K/523, K/533, K/535, K/540, K/544, K/547, K/548, K/551, K/556, K/558, K/562, K/564, K/566, K/572, K/573, K/574, K/575, K/577, K/580, K/581, K/583, K/584, K/604, K/618, K/631, K/635, K/638, K/640, K/643, K/645, K/664, K/668, K/669, K/672, K/677, K/679, K/682, K/687, K/688, K/692, K/693, K/697, K/702, K/705, K/712, K/723, K/728, K/745, K/756, K/764, K/768, K/774, K/813, K/814, K/816, K/893, K/910, K/915, K/919, K/926, K/928, K/934, K/935, K/940, K/943, K/945, K/947, K/959-2, K/960, K/961, K/964, K/972, K/973, K/984, K/995-2, K/1018, K/1021, K/1030, K/1034, K/1037, K/1039, K/1059, K/1060, K/1066, K/1068, K/1071, K/1079, K/1080, K/1084, K/1086, K/1087, K/1091, K/1094, K/1095, K/1106, K/1115, K/1116, K/1119, K/1120, K/1123, K/1128, K/1130, K/1132, K/1134, K/1144, K/1146, K/1150, K/1152, K/1179, K/1216, K/1221, K/1226, K/1227, K/1228, K/1229, K/1232, K/1238, K/1239, K/1240, K/1243, K/1246, K/1249, K/1254, K/1255, K/1266, K/1276, K/1292, K/1295, K/1296, K/1307, K/1309, K/1311, K/1319, K/1345, K/1347, K/1349, K/1351, K/1354, K/1356, K/1372, K/1377, K/1382, K/1385, K/1395, K/1397, K/1412, K/1413, K/1414, K/1416, K/1418, K/1420, K/1421, K/1432, K/1444, K/1448, K/1457, K/1460, K/1461, K/1464, K/1466, K/1467, K/1470, K/1472, K/1475, K/1481, K/1482, K/1485, K/1490, K/1492, K/1493, K/1494, K/1495-2, K/1496, K/1501, K/1502-2, K/1506, K/1507, K/1509, K/1510, K/1517, K/1524, K/1528, K/1529, K/1545, K/1552, K/1556, K/1557, K/1562, K/1563, K/1566, K/1569, K/1571,

K/1573, K/1574, K/1577, K/1615, K/1627, K/1631, K/1636, K/1639, K/1655, K/1657, K/1671, K/1676, K/1681, K/1686, K/1715, K/1718, K/1734, K/1737, K/1738, K/1739, K/1740

y. ikendé K/1490

y.+ ı bélen iné K/980

y.+ ı bélen inéñ K/978

y.+ ḳa K/235, K/464, K/559, K/624, K/708, K/958, K/1006, K/1018, K/1100, K/1133, K/1231, K/1236, K/1237, K/1346, K/1398, K/1516, K/1528, K/1542

y.+ tan K/563, K/1041, K/1401, K/1404, K/1669

y.+ tı K/66, K/277, K/354, K/358, K/913, K/966, K/968, K/985, K/987, K/1004, K/1010, K/1011, K/1038, K/1055, K/1145, K/1149, K/1162, K/1225, K/1241, K/1541, K/1610, K/1619, K/1662, K/1664, K/1682, K/1696, K/1729

y.+ tı mı K/1001

y.+ tın K/64, K/246, K/255, K/681, K/1042, K/1059, K/1111, K/1164, K/1234, K/1276, K/1724

[369]

Yisus Ḫristos: *bk.* Yisus.

y. ikenémdé K/547

y.+ tın K/1, K/18

[3]

Yoafam: Kişi adı.

y. K/9

y.+ dı K/9

[2]

Yoakim: Kişi adı.

y. K/11

y.+ dı K/11

[2]

Yoann: Kişi adı.

y. K/49, K/55, K/61, K/62, K/64-2, K/77, K/276, K/317, K/322, K/327, K/333, K/454, K/456, K/568, K/713, K/1074, K/1076, K/1080, K/1084, K/1099, K/1276, K/1278, K/1280, K/1431, K/1478, K/1575

y.+ dan K/326, K/1079, K/1256

y.+ dı K/86, K/455, K/556, K/707, K/1089, K/1160, K/1279, K/1395, K/1484, K/1527, K/1642

y.+ dın K/52, K/249, K/460, K/462, K/706, K/1133-2, K/1282, K/1287-2, K/1289, K/1291, K/1525

y.+ ġa K/319, K/328, K/541, K/1281, K/1383

[59]

yoḳa: İnce.

y. K1/62, K1/188

[1]

yoḳla-: Uyumak. *bk.* yoḳta-.

y. K1/283

y.- ġandırmı K1/25

y.- ġanġa K1/163

y.- ġas L/36

y.- maġanda K1/70

y.- manı K1/459

y.- may A/183, L/6

y.- nı L/36

y.- nım K1/92

y.- p ḳalha K1/456

y.- p kitkenmén L/12

y.- p ta kitté K1/163

y.- p torġan K1/101

y.- p yatalar K1/92

y.- rġa A/168, K1/24, K1/81, K1/98, L/5

y.- y almanım L/193

y.- y K1/5, K1/23

y.- y źa almanıḳ K1/12

y.- yhıñ K1/283

[25]

yoḳlat-: Uyutmak.

y.- a K1/324

[1]

yoḳo: Uyku.

y. K1/5, K1/81, K1/497, L/5

y. baśḳan iken K/952, K/1649

y.+ ġa K1/280, K1/290, K1/293, K1/492, L/5

y.+ ho L/6

y.+ hon A/183, K1/284-2

y.+ honan K/24, K1/286, K1/287, K1/377

y.+ la K1/261

y.+ larım L/8

y.+ nan K1/180, L/4

[23]

yoḳomhora-: Uyuklamak, uykusu gelmek.
y.- p ultırġan K1/428
[1]
yoḳta-: Uyuklamak, uyumak.
y.- b kitkender K/868
y.- b yata iken K/1216
y.- b yatahıġıź iken K/954
y.- b yatahıġıź mı K/1650
y.- b yatḳanda K/419
y.- ġanda K/1063
y.- ġandı K/949, K/952, K/1646, K/1649
y.- ġanıġıź K/1608
y.- y iken K/225
y.- y K/259, K/1258
y.- y tora K/1205
y.- yhıñ mı K/1646
[16]
yola: Töre, âdet, gelenek.
y. K1/325, K1/342
y.+ ġa K1/493
y.+ hı K/999
y.+ hınsa K/1444
y.+ larźı K/1322
y.+ larźıñ K1/443
y.+ nı K1/342, K1/430, K1/437, K1/440, K1/444, K1/469
y.+ nıñ K1/431
[15]
yolḳ-: Yolmak, çekip koparmak.
y.- ob taştamaġıź K/423
y.- op K1/330, K1/366
[3]
yolḳḳola-: Yolmak, çekip koparmak. *bk.* yolḳ-.
y.- p K1/467
[1]
yom-: Yummak, kapamak, örtmek.
y.- do K1/163
y.- ġan K1/315
y.- ġandar K/409
y.- op K1/373
[4]
yoma: *Ar.* Cuma, Cuma gün.
y. K/1046, K/1723
[2]
yomarlan-: Topak hâline gelmek.
y.- a K1/489
[1]
yomart: *Far.* Cömert.
y. K1/7, K1/298
[2]
yomartlıḳ: Cömertlik.
y.+ ḳa K1/227
[1]
yomoş: İş, vazife, görev.
y.+ tarına L/3
***yomoş ḳuş-*:** "iş buyur-."
y. ḳuşıp L/6
[2]
yomoşa-: Yumuşamak, sakinleşmek, öfkesi dinmek, sevgi beslemek.
y.- b K/609, K/681, K/844, K/1111, K/1600
[5]
yomoşaḳ: Yumuşak, sert olmayan.
y. K/323
[2]
yomran: Köstebek.
y. K1/489
[1]
yomro: Yumru, yuvarlak.
y. K1/180
y.+ raḳ K1/151
[2]
yomşa-: Yumuşamak, sakinleşmek. *bk.* yomoşa-.
y.- nı L/160
y.- p kitté L/158
y.- p L/102
[3]
yomşaḳ: Yumuşak. *bk.* yomoşaḳ.
y. A/163, K1/134, K1/149, K1/352, K1/361, K1/461
[6]
yomşar-: Yumuşamak.
y.- ıp kitken K1/206
y.- ıp yétéwéne K1/211
[2]
Yona: Kişi adı.
y. K/383, K/384, K/385, K/531, K/544
y.+ nan K/385
[6]
yondoź: Yıldız.
y. K1/132, K1/204, K1/377
y.+ o K/34
y.+ on K/27
y.+ źar K/841, K/1597, K1/1,

K1/225, K1/452, K1/464
y.+ źarın K1/451
y.+ źay K1/339, K1/379, K1/412, K1/415
y.+ źo K/35
y.+ źon K/32
[18]

yondoźlo: Yıldızlı.
y. K1/137
[1]

yondoźsı: Yıldız bilimci, astrolog.
y.+ lar K/26
y.+ larźan K/41
y.+ larźı K/32
[4]

yonso-: Yorulmak, yorgun düşmek.
y.- ha K1/240
y.- p K1/197
[1]

yor: Nükteli, keskin (söz için).
y. K1/62
[1]

Yoram: Kişi adı.
y. K/8
y.+ dı K/8
[2]

Yordan: Yer adı.
y. K/53, K/80, K/90, K/618, K/1151, K/1444
y.+ da K/1079
y.+ ġa K/61
[8]

Yordan Hıwı: Ürdün Nehri.
y.+ nda K/54, K/1075
[1]

yort: Yurt, memleket, ev.
y. A/66, A/136, A/168, K/714, K/1008, K1/118, L/76-2, L/78, L/185, L/187, L/191-2, L/195
y.+ ḳa A/74, K/19, K/1115, L/53
y.+ ona K1/104, L/79
y.+ ta A/120, A/132, L/49
y.+ tağı A/100
y.+ tan L/52
y.+ tar K/1573
y.+ tarın K/813, K1/202
y.+ tarźa A/29
y.+ tarźı K/1574
y.+ to K1/408
[31]

Yosafat: Kişi adı.
y. K/8
y.+ tı K/8
[2]

Yosif: Kişi adı.
y. K/19, K/20, K/24, K/25, K/39, K/1041, K/1043, K/1723, K/1727
y.+ ḳa K/18, K/38, K/44, K/1726
y.+ tı K/16
[14]

Yosiy: Kişi adı.
y. K/449
[1]

Yosiya: Kişi adı.
y. K/11, K/1728
y.+ nı K/10
y.+ nın K/1040, K/1265, K/1721
[6]

yot-: Yutmak.
y.- ḳan K1/369
y.- ḳas K1/492
y.- mayasaḳ K1/472
y.- op böttöñ K1/454
y.- or L/33
y.- orġa ġına kerek K1/472
y.- orloḳ K1/79
y.- owsılar K/797
y.- to K1/376
[9]

yotloḳ-: Heves etmek, istemek.
y. (~yotloġ) - op K1/300, K1/367, K1/482
y. (~yotloġ) - op yotloġop K1/22
yotloġop y. (~yotloġ) - op K1/22
[5]

yotol-: Yutulmak, yok edilmek.
y.- op ḳaldı K1/329
[1]

yottor-: Yutturmak, istenmeyen bir duruma düşürmek.
y.- ow A/12
[1]

yoźaḳ: Kilit.
y. L/79
y. (~yoźaġ) + ına K1/122
[2]

yögönökte-: Olduğu yere sabitlenmek, olduğu yerde kalmak.
y.- b torob K/1013, K/1110, K/1460

y.- b K/569
[4]

yögör-: Koşmak, çok çabuk gitmek.
y.- em L/179
y.- öb barıb K/1032
y.- öp L/39, L/210
y.- öp sıġıp L/5
y.- öp sıḳtım L/36
y.- źö L/188
y.- źöm L/195
[8]

yök: Yük.
y. K1/467, L/34
y. (~yög) + öm K/344
y. (~yög) + ömdé K/344
[4]

yökme-: Sırtına alıp götürmek, taşımak.
y.- p K1/48, K1/388
[2]

yön: Tüy, kıl, yün.
y. K1/237
y.+ deré L/56, L/69, L/106
y.+ derén L/174
y.+ önen K/52, K/1076
[7]

yörek: Yürek, kalp.
y. K1/274, K1/275-2, K1/286, K1/310, K1/317, K1/341, K1/364, K1/380, K1/493, L/67
y. (~yöreg) + é K1/372, K1/421, K1/430, K1/489, L/122
y. (~yöreg) + ém K1/20, K1/196, K1/466, L/184
y. (~yöreg) + émdéñ K1/282
y. (~yöreg) + éme K1/113
y. (~yöreg) + én K1/188, K1/336, K1/347, K1/446, K1/487, K1/488
y. (~yöreg) + énde K/384, K1/41, K1/45, K1/48, K1/61, K1/353
y. (~yöreg) + éñde K1/34
y.+ ke L/131
y.+ té K1/316, K1/317
y.+ ten K1/105, K1/416, K1/434
y.+ téñ K1/312, K1/316
y.+ teréne K1/268
yenén y. (~yöreg) + én K1/343
yené y. (~yöreg) + é K1/231
[46]

yöreklé: Yürekli, cesur.
y. K1/128, K1/329, K1/356, K1/422, K1/442
[5]

yörö-: Yürümek, gitmek, gezmek, dolaşmak.
aptırap y.- gen L/65
aşap y.- yźer iné L/176
asmay y.- wé K1/434
bélméy y.- y L/25
beréléb y.- gen K/1224
éşlep y.- yhéñ L/23
éyeréb y.- öb K/1722
éyeréb y.- yźer iken K/1130
éźlep y.- r L/44
haldatḳa y.- r L/75
hépérép y.- y iné L/13
höyźeb y.- göź K/280
inép y.- gen L/41
kéyénép y.- gen K1/474
kisép y.- y K1/48
ḳısılıp y.- gen K1/61
ḳıwıp y.- y L/198
kötölöb y.- yźer iken K/1230
kötölöb y.- yzer iken K/231
ḳoyop y.- me L/31
ḳunaḳlaşıp y.- r K1/178
ḳurḳıp y.- wé L/64
osop y.- genén L/202
öyretéb y.- gen K/1109, K/1268
özöp y.- yhöñ L/40
taralışıb y.- y K/271
tip y.- gende K1/64
tip y.- yźer K1/325
tulıp y.- y K1/343
uylap y.- y A/89
uylap y.- ymén L/138
y. K/240, K/1124
y.- b bötörgen K/88
y.- b K/270, K/1743
y.- b sıġıb K/296
y.- gen K/49, K/898, K/906, K/1109, K/1413, K/1522, K1/13, K1/87, K1/267, K1/374, L/40, L/187
y.- gende A/199, K/280, K1/38
y.- gendé K/519, K1/457
y.- genden L/114
y.- gender K/1039
y.- genderge K/1738
y.- genéñde K/901
y.- genéndé K/907
y.- genge K/1296

y.- gensé L/8
y.- gö kile L/175
y.- he L/207
y.- hem L/164, L/186
y.- heñ L/14
y.- megenge K/1431
y.- meś iné A/152
y.- mey K/1431
y.- nö K1/67, K1/357-2
y.- nöler K1/13
y.- p A/122, A/170, K1/102
y.- p ḳayttı L/43
y.- p sıġıp A/21
y.- p torġan K1/183
y.- rge K/1157, L/209
y.- rlök L/201
y.- w K1/61
y.- wém L/183
y.- wsen K1/417
y.- wźé K/1566
y.- wźer K1/98
y.- wźeréne L/175
y.- wźerénen A/124
y.- y A/174, K/387, K/1261, K1/213, K1/463, L/3, L/152
y.- y torġas L/44
y.- yhégéź K/788
y.- yhö K1/34
y.- yhögöź A/190
y.- yöm K1/107
y.- yźer iken K/83, K/1086
y.- yźer K/154, K/320, L/176, L/177
y.- yźör K1/3
yatıp y.- y K1/66
yeylep y.- p K1/277
yırlap y.- y bire K1/419
yügérép y.- nö K1/370
yügérép y.- y torġas K1/371
yüneltéb y.- gen K/270
[115]

yöröş-toroş: Hayat, yaşam.
y.+ ona K1/238
[1]

yöröt-: Yürütmek, hareket ettirmek.
ḳıwalab y.- örhégéź K/807
y.- e iném L/202
y.- e K1/467, L/38
y.- e torġan K1/140
y.- ehé bulma L/40
y.- ken K1/30, K1/405
y.- kender K1/183
y.- meś iné L/58
y.- öp A/87, A/116, A/130, K1/230
y.- örge A/7
y.- öw K1/24-2
y.- öwsélerźéñ A/101
y.- öwźé A/125
y.- tö A/1, K1/23-2
[22]

yörötöl-: Yürütülmek.
y.- gen A/11, K1/296
[2]

yözöm [d: yöźöm]: Üzüm. *bk.* yöźöm.
y. K/714
[1]

yöź (I): Yüz, surat, bet.
y. A/12, K/787, K1/304, K1/474,
y.+ ge K1/446
y.+ ö A/203, K/557, K1/51, K1/142, K1/274, K1/357, K1/475, K1/483
y.+ ön K/592
y.+ önde K1/352, K1/440, K1/445
y.+ öndegé K1/15, K1/445
y.+ öne K/743, K/1542, K1/215, K1/360, K1/441, K1/475
y.+ önen K1/317, K1/441
y.+ źer K1/360
y.+ źeré L/80
[29]

yöź (II): Yüz, sayı adı.
y. K/561, K/594, K/610, K/1186, K/1299, K/1473, K1/273, L/57, L/171
y.+ ge K1/360
y.+ éret K/402, K/417, K/646, K/1198
[14]

yöź-: Yüzmek.
y. K1/389
y.- e K1/313, K1/383, K1/461
y.- gen K1/3, K1/307, K1/388-2
y.- megenmé K1/387
y.- öp bara K1/461
y.- öp K1/385
y.- öp kitken K1/385, K1/388
y.- örge K1/389
y.- örge téyéş K1/413

[15]
yöź-tüben: Yüzüstü.
y. K/948
[1]
yöźe-: Eziyet çekmek, sıkıntı çekmek.
y.- b K/271
[1]
yöźer: Yüzer.
y. K/1302
[1]
yöźet-: Eziyet çektirmek, sıkıntı vermek.
y.- ehégéź K/919, K/1615
y.- ép kilgen K1/376
[3]
yöźew: Morali bozuk, canı sıkkın
y.+ ge ḳalıb K/1465
[1]
yöźlö: Yüzlü.
y. K1/6, K1/18, K1/274
[3]
yöźök: Yüzük.
y.+ ter K1/473
[1]
yöźöm: Üzüm.
y. K/188, K/648, K/649, K/651, K/654, K/655, K/709, K/714, K/720, K/721, K/722, K/938, K/1529-2, K/1530, K/1536, K/1537-2, K/1634
[19]
yöźönen: Yüzünden.
y. K1/265
[1]
Yuda: Kişi adı.
y. K/2, K/3, K/31, K/449, K/934, K/956, K/987, K/1265, K/1652
y.+ hı K/923, K/1619
y.+ hın K/1162
y.+ nın K/31
[13]
Yuda İskariot: Kişi adı.
y. K/277
[1]
Yudeniç: Kişi adı.
y.+ tan K1/135
[1]
Yudey: Yahudi.
y.+ źar K/1321
[1]
Yudeya: Yer adı.
y. K/26, K/27, K/30, K/49, K/618, K/1013, K/1021, K/1065, K/1075, K/1444, K/1683, K/1690, K/1693, K/1699, K/1707
y.+ la K/47, K/828, K/1586
y.+ nan K/90, K/1151
y.+ nın K/53, K/995
[22]
yuġal-: Kaybolmak, yok olmak, yitmek.
küźźen de y.- a K1/491
küźźen y.- ġansı L/211
y.- dı K1/369, K1/378, K1/407, K1/500, L/92
y.- ıp ḳalam K1/146
y.- ıp ḳalġan K1/55
y.- ıp torźo L/112
y.- ıwı K1/447
y.- may K1/86
[12]
yuġalt-: Yok etmek, kaybetmek.
y.- a iken K1/185
y.- a L/168
y.- ha K/103, K/552, K/1390
y.- ıp K1/25
y.- ır K/312, K/552, K/1390
y.- ıw K1/248, K1/392
y.- ḳan K/312, K1/385, K1/470
y.- maś K/315, K/1434
[16]
yuġargı: Yukarıdaki, üstteki.
y. K/1226
[1]
yuġarı: Yukarı.
y. K1/57, K1/81, K1/357, L/146, L/171, L/210
y.+ ġa K1/151
y.+ la A/26, A/150, K/690, L/208
y.+ laġılarġa K/1505
y.+ nan L/208
[13]
yuġarılıḳ: Yukarılık, yükseklik.
y.+ ḳa K1/354
[1]
yuġihe: Yoksa.
y. K/1136, K/1137
[2]
yuḫa: Hilekâr.
y. K/531, K/889
[2]
yuḫalıġ: Hilekârlık.
y.+ ın K/745, K/1543

[2]

yuḳ: Yok.

ala alġanı y. iné L/98

aldaşġanım y. L/67

bélgen kéşé y. K1/200

bélgeném y. K/195

bélmegené y. K1/117

bulġanı y. K/326, K/833, K/1591

bulġanı y. iné K/268

dertlengené y. iné L/210

éskenébéź y. L/60

eytép torahı la y. K1/171

iġtibar itkenderé y. K1/66

işétkenébéź y. iné A/175

işétkeném de y. K1/174

ḳala torġanı taġı y. K/299, K/1200

ḳayġıhı y. L/61

kilgeném y. K/248

kürgenderé la y. K1/65

kürgenébéź y. iné K/1127

kürgeném y. K1/147

méngené y. K/1497

rizalıġım y. K1/416, K1/418

tabḳanım y. K/211

uḳıġanıġıź y. mı K/697, K/758, K/1538, K/1554

uylaġanım da y. A/165

y. A/49, A/165, A/185, A/188, A/211, K/127-2, K/221, K/299, K/423, K/520, K/743, K/750, K/1056, K/1200, K/1218, K/1298, K/1357, K/1371, K/1473, K/1542, K/1546, K/1559, K/1560, K/1735, K1/3, K1/11, K1/32, K1/52, K1/66, K1/79, K1/97-3, K1/112, K1/152, K1/201, K1/202, K1/214, K1/215, K1/217, K1/222, K1/270, K1/283, K1/285, K1/298, K1/305, K1/321, K1/328, K1/343, K1/344, K1/360, K1/364, K1/366, K1/369, K1/395, K1/442-2, K1/453, K1/465, K1/486, L/20, L/25-2, L/28, L/46-2, L/54, L/55, L/56, L/58, L/59, L/92-2, L/93-2, L/108, L/143-2, L/178

y. (~yuġ) + ında K1/130

y. iné K1/56, L/2, L/26, L/94, L/185, L/189

y. itér K1/27

y. mı K/536, K/537, K/662, K/744, K/1216, K/1373, K/1542

y. ta bulır K1/305

y.+ ḳa L/89

y.+ ḳa sıġa K1/442

y.+ ḳa sıḳḳanın K1/315

y.+ ḳa sıḳtı K1/357

y.+ mı K1/193, L/11, L/115

[135]

yuḳ ḫaḳḳa: Yok pahasına, yok yere.

y. A/38, L/93

[2]

yuḳ-ihe: Yoksa. *bk.* yuġihe.

y. A/130, K/139

[2]

yuḳha: Yoksa. *bk.* yuġihe.

y. K1/117, K1/221, K1/317, K1/385, K1/387, K1/414, K1/484

[7]

yuḳḳa: Boş yere, yok yere, boşuna.

y. K/112, K1/222, K1/238

[3]

yuḳḳa küre: Boş yere, boşuna.

y. K/43

[1]

yuḳlıḳ: Yokluk. *bk.* yuḳtıḳ.

y. A/40, L/84-2

y. (~yuḳlıġ) + ı L/87, L/197

y. (~yuḳlıġ) + ın K1/421

y.+ ḳa L/90

y.+ tıñ L/89

[8]

yuḳtıḳ: Yokluk.

y.+ tı K/1372

[1]

yul: 1. Yol.

y. A/81, A/104, A/119, K/37, K/51, K/398, K/413, K/677, K/700, K/736, K/1073, K/1182, K/1193, K/1489, K/1495, K1/60, K1/70, K1/97, K1/103, K1/185, K1/308, L/177

y.+ da A/131, K/80, K/115, K/520, K/664, K/1358, K/1382, K/1426, K/1427, K/1475, K/1740, L/16, L/175

y.+ dan K/229, L/134

y.+ dar A/5, A/7, K1/406

y.+ dara K/737

y.+ dıñ K1/1

y.+ ġa A/104, A/159, K/283, K/689-2, K/1270, K/1460, K/1503-2, K/1552, K/1606, K1/100, K1/178, K1/229, K1/446

y.+ ı K/185, K/186, K/713, K1/48, K1/265, K1/298, K1/460
y.+ ıġıź uñ bulhın K1/326
y.+ ım K1/89
y.+ ın A/17, K1/494, L/95
y.+ ıñ L/14
y.+ ına A/22, A/80, A/120, K/278, K/743, K/1190, K/1542, K1/166, K1/452
y.+ ında A/24, A/134
y.+ ıñdı K/325, K/1072
y.+ ıñdıñ K1/116
y.+ ınıñ K1/239
***yul ḳuy-*:** "fırsat ver-."
y. ḳuyıp K1/210
2. Defa, kez, kere.
y.+ ı A/185, A/210, K1/390
[89]

yulaḳ: Uzun çizgi.
y. yulaḳ K1/376
yulaḳ y. K1/376
[2]

Yulaman: Kişi adı.
y. tügél inémé K1/309
y. K1/294, K1/308-2, K1/320, K1/367, K1/373, K1/375, K1/376, K1/423, K1/450-2
y.+ dı K1/307, K1/311
y.+ dıñ K1/315, K1/329, K1/348, K1/372, K1/375, K1/421
y.+ ıñdı K1/311
[21]

Yulaman aġay: Kişi adı, Yulaman abi.
y. K1/321
[1]

Yulaman ḳart: Kişi adı, İhtiyar Yulaman.
y. K1/292-2, K1/295, K1/297, K1/299-2, K1/305, K1/314, K1/322, K1/326, K1/327, K1/331, K1/342, K1/344, K1/347, K1/348, K1/354, K1/357-2, K1/361, K1/364, K1/367, K1/369, K1/379, K1/380, K1/393, K1/399-2, K1/411, K1/414, K1/416, K1/418, K1/419-2, K1/420, K1/422, K1/424, K1/428, K1/433, K1/439, K1/448, K1/453, K1/455, K1/500
y.+ ḳa K1/305, K1/379, K1/394, K1/409, K1/498
y.+ tan K1/459
y.+ tı K1/360, K1/394, K1/497
y.+ tıñ K1/298, K1/303, K1/318, K1/319, K1/330, K1/333, K1/336, K1/340, K1/347, K1/349, K1/351, K1/368, K1/374, K1/378, K1/379, K1/396, K1/421, K1/434, K1/445, K1/451, K1/498, K1/499-2
[76]

yulawsı: Yolcu, yolculayan, uğurlayan.
y.+ hı A/160
y.+ larźı K/991
[2]

yulay: Defa, kez, kere.
y. A/157, A/162, A/165
[3]

yulbaśarlıḳ: Eşkıyalık, haydutluk.
y. K1/404
[1]

yuldaş: Yoldaş, arkadaş.
y. ittéñ K1/498
y.+ ım K1/465
[2]

yulıḳ-: Karşılaşmak, denk gelmek, rast gelmek.
y.- ḳanda K1/323
[1]

yunel- [d: yünel-]: İyileşmek. *bk.* yünel-(II)**.**
y.- gen K/1380
[1]

yurġan: Yorgan.
y.+ ına K1/149, K1/160
[2]

yurı-: Yormak, yorumlamak, tâbir etmek.
y.- b K/1324
y.- ġan K/495
[2]

yurıy: Bile bile, kasten, bilerek.
y. K1/477
[1]

yurttır-: Dörtnala koşturmak, hızla koşturmak.
y.- ġan L/29
[1]

yuyıl-: Silinmek, temizlenmek.
y.- ġan K1/271
y.- maś K1/200, K1/447
y.- mayźar K1/275
[4]

yügen: İp, bağ, yular.
y. K1/126, K1/128, K1/130
[3]
yügenlé: Yularlı, yuları olan.
y. K1/61
[1]
yügér-: Koşmak, hızlı hızlı gitmek, meydana gelmek, görünür olmak.
y.- e K1/215, K1/313
y.- éb barıb K/1233, K/1295, K/1717
y.- éb kiléb K/1225, K/1408, K/1460
y.- éb sıḳḳandar K/1317
y.- em K1/72
y.- ép barıp K1/491
y.- ép K1/478
y.- ép yörönö K1/370
y.- ép yöröy torġas K1/371
y.- gende K1/310
y.- gender K/1058
y.- źé K1/426
[17]
yügéréş-: Koşuşmak.
y.- éb kitkender K/1736
y.- éb A/172, K/234
[3]
yüke: Ihlamur ağacı, ıhlamur.
y. K1/38
[2]
yün: Güç, imkân, fırsat.
y.+ den K/620
***yün bir-*:** "fırsat ver-."
y. bire K/122
***yün éźźe-*:** "fırsat kolla-."
y. éźźegender K/1610
y. éźźey K/925, K/1513, K/1620
[6]
yünel- (I): Yönelmek.
y.- dé K1/373
y.- eler K1/326
[2]
yünel- (II): Hastalıklardan kurtulmak, iyileşmek.
y.- gen K/516, K/573
y.- gender K/488
y.- genén K/1248
y.- geyné K1/425
[5]
yünelt- (I): Yöneltmek.
y.- té K1/428
[1]
yünelt- (II): İyileştirmek, tedavi etmek.
y.- e almanılar K/571
y.- éb K/88
y.- éb yörögen K/270
y.- égéź K/281
y.- ér iném K/409
y.- érge bula mı K/354
y.- érge K/1158
y.- érmén K/208
y.- ken K/90, K/217, K/359, K/366, K/466, K/519, K/619, K/695, K/1104, K/1153, K/1267
y.- kender K/870, K/1275
y.- meś miken K/1145
[22]
yünet-: İyileştirmek, tedavi etmek.
y.- érge téyéş K/566, K/1405
y.- hén K/409
[3]
yünhéź: Beceriksiz, yeteneksiz.
y. K/112
[1]
yürmele-: Küçük küçük adım atıp hızlı hareket etmek.
y.- yźer K1/184-2
[2]
Yürüźen: Özel ad.
y. K1/77
y.+ ge K1/72
[2]
yütkér-: Öksürmek.
y.- e iné L/45, L/52
y.- éwé L/52
y.- źé L/47
[4]

Z

zadaniye: *Rus.* Atama, görev.
z. K1/27
[1]
Zaḫariya: Kişi adı.
z.+ nın K/808
[1]
zakon: *Rus.* Kanun, yasa, kural.
z. A/41, A/53, A/77, A/80, A/98, A/108, K/184, K/328, K/937
z.+ da K/349, K/763
z.+ dağı K/796

z.+ dar A/34
z.+ darı A/70
z.+ darźı A/25
z.+ dı K/107
z.+ dın K/108, K/767
z.+ ġa A/97, K/762
z.+ ına A/57
[21]

zakonhıźźıḳ: Kanunsuzlık, kuralsızlık.
z. K/195, K/435, K/801, K/824
[4]

zakonlı: Yasal, kanuni.
z. A/82
[1]

zal: *Rus.* Salon.
z.+ ında K1/94
[1]

zaman: *Far.* Zaman, vakit.
z.+ da A/33, K1/149, K1/182, K1/189, L/124
z.+ dan K/882, K1/143
z.+ dar K1/132
z.+ darźa A/116
z.+ ında K/26, K/1141
[11]

zapas: *Rus.* Stok.
z. A/68, A/70
[2]

zar: *Far.* Kaygı, üzüntü, sızlanma.
z. K1/238
[1]

Zara: Kişi adı.
z.+ nı K/3
[1]

zarar: *Ar.* Zarar, ziyan.
z. K/553, K/1391
[2]

zarıḳ-: Kaygılanmak, azap çekmek, sıkıntı çekmek.
z. (~zarıġ) - a K1/340
[1]

zarlan-: Şikayet etmek, dert yanmak, yakınmak.
z.- a L/92, L/120, L/122
z.- alar A/124
z.- alar iné L/7
z.- dı L/17
z.- ıp K1/241, L/58, L/92
z.- ıp ḳuya L/60
z.- ıp ultırźı L/17
z.- ıw bulıp tora iné L/18
z.- ıwźarı L/54
[13]

zarlanış-: Karşılıklı şikâyetlenmek, yakınmak.
z.- alar iné L/70
z.- ıp L/18
[2]

zat: *Ar.* Nesil, soy.
z.+ ı K/576
z.+ tı K/1422
[2]

zavıt: *Rus.* Anlaşma, sözleşme.
z. K/1633
[1]

zavod: *Rus.* Fabrika.
z. A/7, A/8
z.+ ḳa L/92
z.+ tar A/8
z.+ tarınıñ A/3
[5]

Zavulon: Yer, bölge adı.
z. K/78, K/80
[2]

zawıḳlı: Zevkli, keyifli, eğlenceli.
z. K1/334
[1]

zaya: *Ar.* Boşa geçen (zaman için).
z. K1/339, K1/340
z.+ ġa K1/334
[3]

zeġif: Ar. Zayıf, narin.
z. K/1436
z.+ ter K/519
z.+ terźé K/518
[3]

Zemskiy: Özel ad.
z. A/26, A/124, A/134
[3]

zeñger: Mavi.
z. A/182, K1/182, K1/282, K1/289, K1/370, K1/438, K1/461, K1/464, K1/501, L/37
z.+ ge K1/152
[11]

zeñgerhıw: Açık mavi.
z. K1/79
[1]

zep-zeñger: Masmavi.
z. K1/53

[1]

Zevedey: Kişi adı.

z. K/86-2, K/276, K/667, K/946, K/1040, K/1089, K/1160, K/1478

z.+ źı K/1090

[10]

zıyan: *Far.* Zarar, ziyan.

z. itmeś K/1746

z. A/74, A/79, A/88

z.+ darın A/125

z.+ ı A/76

[6]

zıyanlı: Zararlı, aksi tesirli.

z. A/86

[1]

zıyan-zarar: *Far.*+*Ar.* Zarar ziyan.

z. L/142

[1]

zifa: *Far.* Güzel, çekici, cazibeli, endamlı.

z. K1/204, K1/337, K1/461

[3]

zimle nit: *Rus*. Topraksız, vatansız.

z. L/73

[1]

zinhar: *Far.* Lütfen.

z. L/84

[1]

zolom:*Ar.* Zulüm.

z. A/91

[1]

Zorovavel: Kişi adı.

z. K/13

z.+ dı K/13

[2]

Zoya: *bk.* Zoya Kosmodémyanskaya.

z. K1/4, K1/17, K1/20, K1/25, K1/30, K1/34, K1/37, K1/41, K1/43, K1/44, K1/45, K1/48

z.+ ġa K1/19

z.+ nan K1/24

z.+ nı K1/18, K1/22, K1/23, K1/31

z.+ nıñ K1/14, K1/21, K1/40, K1/44, K1/47

[28]

Zoya Kosmodémyanskaya: Kişi adı.

z.+ nan K1/17

[1]

zöberjet: *Ar.* Zümrüt.

z. K1/294, K1/447

[2]

zöhre: *Ar.* Zühre, çoban yıldızı.

z. K1/377, K1/415

[2]

Zölḫize: Kişi adı.

z. K1/298, K1/314, K1/325, K1/336, K1/338, K1/339, K1/340, K1/342, K1/343-2, K1/344, K1/347, K1/348, K1/362-2, K1/370-2, K1/371, K1/394, K1/397, K1/400, K1/401-2, K1/402, K1/414, K1/417, K1/419-2, K1/421, K1/422, K1/425, K1/429, K1/432, K1/436-2, K1/440, K1/443, K1/444, K1/446, K1/460, K1/462, K1/463, K1/464-2, K1/466, K1/471, K1/473, K1/474, K1/477, K1/478, K1/479, K1/484, K1/485, K1/487-2, K1/488, K1/491, K1/497-4

z.+ ge K1/316, K1/344, K1/348-2, K1/349, K1/362, K1/399, K1/402, K1/439, K1/477

z.+ hé K1/297, K1/336, K1/375, K1/396

z.+ hén K1/361, K1/395, K1/497

z.+ héndey K1/324

z.+ le géne iné K1/474

z.+ le K1/365

z.+ m K1/369, K1/465

z.+ mé K1/474

z.+ né K1/363, K1/366, K1/409, K1/413, K1/415, K1/416, K1/423, K1/427, K1/437, K1/463, K1/476, K1/481

z.+ néñ K1/325, K1/340, K1/341, K1/345, K1/365, K1/372, K1/374, K1/398, K1/405, K1/412, K1/414, K1/415, K1/416, K1/426, K1/434, K1/435, K1/437, K1/441, K1/442, K1/444, K1/445, K1/460, K1/461-2, K1/475, K1/482, K1/488, K1/489, K1/498, K1/499

z.+ ñdé K1/469, K1/484

[128]

Ź

źa: da/de, dâhi. *bk.* da.

ź. A/6, A/20, A/48, A/54, A/69, A/78, A/80, A/139, A/158, A/159, A/161, A/174-2, A/177, A/184, A/192,

A/209-3, A/210, A/211, A/212-2, K/58, K/114, K/136, K/153, K/157, K/158, K/164, K/251, K/252, K/282, K/333, K/334, K/343, K/347, K/424, K/442, K/522, K/601, K/655, K/657, K/681, K/703, K/712-2, K/724, K/727, K/736, K/737, K/740, K/776, K/781, K/805, K/840, K/851, K/866, K/867, K/874, K/891, K/907, K/912, K/936, K/1016, K/1025-4, K/1028, K/1056, K/1089, K/1130-2, K/1136, K/1137, K/1140, K/1151, K/1154, K/1171, K/1202, K/1216, K/1318, K/1332, K/1366, K/1504-2, K/1519, K/1520, K/1521, K/1550, K/1578, K/1608, K/1636, K/1653, K/1697, K/1712-2, K/1713, K/1721, K/1722, K/1741, K1/12, K1/32, K1/40, K1/60, K1/61, K1/65, K1/66, K1/79, K1/83, K1/100, K1/155, K1/157, K1/167, K1/172, K1/173, K1/181, K1/184, K1/210, K1/217, K1/229, K1/241, K1/248, K1/251, K1/257, K1/275, K1/278, K1/304, K1/313-2, K1/315, K1/342, K1/350, K1/354, K1/375, K1/377, K1/378, K1/395, K1/398, K1/411, K1/431, K1/432-2, K1/442-2, K1/452, K1/464-2, K1/490-2, L/6, L/32, L/54, L/56, L/67, L/70, L/73, L/82, L/85, L/86, L/106, L/112, L/119, L/121, L/134, L/135, L/153-2, L/161, L/164, L/168-2, L/174, L/175, L/181, L/184, L/188

[179]

źarźan-: Kızmak, şikâyet etmek.

ź.- ġandar K/1614

[1]

źe: da/de, dâhi. *bk.* da.

ź. A/6, A/89, A/91, A/110, A/119-2, A/167, A/175, A/205, K/36, K/137, K/138, K/159, K/162, K/164, K/166-2, K/167, K/184-2, K/228-2, K/229, K/251, K/265, K/284, K/303, K/328, K/333, K/342-2, K/363, K/378, K/394, K/407, K/504, K/511, K/515, K/634, K/645, K/651, K/654-2, K/773, K/786, K/801, K/848-2, K/862, K/968, K/969, K/1038, K/1062, K/1106, K/1168, K/1174, K/1178, K/1205, K/1214, K/1215, K/1219, K/1222, K/1224, K/1231, K/1261, K/1346, K/1432, K/1461, K/1509, K/1536, K/1537, K/1604-2, K/1674, K/1682, K/1700, K1/12, K1/18, K1/19, K1/24, K1/29, K1/44, K1/52, K1/56, K1/61, K1/81, K1/85-2, K1/101, K1/110, K1/111, K1/118, K1/163, K1/184, K1/199, K1/201, K1/224, K1/229, K1/242, K1/266, K1/275, K1/278, K1/293-2, K1/305, K1/338-2, K1/343, K1/344-2, K1/348-2, K1/349, K1/353, K1/355, K1/363, K1/369-2, K1/422, K1/436-2, K1/441, K1/442-3, K1/459, K1/490-2, K1/495-3, L/9, L/14, L/15, L/21, L/35, L/47, L/49, L/51, L/54, L/57, L/58, L/60, L/61, L/83, L/102, L/105-2, L/110, L/113, L/137, L/138, L/146-2, L/151, L/156, L/162, L/189, L/199-2

ġeźetiy ź. tügél K1/58

[161]

źur: Büyük, dev, hacimli.

ź. A/2, A/3, A/5, A/26, A/44, A/63, A/64, A/72, A/74, A/79, A/86, A/115, A/132, K/35, K/81, K/102, K/199, K/225, K/227, K/231, K/516, K/787, K/833, K/836, K/842, K/843, K/918, K/1052, K/1210, K/1215, K/1217, K/1219, K/1230, K/1574, K/1624, K1/2, K1/34, K1/36-3, K1/37, K1/38, K1/40, K1/45, K1/71, K1/72, K1/86, K1/94, K1/95, K1/110, K1/114, K1/115, K1/122, K1/125, K1/137, K1/142, K1/158, K1/160, K1/215, K1/224, K1/230, K1/231, K1/233, K1/237, K1/257, K1/341, K1/350, K1/356, K1/376, K1/406, K1/424, K1/447, L/27, L/33-2, L/66, L/75, L/80, L/95, L/126, L/127, L/128, L/130, L/133-2, L/142, L/153, L/163, L/165, L/188

ź. iken K/1732

ź.+ ıraḳ K1/189, L/75, L/151

ź.+ źan tügél iné L/151

[95]

źuray-: Büyümek, irileşmek.

ź.- ıp L/139

[1]

źurlıḳ: Büyüklük.

ź.+ tağı L/69

ź. (~źurlıġ) + ınday L/27

[2]

KAYNAKÇA

Abdrafikova, G. Ḥ; Akkubekov, R. Yu.; Bulgakov, R. M.; İgdavletov, İ. S.; İskandarova S. A.; Salihov, A. G. (2023). *Başkort Aymağı - Terjeme hem añlatmalar ménen haylanma meḳelelerźéñ faksimileları*. Öfö: Rfa Öftü Tteyi.

Abik, A. D. (2006). *ᶜAli Şîr Nevâyî, Hamsetü'l-Mütehayyirîn (Metin-Çeviri-Açıklamalar-Dizin)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Agişev, İ. M.; Zeynullina, G. D. (1996). *Başḳortsa-Russa hüźlék*. Meskev: Russkiy Yazık.

Agişev, İ.; Biyişev, E.; Zeynullina, G.; Möhemmedov, Z. ; Kusimova, T. ; Uraksin, Z.; Yarulina, U. (1993). *Başḳort télénéñ hüźlégé*. Tom I-II, Meskev: Russkiy Yazık.

Alyılmaz, C. (1994). Orhon yazıtlarının söz dizimi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arat, R. R. (1987). *Makaleler II*. (O. F. Sertkaya, Haz.). Türk Şivelerinin Tasnifi, 69-149. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Argunşah. M. (2013). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Ata, Aysu (2010). Moğol Fütuhatı ve Doğu - Batı Türk Yazı Dili Kavramları Üzerine. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. 17, 1 29-37.

Atay, A. (2014). *Çağatay Türkçesinde edatlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK Yayınları.

Barutçu Özönder, F. S. (1996). '*Ali Şir Nevâyî Muhakemetü'l-Lugateyn, İki Dilin Mukayesesi*. Ankara: TDK Yayınları.

Baskakov, A.N.; Golubeva, A.A.; Kamileva, K.M.; Lyubimov, K.M.; Salimzyanova, F.A.; Yusipova, R.R. (1999). *Büyük Türkçe-Rusça sözlük*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Bayraktar, N. (2004). *Türkçede fiilimsiler*. Ankara: TDK Yayınları.

Benzing, J. (1995). *Başkurt Türkçesi*. (M. Argunşah, Çev.). Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S. 95, s. 127-142.

Berta, A. (1998). *Tatar and Bashkir*. The Turkic Languages, London and New York: Routhledge, s. 283-300.

Biner, İ. (2014). *Başkurt dili grameri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü Yayınları.

Biyişev, A. G. (1972). *O Başkirskom alfavite*. Vaprosı Soverşenctvovaniya alfavitov Tyurkskih Yazıkov SSSR. Moskova: Nauka, s. 49-58.

Bodrogligeti, A. J. E. (2001). *A grammar of Chagatay*. Muenchen: Lincom Europa.

Bozkurt, F. (1999). *Türklerin dili*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bulak, Ş. (2011). *Tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde şart kipi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. S. 30, s. 71-98.

Bulak, Ş. (2017). *Karşılaştırmalı tarihî Türk yazı dilleri grameri fiil çekimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Bulgakov, V. M. (2021). Rospis soderjaniya sbornikov "Başkort Aymagı" i nekotorıye svedeniya o niḫ. *Problemı Vostokovedeniya*. C. 4, s. 68-74.

Buran, A.; Alkaya, E. (2019). *Çağdaş Türk yazı dilleri-III, Kuzeybatı / Kıpçak Grubu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth century Turkish*. Oxford: The Clarendon Press.

Coşkun, M. V. (2008). *Türkçenin ses bilgisi.* İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Çetin, E. (2008). On üçüncü yüzyıl öncesi Türkçede soru. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, G. (2019). Zeyneb Biyişevanın hikâyeleri üzerine Başkurt Türkçesi dil incelemesi (İnceleme-metin-dizin). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Devellioğlu, F. (2017). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dmitriyev, N. K. (1950). *Başḳort télénéñ grammatiḳahı.* Öfö: Başgosizdat.

Eckmann, J. (1979). *Çağatayca, Tarihî Türk şiveleri*. (M. Akalın, Çev.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Eckmann, J. (2021). *Çağatayca el kitabı*. (G. Karaağaç, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.

Ehmerov, K. Z. (1972). *Başḳort yazıwı tariḫénen*. Öfö: Başḳortostan Kitap Neşriyeté.

Ekba, Z. N.; R. N. Karimova. (2021). Lingvistiçeskoye A. G. Bessenova kak dialektnıy pamyatnik Başkirskogo yazıka naçala XX v. *Oriental Studies*. T. 14 (5). s. 1076-1088.

Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2010). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2011). Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine. *Türk Gramerinin Sorunları*. Ankara: TDK Yayınları. s. 61-66.

Erdal, M. (2004). *A grammar of old Turkic*. Leiden: Brill.

Erdem Uçar, F. M. (2016). Çağatay Türkçesinde Tasvir Fiilleri. *Türkbilik*, 32, s. 21-56.

Ergin, M. (2013). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Ertürk, F. (2008). Başkurt Türkçesinde sıfat-fiil ekleri ve işlevleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gabain, A. V. (2007) [1. Baskı 1988]. *Eski Türkçenin grameri*. (M. Akalın, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.

Gelewitdinov, İ. (2008). *Başkort eźebi télé tarihı*. Ufa: Kitap Neşriyat.

Gökçe, H. (1999). Başkurt Türkçesinin tarihi karşılaştırmalı ses bilgisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Harman, Ö. F. (2000). İncil. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 22, s. 270-276.

Husainova, L. M. (2017). Alfavitı Başkirskogo yazıka v XIX - naçale XX vekov. Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta. No: 3 (203), s. 37-42.

İbrahimov, G. (1996). *Türkçe-Başkurtça konuşma kılavuzu*. Ankara: Türksoy Yayınları.

İncil. (2014). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

Kamalieva, A. (2019). XX. yüzyıl başı yeni Tatar edebiyatı ve Mecit Gafurî'nin *Kara Yüzler* adlı hikâyesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 63, s. 108-118.

Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin ses bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Karagöz, Erkan (2011). Başkurt sovyet yazarı Zeyneb Biyişeva. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi* I, s. 311-322.

Karimova, R. N.; Latıpova, R. M. (2016). Pismennıye istoçniki po Başkirskomu yazıku kontsa XIX - naçala XX veka. *Uralo-Altayskiye issledovaniya*, No: 1 (20), s. 41-52.

Katar, M. (2007). Paskalya. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 34, s. 181-182.

Kerimullin, E. (1979). *Kitap dönyasına seyeḫet*. Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyatı.

Keskin, R. (2004). Başkurt Türkçesinde zarf-fiiller. *Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kiyikbayev, J. G. (1966). *Ḫeźérgé Başḳort télé*. Öfö.

Kiyikbayev, J. G. (2002). *Başḳort Télénéñ fonétikahı*. Öfö.

Kiyikbayev, J. G.; Seyitbattalov, G.; İşbirzin, E.; Aznabayev, A.; Faritov, H.; Habibullina, F. (2010). *Başḳort télé*. Öfö: Zeyneb Biyişeva İséméndegé Kitap

Neşriyeté.

Korkmaz, Z. (2011). *Türkçede eklerin kullanılış şekilleri ve ek kalıplaşması olayları*. Ankara: TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.

Köprülü, F. (1945). Çağatay edebiyatı. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 3. s. 270-323.

Mustafayev, E.M; Şçerbinin, V.G. (1996). *Büyük Rusça-Türkçe sözlük*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Ölmez, Z. (2003). *Şecere-i Türk'e göre Moğol boyları*. İstanbul: Kebikeç Yayınları.

Öner, M. (1994). *Başkurt Türkçesinden metinler*. Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VIII, s. 67-115.

Öner, M. (1998). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: TDK Yayınları.

Öner, M. (1999). Tatar, Başkurt ve Kazak Sözlükleri. *Kebikeç*. S. 7-8, s. 115-129.

Öner, M. (2009). *Kazan-Tatar Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Öner, M. (2011). *Türkçe yazıları*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Özşahin, M. (2017). Başkurt halk şairi Remi Garipov'un şiirlerinde Başkurt dili. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17 (1), s. 185 - 193.

Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Özşahin, M. (2020). Başkurtçanın sözlükleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*. S. 50, s. 347-372.

Öztürk, G. (2002). Başkurt Türkçesi ve yazı dilinin gelişimi. *Türkler*. C. 20, s. 103-109. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Öztürk, G. (2011). 1902 tarihli eski kiril harfli Başkurtça bir İncil tercümesi ışığında Başkurt edebî dili tarihine yeni bir bakış. (Düzenleyen: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu). *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (10-15. 09. 2017) içinde (C. 3), s. 1387-1398. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Poppe, N. (1964). *Bashkir manual*. Bloomington: Indiana University.

Pröhle, V. (2017). [1903]. Başkurt dil incelemesi. *ÇÜTAD Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. (H. Ç, Arslan, Çev.), C. 2, S. 2, s. 263-299.

Rudenko, S. İ. (2001). *Başkurtlar*. (Roza-İklik Kurban, Çev.). Konya: Kömen Yayınları.

Salihov, A.; Kamayeva, L.; Gafurov, M.; Küçükmehmetoğlu, Ö. (2011). *Mecit Gafuri – Şiirler*. Ankara: Türksoy Yayınları.

Samoyloviç, A. N. (1928). *K istorii literaturnago sredneziatsko-turetskogo yazıka. Leningrad*. (A. İnan, Çev.). Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yıllık Çalışması I, s. 73-95.

Schönig, C. (2013). Modern Türk dillerinin eş zamanlı tasnifi ve tarihsel yönleri. *Dil Araştırmaları*. (İ. Sarı, Çev.). S. 12, Bahar 2013, s. 121-257.

Serebrennikov, B.; Gadjieva, N. (2011). *Türk Yazı dillerinin karşılaştırmalı tarihî grameri*. (T. Hacıyev; M. Öner, Çev.). Ankara: TDK Yayınları.

Sezer, S. (1999). Başkurt Türkçesindeki Arapça ve Farsça unsurlar. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sırtı, E. (2017). Kıpçakçadan Başkurtçaya kök fiillerde /s/ fonemi. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 5 (9), 322-331.

Şekür, R. (2005). *Arźaḳlı Başḳorttar*. Öfö: Kitap.

Şimşir, B. N. (1992). *Türk yazı devrimi*. Ankara: TTK Yayınları.

Şirin User, H. (2015). *Başlangıçtan günümüze Türk yazı sistemleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Taymas, A. B. (1966). *Kazan Türkleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.

Tekin, T.; Ölmez, M. (2014). *Türk dilleri -giriş-*. İstanbul: Bilsesu Yayıncılık.

Tiken, K. (2004). *Eski Türkiye Türkçesinde edatlar, bağlaçlar, ünlemler ve zarf fiiller*. Ankara: TDK Yayınları.

Togan, Z. V. (1979). Başkırt. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 2, s. 328-332.

Tokatlı, S. (2002). Başkurt Türkleri. Türkler Ansiklopedisi. C. 20. s. 81-87.

Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. (2005) [10. Baskı]. Ankara: TDK Yayınları.

Türk, A. T. (2014). Nurihan Fettah'ın "Sızgıra Torgan Uklar" Romanı Üzerine Dil İncelemesi (Giriş-Metinler-Dizin). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkyılmaz, F. (1999). *Kırım, Tatar, Başkurt Türkçelerinde isim*. Yayımlanmamış Doktara Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Usmanova, M. G. (2007). *Başḳort télé gramatikahı*. Ufa: Kitap.

Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Ünüvar, D. (2018). Başkurt Türkçesinde kuşma kılımlar (birleşik/karmaşık fiiller). *Yeni Türkiye Dergisi. Türk Dili Özel Sayısı I*. S. 99. s. 293-301.

Yalçın, S. K. (2013). *Çağdaş Türk lehçelerinde ünlüler*. Ankara: TDK Yayınları.

Yazıcı Ersoy, H. (2007). *Başkurt Türkçesi, Türk Lehçeleri Grameri*. (ed.) Ahmet Bican, Ercilasun. Ankara: Akçağ Yayınları. s. 749-810.

Yazıcı Ersoy, H. (2012). *Başkurt Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde yalancı eş değerler*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Yazıcı Ersoy, H. (2014). *Başkurt Türkçesinde kip*. Ankara: TDK Yayınları.

Yazıcı Ersoy, H. (2022). *Başkurt Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.

Yazıcı Ersoy, Habibe (2014). Başkurt Türkçesinde -nXkX/-DXkX/-ÂXkX Yapısı ve İşlevleri. *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, s. 463-488.

Yıldırım, F. (2018). *Suriye Bayırbucak Türkmen ağzı.* Adana: Karahan Kitabevi.

Yılmaz, E. (2003). Doğu Türkçesi, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. C. 2, s. 217-222.

Yuldaşev, A. A. (1981). *Grammatika sovremennogo Başkirskogo liternaturnogo yazıka.* Moskva: İzdatelstvo Nauka.

Zeynullin, M. V. (2005). *Ḫeźérgé Başḳort eźebiy télé-morfologiya.* Öfö: Resey Federatsiyahınıñ Meġarif Ministrlıġı Başḳort Devlet Üniversitetı.

Zeynullina, G. D. (1996). *Törökse-Başḳortsa, Başḳortsa-Törökse Hüźlék*. Öfö: Başḳortostan Kitap Neşriyeté.

EKLER

EK 1. Kiril Harfli Başkurtça İncil Metni

ИНЖИЛ

(ЕВАНГЕЛИЕ)

ГОСПОДА НАШЕГО

ІИСУСА ХРИСТА

СВЯТОЕ ЕВАНГЕЛІЕ

ОТЪ

Матѳея, Марка, Луки и Іоанна

НА БАШКИРСКОМЪ ЯЗЫКѢ.

КАЗАНЬ.
ТИПОГРАФІЯ В. М. КЛЮЧНИКОВА.
1902

ПРЕДИСЛОВИЕ

ДОРОГОЙ ДРУГ!

В твоих руках ЕВАНГЕЛИЕ, т.е. часть БИБЛИИ.
Что это за книга — Библия? Библия — это Слово Божие. Библия — это собрание Священных Писаний, которые за 1500-летний период были написаны около четырьмя десятками авторов, вдохновляемых Святым Духом. Библия делится на две части — на Ветхий Завет и Новый Завет. Ветхий Завет был написан до рождества Христова, а Новый Завет в течение первого столетия после рождества Христова. Наше летоисчисление ведётся с года рождения Иисуса Христа.

Ветхий Завет писался, в основном, на древнееврейском и, частично, на арамейском языках, а Новый Завет на греческом, т.е. на языке культуры того времени.

Библия — Слово Божие — раскрывает тайну происхождения мира, человека и смысл бытия. В ней говорится не только о том, как произошло грехопадение человека, отлучённого за это от Бога и осуждённого на вечную погибель, но также и о том, как Бог послал на землю Своего Сына, Иисуса Христа, чтобы умереть за грехи людей и указать им истинный путь жизни. Четыре первые книги Нового Завета называются Евангелия. В них описывается жизнь, смерть и воскресение Иисуса Христа. Слово „Евангелие" — греческое, в переводе оно означает „Благая весть". Весть о чём? О том, что: „... **так возлюбил Бог мир, что отдал Сына Своего единородного, дабы всякий, верующий в Него, не погиб, но имел жизнь вечную**" (Иоанн 3:16).

По переводам на другие языки Библия занимает первое место в мире. Пять столетий назад переводы Библии имелись всего на 33 языках, а к началу XIX века лишь на 70 языках. На протяжении XIX века полные или частичные переводы Библии появились уже на 400 языках, а за первую половину XX века к ним добавилось ещё 500 полных или частичных её переводов на разные языки. Ежегодно издаваемый каталог по Библии приводит в алфавитном порядке все языки, на которых изданы те или инные книги Библии.

Установлено, что Библия к концу 1973 года оказалась — полностью или частично — переведённой на 1526 языков. За последнее время скорость появления новых переводов Библии значительно возросла. В среднем выходит один перевод за десять дней. Лишь 2—3% населения нашей планеты не имеют ещё пока текстов Библии на своём родном языке. В число этих 2—3% населения земного шара входит около 4 000 языков различных этнических групп, среди которых на одном и том же языке часто говорят всего лишь какие-нибудь пара десятков, сотен или тысяч человек.

Библия — это также книга, занимающая первое место в мире по тиражам. Помещённая ниже таблица приводит тираж Библий публикуемых Библейскими обществами:

(В МИЛЛИОНАХ ЭКЗ.)

Год:	1948	1950	1960	1970	1973
Библия целиком	1,7	2,5	3,9	5,2	5,9
Новый Завет	2,1	3,4	3,4	11,7	14,0
Отдельные книги (разделы) Библии	10,7	15,9	28,2	32,8	44,8
Всего	14,5	21,8	35,5	49,7	64,7

Общее количество экземпляров Библии, полностью или частично издаваемых в мире другими организациями или издательствами, кроме Библейских обществ, оказалось невозможным установить.

Мы уверены, что данное издание на башкирском языке послужит во славу Бога и для спасения людей.

С дружеским приветом,

ВОСТОЧНЫЙ БИБЛЕЙСКИЙ ИНСТИТУТ

ПУБЛИКАЦИИ БИБЛИИ НА БАШКИРСКОМ ЯЗЫКЕ

Согласно доступным нам данным:
1899 г. Казань. Евангелие от Матфея. 82 страницы.
1902 г. Казань. Четыре книги Евангелия. Перевод выполнен в 1901 году группой студентов „инородческой учительской семинарии" города Казани под руководством ректора Н. Бобровникова.

БАШКИРСКИЙ ЯЗЫК

А. А. Юлдашев

Башкирский язык — национальный язык башкир (989 тыс. чел.)[1]. В своей основе он сходен с другими тюркскими языками, из которых ближе всего стоит к татарскому языку, но значительно отличается от него, особенно в консонантизме и лексике.

Разговорный башкирский язык включает в себя два диалекта — восточный и южный. Письменный башкирский язык вплоть до тридцатых годов XX в. всецело ориентировался на татарский литературный язык. После образования Башкирской АССР он заново сформировался на основе восточного и южного диалектов. Письменность башкир до 1929 г. была на базе арабского, с 1929 г. — латинского, а с 1939 г. — русского алфавита, дополненного знаками *ғ, ҡ, ҙ, ҫ, һ, ң, ө, ү, ә* для обозначения специфических башкирских звуков.

[1] (Перепись нас. 1970 г.: 1 239 681 чел.)

Из ЯЗЫКИ НАРОДОВ СССР • В пяти томах
АКАДЕМИЯ НАУК СССР • ИНСТИТУТ ЯЗЫКОЗНАНИЯ
Издательство „НАУКА" • Москва/Ленинград 1966—1968

Матөейзан сыккан святое Евангеліе.

1-нсе бүлем.

Авраамъ улы, Давидъ улы Іисусъ Христостын төб нәгелен әйтеү. Авраамъ Исаакты тыуҙырган; Исаакъ Іаковты тыуҙырган; Іаковъ Іуда белән анын агай-эненәрен тыуҙырган. Іуда Өамаранан Фаресъ белән Зараны туҙырган; Фаресъ Есромды тыуҙырган; Есромъ Арамды тыуҙырган; Арамъ Аминадавты тыуҙырган; Аминадавъ Наассонды тыуҙырган; Наассонъ Салмонды тыуҙырган; Салмонъ Рахаванан Воозды тыуҙырган; Воозъ Руөанан Овидты тыуҙырган; Овидъ Іессейҙы тыуҙырган; Іессей Давидъ батшаны тыуҙырган; Давидъ-батша элек Урія катыны булган катынынан Соломонды тыуҙырган; Соломонъ Ровоамды тыуҙырган; Ровоамъ Авіяны тыуҙырган; Авія Асаны тыуҙырган; Аса Іосафатты тыуҙырган; Іософатъ Іорамды тыуҙырган; Іорамъ Озіяны тыуҙырган; Озія Іоафамды тыуҙырган; Іоафамъ Ахазды тыуҙырган; Ахазъ Езекіяны тыуҙырган; Езекія Манассіяны тыуҙырган; Манассія Амонды туҙырган; Амонъ Іосіяны тыуҙырган; Іосія Іоакимды тыуҙырган; Іоакимъ Вавилонга күсмәс борон Іехонія белән анын агай-эненәрен тыуҙырган. Вавилонга күскәндән гүя Іехонія Салаөіильды тыуҙырган;

13 Салаөiилъ Зоровавельды тыуҙырган; Зоровавель
Авiудты тыуҙырган; Авiудъ Елiакимды тыуҙырган;
14 Елiакимъ Азорҙы тыуҙырган; Азоръ Садокты
тыуҙырган; Садокъ Ахөмды тыуҙырган; Ахимъ
15 Елiудты тыуҙырган; Елiудъ Елеазарҙы тыуҙырган;
Елеазаръ Матөанды тыуҙырган; Матөан Iаковты
16 тыуҙырган; Iаковъ Марiянын ирен Iосифты тыу-
ҙырган; Марiянан Христосъ тиҙ исемдәнелеҙсе
17 Iисусъ тыуган. Шулай Авраамдан Давидка тиктe
бары ырыу ун-дүрт быуын; Давидтан Вавилонга
күскәнсә тагы ун-дүрт быуын; Вавилонга күскән-
дән алыҙ Христоска тиктe тагы ун-дүрт быуын.
18 Iисусъ Христостың тыуыуы былай булган: Анын
әсәгөн Марiяны Iосифка әйттергәс, кушылышмаҫта-
рынан элек Марiянын корһагында Святый Тындан
19 булганы беленгән. Анын ире Iосифъ, ҙүзе изге
әҙәм булгас, Марiянын ойатын йортка асмайым
20 тиҙ, йәшерен-генә айырыҙ йебәрмәк булган. Ул
мыны былайтыҙ уйҙагандан һуң, мына, Тәңгере
Фирештәһе ага төшөндә күренеҙ әйткән: эй „Да-
видъ улы Iосифъ! ҙүз катының Марiяны алыҙ өй-
өңдә тотоуга курыкма; анын корһагында йаралы-
21 усы Святый Тындан булган. Ул Ул-бала тыуҙырыр,
Ага Iисусъ тиҙ һин исем кушырһың; анын өсөн
Ул Үз кешеләрен йәҙыктарынан коткарыр, тиган.
22 Мынын барыһыла Тәңгеренен бәйгамбәр аркыры
айтеҙе йеренә килгөн тиҙ булган, ул айткан:
23 Мына кыҙ корһакты булыҙ ул тыуҙырыр; ага Ем-
мануилъ тиҙ исем кушырҙар: Еммануилъ тигәне
Хоҙай беҙҙе белән тигән һүҙ, тигән (Исаiи 7, 14).

Йокоґонан торгас, Іосифъ Тәнґере Фириштӑе 24
кушканса кылган: катынын кабўл итеб алыб ўзендә тоткан. Ўзе аны белән кушылышмаган; шунан 25
ахыры Марія баш-Улын тыуўырган; Іосифъ Ага Іисусъ тиб исем кушкан.

2-нсе бўлем.

Иродъ батша заманында Іудея Виөлеемында 1
Іисусъ тыугас, койаш сыгышынан йондоўсылар
Іерусалимгә килеб әйткәндәр: Йаңы тыуган Іудея 2
Батшӑы кайўа? Беў койаш сыгышында Анын
йондоўон кўреб, Ага баш эйәргә килдек, тигәндәр. Мыны ишеткәс, Иродъ батша курыккан,
аны белән бергә бөтөн Іерусалимъ халкы ла
курыккан. Шунан Иродъ бары баш-священниктарўы, халык китабсыларын йыйыб-алыб, аларўан:
Христосъ кайўа тыуасак, тиб ґорашкан. Алар 5
ага әйткәндәр: Іудея Виөлеемында (тыуасак);
анын өсөн бәйгамбәр аркыры былай йазылган:
Ґин дә Виөлеемъ, Іуда йере, Іуданын оло калала- 6
рынан берўә кәм түгелґен; анын өсөн ґинән бер
Баштык сыгар, ул Минен халкым Израильды ґактаб-көтәр тиб, тигәндәр (Мих. 5, 2). Шунда 7
Иродъ йондоўсыларўы йәшерен-генә сакырыб-алыб,
аларўан йондоўўон кўренгән уахытын белеб-алган.
Шунан ул, аларўы Виөлеемгә йебәреб, әйткән: 8
барыгыў, ґеў Баланы бик йакшылаб белешегеў,
шунан, (Баланы) табкас, мингә хәбәр итегеў, мин дә Ага барыб баш эйәйем, ти-

9 гән. Батшаны тыңдаб-алыб, алар киткәндәр; мына, аларҙың койаш сығышында күргән йондоҙо алдарынан барыб, ахыры бала йаткан урындың
10 тәңгәлена килеб туктаган. Йондоҙҙо күргәс, алар
11 бик ҙур кыуаныста булгандар. Шунан өйгә ингәс, Баланы ла Анын әсәйе Маріяны ла күргәндәр ҙә, Ага йығылышыб баш эйгәндәр, шунан хазиналарын асыб, йыйҙаб: алтын, ладанъ, смирна биргән-
12 дәр. Шунан төштәрендә Иродка кайтыб бармаҫка хәбәр алыб, бүтән йул белән ҙә йактарына кай-
13 тыб-киткәндәр. Алар кайтыб киткәс, мына, Тәңере Фирештәйе Іосифка төшөндә күренеб әйткан: тор, Баланы ла, Анын Әсәйен дә ал да Египетка кас; шунан мин ҙәңгә әйткәнсә шунда тор; анын өсөн Иродъ Баланы ҙултермәк булыб Аны эҙҙәгейе
14 килә, тигән. Іосифъ тороб, төнө белән Баланы ла,
15 Анын Әсәйен дә алыб Египетка киткән. Иродъ ҙулгәнсә, ул шунда торган; Тәңеренен бәйгамбәр-аркыры әйткән йүзе: Египеттан Мин Улымды сакырыб алдым, тигәне (Осіи 11, 1) йерена
16 килгән. Шунда Иродъ ҙенен йондоҙсыларҙан мыскылга калганын күргәс, бик асыуланыб Виөлеемдагы, бары анын тирә-йактарындагы балаларҙы барыһында йондоҙсыларҙан белеб алган ҙахытка караб самалаб икешәр йәш, анан кәмерәк йәш-
17 теләрен дә ҙултертергә йебәргән. Шунда Іеремія бәйгамбәр аркыры әйтелгән йүз йерена килгән; ул
18 әйткән Рама калаһында бик тилмереб, ҙкһеб илашкан тауыш ишетелә; балаларын кайгыртыб Рахиль илай, алары йукка күрә тыйылалмай, тигән.

(Іерем. 31, 15). Иродъ ўлгäндäн ĭуҥ Тäҥере Фи- 19
рештäге Египетта Іосифка төшөндä кўренеб, Айт- 20
кäн: тор, Баланы ла, Анын Асäген дä ал да Из-
раиль йеренä бар, Баланын йäнен эззäгäн кеше-
лäр ўлделäр, тигäн. Ул тороб, Баланы ла, Анын 21
Асäген дä алыб, Израиль йеренä килгäн. Іудеяла 22
ўз атаĭы Иродъ урынында Архелай батшалык
итеб торганын ишеткäс, ул анда барырга курык-
кан; шунан төшөндä хäбäр алыб Галилея тирä-
ĭенä киткäн. Килгäс Назаретъ тигäн калала урын- 23
дашкан; шунда байгамбäрзäр аркыры: Ул Назорей
тиб исемдäнер, тигäн ĭуз йеренä килĭäн.

3-нсе бўлем.

Ул көндäре Сумылдырыусы Іоаннъ килгäн; 1
(килеб) Іудея коро-далаĭында дин гөйзäб йөрөгäн.
Ул айткäн: тäўбä итегез, кўк батшалыгы йакын- 2
даны, тигäн. Исаія байгамбäр äйткäн кеше
шул, анын турыĭында ул äйткäн: коро-далала
кыскырыусынын тауышы сыга: Тäҥерегä йул äзер-
зäгез, Анын ĭукмактарын төз итегез тиб, тигäн
(Исаіи 40, 3). Іоанндын ўзенен кейгäн кейеме 4
төйä йөнөнäн булган, билендäге билгауы кайыш-
тан булган; ашаган ашы кыр синĭерткаĭе белäн
кыр балы булган. Шул уахытта Іерусалимдын,
бөтөн Іудеянын, бөтөн Іордан тиряларенен кеше-
лäре анын кашына сыгыб, Йазыктарын äйтеб, 6
Іорданъ ĭыуында анан сумылгандар. Іоаннъ ўз 7
йанына сумыларга тиб килä йаткан кўб фарисей-

ӟарзы, саддукейзарзы кӯргӓс, аларга ӓйткӓн: эй
йылан тыумалары! килӓсӓк асыузан касырга,
8 ӣезгӓ кем ӓйтте? Тӓубӓгӓ кайтыузын йемешен
9 тейеште итегез, Кӯнелегеззӓн: беззен атабыз
Авраамъ тиб, ӓйтеӯзе уйзамагыз, мин ӣезгӓ ӓйтӓ-
мен: Авраамга балаларзы ошо таштарзан йара-
тырга-ла Хозайзын козӧрӓтенӓн килӓ, тейем.
10 Инде балта ла агастар тӧбӧндӓ йата: арыу йемеш
килтермӓгӓн ӣар агасты кыркыб алалар ӟа, утка
11 таштайзар. Мин ӣеззе тӓубӓгӓ кайтыр ӧсӧн ӣыуза
сумылдырамын, минен артымдан Килеӯсе минӓн дӓ
кӧстӧрӓк; мин Анын айак кейемен апарырга ла
торош итмӓймен; Ул ӣеззе Святый Тын белӓн, ут
12 белӓн сумылдырыр. Анын кӧрӓге Ӯз кулында; Ул
Ӯз ырзынын тазартыр: Ӯз бойзайын келӓтенӓ
йыйар, ӣаламын ӣӯнг ӣӯнмӓс ут белӓн ӯртӓр, ти-
13 гӓн. Шул уахытта Іисусъ Галилеянан Іорданга
Іоаннъ кашына ана сумылырга тиб килгӓн.
14 Іоаннъ Аны туктатыб ӓйткӓн: Минӓ сумылыу кӓ-
15 рӓк Гинӓн, минӓ Гин килӓӣен? тигӓн. Іисусъ
йауаб биреб ага ӓйткӓн: куйыб тор әле (аны),
ӣар дӧрӧстӧктӧ безгӓ шулай кылыу тейеш, тигӓн.
16 Шунда Іоаннъ Аны туктатмаган. Іисусъ сумылгас,
шул сӓгате ӣыузан сыккан, мына, Ага кӯктӓр
асылган, Іоаннъ (шунда) Хозай Тынын кӯргӓн;
Тын кӯгӓрсен шикелде булыб килеб Іисустын өс-
17 тӧнӓ тӧшкӓн. Шунан, мына, кӯктӓн: Бы Минен
ӣӧйӧктӧ Улым, Анда Минен ризалыгым тигӓн та-
уыш килгӓн.

4-нсе бүлем.

Шунда Тын Iисусты, шайтандан ғынатыр 1
өсөн, коро-далага апарган. Кырк көн, кырк төн 2
ураза тотоб (Iисусъ) ин-ахыры асыккан. Шунда 3
Анын кашына ғынаусы килеб әйткән. Гин Хозай
Улы булғаң, әйт мынау таштар ипмәк булғындар,
тиган. Ул ага йауаб биреб әйткән: кеше бер ип- 4
мәк белән-генә тора алмаё Хозай ауызынан сык-
кан төрзө ғүз белән торар, тиб йазылган, тиган.
(Второз. 8, 3). Шунан шайтан Аны святый кала- 5
га апарыб, сиркәү кыйыгына баётырыб, Ага әйт- 6
кән: Гин Хозай Улы булғаң, түбәнгә ғикер; анын
өсөн Үз Фирештәләренә Гинен турында бойорор;
алар Гине кулдарына күтәреб-алыб китәрзәр,
айагың белән ташка ғөрөнмәсгең тиб йазылган,
тиган (Псал. 90, 11, 12). Iисусъ ага әйткән: 7
Тәңере Хозайынды ғынама тиб йазылган тагы,
тиган. (Второз. 6, 16). Шайтан Аны тагы бер 8
бик бейек таузын башына апсыгыб, Ага донйа-
нын бары батшалыктарын, данын күргәткән; Шу- 9
нан Ага әйткән: йыгылыб мина баш-эйгән, ошо-
нон барыгында гинә бирермен, тиган. Шунда 10
Iисусъ ага әйткән: кит Минән, шайтан; үзеңден
Тәңере Хозайына баш-эй, бер Ага-ғына хезмәт
ит, тиб йазылган, тиган. (Второз. 6, 13). Шунда 11
шайтан Анын йанынан киткән; мына, Фирешта-
ләр килеб Ага хезмәт иткәндәр. Iисусъ, Iоаннъ 12
караулга бирелгән тиб, ишеткәс, Галилеяга кит-

кән. Шунан Назаретты кылдырыб, Завулонъ бе-
13 лән Нефөалимъ тирәгендә, дингез йанында Ка-
14 пернаумга килеб урындашкан. Исаія бәйгамбәр
аркыры әйтелгән гүз йерена килгән, ул әйткән:
15 Іорданъ арйагында дингез эргәгендәге йулда За-
вулонъ йере, Нефөалимъ йере, дин тотмаган Га-
16 лилея халкы, Карангылыкта ултырыусы халык
зур йактылык күргән; кырза, үлем карангылыгын-
да ултырыусыларга йактылык төшкән, тигән.
17 (Исаіи 9, 1, 3). Шул уахыттан алыб Іисусъ дин
гөйзәй баштаган; Ул әйткән: тәүбә итегез, күк
18 батшалыгы йакынданы, тигән. Галилея дингезе-
нен йанынан үтеб барганда, Іисусъ ике агай-энеле
Петръ тиган Симонды, анын энеге Андрейзы күр-
гән; алар дингезгә ау галыб йөрөйзәр икән; алар
19 балыксылар икән. Іисусъ аларга әйткән: әйзәгез
Минен артымдан барыгыз; Мин геззе кешеләрзе то-
20 тоусылар итәрмен, тигән. Алар шул сәгате аузарын
21 калдырыб, Анын артынан эйәргәндәр. Анан китеб-
бара торгас, Ул икенсе ике агай-энеле Зеведей
улы Іаковъ белән, анын энеге Іоаннды күргән;
алар аталары Зеведей белән кәмәлә аузарын йа-
22 маб-йаталар икән; аларзы-ла сакырган. Алар,
шул сәгате кәмәне-лә аталарын-да калдырыб,
23 Анын артынан эйәргәндәр. Іисусъ синагогаларза
өйрәтеб, батшалыктын Евангелиегын гөйзәб, гәр
төрзө ауырыузы, кешеләрзен халгеззеген йүнәл-
24 теб, бөтөн Галилеяны йөрөб бөтөргән. Анын тур-
гында бөтөн Сирія ишеткән; Анын кашына бары
халгеззәрзе, төрзө ауырыузар белән ауырыгандар-

зы, тотанак тотоб ауырыгандарзы, йендәнгәндәрзе, илереб ауырыгандарзы, ігангызззарзы килтергәндәр; Ул аларзы йүналткән. Галилеянан, Десятиградіянан, Ierусалимдан, Іудеянан, Іордан арйактарынан күб халык килеб Анын артынан эйәргән.

5-нсе бүлем.

Халыкты күргәс, Iисусъ тау башына сыккан; шунан Ул ултыргас, Анын кашына өйрәнсүселәре килгән. Ул ауызын асыб, аларзы өйрәтеб әйткән: Кинәнерзәр күңелдәрен түбәнселектә тотоусылар, анын өсөн күк батшалыгы аларзыкы. Кинәнерзәр илаусылар, анын өсөн алар тыныстанырзар. Кинәнерзәр йыуаштар, анын өсөн аларга йер тейәр. Кинәнерзәр дөрөстөккә асыгыб, ігыуғандар; анын өсөн алар туйарзар. Кинәнерзәр изгелектеләр, анын өсөн алар йарлыканырзар. Кинәнерзәр таза күңелделәр, анын өсөн алар Хозайзы күрерзәр. Кинәнерзәр татыусылык килтереүселәр, анын өсөн алар Хозай балалары тиб исиндәнерзәр. Кинәнерзәр дөрөстөк өсөн кыуылгандар, анын өсөн күк батшалыгы аларзыкы. Минен өсөн геззе хурзагалар, йә кыуғалар, йә геззен турыла төрзө гайбәт үсал ігүз ігүззәгәләр, гез кинәнергегез. Гөйөнөшегез, кыуанышыгыз күктәрзә геззен ғауабыгыз зур: геззән элек булган байгамбәрзәрзе лә шулай кыугайнылар. Гез йерзен тозо. Тоз көсөн йугалтға, аны ней белән тоззо итәгең? Ул бер эшкә-лә ашмай, тик

кырга кеше айак аӟтына сыгарыб-таштамаiаң.
14 Iеӟ донйанын йактылыгы. Тау башында торган
15 кала йäшенеб калаалмаӟ. Шäмде йандыргас, аны
iауыт аӟтына ултыртмайӟар, шäмдäлгä ултырта-
лар; шунан ул öй эсендäгеläрӟе барында йактырта.
16 Iеӟӟен йактылыгыгыӟ кешелäр алдында шулай
йактырiын, алар iеӟӟен арыу эштäрегеӟӟе кӯрiен-
дäр, (кӯреб) кӯктäге iеӟӟен Атагыӟӟы дандаiын-
17 дар. Мин законды, йä бäйгамбäрӟе боӟарга кил-
гäн тиб уйӟамагыӟ: боӟар öсöн тӯгел, Мин тулты-
18 рыр öсöн килдем. Ысын äйтäмен iеӟгä: йер, кӯк
бöткäнсä закондын бер нöктäiе лä, бер iызыгы ла
19 бöтмäӟ, барыiы-ла йеренä килер. Шулай, кемдä-
кем ошо бäлäкäй-генä бойороктарӟын берäӯген
боӟоб, кешеläрӟе шуiа öйратiä, ул (кеше) кӯк
батшалыгында иң бäлäкäйгä iаналыр, кемд äкем
iуң ӯӟе-лä (аларӟы) кылiа, (бӯтäндäрӟе-лä öйрät-
iä, ул (кеше) кӯк батшалыгында олога iаналыр.
20 Мин iеӟгä äйтäмен: iеӟӟен тогорологогыӟ китаб-
сылар белäн фарисейӟарӟын тогоролоктарынан ар-
тык булмаiа, iеӟ кӯк-батшалыгына инäалмаӟыгыӟ,
21 тейем. Iеӟ ишеткäнiегеӟ, боронголарга: ӯлтермä,
кемдä-кем ӯлтериä, хöкömгä калыр, тигäнде. (Исх.
22 20, 13). Мин iеӟгä äйтäмен: ӯӟ тыуганына йукка
асыӯанган iäр кем хöкömгä калырга тейеш; кемдä-
кем ӯӟ тыуганына: йӯниеӟ, тиiä, ул оло хöкömгä ка-
лырга тейеш кемдä кем: акылiыӟ, тиiä, ул утты йä-
23 iäндäмгä тейеш, тейем. Шулай, iин алтарь ка-
шына iыйынiды алыб баргас, анда тыуганынiдын
24 iиңä бер-бер упкäiе иёңä töшiä, Iыйынiды ан-

да алтарь алдында калдыр ӟа барыб, тӑүлӓ тыу-
ганыӊ белӓн татыуӟаш, шунан-гына, ӓйӟӓнеб-килеб
ҡыйыды килтер. Ӱстӓшеӊ б лӓн, ӱзеӊ аны белӓн 25
йулда сагыӊдук, тиӟерӓк Татыуӟаш; ӱстӓшеӊ ҡине
тӱрӓ кулына бирмӓҡен, тӱрӓ ҡине хезмӓтсеҡенӓ
биреб, төрмӓгӓ төшөрмӓҡен. Ысын ӓйтӓмен ҡиӊӓ: 26
иӊ ӓӟаккы бер-тиненде биреб-ботмӓйенсӓ, ҡин
анан сыкмаӟҡыӊ. Ҡеӟ ишеткӓнҡегеӟ, боронголарга: 27
уйнаш итмӓ, тигӓнде. (Исх. 20, 14). Мин ҡеӟгӓ 28
ӓйтӓмен: кемдӓ-кем катын-кыӟгӓ кыӟыгыб караҡа,
ул кӱҥеленӓн аны белӓн уйнаш итте. Ҡине уң кӱ- 29
ӟеӊ кыӟыктырҡа, аны ӱзеӊдӓн ҡурыб-алыб ташта;
ҡиӊӓ ҡандарыӊдын берӑүге ҡӓлӓк бӱлганы бӧтӧн
тӓненден йӓҡӓндӓмгӓ таштанганынан йакшырак.
Ҡине уң кулыӊ кыӟыктырҡа, аны ӱзеӊдӓн кыр- 30
кыб-алыб ташта; ҡиӊӓ ҡандарыӊдын берӑүге ҡӓ-
лӓк булганы бӧтӧн тӓненден йӓҡӓндӓмгӓ таштал-
ганынан йакшырак. Тагы ӓйтелгӓн: кемдӓ-кем 31
катының айырҡа, ага айырыу кагызын бирҡен,
тиб (Второз. 24, 1). Мин ҡеӟгӓ ӓйтӓмен: кемдӓ- 32
кем катынын айырҡа, катынының уйнаш иткӓн ҡай-
бе булмаҡа, ул ага уйнаш итӓргӓ йӱн бирӓ; кемдӓ-
кем айырыб йебӓргӓн катынды алҡа, ул ӱзе уй-
наш итӓ, тейем. Ҡеӟ тагы ишеткӓнҡегеӟ, боро- 33
голарга: антыӊды боӟма, Тӓнгере алдында иткӓн
антыӊды тот, тигӓнде. (Лев. 19, 12, Второз. 23,
21). Мин ҡеӟгӓ ӓйтӓмен: төбтө ант итмӓ: кӱк бе- 34
лӓн дӓ, анын өсөн кӱк Хоӟайӟын престолы; Йер 35
белӓн дӓ, анын өсөн ул Анын айак аёты; Ҡеруса-
лимъ белӓн дӓ, анын өсөн ул оло Батшанын ка-

36 лаҕы. Ўзеҥден башыҥ белән дә ант итмә, анын
өсөн ҕин бер-генә бөртөк сәсеҥде лә ак йә кара
37 итә алмайҕыҥ. Геззен ҕўзегез эййе, эййе; йук, йук
38 тиҕән-генә булҕын, анан артканы йамандан. Ҕез
ишеткәнҕегез: кўзгә каршы кўз; тешкә кыршы теш,
39 тиҕәнде (Исх. 21, 24). Мин ҕезгә әйтәмен: уҫалга
каршыланма. Бераў ҕине уҥ йыҥагыҥа ҕукҕа,
40 ҕин ага икенсеҕен дә каратыб куй; Бераў ҕине
белән дауҙашыб, ҕинен кўлмәгеҥде алгыҕы килгә,
41 ага ҕин өскө кейеменде-лә бир; Бераў ҕине ўзе
белән бер сакырым барырга иреккезззәгә, ҕин аны
42 белән икене бар. Ўзеҥдән ҕораусыҕа бир; ҕинән
43 бурыска алгыҕы килгәндән боролоб-китмә. Ҕез
ишеткәнҕегез, йакыныҥды йарат, дошманыҥды
44 кўрә алма тиҕәнде (Лев. 19, 17, 18). Мин ҕезгә
әйтәмен: дошмандарыгыззы йаратыҕыз, ўзегеззе
каргаусыларга йакшылык теләгез, ҕеззе кўрә-ал-
магандарга йакшылык итегез, ҕеззе ранйеткән,
45 ҕеззе кыугандар өсөн теләк итегез. Ҕез кўктәге
Атагыззын уллары булырҕыгыз; Ул койашына
уҫалдарзы-ла, арыўарзы-ла (берзәй) йактыртырга
(куша); тогороларга-ла, тогоро-тўгелдәргә-лә йау-
46 ынын йебәрә. Ҕез ўзегеззе йараткандарзы-гына йа-
ратҕагыз, ҕезгә ниндәй ҕауаб булыр? Мытарь
47 зар за шуны кылалар тўгел ме? Тыугандарыгыз
белән-генә исәндәшҕәгез, ҕез артык ней кылаҕы-
гыз? Йалган-динделәр зә шулай кылынышалар
48 тўгел ме? Шулай, кўктәге Атагыз йакшылыкка
нисек тулы, ҕез зә шулай тулы булыгыз.

6-нсы бүлем.

Карагыз, беззе кешелäр күрĝен тиб, сазака- 1
гыззы кешелäр алдында бирмäгез: йук-иĝä ĝезгä
күктäге Атагыззан ĝауаб булмäс. Шулай сазака 2
бирĝän сагында үз алдынä үзең гөрзämä, синагога-
ларза, урамдарза алдык-йөззө кешелäр,, үззарен
халык дандаĝын тиб, кылынган шикелде. Исын
äйтämен ĝезгä: алар үз ĝауабтарын алалар, тейем.
Ĝин сазака бирĝän сагында, уң кулың ней 3
эштäгäгänде, ĝул кулың белмäĝен; Ĝинең са- 4
зака биреүен йäшерен булĝын; шунан йäшеренде
күреүсе ĝинең Атаң, ĝинä күрĝätеб бирер. Телäк 5
иткäн сагында алдык-йөззөлäр шикелде булма;
алар синагогаларза, йä урамлкт саттыкт арында,
кешелäр алдында-гына күренер өсөн, тукталыб
телäк итеүзе йараталар. Исын äйтämен ĝезгä
алар үз ĝауабтарын алалар, тейем. Телäк 6
иткäн сагында ĝин үз бүлмäнä ин, ишегеңде йаб,
шунан йäшерен тороусы Атаңа телäк ит;
йäшеренде күреүсе ĝинең Атаң ĝинä күрĝätеб
бирер. Телäк иткäндä, йалган-динделäр шикелде 7
артык ĝөйзämägez; алар күб ĝүз аркыры ишете-
лербез, тиб уйзайзар. Аларга окшамагыз, аның 8
өсөн ĝеззен Атагыз, ĝезгä ней käрäк икäнде ĝез
Анан ĝорамас борон белä. Ĝез былай телäк итегез: 9
эй, күктäрзäге Атабыз! данды булыб торĝон Ĝинең
исемең; Килĝен Ĝинең батшалыгың; йерзä лä 10
күктäге шикелде булĝын Ĝинең иркең. Бөгөн 11

12 безгä кöндöк икмägебеззе бир. Кисер безгä бурыстарыбыззы, без ўзебез бурысты булган кешеläргä
13 кисерган шикелде. Ирек куйма беззе алданырга; коткар беззе йамандан. Батшалык-та, козöрät-тä,
14 дандык-та мäнге Гинеке. Аминь, тиб. Гез кешеläргä йазыктарын кисергägез, кўктäге Атагыз
15 гезгä lä кисерер. Гез кешеläргä йазыктарын кисермägägез, Атагыз за гезгä йазыктарыгыззы кисер-
16 мäс. Шулайук ураза тоткан сакта алдык йöззöläр шикелде мойокмагыз; алар кешеläргä ураза тото-
усылар булыб кўренер öсöн, карангы сырай белäн йöрöйзäр. Ысын äйтämен гезгä: алар ўз гауабтарын
17 алалар. Гин ураза тоткан сегында башынды
18 майза, битенде йыу; Кешелäр алдында ураза тотоусы булыб кўренмä, йäшеренда тороусы Атаң алдында кўрен; шунан йäшеренде кўреўсе гинен
19 Атаң гинä кўргätеб бирер. Йер öстöндä хазина йыймагыз; мында köйä lä, тут та ашай, мында
20 бурзар за казыб—инеб урзайзар; Хазинаны кўктä йыйыгыз, анда köйä lä, тут та ашамай, анда
21 бурзар за казыб-инеб урзамайзар. Хазинагыз кайза
22 булга, кўгелегез зä шунда булыр. Тäн йактырткыс кўз. Шулай, гинен кўзең таза булга, бötöн täнең
23 дä йакты булыр. Инде кўзең насар булга, гинен бötöн täнең дä карангы булыр. Шулай, гинен эсендäге йакты каранты булга, калай гуң ул
24 карангылык? Берäў зä ике байга хезмät итä алмай, анын öсöн ул йä берäўген кўрä алмас, икенсегең йаратыр; йä берäўгенä куштан булыр, икенсегең карамас. Хозайга lа, байзыкка lа хезмät итä-

алмасҗыгыз. Шуның өсөн җезгә әйтәмен: ней ашай- 25
ым, ней эсәйем, тиб йәнегез өсөн, ней кейәйем, тиб
тәнегез өсөн кайгырышмагыз, тейем. Йән аштан,
тән кейемдән оло түгел ме? Күктәге коштарга 26
карагыз: алар сәсмәйзәр зә, урмайзар за, келәткә
лә йыймайзар; күктәге Атагыз аларзы туйгыза.
Җез аларзан күб йәкшырак түгел ме? Җеззен кеме- 27
гез кайгырыб, үз буйын бер-генә терҗәк буйы
арттыра алыр? Кейем өсөн нигә кайгыраҗыгыз? кыр 28
сәскәләренә карагыз, алар нисек үсә? эштәмәйзәр
зә, иләмәйзәр зә. Гезгә әйтәмен: Соломонъ да үзе 29
нисә данды бүлҗа ла, аларзын береҗендәй зә
кейенмәгән. Бөгөн бар, иртән мейескә таштана 30
торган кыр үләнен дә Хозай шулай кейендергәс,
эй, әз-әшәнеүселәр! җеззе бигерәк-тә кейендермәс
меней? Шулай, кайгырышмагыз; ней ашарбыз? йә 31
ней эсәрбез? йә ней кейәрбез? тиб-тә әйтмәгез.
Анын осон мынын барыгында йалган-динделәр 32
эззәйзәр, күктәге Атагыз җезгә бы нәрсәләр бары-
гыла кәрәк икәнен белә. Тәүлә Хозай батшалыгын, 33
Анын дөрөстөгөн эззәгез, шунан мынын барыгы-ла
җезгә өстәб бирелер. Шулай, иртәнгегә кайгыр- 34
магыз. Анын өсөн иртәнге көн үзенекен үзе кәй-
ыгртыр. Гәр көндөн үз кайгыгы үзенә йетәр.

7-нсе бүлем.

Кешене тикшермәгез, үзегеззә тикшерелмәс- 1
җегез. Кешене кайгы тикшереү белән тикшерҗәгез, 2
шул тикшереү белән тикшерелерҗегез; кайгы үлсәү

белән ўлсәгәгез, шул ўлсәү белән гезгә-лә ўлсәр-
3 зәр. Нигә тыганынгдын кўзендәге ботакка карай-
4 гын, ўз кўзенгдәге бўрәнәне гизмәйгенг ме? Йә
ўз тыганына нисек әйтергенг: кана, мин гинен кў-
зенгдән ботакты алайым тиб; ана ўз кўзенгдә бў-
5 рәнә? Эй, алдык-йөззө! тәўлә ўз кўзенгдәге бўрә-
нәне ал, шунан калайтыб тыганынгдын кўзенән
6 ботакты алыўзы кўрәргенг. Арыўзы эттәргә бирмә-
гез, ынйыгыззы сускалар алдына таштамагыз; алар
аны айактары белән тапалаб, әйзәнеб ўзегеззе
7 өзгөләб бөтмәгендәр. Горагыз, гезгә бирелер; эз-
зәгез, табырғыгыз; төбөрзәтегез гезгә асырзар.
8 Гораусы гәр-кем ала, эззәўсе таба, төбөрзәтеўсегә
9 асалар. Геззен арагызза, улы ипмәк гораға, ага
10 таш бирер кеше бар мы? Йә балык гораға, ага
11 йылан бирер меней? Шулай, уєал була тороб, гез
балаларыгызга йакшыны бирә белгәс, кўктәге
Атагыз Анан гораусыларга йакшыны бигерәк-тә
12 бирер. Шулай, гәр турыла кешеләр ўзегезгә ней
кылганды теләгәгез, гез зә аларга шулай кылы-
гыз; законъ да, бәйгамбәрзәр зә шулай кушалар.
13 Тар капканан инегез; анын өсөн гәләктеккә апара-
торган капка кинг, йулы иркен; кўб-кеше шулар
14 белән бара. Теректеккә апарган капка кыстау,
15 йулы тар, аларзы бик әззәр таба. Алдык-бәйгам-
бәрзәрзән гактанығыз; алар гезгә гарык кейемен
кейеб киләләр (гарыктай йыуаш), эстәрендә тала-
16 усы бўреләр. Аларзы йемештәренә кўрә беләргегез
сәнескәкте агастан йөзөм йыйалар мы, йә тегә-
17 нәктән смоква йыйалар мы? Шулай, гәр бер

EK 2. Arap Harfli Başkurtça Metin

Национальная библиотека
имени Ахмет-Заки Валиди

بالالار ئەدەبىياتى.

يۇتە دۇنيا پىرالىيتارىيى، بىرلىكلىكىز!

ناھىر باينىش.

B. A. S. S. R.
Ilmi Kitabxanasy
№4977
Научная библиотека
БАССР.

يەيعۇر

(Jəjqor).

(ئورتا يەشلى بالالار ئۈشۈن).

Государств. Ваш. Центр. Публичная
باشقىرستان جۇمھۇرىيەتلىك
مەركەز حالق كۇتۇبخانەسى
БИБЛИОТЕКА

«باشكنيگە» مەدەنى باشنار كامپروسى نەشرى
1928 يىل. ئۇفا.

Национальная библиотека
имени Ахмет-Заки Валиди

Уфа. Типо-литография «Октябрск. Натиск»
Б. Ц. С. Н. Х. Заказ № 1507.
Башгавлит № 1703. Тир 2000

Баишев Т. Г.—Яйгор (Радуга).

Для детей среднего возраста.

4977
Научная библиотека
БАССР

يەيغۇر.

(3 نسى سينىف ئوقۇۋسىغىنىڭ يەيگى ئشتەرى ئيئتەلىك دەفتەرىنەن).

بارلىق ئاۋۇل مىنەن گئولەنتىپ بىر نسى مايىبايرامىن ئوذغارعاس، ئاندان هوك بارلىق ئاۋۇل كئشىلەرنى يىغىپ مەكتەپتىڭ يىللىق ئش حيسابىن هەم مەكتەپ كور گەذمەسىن ئشلەگەس بىذذىڭ يەيگى مەكتەپ ئشى ياشلاندىي.

بىذ ئىلىك يەيگى مەكتەپتىڭ ئش پىلانىن تۇذذوق. پىلاندىڭ ياشندا ئاعاس ئولتىرتىو ئشى تۇرا ئينىي. شونىڭ ئۇسۇن بىذ ئاۋۇل ئورتاسىندا ياڭى قۇرۇلا ياشلاعان ياقساعا، مەكتەپ يانىنا هەم بىر نيسە ئاۋۇل كئشىسىنىڭ يۇرت ئركەسىنە ئوذىيىذذىڭ كۇذذەن قاذىپ قويعان ئەذئر سۇقۇردارعا 65 ئۇپ ئاعاس ئولتىرتىق.

بىنان هوك مەكتەپ ئركەسندەگى يەشىلىە ياقساسىنا ئۇندىق. پىلان بويىنسا ئشلەنىركە تىيىشلى ئشتەرذى ئشلەنىك. مەكتەپ ياقساسىن ئشلەگەس، ئاۋۇلداعى بىر نيسە يارلى كئشىگە، يىتىم فانىنىدارعا ياقسا ئشلەشتىك.

بىذذىڭ يەيگى مەكتەپ پىلانىندا ئوقىنۇسى ئاعايذىڭ، يەى كۇندەرىندەگىنە بولا ئۇرعان تەبيعەت كورىنىشتەرى نوراسىندا ئاكعارتۇى بار ئينىي. شونىڭ ئۇسۇن ئول بىذذى ئاذناسىنا بىر-ئيكى قابات يىيىپ هۇيلەي ئينىي. بىر كۇن يىيىلعاندا ئول بىذگە يەيغۇر توراسىندا هۇيلەرگە تىيىش ئينىي.

ئاياذعىنا، سۇواقتىنا كۇن. بىذ مەكتەپ ياقساسىنداعى ئسكەمىيلەرگە ئولتىرذىق. هەيدەر ئاعاى ئولتىرا تۇرعان ئولتىرعان-

سىنىڭ، ئۇنىڭدىنمۇ ساقلىن ھۇرىتتۇڭ. ،ئول ئارالا قولىنا كۇدگۇ ھەم سەينوك مىنەن ،ھىو تۇتۇپ ھېيدەر ئاغايدا كېلدىي.

،ئول بىنداگە ئىنىڭ سېيتىمەرى ھىرلانغان قالغان بىيالالى كۇدگۇنۇ بېرۇدى لە، قۇياشقا قارىشىراق قويۇپ ھىرلانغان يىرىنە قارارغا قوشتى. بىنداگە ،ئول قوشقا نسا ئىشلەگمس كۇدگۇلە تۇرلۇ تۇت كورۇنۇڭ. بىنان ھوڭ ،ئول بىنداگى قۇياشقا ئارتىپ بىنداگە مىنەن قويۇپ، ئۇدى ئىسكەمىيەگە باغلاپ ئاۋىنىنا ،ھىو تورنلاپ ئالدىلا، يىرت ئېتىرىپ ئاۋىنىنداغى ،ھىۇدى بۇركۇپ يىبەرۇدى. بىنداگە ،ئول ،ھىو بۇرككەن ئورىنىدا يەيمۇرغا ئۇقشاشلى تۇرلۇ تۇت كورىپ قالدىق. ،ئول تاغىلا بۇركتۇ، بىنداگە ناغىلا كورۇنۇڭ. شونان ھوڭ ،ئولئۇدىنداگە بۇركۇپ قارارغا قوشتى. بىنداگە بۇرككەندەلە تېنداگىنە بۇتۇپ قويا تۇرغان تۇرلۇ تۇت كورۇنۇڭ. ،ئول بىنداگە قۇياشقا قارىشى ئەيلەنىپ ھىو بۇركۇرگە قوشتى. بىنداگە ئىشلەنىڭ، لەكىن بىر ھەلە كورمەنىڭ.

ھەيدەر ئاغاى بىنداگى ئولتىرىنىلا ھۇيلەرگە تۇتۇندۇ:

-بىنداگىڭ بۇ گۇنگۇدەرىس يەيمۇرتوراھىنداا. ئودىنگىنداگە بېيلەلى. يەيمۇرىيەيگى كۇندەردەگىنە بولا. بىنا ھەقىرىبىنداقۇياشقا ئارتىپ قويۇپ ،ھىو بۇركۇپ قاراغاس تۇرلۇ تۇتەر كورۇنۇڭ. قۇياشقا قارىشى بۇرككەندە بىر نەمەلە كورمەنىڭ.

بىنداگە ،ھىۇدى بۇركۇپ يىبەرگەس، ،ئول ،ھىو ئوافقىنا بۇر تۇكتەرگە سەرىپەكلەنىپ ئۇنتالىپ ھاواغا تارالا. ،شول ،ھىو بۇرتۇكتەرىنە قۇياش نورى تۇشەلە، ئولارنىڭ ئىسىنىدە ھىنىپ ئودىنىن قاقلىقتىرىپ تۇرلۇ تۇت سىمارا ھەم بىنداگىڭ كودگە كورىنە. ھاوالاغى ،ھىو بۇرتۇكتەرىنى كۇدگۇ ھىرىنىڭ ھەر بىر تۇستۇقايىنا ئۇقشاشرىالا بولا. يەعنى كۇدگۇنۇڭ ئۇستۇقايىنا قۇياش نورى تۇشكەس، ئانىڭ ئىسىندە ھىنىپ، تۇرلۇ تۇت قاقلىقتىرىپ سىمارا. لەكىن كۇدگۇ مىنەن ،ھىو

بۇرتۇكتەرنى ئاراھلىدا كوپكىنە ئايرىما بار. ئانىھىن ئاداغلىراق ئۇيغۇرلار.

شولاى ئينىپ، بۇندۇڭ ھىچ بۇركۇوذەن كىلگەن تۇرلۇ تۇت، ھەلەكەگىنە يەيغۇر بولا ئيندى. لەكين بۇندۇڭ ئاوۇندىنىدا ئالغان ھىچ بىك ئەز بولمانغا. بىك تېز ئارالا ھاوالا تارالىپ بۇتكەنگە كورە ئۇداق كورۇنمەى، سىكونت ئىستىدە بۇتەلە قويا.

ئيندى يەيغۇرغا كىلەيلىك. ئەلبەتتە، ھۇنداق ئانى ھىل مايىن كورەمىگەن. ئەينەيلىك، بىر واقىتىت يامغۇر ياۋىپ ئوداللا، شوندوق ئارتىنان يالىنراتىپ قۇياش قاراپ بۇبەرە. بىنا شول واقىتتا ئيندى يامغۇر ئارتىنان يەيغۇر كورۇنمەى قالماى. ھۇنداق يەيغۇرغا قاراغان واقىتتا، قوياش ھۇندۇڭ ئارىغىنداغا بولا. ئەگەر يامغۇر ئارتىنان قۇياش قاراماغا، يەيغۇر كورۇنمەى. نىجەتىلىم قۇياش سالىت ئاسمۇق قاراغا. شول ئىكىلىم يەيغۇر ئاسمۇق ھەم ماتور بولۇپ كورۇنە. قۇياش بۇلەڭگىرت قاراغا. يەيغۇر ئۇنۇق بولا.

ھوڭ ھىل واقىتتا نىگە يەيغۇر كورۇنە؟

بۇنداق ئۇرغان ئورۇندان يامغۇر ياۋىپ ئوداللا، ئانىڭ ئارتىنسوق بالقىپ قاراغان قۇياش، بۇنداق ئارى ياۋىپ ئۇرغان يامغۇر بۇرتۇكىرۇنە ئو ئىنىڭ نورزارىن ئوشۇرە. بوغارىلا ئەيتكەنسە يامغۇر بۇرتۇكتەرنى ئاستىدە قۇياش نورى مىنىپ ئوداندا قالماسىنىپ ئۇرلۇ تۇت ساغارا ھەم بۇندۇڭ كىدگە يەيغۇر بولىپ كورۇنە.

قۇياش بورىنىڭ يامغۇر بۇرتۇكتەرنەئوشۇوۇنەن يەيغۇر باغالمۇىن ئاغلا شونان بۇلەرگە بولا: يامغۇر نىجەتىلىم يالغان بولغا، يەيغۇر شول ئىكىلىم يالغان كورۇنە. يامغۇر بۇداندا ئارى كىتكەن مايىن ئول بۇندا ئالماس ئلانا ھەم ھۇداكلەغا بارا. ئەگەر بۇنداق ھىل واقىتتا ئىكشىرىپ كىتكەنە قاراپ تۇرماق، ئانىڭ يامغۇر منەن بىرگە قوداغلىپ ئارى كىتكەنىن، ئەيشەيە بارغانىن ئاسمۇق كورۇرىنە. ئەگەر يەيغۇر ھىل ئەينىكەندەن باشقا نەمە بولغا. يامغۇر منەن بىرگە بۇرۇمىت ئينى.

يەيغۇر تۇراھئندا ھەدئرگە شول يۇمئر. كيلەمئ ،يۇلدارذا ئاغئلا ئۇيۇشۇيئرەلگە ئۇيرمئرىئن. يەيغۇر ئۇشكەندە ئائئ ياقشئلاپ قارارمئغئن ھەم بۇگۇن ھۇيلەنگەن ھوذئرگە ئيغتيبار ئيئرمئگئن» تيپ ھەيذەر ئاغاى ھوذئن بۇتۇرذۇ.

يۇذئڭ بەيگئ مەكتەپ ئشئ توقئرانئ. ئش پۇلانئ بويئنسا يۇدگە ھەدئر ئزۇيئنالاپ مەكتەپ باقساھئندا ئشلەو ھەم ئزۇيئنالاپ بەيگئ تەييەتئئ تيكشئرئو ئشتەرئ گئنە قالعاينئ.

،يۇل واقئتتا ئيندئ بۇتە تەييەت ،تولئپ ماتورلانئپ يۇمكەن. بۇتە يئر بۇذۇ ،ئۇذۇن يەشئل ئولەندەر، مئڭ ئۇرلۇ سەكەلەر مئنەن قاپلانعاينئ.

حالئق سئيذەم ھۇرە، بئسەنگە ئەدئرلەنە ئينئ. يۇذئڭ ئوقئتئوسئ ھەيذەر ئاغاى، ھوكمئ يۇلدارذامەكتەپتەلە، حالئق ئارامئندالاكۇنۇ. ئۇنۇ ئشلەگەنگە كورە، بيك پايئق، كوكئللئ ئۇشۇنكۇ. شونئڭ ئۇسۇن ،ئول ئەللەقاينذا داوالامئرعا كيئپ گە يۇيئنا. حالئق ئارامئندالا، يۇذئڭ ئارالا، ھەيذەر ئاغاى يۇذەن بئر يولاى كيئپ ئيمئش، ئائئ ئيكئنسئ ئورئنعا كوسئرەلەر ئيمئش، نيگەن ھەيەر ئارالعانعا، بئذ بيك قايسئر ئشئئق. يۇمئمەم ئاغئلا، بئر كۇن سەى ئسكەندە ئاتايئم:

ـ يۇذئڭ ھەيذەر كئوئڭ ئوقئتئوسئ بيك ھيرەك بولا. ئەگەر ئائئ يۇذەن ئالئپ، ھەيل ئاوئلئ ئوقئتئوسئمئ كئوئڭ قائئ كوكئللئ. ئۇذ ھوذلئ كئشئئ بيرە ئۇرعان بولھالار، ئش ناسار ،بولئر. ئوقئو-ذئڭدا ئرەئئ بولماڭ. بالالارذا، حالئق نامەكتەپتەن بيذئپ بەئئر» تيپ مينئڭ كوكئلگە مۇذھالدئ.

ھەيذەر ئاغاى يولعا سئعار كۇنۇ يۇذ بارئيۇذا ئائئ ئۇذانئرعا يئيۇلدئق. يۇذەن باشقا سيلسەويت كئشئلەرئ، كەلماسۇل ئاغايلارذا كيلگەينئلەر.

بۇنداقتا تۇنۇلۇپ، بارلىق ھوقۇق ئالدىغا كېيىنكى، ئۇلۇغ ئاغايدار مەن دەيدىغان ئاغا بۇنداقلا ئارتتىن تۇشتۇلدى. ھەيدەرئاغايدىكى ئىلاو سۇيى ئېقىپ ئارتتىن بارغىنى. بۇنداقلا ئۇسۇنا سۇققانسىرى باشقۇرۇت مارشىنى كۈيلەپ بېرىلاپ بارغىنى.

ئاۋۇلدىكى ئۇخلاپ ياتقانلار سۇققاندىن بارىدىغانلىقىنى توقۇراندى. ئوقۇتقۇسى ئاغايغا تېرەلەپ، ھېرىپ ئالدىنى. ئول بۇنداقلا بارىدىغان-لىقىنى كۆلۈپكىنە قارايتى.

بۇل ۋاقىتتا مېن ئانىڭ ئالدىنداغىنا تۇرا ئالمىدىم. مېن ئانىڭ كەزەكى سالاملىشىنى ئەتىرەكىنە تارتتىم-دا، كوچىنە تورا قارىدىم:

- ئاغايمېن بۇنداقمۇ يولاي ناشلاپ كېتەمدۇ؟... مېن ناشلاپ كېتەيلى دەپ بۇنداقمۇ، نېمىگە ئوقۇرمەن؟!.. - تېپ-تورا ئالدىم. مېن شولاي تېپىنىۋاتقىنىمنى سېزىپقىنا ئوقۇتقۇسى رەھبەر ئىلاپنى يۇمۇرغىنى. ئول ئوقۇغىنى ياتالقالىق، ئوقۇرغا بېيىك ئىشلەش قىيىن بولمىلا، يۇمۇشاق كوچىلىقى بولغانلىقى ئوقۇتۇن تۇتا ئالمايتى.

ھەيدەر ئاغای بارلىقىدىن ئالا قارانغۇلا ھولاقای قۇلۇق مۇنەن كوز-
ذەرئىن يارىلىپ، ئولۇق قولۇق مۇنەن كۆتىمەيمۇنەن قولىياولىغىن سۇغارئىپ
كوزذەرئىن، تاناوئىن ھۇرتىۋ. بۇنداق بارلىقىدا ،شۇم ،بولئىپ، بۇر-
بۇرئىدىگە قاراشتۇق.

ھەيدەر ئاغای كوزذەرئىن يارىلىپ ئۇزاق تۇرمايۇ. باشۇن كوتەرئىپ
بۇندىگە تابان قارانغۇلا، تاوۇشۇن ئوزگەرتىپۇرەك بۇلای تېنىۋ!

– بوق، مېن بۇربولای كېتمەيمۇ. كېتەرگە ئويلاغانىمدا بوق.
دوكتۇرلار،بۇيۇل دارئولانۇرغاقوشتۇلار. بۇيۇلدان قالغاق ئش ناسار
بولۇر تېنىۋلەر. ھۇنداق بالالار بۇرزە بۇرسۇلماغۇنداق. كۆزگە بۇنا تېگەن
ئېنىپ تاغارئىپ قايتۇرمۇن‌دا، تاغۇلا ھۇنداقۇق مۇنەن ئۇقلاپ ئشلەر-
مۇن، ھۇنداق مېن كېيتىۋ تېپ ئشتەن ھۇئۇنماغۇنداق. ئوزئىنداقۇق پۇلان
بويىنسا ئشلەرگە ئۇيۇشلىۋ ئشتەرزىۋ ئشلەرگە ئۇرشۇغۇنداق - تېنىۋ.

ھەيدەر ئاغای ئۇلۇلار مۇنەن قول بېرئىپ خوشلاشتۇلا، بۇندىگە
ئاياغۇن قوش يانىپ سالیوت بېرزىۋ. بۇنداق سالیوت بېرزىۋق. ،ئول
كاسالكاغا ئولئۇرئو مۇنەن، كوسۇر ئاتتىۋ شارت قۇئوسىپ ئالغا
ساپتىۋ. بۇنداق يايتاق بۇركېتكەنسە قول بۇلغاپ ئۇزانىپ قالدىق.

مېن ئوزئىمدىقۇق عذەتتۇم بويىنسا كېيىن مۇنەن ،ھۇيغا ئېنىپ،
ئايلاق - قولدارئىمدىۋ ھايىنلاپ يۇئىپ، تۇشۇنەرئىمدىۋلە شوتكۇلەپ،
تادارتىپ لاپاك ئاتتىنداغۇ كورئىپغا ئېنىپ بۇقلارغايانتۇم. ئېرتە
مۇنەن ئېرتوك تۇرۇپ ئەسەيمە. ئاتايۇما ،بولۇشتۇم. ،ھېيۇرزىۋ، قوي-
ھارئىقتارزىۋ كۆتۇۋوگە قۇئوزۇم. ئاتايۇما تۇيەكتەن ئات كېيلىئىپ
بېرزىم. بۇر ئاذ ،يۇرت تېرەمۇن ھېيۇرئۇشتۇرزىم.

بۇنداقۇق ئزۇينا مەكتەپ باقساغىندا ئشلەر ئاتتاغۇن ياكۇراق
ئوزغارغانغا، بۇنداق ھوكۇمۇ كۆندەرزە يەيگىۋتەيمە تتىۋ تېكشۇرئو ئشىۋ
مۇنەن بولائىنىۋك. شونۇقۇق ئوسۇن مېن بۇگۈن ئېرتەنگىۋ سەيلىۋ

ئسكەس ئىپتىدائىي بىنىپ، قىزغا، ھىنو بويىنا سىمارغا ،بولدىم. كۈن ئايال، سىواق ئىنىي. بىز ئاوئل تيرمەسىندەگى ناوداردا، ئاغىل ئارالارىندا، ھىنو بويدارىندا يۇرۇپ كوپىكىنە نەمەلەر بايقاتتۇق، بىلىدۇق، كەرەكلىي نەمەلەرنى يازىپ ئالدۇق.

بىز قاينىو ئىكمايىنا ،ھىوعا ئىندىك. ،بىل واقىتتا ئىندىي تۇش ئاوعاينى. كۆك يۇدۇنە، بۇلۇتىتار ،سىقتى، ئالىتىاراق كوك كوكىرەگىن تاوىش ئىشىتىلدى. بىز يامغىر يومات يۇرۇن ئاوئلعا يېتىپ قالايىق تىپ ساپسانلانىق. ئاوئلعا كىلىپ يېتىتىك تىگەندەگىنە بىزدۇك ئۇنە كوك تاوىشى ئىشىتىلدى، يامغىر بۇرتۇكتەرى تۇشە باشلانى. يامغىر شەبەيگەندەن‌شەبەبە بارا. بىز يۇگۇرۇشۇپ. كىلىپ يامغىر ئودعانسا تىپ، ئاوئل ئوسۇنداعى بىبىكەي ئەبىدۇك ئۇيۇنە ئىندۇك.

يامغىر بىر تالاي واقىت شەپكىنە ياوىپ ،ئوزدىلا، ئارتىنان قۇياش. قارانى، كۈن ،سىغىش باعىندا ماتورعىنابولىپ بەيمۇر تۇشتى. بىبىكەي ئەبىي تەدىرەسىنەن قاراپ يەيمۇرعا كود ھالىپ تۇردۇلا باشىن ھىلكىپ:

— بۈيۈل يەمىدۇ، بۇش يۇرۇي، يەيمۇرۇ، بۇش تۇشە، ئاجايىنى تاغىلا بۇمۇرۇيەيمۇر تاشنى تاپقاندىر، تېگىمۇ توگىلدۇر، بۇل، تېنىي.

ئەيىزىڭ بۇل موزنى بۇندىكە بىر قۇنۇق كورۇندى. بۇ بىر ئارقىغا قايتا، ئاستىغا قايتا:

— ئەبىي، ئول نېمىدەي تاش بولا، بۇندىكە مۇيلەپ بىر ئەلى؟!» تېپ مورانتى.

ئوقۇتقۇسى ئاغايىنى، يەيمۇرۇنىڭ نەمىنەن بولۇۋى، نى واقىتتا، نېسىگ بولۇۋى، تورامىندا مۇيلەپ، تەرىبەلەر ياتاپ كورەتكەيتى. لەكىن ھېس بۇركىمدەن يەيمۇر تاشنى تورامىندابۇر موزنە ئېشىتكەنىمۇ يوق ئېنى.

بىرىكەي ئەبۇيدەن بۇ ئالتكە بۇر نېسە ئەكىيەت مۇيلەتكەيتى. شونىڭ ئۇسۇن ئول بۇنىڭ بىلە ئېنى. بۇ ئانى مۇيلەرگە قۇشتاغاس ئول ئوزىن بىرگ بۇلگۈس كۈشتىگە ماڭاپ، تامان قۇرۇپ مودگە ئوتۇندۇ:

— ئاناء كورەمىگىز بېيت، يەيمۇر نېمىدەي ماتور! ئۇرلۇ-ئۇرلۇ ئوت مىنەن كوزىڭ ياوىن ئالىپ «ئۇرا» تېپ، ئول بۇندىكە ئالتى يە بەرۇرنى كورەتتى. بۇ بارىبۇنىڭ تاغىلا قارانتى.

— ئانىڭ تاپ، شول ئوزنى ئوتلۇ ماتور تاشنى بولا. ئول تاش بۇر ئۇستۇندە بولا. قايىنى واقىتتا بۇر ئۇتتۇنەلە سۇغۇپ ياتا. يەيمۇر تۇشكەن واقىتتا، كوبۇرەك شول تاش ئۇتتۇنە تۇشە.

يەيمۇر باشلاپ تۇشكەن ئورنىنا تاپقىر كېلگەن كۈنى، شول تاشتى تابىۋى مۇمكين. لەكىن ئانى تابىۋى بىيك ئاوىر. — ئونكى يەيمۇر باشلاپ تۇشكەن ئورنىنىڭ بۇرەتوقىراپ تۇرماي، شوندوق ئالما كېتە. ئانا بېيت، ئول تەو باشلاپ تۇشكەن ئورنىنان نى حەتلىم ئالما كېتتى. شونىڭ ئۇسۇن ئانىڭ تەو باشلاپ تۇشكەن ئورنىنەن تاپقىر كېلىنىرنوي بىيك ئاوىر بولعان كۈنىڭ، تاشنى تابىۋىلا بىيك

ئاوتو. تاپا شول، كىشى ئوبلاماغاندا تابىپ قوبا، يە بيك يەخشىلىق كىشىگە كىنە ،تورا كيلە.

يەيمۇر تاشىن تاپقان كىشى ئاغا تۇبكۇل باشى ئەيلەنە، عاشيق بولا. تاتان ھيس ئايتۇرلا ئالماى. فاراماپتىسا توذە ئالماى. ،ئىول تاش ھەر بىر فاراغان ھايىن بىر تۇشكە ئينىپ، مينوت ھايىن تۇشۇن ئالىشتۇرۇپ تۇرا. بىر فاراغاندا قىلدىل، بىر فاراغاندا يەشىل، كوك زەنگەر، ھارىق. تاغلا ئەللە نيندەى يىتمىش تۇرلۇتۇشكە كىرە، تى.

تاپقان كىشى ،ئول تاشتى بيك يەشىرىن تۇتا، ھيس بىرەوگە كو-

رەتمەى، كىشى ئالدىندا فارامای، تى. ئاولاقتاغىنا، كىشى كورمەئلىك ئورىندا يەكى تۇندە گىنە ئويناتا، تى. حانتا ،ئول كىشى ئاشامای، ئسمەى، تۇن بۇقۇمۇن يۇقلامای عاشيق ،بولىپ ئويناتقانما، كيبىپ، ھارعايىپ بۇتە، تى. ،ئول ئويناتقان ھايىن يامغىر ياوا، يايمۇر تۇشە. نيحەتلىم كوپ ئوينانما، شول تيكلىم يامغىر كوپ ياوا.

بىيىل بالالار، يامغىر كوپ ياوا، يەيمۇرذا ،يىش تۇشە. مۇعايىن بىرەر ئاوىلدا بىرەرھى يەيمۇر تاشى تابقاندىر.

بىر ،يىلى شولای بيك يامغىر شەپ ،بولدى. كۇنۇن دە ياوا، تۇن دە ياوا. حالىق بىسەن، ئوراق ئشلەى ئالماى ئاپتىراپ بۇتمۇلەر. ئەللە

نیسه قابات بۇته ئیل مئنەن قۇربان ،هویئپ ئەلەك ئەلەئەلەر، بولمانئ. بئر گئنەلە ئایاذ كۇن یوق.

،شول واقئتنا فەلەن ئاونلدا بئر كئشئ یەیمۇر تاشئ تاپقان ئیمئش، ئبگەن حەیەر تارالدئ ،ئول حەیەر ئیلگە بیك ئەئق تارا- لئپ، حالئق تولقئنلانا باشلاعاس، ئئگئ ئاونل حالقئ یەیمۇر تاشئ تاپقان ئیمئش ئبگەن كئشئگەیئیلئپ كیلئپ تاشتئ هوراعاندار. ،ئول كئشئ ئیلاپ-ئیلاپ مین تاش تاپمانئم تیپ ئانت ئینئپ تانعان. تاشتئ بیرمەگەن. كئشئلەر تارالعاندار. لەكین هامانداا یامعئر ئئمما- عان، تاعئلا ئئعئراق یاوا باشلاعان.

شونان هوك ئاونل حالقئ یەنە یئیئلپ كیلئپ، ئئگئ گئشئنەن بیك قئئتاپ تاشتئ هۇرای باشلاعاندار. ،ئول هامان یوق تیپ ئە- ینئوذەن باشقانئ بئلمەگەن. حالئق ئاسئولانئپ كینئپ، ،ئول كئشئنئ بیك ئئق توقماپ تاشلاعاندار. ساقئنا ئولئئرمەگەندەر.

،شول ئشنەن هوك كوپتە واقئت ئوذماعاں، یامعئر ،ئئمئپ،ئایاذ بولئپ كینئكەن. حالئق قاتئ ئشكە ئۇتۇنعان. هامانداا ئایاذ بولماك ئیكەندە، ئئگئ كئشئ ئاونل حالقئنئڭ ئولئئرئپ تاشلاونئان قـو- رقئپ، تاشتئ ئیلای - ئیلای هئوعا ئالپارئپ تاشلاعان ئیمئش، تینئلەر. یارای ئەلئ تاشلاپ قۇنۇلمان، تاشلاماعا یامعۇر ئئممات ئینئ: حالقئ تا ئاسولانئپ تولئئرئپ تاشلاعان ،بولئر ئینئ.

بئنامئذ ،بالالار یەشەمگئذ. قئردا، یالاندا كوپ یۇرۇیئنگئذ. بیك مانور تاش ئۇسۇراعا ئالا كورمەگئذ. یەیمۇر تاشئ ،یەلئپ سئقماعن. ئالهاعئذ حاراپ بولئرهئعئذ، بۇته ئیلگە بەله كیلئئرئر- هئگئذ هاق بولئعئذ،ئئپ،یەیئكەی ئەئی هوذئن بۇئۇرذۇ.

ئەیئی هۇیلەپ بۇتكەس، مینئڭ بئر ئیبئەش ئللە نەمەلەر ئیئت- مەكسئ، ئاونئذن ،یئرئپ ئەیئذەن كۇلمەكسئ ،بولئپ ئاونئذن ئا-

سقاينى، مين بارماق هئساكتپ ،تئيندئم، كـۇلـدۇرمـەنئم. مين: ئرەحمەت ئەبئى، بيك يافشى هوذۇر هۇيلەنئك - تيـكەن بولدئم.

بئر ئەيئەن سئققاندا يەيەۇر ئالئث كيئئپ تۇنۇققئنا بولئپ كورئنمە ئينئ. بئر بئر ئاذ بئر كيئكەس بئر-بئر ئيئر گەقاراشتئق-تا، ئوذئيئذذى تئيا ئالمايئنسا، بارئيئذذا تۇتاشتان قئسقئرئپ كۇلۇپ يئيەرذئك. ،هئئيئذ قاتقانسا كۇلدۇك. بئر قايئنقاندا ئوذ ئارا: -ئەى بيسارا بيبئكەى ئەبئى!..تودعالاياذئلماعان-حەيەرذئ نيسئك ،ئسئن كوكئلئنەن ئشانئپ هۇيلەى بيت،-تيپ قويذئق.

بئر يەيگئ تەيەەتتئ تيكشئرگەندە بوتەن ئشتەرئيئذ ئرەتئندە يەيەۇر تور هئنداالاماتيريال يئيذئق. يەيەۇر كۇندۇك ئئى واقئتئندا، بۇلۇتنار نيسئك بولماندا، قۇياش نيسئك قاراماندا تۇشە، بارئهـئتندا ياذئپ ئالدئق. قاهئذعا تۇراۇ بوياو مئنەن يەيەۇر هورەتئن تۇشۇر ذۇك، شونئك مئنەن بئرگە بيبئكەى ئەبيذئك هۇيلەگەن هوذذەرئن ياذئپ «يەيەۇر ناشئ تورا هئنداحالئق ئەكئيەتئ» تيپ ياذئپقويذئق.

ئواەندەر قئوارذئ، ئاعلس ياپئراقتارئ مارعايـذئ. كۇنـدەر مالقئنا يكئنرانئ. يامئرذار كوكئرەيگئنە مالقئن يئل قاتئش ياوا باشلانئلار. حالئق ئيگئندەرئن ئەوئندەرئنە تاشئپ بۇتئۇ. تيك تاپا تئپ ەوعئپ ئالئر ئۇسۇن ئاياذ كۇندۇگئنە كۇتەلەر ئينئ.

ئاتايئمدئك ئاتئ بئرەو ،بولئپ، ئيگئندئ كوپ سەمەگەنگە، ماشينا كئرئنمەئتەر تيپ، ئاشلئقتئ ئەوئنگە ئۇيمەئ. ئاوئل سيتئندە، ئاتەئذ ەەم بئر ئاتلئ كئشئلەر يئيئلئشئپ ئۇيگەن ئورئنعا ئۇيئ ئئۇ. ،ئول ئورئنعا ئاوئلئبئندئك ئونيۇيرسالكامئ تئراكتئر مئنئن هوعا تۇرعان ماشينا قۇرۇپ،سيروتلاپ هوقمافسئ ئينئ. مينئم ئاتايئمدئك سيروتئ 12 نسئ ئينئ.

بۇنداق يەرگە ئىش پۈلانلىندا ھەدىسرگى كۆزگۈ نەيزەتنى ھەم قوشتارنىڭ كېنىۋىن تېكشۈرۈپ بولغاچا، بۇ قوشتارنىڭ كېنىۋىن بېگىرەكتە ئېرمەك ئېتىپ تېكشۈرە ئېلىنىدۇ. بۇ نېنىدەي قوشتار نۇي واقىتتا، نېسىلكېنەلەر بارلىقىدا ياپىپ ئالىدۇق. بۇر واقىت ھەر بويىندا بۇرۇگەندە، قاناتى ئېمگەنگەن قۇر قاپى كورىدۇ. ئول ئېيتەشتەرلىرىڭ قېيقىلاپ، تۇنۇلۇشىپ كېتكەنلىن كورۇپ، تالپىنىپ. تالپىنىپ ئاي تاوۇش مىنەن قىسقۇرۇپ قالدى. بۇ ئاي بېك قىزغاندۇق.

— بۇنداق كۆكىلەگىن بىلمەيمەن، شول، مۇمكىن بولغا بۇ قانات يانايقىنا ئۇسۇرۇپ يىبەرلى ئېلىنىڭ. تېپ ھويلەشىنىڭ.

بۇر كۈن ئېرتە مىنەن ئېيتەشتەرلىم كېلىپ، ھەيدەر ئاغاي قاپتەقان، ئەيدە بارىپ ھەلىن بىلىشەيلىك، تېنىلەر. بۇ كۈن بۇنداق ئاسلىق ھوغا تۇرغان ئىشىنى بولغاچا، مين ئاتايىمدان بارىرلىرغا ئۇرۇحسەت ھۇرانىم. ئول:

— بار بالام، بار. تېزلىك بارىغىز. بۇ كۈن ئەھلىگە باققاندای ئىشىم كوپ، ئىشىم بولماما ھىزدەن ئىلىك ئوزىم بارغان بولىر ئېلىنىم

ئەلى، «ئول مۇنداق كۆنە ئوقۇتۇشى تۈگىل - بۇنداقلا ئوقۇتۇشى، بار، تېخنىكا قايتىرما نۇرنىش، ئاشلىق ھوسۇلىرىنى. قايتقاس مېڭە ئانىنى ھەلىن ھۆيلەرمىنى - تېنى.

بۇنداق ئوقۇتۇشى ئاسايىغا بارماندا بالالار، ئۇلۇغ ئاغايىنار كوب-كۆنە بىلىملىرىنى ئۆگىنىدىلار. «ئول بۇنداقى كۆلۈپ كۆنە بىر نېسە ئادىم بۇنداق تاپان ئاتلاپ قارشى ئالدى. كورۈشتى. «ئول بۇتۇنلەي ئوخشىمىغان، ئانىماتلىق بولغان. يۈزى قىزارىپ، تولۇپ كېتكەن. كۆكىلى شات. كوزلىرى ئوينايتى.

بۇنداق ئانى توكىرەكلەپ «ھېرىپ ئالدىغا. بۇنداقنى ھەلىن ھورۇنلاپ، «ئول بۇنداقنىكىن ھۆرلاشا. «ئول بۇنداق ئوخشىغان تورمىنىدا «بۇلاى تېنى:

- كوروورتنا شول خەقىرى ياقشى قارىغانلار ئېنىدى، مېن خەقىر، ئوخشىمىغاندەك كورۈپ تۇرمىغان، ئۇپ - ئۇر ياكى كۈشى «بولدىم. بىك كوب كۈس يىغلىدىم. خەقىر مۇنداقنى مۇنىن ئىشلەوى بىلگەن كۆكىللى «بولغى. بىر ئادىنا - «ئون كۈندەن ھوكى مۇنداقنى يەيگى ئىشتىن تىگىلىدى تەرتىپكەمالغۇ ئىشىن ياشلاربىلەن» تېنى. بۇنداق تارالدىق.

قايتقاس ئوقۇتۇشىمىزنىڭ خەلىن، ئەيتكەن ھوخشىرىن ئىلگىرى ئەيىمە، ئەوىنگە بارماس ئاتايىما ھۆيلەنىم. ئالار بىك قىزىلدىلار. خاتىرەسەيىم قىزىلىستىنان ئارقامدان ھۆيۈپ، «ماكىغايىمدان ئويىپ ئالدى.

ئوقۇتۇشى ئاغىر بىلدەلەگەن كۈن كېلىپ يىتكەس بۇنداق يەيگى ئىشتىرىبىمىزنى تۇرمىنداغى ماتېرىيالدارنى ئالىپ مەكتەپكە كېلدىك. ئالماشلاپ داكىلاتتار ياغلى ياشلانىق. واقىت بۇنداق ئۆزۈيناغا كېلىپ يىتكەس، يەيغۇر تورمىنداميىن داكلات ياغايىم. ئاغىنان بىيىگەن ئەيىنەن ياخشى ئالغان ئەكىيەتنى ئوقۇتىم. ئوقۇمانىدا سىنىمغا كوز تاشلاپ قويام، بارمىلا يىلمايىشىپ كۈلەلەر. ھەيىمەر ئاغايىنا

Национальная библиотека
имени Ахмет-Заки Валиди

توبەن قاراب كۆلە، ئودئ بئر توقتاماى ياذا. مين ئوقئپ بۆتكەنسە شولاى بئلمايئپ ،ئولتئرذئلار. مين ئوقئپ بۆتۆو مئنەن ئوك حەيـ ـذەر ئاعاى‌ذا، ئوقئوسئلارذابئرنۆناشتان‌قئـقئرئپ‌كۆلوپ‌بئبەرذئلەر. مينـ ـذە ئالارعا قوشئلئپ كۆلدوم.

ئيك ئلئك ئوقئتئوسئ ئاعاى كۆلۆودەن ،ئئيئلدئ هەم «توقتـرا ـعئذا!» تيگەندئ بئلدئرئپ قولئـن كوتەرذئ. بئـذ بارئبئذا بئر بولئ توقتراپ، ئانئك ئاونذئنا فارانئق. ،ئول مودگە كئرئشئپ:

- ئيپتەشتەر، ،ئئل ئەكئيەت بئر ،افتان كۆلكۆ بولها، ئيكئنئسئ يافتان بيك قئذعانئس. كورمەئگئنە، بۆرۆكمۆ حالئق نيندەى ناذان، نيندەى قاراكمئ. ،ئول بيسارالارذا ميس بئر عەيئپ يوق. ئالارذئك ناذان قالئوذارئنا ئلئككئ پانئشا ۆئلاسئ عەيئپلئ- تينئ.

بوتەن ئزۆينالارذا بئذذئك كئوئك، كوك كوكـ ـرەو، ئەڑدەما كوتەرئلو، يەشئن ئانئو، يامغر ياونو، توراعئنداحالئق ئەكئيەتتەرئن يادئپ ئالعاندار ئيكەن. ئالارذا ئوقئنئلار.

ئـوقئنئوسئ ئاعاى بوتەن ئزۆينالارذئكئشئن يارانقان، مافتاعان كئوئك، بئذذئك ئشتەرذئله مافتانئ.

Цена 30 коп.

حاقی 30 تیین.

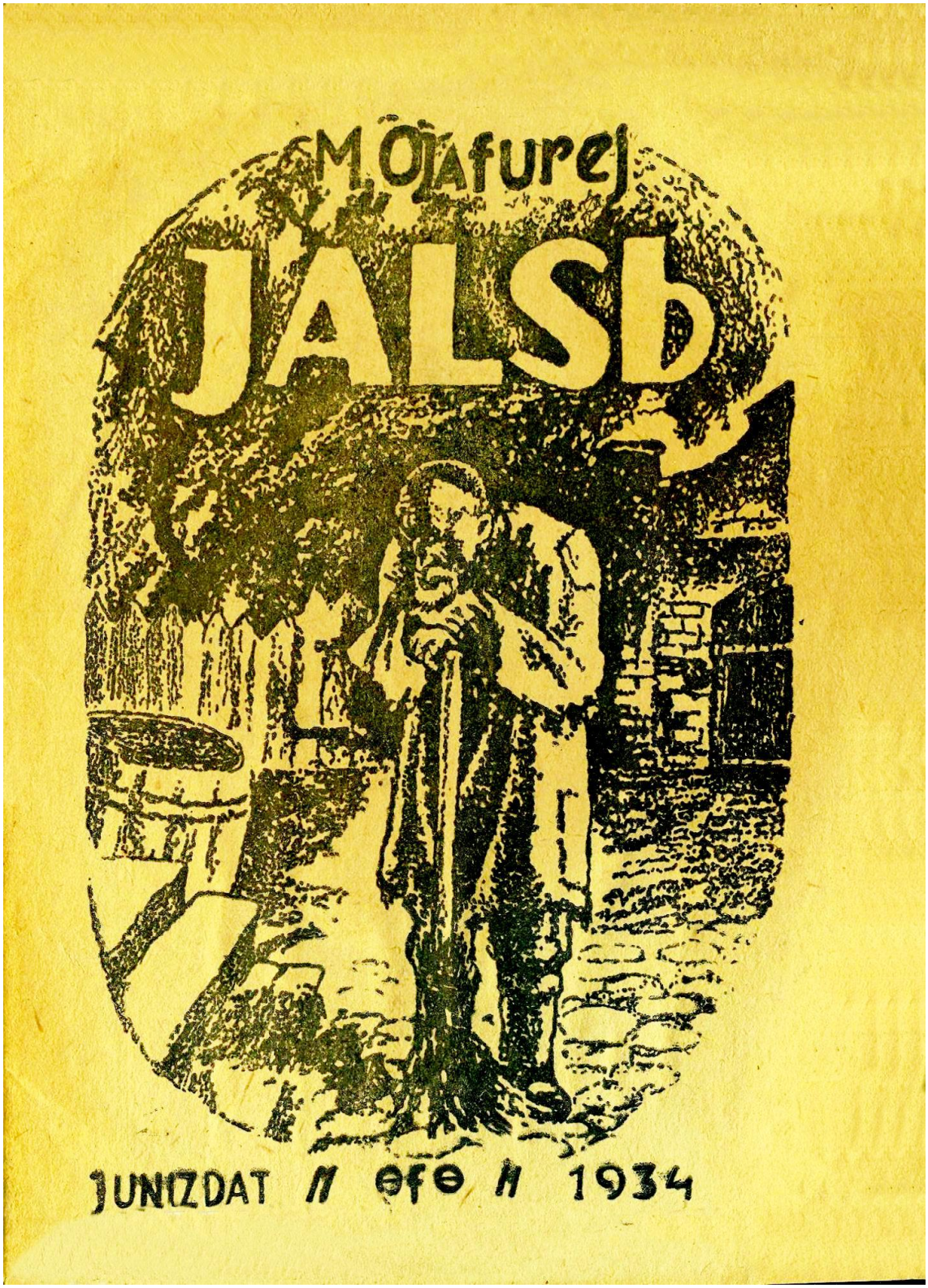
193 9 4

Госуд. Баш. Центр. Библ.
О-ВИБЛИОТЕКА

Издание «Башкниги» 1928 г.

EK 3. Latin Harfli Başkurtça Metin

Bətə donja prolitarđarь, beregegeđ!

M. ƠAFURI

JALSЬ

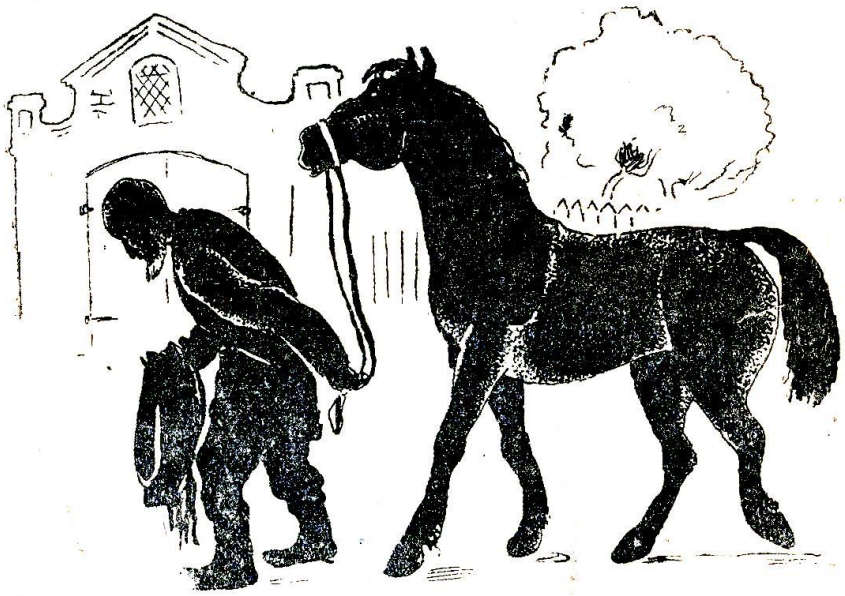
II vaѣmahь

ƟFƟ BAŞJUNIZDAT 1934

Ul vaqьtta min bələkəj genə bala inem. Beđ ul saqta qalanьn urtahьnda, „Kəbiref" tigən bajđarđьn at ađbarđarь menən jəməşə halьnqan bələkəj genə ber өjđərendə tora inek. Bьl bələkəj genə өjđen eske jaqь taş haraj buļьp, art jaqь bik bejek taş qojmaqa terələp halьnqanqa kyrə, jaqtь kerev өsөn işek aldьna qaraqan ike genə təđrəhe bar ine. Өjđө n esendə jəjelderep halьnqan ber mejes, ere taqtalarđan jahalqan ođon hike həm işek janьnda jađ kənө bođavđar jaba torqan seitərle sitlek hьmaq ber nəmənən başqa rətle əjber juq ine.

Bьl vaqьtta minen ataj oşo bajđarđa at qarap kyser bulьp, işek aldarьn heperep xeđmət itə, bajđarđьn vaq-təjək jomoştarьna jərəj. Əsəj şul bajđarđьn aştarьn beşerə, kerđəren jьva, hьjьrđarьn hava həm başqa şundaj qara eştəren eşləj ine. Ularđьn ikəvhe lə tandan alьp, qara təngə tiklem şul eştərenən buşaj al maqanqa kyrə, min өjđə bələkəj henlemde qa r.p, janqьđ ultьra inem. Beđ irtənge joqonan torqanda ular əllə qasan bajđar eşenə sьqьp kitkən bulalar. Tik təş vaqьtьnda qьna səj eserjə ber inep kenə sьqalar ine. Unda la kyp va-

qьtta bajđarđьn berəjhe təđerə qaqьp „sьqьqьđ əle, eş bar!“—tip saqьra la, ular jahaqan səjđəren də esep bətərə almajьnsa, jəgərəp sьqьp kitə torqajnьlar. Kis bulha ular beđ joqoqa kitkəs kenə qajtalar ine. Min ularđьn əjgə inep sisenep jatьvđarьn joqo aralaş qьna hiđə torqajnьm. Qaj vaqьtta, atajьm joqlarqa jatqas, bajđьn aƀьravь inep:

—„Эxmuş aqaj! tiđ genə torop at jek, aqaj qunaqtarđь iltep taşlarqa quşa, qara attь jekhen tej“—tip, jomoş quşьp ujatьp sьqьp kitə ine. Atajьm bьndaj vaqьtta qarqanьp:

—Ular unda tən bujь aşap, esep ultьrhьndar, hin bьnda tən joqoho joqlamaj ultьr đa, at jegep ođata bar!„—tip, avьrhьnьp qьna, qamьttarьn kytərep, sьqьp kitə ine.

Qaj vaqьtta atajьm вik kynelheđ вula tor qajnь. Min unьn nej өsөn вьl saqlь kynelheđ вulьvьn anlaj almaj inem. Tik вьndaj vaqьtta ular вajđarđь hөjlәjđәr: вajđarqa nej eşlәhәn dә jarap вulmaћ inde!"—tip zarlanalar ine.

Әsәj вer kөn şulaj kis menәn өjgә inde lә. pьş-pьş ilaj вaşlanь. Unьn ilaqan tavьşьn işetkәs, minen joqolarьm asьlьp kitte. Unьn ilaqanьn вik ođaq tьnlap jattьm. Ul вik ođaq ilanь la: „hine hөttәn aq, hьvđan pak kөjө вьlsьratalar, вьl qәhәr huqqanđarqa xeđmәt itep jөrgәnse ylgәnen artьq„—tip hөjlәnә вaşlanь. Nәq şul vaqьtta atajьm kilep inde. Ul da nej өsөndөr, kynelheđ ine. Min esemdәn: „ nej đә вulha, вerәj eş вulqandьr"—tip ujlanьm. Atajьm ingәs вer ađ vaqьt hөjlәşmәj ultьrđь. Hunьnan jьvaş qьna uflap:

— „Kem aldь ikәn hun unь?..kypme tejđәr, un hum tejđәrme?"—tip horanь. Әsәjem вik вorsolop, ykhej-ykhej:„—kem alhьn?... yđđәrenen ut kyđ Qlaвdraxmandarь kyđ aldьmda alьp sьqьp kitte, yđ kyđem menәn kyrđem, un humlьq qaqьđ aqsa ine. Min unь әjtkәs, tege miskәhe (вaj qatьnь)—„ almaћ, almaћ! yđen urlajhьn da, вeđđen şul вalaqa jaвahьn, urlap aşamaha, unьn aşarьna juqmьnej?"—tip, tenkәmә tejđe" tip taqьn ilaj вaşlanь. Әsәjemden şul hyđenәn hun, atajьm qьđa tөştө: „xodajđьn rizьqь вer вьnda qьna tygelder, sьqьrqa kәrәk aldan alqan aqsanь tyləp вөtөrhәm, вer kөn dә tormaћ inem, hәm tormam da, şuqasa

habыr itergə kərək inde" tip, əsəjemde jьvata başlanь Ular вьl turala вik ođaq həjləştelər. Min ularđьn hyđđəren tьnlap jata torqas joq lap kitkənmen.

Ikense kəndə min tədrənən qarap ultьra inem. Ataj işek aldarьn heperep jərəj ine. Baj „aqaj" at menən, əllə qajđan qajtьp təştə lə, atajьm ergəhenə kilep, nəməgəler asьvlana başlanь. Ləkin uqa qarşь atajьm вer hyd đə əjtməj ine. Baj „aqaj" atajьmdь hykte-hykte lə, in hunьnan: „вьlaj nasar jərəhən, julьn una tora, sьq ta kit, kyđemə kyrenmə, xeđmət itəhen ikən, jaqşь xeđmət it!.." —tip qapqanь kyrhətte lə, jergə təkərəp kitə başlanь.

Atajьm unьn artьnan qьna: „xodajđьn rьjzьqь вer hində genə tygelder əle..." —tip, вer ike hyđ əjtergə teləgəjne, вaj „aqaj" artьna əjlənep: „xəjerse başьn menən javaplaşьp torahьn, şajtan nəmə!" —tip jekerende lə, вaşqa вer hyđ đə əjtməj inep kitte. Ul inep kitkəs, atajьm hebertke habьna kykerəgen terəp, вik ođaq tik tordo. Atajьmdьn şul xələn kyrgəs, minen ike kyđemdən jəştərem təgərəp təştə. Baj julda kitep вarqanda dilвegəhe əđələp, atь ikense jaqqa вorolop, arвahь ava jađqan da, əjgə qajtqas—„at jekkəndə şunь nigə qarap jekməen"—tip asьvlanqan ikən...

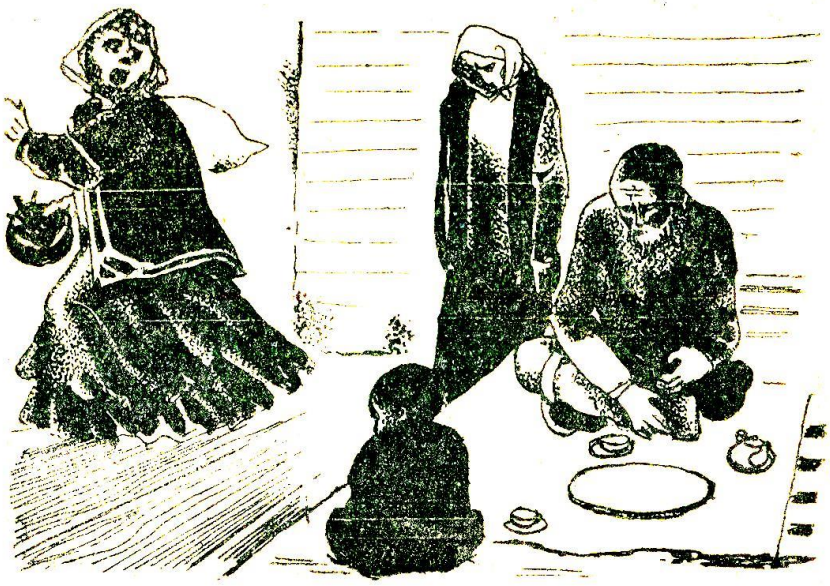
Вьl eştən hun, atajьm əjgə inep, taqь lazarlanьp ultьrđь. Bəxetheđlekkə qarşь əsəjem şul əndə qulьnan təşərəp вer torilka vatqan

c. 43194

ikən, вajđьn qatьnь şunьn əsən asьvlanqan. Ul da əjgə inep zarlandь.

Şulaj itep, beđđen əjđə hər kən nindəj đə вulha вer eş turahьnda вajđarđan zarlanьv вulьp tora ine. Qaj vaqьtta şular turahьnda zarlanьşьp ultьra torqas, nişləpter, yđ aralarьnda ьzqьş sьqьp kitə torqajnь. Вьndaj vaqьtta atajьm uђallanьp kitə, ləkin əsəjem вer ađ qarşь həjləp qaraha la, вuldьra almaqas, ərnep ilaj вaşlaj ine.

Aşav jaqь kyp вulmaha la, arьş əpəjenə as tormaj inek. Qaj vaqьtta əsəj вajđarđan qalqan it həm вəleş kiђəktəren alьp kerep, вeđgə aşata ine. Şul qəđəte вujьnsa вer kəndə əsəjem təştən hun вer тaвa вəleş kiђəktəre alьp kerep səj janьna qujđь. Səj janьna atajьm da kergəjne. Beđ вik şəpləp səj esergə ultьrđьq. Вəleş kiђəktəre вik təmle вulьp, majđarь aqьp tora ine. Beđ aşarqa ultьrqas qьna вajđьn qatьnь— Fətixa aвьstaj вik asьvlanьp inde lə, tup-tura beđđen hike ergəhenə kilep, aşjavlьq əђtəndə ge тaвa menən вəleşte kytərep alьp sьqa вaşlanь. Sьqqan vaqьtta: „uвьrđar, вer nəmə qalьr xəl juq. as kernə вalalarьna—inderə lə tьqьndьra. hinen gəp qorhaq вalalarьn tujmaђ!...“— tip, həjlənep sьqьp kitte. Beđ qaraştьq ta qaldьq. Ul вəleşte alьp sьqьv menən, işek aldьndaqь ettərgə tykte lə, тaвahьn alьp inep kitte. Вьl xəlde kyrgəs, atajьm da, əsəjem də вer hyđ đə əjtməj вer вerhenə qaraşьp torđolar. Bajtaq torqas atajьm:

—Horamaj alьp sьqqajnьnmь nej?... alaj itev kərəkməƫ ine. Unьn qьlьqьn вeləhen вit: вerər nəməgə asьvь kilhə, вeđđən ys ala... tine. Əsəjem qьđarьp kitte. Ike kyđenən jəştəre təgərəp təştə. Qaltьravьqlь tavьş menən:

—Əj ilahьm! вəndəgə вəndə itten Kən-tən et kevek вulьp eşləp jərəjhen, ul hinen kyđ nurь kevek qəziz вalalarьndan qaldьq вəleş kiƫəktəren qьđqanьp, aldьndan tartьp alьp, sьqarьp ettərgə tygə... tine. Atajьm artьq asьvlanmaj:

—Unьn şul qəđəten вelgəs horamaj almaƫqa kərək ine, вeləhen вit: ul qalqan aştarьn ettərgə sьqarьp tykhə lə, keşenən qı đqana. Ul ettəren вeđđən artьq kyrə...—tine.

Əsəjem taqь la qьđara təştə.

— Juq inde, juq: əđəm вalahьn et saqlь la' kyrməj torqan keşelər вulьr ikən?.. Ul вəleştər ərəm вulьp, вođolqanqa kyrə genə alьp sьqqajnьm. Barь вer ular hunьnan ettərgə taşlana вit!... əllə ular, şul вəleş qatьlarьn aşajđar tip вeləheŋme?.. ul, вьl arala nəmənən asьv alьrqa вelməj jərəj, irenen asьvьn вeđđən ala..."— tine. Şunan hun вaj „aqaj" turahьnda əllə nəmələr həjlənelər, min ularьn anlamanьm.

Min şul işek aldьna yđem вelgəndən вirle torham da, ularđьn əjđərenə kergənem juq ine. Tik aşxanaqa, əsəjem aş beşerep torqan jergə inep sьqa inem, ləkin əsəj вerər turam it вirə lə, mine tiđ genə sьqarьp jebərə həm „вьnda kergənende aвьstajьn kyrməhen" tej torqajnь. Ber kəndə min taqь la əsəjem janьna indem. Min ingəndə əsəjem əllə qajđa kitkən ikən. Tik ularđьn minen menən вer jəştəş Olaвdraxmandarь вaş đurlьqьndaj вer tup totop şunda tora ine. Min unьn đur tuвьn kyrgəs вik qьđьqtьm da, sьqьp kitməjensə qarap torđom. Şul vaqьt Olaвdraxman: „minen вik matur atьm вar, əjđə əle hinə kyrhətəjem" tip mine ikense вylməgə saqьrđь. Min: „juq, min inməjem, əsəjem asьvlana "—tinem. Ləkin ul minen hyđgə qaramaj, əjđə lə əjđə, tigəs, qьđьqtьm da, unьn artьnan indem, ingəs tə işek təвənə tuqtanьm. Ul, mine taqь alqa saqьrđь. Min qurqьp torham da, ul вik kəsləgəs, unьn menən taqь вer вylməgə barьp indek. Unda nəq tere kevek, ləkin вələkəj kəvđəle qara at qolaqtarьn torqo·

dop, avьdьn asьnqьrap, işekkə taвa qarap tora ine. Unь kyrgəs minең iƀem kitte. Jənleler вьl—tip ujlanьm. Jetınəhə taqь өƀtəndə ejərə lə bar ine. Oqaвdьraxman unьң ergəhenə вarьv menən вer đə qurьqmaj өƀtənə mende lə, attь jurttьrqan kevek helkenə вaşlanь. Min unь qəzəplənep qarap tordom. Oqaвdraxman tid genə atьnan təştə lə, qьdьp kitep вaşqa ujьnsьqtarьn da kyrhətergə kereşte; ləkin şul vaqьtta вylmənең işege asьlьp kitte. Ingən keşe—Fətixa aвьstaj ine. Ul mine kyrev menən aqarьndь. Min qurqьvьmdan nəmə eşlərgə вelмəj, işekkə taвa kitə вaşlanьm.

—Вьl nej eş! hin вьnda niqə indeң, tid sьqвeteң qojop jərəmə, вara torqas вaşqa menep tapaj вaşlanьlar inde—tine lə, qulьmdan totop.

işektən sьqarьp jeвərđe. Min aşxananan sьqьp kitkəndə, ul haman əllə nəmələr höjlənə ine Min Qlaвdraxmandьn atьna qьđьqьp, өjđəge вaşqa nəmələrđe rətləp qaraj đa lamanьm. Ləkin өj ese вigerək matur kyrende, matur вulha la unda torov, nej өsөndөr, вik qьjьn tөtlө вuldь. Sylmələr halqьn kevek ine. Dur kөđgө mine jotor kevek вulьp aqajьp tora, dur gөldər avьp kiter kevek kyrenələr, işekten ike jaqьnan halьnьp tөşkən jəşel şarşavđarđьn ar jaqьnda əllə nəmə, qurqьnьs nəmələr вarđьr, hьmaq kyren de. Min yđeвeđđen өjgə qajtьp ingəs irkenləp kittem.

Өtөmdən вik avьr jөk tөşkən kevek вuldь Tik yđemden вələkəj genə вulha la atьm вulmavь өsөn esem вoşto. Bajarđarđьn өjđərenə inev вьnьn menən genə вөthə вik şəp вulahь ine, ləkin eş вolaj qьna вөtməne. Ođaq ta ytməj, əsəjem kilep inde lə: „ninə ularđьn өjđərenə horamaj inden? unda hinə nəmə вar ine?.." tip, asьvlana вaşlanь. Əsəjem də şul hyđde ojtkəs, min ьsьnlap ta yđemdə qəjep, tip ujlanьm. Вьl eştən hun, min işek, aldьna sьqьrqa la qurqa вaşlanьm. Sənki min sьqьv menən berəjhe kyrer đə, tege өjgə kerevem өsөn asьvlanьr tip ujlaj inem.

Şulaj өjđə вik kyp sьđap ultьrđьn. Ləkin вara torqas sьđaj almaj вaşlanьm. Jəjđen matur kөnө mine tьşqa sьqьrqa saqьrьp torqan kevek вulьp, kyđđəremde qamьştьrьp tora ine. Ber kөndө henlem joqlanь, ul joqlaqas min

jөqөrөp sьqtьm. Baqsa ergəhenə вarđьm вaqsanьn qojma вujьnda yƚkən aqastarь səskə atqandar, ularđьn matur, zəngər səskələre rəşətkənən halьnьp, suq-suq вulьp, kyđđe qьđьqtьrьp toralar ine. Min şularqa qьđьqlьp, qarap torqan vaqьtta, Oʃaвdraxman sьqtь la, minen ergəmə kilep, mine mьƚqьl itep kөlөrgə kereşte. Unьn ergəhendə ydenen ete lə вar ine. Ul mine tөrtөp jergə jьqtь, şunan hun ettəren өƚtөrəp minen өƚkə jeвərđe. Ular minen saвьvьmdan tartьp jөrөtə вaşlanьlar. Berehe вyregemde teşləp alьp kitte. Oʃaвdraxman yđe kөlөp, ettərđe qotortop sittən qarap tora ine. Min qurqьvьmdan ilaj вaşlanьm. Minen tavьşьmdь atɔjьm işetep jөqөrөp kilde lə, ettərđe qьvьpjeвərđe. Şunda Oʃaвdraxman, mine ilavđan tuqtatьr өsөn, tege səskələrđən өđөp вer ađ minə вirđe lə, yđe qajalьr kitte. Min вaqsa ergəhendə səskələrđe totop qaldьm. Şul vaqьtta вaj „aqaj" qajtьp inde, minen qulьmdaqь səskələrđe kyrep: „ninə вьnda səskələr өđөp jөrөjhөn, maşinnik malaj!.." tip, qolaqьmdь вorop, qьvьp jeвərđe. Şunda jөrөgən atajьma qarap: „Hin вьnan hun вьl bələkəj qaraqьndь işek aldьna sьqarьp jөrөtəhe вulma, вoton huqьp hьndьrьrmьn" tip qьsqьrđь. Uqa qarşь atajьm вer-ike hyđ əjtməkse вulqajnь, вaj taqь la asьvlana tөşөp:

—Ber kөn вuldь вer kөn şul malaj өjgə inep jөrөgən, вөgөn səsəktərđe өđə, hin əle şul qaraqьndь jaqlaşahьn. Bolaj вulha tyđər

xəl qalmanь inde!..'-tip tedep alьp kitte. Min өjgə inep kitkəndə ul haman nəmələr hөjlənə ine.

Baj sьqьp kitkəs, atajьm artьmdan inep „Iin malaj hər vaqьt şundaj eşkə səbəp bulaIьn!" tip sikəmə huqьp jebərde. Əsəjem өjgə ingəs, kitergə, вьnan sьqьrqa kərək" tip, nəmələrde jьja вaşlanьlar. Şunda вaj atajьmdь saqьrьp sьqarđь. Ul əllə qajđa jərəp qajttь la, taqь la sьqmaђqa вuldь. Oşo qьsqьrьştan hun mine вaqsa ergəhenə sьqarmanьlar. Bik qьđьqьp kithəm inde, yđeвeđđeq təđerə təвənə genə sьqьp ultьra torqajnьm. .

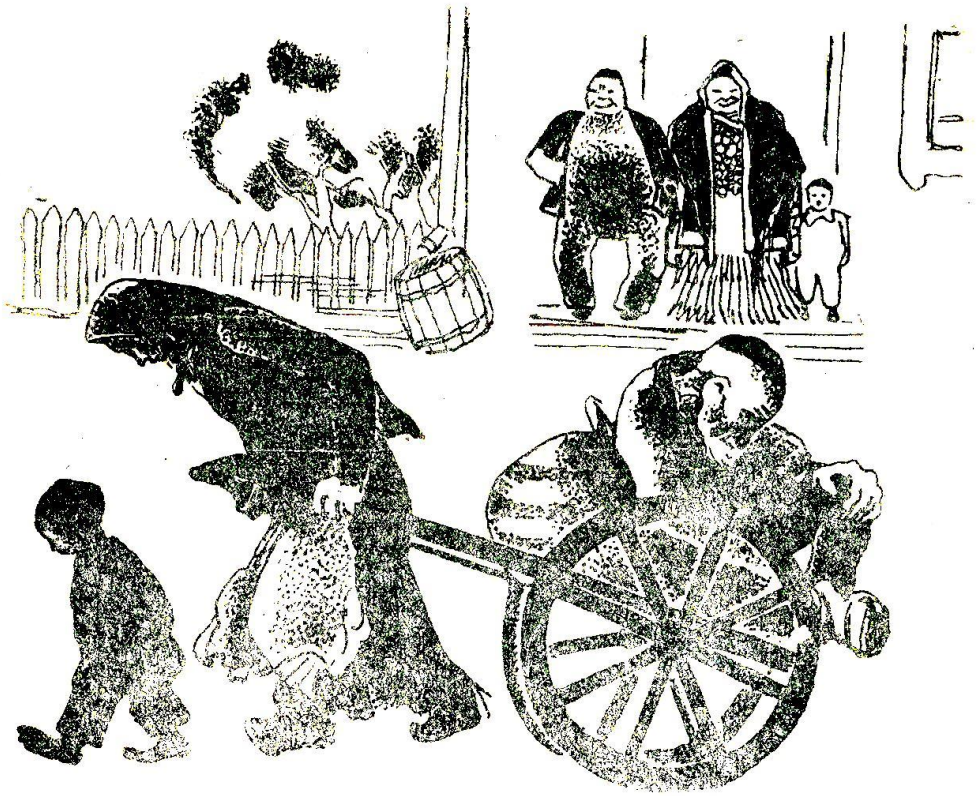
Oşo вajđьq өjəndə beđ taqь la kypme torqanвьđđьr, unьhьn asьq вelməjem. Tik вer vaqьt atajьm avrьj вaşlap, harqajьp, tyşəkkə jьqьlqas, вajđar əsəjemə kysep kitergə quşqajnьlar. Şul vaqьtta kysep kitevebeđđe вer đə onotmajьm. Bajđar sьqьrqa quşqandan hun əsəjem hər kөn irtən torqas ta sьqьp kitə, kөn вujь fatir eđləp jərəp qajta ine. Kyp jərəj torqas, вer kөn qalanьq sitenən fatir tавьp qajttь. Ul yđe janьp, beşep вətkəjne. Ul əllə qajđan ike təgərmәsle qul arвahь la alьp qajtqajnь, in elek şul arвaqa jəşel handьq menən ike mendərđe haiьp, tartьp alьp kitte. Ber vaqьtta atajьm urьnьnan tora almaj, kykerəgen totop, jьşjьş jytkerə ine. Əsəjem вer ađđan hun qajtьp, qalqan nəmələrde təpsөj вaşlanь. Şul vaqьtta Fətixə aвьstaj kilep, əsəjəmden qulьndaqь iђ ke palaђtь tartьp aldь: „kitkən вer kilmeşəkkə

əjвer вirep jeвəвrgə, выnda ənderej qaznahь вar tip вeldenme əllə?.. Beđđə keşegə вirep jeвərer өsөn jьjqan mal ju,, tip asьvlanьrqa kereşte. Uqa qarşь əsəjem вer đə asьvlanmaj qьna: ,,Aвьstaj! oşo. nəməne genə вir inde, вiş jьl xeđmət itkən keşegə вer iћke palaћ kyp вulmaћ, irem avьrqanda aћtьna halьp jatqьrьrqa вer nəmə lə juq вit?..''-tip horap qaraha la, Fətixa aвьstaj jaqьn da kilmәne.

Oşo vaqьtta atajьm; kykerəgen totop jytker đe lə, qarlьqqan tavьşь menən: ,,kərəkməћ, horama, xodaj вirgən itlərem вөtkənse taqta өћtөndə jatьrmьn əle!..''—tip kyđđəren hөrttө lə, вytən вer hyđ đə əjtməj, вaşьn tyвən haldь Tik əsəjem genə qьđa tөşөp: „вeđđeq kevek hineq də kөnөn şul iћke palaћqa qalhьn, qađalьp kit!..— ''tip, hөjləp qaldь

Əsəjem өsөnsө rət urap kilgəndə, atajьm өjđөq ışek aldьna sьqьp ultьrqajnь Ul jəjəv вarьrqa tьrьşьp qaraha la, вuldьra almanь, qьznaj вaşlanь. Şunan huq əsəjem unь teqe ike təgərməsle qul arвahьna ultьrtьp, tarta вaşlanь qul arвahьna ultьrьrqa henlem də qьđьqqajnь la, urьn вulmaqas, unь min jetəkləp kenə alьp kittem. Qapqanən sьqqan vaqьtta atajьm:

—,Oşo jortta. at harajđarь janьnda ylep qalmaham jarar ine, tip, xodajđan horaj torqajnьm, allaqa şөkөr, teləgem qaвul вuldь, inde ylhəm də ykenməjem''-tine. Əsəjem вer hyđ đə əjtmәne.

Baj qatьnь aћьravđarь həm вalalarь menən вьjala işekte asьp, şunan qarap qaldьlar. Unьn Oʃавdraxmanь: „Эxmət nindəj şəp at jekkən, ike ajaqlь at!..“ tip kөldө. Aвьstaj: „at qəđeren вelməqən keşelərgə şulaj kərək, вeđđen qəđerđe вelmənelər, вьna вeđđən вaşqa torop qarahьndar əle“—tip qaldь.

Bьl vaqьtta atajьm da, əsəjem də вer hyđ đə əjtmənelər. Uramqa sьqqas, miŋə əllə nindəj kiŋlek hiđelde. Qaranqьlьqtan вik matur jaqtьlьqqa sьqqan kevek вuldьm tik əsəjđe qьđqanьp qьna вer ađ вorsola inem, sənki ul ata-

jьm ultьrqan arвanь вik kөs menən tarta, tigeđheđ urьndarđa tarta almaqan at kevek tuqtalьp, ərle-вirle quđqala, вer ađ вarqan hajьn xəl jьja ine.

Beđ janь fatirqa qaranqь təşkəs вarьp indek. Qaranqь вulqanqa kyrə, min өjđөn esen artьq kyrə almanьm. Өj вik tьnьs, tik ataj qьna вer tuqьravhьđ ьnqьraşa, jьş-jьş jytkerə ine. Ləkin min вьrda kilgəs, qaranqьlьq өsөn də, atajьmdьn jytkereve өsөn də artьq qajqьrmanьm. Bəlki tege jorttan sьqьp kitevđe həm irektə ujnavьmdь ujlap şatlana qьna inem.

Bьl eştərgə kyp jьldar ytte. Ləkin min haмán şul uramdan ytkəndə, şul qəhərle, kyđ jəşle jortqa qararqa jerənəm. Unьn maturьqь esendə əllə nindəj qot oşorqos jəmheđlek kyrəm.

Бакин. Республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. Н. К. КРУПСКОЙ
101393

Javaplь ridaktorь: *Q. Dajan*
Tixnik ridaktorь: *S. Şaripova*
Projьzvodstvөqa вirelde 20/II-34 j.
Baђьrqa qul qujьldь 28/II-34 j.
Nəşer № 2.
Tirazь 4000.
Başglavlit vəkile № 36
Dəvmələ 130×180.
1 Baђma tabaq.
Tabaqta 31824 xərəf.
Zakaz № 441.

Başpaligrafiristьn „Oktəвr Natiskahь" tipografejənьnda вaђьrq., Өfө, Cirnьşefskej uramь, 88.

Хаҡь 30 tin

Переиздано 1934 г.

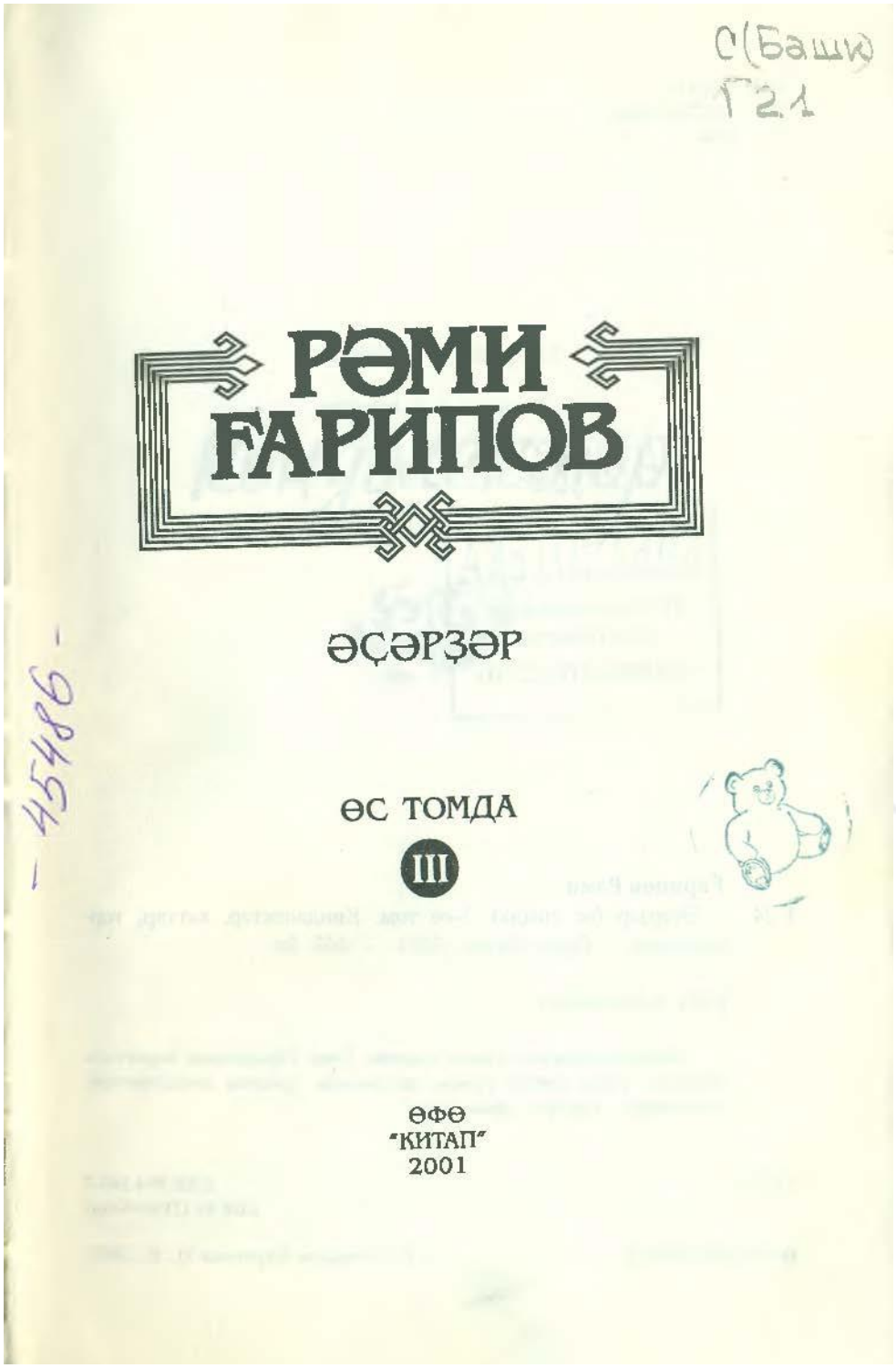
М. ГАФУРИ

БАТРАК

(Детский рассказ на башкирском языке)

УФА БАШЮНИЗДАТ 1934

EK 4. Kiril Harfli Başkurtça Metin

ҮЛЕМҺЕҘ ҠЫҘ

(Очерк)

Төн. Күк йөҙө һанһыҙ йондоҙҙар емелдәүе менән яҡтырған. Саңғыларым аҫтында ҡоро ҡар шығырлауы ғәҙәттәгесә түгел һымаҡ. Петрищевоға аңғам мин. Телефон сыбығы һуҙылған юлдың ике яғындағы мәғрүр ҡарағайҙар нисектер серле һәм тантаналы тауыш менән шаулашалар. Улар миңә үтелгән ҙур ваҡиғаларҙы һөйләгән кеүектәр. Тик урман эсенә бөтөнләй ингәс кенә улар бер аҙ тына төштөләр. Мәңге йәшел шыршыларҙың баш осонан йөҙгән тулы ай үҙенең һөт төҫлө нурҙарын ҡоя. Артымдан ҡалмай килгән күләгәмдән башҡа бер кем дә юҡ. Ләкин урманда бер кеше йөрөйҙөр һымаҡ. Бына ҡапыл ғына ҡуйы ағастар араһынан өҫтөнә йылы тун, ҡыҫҡа ғына ҡара сәстәре өҫтөнән ҡолаҡлы бүрек кейгән, янып торған күҙле, һылыу һынлы, ныҡ һәм көслө, бит алмалары һалҡындан алланып торған Зоя килеп сығыр төҫлө...

Һирәк-һаяҡ ҡына эттәр өргән тауыш ишетелә. Ана инде ауыл хыялый кеүек татлы йоҡо менән йоҡлай. Тик бер ойҙә генә ут яна.

Бына шундай төндә ҡыйыу партизанканы фашистар тотоп алғандар. Ҡыҙ үҙен уларға Таня тип исемләгән.

Йылдар үткәс, бына ул үҙенең һуңғы минуттарын уҙғарған өйҙөң ишеген шаҡыйым...

— Кем бар?

— Мин, студент. Мәскәүҙән...

* * *

Ворониналарға барғанда бик иртә ине әле. 77 йәшлек сал сәсле, тәрән йыйырсыҡтар менән ҡапланған йөҙлө әбей, Евдокия Петровна, үҙенең һүҙен нисектер ауырһыныу менән

башланы. Үҙе тамырҙары беленеп торған ярылып бөткән ҡулы менән ҡуйы итеп башҡортса сәй яһай һәм һөт менән һыйлай. Йомарт әбей. Ләкин һөйләгәндә, ул һүҙгә бик һаран кеүек. Әйтерһең, ул булып үткән ҡот осҡос ваҡиғаларҙы яңынан кисерә. Шулай ҙа үҙенең күргәндәрен кешеләргә һөйләгеһе килә.

— Беҙҙең өйҙә немецтар штабы урынлашҡан ине, — тип ул, минең тормош, хәл-әхүәл тураһында һорашыуымдан һуң, аҡрын ғына һөйләй башланы. — Кис шулай, ғәҙәттәгесә, мейескә яҡтым. Мөрйәне ябып, кухняға сыҡҡанда ишектән фашистар бер ҡыҙҙы индерҙеләр. Сисендергәндәр. Бер һалдат миңә «русь партизанин» тине һәм килбәтһеҙ бармағы менән ишара яһап, ҡыҙҙың 3 өйҙә яндырғанлығын әйтте. Тентей башланылар. Кеҫәһенән ике шаҡмаҡ шәкәрҙе һәм тоҙ семтемен иҙәнгә ырғыттылар. Ә беҙҙе мейес башына ҡыуҙылар. Шул саҡ офицер килде. Үгеҙ кеүек һимеҙ. Ерәп сәсле. Бүлмә ишеген нығытып яптылар.

Ҡыҙҙан партизандар тураһында һорашыталар. Ул һәр бер һорауға «юк», «белмәйем» тип яуап ҡайтарҙы, йә өндәшмәне. Бынан һуң уны ҡайыш менән һуҡтыра башланылар. Мин тәүҙә иҫәпләнем: дүрт ҡайыш менән 30 тапҡыр һуҡтырҙылар. Ул өндәшмәне, тик ҡайыштар ғына һыҙғырышты. Дүртенсе ҡабат һуҡтырғанда ғына ул:

— Туҡмамағыҙ мине, барыбер бер ни ҙә әйтмәйәсәкмен! — тип ҡысҡырҙы. Ҡулын артҡа ҡайырып бәйләгән килеш, уны кухняға алып сыҡтылар. Унан бер һалдат ҡулындағы бауынан тотоп, ҡыҙҙы ишеккә төртөп ебәрҙе. Сәғәт иртәнге 9-ға тиклем уның тураһында бер ни белмәнек, йоҡлай ҙа алманыҡ. Иртән дар ағасы янына ҡыуып йөрөнөләр. Мин барманым. Тик тәҙрәнән генә дар ағасын һырып алған ғәскәрҙе, кешеләрҙе, яланғас ҡылыс менән һыбай йөрөгән һалдаттарҙы күрҙек. Ай ярым беҙгә ҡот осҡос булды. Зояның кәүҙәһен алманылар. Яңы йылға ҡаршы төндә миндәге һалдаттар иҫерек көйөнсә, дар ағасы янына барып, хәнйәрҙәре менән уның туңған тәнен телгеләп, көлөштөләр...

Әбейҙең күҙҙәре шул саҡ бер аҙ ҡыҫыла төштөләр һәм уларҙа осҡондар күренеп китте. Уның йөҙөндәге йыйырсыҡтарға яңылары өҫтәлгәндәй булды.

Бит әле лә ул, дошман, күпме йәш ҡыҙҙарҙы шулай ғазаплай, мыҫкыл итә, балаларҙы һәм әсәләрҙе тереләй ергә күмә. Беренсе ҡат ҡояш күргән һис бер ғәйепһеҙ сабыйҙарҙың яҡты йылмайыуын да тартып ала ул. Уларҙы өйһөҙ һәм әсәһеҙ итә.

— Йә хоҙай, — ти әбей, — инде был көндәрҙе күрергә яҙмаһын...

Эйе, һыу, һауа һәм ҡояш яҡтыһындай, тыныслыҡ кәрәк беҙгә.

* * *

Зоя Космодемьянскаянан партизандарҙың ҡайҙа икәнлеген, үҙенең нимә эшләүен күрһәткән мәғлүмәттәр ала алмағас, уны штабтан, Евдокия Петровналарҙан, ҡаршы урамдағы Просковья Куликтарҙың өйөнә алып китәләр. Зоя бында ҡыҫҡа ғына ғүмерендең аҡтыҡ сәғәттәрен үткәрә.

Урта йәштәрҙәге асыҡ йөҙлө белорус ҡатыны Просковья Улик былай һөйләй:

— Миңә Зояны Вороиналарҙан килтергәндә, беҙ әле уның ҡораллы һәм аттар торған һарайҙы яндырырға йыйынған саҡта тотолоуы тураһында бер ни ҙә белмәй инек. Аҙыраҡ торғас:

— Эсергә бирегеҙ әле, — тине ул аҡрын ғына. Ләкин мин ҡуҙғалыу менән үк, һалдат мине этеп ебәрҙе һәм аяғы менән тибеп ҡысҡырынды. Мин ҡурҡып Зояға ҡараным. Әйтерһең, уға был минутта һыуҙан башҡа бер ни ҙә кәрәкмәй ине. Йөрәгем ҡыҫылып әрнене. Ә шул саҡ теге немец һалдаты төтөнләп янып ултырған һуҡыр шәмдең утын уның иренә килтереп терәне... Ләкин Зоя, исмаһам, ҡыбырламаны ла. Тик һалдатҡа шундай итеп ҡараны — ул, Зояның ҡарашына сыҙамайынса, шәмде ҡалтыранған ҡулдары менән өҫтәлгә ултыртты, ығы-зығы ҡуйды. Шунан файҙаланып, мин эсергә бирҙем. Ул йотлоғоп-йотлоғоп эсте һәм аҡрын ғына: «Рәхмәт», — тине. Шул саҡ берәүһе килеп, уның ҡулдарына бәйләнгән бауҙы кинәт тартып, Зояны яланғас аяҡ һәм ҡыҫҡа ғына эске күлдәктән көйөнсә ҡарға алып сыҡты. Ишектәр бәҫләнеп, асҡан саҡта сыйылдап торалар. Һалдат Зояны 20—30 минутлап урамда ҡарҙа йөротто һәм, үҙе арығас, кире индереп йылынырға кереште. Башҡалары йоҡлай. Һалдат йылынып алғас, тағы ла уны штыгы менән төртколәп ҡарҙа йөрөттө. Һалҡын һәм аяҙ төндә барыһы ла күренеп тора. Төндә был йөрөтөү биш-алты тапҡыр ҡабатланды. Зоянан бер һүҙ ҙә ала алманылар. Фашиҫка уны ҡарҙа йөрөтөү ялыҡтырҙы: ул уның ҡулдарын ишек тоткаһына бау менән бәйләне лә, үҙ урынына икенсеһен ултыртып, йоҡларға ятты. Ваҡыт-ваҡыт Зоя иҫен юғалтып алға табан йығыла, һәм шул саҡта ишек тоткаһына бәйләнгән бау

тартылып, уның ҡулдарын киҫә башлай. Ауыртыуҙан ул ҡапыл һиҫкәнеп китә һәм яңынан тура я... Төнгө сәғәт 3-тәрҙә уның ҡулдарын системаға. Бынан һуң ул иртәнгә тиклем һис бер хәрәкәтһеҙ һәм ыңғырашыуһыҙ ятты. Йоҡлағандырмы ул, белмәйсем.

«Бәлки, уны һуңынан оҙлауселәр булыр», тип мин уның кем икәнлеген белергә тырыштым. Таң атҡас яныма килеп:

— Ҡайҙан һуң һин үҙең? — тип һораным. Ул миңә оҙаҡ ҡына ҡарап торҙо ла, аҡрын ғына:

— Мәскәүҙән, — тине.

— Ә нисек бында эләктең һуң?

— Мин фашистарҙы юҡ итер өсөн задание буйынса килдем.

— Ә кисә беҙҙәге өс өйҙө кем яндырҙы?

— Мин, — тине ул һәм бик етди итеп һораны, — ә ҡорбандар бармы?

— Ҡоралдар һәм 20 ат янған, — тинем мин.

— Ҡыҙғаныс, — тип үкенде ул асыу менән һәм бер аҙ уйланып, ондәшмәй торғандан һуң: — Мин белəм — мине йә атасаҡтар, йә аҫасаҡтар, тик мин ҡурҡмайым, беҙ бик күп — аҫып бөтә алмаҫтар, — тине. Бер аҙ туҡтап торғандан һуң, ул ҡапыл ғына һөйләшергә теләп: — Минең өсөн үс алырҙар, — тип башын аҫҡа эйҙе. Мин бер һүҙ ҙә әйтергә өлгөрмәнем, ул әрнеү менән:

— Ә һеҙ ниңә бында ҡалдығыҙ? — тип һораны. — Китергә, китергә кәрәк ине һеҙгә! Бит...

Шул саҡ уның яныңа теге, төндә уны төрткөләп йөрөткән һалдат килеп, итеге менән тибеп ебәрҙе.

— Йә, Сталин ҡайҙа? Уралдамы? — тине ул. Зоя етеҙ һәм асыҡ итеп:

— Сталин үҙенең посында! — тигәс, һалдат бар көсөнә киҙәнеп, уның яңағына һуҡты һәм торопға ҡушып ҡыҫҡырҙы. Ләкин Зояны туңған аяҡтары тота алманылар, ул тубыҡтарына сүкте. Ә ауыртыныуҙан өнөн дә сығарманы. «Ҡайҙан бындай көс?» — тип аптыраным мин һәм уны ҡотҡарғым килде. Беҙҙе ҡыуып сығарҙылар ҙа, ике офицер һәм бер тәржемәсе уға һуңғы допрос үткәреп, «юҡ» һүҙен дә ишетә алмағас, беҙ ингәндә инде уға ниндәйҙер бер еүеш салбар кейергә биргәйнеләр. Ләкин уны ул асыу менән ситкә ырғытты: «МИН — КЕШЕ!» — тип ҡыҫҡырҙы. Уға салбарҙы көсләп кейҙерҙеләр. Аяғына ойоҡ-баштарын кейҙерергә мин ярҙамлаштым. Уны ҡултыҡлап, муйынына «Поджигатель» тип яҙылған таҡта аҫып, урамдағы

ҡаршыла ғына торған дарға алып барғанда, ике яҡтан килгән һалдаттарҙы ул ике яҡҡа төртөп ебәрҙе лә, алға үҙе атланы...

* * *

Йәш инең әле һин, Зоя! Бик йәш инең. Күпме ине әле уҡыйһы китаптар! Күпме ине әле күрәһе кешеләр! Күпме йөрөйһө ерҙәр, йырлайһы йырҙар, ултыртаһы ағастар!.. Һин бит әле үҙеңдең йөрәгеңдә сәскә атҡан иң саф, ҙур һәм гүзәл мөхәббәтеңде лә уртаҡлашырға өлгөрмәгәйнең, Зоя! Һинең әле күпме эшләйһе эштәрең бар ине! Күпме әле матур яҙҙарға, башта ҡурҡыныс булып тойолған, ләкин һуңынан әйтеп бөтмәҫлек шатлыҡ килтерә торған экзамендарға ашҡына инең һин. Әсәйеңде ҡыуандыра торған күпме хыялдарың бар ине! Үҙең дә матур әсә булып, аҡыллы балалар үҫтереү тураһында уйлағанһыңдыр һин...

Кешенең иң ҙур матурлығы — үҙ яҙмышын халҡының ҙур яҙмышына айырылмаҫлыҡ итеп бәйләүҙә, уның бәхете өсөн көрәшеүҙә. Кешенең иң ҙур көс бирә торған һөйөүе — ул халыҡҡа булған һөйөү. Был һөйөү үҙенә булған яуапты таба ала. Сөнки халыҡ хәтере — мәңгелек, һәм уның һөйөүе иң ҙур бәхет. Кеше бәхетле булып йәшәргә тейеш. Бит тормошта кешеләр бер-береһе өсөн бәхет булып йәшәүгә ашығалар. Намыҫлы йәшәргә кәрәк!..

Әле мәктәп парталарында саҡта уҡ шулай уйланың һин, Зоя. Һәм ҡыҫҡа ғына ғүмерең әсендә лә шулай йәшәргә өлгөрҙөң һин.

Уҡыған мәктәбең эргәһендә башҡа бик күп йүкә ағастары араһында һин ултыртҡан йүкә хәҙер инде бик ҙур үҫкән. Ҡасандыр һин уны уңған ҡулдарың менән һөйөнә-һөйөнә ултыртып йөрөгәндә ул бейек, ҡуйы япраҡлы булып күҙ алдыңа килгәндер. Баҡсалағы алмағасың да хәҙер яртылаш ҡарға күмелеп, яҙын ап-аҡ сәскәгә төрөнгәндәй, һалҡындан бәҫләнеп, көмөшләнеп ултыра. Пионерҙар уны айырыуса хөрмәт итәләр. Улар ҙа һинең кеүек йәшәргә теләйҙәр, йәшеллек һөйәләр. Алдынғы баҡсасы булған өсөн улар өсөнсө йыл инде күсмә ҡыҙыл байраҡты үҙҙәренән ебәрмәйҙәр. Пионерҙар менән Башҡортостан детдомында үҫкән өлкән пионервожатый Анна Ефремовна Каменская етәкселек итә.

— Зояның алмағасы быйыл ҙур уңыш бирҙе, — ти ул.

Тик был уңышты Зоя үҙе генә күрә алмай. Ләкин ул бөтәһенең дә йөрәгендә. Зоя үҙ класында суҡлы күлдәген кейеп,

стенанан бөтәһенә лә мөләйем ҡарап тора. Зоя ултырған партала уҡыу отличниктары ултыра. VIII «Г» һәм X «В» класы һәр саҡ алдынғы булыу өсөн ярыша. Төшкә тиклем Зоя партаһында Нина Часовникова һәм Валя Артемьева, ә төштән һуң Валя Литвинова һәм Галя Монахова ултыра.

Мәктәпкә Ер шарының һәм Советтар Союзының бөтә мөйөшөнән төрлө телдәрҙә хаттар килә. Ҡытай һәм Кореянан килгән хаттарҙы тиҙ генә уҡып та булмай. Ләкин улар аңлашыла — донъяла мохәббәт теле берәү. Был телде бөтә яҡшы ниәтле, тыныслыҡ һәм ирек һөйөүсе кешеләр совет халҡының үлемһеҙ ҡыҙы менән һөйләшәләр. Немец пионерҙары, Артектан ҡайтышлай, дуҫлыҡ билдәһе итеп, үҙҙәренең байрағын пионер бүлмәһенә ҡалдырғандар. Унда Зоя исеменә яҙылған башҡа бик күп бүләктәр килгән.

Мәскәү тарихының бай музейында Зояның кейемдәре менән бергә уның конькиҙары ла һаҡлана. Бына Зоя килеп инер ҙә, уларҙы алып, Горький паркына йәки Сокольникиға катокка сығып китер һымаҡ тойола. Бөтә кешеләр йөрәгендә ул һәр саҡ 18 йәшлек үлемһеҙ ҡыҙ булып ҡалған...

Петрищевоның киң урамы уртаһында, Ленин–Сталин эшенә, Ватанына, халҡына тоғро булып, Зоя үҙенең һуңғы секундтарын үткәргән урында, мәрмәр таштан һәйкәл ҡалҡҡан. Уны кешеләрҙең ҙур ихтирамы биҙәй.

Бына Мәскәүҙән үҙенең мәктәбендә уҡыған пионерҙар ауыл китапханаһына бик күп китаптар йыйып килтергәндәр.

Һәйкәлдән тирә-яҡҡа һуҡмаҡтар, саңғы эҙҙәре таралған. Мәрмәргә уйып яҙылған Зояның һуңғы һүҙҙәре, әйтерһең дә, ҡолағыңа ысын тауыш булып ишетелә:

— Үлеү миңә ҡурҡыныс түгел, иптәштәр! Үҙ халҡың өсөн үлеү — бәхет ул! Хушығыҙ, иптәштәр! Беҙҙең менән Сталин! Сталин килер!..

Беҙҙең комсомолка Зоя үҙенең һоҡландырғыс был тормош юлы менән кешелек бәхете өсөн көрәшкән бөтә кешеләрҙең йөрәгендә йәшәй. Ул Корея ҡыҙы булып, Ҡытай ҡыҙы булып тыныслыҡ өсөн көрәшеүсе партизан отрядтарында, окоптарҙа, дошман тылында уттар кисеп йөрөй. Яралы батырҙарҙы үҙ арҡаһында йөкмәп ут эсенән алып сыға...

Йәшәй, көрәшә һәм үлемһеҙ ул беҙҙең Зоя.

15 март 1953 йыл,
«Совет Башҡортостаны»

Тәүге ҡарлуғас

— Марс Сиражев ҡайҙа? — тигәс, мәктәптән ҡайтыусы балалар магазин эргәһендә бәләкәй генә бер өйҙө күрһәттеләр.

«Күреп сыҡмай булмай, мин әйтәм, ниндәй икән һуң ул Сиражев тигәндәре?»

Ҡапҡанан кереүгә ҡыҙыҡ ҡына бер күренеш күҙгә ташланды: бәләкәй генә бер ҡара һыйыр эргәһендә донъяһын онотоп йәш кенә бер егет баҫып тора. Хатта малай тиһәң дә яҙыҡ булмаҫ. Башына ҡолаҡтары ҡарпайып торған бүрек әләктереп, аяҡтарына калуш ҡына ҡатып алған да, һыйырының арҡаһынан һөйәһыйпай, ниндәйҙер уйға батҡан. Йөҙө ниңәлер моңһоу күренә, хатта борсоулы һымаҡ. Ул күҙ төбәп торған яҡта былай борсолорлоҡ бер ни ҙә юҡ: яңы яуған ҡырпаҡ ҡарҙан ауыл осондағы ферма яғына һалам эҫкерте һөйрәтеп трактор ғына китеп бара... Ә арыраҡ тәүге ҡар аралаш ҡыҙырым сауҡа менән ҡапланған тулҡын-тулҡын Әлкә тауҙары, ә уларға ҡапланып торған зәп-зәңгәр күк көмбәҙендә төшлөккә еткән ҡышҡы ҡояш... Уның инде һүрән нурҙарын тойһа тик бер ҡара һыйыр ғына тоялыр — шул һаран ғына йылылыҡҡа ла рәхәтләнеп, ойоп китеп үҙенең һағыҙын көйнәй малҡайың...

— Марс Сиражев шунда торамы? — тиеүгә егет һиҫкәнеп китте. Ҡулын тиҙ генә һыйыр арҡаһынан ала һалып:

— Шунда, — тине ул, ғәйепле кеше һымаҡ.

— Өйҙәме һуң үҙе?

— Өйҙә... мин булам инде...

Ул, юғалып ҡалған кеүек, ҡыйыуһыҙ ғына ҡулын һондо. Ҡыҙҙар кеүек оялсан, баҫалҡы был егетте Марс Сиражев шул икән тип уйламаҫһың да! Уның менән тәүге күрешеүҙә үк нисектер шаярып ҡына һөйләшәһе килә — башҡаса мөмкин дә түгел, ауыҙынан һүҙен дә ала алмаҫһың кеүек...

— Әйҙә, инәйек — һиңә ҡунаҡҡа килдем бит, — тигәс кенә ул, батырланып китеп:

— Әйҙә, керәйек, — тигән булды.

Өй эсендә ҡулдан яһалған китап кәштәһе, фотоһүрәттәр теҙелгән рам һәм стенаға кнопкалар менән ҡаҙаҡлап ҡуйылған маҡтау ҡағыҙынан башҡа күҙгә ташланырҙай артыҡ бер ни ҙә юҡ ине.

Октябрь революцияһының ҡырҡ дүрт йыллығы айҡанлы яңы ғына бирелгән был маҡтау ҡағыҙына: «... Малсылыҡ өлкәһендә

юғары күрһәткестәргә өлгәшкәне өсөн Салауат исемендәге колхоз идараһы Сиражев Марсты ошо маҡтау ҡағыҙы менән бүләкләй» тигән ғәҙәти һүҙҙәр яҙылған.

Ләкин Марс эшләгән эш ғәҙәтиме һуң? Бик ғәҙәти ҙә түгел шул уның эше: беҙҙең Салауат районында тәү башлап һыйыр һауған егет ул, Марс Сиражев, тәүге ҡарлуғас!..

Шундай оялсан ғына был егеттең быға тиклем ғүмер буйы ҡатын-ҡыҙҙар эше булып килгән эшкә баҙнат итеп тотоноуы үҙе бер егетлек булһа, был эшкә унын районда беренсе булып тәүәккәллек итеүе икеләтә батырлыҡ түгелме?! Эштә башлаусы ғына булһын, ҡушлаусылар табыла. Улар беҙҙә хәҙер аҙ түгел инде.

Ләкин туң ҡарҙа, көрт ярып, юл башлап ебәреүе бик еңелдән түгел ине. Маҡтау һүҙҙәре менән бергә Марсҡа ауыҙ йырып көлөү ҡараштарын күрергә лә, сәнскеле мыҫҡыл һүҙҙәрен ишетергә лә тура килде. Хатта бергә эшләгән ҡатын-ҡыҙҙар ҙа уға башта ышанмайыраҡ көлөп ҡаранылар.

— Егет кешенең йөрәгендә эйәрле-йүгәнле ат ятыр ятһа, былай итеп һыйыр аҫтына кереп йөрөү эш түгел инде!

— Ҡатын-ҡыҙ эшенә ҡыҫылып йөрөгән ир ир була тиһеңме! Ташҡа үлсәйем инде ирлеген — торғаны бер әҙәм мәсхәрәһе...

— Булмаҫ, булмаҫ! Бына күр ҙә тор — бер-ике аҙна тартҡыслар ҙа, һыйырҙарҙы боҙоп ҡасыр әле.

— Уларҙың елкәһе йоҡа була ул, түҙмәҫ малайың, — тиештеләр.

Ләкин малайың ундай-бындайҙарҙан түгел ине шул. Бик үҙ һүҙле, ныҡыш, уңған егет булып сыҡты Марс. Әйҙә, көлһәгеҙ көлә бирегеҙ, тип төрлө йор һүҙҙәрҙе ҡолағына ла элмәй, шым ғына эшләй бирҙе ул.

«Һыйырҙың һөтө — телендә, һауынсының ҡулында. Тәрбиәләһәң генә мал мал була». Был ҡағиҙәне ул яҡшы аңлап эшләне. Ваҡытында ашатты, эсерҙе, ихлас күңелдән тәрбиә итте малдарын. Күп тә үтмәй, байтаҡ ҡатын-ҡыҙҙың танауына сиртеп, уларҙы уҙып та китте. Фермалағы ҡыйын шарттарға ҡарамаҫтан, уҙған йылда ул һәр һыйырҙан 1788-әр литр һөт һауып, беренсе урынды алды.

— Былтыр шулай ине лә, быйыл бер ай эшләмәй тороп, мин военкоматтан курсҡа китәм тип йөрөгәндә, бер ҡыҙ арттараҡ ҡалдырып ҡуйҙы шул, — тине Марс һәм үҙҙәренең ферма хәлдәренә койөнөп алды. — Быйыл фураж да булманы, булмаҫ

та тип торалар әле. Көҙ бер әҙерәк биреп алдылар ҙа туҡтаттылар. Һыйырҙарҙың хәҙер болғау күргәндәре лә юҡ. Йә, исмаһам, бесәне менән ялсытмайҙар, өҙөк-йолоҡ ҡына ашатабыҙ. Һалам менән силос бар ярай. Ҡышҡа насар керҙек инде. Йылынып сығыр урын да юҡ бит. Ҡарауылсыбыҙ ҙа база эсендә кормушка араһында ятып йөрөй. Элек көндәлек һөт яҙып барыла торғайны, хәҙер үҙең бармаһаң, көндәлек һауымды ла белеп булмай. Беҙгә иғтибар иткәндәре юҡ инде ул, тейешле шарттары булғанда, былай ғына эшләмәҫ инек тә беҙ... Эшләһән, эш ҡарышмай бит?

Ә эшләргә ул бәләкәйҙән яратты. Атаһы өйҙәге алты баланы ярты етем итеп ташлап киткәс, ишле балалар бер әсә ҡулында ҡалып, бәләкәйҙән эшләп үҫтеләр. Марсҡа ары уҡырға ла тура килмәне. Тәүҙә фермала апаһына ярҙам итешеп йөрөнө лә аҙаҡ, ете класты бөткәс үк, фермаға үҙе килде. Партия ҡайҙа саҡырһа, комсомол шунда бара бит.

Бына әле муйынына ҡыҙыл галстук таҡҡан иң бәләкәй Марат та аҙ һүҙле ағаһына оҡшарға итә, ахыры: баяғынан бирле китаптан баш та ҡалҡытмай, һабағын әҙерләй.

— Донъя көтөү мин ҡайтҡансы уға ҡала, миңә армияға китергә повестка бар, кисә эште тапшырып ҡайттым, — тип ҡуйҙы Марс.

— Күңелһеҙерәкме әллә?

— Эйе лә, бөгөн әллә ҡалай эс бошоп тора...

Марс өҫтәл өҫтөндә ниндәйҙер бер төйөрҙө бармағы менән тәгәрәтеп ултыра. Күрәһең, тик торорға күнекмәгән уның ҡулдары. Мин уның ярғыланып бөткән ҡулдарына ҡарап: «Һары таңдан ҡара төнгә тиклем алһыҙ-ялһыҙ эшләгән был ҡулдар хәрби хеҙмәттә лә һынатмаҫ, матур киләсәкте төҙөшкән миллион ҡулдар менән бергә әле бик күп эштәр эшләр», — тип уйланым. Шундай уңған аҡыллы ҡулдар ғына киләсәкте яҡынайта бит.

— Йә, башҡаса күрешмәһәк, хәҙергә хуш булып тор, Марс. Тик ҡара унда: дошман йоҡламағанда, уяу тор! Ил сигендә лә үҙеңдең Салауат егете икәнеңде онотма, — тип мин уның ярғыланып бөткән ҡулын ҡыҫам. — Хәйерле юл һиңә, дуҫҡай!

«Октябрь юлы»